

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

Vesa Vares

Konservatiivi ja murrosvuodet
Lauri Ingman ja hänen
poliittinen toimintansa
vuoteen 1922

Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet
Societas Historica Finlandiae

Historiallisia Tutkimuksia 174

Vesa Vares

Konservatiivi ja murrosvuodet

Lauri Ingman ja hänen
poliittinen toimintansa vuoteen 1922

SHS / Helsinki / 1993

Kansi: Rauno Endén
Kansikuva: Lauri Ingman

**Tutkimus on otettu julkaistavaksi Suomen Historiallisen Seuran sarjassa
Historiallisia Tutkimuksia Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen
tiedekunnan 17.3.1993 antaman painatusluvan perusteella.**

ISSN 0073-2559
ISBN 951-8915-76-8

Yliopistopaino
Helsinki 1993

Saatteeksi

Historiantutkimus ei ole ammatti eikä ura. Se ei liioin ole harrastus eikä -pääinvastoin kuin monet sen harjoittajat sanovat - myöskään pahe. Se on tauti - tietyn pisteen ylitettyään parantumaton ja alati paheneva. Allekirjoittanut kuuluu niihin, joille tämä tauti tuli luultavasti jo syntymävikana. Lopullisen riippuvuuden aiheuttivat jo lapsuusvuosina Jokamiehen maailmanhistoria ja Carl Grimberg.

Lapsuusvuosina huomio kiinnittyi kuitenkin useimmiten historian värikäisiin, dramaattisiin tapahtumiin, lähinnä sotiin ja muihin vastaaviin kriiseihin. Muistan vielä elävästi kouluvuosilta, kuinka tapanani oli asettua tunteenomaisesti Ranskan puolelle 1700-1800-lukujen historiaa lukiessa, koska siellä "tapahtui" koko ajan; sen sijaan ikävystyttävässä Englannissa ei tuntunut olevan mitään kiinnostavaa, vaan tasaista, käytännönläheistä ja maailmanhistoriallisessa perspektiivissä hyvin rauhallista kehitystä. Silloin olisi tuskin voinut kuvitellakaan tutkivansa jotain niin "tylsää" aihetta kuin tasaisen kehityksen konservatiivi Lauri Ingman, olkoonkin että hänen vaiheensa sattuvat myös kriisivuosiin. Vasta lukiovuosina alkoi kirkastua se yksinkertainen perustotuus, että "vallankumouksellinen" kehitys on itse asiassa aina merkki yhteiskunnallisesta epäonnistumisesta - puhumattakaan siitä, paljonko se jo prosessina yhteiskunnalle uhreina maksaa. Ja Englannin ja Ranskan kehitysmallien preferointijärjestys muuttui myös täysin.

Tultuani yliopistoon ja tuskaillessani gradun aihetta ehdotti dos. Timo Soikkanen aihetta Uuden Suomen ja Kokoomuspuolueen välisistä kiistoista 1930-luvulla. Tutkiessani asiaa alkoi kiinnittää huomiota arkkikiipispa Lauri Ingmanin asennoituminen: hän jarrutteli lapualaisuutta ja kehotti maltillisuuteen hyvin aikaisessa vaiheessa, kun muut oikeistossa olivat vielä hyvin vahvasti lapualaismielisiä tai muuten jyrkkiä. Ingman pyrki jyrkkyyden sijasta turvaamaan porvarillista yhteistyötä. Tutkimuksen edetessä paljastui, että Ingmanin mukana suhtautuivat samalla tavalla hyvin monet vanhemman polven suomettarelaiset. Tämä oli aivan toista kuin vielä sen ajan, 1980-luvun puolivälin tienoilla julkisuudessa kuullut stereotypiat täysin lapualaisesta, idänpoliittisesti jyrkästä ja äärioikeistolaisesta suomalaisesta konservatismis-

ta. Vielä tällöin sai useinkin kuulla, kuinka "fasismi eteni" 1930-luvulla. Ingmanin toiminta ei sopinut näihin toisen tasavallan myytteihin - eikä lopulta suomalainen konservatismikaan istunut tähän muottiin.

Harkitessani lisensiaattityön ja väitöskirjan aihetta pohdin vielä paria muutakin konservatiivista mahdollisina tutkimuskohteina ja tein lopullisen ratkaisun Ingmanin puolesta erityisesti silloisen vt. professorin Martti Julkusen neuvosta. Tästä neuvosta voin olla vain kiitollinen; suomalaiseseen konservatiiviseen eliittiin perehdyttyäni sain hyvin nopeasti havaita, että Ingman oli ehdottomasti mielenkiintoisin ja vaikutusvaltaisin.

Ingmanin vaikutusvalta ja uran pituus loivat kuitenkin ongelmankin. Hyvin nopeasti kävi ilmi, että hänen uransa ei ollut saatettavissa yksiin kansiin, vaan ajallinen rajausta oli vedettävä jonnekin. Ingman oli joka suhteessa presidenttikaliiberin mies, joka oli lisäksi mukana jatkuvasti Suomen johtavassa poliittisessa eliitissä noin neljännesvuosisadan ajan - kauemmin kuin moni presidentti. Lopulta päädyin vetämään rajan vuoteen 1922 - se oli merkittävä murroskohta niin Ingmanin itsensä, suomalaisen konservatisminkin kuin koko maan historiankin kannalta. Tarkoitus ei kuitenkaan ole jättää prelaattia rauhaan, vaan myöhemmin kirjoittaa myös hänen toimintansa loppuun eli vuoteen 1934 asti.

Ingmanista tulee tuskin koskaan missään mielessä "muodikas". Vielä 1980-luvun loppuun asti hänet olisi voinut markkinoida jonkinlaisena Paasikiven-Kekkosen linjan ja ulkopoliittisen realismin edelläkävijänä, mutta nykyisessä ilmapiirissä taitaisi siitäkin tulla ennemminkin dismeriitti. Vanhoilliset henkilöt eivät viehätä myöhempiä aikoja - johan heillä on vaikeuksia saada aikalaisia ymmärtämään käsityksiään omanakin aikana. Sitä paitsi olen tutkimuksen kuluessa tullut monta kertaa huomaamaan, että ns. 1960-luvun sukupolvi istuu omista myyttisistä stereotyyppioissaan kiinni aivan yhtä tiukasti kuin ne edeltäjänsä, joiden myyttejä se itse kävi murentamaan.

Tutkimuksen esitarkastajia, apulaisprofessori Seikko Eskolaa ja dosentti Juhani Myllyä, kiitän saamastani palautteesta. Mylly toimi lisäksi Ingmania käsitelleen lisensiaattityöni tarkastajana. Keskustelut hänen kanssaan ovat terävöittäneet kuvaa erityisesti vuosista 1917 ja 1918 - ei vähiten tieteen hedelmällisimmän vuorovaikutuksen eli eräiden erilaisten tulkintojen kautta. Kiitän myös lisensiaattityöni ja Ingmania käsitelleen sivulaudaturini toista tarkastajaa Jussi T. Lappalaista. Arvokasta apua antoi myös professori Pentti Virrankoski. Poliittisen historian lähes koko henkilökunta on kantanut kortensa kekoon: erityisen suuri merkitys oli jatkuvalla dialogilla dosentti Timo Soikkasen ja VTM Vesa Saarikosken kanssa. Etenkin alkuvaiheessa antoivat ohjausta myös dosentti Martti Julkunen sekä professorit Juhani Paasivirta ja Jaakko Paavolainen. Ja ystäväpiirissä olen keskustellut suunnilleen kieleni kuivaksi konservatismista VTM Mika-Markus Leinosen, FM Hannes Virrankosken ja fil. yo Tapani Veistolan kanssa.

Haluan kiittää myös Lauri Ingmanin miniää Rosalie Ingmania haastattelusta sekä eräistä Ingmanin perhepiirin kirjeistä ja valokuvista. Rouva Hilikka

Linkolaa kiitän Hugo Suolahden sekä Kai Otto Donneria Kai Donnerin päiväkirjojen käyttöoikeudesta. Neiti Aune Ingmania ei kiitokseni enää tavoita.

Ingman-tutkimuksen taloudellisen taustan tärkeimmät varmistajat ovat olleet Suomen Akatemia ja Emil Aaltosen säätiö. Tukea ovat antaneet myös E.J. Sariolan säätiö, Snellman-säätiö, Ruotsalais-suomalainen kulttuurirahasto, Turun yliopistosäätiö, Turun kaupunki sekä Oskar Öflunds Stiftelse. Kiitän näitä kaikkia tutkijan puurtamisen tukemisesta, samoin Suomen Historiallista Seuraa tutkimukseni julkaisemisesta sen sarjassa.

Kaikkein suurin kiitokseni kuuluu kuitenkin vanhemmilleni. Ilman heidän tukeaan ja rohkaisuaan koko elämäni ajan ei tästä teoksesta olisi tullut mitään. Niin paljon kuin kirjoista olenkaan oppinut, en voi olla yhtymättä siihen, mitä kerran kuulin Torsten Nybomin mainitsevan eräässä historian metodikokouksessa: ”Jag har lärt mera av min mamma än av Max Weber.” Kirjani onkin omistettu äidilleni ja isälleni.

Salossa 2. joulukuuta 1992

Vesa Vares

Kirjan ollessa painatusvaiheessa on poliittisen historian laitoksen tavoittanut suruviesti prof. emeritus Juhani Paasivirran poismenosta. Laitoksen ja koko Suomen historiankirjoituksen kokemaan suruun esikuvan ja ystävän menetyksestä liittyy kirjoittajan kannalta omakohtainen pahoittelu: kiitokseni ei enää tavoita professori Paasivirtaa. Prof. Paasivirta ei enää näe luomansa koulukunnan toistaiseksi viimeisintä tuotetta. Tämä kirja rakensi hänen perinteensä pohjalle, ja prof. Paasivirran suuruutta kuvaa hyvin se, että hän saavutti jo lähes puoli vuosisataa sitten esimerkiksi kirjoissaan Suomen itsenäistymiskehityksestä vuonna 1917 tulokset, joita on tässäkin kirjassa voitu vain satunnaisesti tarkentaa yksityiskohdissa. Paasivirran yleislinjat ovat edelleen vanhentumattomasti pätevät, vaikka lähdetilanne ja kaikki muutkin tutkimusolot olivat hänen aikanaan mittaamattomasti vaikeammat.

Prof. Paasivirta oli tutkijana ja ohjaajana syvästi ja aidosti todellisen tiedellisyyden ja moniarvoisuuden edustaja. Hänen tasavaltalaisuuttaan ja demokraattisuuttaan ei voi asettaa kyseenalaiseksi. Mutta kenties hän kuitenkin voisi sallia – paitsi ehkä vaatimattomuusnäkökulman takia – itsestään tieteen alalla sen ilmaisuuden, jota toinen kiistattomasti tasavaltalainen henkilö Väinö Tanner muistelmissaan käytti politiikan alalla presidentti K.J. Ståhlbergistä: tämän edessä tuntui kuin olisi astunut majesteetin eteen. Nuorena opiskelijana aikanaan prof. Paasivirtaan tutustunut tutkijan alkua voi vain lisätä, että tieteen majesteetti oli joka suhteessa valistunut majesteetti.

Turussa 19. heinäkuuta 1993

Vesa Vares

Sisällys

1. JOHDANTO	13
1.1. Kabinettien valtiomies	13
1.2. Konservatismiin teoriasta ja tutkimustilanteesta	17
1.3. Suomalainen konservatismi ja sen tutkimus	28
1.4. Lähde- ja metodiongelmia	34
2. REFORMISTIKSI POHJALAISEEN PAPPISPERINTEESEEN (1866-1900)	39
2.1. Kovia kokenut pohjalainen pappiskoti	39
2.2. Epäpoliittinen teologiopiskelija	50
2.3. Vanhakantaisuuden ja epäileväisyyden puristuksessa ..	59
2.4. Opinnot Saksassa - kriittinen reaktio	68
2.5. Myrskyn ja politisoitumisen kynnyksellä	78
3. POLITIIKKAAN MURROKSEN VUOSINA (1900-1909) .	85
3.1. Suomalais-kansalliseen puolueeseen	85
3.2. Suurlakkoradikalismista malttiin	98
3.3. Hahmottamassa kokoomuslinjaa	113
3.4. Tasapainoilu myöntyvyyden ja vastarinnan välissä ...	126
4. VALTIOMIEHEKSI: "PORVARILLISEN KOKOOMUKSEN SYMBOLI" (1909-1917)	141
4.1. Myöntyvyydsidealismia vastaan	141
4.2. Valtiopäivien reaalipoliitikko	151
4.3. Passiivinen vastarinta puolueen yhtenäisyyden kustannuksella?	157
4.4. Puoluemiehestä valtiomieheksi	178

5.	KUMOUSKUUKAUSIEN JARRUTTAJA (maaliskuu - marraskuu 1917)	191
5.1.	"Vallankumouksen humeet"	191
5.2.	Perinteisen yhteiskuntanäkemyksen puolustaja	202
5.3.	"Svaboda"-valtalain vastustaja	215
5.3.1.	Perinteistä legalismia ja "reaalipolitiikkaa"	215
5.3.2.	"Santarmivalta on parempi kuin punainen valta!"	225
5.3.3.	Järjestyksen ja "realismin" vaalikampanja	237
5.3.4.	Voitto valtalaista - turhaan	249
6.	YHTEISKUNNALLISEN ANARKIAN JA VALTIOLLISEN RADIKALISMIN HEITELTÄVÄNÄ (marraskuu 1917 - huhtikuu 1918)	260
6.1.	Konservatiivi menettää ohjailukyvyn	260
6.2.	Itsenäisyysenaatti: porvarillinen koalitio väärissä merkeissä	272
6.3.	Maltillisuus järjestysasiassa - sodan jalkoihin	286
6.4.	Kiihкотon yhteiskunta-analyysi sodasta huolimatta ...	296
7.	MONARKISTI - OLOJEN MUKAAN (huhtikuu - marraskuu 1918)	307
7.1.	Valkoinen sisäpolitiikka	307
7.2.	Tarkoituksenmukainen saksalaissuuntaus	320
7.3.	Mukautuva monarkisti	332
7.3.1.	Monarkismi osana vanhoillista reaktiota	332
7.3.2.	Sovitteleva monarkisti	343
7.3.3.	Päättäväinen monarkisti	368
7.3.4.	Monarkismiin tarrautuja	382
8.	SUOMETTARELAINEN PÄÄMINISTERI - LÄNTEENPÄIN (marraskuu 1918 - huhtikuu 1919)	398
8.1.	Porvarillinen koalitio taas etusijalle	398
8.2.	Normalisoiva sisäpolitiikka	409
8.3.	Myöntövyöspolitiikka uuteen ilmansuuntaan	419
8.3.1.	Sopeutuminen voittajavaltioiden vaatimuksiin .	419
8.3.2.	Varautuminen muutokseen Venäjällä	443
8.3.3.	Tunteista vapaa heimopolitiikka	449
8.3.4.	Taipumaton Ahvenanmaa-politiikka	459

8.4. Poliittiseen erämaahan	467
9. MANNERHEIMISTA STÅHLBERGIIN - LUOTTOMIEHESTÄ OPPOSITIOON (huhtikuu 1919 - maaliskuu 1920)	476
9.1. "Pietarin hiilivalkealla" - oikeistosuuntausten tienhaarassa	476
9.2. Valkoisessa oppositiossa	493
9.3. Mannerheimilaisuus pitää paitsiossa	499
10. SUOMETTARELAINEN RAUHANMINISTERI (maaliskuu 1920 - huhtikuu 1921)	513
10.1. Pitkän linjan voitto: porvarillinen koalitio	513
10.2. Salkkuaan painavampi ministeri	524
10.3. Tarton rauha: suomettarelaisuutta vanhaan suuntaan .	534
10.3.1. Rauhanvaltuuskunnan ja reaalipolitiikan linjalla	534
10.3.2. Rauhanlinjan primus motor - vastustuksesta piittaamatta	544
10.3.3. "Häpeärauhan" syntipukkina	553
10.4. Hallitus kaatuu - paluu poliittiseen erämaahan	563
11. PINNALLA TAKAISKUISTA HUOLIMATTA (huhtikuu 1921 - heinäkuu 1922)	578
11.1. Sisäpoliittinen sovittelija oppositioaikana	578
11.2. Reunavaltiopyrkimys paremman puutteessa	586
11.3. Konservatismiin muodonmuutos	603
12. MURROSVUOSIEN SOPEUTUVA KONSERVATIIVI ...	617
LÄHDELUETTELO	625
SUMMARY	640
ASIAHAKEMISTO	651
HENKILÖHAKEMISTO	652

1. Johdanto

1.1. Kabinettien valtiomies

Lauri Ingman - jälkikuvaansa suurempi

Lähes jokainen suomalainen on oppinut tunnistamaan Kansallisen Kokoomuksen symbolina Kari Suomalaisen luoman pilapiirroshahmon. Kypäräpappi on Karin puoluehahmoista kenties kaikkein värikkäin ja syvällisemminkin tarkasteltuna kenties kertovin: koti, uskonto, isänmaa, maanpuolustus, traditio, asema yhteiskunnan ylemmässä kerroksessa jne. saavat kuin luonnostaan ilmaisuksensa kypärästä, liperistä, lihavuudesta ja koko hahmon olemuksesta. Hahmossa on paljon enemmän patinaa ja informaatiota kuin rähjäisessä kommunistissa, laihaassa haalarisosiaalidemokraatissa, talonpoikaisessa keskustassa, viiksekkäässä ruotsalaisvirkamiehessä jne. Nämäkin ovat kaikki kuvaavia ja hyvin tehtyjä hahmoja - mutta ilmaisultaan kuitenkin tavallaan yksiulotteisempia ja voimakkaammin yhtä piirrettä korostavia kuin kypäräpappi.

Kypäräpappin lähin fyysinen esikuva on Kokoomuspuolueen puheenjohtajana vuosina 1945-1955 toiminut rovasti Arvo Salminen¹. Mutta jo ennen kuin Kari Suomalaisen hahmo iski juurensa suomalaiseen tietoisuuteen, oli jo toinen saman näköinen hahmo vakiinnuttanut paikansa kansalaisten kollektiivisessa tajunnassa ja luonut tradition Karin hahmolle. 1920- ja 1930-lukujen poliittisissa pilapiirroksissa ja lehdisissä seikkaili niissäkin lihava ja pappislipereihin puettu mies. Hahmo

---

1 Kari Suomalaisen puhelinhaastattelu 19.4.1993.

kuvasi henkilöä, joka oli Kokoomuspuolueen ja koko suomalaisen oikeiston todellinen vahva mies: Lauri Ingman, pappi ja poliitikko. Kympää ei sentään ollut - vaikka olisi hyvin voinut olla monien maanpuolustuspuheiden vuoksi.

Ingman ei ole enää kovinkaan tunnettu nimi, vaan hän on jäänyt myöhempien kriisien valtiomiesten varjoon ja joutunut unohduksiin. Omana aikanaan hän kuitenkin oli erittäin tunnettu nimenomaan vanha-suomalaisuuden ja kokoomuslaisuuden henkilöitymänä; ei ollut mikään sattuma, että hän oli parempi pilakuvien kokoomussymboli kuin paasikiviläinen pankkiherra tai svinhufvudilainen tuomarihahmo. Myös ajan todellisena poliittisena vaikuttajana hän oli useimmiten näiden herrojen edellä. Hänen toiminnastaan oltiin tarkastelijoiden poliittisista mieltymyksistä riippuen hyvinkin monta mieltä, mutta hyvin harva saattoi asettaa hänen vaikutusvaltaansa kyseenalaiseksi.

Eri luonnehdintojen mukaan Ingman oli Suomen ensimmäinen valtiomies (C.G.E. Mannerheim);² mies, jonka vaikutus näkyi kaikkialla, vaikka hän ei itse näkynyt (Ernst Nevanlinna);³ mies, jolla oli aina hallitusohjelma takataskussa (Kyösti Järvinen);⁴ mies, joka ohjelmoi Paasikiveä (Matti MANNERKORPI);⁵ mies, joka kokosi porvaripuolueet siipiensä alle kuin kanaemo (A.J. ALANEN);⁶ reformatorinen kulttuurikonservatiivi (Seikko ESKOLA);⁷ - tai kielteisesti tulkittuna Suomen politiikan pahahenki (A.O. Wuorimaa Maalaisliiton eduskuntaryhmässä)⁸.

Ennen vuotta 1905 Ingman oli lähinnä siviiliuraansa harjoittanut pappi, pedagogi ja yliopistomies. Vuosina 1905-1917 hänen lähimpinä viiteryhminään olivat Suomalainen puolue ja kirkko, mutta hän oli nousemassa yhä tärkeämmäksi politiikan valtakunnallisellakin tasolla. Hän toimi kansanedustajana vuodesta 1905 alkaen - aluksi säätyvaltiopäivillä pappissäädyn edustajana - vuoteen 1918 asti, ja vuosina 1913-1914 ja 1917-1918 hän kuului eduskunnan puhemiehistöön. Kiihkeimmistä kriisivuosista 1917-1922 Ingman oli kolme vuotta joko eduskunnan puhemiehistössä tai ministerinä. Vailla virallista asemaa hän oli vuosina 1919-1920 oman ja Erichin hallituksen välisenä aikana sekä

---

2 Rafael Erichin pvk 3.9.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

3 Virkkunen Sakari 1979, 99.

4 Järvinen 1952, 158.

5 Mannerkorpi 1970, 98.

6 Alanen 1976, 612.

7 Eskola 1979, 55.

8 Santeri Alkion pvk 11.3.1921. Alkion kok., OS 78, VA.

Erichin hallituksen kaaduttua kevästä 1921 kesän 1922 eduskuntavaaleihin, joissa hän palasi kansanedustajaksi. Uransa aikana Ingman oli kahdesti pääministeri ja neljästi opetusministeri - ja hän kuoli arkkipiispana.

Ingmanin toimintakenttänä oli yleensä paljon muutakin kuin puolue, nimittäin koko maan sisäpolitiikka, puolueiden väliset suhteet ja välillä kansainvälinenkin foorumi.

Ingmanin toiminnan kirkkopoliittinen puoli jää tässä esityksessä vähemmälle huomiolle, ellei sillä voida osoittaa olleen yhteyttä hänen poliittisiin ratkaisuihinsa tai selvää merkitystä yleispoliittisen uran rakentamisen kannalta. Hänen kirkkopoliitikastaan on lisäksi jo olemassa Hannu VÄLIMÄEN lisensiaattitutkimus sekä selvityksiä monen laajan kirkkohistoriallisen tutkimuksen yhteydessä.⁹

Henkilöhistorian ongelmia

Tämä käsillä oleva tutkimus on henkilöhistoriaa - termi hyvin laveasti käsitettynä. Henkilöhistoria ei yleensä ole luonteeltaan niin kapea-alaista kuin yleisesti luullaan. Etenkin Suomen kaltaisissa maissa on henkilöhistoriallisella tutkimuksella ollut mahdollista löytää yllättäviä ja hyvinkin ratkaisevia episodeja Suomen historiasta - paradoksaalisesti juuri johtavan eliitin vähälukuisuuden vuoksi. Ulkoapäin syrjäisiltäkin vaikuttaneet poliitikot ovat voineet vaikuttaa merkittävästi tapahtumien muotoutumiseen, koska eliitti on ollut riittävän harvalukuinen ollakseen heidänkin kontaktiensa saavutettavissa. Vaikka ns. suuret linjat eivät henkilöhistorialla muuttuisikaan, ainakin selityksiä, kehitysvaiheita ja vaihtoehtoisia malleja on pystytty löytämään entistä monipuolisemmin. Yksilönäkökulma antaa mahdollisuuden tuoda uusia vi-
vahuksia yleiskuvaan, jonka puitteet jo hyvin pitkälle tunnetaan.

Kysymys yksilön ja yhteiskunnan keskinäisistä suhteista elämäkerassa sekä yksilön vaikutusmahdollisuuksista historiassa ovat historian-
tutkimuksen iäisyyskysymyksiä ja sellaisiksi jäänevätkin.¹⁰ Nykyään vallitsee melko laaja yksimielisyys siitä, että biografiankaan tarkoitus ei voi olla kuvata ja selittää vain kohteena olevaa henkilöä ja tämän toimintaa. Tarkoitus on selittää laajempaa kokonaisuutta kohdehenki-

---

9 Ks.esim. Välimäki 1974, Kena 1979, Murtorinne 1964, Mustakallio 1983, Veikkola 1969.

10 Saarikoski 1989, 171-179; Eskola 1990, 511-522.

lön kautta hänen sekä hänen viiteryhmänsä perspektiivistä. On tosin mahdotonta asettaa mitään yleispätevää ”jakoprosenttia” sille, paljonko eri henkilöiden tutkimuksesta ”kuuluu” yhteiskunnalle ja paljonko kohteelle itselleen, ja yhtä mahdotonta on soveltaa yhtenäistä ”jakoprosenttia” edes saman kohteen eri vaiheissa. Vaihtelevathan kohteen rooli ja vaikutusvalta poliittisten ylä- ja alamäkien ja yhteiskunnallisen kehityksen mukaisesti. Tässä tutkimuksessa pyritään siirtämään painopistettä yhteiskunnan suuntaan.

Kysymyksenä ei ole vain se, miten Ingman muovasi yhteiskuntaa, vaan myös se, miten yhteiskunta otti hänet vastaan ja muovasi oman ingmaninsa tarpeisiinsa - sekä miten eri piirit, niin puolustajat kuin vastustajatkin, tähän ingmaniinsa reagoivat.

Carlylemaisen ”sankaruus”- ja suurmiestulkinnan hylkääminen ei kuitenkaan merkitse kollektivistisen tai deterministisen tulkinnan hyväksymistä. Ingman on tosin tutkimuksellisesti kiinnostavimmillaan edustaessaan ja muovatessaan tiettyjä yhteiskunnallisia ryhmiä. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että hänet voitaisiin kuvitella korvatuksi kenellä hyvänsä aatesuuntansa edustajalla ja olettaa lopputuloksen säilyneen silti samana kuin historiallisesti tapahtui. Ingmanin uran kiinnostavimmat kohdat sattuvatkin usein tapauksiin, joissa hän asettui viiteryhmäänsä tai ainakin sen vahvaa enemmistöä vastaan - joskus onnistuen käännyttämään sen kannalleen, joskus ei.

Ingmanin historia on myös pitkän linjan ”epädraamaattisen komitea-ihmisen” historiaa. Hänen kaltaisensa jäävät usein kriisikausien suurten valtiomiessankareiden - tai sellaisiksi jälkeensä miellettyjen tai tehtyjen - varjoon. Ingmanin nimi on nykyisin suurelle yleisölle jokseenkin tuntematon, etenkin jos sitä verrataan sellaisiin aikalaisiin kuin Mannerheimiin, Svinhufvudiin tai Paasikiveen. Nämä glorifioitiin vaarallisten ja värikkäiden kriisiaikojen johtajina ja/tai valtion luotsaajina kuilun pohjalta uuteen suuntaukseen, ja heidän vaikutusvaltansa on samalla oletettu jokseenkin jatkumoksi. Onhan suurmies yleisen käsityksen mukaan ollut aina suurmies - sellaiseksi suorastaan predestinoitu.

Vähemmän näkyvä, vähemmän karismaattinen ja vähemmän sotaisissa yhteyksissä esiintynyt jää jokseenkin aina jälkimaineeltaan suuren ”toiminnan miehen” tai myöhemmin ”maan isäksi” asetetun varjoon. Ilmiö ei ole vain suomalainen: Ingman jää Mannerheimin, Svinhufvudin ja Paasikiven varjoon samalla tapaa kuin Baldwin ja McDonald Churchillin, Stresemann Hitlerin, Briand ja Herriott de Gaullen, tai kuten Steven HUXLEYN väitöskirjasta käy ilmi, Deak Kossuthin ja

Petöfin varjoon.

Kuitenkin aikavälillä 1913-1930, kriisivuodet 1917-1919 pois lukien, niin Mannerheim, Svinhufvud kuin Paasikivikin olivat enimmäkseen syrjässä. He saattoivat vain odotella uutta aikaa parempaa - hyvin epävarmoina, tulisiko sellaista heidän osalleen enää koskaan. Sen sijaan Ingman oli lähes jatkuvasti huomattavissa virallisissa asemissa ja edusti vielä suurempaa vaikutusvaltaa vallan vähemmän näkyvissä interiööreissä, valiokunnissa, komiteoissa, neuvottelukunnissa jne.

Ingmanin puolueen ja aatesuunnan osaksi ei tullut samanlainen poliittinen noste, eikä tuo puolue ollut läheskään aina hänen tukenaan. Ingmanin näkemys ei ollut läheskään aina puoluetta sisäisesti eniten eheyttävä ja miellyttävä. Se, kuinka hän onnistui kerta kerran jälkeen argumentoimaan vastaanhangottelijat kannalleen ja kuinka hän onnistui käyttämään voimaansa menettävää puoluetta moottorinaan, onkin hyvin mielenkiintoinen tutkimusongelma.

Ingmanin ja hänen kauttaan Suomalaisen puolueen ja Kokoomuspuolueen tutkiminen täyttää myös merkittävää aukkoa aate- ja puoluehistoriallisessa tutkimuksessa: maltillisen konservatistien ja sen omaperäisen suomalaisen version tutkimusta.

1.2. Konservatismien teoriasta ja tutkimustilanteesta

Pragmaatikkojen teoriasta

Konservatismi teoriana ja terminä on monessa suhteessa ongelmallinen muihin ideologioihin verrattuna. Konservatismia ei ole analysoitu yhtä perinpohjaisesti kuin esimerkiksi sosialismin, sosiaalidemokratian, kommunismin ja liberalismin teorioita. Konservatiivit eivät ole itsekkään olleet kiinnostuneita luomaan laajaa maailmanselitystä ja oppirakennelmaa. Konservatiivi on mieluiten pragmatikko, ei teoreetikko - vaikka ei menisikään yhtä pitkälle kuin Englannin entinen pääministeri Stanley Baldwin, jonka mukaan intelligentsija oli ”hyvin ruma sana hyvin rumasta asiasta”. Konservatiiviset tutkijatkaan eivät pahemmin arvosta ”intellektuelleiksi” julistautuneita.¹

---

1 Blake 1970, 216; Kirk 1953, 425; Rossiter 1962, 50.

Konservatismi ja sitä edustaneet puolueet onkin usein mielletty suuren maailmanparannusaatteen puuttumisen ja pragmaattisen arkisuutensa takia kahdella, keskenään hieman ristiriitaisellakin tavalla epäkiinnostaviksi. Toisaalta ne edustavat yhteiskunnan ylätasoa, "yläluokkaa", joka vastusti "edistyksen" voimia. Toisaalta ne edustavat alatasoa, epä-älyllistä "rahvaanomaisuutta", joka pitäytyy vanhaan eikä pohdi asioita.

Konservatismi terminä ja teoriana onkin jäänyt suurelta osin heitteille, yleensä sen vastustajien määriteltäväksi, ja lisäksi siitä on tehty eräänlainen yleismentaalinenkin termi. Niinpä yleisesti hyväksytään sellainenkin luonnottomuus kuin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisten kommunistien kutsuminen "konservatiiveiksi" ja "oikeistoksi". Konservatismi on samaistettu tällaisissa konseptioissa yleiseen "vanhoillisuuteen": jarruttaja ja vanhaan pitäytyvä on aina "konservatiivi", riippumatta siitä, mikä hänen poliittisen linjansa asiasisältö on. Hänen lähes ainoa määritelmänsä ja kriteerinsä on, että hän vastustaa niitä, jotka ovat julistautuneet uudistajiksi. Tällainen määritelmä on varsin epä-älyllinen, koska se sivuuttaa oleellimmän, politiikan takana olevat tietyt pysyvät perusarvot.

Konservatismikaan ei toki ole vain yksi, alati muuttumattomana pysyvä suuntaus, jolla on aina samat arvot ja päämäärät. Konservatisminkin sisältö muuttuu. Jos näin ei olisi, olisikin hyväksyttävä näkemys, jonka mukaan kaikki vanhoillisuus on konservatismia. Mutta tämäkin huomioon ottaen, kun vaihteluväli termin käytössä kulkee ancien régime-aatelistosta stalinismiin, ollaan pahasti hakoteillä. Niin paljoa perusarvot eivät sentään muutu.

Eräänlaista oikeutusta stereotypioihin on tosin löydettävissä konservatismin omistakin määritelmistä. Erityisesti ranskalaisen konservatismin perinne - suurina niminä de Maistré ja de Bonald - hylkäsi tietoisesti rationaalisuuden ja asetti tilalle uskonnon, tunteen ja ennakkoluulon. Myös konservatismin suureksi ideologiseksi esikuvaksi otettu Edmund Burke kehotti ihmisiä seuraamaan "luontoaan", ei järkeilyä. 1800-luvulla Tory-puolueeseen lyötiin herkästi liberaaliklassikko John Stuart Millin lanseeraama leima "the stupid party" osoittamaan puolueen intellektuaalisten aineiden puutetta.²

Konservatismin vanha epärationaalisuus on joskus myös vedetty

---

2 Tingsten 1939, 32-41; Nolte 1979, 67-71; Blake 1970, 92; Peele 1982, 21; Viereck 1956, 11,15,16; Rossiter 1962, 6-10,20-66; Kirk 1953, 7,8.

esiin rinnastuksena 1900-luvun fasismin irrationalismiin.³ Tutkimuksessa fasismi on muutenkin muodostunut konservatismiin rasisiteeksi. Konservatismia koskevia, varsin pinnallisia ja puutteellisia analyysejä löytää usein helpoiten fasismi-tutkimuksen ”sivujuonteista”, teorioista, joissa etsitään fasismin juuria konservatiivisista arvoista.

Fasismi - ja saman termin alle epähistoriallisesti kuljetettu kansallissosialismi - onkin koettu huomattavasti kiinnostavammiksi tutkimuskohteiksi kuin konservatismi. Vaikka ne ovat konservatismiakin huomommassa huudossa, niissä ei ole koskaan ollut samanlaista värittömyyden leimaa. Ne ovat olleet massaliikkeitä, jotka ovat toimineet radikaalisti ja muuttaneet maailmaa. Visioiden tutkimista kaivanneet ovat voineet tuntea kiinnostusta niihin ”arkisen” konservatismiin sijasta. Suomessakin sotien välisestä äärioikeistosta on tehty tutkimuksia jo kauan - paljon suuremmasta ja vaikutusvaltaisemmasta konservatiivisesta osapuolesta ovat aukot alkaneet täyttyä viime vuosina.

Erityisesti marxilaisesti suuntautuneelle tutkimukselle konservatismi oli usein vain yksi ”fasismin” aiemmista kehitystasteista tai ”fasististen” voimien manipuloiija. Marxilaista tutkimussuuntausta on lisäksi rasittanut länsimaissakin tietynlainen - joskus tiedostamatonkin - vallankumouksellisen muutoksen idealisointi, jolle konservatismiin tutkminen on henkisesti vierasta. Tämä näkyy jo sellaisen termin kuin ”vastavallankumouksellinen” käytöstä. Pohjautuuhan termi ajatteluun, jossa vallanvaihdosten yksi lajityyppi - marxilainen ”työväenvallankumous” - asetetaan mittatikuksi ja projisoidaan kaikki muu suhteessa siihen. Tällaisessa deterministisessä ajattelumallissa ”konservatismi” muodostuu pelkästään tuomittavaksi taisteluksi suurta kehityslinjaa vastaan. Viitattakoon UCLA:n historianprofessorin Eugen WEBERin analyysiin hänen polemisoidessaan professori Arno J. MAYERia vastaan:

”Sodassa emme sano, että yksi osapuoli käy vastasotaa. Kuitenkin termin vastavallankumouksellinen käyttö viittaa autorisoituun versioon, joka edellyttää (tosin harvoin eksplisiittisesti) yhden, hyveellisen vallankumouksen lajin ylivoimaisuuden. Muistamme sen suurena, joten monet uskovat sen olevan hyvä. Koska vallankumous on sama kuin hyvä, vastavallankumous on sama kuin paha. Siitä johtuu tärkeys painaa alas se mitä pidämme pahana vastavallankumouksellisuutena, kuvaus, joka on yhtä valaiseva kuin ’fasisti’-leima vapaasti käytettynä konservatiiveista, liberaaleista ja osasta vasemmistoa. Kun lopulta fasismia ja vastavallankumousta kohdellaan yhtenä, aivan kuin yhtäläisyys olisi itsestään selvää, sekaannus on

---

3 Lindström 1985, 21-23.

täydellinen. Kuitenkin käsillämme oleva todistusaineisto, kaukana siitä että se vahvistaisi ehdottomia määritelmiä, näyttää ehdottavan että etenisimme varoen - vahvimpana aseenamme epäily.”⁴

Fasismi-tutkimuksen auktoriteetit, mm. Juan J. LINZ, Stanley PAYNE ja Renzo DE FELICE ovatkin osoittaneet, että jopa maailmansodan jälkeisten jyrkimpienkin autoritaaris-konservatiivisten ja fasisistien/kansallissosialististen liikkeiden välillä oli selvät erot. Autoritaaris-konservatiivinen suuntaus loi puolueensa ”ylhäältä päin” ja kokosi vanhan yhteiskunnan tukipylväinä pidettyjä eliittejä, virkamiehiä, upseereja ym. Se vieroksui fasismin alhaalta nousevaa massaliikettä, populismia ja antikapitalismia. Autoritaariset konservatiivit halusivat antaa ylhäältä ja menneisyydestä käsin massoille arvot, sosiaalisen hierarkian ja yhteiskuntamallin. Ne suosivat yhteiskunnan perinteisten kontrolli- ja väkivaltakoneistojen hallintaa ja käyttöä, ei fasismien käsitystä puolueesta armeijana.⁵

Fasismi/kansallissosialismi ei ollut edes näille jyrkille konservatiiveille vain potentiaalinen liittolainen ”marxilaisuutta” vastaan. Se oli myös kilpailija ja aivan erilaisen yhteiskuntanäkemyksen edustaja; niinpä jotkut päätyivät hylkäämään fasismin ja kansallissosialismin nimenomaan aristokraattisen vanhoillisuutensa takia, ei siitä huolimatta. Keski-, Etelä- ja Itä-Euroopan autoritaariset konservatiivit joutuivat lopulta fasismin/kansallissosialismin syömiksi - tai nujersivat itse nämä uudet liikkeet.⁶

Euroopassa esiintyi sitä paitsi muitakin konservatiivisia suuntauksia kuin jyrkän autoritaarinen malli: Länsi-Euroopan ja Skandinavian demokraattisempi konservatismi lippulaivanaan Englannin konservatiivi-

---

4 Weber 1976, 443-447.

5 Linz 1976, 9,23; Linz 1980, 158,165,167-169; de Felice 1980, 313; Payne 1980, 22,23; O’Sullivan 1976, 15,41,42; Blinkhorn 1990, 1-13. - Varsin yllättävää onkin, että LINZ myös selittää fasismin sanoneen edustavansa konservatismia, ei sosiaalista vallankumousta.

6 Noakes 1990, 71-93. - Kuvaava on STERNHELLin lainaama ranskalainen luonnehdinta: ” — Meillä ei ole ulkoasusta huolimatta paljonkaan yhteistä, herra Konservatiivi. Puolustamme tiettyjä totuuksia tavalla jolla katsomme että niitä pitää puolustaa, eli väkivallalla, kiihkeydellä ja kunnioituksen puutteella; elämällä. Olette havainneet meidän käyttökelpoisiksi toisinaan, herra Konservatiivi. Ehkä tulevaisuudessakin. Sillä hetkellä kun arvelette ettette tarvitse näitä kompromettoivia henkivartioita puhutte miehluummin toisista asioista ja katsotte niitä kaukaa. Onhan niissä kuitenkin omat riskinsä, eikö totta? Nehän ovat lopulta omillaan, eivätkö olekin? Ei se ole teidän asianne. Te sanoitte niin, herra Konservatiivi. Heillä on omat riskinsä. Ne eivät ole teidän. Emme ole palkkasotureita. Emme ole oikein ajattelevien pelotusjoukkoja. Emme ole konservatismiin SA.” (Sternhell 1980, 489, 495.)

puolue. Tämä suuntaus saattoi tuntea tiettyä henkistä sukulaisuutta autoritaarista suuntausta kohtaan, mutta sen kannattajakunnan rekrytointipohja oli laajempi ja perinne ”demokraattisempi”. Repressiomenetelmien sijasta oli jo sopeuduttu käyttämään äänestyslippuja.

1900-luvun parlamentaarisen ja autoritaarisen konservatismin välillä vallinnut ero oli tavallaan jatkumoa Burken ja de Maistrén henkisille eroille: molemmat olivat traditionalisteja, mutta Burken perinne painotti traditionaalista vapautta, de Maistrén traditionaalista autoritaarisuutta.

Konservatismia tutkinut Noel O’SULLIVAN esittää kolmijaon konservatismin, reaktionäärisyyden (verrattavissa autoritaarisiin konservatiiveihin) ja fasismin/kansallissosialismin välille:

”Reaktionääristä ideologiaa — voi parhaiten pitää hämärän rajamaana konservatismin ja oikeistoradikalismin välillä; se on vyöhyke, jossa usko ihmisen pysyvään epätäydellisyyteen erottaa jatkuvasti reaktionääriin natsismista tai fasismista, mutta jossa konservatismin rajattuun politiikkaan kuuluvat maltillisuus ja joustavuus ovat menettäneet turvatun paikkansa.”

Amerikkalainen ROSSITER tulkitseekin ”taantumuksellisuuden” olevan konservatismin sijasta radikalismia sekä fasismin olevan ”vallankumouksellista taantumuksellisuutta”.⁷

Konservatismin epämääräisyyttä on lisännyt suuresti se, että ”konservatismi” sai eri maissa paljon omaleimaisempia piirteitä kuin internationalistisemmat aatteet, esimerkiksi sosiaalidemokratia tai kommunismi. Tietyn yleisvanhoillisuuden ja -oikeistolaisuuden viitekehyksen alla eri maiden konservatiivit ovat joutuneet vastaamaan aivan erilaisten yhteiskuntien ja poliittisten kulttuurien haasteisiin. Lordit joutuivat hakemaan kannatusta vaalista vaaliin ja kärsivät matkan varrella lukuisia tappioita, ja erilaisia ”demokraattisia” uudistusliikkeitä nousi puolueen sisältä tavan takaa; junkkereilla oli vähemmän perinnettä, halua tai edes tarvetta demokraattisiin myönnetyksiin. Jopa saman maan sisällä oli yleensä useita erilaisia konservatiiviryhmiä. Suomalainen konservatismi joutui puolestaan aloittamaan taipaleensa peräti alhaalta nousevana kansanliikkeenä.

Filosofisellakin tasolla maiden väliset erot olivat suuret. Syvällisimmän ideologisoitu saksalainen konservatismi oli dynaamisin ja päätyi korostamaan jyrkästi kollektiivisuutta, irrationaalisia arvoja, kansan ja valtion yhteyttä ja valtaa. Siihen verrattuna ”tory-demokratia” oli suh-

---

7 O’Sullivan 1976, 15; Viereck 1956, 11; Rossiter 1962, 13,14.

teellisen staattista ja käytännönläheistä.⁸

Esimerkkinä siitä, kuinka laajasti konservatismiin vivahteita on teoreettisestikin mahdollista eritellä, on ruotsalaisen Torbjörn ARONSONin laatima konservatismi-typologia. Maanmiehensä BJÖRKLUNDin sekä Max WEBERin mallien pohjalta hän on luonut kuusi konservatismiin ideaalityyppejä:

- Feodaalinen konservatismi: Usko jumalalliseen johdatukseen ja eriarvoisten ihmisten harmoniseen yhteyteen ryhmiensä edustajina ylhäältä annetun sosiaalisen hierarkian puitteissa. Syvä haluttomuus minkäänlaisiin muutoksiin, niin absoluuttisen monarkian kuin yksilökeskeisen demokratian vieroksuminen.
- Historistinen konservatismi: Historialla on päämäärä ja järki, ja jokaisella kansalla on tehtävänsä päämäärää tavoiteltaessa. Elitistinen ja epätasa-arvoinen ihmisenäkemys, perustuslaillisen monarkin ja eliitin yhteinen hallinto lakien alaisuudessa. Demokratia nähdään ”epäpätevän” massan valtana, eliitti on vastuussa kansan historialliselle kutsumukselle.
- Traditionalistinen konservatismi: Lähellä historistista, mutta ei korosta rationaalisuutta yhtä paljon, vaan aiempien sukupolvien kokemuksia. Kansallinen traditio määrää parhaan hallintomuodon. Jopa demokratia on hyväksyttävissä, jos se on kasvanut kansallisesta perinteestä ja säilyttää vanhatkin instituutiot.
- Paternalistinen konservatismi: Kansallisen perinteen ja eliittien toimeenpaneman reformipolitiikan yhdistäminen. Ohjaava eliitti on sosiaalisessa vastuussa. Parhaana hallintomallina perustuslaillinen monarkia ja kaksikamarijärjestelmä, jossa toinen kamareista on aristokraattinen.
- Skeptinen konservatismi: Ei usko uskonnon tai tradition dominoivaan merkitykseen, pragmaattinen perusnäkemys. Omistusoikeus kasvattaa. Kollektiivit ja hierarkiat muutettava ”luonnollista” tietä, ei poliittisesti. Painotus perustuslaillisessa säätelyssä, kontrollien luomisessa vallan väärinkäytöksiä vastaan.
- Pragmaattinen konservatismi: yleinen yhteishyväpolitiikka kaikkien hyväksi, stabilisoiva omistusoikeus, meritokraattinen hierarkia

---

8 O'Sullivan 1976, 65-78; Tingsten 1939, 206-219; Peele 1982, 27; Tormin 1968, 60-62, 75-79, 99-104, 150-151; Blake 1970, 21-25, 79, 80, 100, 101, 130, 135, 136, 261, 262.

ja yhteiskunnan sisäisten konfliktien poistaminen, demokratian hyväksyminen vaikeuksista.⁹

Näin puhtaaksiviljeltyjä ideaalityyppejä tuskin edes esiintyy missään, minkä ARONSONkin myöntää. Voikin kysyä, onko näin pitkälle menevällä tyypittelyllä ja piirteiden paloittelulla käytännön merkitystä. Typologia on kuitenkin hyvä esimerkki siitä, kuinka paljon erilaisia painotuksia ja suuntauksia mahtuu konservatismi-nimikkeeseen alle ja kuinka erilaisia tulkintoja sen sisällä voi luoda. Lisäksi kyseiset luokat eivät ole kokonaan todelliselle elämälle vieraita. On täysin mahdollista ainakin nähdä niissä suuntaviivoja, mihin suuntiin mikäkin suomalaisen konservatistien suuntaus oli kallellaan ja miten ne ajan kuluessa siirtyivät erilaisista luokista kohti toisia - ja miten erityisesti Lauri Ingman ja hänen viiteryhmänsä niissä kulkivat.

Konservatiivin luonnekuva

Philip W. BUCK määritteli vuonna 1975:

”On helpompaa tunnistaa konservatiivi kuin määritellä konservatismi. Itse asiassa — on helpompaa konservatiivin tunnistaa hengenheimolaisensa kuin on kummallekaan heille määritellä mitä toinen, tai molemmat, uskovat konservatistien olevan poliittisena teoriana tai ideajärjestelmänä. Määrittämisongelma on yhtä suuri, tai suurempi, jos yritetään jäljittää konservatiivisen ajattelun historiaa.”¹⁰

Konservatismille on sovitettu monenlaisia piirteitä, mutta pysyvimmät ja toimivimmat lienevät edelleen ne tulkinnat, jotka kytkevät sen 1900-luvun poliittiseen oikeistoon.

Miten sitten olisi konservatismi ja konservatiivit ymmärrettävä ja mikä on se yleinen viitekehys, johon Ingman ja hänen ryhmänsä nimenomaan konservatiiveina sijoitetaan? Lähtökohdaksi on otettava, että aatteen määrittää konservatismiksi ja henkilön konservatiiviksi ensisijaisesti tietty poliittinen linja ja mentaliteetti, tietyt suhteellisen pysyvät poliittiset perusarvot.

Talous- ja sosiaalipolitiikka on usein nähty ratkaisevaksi vedenjaka-

---

9 Aronson 1990, 236-245.

10 Buck 1975, 9.

jaksi vasemmiston ja oikeiston välillä. Niiden pohjalta ei kuitenkaan ole saatavissa toimivaa määritelmää konservatismille. Nimenomaan talouskysymyksissä konservatiivien linja on - pragmaattiselle suuntaukselle luonteenomaisesti - ollut kovin muuttuvainen. Yksi hallitseva piirre on toki useimmiten esiintynyt, nimittäin alempien luokkien ajamien talousreformien jarrutus. Konservatismin sisälle on kuitenkin jatkuvasti kuulunut myös uudistusmielisiä suuntauksia, kuten sosiaalikonservatismi, katederisotalismi, 1800-luvun "esi-keynesiläisyys" (Robert BLA-KEN luonnehdinta) ja 1950-1960-lukujen mukaanmeno hyvinvointivaltiopolitiikkaan - johon thatcherismi sitten otti etäisyyttä. Suhde "laissez-faire"-ajatteluun on vaihdellut monesti.¹¹

Talouspolitiikka ei tietenkään ollut ainoa, joka muuttui aikojen mukana. Tuntuu varmasti suhteellisen yllättävältä nykyään lukea, kuinka Saksan konservatiivit aikanaan vastustivat Bismarckia ja olivat nihkeitä Saksan yhdistämiseen, tai kuinka Englannissa toryt arvostelivat imperialistista ulkopoliittikkaa. Tietyt poliittiset perusarvot ovat kuitenkin olleet paljon pysyvämpiä kuin talouspoliittiset doktriinit.

Onni RANTALA on kirjassaan "Konservatismi ja sen kannattajat" koonnut ulkomaisten teoreetikoiden teoksista 6 yhteistä perusideaa erilaisille konservatiivisille suuntauksille:

- uskonto, moraalisiivistyneen yhteiskunnan perustana,
- yhteiskunta on osiensa yläpuolella, valtiolliseen ja kansalliseen yhteyteen liittyy aktiivinen ulkopoliittikka, luja maanpuolustus, valtiiovallan ylläpitämä järjestys,
- perhe yhteiskunnan perusinstituutiona,
- yksityinen omistusoikeus ja vapaa kilpailutalous,
- reformit perinteiden, historian, kokemusten ja todellisuuden pohjalta, ei dogmaattisten oppien perusteella,
- varauksellisuus, varovaisuus sosiaalisessa uudistustyössä ja demokratian soveltamisessa.¹²

Kriteereitä voi laajentaa, jotta poliittinen mentaliteetti tulee paremmin ilmi. Esimerkiksi tietyt oligarkiset ja meritokraattiset piirteet jäävät

---

11 Ks. esim. Tormin 1968, 33,77; Eskola 1962, 391-452; Suvanto 1991, 17-19; Tingsten 1939, 105-158; Blake 1970, 21-25,55-57,187,245; Macmillan 1975, 150-152, Peele 1982 27; Rossiter 1962, 151-154.

12 Rantala 1960, 20; muista tiivistelmistä ks. esim. Aronson 1990, 36-39; Rossiter 1962, 65,66; Kirk 1953, 440-444.

edellä mainitussa mallissa vähälle huomiolle. Konservatismiin on perinteisesti kuulunut myös

- ”perityn vallan” puolustaminen,
- ”pätevyyden” ja ”sivistyksen” korostaminen,
- ihmisten välisten eroavuuksien korostaminen ja puolustaminen,
- traditionaalinen ja sovinnainen kulttuurinäkemys, taipumus samastaa uudet arvot ”rappioksi”,
- kirkon puolustaminen paitsi uskonnon vuoksi, myös instituutiona ja kulttuuriperintönä, ja perinteisten instituutioiden kunnioitus yleensä,
- ”rationaalinen”, ”reaalipoliittinen” valtionedun ajattelu ulkopoliitikassa idealismin kustannuksella,
- jonkinasteinen patriotismi/nationalismi.

Sen enempiä kuin ARONSONin mallissa, on näidenkään piirteiden pohjalta vaikeaa osoittaa täysin ”puhdasta” arkkikonservatiivaa. Yleensä kyse on siitä, mitä ominaisuuksia edellä mainituista painotetaan. Tästä johtuen esiintyykin useita erilaisia konservatistien versioita yhtä aikaa.

Konservatistien poliittista mentaliteettia ei kuitenkaan tule sekoittaa yleiseen mentaaliseen vanhoillisuuteen, minkä tahansa muutoksen vastustamiseen. Sellaisissa malleissa konservatismi on luokiteltu ilmiönä pelkäsi reflektioksi toisten aatteiden tekemisiin aloitteisiin ja uudistuksiin; amerikkalainen Samuel HUNTINGTON luokittelee nämä teoriat ”autonomiseksi konservatismi-teoriaksi”. Hänen mukaansa ”autonomien” teoria unohtaa konservatistien valmiuden muutoksiin. Konservatismi ei vastusta muutoksia sinänsä, vaan haluaa pitää ne asteittain kehittyvinä ja traditiopohjaan sidottuina. Tämä on samalla keino torjua muutospaineiden patoutumista ja puhkeamista radikaaleiksi, vallankumoukselliseksi muutoksiksi. Konservatistien reformivalmiuden huomioon ottava teoria on HUNTINGTONin mukaan ”tilannepohjaisuuden konservatismi-teoria”. Burkekin asetti uudistukset nimenomaan vanhan yhteiskuntamallin parannuskeinoksi, sinällään siis vastakkaisiksi rakenteellisille uudistuksille: klassinen on hänen lauseensa, jonka mukaan ”valtiolla, jolla ei ole keinoja johonkin muutokseen, ei ole keinoja säilymiseensä”.

Kuten LAYTON-HENRY toteaa konservatismi-termin käytöstä yleisiä mielialoja osoittamassa: järkevintä on varata termi ”konservatiivi-

nen temperamentti” puhtaasti psykologiaan.¹³

Konservatiivien poliittiselle mentaliteetille on tyypillistä painottaa asteittaista ja ”luonnollista” kehitystä, evoluutiota revolution sijasta. Konservatiivi on oman tulkintansa mukaan kansallinen, isänmaallinen ja vapauden aatteita kannattava, joskin käytännössä hän usein valittaa ”rajattoman” vapauden tuomia lieveilmiöitä ja on jossain määrin holloushenkinen. Hän vieroksuu ”ylipolitisoitumista” (oman maailmankatsomuksensa hän luokittelee elämänviisaudeksi, ei politiikaksi), ”epäpätevyyttä”, kaikenlaista radikalismia ja teoretisointia ja painottaa käytäntöä, käytännön elämän kokemuksia ja vaatimuksia.

Konservatiivien vastenmielisyyttä radikaaleja malleja vastaan on lisännyt näiden pitkäaikainen samastuminen vasemmistolaisuuteen. Sosialismi on perikonservatismiin mielestä todellisuudesta vieraantunutta teoretisointia ja itsekästä luokkapolitiikkaa. Konservatiivi on omasta mielestään ”kokonaisuuden” eikä ryhmäetujen puolustaja. Konservatiivi puhuu ”vastuusta” ja ”velvollisuuksista” ja näkee herkästi muiden yrittävän elää yhteiskunnan siivellä, jättävän huomiotta muut kuin omat ryhmänsä ja ylimalkaan huolehtivan vain oikeuksistaan eikä velvollisuuksistaan.

Konservatismiin perusarvoihin ovat aiemmin kuuluneet nimenomaan kuningas, koti, uskonto, isänmaa ja kansa. Viimeksi mainittu on ollut eräänlainen mystinen voima, joka voi olla vaarallinen ajautuessaan ”harhateille” ja agitaattoreiden ohjattavaksi. Sen ydin on kuitenkin terve, ja se saa itselleenkin parhaan tuloksen seuratessaan ”päteviä” eikä vuoden 1789 pahoja teitään. de Tocqueville puhuikin ”demokratian despotismista”.

Suomen oloissa vuoden 1789 tapahtumat olivat sekä fyysisesti että henkisesti kauempana, ja niiden pelotusvoima ”kansan” muodostaman vaaran suhteen oli merkitykseltään vähäisempi kuin muun Euroopan konservatiiveille. Suomessa tulevien konservatiivien valtaosa oli vielä 1800-luvulla kansallisia ja sosiaalisia reformisteja ja radikaaleja, ja näkemys kansasta ”vaarana” alkoi yleistyä vasta vuosien 1905-1907 ja erityisesti vuosien 1917-1918 jälkeen. Silloinkin säilyi näkemys, että ”oikein johdettu” kansa oli perimmäiseltä pohjaltaan ”hyvä”.

Suomalaisen konservatismiin näkemys ”kansasta” ei kaiken kaikkiaan ollut asenteellisesti kovin kaukana Metternichin tulkinnasta - se oli vain ajallisesti yli puoli vuosisataa perässä:

---

13 Layton-Henry 1982, 1-3; O'Sullivan 1976, 12; Viereck 1956, 29; Kirk 1953, 41,42.

"Ihmiset antavat huumata itsensä helposti; ei voida liioitella kansan, jopa voisin sanoa kaikkien kansojen hyvyyttä; mutta heidän tietämättömyytensä on yhtä suuri; siksi heitä pitää johtaa."¹⁴

Metternichin sanoista käy hyvin ilmi konservatismiin toive-pelko- ja viha-rakkaus-suhde "kansaan" ja "demokratiaan".

Klassinen ja luonteenomainen konservatismille on myös Englannin 1800-luvun lopun pääministerin, markiisi Salisburyn kysymys: tuliko kahden päivätyöläisen voida äänestää yhteiskunnallisissa asioissa ku-moon opporikas pankki- ja teollisuusmies de Rothschild?¹⁵ Myöhem-minkin, yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta silti enää haastamatta, konser-vatiivit ovat tunnetasolla haaveilleet yhteiskunnan johtamisesta "yhtiö-järjestysperiaatteella". Vaikutusvalta olisi suhteessa siihen, kuinka pal-jon asianomainen tuo "yhtiöön" panosta ja pätevyyttä - ja nämä olisi tietenkin määritelty konservatiivien tulkinnan mukaan.

Jos konservatiivi epäileekin ideologioita jo sinällään, vielä enemmän hän epäilee teoreettisten mallien soveltamista yhteiskunnan muuttami-seen. OAKESHOTTin mukaan konservatismi on ensi sijassa kysymys hallinnosta. Ratkaiseva kysymys on, tuleeko edes pyrkiä suureen visi-oon yhteiskunnallisesta harmoniasta, "kunnolla järjestetystä", "tehok-kaasta" yhteiskuntamallista, jota sitten saatettaisiin voimaan hallinto-koneiston voimin. Konservatiivin mielestä "luonnollinen tie" antaa elä-män järjestyä ja luoda sääntönsä vastauksina ihmisten elämän ongel-miin. SUVANTO mainitsee, ettei kyse ole ideologian puutteesta, vaan erilaisesta tavasta ilmaista aatteen sisältö. O'SULLIVAN luonnehtii konservatismia "politiikan rajoitetuksi tyyliksi" ja "epätäydellisyys-filosofiaksi". LEWISin näkemys - sinällään "poliittisemmän" makuise-nakin - ilmaisee saman ajatuksen:

"Sosialistit asettavat periaatteet ensiksi, ja katsovat sitten miten faktat sopi-vat niihin; konservatiivit syöksyvät heti tosiasioihin, ja vaikka he saattavat lopulta saada aikaan poliittisen linjan, he tyytyvät yleensä jättämään peri-aatteet seuraavaksi päiväksi."¹⁶

---

14 de Tocquevillestä ks. Kirk 1953, 179; Metternichistä ks. Woodward 1963, 29.

15 Salisbury 1975, 106; Rantala 1960, 83; Tingsten 1939, 185. - Poikkeuksiakin toki on jo 1800-luvultakin; esimerkiksi Thomas Carlyle katsoi, että jokainen kansan Tom ja Jack oli sinällään yhtä pätevä hallintotoimiin kuin "Lord Tommy" tai "Honourable John", heillä oli vain vähemmän edellytyksiä päästä hoitamaan näitä asioita (Carlyle 1975, 64,65).

16 Oakeshott 1975, 154-161; Suvanto 1991, 19; Lewis 1961, 125, O'Sullivan 1976, 11,12,31.

Nämä näkemykset - joiden kaikuihin törmää jatkuvasti esimerkiksi Ronald Reaganin muistelmissa - saattavat vaikuttaa ristiriitaisilta, kun niitä verrataan konservatismiin vanhaan holhoushenkiseen ajatteluun. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Vanhoillekin konservatiiveille oma holhousvalta merkitsi nimenomaan teoreettisten, "elämälle vieraiden" yhteiskuntamallien torjumista ja jarruttamista. Sen sijaan uuden ajan luokkayhteiskuntien ja massademokratian "holhousvalta" on halunnut löytää visiot ja mallit ja toteuttaa niitä muutoksina - marssijärjestys on siis aivan toinen kuin konservatismiin ideaalimallissa.

Myös ulkopolitiikassa konservatismille on ollut tyypillistä maailmoja syleilevien mallien vieroksuminen ja keskittyminen "valtion edun" mukaiseen näkökulmaan, "terveeseen egoismiin", joka on usein ollut nationalistisiakin etuja tärkeämpi. Etenkään ennen toista maailmansotaa olisi ollut vaikeaa kuvitellaakaan eri maiden konservatiivipuolueiden saavan aikaan sellaista yhteistyötä, jota olisi voitu verrata sosialistien tai kommunistien tai edes liberaalien ja agraarien internationaaleihin. Olivathan konservatiivit hyvinä patriootteina usein toistensa vihollisia.

Myös konservatiivien siirtomaa- ja anneksiopolitiikka poikkesi lähökohdiltaan vastaavista liberalistisista ja sosialistisista ilmiöistä. Konservatiivien politiikan takana oli yleensä näissäkin hankkeissa tietoinen "valtioedun" ja "reaalipolitiikan" ajaminen. Ei katsottu niinkään ajettavan pelastus- ja sivistyssanomaa, vaan oman maan etuja. Sen sijaan liberalismi ja sosialismi uskoivat parantavansa ja sivistävänsä maailmaa valtauspoliittikallaankin. Konservatismi ei ollut tässäkään mielessä maailmanparannusoppi eikä tähdännyt "kansainvälisyyteen" tai "globaalisuuteen". Viime vuosikymmenien amerikkalaista konservatismia voi pitää tässä suhteessa poikkeuksena; tämäkin ilmiö on kuitenkin enemmän kaikuja amerikkalaisen perinteen "manifest destiny" -ajattelusta kuin aatteellisesta konservatismista sinänsä. Aiemmalle konservatismille on ollut tyypillistä ajatella, että ulkomailta tulee lähinnä harmea ja että internationalismi on luonnollisen kehityksen vastainen ja epärealistinen aate.

1.3. Suomalainen konservatismi ja sen tutkimus

Suomen konservatismikentän kirjavuus

Ingman-tutkimuksen merkittävimpiä kysymyksiä on, kuinka reformis-

miaan, maltillisuuttaan ja keskustalaisuuttaan korostaneesta Suomalaisesta puolueesta tuli oikeistolainen, konservatiivinen Kansallinen Kokoomuspuolue - nimenomaan poliittisten mentaliteettien tasolla. Organisaatiokehitykseen ei tässä kiinnitetä huomiota. Pyritään valottamaan suomalaisen konservatismiin historiaa, termiä laajasti tulkiten; vuosisadan alkupuolella ei nimittäin juuri tunnustauduttu konservatiiveiksi. Konservatismiin viitta puetaan siis osittain jälkiviisaasti sellaisten henkilöiden ylle, jotka eivät itse tunnustautuneet konservatiiveiksi ja joiden aikana konservatismilla oli toinen sisältö kuin nykyään.

Suhteessa ajan muihin poliittisiin voimiin ja poliittisista intohimoista riisuttuna tällainenkin konservatismi-termin käyttö on kuitenkin joskus puolustettavissa. Tämän tutkimuksen käsitteistössä konservatiiveina pidetään murrosten ja muutosten pehmentämiseen pyrkineitä voimia, joita löytyi kaikista vanhimmissa porvarillisista puolueista. Vaikka tutkimuskohteet eivät itse olisikaan halunneet kutsua itseään konservatiiveiksi, he miehittivät sen poliittis-yhteiskunnallisen lokeron, joka oli ”varattu” konservatiiveille. He edustivat voimia, jotka puhuivat perinteen voimasta ja opetuksista sekä hillitsivät ja jarruttelivat niitä, jotka halusivat liikkua uuden yhteiskunnan suuntaan ”liian nopeasti”. Kaikissa näissä piireissä on tunnistettavissa samoja ominaisuuksia kuin edellä kuvatuissa konservatismiin yleispiirteissä ja luonnekuissa.

Tätä poliittis-yhteiskunnallista lokeroa oli tämän tutkimuksen käsittelemällä aikavälillä miehittämässä monta erilaista poliittista voimaa. Näissä vanhoillisuusasenne, arvokonservatismi, kulttuurikonservatismi, valtiollinen konservatismi, yhteiskunnallinen konservatismi sekä talous- ja sosiaalipoliittinen konservatismi yhdistyivät eri tavoilla. Suomessa esiintyi ainakin viisi erilaista konservatismitulkintaa, aina ainakin kolme yhtaikaa:

- ruotsinkieliset ”perityn vallan” konservatiivit,
- ”vanhafennomaaniset” arvokonservatiivit,
- kaikkein perustuslaillisimmat oikeistonuorsuomalaiset,
- ”suurlakkosukupolven” pragmaattiset konservatiivit,
- sisällissodan jälkeinen nuoroikeisto, eräänlaiset ”uuskonservatiivit”.

Lauri Ingman kuului suurlakkosukupolven pragmaatikkoihin ja edusti näiden poliittisia arvoja.

Konservatismeista vanhasuomalaisuus joutui monella tapaa väliinpu-

toajaksi. Suomen historian ja yhteiskunnan luonteen vuoksi perityn vallan edustajien paikka oli liikkeen alkuaikoina jo miehitetty ruotsalaisten toimesta. Myöhempien aikojen oikeistoradikaaliset ”toiminnan miehet” edustivat puolestaan aivan toisenlaista mentaliteettia ja maailman jäsentämistapaa kuin vanhasuomalaisuus.

Vanhasuomalaisuuden intressissä oli yhtäikaa sekä säilyttää että uudistaa, sekä torjua nousevan massademokratian radikaaleimpia voimia että kammata perityn vallan edustajia näiden asemista. Vanhasuomalaisuus oli kummajainen ajan eurooppalaisessa oikeistossa; sen oma reformikausi oli vielä suhteellisen lähellä takanapäin, ja tämä perinne vaikutti. Vanhasuomalaisuus ei vain kauhistellut massojen nousua kuten suomenruotsalaiset vanhakonservatiivit, mutta ei liioin ihannoanut massoja eikä ohjannut niitä sellaisen radikalismiin uomiin kuin oikeistoradikaalit.

Vanhasuomalaisuus oli jo vallannut asemia, joita sen oli pakko puolustaa ”seuraavaa aaltoa” vastaan. Se uskoi uudistuksiin, haisteli välillä radikalisminkin ilmaa, mutta halusi itse määrätä reformeille rajan. Niinpä yleiseurooppalaiset oikeistoteoriat, joilla selitetään ”fasistien” nousua tai aatellis-militaristisen oikeistolaisuuden reaktiota uusia yhteiskuntia vastaan eivät tarjota kovinkaan tyydyttäviä selityksille ilmiölle vanhasuomalainen konservatiivi Lauri Ingman. Stereotypiat ”junkkeritaantumuksellisista” ja ”fasistiradikaaleista” ovat molemmat kaukana hänestä ja suomalaisesta konservatismista.

Teoreettisella tasolla esimerkiksi LINZin antamat kriteerit ”fasistisen ydinjoukon” muodostumisen ja menestymisen edellytyksistä tuntuisivat kaikki enemmän tai vähemmän toteutuvan myös vanhasuomalaisuuden kohdalla. Ainakin ne näyttäisivät antavan radikaalimmalle oikeistosuuntaukselle varsin hyvät lähtökohdat, ja kuitenkin tulos oli toinen:

- ensimmäisen maailmansodan vaikutus yhteiskuntaan ja sukupolveen ja käsitys, että voiton hedelmät oli viety,
- radikaalin vasemmiston vallankumousyritykset ja jyrkän enemminkin kuin maltillis-reformistisen marxilaisen puolueen esiintyminen,
- kohonnut nationalismi ja irredenta-alueet sekä tunne, ettei oma maa ollut omalla paikallaan kansojen ja valtioiden välisessä kilpailussa,
- ratkaisemattomia kulttuurikonflikteja valtiossa, erityisesti kansallisten vähemmistöjen konflikteja ja juutalaisten asema yhteiskunnassa,

- käynnissä oleva taloudellinen ja yhteiskunnallinen muutos maailmansodan jälkeen,
- parlamentaarisen hallinnon kriisit ja epävakaus,
- vaalien ajoitukset jyrkälle oikeistosuuntaukselle sopiviin ajankohtiin.¹

Itse asiassa vanhasuomalaisuudessa ja Kokoomuspuolueen alkuvuosissa voi nähdä eräänlaista henkistä sukulaisuutta toisen maailmansodan jälkeisiin kristillis-demokraatteihin² enemmän kuin konservatiiveihin, ”fasismista” puhumattakaan. Suomalainen puoluehan jos mikä katsoi olevansa yleispuolue, ”catch-all”-puolue, joka puolusti yhtäaikaa perinnettä, kristillisyyttä ja sosiaalireformismia ja katsoi edustavansa keskustahakuisuutta.

Tutkimustilanne

Päinvastoin kuin vasemmiston ja Maalaisliiton toimintaa, on suomalaista konservatismia tutkittu sangen vähän. Konservatismi ei mobilisoinut suuria joukkoja, ei jättänyt runsasta lähdeaineistoa eikä päätynt lopulta yhteiskunta- ja poliittisessa kehityksessä voittajaksi - etenkin toisen maailmansodan jälkeen. Edes vallitseva oikeistokuva ei lähde konservatiiveista, vaan oikeistoradikaaleista. Suomessakin aktivistit ja oikeistoradikaalit on koettu värikkäämmiksi ja kiinnostavammiksi kuin konservatiivit. Aluksi aktivistit edustivat kotimaista sankaritarua, sitten he olivat tasavallan veneenkeikuttajia ja etenkin vuoden 1944 jälkeen ”pahoja poikia”. Sen sijaan maltillisen konservatistien tutkimus oli pitkään ylimalkaista ja niukkaa.

Sen omalaatuisen konservatistien, jota edustivat nimenomaan Suomalainen puolue (vanhasuomalaiset) ja Kansallinen Kokoomuspuolue, ”syntilistalla” oli mm. sortovuosien myöntövyösynä, vuoden 1917 itsenäisyys suunnan jarrutus, vuoden 1918 monarkismi ja oikeistolaistuminen. Puolueen kielinationalismi, kiivas antikommunismi, lapualaismielisyys ja saksalaisuuden arvostus muuttuivat myös rasisiteiksi. Puo-

¹ Linz 1980, 158,167-169.

² Kristillisdemokraateista ja konservatiiveista ks. esim. Irving 1979, xxi,29-33.

lue kulki vain harvoin ja hetkittäin myötävirtaan ja oli siitä tietoinen. Oikeistoelitismi hävisi massademokratialle, ja sen kannattamat arvot ovat yhä kauempana nyky-yhteiskunnan arvoista.

Näin ollen konservatistien tutkimista ei ole koettu muodikkaaksi. Sellainen kohde, joka edusti jo esiintymisaikanaan "vanhanaikaisuutta" ja jonka vanhan politiikan vaalijoita ja edistäjiä ei enää ole väittämässä vastaan, on katsottu vähiten kiinnostavaksi kohteeksi etsittäessä nykyisen yhteiskunnan juuria. Pitäähän jokainen voimansa tunnossa oleva yhteiskunta itseään historiallisen edistysellisuuden toteuttajana ja näkee aiemmat poliittiset vastustajat kurjassa valossa - eräänlaisina pelastussanomien sabotoijina. Suomessa nämä vastustajat oli vuoden 1944 jälkeen helppo leimata sekä sisä- että ulkopoliittisesti turmiollisiksi.

Laajemmin tällainen näkemys tosin toteutui vasta radikalismien ja Paasikiven-Kekkonen linjan kulta-aikana 1960-1980-luvuilla. Konservatiiveilla oli vielä pitkään sodan jälkeen vahvin asema sivistyneistön, talouselämän, virkamieskunnan jne. piirissä, vaikka poliittinen valta oli heikentynyt suuresti jo paljon aikaisemmin. Historiankirjoituksen kuva konservatiiveista ei muuttunut tuomitseväksi yhtä nopeasti kuin heidän poliittinen asemansa mureni. Tämä "viive" kostautui korkoineen. Uusi näkemys halusi korostetusti olla "vanhojen myyttien" kaataja ja imi osaksi itseensä poliittisen "suomettumisajan" tulkintoja - omia myyttisiä aineksiaan huomaamatta.

Suomalaisen konservatistien tutkimus oli pitkään Paasikiven muistelmien, PIRKKO ROMMIN klassikon "Yrjö Koskisen linja" ja muutamien erikoisartikkelien sekä Taimi TORVISEN Danielson-Kalmari-biografian varassa. Onni RANTALAN "Konservatismi ja sen kannattajat" on hyödyllinen tutkimus konservatistien teorian kannalta, mutta enimmäkseen se on eräänlainen case study. Kokoomuksen historiasta oli vain Akseli ROUTAVAARAN suppea historiikki "Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita".

Viime vuosina tilanne on parantunut huomattavasti ja kuva tullut vivahteikkaammaksi. Hannu SALOKORVEN väitöskirja Suomalaisesta puolueesta ja suomettarelaisuudesta (1988), Tuomo POLVISEN Paasikivi-elämäkerran ensimmäinen ja toinen osa (1989,1992) sekä Kimmo IKOSEN väitöskirja Paasikivestä vuosina 1917-1918 (1991) tarkastelevat kohteitaan tieteellisesti ja kiihottomasti, näiden omista näkemyksistä ja lähtökohdista käsin. Myyttisempiäkin tutkimustulkintoja tosin yhä esiintyy.

Tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus täydentää suomalaisen konservatistien tutkimusta erityisesti mentaalihistoriallisella tasolla biografian keinoin, pitkän aikavälin suomalaisen konservatistien ruumiillistumaa tutkien. Tarkoituksena on siis kuvata ja selittää, miten Lauri Ingman ja hänen viiteryhmänsä tulkitsivat "väärään" kehityssuuntaan lähtenyt maailmaa, miten kehitykseen yritettiin sopeutua ja sen luonnetta muuttaa.

Mikä Lauri Ingmanin lähtökohdissa ja kehityksessä teki hänestä mallittaisen konservatiivin ja oikeistolaisen? Millaiset vaiheet veivät siihen? Mikä teki vuosien 1906-1907 radikaaleista reformisteista vuoden 1918 monarkisteja ja yleensäkin konservatiivisten arvojen puolestapuhujia? Mikä nosti Ingmanin painoarvon sellaiseksi, että hänen pysyvyytensä Suomen poliittisessa eliitissä ei ollut kovinkaan riippuvainen puolueen ulkoisesta voimasta tai sisäisistä voimasuhteista? Oliko Ingmanin toiminnan takana ensi sijassa yhteiskunnallinen vai valtiollinen motivointi?

Miten suomettarelainen myöntövyöspolitiikka sopeutui itsenäistymiseen, jota Ingman oli pitänyt tuskin mahdollisenakaan? Miten se sopeutui ulkopoliittiseen Venäjän-vastaisuuteen, kun aiemmin vanhasuomalaista ajatusmaailmaa oli aina hallinnut usko, että Suomi ei voisi missään tapauksessa ryhtyä voimakeinoiltaan ylivoimaisen Venäjän avoimeksi viholliseksi?

Millaisen linjan Ingman loi uudessa tilanteessa, joka kaatoi vanhoja konseptioita? Keihin turvautuen hän tätä linjaa ajoi, ketkä sitä kannattivat ja millainen sen vastaanotto oli niin puolustajien kuin vastustajien joukossa - elämäkertatutkimuksessa usein turhan vähälle huomiolle jätetty kysymys?

Seurasiko vanhasuomalaisuuden kehitys yleiseurooppalaisia konservatismi-malleja, missä kohdin se poikkesi näistä, mihin suuntaan ja minkä vuoksi? Kuinka dominoiva asema vanhasuomalaisuudella oli suomalaisen konservatistien kentässä? Miksi eurooppalaiset mallit eivät näytä toimineen Suomessa eräistä teoreettisista edellytyksistä huolimatta?

Tämän tutkimuksen päätöskohdaksi on valittu vuoden 1922 eduskuntavaalit. Kesä 1922 on merkittävä murroskohta niin valtakunnan, Kokoomuspuolueen kuin - mikä tietenkin on ratkaisevaa - Ingmanin itsensä kannalta: ulkopoliittinen myrskyvaihe laantui, Kokoomuspuolueen sisäinen murros päättyi suomettarelaisen siiven tappioon, ja Ingmanin onnistui palata eduskuntaan, josta hän oli pääministerinä pudonnut kolme vuotta aikaisemmin.

1.4. Lähde- ja metodiongelmia

Tendenssimäisyys julkisuuden lähdekuvissa

Historiatiede on viime aikoina saanut julkisuutta lähinnä voidessaan paistatella ”uusien”, ”salaisten” ja ”harvoille avattujen” lähteiden sädekehässä. Malliesimerkkejä tällaisen kohtelun saaneista tutkimuksista ovat mm. Martti AHDIN tutkimukset oikeistoaktivismista, Martti TURTOLAN väitöskirja ja Heinrichs-elämäkerta, Kari HOKKASEN Kallio- sekä Juhani SUOMEN ja Hannu RAUTKALLION Kekkostutkimukset. Hannu SALOKORVEN väitöskirjaa Suomalaisesta puolueesta mainostetaan sen takakannessa ensimmäisenä väitöskirjana, jossa on käytetty hyväksi Paasikiven kokoelmaa; kuitenkin kokoelman merkitys kirjalle oli korkeintaan tavanomainen. Julkisuuteen markkinoidaan usein jokin uusi - joissain tapauksissa vanhakin, mutta jo unohtunut - sensaatio sekä maininta ”uusista lähteistä”, ja virheassosiaatio on valmis: uusi löytö on ”todistanut” jotain. Ei ole ainutlaatuista, että sensaatiot eivät perustu uusiin lähteisiin, vaikka näiden löytymistä on korostettu, vaan jo aiemmin tunnetun aineksen uuteen tulkintaan. Julkisuudessa tätä eroa ei ole sitten tuotukaan esille.

Tämän lähdemystiikan vallassa on joskus unohdettu, että tärkeintä on lähteiden synty tapa sekä niiden tehtävä ja näkökulma syntyhetkellään. Se, että jokin aineisto ei ole sattunut vapautumaan, löytymään tai muuten tulemaan tutkijoiden käytettäväksi samaan aikaan kuin muut vastaavat lähteet, ei todista, että se sisältäisi laadullisesti ”parempaa” tietoa kuin aiemmin käytettäviksi tulleet lähteet. Se on yhtä lailla subjekttiivisen prosessin ja näkökulman tulos kuin muutkin. Se saattaa olla vähemmän ”siivottu” kuin aiemmat lähteet, mutta tätäkin eroa kaventaa käytännössä se, että jokainen ”siivoaa” vain itseään kompromettoivat kohdat. Näkemällä vaivaa ja käymällä useita kokoelmia läpi saa toisiaan täydentäviä tietoja, jotka parantavat kontrollimahdollisuuksia. Ilman sellaista työtä ei myöskään voi analysoida ”uusien” lähteiden merkittävyyttä ja uskottavuutta.

Konservatiivien lähdeaineisto on yleensä ollut käytettävissä jo pidemmän aikaa, ja vähäinen hyväksikäyttö on johtunut lähinnä konservatismitutkimuksen vähäisestä suosiosta. Lisäksi aineisto on varsin sirpalemaista: yleensä sitä joutuu haalimaan useasta kokoelmasta, myös muiden puolueiden edustajien arkistoista, ja vasta tietoja yhdistämällä voi saada uskottavan kokonaiskuvan. Virallinen puolueaineisto on ni-

mittäin usein niin niukkaa, että se antaa vain julkikuvan eikä päästä tutkijaa kullissien taakse.

Voi jopa sanoa, että konservatiiveilla virallinen aineisto täydentää yksityisarkistoja eikä päinvastoin. Nämä yksityiskokoelmat eivät ole olleet enää pitkään aikaan salaisia, mutta niiden luotettavuus ei ole vähäisempi kuin uusien lähdelöytöjen. Olihan "vanhakin" aineisto tarkoitettu tekijöilleen muistin tueksi ja politiikan ohjeeksi eikä sellaiseen julkisuuteen.

Tämän tutkimuksen ainoat puhtaasti "uudet" lähteet ovat muutamat Ingman-suvulta saadut fragmentaariset kirjeet ja yksi nuoruusvuosien päiväkirja, joiden sisällöstä ei ole mahdollista saada sensaatiota teke-mälläkään.

Tapaus Ingman - laajat, mutta hajallaan olevat lähteet

Ingmanin oma kokoelma muodosti luonnollisesti tärkeimmän lähdeko-konaisuuden. Valitettavasti Ingman säilytti kirjeenvaihtoaan vähem-män kuin monet poliittiset kollegansa, piti päiväkirjaa hyvin satunnai-sesti eikä kirjoittanut muistelmia. Päiväkirjanomaista ainesta on lähin-nä sisällissota-, pääministeri-, Pietari-neuvottelujen ja reunavaltiosuun-tauksen ajoilta sekä selonteko Saksan-matkasta kuninkaaksi valitun Friedrich Karlin luo. Lisäksi on hajanaisesti tehtyjä muistiinpanoja. Lähdetilanteen kannalta on valitettavaa, että Ingman putosi eduskun-nasta keväällä 1919. Lisävaikeutena on myös, että hänen kirjeitään ei ole säilynyt näiltä ajoilta paljonkaan toisten kokoelmissa.

Poliitikon nuoruusvuodet ovat usein tutkimukselle ongelma. Englan-tilainen ELTON pitää poliittiselle biografialle nimenomaan rasitteena, että siinä joudutaan kirjoittamaan kohteen nuoruudesta, jolloin historia ei tiennyt vielä mitään tästä henkilöstä.¹ Mutta mikä olisi kohdehenki-lön nuoruusvuosia parempi pohja selvittäessä maailmankuvan kehi-tystä ja myöhempien, kuuluisien tekojen perusteita? Samalla saadaan sivutuotteena mielenkiintoista "ruohonjuuritason" tutkimusta poliitti-sen eliitin alapuolelta, kun päähenkilö kuuluu vielä massaan eikä johta-jiin.

Ingmanin nuoruusvaihe ei ensi silmäyksellä näytä kovin antoisalta poliittisen historian kannalta. Aineistoa on kyllä runsaasti - vuonna

---

1 Lyytinen 1986, 211,212.

1913 puhtaaksi kirjoitettu vanhempien kirjeenvaihto, omat kirjeet vanhemmille ja eräille muille sukulaisille, yliopiston teologisen tiedekunnan viikkokokousten pöytäkirjat, Teologisen lauantaiseuran jäsenten välinen kirjeenvaihto ym. Tyttären, neiti Aune Ingmanin ja miniän, rouva Rosalie Ingmanin hallussa oli jonkin verran aineistoa nuoruusvuosilta. Tämä lähteistö liittyy hyvin harvoin poliittisiin asioihin, mutta kaikessa epäpoliittisuudessaan ja arkisuudessaankin se auttaa luomaan kuvaa nuoresta Lauri Ingmanista, josta poliitikko ja valtiomies Lauri Ingman myöhemmin kehkeytyi.

Vaikka Ingman ei vaikuta olleen poliittisesti poikkeuksellisen tiedostava tai kunnianhimoinen ennen routavuosia, ei hänkään toki lähtenyt liikkeelle mistään tyhjiöstä. Tietyt elämäntatsomukset, perinteet ja ajattelutapa ohjasivat hänen poliittisen persoonallisuutensa muotoutumista ja ”kasvua” jo ennen varsinaista poliittista tietoisuutta.

Ingmanin nuoruuden jälkeiseltä ajalta korvaa lähdepuutteita jossain määrin se, että hän kirjoitti säännöllisesti Uuteen Suomettareen/Uuteen Suomeen ja toimi usein päätoimittajien sijaisena. Vaikeuksia tuo kuitenkin se, että Ingman ei ole merkinnyt itse kuin aivan alkuaikoina leikekokoelmaansa, mitkä signeeraamattomista pääkirjoituksista olivat hänen omiaan.

Melko suurella varmuudella voidaan kuitenkin pitää kaikkia leikekokoelman kirjoituksia Ingmanin omina. Hän esitteli itse kokoelmaa ystävilleen nimellä ”Ingmanin kootut teokset”, ja siltä ajalta, kun hän vielä merkitsi leikekirjaan nimikirjaimensa, ei muita kirjoituksia kokoelmas- sa ollutkaan, pariin oli vain merkitty, että osa kirjoituksesta oli Ernst Nevanlinnan. Kokoelmassa ei liioin ole läheskään kaikkia sellaisia kirjoituksia, joita siellä pitäisi olla, jos se olisi koottu mielenkiinnon ja yleisen merkittävyyden mukaan. Esimerkiksi pääministerikaudelta ei leikekokoelmassa ole juuri mitään ja opetusministerikaudelta vain vähän. Sen sijaan mukana on paljon epäpoliittista ja poliittisesti vähämerkityksellistä ainesta. Näin ollen kirjoitukset on varmasti koottu kirjoittajan mukaan. Ingmanin kokoelmassa on toisissa kansioissa lehtileikkeitä, joiden kokoamiskriteerinä on ollut yleinen mielenkiinto.

Kuitenkin tässä tutkimuksessa on pidetty tavoitteena olla rakentamatta liian paljon Ingmanin lehtikirjoitusten varaan. Eiväthän ne aina kerro, miten hän todellisuudessa kabineteissa toimi ja millaisiin kompromisseihin hän oli valmis, vaan millaisen julkikuvan hän tahtoi antaa lukijoille. Niitä kirjoitti Uuden Suomen ”agitaattori” ohjatakseen konservatiivista mielipidettä, ei viileästi harkitseva komiteaihminen ja käytännön poliitikko. Näin on etenkin silloin, kun on kyse signeeraamatto-

mista kirjoituksista, joita kirjoituksista onkin valtaosa. Silloin kun Ingman vastasi kirjoituksistaan signeerauksella, ne oli suunnattu viesteiksi poliittiselle eliitille. Nämä kirjoitukset ovatkin merkittäviä Ingmanin toimien valaisijoita.

Muihin lehtiin Ingman ei juuri kirjoittanutkaan, paitsi vaalipiirinsä lehteen vaalien alla. Silloin hän yleensä signeerasi kirjoituksensa.

Ingmanin puolueista eli Suomalaisesta puolueesta ja Kokoomuspuolueesta on säilynyt pöytäkirjoja melko paljon, mutta niissä on niukanlaisesti keskusteluainesta. Kyseessä on kaaderipuolue, jossa päätöksenteko oli lisäksi hyvin keskitettyä. Keskusteluaineistoa löytyy lähinnä puoluekokouspöytäkirjoista, mutta vuosien 1917-1921 puoluekokouksissa Ingman ei lausunut sanaakaan. Kokoomuksen klubin aineistosta (joka oli erityisen hyvin ”piilossa” puolueen yleisen kirjeenvaihdon joukossa) löytyi jonkin verran Ingmanin ulkopoliittisia esitelmiä ja keskusteluaineistoa vuosilta 1919 ja 1920.

Vaikka toisten porvaripoliitikkojen kokoelmista löytyikin vain vähän Ingmanin kirjeitä, monet pitivät päiväkirjoja ja muistiinpanoja neuvotteluista, joissa Ingman oli ollut mukana. Samoista kokouksista löytyi yleensä useiden eri suuntausten edustajien muistiinpanoja, jotka täydentävät hyvin toisiaan. Erityisen hyödyllisiä ovat muistiinpanot eduskunnan porvarillisten ryhmien yhteisen valtuuskunnan kokouksista. Kyseinen epävirallinen elin oli käytännössä vuonna 1917 porvarien ja vuonna 1918 koko maan tärkein poliittinen elin, joka kykeni luotsaamaan tahtonsa läpi eduskunnassa ja jonka suostumukset senaatilla ei ollut mahdollisuutta saada hyväksytyksi tärkeitä asioita. Vuoden 1919 alussa valtuuskunnan merkitys lakkasi.

Kuten ei yleensääkään tutkimuksessa, ei Ingmaninkaan tapauksessa lähdeaineisto ole kohteen poliittisen toiminnan koko ajalta ”tasapainossa”. Vuosilta 1905-1916 ja 1920-1922 ei ole edellä mainitun kaltaisia päiväkirjoja ja muistiinpanoja syntynyt tai säilynyt läheskään siinä määrin kuin kriisivuosilta 1917-1919. Lisäksi esimerkiksi Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjoja ei ole säilynyt ennen vuotta 1914. Ingman oli sitä paitsi kivunnut vasta toisen venäläistämiskauden jälkipuoliskolla aseisiin, joiden perusteella hän pääsi toisten muistiinpanoihin tai kykeni itse antamaan politiikalle suuntaa. Niinpä venäläistämiskauden osalta sekä aineisto että tämän tutkimuksen esitystapa ovat tavallaan Ingman-keskeisempiä kuin vuosien 1917-1919 osalta. Tällöin on sekä helpompi että pakko vertailla ja suhteuttaa Ingmanin mielipiteitä toisiin poliittikkoihin.

Ingmanin kohdalla ei ole kuitenkaan ollut mahdollista nimenomai-

sesti vain keskittyä tiettyihin kriisivuosiin luotaessa poliittisen biografi-an kokovartalokuvaa; hän oli "mukana" vuodesta 1905 alkaen jokseen-kin keskeytyksettä, riippumatta siitä, oliko politiikassa akuutti kriisiai-ka vai ei. Hän "kasvoi" asenteiltaan ja käytännön poliitikkona varsin tasaisesti - kuten voi yleensä konservatiivilta odottaakin.

Valtiopäivämateriaalista on käyty läpi eduskunnan istunnot, asiakir-jat ja valiokuntapöytäkirjat. Lehdistöä on pyritty saamaan edustetuik-si Suomalaisen puolueen ja Kokoomuspuolueen johtavat lehdet sekä muut poliittisesti merkittävät suuntauksset, Ingmanin vastustajat tietysti mukaan lukien.

Pahin aukko lähteissä on kevästä 1921 kevättalveen 1922. Yleisesti lähdemateriaali mahdollistaa puutteineenkin paitsi Ingmanin toiminnan ja mielipidekehityksen rekonstruoinnin, myös niiden vaikutuksen ja vastaanoton tarkastelun.

2. Reformistiksi pohjalaiseen pappisperinteeseen (1868-1900)

2.1. Kovia kokenut pohjalainen pappiskoti

Virkamiessuku

Wilhelm Ingman syntyi komministerimaanmittari Harald Ingmanin perheeseen Alavudella 12.11. 1820. Ingman-suku oli ruotsinkielinen suku, jota voitaneen luonnehtia tyypilliseksi virkamiessuvuksi. Kaukain tunnettu esi-isä oli karjaalainen talonpoika Sigfrid Mattsson (1601-1645), ja nimi oli otettu Ingvallsby-nimisen kylän mukaan 1700-luvulla. Harald Ingmanin virkatoimet sijoittuivat lähinnä Vaasan lääniin, ja puolisokin - kirkkoherran tytär Katarina Margareta Grönlund - oli Kuortaneelta lähtöisin.

Ingman-suku oli kuulunut 1600-luvulta asti lähinnä ”alempaan herasväkeen”. Joku sen edustajista raivasi välillä tiensä ylemmäksi - pari suvun edustajaa siirtyi Ruotsiin ja nousi siellä aateliin asti (Gyllen-heim, Nordenstolpe). Harald Ingmanin vanhemman veljen kahdesta pojasta tuli myös aikanaan varsin kuuluisia: Erik Ingman (1810-1858) toimi lapsenpäästöopin ja lastentautihoidon professorina, ja teologi Anders (Antero) Wilhelm Ingmanista (1819-1877) tuli ainakin ”kansallissella” mittapuulla vieläkin merkittävämpi. Häneen palataan tässä tutkimuksessa myöhemmin. Lisäksi Haraldin pojanpojasta Herman Alexanderista tuli merkittävä nuorsuomalais-edistyspuoluelainen poliitikko ja toimittaja, mm. Helsingin Sanomien päätoimittaja - nimellä Santeri Ivalo.

Wilhelm Ingmanin haaraan ei kuitenkaan ollut kuulunut sen enempää aatelia kuin muitakaan suvun kuuluisimpia nimiä, ja yleissääntö oli, että suvussa ei edetty ylimpään herrasväkeen. Liekö seurausta äidin suvun perinteistä, mutta joka tapauksessa Wilhelm Ingman suuntautui perheen kaikkien muiden lasten tavoin kirkolliselle uralle. Isän suvussa pappisvirka oli ollut harvinaisuus sotilas-, virkamies-, opettaja-, porvari-, raatimies- ym. virkoihin verrattuna.¹

Wilhelm Ingman kävi koulunsa Vaasassa ja tuli ylioppilaaksi vuonna 1837. Hän sai todistuksensa yliopistosta joulukuussa 1841 ja pappisvihkimyksen joulukuussa 1842. Tämän jälkeen hän toimi kirkollisissa viroissa ympäri Pohjanmaata. Vuonna 1846 hän solmi avioliiton Klara Alexandria Alceniuksen kanssa, jonka isä, rovasti Johan Daniel Alenius oli ollut hänen esimiehenään Lapualla.² Wilhelm Ingman kuului herännäisiin, mutta sanoutui irti Lapuan herännäisjohtajasta Niilo Kustaa Malmbergista.³

Wilhelm Ingmanin ja Klara Alceniuksen avioliitosta syntyi ennen vaimon kuolemaa (1855) kolme poikaa ja yksi tytär: Jonatan (1847), Gideon (1850), Wilhelm (1852) ja Lydia Maria (1854). Perheen äidin kuoleman jälkeisiä taloudellisia ja muita vaikeuksia kuvastaa, että kihlakunnanoikeus määräsi lapset toisten holhottaviksi yli puoleksi vuodeksi. Jo muodostuneen tavan mukaisesti kaikki pojat lähtivät sittemmin kirkolliselle uralle.⁴

1 Bergholm 1901, 678-694; Gräsbeck 1948, 62-82; ks. myös Virkaannimityskirjat ym. asiakirjat. Ingman-suvun kok., k. 1, kirjekuori "Harald Ingman", VMA. - Vanhan käsityksen mukaan, joka esiintyy BERGHOLMin kirjassa, saksalainen vuoriammattilainen, padan- ja luodinvalaja Mats Misch saapui 1600-luvun puolimaissa Saksista tai Lütlichistä Ruotsiin, joka tarvitsi uutena suurvaltana voimistuvaa elinkeinoelämää ja käsityöläisluokkaa asemansa tueksi. Misch siirrettiin Länsi-Uudellemaalle Mustion ruukille, jossa hän vietti loppuelämänsä. Sukua jatkoi viisi poikaa. Tätä kuvaa on kuitenkin korjannut huomattavasti GRÄSBECK, jonka mukaan Mats Misch on perimätietosekaannusten harhattuote. GRÄSBECKin mukaan Sigfrid Mattssonin lapsista toinen, Matts, syntyi joskus vuosien 1624 ja 1627 välissä ja eli talonpoikana Bällbyssa ja Ingvallsbyssä. Matts nai Mustion tehtaan vallonialaisen miilunpolttajan Johan Mijsekenin tyttären Margaretin. GRÄSBECKin mukaan "Mats Misch" on yhdistelmä Matts Sigfridssonin etunimestä ja muovautuneesta Mijseken-nimestä. Lauri Ingmanin esi-isät suorassa linjassa olivat Matts Sigfridssonin jälkeen porvari ja rusthollari Matts Ingman (synt. vuonna 1664 tai 1666), rusthollari Henrik Ingman (s. 1711), vääpeli Henrik Ingman (s. 1747), komministerimaanmittari Harald Ingman (s. 1785) ja kirkkoherra Wilhelm Ingman (s. 1820).

2 Handlingar rörande W. Ingmans tjänsteutövande. Ingman-suvun kok., k. 1, VMA; ks. myös Bergholm 1901, 685.

3 J.K. Keckman J.D. Alceniukselle 1.5.1846. Ingman-suvun kok., k. 1, Ankomna brev och brevkoncept, VMA; Nokkala 1956, 58,59.

4 Bergholm 1901, 685; Otteita kihlakunnanoikeuden ptk:sta 10.4. ja 12.11.1856. Ingman-suvun kok., k. 1, Övriga handlingar, VMA.

Kuvat 1, 2: *Lauri Ingmanin vanhemmat, kirkkoherra Wilhelm Ingman (1820—1875) ja Emma Ingman, o.s. Schalin (1831—1901). Rehevän ja humoristisen isän kuoltua jo Lauri Ingmanin lapsuusvuosina jäi vakavamielisen äidin vaikutus paljon voimakkaammaksi nuorukaisen kasvulle. (Kuva teoksesta Kaksi piispaa, painettu 1935, sivu 42.)*

Wilhelm Ingman oli vain 15 kuukautta leskenä; maaliskuussa 1857 hän meni naimisiin häntä 11 vuotta nuoremman Emma Ottilia Schalinin kanssa, jonka isä Lars oli Tervajärven kappalainen.

Schalinien suku oli vanha Ruotsista tullut pappissuku, jonka ensimmäinen tunnettu kantaisä oli talonpoika Petrus Helsinglandista 1500-luvulta. Jos oli Ingmaneissa ollut siniverisiä, niin oli Schalinienkin esisistä eräs aateloitu Rosenhjelm-nimellä. Aatelishaara sammui kuitenkin tässäkin suvussa pian.

Schalinien suvun eräs haara siirtyi Suomeen vuonna 1754. Eräs sukuhaaran papeista sai vaimonsa Carlenius-suvusta. Tämäkin merkitsi siteitä historian mahtimiehiin: Carleniusten esi-isä Ljungo Thomae oli eräs Uppsalan julistuksen (1593) allekirjoittajista ja Flemingin vastustajista nuijasodassa.

Emma Ottilia oli syntynyt Schalinien ja Carleniusten jälkeläisenä perheen seitsemäntenä lapsena Raippaluodossa vuonna 1831. Hänen sukupuuhunsa kuului paitsi menneitä, myös ajankohtaisia kuuluisuuksia: hänen veljensä nai Zacharias Topeliuksen sisaren. Myös Schalinin kuuluivat heränneisiin.⁵

Tällä vuosisadalla on kaikkiaan neljä Suomen arkkipiispaa ollut Schalinien suvun tyttärien poikia.

Wilhelm ja Emma Ingman toimivat aluksi Karviassa, jossa syntyi isän viides ja uuden äidin ensimmäinen lapsi Emil Julius. Tämä kuoli kolmikuukautisena. Marraskuussa 1859 Wilhelm Ingman nimitettiin Purmoon, jonne perhe muutti. Ennen vuotta 1866 oli syntynyt neljä lasta lisää: Alfred (1860), Febe (1861), Emilia (1863) ja Odert (1865). Näistäkin molemmat pojat hakeutuivat papeiksi.⁶ Perheen isä puolestaan pääsi uransa korkeimpaan asemaan tullessaan nimitetyksi Teuvan kirkkoherraksi toukokuussa 1868.

Herännäiskoti nälkävuosien ja orpouden varjossa

Aika, jolloin Wilhelm Ingman pääsi kirkkoherrana uransa lakipisteseen, ei ollut otollinen perheen eikä Suomen kannalta. Vuosista 1867-1868 muodostui poikkeuksellisten sääolojen vuoksi suuret nälkävuodet. Sadot jäivät alle puoleen normaalista, ja nälkään ja tauteihin arvioidaan kuolleen yli 100 000 ihmistä.

Huono aika ilmeni myös Wilhelm Ingmanin vaikeuksina saada purmolaisilta virkaansa kuuluneita veroja. Paitsi oman perheen osalta, nä-länhädän aika oli papille muutenkin henkisesti vaikeaa, kun köyhille olisi pitänyt saada apua:

”Ensi sunnuntaina siitä taas äänestetään, ja tiedän että siitä tulee taas meluista ja pitkällistä, ja mitä voi vaatia niiltä, joilla ei ole mahdollista ruokkia edes itseään ja omiaan.”

Helmikuussa 1868 pastori oli ollut hyvin työlääntynyt purmolaisiin:

---

5 Bergholm 1901, 1159-1163; Schalinernas härstamning från Ljungo Thomae, s.a, N.N. Neiti Aune Ingmanin hallussa. Kirjeenvaihdosta Schalinien kanssa kts. myös Nokkala 1956, 48-63.

6 Bergholm 1901, 685.

”Ja nyt työntekijät pitävät taas vanhaa virttään: ’kuolla nälkään’. Mutta en aio vaatia enempää määrärahoja heille, nähkööt nälkää, kiittämättömät käet.”⁷

Wilhelm Ingmanin kirjoittama lause saattaa tuntua kovalta. Sen kirjoittajakaan ei kuitenkaan ollut päässyt puutteesta helpolla, ja Ingmaninkin perheessä vuosien 1867-1868 suonenisku otti osansa. Nuorin lapsi Lars Fingal kuoli 13 kuukauden ja kolmen päivän ikäisenä 11. huhtikuuta 1868 - ja jonkin aikaa näytti hyvin epävarmalta, jäisikö hän puuteajan ainoaksi uhriksi perheessä. Samaan aikaan odotti Emma Ingman nimitäin jo seuraavaa lasta. Mikäli se säilyisi hengissä, se olisi perheen elossa olevista lapsista isän yhdeksäs ja äidin viides.

Toukokuun 1868 alussa, pahimpina nälkäaikoina, Wilhelm Ingman ja perhe siirtyivät Teuvaan. Olot ja paikalliset asukkaat eivät vaikuttaneet tuoreesta kirkkoherrasta purmolaisia paremmilta:

”Nämä teuvalaiset ovat mitä surkeimpia työntekijöitä niityllä, ja rengiksi sain oikean laiskimuksen työssä ja suden ruokapöydässä seudun ainoan heränneen miehen suosituksesta. Hän nimittäin hankki minulle nääntyneen lankonsa, joka olisi ollut muuten hänen rasitteenaan. Voit ymmärtää siitä kuinka paljon luottamusta voin tuntea hänen parannukseensa. — Erityisen kiero ja häpeämätön syömään, eikä katso ollenkaan paljonko voiaasiasta jää tovereille. — Eivät tosin ole kaikki yhtä kieroja, mutta meidän renkimme ja torpparimme ovat pahimpia; viimeksimainitulla on tapana panna voita silakallekin sen lisäksi mitä hän on levittänyt leivälle.”

Päivätöihin tuli parhaimmillaan suunnilleen kolmasosa, niistäkin suurin osa hyödyttömiä, ja väestö teki selväksi, ettei se ollut tottunut tällaiseen uhrauksiin. Sekä kirkkoherra että -herratar olivat jo tulleet siihen tulokseen, että Teuvalla tuskin viihdyttäisiin.⁸

Kesäkuun 30. päivän iltapäivällä perheeseen tullut poikalapsi ei siis syntynyt säätyläishopealusikka suussa valmiiksi katettuun pöytään. Hän ilmaantui keskelle nälkävuosien kurjuusaikaa, joka koski kirkkoherrankin perheen elintasoon ja oli vain kaksi ja puoli kuukautta aiemmin saattanut uuden tulokkaan edeltäjän hautaan. Tulokas sai ehkä hieman pahaenteisesti saman etunimen kuin edesmennyt Lars Fingal: Lars Johannes. Kutsumanimeksi vakiintui perhepiirissä Lauri.

Lauri sai myöhemmin vielä kolme pikkusiskoja: Ottilia (1869), Emi-

7 Wilhelm Ingman Schalinille 7.10.1867 ja 15.2.1868, 2.pääsiäispäivänä. Ingmanin kok., VA Y 2542.

8 Wilhelm Ingman Schalinille 21.7. ja 1.8.1868. Ingmanin kok., VA Y 2543.

lia (1870) ja Edith (1872). Näistä Emilia kuoli Lars Fingalin tavoin 13-kuukautisena.⁹

Perheen isä sairasteli käytännöllisesti katsoen koko 1870-luvun alkupuolen, ja väsynyt oli vaimokin, joka kesäkuussa 1872 kirjoitti tuttavilleen: "Olen niin väsynyt tänä kesänä etten välillä tahdo jaksaa elää". Kontrastina Emma Ingman mainitsi kirjeessään, ettei Wilhelm valittanut koskaan. Lisäksi mies oli oman terveytensä kannalta liian velvollisuudentuntoinen virkaansa kohtaan. Paitsi terveys, Wilhelm Ingmania rasittivat seurakuntaan pesiytyneet hihhuli-lahkolaisetkin.¹⁰ Wilhelm Ingman kuoli 23. toukokuuta 1875 jättäen jälkeensä lesken ja 11 lasta - nuorin oli iältään kaksi ja puoli vuotta.

Lisävaikeuksia seurasi nopeasti. Heinäkuussa kotitalo paloi.

"Täällä seuraa järkytys toisensa jälkeen, koko kaunis kotimme on tuhkana. Yhä se savuaa. Vain Isä taivaassa voi tuntea mitä olemme kokeneet. Ajatelen kuinka ihmeellisesti hän aloittaa huolenpitonsa Leskistä ja Isättömistä joiden isä ja Tuomari hän on luvannut olla! En ole vielä vaipunut epätoivon kuiluun, sillä Jumalan sana pitää minua ylhäällä, mutta todellakin olet ihmeellinen Jumala, Israelin Jumala, vapahtaja. Miten ymmärtää sinun teitäsi. Ei, ne ovat liian korkeat."

Seurakuntalaisetkin tuntuivat taas olevan hankalia. Emma Ingmanin kirjeistä heijastuu vääristelemätön elämän raskaus.¹¹

On hyvin todennäköistä, että jatkuvilla varhaislapsuuden vaikeuksilla oli vaikutuksensa Lauri Ingmaniin, joka eräistä äitinsä kirjeistä päätellen oli lapsena hyvin herkkä.¹² Kenties näillä vastoinkäymisillä oli jonkinlainen "kovettava" vaikutus, joka selittää osaltaan, miksi Lauri Ingman myöhemmin oli niin taipuvainen olemaan pessimisti - miltei kyynikko, joka laski lähes aina pahimman mahdollisuuden ja sen torjumisen varaan. Sitä paitsi, kuten Lauri Ingmanin vanhempia tutkinut Armo NOKKALA arvioi, Wilhelm Ingmanille oli ollut ominaista rehevä huumori, Emma Ingmanille vakavamielisyyys, ja äidin vaikutus oli paljon selvempi ja pitkäaikaisempi.¹³

9 Bergholm 1901, 686.

10 Wilhelm Ingman Schalineille 2.9.1870. Ingmanin kok., VA Y 2543; Ibid. 9.2.1871. Ingmanin kok., VA Y 2544; Emma Ingman Schalineille 30.3.1871, 6.6.1872, 12.3.1874, 26.3.1874, 22.4.1874, 3.12.1874, "Juldagen". Ingmanin kok., VA Y 2545.

11 Emma Ingman Schalineille 25.6.1875, 9.7.1875, 4.5.1876. Ingmanin kok., VA Y 2546; Ibid. 29.8.1875. Ingmanin kok., VA Y 2549.

12 Ibid. 3.7.1874. Ingmanin kok., VA Y 2545; Ibid. 5.10.1875. Ingmanin kok., VA Y 2546.

13 Nokkala 1956, 62,63.

Kuva 3: Emma Ingman lapsineen. Noin 14-vuotias Lauri Ingman takarivissä äärimmäisenä oikealla. Kirkkoherratar sai keksiä monenlaista lisäelantoa pesueen elättämiseksi ja kouluttamiseksi, mm. omaa taloutta vailla olevien majoitusta. (Kuva Rosalie Ingman; löytyy myös teoksesta *Kaksi piispaa*, sivu 44.)

Kuva 4: Nuori koululainen
Lauri Ingman. (Kuva Museovi-
rasto, Historian kuva-arkisto.)

Koulu - tunnollista ennemmin kuin häikäisevää

Nähtävästi äidin toiveet kiinnittyivät jo varhain Lauriin, että tästä tulisi perheen lukumies. Marraskuussa 1876 Emma Ingman kirjoitti sukulaisille lapsiensa kesäsuunnitelmista, että ”muiden luvuista en niin välitä, vaikka niiden täytyisi pysähtyä, mutta Lauri on lähellä sydäntä”.¹⁴ Koulunsa Lauri kävi Vaasassa, jonne perhe muutti. Opinahjona oli ruotsalainen lyseo.

Laurin lyseosta saamat koulutodistukset - edelleen nimellä Lars Johannes Ingman - antoivatkin katetta odotuksille. Arvosanoissa, jotka olivat yleensä varsin tasaisesti kahdeksasta kymmeneen, hän oli aina luokkansa kärkipään tuntumassa. Sen sijaan veljillä oli taipumusta jäädä luokkansa puolivälin alapuolelle. Laurin heikoimmat aineet olivat yleensä ruotsi (kerran jopa nelonen), stilistiikka, aluksi historia ja välillä uskontokin. Nekin paranivat loppua kohden. Venäjän luku loppui neljännellä luokalla; menestys siinä oli yleensä ollut hyvä. Suomen

---

¹⁴ Emma Ingman Schalineille 24.11.1876. Ingmanin kok., VA Y 2546.

Kuva 5: Vaasan ruotsalaisen lyseon ylioppilasluokka. Ingman (etummaisessa rivissä vasemmalla) oli tunnollinen ja varsin hyvä oppilas, mutta sen enempää todistus, harrastustoiminta kuin ruotsinkielinen opinahjo eivät enteilleet nousemista myöhemmin suomalais-kansallisen puolueen kärkimieheksi. (Kuva teoksesta Kaksi piispaa, sivu 44.)

Kuva 6: *Ingmanin sisaruksia, Lauri Ingman seisomassa vasemmalla. Vieressä seisoo sisar Edith, joka koki marttyyrikuoleman Kiinassa lähetysaarnaaajana vuonna 1930. (Kuva teoksesta Kaksi piispaa, sivu 45.)*

kielessä saadut numerot olivat tasaisesti 8-10, suomen kirjoittaminen oli kuitenkin heikompa. Viimeisen eli kahdeksannen luokan kevään todistus sisälsi pitkän rivin yhdeksikköjä - poikkeuksina stilistiikan ja suomen kirjoittamisen kahdeksikot ja historian kymppi. Päästötodistuksen Lauri sai 22. toukokuuta 1886.¹⁵

Lauri Ingmanin koulusuoritus 18-vuotiaana oli ollut hyvä, mutta ei häikäisevä. Sen enempää siinä kuin perhetaustassa ei ollut oikeastaan mitään, joka antaisi edes tutkijan jälkiviisaudella luvan ennustaa hänen tulevaa uraansa suomalais-kansallisen puolueen johtajana ja/tai tiedemiehenalkuna. Mitään sellaisia enteitä kuin esimerkiksi Paasikiven koulutodistuksista ja -harrastuksista ei voi nähdä. Vaasan ruotsalainen lyseo valmisti ennemminkin ruotsalais- kuin suomalais-kansalliseen ajattelutapaan, eikä se näiden vuosien oppilasmatrikelista päätellen ollut sellainen tulevien kansallisten huippunimien hautomo kuin Helsingin ja Hämeenlinnan normaalilyseot, joiden matrikkeleista voi lukea monien tulevien kansallisten suuruuksien nimet. Ingmanin luokalta valmistuttiin "porvarillisille" urille, opettajiksi, alemmiksi yliopisto-opettajiksi, virkamiehiksi ym., ei kuviksi kansakunnan kaapin päälle. Ing-

¹⁵ Vitsord för terminbetyg, Kl.I 1873-1887 Be I, Kl.II 1873-1971 Be 6, Kl.III 1873-1970 Be 12, Kl.IV 1873-1971 Be 16, Kl.V 1873-1974 Be 20, Kl.VI 1886-1971 Be 24, Kl.VII 1873-1970 Be 29, Kl.VIII 1884-1971 Be 33. Vasa Svenska Lyceum, VMA.

manin luokkatovereista näyttää seuraavaksi pisimmälle päässeen Ralf Saxén, josta tuli kouluneuvos ja kouluhallituksen ruotsalaisen osaston päällikkö. Lyseolaisten harrastustoimistakaan ei näytä jääneen sellaisia lähteitä kuin esimerkiksi Hämeenlinnan oppilaiden toverikunnasta.¹⁶

On mielenkiintoista verrata Ingmanin suvun eri haarojen pappisedustajia juuri Lauri Ingmania edeltäneessä vaiheessa - siis niinä vuosina, joina luotiin perinnettä kielitaisteluun ja Lauri Ingmanin sukupolvelle. Tällöin pistävät silmään aiemmin jo mainitun Antero Wilhelm Ingmanin ja Lauri Ingmanin isän Wilhelmin erot. He olivat serkukset, heillä oli ikäeroa vain vuosi ja kuolinvuosissakin on vain kahden vuoden ero - ja molemmilla oli isänä maanmittari. Molemmista tuli pappeja ja heränneitä.

Antero Wilhelm Ingman pääsi kuitenkin huomattavasti pidemmälle. Hän väitteli teologian tohtoriksi ja päätyi Helsingin yliopiston raamatullisen eksegetiikan professoriksi sekä yhdeksi beekiläisen uskonseurauksen suurista nimistä Suomessa. Hänen tuttavapiiriinsä kuuluivat ajan johtavat teologit, kuten Alfred Kihlman ja C.G. von Essen sekä herännäisjohtajat Paavo Ruotsalainen ja Niilo Malmberg. Wilhelm Ingmanin päätyminen Teuvan kirkkoherraksi vaikuttaa tähän verrattuna vaatimattomalta, vaikka hänkin tunsu joitakin samoja nimiä kuin A.W. Ingman.

Mutta ero oli myös ”kansallinen”. A.W. Ingman oli ajan suomalaisuuden suuria nimiä. Hän julkaisi jo vuonna 1841 ensimmäisten joukossa suomenkielisen maisterinväitöskirjan. Myöhemmin hän toimi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kieliosaston puheenjohtajana, Härmäläisen (siis hyvin suomalaisen) osakunnan inspektorina ja Raamatun suomennoskomitean jäsenenä, tunsu hyvin Elias Lönnrothin, julkaisi 1868-1877 suomenkielisen kommentaarisarjan Raamatun selityksiä I-VII ja piti ensimmäisenä teologisen tiedekunnan professorina luentoja suomen kielellä. Hän yhdisti kansallisuusajattelua ja kristinuskoa.

Wilhelm Ingman ei osoittanut mitään erikoista kansallisuusharrastusta ja lieene taipunut ruotsalaisuuden suuntaan. Venäläisyyteen hän suhtautui kielteisesti; ”hyi, fyi, ryssar”. Mutta kaikkiaan Wilhelm Ingmania painoivat arkiset huolet, kansallisuuskysymyksien pohtiminen oli syrjässä ja hän puhui ruotsia.¹⁷

---

16 Elevmatrikel 1873-1888 Ba I. Vasa Svenska Lyceum, VMA; vrt. Polvinen 1989, 8-13.

17 A.W. Ingmanin toiminnasta kts. esim. Murtorinne 1986, 147-156; Johansson 1927, passim; Wilhelm Ingman Schalinille 15.2.1868. Ingmanin kok., VA Y 2542-2543.

Jos jälkikäteen ajatellaan sitä, millaiseksi Lauri Ingmanin ura niin yliopistossa kuin suomalais-kansallisessa politiikassa tuli muotoutumaan, olisi voinut olettaa hänen olleen Antero Wilhelm Ingmanin eikä Wilhelm Ingmanin jälkeläinen.

Aleksi LEHTONEN otaksuu muistoteoksessa "Kaksi piispaa" Lauri Ingmanin tehneen suomalais-kansallisen ratkaisun kirjoittautuessaan suomenmieliseen Pohjalaiseen osakuntaan yliopistossa syksyllä 1886.¹⁸ Ingmanin toiminta viittaa kuitenkin vielä pitkään tämän jälkeenkin lähinnä epäpoliittiseen ruotsalaisuuteen. Hän käytti tiedekunnan keskusteluissakin civiksensä aluksi lähes aina ruotsin kieltä, kuten kotitausta huomioon ottaen tuntuukin luonteelta. Vaikka hänen myöhemmät vaiheensa houkuttelevatkin vainuamaan suomalais-kansallisen ajattelutavan ja poliittisen kunnianhimon ituja, niitä ei näytä tässä vaiheessa esiintyneen.

Lauri Ingman lähti yliopistoon valmistumaan - perheen perinteeseen sopivasti - ruotsiksi saarnaavaksi teologiksi, ei suomalais-kansalliseksi poliitikoksi. Kesti kauan, ennen kuin aika vähitellen vei toiseen suuntaan. Sitä ennen se kuitenkin muovasi sen maailmankatsomuksen ja ajattelutavan, jolle Ingmanin poliittis-kansallisetkin arvostukset rakentuivat.

2.2. Epäpoliittinen teologiopiskelija

Mentaliteetin muuttumisen aika

18-vuotiaan Lauri Ingmanin astuessa yliopiston teologiseen tiedekuntaan ei aika ollut teologisille opinnoille yhtä otollinen kuin aiemmat vuosikymmenet - ei ainakaan sellaisten kristillis-patriarkaalisten arvojen pohjalta kuin ennen. Mikko JUVA kuvaa teoksessaan "Valtionkirkosta kansankirkoksi", kuinka naturalistinen maailmankatsomus nousi Suomessa maihin koko voimakkuudessaan 1880-luvulla ja kuinka kirkon puolustautuminen sitä vastaan oli aluksi varsin hapuilevaa. Vuoden 1888 valtiopäivillä koettiin kirkon ja kulttuuriliberaalien taistelun huipukohta. Talonpoikaissäätökin meni ajoittain liberaalien puolelle kirkkoa vastaan, vaikka sääty kuului Suomalaisen puolueen tukijoihin.

---

¹⁸ Lehtonen 1935, 7.

Yliopistossa uudet arvot murtautuivat vielä selvemmin esille. Professori Matti KLINGE kokoaa 1880-luvun henkisen ilmapiirin piirteet: idealistisen maailmankuvan tilalle tuli naturalistinen luonnontieteellinen elämänselitys. Johtavaksi eettiseksi periaatteeksi tuli humanismi, joka rakentui positivistisen ihmis- ja kulttuurikäsitteen pohjalle. Perustana oli vähintään kirkon arvovallan, joskus uskonnon oppienkin hylkääminen. Yhteiskunnallis-sosiaalisten ongelmien painotus, alkoholikysymys, sukupuolimoraaliin ja naisen asemaan liittyneet kysymykset jne. nousivat esiin. Kuuluisiksi tulivat etenkin ruotsalaisen Carl von Bergenin liberaaliprotestanttiset kritiikkiluennot vanhaa uskonnollisuutta vastaan vuonna 1884 sekä norjalaisen kirjailijan Björnstjerne Björnsonin esitelmät vuonna 1888 yksi- ja moniavioisuudesta ja vapaasta rakkaudesta.

Syksyllä 1886 kokoontunut ylioppilaskokous asetti toimikunnan keräämään tilastollista materiaalia apostolisen uskontunnustuksen kannatuksesta ylioppilaiden keskuudessa. Noin neljäsosa läsnäolleiksi ilmoittautuneista ylioppilaista allekirjoitti dokumentin, jonka mukaan apostolinen uskontunnustus ei vastannut heidän vakaumustaan. Lukua pidettiin hyvin korkeana.¹

Uudet maailmankatsomukset näyttivät olevan nopeasti voittamassa sivistyneistöpiireissä merkittävää kannatusta vanhan kristillis-patriarkalisuuden kustannuksella. Katsottiin ”moderniksi” ja ”edistykselliseksi” omaksua kriittinen kanta kirkkoa ja kristinuskoa kohtaan, jos kohta tätä ei olisikaan viety yhtä pitkälle kuin ulkomaiset esikuvat tai oman maan radikaaleimmat ainekset tekivät. Samaan aikaan kirkon vanhat johtajat tuntuivat olevan kykenemättömiä edes väittelemään uusien aatteiden edustajien kanssa. He saattoivat vain tarjota vanhaa patriarkalismia ja paheksua uutta maailmallista pahuutta - mikä on aina ollut tuloksiltaan heikko tapa vastustaa esiin murtautuvia uusia aatteita.

Lauri Ingmanin kannalta aika ei ollut helppo toisessakaan mielessä - se ei ollut helppo nimenomaan ruotsinkieliselle kirkonmiehelle. Ruotsinkielisen sivistyneistön keskuudessa kunnioitus kirkkoa ja suomenmielistä pappissäätyä kohtaan oli selvästi vähäisempää kuin suomenkielisellä puolella; uudet vaikutteet ja suuret ismit oli omaksuttu aikaisemmin ja kiivaampina.

Myös kielipoliittisesti oli ruotsinkielisellä papilla syytä epävarmuuteen. Yhteiskunnallinen ja sivistysylivalta olivat tosin vielä käytännös-

---

1 Juva 1960, passim; Murtorinne 1964, 27-30; Klinge 1978, 115-121.

sä ruotsinkielisellä puolella, mutta suomalaisuuden nousu oli jo alkanut, ja se tuntui olevan lähestymässä kuin hyökyaalto. Kuten Ingmanin sukulainen ja tuttava, häntä suomenmielisempi pappistoveri Erik Johansson (myöh. Erkki Kaila) kuvaa painamattomissa muistelmissaan ajan henkeä ja tunnelmia 1880-luvun koululaisen ja opiskelijan näkökulmasta:

”Edellä kuvatut vuodet ovat kaunista idylliä Suomen kansan elämässä. Suomalaisuuden asia eli alituista nousua, ja ulkopoliitikasta ei ollut huolia. Tuntui kuin kultainen aika olisi koittanut maailmalle.”²

Kuten KLINGE huomauttaa, uudet aatteetkin aluksi vain jyrkensivät kielipoliittista jyrkkyyttä. Maltillistuminen tapahtui vasta muutamia vuosia myöhemmin.³

Teologinen tiedekunta eli sekin eräänlaisessa interregnumissa jo 1870-luvulla, kun eroamisikään tullee ei löydetty päteviä seuraajia. Nuoremman polven Gustaf Johansson ja Herman Råbergh joutuivat ottamaan harteilleen omien professuuriensa - systematiikka ja kirkkohistoria - lisäksi tiedekunnan toisiakin professuureja. Råberghista tuli lisäksi dekaani, joka johti teologian ylioppilaiden keskustelukokouksia ja raamattuiltoja.

Eksegetiikan professoriksi saatiin sittemmin K.A.R. Tötterman, jonka varsinainen pääala oli kuitenkin seemiläiset kielet. Käytännöllisen teologian tuoliin nimitettiin helmikuussa 1883 O.I. Colliander. Tällöin olivat kaikki teologisen tiedekunnan professuurit miehitetty ensimmäistä kertaa 7 vuoteen. Tilannetta kesti vain pari vuotta: Gustaf Johansson valittiin Kuopion piispaksi.

Kirkolla oli samantapaisia virkavaikeuksia kuin tiedekunnalla. Vuonna 1884 kuolivat kaikki kolme piispaa. Ns. apostolinen suksessio jopa katkesi, kun maassa ei ollut yhtään toista piispaa vihkimässä uutta arkkipiispaa (T.T. Renvall) virkaan.⁴

Virkoihin ja henkilöihin liittyneet ongelmat ylläpitivät kirkolle vahingollista väliaikaisuuden ja vakiintumattomuuden tunnelmaa. Omalta osaltaan ne estivät kirkkoa reagoimasta tehokkaasti uusien aatteiden ja maailmankatsomusten asettamiin haasteisiin. Tilanteella oli kuitenkin

---

2 5 lukua muistelmista sekä 1895-1898. Ylioppilasvuodet, 60. Erkki Kailan kok., k. 4, VA.

3 Klinge 1978, 116.

4 von Bonsdorff Max 1962, 5-19; ks. myös 5 lukua muistelmista sekä 1895-1898. Ylioppilasvuodet, 52-56. Erkki Kailan kok., k. 4, VA.

toinenkin puolensa: uudelle sukupolvelle oli syntynyt selkeä mahdollisuus nousta kirkon korkeimpiinkin portaisiin. Tie ylöspäin ei ollut tuossa, etenkin kun vanhalla sukupolvella oli mitä ilmeisimpiä vaikeuksia reagoida menestyksellisesti yhteiskunnan uusia, kirkolle ja/tai uskonnolle vihamielisiä voimia vastaan.

Tavanomainen opiskelija sijoittuu yhteiskuntaan

Lars Johannes Ingman astui yliopiston Pohjalaiseen Osakuntaan 20. syyskuuta 1886 yhdessä 20 muun civiksen kanssa. Itse päätös hyväksymisestä osakuntaan oli tehty jo toukokuussa. Kuraattori viittasi tervetuliaispuheessaan aikaan, joka ”säälimättä repii alas vanhat ihanteet” ja julistaa kaikki ihanteet arvottomiksi. Koska kaikkia suurmiehiä oli kuitenkin ajanut eteenpäin jokin ihanne, oli parasta pysyä siinä vakaumuksessa, että ilman ihanteita ei voinut syntyä mitään suurta. Evästyksiksi jokainen uusi jäsen sai tavan mukaan Snellmanin kirjan ”Suomen ylioppilas”.

Tämän jälkeen Lauri Ingman esiintyy Pohjalaisen Osakunnan pöytäkirjoissa seuraavan kerran joulukuussa 1892 - hakiessaan erotodistuksen. Osakuntapolitiikka ei näytä vedonneen häneen lainkaan, päinvastoin kuin moniin muihin tuleviin poliitikkoihin, esimerkiksi K.J. Ståhlbergiin ja Santeri Ivaloon. Viimeksi mainittu esiintyi pöytäkirjoissa vielä nimellä Ingman. Sen sijaan Lauri Ingman ei osallistunut osakuntakeskusteluihin, joissa pohdittiin ajan suuria kysymyksiä ja parannettiin maailmaa nuoruuden innolla. Erkki Kaila mainitsee, kuinka ”kieliriita syrjäytti muut harrastukset” Pohjalaisessa osakunnassa; Ingman ei kuitenkaan näytä osallistuneen tähänkään kiistaan. Jonkinlaiseksi ”poliittiseksi kannanotoksi” voi ehkä tulkita sen, että kun osakunta päätti lokakuussa 1890 jättää kutsumatta myöntövyysmiehen maineessa olleen senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen osakunnan vuosijuhliin ja erimieliset asettivat päätöksen johdosta pöytäkirjaan vastalauseen, niin Lauri Ingmanin nimeä ei ole tässä protestojien listassa.⁵

Lauri Ingman ei ollut välinpitämätön ajan suurille kysymyksille. Hän rajoitti kuitenkin niistä käymänsä polemiikin oman tiedekunnan sisälle, teologisen tiedekunnan opiskelijoiden sisäisiin viikkokokouksiin.

---

⁵ Pohjalaisen Osakunnan ptk 27.5. ja 20.9.1886. Pohjalaisen Osakunnan arkisto, Ba:9, HYK, Pohjalaisen Osakunnan ptk 16.10.1890, 3.11.1892, 16.12.1892. Pohjalaisen Osakunnan arkisto, Ba:10, HYK; Muistelmia, 49. Erkki Kailan kok., kansio 4. VA.

Ingman oli läsnäolevana opiskelijana syyslukukauden 1886, molemmat lukukaudet 1887, kevätlukukauden 1888 ja syyslukukauden 1889.⁶ Hänen ensimmäiset vuotensa vahvistavat kuvaa tyypillisestä opiskelijasta, joka luki ennemminkin tulevaa virkaa kuin suurta kansallista kutsumusta ja poliittista uraa varten. Kotiin lähetetyt kirjeetkin sisältävät lähes pelkästään arkisia asioita, kertomuksia tuttavien tapaamisista sekä - jokaisen aikakauden opiskelijoiden ikuisuusaihe - valittelua rahan puutteesta ja pyyntöjä lisäävustuksista.

Sen sijaan poliittisia juoruja välittyi kotiin hyvin vähän. Esimerkiksi helmikuussa 1887 Ingman mainitsi:

”Ei täällä tiedetä mistään erityisen vaarallisista sotahuhuista, tietysti lehdet kirjoittavat ja pelottelevat ihmisiä, mutta kyllä se lienee suurimmaksi osaksi pörssispekulaatio ja vaalikiihotus Saksassa, joka on tähän syynä. Kukaan ei sitä paitsi tiedä lainkaan koska se puhkeaa.”

Maininta toki osoittaa Lauri Ingmanin seuranneen maailman asioita jo 18-vuotiaana. Sotahuhut liittyivät todennäköisesti Afganistanin kriisin seurauksena ennustettuun Englannin ja Venäjän sotaan. Katkelma osoittaa myös, että tuleva pessimistinen konservatiivi oli omaksunut varhain tavan hakea raadollisia selityksiä politiikan taustalta ilman turhaa ihanteellisuutta. Mutta kaiken kaikkiaan tällaiset politiikan alaan kuuluneet havainnot ja kommentit olivat harvassa.

Helsinkikään ei näytä asuinpaikkana pohjalaista viehättäneen, vaan aina juhlapyhien lähestyessä kaipuu kotiseudulle kasvoi. Suomen kieli puolestaan ei näytä olleen nuorelle opiskelijalle mikään kansallisen ihanteellisuuden kohde, vaan vain yksi tutkinnon vaatima aine muiden joukossa. Kielellisesti tiedekunta pysyi ”ruotsinmielisenä” ainakin sikäli, että lokakuussa 1887 se päätti edelleen pitää pöytäkirjansa ruotsiksi.⁷

Vuonna 1889 Ingman toimi opiskelujensa lisäksi opettajana Vaasassa sekä vt. kollegana Uudenkaarlepyyn opettajaseminaarissa. Vuodenvaihteessa 1889-1890 huolenaiheena oli sotaväen arvannostoon saapuminen kotiseudulle. Joulukuussa 1889 Ingman sai suoritetuksi suomen kielen kirjallisen kokeen arvosanalla magna cum laude approbatur.

---

6 Pohjalaisen Osakunnan nimikirja, n:o 799, Lars Johannes Ingman, HYK.

7 Teologisen tiedekunnan ptk 6.12.1886, 5.5.1887, 8.10.1887, 16.12.1887, 9.5.1888, 7.12.1888, 7.3.1890, 29.3.1892, 9.5.1892, 17.11.1892. Teologisen tiedekunnan arkisto, rulla 1, HYK; Lauri Ingman äidilleen 21.9.1886, 3.10.1886, 16.10.1886, 25.10.1886, 15.11.1886, 24.11.1886, 30.11.1886, 6.12.1886. Ingmanin kok., VA Y 2533.

Helmikuussa 1890 tuli kypsyyskokeesta ruotsin kielellä non sine laude approbatur. Erotutkinto hyväksyttiin toukokuussa 1890, selvästi parhaana ja ainoana laudaturina niistä 12:sta, joilta se samalla kertaa hyväksyttiin. Neljän täyden kolmosen riviä (eksegetiikka, kirkkohistoria, dogmatiikka, käytännön teologia) rasitti vain kypsyyskokeen 2-, mutta siitä kukaan ei saanutkaan 2+:aa parempaa.⁸

Oli jo jokseenkin selvää, että Lauri Ingman jatkaisi lukujaan tämän jälkeenkin; hänen asemansa perheen lukupäänä oli vakiintunut. Vanhemmat veljet, jotka olivat myös kuuluneet Pohjalaiseen osakuntaan, siirtyivät yleensä nopeasti virkoihin pappisvihkimyksen jälkeen ja suorittivat enää pastoraalitutkinnon.⁹

Papiksi vihkimisestä tuli kuitenkin Lauri Ingmanille pitkälinen kysymys. Sen sijaan arvannosto- ja asevelvollisuuskysymys poistui keväällä 1890 huolien joukosta johtamatta asepalveluun.

Koska Lauri Ingman oli syntynyt 30. kesäkuuta 1868, hän ei ehtisi täyttää vuoden 1890 kesällä ikää, jota papiksi vihkiminen edellytti (vihkimyksiä tapahtui yleensä puolivuositain). Papiksi vihkimisestä olisi myös seurannut velvollisuus astua virkaan - tai esittää opiskeluihin vedoten virkavapausanomus. Poikkeusluvan saaminen vihkimykseen olisi kenties ollut mahdollista, mutta se arvelutti, koska vihkimys olisi ristiriidassa kirkkolain määräyksen kanssa. Asiasta näyttää otetun yhteyttä arkipiispaankin. Kotona olisi toivottu mahdollisimman nopeaa vihkimystä, mutta Ingmanilla oli henkinenkin este:

”Pappisvihkimyshän on asia, jota sietää miettiä ja eihän ole vahingoksi olla hieman vanhempi kun tulee vihityksi sellaiseen virkaan. Sen mukana otettu vastuu, kun tulee lähetetyksi - ehkä yksin - hoitamaan seurakuntaa ja ainakin jossain määrin vastaamaan siitä, on myös kyllä sellainen, ettei sen ottaminen ole merkityksetöntä. Tiedetäänhän, ettei voi koskaan - kaikkein vähiten oman taitavuuden ja kyvyn pohjalta - hoitaa sellaista virkaa, kuten pitäisi; voi kuitenkin toivoa, että mitä vanhemmaksi tulee, sitä paremmin Jumala varustaa sellaisella kyvyllä. — Puoli tai yksi virkavuosi ei merkitse minulle tässä paljonkaan; toivon kyllä että saan jokapäiväisen leipäni maailmassa vaikka tulisin vihityksi papiksi puoli vuotta tai kokonaisen vuoden myöhemmin. — kun vain jätämme asian Jumalan haltuun, niin kyllä se varmaan menee hyvin.”¹⁰

8 Lauri Ingman äidilleen 16.8. ja 27.8.1889. Ingmanin kok., VA Y 2534; Ibid. 20.10.1889, 1.4.1890, 9.5.1890, 21.5.1890. Ingmanin kok., VA Y 2535; Teologisen tiedekunnan ptk 9.12.1889, 25.2.1890, 29.5.1890. Teologisen tiedekunnan arkisto, rulla 1, HYK.

9 Ks. Pohjalaisen Osakunnan nimikirja, n:ot 153,348,586,744; Bergholm 1901, 686.

10 Lauri Ingman äidilleen 2.4.1890, 9.5.1890, 27.5.1890. Ingmanin kok., VA Y 2535.

Epäilemättä tämän tilityksen rehellisyyttä voi arvella, että lähinnä käytännön syyt olivat lykkäämisen kannalla. Laillisuus- ja eettiset epäilyt eivät nimittäin sisältyneet ensimmäiseen pappisvihkimystä koskeneeseen kirjeeseen. Käytännön edut eivät olleetkaan mitättömiä, ja voidaan sanoa, että päätyemällä lykkäämisen kannalle Ingman oli samalla tehnyt ratkaisun pyrkiä pidemmälle kuin ”vain” virkapapiksi.

Vihkimyksen lykkäys mahdollisti stipendien hakemisen, ja Ingman halusi opiskella keskeytymättä, kunnes rahat loppuisivat.¹¹ Keväällä 1891 hän ilmoittautui taas yliopistoon ja hoiti opettajansijaisuuksia - sekä kävi kokouksissa niin usein että ”puoletkin riittäisi”. Huhtikuussa järjestyi rehtori Alfred Kihlmanin avustuksella pitempiaikainen sijaisuus ruotsalaisessa normaalilyseossa. Tarjolla oli ollut myös ruotsalainen tyttökoulu.”¹²

Pappisvihkimys sai edelleen odottaa. Monia mahdollisuuksia oli aukeamassa: maaseudulta tarjottiin pappisvirkaa, kouluhallinnossa oli notariaatinvirka vapaana jne. Normaalilyseo tuntui kuitenkin suhteellisen hyvältä vaihtoehdolta. ”Piiritkin” tuntuivat jonkin verran aukeavan, etenkin rehtori Kihlmanin avulla; esimerkiksi marraskuussa 1891 Ingman pääsi ensimmäisen kerran pappeinkokoukseen Kihlmanin mukana.

”Oli todella suuri Jumalan lahja, että sain tämän viran normaalilyseossa. Paitsi että se selvittää talouttani, on siitä toiminnalleni suunnatonta hyötyä. Erityisesti ukko Kihlman on ollut minulle ystävällinen. Sitä paitsi olen ehtinyt omistamaan aika paljon aikaa omille opinnoilleni. Sillä tavalla voisin vaikka lukea itseni tohtoriksi jos haluaisin olla täällä vielä kymmenen vuotta! Mutta milloin ihminen olisi todella tyytyväinen; luulen kuitenkin, ettei minulla voi koskaan mennä paremmin taloudellisessa mielessä kuin viime vuosina. Vaikka se on luonnollisesti Jumalan kädessä.”¹³

Joulukuussa 1891 tapahtui jotain, mitä Ingman itsekin kirjeessään ihmetteli: hän pystyi liittämään mukaan rahaa kotiin.¹⁴

Kirjeisiin ilmestyi uusikin elementti - neiti Anna Rancken, tuomiorovasti Gustaf Ranckenin tytär, jonka Ingman oli tavannut pyhäkouluharrastustensa yhteydessä. Anna Ranckenillakin oli nimekästä sukua, hänen enonsa oli kihlakunnantuomari Jägerhorn.¹⁵

11 Ibid. 12.11. ja 17.11.1890. Ingmanin kok., VA Y 2536.

12 Ibid. 28.2.1891; ibid. 28.3.1891, 5.4.1891, 20.4.1891, 26.4.1891, ”Söndagen”. Ingmanin kok., VA Y 2537.

13 Ibid. 19.10.1891, 26.10.1891(epäselvä merkintä), 8.11.1891, 16.11.1891, 29.11.1891. Ingmanin kok., VA Y 2538.

14 Ibid. 7.12.1891.

15 Ibid. 13.3.1892, 27.3.1892, 8.5.1892, 18.6.1892.

Kuva 7: Ingman (edessä keskellä) pappisvihkimyksen saatuaan vuonna 1893. Uran suunta on vielä epäselvä, mutta jo vihkimisen lykkääminen yli kahden vuoden ajan kertoo suuntautumisesta ”enemmäksi” kuin leipäpapiksi. Kunnianhimo suuntautui kuitenkin aluksi tieteelliselle ja pedagogiselle, ei poliittiselle uralle. (Kuva teoksesta *Kaksi piispaa*, sivu 45.)

Lauri Ingman oli hyvää vauhtia ”porvarillistumassa” yhteiskuntaan, ja koulutyö sekä tutkimustoiminta tuntuivat tyydyttävän kunnianhimoa. Tammikuussa 1891 hän tosin oli kirjoittanut äidilleen kirjeen, joka vaikuttaa jälkitietämyksen valossa hyvinkin enteelliseltä. Hän oli käynyt seuraamassa valtiopäivien työskentelyä, ja ”jos minulla olisi enemmän aikaa, olisin varmaan siellä joka kokouksessa”. Satunnaisesti löytyy kirjeistä myös muita huomioita, mutta hyvin harvoin mitään, joka ei olisi ollut sidoksissa omiin tai omaisten virkoihin.¹⁶ Poliitikka oli edelleen vain satunnaisen kiinnostuksen kohde.

Joulukuussa 1892 päättyi pitkään kestänyt viivyttely pappisvihkimyksen suhteen. Kotiinsa Ingman perusteli tunteneensa nyt Jumalan kutsun eikä halunnut sitä vastustaa.¹⁷ Mutta merkityksetöntä ei liene ollut sekään, että filosofian kandidatin tutkinto ja arvo oli myös saatu hoidetuksi. Pappisvihkimys tapahtui Porvoossa 8. tammikuuta 1893 - noin kaksi ja puoli vuotta sen jälkeen kuin siihen olisi ollut ensimmäi-

¹⁶ Ibid. 23.1. ja 20.4.1890. Ingmanin kok., VA Y 2535; Ibid. 27.1.1891. Ingmanin kok., VA Y 2536.

¹⁷ Ibid. 13.12.1892. Ingmanin kok., VA Y 2538.

Kuva 8: Nuori isä esikoisensa Sylvin kanssa 1890-luvun puolimaissa. Ingman koki saman kohtalon kuin isänsä aiemmin: varhaisen leskeyden. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

sen kerran mahdollisuus. Ingmanin suhtautuminen kysymykseen oli siis ollut hyvin kärsivällinen ja pragmaattinen. Vihkimisen suoritti hänen entinen dekaaninsa, piispa Herman Råbergh.¹⁸

Toisessakin suhteessa Ingman ”yleni”. Teologisen tiedekunnan käytännön teologian assistentti K.A. Appelberg oli usein sairaana, ja Ingman toimi sijaisena koulutoimiensa lisäksi. Vuonna 1894 hän sai nimityksen Vaasan suomalaiseen normaalilyseoon.

Kolmaskin käännekohta sattui vuodelle 1893: häät kesäkuussa ja asettuminen uuteen asuntoon. Huhtikuussa 1894 syntyi perheeseen tytär Sylvi.¹⁹

Maaliskuussa 1895 seurasi kuitenkin isku. Anna Ingman kuoli vaikeaan kurkun turpoamaan, johon liittyi keuhkotulehdus. Luonteenomaista kuitenkin on, ettei Lauri Ingmanin kirjeistä äidilleen löydy järkytystä. Hän päinvastoin väitti, ettei kyennyt lainkaan tuntemaan surua: Jeesus oli ottanut palvelijattarensa luokseen.²⁰ Reaktio oli varsin erilainen

18 Ibid. 19.12.1892, ”Trettondagsaftonen 1893”, 17.1.1893. Ingmanin kok., VA Y 2539.

19 Ibid. 27.1.1893, 6.2.1893, 15.2.1893, 15.3.1893, 1.4.1893, 21.4.1893, 22.1.1894, 6.2.1894, 22.4.1894. Ingmanin kok., VA Y 2539; Teologisen tiedekunnan ptk 30.1.1893, 23.5.1893, 22.1.1894, 15.10.1894. Teologisen tiedekunnan arkisto, rulla 1, HYK.

20 Lauri Ingman äidilleen 15.3.1895, 16.3.1895, 13.4.1895, erillinen paperi, merkintä LJK DI, LI äidilleen 15.3.95.

kuin Emma Ingmanilla vuoden 1875 vastoinikäymisissä; tosin voitaneen epäillä, että tyynen reaktion esittämiseen sisältyi myös rauhoittelua kotiin päin. Ingmanin päiväkirjamuistiinpanoissa Saksan-opintomatkalta 1895-1896 palataan nimittäin usein muistoihin Annasta - kauneimpana muistona tämän ”totuudenrakkaus, joka ei sietänyt pienintäkään epärehellisyyttä, ei hahmoakaan sellaisesta”.²¹

Lauri Ingmanista oli tullut yhtäkkiä 26-vuotiaana leski, kun elämä ja asema yhteiskunnassa olivat tuntuneet olevan vakiintumassa.

2.3. Vanhakantaisuuden ja epäileväsyyden välissä

Käytännöllinen uudistusnäkökulma

Ingman oli ollut vaitonainen osakunnassa, mutta sitäkin aktiivisempi teologisen tiedekunnan viikkokokouksissa. Nämä olivat epävirallisia, dekaanin ohjaamia opiskelijoiden keskustelutilaisuuksia. Kuten hän kotiin kirjoitti lokakuussa 1890, ”juoksen näissä kokouksissa näinä aikoina viitenä iltana viikossa”. Tiedekunnan osalle tuli torstai-ilta.¹

Kyseiset viikkokokoukset ovat malliesimerkki 1800-luvun lopun viitseliästä ja idealistisesta hengestä. Opiskelijat kokoontuivat kymmenittäin joka viikko kuuntelemaan alaansa tai muihin aktuelleihin kysymyksiin liittyneitä alustuksia, keskustelivat useita tunteja - ja keskustelut kirjoitettiin tunnontarkasti muistiin.

Viikkokokoukset ovat arvokas lähde nuoren Ingmanin asennekehityksen kartoittamisessa. Ne osoittavat, kuinka Ingmanin maailmankatsomus sopeutui uuteen maailmaan. Tältä ”epäpoliittiselta” pohjalta muodostuivat perusteet sille ajattelutavalle, asennoitumiselle ja komiteatyöskentelytavalle, joka oli Ingmanille myöhemmin poliittisella kentällä ominainen.

---

21 Lauri Ingmanin päiväkirja 15.8.1895, 15.9.1895, 15.10.1895, 18.2.1896, 15.3.1896, 23.2.1897. Neiti Aune Ingmanin hallussa. - Eräässä kirjeessään uudelle morsiamelleen Ingman nimitti ensimmäisen vaimonsa hautaa ”ainoaksi palaksi isänmaata, joka on minun omaani”, ja kirjoitti olevansa varma, ettei uusi morsiankaan ollut Annan muiston vaalimisesta pahoillaan. (Ingman Mathilda Halmeelle 31.5.1900. Rouva Rosalie Ingmanin hallussa.)

1 Lauri Ingman äidilleen 17.10.1890. Ingmanin kok., VA Y 2536.

Ajankohtaisista teologisista kiistakysymyksistä merkittävimpiä oli kysymys ehtoollispakon poistamisesta. Kysymyksellä oli yhteiskunnallinenkin ulottuvuus, sillä ehtoollisella käynti oli ehtona avioliitolle ja kelpoisuudelle valtion virkoihin. Ehtoollispakko oli myös kirkkoa sisäisesti jakava kysymys uuden polven ollessa halukas purkamaan pakollisuuden ja vanhemman tarrautuessa entiseen käytäntöön.

Ingmanin osallistuessa viikkokokouksiin ehtoollispakkoa käsiteltiin kaksi eri kertaa, lokakuussa 1890 ja lokakuussa 1893 - molemmilla kerroilla useissa peräkkäisissä kokouksissa, mikä kuvastaa kysymyksen kiistanalaisuutta. Lokakuussa 1890 alustajana toiminut W. Creutlein ei ottanut suoraan kantaa, mutta katsoi, ettei itse äänestäisi pakon poistamisen puolesta.

Ingmanin omaksuma kanta oli ensi sijassa pragmaattinen. Hän arveli, että virkamiehiin liittyvä ongelma väistyisi eriuskolaislain avulla. Ehtoollista ei voitaisi panna avioliitonkaan edellytykseksi: naimisiin meneviltä ei tullut edellyttää muuta kuin että he kykenisivät ruokkimaan perheensä. ”Uskon, ettei kirkolla ole mitään tekemistä sen kanssa, käyvätkö he ehtoollisella vai eivät.” Creutlein kiisti tällaisten avioliittojen edes olevan kristillisiä. Ingman ei tinkinyt näkemyksestään:

”Muutenkaan en katso, että kaikki ne, jotka eivät käy ehtoollisella, ovat pakanoita tai ateisteja, vaan että heidän joukossaan on monia rehellisiä sieluja, jotka eivät ole tulleet selvyYTEEN todellisuudesta. Väärä käyminen ehtoollisella on ennenkuulumattoman paha. On parempi pysyä poissa kuin mennä epäilevällä mielellä. On täysin oikeudetonta että kirkko ajaisi ehtoollispakkoa. Luulen, ettei sellainen käytäntö olisi tullut kyseeseen alkukirkossa.”

Creutlein ei vakuuttunut, ja dekaani - professori Råbergh - oli myös vanhoillisella kannalla: tinkiminen periaatteista veisi kirkon kaltevalle pinnalle, ehtoollista oli vaadittava avioliiton ehtona. Keskusteluun osallistuneiden opiskelijoiden enemmistö oli yleensä ehtoollispakkoa vastaan eli lähempänä Ingmania.²

Kolme vuotta myöhemmin Ingman oli edelleen vanhalla kannallaan - ja sillä kertaa hän puolusti kantaansa jo suomeksi.³

Ehtoollisasia ei ollut ainoa, jossa Ingman päätyi erimielisyyteen de-

---

2 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 11, 92-126 (LI 100,101,109,111-116), HYK. - Keskustelusta kts. myös von Bonsdorff Max 1962, 169-171.

3 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 80-102 (LI 86,87,94,99-102), HYK.

kaanin kanssa. Råberghin arvovalta professorina ei kuitenkaan näytä pelottaneen, ei vaikka suurin osa näistä keskusteluista käytiin aikana, jolloin Ingman oli vasta 21-22-vuotias eikä ollut saanut vielä erotutkin-toakaan valmiiksi.

Apologioilla, joista keskusteltiin heinäkuussa 1890, viitattiin kirkon puolustautumiseen ulkoisia hyökkäyksiä vastaan. Tuliko koettaa vastata vastustajien aseineen, rationaalisilla todisteluilla, vai oliko sellainen kirkon ja uskonnon olemukseen sopimatonta? Siihen, miten tähän kysymykseen vastattiin, vaikutti luonnollisesti näkemys yhteiskunnasta ja siitä, mikä oli kirkon asema ja tehtävä yhteiskunnassa.

Ingmanin mielestä apologiat olivat tarpeellisia. Niillä ei tosin käännytettäisi ketään:

”Mutta jos sitä vastoin sen tehtäväksi asetetaan jo kääntyneiden kristittyjen suojeleminen filosofian ja luonnon-tieteiden puolelta tulevia hyökkäyksiä vastaan, niin on sillä suurikin merkitys.”

Muista keskusteluun osallistuneista osa oli apologioiden puolella, osa vastaan. Puheenjohtajana sillä kertaa toiminut professori Colliander piti apologioiden peruslähtökohtaa vääränä. Hänen mukaansa ne yrittivät sovittaa luonnontieteellistä ja filosofista maailmankatsomusta raamatulliseen, kirkollis-kristilliseen maailmankatsomukseen. Niille ei voitu panna arvoa aseena uskottomuutta ja epäuskoa vastaan. Colliander tulkitsi, että aika ei ollut uskonon siksi, ettei se ymmärtäisi ja voisi uskoa jumalallisia totuuksia, vaan koska se ei tahtonutkaan ymmärtää ja uskoa niitä.⁴

Samantapainen asetelma toistui kolme vuotta myöhemmin keskusteltaessa, voiko kristitty lainkaan kirjoittaa sellaisiin maallisiin lehtiin kuin esimerkiksi Hufvudstadsbladetiin ja Nya Presseniin, joilla oli teologipiireissä erityisen kirkonvastainen maine - ”runsaasti vuotavaa roskaa”, eräs keskustelijoista luonnehti näiden lehtien sisältöä. Monien linja oli idealistinen ja ”puhdasoppinen”. Kuten eräs idealisteista lausui, ”ei mitään epäpyhää saa pyhään sovittaa”.

Ingman ei katsellut asiaa yhtä dramaattisesti. Hänen kantaansa voidaan jälleen luonnehtia tarkoituksenmukaisuusharkinnaksi ja pragmaattisuudeksi. Miksi pitäisi jättää parhaat areenat vain vastapuolen käytettäväksi ja niiden lukijat oman onnensa nojaan? Aika oli kirkon ja

---

4 Ibid., kirja 11, 11-21 (LI 13-16), HYK.

kristinuskon kannalta muutenkin paha. Kuten hän lausui maaliskuussa 1893: "Nykyäänhan ovat hyökkäykset Kristin oppia vastaan suuremmat kuin koskaan ennen. Jota suurempi hyökkäys on sitä väkevämpi täytyy vastustusvoima olla."⁵

Ingmanin käytännöllinen, kirkon ulkopuolisen maailman oikeudet ja vallan ymmärtävä näkökulma tuli esille myös keskusteltaessa valtiokirkko-kysymyksestä helmikuussa 1891. Aiheen olivat varsinaisesti virittäneet armenialaisen pastori Amirchjanzanin valtiokirkkojärjestelmän vastaiset vierailuluennot.

Yhtymättä sen enempää vapaakirkolliseen idealismiin kuin vanhoilliseen valtiokirkkonäkemykseen Ingman huomautti Raamatussa käsketyn antaa keisarille, mikä keisarin on. Koska siten oli saatettu sanoa pakanallisesta esivallasta, miksei sitten kristillisestä? Kaikki kirkot olivat riippuvaisia valtiosta, jolla täytyi olla tarkastusvalta kirkon yli. Toisaalta hän ei jaksanut olla yhtä optimistinen kuin eräät opiskelutoverinsa, joiden mukaan kristillisyyden aatteen oli tunkeuduttava läpi valtion kaikkien laitosten. Periaatteessa näin tietenkin oli, mutta kirkko tuskin saisi käyttää kaikkia mahdollisia keinoja sen saavuttamiseen.⁶

Marraskuussa 1894 pohdittiin toista kirkollista kiistakysymystä, joka oli yhteiskunnallisestikin aktueeli, nimittäin kysymystä siviiliavioliitosta. Enemmistö, mukaan luettuna puheenjohtajana toiminut professori Rosenqvist, epäili virkamiehen edessä solmitun avioliiton kristillisyyttä. Alustaja oli esitellyt samaan suuntaan kuuluneita piispa Gustaf Johanssonin ajatuksia. Ingman oli selvimmin toisilla linjoilla, vaikka vastassa oli siis sekä yliopistollista että piispallista arvovaltaa.

Ingmanin mielestä ratkaisevaa oli, vaatikko avioliiton luonne kirkollista vihkimistä. Johanssonin perustelu, että näin oli ja että avioliitto oli tämän vuoksi rakennettava Jumalan kasvojen edessä, ei Ingmanin mielestä riittänyt. Pappi ei ollut "Jumalan representantti", jonka läsnäolo oli avioliiton solmimiselle välttämätön. Kaikkihan toimitettiin muutenkin Jumalan kasvojen edessä. Muodollisen puolen osalta oli parasta tyytyä sellaisiin vaatimuksiin, joita valtion täytyi vaatia hyvän järjestyksen säilymiseksi. Aivan toinen asia oli, että kristillinen kirkko luonnollisesti tahtoi antaa avioliitolle siunauksensa ja että avioliittoon menevä kristitty pyysi sitä. Avioliiton "olento" ei kuitenkaan vastustanut sitä, että avioliitto solmittiin virkamiehen edessä ja että kirkko antoi

---

5 Ibid., kirja 14,32,110-122 (LI 113-114,117-122), HYK.

6 Ibid., kirja 11, 236-269 (LI 237-239,247,248,250,254,258,263), HYK.

sitten siunauksensa.⁷

Yleensäkin Ingman oli teologis-yhteiskunnallisissa kysymyksissä uudistusmielinen, joskaan ei välttämättä ”vapaamielinen” tai ”demokraattinen”. Esimerkiksi hän vastusti varallisuuteen perustuvaa äänias-teikkaa papinvaaleissa. Mutta hänen reseptinsä asian parantamiseksi ei ollut ”mies ja ääni”-periaate, vaan papinvirkojen muuttaminen normaaleiksi valtionviroiksi, jotka tuomiokapituli täyttäisi. Tästä eivät innos-tuneet sen enempää vanhan järjestelmän kuin ”demokratian” kannatta-jat.⁸

Eräät Ingmanin kannanotot viittaavat myös käsityksiin, jotka nyky-ajan näkökulmasta vaikuttavat vanhahtavilta. Esimerkiksi hän oli skeptinen kristillisiä filantrooppisia yhdistyksiä ja henkivakuutuksia koh-taan eikä kannattanut köyhäinapua niille, jotka olivat itse aiheuttaneet puutteenalaisen tilansa.⁹

Nuoren civiksen arvokonservatiiviset piirteet eivät kuitenkaan muut-taneet peruslinjan reformistisuutta. Ainakin yhtä selvästi kuin teologis-yhteiskunnallisissa kysymyksissä tämä näkyy suhtautumisessa maalli-siin yhteiskunnallisiin asioihin.

Jo syksyllä 1889 viikkokokouksissa keskusteltiin kahdesta hyvin kuumasta yhteiskunnallisesta perunasta, raittius- ja naisasiasta. Raitti-u-sasiassa useimmat vaativat sekä absolutismia että papille oikeutta liit-tyä raittiusseuroihin. Dekaanin vaati enemmistön tavoin absolutismia, mutta muista poiketen vastusti hyvin jyrkästi pappien toimimista rait-tiusseuroissa. Niillä oli liian maallinen leima, ne vetivät maailmallisuu-teen.

Ingman puolusti kohtuutta Kristuksen elämään vedoten, joskin rait-tiusseuroja hiukan epäillen:

”Ei siis ole luultavaa, että kohtuullinen nauttiminen voi olla kenellekään loukkaukseksi ja mitenkä siitä omatunto voisi tulla loukatuksi jos näkee toisen käyttävän väkeviä juomia ellei absolutistina olemista pidetä autiuden välikappaleena niinkuin juutalaiset ympärileikkausta.”

Papin ei tullut tehdä raittiuslupauksia: kansa luuli sellaisia pappeja juopoiksi, jotka eivät pysyneet muutoin raittiina.¹⁰

7 Ibid., kirja 14, 132-149 (LI 133-135,140-143), HYK.

8 Ibid., kirja 12, LI 219-222,224, HYK.

9 Ibid., kirja 11, LI 151-156,161,163-164,166,168-171, HYK.

10 Ibid., kirja 10, 238-256 (LI 247,250,254), HYK.

Naisiasiassa Ingman päätyi myös lähinnä pragmaattisista syistä välittävälle kannalle. Alustajan mukaan naisemansipaatio Raamatun kannalta katsottuna ”ei ole muuta kuin lihan evankeliumin julistamista”. Oikeaa tasa-arvoa oli sen sijaan ”yhtäoikeutettu kanssaperillisuus Jumalan valtakunnassa” ja naisen yhteiskunnallisen aseman parantaminen kristinopin perustuksella. Ingman näki kuitenkin naisemansipaation takana käytännön syyn eli naimattoman naisen taloudellisen aseman parantamisen. ”Naisemansipatsioni menettelee siis, arveli puhuja, ihan johdonmukaisesti pitäen kiinni edellytyksestään.” Dekaanin kanta oli jälleen vanhoillisin ja jyrkin: Suomessa oli edetty jo vahingollisen pitkälle, ja nainen ”luonnottomille” aloille pyrkiessään oli ”kiroukseksi kansalle ja isänmaalle” ja ”heikontaa koko kansan voimaa”.¹¹

Ingmanin reformistisesta toiminnasta on muistettava myös kirkollinen harrastustoiminta, kuten pyhäkoulu- ja NMKY-toiminta. Suomen (myöh. Helsingin) NMKY:ssa Ingman toimi sihteerinä (1891-1892) ja jopa puheenjohtajana (1894). Johtava NMKY-mies hänen tuttavapiirissään oli Arthur Hjelt.¹²

Ingmanin NMKY-ura tuo mielenkiintoisen lisän hänen nuoruusvuosiinsa. Olihan NMKY vanhaluterilaisuudesta poikkeava liike, joka koetti - joskin Suomessa huonolla menestyksellä - saada työväestöä mukaan toimintaansa. Samaan aikaan toimi myös Suomen evankelis-luterilainen nuorisoyhdistys, joka piti NMKY:ta liian avarana - sulkihan tämä piiriinsä myös ei-luterilaisia. Brittiläismallisen, sosiaalisen ja väljemmän NMKY:n valinta nuorisoyhdistyksen sijasta sopi hyvin Ingmanin reformistiseen asenteeseen.

Ripaus idealismia: tolstoilaisuus ja pasifismi

Pragmaattisuutensa vastapainoksi Ingman esitti yllättävänkin ”aatteellisia” kannanottoja keskusteltaessa tuomioistuinlaitoksesta ja tolstoilaisuudesta.

Tuomioistuinkysymyksessä Ingman toimi itse alustajana. Hänen mukaansa synty ja inhimillinen epätäydellisyys olivat tehneet tuomioistui-
met tarpeellisiksi. Kristitty saattoi asettua tuomioistuimen tutkittavaksi syytettynä, kuten Jeesuksen ja Paavalin esimerkit osoittivat. Mutta

---

¹¹ Ibid., 256-261 (LI 259), HYK.

¹² Kuujo 1979, 10,14,180.

saattoiko kristitty turvautua syyttävänä osapuolena tuomioistuimeen? Ingman viittasi Tolstoin kantaan, jonka mukaan väkivaltaan ei saanut vastata väkivallalla eikä rangaistus tuonut parannusta rikkojaan; toisaalta ei saanut myöskään antaa periksi vääryyden tekijälle.

”Näin päätelee Tolstoy ja luulen että hänen sanoissaan ja päättelyssään on suuri totuus, samalla kun kuitenkin luulen, että hän liioittelee. — Yleensä kristityn ei pidä luottaa tuomioistuimeen, jos hän uskoo oikeutensa tulleen loukatuksi. — Etenkin meidän päivinäme tuomioistuihin luottaminen on samanlaista ’menemistä oikeuteen uskottomien edessä’, jota Paulus niin ankarasti valittaa korinttilaisten luona. Parempi on silloin antaa tulla loukatuksi, tai, jos mahdollista, asettaa joku niistä, ’jotka ovat halveksittuja seurakunnassa’, erotuomariksi.”

Ingmanin näkemyksiä vastusti erityisesti civis Svanberg. Tämän argumentointi lähti kokonaan toiselta pohjalta, valtiollisesta oikeudesta ja laista, joita vastaan hän tulkitsi Ingmanin käsityksen sotivan. Kristitty saattoi antaa anteeksi yksityisiä rikkomuksia, mutta yhteiskunnan lakia ja yleistä oikeutta loukkaavat rikokset olivat rikoksia myös Jumalaa vastaan. Jumala oli antanut valtiolle oikeuden rangaista, ja ”rangaistuksen tarkoitus ei ole, kuten Tolstoy sanoo, parannus, vaan rikoksen tekijä rangaistaan vanhurskauden tähden”.

Ingman kiisti halunneensa herättää epäluuloa tuomioistuihin kohdallaan ja selitti, että syyttäjänä toimimisesta vastasi yhteiskunta. Ei siis ollut yksityisen kristityn asia esiintyä siinä ”päällekkärajana”. Svanbergkin myönsi puhuneensa Tolstoin eikä Ingmanin teoriasta.

Enemmistö keskustelijoista näyttää olleen eri kannalla kuin Ingman. Dekaanin myönsi hänen teeseissään olleen paljon oikeaa, mutta puolusti omalta osaltaan oikeuslaitosta ja pahantekijöiden rankaisemista maallisen esivallan kautta, jonka Jumala oli asettanut. ”Kristitylle ei ole synti, jos hän vetoo oikeuteen siinä yhteiskunnassa, jossa hän on ja johon hän kuuluu.”¹³

Keskusteltaessa sodista Ingman otti hyvin pasifistisen kannan. Näin oli siitä huolimatta, ettei hän ollut kotikirjeissään suhtautunut arvanostoon ja oman asepalveluksen mahdollisuuteen mitenkään aatteelliselta pohjalta tai muutenkaan kauhistellen. Alustajana oli sillä kertaa hänen kiistakumppaninsa tuomioistuin keskustelusta eli Svanberg.

Jos oli Svanbergin kanta edustanut tiukkaa rangaistusmentaliteettia

---

13 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 11, 272-279 (LI 272-276, 278-279), kirja 12, 1-17 (LI 2-6, 11, 13-15), HYK; keskustelusta ks. myös Nokkala 1958, 47, 48.

tuomioistuinasiaassa, ei se ollut lievämpi sotalaitosasiassakaan. Kiistä-mättä rauhanliikkeen päämäärän jaloutta ja sodan turmelusta hän päätyi sotia ymmärtävään ja rauhanidealisteja arvostelevaan kantaan. Hänen mielestään vääräys - mm. Tolstoin valtionvastaiset mielipiteet ja tämän "väärä epäkristillinen individualismi, jumalallisen järjestyksen kumoaminen" - oli päässyt rauhanliikkeen palvelukseen. Svanbergin mielestä sodan perusta oli jumalallisessa järjestyksessä. Sota oli oikeutettu väli-kappale synnin ja itsekkyyden rangaistukseksi ja niiden suuren vallan murtamiseksi: "Jumala on antanut esivallalle miekan, - siis sotakin on oikeutettu - tässä on sen perustus."

Sota ei vain hävittänyt, vaan myös puhdisti ja herätti. Se toi isän-maanrakkautta ja yhteishyvää nautinnonhalun, katoavaisen tavoittelun ja itsekkyyden tilalle. Svanbergiäkään ei silti voi pitää sodan ihailijana sinänsä. Hän myönsi monien sotien johtuvan vallan- ja kunnianhimos-ta. Ne sodat Jumalan laki tuomitsi.

Svanbergin mukaan kristityllä oli oikeus ja velvollisuus mennä so-taan. Valtiota ja pyhään yhteyttä ei tullut sotkea toisiinsa. Jeesuksen käsky rakastaa vihollista koski elämän yksityisiä suhteita, "mutta val-tiossa, ulkonaisen vanhurskauden valtakunnassa on laki ja miekka val-litseva". Raamatussa ei ollut käsketty lakkauttaa sotilassäätyä, ja jos sota ei olisikaan ollut oikeutettu sota, niin sen punnitseminen ei ollut yksityisen asia, vaan kaikki vastuu lankesi esivallalle.

Ingman ei hyväksynyt Svanbergin mielipiteitä lainkaan. Hänen mu-kaansa sodat eivät olleet välttämättömiä. Sodat olivat aina väkivaltaa. Hän kiisti Svanbergin tavan erottaa valtiollinen ja yksityinen moraalit toisistaan:

"Valtioiden suhde toisiinsa on sama kuin yksityisten henkilöiden suhde toisiinsa. Jos minulla on jotakin tekemistä naapurini kanssa, niin en suin-kaan ryhdy miekkaan, vaan asian ratkaisu tapahtuu sovussa ja rauhassa jos kohta muutamissa tapauksissa tuomariinkin vetoamalla. Samalla tavalla, jos kaksi valtiota tulee riitaan maasta - tai mitä muuta aihetta eteen sattuu - ja tulevat vaadituksi oikeutensa ottamaan, niin en luule, että se on tapahtu-va sodan kautta tai että kummallakaan on oikeus ryhtyä sotaan."

Ingman myönsi Jumalan käskeneen Vanhassa Testamentissa sotia filis-tealaisia vastaan. Siinä oli kuitenkin ollut kyse rangaistuksesta näitä kohtaan. Aika oli nyt toinen, ja jo silloin "hurskaat miehet" ennustivat rauhaa. Jeesus puolestaan opetti rakastamaan sekä ystäviä että vihollisia.

"Ja tämä on perus, joka pitää paikkansa ei ainoastaan yksityisessä suhteessa vaan myöskin valtiollisessa suhteessa. — Kristus tosin sanoi, että Hän ei

ole tullut rauhaa vaan miekkaa antamaan ja ennusti sotia, mutta niihin hän ei kehoita opetuslapsiaan ottamaan osaa.”

Svanbergin mukaan Ingmanin mielipiteet eivät edustaneet kristillistä, vaan väärää individualismia. Yleiset voimat taistelivat, eivät henkilöt. Sodasta ei ollut vastuussa ihminen, vaan valtio kokonaisuudessaan. Rakkauden käsky tuli voimaan vain hengellisen vanhurskauden piirissä, mutta yleisessä vanhurskaudessa laki ei voinut ilmentyä ilman miekkaa.

Ingmankaan ei antanut periksi: Kristus kielsi ottamasta osaa sotiin. Sotilaana saattoi olla niin kauan kuin oli rauhan aika. Kristillisen moraalin mukaan vastuu oli kuitenkin jokaisella ihmisellä, ei vain valtiolla, ja senkin sota oli ”murhan työtä”. Kristityn oli kieltäydyttävä menemästä sotaan tai ainakin vältettävä tappamista siinä ketään, jos hän katsoi sodan vääräksi.

Dekaani Råberghin sijasta paikalla ollut professori Tötterman tiedusteli Ingmanilta, eikö Kustaa II Adolfinkaan sota ollut oikeutettu. Vaikka kielteinen vastaus tavallaan merkitsi protestanttisuuden perinteisen ”pyhän sodan” asettamista kyseenalaiseksi, Ingman pysyi linjallaan. Sekään sota ei ollut oikeutettu sen enempää kuin esimerkiksi albigensisodat [katolisen kirkon sodat keskiajalla Etelä-Ranskan ”kerettiläisiä” vastaan, VYV], sillä ”tarkoitus ei pyhitä välikappaleita”.¹⁴

Ingmanin radikaali pasifismi ei saavuttanut kovinkaan suurta menestystä. Keskustelu oli enimmäkseen hänen ja Svanbergin dialogia, ja ne harvat muut, jotka ottivat kantaa, olivat lähempänä Svanbergiä. Ingmanin perustelut olivat niin vankasti kristillisyyden teoreettisista näkökohdista lähteneitä, idealistisia ja ehdottomia, että sitä voidaan pitää poikkeuksellisena. Poikkeuksellista oli myös optimismi ja vetoaminen Tolstoin tapaiseen ulkomaiseen teoreetikkoon. Yleensä Ingmanin perustelut lähtivät pragmaattisista eikä ideologisista lähtökohdista, ja hän laski potentiaaliset seuraukset pahimman vaihtoehdon mukaan. Näin ollen on katsottava kristillisen pasifismin olleen hänelle poikkeuksellisen vakaumuksellinen asia tässä vaiheessa.

Merkille pantavaa on, että Ingmanin ajattelussa ei näytä olleen mitään yhtymäkohtaa vanhasuomalais-snellmanilaisiin peruslähtökohtiin. Näiden mukaan valtioiden välillä päti erilainen käyttäytymiskaava

---

14 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 12, 36-52 (LI 40-42,44-47,49-52), HYK; ks. myös Nokkala 1958, 48,49. - Kuten NOKKALA huomauttaa, vastakkain olivat tuleva vuoden 1918 valkoisen armeijan sotarovasti (Svanberg) sekä ”myöhemmin oikeistopolitiikkamme eturivin mies ja maanpuolustusasian esitaistelijoita itsenäisessä Suomessa” (Ingman).

ja moraa-
lin välillä voitu tehdä rinnastuksia.

Toinenkin huhtikuun 1891 kokous on poliittisesti mielenkiintoinen, vaikka sen aihe - naimattomuus - ei sellaiselta aluksi vaikuttanutkaan. Ingman vei keskustelun kuitenkin kristittyjen tilaan. Hänen mielestään maailmassa vallitsi samanlainen ahdinko kuin Paavalin aikana, ja hän muistutti, kuinka Ranskan vallankumous vainosi ja surmasi pappeja. Samanlaista voisi tapahtua yhä. Kun eräs keskustelijoista huomautti, että ainakin hän oli puhunut vain Suomen oloista, Ingman heitti vastaan:

”Mutta jos edellinen puhuja ottaa huomionsa sen, mihin mahtavaan valtakuntaan me olemme yhdistetyt ja millä tavalla luterilaisia siellä kohdellaan ja mitkä pyrinnot siellä suurena puolueena tekevät itsensä päteviksi, niin varmaankin hänen mielipiteensä muuttuu. — Huomautti edellistä puhujaa vaan Siberiaan viennistä, joka samoin kuin kuolema erottaa ihmisen omastaan.”¹⁵

Vaikka suoranaiset kytkennät lähteistä puuttuvat, ei liene kohtuutonta arvela, että Ingmanin pasifistiset ja venäläisvastaiset kannanotot liittyvät 1890-luvun alun yleisiin poliittisiin tunnelmiin. Postimanifesti, lakien kodifioimiskysymys, venäläisten lehtien Suomen-vastaiset hyökkäykset ym. olivat herättäneet huolestumista ja vastarintaa suomalaisten keskuudessa¹⁶. Autonomian ja erikoisaseman katsottiin olevan uhattuina. Kun vielä muistetaan, kuinka Ingman oli samaistanut ulkopolitiikan ja yksityisen moraalin, voitaneen tulkita hänen sympatioidensa taipuneen 1890-luvun alussa ennemminkin perustuslaillisuuden kuin suomettarelaisen myöntyvyyden suuntaan. Jotkin pasifistiset argumentit muistuttavat jopa 1870-1880-lukujen ruotsinkielisen liberalismin¹⁷ kaikuja.

2.4. Opinnot Saksassa - kriittinen reaktio

”Sietämätön Selbstbewusstsein”

Lauri Ingmanin Saksan-matkasta vuosina 1895-1896 on olemassa kuvaus professori Martti Ruudun laajassa ja mielenkiintoisessa artikkelis-

15 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 12, 80-91 (LI 84-87), HYK.

16 Ks. esim. Federley 1958, 77-138; Paasivirta 1978, 310-315; Rommi 1964, 89-132.

17 Suomenruotsalaisten pasifismista ks. esim. Vares 1992b, 46,57-60.

sa ”Gummerus, Ingman ja Ruuth opinkävijöinä Saksassa 1890-luvulla”.¹ Siinä keskitytään kuitenkin matkan teologiseen antiin eivätkä sen lähteistöön kuulu Ingmanin kotiinsa kirjoittamat kirjeet. Tässä esityksessä ei puututa matkan teologiseen merkitykseen, vaan poliittis-yhteiskunnallisiin näkökohtiin - lähinnä niihin havaintoihin, joita Ingman teki Saksasta ja saksalaisuudesta. Kesti yli 20 vuotta, ennen kuin Saksasta tuli hänen politiikassaan oleellinen tekijä; mielenkiintoista on, että hänen suhtautumisensa Saksaan ei tullut silloin edustamaan mitään jatku-moa 1890-luvulta, vaan ennemminkin kontrastia.

Ingman oli saanut herätteen matkaan erityisesti rehtori Kihlmanilta, tuttavaltaan ja esimieheltään ruotsalaisessa normaalilyseossa. Muun teologisen opiskelun ohella hänen oli määrä tarkkailla herbart-zilleriläisen opetusmetodin soveltamista Saksan uskonnonopetuksessa. Matkaan hän pääsi vasta kesän 1895 alussa.²

Ingman saapui aluksi Tukholmaan 4. kesäkuuta ja viipyi niin lyhyen aikaa, että ehti nähdä vain ”en viss öfverblick” kaupungin tärkeimmistä kohteista sekä vierailla vain yhdessä kaupungin kouluista. Historian havinaakin tuli hiukan kuulosteltua: ”Paikoista, joissa kävin, oli Riddarholminkirkko monine historiallisine muistoineen ylivoimaisesti kiinnostavin.” Malmössä Ingman osallistui NMKY-kokoukseen.

11. kesäkuuta Ingman saapui Saksaan, Stettiniin, ja jatkoi junalla Berliiniin. Preussilainen byrokratia tuotti ensimmäisen karvaan yllätyksensä, kun hänen piti hakea viisumia Venäjän paikallisen lähetystön kautta.

Yliopisto-opinnot pääsivät alkamaan nopeammin. Hallen kaupunki, jossa oli noin 600 teologian ylioppilasta, lieene valittu kohteeksi tovereiden neuvoista. Se oli muutenkin näinä vuosina ”Saksan teologian pääpesä”, kuten Jaakko Gummerus sitä luonnehti. Leipzigin teologisen suuruuden aika oli vallinnut 15-20 vuotta aikaisemmin. ”Tunsi tulevansa toisesta leiristä toiseen”, kuvasi Gummerus omaa siirtymistään saksenilaisesta Leipzigista preussilaiseen Halleen, jossa reformoitu ja luterilainen kirkko oli yhdistetty ja pietismin traditiot olivat vahvat August Herman Francken ajoista alkaen.

Ingmanin arviot parhaista professoreista näyttävät olleen samat kuin tovereillakin: Friedrich Loofs (kirkkohistoria) ja Martin Kähler (dog-

---

1 Ruutu 1961, 254-307. - Saksan teologian opiskeluoloista ks. myös Gummeruksen raportti, Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 180-194.

2 Ruutu 1961, 262-264.

matiiikka). Mutta opiskelijapiirit hieman epäilyttivät ystävällisyydestään huolimatta:

"Opiskelijayhdistyksessä 'Theologischer Verein' olemme olleet monta kertaa 'tieteen' ja kapakoiden merkeissä. Kiittämätöntä siksi on - ei vähiten, kun olen saanut oppia niin paljon - mutta siitä huolimatta on tosiasia, että olen aika kriittisesti asennoitunut useita oloja vastaan täällä, erityisesti opiskelijapiireissä vallitsevia. Ennen kaikkea kyllästyy kuuntelemaan jatkuvaa kerskumista, jossa on kaikkialla 'Wissenschaft', alkaen olutlauluista, joita lauletaan loppumattomina variaatioina. Yhdistyksen fuksit ovat sellaisia tiedemiehiä, että ällistyttää. — On mahdotonta välttää vaikutelmalta, että Wissenschaft on monille, monille suojatakki, jolla peittää todellisen uskonnollisuuden täydellinen puuttuminen, - vaikutelma ei vähene siitä, että yksi ja toinen teologi nauttii niin runsaasti olutta, ettei ole enää ajatustensa ja tekojensa täydellinen herra. — Joka tapauksessa minulla on loputtomasti enemmän luottamusta kotoisiin teologian opiskelijoihimme, kuin suurimpaan osaan tšekäläisistä. - Ja vielä yksi asia: en voi puolustaa sitä, että tiedekunnan opettajat, ainakin osa - tuntemistani ei kuitenkaan Kähler - tiettyyn asteeseen asti ainakin välillisesti antavat tiettyä rohkaisua liioitellulle wissenschaftligheten'ille."³

Aiemmin Saksassa olleen Gummeruksen kuvaus Saksan opiskelijapiireistä oli samanlainen. Martti Ruutu on suurelta osin siteerannut tutkimuksessaan Gummeruksen kirjettä Saksan oloista, mutta sisältönsä ja eräiden Ruudun pois jättämien kohtien vuoksi kannattaa tässäkin esittää muutama lainaus osoituksena siitä, että Ingmanin reaktio ei ollut poikkeuksellinen. Lisäksi on mainittava muutama muukin Gummeruksen kirje vuosilta 1893-1894.

Gummeruksen mukaan

"saksalaiset ylioppilaat jaetaan, kuten ruotsalaisetkin — kolmeen luokkaan: 1) ne jotka vaan lukevat; 2) ne jotka vaan juovat ja 3) ne jotka sekä lukevat että juovat. Ja jos on totta, mitä sama tarkkahuomioinen kirjoittaja edelleen sanoo, että ensimmäiseen luokkaan yleensä kuuluvat huonoimmat ja kolmanteen paraat ylioppilaat, niin ovat saksalaiset ylioppilaat yleensä keskinkertaista parempia. Sillä se näkyy täällä olevan yleinen sääntö, että jos täällä luetaan, niin juodakin pitää."

Osakuntia ei ollut, vaan vain ylioppilasyhdistyksiä, jotka kantoivat omia värejään ja varjelivat kunniaansa kaksintaisteluilla miekoin. "Paljon täällä on täysijärkisiäkin ihmisiä, jotka ihailevat tuota järjestel-

---

3 Ingman Kihlmanille 4.8.1895. Kihlmanin kok., kotelo 23, HYK; Gummeruksen raportti, Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 189.

mää.” Yhdistyksillä oli kantakapakat. Eräässä yhdistyksessä Gummerus oli puhunut Suomesta, ja

”istuttuani alas tuli luokseni eräs jo tutkintonsa suorittanut teologi, joka kysyi millä puolen Baltian merta Suomi oikeastaan on ja eikö Helsingfors ole sama kuin Helsingborg. Hämmästyin mokomaa tietämättömyyttä, mutta olen huomannut sitemmin, ettei useimmilla saksalaisilla juuri sen selvempiä käsitteitä olekaan meikäläisistä oloista. Hyvin uteliaasti he kuitenkin ovat urkkineet, kuinka venäläistyttäminen Suomessa edistyy, onko siellä tähän aikaan vuodesta jo kuinka kylmä, millä kielellä Helsingissä luennot pidetään j.n.e. Kovasti olen koettanut heihin ajaa separatistisia teoriojamme, ja täytyy myöntää, että he, kun kerran tolalle pääsevät, ovat hyvin oppiviaisia. — Oudolta tuntuu eikä miellyttävältä meikäläisestä tämä bieroologinen puoli tšekäläisessä ylioppilas-elämässä. Täytyy kuitenkin myöntää että on siinä lieventäviäkin asianhaaroja. — Kieltämättä kuitenkin henki näissä yhdistyksissä, teologienkin, voisi olla paljon jalompi ja totisempi. Tahtovat syyttää minua täällä ’lokaalipatriotismista’, kun tässä niinkuin monessa muussakin kohden sanon vertailun saksalaisten ja meikäläisten välillä lankeavan meikäläisten eduksi. Mutta siihen mielipiteeseen olen ainakin tähän saakka todella useassa asiassa tullut.”⁴

Hiukan myöhemmin Gummerus täydensi kuvaa Hallesta:

”Jos täällä Saksassa oppia annetaan ja tarjotaan, niin jääpi sydän usein kovin tyhjäksi. Ei tahdo ainakaan päällä nähdén ulkopuolella kirkkoja tai muita ’virallisia’ tilaisuuksia tuntea todellista kristillistä henkeä. Tosin täytyy tottua siihen, että muodotkin usein ovat toisenlaiset, mutta - jotain sitä tuntea puuttuvan. Onko syy teologisen tieteen haarautumisessa eri suuntiin, liberaaliin, ritschlianiin, kirkollisiin ja ties kuinka moneen vielä, en voi sanoa. — Luulen että sittenkin on suurempi syy muiden olojen kehityksessä, ylip. sivistyksen, yhteiskunnallisten olojen (sosialismi on yhtä paljo jollei enemmän uskonnollinen kuin taloudellinen liike) suunnas-
sa, kuin papistossa ja kirkossa.”⁵

Helsingissä teologisen tiedekunnan viikkokokouksessa Gummerus mainitsi, että saksalaiset ylioppilaat uhrasivat aikansa melkein yksinomaan vain tieteellisiin tarkoituksiin, mutta eivät juuri lainkaan yleisiin asioihin ja ylioppilaspolitiikkaan.⁶

Lopputulokseksi siis saadaan, että saksalainen ylioppilas joi paljon, oli maailmallis-tieteellinen eikä harrastanut suuria kansallisia ja poliittisia kysymyksiä. Hänestä saatu kuva oli kaukana siitä kristillis-kansal-

4 Gummerus Ruuthille 18.11.1893, konsepti. Gummeruksen kok., HYK.

5 Ibid. 26.1. ja 16.4.1893, konseptit.

6 Gummeruksen raportti, Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 187,188.

lisen ylioppilaan ideaalikuva, joka Gummeruksen, Ingmanin ym. piireissä vallitsi.

Elokuun alussa Ingman sai kuitenkin kokea jotakin luterilaiselle teologianopiskelijalle ylentävää:

”Viime sunnuntaina Martti ja minä teimme retken Wittenbergiin, jossa Luther eli ja vaikutti suurimman osan elämästään. Ensin vierailimme kaupunginkirkossa, jossa Luther usein saarnasi. Läheisyydessä on muistomerkit Lutherista ja Melanchtonista. Sitten olimme linnankirkon jumalanpalveluksessa, jonka oveen (vanha ovi on tuhoutunut, uusi on tilalla!) Luther naulasi teesinsä 1517. Kirkossa olivat hänen ja Melanchtonin haudat, molemmat hyvin yksinkertaisia.”

Kuvailtuaan vielä käyntiä Lutherin kotona ja sen kalustusta pikkutarkasti Ingman jopa tunteellistui mainitsemaan:

”Mukavia ne olivat, monet suuret, pyhitetyt muistot ajalta, jolloin vielä saattoi ajatella jotakin muuta kuin että miten olisi hyvin maailmassa.”⁷

Ingmanin päiväkirjassakin on runsaasti muistiinpanoja paikoista, joissa hän oli vierailut, ja nimenomaan siitä, mitä Luther oli niissä tehnyt. Mutta perusvika Saksassa oli se, minkä hän myöhemmin tiivistä lauseeseen ”hyvin vähän löytää hänen [= Lutherin, VYV] hengestään nykyään Saksasta”.

Ingmanin suotuisat arviot saksalaisista ja Saksasta rajoittuivat menneisyyteen ja muutaman professorin opillisiin ansioihin. Muutoin hän löysi Saksasta, sen teologiasta, yhteiskunnasta ja kansalaisista lähinnä arvosteltavaa. Kritiikki oli samantapaista kuin Gummeruksella - joskin yhteiskunnallisesti kattavampaa.

Kodin ja Alfred Kihlmanin lisäksi Ingman oli yhteydessä kotimaan nuoriin teologeihin, jotka olivat muodostamassa keskustelukerhokseen Teologista lauantaiseuraa. Varsinaisina puuhamiehinä olivat Martti Ruuth, Jaakko Gummerus ja Erik Johansson. Seurasta tuli nimenomaan nuorten teologien yhdysside.⁸

Hallen jälkeen Ingman siirtyi syksyllä 1895 lukukausien väliajaksi Auerbachiin, joka sijaitsi Saksissa lähellä Böömin rajaa. Siellä häntä kiinnostivat erityisesti paikallinen seminaari, sen ylijohtaja Ernst

---

7 Lauri Ingman äidilleen 20.6.1895, 1.7.1895, 11.7.1895, 3.8.1895, 25.8.1895. Ingmanin kok., VA Y 2540.

8 Ruutu 1961, 285,286. - Yhteyksistä kotimaahan ks. myös Ingman Kaarle Krohnille 10.11. ja 7.12.1895. Kaarle Krohnin kirjekok., 347:19, SKS.

Thrändorf ja tämän herbart-zilleriläiset opetusmenetelmät. Auerbachissa Ingman oli tyytyväisin koko matkansa aikana, etenkin kun seutu muistutti koivuineen ja kuusineen Suomea.⁹ Hyvän kasvisdieetin vuoksi hänelle usein ongelmallinen vatsakin sekä kutistui että toimi paremmin kuin Suomessa.¹⁰

Mutta Auerbachinkin lähistöltä löytyi yhteiskunnallista arvosteltavaa. Noustuaan eräälle Böömin puolella sijainneelle vuorelle 963 metrin korkeuteen Ingman kirjoitti kokemuksestaan:

”On tehnyt minulle oikein hyvää saada vetää keuhkot täyteen raitista ilmaa siellä ylhäällä vuorilla, sillä täällä alhaalla ilma on aivan täynnä kivihiilen-savua. Se tulee eräiden tuulien mukana, kun avaan ikkunan se tulee sisään aivan paksuina mustina hiutaleina. Täällä on myös lähistöllä valtavia kivihiili-kaivoksia ja savu tulee kai niistä. Muuten täällä on joka lajin tehtaita. Auerbach varustaa puolen Euroopan verhot! - Ympäröivissä kylissä harjoitetaan kaikkialla kotiteollisuutta, korien, paidanrintamusten, helmiesineiden ja muiden valmistusta. Jo aivan pieninä lapset saavat aloittaa työt ja jatkaa siten koko elämänsä etteivät kuolisi nälkään. Usein vaikuttaa, että heidän elämänsä on hyvin ilotonta; kaikkein pahiten on tehtaiden mies- ja naistyöläisillä, sillä heistä tulee aivan konemaisia yksitoikkoisen työnsä vuoksi. Ei ole ihme, että itsemurhaprosentti on noin 10 kertaa suurempi kuin Suomessa ja hullujenhuoneet liian täynnä. - Lämpimämpää elämää voi tuskin havaita työläisväestössä, ja sivistyneistön osalta asia ei liene paremmin täällä Sachsenissa. Työläisten enemmistö on sosiaalidemokraatteja, tyytymättömiä nykyisiin oloihin ja odottavat kumousta.”¹¹

Zwickauissa Ingman oli vieraillut katolisuutta vastustavan yhdistyksen kokouksessa. Hänen suhtautumisensa oli viileää:

”Sitä paitsi on varmasti monia katolilaisia, jotka ovat parempia kuin monet luterilaiset. Olla ’evankelinen’ Suomessa on hyvin lähellä katolilaisuutta; kastekysymyksessä niillä on suunnilleen samat käsitykset.”¹²

Kun tätä vertaa Gummeruksen matkaraportin katolilaisvastaisiin mielipiteisiin, ero on selvä. Gummeruksen mukaan Saksan katolilaiset käyttivät taitavasti hyväkseen moderneja agitaatiokeinoja ja vetivät väittelensä protestanttien kanssa kansantajuiselle tasolle: ” — katolilaisten periaatteena näyttää olevan tuo tunnettu lause: ’parjatkaa, parjatkaa, aina siitä jotakin tarttuu’.”¹³ Ingman oli maltillisempi tässäkin asiassa.

---

9 Ruutu 1961, 281,282.

10 Lauri Ingman äidilleen 23.9.1895. Ingmanin kok., VA Y 2541.

11 Ibid. 1.10.1895.

12 Ibid. 11.10.1895.

Lokakuun puolivälissä Ingman palasi Halleen uuden lukukauden alkaessa. Jouluksi hän tuli käymään Vaasaan sekä tenttimään Helsinkiin käytännöllistä teologiaa.

Paluumatka Suomesta Halleen ei kulkenut lännen vaan idän kautta. Ingman matkusti Helsingistä junalla Viipurin kautta Pietariin, kävi Pietari-Paavalin linnoituksen kirkossa keisarihaudoilla ja Iisakin kirkossa ja jatkoi sitten junalla Berliiniin ja Halleen, jossa oli silloin runsaasti muitakin suomalaisia.¹⁴

Martti Ruuth oli kulkenut vajaata vuotta aiemmin samaa reittiä, ihmetellyt Pietarin merkillisyyksiä ja Kuurinmaan ankeutta sekä päivitellyt valtaisa eroa, kun juna saapui Itä-Preussiin:

”Kyllä se raja suuren muutoksen teki: sivistystä, järjestystä, kohteliaisuutta, gemytliisyyttä; tuntui heti niin turvalliselta, valoisalta ja hauskalta.”¹⁵

Sen sijaan Ingman oli pitänyt erityisesti Venäjän-puoleisesta junamatkasta, eikä hän heltynyt saksalaisuudelle tällä toisellakaan kerralla. Helmikuun 1896 loppupuolella hän kirjoitti taas Kihlmanille. Matka- ja opintokuulumisten jälkeen hän jatkoi:

”Evankelis-sosiaaliseen kongressiin oli jälleen saapunut useita kuuluisia ’sosiaalisia’ pastoreita; Naumannin, Göhren y.m. sain siellä nähdä ja kuulla. Valitettavasti en voi sanoa, että saksalaisista ’suuruuksista’ kuva parani, kun heidät näkee ja kuulee - en tiedä sitten onko vika minussa vai mistä on kyse. Sietämätön Selbstbewusstsein pilasi paljon sellaista, mikä olisi muuten voinut olla hyvää. — Mitä pidempään täällä viivyn, sitä pienemmiksi käyvät sympatiani saksalaisia kohtaan; luulen että heidän voittonsa viime sodassa on täysin vääristänyt suurimman osan heistä. Miehet, joilla on niin avoin näkemys kuin Kählerillä, näyttävät minusta kuin keitailta erämaassa. On surullista saada sellainen vaikutelma, mutten voi sille mitään. - Olin jo ajatellut viimeisellä lukukaudella puhdistaa das Grosse Vaterlandin tomut jaloistani ja lähteä Baseliin, mutta jäänen kuitenkin tänne. Luultavasti lähden Greifswaldiin. — En mistään hinnasta haluaisi matkani tekemättömäksi; se on avannut silmäni paljon sekä todella hyvälle että sellaiselle, joka näyttää hyvältä, mutta ei ole sitä. Missä näen kristillisyyttä, joka tekee oman itsensä maailman keskipisteeksi, en voi sitä seurata. Mitä sellainen kristinusko puhuu Glaubensfreudigkeit’ista, Liebestätig-

---

13 Gummeruksen raportti, Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 192,193.

14 Lauri Ingman äidilleen, ”Knutsdagen”. Ingmanin kok., VA Y 2541; Ingmanin pvk 6.2.1896. Neiti Aune Ingmanin hallussa.

15 Martti Ruuth Ingmanille 21.4.1895. Ingmanin kok., VA Y 2357; Martti Ruuth Anna Boxströmille 21.4.1895. Siteerannut Ruutu 1961, 276.

keit'ista jne. ei ole minua varten; jos se tapahtuu painamalla toisten työ alas se on kaksin verroin vastenmielistä.”¹⁶

Keväällä oli päiväkirjassa kommentti Sedanin taistelun 25-vuotisjuhlista ollut yhtä vähän keisari-Saksan historiaan innostuva: ”Ingenting tilltalade.”¹⁷ Nähtävästi Ingmanin kuului niihin, joiden mielestä Bismarckin suuri saavutus oli ollut voimapoliittisen luonteensa takia moraalisesti arveluttava, vaikka Ingman ei sitä suoraan missään ilmoitakaan.

Ingmanin Greifswaldin-vaiheista ei ole kovin paljon erikoista mainittavaa. Professorit olivat mukavia ja luennot miellyttäviä, ja paikalla oli muitakin suomalaisia; ilmasto tosin oli huono, kun oltiin miltei merenpinnan tasolla eikä kaupungissa ollut viemäreitä. Greifswaldista Ingman palasi takaisin Helsinkiin elokuun 1896 alussa. Välillä hän kävi mm. Eisenachissa, Erfurthissa, Wartburgissa ja Eislebenissa. Viimeksi mainittu ”kulkee, vuorityön altakaivamana, tuhoaan kohti”, hän kirjoitti päiväkirjaansa jatkaen ympäristöhavaintojensa linjaa.¹⁸

Ingman ei ollut ympäristönsä, alansa auktoriteettien tai idealististen näkemysten vietävissä. Hänen kritiikkinsä ei rajoittunut vain omaan alaan, vaan koko Saksan henkiseen ilmapiiriin ja yhteiskunnan tilaan. Arvio niistä ei ollut mairitteleva.

Ambivalentti saksalaisuus

Yleinen käsitys ajan suomalaisen sivistyneistön mielipiteistä on, että Saksaa ihailtiin jokseenkin kritiikittömästi. Ingmanin arvostelevat kommentit eivät kuitenkaan näytä olleen täysin epätyypillisiä suomalaisille opiskelijoille, vaikka sijoittuvatkin nähtävästi kriittisimpään päähän. Jo Snellman oli vuonna 1841 valitellut Berliinissä vallinneesta itsekkyyden ilmapiiristä. Ingmanin dekaani Herman Råbergh oli ollut Saksassa opintomatalla lähes 30 vuotta Ingmania aiemmin, ja hänkin oli havainnut saksalaiset massat uskonnollisesti välinpitämättömiksi ja rationalismin vaivaamiksi; ”Geschäft” oli tärkeintä.¹⁹

---

16 Ingman Kihlmanille 22.2.1896. Kihlmanin kok., kotelo 23, HYK. Siteerannut myös Ruutu 1961, 304-306.

17 Ingmanin päiväkirja 2.9.1895. Neiti Aune Ingmanin hallussa.

18 Lauri Ingman äidilleen 14.5.1896, 22.5.1896, 30.6.1896, 20.7.1896, 2.8.1896. Ingmanin kok., VÄ Y 2541; Ingmanin pvk 15.4.1896. Neiti Aune Ingmanin hallussa.

19 von Bonsdorff Max 1957, 234,243; Rein 1981, 238-240.

Historioitsija A.R. Cederberg kävi puolestaan Saksassa tutkimusmatkalla lähes 20 vuotta Ingmania myöhemmin. Hän tuskastui Berliinin kirjaston byrokraatiaan ja ”preussilaiseen komentoon, jollaista en misään ole nähnyt, jollaisesta en olisi uskaltanut edes uneksia”. Eikä siinä kaikki:

”Muutenkin on Berliini tehnyt minuun varsin ikävän vaikutuksen. Ihmiset tylyjä ja kaavamaisia ja hirvittävän ekonomisia. Kaikki tapahtuu vain ansaitsemisen takia. Lieneekö täällä ensinkään mitään ihanteellisia pyrkiämyksiä.”

Sen sijaan Tukholmalle ja Kööpenhaminalle eivät ylistyssanat olleet riittäviä, kun Cederberg vertasi niitä Saksaan.²⁰

Mitä ilmeisimmin suomalaisen älymystön kriittisyys Saksaa kohtaan oli pysyvämpi ja laajempi ilmiö kuin on myöhempien tapahtumien vuoksi arveltu. Saksalaisuudesta oli vakiintunut ihanteellisten ja kansallisromanttisten suomalaisten mieliin myös työkeyden, byrokraattisuuden, ylimielisyyden ja aatteettoman materialismin stereotypia, ei vain ihailu Saksan saavutuksia ja työteliäisyyttä kohtaan.

Suhde Saksaan oli kuitenkin kriittisesti suhtautuvienkin, myös Ingmanin, osalta ambivalentti. Saksasta oli saattanut muodostua kielteinen kuva - mutta Saksa oli kuitenkin se maa, jonne oli mentävä ja jonka yliopistoihin oli tutustuttava, jos halusi seurata oman tieteenalan kehitystä. Saksalla oli esittää kiistattomasti arvovaltaisin joukko tutkijoita ja tiedemiehiä, ja saksalaisuudella oli ahkeran työnteon ja aikaansaamisen maine.

Varsinaisen politiikan suhteen Ingman tuskin lienee oppinut Saksan suhteen vielä muuta kuin luonteelleen sopivaa skeptisyyttä. Maailma oli kuitenkin avartunut ainakin jonkin verran varsinaisiin leipätöihin palatessa. Ja matkakokemus oli vaikuttanut toiseenkin suuntaan: isänmaanrakkautta kohottavana reaktiona. Kuten Ingman myöhemmin tilitti fennomaanista heräämistään joulukuussa 1899 uudelle morsiamelleen:

”Pelkäään minun olevan kosmopoliitti! Pidän itseäni hyvänä ’fennon’na ja patrioottina. En voi sanoa saaneeni isänmaallista innostustani ylioppilasaikoina, sillä ylioppilaselämään en juuri ensinkään ottanut osaa. Ei se myöskään ole yhteydessä helmikuun-manifestin kanssa. Isänmaatani opin oikein rakastamaan, kun olin toista vuotta siitä pois, vieraitten keskuudessa. Ei

---

20 Cederbergin pvk 1.7. ja 3.9.1913. Cederbergin kok., k. 23, VA.

Kuva 9: Ingman Saksassa vuonna 1899 tai 1900. Jo vuosikymmenen puolivaliassa hän oli opiskellut Saksan teologisissa yliopistoissa ja omaksunut varsin kriittisen kannan saksalaisten "maallisuudesta", "ihanteettomuudesta" ja "sietämättömästä itsetietoisuudesta". Kuvas-
sa vasemmalla Ingmanin "suojelija" tämän uran alkuvaiheessa, rehto-
ri Alfred Kihlman. Keskellä Ingmanin opiskelu- ja lauantaiseuratoveri
sekä sittemmin seuraaja arkkipiispana, Erkki Kaila. (Kuva Rosalie Ing-
man.)

tavalliselle suomalaiselle juuri sovi muut ihmiset aikaa voittain, kuin suomalaiset. Tiede kyllä on kansainvälistä ja minä ihailen esim. saksalaisten työtä sen palveluksessa. Mutta saksalainen ei ole suomalainen, eikä suomalainen saksalainen; viikon he viihtyvät yhdessä, ehkä kuukauden, mutta sitten he riitelevät siitä, kenen Vaterland'i on parempi.”²¹

Tämä oli tyypillistä Ingmania: tutustuminen ulkoisesti ”muodikkaaseen” vei häntä kriittiseen, ei myötäilevään suuntaan.

2.5. Myrskyn ja politisoitumisen kynnyksellä

Ingman astui opettajanvirkaansa Vaasan suomalaisessa normaalilyseossa syksyllä 1896, ja työ tuntui miellyttävän. Toisaalta mahdollisuus päästä taas assistentin sijaiseksi yliopistoon saattoi tietää siirtymistä pois Vaasasta.

Ingman huojui kauan ratkaisussaan Vaasan ja Helsingin välillä. Tammiukuun 1897 lopulla hänet nimitettiin taas K.A. Appelbergin sijaiseksi assistentiksi, ja syksyllä hän sai jatkoaikaa. Samalla järjestyi aikaa omille jatko-opinnoille. Politiikasta Ingman totesi kirjeessään kotiin helmikuussa 1897 lyhyesti, että ”valtiopäiväukot” olivat taas saapuneet ja näyttivät tärkeiltä, ja ”me muut kuolevaiset sielut seuraamme heidän esimerkkiään”.¹

Vaaka kallistui vähitellen yhä selvemmin pääkaupungin puolelle, kun sijaisuudet yliopistossa jatkuivat ja isovelji Alfred hoiti Vaasanvirkaa. Marraskuussa 1898 Ingman sai suoritettua teologian kandidaatin tutkinnon. Raamatun eksegetiikan arvosana oli laudatur, kirkkohistorian cum laude approbatur, dogmatiikan ja etiikan non sine laude approbatur ja käytännöllisen teologian magna cum laude approbatur.²

Vuonna 1899, helmikuun manifestin vuonna, Ingman keskittyi kiihkaasti aivan toisiin asioihin kuin maan valtiollisen aseman mullistuk-

---

21 Ingman Mathilda Halmeelle 24.12.1899. Rouva Rosalie Ingmanin hallussa.

1 Teologisen tiedekunnan ptk 29.1. ja 13.9.1897. Teologisen tiedekunnan arkisto, rulla 1, HYK; Lauri Ingman äidilleen 17.2.1897. Ingmanin kok., VA Y 2541; Ingman Kihlmanille 4.12.1896 ja 26.7.1897. Kihlmanin kok., kotelo 23, HYK; Erik Johansson J.R.Koskimiehelle 31.1.1897. Koskimiehen kok., k. 5, HYK.

2 Lauri Ingman äidilleen 4.6.1898. Ingmanin kok., VA Y 2541; Teologisen tiedekunnan ptk 10.9. ja 28.11.1898. Teologisen tiedekunnan arkisto, rulla 1, HYK.

siin. Yliopistossa oli professuuri auki, ja hän tarvitsi pätevyitymisaikaa saattaakseen väitöskirjansa Jeesuksen opetuslapsityöstä valmiiksi. Appelberg saattaisi siirtyä Ouluun piispaksi, mikä olisi parantanut Ingmanin uramahdollisuuksia yliopistossa. Tosin Ingman arveli, että ”väitöskirjani tulee haiskahtamaan kerettiläiseltä useammassa kuin yhdessä nenässä”.

Vuodelle 1899 osui toinenkin merkittävä tapahtuma: kihlautuminen Vaasan valmistavan tyttökoulun opettajattaren, neiti Mathilda Halmeen kanssa. Häät pidettiin kesäkuussa 1900. Mathilda Halme oli sattunut asettumaan Ingmanien majoitettavaksi, nämä kun täydensivät tulojaan majoittamalla sellaisia, joilla ei vielä ollut omaa taloutta. Perinne tavallaan jatkui myöhemmin Lauri Ingmanin taloudessa, joskaan ei taloudellisen hyötymisen mielessä: talossa oli aina asumassa runsaasti sukulaisia ja huono-osaisia, omakohtainen hyväntekeväisyys oli itsestäänselvyys. Lapsia Lauri ja Mathilda Ingmanilla tuli olemaan viisi: Elsa, Aune, Hertta, Martti ja Olli, sekä lisäksi kaksi kasvattia. Ja ensimmäisestä avioliitostahan oli Sylvi-tytär.³

Itse väitöstilaisuudesta 21. huhtikuuta 1900 on Erik Johansson tallentanut tunnelmia kirjeessään Arthur Hjeltille:

”Lauri sai istua täydet 6 tuntia katederissa. Hänen puolustuksensa oli erittäin onnistunut ja teki maltillisuutensa kautta hyvän vaikutuksen. Eräs päämuistutus itse väitöskirjaa vastaan, jonka myös Tötterman teki, oli se, että tutkimuksen tulokset ovat liian vähän markeeratut, niin että niitä tuskin huomaa. Minun muistutukseni koskivat paitsi paria eksegeettistä kohtaa, Jeesuksen kasvattavan toiminnan päättämistä. Minusta olisi välttämättä pitänyt antaa Hran Ehtn asettamiselle opetuslapsikasvatuksessa huomattava sija, koska sen kautta op.lapset faktillisesti johdetaan uuden liiton elämään. Myöskin esitys ylösnousemisesta näyttää minusta puutteelliselta. Mutta toiselta puolen on minusta väitöskirjalla se suuri ansio, että siinä käsitellään käytännöllisesti tärkeää kysymystä ennakkoluuloista vapaan ja kristillisen eksegeesin pohjalla. - Tallkvistin muistutukset koskivat yksityiskohtia — . Muuten oli hauskaa, että Lauri niin mallikelpoisella tavalla vastasi Tallkvistille.”⁴

3 Ingman Kihlmanille 22.10.1899, 6.11.1899, 14.12.1899, 12.2.1900. Kihlmanin kok., kotelo 23, HYK; Erik Johansson Arthur Hjeltille 28.1.1900. Arthur Hjeltin kok., k. VIII, HYK; Arthur Hjelt G.G.Rosenqvistille 17.12.1899. Rosenqvists saml., k. 2, ÅAB; Neiti Aune Ingmanin haastattelu 6.6.1991. Tekijän hallussa. Rouva Rosalie Ingmanin haastattelu 30.5.1991. Tekijän hallussa.

4 Erik Johansson Arthur Hjeltille 3.5.1900. Arthur Hjeltin kok., k. VIII, HYK; ks. myös Erik Johansson Jaakko Gummerukselle 11.4.1900. Gummeruksen kok., tulleet kirjeet, HYK; Ingman Mathilda Halmeelle 19.4.1900. Rouva Rosalie Ingmanin hallussa.

Kuvat 10, 11: *Lauri Ingman vuosina 1895 ja 1900. Yhteiskuntaan sijoittunut mies oli selvästi jättänyt viidessä vuodessa nuorekkaan olemuksen taakseen. (Kuva teoksesta Kaksi piispaa, sivu 43.)*

Tämän tarkemmin tuskin kannattaakaan puuttua väitöskirjan teologiseen sisältöön poliittisen historian tutkimuksessa. Ingman kirjoitti morsiamelleen lyhyesti samana päivänä: "Olen klaari. Ei ollut aivan kuumaa." Kuukautta myöhemmin hän kuitenkin päätti jättää professuurin haun sikseen, koska "luulen ettei oikea kutsumukseni tässä maailmassa ole professori vaan pedagogi", eikä hän halunnut enää hoitaa virkaansa puolinaisesti.⁵ Tämä Ingmanin ennustus tuli toteutumaan yhtä huonosti kuin hänen käsityksensä pappien poliittisen toiminnan sopimattomuudesta.

Töttermanin mainitsema moite toistui usein myöhemminkin Ingmanin tieteellisten julkaisujen arvosteluissa. Ingman tyytyi kuvailemaan ja referoimaan lähteitä eikä vetänyt suuria linjoja. Ingmanin tieteellisiä tekstejä ei yleensä noteerata korkealle. Mutta vaikka toukokuussa 1900 saattoikin näyttää toiselta, hänen tärkein toimintansa ei tullutkaan suuntautumaan tiedesaralle.

Vuonna 1901 Ingman sai käytännöllisen teologian assistentin viran,

---

5 Ingman Mathilda Halmeelle 21.4. ja 31.5.1900. Rouva Rosalie Ingmanin hallussa.

ei enää vain sijaisuuden. Ehkä oireellista Ingmanin yleiselle suuntautumiselle oli, että eräässä kirjeessään hän mainitsi Kihlmanille kiinnostavaksi juuri uskonnonopetuksen suomeksi.⁶

Yliopiston lisäksi oli Ingmanin viiteryhmänä näihin aikoihin Teologinen lauantaiseura, joka oli perustettu Ingmanin ollessa Saksassa. Seuraan kuulunut nuori pappispolvi halusi lisätä uskonnon ja tiedon suhdetta koskevaa keskustelua, jota vanhoilliset piispat nimenomaan halusivat välttää. Seuran varsinainen johtava jäsen oli Erik Johansson, ja Ingmankin kuului kantaviin voimiin. Seuran ohjelma oli ”moderne, positive Theologie”, ja vaikutteita se sai mm. Saksan sosiaalisesta kristillisyydestä.

Seuran näkemysten pohjana ei ollut enää entiseen tapaan vanhaluterilainen esivallan ja auktoriteetin kunnioitus, vaan seura katsoi, että yhteiskuntaa oli muutettava kristillisessä hengessä, joka puolestaan saattoi olla täysin moderni. Erityisesti muutama vuosi myöhemmin seuran toiminta tuli osoittautumaan kirkolle arvokkaaksi. Juhani VEIKKOLAN mukaan seuran ”historiallinen, dogmaattisuutta kaihtava kristinuskon tulkinta” antoi sille mahdollisuuden torjua luonnontieteelliseen maailmankuvaan pohjautuvat hyökkäykset ja antaa tunnustuksen tieteen tuloksille silloinkin, kun ne olivat ristiriidassa Raamatun luonnontieteellisten käsitysten kanssa. Seuran ihanteena ei silti ollut äärimäinen individualismi tai persoonalliseen ratkaisuun pohjautuva vapaaehtoisirkko, vaan uskonnonvapauteen pohjautuva kansankirkko. Sellaisessa yhteiskunnallisuudella ja kansallisuudella oli yhtä tärkeä merkitys kuin yksilöllisyydellä. Seuran henki oli Ingmanille sopivin mahdollinen, sillä sen jäsenet edustivat samoja tulkintoja, joilla hän oli väitellyt tiedekunnan viikkokokouksissa Råberghin ja Collianderin vanhoillisuutta vastaan.⁷

* * *

Lauri Ingmanista oli muotoutunut n. 30-vuotiaana lähinnä pragmaattisesti uudistusmielinen nuoren ja eteenpäin nousevan polven pappi. Verrattuna tiedekunnan muihin opiskelijoihin hän ei vaikuttanut poik-

---

⁶ Ingman Kihlmanille 16.3.1901. Kihlmanin kok., kotelo 23, HYK.

⁷ Veikkola 1969, 9-11; Veikkola 1980, 47-54; Larkio 1967, 17-18. - VEIKKOLA mainitsee Ingmanin olleen perustavassa kokouksessa mukana, mutta tämä on mahdotonta, koska hän oli tällöin vielä Hallsessa. VÄLIMÄKI on korjannut lisensiaattityössään tämän tiedon (Välimäki 1974, 5).

keuksellisen uskontopainotteiselta tai heränneeltä, vaan varsin epäidealistiselta - pasifismi- ja tuomioistuin kysymykset pois lukien. Hänen linjansa - jonka teologis-teoreettisiin perusteisiin ei tässä ole tarkoituksaan puuttua - oli käytännönläheinen, joustava ja sopeutuva. Uusien aatteiden nousu ja hyökkäykset eivät olleet hänelle sellainen antikristuksen yhteiskunnan esiin murtautuminen kuin vanhan teologipolven papeille, vaan osa luonnollista kasvuajan elinkokemusta. Hän oli vielä liian nuori turvaamaan vanhaan ja valittelemaan ymmärtämättömän maailman pahuutta.

Ingmanin ja Collianderin-Råberghin välillä oli paljon muutakin kuin vain henkilöiden erimielisyys tai edes normaali sukupolvikuilu. Kyseessä oli pragmaattisen modernismin ja idealistisen patriarkalismin yhteentörmäys. Vanhoillinen näkemys katsoi kristinuskon menettävän jotain olemuksestaan, jos se alentuisi edes väittelemään uusien "rienaajien" kanssa näiden ehdoilla ja käsitteillä. Olisi henkisesti suorastaan saatuttavaa tinkiä opin mistään kohdasta tai asettua mihinkään yhteyteen "epäpyhän" kanssa. Se ei olisi tarpeellistakaan, sillä Jumalan valtakunta kuitenkin voitvaisi lopulta oman oikeutensa vastustamattomalla painolla ja "epäpyhä" tuhoutuisi.

Sen sijaan Ingman ei ollut valmis jättämään uskottomuuden ja epäuskon vastaista taistelua pelkästään oman asian oikeutuksen varaan, vaan halusi myös edesauttaa asiaansa moderneillakin keinoilla. Hänellä ei ollut ennakkoluuloja sitä vastaan, että koetettaisiin löytää yhteinen aaltopituus uusien maailmankatsomusten kanssa. Näin saataisiin edes dialogi aikaan - jyrkällä vanhoillisuudella menetettäisiin kaikki. Ingman näki, että kirkko toimi muuttuvan yhteiskunnan sisällä ja joutuisi sopeuttamaan ainakin toimintatapojaan. Sen sijaan vanhoillisten mielestä yhteiskuntakin oli olemassa kirkon perusarvoja totellakseen.

Jos haluttaisiin käyttää johdannossa mainittua ARONSONin konservatismi-typologiaa, niin Ingmanin sijoittaminen sen perusteella on hänen nuoruusvaiheessaan varsin vaikeaa - mutta Råberghin ja Collianderin voidaan katsoa päätyvän hyvin lähelle jopa "feodalistisen konservatismiin" näkemyksiä. Yhteiskunta ja Ingman sen mukana olivat menossa aivan toiseen suuntaan.

Kristillinen ja yliopistollinen työsarka näyttävät riittäneen Ingmanille vuosisadan lähestyessä loppuaan. Säätyvaltiopäivien aikana nousu varsinaiseen valtiolliseen politiikkaan ohi vanhojen arvovaltaisten kirkonmiesten olisi tosin muutenkin ollut vaikeaa. "Poliittisen Ingmanin" heräämisen jarruna saattoi olla myös pappissäädyn vanhasuomalaisuus, jossa yhdistyivät sekä suomenmielisyys että myöntövyvyssuuntaus.

Kuva 12: *Lauri Ingman perheineen vuonna 1903. Poliittinen ura ei vielä häiritse perheidyllä. Ingmanin oikealla puolella uusi vaimo Matilda (o.s. Halme), äärimmäisenä oikealla pitkäaikainen taloudenhoitaja Fiina Sundqvist. (Kuva Rosalie Ingman.)*

Kumpikaan ei luultavasti erityisemmin houkutelut. Tosin kielipoliittinen kynnys oli madaltunut; Ingman käytti yhä useammin viikkokokouksissa suomea ja hallitsi kielen yhä paremmin, ja vuosien kuluessa hän kuului entistä selvemmin nimenomaan suomenkieliseen sivistyneistöön.

Niin huvittavalta kuin se jälkiviisauden silmissä vaikuttaakin, Ingman oli eräässä maaliskuun 1893 kokouksista ollut hyvin skeptinen pappien poliittista toimintaa kohtaan. Pappi ei saanut hänen mielestään

ottaa osaa mihinkään yksipuoliseen toimintaan, vaan hänen oli pyrittävä kaikinpuolisuuteen. Tämä oli niitä harvoja kertoja, jolloin professori Colliander oli hänen kanssaan samaa mieltä. Sen sijaan Ingmania muissa kysymyksissä lähellä olleet opiskelutoverit Jaakko Gummerus ja Martti Ruuth eivät suhtautuneet ”yksipuolisuuteen” yhtä kielteisesti.⁸

Ingmanin luonteen keskeiset ja koko eliniän hallitsevat piirteet olivat jo selvästi näkyvissä. Uusia piirteitä luonnekuvaan tuli myöhemmin vain poliittisen heräämisen myötä. Johtaviksi piirteiksi olivat nousseet pragmaattisuus, joustavuus, sopeutuvuus, äärimmäisyyksien välttäminen, valmius käytännön kompromisseihin idealistis-teoreettisten mallien tavoittelun sijasta, vanhan puolustaminen nimenomaan tekemällä sitä eläväksi uusien piirteiden assimiloimisella. Mutta kesti vielä vuosia, ennen kuin epäpoliittisen Ingmanin muuttuminen poliittisesti tiedostavaksi toden teolla alkoi.

Ingmanin toimintaa 1890-luvulla voi verrata esimerkiksi sellaisiin asenteellisesti samantapaisiin hahmoihin kuin K.J. Ståhlbergiin ja J.K. Paasikiveen, joiden työtoveri politiikassa hän myöhemmin oli. Näihin verrattuna hän oli selvästi epäpoliittisempi ja keskittyi enemmän ammattiasioihin. Hän oli tuntenut ”peruskutsumuksensa” olevan pedagogi, yliopistokin oli aluksi sekundäärinen, ja politiikan osuudesta saattoi tuskin edes puhua. Tätä selittää osaltaan peruspessimistinen ja maailmanparannukselle vieras luonne, mutta tietysti myös se, että etäisyys suomenmieliseen politiikkaan oli aluksi pitkä ja kieliasenne maltillinen. Olihan hän lähtöisin ruotsinkielisestä kodista.

Venäjän-poliittinen ja sisäpoliittinen kriisiaika ja hajaannus tulivat kuitenkin tempaamaan Ingmanin sangen pian pois aiemmilta ”epäpoliittisilta” raiteilta.

---

8 Teologisen tiedekunnan viikkokokoukset, kirja 14, 9-18 (LI 16), HYK.

3. Poliittikaan murroksen vuosina (1900-1909)

3.1. Suomalais-kansalliseen puolueeseen

Olojen repimä puolue ja uusi yhteiskunta

Suomalaista puoluetta ei koskaan varsinaisesti perustettu, vaan se muodostui vähitellen J.W. Snellmanin kansallisuusideologian pohjalta, huomattavien johtajien ja sanomalehtien ympärille. Näille oli tärkeintä periaatteellinen suunta ja ideologia; ajattelumalliin ei varsinaisesti edes kuulunut tiiviiden puolueorganisaatioiden luominen siinä mielessä kuin ne nykyään käsitetään. Fennomaanijohtajien poliittinen näkemys oli muotoutunut patriarkalis-konservatiivisissa oloissa, ja sen mukaan valtiomiehet nousivat kansalliseen merkiasemaansa tavallaan ”luonnollista” tietä - oman isänmaallisen mielensä ja poikkeuksellisen kyvykkyytensä voimalla. Puolue muodostui jälkikäteen heidän ympärilleen tukemaan heidän ”kaukokatseista”, mahdollisimman suuren suomenkielisen väestön etua ajavaa politiikkaansa.

Fennomania oli luonteeltaan kielipoliittista nationalismia. Suomen oloissa tämä merkitsi monesti myös sosiaalisen leirin valintaa, päätymistä rahvaan puolestapuhujaksi ruotsinkielistä eliittiä vastaan. Vaikka fennomaanit olivat kansallismielisiä radikaaleja, Venäjän näkökulmasta tämä oli vain eduksi, niin kauan kuin radikalismi suuntautui Suomes- sa olevaa ruotsalaista ”läntistä hapatusta” vastaan. Fennomania korosti- kin alamaista lojaalisuuttaan keisarille ja saavutti tärkeän virstanpyl-

vään vuonna 1882, kun Y.S. Yrjö-Koskinen nimitettiin senaattiin.¹

Suomalainen puolue joutui kuitenkin jo 1880-luvulla sisäisiin vaikeuksiin. Sen sisältä nousi uudella tavalla ajatteleva suunta, joka omaksui Pietarin näkökulmasta pahimpia mahdollisia käsityksiä. Uuden polven ajatteluun vaikuttivat samat 1800-luvun ideologiset murrokset, joita on jo edellä kuvattu uskonnollisen maailmankuvan muutosta käsiteltäessä. Poliittis-yhteiskunnallisella sektorilla nämä aatteet johtivat läntiseen liberalismiin, individualismiin ja sosiaalireformismiin. Sen sijaan fennomanian vanhoille johtajille riittivät yhä vanha, totuttu maailmankuva, hallitsijauskollisuus ja kielipoliittinen nationalismi. Vanhat pysyivät ennen kaikkea arvo- ja valtiollisina konservatiiveina; sosiaalinen reformismi haalistui sitä enemmän, mitä selvemmin heistä oli tullut osa yhteiskunnan johtavaa luokkaa.

Kuten Pirkko ROMMI on todennut, jo 1880-90-lukujen vaihteessa ryhmät puhuivat kokonaan erilaista käsitekieltä. Toisaalta fennomaanisen puolueen organisatorinen ja ideologinen väljiys mahdollisti sen, että eroistaan huolimatta ryhmät pysyivät samassa puolueessa. Vuoden 1894 lopulla nuoret esittivät oman puolueohjelman, mutta eivät itse katsoleet tämänkään merkitsevän oman erillisen puolueen perustamista.²

Vaikka latentit edellytykset Suomalaisen puolueen hajoamiselle olivat siis syntyneet jo aikaisin, edes routavuodet eivät aiheuttaneet lopullista pesäeroa välittömästi. Helmikuun 1899 manifestin jälkeen hyvin harvat vanhoistakaan nimittäin olivat heti valmiita seuraamaan Yrjö-Koskista ehdottoman myöntyvyyden tielle. Yleisen mielipiteen paine ja omakin ”vaisto” vetivät aluksi vastarinta-asenteeseen. Yrjö-Koskinen sai vastaansa J.R. Danielsonin, E.G. Palménin ja Agathon Meurmanin ”triumviraatin”. Mutta syksyllä 1900, kun kielimanifesti oli julkaistu, puolue oli sisäisesti jo hajalla, ja nuoret olivat ryhtyneet yhteistyöhön ruotsalaisten kanssa. Tiet olivat eronneet ratkaisevasti.

BLOMSTEDT erottaa neljä erilaista Venäjän-politiikan suuntausta vuodelle 1901: Yrjö-Koskinen ehdoton alistuminen, Danielsonin suhteellinen alistuminen, Ståhlbergin suhteellinen vastarinta ja jyrkkien

---

1 Paasivirta 1978, 302,303; Jussila 1979, 20,21,28-30; Rommi 1964, 17-19; Rommi-Pohls 1989, 104-114. - Steven HUXLEY pitää väitöskirjassaan käsitystä fennomanian rahvaanpuolue-leimasta myyttisenä ja näkee muutenkin fennomaanit hieman perustustaillisten linssien valossa (ks. Huxley 1990, esim. 89,142,190).

2 Rommi 1964, 20-24,59,170-174,186; Rommi-Pohls 1989, 114-118; Jussila 1979, 20,21; Blomstedt 1969, 68-71,101-104; Alanen Aulis J. 1964, 156, 157; Miettinen 1981, 14,15.

perustuslaillisten ehdoton vastarinta.³

Yrjö-Koskisen kuoltua vuonna 1903 Danielson julistettiin puolueen puheenjohtajaksi. Vuoden 1904 aikana Danielson, joka oli välillä jo lähestynyt Yrjö-Koskista, modifioi jälleen myöntövyyyttään vastarinnan suuntaan.⁴

Danielson oli tuonut ohjelmalliset perusteensa julki jo joulukuussa 1901 julistuksessaan ”Mihin suuntaan”. Se oli nimenomaan suhteellisen myöntövyyyden julistus. Toisaalta siinä torjuttiin käsitys, jonka mukaan juridinen oikeus toisi automaattisesti lopullisen voiton. Toisaalta painotettiin, että ”Suomen kansan on maltillisesti, mutta horjumatta ja vaakaasti ilmoitettava oikeuskäsityksensä”. Oli vältettävä kaikkea, mikä auttamattomasti ja ainaiseksi rikkoisi hallitsijan ja Suomen kansan välit.

”Mihin suuntaan”-julistuksen henki hallitsi puoluetta Danielsonin kaudella. Sen ajattelumallin mukaan suomalaisten oli oltava valmiita uhraamaan pieniä asioita, jotta voitaisiin säilyttää kansallisesti elintärkeät edut ja yhteys hallitsijaan. Käsitys rakentui sen uskon varaan, että venäläisten vaatimukset olivat rajallisia ja molempien osapuolten edut tyydytettävissä kompromissilla. Myöntövyys oli menettelytapa, ei päämäärä sinänsä. Jos kuitenkin kävisi ilmi, että Venäjä pyrki Suomen erikoisaseman täydelliseen tuhoamiseen, myöntövyyslinja ja joustaminen olisivat tarkoituksettomia. Tilanne olisi arvioitava uudelleen.

Danielson sisällytti julistukseensa myös laajan sisä- ja sosiaalipoliittisen osuuden, joka oli ajan oloissa radikaali. Siihen kuului mm. työväestön oikeus kollektiivisiin työehtosopimuksiin, vähävaraisesta väestöstä huolehtiminen, valtion ja kuntien velvollisuus järjestää tärkeimmät palvelut, kaksikielisen suomalaisen kulttuurin luominen ja yläluokan etujen poistaminen.⁵

Myöntövyyslinja kulutti Suomalaista puoluetta yhtä paljon kuin toi sille valtapoliittista ja muodollista menestystä. Senaatti muodostui suomettarelaiseksi puoluehallitukseksi, ja puolueen ote virkamiehistöstä vahvistui, kun osa perustuslaillisista virkamiehistä oli erotettu tai joutui

-
- 3 Rommi 1964, 241-242, 247-252, 267-298, 312-315; Saarenheimo 1976, 158, 159; Koskimies 1974, 157-167, 184-189; Kivikataja 1961, 39, 49-55, 78-84; Torvinen 1965, 237, 238, 275-280; Salokorpi 1985, 32, 35, 36; Blomstedt 1959, 101-104, 131; Juva Einar 1957, 148, 167-170; Minnesanteckningar, 38. K.F.E. Ignatiuksen kok., k. 1, VA.
- 4 Salokorpi 1988, 35, 36; Rommi 1964, 320-334; Torvinen 1965, 295-302, 319. - SALOKORVEN mielestä ROMMIN arvio Yrjö-Koskisen menestyksestä ei ole täysin oikea (Salokorpi 1985, 38).
- 5 Salokorpi 1988, 26-28; Polvinen 1989, 51, 52; Federley 1958, 340-342; Jussila 1989, 148-150.

eroamaan. Puolueen vastustajat selittivätkin puolueen myöntövyyspolitiikan todellisenä motiivina olleen sisäpoliittisen aseman vahvistaminen - ”Pietarin tie”. Edes ”Mihin suuntaan” ei saanut osakseen hyväksyntää perustuslaillisilta. Joillekin näistä se oli yrjökoskislaisuuttakin parempi vaihtoehto, koska se sekoitti selviä linjoja.⁶

Ulkoisen menestyksen vaikea kääntöpuoli olikin helsinkiläisen ympäristön taholta tullut jyrkkä arvostelu ja vihamielisyys, syytökset epäisänmaallisuudesta, Suomen myymisestä jne. Perustuslailliset järjestivät suomettarelaiten lehtien, talous- ja liikelaitosten ja henkilöidenkin boikotteja. Jyrkimmät perustuslailliset laativat ”kansalaismatkismuksen”, jossa neuvottiin yksityiskohtaisesti, miten myöntövyysmiehet eristettäisiin yhteiskunnasta. Jopa niin suomenmielisyssä järjestössä kuin Suomalaisessa Nuijassa saatiin huhtikuussa 1901 vain äänin 106-103 aikaan päätös Nuijan lähetystön kunnioituskäynnistä Yrjö-Koskisen luo. Yrjö-Koskisen kuoltua Nuijan kunnianosoitukseen liitettiin maininta, että suuri osa ylioppilaista ei ”luonnollisesti” voinut hyväksyä hänen elämäntyönsä poliittista puolta.⁷

Vuoden 1904 valtiopäivävaaleissa vanhasuomalaiset kärsivät pahan tappion ja menettivät enemmistönsä myös talonpoikaissäädystä, joka oli ennen ollut heidän varma tukijansa. Enemmistö säilyi enää pappissäädystä. Ristiriita perustuslaillisten valtiopäivien ja myöntövyyslinjalta olleen senaatin välillä heikensi yhä enemmän puolueen imagoa ja asemaa. Aiemmin valtiopäiviä ei ollut vuosiin kutsuttu koolle, joten asema oli jättänyt tilaa vanhasuomalaisten selityksille kansan syvien rivien kannatuksesta vieraantuneen ”esplanadiyleisön” mielenosoitusten vastapainona. Kyseessä oli myös kaiku vanhafennomaanisesta kansa- ja demokratia-näkemyksestä. Se ei kuitenkaan enää ollut aikaansa tasalla: puolue konservatiivistui ja virkamiehisty, kansa radikalisoitui niin valtiollisesti kuin sosiaalisesti.

Vastoinkäymisistä konkreettisoin ja pelottavin oli helmikuussa 1905 tapahtunut prokuraattori Eliel Soisalon-Soinisen murha. Se osoitti myöntövyyspoliitikkojen ei vain poliittisen, vaan myös fyysisen turvallisuuden epävarmaksi. Soisalon-Soininen ei nimittäin ollut suinkaan ainoa, joka sai murha- tai muita uhkauksia.⁸

6 Ks. esim. Agathon Meurman, *Sjelfbiografi*, 61, 62. K.F.E. Ignatiuksen kok., k. 1, VA.

7 Suomalaisen Nuijan ptk 25.4.1901. Suomalaisen Nuijan arkisto, VA Y 2635; *Ibid.* 15.11.1903. Suomalaisen Nuijan arkisto, VA Y 2636; Salokorpi 1988, 64.

8 Aspelin-Haapkylä 1980, 19; Kivikataja 1961, 168, 169; Gustaf Johanssonin pvk 17.2.1905, 37. Yrjö J.E. Alasen kok., k. 1, HYK.

Kuvaavaa oli myös perustuslaillisten suhtautuminen murhaan. Esi-merkiksi Hufvudstadsbladet ei tuominnut sitä eikä esittänyt valitteluja uhrin puolesta, ja vuoden lopussa - olojen jo vapauduttua - lehti luki murhaaja Hohenthalin niiden joukkoon, jotka olivat etsineet "oikeutta" väkivallalla.⁹ Myös yksityislähteissä perustuslailliset osoittivat ymmärrystä murhaa kohtaan.¹⁰

Myöskään venäläisellä taholla ei Suomalaista puoluetta pohjimmiltaan arvostettu. Bobrikov oli jopa pitänyt vanhasuomalaisia kaikkein vaarallisimpina. Nämä halusivat vain tuhota poliittiset vastustajansa Venäjän avulla, ja

"suomalaisen puolueen herruus rajamaassa voi merkitä vielä suurempia vaaroja kuin ruotsalaisten valta-asema, koska sen takana todella seisoo koko Suomen kansa, joka valheellisen paikallispatriotismin ja Suomen 'valtiota' koskevan yllytysteorian avulla voidaan helposti taivuttaa ja suunnata Venäjää vastaan".¹¹

Viipurin läänin venäläinen kuvernööri Mjasojedov lisäsi eräässä kirjeessään vanhasuomalaisten synteihin - tosin hieman ristiriitaisesti Bobrikoviin verrattuna - vielä heikkouden, vähälukuisuuden ja boikotin pelkäämisen.¹²

Mikäli Suomalaisen puolueen keskuudessa olisi tunnettu tarkemmin nämä käsitykset, ainakin danielsonilaiset olisivat epäilemättä tunteneet tarvetta kantansa tarkistamiseen. Myöntövyvyssuuntaushan oli omaksuttu keinona, ei päämääränä, joten Bobrikovin asenne teki sen tarkoitukseksi. Tosin vanhasuomalaisten joukossa oli niitäkin, joille myöntövyvyyslinja lopulta muodostui ideologisesti omaksutuksi, yleispäteväksikin ohjeeksi.

Keväällä 1905 kolhuja kokenut puolue alkoi tiivistää järjestäytymistään. Käytännön työtä johti nuori, mutta kyvykäs ja energinen toimittaja ja organisaattori K.N. Rantakari. Hän ei uskonut idealistisesti aatteen voimaan pelkän "oikeutuksensa" painolla. Hän oli valmis tekemään sellaisen poliittisen järjestötyön, jota vanha polvi piti epäterveenä puoluekiihkoiluna ja banaalina laskeutumisena idealistisesta korkealentoisuudesta ja sivistysuskosta massojen ja konkretisoinnin tasolle. Vanhan

9 Hbl 8.2. ja 31.12.1905, pk:t.

10 Ks. esim. Hultin 1935, 84-85, 104-105, 120-121, 189-193, 234; G.A.Gripenbergin pvk 6.2.1905. Gripenbergin kok., VA Y 3398.

11 Federley 1958, 329, 330; Polvinen 1984, 299-301.

12 Mjasojedov von Plehwelle 31.12.1902. Kirjeen siteerannut kokonaisuudessaan Langhoff 1922, 300-302.

polven keskuudessa - mm. Palmén ja Meurman - hieman epäiltiinkin järjestäytymisen tarvetta.

Rantakarin keskeinen asema merkitsi huomattavaa askelta vasemmalle, olihan hän entinen sosiaalidemokraatti. Hän oli selittänyt jo vuonna 1904, että tuli olla ennen kaikkea kansanvaltainen ja ajaa sen vuoksi suomalaisuuden asiaa, kun ennen arvojärjestys oli ollut päinvastoin.¹³

Maaliskuussa 1905 puolueen valtuuskunta asetti toimikunnan valmistelemaan puolueelle uutta ohjelmaa ja puoluekokousta. Huhtikuussa toimikunnan enemmistö vaati tukea myöntövyysseenaatille, mutta Rantakari ja toinen nouseva nuori kyky, J.K. Paasikivi, jarruttelivat. Heidän perustelunsa oli, että Suomalaisen puolueen voiman kasvu oli senaatille parempi turva kuin annetun tuen verbaalinen kiivaus¹⁴ - mutta selitys lienee verhonnut halua ottaa etäisyyttä epäsuosittuun senaattiin.

Kesäkuun 1905 puoluekokouksessa puolue hyväksyi valtiolliset ponnet. Eräässä niistä tuettiin kotimaista senaattia, mutta kokous lausui myös, että normaalit olot oli palautettava valtiolliseen elämään, valtiopäivät oli kutsuttava koolle, ja diktatuuri ja santarmilaitos oli lakkautettava. Puolue kannatti yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta valtiollisissa vaaleissa kytkemättä kuitenkaan asiaa säätyeduskunnan uudistamiseen sinänsä. Ääniasteikot olisi poistettava myös kunnallisvaaleista.¹⁵

Puolue yritti murtaa myös ulkoisen eristyneisyytensä. Erityisesti Danielson pyrki senaatin täydentämiseen perustuslaillisilla, mutta huonolla menestyksellä. Hän ei myöskään saanut Palménia suostumaan senaatin johtajaksi.¹⁶ Danielson oli kahden tulen välissä, sillä puolueessa esiintyi etenkin maaseudulla myös vanhaa yrjökoskislaisuutta sen ortodoksisimmassa muodossa.

Suomalainen puolue oli kuitenkin lähtenyt modernisoinnin, jopa demokratioinnin tielle saadakseen poliittista lisävoimaa hankalassa ase-

---

13 Salokorpi 1988, 52-63; Rasila 1961, 336,337; ks.myös ote Suomalaisen Nuijan ptk:sta 29.4.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 7, VA.

14 Suomalaisen puolueen delegaation ptk 18.3.1905 ja ohjelman valmistustoimikunnan ptk 30.3.1905, 17.4.1905, 18.4. 1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 7, VA.

15 Suomenmielisten kansalaiskokouksen ptk 27.-28.6.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 3, VA; Salokorpi 1988, 58-63; Kivikataja 1961, 173-175.

16 Palmén Danielsonille 3.7.1905. Danielson-Kalmarin kok., k. 5, VA; Danielson Palménille 1.7.1905 ja A.V.Strengille 15.7.1905. Danielson-Kalmarin kok., k. 12, VA; G.V.Walle Bergrothille 7.7.1905. Bergrothin kok., k. 1, VA; "Kokoomussenaatin muodostamista E.G.Palménin johdolla koskevia asiakirjoja, kirjekonsepteja (1905)". Palménin kok., k. 15, VA; Danielson Palménille 1.7.1905, V.M.von Born Palménille 23.7.1905. Palménin kok., k. 1, VA. - Tästä aineistosta päätellen Palmén on jonkin verran selvittänyt senaattiasiaa, mutta perustuslaillisten vastaukset olivat kielteisiä.

massaan. Varhainen liikkeellelähtö oli onneksi, kun tilanne muuttui täysin. Murroksen aiheutti Venäjältä maahan levinnyt suurlakko - jonka tuloa Suomeen Uusi Suometar vastusti viime hetkeen asti vaatien malttia ja laillisuutta¹⁷.

Ingmanin perustuslaillinen alkureaktio

Vielä ensimmäisellä venäläistämiskaudella 1899-1905 Ingman ei osallistunut kovin merkittävästi poliittiseen toimintaan.¹⁸ Lähteiden vähäisyyden vuoksi on mahdollista kartoittaa hänen poliittisen maailmankuvansa kehitystä tällä kaudella vain jossain määrin, ja siitä on vaikeaa löytää merkittäviä murroskohtia.

Tammikuussa 1897 oli Ingmanin ystävä ja lauantaiseuratuttava Erik Johansson kirjoittanut J.R. Forsmanille (myöh. Koskimies):

”Ingman asuu nyt samassa talossa kuin sinä ennen, vaan katuhuoneistossa. — Hän on paljon vankempi suomalainen ja suomenmielinen kuin minä luulin. Paljon on hän Saksan matkallaan hyötynyt. Yleensä on hän konservatiivinen luonne. Hauskaa on meillä yhdessä.”¹⁹

Johanssonin sanoista käy ilmi, että Ingmanin suomenmielisyys tai ainakin sen aste oli hänelle yllätys. Nähtävästi tuttavuuden aiemmat vaiheet olivat antaneet aihetta odottaa ruotsinmielisempää kantaa. Edellä on jo mainittu Ingmanin Saksan-matkan kokemusten vaikutus hänen fennomanian heräämiseensä. Alfred Kihlmanillakin lienee ollut vaikutusta puoluevalintaan; muutenhan Ingmanin juuret ja perinteet eivät

---

17 USr 31.10.1905, pk.

18 Hannu SALOKORPI mainitsee Suomalaista puoluetta käsitelleen väitöskirjansa Ingman-esittelyssä Lauri Ingmanin poliittisesta toiminnasta ennen kriisivuosia 1905-1907: ”Opiskeluaikana hän tutustui Yrjö-Koskiseen, Danielsoniin ja Palméniin ja kuului vuodesta 1899 lähtien, tultuaan opettajan tehtävistä Vaasasta, suomalaisen puolueen ja Uuden Suometaren sisäpiiriin. Ingmanin siirtyminen suomalaiseen puolueeseen tapahtui pappissäädyn kautta. Olihan hän itsekkin valittuna pappissäädyn edustajana vuoden 1904-1905 valtiopäivillä.” Lähteekseen SALOKORPI mainitsee Erkki Kailan (Erik Johanssonin) muistiinpanot. Toisessa kohtaa väitöskirjansa hän mainitsee Ståhlbergin ja Ingmanin esittäneen yhteisiä anomusehdotuksia äänioikeusoloista em. valtiopäivillä. Valitettavasti edellä mainitut väitteet ovat kauttaaltaan virheellisiä. Kailan, Ingmanin eikä kenenkään muunkaan aineistosta ole löytynyt minkäänlaista viittausta siihen, että Ingman olisi tuntenut fennomanian suuret nimet - sen sijaan tuttavapiiriin kuului mm. RKP:n oikeistosiiven edustaja I.A. Heikel. Ingman ei kuulunut mihinkään ”sisäpiiriin”, ei ollut vuosien 1904-1905 valtiopäivillä edustajana laisinkaan eikä päässyt sinne virkailijajaksikaan. Hän nimittäin pyrki pappissäädyn sihteeriksi, mutta ilman menestystä. (Salokorpi 1988, 42,69n; sihteerin paikasta ks. Österbladh 1934, 469,470.)

19 Erik Johansson J.R.Forsmanille 31.1.1897. Koskimiehen kok., k. 5, HYK.

viitoittaneet mitenkään deterministisesti fennomanian suuntaan.

Ingmanin nimeä saa hakea turhaan esimerkiksi suomenmielisten ylioppilaitten ”puolipakollisen” järjestön Suomalaisen Nuijan papereista. Tätä voi verrata siihen, että Paasikivi valittiin lokakuussa 1895 Nuijan puheenjohtajaksi, Martti Ruuthin nimi esiintyy yhdistyksen papereissa silloin tällöin, K.N. Rantakari usein, joskus myös Ernst Neovius (myöh. Nevanlinna) sekä Paavo Snellman (myöh. Virkkunen) ja Kyösti Haataja, jotka edustivat Ingmania nuorempaa vanhasuomalaisuuden sukupolvea. Myös nuorsuomalaisuuden tulevia suurnimiä on helppo löytää 1890-luvulta: Santeri Ingman (myöh. Ivalo), Heikki Renvall, J.H. Vennola, Oskari Mantere jne., puhumattakaan Ståhlbergin ja E.N. Setälän toiminnasta Nuijassa 1880-luvulla. Jopa tulevat sosiaalidemokraatit Hannes Ryömä ja Julius Ailio löytyvät Nuijan papereista.

1890-luku oli merkinnyt Ingmanille yhä ”epäpoliittista” aikaa. Hänen lähimpinä viiteryhminään olivat yliopisto, kirkko ja jo aiemmin kuvattu Teologinen lauantaiseura, eikä hänen taustansa sopinut saumattomasti papiston enemmistön poliittisiin linjauksiin. Painottihan arkkikiispaksi noussut Gustaf Johansson myöntövyvyssuuntausta luterilaisen esivaltaopin pohjalta, ja hän sekä piispat J.R. Koskimies ja O.I. Colliander pitivät tärkeänä venäläisten määrämien, laittomina pidettyjen asevelvollisuuskutsuntojen onnistumista. Papiston enemmistö olikin helmikuun manifestin jälkeen Suomalaisen puolueen kannattajakuntaa, joskin säädyn sisällä oli erilaisia näkemyksiä uuden tilanteen vaatimuksista.

Pappissäätyä dominoivan vanhasuomalaisuuden ja myöntövyvysmielisyyden näkyvin vastapaino oli G.G. Rosenqvist, Teologisen lauantaisseuran perustaman Teologisen Aikakauskirjan päätoimittaja, joka kirjoitti arkkikiispan kiertokirjeitä vastaan. Lisäksi oli olemassa myös ns. pappiskagaali, johon kuuluivat kutsuntoja aktiivisesti vastustaneet perustuslailliset papit. Nuoremmasta polvesta ja lauantaisseuran kantavista voimista kannattivat passiivista vastarintaa myös Erik Johansson aluksi ja Jaakko Gummerus koko ajan.²⁰

---

20 Murtorinne 1964, passim; Alanen Yrjö J.E. 1947, 317-328,332; Koskimies 1974, 232,233; Sirenus 1954, 259,527; Mustakallio 1983, 46; Murtorinne 1964, 116-119,284; Helsingissä, alkaen 1.9.1895, 22,29,36,41-42. Erkki Kailan kok., k. 3, VA; Y.S.Yrjö-Koskinen Bergrothille 27.2. 1903, 8.3.1903 ja 19.3. 1903. Bergrothin kok., k. 1, VA. - Äärimmäisen yrjökoskislaisesta Bergrothista oli huono käsitys monilla sellaisillakin, jotka olivat hänen kanssaan samalla puolella myöntövyvys/vastarinta-akselilla. Ks. esim. Colliander Bergrothille 25.3.1903. Bergrothin kok., k. 1, VA; Gustaf Johansson Rosenqvistille 2.4.1895, 24.4.1895, 25.4.1895, 1.5.1895, J.R.Forsman Rosenqvistille 8.11.1895. Rosenqvists brevsaml., k. 2, ÅAB.

Ingmankin näyttää aluksi reagoineen astetta perustuslaillisemmin kuin papisto keskimäärin, vaikka ei ollutkaan - oman todistuksensa mukaan - mitenkään ratkaisevasti järkyttynyt tai herännyt kansallisesti helmikuun manifestin takia.²¹ Perustuslaillinen mentaliteetti näkyy poolemisesta kirjeenvaihdosta, johon hän joutui piispa Collianderin kanssa vuosien 1901-1902 vaihteessa ja jota MURTORINNE on laajasti kuvannut erinomaisessa tutkimuksessaan papiston asenteista routavuosina. Alun perin asevelvollisuuskuulutusten lukemisvelvollisuudesta syntynyt erimielisyys kehkeytyi maailmankatsomukselliseksi väittelyksi, joka heijasteli vanhan ja nuoren pappispolven yhteentörmäystä.

Colliander antoi jyrkän tuomion koko passiivisen vastarinnan suunnalle ja paheksui, että Ingman muiden mukana tuomitsi hänen ja tuomiokapitulin toimintatavat kuulutusasiassa. Nämä toimintatavat merkitsivät Collianderin mukaan vain kotimaisen hallituksen käskyjen toteuttamista, ja ne käskyt eivät sotineet Jumalan sanaa vastaan. Passiivinen vastarinta oli epälojaalia paitsi inhimillistä auktoriteettia, myös Jumalaa kohtaan. Vastarinta oli tässä tapauksessa antikristuksen työtä, joka oli pukeutunut isänmaallisuuden vaippaan. Kristityn tehtävänä ei ollut parantaa maailmaa omilla taistelukeinoilla, vaan kärsivällisellä ja kuuliaisella rakkaudella. Sortoa oli pidettävä Jumalan rangaistuksena langenneelle kansalle.²²

Mutta kuten Ingman ei ollut pelännyt erimielisyyksiä vanhojen auktoriteettien kanssa opiskelijana, hän ei kavahtanut niitä nytkään. Hän selitti, että kun oltiin tilanteessa, jossa oma ruhtinas rikkoi vannomaansa lakia, niin se ei ollut rangaistusta ylpeydestä, puolueoloista tai nimikristillisyydestä, kuten Colliander oletti. Ei ollut mahdollista vain odottaa passiivisena armoa tekemättä itse mitään; hän ei ainakaan voisi neuvoa kristittyä tekemään niin. Jumala oli antanut velvollisuuden puolustaa ja suojella kansallisia etuja kaikin laillisin keinoin - samalla tunnustaen nöyrästi Jumalan edessä, ettei näitä etuja ollut käytetty Hänen tahtonsa mukaisesti.²³

Collianderkaan ei tinkinyt omasta kannastaan. Hän valitti, että Ingmanin mielipide oli "uskollinen kaiku" niistä kirjeistä ja uhkauksista, joita hän, Colliander, oli saanut sekä nimettöminä että allekirjoitettuina.²⁴

---

21 Ingman Mathilda Halmeelle 24.12.1899. Rouva Rosalie Ingmanin hallussa.

22 Colliander Ingmanille 10.12. ja 20.12.1901. Ingmanin kok., VA Y 2338; kirjeenvaihdosta ks. myös Murtorinne 1964, 150,151.

23 Ingman Collianderille 4.1.1902. Ingmanin kok., VA Y 2367.

24 Colliander Ingmanille 21.1.1902. Ingmanin kok., VA Y 2338.

MURTORINNE tulkitsee onnistuneesti, että Collianderin ja Ingmanin kiistassa törmäsivät yhteen pietistis-puhdasoppinen esivaltakuuliaisuus ja uusi teologinen polvi, joka oli joutunut läheiseen kosketukseen perustuslaillisen väestönosan tai sen omaksumien ihanteiden kanssa. Poliittisesti kehitys vei siihen, että vanha papisto lähentyi yrjökoskilaisuutta maailmankatsomukselliselta pohjalta, kun taas nuori pappispolvi tunsii vetoa danielsonilaisuuteen ensisijaisesti reaali poliittisen tarkoituksen mukaisuusharkinnan pohjalta.²⁵

Mitä nimenomaan Ingmaniin tulee, on helppoa havaita hänen asenteensa säilyneen samanlaisena teologisen tiedekunnan viikkokokousten ajoista: kristityn oli toimittava ja käytettävä saamiaan lahjoja, ei vain odotettava armoa.

Suhteelliseen myöntyvyyteen

Tyypillinen nuoren pappispolven reaktio näyttää olleen ottaa alkuvaiheessa jonkinlainen vastarinta-asenne, vieraantua sitten perustuslaillisten ”kiihkeydestä” ja ajautua maltilliseen myöntyvyyteen. Ingman noudatti pääasiassa samaa kaavaa. Juuri samoihin aikoihin kuin hän kävi kirjepolemiikkaan Collianderin kanssa, hän yhtyi Danielsonin ”Mihin suuntaan”-julistukseen. Julistuksen niin ikään allekirjoittaneen Erik Johanssonin mukaan ”Mihin suuntaan” oli ”ensimmäinen askel pois puhtaasta kagaalisuudesta, jonka siihen asti olin hyväksynyt”.²⁶

Samalla kun nuori lauantaiseuran polvi näin otti kantaa suhteellisen myöntyvyyden puolesta, se allekirjoitti melkoisen pitkälle menevän sosiaalipoliittisen reformiohjelman.

MURTORINTEEN mukaan Ingman, Kaila ja Ruuth olivat siirtyneet vuodenvaihteessa 1902-1903 kutsuntakysymyksessä astetta myöntyvämmälle kannalle.²⁷ Ingmanin osalta väite jää dokumentoimatta, mutta se tuntuu silti uskottavalta. Ingmanin väittely Collianderinkaan kanssa ei nimittäin toki merkinnyt mitään vastarintatoiminnan kipinää. Kyse oli ollut periaateväittelystä, ja Ingmanille oli tyypillistä olla käytännön toimitissa joustavampi kuin periaatteellisella tasolla. Kynnys suhteelliseen myöntyvyyteen käytännön politiikassa ei ollut hänelle korkea.

---

²⁵ Murtorinne 1964, 151, 167.

²⁶ Helsingissä, alkaen 1.9.1895, 43, 44. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

²⁷ Murtorinne 1964, 204.

Myös monien perustuslaillisten kiihkeys ja yksipuolisuus suomettarelaisia kohtaan vieraannutti Ingmania. Jo aiemmin hän oli suhtautunut pilkallisesti ns. kissannaukujaisiin,²⁸ perustuslaillisten suosimaan tapaan osoittaa mieltä myöntövyysmiehiä vastaan. Hänen luonteenpiirteisiinsä kuului muutenkin, että liian ”selvät” ja kiivaat tuomiot herättivät hänessä usein myötätuntoa enemmän arvostelun kohteita kuin esittäjiä kohtaan.

Vuonna 1904 Ingman joutui julkisesti taistamaan peistä suhteellisen myöntövyvyyden puolesta. Pontimena olivat Teologisen Aikakauskirjan päätoimittajan G.G. Rosenqvistin kirjoitukset.

Rosenqvist leimasi suomettarelaisuuden ja perustuslaillisuuden väli-
sen eron suureksi eettiseksi perusnäkemyseroksi. Hänen mukaansa perustuslaillisuus seurasi sekä ohjelmassaan että käytännössä omantuntonsa ääntä ja piti kiinni laista ja oikeudesta, suomettarelaisuus noudatti opportunistista politiikkaa. Suomettarelaisuus johti kausaalisesti siveelliseen turmeltuneisuuteen.

Ingman julkaisi vastineen Uudessa Suomettaressa ja piti Rosenqvistin väitteitä perustuslaillisten tekopyhyytenä. Nämä halusivat hänen mielestään tehdä poliittisesta menettelytapanäkemyksestä eettisen periaatekysymyksen. Kuitenkin lakien ehdotonta noudattamista joka tilanteessa saattoi vaatia vain teoretikko lukukamarissaan. Kumpikaan osapuoli ei ollut kyennyt aina ja ehdottomasti noudattamaan lakia. Puolueiden välinen ero oli siinä, että ne olivat tulleet laskelmissaan erilaisiin tuloksiin ja menetelleet siksi eri tavoin. Perustuslaillistenkin politiikan takana oli poliittinen tarkoituksenmukaisuusharkinta.

Ingmanin pragmatismi sai vastauksen kiihkeältä idealistilta. Rosenqvist paheksui jyrkästi suuren eettisen kysymyksen alentamista ”kauppalaskelmien tasolle”. Kun toiset uhrasivat kaikkensa oikeusjärjestyksen puolesta ja toiset kielsivät tämän moraalisen velvollisuuden, ei voinut olla kyse vain menettelytapaerimielisyyksistä. Myöntövyysmielisissäkin mahdollisesti esiintynyt epäitsekäs isänmaanrakkaus ei Rosenqvistin mukaan muuttanut tätä asiaa.²⁹

Väittelyyn osallistui muitakin kuin Ingman ja Rosenqvist. Ingmanille se lienee kuitenkin ollut poliittisen värin tunnustamisen kannalta merkittävämpi kuin muille. Tosin hän oli maininnut kirjoituksessaan ole-

28 Ingman Gummerukselle 15.11.1900. Gummeruksen kok., tulleet kirjeet, HYK.

29 USr 24.11.1904, 25.11.1904, 27.11.1904, 1.12.1904, pk:t, 3.12.1904, jk; Murtorinne 1964, 284-289,292; Seppä 1976, 12,13; TeolAik 1904, 462-471.

vansa ”syrjästä katsoja”, joka ei suinkaan uskonut Suomalaisen puolueen osuneen aina oikeaan; hän piti valtiollisen kiistan osapuolia samanarvoisina. Mutta kun vanhat suomettarelaiset esittivät samassa lehdessä hyvin samanlaista Rosenqvist-kritiikkiä kuin Ingman ja kun lehden toimitus nimenomaisesti ilmoitti yhtyvän Ingmanin kantaan, ”leimautuminen” tuskin oli vältettävissä. Rosenqvist-polemiikkiin verrattuna oli ”Mihin suuntaan”-julistuksen allekirjoittaminen merkinnyt vain yhtymistä muiden mukana periaatejulistukseen, nyt Ingman polemisoi itse ja pani itseään likoon. Hänen polemiikkinsa herättikin tyytyväisyyttä myöntövyyspapeissa.

Ingman osoitti myös toisella tavalla, kuinka tärkeäksi hän koki nimenomaan tämän asian: hän ja Erik Johansson erosivat Teologisen Aikauskirjan toimituskunnasta ja selittivät avoimesti syykseen Rosenqvistin poliittiset kirjoitukset. Ne sotivat heidän mielestään lehden toimitusperiaatteita vastaan.

Johanssonin kuvauksen mukaan hän ja Ingman olivat olleet jo kauan tyytymättömiä Teologisen Aikauskirjan toimitukseen. Polemiikin jälkeen he päättivät erota, jos Rosenqvist vastaisi ”vihaisesti”, mutta näin ei sitten käynytäkään. Mutta kun Johansson kävi Rosenqvistin luona, ”vihaisuus” leimahti:

”— ehdotin, että minä kirjoittaisin pienen kirjoituksen asiasta. Sen hän kyllä lupasi, mutta kiivastui yhä enemmän, kunnes meni persoonallisuuksiin, sanoen m.m.: ‘Du och Ingman ha alltid varit emot mig, ni ha sökt anslutning än här än där för att komma åt mig; ni är intagna på förhand mot allt, vad jag skriver.’ En tiennyt, mitä minun piti ajatella; en kiivastunut, enkä sanonut mitään sopimatonta, mutta minusta tuntui, että Rosenqvistilla oli syvä vastenmielisyys meitä kumpaakin vastaan, ja samassa minulle kävi selväksi, että ainakin minun oli parasta erota toimituksesta.”

Tässä tilanteessa Ingman ja Johansson erosivat. Arthur Hjelt ja Jaakko Gummeruskin asettivat toimituskunnassa pysymisen ehdoksi, ettei Rosenqvist kirjoittaisi Aikauskirjaan enää valtiollisia kirjoituksia.³⁰

Ingman oli tosiasiaassa henkisesti valinnut leirinsä vanhasuomalaisuuden puolelta, ja vuoden 1905 aikana hän vakiinnutti asemansa yhtenä Suomalaisen puolueen eturivin teologeista ja kirkkopoliitikoista. Tämä tapahtui markkinoimalla samanlaisia reformistisia näkemyksiä

---

30 Erik Johansson Rosenqvistille 6.12.1904 ja Ingman Rosenqvistille 6.12.1904. Rosenqvists brevsaml., k. 2, AAB; Helsingissä, alkaen 1.8.1895, 65-67. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

kuin mitä hän oli ajanut teologisessa tiedekunnassa 10-15 vuotta aiemmin. Yleisesti ottaen politiikka oli kuitenkin hänen toiminnassaan yhä sivuraide.

Keväällä 1905 Ingman ajoi Uudessa Suomettaressa kirkkolain uudistamista siten, että papinvaalien äänestysasteikko ei perustuisi enää yhtä voimakkaasti varallisuuteen kuin ennen. Olisi alennettava ääniasteikkoa ja poistettava perheenpään yksinvalta, jolloin rahamiesten sijasta ratkaisisi äänestäjien enemmistö.³¹ Politiikkaan tultuaan hän oli siis hylännyt vanhan ehdotuksensa, että tuomiokapituli nimittäisi papit ilman kansanvaaleja.

Kesäkuun 1905 puoluekokouksessa Ingman esitelmöi kirkollisesta äänioikeudesta puoluejohdon valitsemana alustajana ja esitti, että jokaisella täysi-ikäisellä ja hyvämaineisella rippikoulun käyneellä seurakunnan jäsenenellä tuli olla yksi ääni. Alustus kuvasti paitsi tasa-arvopyrkimyksiä uskonnolliselta pohjalta, myös halua sopeuttaa kirkko vallinneisiin oloihin tarkoituksenmukaisella politiikalla. Ingman perusteli uudistustarvetta nimittäin myös sillä, että järjestys, joka ei olisi puolustettavissa, vieraannuttaisi kirkosta työtätekevät ja raskautetut, jotka olivat sen parhaat ystävät. Kirkkoa pidettiin rikkaiden tukena ja ystävänä, eikä aivan aiheetta, hän kritisoi. Kokous hyväksyi Ingmanin reformistiset ponnet lähes sellaisinaan.³²

Ingmanin ponsien yksityiskohdat liittyvät siksi selvästi kirkkopoliitiikkaan, että niitä ei ole tarpeen esitellä lähemmin. Oleellista tämän tutkimuksen kannalta on se huomio, jonka POLVINEN tekee ensimmäisessä Paasikivi-kirjassaan: Ingman teki puoluekokouksessa poliittisen läpimurtonsa.³³

Kirkollisala ei kuitenkaan ollut edes Suomalaisessa puolueessa varsinainen herrahissi, eikä Ingman ollut vielä vuosiin puolueen tärkeimpiä johtajia. Puolue ei elämyntyn kristillisyydellään tässä vaiheessa: kun hyvin yrjökoskislainen Elis Bergroth ehdotti toukokuussa 1905, että puolueohjelmassa mainittaisiin jotakin puolueen kristillis-siveellisestä pohjasta ja maan kirkon kannattamisesta, hänen ehdotustaan ei hyväksytty.³⁴

---

31 USr 12.3.1905, 14.3.1905, 9.4.1905, pk:t. Ks. myös Saarenheimo 1976, 120,121.

32 Suomalaisen puolueen ohjelman valmistelutoimikunnan ptk 18.4.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Suomenmielisten kansalaiskokouksen ptk 27.-28.6.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 3, VA.

33 Polvinen 1989, 99.

34 Suomalaisen puolueen ohjelman valmistelutoimikunnan ptk 17.5.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

Mikä sitten oli ensisijainen syy siihen, että Lauri Ingmanista oli tullut ruotsinkielisestä taustastaan huolimatta vanhasuomalainen poliitikko? Olivatko syyt pääasiassa valtiollisia, kansallisia, kirkollisia vai yhteiskunnallisia? Ehdotonta vastausta on tuskin mahdollista antaa. Näyttää kuitenkin siltä, että niin vähän kuin lähteitä onkin jäänyt siitä todistamaan, Ingman heräsi ensin suomalaisuuteen ja vasta myöhemmin valtiolliseen vanhasuomalaisuuteen. Itsehän hän esitti vuoden 1899 kirjeessään kansallisia perusteita ja kiisti akuutin valtiollisen tapahtuman, helmikuun manifestin merkityksen.

On myös syytä arvella, että vanhasuomalaisuuden arvokonservatismi sekä myönteisyys uskontoa ja kansankirkkoa kohtaan sopivat Ingmanin kaltaiselle luonteelle parhaiten. Sikäli kuin Ingmaniin sopi tässä vaiheessa määritelmä konservatiivista lainkaan, niin se sopi nimenomaan arvokonservatismiin osalta. Hän kykeni protesteista nielemään sosiaalisesti ja taloudellisesti radikaalin ohjelman, sillä politiikan taloudellinen ja sosiaalinen sektori eivät olleet hänen tärkeimpiä huolenaiheitaan.

Teologisen lauantaiseuran modernistis-reformistisella sukupolvella ja Ingmanilla sen mukana oli paremmat edellytykset tajuta muutokset ja niiden asettamat vaatimukset kuin vanhalla pappispolvella. Ingmanin osalta suunta oli myös Suomalaisessa puolueessa ylöspäin - joskin se saattoi pian tuntua nousemiselta sortuvan talon ylempiin kerroksiin.

3.2. Suurlakkoradikalismista malttiin

Suomettarelaisuus hylkiönä - harppaus vasemmalle

Venäjän tapahtumat lokakuun 1905 lopulla muuttivat tilanteen myös Suomessa. Ympäristön reaktio myöntövyyspolitiikkaa vastaan kävi entistä selvemmäksi ja äänekkäämmäksi. 30. lokakuuta vanhasuomalaisenkin neuvottelukokous esitti senaatille, että tämän kokoonpanoa uusittaisiin kansan tahtoa paremmin vastaavaksi. Senaattorit kokivat tämän iskuksi selkään ja päättivät jättää eroanomuksen keisarille.¹ Suo-

---

¹ Juva Einar 1957, 314,315.

malainen puolue oli lakannut tukemasta senaattia.

Lakko ja etenkin sen menestys merkitsivät uutta toiminnan, optimismin ja paineiden purkautumisen ilmapiiriä. Radikalismi, demokratia ja Suomen oikeudet olivat päivän sana. Näin oli etenkin lakon kiihkeinä päivinä, jolloin oli normaalia kuulla perustetun sinne hallitus, tuonne eduskunta ja muualle tasavalta pelkkien julistusten voimalla. Tiedon kulku oli epävarmaa, kaupungeissakin vallitsi pimeys katuvalojen ollessa poissa toiminnasta. Kaikkialla oli kuitenkin kuumeisen toiminnan ja aikaan saamisen ilmapiiri, joka sitten laukesi keisarin manifestin mukana riemuvoittoon: venäläistämistoimenpiteet keskeytettiin ja saatiin lupaus uudesta, demokraattisesti valittavasta eduskunnasta.

Valtiollisessa elämässä oli perustuslaillisuudesta tullut sankarikertomusta, ja perustuslailliset korjasivat konkreettisimmat voitot. Myöntyvyysmieliseksi, saati vanhoilliseksi, ei halunnut tunnustautua enää juuri kukaan. Erik Johansson kirjasi ajan ilmiönä päiväkirjaansa, kuinka pienet pojat kiistelivät kaduilla, olivatko he sosiaalidemokraatteja vai sosiaalivallankumouksellisia. Sosiaalidemokratiasta oli tullut edistyksellisyysden maineen harjalla oleva muoti-ideologia ja työväestöstä uusi voimakas tekijä. Jokaisen poliittisen piirin oli ainakin puhuttava kuniisti työväestöstä, joskin sen poliittinen arvaamattomuus ja kokemattomuus myös pelotti vakiintuneempia valtapiirejä.

Suomalainen puolue joutui altavastaajan ja syytetyn asemaan. Viimeinenkin auktoriteetti ja hyväksyntä sen "reaalipolitiikalta" pyyhkiytyivät hetkessä pois, ja antisuomettarelaiset patoutumat ryöpsähtivät valloilleen. Yhteistyö vanhasuomalaisten kanssa oli lakon voittajille - oikeistonuorsuomalaisille "pääskysille", sosiaalidemokraateille ja ruotsalaisille - mahdoton ajatus. Näiden silmissä suomettarelaisuus oli laittomuusjärjestelmän tukija, "bobrikoffareiden" kopla, joka oli ikuisesti kompromettoitunut. Uusi Leo Mechelinin senaatti heijastikin nimenomaan ruotsalaisten ja pääskysten poliittisia arvoja. Maltillisempaa tulkintaa edustivat vain K.J. Ståhlbergin johtamat vasemmistonuorsuomalaiset "varpuset".

Kiihkeimpinä aikoina oli suomettarelaisten fyysinenkin turvallisuus taas uhattuna. Turussa pahoinpideltiin puolueeseen kuuluneita hovioikeuden jäseniä, ja jotkut välttivät tämän kohtalon vain pakenemalla perustuslaillisten suojiin. Kuvaava äärimmäisten "pääskysten" asenteille on esimerkiksi Tekla Hultinin kuvaus päiväkirjassaan senaattorien eroilmoituksesta väkijoukoille. Hultin pelkäsi väkivallantekoja ensi sijassa siksi, että ne tahraisivat vapautumista ja voittoa, senaattorien tur-

vallisuus sinänsä ei näytä olleen hänelle yhtä oleellista.²

Myös joulukuussa 1905 pidettyjen viimeisten säätyvaltiopäivävaalien tulos oli Suomalaiselle puolueelle murheellinen. Perustuslailliset saivat enemmistön kaikissa säädyissä, ja pääskysyet korjasivat näyttävimmät voitot. Jopa pappissäädyssä vaaka painui ensimmäisen kerran perustuslaillisten puolelle yliopiston ja koulujen edustajien vaikutuksesta.³

Suomalainen puolue kärsi tappion myös ns. virkamiesasiassa. Puolue oli valmis hyväksymään, että routavuosina viroistaan pois joutuneet palasivat nyt niihin. Sen mielestä ei kuitenkaan olisi saanut erottaa heidän tilalleen virkoihin tulleita järjestämättä heidänkin asioitaan, ja ainakaan heitä ei saisi leimata epäisänmaallisiksi laittomuuksien kannattajiksi. Asiasta säädettiin kuitenkin poikkeuslaki voittajien kannan mukaisesti.⁴

Yleisesti vallinnutta ilmapiiriä kuvaa hyvin Svinhufvudin puheenvuoro aatelissäädyssä vuoden 1906 valtiopäivillä: routavuosien virkamiesnimitykset olivat laittomia paitsi sen vuoksi, ettei niille ollut ollut perustaa laissa,

”vaan erittäin sen johdosta, että sekä viraltapanot että nimitykset ovat tapahtuneet yhteydessä valtiokaappauksen kanssa ja keinona edistää ja ylläpitää sitä. Asiain näin ollen on tietysti pysyttävä lujasti kiinni vaatimuksessa siitä, että laillisuus maassa jälleen ja kokonaan palautetaan”.⁵

Suomalaisen puolueen vastaus uuden, suhdanteiltaan epäedullisen ajan haasteisiin oli ajaa hallituspuolueiden ohi vasemmalta ja lähteä vastahyökkäykseen aseena reformismi. Joulukuun 1905 puoluekokous hyväksyi yksikamarisen eduskunnan ja yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, joskin kokouksessa yleisesti toivottiin suhteellisen vaalitavan sijasta enemmistövaaleja.⁶

Mechelinin senaattia kohtaan puolue omaksui kategorisen oppositioasenteen. Uusi Suometar saatteli senaatin matkalle mm. sellaisin pää-

---

2 Aspelin-Haapkyllä 1980, 73; Hultin 1935, 253,254; Åkermanin muistelmäkäsikirjoitus, 426,427. Åkermanin kok., k. 1, VA; Helsingissä, alkaen 1.8.1895, 81. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

3 Murtorinne 1964, 302,303.

4 Paasikivi 1957a, 146,147; Teljo 1949, 104-116; Torvinen 1965, 380-385; Österblad 1934, 575.

5 VP 1905-1906, Adeln, ptk, 71.

6 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 29.-30.12.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 3, VA.

kirjoitusotsikoin kuin ”Näilläkö on muka Suomen kansan luottamus?” ja ”Uudesta senaatista - eläkelaitos!” [monien senaattorien varsin korkean iän vuoksi, VYV].⁷

Myös Palménin senaattihanke oli viritetty vielä kerran, ja eräät vanhasuomalaiset halusivat puolueen mukaan senaattiin, koska katsoivat muuten leimautuvansa Bobrikovin kannattajiksi. Mm. Danielson piti yhteistyötä tärkeänä myös tulevaa Venäjän vaaraa vastaan. Mechelin mainitsee eräässä yksityiskirjeessä, että jotkut vanhasuomalaiset uhkasivat marssittaa Helsinkiin 10 000 talonpoikaa, elleivät pääsisi mukaan senaattiin.⁸

On kuitenkin hyvin kyseenalaista, kuinka laajoista piireistä näissä mielenilmaisuissa oli kyse. Vanhasuomalaisten vallitseva kanta nimittäin oli, että uuden senaatin muodostamisesta oli pysyttävä erillään. Ympäristön vihamielisyyteen oli mahdollista reagoida vain tekemällä väistämättömyydestä hyve, heittäytymällä marttyyriksi ja omaksumalla radikaalidemokraattinen linja.

Puolueen uutta radikalismia syytettiin opportunistiseksi sosialistien kosiskeluksi ja hirsipuun juurella syntyneeksi taktiseksi lehmänkäännökseksi. Epäilemättä puoluejohto laskikin, että käännös vasemmalle toisi ääniä, jotka menisivät muuten sosiaalidemokraateille. Kuilun perustuslaillisten suuntaan katsottiin olevan valtiollisista syistä niin syvä, ettei sen yli voitaisi houkutellessa äänestäjiä sosiaalisella maltillisuudellaakaan.

Toisaalta on muistettava, että Suomalainen puolue oli vanha rahvaanpuolue, joka oli tottunut puolustamaan varatonta kannattajakuntaa ruotsinkielisiä ”herroja” vastaan. Puolue oli myös hyväksynyt yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden jo ennen suurlakkoa, jo ennen perustuslaillisia. Vanhasuomalaisuuden konservatismi oli aina ollut luonteeltaan enemmän arvo- ja kulttuuri- kuin taloudellista tai sosiaalista konservatismia. Puolue oli tosin tullut välillä yhteiskunnallisestikin konservatiivisemmaksi; yksi tämän kehityksen syy oli kuitenkin ollut juuri saavutettujen valta-asemien suojaaminen, joten paluu oppositioon merkitsi uutta etsikkoaikaa radikaalimmille näkemyksille. Samaan suuntaan vaikutti vanhan polven väistyminen ja uuden nousu.

Kuten ESKOLA on todennut, vuoden 1906 murros oli sosiaalipoliit-

7 USr 9.11. ja 10.11.1905, pk:t.

8 Från Finlands författningskamp samt från förberedelserna till oavhängigheten åren 1901-1918 av Adolf Törngren, 392,399,400. Törngrens saml., k. XV, VA.

tisen ohjelman osalta enemmän kvantitatiivinen kuin kvalitatiivinen. Puolueen johtajat olivat olleet Snellmanista ja Yrjö-Koskisesta alkaen sosiaalireformismin kannattajia ja rajattoman liberalismien vastustajia, ja puoluesihteerin Rantakari oli entinen sosiaalidemokraatti. Puolueen reformismin taustalla olivat sekä traditio että tilanteen vaatima taktiikka.⁹

Luonteenomaista puolueessa vallinneille näkemyksille oli joulukuun 1905 puoluekokouksen erään edustajan kanta: Suomalainen puolue oli kansallinen, samoin oli sosiaalidemokraattinen puolue, ja sen kanssa oli asetuttu lähempään yhteyteen kuin muiden puolueiden kanssa. Suomalaisen Nuijan pöytäkirjoissa maaliskuussa 1906 ”yleensä asetettiin sosialistista liikettä puoltavalle kannalle” ja katsottiin, että Suomalaisen puolueen oli asetuttava ”mahdollisimman vasemmalle”. Puolueen lehtien oli tarkasteltava SDP:n toimintaa ”myötätunnolla ja tarkkuudella”, vaikka varsinaista liittoa ei tavoiteltukaan.¹⁰

Osmo JUSSILA onkin todennut, että vuoden 1906 Uutta Suometarta ja Työmiestä on paikka paikoin vaikeaa erottaa toisistaan yhteiskunnallisissa kysymyksissä.¹¹ Suomalainen puolue pyrki samaistamaan sosiaalisen ja kansallisen rajan. Työväestöstä kirjoitettiin paljon hillitymmän kuin perustuslaillisista, jopa ymmärtävästi. Mutta niinpä puolueella olikin lehdistään toimittajina ja avustajina paljon sosiaalidemokraatteja, mm. Väinö Tanner, Anton Huotari ja Edvard Gylling.

Jopa Viaporin kapinan yhteydessä puolue ymmärsi työväenpuolueen ehdottamia rauhoitus suunnitelmia. Sen sijaan se katsoi senaattia tukevien suojeluskaartien olevan ”vain vahinkoa ja turmiota tuottavia luokka- ja puoluevihaa yhä enemmän kiihdyttäviä laitoksia, joiden toimeenpanoa on vastustettava”.¹² Wiipuri-lehti nimitti suojeluskaarteja ”lahtarikaarteiksi”.¹³ Näitä kannanottoja ei konservatiivien piirissä varmasti-kaan muisteltu enää vuosien 1917-1918 jälkeen.

Näin ollen käy ymmärrettäväksi, että kenraalikuvernööri Ivan Obolenski selitti vanhasuomalaisten loikanneen ”demokraattien puolelle” ja että senaatti edusti maan konservatiivisimpia henkilöitä, joita voitiin käyttää hyväksi sosialistisia ja demokraattisia virtauksia vastaan. Obo-

9 Eskola 1962, 394-424, 446.

10 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 29.-30.12.1905. Suomalaisen puolueen kok., k. 3, VA; Suomalaisen Nuijan ptk 4.3.1906. Suomalaisen Nuijan kok., VA Y 2637.

11 Jussila 1979, 94-96.

12 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 4.8.1906, 10.8.1906, 23.8.1906. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

13 Wiipuri 20.3. ja 3.8.1906, pk:t.

lenskin seuraaja Nikolai Gerard piti suomettarelaisia punakaartin taustavoimina.¹⁴

Tässäkin yhteydessä on kuitenkin muistettava, että pidemmällä aikavälillä tämä muutos venäläisten käsityksissä ei ollut pysyvä. Kenraalikuvernöörien oli tarkoituksenmukaista korostaa vuosien 1906-1907 oloissa perustuslaillisten luotettavuutta, olihan yhteistyökumppanin vaihtoa perusteltava Pietariin. Myöhemmin venäläiset katsoivat, että suomettarelaiset olisivat lopulta valmiimpia myönnytyksiin kuin muut, ja näin myös oli käytännössä.

Myöskään vanhasuomalaisten verbaalinen radikalismi ei välttämättä kuvannut vallinnutta tilannetta aivan oikein. Se kuvasi kuitenkin sitä, mihin puolueessa haluttiin pyrkiä. Puolue laskikin sijoittuvansa ”kansalliseen keskustaan”. Vasemmalla olivat sosiaalidemokraatit, oikealla ruotsalaiset ja nuorsuomalaiset, joista viimeksi mainittujen sanottiin olevan täysin ruotsalaisten talutusnuorassa Ståhlbergin ryhmää lukuun ottamatta.

Ulkoisen kuvansa ja kurssinsa lisäksi Suomalainen puolue uusi myös johtajistoaan. Ernst Neovius (toukokuusta 1906 alkaen Nevanlinna) valittiin helmikuussa 1906 puolueen valtuuskunnan eli samalla koko puolueen puheenjohtajaksi sekä toukokuussa 1906 Uuden Suomettaren päätoimittajaksi ja hallintokunnan puheenjohtajaksi. Hänen ja Rantakarin lisäksi oli nousussa Paasikivi, joten nuori polvi oli noussut vankasti mukaan puoluejohtoon. ”Veteraaneista” säilytti Danielson-Kalmari auktoriteettinsa parhaiten, jossain määrin myös Palmén.¹⁵ Muu vanhempi polvi oli kompromettoinut liiaksi itseään routasenaatin jäsenenä tai julkitukijoina, eikä se pysynyt asenteellisestikaan kehityksen mukana.

Suomalainen puolue piti puoluekokouksensa ja hyväksyi uuden puolueohjelman lokakuussa 1906. Ohjelman perusmalleina olivat kansanvalta ja äänioikeus. Vallinneissa oloissa ohjelma oli keskustaohjelma, ja eniten taktisia olivat sen kieli- ja Venäjän-poliittiset osat.¹⁶

Ingmanin ”radikalismivaihe” ja paluu pragmatismiin

Suomalaisen puolueen kansallisuusradikalismille antoi lisäpontta Snellmanin syntymän 100-vuotispäivä toukokuussa 1906. Siihen liittyi

---

14 Jussila 1979, 81.90.

15 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 1.2.1906. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Oy Uuden Suomettaren ylim. yhtiökokouksen ptk 28.1.1906 ja hallintokunnan ptk 17.5.1906, US; Salokorpi 1985, 76-78.

16 Salokorpi 1988, 90-92.

nimien joukkosuomalaistaminen, joka ulottui johtoportaisiin asti: Danielsonista tuli Danielson-Kalmari, Neoviuksesta Nevanlinna, Snellmanista Virkkunen, Liliuksesta Listo ym.

Ingman vastusti nimenmuuttoa suomenmielisten yhteisessä kokouksessa maaliskuussa 1906. Hän oli huomattavin vanhasuomalaisista papispoliitikoista, joka ei vaihtanut nimeään. Syinä olivat ruotsinkieliset sukujuuret ja suvun ruotsinmielisyys.¹⁷

Ingmanin osalta ei ainoastaan poliittinen viiteryhmä ollut epämuodikas; sitä oli myös kirkko. Suurlakon jälkeen papisto edusti radikaalin ajan silmissä entistä enemmän paitsi poliittisesti harhautunutta myöntyvyyssäätyä myös vanhentuneen maailmankatsomuksen edustajaa. VEIKKOLA puhuu ”kirkon- ja uskonnonvastaisesta hyökyaallosta”. Kirkon johdossa tunnettiin tilanteen ongelmallisuus. Resignoitumisen äärirajaa edusti Ingmanin vanha kiistakumppani piispa Colliander, jonka mielestä kirkon oli pyrittävä eroon uskottomaksi muuttuvasta valtiosta.

Ingmanin lähin viiteryhmä, Teologinen lauantaiseura, ei ollut yhtä pessimistinen. Sen eturivissä oli nuoria, tarmokkaita, optimistisia, vanhaa ajattelutapaa uudelleen muovanneita ja leimautumattomia miehiä, joilla oli edellytykset ymmärtää uusia oloja ja jotka olivat nousemassa kirkon henkiseen johtoon. Kuten seuraan kuulunut nuorsuomalainen Jaakko Gummerus ilmaisi: ”Uskonto on riisuttava vanhasta, sopimattomaksi käyneestä puvusta ja puettava uuteen, sopivampaan ja ajan tarpeita vastaavaan.”¹⁸

Orientoitumiskykyisenä lauantaiseuralaisena Ingman kuului niihin, joilla oli mahdollisuus saada uransa nousuun sekä kirkossa että Suomalaisessa puolueessa. Hän oli mukana neuvotteluissa työväestön kanssa ja esitti Danielsonin kehotuksen mukaisesti Uudessa Suomettaressa kirkollista itsekritiikkiä vakuuttaen kirkon uudistushalua. Ratkaisevaa oli, ettei kansa vieraantuisi kirkosta, ei muodolliset ja ulkoiset seikat, hän opasti.¹⁹

Ingman sai kirkollisaiheisille kirjoituksilleen toisenkin foorumin, kun hänestä tuli aikakauslehti Vartijan päätoimittaja. Vartija oli ollut

---

17 Mustakallio 1983, 163,164; Saarenheimo 1976, 168,169; Seppä 1976, 7; Helsingissä, alkaen 1.8.1895, 108. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

18 Mustakallio 1983, 182-183; Murtorinne 1967, 31-40; Veikkola 1980, 34,53-56; Veikkola 1969, 20-27.

19 USr 18.11.ja 25.11.1905, pk:t; Helsingissä, alkaen 1.8.1895, 87,93. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

edellisen päätoimittajan Elis Bergrothin ja toimitussihteeri E.S. Yrjö-Koskisen käsissä selkeästi vanhasuomalaisuuden yrjökoskislaisimmilla linjoilla.²⁰ Ingmanin tullessa päätoimittajaksi lehden julkivanhasuomalaisuus vaihtui reformismiin.

Ingman eli koko uransa radikaaleinta vaihetta. Häntä oli kosiskeltu myös uuden kirkollisen lehden, Kotimaan päätoimittajaksi, joskin turhaan. Lehden perustavassa kokouksessa helmikuussa 1906 hänet valittiin johtokuntaan. Siellä hän saavutti radikalisminsa lakipisteen, kun hän arvosteli yhdessä Erik Johanssonin ja parin muun kanssa lehteä liian yksipuolisesta kirkollismielisyydestä ja vaati ryhtymistä torpparien ja työmiesten äänenkannattajaksi. Marraskuussa Ingman erosi Kotimaan johtokunnasta arvosteltuaan sitä ennen julkisestikin lehden toimitustapaa. Johansson (tällöin jo Kaila) erosi myös, ja muutenkin lauantaiseuralaisten suhtautuminen Kotimaahan oli nuivaa.²¹

Radikaaleimpanakin aikanaan Ingman kuitenkin pyrki ensi sijassa puolustamaan kirkkoa ja sopeuttamaan sitä muutoksiin. Hänen tarjoamansa resepti uskonnonvapauden toteuttamiseksi oli sekin hänelle tyypillisesti varovainen: eriuskolaislakia oli laajennettava niin, että ne, jotka halusivat päästä kirkosta eroon, pääsisivät siitä irti. Jopa syksyn 1905 kuohunnan aikana hän ja muut lauantaiseuralaiset katsoivat, että kysymys valtion ja kirkon erosta oli ennenaikainen.

Marraskuun 1905 lopulla Ingman valittiin pappissäädyn valtiopäivämieheksi Porvoon hiippakunnasta viimeisille säätyvaltiopäiville. Mm. kirkkohistorioitsija MUSTAKALLIO ja pappissäädyn historian kirjoittaja ÖSTERBLADH ovat kuvanneet hänen toimintaansa näillä valtiopäivillä, joten siihen ei tarvitse tässä puuttua yksityiskohtaisesti, etenkin kun se koski valtaosaltaan kirkkopoliittikkaa. Hänen menestyksensä oli huono, olihan säädystä ensimmäisen ja ainoan kerran perustuslaillinen enemmistö.²²

Ingman edusti poliittisissa asioissa niin valtiopäivillä kuin Uudessa Suomettaressa puolueen uuden polven valtavirtaa ilman erityistä omaileimaisuutta. Hän allekirjoitti muiden vanhasuomalaiden mukana vastalauseen virkamiesasiassa, ja hänkin siirtyi kannattamaan valtiollisten

20 Vartija 1905, 97-105, 129-137, 161-165; Vares 1993b, 12.

21 Murtorinne 1983, 22-26, 29-30; Helsingissä, alkaen 1.9.1895, 102. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

22 Mustakallio 1983, 107-109; Österbladh 1934, 521-525, 539-564, 575; ks. myös USr 6.12.1905, pk; Vartija 1906, 201-217; VP 1905-1906, pappissääty, ptk, 468, 469, 482, 483.

vaalien osalta enemmistövaalia ja yhden edustajan vaalipiirejä. Aiemmin hän oli vielä hyväksynyt suhteellisen vaalitavan. Nyt hän arvosteli sitä mm. siksi, että se tekisi vakavahenkisistä maaseudusta kaupunkilaisten puoluepamppujen orjia. Hän oli Uudessa Suomettaressa johtava vaalitavan selvittäjä - ja sai kritiikkiä sekä Helsingin Sanomissa että säätyvaltiopäivillä nuorsuomalaiselta E.N. Setälältä.²³

Ingmanin näkemys osoittaa jonkinasteista konservatiivistumista, sillä suhteellisella vaalitavalla oli "kansanvaltaisempi" maine. Hänen argumenttinsa heijastivatkin tyypillisen "puoluekarsinointia" vierastavan "kykyryhmän" mielipidettä. Tietyt peruslähtökohdat olivat tässä ajattelussa erilaisia kuin uusilla, nousevilla voimilla, SDP:lla ja Maalaisliitolla. Näiden lähes monistisen demokraattisille näkemyksille oli ajatus demokraattisen puoluevallan varjopuolista vieras. Sen sijaan vanhasuomalaisuus oli radikaaliaikanaankin demokratian ja meritokratian yhdistelmä. Sillä oli taktisetkin syyt kannattaa enemmistövaalitapaa. Sen piirissä uskottiin, että enemmistövaalit suosisivat sitä, koska sillä oli vahvoja, kuuluisia nimiä ja selkeä ohjelma.

Mentaalisesti konservatismiin peruspohjaa kuvaavia olivat myös Ingmanin sanat valtiopäivillä:

"Olemme nyt saaneet kokea sen, mikä alinomaa historiassa uudistuu, että missä jarrutetaan vähempiä, osittaisia reformeja vastaan, siellä tulee enemmän taikka myöhemmin hyökyaalto, joka vie paljon enemmän kuin mitä aikaisemmin on pyydettykään. Jos ajoissa olisi tehty tarpeelliset muutokset erittäinkin porvaris- ja talonpoikaissäädyn kokoonpanossa, olisimme varmaankin rauhallisemmin nyt voineet harkita kysymystä uuden eduskunnan muodosta."²⁴

Taustalla on niin selvästi ajatus säilyttämisestä uudistamisen kautta, että Ingmanin käsityksen olisi voinut Edmund Burkekin allekirjoittaa.

Vuoden 1905 jälkeen olisi voinut olettaa Ingmanin olleen heti suurlakon jälkeen puolueensa johtava kirkollisasiaintuntija. Alkuvuodesta 1906 tämän paikan oli kuitenkin vallannut Ph. Suuronen. Tämän valmistelemassa puolueen kirkko- ja uskontopoliittisessa ohjelmassa olivat keskeisimpinä kysymyksinä pakollinen siviiliavioliitto ja ehtoollispakon poistaminen. Suurosen aika oli uskontopoliittisesti puolueen radikaaleinta aikaa. Ingman tuli vasta elokuussa 1906 Suurosen tilalle

23 VP 1905-1906, pappissäätö, ptk, 550-559, 617-619; USr 18.1.1906, 20.3.1906, 27.3.1906, 6.4.1906, pk:t; HS 24.3. ja 27.3.1906, pk:t.

24 VP 1905-1906, pappissäätö, ptk, 550-559.

johtamaan kirkollistoimikuntaa. Samalla radikaalisuus väheni, ja loka-kuussa toimikunta suositteli siviiliavioliiton osalta enää valinnaisuutta.²⁵ Ingmanin käsityksissä näkyi muutos reformivalmiuden korostamisesta ylilyöntien torjumiseen.

Vaikka Ingman oli päässyt puolueessa eteenpäin kirkollisasiantuntijana, hänen ei voida katsoa olleen vielä poliittisena nimenä eturivissä. Hän oli puoluevaltuuskunnassakin vain varajäsen ja läsnä valtuuskunnan kokouksissa vain asiantuntijana kirkollisasioita käsiteltäessä. SALOKORVEN arvio, jonka mukaan puoluetta johti viisikko Danielson-Kalmari, Nevanlinna, Paasikivi, Rantakari ja Ingman,²⁶ tuntuu Ingmanin osalta ennenaikaiselta. Hänen vaikutussektorinsa oli vielä melko rajattu.

Toisaalta Ingmanin painoarvoa nosti hiljaksen se, että vanhan uskon puolustaminen omaksuttiin vaaliaseeksi sosiaalireformismin ja kielipoliittisen radikalismen rinnalle. Vielä vuoden 1906 alussa uskontoon ei ollut kiinnitetty erityishuomiota.

Ingman laati vaalitarpeisiin uskonnollisen lentolehtisen, joka kertasi hänen Vartijassa, Uudessa Suomettaressa ja puolue-elimissä ajamiaan kantoja: valtion ja kirkon ero ei ollut välttämätön vallitsevassa tilanteessa, ja kaikki, mikä meni yli uskonnonvapauden ja valinnaisen siviiliavioliiton, oli ”tyhjää sanahelinää”. MUSTAKALLION mukaan Ingman opetti realistista tilanteenmäärittelyä kirkkopoliitikassa vanhasuomalaisen poliittisille vastustajille ja hätiköiville kansanvaltaa pelänneille kirkollisille piireille.²⁷

Ingman nimitettiin Paasikiven kanssa puolueen yleisehdokkaaksi Turun ja Porin läänin pohjoiseen vaalipiiriin eli Satakuntaan. Puoluejohdon asettama yleisehdokkuus merkitsi erittäin hyviä lähtökohtia valituksi tulemisen kannalta, mutta tie ehdokkaaksi ei ollut ollut aivan sileä. Paikallinen vaalikomiteakin piti nimenomaan Paasikiveä ensisijaisena ehdokkaana.²⁸

Joulukuussa 1906 Ingmanin nimi ilmestyi porilaisen Satakunta-lehden avustajaluetteloon. Useimmissa hänen artikkeleissaan oli kirkollinen painotus, mutta lisäksi hän kiersi vaalipiirissä puhumassa maalaisohjelmasta, kielikysymyksestä, kieltolaista sekä torppari- ja tilattoman

25 Mustakallio 1983, 172-176; Murtorinne 1967, 101-104.

26 Salokorpi 1988, 75.

27 Mustakallio 1983, 169-171, 291-295, 371-373; Salokorpi 1985, 107-109, 116, 117; Virkunen Paavo 1953, 268.

28 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 7.9. ja 14.11.1906. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Santeri Sampola puoluekanslialle 11.11.1906. Suomalaisen puolueen kok., k. 18, VA.

väestön aseman parantamisesta.²⁹

Alkuvuoteen 1906 verrattuna uutena piirteenä nousi Suomalaisen puolueen vaalipropagandaan myös antisosialismi. Työväestöstä sinänsä kirjoitettiin yhä myönteisesti, mutta SDP oli Uuden Suomettaren mukaan ”pilventakaisia” ohjelmia esittävä luokkapuolue, joka vaaransi edistyksen. Se provosoi vanhoillisuutta liiallisilla vaatimuksilla, noudatti orjallisesti saksalaista esikuvaa, ei välittänyt suomalaisuudesta ja lietsoi luokkavihaa.³⁰

Merkillepantavaa on, että Ingman osallistui ahkerammin SDP:n kuin perustuslaillisten vastaiseen kirjoitteluun. Materialistisen katsomuksen tuomitseminen lienee ollut hänelle ideologisesti mukavampaa kuin porvarillisten vastakohtaisuuksien kärjistäminen. Hän oli alun alkaenkin epäillyt, että kansanvaltaisen työväenliikkeen ja Suomalaisen puolueen väliin syntyisi pesäero.³¹

Suomalainen puolue oli lähtenyt vaalikampanjaan altavastaaajana. Se oli kuitenkin löytänyt yksinkertaisia, konkreettisia, vetoavia ja ajan-kohtaisia vaaliteemoja, ja se kävi vaalikampanjaansa innokkaasti, suorastaan revanssistisesti. Puolueella ei myöskään ollut sisäisiä ongelmia kuten nuorsuomalaisilla, jotka olivat pahasti hajanaisia sosiaali- ja kielipolitiikan ja porvarillisen yhteistyön suhteen. Suomalaisen puolueen puoluesihteerin Rantakari laskeskelikin vanhasuomalaisen saavan 73-89 kansanedustajaa, nuorsuomalaisen 33-51, SDP:n 47-54 ja RKP:n 24.³²

Vaalien lopputulos muodostui kuitenkin hieman toisenlaiseksi:

SDP	80
Suomalainen puolue	59
Nuorsuomalainen puolue	26
RKP	24
Maalaisliitto	9
Kristillinen työväenliitto	2

---

29 Satakunta 1.12.1906, 5.1.1907, 8.1.1907, 12.2.1907, 14.2.1907, 16.2.1907, 19.2.1907, pk:t, 17.1. ja 12.2.1907.

30 Ks. esim. USr 3.10.1906, 25.11.1906, 2.12.1906, 4.12.1906, 6.12.1906, 6.1.1907, 25.1.1907, 14.-17.2.1907, pk:t. - Huomautettakoon, että tässä kuten vastaavissa myöhemmissä ”ks. esim.”-kohdissa olisi samantapaisia kirjoituksia (tai vastaavia lähteitä) löytynyt paljon enemmänkin, mutta koska ei ole tarkoituksenmukaista luetella kaikkia, on valikoitu mukaan edustavimmat ja tyypillisimmät.

31 Salokorpi 1988, 73.

32 Aspelin-Haapkylä 1980, 131.

Kuvat 13, 14, 15: Vuoden 1907 vaalien kampanja oli ennennäkemättömän raju, sillä kaikki uskoivat vielä voittoonsa. Kurikan pilakuvassa Ingman sai jopa johtaa suomettarelaisen vaaliratsua, vaikka hänen asemansa Suomalaisen puolueen johtoportaisissa oli vielä varsin vähäpätöinen. Kuva näyttää kuitenkin tulleen inspiroiduksi nimenomaan uskonto-kysymyksellä, onhan ratsun selässä myös arkkipiispa Gustaf Johansson, joka oli myöntyvyysmielisyydestään huolimatta jo kokonaan syrjässä puolueesta (kuva 13). Yleisesti ottaen olivatkin Ernst Nevanlinna ja J.R. Danielson-Kalmari paljon Ingmania enemmän esillä ja saivat samalla osakseen huomattavasti kovakouraisemman kohtelun (kuvat 14 ja 15). Huomaa Nevanlinnan vaalikalastuksen täkyt: torpparilaki, uskonto, kieliasia. Pahaa-aavistamattomina kaloina torppari, sosialisti ja punakaartilainen – vuodet 1917-1918 ovat vielä todella kaukana (kuva 15). (Kuvat Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

• RYSSÄN — — TANSSI —

Danielson

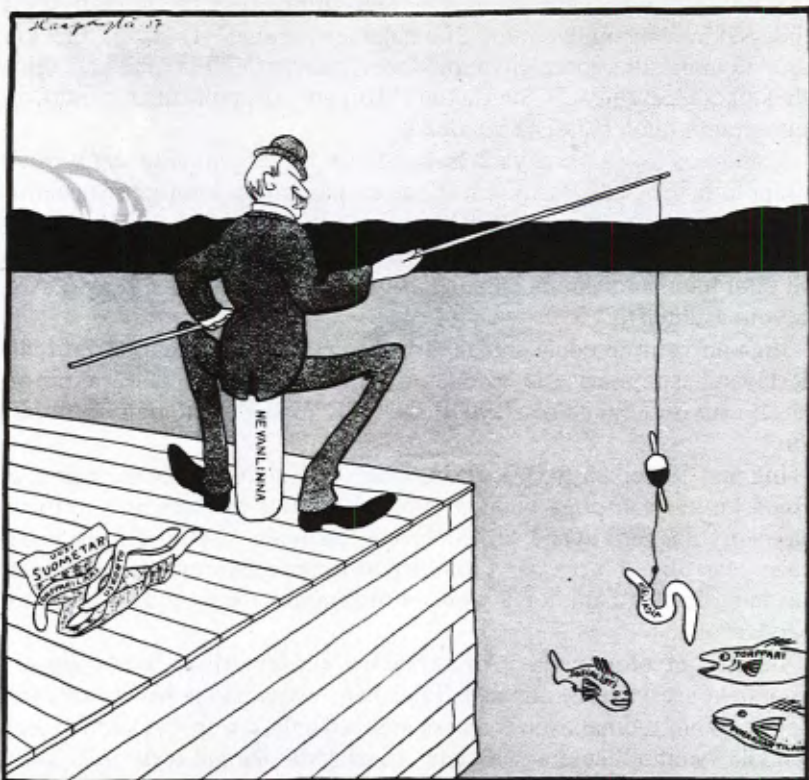
KANSAMORNI
JA MERESTYS
SITÄ VANTU

Linder

Nevanlinna

Bobrikoff

PLEHWE

**SUOMETTARELAISET ONKIVAT TAASKIN
TEITÄ. HETAHTOIVAT "PELASTAA" SUOMEN KAN-
SAA SAMALLA TAVOIN KUIN SORTO VUOSINA
-ANNATTEKO HYÖTYPOLITIIKAN ITSE-
ÄNNE HOUKUTELLA? ETTEKÖ MUISTA
MITEN SAMA PUOLUE HOITI MAAN
ASIOITA BOBRIKOFFIN AIKANA?**

SDP yllätti voitollaan itsensäkin. Senaattipuolueet saivat puolestaan yhdessäkin vähemmän kuin Suomalainen puolue yksinään. Etenkin nuorsuomalaisille, jotka olivat olettaneet saavansa 70-80 paikkaa, tulos oli katkera pettymys.³³ Suurlakon ”ikuinen” sisäpoliittinen voitto oli murentunut puolessatoista vuodessa.

Vaalitulos osoitti, että vanhasuomalaiset olivat ymmärtäneet vaalien sisäpoliittisten pääkysymysten luonteen paremmin kuin perustuslailliset ja palanneet vakavasti otettavaksi poliittiseksi voimaksi. Hekin olivat tosin yliarvioineet odotuksissaan omaa kannatustaan, mutta heillä oli ollut huomattavan realistinen käsitys porvaripuolueiden keskinäisistä voimasuhteista.

Ingman valittiin eduskuntaan järjestyksessä toisena vaalipiirinsä viidestä vanhasuomalaisesta. Edellä oli vain Paasikivi. Heidän vaalipiirinsä oli erityisen ”punainen”; SDP sai siellä jopa ehdottoman enemmistön.³⁴

Ingman oli selkeästi yksi niistä, joihin puoluejohto panosti. Häntä ei voida kuitenkaan pitää vuoden 1907 tilanteessa puolueagitaattorin tai järjestöjyrän perikuvana tai puolueen johtavien sisäpiirien jäsenenäkään. Hän oli puolueessaan kirkollispoliittinen auktoriteetti, mutta tulevat meriitit olisi hankittava yleispoliittisemmissä kysymyksissä valtiopäivätasolla.

Ingman ei ollut vielä joka suhteessa konservatiivi, mutta ainakin tulossa konservatiivisemmaksi. Tästä huolimatta hän ja hänen sukupolvensa vanhasuomalaisuus oli saanut eräänlaisen pysyväisrokotteen jyrkkää vanhoillisuutta vastaan: suurlakkokokemuksesta oli tullut avainkokemus, joka oli jättänyt demokratian mieleen tavoiteltavana arvona. Vaikka tämä mielikuva haalistuikin, jäljelle jäi ainakin kuva kansasta vastustamattomana ”luonnonvoimana”, jonka turhalla provosoimisella olisi tuhoisat seuraukset. Tämä käsitys varjeli myöhemmin ajautumiselta sen enempää autoritääriseen konservatismiin kuin oikeistoradikalismiin.

---

33 Blomstedt 1969, 235; Helin 1981, 16; Hultin 1935, 408; Juva Einar 1957, 373; Voipio 1944, 410; Från Finlands författningskamp samt från förberedelserna till oavhängigheten åren 1901-1918 av Adolf Törngren, 467, 468. Törngrens saml., k. XV, VA.

34 Satakunta 28.3.1907. - Ingman sai 4222 ääntä, mutta koska käytettiin kolmen nimen listoja, tämä ei kerro koko totuutta hänen kannatuksestaan.

3.3. Hahmottamassa kokoomuslinjaa

Aloitteleva antisosialistinen kansanedustaja

Tuskin mikään eduskunta on kokoontunut sellaisen mielialan ja sellaisen ennakko-odotusten vallassa kuin vuoden 1907 ensimmäinen yksikamarinen eduskunta. Sen eri ryhmät olivat taustoiltaan ja arvostuksiltaan hyvin erilaisia, mutta jokainen niistä oli vielä omalla tavallaan optimistinen ja uskoi ”edistykseen” omilla ehdoillaan. Vanhat puolueet luottivat ”laadulliseen ylivoimaansa” ja kansan ”parantumiseen”, uudet uskoivat esiin murtautuvaan ”kansan valtaan” ”herroja” vastaan. Kuten sosiaalidemokraatti Sulo Wuolijoki myöhemmin ilkkurisesti luonnehti uusia poliittisia voimia:

”Noiden jalostettujen rotujen edustajien rinnalla Santeri Alkio, kirjailija ja sittemmin maalaisliiton kauimmaksi kantava puhetorvi, teki maataisrotuisen vaikutuksen puheillaan, jotka toivat eduskuntaan virkistävän tuoreen tuoksun nuorisoseurojen liittokokouksista ja puhdashenkisen raittiusväen yhteisistä illanvietoista, joissa kehitettyä hänen maan mullasta korkealle ilmaviin ja viileisiin pilviin pyrkivät jalot aatteensa olivat. — Varmastikaan en erehtyne väittäessäni, että se vaalikiihoitus ja vaalitaistelu, joka suoritettiin n.s. Mechelinin senaatin vallassa oloaikana, vuonna 1906 ja vuoden 1907 alkupuoliskolla ennen ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan kokoontumista, oli toisilla sosialistiedustajilla jatko- toisilla oppikursseina, ja että vaalikokouksissa vakiintunut esiintymis- ja puhetapa seurasi naisten ja miesten mukana eduskuntaankin.”¹

Kuitenkin sellaiset kriittiset käsitykset kuin Mechelinin arvio senaattoritoveri Lennart Gripenbergille, että kykyjä ja poliittista näkemystä omaavien määrä oli eduskunnassa hyvin vähäinen, olivat vielä harvinaisia. Sosialisteista vallitsi tosin vanhoissa porvaripiireissä runsaasti hiukan alentuviakin käsityksiä poliittisen kyvyn, pätevyyden ja käytöstopojen osalta, eikä valtiopäivien alkua tätä käsitystä muuttanut: ”puhuvat niinkuin jossakin työväenkokouksessa ja johtajat tekevät perin kloppimaisen vaikutuksen”, ”posket hehkuivat kiivaudesta ja nyrkki heilui ilmassa”. Mutta sosiaalidemokraattienkin oli määrä oppia salonkikelpoisiksi - ja sitä paitsi vähentyä, jähkä kykypuolueet saisivat ”si-

---

1 Wuolijoki 1934, 14,16.

1882. Vanhan suomalaisen puolueen eduskunta

vistettyä” kansan, ajattelivat konservatiivit ja liberaalit.² Maalaisliittoa ei vielä juuri noteerattukaan.

Pari kuukautta vaalien jälkeen Ingman piti Porissa esitelmän, jossa näkyi sekä kaikuja aiemmasta että alkutahteja tulevalle. Hänen ilmaise-mansa päällimmäinen huoli oli edelleen uskonnon ja kirkon puolusta-

2 Från ett skiftesrikt kvartsekel i Finlands historia. Utdrag av minnesanteckningar av Lennart Gripenberg, 293. Lennart Gripenbergin kok., k. 1, VA; F.O.Rapola Agda Rapolalle 24.5.1907, 27.5.1907, 15.9.1907. Rapolan kok., k. 1, VA.

Kuva 16: Suomalaisen puolueen ensimmäinen – ja vastoin puolueen odotuksia myös suurin eduskuntaryhmä (59 kansanedustajaa). Ryhmä oli paljon suurempi kuin vastustajat olivat odottaneet, mutta pienempi kuin puolueessa oli arveltu, eikä vielä arvattu, että edessä oli jatkuvien vaalitappioiden sarja. Ingman toisen rivin keskivaiheilla, Paasikivi vasemmassa reunassa. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

minen, mutta yhä selvemmin hän suuntasi kritiikkinsä nimenomaan sosialistiseen vasemmistoon eikä hakenut enää vikaa kirkon asenteista yhtä kärkkäästi kuin ennen.³

Ingmanin antisosialistinen painotus merkitsi myös sitä, että ensimmäistä kertaa hänen poliittisessa linjassaan oli myös omaleimaisuutta. Puoluejohdon enemmistön päähuomio suuntautui nimittäin edelleen oikealle eikä vasemmalle, ja se säilytti joka suhteessa saman tiukan

3 Ingmanin puhe Porissa 12.5.1907. Ingmanin kok., k. B:1, VA.

oppositioasenteen kuin ennen vaaleja. SDP:n menestys oli yllättänyt, mutta ei pelottanut; kansa hylkäisi sosialistit huomattessaan näiden lupausten olevan pelkkää agitaatiota. Nuorsuomalaiset puolestaan olivat jo saaneet tuomionsa ja kuihtuisivat pian pois kuristuessaan ruotsalaisten talutusnuoraan. Tiukka oppositiolinja voisi tuoda Suomalaiselle puolueelle enemmistön seuraavissa vaaleissa ilman liittoutumista minäkään tahon kanssa.⁴

Luonteenomainen lienee ollut perisuomettarelaisen A.R. Cederbergin päiväkirjamerkintä: ”Sosialistein luku hiukan peloittaa, mutta nuorsuomalaisen perinpohjainen tappio minun sydäntäni ilahuttaa.”⁵ Kansanedustaja F.O. Rapola - Ingmanin tavoin Satakunnasta valittu vanhasuomalainen - tiivistä syksyllä eduskuntaryhmän tuntoja kirjeessään kotiin: ”Mutta meidän tahollamme arvellaan, että parempi on olla leskenä, kuin viettää häitä perustuslaillisen tai sosialistisen puolueen kanssa.”⁶

Sama taktiikka koski osittain niitäkin, jotka tähtäsivät porvarilliseen yhteistyöhön, kuten Danielson-Kalmaria. Tämä oli tosin painottanut Uudelle Suomettarelle mm. juristi Robert Hermansonin vaikutuksesta, että oli oltava tiukkana venäläisiä lehtiä vastaan ja pysyttävä solidaarisena perustuslaillisten kanssa autonomian puolustamisessa. Mutta Danielson-Kalmarinkin mukaan oli sisäpolitiikassa esiinnyttävä terävästi. Sitä vaativat valtiollisetkin syyt: jos sovinnollisesti vaiettaisiin perustuslaillisten syytösten edessä, Venäjä saisi käsityksen, ettei vanhasuomalaisen protesteista tarvinnut välittää.⁷

Suomalaisen puolueen hallitushaluttomuus näkyi myös sen lehdistössä. Vaalitulosten selvittyä Uusi Suometar ilmoitti, ettei puolue ryhtyisi paikkaamaan senaatin ”nukkavierua takkia” ja että kaikki horjuminen niin oikealle kuin vasemmalle oli torjuttava. Myös SDP sai kesän 1907 kuluessa lehdelta kovemman kohtelun kuin ennen vaaleja, eikä yhteistyöstä sen kanssa spekuloitu enää senkään vertaa kuin yhteistyöstä perustuslaillisten kanssa.

”Näiden kahden äärimmäisyys-suunnan, sosialidemokratian ja vierasmielisen, virkavaltaisen ja vanhoillisen yläluokan välillä seisoo kansallissuomalainen uudistuspuolue.”⁸

4 Aspelin-Haapkyliä 1980, 134.

5 A.R.Cederbergin pvk 25.3. ja 4.4.1907. Cederbergin kok., k. 23, VA.

6 F.O.Rapola Agda Rapolalle 21.9.1907. Rapolan kok., k. 1, VA.

7 Danielson-Kalmari Hermansonille 28.3.1907. Hermansonin kok., k. 1, HYK.

8 Ks.esim. USr 28.3.1907, 3.4.1907, 28.4.1907, 11.7.1907, 13.-14.7.1907, 16.7.1907, 18.7.1907, 25.7.1907, 27.7.1907, 25.8.1907, pk:t.

Tärkeimmät maakuntalehdet säestivät ja pitäytyivät Uutta Suometartakin selvemmin perustuslaillisten arvosteluun.⁹

Eduskunnassa perustuslaillisten ja vanhasuomalaisten pahin yhteen-törmäys tapahtui virkamiesasiassa. Ingmanin voi katsoa osoittaneen taas omaleimaisuutta, mutta huomiota herättämättömällä tavalla: hän ei kuulunut virkamiesasiasta laaditun vanhasuomalaisen anomuksen allekirjoittajiin. Täysistunnossa hän kiisti, että olisi haluttu mustata Meche-linin senaattia. Verrattuna Suomalaisen puolueen muihin puhujiin, kuten August Hjeltiin, Juhani Arajärveen, Danielson-Kalmariin ja Arthur Lagerlöfiin, hänen esiintymisensä oli hyvin maltillista. Esimerkiksi Danielson-Kalmari lausui, että laajojen kansankerrosten mielestä ”tuon vieraan sorron jälkeen seurasi kotimainen sorto, jossa harjoitetaan koston työtä”.¹⁰

Kesän 1907 valtiopäivillä Ingman oli muutenkin melko passiivinen. Hänet valittiin laki-, tarkastus- ja suureen valiokuntaan. Tarkastusvaliokunnassa hän toimi varapuheenjohtajana.¹¹

Ingmanin parlamentaarisessa työsarassa valiokuntalaitos valtasi alusta alkaen merkittävän osan. Se oli areena, joka ei näkynyt ulospäin, jossa puolueagitaatiolla ei ollut yhtä suurta merkitystä kuin muualla ja jossa Ingmanin poliittinen tyyli pääsi parhaiten oikeuksiinsa. Erityisen selväksi tämä kävi vuodesta 1908 alkaen, jolloin perustuslakivaliokunnasta - ”vanhojen herrojen valiokunnasta” - tuli hänen vakiovaliokuntansa.

Ingman ei ollut kovin ahkera aloitteiden tekijä, vaikka muuten ajan henki oli yhä optimistinen ja reformistinen - aloitteita tehtailtiin, kansanedustajien puheenvuoroja ja valtiopäivien toimintaa seurattiin leh-dissä tarkkaan, uskoen ”oikeiden” uudistusten voittoon. Tärkeimmät puheenvuoronsa Ingman piti kirkkolaista korostaen jälleen kirkon vapautta sen omissa asioissa ja ihmetellen niitä, jotka halusivat rajoittaa tätä vapautta.¹²

Ingmanin ainoa näiden aikojen esiintyminen puoluevaltuuskunnassakin koski papiston palkkoja ja puustellien hoitoa.¹³ Aliarvioimatta kirkollisten kysymysten merkitystä on todettava, että Ingman sai olla yksi-

9 Ks. esim. UA 10.4.1907, 14.4.1907, 17.4.1907, 17.5.1907, 6.6.1907, pk:t; Wiipuri 4.4.1907, 17.4.1907, 18.6.1907, 27.7.1907, pk:t.

10 VP 1907, ptk, 739-742.

11 Ibid. 129-131, 244, 245, 840, 1153.

12 Ibid., 586, 587.

13 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 8.5.1907. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Mustakallio 1983, 452-454.

kamarisen eduskunnan varhaisimmat alkuajat yhä vain kirkollisiasiain ekspertti.

Ingmanin passiivisuudesta perustuslaillisten arvostelussa ei varmaankaan ole syytä lukea suunnitelmallista pyrkimystä kokoomusneattiin, mutta ainakaan hän ei asettanut esteitä porvarillisen yhteistyön tielle. Keskusteltaessa oikeudenkäyntivaltuusmiehistä hän puhui täysistunnossa niin pontevasti vanhoillisuuttakin vastaan, että jopa nuorsuomalainen Pekka Ahmavaara (ent. Aulin) katsoi voivansa ”kaikessa” yhtyä häneen.¹⁴ Valtiopäivillä Ingmanin koko tykistö oli suunnattu vassemmalle.¹⁵

Toisaalta, niin tarmoton kuin Ingman olikin perustuslaillisten vastaisessa polemiikissa, ei voi olla epäselvyyttä, etteikö hän olisi sisäistänyt suomettarelaisista käsitystä ”reaalipolitiikasta” idänsuhteissa. Tämä kävi ilmi, kun eduskunta käsittelee prokuraattorin kertomusta routavuosien laittomuuksista - tunnelatauksissa arin mahdollinen aihe. Ingman liitti neljän puoluetoverinsa kanssa kertomukseen vastalauseen, jossa vähäteltiin kiistelyä siitä, olivatko perustuslain vastaisessa järjestyksessä syntyneet lait sitovia. Täysistunnossa Ernst Nevanlinna totesi tuntevan siltä kuin historiallista kansainvälistä konfliktia ratkaistaisiin kihlakunnan oikeudessa, ja Ingman säesti:

”Olen alun pitäen ollut sitä mieltä, että sellaisten suurten historiallisten aikakausien arvosteleminen, jommoisesta tässä on kysymys, ei kuulu tällaiseen mietintöön.”¹⁶

Ingmanin näkemys edusti selvää valtiollista konservatismia ja valtapoliittista realismia korostamista idealismin sijasta. Se oli kuitenkin myöntyvyydessään enemmän defensiivinen kuin offensiivinen eikä edellyttänyt uskonomaista sitoutumista myöntyvyyteen, päinvastoin kuin vanhakantaiset suomettarelaisuustulkinnat. Valtiollinenkin asia oli

14 VP 1907, ptk, 2146-2155.

15 Ibid., 1871,1872,2675-2677. - Erityisen tunnetuksi on tullut Ingmanin hyökkäys sosiaalidemokraattisten nuorisoseurojen apurahaa vastaan ja hänen lukemansa ote näissä seuroissa levitetystä uskonnonvastaisesta kirjallisuudesta; tämän puheenvuoron ovat talletaneet sekä Väinö Tanner muistelmiinsa että PAAVOLAINEN Tanner-elämäkertansa (Tanner 1948b, 323; Paavolainen 1977, 298-299). Pienenä episodina voidaan myös mainita Ingmanin ironinen kommentti puhemies Svinhufvudista, kun tämä kieltäytyi nostattamasta eläköönhuutoa keisarille ja erään toisen kansanedustajan oli nostatettava se. Ingman totesi: ”Pani niinkuin kagaalipapit - kanttorin lukemaan!” (Aspelin-Haapkylä 1980, 144.)

16 VP 1907, ptk, 3201,3204; VP 1907, ak, lakivaliokunnan mietintö 6.

asia, josta oli ingmanilaisessa konseptiossa mahdollista neuvotella. Yhtä kaikki hänen käsityksensä olivat vuonna 1907 selkeästi toiset kuin opiskeluaikana.

Samaan aikaan oli nuorsuomalaisten puolella syntymässä jonkin verran yhteistyövalmiutta vanhasuomalaisten suuntaan, kun Ståhlbergin vasemmistofraktio vahvisti asemiaan. Toukokuussa 1907 nuorsuomalaisten puoluekokous päätti niukalla enemmistöllä, ettei senaattiin tul- lut jäädä vastoin eduskunnan tahtoa. Helsingin Sanomia arvelutti se- naatin ruotsalaissenaattorien vanhoillisuus ja senaatin epäparlamentaa- rinen luonne - olihan se kevään 1907 vaalien jälkeen vähemmistöhalli- tus. Erityisesti Ståhlbergin ero lisäsi Helsingin Sanomien tuntemia epä- luuloja, ja marraskuussa lehti jo suoraan esitti vanhasuomalaisten otta- mista mukaan senaattiin. Puolueen oikeistosiiven äänenkannattaja Suo- malainen Kansa oli kuitenkin jyrkästi sekä kokoomusaatetta että parla- mentarismia vastaan, ja ”pääskyet” jakoivat ruotsalaisten konservatis- min yhteiskunnallis-sosiaalisissa asioissa. Senaatin ollessa kokoo- musajatusta vastaan eivät nuorsuomalaisetkaan puolueena asettuneet sitä ajamaan.

RKP:ssa suhtautuminen vanhasuomalaisiin oli vielä jyrkempää ja haluttomuus luopua Mechelinin senaatista vielä suurempi. Mutta RKP:kin jo rakoi: esimerkiksi sellaiset puolueen suuret nimet kuin R.A. Wrede ja August Nybergh - molemmat istuvia senaattoreita - hyväksyivät periaatteessa kokoomussenaatin vanhasuomalaisten kans- sa.

Vanhasuomalaisten valtuuskunta vastusti yhä mukaanmenoa senaati- tiin. Uusi Suometar piti ovea auki vain ståhlbergilaisille, mutta piti mahdottomana sopia RKP:n ja ”pääskysten” kanssa.¹⁷

Ingmankin oli jarrutellut puolue-elimissä kokoomussenaattia vas- taan. Hänkään ei siis katsonut tilanteen olevan vielä kypsä kokoomuk- selle, vaikka olikin säästellyt ruutiaan perustuslaillisia vastaan. Syitä voi olla monia: realistinen näkemys siitä, että osapuolet olivat toistai- seksi liian kaukana toisistaan, halu olla vaarantamatta omaa uraa epä- suosituilla kannalla ja myös se, että nimenomaan hänen vaalipiirinsä -

---

17 Blomstedt 1969, 201,202,238,239; Helin 1981, 14,30,31,68-72; Hultin 1935, 418-420,429-432; Teljo 1949, 218,219; Från ett skiftesrikt kvartsekl i Finlands historia. Utdrag av minnesanteckningar av Lennart Gripenberg, 294-297. Lennart Gripenbergin kok., k. 1, VA; HS 14.11. 1905, 21.11.1905, 11.5.1906, 9.4.1907, 2.11.1907, 6.11.1907, 12.11.1907, pk:t; Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 15.11. ja 24.11.1907; Suo- malaisen puolueen kok., k. 5, VA; USr 10.10.1907, 3.11.1907, 10.11.1907, pk:t.

Satakunta - oli asettunut kokoomussenaattia vastaan lähettämällä asiaa koskevan kirjeen valtuuskunnalle. Sitä paitsi Ingmaninkin osalta on syytä puhua vain tendenssistä olla hankkimatta esteitä yhteistyölle, ei aktiivisesta kokoomuspyrkimyksestä.

Joka tapauksessa Ingman oli vuoden 1908 alkaessa vakiinnuttanut asemiaan tiellään kohti puoluejohtoa ja omaksunut linjakseen hyökätä mieluummin vasemmistoa kuin perustuslaillisia vastaan. Tämä muodostui hänelle hyvin pysyväksi politiikan peruslinjaksi.

Kokoomus toteutuu, Ingman seurailee

Eduskunta kokoontui uudestaan helmikuussa 1908. Ingman valittiin kansliatoimikuntaan, perustuslakivaliokuntaan ja suureen valiokuntaan. Oman puolueensa eduskuntaryhmässä hän oli ryhmän 19-jäsenisen valtuuskunnan puheenjohtaja.¹⁸

Keväällä 1908 Ingman oli sekä menneisyydelleen että tulevaisuudelleen epäluonteenomaisesti perustuslakivaliokunnan jyrkin suomenmielinen jäsen. Hän piti valiokunnassa puolueensa edustajista eniten kieliasiaa koskeneita puheenvuoroja ja ajoi puolueen päälinjan mukaisesti ruotsia pelkäksi paikalliskieleksi. Sen sijaan suomalaisten piti saada kaikkialla asiakirjat suomeksi, koska kyseessä oli valtion pääkieli. Pääkielen valta-asema olisi myös paras turva venäjän kieltä vastaan. Puoluetoverit säestivät, joskin Danielson-Kalmari oli maltillisempi, ja nuorsuomalaiset jarruttelivat. Oikeistonuorsuomalaisen Heikki Renvallin huomautettua ruotsin kielen täydellisen taidon tarpeellisuudesta ja Skandinavian merkityksestä Ingman heitti vastaan:

”Ei Ruotsi juuri korkeammalla sivistyksessä kuin mekään; se juoksentelee europol.kulttuurin perässä hiljalleen niinkuin mekin.”¹⁹

Ingmanin toiminta perustuslakivaliokunnassa keväällä 1908 edusti hänen poliittisen uransa kenties kansallisradikaaleinta vaihetta.²⁰ Seuraavina vuosina hän oli ennemminkin työntämässä hajottavaa kielikysymystä sivummalle kuin painottamassa suomalaisten oikeuksia. Tosin

---

18 VP 1908, ptk, 11,36,53. - Kansliatoimikunnan muut jäsenet olivat von Alftan (RKP), Setälä (NS) ja S.Vuolijoki (SDP); E.S.Yrjö-Koskinen Ida Yrjö-Koskiselle 10.2.1908. Ida Yrjö-Koskisen kok., k. 1, VA.

19 Perustuslakivaliokunnan ptk 21.3.1908, 23.3.1908, 24.3.1908, 27.3.1908. Rulla 1, EK.

20 VP 1907, ptk, 586,587.

hän allekirjoitti myöhemminkin oppilaitosten suomalaistamisaloitteita - mutta sellainen toki kuului vanhasuomalaisen kansanedustajan toimenkuvaan, eikä hän enää nähnyt mainittavasti vaivaa ajaakseen näitäkään aloitteita. Kenties kevään 1908 kiihkeys on selitettävissä myös siltä pohjalta, että hän pyrki vakiinnuttamaan asemaansa puoluejohdossa oikeaoppisella linjalla.

Valtiopäivien ylivoimaisesti tärkeimpänä kysymyksenä olivat kuitenkin kieliasian sijasta Suomen oikeuksien puolustamista koskeneet välikysymykset. Sellaisen olivat tehneet niin perustuslailliset, vanhasuomalaiset kuin sosiaalidemokraatitkin.

Perustuslakivaliokunnassa Ingman korosti, että kun kerran oli välikysymystielle lähdetty, olisi mietinnössä mainittava myös venäläisten kolme päävaatimusta: asevelvollisuusasia, valtakunnanlainsäädäntö sekä venäläisten kansalaisoikeudet Suomessa. Nähtävästi hän halusi saada lausutuksi niistä jotain kompromissihakuista. Valiokunnan perustuslaillis-sosiaalidemokraattinen enemmistö oli kuitenkin toista mieltä, joten Ingman liitti yhdessä Danielson-Kalmarin, Y.K. Yrjö-Koskisen ja kolmen muun kanssa valiokunnan mietintöön vastalauseen. Mietinnössä ei nimittäin korostettu vanhasuomalaisten version tavoin sitä, että Suomi oli erottamattomasti yhdistettynä Venäjään ja tunnusti tästä koituvat velvollisuudet.

Vanhasuomalaisten välikysymysehdotus oli selvästi säysein Pietarin suuntaan. SDP:n versio oli kiivas, eivätkä sosiaalidemokraatit oikeastaan tarkoittaneet sitä hyväksyttäväksi. Perustuslaillisten välikysymys merkitsi luottamuslausetta senaatille. Ingman oli luonnollisesti yksi vanhasuomalaisen tekstin allekirjoittajista.²¹

Välikysymysten pohjalta keskusteltiin täysistunnossa maaliskuun 1908 lopulla. Y.K. Yrjö-Koskinen ja E.G. Palmén toivat julki, ettei Suomalainen puolue voisi kannattaa luottamuslauseen antamista senaatille, eli puolue ei tulisi äänestyksessä perustuslaillisten avuksi SDP:n välikysymystä vastaan. Ingman kritisoi senaattia (jota hän nimitti mm. oikeistoksi) siitä, ettei se ollut torjunut venäläisiä vallankumouksellisia tarpeeksi tarmokkaasti, mutta puheen pääosa suuntautui jälleen sosiaalidemokraatteja vastaan ja jälleen reaalipoliittisin perustein:

”— herrat vasemmistopolitikoitsijat ratkaisevat tärkeimmät suurvaltiolliset kysymykset aivan yhtä kepeästi käden käänteessä kuin me täällä jokaisessa

---

21 Perustuslakivaliokunnan ptk 5.3. ja 9.3.1908. Rulla 1,EK; VP 1908, ak, anomusmietintö 6.

istunnossa kuulemme heidän ratkaisevan näitä kotoisia riitojamme. Ja olkoon sekin sanottu, että sanat ovat kummassakin tapauksessa yhtä suuret, yhtä rämisevät ja sisältö yhtä köykäinen, yhtä tyhjä.”

Danielson-Kalmari kiisti sosiaalidemokraattien vihjaileman vanhasuomalaisen hallitushalun ja vakuutti, että senaatti oli jatkuvasti torjunut Suomalaisen puolueen tuen.²²

Välikysymysäänestysten kulku on tunnettu. Perustuslailliset äänestivät toisessa käsittelyssä SDP:n välikysymystä ja pudottivat siten vanhasuomalaisten ehdotuksen pois viimeisestä äänestyksestä. He luottivat siihen, että vanhasuomalaisten olisi tällöin pakko tukea perustuslaillista ehdotusta estääkseen SDP:n radikaalin välikysymystekstin hyväksymisen. Suomalainen puolue pysyi kuitenkin jo ennakkoon ilmoittamassaan päätöksessään ja äänesti tyhjää. SDP:n omaksikin hämmästykseksi sen välikysymysehdotus voitti ja tuli eduskunnan päätökseksi.

Mechelinin senaatti jätti eronpyynnön, mutta keisari ei hyväksynyt sitä, vaan hajotti eduskunnan. Senaatin jäsenet saivat eronsa vain yksitellen ja pitkän ajan kuluessa. Käytännössä senaatti oli kuitenkin jo kaatunut välikysymysäänestyksen mukana, eivätkä kaatumistapa ja vaalitaistelutilanne olleet hyviä suosituksia kokoomussenaatin luomiselle. Perustuslailliset pitivät ennenkuulumattomana, että vanhasuomalaiset olivat mahdollistaneet SDP:n välikysymyksen voiton. Vanhasuomalaiset huomauttivat vastaan, että he eivät olleet sentään äänestäneet kertaakaan SDP:n välikysymyksen puolesta, kuten perustuslailliset olivat tehneet, ja että oli selvästi etukäteen ilmoitettu, miten puolue toimisi, jos sen välikysymys taktikoitaisiin pois viimeisestä äänestyksestä. Mutta vaikka näiltä perusteluilta ei voikaan kieltää kaikkea oikeutusta, on selvää, että vanhasuomalaiset eivät voineet paeta vastuuta yleisen mielipiteen silmissä - eivät edes kaikkien kotijoukkojensa edessä²³.

Kaikesta tapahtuneesta huolimatta oli kuitenkin entistä selvempää, että perustuslailliset olivat vanhasuomalaisille ainoa todellinen vaihtoehto yhteistyökumppaniksi. Tosin Uuden Suomettaren vaalitaistelu suuntautui jälleen enemmän perustuslaillisia kuin SDP:ta vastaan. Mutta päinvastoin kuin vuosina 1905-1907 tämä ei enää johtunut siitä, että SDP olisi miellyttänyt enemmän, vaan siitä, että vanhasuomalaiset tiesivät nyt kalastavansa samoja äänestäjiä kuin perustuslailliset. Vaaliju-

---

22 VP 1908, ptk, 420-423, 437-442, 451-456, 480-486.

23 Ks. esim. F.O.Rapola Agda Rapolalle 29.3.1908, 1.4.1908, 5.4.1908. Rapolan kok., k. 1, VA.

listuksessa SDP olikin jo muuttunut päävastustajaksi.²⁴

Ingmanille, jonka rooli tapahtumissa oli ollut varsin pieni, senaatin tappio ei ollut varmaankaan ollut epämiellyttävä yllätys. Hän oli sanonut eräälle tuttavalleen menevänsä perustuslakivaliokuntaan kaivamaan senaatille kuoppaa, ja tuttava totesi myöhemmin, että tuloksena olikin ollut maanrepeämä.²⁵

Ingman ei ollut vaalityössään enää korostetusti kirkollisiasiain spesialisti. Satakunta-lehdestä päätellen hänen vaalimatkailunsa ei ollut yhtä perusteellista kuin edellisen vaalikampanjan yhteydessä, mutta puheiden aiheet olivat monipuolisia. Noormarkussa hän ei ainoastaan väitellyt sosiaalidemokraattien kanssa, vaan arvosteli myös aktivistien Voima-liittoa.²⁶

Toukokuun 1908 puoluekokouksessa, jossa Ingman valittiin lopultaikin puoluevaltuuskunnan varsinaiseksi jäseneksi, hän alusti kielikysymyksen.²⁷ Helmikuussa 1908 hän oli toiminut tilapäisesti puoluevaltuuskunnan kokouksen puheenjohtajanakin.²⁸ Ehdokasasettelussa hänet sijoitettiin puolueensa kaikille mahdollisille listoille vaalipiirissä, mikä sitten johtikin varmaan läpimeneen ja äänimäärän kasvamiseen yli 50%:lla.²⁹ Paikka puoluejohtoon eturivissä voidaan katsoa saavutetuksi - mutta rivissä oli monia, joiden asema oli varmistettu aiemmin ja vahvemmin.

Senaattikysymys oli liikahtanut Suomalaisessa puolueessa jonkin verran eteenpäin jo ennen vaaleja. Kokoomussenaatin muodostamiseen tähtäsivät selvimmin Danielson-Kalmari, Paasikivi ja Y.K. Yrjö-Koskinen. Sen sijaan E.G. Palmén asetti erittäin kovia reunaehtoja, ja puolueen puheenjohtajana ja Uuden Suomettaren päätoimittajana toiminut Nevanlinna oli passiivinen ja kyllästynyt.³⁰ Ingmanin kannasta ei löydy mainintoja.

---

24 Ks.esim. USr 14.-15.5.1908, 20.5.1908, 13.6.1908, 16.6.1908, 20.6.1908, pk:t (sosialisteista), 29.4.1908, 10.5.1908, 14.-15.5.1908, 17.5.1908, 23.5.1908, 10.6.1908, 12.6.1908, pk:t (perustuslaillisista); Polvinen 1989, 177.

25 K.V.Hurmerinta Ingmanille 24.4.1908. Ingmanin kok., VA Y 2343.

26 Satakunta 6.6.1908, 16.6.1908, 18.6.1908.

27 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 4.5.1908. Suomalaisen puolueen kok., k. 7, VA.

28 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 29.2.1908. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

29 Satakunta 5.5. ja 14.7.1908.

30 Gebhard Palménille 17.6.1908. Palménin kok., k. 5, HYK; Palmén 23.6.1908 ja Rantakari 7.6.1908 Gebhardille. Gebhardin kok., k. V:9, VA; Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 9.4. ja 15.4.1908. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

Puolueiden välisissä neuvotteluissa vanhasuomalaiset yrittivät aluksi saada kuusi senaattoria. Edellytyksenä tähän oli kuitenkin, ettei eduskuntavaaleissa tulisi tappiota. Myös senaatin johtajaksi ehdotettu Edvard Hjelt olisi haluttu vaihtaa valtiosääntöjuristi Robert Hermansoniin. Tämä kuitenkin kieltäytyi. Neuvotteluissa päätettiin yhteisesti, että kokoomussenaatti ”luonnollisesti” yritettäisiin säilyttää valtalupakauden loppuun, syksyyn 1909 asti, mieluummin sen jälkeenkin.³¹

Vaalien oleellisin muutos oli Suomalaisen puolueen taantuminen 59:stä paikasta 54:een, mikä karsi sekä senaattiin menemisen halu ja että perustuslaillisille annettuja vaatimuksia. Puolueen lisätty valtuuskunta - puoluekokouksen jälkeen arvovaltaisain elin, joka kutsuttiin koolle käsittelemään vain suuria erityiskysymyksiä - ja nuorsuomalaisen vastaava elin, lisätty puoluehallinto, pohtivat senaattikysymystä molemmat 10. heinäkuuta 1908. Uusi Suometar evästi oman puolueen kokousta kirjoittamalla kokoomussenaatin puolesta.³²

Ingman valittiin vanhasuomalaisten kokouksen puheenjohtajaksi. Tämä kertoo vakuuttavasti hänen kasvaneesta painoarvostaan, mutta tekee valitettavasti mahdottomaksi saada selville hänen kantaansa, sillä puheenjohtajana hän ei osallistunut keskusteluun.

Danielson-Kalmarin esittämän alustuksen jälkeen kokous ”tunnusti pysyvänsä edelleenkin periaatteessa kokoomushallituksen kannalla”. Puolueen merkkimiehistä vain Palmén oli selvästi vastaan. Tässä vaiheessa kokous sai kuitenkin ylleen kylmää vettä nuorsuomalaisten ehtojen muodossa: perustuslaillinen enemmistö ja johtaja eikä routavuosien senaattoreita mukaan. Kokous piti sävyä kovin vaativana ja määräilevänä ja katsoi yhteistyöedellytysten rauenneen. Kuitenkin kokous oli ”jyrkästi” sitä mieltä, että puolue ei muodostaisi senaattia yksin, ei ainakaan ilman lisätyn valtuuskunnan valtuutusta. Senaattikeskusteluja ei jatkettaisi oma-aloitteisesti, mutta jos ne vielä jatkuisivat, puolue voisi tyytyä vähemmistöasemaan eli viiteen senaattoripaikkaan ja jättää senaatin johtamisen muille ryhmille. ”Päättäjäisiksi tohtori Lauri Ingman lausui muutarnia sanoja kuvaten sitä merkitystä joka tällä kokouksella on epäilemättä ollut.”

Paasikiven muistelmien mukaan routavuosien senaattoreita ei ollut

---

31 Kaarlo Castrénin muistiinpanot 3.7.1908, 4.7.1908, 9.7.1908. Castrénin kok., k. 2, VA; Kaarlo Castrénin pvk 12.5.1908, 23.5.1908, 24.5.1908, 29.5.1908, 3.6.1908. Castrénin kok., k. 5, VA; Edvard Hjeltin muistiinpanot 3.7.1908, 4.7.1908, 9.7.1908. Edvard Hjeltin kok., k. 35:2, VA; Polvinen 1989, 178-182; Paasikivi 1957b, 16-18.

32 USr 10.7.1908, pk.

ajateltukaan ehdokkaiksi, mutta omien senaattoriehdokkaiden valintaa ei ylimalkaan haluttu alistaa toisille puolueille. Perustuslaillisten epäluulo vaikuttaakin hätävarjelun liioittelulta. Se käy kuitenkin sikäli ymmärrettäväksi, että notorisen myöntövyysmiehen maineessa ollut Ossian Wuoreheimo (ent. Bergbom) kokoili keisarin ja kenraalikuvernöörin toimeksiannosta senaattilistaa. Vaikka Suomalainen puolue ei ollut virallisesti hänen hankkeittensa takana, niin Danielson-Kalmari huomautti perustuslaillisille, ettei vanhasuomalaisilla ollut mitään Wuoreheimoa vastaan. Lisäksi Danielson-Kalmari oli painottanut, että jokainen ryhmä pysyisi kokoomussenaatissakin kiinni omissa pääperiaatteissaan; sen sijaan perustuslailliset halusivat korostaa sitä, että uusi senaatti edusti jatkuvuutta Mechelinin senaattiin nähden.³³ Luultavasti Danielson-Kalmari yritti pelotella perustuslaillisia yhteistyöhön Wuoreheimon nimellä, mutta tuli tulkituksi liian kirjaimellisesti.

Senaattineuvottelut näyttivät rauenneen. Kenraalikuvernööri Böckmann ilmoitti kuitenkin, että jos kokoomussenaattia ei saataisi aikaan, Venäjän ministerineuvosto täyttäisi senaattorien paikat. Uhka ajoi lopulta vanha- ja nuorsuomalaiset ja RKP:n kokoomussenaattiin Edvard Hjeltin johdolla.

Suomalaisen puolueen oppositioasema oli murtunut, mutta ei lähimainkaan sillä tavalla kuin puolueen piirissä oli keväällä 1907 odotettu ja toivottu. Senaattiratkaisu merkitsi kuitenkin hyvin tärkeää murrosta puolueen käytännön politiikassa: vanhan idealismin ja ”kansan puolue”-käsityksen murenemista. Enää ei uskottu voittoon pelkästään omin voimin ja ”vääräoppisten” romahdukseen, vaan pääohjeeksi tuli pyrkiä porvarilliseen kokoomukseen ja nimenomaan torjua eristymistä; yksin ei otettaisi vastuuta senaatista kuin korkeintaan väliaikaisesti. Sosialistihukka koettiin ensisijaiseksi, porvarilliset erimielisyydet eivät olleet yhtä tärkeitä. Kuten Danielson-Kalmari oli lausunut muiden puolueiden edustajille, suomettarelainen senaatti syntyisi vain ”äärimmäisessä häädässä”, ja ”toistaiseksi ei sitä mahdollisuutta ole lukuun otettava.”³⁴

Kesän 1908 senaattiratkaisu merkitsi askelta kansallis-idealismista

33 Suomalaisen puolueen lisätyn valtuuskunnan ptk 10.7.1908. Suomalaisen puolueen kok., k. 5 ja k. 7, VA; Kaarlo Castrénin muistiinpanot 11.7.1908. Castrénin kok., k. 2, VA; Kaarlo Castrénin pvk 29.5.1908. Castrénin kok., k. 5, VA; Edvard Hjeltin muistiinpanot 3.7. ja 11.7.1908. Edvard Hjeltin kok., k. 35:2, VA; Danielson-Kalmari Hermansonille 16.5.1908. Hermansonin kok., k. 1, HYK; Polvinen 1989, 178,179; Paasikivi 1957b, 16-18.

34 Kaarlo Castrénin muistiinpanot 16.7.1908. Castrénin kok., k. 2, VA; Edvard Hjeltin muistiinpanot 16.7.1908. Edvard Hjeltin kok., k. 35:2, VA.

ja reformistisesta politiikasta pragmaattis-konservatiivisempaan kompromissipolitiikkaan, joka tuli dominoimaan vanhasuomalaisuuden ja kokoomuspuoluelaisuuden politiikkaa lähes seuraavan neljännesvuosisadan. Toki taustalla oli ajankohtainen poliittinen tilannekin eli toisen venäläistämiskauden alkaminen juuri kesällä 1908. Venäläistämistöimien jatkuva asteittainen lisääntyminen teki sitten tilanteesta pysyvän.

Ingmanistakin oli näin tullut hallituspuolueen kannattaja juuri samaan aikaan kuin hän oli vakiinnuttanut asemansa puolueen johtopii-reissä. Hänen oma roolinsa senaattineuvotteluissa ei ollut kovin keskeinen, eikä hän näytä olleen senaattorikandidaattien joukossa. Puolueen senaattoreiksi tulivat Danielson-Kalmari, Paasikivi, Y.K.Yrjö-Koskinen, August Hjelt ja Hugo Rautapää.

Ei ole kuitenkaan havaittavissa mitään merkkejä siitä, että Ingman olisi ollut senaattiratkaisun vastustaja. Itse asiassa hänen jo pitkään soveltamansa antisosialistinen taktiikka sopi hyvin kokoomussenaatin tarpeisiin. Uudessa tilanteessa hänen oli sekä helppoa että edullista jatkaa vanhalla linjallaan.

3.4. Tasapainoilu myöntyvyyden ja vastarinnan välissä

Kokoomussenaatin puolella

Eduskunta kokoontui samaan aikaan kuin uusi senaatti nimitettiin. Ingmanille, joka valittiin jälleen suureen, perustuslaki- ja toimitusvaliokuntaan, syksyn 1908 valtiopäivät merkitsivät entistä tiukempaa keskittymistä sosiaalidemokraattien vastustamiseen - vastapelfareinaan useimmiten Yrjö Sirola ja O.W. Kuusinen. Vanhasuomalaisen turkulainen äänenkannattaja Uusi Aura kunnioittikin häntä tittelillä ”sosialistien ainenainen kurittaja”. Perustuslaillisten kanssa hän ei päätenyt kertaakaan sanaharkkaan. Tästä peruslinjastaan hän poikkesi vain liittäessään Lagerlöfin kanssa vastalauseen senaatin kertomukseen toimenpiteistä vuosilta 1905-1906.¹

---

¹ II VP 1908, ak; perustuslakivaliokunnan mietintö 2; II VP, ptk, 2276,2277; UA 8.9.1908, pk.

SDP:n edustaja Sulo Wuolijoki on tallettanut eloisan ja humoristisen kuvauksen Ingmanin toimintavoista ja vaikutusvallasta suuressa valio-kunnassa. Kyseisessä tapauksessa maantielakia, kyytilakia ja kunnallislakeja kytkettiin samaan neuvotteluun - ja valiokuntajyrä oli elementissä:

”Suomettarelainen puolue ei turhanpäiten ole käyttänyt itsestään arvolau-setta kykypuolue. Jotkut porvareista kylläkin rimpuilivat kovin ankarasti vastaan, että kunnallislakeista ei saa syntymään mitään kunnollista nyt näin lyhyessä ajassa. Silloin kuitenkin ilmestyi kaksi miestä ja he olivat propheetoita omalla maallaan. He olivat edustajat Lagerlöf ja Lauri Ingman. Kumpikin jokseenkin samanpainoisia. En totisesti minä ole koskaan nähnyt nopeampaa lainsäädäntöä kuin kunnallislakeja käsiteltäessä suuressa valiokunnassa. Kompromissi oli tehty. Lehmänkauppa oli syntynyt; ja vuoron perään ed. Lagerlöf ilmoitti pykälän ja ed. Ingman kannatti tai ed. Ingman ehdotti pykälän ja ed. Lagerlöf kannatti. Seisomaankaan he eivät nousseet, vaan heidän kummankin pyylevä selkäpuolensa näyttäytyi taempana istuville vain sekunnin murto-osaksi, kun he sanoivat ‘kannatan’. Käytin sanaa pyylevä ja lieenee syytä lisätä, että puntarissa ollessaan painoi ed. Ingman siihen aikaan 120 kiloa ja ed. Lagerlöf hiukan enemmän. Koko suuri valiokunta katseli suurella ihastuksella näiden toverusten lainsäädäntötyötä, eikä siinä muilla ollut sanan sijaa. Kunnallislaki syntyi teknillisesti kelvollisena - asiallisesti sitä kylläkin myöhemmin muutettiin. Kysyin jälkeinpäin Lagerlöfiltä: ‘Mitenkä te, joka pappeja vihaatte, olette niin ääretömän hyvää pataa Ingmanin kanssa?’ Lagerlöf vastasi: ‘Ingman, hän on mainio teologi, mutta pappia hänessä ei ole yhtään.’ — Toisenkin kysymyksen tein: ‘Onko tämä hyvä tämä teidän tehelmänne, jonka Ingmanin kanssa rakensitte?’ Lagerlöf vastasi: ‘Ainakin teille sosialisteille se on aivan suurenmoinen, sillä te saatte tässä ehdotuksessani täyden äänioikeuden ja ennen kaikkea täyden rähisemisoikeuden, mutta ette edesvastuuta, sillä sen pidätämme itsellemme m e .’ Herrojen Lagerlöfin ja Ingmanin ehdotukseen nimittäin oli sisällytetty ns. lisätyt kunnanvaltuustot. Ne eivät kuitenkaan sitten tulleetkaan lakiin.”²

Kunnallislakienkin osalta Ingman oli kehittämässä jarrua radikaalis-demokraattisia malleja vastaan. Lisättyjen valtuuskuntien valinta nimit-täin takaisi varakkaammille ja konservatiivisemmille aineksille yli-edustuksen.

Ingmanillekin oli kuitenkin valtiollinen asia näillä valtiopäivillä mer-kittävin. Kesäkuussa 1908 oli tullut voimaan uusi laki Suomen asiain esittelystä keisarille, ja suomalaisen ministerivaltiosihteerin asema heikkeni selvästi venäläisten hyväksi. Perustuslakivaliokunta laati asi-asta anomuksen, johon vain SDP teki vastalauseen - koska anomukses-

---

2 Wuolijoki 1934, 75,76.

sa oli menty ”mitä ilmeisimmän suomettarelaisen myöntövyyspolitiikan liukkaille poluille”. Näin voi tuskin katsoa asian olleen, sillä anomuksessa mainittiin vain ohimennen keisarikunnan edut ja puhuttiin pääasiassa Suomen oikeuksista ja valtiosäännön periaatteista.³ ”Puut-teista” huolimatta ei Ingman eivätkä muutkaan vanhasuomalaiset tehneet vastalauseita; uusi yhteistyö sitoi.

Kyse ei kuitenkaan ollut vain koalitiopolitiikan asettamista vaatimuksista, vaan vanhasuomalaisten Venäjän-poliittinen asenne oli muutenkin muuttumassa. Nevanlinna oli saanut Pietarissa kuulla jo ennen Mechelinin senaatin kaatumista, että hänen kannanottonsa kuulostivat aivan perustuslaillisilta, eikä hän yrittänyt itsekkään sitä kiistää. Danielson-Kalmarin mukaan oli venäläisille tehty selväksi, ettei puolue tekisi mitään kaataakseen Mechelinin senaattia eikä menisi yksin senaattiin.⁴

Ingman piti näiden valtiopäivien merkittävimmän täysistuntopuheenvuoronsa juuri käsiteltäessä edellä mainittua perustuslakivaliokunnan mietintöä. Hän puolusti sitä ja selitti, että Venäjän toimeenpanema uusi esittelyjärjestys oli Suomen oikeuteen soveltumaton ja tuottaisi maalle mitä arveluttavimpia seurauksia. Siihen oli saatava muutos. Tämän jälkeen hän kuitenkin jätti oikeusideologisen näkökulman ja palasi tutumpaan, reaalioliittiseen: Ei olisi mahdollista palata alkuperäiseenkään järjestykseen, koska Venäjä ei sitä hyväksyisi. Oli luotava sellainen esittelyjärjestys, joka poistaisi Venäjän epäluulot. Jos sellaista ei saataisi, Venäjä loisi epävirallisen esittelyjärjestyksen, joka olisi Suomen kannalta vielä huonompi. Suomen sisäiset asiat oli jätettävä Suomelle, ja Venäjän etua koskevat asiat oli järjestettävä Suomen lainsäädäntötietä ”siteten, että me voimme tunnustaa Suomen, ja Venäjän hallitus voi katsoa keisarikunnan etujen tulevan riittävästi turvatuiksi”.⁵

Puheessa esiintyi siis vanhakin kaiku vahvana. Mutta huolimatta tästä ja siitä, että Ingmanin puheenvuoro muodostui täysistunnon avauspuheenvuorona tavallaan mietinnön puolustuksen lähtökohdaksi, perustuslailliset eivät moittineet häntä oikeusnäkökulman sivuuttamisesta. Olihan Ingman toki tukevasti senaattiyhteistyön kannattajien riveissä.

---

3 Perustuslakivaliokunnan ptk 28.10. ja 29.10.1908. Rulla 1, EK. - Suoranainen klassikko Ingmanin letkautuksista on ”paljain päin”-tapaus, josta on tosin olemassa useita versioita (yksi niistä, ks. Vuolijoki 1934, 125,126).

4 II VP 1908, ak, anomusedotus 37, perustuslakivaliokunnan mietintö ja vastalause; Adolf Törngren Estlanderille 17.3.1908. Estlanders brevsaml., k. 4, ÅAB; Danielson-Kalmari Hermansonille 16.5.1908. Hermansonin kok., k. 1, HYK.

5 II VP 1908, ptk; 2259,2260.

Vuoden 1909 valtiopäivistä tuli ennätyslyhyet, kun keisari hajotti ne alkuunsa puhemieheksi jälleen valitun Svinhufvudin avajaispuheen vuoksi. Sitä ennen Ingman oli ehditty valita perustuslakivaliokuntaan.⁶ Ingmanilta ei ole säilynyt kommenttia Svinhufvudin puheesta. Mutta koska hän oli itse aikonut jarrutella jo yksistään keisarille laadittavaa adressiakin,⁷ ei liene vaikeaa arvata, mitä hän ajatteli Svinhufvudin toiminnan tarkoituksenmukaisuudesta.

Toisaalta Ingmanilla oli entistä selvemmat mielipiteet myös Venäjän toimenpiteiden tuomittavuudesta. Jo ennen eduskunnan hajotusta oli Uudessa Suomettaressa julkaistu hänen signeeraamaton pääkirjoituksensa ”Venäjän ministerineuvosto ja hajotettujen valtiopäivien päätökset”. Alaotsikko ”Mielettömyyttä ja mielivaltaa” kertoo sisällöstä kaikesta.⁸

Ingmanin entistä laajempi toiminta valtiopäivillä ja Suomalaisen puolueen johtotehtävissä merkitsivät, että poliittinen ura oli noussut hänen kannaltaan etualalle ja tuli siellä pysymäänkin kirkolliseen verrattuna. Tämä koski nimenomaan valtiollis-poliittisia kysymyksiä, taloudellis-yhteiskunnallisissa hän pysyi taka-alalla. Samalla hänen suhtautumisensa yltyviin venäläistämistoimiin oli muuttunut koko ajan kriittisemmäksi.

Poliittinen aikalisä kokoomuksen puolesta

Maaliskuun 1909 lopulla Ingman joutui määrittelemään entistä selvemmin poliittista linjaansa. Tällöin oli edessä uusi sisäpoliittinen kriisi, kun kokoomussenaatti hajosi.

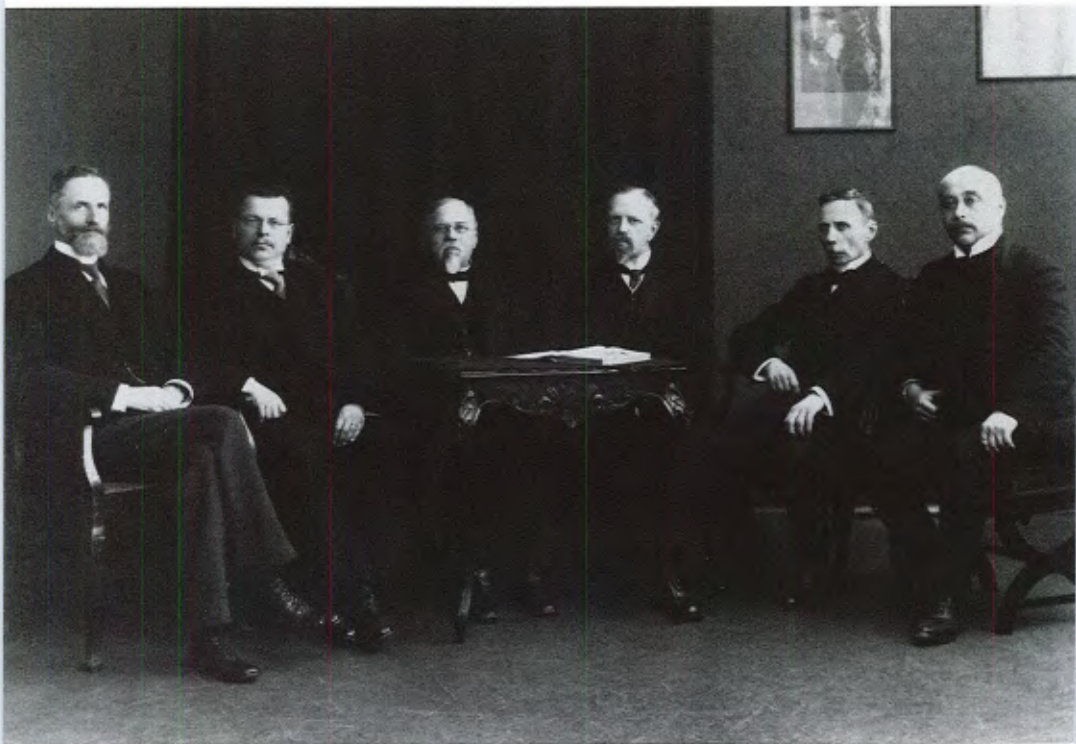
Hajoamisen taustana oli jälleen valtiollinen erimielisyys. Vahvistaessaan maanvuokralain keisari oli lisännyt siihen johdannon, jonka mukaan hajotetun eduskunnan päätöksillä ei oikeastaan ollut pätevyyttä, mutta tässä tapauksessa hän teki poikkeuksen ja hyväksyi lain. Suomalaisen yleisen käsityksen mukaan tämä johdanto sisälsi virheellisen tulkinnan eduskunnan perustuslaillisista valtuuksista. Kenraalikuvernöörin, varapuheenjohtaja Edvard Hjeltin ja vanhasuomalaisen äänenlaki kuitenkin julkaistiin johdantoinen asetuskokoelmassa.

---

6 VP 1909, ptk, 46.

Puhe, jota ei pidetty 22.2.1909. Ingmanin kok., k. B1:1, VA.

8 USr 17.2.1909, pk. Ingmanin kok., k. C1, VA.

Kuva 17: August Hjeltin tynkäsenaatti, joka jäi jäljelle perustuslaillisten senaattorien erottua maanvuokralain johdannon sanamuodosta nousseen kiistan vuoksi. Kyseessä oli viimeinen kerta, kun vanhasuomalaiset lähtivät edes lyhyeksi aikaa hoitamaan maan asioita yksin; huono menestys vaaleissa varmisti Ingmanin suosiman porvarillisen kokoomuslinjan voiton ja liukumisen mukaan passiiviseen vastarintaan Venäjää vastaan. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

Perustuslaillisetkaan senaattorit eivät aluksi olleet lain ja johdannon promulgointia vastaan, saati aikoneet erota. Puolueissaan syntyneen reaktion vuoksi he kuitenkin taipuivat äänestämään vastaan, eräät vasta aivan viime hetkessä, ja lopulta he erosivat senaatista kaikki, puolesta äänestänyt Edvard Hjelt mukaan luettuna. Kokoomussenaatin aika oli päättynyt. Paikoilleen jäi vain ns. August Hjeltin tynkäsenaatti vanha-

suomalaisine edustajineen, ja siitäkin Danielson-Kalmari vakuutti kenraalikuvernöörille, ettei puolue jäisi senaattiin millä ehdoilla tahansa ja missä tapauksessa hyvänsä.⁹

Vanhasuomalaisille tapaus oli vielä vaikeampi kuin perustuslaillisille: kokoomussenaatti oli ollut heille arvokkain ja innokkaimmin tavoiteltu. Heidän keskuudessaan ei ollut esiintynyt varsinaista julkioppositiota kokoomussenaattia kohtaan, päinvastoin kuin Nuorsuomalaisessa puolueessa, jossa pääskysen ja näiden äänenkannattaja Suomalainen Kansa olivat omaksuneet oppositiolinjan. Vanhasuomalainen Wiipurilehti oli tosin sekin aluksi torjunut kokoomuksen, mutta kääntyi sen puolustajaksi.¹⁰

Senaatin hajoamisesta alkaen yksimielisyys menettelytavasta alkoi kuitenkin säröillä myös Suomalaisessa puolueessa. Ingmaninkin oli nyt määriteltävä, minkäväristä vanhasuomalaisuutta hän aikoi ajaa, kun puolueessa alkoi esiintyä vaihtoehtoisia toimintamalleja: vanha routavuosien ”yrjökoskislaisuus” tai koalitiopolitiikan jatkaminen. Vasta kurssin valinta tässä karikossa ratkaisisi oman aseman ja vaikutusvallan säilymisen. Pelkkä antisosialismi ei enää riittänyt.

Puolueen lisätyn valtuuskunnan kokoontuessa huhtikuun alussa rivit jo rakoilivat. Danielson-Kalmari alusti senaattiasian ja toivoi puolueen ilmaisevan selvästi pyrkivänsä uudelleen kokoomussenaattiin. Ylivoinen enemmistö oli samalla kannalla, mutta vain harvat olivat valmiita kieltämään kategorisesti, etteikö senaatissa voitaisi pysyä yksinkin. Perinteisintä myöntövyyskantaa edusti hovioikeudenpresidentti D.W. Åkermanin puoliso Emma Åkerman. Osalle olisi puolestaan riittänyt liitto stålbergilaisten varpusten kanssa.

Ingmanin mielestä senaattiin oli mentävä yksinkin, mutta vain siihen asti, kunnes Venäjältä tulevat asiat tekisivät aseman mahdottomaksi. Oli tehtävä tiettäväksi, että puolue jättäisi senaatin, jos oppositio sitä vastaan olisi epälojaalia. Tämä kanta oli maltillisempi kuin puhujien

---

9 Kriisistä yleensä kts.esim. Hjelt 1920, 246-262; Langhoff 1923, 156-163; Paasikivi 1957b, 57-64; Polvinen 1989, 207-209; Torvinen 1977, 65-67; Tuominen Uno 1958, 201. - Erityisesti perustuslaillisten erosuunnitelmista ja vanhasuomalaisen asenteesta ks. Kaarlo Castrénin pvk 19.3.1909, 23.3.1909, s.a., 29.3.1909. Castrénin kok., k. 5, VA; I fråga om promulgationen af d.s.k. torparelagen af den 27 Februari (12 mars 1909). K.F.E. Ignatiuksen kok., k. 1, VA; Ernst Estlander 20.3.1909, August Nybergh 30.3.1909 ja Edvard Hjelt 30.3.1909 Adolf Törngrenille. Siteerannut Törngren painamattomissa muistelmissaan Från Finlands författningskamp samt från förberedelserna till oavhängigheten åren 1901-1918 av Adolf Törngren, 532-536. Törngrens saml., k. XV, VA.

10 Wiipuri 12.7.1908, 5.8.1908, 12.8.1908, 3.1.1909, pk:t.

enemmistön, mutta lopulta Danielson-Kalmarikin päätyi jokseenkin samanlaiseen lopputulokseen: ulkoapäin haluttiin saattaa Suomeen vieras hallitus, ja sellaista vain edistettäisiin, jos julistettaisiin mentävän vain kokoomukseen. Kokous valitsi valiokunnan tekemään asiasta ehdotuksen, ja siihen valittiin Ingman, A.O. Kairamo, E.G. Palmén, Juhan Arajärvi, Aksel Listo ja Mikael Soininen.

Valiokunnan jäsenistä Palmén ja Kairamo olivat olleet selvimmin senaattiin menemistä vastaan. Nähtävästi Ingman sai Arajärven, Soinisen ja Liston omalle kannalleen, sillä valiokunnan työn tulos heijasti nimenomaan hänen ja Danielson-Kalmarin valtuuskunnassa esittämiä näkemyksiä: Senaatti oli uudistettava kokoomusperiaatteen pohjalta, ja isänmaallisten puolueiden oli myötävaikutettava kokoomussenaatin aikaansaamiseksi. Suomalaisen puolueen miesten oli kuitenkin pysyttävä väliaikaisesti senaatissa yksinkin. Kairamokin taipui nyt tälle linjalle. Sen sijaan Palmén hyväksyi edelleen vain kokoomuksen ja sai vanhasta auktoriteetistaan huolimatta Ingmanilta osakseen arvostelua. Lisätty valtuuskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen tekemättä siihen olennaisia muutoksia.¹¹ Myöntyvyydelle oli siis asetettu periaatteelliset rajat: jos kokoomusta ei syntyisi, senaatissa ei pysyteltäisi pitemmän päälle yksinään.

Ratkaisu osoitti, että vuoden 1908 muutos oli pysyvä. Puoluejohdon enemmistö ei enää uskonut vanhafennomaanisesti oman valtamonopolin toteutumiseen lähitulevaisuudessa silkalla aatteen voimalla, vaan se oli omaksunut Ingmanin ”suurlakkosukupolvelle” ominaisen näkemyksen kompromissi- ja yhteistyöpolitiikan tarpeellisuudesta. Senaattiin jäämiseen yksinkin oli valmiuksia, mutta se oli vain väliaikainen keino; kokoomus oli tavoite.

Ingmanin osalta huhtikuun tapahtumat osoittavat, että hän kykeni toimimaan jo politiikan luojaanakin. Hänen kantansa merkitsi hänelle tyypilliseksi tulevaa ”poliittisen aikalisän” ja olosuhteita tarkkailevan kompromissilinjan reseptiä, joka jätti ovet auki sekä omalle että vastustajan tinkimiselle. Hän oli kaukana sekä Palménin ehdottomasta kokoomuslinjasta että rouva Åkermanin vanhakantaisesta myöntyväisyydestä.

Ingmanin linjan takana olivat myös idänpoliittiset pelot. Hän arveli, että jos suomalaiset eivät muodostaisi senaattia, Venäjä saattoi nimittää

---

¹¹ Suomalaisen puolueen lisätyn valtuuskunnan ptk 6.-7.4.1909. Suomalaisen puolueen kok., k. 7, VA.

sinne venäläistyneitä suomenruotsalaisia yläluokan jäseniä. Sellainen senaatti tukahduttaisi uudistukset, ja sosiaalidemokraattien kannatus kasvaisi. Ja kun senaatti ei edes yrittäisi vastustaa venäläistämistä, ”kyllä maamme vihollisten ruokahalu silloin kasvaa”. Senaatista vetäytyjät ottivat siis raskaan edesvastuun. Viimeiseen asti oli toivottava, etteivät Venäjän vaatimukset oikein kohdeltuina tekisi toimintaa mahdottomaksi. Ainakin vaaleihin asti oli pysyttävä senaatissa.¹²

Kokoomuksella ei kuitenkaan näytä olleen enää kannatusta perustuslaillisella puolella, ei ainakaan vanhasuomalaisten ajattelemassa muodossa ja uusien eduskuntavaalien lähestyessä. Myös Ståhlberg ja Helsingin Sanomat olivat nyt senaattiin menemistä vastaan. Nuorsuomalaiset päättivät pysyä poissa senaatista, kunnes Suomen asiain esittelyjärjestys olisi korjattu. Tämä oli selvä voitto kompromisseja vierastavalla pääskyslinjalle.¹³

Eduskuntavaaleissa suomalaisen hallituksen säilymismahdollisuudet heikkenivät entisestään. Suomalainen puolue kärsi toisen peräkkäisen vaalitappion ja menetti kuusi paikkaa. Näin sen kansanedustajien määrä oli pudonnut 48:aan. Muuten keskinäiset voimasuhteet eivät mainittavasti muuttuneet: Maalaisliitto voitti neljä, nuorsuomalaiset kaksi ja SDP yhden paikan.¹⁴ Ingmaninkin äänimäärä laski edellisen vuoden vaaleista.¹⁵ Toisaalta turvallinen läpimeno osoitti, että hänellä oli kylliksi nimeä tulla valituksi ilman rivikansanedustajille välttämätöntä ruohonjuuritason kampanjaa. Kevään 1909 kampanjansa hän nimittäin kävi Helsingistä ja puoluetoimistosta käsin.

Vanhasuomalaisille tulos merkitsi uutta iskua paitsi senaattipolitiikkaa, myös vanhaa idealismia, ”koko kansan puolue”-ajattelua sekä pätevyysperiaatetta vastaan. Yhteiskunnan kehitys meni aivan toiseen suuntaan kuin oli oletettu, ja samalla puolue ajautui kuin huomaamattaan yhä selvemmin yhteiskunnan ”konservatiivista lokeroa” kohti. Samaa osoittaa tietynlainen uusiutumiskyvyn herpaantuminen: pohdinta alamäen syvimmistä syistä ja parannuskeinoista jäi nimittäin huomiota herättävän vähäiseksi.

Uusi Suometar totesi puolueen kärsineen tuntevan tappion ja piti

---

12 Ingmanin konseptit ja artikkelit. Suomalaisen puolueen kokoelma, k. 14, VA. Ingmanin kok., k. C1, VA.

13 Helin 1981, 94,95; HS 31.8.1909, pk.

14 Tuominen Uno 1958, 202.

15 Satakunta 13.5.1909. - Vaalipiirissä menestyivät puolueesta parhaiten Taave Junnila (6020 3/6) ja Ingman (5456 2/3). Ingmanin äänikatoa selittää mm. se, ettei häntä ollut nyt asetettu ehdolle puolueensa jokaiselle listalle vaalipiirissä.

erityisen lohduttomana piirteenä luokkapuolueiden, SDP:n ja Maalaisliiton, voittoa kansallisen eheyden aatesuunnan kustannuksella. Mitä tuli Suomalaisen puolueen mahdollisuuksiin pitää senaattia yllä yksin, ”luulemme tietävämme, että tähän ratkaisevaan kysymykseen puolueemme keskuudessa ollaan taipuvaisia antamaan erilaisia vastauksia”, mutta kaikki tajusivat yhden puolueen senaatin onnettomuudeksi. Senaatin oikeusosaston täydentämisestä kirjoittaessaan lehti vihjaili yhä selvemmin senaatin jättämisestä: ”Jos suomalainen puolue aina ja rajattomasti on valmis yksinään ottamaan niskoilleen olojemme ja laitostemme ylläpitämisen vaikeina aikoina, niin ei toisiin puolueisiimme koskaan synny valtiollista järkeä”.¹⁶

Ingman teki vaalituloksesta johtopäätökset: kun ”laittomuus” ja ”valtiokaappaus” jatkuivat, nuorsuomalaiset olivat ”epälojaalissa” oppositiossa ja kansa osoittanut, ettei se ymmärtänyt Suomalaisen puolueen politiikan perusteita, puolueen oli jätettävä senaatti. Ingman otti siis jälleen olosuhteet huomioon, kun oli osoittautunut, ettei ongelma enää paranisi lykkäyksellä. Poliittinen aikalaisa oli päättynyt. Tämä olikin johdonmukaista, olihan hän alun perinkin määritellyt kantansa vain vaaleihin asti. Kun ne oli hävitty, oli tarkoituksetonta jatkaa vihamielistä enemmistöä vastaan, vaan oli kansanvallan mukaisesti väistyttävä. Ingman meni niinkin pitkälle, että kannatti vanhasuomalaisten eduskuntaryhmässä Svinhufvudin äänestämistä puhemieheksi. Hän sai kuitenkin osakseen vain ”alas”-huutoja. Vaikka senaattiin jääminen tajuttiin puolueessa yhä yleisemmin mahdottomaksi, yleinen mieliala perustuslaillisia kohtaan oli huonontunut. Näitä pidettiin vähintäänkin osasyllisinä tilanteeseen.¹⁷

Eduskuntaryhmässä Ingman joutui kiistaan äärimmäisen myöntyvyysmielisen E.S. Yrjö-Koskisen kanssa, joka kuvailee eräässä kirjeessään värikkäästi ryhmän erimielisyyksiä.

”[Yrjö-Koskinen, VYV] mainitsi eräästä joukkokunnasta, joka pääkaupungissa on yrittänyt harjoittaa jonkinmoista pakkovaltaa hallituksen jäseniin nähden, ja joka, tiesi millä perusteella, nimittää itseään suom. puolueen vasemmistoksi(!), vaikka sen noudattama menettely oikeastaan sotii kokonaan suom. puolueen valtiollisia periaatteita vastaan ja kuuluu kagaalipoli-

---

16 USr 12.5.1909, 16.5.1909, 20.5.1909, pk:t.

17 Ingmanin promemoria hallitusasiasta 18.5.1909. Ingmanin kok., k. B2:1, VA; Kairamo Danielson-Kalmarille 26.5.1909. Danielson-Kalmarin kok., k. 3, VA; E.S. Yrjö-Koskinen Ida Yrjö-Koskisen 3.6.1909. Ida Yrjö-Koskisen kok., k. 1, VA; ks. myös Vares 1993b, 15, 16.

tiikkaan. Ingman vaati todistuksia ja nimiä. Vastasin: 'Ed. I. ymmärtää hyvin, ett'ei 'pakkovallasta' puhuttaessa voi olla kysymystä brovningeista eikä edes nyrkinpuristuksista hallituksen jäsenen nenän edessä. Mutta sanon selvään mitä tarkoitan. Kun muutamat palosotamiehet hoitavat ruiskua hirvittävän loimon edessä, joka on karkoittanut kaikki 'järkevät' ihmiset loitommalle, ja silloin tulee yksi, taputtaa letkun pitäjää ystävällisesti olalle ja sanoo: veikkonen, tule pois, et kumminkaan voi sammuttaa, sinä panet itsesi suotta alttiiksi, sinua tarvitaan parempaan, niin minä nimitän semmoista jonkinlaisen pakkovallan harjoittajaksi, ja minä nimitän häntä rikolliseksi! - Ingman: Nimiä! - Minä: Ainakin mainitsen yhden nimen: ed. Ingman. - I.: Muita nimiä! - Minä: Yksi riittää tällä kertaa (naurua). Yleensä astui nykyään vallitseva jyrkkä suunta ryhmän keskustelussa selvästi näkyviin. Ei olla taipuvaisia minkäänlaisiin sovitteluihin kagaalin kanssa. Vaan hallituksen jäsenet oikeastaan vain kysyivätkin ryhmän jäsenten mieltä, pidättäen itselleen täydellisen toimintavapauden."¹⁸

Yrjö-Koskinen oli kuitenkin aivan liian optimistinen: käytännön politiikka vei puoluetta ja eduskuntaryhmää yhä selvemmin kokoomuslinjalle, pois senaattista. Ryhmä vain lykkäsi eroa, kunnes eduskunta voisi harkita senaattikysymystä, ja ilmoitti, ettei puolue jäisi yksin senaattiin. Samaa korostivat senaattorit.

RKP ja nuorsuomalaiset eivät kuitenkaan edelleenkään taipuneet yhteistyöhön, vaikka Ståhlberg olisikin ollut taas siihen valmis.¹⁹ Epäpoliittisena pidettyyn senaatin oikeusosastoonkaan ei saatu kuin vanhasuomalaisia.

Pysyminen myöntövyönsinjan puitteissa

Vuoden 1909 toisten valtiopäivien alettua Ingman valittiin taas eduskunnan perustuslakivaliokuntaan,²⁰ joka sai vaikeaksi tehtäväkseen muotoilla hallitsijalle adressin laillisten olojen palauttamiseksi. Jälleen kerran vanhasuomalaiset olivat valiokunnassa varovaisimpia: adressin tulisi olla lyhyt, eikä se saisi sisältää perusteluja - nehän vaikuttaisivat syytöksiltä. Ingmanin mukaan olisi ollut lausuttava "alttius siihen, että otetaan punnittavaksi asian vaatimia ehdotuksia", mutta muilta puolue-

18 E.S.Yrjö-Koskinen Ida Yrjö-Koskiselle 7.6.1909. Ida Yrjö-Koskinen kok., k. 1, VA.

19 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän tiedotus muiden puolueiden johtomiehille koskien senaatin talousosastoa, Talousosaston jäsenet valtiopäiväryhmien johtomiehille, RKP:n vastaus Danielson-Kalmarin vetoomukseen tynkäsenaatn täydentämisestä, s.a. Danielson-Kalmarin kok., k. 31, VA; Helin 1981, 95-97; August Hjelt Y.K.Yrjö-Koskiselle 1.7.1909. Y.K.Yrjö-Koskinen kok., k. 2, VA.

20 II VP 1909, ptk, 40.

eilta ei tullut hänelle tukea. Lagerlöf puuskahti lopulta, että olisi harkittava, kannattiko tällaista adressia lainkaan lähettää, sillä se olisi näissä oloissa kansalle vahingoksi. Vanhasuomalaisten yritykset siistiä sanamuotoja ja karsia kappaleita pois äänestettiin johdonmukaisesti kumoon.

Ingman, Nevanlinna, Lagerlöf ja kolme muuta vanhasuomalaista laativat lopulta vastalauseen. Sen mukaan valiokunnan mietinnössä oli pyritty lausumaan mielipide kaikista oikeuskysymyksistä, joista Suomessa ja keisarikunnalla oli eri mielipide, asioita oli käsitelty pintapuolisesti eikä ollut viitattu lainkaan suomalaisten valmiuteen neuvotella ja muuttaa lakejaan laillisesti. Vastalauseessa suositeltiin edustaja Malmivaaran - siis Suomalaisen puolueen - adressitekstiä.²¹

On helppo havaita, että Ingmanin äänenpainot vaihtelivat esiintymispaikan mukaan: omassa ryhmässä oli hillittävä myöntyvyysmielisiä, eduskunnassa vastarinnan kannattajia.

Eduskunnan täysistunnossa Ingmanin argumentointi lähtikin vastalauseen pohjalta. Hän lausui suorastaan ohjelmallisesti:

”On selvää ja kokemuskin sen osoittaa, että kuta paremmin täällä Suomessa nykyistä lainsäädäntö- ja hallintotietä asiallisesti tyydytetään valtakunnan etujen asettamia vaatimuksia, sitä vähemmän merkitystä saa keisarikunnalle Suomeen nähden kysymys erityisistä valtakunnanlainsäädäntöorگاaneista.”

Puhtaasti kielteinen kanta antoi vain aseita vastustajalle. Oli hylättävä valiokunnan mietintö ja hyväksyttävä vastalause.

Eduskunta ei kuitenkaan ollut suopea Suomalaisen puolueen esityksille. Lagerlöfin puhuttua pääskysten Jonas Castrén nimitti häntä ”Suomen eduskunnan Puriskewitschiksi”, joka puhui kuin Venäjän pää- tai oikeusministeri tai Novoje Vremja-lehti. Ståhlbergkin kannatti adressia, ja eduskunta kaatoi vanhasuomalaisten vastalauseen murskaavin luvuin 122-55. Vanhasuomalaiset eivät siis saaneet tuekseen montakaan ääntä muista puolueista.²²

---

21 Blomstedt 1969, 278; II VP 1909, ak, perustuslakivaliokunnan adressi 28.6.1909 ja vastalause; Perustuslakivaliokunnan ptk 11.6. 1909, 14.-17.6.1909, 23.6.1909, 25.6.1909, 26.6.1909, 28.6.1909. Rulla 2, EK; Estlanders anteckningar 15.6.1909. Estlanders saml., k. IV, ÅAB.

22 II VP 1909, ptk, 251-254, 261-264, 272. - Puriskewitsch oli ”Finis Finlandiae”-huudatuksen esittäjä ja Novoje Vremja oli suomalaisten erityisesti vihaama venäläinen oikeistolehti.

Muuta merkittävää ei Ingmanin osalta valtiopäivillä tapahtunut. Aloitteidenkin suhteen toistui vanha kaava: hän yhtyi ”pakollisiin” aloitteisiin vaalipiirinsä rautateistä ja suomen kielen asemasta yliopistossa ja polyteknillisessä korkeakoulussa.²³

Vaikka vanhasuomalaisen ja perustuslaillisten käsitykset olivat taas iskeneet yhteen adressiasiaassa, Suomalainen puolue jatkoi kesäkuukausina edelleen yrityksiä täydentää senaattia. Vapaaherra Otto Wrede liittyikin lopulta senaatin talousosastoon, mutta ilman mandaattia RKP:lta. Edes omasta puolueesta ei enää löytynyt halukkaita senaatto-reiksi kenraalikuvernööriin hoputteluista huolimatta; mm. Palmén kiel-täytyi²⁴.

Ingman ei ollut antanut senaattihankkeiden epäonnistumisen johtaa puolueen eristäytymiseen ja jäämiseen senaattiin yksin epämääräiseksi ajaksi. Kun senaatin valtaluvat lähestyivät syyskuussa loppuaan ja puo-lueen eduskuntaryhmä käsitteli senaatti- ja sotilasmaksuasioita, Ingman alleviivasi muistiinpanoissaan voimakkaasti Danielson-Kalmarin sanat:

”Ei ruveta ajamaan asiaa vasten eduskuntaa, siinä missä eduskunta on lakiin perustuva päättäntövalta.”

Vain E.S. Yrjö-Koskinen vastusti senaatin jättämistä; jopa hänen ennen luotettavina pitämänsä myöntövyvyssuunnan edustajat taipuivat enem-mistön kantaan. Ingmanin merkitys oli samalla noussut ryhmässä erit-täin suureksi: hän sai muodostaa ponnet sekä senaatti- että sotilasmak-suasiassa.²⁵

Syyskuun lopulla keisari pidensi valtalupia vielä kerran, kun uusia-kaan senaattoreita ei ollut saatavilla. Edes routavuosien senaattori Ossi-an Wuorenheimo ei ollut suostunut uhmaamaan puolueensa kieltoa. Lopulta loka-marraskuussa senaattiin nimitettiin venäläistyneitä, lähin-nä suomenruotsalaisia Venäjän palveluksessa olleita miehiä, ja vanha-suomalaiset senaattorit saivat eronsa. Uudet senaattorit olivat muodolli-sesti Suomen kansalaisia, mutta Suomessa heitä ei tunnettu eikä mi-kään puolue tietenkään tunnustanut heitä edustajikseen. Senaattiin liit-tyi myöhemmin kaksi vanhasuomalaista virkamiestä Ernesti Rainesalo ja Feliks Saarikoski, mutta heillä ei ollut mitään valtuutusta puolueen

23 II vp 1909, liitteet, anomusehdotukset 120,135 ja 146.

24 August Hjelt Danielson-Kalmarille 19.8.1909. Danielson-Kalmarin kok., k. 2, VA.

25 Ingmanin muistiinpanot 14.9.1909. Ingmanin kok., k. B1:4, VA; E.S.Yrjö-Koskinen Ida Yrjö-Koskiselle 10.9.1909. Ida Yrjö-Koskisen kok., k. 1, VA

taholta. Ståhlbergilaisten piirissä tämä uskottiin, ruotsalaisten piirissä ei vielä vuosiin.²⁶

Edellä jo mainittu sotilasmaksuasia koski niitä maksuja, joilla Suomi rahallisesti korvasi Venäjälle asevelvollisuuden puuttumisen. Tämän kysymyksen saama ratkaisu syksyn 1909 valtiopäivillä oli myös ollut senaatin eron viimeinen pisara. Eroamisvalmiudestaan huolimatta vanhasuomalaiset eivät nimittäin olleet valmiita yhtymään kaikessa passiiviseen vastarintaan, vaan olivat puhuneet tarmokkaasti sotilasmaksujen puolesta - Ingman etumaisena.

Ingmanin kanta käy ilmi hänen laatimastaan vastalauseesta valiokunnan mietintöön; samoja argumentteja hän esitti täysistunnossakin ja sai siellä sekä SDP:n että Maalaisliiton vastaansa. Vastalauseessaan hän esitti asian järjestämistä väliaikaiselta pohjalta, kuten oli tehty aiempinakin vuosina. Maksut tuli suorittaa ristiriitojen välttämiseksi, sillä Venäjä pystyisi kuitenkin ottamaan ne Suomelta väkivalloin. Sen sijaan periaatteellisella tasolla ei taivuttaisi myöntämään, että tämä järjestely olisi normaalia ja hyväksyttävää. Taivuttaisiin pakon edessä väliaikaiseen ratkaisuun ja vietäisiin samalla Venäjältä sekä tekosyyt provosoitumiseen ja väkivaltaan että tunnustus toimien laillisuudesta. Valiokuntakeskustelussa Ingman olikin korostanut, ettei kysymys ollut juridinen, vaan poliittinen, ja sellaisena se oli sekä mahdollista että pakko järjestää.²⁷

Täysistunnossa perustuslailliset ja SDP hallitsivat kuitenkin suvereenisti. Jonas Castrén julisti, että oikeus ja totuus pysyivät: ”Niitä ei murra väkivalta, niitä ei sorra aseet, niitä ei kukista rauta eikä veri”. Lagerlöfin esittämä suomettarelainen käsitys - ”factum tässä asiassa on, että meillä poliittisesti katsoen ei ole valitsemisen varaa” - oli mahdollisimman kaukana tästä päätoksestä. Mutta eduskunta kuunteli ja kaikui Castrénin eikä Lagerlöfin linjaa. Ingman lienee menettänyt uskonsa kantansa voittoon, sillä hän vain kertasi vanhat argumenttinsa ja vakuutti: ”Se hinta, mikä meiltä nyt vaaditaan ristiriidan välttämiseksi, ei

---

26 Suomenmielisten senaattorien eronpyyntö kenraalikuvernööriille 27.9.1909 ja konseptit lokakuussa 1909. Danielson-Kalmarin kok., k. 31, VA; kts. myös Paasikivi 1957b, 74-84; Polvinen 1989, 214; Torvinen 1977, 68-79. RKP:n asenteesta kts. Hbl 23.1.1910, 9.2.1910, 19.2.1910, 24.2.1910, 13.3.1910, pk:t; vrt. HS 18.2.1910, pk.

27 II VP 1909, ptk, 542-545, 550, 551, 555-558, 569-573; Ibid., ak, perustuslakivaliokunnan mietintö 7 ja vastalause II; Perustuslakivaliokunnan ptk 6.11.1909, 11.-12.11.1909. Rulla 2, EK.

ole niitä, joita ei mikään kansa saa suorittaa”. Äänestyksessä eduskunta eväsi sotilasmiljoonat ylivoimaisella enemmistöllä 141-53.²⁸

Kuten adressiasiaakin, masentunut Suomalainen puolue oli saanut muilta tuekseen vain muutaman hajaäänen. Ingman lausui eräässä puheessaan vielä kolme vuotta myöhemmin, että eduskunnan ratkaisu sotilasmaksuasiassa oli yksi sen historian pahimpia virheitä.²⁹ Suomettarelaisuudelle eduskunnan päätöksen kaltaisilla komeilla eleillä ei ollut arvoa sinänsä, etenkin kun venäläiset saivat sotilasmiljoonat Suomesta hallinnollistakin tietä, eduskunnan päätöksistä riippumatta - ja kaiken lisäksi eduskunta hajotettiin päätöksensä vuoksi.

Vanhasuomalaisuuskin oli jo mieltänyt uusien sortoaikojen koittaneen. Mutta sen mielestä eduskunta oli sotilasmiljoonien asiassa valinnut tien, joka vain pahensi sortoa eikä antanut mahdollisuuksia sillanrakennuspolitiikalle Pietarin suuntaan.

Muussa valtiopäivätoiminnassaan Ingman jatkoi kirkon puolustamista SDP:ta vastaan ja vastusti tiukasti pyrkimyksiä helpottaa juutalaisten maassaoleskelua. Kotimaan juutalaisten oikeuksien turvaamisen ja elinkeino-oikeuden laajentamisen hän sinänsä hyväksyi, mutta ei nähnyt tarvetta kansalaisoikeuksien myöntämiselle.³⁰ Hänen, samoin kuin muidenkin vanhasuomalaisten argumentoinnissa esiintyi nationalistisille suuntauksille tyypillistä antisemitismiäkin: kansainvälinen juutalainen kapitalismi tunkeutuisi riistämään Suomea taloudellisesti ja vahingoittaisi suomalais-kansallista kulttuuria. Vanhasuomalaisille juutalaisuus edusti kosmopoliittisuutta ja mammonistista kapitalismia ja oli sellaisena vaarallista ja vierasta.

Vartija-lehdessä Ingmanin kirkollinen itsekritiikki oli merkittävästi vähentynyt. Syylliset löytyivät sosiaalidemokraateista, näiden ”kuristuspolitiikasta” ja pahasta ajan hengestä.³¹ Vuosien 1905-1906 radikaalista ja optimistisesta kansanvallan ystävästä oli tulossa entistä selvemmin maailman pahuutta valittava konservatiivi - ainakin kulttuuri- ja aatekysymyksissä.

* * *

---

28 II VP 1909, ptk, 1328-1334,1338-1340,1343,1344. - Sotilasmiljoonista kts. tarkemmin Langhoff 1923, 13-83; Luntinen 1984a.

29 Ingmanin puhe Turun piirijärjestössä 13.10.1912. Ingmanin kok., k. B2:2, VA.

30 II VP 1909, ptk, 380,381,1373-1376, ak IV, perustuslakivaliokunnan mietintö 6, vastalause 4; Perustuslakivaliokunnan ptk 26.10.1909. Rulla 2, VA.

31 Vartija 1909, 265-268,365-368.

Kirkollinen Ingman oli saanut väistyä taka-alalle poliittisen Ingmanin tieltä, joka oli vakiinnuttanut asemansa yhtenä puolueensa ehdottomista kärkinimistä. Puolueen asema oli kuitenkin paljon vaikeampi kuin vielä vuoden 1907 vaalien jälkeen. Vuonna 1909 puolue oli joutunut jatkuvasti perääntymään: vaalit se oli hävinnyt, kokoomusta ei saatu aikaan, paikat senaatissa oli luovutettu pois (paitsi epäpoliittisesta oikeusosastosta) ja sotilasmaksuasiassa oli kärsitty tappio. Vastapainoksi oli vältetty routavuosien ja suurlakkoajan kaltainen eristyneisyys - hyvin pitkälti Ingmanin kannattamaa poliittista peruslinjaa ajamalla. Jopa Hufvudstadsbladet, joka oli otaksunut tynkäsenaatin jatkavan routavuosien senaatin perinnettä, tunnusti syyskuun 1909 lopussa, että vanhasuomalaistenkin myöntyvyydelle oli tällä kertaa tullut raja.³²

Rajojen asettaminen myöntyvyydelle ei toki ollut johtunut ensi sijassa Ingmanin, vaan lähinnä Danielson-Kalmarin arvovallasta. Ingman oli kuitenkin jo varhain omaksunut sen linjan, jolle muu puoluejohto oli vasta myöhemmin tullut, joten hänen oli ollut helpointa sopeutua uuteen politiikkaan. Hän oli asettanut olosuhteet ja sisäpolitiikan määrääviksi ja torjunut takertumisen vanhafennomaaniseen myöntyvyyteen. Hän oli pyrkinyt yhdistämään sisä- ja Venäjän-poliittisen kompromissilinjan. Tämä yhdistäminen alkoi kuitenkin käydä entistä työläämmäksi. Suomalaisen puolueen ajankohtaisimmaksi kysymykseksi tulikin yllättäen puolueen sisäinen tila, ei valtakunnanpolitiikka tai puoluesuhteet.

Sisäpoliittinen ja Venäjän-poliittinen kompromissilinja alkoivat yhä selvemmin ajautua vastakohdikseen.

---

32 Hbl 29.9.1909, pk.

4. Valtiomieheksi: ”porvarillisen kokoomuksen symboli” (1909-1917)

4.1. Myöntövyysidealismia vastaan

Hyökkäävä myöntövyyspiiri

Puoluejohdon ja Ingmanin uusi linja ei nauttinut puolueen piirissä jakamatonta kannatusta, vaan osa puolueesta tulkitsi vuoden 1909 tapahtumia paljon vanhakantaisemmin. Syksyyn 1909 asti johtajien arvovalta, usko vanhaan menettelytapaan sekä tunne jäämisestä kaikkien muiden vainoamaksi olivat pitäneet Suomalaisen puolueen rivit hyvin koossa. Uudessa tilanteessa, kun perustuslaillisten taholta paine oli vähentynyt mutta Venäjän taholta lisääntynyt ja kun puoluejohto oli tämän vuoksi arvioinut menettelytavan uudelleen, vanhoillinen kenttä ei halunnut eikä kyennyt seuraamaan yhtä nopeasti perässä. Vaikka vuonna 1908 puolueessa olikin toteutunut suuri asennemuutos, niin se oli koskenut ensi sijassa helsinkiläistä puoluejohtoa. Kentällä uusi linja oli vasta sisäänajovaiheessa.

Jo keväällä 1909 olivat senaatissa pysymisen tärkeyttä korostaneet mm. hovioikeuden presidentti D.W. Åkerman, Emma Åkerman, August Hjelt ja Wiipuri-lehden uusi päätoimittaja F.S. Eljas Pauanne. Heidän mielestään puoluetta oltiin vaarallisesti työntämässä kagalismiin.¹ Syk-

---

1 Åkerman August Hjeltille 3.4.1909. August Hjeltin kok., k. 10a, VA; August Hjelt Danielson-Kalmarille 23.3.1909. Danielson-Kalmarin kok., k. 2, VA; Pauanne Akseli Rauanheimolle 7.3.1909. Rauanheimon kok., k. IX, HYK.

syllä E.S. Yrjö-Koskinen luonnehti yksityiskirjeessä Uuden Suomettaren näkemyksiä lapsellisiksi, eduskuntaryhmää arkamieliseksi ja Wuorenheimon senaattihankkeiden estämistä ”selväksi kagaalisuudeksi”.² Myös entinen kokoomuslinjan ajaja Y.K. Yrjö-Koskinen oli taipumassa sille kannalle, että puolueen olisi ehkä toistaiseksi hoidettava asioita yksin. Senaattoriaikansa loppuvaiheessa hän kirjoitti piispa J.R. Koskimiehelle myöntövyvyssuunnan tyypillisen tulkinnan senaattiratkaisusta:

”Olen juuri menossa vannottamaan amiraaleja y.m., jotka on tänne lähetetty, päästämään valtiolaivaamme karilta, minne eduskunta sen suuntasi.”

Eräs Ingmanin tavoin Turun pohjoisesta vaalipiiristä valittu kansanedustaja pani myös vuoden 1909 tapahtumat kansan ymmärtämättömyyden ja lisäksi ”sveesien” pahantahtoisuuden tilille:

”Nyt saimme ryssiä senaattiin. Kagaalit tuntuvat olevan siitä kovin hämmästyksissään. Mutta sehän oli luonnollinen seuraus heidän omasta menettelystään. He ovat politiikassa aina olleet lapsia: vasta sitte hämmästyttään ja pahotellaan, kun erhetysten seuraukset tulevat näkyviin. — Suomen kansa on historiansa alusta alkaen osottautunut kykenemättömäksi omia asioitaan hoitamaan, ja samallainen se näkyy olevan vieläkin. Siksipä vieras sitä taaskin komentaa.”³

Näillä näkemyksillä oli mielestään suomettarelaisuuden traditio puolellaan, ja niiden kenttätasolla vielä nauttima laaja kannatus osoittaa, että läheskään kaikki vanhasuomalaiset eivät olleet valmiita samoihin johtopäätöksiin kuin puoluejohto ja Ingman. Päinvastoin, jatkuvat vaalitappiotkin saatettiin käsittää aivan toisella tapaa kuin todisteena myöntövyvyssuunnan epäsuosiosta - nimittäin rangaistukseksi vanhan tradition hylkäämisestä. Uuden ajan ”mekaaninen”, ”karsinoiva” puoluedemokratia sekä kompromissit vastustajien kanssa olivat tälle ajattelulle henkisesti vieraita.

Ensimmäistä kertaa sitten suurlakkoajan puolue ei ollut politiikan ratkaisevimmassa peruskysymyksessä yhtenäinen.

Wiipuri-lehden piiristä muodostui sen suunnan ydin, joka alkoi ajaa

---

2 Ingmanin muistiinpanovihko, alkaa ”Valtuusto 29.V.09”. Ingmanin kok., kansio B1:4, VA; E.S.Yrjö-Koskinen Ida Yrjö-Koskiselle 3.10.1909. Ida Yrjö-Koskisen kok., k. 1, VA.

3 Aleksi Käpy Y.K.Yrjö-Koskiselle 15.5.1909. Y.K.Yrjö-Koskisen kok., k. 2, VA; Y.K.Yrjö-Koskinen J.R.Koskimiehelle 20.10.1909. Koskimiehen kok., k. 2, HYK; F.O.Rapola Agda Rapolalle 14.10. ja 16.10.1909. Rapolan kok., k. 1, VA; Mustakallio 1990, 416.

kovempaa ja mielestään puolueen perinteisiin kuuluvaa myöntövyösylinjaa. Viipurin Suomalainen Nuija vaati puoluekokousta koolle ja arvosteli Uutta Suometartakin.⁴ Pauanteen lisäksi näkyvimpiä ”viipurilaisia” olivat tässä vaiheessa Åkermanit.

”Viipurilaisuus” sai eräänlaisen ohjelmajulistuksensa, kun 12. marraskuuta 1909 julkaistiin Uudessa Suometassa ja myöhemmin puolueen muissakin lehdissä puolueeseen kuuluneen Hannes Gebhardin kuuluisa ”avoin kirje”. Se oli myös varsinaisen avoimen linjariidan julkitulon alkumerkki.

Gebhardin kirjoitus edusti äärimmäistä myöntövyösykanta. Hän piti sekä perustuslaillisten että suomettarelaiten asennetta senaattikysymyksessä kevytmielisenä. ”Eikö todellakaan jo nähdä, että isänmaa vaatii muutamia miehiä tuleen?” hän kysyi. Senaattiin piti saada miehiä, jotka menisivät sinne omalla vastuullaan sekä olisivat tietoisia jäävänsä kiitoksetta ja joutuvansa syrjään parempina aikoina. ”Varmuuden vuoksi lieenee syytä lisätä, että olen tämän kirjoittanut, puhumatta asiasta loka- ja marraskuun ajalla yhdenkään suomalaisen puolueen johtomiehen kanssa”, Gebhard lopetti pitkän kirjoituksensa.⁵

Gebhard ei ollut koskaan ollut puolueessa mikään valtiollinen auktoriteetti, vaan ennemminkin maatalousasiantuntija. Paasikivi mainitsee muistelmissaan hänen olleen ”itsenäinen ja omaperäinen mies, joka ei välittänyt puolueohjelmista ja puoluekurista”.⁶ Hänen avoin kirjeensä osui kuitenkin otolliseen ajankohtaan. Suuri osa vanhasuomalaisista kenttää oli hämmennyksen vallassa, kun vanha, totuttu menettelytapa oli hylätty, joten kirjoitukselle oli olemassa selvä poliittinen tilaus - sekä innokas puolestapuhuja Wiipuri-lehden piirissä.

Avoin kirje herättikin kentällä heti laajaa innostusta. Tyytyväisin oli tietysti Wiipuri. Se otsikoi ”Vihdoinkin!” eikä tyytynyt ainoastaan ylistämään Gebhardia, vaan arvosteli suoraan Danielson-Kalmarin näkemystsiä ja vakuutti, ettei senaatin hoitaminen kävisi yli puolueen voimien. Lehti kiirehti puolue-elimä kokoonnuttamaan senaattiasian käsittelemiseksi. Myös Uusi Suometar, Uusi Aura ja Satakunta antoivat kirjoitukselle tunnustusta.⁷

---

4 Pauanne August Hjeltille 30.9.1909. August Hjeltin kok., k. 9a, VA; Viipurin Suomalainen Nuija Suomalaisen puolueen valtuuskunnalle 15.10.1909, allekirjoittajina Voipio, Nyyssölä ja Pauanne, sekä Viipurin piirikunta puolueen valtuuskunnalle 30.11.1909. Suomalaisen puolueen kok., k. 17, VA.

5 USr 12.11.1909, pk.

6 Paasikivi 1957a, 242.

7 USr 12.11.1909, pk; ks. myös esim. UA ja Wiipuri 14.11.1909; Satakunta 16.11.1909.

Puoluejohdolle uusi tilanne oli vaikea. Toisaalta Gebhardin kirjoitus oli saanut kentältä ja puolueaktiiveilta yllättävänkin suopean vastaanoton. Toisaalta ”gebhardilaisuus” voisi haitata pahasti suhteita muihin porvaripuolueisiin juuri hetkellä, jolloin kuilut niiden suuntaan olivat alkaneet umpeutua. Aseman selvittämiseksi puoluevaltuuskunta päätti pitää puoluekokouksen joulukuun 1909 lopulla eli ennen eduskuntavaaleja.⁸

Ingmanin reaktiosta Gebhardin kirjoitukseen ei ole säilynyt lähteitä. Hän piti 19. joulukuuta Vihdissä vaalipuheen ja esitti sotilasmiljoonasiaa järjestettäväksi siten, että kotimainen senaatti, eduskunta ja korkeimmat virat voisivat pysyä suomalaisilla.⁹ Vaalipuhe oli siis tavallaan traditionaalisempi kuin Ingmanin puheenvuorot puolue-elimissä, eikä siinä tietenkään kajottu puolueen sisäisiin erimielisyyksiin. Ingmanin myöntyvyys oli kuitenkin selvästi ehdollisempaa kuin viipurilaisilla. Olihan hän ollut puoluejohdossa luomassa sitä politiikkaa, jonka kimpuun myöntyvyyssiipi kävi.

Puoluekokouksessa¹⁰ erilaiset näkemykset senaattiasiaista iskivätkin rajusti yhteen. Alustajana oli Danielson-Kalmari. Hän katsoi, että puolue olisi voinut jäädä senaattiin vain, jos muutkin puolueet olisivat suostuneet sotilasmiljoonien maksamiseen. Kun näin ei ollut käynyt, olisi ollut suurempi onnettomuus jäädä senaattiin kuin lähteä sieltä. Neljäsosalla kansanedustajapaikoista ei voitaisi johtaa, hävitystyö olisi jatkunut joka tapauksessa Venäjän taholta, kansan vastustusvoima olisi vähentynyt ja senaatti joutunut taistelemaan eduskuntaa vastaan. Danielson-Kalmari teki kuitenkin pienen myönnytyksen puolueen vanhoille periaatteille: eroaminen ei merkinnyt jatkuvaa pysyttelemistä senaatin ulkopuolella, vaan olot ratkaisisivat, ja asia jätettäisiin puolueen yksitysten jäsenten harkinnan varaan.

Danielson-Kalmari pyrki siis puolustamaan eroa senaatista, mutta ei asettanut passiivista vastarintaa pysyväksi linjanvedoksi. Tarmokas sitovien ohjeiden torjuminen viitannee myös siihen, että hän pelkäsi sitovien ohjeiden voivan muodostua sellaisiksikin, että ne edellyttäisivät osallistumista senaattiin kaikissa oloissa. Gebhardin avoimen kirjeen jälkeen

8 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 22.11.1909 ja jouluk. 1909. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

9 Ingmanin vaalipuhe Vihdissä 19.12.1909. Ingmanin kok., k. B1:1, VA.

10 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 28.-29.12.1909. Suomalaisen puolueen kok., k. 3, VA. Kuvauksia ks.esim. Paasikivi 1957b, 88-92; Polvinen 1989, 217-220; Salokorpi 1988, 120,121; Torvinen 1965, 416-419; Åkermanin muistelmät, 448-458. Åkermanin kok., k. 1, VA.

vallinneessa mielipideilmastossa myöntövyvyssiipi oli nimittäin ennemminkin hyökkäys- kuin puolustuskannalla.

Åkerman kehottikin täyttämään senaatin puolueen miehillä niin pian kuin mahdollista, eikä hän uskonut, että tästä juurikaan seuraisi konflikteja kansalaisten välillä. Wiipurin päätoimittaja Pauanne tuki Åkermania, ja tämän linja näyttikin jo saavan keskustelussa yliotteen. Useat maaseutuedustajat puhuivat innokkaasti senaattiin menemisen puolesta. "Olemmeko me kagaaleja, olemmeko me passiivisen vastarinnan kannalla tai millä olemme", eräs kokousedustajista ihmetteli, ja toinen enteili vielä pahempaa hajaannusta puolueen sisällä, jos eroamista senaattista ei tunnustettaisi erehdykseksi.

Ingman oli ensimmäinen puolueen eturivin johtajista, joka tuli Danielson-Kalmarin avuksi. Hän painotti, että puolueen senaattiratkaisuisa oli koko ajan noudatettu puolue-elinten kantaa. Eduskuntaryhmähän oli päättänyt edellisenä syksynä, ettei senaattiin mentäisi yksin. Jos sinne mentäisiin, jouduttaisiin ilmitaisteluun laillista eduskuntaa vastaan, joka oli sotilasasiassakin vain puolustanut laillisia oikeuksiaan. Senaattissa olisi pakko panna toimeen venäläisten väliaikaisia säännöksiä, jotka rikkoivat tuomioistuinten ja perustuslain säännöksiä. Oli turhaa puhua ylimalkaisesti suomalaisen hallitusvallan tärkeydestä, sillä sen ymmärsi ja tunnusti jokainen.

Ingmanin taktiikka poikkesi hiukan Danielson-Kalmarista, mutta vetoaminen seurauksiin osoittaa kuitenkin pohjimmiltaan aivan samanlaisia "olot ratkaisevat"-ajattelua. Päivän päätteeksi Åkerman valitti yhä kuulleen Danielson-Kalmarilta kagaalikieltä ja vakuutti vanhaan kansallisidealistiseen tapaan, että kansan suuri enemmistö oli puolueen takana.

Seuraavana päivänä Danielson-Kalmari jatkoi otteluaan Åkermanin ja osin myös A.O. Kairamon kanssa. Hän yltyi tekemään asiasta luottamuskysymyksen, mitä hän ei ollut alun perin aikonut: jos senaatissa aiottiin olla "joka tapauksessa, millä ehdolla tahansa", "niin suunnataan tässä sellainen tehtävä puolueelle, että minä en saata sitoa itseäni sen toteuttamiseen". Heti perään puhui Paasikivi, joka tuki Danielson-Kalmaria ja Ingmania.

Danielson-Kalmarin, Ingmanin ja Paasikiven voimakkaat esiintymiset olivat kääntäneet tuulen tai ainakin kahlinneet sen voiman. Niinpä kokous hyväksyi puoluesihteerin Rantakarin ponnin:

"Tunnustaen täysin päteviksi ne syyt, jotka aiheuttivat suomalaisen puolueen jäsenten eron senaatin talousosastosta, kokous on sitä mieltä, että on

pyrittävä saamaan senaatin talousosasto jälleen kykenevien suomalaisten miesten käsiin, ja kehottaa puoluevaltuuskuntaa harkitsemaan, mitä nykyisissä oloissa käy tekeminen tämän tarkoitusperän saavuttamiseksi.”

Vahvaksi osoittautunut, mutta seinää vasten asetettu oppositio hyväksyi tämän, mutta se oli nimenomaan kompromissi: kumpikaan osapuoli ei ollut siihen tyytyväinen, ja tulevan politiikan ohjeeksi se oli aivan liian tulkinnanvarainen.

Myöntyvyyssiiven tuntema katkeruus oli jäänyt jäljelle. Etenkin sitä, että Danielson-Kalmari oli esittänyt moitteita myös routavuosien senaattia kohtaan, pidettiin myöntyvyyssiiven taholla vuosien 1899-1905 perusarvojen loukkaamisena. ”Maailma musteni silmissä”, eräs myöntyvyyssiiven edustajista luonnehti toiselle kirjeessään. Mutta hän lisäsi myös, että vaikka luottamuslauseen vaatiminen oli ollut erehdys, pakkoahan oli ollut antaa se.¹¹ Avoin kapina ja epäluottamuslause ”valtiomiestä” vastaan oli vielä liikaa suomettarelaistraditiolle.

Kiistojen jatkuminen eduskuntavaalien jälkeen oli muutenkin odotettavissa, sillä molemmat osapuolet säilyttivät omat linnakkeensa puolueen sisällä. Vanha puoluejohto valittiin uudestaan, ja toisaalta Rantakari epäonnistui yrityksissään vallata Viipurin Suomalainen Nuija myöntyvyyssiiveltä.¹²

Vaaleissa puolue jatkoi tappioiden sarjaa. Se menetti jälleen kuusi paikkaa ja sai enää 42 kansanedustajaa - 17 vähemmän kuin kolme vuotta aiemmin. Maalaisliitto voitti kaksi paikkaa, SDP kaksi ja RKP yhden. Nuorsuomalaiset hävisivät yhden paikan.¹³

Ingmanille vaali oli kuitenkin menestys. Hän sai kolmen nimen listojen mukaan laskien eniten ääniä vaalipiirissään ja voitti Paasikivenkin ensimmäisen kerran, vaikka tämä oli sijoitettu listoille hiukan häntä edullisemmin.¹⁴ Ingman saattoi katsoa olevansa puolueessa vahvemmilla kuin koskaan ennen.

Julkisesti myöntyvyyttä vastaan

Suomalaisen puolueen sisäinen skisma jatkuikin jo helmikuussa 1910. Puolueen turkulainen äänenkannattaja Uusi Aura julkaisi myöntyvyys-

---

11 Hilda Käkikoski A.O.Kairamolle 21.1.1910. Kairamon kok., k. 5, VA; Kairamo Rantakarille 12.2.1910. Kairamon kok., k. 12, VA.

12 Vares 1987, 11.

13 Tuominen Uno 1958, 205.

14 Satakunta 20.1. ja 10.2.1910.

mies J.W. Havun artikkelin ja liitti siihen positiivisen kommentin, vaikka Havu arvosteli puolueen johtoa tiukasti. Niin ikään E.S. Yrjö-Koskinen vaati Aamulehdessä tukea senaattiin menneille suomalaisille, tai puolueessa nousisi vastalauseita.¹⁵ Y.K. Yrjö-Koskinen vastusti puolestaan eduskuntaryhmässä Danielson-Kalmaria: senaattiin oli mentävä, joskin omalla vastuulla. Päätökseksi tuli, että hän ja Ingman ”inspireeraavat” asian, ”kukin kohdaltansa”¹⁶ - taas kerran hämärätkö ilmaus.

Ingman otti aloitteen käsiinsä. Helmikuun 1910 lopulla hän julkaisi Uudessa Suomettaressa signeerattuna jälkikirjoituksena siihen mennessä merkittävimmän valtiollisen kirjoituksensa ”Suomalainen puolue ja hallituskysymys”. Se oli selvästi vastine Uudessa Aurassa ja Aamulehdessä esitetyille näkemyksille.

Ingman myönsi, että osa puolueesta ei hyväksynyt eroa senaatista. Puolueena se oli kuitenkin hyväksytty, kuten puoluekokous oli osoittanut. Mikään tapahtuma ei ollut sittemmin tehnyt mahdollisemmaksi mennä senaattiin. Eroaminen sieltä oli ollut eduskunnan perustuslain mukaisen vallan tunnustamista, vaikka eroaminen ei sen vastustajien mielestä olisikaan ollut maalle eduksi ja vaikka muiden puolueiden katsottaisiinkin menetelleen taitamattomasti. Puolueen kannatuskin vaati pysymään poissa senaatista. Eduskunta olisi kokonaisuudessaan vastustanut myöntövyvyyssenaattia - Ingman siis laski tähän mukaan omankin ryhmän. Ei voitu antautua tehtäviin, joihin ei mitenkään pystyttäisi.

”Älköön suomalainen puolue silloin menkö, ilman mitään menestymisen toivetta pääasiassa, ottamaan edesvastuuta päälleen - sotkemalla enemmistöpuolueiden puolustusohjelman.”

Tämä ei kuitenkaan koskenut senaatin oikeusosastoa, joka oli pidettävä valtiollisen taistelun ulkopuolella.¹⁷

Kyseessä oli ohjelmajulistus samaan tapaan kuin Gebhardin marraskuinen kirjoitus oli ollut, mutta vastakkaisesta näkökulmasta. Se oli vastaus myöntövyvyyssiivelle ja sattui aikaan, jolloin puolueen sisäinen mielipideilmasto oli puoluekokouksen kiistojen ja vaalitappion jälkeen epätavallisen kireä. Päinvastoin kuin Gebhardin kirjoitus, johon vastustajienkin oli ollut pakko suhtautua ainakin periaatteellisella tasolla pie-

---

15 UA 23.2.1910, pk; AI 22.2.1910. Vielä kerran vanhasta asiasta.

16 Ingmanin muistiinpanovihko, eduskuntaryhmän kokous 23.2.1910. Ingmanin kok., k. B1:4, VA.

17 USr 27.2.1910, pk.

teetillä, Ingmanin kirjoitus sai enimmäkseen vastustusta osakseen. Ingmanin kokoelmassakin on asian tiimoilta vain kielteistä palautetta,¹⁸ samoin enimmäkseen puolueen lehdissäkin.

Ankarin kritiikki tuli luonnollisesti myöntövyssiiven taholta. Ingmanille vastasi Uudessa Aurassa hovioikeudenpresidentti Åkerman nimimerkillä Vanhasuomalainen. Lehden toimituksenkin myötätunto oli hänen puolellaan; lehti oli julkaissut Ingmanin kirjoituksen huomattavasti laimeammin kiitoksin kuin Havun.

Åkerman kiisti Ingmanin perustelut ja väitti, että vanhasuomalaisten ero senaatista oli vain vahvistanut perustuslaillisia. Ingmanilta näytti usko kansallisiin periaatteisiin kadonneen; oli kuitenkin muistettava, etteivät vaalitulokset ja kansallisten periaatteiden kannatus olleet sama asia. Ingmanin suosittelema menettelytapa johtaisi SDP:n enemmistöön eduskunnassa. Nyt oli toimittava pelkäämättä enemmistöpuolueita.¹⁹

Wiipuri-lehti säästi: Puolue oli antanut kannatusta kagaalipolitiikalle, ja kieltäytyminen osallistumisesta senaattiin oli johtanut kenraalikuvernöörin vaihtumiseen ja senaatin venäläistymiseen. Vaikka senaattiin menemisestä olisikin seurannut taistelu eduskunnan kanssa, niin johan sellainen vallitsi nytkin. Lehden mielestä Ingmanin kannalla olleet halusivat vaatia puoluetta passiivisuuteen ja toivottomuuteen.²⁰

Ingman vastasi Uudessa Suomettaressa "Vanhasuomalaiselle" - Åkermanin nimi ei tullut kertaakaan esille väittelyn aikana - ja totesi tämän olevan samalla kannalla kuin Havu ja E.S. Yrjö-Koskinen. Ingman tulkitsi, että jos syksyllä 1909 olisi otettu uudelleen nimitys senaattiin, puolue olisi osoittanut olevansa valmis polkemaan lakia - vai olisiko senaattiin muka pitänyt mennä kieltäytymään hallitsijan käskyistä? Muutoin Ingman toisti vanhoja perustelujaan ja painotti edelleen, ettei tullut tehdä tyhjäksi perustuslaillisen enemmistön valitsemaa linjaa autonomian puolustamiseksi.²¹

Åkerman vastasi Uudessa Aurassa perääntymättä tuumaakaan: Laki velvoitti noudattamaan virassa hallitsijan käskyä, vaikka pitäisi sitä lain vastaisenakin. Hän puolusti Wiipurin kantaa ja valitti puolueen johtopiirien asennetta, kun nämä tunnustivat vastapuolueen ohjelman huonoksi, mutta eivät silti halunneet vastustaa sitä. Sellainen laski puolueen itse-

---

18 G.A.Heman Ingmanille 5.3.1910. Ingmanin kok., VA Y 2342; Hj.Langinkoski Ingmanille 29.2.1910. Ingmanin kok., VA Y 2349.

19 UA 3.3.1910,pk; Åkermanin muistelmat, 458. Åkermanin kok., k. 1, VA.

20 Wiipuri 5.3.1910, pk.

21 USr 6.3.1910, pk.

luottamusta.²²

Ingman luonnosteli vielä yhden vastineen ja totesi siinä käsitysten olleen väittelyssä niin erilaiset, ettei ollut mahdollista päästä yhteiseen lopputulokseen. Oli toivotonta väitellä sellaisen kanssa, joka ei antanut mitään merkkiä siitä, missä oli alistumisen raja. Hän ei halunnut tuomita niitä, jotka uskoivat voivansa olla senaatissa avuksi isänmaalle, jäihän asia suurelta osin yksittäisten senaattorien harkinnan varaan. Mutta kaikkeen alistuminen oli turmiollinen kanta, parempi oli pysyä poissa senaatista.²³ Ingman ei kuitenkaan enää julkaissut tätä vastinettaan, ja polemiikki päättyi. Ingman ei ollut päässyt ottamaan viimeistä sanaa, ja hänen mielipiteensä eivät olleet saaneet kovinkaan suotuisaa vastakäikua.

Puolueen eduskuntaryhmän kokouksessa maaliskuun 1910 puolivälissä Ingman puhui muistiinpanoistaan päätellen senaattiasiaa itse. Hän piti pääkysymyksinä, oliko puolueen valjastettava itsensä senaattorien Rainesalo ja Saarikoski tueksi ja oliko tuotava äänekkäästi julki, että senaattiin oli mentävä. Kuten arvata saattaa, vastaus molempiin kysymyksiin oli kielteinen.

Perustelut olivat jälleen yksityiskohtaiset ja rationaalisen pessimistiset. Senaattorithan eivät olleet edes pyytäneet tukea, ja antamalla sitä vain sidottaisiin puolue turhaan välillisesti senaattiin ja vähennettäisiin puolueen vaikutusta maassa:

"Ei liioin huudettava, että isänmaallisia miehiä sinne sillä 1) turhaa, ei niitä mene; 2) ristiriidassa sen kanssa, että V:heimo estettiin; 4) ristiriidassa sen kanssa, puoluekokous tunnusti täysin päteviksi eroavien syyt; 5) vaarallista, sillä siellä vaaditaan nyt sellaista, johon suomalainen mies ei voi suostua; 6) turhaa, sillä suomalaiset eivät saa siellä mitään aikaan. 7) vaarallista, sillä se saa aikaan vimmatun - hyödyttömän puoluetistelun ja - ennen muuta - vallan suotta."²⁴

Kuten tästäkin käy ilmi, porvarillinen yhteistyö oli Ingmanille ensisijainen näkökohta, samoin kuin Danielson-Kalmarille, ja päätösvalan keskittyminen puolueessa yhä selvemmin ylätasolle teki hidasta työtä heidän suuntansa puolesta. Toukokuussa 1910 puolueen valtuuskunta asetti delegaation, jolla oli oikeus ryhtyä neuvotteluihin muiden puolueiden

22 UA 13.3.1910, pk.

23 Hallituskysymys, vastaus nimimerkille "vanhasuomalainen", s.a. Ingmanin kok., k. B1:1, VA. - Lisätty teksti: "Ei julaistu hyvien ystävien pyynnöstä ja (osaksi) omastakin harkinnasta."

24 Ingmanin muistiinpanovihko. Hallituskysymys. Ingmanin kok., k. B1:4, VA.

kanssa ”kaikesta, mihin valtiollinen asema saattoi antaa aihetta, kuitenkin niin, että lopullinen päätösvalta jää puolueen valtuuskunnalle”. Delegaatioon valittiin aluksi Danielson-Kalmari, Y.K. Yrjö-Koskinen ja Ingman, ja myöhemmin Yrjö-Koskinen vaihdettiin Nevanlinnaan. Passiivista vastarintaa kannattava puoluejohto sai siten delegaatioedustuksen vankasti käsiinsä.²⁵

Linjaerimielisyyksiä ei ilmaantunut enää mainittavasti ennen vuoden vaihdetta 1911-1912. Sekään, että Åkerman siirtyi senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajaksi, ei aiheuttanut ristiriitoja. Olivathan vajaa-miehitetyn oikeusosaston muutkin jäsenet vanhasuomalaisia, ja puolue pyrki kohtelemaan oikeusosastoa valtiollisen kiistan ulkopuolelle kuuluvana epäpoliittisena laitoksena.

* * *

Ingmanin, Åkermanin ja Wiipurin toimituksen vuoropuhelu oli kerrannut puoluekokouspuheenvuoroja ja osoittanut Ingmanin havainnon oikeaksi: keskustelukumppanit olivat aivan eri aaltopituuksilla. Åkerman kuului sukupolveen, jonka käsitys hallitsijanvallasta pohjautui ”hyvien keisarien” muistoon ja jolla oli hyvin idealistinen käsitys kansallisuus-aatteen moraalisesta voimasta. Ingman oli nuorena aktiivipoliitikkona ja kansanedustajana tottuneempi laskemaan parlamentin voimasuhteita ja pohtimaan poliittisia kysymyksiä pragmaattisemmin ja lyhyemmällä tähtäyksellä. Hänellä oli positiivisempi näkemys modernista demokratiasta kuin ”viipurilaisilla”, ja hän joutui varjelemaan suhteita toisiin puolueisiin. Åkermanin vanhafennomaaninen näkemys sen sijaan laski ”oikean” aatteen joka tapauksessa voittavan pitkällä tähtäyksellä. Miksi siis ajatella muita puolueita, jotka olivat tuomitut tuhoon väärin asioiden

---

25 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 31.5. ja 11.10.1910. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA. - Valitut osallistuivat puolueiden välisen ns. delegaation neuvotteluihin. Kyseinen delegaatio, josta ei ole olemassa tutkimuskirjallisuutta, esiintyy muita asioita käsitellessä tutkimuksissa yhtä monilla ja kirjavilla nimityksillä kuin olemassaoloaikanaan: porvarillinen valtiopäivädelegaatio, valtuuskunta, yhteistyöelin, neuvottelukunta, deputaatio, delegaatio ym. Tässä tutkimuksessa käytetään koko ajan nimitystä delegaatio. Delegaatioon kuuluivat porvarillisten eduskuntaryhmien vaikutusvaltaisimmat jäsenet, ja sen vahvuus vaihteli ollen yleensä 10-15. Delegaatio alkoi toimia vuonna 1910, ja sapelisenäatin aikana se oli eräänlainen porvarillinen suomalainen kokoomushallitus ja ”varjohallitus”. Varsinaisen kukoistusaikansa se koki vuoden 1917 lopusta vuoden 1918 loppuun, jolloin se saneli porvarillisen yhteistyön ehdot ja kykeni useimmiten taivuttamaan eduskuntaryhmät kannalleen. Epävirallisen luonteensa ja lähdevaikeuksien vuoksi se on jäänyt tähänastisessa tutkimuksessa liian vähälle huomiolle. Ingmanin kaltaiselle valiokuntajärylle delegaatio oli parhaita foorumeja.

ajajina? Hän ei voinut pitää eduskunnan tilapäisiä voimasuhteita ratkaisevana tekijänä totuttuaan 1800-luvun politiikkaan, jossa johtotähtinä olivat aate ja monarkki. Olihan hän moneen kertaan kiistänyt eduskunnan voimasuhteiden vastaavan kansan ”todellista” tahtoa. Wiipurikin kiisti parlamentarismien merkityksen senaattiasiaassa, koska hallitsijahan senaattorit kutsui näiden tehtäviin.

Wiipurin linjan takana olivat myös ajankohtaiset käytännön syyt: Karjalassa oli vältettävä provosoivaa vastarintapolitiikkaa, koska oli jo levinnyt huhuja läänin palauttamisesta Venäjän yhteyteen. Wiipurin nuor-suomalaisten valtakunta Karjala oli sitä paitsi äärimmäisen pääskysmielinen - tarvittiin vastapainoa.

Kyseessä oli jälleen ja entistä syvempänä vanhan fennomanian ja suurlakkosukupolven aatteellinen yhteentörmäys. Tavallaan voisi jopa sanoa, että se uuden pragmatismien ja vanhan idealismien yhteentörmäys, joka oli esiintynyt teologisessa tiedekunnassa uskonnon alalla ja jossa Ingman oli ollut reformistisena osapuolena, toistui nyt politiikassa. Vastakkain olivat sopeutuva uusi konservatismi ja idealistinen vanhakonservatismi.

Talvella ja keväällä 1910 Ingman oli tunnustanut puolueessa selvästi väriä. Hän oli ollut puoluejohdon etummainen nimi, joka oli sekä puoluekokouksessa että lehdistössä pannut itsensä likoon ja vaatinut selkeästi asettumista oppositioon ilman mitään kahdella tuolilla istumista. Yhä näkyvämmästä asemastaan huolimatta hän ei ollut auktoriteetti, mutta asettumalla Danielson-Kalmarin puolelle ja ajamalla näkyvästi porvarillisen yhteistyön mahdollistavaa politiikkaa hän oli varmistanut tulewansa huomatuksi ja varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Hänellä oli nyt korkea profiili, selkeä linja ja kiistattomat meriitit. Poliitiikan luojana hän kuului jo valtakunnalliselle tasolle.

4.2. Valtiopäivien reaalipoliitikko

Ingmanin politiikan omaleimainen ja tasapainotteleva luonne käy hyvin ilmi, kun verrataan hänen toimintaansa toisaalta puolue-elimissä, toisaalta valtiopäivillä. Vaikka hän oli puolueen sisällä liikkunut vastarintasuuntaan, valtiopäivillä tämä ei heti suoraan näkynyt. Siellähän ei tarvinnut - Ingmanin näkökulmasta katsottuna - hillitä liiallista myöntövyys-, vaan vastarintahenkeä.

Ingman joutui harkitsemaan valtiopäivämenettelyään ja suosittelemaan malttia vastarinta-asenteeseenkin juuri käydessään lehdistötaisteluaan myöntövyvyssiipeä vastaan. Hän oli laatinut puheen tarkoitukseen estää puhemieheksi jälleen valittua Svinhufvudia asettamasta sanojaan niin, että niistä seuraisi taas eduskunnan hajotus kuten vuonna 1909.¹ Svinhufvudin peräännyttyä Ingmanin puhe jäi pitämättä.

Ingman ei ollut tällä kertaa perustuslakivaliokunnassa yhtä aktiivinen kuin Danielson-Kalmari, mutta luonnollisesti hän yhtyi tämän anomusehdotukseen ”maan valtiosäännön suojelemisesta sitä järkyttäviä toimenpiteitä ja ehdotuksia vastaan”.

Kyseinen anomus oli sanavalinnoiltaan jo miltei perustuslaillinen. Siinä puhuttiin mm. Suomen perustuslakien polkemisesta, sisäisen itsenäisyyden hävittämisyrityksistä ja päätäntävällän siirtämisestä Venäjälle. Suomi ei voisi uhrata kalleinta omaisuuttaan. Suomettarelaista oli kuitenkin vakuutus, että Suomi oli valmis muutoksiin, jotka eivät horjuttaisi maan valtiollista erikoisasemaa ja hävittäisi kansallisen elämän ehtoja. Esimerkiksi sotilasasia ja jopa jossain määrin yhteisten lakien säätäminen mainittiin kompromissimahdollisuuksina, mutta nekin ehdottomasti vain Suomen perustuslain mukaisessa järjestyksessä. ”Ellei näin tapahdu, tulevat ne tietämään vain aineelliseen ylivoimaan rakentuvia kansan omaatuntoa velvoittamattomia määräyksiä.” Ingmanin kokoelmassa olevassa luonnoksessa esiintyy vieläkin kovempia sanavalintoja, joita hän on pyyhkinyt yli.

Tällaisenaikin anomus oli silti maltillisempi kuin perustuslaillisten ja sosiaalidemokraattien versiot, jotka eivät sisältäneet mitään mainintaa valmiudesta tulla keisarikuntaa vastaan, vaan olivat pelkkää vastapuolen rikosrekisteriä ja vaativat suoraan laillisuuden palauttamista.²

Täysistunnoissa Ingman ei puuttunut keskusteluihin valtiosäännön turvaamisesta tai perustuslakien voimassa pitämisestä. Venäjän ajamien, myös Suomea koskeneiden keisarikunnan yleisvaltakunnallisten lakien säätämisasiasta hän käytti puheenvuoroja, mutta tässä keskustelussa ei juuri puolue-eroja näkynyt. Ingmankaan ei liene kovasti ärsyttänyt edes kiihkeitä pääskysii, vaikka hän oli ainoa, joka tässä yksimielisessä ja

---

1 Konsepti 2.3.1910 Ingmanin valtiopäiväpuheesta, jota ei pidetty. Ingmanin kok., k. B2:1, VA.

2 Perustuslakivaliokunnan ptk 12.4.1910, 26.4.1910, 28.4.-30.4.1910, 2.5.1910. Rulla 2, EK; VP 1910, ptk, 28,56, liitteet, anomusehdotus 42; VP 1910, liitteet, anomusehdotukset 31,40,50; Ingmanin adressiluonnoskappaleet, alkaa ”Suomen Eduskunnalle”. Ingmanin kok., k. B2:1, VA.

Venäjää lähes estoitta kurittaneessa keskustelussa viittasi mitalin toiseenkin puoleen eli Suomen lojaalisuuden ja kompromissien tarpeeseen. Ingmankin jylisi jo hyvin vastarintahenkisesti: venäläisten lakiehdotus olisi toteutettuna suuri vaara suomalaiselle kansallisuudelle ja kulttuurille, kun kehitykseltään, uskonnolliselta vakaumukseltaan ja tavoiltaan erilainen kansa määräisi Suomen yhteiskuntaelämän vähänkin tärkeät piirteet.³

Toisessa käsittelyssä Ingman leimasi venäläisen lakiehdotuksen mm. sanoilla ”läpeensä epähistoriallinen, huonossa mielessä doktrinäärinen”, ”hyvän lain täydellinen irvikuva”, joka ei lähentäisi Suomea keisarikuntaan, vaan vain etäännyttäisi siitä. Mutta näidenkin, Ingmanin mittapuun mukaan ainutlaatuisen kovien sanojen jälkeen hän muistutti taas valmiudesta ottaa keisarikunnan edut huomioon. Danielson-Kalmari oli jyrkempi ja julisti, että suomalaisten vastaus ei enää voinut olla muuta kuin

” ’non possumus’, me emme voi. Niidenkin, jotka ovat koettaneet maassamme viimeiseen asti saada estetyksi sitä onnettomuutta, mikä nyt näkyy olevan tulossa, heidän täytyy, jos tämä toteutuu, sanoa: me emme voi.”⁴

Ingman pysyi linjassaan eduskunnan käsitellessä taas Venäjälle maksettavia sotilasmiljoonia: Asian oikeudellinen aspekti oli täysin selvä. Oli riistettävä ”oikeutuksen ja tarpeellisuuden varjokin” venäläisten lakiehdotukselta ja tehtävä selväksi, että tätä tietä ei voitaisi toteuttaa oikeutettujakaan vaatimuksia. Eduskunnan oli kuitenkin tarkasteltava asiaa poliittisena eikä juridisena kysymyksenä. Asia olisi pitänyt järjestää syksyllä 1909 ja siten lyödä ase vastustajien käsistä. Vieläkin se olisi mahdollista, ja se olisi paras uutinen Suomen ystäville Venäjällä. Kielteinen päätös hyödyttäisi vain Suomen vastustajia. Mutta Ingman ja vanhasuomalaisuus jäivät jälleen vähemmistöön, ja Ingman joutui polemiikkiin sekä Mechelinin että johtavien pääskysten Jonas Castrénin ja Heikki Renvallin kanssa.⁵

Ingman halusi jälleen pysyä periaatteellisesti tiukkana ja kieltää, että Venäjällä olisi vaatimuksilleen mitään juridista legitimizeettiiä. Hän ei kuitenkaan kiistänyt asiallista legitimizeettiiä kokonaan, vaan sekä hyväksyi että piti väistämättömänä, että joitain myönnytyksiä oli tehtävä. Konkreettisissa kysymyksissä oli oltava joustavampi kuin teoreettisella

3 Ibid. 236-240.

4 Ibid., 518-525, 548-550.

5 Ibid., 1055-1061, 1066, 1067, 1071, 1072.

tasolla. Juuri käytännön tasolla voitaisiin lieventää Suomen ja keisarikunnan välisiä ristiriitoja ja osoittaa, että Suomeen saattoi luottaa, kun se sai hoitaa asiansa itse.

Ingmanin politiikka oli tavallaan kahden raiteen politiikkaa, myöntyvyyden ja vastarinnan yhdistelmää. Kulloinkin kyseessä ollut poliittinen foorumi ratkaisi, kumpi elementti julkisesti dominoi, mutta yleisesti ottaen vastarinta valtasi hitaasti mutta varmasti yhä enemmän alaa niin henkisesti kuin käytännön tasolla. Hän esimerkiksi antoi kesällä 1910 nimensä käytettäväksi adressiin, jossa esitettiin kiitokset Suomen puolesta esiintyneille ulkomaalaisille.⁶

Syyskuussa 1910 kokoontuivat keisarin kutsusta ylimääräiset valtiopäivät, joiden oli määrä valita - Venäjän säätämän lain mukaisesti - Suomen edustajat duumaan ja valtakunnanneuvostoon ja antaa lausunto sotilasasiassa. Venäjän mukaanhan eduskunnalla ei ollut enää enempää kuin lausunto-oikeus valtakunnanlainsäädännön piiriin kuuluvissa asioissa.

Ingman valittiin toimitusvaliokunnan puheenjohtajaksi,⁷ mutta yhtään täysistuntopuheenvuoroa hän ei ehtinyt pitää. Valtiopäivät kieltäytyivät saamastaan tehtävästä, joten keisari hajotti ne ja määräsi uudet vaalit. Ingmanin näkyvimmäksi esiintymiseksi jäi valtiopäivien avajaisjumaanpalveluksen saarna.⁸

Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmässä oli ehditty neuvotella jonkin verran Venäjän-politiikan vaihtoehtoista. Ingman oli asettunut Nevanlinnan, Danielson-Kalmarin ja parin muun kanssa sitä ajatusta vastaan, että puolue laatisi oman adressin, mitä mm. Yrjö-Koskinen ja Kairamo eli lähinnä myöntyvyyteen taipuvat voimat olivat vaatineet. Ingmanin mielestä omalle adressille ei ollut edellytyksiä eikä toivoa. Se hylättäisiin, syntyisi räikeä keskustelu, adressi olisi luonteeltaan platoninen ja venäläisten kannalta vastenmielinen.⁹ Jälleen siis kanta, joka pyrki yhtäaikaa säilyttämään porvarillisen yhteistyön edellytykset ja välttämään tarpeetonta ilmiriitaa Venäjänkään kanssa.

Muutoinkin vanhasuomalaisten ja muiden puolueiden käsityserot Ve-

---

6 E.N.Setälä Danielson-Kalmarille 29.6.1910. Rantakarin kok., k. 12, TYK; Nevanlinna Ingmanille 3.7.1910. Ingmanin kok., VA Y 2352; Nevanlinna 3.7.1910 ja Ingman 6.8.1910 Mechelinille. Mechelinin kok., k. 61, VA; Setälä Werner Söderhjelmille 4.8.1910. Söderhjelmmin kirjekok., HYK.

7 Ylim. VP 1910, ptk ja ak, 22,33.

8 Ibid., 12. - Kts.myös Vartija 1911, 1-3.

9 Ingmanin muistintpanovihko. Adressiasia, ryhmäkokoukset 16.9. ja 22.9.1910. Ingmanin kok., k. B1:4, VA.

näjän-politiikasta olivat edelleen kapenemassa. Suomalaisenkin puolueen lehdistössä oli Venäjän-vastainen kirjoittelu murtautunut kaikki vanhat pidikkeensä. Toisaalta vanhasuomalaiset toistivat vielä lopuksi myös vanhaa ceterum censeota: Venäjän edut oli tyydytettävä laillista tietä.¹⁰

Vanhasuomalaisten edellytykset lähentyä nuorsuomalaisia paranivat keväällä 1910 myös nuorsuomalaisten sisäisen kehityksen kautta. Hel-singin Sanomien ja Suomalaisen Kansan keskinäisen polemiikin jälkeen oikeistolaiset pääskysen oli pudotettu kokonaan pois nuorsuomalaisten keskustuimikunnasta, ja eduskuntaryhmässä varpuset olivat asettuneet Jonas Castrénia vastaan.¹¹ Erot nimenomaan molempien puolueiden hallitsevien vasemmistosiippien välillä olivat koko ajan vähenemässä.

Vaaleissa Suomalainen puolue sai lopultakin katkaistua tappiokier-teensä. Se voitti yhden paikan Maalaisliitolta, mikä olikin ainoa muutos eduskunnan voimasuhteissa. Ingmankaan ei kuitenkaan jaksanut erikoi-semmin innostua Uuden Suomettaren signeeraamattomassa pääkirjoi-tuksessaan: "Sanalla sanoen, vaalit eivät ole missään suhteessa tuoneet esille mitään uutta."¹²

Ingmaninkaan vaalitulotus ei ollut yhtä hyvä kuin 11 kuukautta aikai-semmin, sillä hän oli vaalipiirinsä vertailuluvuissa vasta kuudes ja hävisi Paasikivelle. Mutta niinpä hän ei ollutkaan ollut läsnä puolueen piiriko-kouksessa, kun taas Paasikivi oli pitänyt siellä puheen.¹³ Ingmanista oli tullut pääkaupunkilaispoliitikko, jonka areenoita olivat puoluevaltuus-kunta, eduskuntaryhmä ja Uusi Suometar, eivät piirikoukseset tai Sata-kunta-lehti, jossa hänen signeerauksensa oli harvinainen vieras. Puolu-teen valtakeskuksessa hän olikin jo ainoa, joka tuli valituksi miltei jokai-seen mahdolliseen neuvottelu-, valmistelu- ym. toimikuntaan suunnitte-lemaan toimintaa ja laatimaan julistuksia.

Vuosi 1911 muodostui kuitenkin sekä Ingmanin että puolueen kannal-ta tapahtumaköyhäksi. Ainoa merkittävä tapaus puolueen piirissä oli K.N. Rantakaran siirtyminen puoluesihteerin paikalta turkulaisen Uuden Auran päätoimittajaksi. Häntä seuranneet puoluesihteerit olivat puolueen linjan kannalta huomattavasti kevyempiä politiikan teknisiä toteutta-jia, eivät linjanvetäjiä.

Kevään 1911 valtiopäivillä Ingman valittiin perustuslakivaliokunnan varapuheenjohtajaksi ja tarkastusvaliokunnan varajäseneksi. Varapu-

---

10 Ks.esim. USr 6.-7.7.1910, 12.-13.8.1910, 11.9.1910, pk:t.

11 Helin 1981, 104-116.

12 Ibid. 13.1.1911, pk.

13 Satakunta 15.11.1910 ja 17.1.1911.

heenjohtajuus tuli toisten puolueiden äänillä ohi oman puolueen ehdokkaan, minkä vuoksi hän aikoiakin pyytää vapautusta valiokunnasta.¹⁴ Erosta ei kuitenkaan tullut mitään.

Perustuslakivaliokunnassa Ingman koetti jälleen lieventää hallitsijalle lähetettävän adressin sanamuotoja ja tasoittaa Mechelinin kanssa porvarillisia erimielisyyksiä. Perustelut olivat samoja kuin aiemmin, samoin halu mainita jotain venäläisten oikeuksien järjestämisestä Suomessa ja sotilasmaksuista.¹⁵

Jos Ingmanilla olikin menestystä muokattaessa adressin sanamuotoja, niin muutoin hän oli hämmästyttävän passiivinen. Hän piti valtiopäivillä vain kaksi täysistuntopuheenvuoroa, ja nekin koskivat vain asioiden käsitteilyn tekniikkaa.¹⁶ Hän ei ollut tällä kertaa mukana edes suomen kielen asemaa koskeneessa vakioaloitteessa, vaan pelkästään ”pakollisessa” rautatiealoitteessa. Myös puolue piti matalaa profiilia eikä tehnyt omaa anomusehdotusta keisarille.¹⁷

Ingmanilla oli vuoden 1911 aikana muitakin huolenaiheita kuin politiikka. Hän näyttää jopa kurkistaneen poikkeuksellisesti liiketoiminnankin sralle, sillä hän oli mukana puolueen avustamassa Kustannusosakeyhtiö Kansassa, joka kuitenkin menestyi huonosti.¹⁸ Aikaa vei myös tieteellinen työ, kirkkolainsäädännön historian kirjoittaminen, ja lisäksi Ingmanista tuli kirkkolakikomitean sihteeri.¹⁹ Hänelle näyttää olleen tarjolla myös varsin korkea virka-asema, senaatin esittelijäsihteerin toimi.²⁰ Hän ei näytä kuitenkaan pyrkineen aktiivisesti siihen. Virka olisi-kin ollut aktiivipoliitikolle mahdoton, koska se olisi tuonut mukanaan vihatun venäläistyneen senaatin stigman. Lisäksi juuri virkamieskysymys oli se, joka alkoi pian repiä omaa puoluetta.

Elokuussa 1911 Ingman kirjoitti leppoisesti Mechelinille, että tämä kutsuisi hänen sijastaan jonkun vanhasuomalaisen varamiehen puoluei-

14 VP 1911, ptk, 18,29,34; Puhe valtiopäivien suunnittelusta 10.2.1911. Ingmanin kok., k. B1:1, VA.

15 Perustuslakivaliokunnan ptk 22.2.1911, 25.2.1911, 13.3.1911, 21.3.1911. Rulla 2, EK; Estlanders anteckningar 23.2.1911, 28.2.1911, 1.3.1911. Estlanders saml., k. 1, VA; Seppä 1976, 113,114; Tuominen Uno 1958, 279,280; ks. myös adressikirjelmän luonnos, s.a. Ingmanin kok., k. B2:1, VA.

16 VP 1911, ptk, 451,452,551.

17 VP 1911, liitteet, anomusehdotukset 16,17,18,64.

18 Ingman Kairamolle 21.1.1911. Kairamon kok., k. 5, VA. - Ingman esitti mm. kriittisiä arvioita Kansan johtokunnassa Maiju Lassilan teksteistä. (Esityslista 27.9.1910, SKS; Ingman Kustannusosakeyhtiö Kansan Johtokunnalle 26.9.1910, SKS.)

19 Vartija 1911, 177-193.

20 K.K.Aro Ingmanille 13.8.1911. Ingmanin kok., VA Y 2336.

den välisen delegaation kokoukseen - ”kesälomasta on vaikea erota ennenkuin se on välttämätöntä!”²¹ Pian Ingmanin oli kuitenkin pakko sekä erota kesälomasta että huomata puolueen sisäisen kiistan nousevan esiin kiihkeydellä, jota ei ollut saavutettu edes vuosina 1909-1910. Kyse ei kuitenkaan ollut enää myöntyvyyssiiven hillitsemisestä ja porvariyhteistyön linjan puolustamisesta hyökkäävää ”viipurilaisuutta” vastaan, vaan sotajalalla oli puolueen vastarintasiipi. Ingman joutui vaalimaan puolueyhteyttä ja hillitsemään itse liikkeelle päästämänsä tulta - siihen asti, kunnes sai kesytettyä sen rengikseen.

4.3. Passiivinen vastarinta puolueen yhtenäisyyden kustannuksella?

Tarkkailijana

Kun Suomalaisen puolueen entinen puoluesihteerin K.N. Rantakari tuli turkulaisen Uuden Auran päätoimittajaksi kesäkuussa 1911, hän tuli lehteen, joka oli ollut aikaisemmin Uutta Suometarta myöntyvempi. Rantakarin aikana lehti otti päättäväisen askeleen ”vasemmalle”¹ ja nousi valtakunnallisestikin merkittäväksi poliittiseksi suunnannäyttäjäksi. Rantakari oli puolueensa puhdasverisin järjestöjyrä ja lehdistöpropagandisti, jonka dynaamiset, lennokkaasti esitetyt näkemykset vetosivat eten-

---

21 Ingman Mechelinille 31.8.1911. Mechelinin kok., k. 63, VA.

1 Puolueen vastarintasiivestä puhuttiin sekä sen itsensä että joidenkin vastustajienkin sanastossa ”vasemmistona”. Mm. omassa artikkelissani HAik:ssa (Vares 1987, 9-16) olen käyttänyt myös vasemmisto-oikeisto-nimityksiä osapuolijaosta muiden nimitysten ohella. Koska kiista oli kuitenkin vain valtiollinen eikä sisältänyt esimerkiksi talous-, sosiaali- ja kulttuuripoliittisia ulottuvuuksia, tällainen jako ei ole välttämättä tarkoituksenmukainen. Nuorsuomalaisten osalta vasemmisto/oikeisto-nimitysten käyttäminen on perustellumpaa, koska ”varpusia” ja ”pääskysia” erottivat myös sosiaalinen liberalismi ja vanhoillisuus. Sen sijaan esimerkiksi E.S. Yrjö-Koskinen oli suomalaisessa puolueessa sosiaalipoliittikan asiantuntija ja piti vanhojen suomenmielisten - lähinnä isänsä sukupolven edustajien - näkemyksiä ”patavanhoillisina” (ks.esim. Vares 1993b, 20). Kuitenkin hän oli puolueen ehkä kaikkein periaatteellisin myöntövyysmies. Puhe ”kallistumisesta vasemmalle” osoittaa kuitenkin, kuinka kovasti puolueessa, etenkin vastarintasiiven piirissä, vierastettiin leimautumista ”oikeistolaiseksi”. Ei lienekään perusteita kutsua myöntövyysiipeä ”oikeistoksi”. ”Vasemmisto”-nimityksen käyttäminen vastarintasiivestä on hiukan perustellumpaa, koska osa myöntövyysiiivistäkin hyväksyi vastustajilleen ”vasemmisto”-nimen.

kin puolueen nuoriin. Eräs näistä mainitsikin kirjeessään, että puolueen nuorista moni oli ”Suomettarelle ja sen nykyiselle hengelle vieraana ryhtynyt Uudessa Aurassa asioita ajamaan”.² Sen sijaan puoluejohdon piirissä oli kyllästytty Rantakarin toimintatapaan.³

Rantakari sai hyökkäyksilleen paikallisen aiheen lääninsä uudesta kuvernööristä Ilmari Vuorisesta. Tätä hän luonnehti kirjeessään Ingmanille ”valtiolliseksi lurjukseksi”, ”juuri sellaiseksi, joksika kagaalit meitä sortovuosina haukkuivat”.⁴ Tammikuun 1912 lopulla Rantakari lähti hyökkäykseen, jolle tuskin oli puolueen historiassa vertaista sitten nuor-suomalaisten irtautumisen. Hän kirjoitti Uuteen Auraan omalla nimellä pitkän pääkirjoituksen keskittyen kokonaan puolueen sisäisiin erimielisyyksiin. Hänen mukaansa osa puolueesta oli mennyt yli routavuosien ohjelman, ja osa virkamiespiireistä alistui aivan liikaa. Puolue ei voinut kannattaa niitä, jotka olivat menneet sortojärjestelmän virkoihin neuvottelematta puoluejohdon kanssa.⁵

Samana päivänä Rantakari kirjoitti Ingmanille ja Nevanlinnalle ”antaneensa räjähtää”. Hän varoitti, että myöntövyvyssuunta yrittäisi vallata Uuden Suomettarenkin, ja uhkasi, että jos pää-äänenkannattaja yrittäisi ojentaa Uutta Auraa, ”niin vastaan koko tykistöllä, sillä en välitä, vaikka jäisin yksin”. Hän toivoi Ingmanin ja Nevanlinnan tiedustelevan asemaa häneltä, Rantakarilta, ennen kuin ratkaisisivat kantansa.⁶

Ingmanin reaktiosta ei ole lähteitä. Selvästi hän kuitenkin oli yksi niistä, joilta Rantakari toivoi positiivista suhtautumista ja tukea. Ingmanin aiempi toiminta ja hänen muistiinpanovihossaan oleva, helmikuun 1912 puolivälissä päivätty promemoria viittaavat siihen, että tähän oli perusteitakin. Ei tosin ole varmaa, onko promemorian ajatuksia esittänyt nimenomaan Ingman vai joku muu, esimerkiksi Danielson-Kalmari, mutta jo muistiinpanojen perusteellisuus osoittaa Ingmanin kiinnostuksen promemorian näkökohtiin. Ne myös muistuttavat suuresti niitä argumentteja, joita hän oli itse käyttänyt vuosien 1909-1910 kiistoissa puolue-elimissä ja lehdissä. Promemoriassa nimittäin painotettiin, että puolueen voimat eivät riittäneet hoitamaan kaikkia virkoja ja että jos niihin mentäisiin, jouduttaisiin syrjään parempina aikoina. Ei ollut syytä asettaa toiselle kannalle kuin muut porvaripuolueet, olot olivat toiset kuin

---

2 Haataja Gebhardille 7.8.1911. Gebhardin kok., k. V:4, VA.

3 Rantakari Akseli Rauanheimolle 12.9. ja 18.9.1911. Rauanheimon kok., k. X, HYK.

4 Rantakari Ingmanille 28.1.1912. Ingmanin kok., VA Y 2356.

5 UA 28.1.1912, pk.

6 Rantakari Ingmanille 28.1.1912. Ingmanin kok., VA Y 2356.

routavuosina. Ilmaus ”yleisen suunnan maltillisuus on parempi toivo, kuin yksityisen puolueen alistuvaisuus” on alleviivattu.⁷

Ingman oli siis todennäköisesti lähellä Rantakarin näkemyksiä, kävi hän tämä periaatteessa samaa väittelyä kuin mitä hän oli käynyt vuosina 1909-1910. Hän tuskin kuitenkaan saattoi seurata mielihyvällä tapaa, jolla Rantakari levitti puolueen sisäisiä kiistoja estoitta julkisuuteen ja unohti täysin puoluekurin; Rantakari ei nimittäin hyökännyt vain Vuorisen turkulaisia tukijoita, vaan myös Wiipuri-lehden piiriä vastaan.

Rantakarin ja Wiipurin näkemykset olivatkin täysin vastakkaisia. Wiipurin mielestä virkoihin oli mentävä, eikä kansalaisten tullut vaikeuttaa virkamiesten toimintaa. Jos virkamiehen oli pakko toimia isänmaan edun vuoksi toisin kuin puolueohjelma vaati, puolueen ei tullut tuomita häntä. Helmikuussa 1912 lehti peräänkuulutti samanlaista asennetta kuin routavuosina. Rantakari puolestaan vaati eri puolueita edustavien virkamiesten yhteistoimintaa ja taistelua perustuslaillisten virkamiesten laittomia erottamisia vastaan.⁸

On selvää, että näin kiivaassa taistelutilanteessa Ingman ei halunnut muutta mutkitta leimautua vain yhden osapuolen, ”rantakarilaisuuden” asianajajaksi. Hän omaksuikin tässä vaiheessa tarkkailijan ja tyyntytelijän roolin. Rantakaria pidettiin Helsingin horisontista tavallaan samanlaisena ilmiönä kuin viipurilaisia vuosina 1909-1910, eli niskoittelemaan nousseena äärifraktionä. Puoluejohto näyttää mieltäneen olevansa jonkinlainen ylituomari tai sovittelija. Vain Rantakarin appi Danielson-Kalmari ajoi tiukasti Rantakarin linjaa.

Puolueen valtuuskunta laatiikin helmi-maaliskuun 1912 puoluekokousta varten varsin väljän alustuksen valtiollisesta asemasta. Alustuksen mukaan tilanne oli muuttunut routavuosista, mutta oli pidettävä yhä kiinni vanhan ohjelman pääajatuksista ja oltava valmis myöntymään pitkällekin meneviin vaatimuksiin. Virkamiesasiassa ei tullut katsoa vain lain kirjainta, joka oli laadittu säännöllisiä oloja varten, vaan myös tekojen seurauksia. Toisaalta alustus toi esille seikkoja, jotka viittasivat siihen, ettei hävitystyötä saataisi rajoitettua jäämällä virkoihin, ja korosti eduskunnan merkitystä virkamiesten harkitessa menettelytapaansa. Samoin korostettiin, ettei puolue voisi täyttää virkoja yksin. Yksityisten virkamiesten tuli toimia omalla vastuulla.

---

7 Ingmanin muistinpöytäkirja, promemoria 13.2.1912. Ingmanin kok., k. B1:4, VA.

8 UA 6.2.1912, 8.-9.2.1912, 17.-18.2.1912, pk:t; Rantakari 1930, 107; Wiipuri 1.2. ja 9.2.1912, pk:t.

Alustus oli siis sävyltään lähempänä Rantakaria kuin Wiipuria, mutta sisälsi samalla jokaiselle jotakin. Myöntyvyyismies A.R. Cederbergin päiväkirjan mukaan siinä näkyi ”D-K:n kagaalisuuteen kallistuva ajatuskanta”. Toisaalta alustus oli myöntyvyyshenkisempi kuin Ingmanin koelmassa oleva aiempi, pitempi versio.⁹

Puoluekokouksessa¹⁰ käsittelyn pohjaksi tulivat edellä mainittu valtuuskunnan alustus sekä oikeusosaston senaattorin Aleksi Kävyin ponnet. Viimeksi mainitut edustivat vanhaa yryökoskislaista fennomaniaa ja routavuosien myöntyvyyttä: sopimuksia ei tehtäisi ruotsalaisten kanssa, virkoihin meneminen ja niissä pysyminen vaikeina aikoina oli tärkeää, viranomaisia oli arvostettava maan edun, olojen ja tekojen mukaan. Kävyin ponsia voidaan pitää vanhasuomettelaisuuden viimeisenä of-fensiivisena yrityksenä Suomen sisäpolitiikan historiassa.

Ingman toimi puheenvuorossaan puoluevaltuuskunnan puhemiehenä. Hän ilmoitti valtuuskunnan tulleen siihen tulokseen, että olisi soveliaampaa tyytyä pelkkään alustukseen ilman erillisiä ponsia. Häinkin piti henkilökohtaisesti

”vähemmän soveltuvana siihen varovaisuuteen, jota nykyään välttämättä on noudatettava, jos puoluekokous päättäisi tällä kertaa naulata kiinni käsityksensä vissiksi lyhyiksi ponsiksi”.

Tyypilliseen tapaansa Ingman siis jälleen jarrutteli. Hän oli aina ollut kaikkien sitovien, olosuhteista piittaamattomien ohjeiden vastustaja, ja etenkin Kävyin ponnet olivat sisällöltään selvästi ”viipurilaisempia” kuin puoluevaltuuskunnan alustus. Jarruttelu kertoo myös siitä, että hän todennäköisesti pelkäsi Kävyin ponsien saavan yhä liikaa kannatusta.

Kokouskin oli ponsien asettamista vastaan. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että se olisi ollut yksimielinen virkamiesasiassa. Kun ponsien kohtaamasta vastustuksesta rohkaistunut Danielson-Kalmari esitti alustustakin vastarintahenkisempiä mielipiteitä, myöntyvyyssiipeä edustaneet Ivar Meurman, E.S. Yrjö-Koskinen, entinen senaatin varapuheenjohtaja Streng, viipurilainen Voipio ja osin A.O. Kairamokin nousivat

9 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan alustus valtiollisesta asemasta ja sen vaatimuksista, s.a. Suomalaisen puolueen kok., k. 4, VA; Suomalaisen puolueen ohjelma 18.2.1912. Ingmanin kok., k. B1:1, VA; Cederbergin pvk 25.2.1912. Cederbergin kok., k. 23, VA.

10 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 29.2.-1.3.1912. Suomalaisen puolueen kok., kansio 4, VA. Kuvauksia ks. esim. Polvinen 1989, 228-231; Salokorpi 1988, 128,129; Seppä 1976, 137-141; Torvinen 1965, 427,428. - Paasikivi on yllättävän säästeliäs tämän samoin kuin vuosien 1912-1913 muiden kokousten kuvaamisessa vuosiin 1908-1910 verrattuna (ks.Paasikivi 1957b, 194,195).

häntä vastaan. Yrjö-Koskisen mukaan ei ollut muuta keinoa kuin alistua. Kirjavan keskustelun jälkeen kokous lopulta teki vallinneissa olo- ja voimasuhteissa ainoan mahdollisen ratkaisun: se hyväksyi puoluevaltuuskunnan alustuksen ilman ponsia.

Myöntövyvyssiipi yritti tämän jälkeen saada ponsien korvikkeena kokouksen keskustelupöytäkirjoja painettaviksi. Ehdotus torjuttiin etenkin Rantakarin johdolla. Ilmeisesti myöntövyvyssiipi arveli, että julkaiseminen olisi tuonut esille sen suhteellisen laajan kannatuksen sekä antanut senkin mielipiteille puoluefoorumin arvovaltaa. Juuri samasta syystä oli vahvemman osapuolen intressissä estää tällainen puolueen hajaannuksen dokumentoinnin jakelu, olkoonkin että jakelu olisi vain puolueen edustajille.

Puoluekokous ei ollut tuonut mitään selvää ratkaisua. Alustus oli ollut sen verran yleisluontoinen, että molemmat osapuolet saattoivat hyväksyä sen, mutta samalla niin väljä, että se jätti mahdollisuuden erilaisten näkemysten säilyttämiselle ja kehittämiselle. Niinpä sekä Uusi Aura että Wiipuri tulkitsivat oman suuntansa voittaneen. Rantakari arvosteli kiihkaasti puolueen ”byrokraattista oikeistoa” ja ”äärimmäistä oikeistotahoa” ”menneisyyden kuolleesta kopioimisesta”; tällainen suuntaus tulisi leikata puolueesta pois. Wiipuri korosti, että oli yksimielisesti torjuttu puolueeseen tulleet vieraat virvatulet, jotka olivat pyrkineet tuomaan puolueeseen vierasta leimaa.¹¹

Ponsien torjuminen ja keskustelupöytäkirjojen julkaisematta jääminen olivat kuitenkin selviä merkkejä siitä, että myöntövyvyssiipi oli joutunut puolustusasemiin. Vallitsevana oli silti edelleen ei Rantakarin, vaan Uuden Suomettaren kanta: Kertakaikkisia ohjeita ei virkamiesasiassa ollut mahdollista antaa, vaan olot ja seuraukset ratkaisivat. Virat oli tärkeää säilyttää, mutta se ei käynyt millä ehdoilla ja missä oloissa tahansa.¹²

Ingmanilla oli ollut lähinnä tyynnyttelijän ja jarruttelijan, ei aktiivisen polemisoijan rooli. Hän oli tuonut esille puoluevaltuuskunnan kannan, mutta ei ollut asettunut Danielson-Kalmarin tueksi tämän haluttua mennä vielä pitemmälle. Ingmanille kelpasi toistaiseksi Uuden Suomettaren linja. Hänen varovaista esiintymistään voi silti tuskin laskea vain sen odotteluksi, mihin suuntaan tuuli kääntyisi, sillä hän oli kaivanut oman juoksuhautansa tukevasti ”viipurilaisuuden” vastustajien aseisiin jo kak-

---

11 UA 12.3.1912, 14.3.1912, 20.3.1912. Suomalaisen puolueen yleinen puoluekokous; Wiipuri 3.3.1912, pk.

12 USr 3.3.1912, pk.

si vuotta aikaisemmin. Hän oli kuitenkin puolueen yhtenäisyyden kannalta vastuullisemmassa asemassa kuin Danielson-Kalmari, joka oli eroamassa puoluevaltuuskunnasta, tai Rantakari, joka yritti ajaa uutta, radikaalia linjaa läpi.

Ingman pyrki estämään puolueen sisäisen kiistan polarisoitumisen, sillä puolue ei ollut vielä kaksijakoisessa joko-tai-tilanteessa. Myöntyvyys- ja vastarintasiipien välissä oli yhä laaja keskusta, jolla oli sekä halu että kyky ohjata tilannetta. Se halusi selvittää konfliktin sovittamalla eikä antamalla sen mennä konfliktina ”ratkaisuun asti”. Vain Rantakarin ja Danielson-Kalmarin fraktio halusi ”puhdistaa” puolueen perusteellisesti, Ingman ja ”keskusta” eivät olleet yhtä jyrkkiä.

Huhtikuun 1912 lopulla Uusi Aura hyökkäsi jälleen Wiipuria vastaan ja syytti Uutta Suometartakin ”päänsilityksen” antamisesta tälle.¹³ Syy-

---

¹³ UA 28.4.1912, pk.

Kuva 18: Suomalaisen puolueen ryhmä vuonna 1912. Ingman istuu eturivissä keskellä, Danielson-Kalmari hänestä vasemmalla. Rivin vasemmassa päässä on Paasikivi ja oikealla myöntövyssuunnan personoituma E.S. Yrjö-Koskinen, jonka politiikka menetti koko ajan kaikupohjaansa. Suomalaisen puolueen sisäinen suuntariita jätti lopulta Ingmanin puolueen vahvaksi mieheksi, minkä aseman hän säilytti 1920-luvun lopulle saakka, vaikka ei koskaan ollut sen enempää Suomalaisen puolueen kuin Kansallisen Kokoomuspuolueen virallinen puheenjohtaja. Torjumalla jäykän myöntövyssuuntauksen Ingman oli samalla palauttamassa vanhasuomalaisuutta poliittisesti hovikelpoiseksi. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto; ks. myös Ida Yrjö-Koskisen kokoelma, Valtionarkisto, jossa kuva on kuitenkin virheellisesti liitetty vuoteen 1914.)

tökselle on vaikeaa löytää pohjaa, sillä maaliskuussa Uusi Suometar oli nimenomaan tuominut Wiipurin näkemykset valtakunnanlainsäädännöstä: "Tosiasiat pakottavat ehdottomasti leimaamaan harhaanvieväksi itsepetokseksi sellaisen valoisamielisyyden, jota 'Wiipurin' kirjoitus tulkitsee".¹⁴ Kesäkuukausiksi näyttää Rantakarikin väsyneen, sillä puolueen sisäinen kiista palasi Uuden Auran palstoille vasta elokuussa.

Puolueen sisäisen kiistan syvyyttä kuvaa kuitenkin hyvin se, että se oli tullut esille eduskunnassakin. Aluksi tosin vuoden 1912 valtiopäivät menivät vanhasuomalaisilta vanhan kaavan mukaan. Perustuslakivaliokunnassa he vastustivat sitovien ohjeiden antamista virkamiehille,¹⁵ ja adressivaliokunnassa Ingman yritti jälleen lievittää tekstin syytöksiä ja saada mukaan mainintaa valmiudesta ottaa Venäjän edut huomioon lail-

14 USr 21.3. ja 29.3.1912, pk:t.

15 VP 1912, ak V, perustuslakivaliokunnan mietintö 7, vastalause I.

lista tietä. Tämän epäonnistuttua hän esitti koko adressin hylkäämistä.¹⁶ Mutta tämän ”traditionaalisuuden” ohella on huomattava, että täysistuntokäsittelyssä vanhasuomalaiset kuitenkin taipuivat yhteiseen rintamaan muiden kanssa - Juhani Arajärvi jopa puolusti adressiehdotusta. Ingmanin vaikenä epäilyksistään huolimatta. Sen sijaan E.S. Yrjö-Koskinen rikkoi rintaman ja vastusti adressia: ”Se ei ole mikään adressi, se on vastalause, joka eräissä kohdissa muistuttaa lainopillista riitakirjoitusta.”¹⁷

Rivit olivat siis hajoamassa eduskunnassakin, jossa puolueen sisäisen yhtenäisyyden varjeleminen oli kaikkein tärkeintä.

Ingman painotti jälleen myöntövyötyt enemmän eduskunnassa ja lehdistössä kuin puolue-elimissä. Syy oli sama kuin ennenkin: Oli torjuttava sekä liiallinen myöntövyötyt että liiallinen vastarintahenki. Edellistä vastaan piti taistella puolueessa, jälkimmäistä vastaan eduskunnassa. Ingmanille oli kuitenkin tyypillistä, ettei hän ajanut oppositiota toisia puolueita vastaan loppuun asti, kun siitä ei ollut käytännön hyötyä, vaan vain vahinkoa yhteiselle rintamalle Pietaria vastaan. Tässäkin hän seurasi vuonna 1910 markkinoimaansa kantaa.

Helmi-maaliskuun 1912 puoluekokouksen luoma suvantovaihe puolueen sisällä oli niin keinotekoinen, että ennen pitkää sen oli pakko loppua. Tällä kerralla aloitetta ei ottanut vain Rantakari, vaan osaltaan myös Ingman itse.

Aloite Ingmanin haltuun

Elokuun 1912 loppupuolella Wiipuri suositteli taas virkamiesasiassa sovellettavaksi routavuosien (eli ensimmäisen sortokauden) periaatteita ja ihanteita. Hävitystyötä voitaisiin rajoittaa jäämällä virkoihin.¹⁸ Todennäköisesti juuri tämän kirjoituksen vuoksi Rantakari kirjoitti samana päivänä Danielson-Kalmarille, että pitäisi ”savustaa Uusi Suometar luolastaan asettumaan jollekin selvälle kannalle”.¹⁹

Wiipurin ja Uuden Auran kiistelystä taas kiihtyessä päätoimittaja Nevanlinna kirjoittikin Uuteen Suomettareen välittäväksi kannaksi tarkoitettua pääkirjoituksen. Signeeraamattomana se merkitsi pää-äänenkan-

---

¹⁶ Seppä 1976, 155,156.

¹⁷ VP 1912, ptk, 111-113; Vares 1993b, 22.

¹⁸ Wiipuri 20.8.1912, pk.

¹⁹ Rantakari Danielson-Kalmarille 20.8.1912. Danielson-Kalmarin kok., k. 5, VA.

nattajan astumista ulos ”luolastaan”, mutta Rantakarin kannalta lehti lähti väärään suuntaan.

Nevanlinnan kirjoituksen mukaan asema ja toiminnan edellytykset eivät olleet muuttuneet routavuosista. Taistelua olisi mahdotonta voittaa, jos virkamiehistö venäläistyisi: sitä paitsi venäläiset tuskin suunnittelivat virkojen valtaamista kaikissa tapauksissa. Näin ollen voitaisiin alistumisella säilyttää virat suomalaisilla parempia aikoja varten, ja muuta ei tarvitsisikaan saavuttaa. Kirjoituksessa annettiin myös ymmärtää, että tilanne vaati virkamiehiltä erilaista käyttäytymistä kuin kunnallisilta luottamusmiehiltä ja yksityisiltä kansalaisilta.²⁰

On helppo ymmärtää, että Wiipurin reaktio kirjoitukseen oli paljon innostuneempi kuin Uuden Auran. Helsingin Sanomilta ja Hufvudstadsbladetilta kirjoitus sai erittäin jyrkän tuomion.²¹

Pian Rantakari sai kuitenkin Ingmanilta arvovaltaista tukea. Ingman julkaisi Uudessa Suomettaressa 1. syyskuuta nimellään varustetun pääkirjoituksen ”Maamme virkamiehet ja nykyinen asema”. Kirjoitus oli nimenomaan puheenvuoro vastarinnan puolesta.

Ingman ei uskonut, että alistumisella voitettaisiin mitään. Päinvastoin kuin Uusi Suometar hän arveli, että Venäjä pyrki joka tapauksessa venäläistämään virat. Alistumiselle tuli asettaa jokin raja; kaikkeen alistuva virkamies menettäisi arvonsa kansalaisten silmissä ja joutuisi riippuvaiseksi laittomuusjärjestelmän jatkumisesta. Hänestä tulisi jopa este parempien olojen palautumiselle. Kaksijako-oppi, jonka mukaan muiden taistellessa virkamiehet voisivat alistua, oli pahin tilanne, mitä voitiin kuvitella. Kansalaiset joutuisivat taistelemaan paitsi ulkonaista sortovaltaa, myös omaa virkamiehistöä vastaan. Sellaisia uhrauksia ei jaksettaisi kauaa kestää.²²

Ingmanin osalta tämä kirjoitus oli merkitykseltään yhtä tärkeä, jopa tärkeämpi kuin vuoden 1910 kirjoitukset. Vaikutuksiltaan se oli selvästi tuloksekkampi. Todennäköisesti perustuslaillisten reaktio oli osaltaan ajanut häntä kumoamaan Uuden Suomettaren kompromettoivia näkemyksiä ja pelastamaan porvarillisen kokoomuksen tulevaisuutta. Olihan jo Helsingin Sanomatkin ehtinyt ennakoida, että sisäinen hajaannus maassa jatkuisi Uuden Suomettaren asenteen takia. Porvarillisen yhteistyöpolitiikan turvaaminen ajoi nyt ”reaalipolitiikan” ja puolueen sisäisen rauhan varjelunkin edelle.

---

20 USr 25.8.1912, pk.

21 Wiipuri, UA ja HS 27.8.1912, pk:t; Hbl 26.8.1912, pk.

22 USr 1.9.1912, pk. Ingmanin kok., k. C4, VA.

Uuden Suomettaren toimitus tunnusti Ingmanin huomautusten tärkeyden, ja vaikka se arvelikin hänen käsittäneen lehden kirjoituksen parissa kohtaa väärin,²³ lehden oli pakko lähestyä taas vastarintasiipeä.

Jo turhautumaan ehtinyt Rantakari kirjoitti Ingmanille kiitollisena ja innostuneena, että kirjoitus oli tehnyt hänen olonsa paljon siedettävämmäksi. Hän oli saanut taistella yksin, samalla kun puolue oli kallistumassa myöntyvyysmiesten suuntaan ja "Suometar näytti vain odottavan sopivaa tilaisuutta laskeakseen täysin purjein Viipuriin". Ingmanin kirjoitus oli ollut kuin "taivaasta tullut pelastus", etenkin kun sen takana oli yksi eduskuntaryhmän huomattavimmista miehistä. "Minä en enää epäile tämän puolueenkaan kohtaloa, niinkuin joku aika sitten."²⁴

Kirje kertoo vakuuttavasti siitä, että Rantakari oli jo alkanut tuskastua taisteluunsa ja puoluejohdon passiivisuuteen. Olihan kiistatonta, että Uusi Suometar oli ottanut askeleen myöntyvyyttä kohti. Keväällä lehti oli arvostellut Wiipuria, nyt se oli asettunut lähemmäs tätä kuin Uutta Auraa.

Rantakarin innostuksesta on helppo havaita sekin, että vasta nyt hän sai Ingmanilta sen tuen, jota hän oli jo kevättalvella tavoitellut. Rantakari lisäsiikin höyryä, arvosteli yhä useammin Uutta Suometartakin ja kielsi jo virkamiesten oikeuden vapaaseen harkintaankin, koska sellainen sotisi kansanvaltaa vastaan.²⁵ Tämäkin osoittaa ilmapiirin muuttuneen: kevättalvellahan, syystalvesta 1909-1910 puhumattakaan, vastarintasiipi oli nimenomaan torjunut sitovat ohjeet. Silloin oli arveltu niiden menevän ennemmin myöntyvyyden kuin vastarinnan suuntaan, nyt suunnan arveltiin olevan toinen, joten sitovuuskin kelpasi. Asenteellisesti uusi käsitys "sitovista" ohjeista merkitsi sitä paitsi suurta poikkeamaa arvokonservatismille perinteisestä meritokratiasta, joka varasi vaikutusasemaan nousseelle yksilölle laajan harkintavallan.

Wiipurille Ingmanin kirjoitus oli epämiellyttävä yllätys. Lehti ilmoitti olevansa Ingmania optimistisempi kansan siveellisen kestävyys ja isänmaallisen mielen suhteen. Lehti ei myöskään ollut vielä vähääkään defaitistinen, vaan arveli uuden puoluekokouksen pitämisen olevan vain eduksi; jos Uuden Auran kanta voittaisi, sitä ei tulisi säikähtää, sillä puolueesta oli ennenkin lohjennut paloja, eikä tärkeintä ollut joukkojen

---

23 USr 1.9.1912, toimituksen huomautus.

24 Rantakari Ingmanille 2.9.1912. Ingmanin kok., VA Y 2356.

25 UA 3.9.1912, 8.9.1912, 11.9.1912, 15.9.1912, 22.9.1912, pk:t, 5.9.1912. Uusi Suometar vastaa, 6.9.1912. Suomalaisen puolueen lehdet ja Uusi Suometar.

määrä, vaan tahto ja menettelytapa.²⁶ Näkemys edusti joka suhteessa samaa vanhafennomaanista kansallisidealismia kuin Åkerman vuonna 1910. Uusi Suometar osoitti puolestaan todella pitkää sietokykyä Rantakarin hyökkäysten edessä ja valitsi taktiikakseen vaieta puolueriidan kuoliaaksi.

Puolueen valtuuskunta päätti kutsua koolle lisätyn valtuuskunnan ja edustajat puolueen jokaisesta sanomalehdestä.²⁷ Juuri Ingman oli ehdottanut tätä uuden puoluekokouksen pitämisen sijasta. Hän halusi kanavoida konfliktin puoluekokousta alemmalle foorumille, ja luonteeltaan Rantakaria vähemmän koleerisena hän antoi tämän pitää lehdistössä yksin yllä Wiipurin ja Uuden Suometaren vastaista rumputulua. Tämä osoittaa, että vaikka hän oli nyt sitoutunut vastustamaan aktiivisesti myöntyvyyssiipeä, hän toimisi omassa, ei Rantakarin tahdissa.

Puolueen sisäisessä kaksijaossa Ingman voidaan siis laskea vastarintasiiven edustajaksi, mutta monivivahteisemmassa jaossa hänet on syytä sijoittaa tässä vaiheessa ”keskustalaiseksi”, joka katsoi vastarintasiiven suuntaan.

Ennen lisätyn valtuuskunnan kokousta myöntyvyyssiipikin alkoi tajuata asemansa heikentyneen. Wiipuri valitti, että haluttiin tuomita edellisen puoluekokouksen välittävä kanta ja saada puolue tunnustamaan vain ”joku äärimmäisyys”. Lehti kysyi, joutiko Suomalainen puolue perimmäisine valtiollisine vakaumuksineen lopetettavaksi.²⁸ Ennen lisätyn valtuuskunnan kokousta D.W. Åkerman lisäksi erosi senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajan tehtävästä. Painamattomissa muistelmissaan hän tosin kiistää eron poliittiset motiivit. Ajankohta huomioon ottaen taka-ajatuksena lieenee kuitenkin ollut antaa havainto-opetusta siitä, mihin Rantakarin linja johtaisi. Perustelihan Åkerman julkisuudessaan eroaan sillä, että oli eri mieltä menettelytavoista puolueen enemmistön kanssa. Myös jotkut myöntyvyyssuunnan edustajat toivoivat erosta poliittisiakin vaikutuksia.²⁹

Rantakari sulki kaikki kompromissit mahdollisuuksien ulkopuolelle Uudessa Aurassa ennen lisätyn valtuuskunnan kokousta.³⁰ Ingman pyyteli maltillisempänä.

---

26 Wiipuri 3.9.1912, 10.9.1912, 14.9.1912, pk:t.

27 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 17.10.1912. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

28 Wiipuri 20.10.1912, pk.

29 Åkermanin muistelmat, 477-483. Åkermanin kok., k. 1, VA.

30 UA 2.11.1912, pk.

Ingmanin ”askel vasemmalle”: vastarinta-asenteen voitto

Puoluevaltuuskunta laati lisättyä valtuuskuntaa varten jälleen alustuksen. Perinteistä oli, että siinä korostettiin Suomen ja Venäjän välisen järjestämistä positiivisin toimenpitein. Vastarintahenkinen osa oli kuitenkin paljon laajempi ja tinkimättömämpi kuin aiemmin: Ristiriitoja ei voitu sovittaa, koska Venäjä pyrki Suomen epäkansallistuttamiseen. Asiallisiin vaatimuksiin suostuminen oli katsottava maan lakien syrjäyttämiseksi ja alistumiseksi sisäisen itsenäisyyden hävittämiseen. Viipurin ym. maistraattien menettely olla tunnustamatta laillista voimaa Venäjän säätämälle yhdenvertaisuuslaille oli oikea. Kansalaisten oli kuitenkin vältettävä laajentamasta ristiriitaa aloille, joita se ei vielä koskenut.³¹

Alustuksen monet avainkohdat muistuttavat silmiinpistävästi erästä Ingmanin Turun piirijärjestössä pitämää puhetta. Paasikiven kokoelmasa onkin merkitty alustusluonnokseen, että kyseessä on Ingmanin ehdotus. Paasikivi oli hiukan Ingmania myöntyväisempi ja yliviivasi tiukimpia alistumisen vastaisia sanamuotoja.³²

Lisätyn valtuuskunnan kokouksessa³³ myöntyvyyslinjan edustajat joutuivat yhä selvemmin viivytystaisteluun. Päätoimittaja Pauanne ja Ivar Meurman halusivat yhdistää kysymyksen puoluekokouksen pitämisestä ja valtiollisen kysymyksen. Tämä kanta selittyy sillä, että myöntyvyyspiiri halusi ennen kaikkea torjua kevään 1912 puoluekokouksen päätöksen muuttamisen. Se vetosikin jatkuvasti siihen, että lisätty valtuuskunta oli alempi puoluefoorumi kuin puoluekokous, joten se ei voisi tehdä muutoksia puoluekokouspäätöksiin. Toisaalta Meurman vaati asian ratkaisemista lopullisesti tässä kokouksessa - tietenkin sen takia, ettei seuraavassa puoluekokouksessa mentäisi enää enempää vastarintasiiven suuntaan. Taktiikasta käy ilmi, että myöntyvyyspiirin piirissä uskottiin muutosten voivan mennä vain vahingolliseen suuntaan. Ingman, joka oli nähtävästi taas kaavaillut poliittista aikalisää ja ollut seuraavan puoluekokouksen lykkäämisen kannalla, esittikin vastavetona verhotun uhkauksen puoluekokouksen pitämisestä sittenkin jo lähitulevaisuudessa.

Muutoin Ingman korosti samaa kuin alustuksessa: moniin Venäjän

---

31 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan alustus valtiollisesta asemasta 3.11.1912. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA, ks. myös Ingmanin kok., k. B1:1, VA.

32 Suomalaisen puolueen julkilausumaehdotus, s.a. Paasikiven kok., k. III:2, VA.

33 Suomalaisen puolueen lisätyn valtuuskunnan ptk 3.11.1912. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA. - Keskustelu- ja päätöspöytäkirjat ovat erikseen. Kuvauksia ks.esim. Paasikivi 1957b, 195-197; Polvinen 1989, 231,232; Salokorpi 1988, 130; Seppä 1976, 145-148; Torvinen 1965, 429,430.

vaatimuksiin olisi voitu suostua, jos ne olisi esitetty laillisesti. Mutta kun ne oli esitetty laittomasti, ”niin se tietää alistumista siihen, mikä hävittää autonomiaamme”. Hän kannatti Paasikiven ja Danielson-Kalmarin ilmaisemaa kantaa: alustus ei mennyt yli edellisen puoluekokouksen päätösten, vaan merkitsi vain edellisessä puoluekokouksessa annetun lausunnon erityistä alleviivaamista uusien olojen pakosta.

Kokous hyväksyi lopulta yksimielisesti puoluevaltuuskunnan alustuksen, mutta ei lausunut muuttaneensa puoluekokouspäätöstä. Käytännössä vastarintasiipi oli vain saanut uuden pistevoiton, ja pesäeroa oli lykätty toisen kerran vuoden 1912 aikana. Paljon puhuttu ”kallistuma vasemmalle” oli kuitenkin jyrkentynyt.

Wiipuri ei näissä oloissa kommentoinut kokousta lainkaan, vaan vetäytyi valtiollisesti kuoreensa. Uusi Suometarkin oli vaitelias, kun taas Rantakari tulkitsi Uudessa Aurassa reippaasti kokouksen tulkinneen vuoden 1912 puoluekokouspäätöstä samalla tavalla kuin Uusi Aura.³⁴

Ingman ei puuttunut kokouksessa keskusteluun sen kiivaimmassa vaiheessa, kun Rantakarin, Danielson-Kalmarin, Meurmanin ja Pauanteen väittely meni henkilökohtaisuuksiin asti. Sovittelijankaan rooliin Ingman ei pyrkinyt, vaan sen omaksuivat hänen puolestaan Nevanlinna ja Paasikivi. Varovainen näkökulma korostui myös siinä, että hän ei halunnut keskusteluja julkisuuteen, mitä myöntövyvyssiiven taholta taas vaadittiin. Puolueen sisäistä riitaa ei pitänyt levitellä enempää kuin oli pakko eikä huolestuttaa perustuslaillisia antamalla lisäjulkisuutta myöntövyvyysmiesten mielipiteille.

Rantakarin ja Danielson-Kalmarin näkökulma oli kuitenkin edelleen Ingmania kategorisempi: ilmiriitaa ei kannattanut välttää, koska voitto näytti varmalta. Ingmanin, Nevanlinnan ja Paasikiven kolmikko muodosti kuitenkin vielä tässä vaiheessa puoluetta johtaneen ”keskustan” tai maltillisen vastarintasiiven. Sekin oli vastarintahenkisempi kuin keväällä, mutta ei valmis astumaan lopullista askelta. Ingman oli kuitenkin ottanut Nevanlinnaa ja Paasikiveä selvemmin huomioon sen, että välittävän ”keskustan” elintila oli käymässä kapeammaksi, kun äärimmäisten siipien vastakohtaisuus kärjistyi.

Keväällä 1913, ennen uusia eduskuntavaaleja, skisma ajettiinkin lopulliseen ratkaisuun. Alusta asti enteet toukokuun puoluekokoukselle olivat huonot. Kun Uusi Suometar vetosi, ettei yhdenvertaisuuslain aihe-

---

34 UA 5.11.1912, 7.11.1912, 8.11.1912, pk:t, 31.12.1912. Uuden Auran asema tällä hetkellä.

uttamissa ristiriidoissa vedottaisi ylempiin oikeusistuimiin ja siten vedettäisi niitä mukaan ristiriitoihin, Rantakari tuomitsi oitis Uudessa Aurassa tämän asenteen ”kädet ristissä” seisomiseksi.³⁵ Ja entistä selvemmin puolueen sisäinen hajaannus tuli esille eduskunnassakin.

Eduskunnan keskustellessa valtiollisesta adressiehdotuksesta Ingman totesi, että addressi oli sovittelun tulos, mutta vain muotoon nähden, sillä itse asiasta vallitsi vain yksi mielipide. Ainoastaan siinä kohtaa hän oli eri mieltä, että olisi pitänyt lausua myös, miten päästäisiin pois valtiollisesta ristiriidasta. Hän olikin aiemmin esittänyt eduskunnassa oman ehdotuksensa lausumasta ristiriidasta pääsemiseksi, mutta se oli hylätty. Ingman siis varmisti, että suomettarelaisuuden ääni kuuluisi, mutta ei niin jyrkkänä, että se veisi salonkikelpoisuuden.

Mutta kuten vuotta aiemminkin, E.S. Yrjö-Koskinen vastusti adressia asiaperusteidenkin pohjalta. Hän oli sitä mieltä, että koska perustuslaissa ei mainittu mitään laittomien käskyjen vastustamisesta ja maan laista kiinni pitämisestä, ei eduskunnankaan pitänyt lausua mitään, mitä ei perustuslaissa nimenomaan edellytetty. Danielson-Kalmari hyökkäsi vastaan: perustuslait edellyttivätkin tilannetta, jossa hallitsijan käskyt ja lait olivat sopusoinnussa.³⁶ Ensimmäistä kertaa kaksi puolueen jäsentä otti valtiollisessa asiassa todella vakavasti yhteen eduskunnan täysistunnossakin.

Yrjö-Koskinen oli kuitenkin valtiopäivillä ääni menneisyydestä, kun taas Ingmanin asema oli merkittävämpi kuin koskaan: hänet oli valittu ”normaalien” valiokuntajäsenyyksien lisäksi myös eduskunnan ensimmäiseksi varapuhemieheksi.³⁷

Suomalaisen puolueen puoluekokous kokoontui 2.-3. toukokuuta 1913. Se sai käsiteltäväkseen entistä vastarintahenkisemmän ja velvoittavamman alustuksen puoluevaltuuskunnalta.³⁸ Myöntövyvyssiipi jatkoi vanhaa taktiikkaansa ja pyrki jälleen osoittamaan, ettei tällainen menettelytapa ollut puolueen perinteiden mukaista. Myöntövyvyssiiven avauspuhujan A.H. Virkkusen mukaan uusi kanta asetti virkamiehille mahdolliset ehdot.

Ingmanin argumentointi kuulosti tähän verrattuna suorastaan perus-

---

35 USr 19.1.1913, pk; UA 21.1.1913, pk.

36 VP 1913, ptk, 202,203,210,211,215,216,222; Vares 1993b, 23.

37 VP 1913, ptk, 5-6,30.

38 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 28.4.1913. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 2.-3.5.1913. Suomalaisen puolueen kok., k. 4, VA. Kuvauksia ks.esim. Polvinen 1989, 236-240; Salokorpi 1988, 131-133; Seppä 1976, 148-153; Torvinen 1965, 430-433.

tuslailliselta: Koska senhetkinen valtiollinen tilanne ei voinut olla pysyvä ja koska Venäjän vaatimukset olivat ylimitoitettuja, ei tullut alistua. Virkkusen kanta merkitsisi, että kansa ja virkamiehet noudattaisivat erilaisia menettelytapoja. Tätä ei voitu hyväksyä, etenkin kun Suomen kaltaisessa maassa virkamiehistöllä oli niin johtava asema. Tuloksena olisi kuilu kansan ja virkamiesten välillä sekä viha, katkeruus ja pyrkyrien nousu. Sitä paitsi viroissa vaadittiin tehtäväksi sellaista, mihin ei voitu alistua ja säilyttää samalla itsekunnioitusta.

”Pääasia on etten voi nähdä mitään mahdollisuutta sellaiseen kansalliseen vastustukseen, josta virkamiehet olisivat pois.”

Mitä tuli siihen vaaraan, että vastarinnan vuoksi menetettäisiin kotimainen virkamiehistö, niin oli muistettava, ettei ollut tarkoitus antaa ohjeita ikuisiksi ajoiksi: mikäli tilanne kävisi ylivoimaiseksi, voitaisiin laatia uudet ohjeet.

Ingman toi myös esille porvarillisen yhteistyön. Ei ollut syytä pitää jatkuvasti esille toisten puolueiden virheitä itsekehun tarkoituksessa. Niitä, jotka olivat joutuneet kärsimään valtiollisesta ristiriidasta, oli tuettava, vaikka olisikin eri mieltä menettelytavasta heidän kanssaan. Ingman tiivisti:

”Minä käsittän puolueemme tehtävän nykyään sellaiseksi, että puolueemme tulee yhdessä muiden porvarillisten puolueiden kanssa käydä tätä taistelua, tätä kansallista vastustusta nykyistä sortojärjestelmää vastaan.”

Tähän pitkään vastarintahenkiseen kannanottoon sisältyi lopuksi sentään yksi vanhan ”reaalipolitiikankin” mukainen huomautus: oli pidettävä yllä sovintoajatusta itäänpäin, sillä kaikkea menetettyä ei voitaisi saada takaisin.

Pragmaatikko oli puhunut. Sen sijaan Paasikivi oli hievahtanut hiukan myöntyvyyshenkempään kantaan kuin ennen, joskaan ei samaan leiriin kuin ”viipurilaiset”. Hän ilmoitti yhtyvänsä pääasiassa puolueen valtuuskuntaan ja Ingmaniin, mutta korosti, että Suomen kohtalo riippui ennen kaikkea virtauksista Venäjällä. Hän halusi yksityistapauksissa enemmän harkintavapautta kuin Ingman. Jos tarkoituksena ei ollut jyrkentää entistä kantaa, hän saattoi hyväksyä alustuksen. Seuraavana päivänä hän painotti jälleen hyväksyvänsä nimenomaan Uuden Suomettaren ajaman linjan. Toinenkin ”keskustalainen”, A.O. Kairamo, painotti, että oli pidettävä kiinni maaliskuun 1912 puoluekokouspäätöksestä.

Kokouksessa esiintyi muutenkin yhä yllättävän paljon oppositiohen-

keä valtuuskunnan jyrkkää alustusta vastaan. Vastarinta-ajatus nautti edelleen suurinta kannatusta puolueen suppeiden johtoelementien tasolla, kun taas maaseudun edustajat olivat vanhakantaisempia. Hekin kuitenkin seurasivat hitaasti puoluejohtoa.

A.R. Cederbergin päiväkirjamerkintä on luonteenomainen myöntyvyysmielisten rivitason mielialoille: Danielson-Kalmari, Rantakari ja Ingman

”ja koko Uuden Auran liitto seisoo hyvästi vasemmalla kallistuen perustuslaillisiin enemmän kuin luvallista on. Nevanlinna, Paasikivi, Arajärvi ja Yrjö-Koskiset seisovat taas selvinä suomettarelaisina kannattaen puolueen vanhoja traditsiooneja.”³⁹

On vaikeaa yhtyä Cederbergin näkemykseen, että Paasikivi, Nevanlinna ja Arajärvi olisivat olleet samalla viivalla kuin Yrjö-Koskiset. Mutta siinä Cederberg on malliesimerkki vanhakantaisista myöntyvyysmiehistä, että nämä katsoivat edustaneensa nimenomaan puolueen perinteitä, ”suomettarelaisuutta”, josta puoluejohto oli lipsunut huolestuttavasti.

Ingman saikin osakseen arvostelua juuri tästä näkökulmasta E.S. Yrjö-Koskisen, Ivar Meurmanin, A.H. Virkkusen ja jopa Tampereen seudun vahvan miehen Juhani Arajärven taholta. Virkkusen mukaan puolue hapuili ja oli tullut kannalle, jota vastaan se oli ennen ”kynsin hampain taistellut ja jota varten se on pannut alttiiksi olemisensa takavuosina”. Yrjö-Koskisen mielestä oli lähdetty perustuslaillisten vaaralliselle tielle, ja Ingmanin puhe oli ollut ponnottominta, mitä hän oli kuullut Suomalaisen puolueen miehen suusta. Toisessa puheenvuorossaan Yrjö-Koskinen selitti, ettei alistumiselle voitu asettaa mitään rajaa. Hänkään ei kuitenkaan voinut vaatia enempää kuin pysymistä maaliskuun 1912 puoluekokouspäätöksissä. ROMMI onkin perustellusti huomauttanut, että E.S. Yrjö-Koskisen edustamalle polvelle myöntyvyys oli ideologinen, yleispätevä ohje, mitä se ei suinkaan ollut ollut Y.S. Yrjö-Koskisel-
le.⁴⁰

Mutta kokouksessa ratkaisuvälillä oli modernisteilla, ei traditionalisteilla. Danielson-Kalmari saattoi vaatia luottavaisen uhmakkaasti, ettei puoluevaltuuskunnan alustukseen saanut tehdä lainkaan muutoksia. Jos niin tapahtuisi, ”emme ainakaan me kaksi vapaaherra Yrjö-Koskinen ja

39 Cederbergin pvk 3.5.1913. Cederbergin kok., k. 23, VA.

40 Rommi 1969, 38,39. - Tosin ROMMI ehkä yleistää sukupolvieroja hiukan liikaa. Kuuluvathan Ingman ja Rantakarikin nuorempaan sukupolveen.

minä mahdu saman valtiollisen puolueohjelman kehyksiin”. Rantakari esitti samanlaisen erouhkauksen, jos Yrjö-Koskisen kanta voittaisi. Danielson-Kalmari antoi lisäksi tunnustusta Ingmanille: Uuden Suomettaren olisi kiitettävä Ingmania siitä, ettei lehti kadottanut asemaansa kokonaan syksyllä 1912. Ingman oli silloin ”rohkeasti” vastustanut pääkirjoitusta, joka olisi vienyt lehden kuolemaan. Se, että lehti yhä kelpasi tuomaan esille puolueen valtiollisia mielipiteitä, oli Ingmanin kirjoituksen ansio, vanha auktoriteetti jyrisi.

Ingman painotti uudelleen, että eduskunnassa tarvittiin vahvaa yhteisporvarillista keskustaa, joka torjuisi vasemmiston ja oikeiston politiikan. Vuoden 1912 puoluekokouspäätökset olivat hyviä, mutta niitä oli tulkitu väärin, ja jos Yrjö-Koskisen kanta voittaisi, yhteistoiminta keskustassa olisi mahdotonta.

”Siinä tapauksessa minun ainakin on, jos se käsitys pääsee voimaan, mahdotonta toimia Suomalaisen puolueen edustajana valtiollisessa merkityksessä.”

Ingman liittyi siis erouhkauksen esittäjien joukkoon. Paasikiven lausuntoa hän luki omalta kannaltaan sopivasti: lojaalisti tulkittuna se ei sisältänyt mitään, mikä olisi ristiriidassa puoluevaltuuskunnan alustuksen kanssa, ja alustus ei sisältänyt mitään, mikä olisi ristiriidassa vuoden 1912 päätösten kanssa.

Äänestyksessä E.S. Yrjö-Koskisen kanta ei saanut kannatusta. Puoluevaltuuskunnan alustus voitti myös Kairamon ehdotuksen, joka sijoittui alustuksen ja Yrjö-Koskisen väliin, äänin 79-55. Vähemmistö oli siis huomattava, mutta se ei ollut enää leimallisesti ”viipurilainen”. Kairamo edusti lähinnä keskustaa Nevanlinnan ja Paasikiven kanssa. Jyrkkä myöntyvyys oli saanut lopullisen iskunsa eduskuntapuolueiden keskuudessa.

Ingman ohjaksissa

Ingman oli päätenyt keväällä 1913 aivan Danielson-Kalmarin ja Rantakarin kannoille asti. SALOKORPI tulkitsee puolueen keskustan - Ingman, Paasikivi, Nevanlinna - voittaneen puoluekokouksessa ja sijoittaa Ingmaninkin tähän keskustaan,⁴¹ mutta tähän ei voida yhtyä. Tosiasiassa

---

41 Salokorpi 1988, 132.

voittajana selviytyi nimenomaan puolueen vasemmistosiipi - Ingman kärkenään.

Tälle tulkinnalle löytyy montakin perustetta. Ensiksikin valtuuskunnan alustukseen, jota Ingman, Danielson-Kalmari ja Rantakari ajoivat, ei tullut mitään oleellista muutosta. Toiseksi Ingmanin, Paasikiven ja Nevanlinnan sijoittaminen samaan fraktioon ei ole perusteltua enää kevään 1913 vaiheessa. Ingman oli siirtynyt selvempään vastarintaan, kun taas Paasikiven voidaan katsoa ottaneen lyhyen askeleen myöntövyöden suuntaan. Monet vastustajista tekivätkin selvän eron toisaalta Ingmanin, toisaalta Nevanlinnan ja Paasikiven välillä.⁴²

Lisäksi on otettava huomioon paitsi äänestystulos, myös seuraukset puoluejohdon henkilötasolla. Varsinaiset ”keskustalaiset” nimittäin vetäytyivät. Nevanlinna ei suostunut enää jatkamaan puolueen puheenjohtajana, ja kun kukaan muukaan ei ottanut virkaa vastaan, valittiin joksikin aikaa vain kaksi varapuheenjohtajaa, kumpikin varsin neutraaleja.⁴³ Paasikivi siirtyi KOP:iin eikä suostunut kansanedustajaehdokkaaksi-kaan. Hän on tuskin tulkinnut kannattamansa ”keskilinjan” voittaneen, eihän hän edes viittaa puoluekokoukseen millään tavoin muistelmissaan. Muista ”keskustalaisista” Kairamo oli ollut jo aiemmin syrjässä aktiivisesta puoluejohdosta, ja juuri toukokuun 1913 kokouksessa hän siirtyi puoluevaltuuskunnan vakinaiselta paikalta varajäseneksi. Näin ollen voidaan tiukinta vastarintasiipeä, puolueen ”vasemmistoa” pitää todellisenä voittajana, ei ”keskustaa”.

Rantakari ei siis ollut täysin väärässä väittäessään Uuden Auran kannan voittaneen puoluekokouksessa. Kun hän kuitenkin nimenomaisesti katsoi, että Wiipurin kanta oli jäänyt äänestyksissä ilman kannatusta ja Uuden Suomettaren kanta hävinnyt Uudelle Auralle, kyseessä oli jo hieman vapaa tulkinta.⁴⁴

Ojennus seurasi pian pää-äänenkannattajassa Ingmanin signeeraamattomassa kirjoituksessa: kyse ei ollut ollut Uuden Suomettaren ja Uuden Auran linjasta, vaan valtuuskunnan alustuksesta ja maaliskuun 1912

---

42 Ks. myös ”Routav. puoluevalt. virkamieskys 1912, minun konseptini.” Paasikiven kok., k. III:2, VA; Meurman Nevanlinnalle 17.12.1926. Nevanlinnan kok., k 2, VA; Vares 1993b, 27. - Konseptiin tekemissään merkinnöissä Paasikivi valittaa mm. ”kagaaliopista” ja siitä, että oma puolue joutui aina tinkimään yhteistoiminnan hyväksi. Viimeinen merkintä on: ”En hyväksy.” Merkitystä vuosiluvusta huolimatta paperi liittyy selvästi vuoteen 1913 eikä 1912.

43 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 6.5.1913. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

44 UA 6.5.1913, pk ja Uusi Suometar Suomal. Puolueen kokouksesta.

kannasta.⁴⁵ Ingmanin reagointiin lieenee ollut osasyynä Helsingin Suomalaisen Seuran paheksunta Rantakarin tulkintaa kohtaan⁴⁶. Tämän jälkeen puolueriita väistyi Uuden Aurankin palstoilta.

Myöntövyvyssiipi oli joka tapauksessa masennettu täysin. Wiipuri tosin protestoi ja selitti Uuden Auran näkemykset halventaviksi: äänestysissä ei ollut ollut kyse eri lehtien suunnista. Enemmistö oli tehnyt kagaalille myönnytyksen, joka ei ollut sopusoinnussa puolueen aieman toiminnan kanssa. Puolueen suuri ennemmistö ei kuitenkaan hyväksynyt tätä, vaan voittanut ennemmistö oli ollut satunnainen ja voisi muuttua.⁴⁷ Käytännössä tämä jäi kuitenkin uhmaääräksi poliittiselta kuolinvooteelta. Vallinneissa oloissa Wiipurin linjan katsottiin vain katkaisevan suhteet muihin porvaripuolueisiin antamatta mitään vastineeksi. Puoluejohtokaan ei ollut onnistunut parantamaan suhteita itään - mutta toisiin puolueisiin kyllä.

Ingman oli vuonna 1913 tiukemman vastarinnan kannalla kuin vuonna 1912. Tähän vaikutti varmasti myös se, että hänellä oli jo valtiomiestason merkitystä eduskunnan ensimmäisenä varapuhemiehenä. Huoli porvariyhteistyön säilymisestä oli hänelle kaikkein polttavin: puolue oli pidettävä yhteistyökelpoisena.

Ingman oli saanut myöntövyvyssuunnalta osakseen arvostelua puoluekokouksessa, ja onkin todettava, että hänen argumenttinsa eivät vaikuttaneet yhtä murhaavan loogisilta ja perusteellisilta kuin ennen. Kuitenkin nimenomaan häntä voidaan pitää lopputuloksen kannalta kaikkein suurimpana voittajana. Kuten edellä mainittiin, puolueen "keskustan" johtajat vetäytyivät, eivätkä "vasemmistonkaan" muut nimet päässeet saamaan täyttä hyötyä voitostaan. Rantakari oli polttanut liikaa siltoja takanaan eikä päässyt pyrkimyksistään ja tukijoukoistaan huolimatta vuonna 1914 Uuden Suomettaren päätoimittajaksi, ei vaikka Ingmania suunniteltiin hänen rinnalleen neuvonantajaksi, käytännössä siis kontrolloijaksi.⁴⁸

Sen sijaan Ingman oli ollut tarpeeksi vastarintahenkinen lukeutuak-

---

45 USr 7.5.1913. Muut lehdet. Uusi Aura ja puoluekokous. Ingmanin kok., k. C4, VA.

46 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 6.5.1913. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

47 Wiipuri 11.5.1913, pk.

48 Nevanlinna Kairamolle 12.10.1914. Kairamon kok., k. 7, VA; Rantakari Rauanheimolle 12.10. ja 15.12.1914. Rauanheimon kok., k. X, HYK; Rantakarin kirje ja kuoressa oleva teksti, vastaanottaja tuntematon, s.a. Rantakarin kok., k. 7, TYK; Oy Uuden Suomettaren hallintokunnan ptk 16.12.1914, liitteenä Gustaf Kompan ym. kirje hallintokunnalle 4.12.1914, US.

seen voittajiin, mutta ei ollut ärsyttänyt puolueen vaikuttajia sellaisella kiivaudella kuin Rantakari. Danielson-Kalmari puolestaan esiintyi enää harvoin ja jättäytyi taustalle. Ingmanin asema oli vahvin ja vahvistui entisestään. Vuoden 1913 vaalitappiollakaan ei ollut negatiivista vaikutusta, kun mitään uskottavaa vaihtoehtoa ei ollut tarjolla.

Myös Uudessa Suomettaressa Ingmanin ääni oli yhä painavampi. Nevanlinna vetäytyi sekä myöntyvyys- että vastarintasiiven arvosteluun kyllästyneenä myös Uuden Suomettaren päätoimittajan paikalta.⁴⁹ Uudeksi päätoimittajaksi tuli puoluekiistassa leimaantumaton Akseli Rauanheimo,⁵⁰ jonka ”värittämyys” korosti Ingmanin asemaa.

Ingmanista oli tullut puolueen todellinen, joskaan ei muodollinen johtaja. Hänellä oli puoluejohdon aktiiveista takanaan pitkin ja katkeamattomin ura puoluevaltuuskunnassa sekä vakituinen asema pää-äänenkannattajassa, ja eduskunnassa hän oli varapuhemiehenä puolueensa etummainen johtaja. Muut johtajat olivat ainakin toistaiseksi palaneet loppuun tai kyllästyneet sisäisissä kiistoissa, eikä Ingmanille ollut vielä ehtinyt kehittyä uusia vakavasti otettavia kilpailijoita.

* * *

Näin oli vakiintunut se muutos, joka oli vuonna 1908 pantu alulle: Vanhafennomaaninen idealismi oli saanut väistyä, keskeistä ei ollut enää romanttinen kansakäsitys, vaan modernimpi käsitys politiikanteosta. Filosofinen myöntyvyysuunta oli korvattu arjen ja käytännön kompromissipolitiikalla ja liittymisellä passiivisen vastarinnan rintamaan. Uusi, porvarilliseen yhteistyöhön tähdännyt valtasuunta haastettiin toden teolla uudestaan vasta 1920-luvun alussa ja vielä voimakkaammin lapualaisvuosina.

Samaan aikaan Suomalaisesta puolueesta oli tullut käytännössä entistä konservatiivisempi. Ohjelma oli tosin yhä reformistinen, mutta käytännössä sosiaaliset ja taloudelliset reformit olivat taka-alalla valtiolliseen asiaan ja yhteiskuntarauhaan verrattuna. Rantakarin puoluesihteeri-ajan ja suurlakkovuosien sosiaalinen ja reformistinen paatos oli vähentynyt ratkaisevasti. Vaikka Ingman ei ollut tätä konservatiivistumista

---

49 Aspelin-Haapkylä 1980, 214,234,235; Gebhard Kairamolles 4.7.1913. Kairamon kok., k. 6, VA; Nevanlinna Danielson-Kalmarille 7.5.1913. Danielson-Kalmarin kok., k. 5, VA; Danielson-Kalmari Nevanlinnalle 9.5.1913. Danielson-Kalmarin kok., k. 12, VA.

50 Oy Uuden Suomettaren hallintokunnan ptk 31.7.1913, US; Nevanlinna Rauanheimolle 3.8.1913. Rauanheimon kok., k. VIII, HYK.

tietoisesti ajanut tai edesauttanut, tavallaan hänkin oli ollut muiden mukana sitä aiheuttamassa: hän oli niin voimakkaasti valtiollinen poliitikko ja suunnannut puolueen mielenkiinnon niin selvästi valtiollisiin kysymyksiin, että talous- ja sosiaalipolitiikka oli jäänyt taka-alalle. Samaan suuntaan veivät porvariyhteistyön painottaminen ja SDP:n omaksuminen pysyväksi pääviholliseksi.

Vanhasuomalaisuudesta oli tullut taas selvästi asemaansa varjeleva voima kuten ensimmäisellä venäläistämiskaudella. 1800-luvulla se oli taistellut "perityn vallan" edustajia, ruotsalaisia vastaan, ja vasta päästyään mukaan yhteiskunnan yläkerrokseen se oli taistellut "saavutetun" eikä "perityn" vallan puolesta. Kun yleensäkin "perittyä" valtaa puolustetaan oikeistolaisin, "saavutettua" antioikeistolaisin reaktioin, vanhasuomalaisuus ei ollut puhtaasti konservatiivinen voima sanan tavanomaisessa merkityksessä. Lisäksi suurlakkovuodet olivat tavallaan keskeyttäneet konservatiivistumiskehityksen ja antaneet puolueelle uuden ruiskeen radikalismia ja reformismia. Ingman oli ollut mukana siinäkin rokotteessa.

Oikeistokonservatismia edustivat samaan aikaan nimenomaan RKP ja asenteellisesti näiden lähelle päätyneet nuorsuomalaiset pääskysket, Jonas Castrénin ja Svinhufvudin henkilöimä suunta. Pääskysketkin edustivat tosin tavallaan "saavutettua valtaa", mutta etäisyys rahvaan juuriin oli kuitenkin pidempi kuin vanhasuomalaisilla - ja pääskysten ajattelussa sosiaalipolitiikka oli täysin alisteinen valtiollisen politiikan vaatimuksille.

Vanhasuomalainen konservatismi poikkesi muista konservatismisuunnista, ja suurlakkovuosina vielä enemmän kuin routavuosina. Vuosisadan vaihteessa oli anglosaksisessa konservatismissa "laissez faire"-oikeistolaisuus syrjäyttänyt klassisemman konservatismin: Englannissa perinteinen maaseudun "tory-demokratia" sai tehdä tilaa jyrkemmän, teollisuuden ja imperialismien etuja ajaneen suunnan tieltä, ja Yhdysvalloissa konservatismi yhä selvemmin samaisti demokratian ja kapitalismin. Tämä oli aivan toista kuin vanhasuomalaisuuden suurlakkoreformismi. Maantieteellisesti ja kulttuurisesti läheisempään Saksan junkkerikonservatismiinkin erot olivat suuret: edustivathan junkkerit jos ketkä "perittyä valtaa" ja pitivät käsissään byrokratian ja repressiokoneiston monopolia. Jonkin verran on havaittavissa samankaltaisuutta Saksan pangermaaniin uuskonservatiiveihin: nationalismi ja laajemman sosiaalisen kannatuspohjan tavoittelu.⁵¹

Ajan kuluessa, 1910-luvun lähestyessä puoliväliään, alkoi kuitenkin

---

51. Vrt. Kirk 1953, 337-340; Rossiter 1962, 151-154; Eley 1990, 57-65.

vanhasuomalaisienkin osalta olla entistä enemmän kyse ”peritystä valasta”. Kansanvallan ”seuraava aalto”, sosiaalidemokraatit ja Maalaisliitto, olivat nousemassa esiin. Aiemmin vanhasuomalaiset eivät olleet vakavasti uskoneet, että heidän alapuoleltaan enää nousisi merkittäviä uusia yhteiskunnallisia voimia, nyt hekin saivat kokea uhan myös ”alhaalta” kuten ruotsinkieliset aiemmin. Vanhasuomalaiset alkoivat entistä enemmän muistuttaa RKP:ta yhteiskunnallisilta arvoiltaan - hekin painottivat nyt ”pätevyyttä”, ”kykyä”, ”yhteiskunnan säilyttämistä”, ”luokkapolitiikan” vastustamista jne.

Konservatismi oli kuitenkin edelleen ongelmallinen asia vanhasuomalaisille. Sekä vastarintasiipi että myöntyvyyssiipi olivat toisella venäläistämiskaudella konservatiiveja - edellinen ”modernilla” maltillis-pragmaattisella tavalla, jälkimmäinen vanhafennomaanisella idealismilla. Mutta toisaalta puolueessa vallitsevaksi tullessa konservatismeissa oli jäljellä kylliksi vanhaa reformismia, jotta Kairamon kaltaiset jyrkät talouspolitiikan konservatiivit eivät hallinneet puolueen sosiaali- ja talouspolitiikkaa. Vanha reformismi pilkisti aina välillä esiin, puolueessa ei käytetty konservatiivi- eikä oikeistonimityksiä eikä puolue ollut vielä vuosiin yhtä oikeistolainen kuin RKP. Silloinkin, kun olisi haluttu omaksua oikeistolaisempi suunta, useimmiten katsottiin, että siihen ei ollut käytännössä mahdollisuutta. Konservatiivistuminen jatkui, mutta vain vähitellen.

Mikäli jälleen käytetään ARONSONin typologiaa, niin vanhasuomalainen konservatismi mahtui edelleen vaivatta demokraattisävyisen ”pragmaattisen konservatistien” luokkaan.

Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä Suomalaisen puolueen johdossa vallitsi joka tapauksessa Ingmanin suuntaus - sisäpoliittinen maltillinen konservatismi, porvarillinen kokoomuslinja, Venäjän-politiikassa yhä selvempi vastarinta-asetus - , ja Ingman oli jo valtiollisen eturivin mies. Tämä konservatismi oli eurooppalaisessa mittakaavassa ”normaalimpaa” kuin edeltäjänsä.

4.4. Puoluemiehestä valtiomieheksi

Valtiomieskastiin

Vuonna 1912 puolueen sisäinen skisma oli vienyt pääosan Ingmanin huomiosta. Eduskunnankin tapahtumat olivat kuitenkin toki hänen kan-

naltaan yhtä merkittäviä kuin ennenkin.

Perustuslakivaliokunnassa Ingman pyrki vuoden 1912 valtiopäivillä entistä selvemmin sovittelian valtiomiehen rooliin. Hän joutui silti tuskastumaan Maalaisliiton Santeri Alkion ailahtelevuuteen ja SDP:n O.W. Kuusisen ehdotuksiin. Lopulta Ingman ja Danielson-Kalmari tekivät valiokunnan valtiolliseen mietintöön vastalauseen.¹ Mutta itse pääasioissa Ingman oli yhtenäisen rintaman luotettava osa, eikä eduskunnassa vallinnut mitään käytännön erimielisyyttä keskusteltaessa perustuslakien voimassapitämisestä tai Karjalan kannaksen kahden pitäjän, Uudenkirkon ja Kivennavan säilyttämisestä Suomen yhteydessä (keisarikunta halusi niitä omaan hallintoalueeseensa). Ingmankin kannatti näissä kysymyksissä perustuslakivaliokunnan mietintöjä.²

Vuoden 1911 passiivisuus oli muutenkin jäänyt kauas taakse. Ingman kävi taas sosiaalidemokraattien kimppuun entiseen tapaan, ja SDP:n Oskari Tokoi syyttikin, että Ingman ja Arthur Lagerlöf muodostivat eduskunnassa kansanvaltaa vastustavan parivaljakon. Työväensuojelusiassa Ingman väitteli - taas kerran - O.W. Kuusisen kanssa.³ Loppumattomista asiaerimielisyyksistään huolimatta Ingman ja Kuusinen muistuttivat kuitenkin tyypeinä eduskunnassa kenties kaikkein eniten toisiaan rationaalisuudessaan, pettämättömässä sanavalmiudessaan ja sarkastisessa huumorissaan.

Vuoden 1913 valtiopäivät merkitsivät sitten Ingmanin lopullista nousua valtakunnan etummaisten miesten joukkoon. Paitsi tavanomaiset valiokuntajäsenyydet, hänen osakseen tuli pitkän prosessin jälkeen myös eduskunnan kakkospaikka: ensimmäinen varapuhemies.

Tämän saavutuksen takana oli tosin eduskunnan poikkeuksellinen konstellatio. Nuorsuomalaiset, ruotsalaiset ja Maalaisliitto olivat halunneet asettaa puhemieheksi Svinhufvudin, mutta Suomalainen puolue asettui vastaan. Syy oli sama kuin ennenkin: Svinhufvud oli ilmoittanut aikovansa lausua puhemiehenä mielipiteensä valtiollisesta asemasta, ja tämä merkitsisi lähes varmasti eduskunnan hajotusta jälleen kerran. Näin ollen puolue asetti oman ehdokkaan, Ingmanin. Porvaririntaman hajottua puhemieheksi valittiin SDP:n Tokoi kolmannessa äänestyksessä. Ingman oli jokaisessa äänestyksessä kolmas 41 äänellä Tokoin ja

---

1 Perustuslakivaliokunnan ptk 16.5.1912, 22.5.1912, 25.5.1912. Rulla 2, EK; VP 1912, ak V, perustuslakivaliokunnan mietintö 7 ja vastalause I.

2 VP 1912, ptk. 898-910, 918, 919.

3 Ibid., 478, 479, 876, 877.

4 VP 1913, ptk, 30, 86.

Svinhufvudin jälkeen. Katkeroituneet perustuslailliset puolueet antoivat varapuhemiesvaaleissa kansanedustajilleen vapaat kädet.

Myös ensimmäisen varapuhemiehen paikasta äänestettiin kolme kertaa, ja SDP oli nytkin lähellä voittoa. Sen ehdokas Kullervo Manner sai ensimmäisessä äänestyksessä 79 ääntä ja Ingman 71. Toisessa äänestyksessä siirtyi lisää porvarillisia hajaääniä Ingmanin taakse, ja hän sai 83 ääntä Mannerin 80:aa vastaan. Koska kukaan ei ollut saanut ehdotonta enemmistöä, kolmannessa äänestyksessä ratkaisi se, kuka saisi enimmät äänet. Ingman voitti Mannerin yhdellä äänellä: 83-82.

Vanhasuomalaisten lisäksi Maalaisliiton arveltiin äänestäneen yhteinäisesti Ingmania. Näillä puolueilla oli kuitenkin yhteensä vain 57 paikkaa, joten hänen on täytynyt saada myös puolet nuorsuomalais-ruotsalaisesta rintamasta taakseen. Nämä äänet tulivat puolestaan luultavasti lähes kokonaan nuorsuomalaisilta, sillä RKP:sta vain puolueen ”grand old man” R.A. Wrede ja eräs toinen ilmaisivat ryhmässään selväsanaisesti valmiutensa äänestää ”en duglig suometarian”. Nuorsuomalaisten tuki oli sekin luonteeltaan tavallaan negatiivista: koska puhemieheksi oli tullut suomettarelaiten toimien takia sosialisti, oli suomettarelaiten tultava kantamaan vastuuta ensimmäiseksi varapuhemieheksi.⁵

Arvossa noussut Ingman teki ensimmäisen kerran kaksi valtiollisesti merkittävää omaakin aloitetta. Toinen koski Venäjän kansalaisten elinkeino-oikeuksien laajentamista Suomessa ja toinen näiden kunnallisia oikeuksia Suomessa.

Molempien aloitteiden perusteluina oli vanhaa, tuttua tekstiä: Oikeutetut vaatimukset oli tyydytettävä. Keisarikunnan hallitussuunta vaati Suomen alistumista autonomian hävittämiseen, mihin ei voitu suostua, mutta oli osoitettava, että Suomi käsitti velvollisuutensa. Samalla kun Ingmanin esitykset periaatteellisesti tuomitsivat Venäjän vuonna 1912 säätämän yhdenvertaisuuslain kokonaan, ne esittivät venäläisille täyttävä yhdenvertaisuutta elinkeino- ja liiketoiminnassa sekä kunnallista äänioikeutta niille, jotka täyttivät sen ehdot. Jälleen tyypillistä vanhasuomalaisuutta: taipumattomuus periaatteen, joustavuus käytännön tasolla. Sivuasioissa piti osoittaa myöntyvyyttä pääasioiden pelastamiseksi.⁶ Vastaaanotto oli kuitenkin perustuslaillisesti suuntautuneiden puolueiden taholta varsin kielteistä.

---

5 Ibid., 5,6; Nuorsuomalaisen eduskuntaryhmän ptk 3.2.1913. Nuorsuomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Estlanders anteckningar 2.2.1913. Estlanders saml., k. 1, VA; Tuominen Uno 1958, 217,218.

6 VP 1913, ak, esitykset 22 ja 23.

Molemmissa aloitteissa oli kolme muutakin allekirjoittajaa, yhtenä Nevanlinna. Ingmanin kokoelmassa on laajempikin konsepti "LI+EN:n yrityksiä harkita epätoivoista asemaa pahana aikana". Siinä käsiteltiin hyvin alustavasti myös Suomen lainsäädäntöjärjestystä, lainsäädäntöä ja hallitusta, mutta sitä ei esitetty.⁷ Tähän lienee ollut syynä se, että Mechelin ja Wrede tekivät valtiollisen aloitteen, joka sekin tuli Venäjää vastaan paljon enemmän kuin perustuslailliset olivat aiemmin katsoneet mahdolliseksi. Mechelinin-Wreden aloitekaan ei johtanut käytännössä mihinkään. Se oli tehty Suomen kompromissivalmiuden osoittamiseksi, tavaltaan "varastoon" niitä päiviä varten, jolloin liberaalimpi suuntaus saisi Venäjällä vallan.⁸

Puolustaessaan omia aloitteitaan Ingman joutui täysistunnossa vastakkain Svinhufvudin kanssa. Aina vankkumattomana periaatteen miehenä Svinhufvud ei suvainnut mitään myönnytyksiä ennen kuin Venäjä olisi lopettanut laittomat toimenpiteensä; sovittelu merkitsisi perääntymistä. Ingman puolusti kuitenkin paitsi omiaan, myös Mechelinin-Wreden aloitetta ja katsoi, etteivät ne merkinneet perääntymistä eivätkä olleet nöyryyttäviä. Vaikka ne eivät poistaisikaan valtiollista ristiriitaa, ne loisivat oikeaa mielialaa Pietariin. Oikeustaistelu oli sitä vaikeampaa, mitä oikeutetumpia vastustajan vaatimukset olivat. Heikkoja asemia ei kannattanut puolustaa kauemmin kuin oli välttämätöntä. Svinhufvudin linja sai kuitenkin eduskunnalta enemmän tukea.⁹

Ingmanin kompromissipolitiikka kantoi kuitenkin hedelmää, sillä hän saattoi jo laskea perustuslaillisten enemmistön tukeen SDP:ta vastaan. Svinhufvudin kaltaisten taipumattomien ja ideologisten poliitikkojen vaikutusvalta oli vähentynyt. Juuri edistymisen porvarillisessa yhteistyöpolitiikassa selittää, miksi Ingman meni "vasemmalle" ja koki niin tärkeäksi murtaa puolueensa myöntövyvyssiipi lopullisesti juuri keväällä 1913.

Myös vuoden 1913 valtiopäivillä laadittiin hallitsijalle anomus ja adressi. Ingman piti adressiehdotusta hieman turhana ja liian kovasanaise-
na. Hän taipui kuitenkin enemmistön tahtoon sikäli, ettei ryhtynyt vastustamaan adressin valmistamista sinänsä, vaan teki vain vastalauseen

---

7 Suomen eduskunnalle, s.a. Ingmanin kok., k. B2:2, VA.

8 VP 1913, liitteet, anomusesitys 31; Perustuslakivaliokunnan ptk 12.3.1913. Rulla 2, EK; Mechelin Wredelle 31.12. 1912. Wredes brevsaml., k. IV, ÅAB; Estlanders anteckningar 9.2. ja 11.2.1913. Estlanders saml., k. 1, VA; ks.myös Tuominen Uno 1958, 283-291.
- Aloitteen yksityiskohtiin ei ole tässä syytä puuttua; tärkeämpää on se, mitä sellaisen esittäminen sinänsä kertoo vanhojen perustuslaillisten asennekehityksestä.

9 VP 1913, ptk. 89-99.

eräistä sen kohdista. Danielson-Kalmari suhtautui samoin.¹⁰ Tästä eroavuudesta huolimatta ei perustuslaillisten suuntaan enää vallinnut henkistä kuilua: erimielisyydet eivät olleet suuria kohtalonkysymyksiä kuten ennen, vaan käytännön erimielisyyksiä.

Vuoden 1914 valtiopäivillä sama kehitys jatkui. Suomalaisen puolueen ryhmä valitsi Ingmanin, Danielson-Kalmarin ja Onni Hallsténin porvarillisten ryhmien väliseen delegaatioon, ja Ingman jatkoi porvarillista kompromissilinjaa eikä suositellut asetettavaksi edes omaa puhemiesehdokasta. Kun saatiin tietää, että nuorsuomalaiset asettaisivat Ståhlbergin ehdolle, ryhmä päätti äänestää tätä heti ensimmäisellä kieroksella ja koettaa saada Ingman ensimmäiseksi tai toiseksi varapuhemieheksi.¹¹

Puhemiesvaaleista tulikin harvinaisen sopuisat, sillä kaikki kolme valittiin heti ensimmäisissä äänestyksissä. Puhemieheksi valittu Ståhlberg sai 102 ääntä (RKP:n Emil Schybergson 2, Ingman 1, SDP äänesti tyhjää), ensimmäiseksi varapuhemieheksi valittu Tokoi 123 ääntä (seuraavana Ingman 47) ja toiseksi varapuhemieheksi valittu Ingman 82 (seuraavana RKP:n Stenbäck 19, SDP äänesti tyhjää).¹²

Ingman siis muodollisesti putosi yhden pykälän vuoden 1913 valtiopäiviin verrattuna. Toisaalta hänet valittiin nyt oikeastaan vanhasuomalaisten ”normaalille” paikalle: edellisellä kerralla puhemiesvaalien aselema oli ollut poikkeuksellinen. Varapuhemiehen paikan lisäksi Ingmanin osaksi tulivat tavanomaiset valiokuntajäsenyydet; perustuslakivaliokunnassa hän kohosi jopa puheenjohtajaksi.¹³

Eduskuntaryhmässä E.S. Yrjö-Koskinen jatkoi edelleen oppositiolinjalla. Hän vastusti jopa sitä, että puolue laskisi seppeleen tammikuussa 1914 kuolleen Leo Mechelinin haudalle. Ryhmän primus motor oli kuitenkin Ingman, ei Yrjö-Koskinen. Luultavasti juuri Yrjö-Koskisen vuoksi Ingman paalutti ryhmän valtiollisen kannan kirjoittamalla sen valtuuskunnalle poliittisen paimenkirjeen: Ryhmässä oli esiintynyt erimielisyyttä, tuliko lähtökohdaksi ottaa toukokuun 1913 puoluekokouksen vai marraskuun 1912 lisätyn valtuuskunnan päätös. Niillä ei kuitenkaan ollut oleellista eroa. Oli eri asia, jos ryhmä halusi määrätä kantansa tarkemmin, mutta sellainen kuului puoluekokoukselle, ei ryhmälle, Ing-

---

10 Perustuslakivaliokunnan ptk 24.-26.2.1913, 7.-8.3.1913, 10.-11.3.1913. Rulla 2, EK.

11 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 2.2.1914. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA. - VA:n kokoelmassa ei ole ryhmän pöytäkirjoja aiemmilta vuosilta.

12 VP 1914, ptk, 7; Hultin 1938, 9.

13 VP 1914, ptk, 28,55,130.

man opasti isällisesti.¹⁴

Ryhmä pysyi rivissä. Se hyväksyi yhteisen adressin tekemisen muiden puolueiden kanssa sekä Ingmanin selostuksen valtiollisesta asemasta Yrjö-Koskisen jarruttelusta huolimatta. Ingman luotsasi ryhmää yhä lähemmäs toisia porvaripuolueita, ja lähentyminen oli edennyt pidemmälle kuin koskaan ennen.¹⁵ Yrjö-Koskisen aatteellinen oppositio oli yksinäistä ja toivotonta.

Ingmanilla ei ollut vuoden 1914 valtiopäivillä mitään tarvetta liittää vastalauseita valtiollisiin mietintöihin. Hän oli mukana adressien luomisessa alusta asti ja oli perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana vaikutusvaltaisempi kuin koskaan. Päävastustaja SDP:n ehdotukset jäivät lähes aina vähemmistöön.¹⁶ Ja kun täysistunto käsitteli adressiehdotusta ja laillisten olojen palauttamista, Ingman oli kaikissa pääkohdissa porvaririntaman laatiman ehdotuksen puolella ja arvosteli Venäjää kovemmin kuin koskaan: kriisin takana oli vain Venäjän mielivaltaa ja pyrkimyksiä Suomen kansallisen omaleimaisuuden hävittämiseen. Suomalaisista hän ei löytänyt enää arvosteltavaa.¹⁷

Ingmanin liittyminen passiiviseen vastarintaan ei lieventänyt hänen vastakohtaisuuttaan sosiaalidemokraattien suuntaan, päinvastoin. SDP piti omasta linjastaan kiinni ja vastusti porvaripuolueiden adressitekstiä, joka oli Kullervo Mannerin mukaan ”herrojen adressi”. Otto Piisinen mukaan porvarillinen kokoomus oli ollut monesti hajoamassa perustuslakivaliokunnassa,

”mutta sen kokoomuksen yhdisti joka ainoassa tapauksessa kokoomuksen symboli ed. Ingman”.

Ingman oli kyennyt kerrassaan ihailtavasti vaikuttamaan valiokunnan porvarijäseniin ja vesittämään kaikki muutosehdotukset, Piisinen väitti.¹⁸

Piisinen ”ihailu” ei luonnollisestikaan ollut tarkoitettu kehumiseksi, mutta yhtä kaikki se osui oikeaan. Ingmanin pitkäaikainen valiokunta-

---

14 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 2.2.1914. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ingmanin ryhmän valtuuskunnalle 5.2.1914, yksityisesti. Ingmanin kok., k. B5:1, VA.

15 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 4.2. ja 12.2.1914. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkunen Paavo 1953, 278.

16 Blomstedt 1969, 292; Perustuslakivaliokunnan ptk 2.-3.4.1914, 6.-8.4.1914, 15.4.1914, 18.4.1914, 20.4.1914. Rulla 3, EK.

17 VP 1914, ptk, 30-33, 764-768.

18 Ibid., 111-113.

kokemus, pitkän linjan porvarillisen kokoomuksen linja sekä faktoilla ja logiikalla pommittava argumentointityyli olivat omiaan edesauttamaan porvarillista yhteistyötä. Ingman ei herättänyt henkilönä toisissa porvaripuolueissa aggressioita, ja hänellä oli hyvät ja toimivat suhteet arvovaltaisimpiin perustuslaillisiin K.J. Ståhlbergiin ja R.A. Wredeen. Valtiopäivien jälkeen Wrede toivottikin onnea ”till ditt framstående arbete, som grundlagsutskottet vid 1914 års Lantdag presterat”.¹⁹ Danielson-Kalmari, joka ainoana vanhasuomalaisena olisi voinut kilpailla vaikutusvallasta Ingmanin kanssa, painotti itsekin olevansa sivussa politiikasta.

Tosin porvarien yhteistyön laajuutta ei tule myöskään liioitella. Pääskysket ja RKP pysyivät epäluuloisina vanhasuomalaisuutta kohtaan. Idealistinen tinkimättömyys oli kuitenkin tungettu vähemmistöön, ja yhteistyöhaluinen suuntaus oli vallassa. Nuorsuomalaisia hallitsi Ståhlbergin ja Helsingin Sanomien piiri, RKP:ssa linjan saneli Mechelinin-Wreden siipi Estlanderin-von Bornin taipumatonta idealismia vastaan. Viimeksi mainittujen vastarinta-asenne meni jopa niin pitkälle, että haluttiin kielittää eduskuntaa myöntämästä enää lainkaan suostuntoja ja ajaa eduskunta valtiopäivälakkoon vuosien 1904-1905 malliin. Tällä mentaliteetilla ei kuitenkaan menestytty Ståhlbergin, Ingmanin ja Wreden hallitsemassa eduskunnassa.

Kuten Hufvudstadsbladetinkin hitaasta maltillistumisesta on luettavissa, vanhasuomalaisuus ei ollut RKP:n johtavan eliitin silmissä enää ikuisesti ja parantumattomasti saastunut. Se oli yhä kansallinen vaara, valtiollisesti epäluotettava ja ikävänä pidetty ilmiö, mutta yhteistyö sen kanssa oli sentään mahdollista vielä pahempia vaihtoehtoja eli Venäjää ja SDP:tä vastaan. Nuorsuomalaisten piirissä oli puolestaan Helsingin Sanomille vakiintunut jo vuonna 1908 suhteellisen positiivinen käsitys vanhasuomalaisista, eikä lehti asettanut Suomalaisen puolueen johtoa vastuuseen yksittäisten myöntövyysmiesten ylilyönneistä.

Pääskysten piirissä aina leppymätön - mutta yhä selvemmin syrjään joutuva - Jonas Castrén pelkäsikin nuorsuomalaisen linjan hämärtyvän Ingmanin ja Danielson-Kalmarin sovittelukyvyyn edessä. Hän luokitteli Ingmanin samaan vaaralliseen kategoriaan Ståhlbergin kanssa, ja jo Ståhlbergin valinta eduskunnan puhemieheksi tietäisi, ettei olisi tietoaakaan eduskunnan selkärangasta. Svinhufvud puolestaan ei suostunut edes maailmansodan aikana karkotuspaikassaan näkemään porvarien

---

¹⁹ Wrede Ingmanille 6.5.1914. Ingmanin kok., VA Y 2365.

välisessä kompromissipolitiikassa juuri mitään hyvää.²⁰ Ingmanilainen sovittelupolitiikka ei siis ollut ollut aukoton menestys, mutta kuten sanotti, kiihkeimmät vastustajat jäivät vähemmistöksi.

Ingman oli päässyt asemaansa, koska niin oman puolueen kehitys kuin sisäpolitiikan yleinen rauhoittuminen olivat juuri sopivia hänen kaltaiselleen poliittiselle voimalle. Omalle puolueelleen Ingman oli erinomainen väline siirryttäessä muuttuvan yhteiskunnan mukana vanhasuomettarelaisesta idealismista pragmaattiseen konservatismiin - ja ideologisia ratkaisuja karttavana luonteena hän osasi sopeutua muutoksiin ja muuttaa ne voitoikseen. Lisäksi hänellä oli takanaan ”negatiivinenkin” noste: hän oli politiikassa entistä aktiivisempi samaan aikaan kun lähes kaikissa porvaripuolueissa oli menossa taas sukupolvenvaihdos ja monet vanhat auktoriteetit vetäytyivät. Vuosien 1913 eduskuntavaaleista olikin kieltäytynyt ennätysmäärä vanhoista poliitikoista.

Politiikka oli tavallaan ”normalisoitunut” ja saavuttanut eräänlaisen status quon, jolla oli edellytykset jatkua ja joka ei hevillä muuttuisi ilman poliittisia murroksia. Sellainen tila sopi Ingmanille - puurtajalle ja komitea ihmiselle.

Taantuminen sodan varjossa

Ingmanin toiminnasta ensimmäisen maailmansodan ajalta on hyvin vähän lähteitä ennen Venäjän helmikuun vallankumousta. Joka tapauksessa niidenkin valossa voidaan katsoa sodan katkaisseen hänen siihenastisen jatkuvan nousunsa, jopa kääntäneen hänen uransa hetkellisesti loivaan alamäkeen.

Kuten PAASIVIRTA on todennut, suomalaisten reaktio sodan syttymiseen oli ilmiäsultaan ”jäsentymätön lojaalisuus”.²¹ Uusi Suometar lupasi Suomen alistuvan uhreihin valtakunnan lojaalina osana. Lehti ei voinut olla piikittelemättä: se, ettei voitu ottaa osaa sotavaellä, ”riippuu, niinkuin jokainen tietää, seikoista, jotka eivät ole olleet ollenkaan meidän itsemme määrättävissä”. Lehteen ei myöskään ilmestynyt mitään

---

20 Ks. esim. Nuorsuomalaisen eduskuntaryhmän ptk 2.2. ja 3.2.1911. Nuorsuomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Jonas Castrén Tekla Hultinille 8.1.1914. Hultinin kok., VA Y 2018; Svinhufvud Hultinille 31.7.1916. Hultinin kok., VA Y 2098; Hufvudstadsbladet 29.9.1909, 23.1.1910, 9.2.1910, 19.2.1910, 24.2.1910, 13.3.1910, 24.1.1911, 31.1.1912, 29.2.1912, 18.1.1913, 31.1.1913, 10.4.1913, 29.7.1913, 8.2.1914, 17.2.1914, pk:t; Vares 1992c, 214-219, ja siinä mainitut lähteet.

21 Paasivirta 1978, 400.

germanofobiaa. Ainoastaan Reimsin pommitus sai sen kirjoittamaan tunteenomaisemmin ”tihutyöstä” ja puolustamattomasta menettelystä.²²

Lojaalisuudella oli toivottu voitettavan takaisin jotakin siitä, mitä oli aiemmin menetetty. Näissä toiveissa petyttiin pian. Marraskuussa 1914 lehtiin vuoti ns. venäläistämissuunnitelma, ja joulukuussa sai alkunsa jääkäriiliike.

Sodan johdosta ei valtiopäiviä kutsuttu koolle, ja aluksi Suomalaisen puolueenkin toiminta tyrehtyi miltei täysin. Puoluesihteerin toimi lakautettiin, puoluekanslia vuokrattiin asianajotoimistoksi, ja poliisivalvonta ulottui aluksi puoluevaltuuskunnan kokouksiinkin, joita oli tosin vain harvoin.²³ Kuvaavaa on, että eräs Satakunnan puolueaktiivi jopa piti kirjeessään Ingmanille hyvänä sitä, että järjestöllä oli velkaa: se oli ainoa, mikä piti toimintaa yllä.²⁴ Elokuussa 1915 eduskunnan puhemieshistö, Ingman muiden mukana, jätti anomuksen eduskunnan kutsumisesta koolle, mutta senaatti hylkäsi sen edes alistamatta sitä keisarille.²⁵ Pakollinen poliittinen kooma jatkui.

Ingman ei ollut sotavuosinakaan yhtä resignoitunut kuin Paasikivi, joka ei suostunut kansanedustajaehdokkaaksi myöskään vuonna 1916, tai Danielson-Kalmari, jota ei saatu palaamaan edes puoluevaltuuskunnan jäseneksi. Mutta vuoden 1916 puoluekokouksessa Ingmankin piti vain yhden, täysin käsittelyteknisen puheenvuoron. Tosin hänellä ei ollut akuuttia tarvettaakaan esiintyä, sillä Venäjän-politiikasta ei syntynyt kiistaa, vain vanhasta oppositiosta vain Ivar Meurman jaksoi valittaa ”suu kiinni”-politiikasta. Wiipurikaan ei esittänyt kritiikkiä.²⁶

Ingmanin merkityksen suhteellista taantumista korosti myös se, että Nevanlinna oli tekemässä paluuta puolueen huipulle. Nevanlinna valittiin uudelleen lähes kaikkiin entisiin luottamusvirkoihinsa: porvarillisen delegaation jäseneksi, Uuden Suomettaren hallintokunnan puheenjohtajaksi sekä puoluevaltuuskunnan eli samalla puolueen puheenjohtajaksi.²⁷ Sen sijaan Ingmania ei valittu puolueen juoksevain asiain valiokuntaan eli eräänlaiseen puoluehallitukseen eikä enää porvarilliseen delegaatioonkaan.

---

22 USr 2.8. ja 27.9.1914, pk:t.

23 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 15.-16.4.1916. Suomalaisen puolueen kok., k. 4, VA.

24 Antti Airio Ingmanille 28.1.1916. Ingmanin kok., VA Y 2336.

25 Rasila 1970, 205; Tuominen Uuno 1958, 403.

26 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 15.-16.4.1916. Suomalaisen puolueen kok., k. 4, VA.

Vuoden 1916 eduskuntavaalien alla Ingman kirjoitti Satakunta-lehden kolme signeerattua pääkirjoitusta eduskunnan lähimmistä tehtävistä. Sensuuri vei kirjoituksista melkoisia paloja, mutta pessimistinen yleissävy jäi: Eduskunnalla oli ollut huonot toimintaedellytykset, eikä ollut syytä olettaa, että yhteiskunnalliset uudistukset etenisivät, ennen kuin tapahtuisi muutos Venäjällä. Eduskunnan oli kuitenkin ponnistettava voimansa, ei vain luodakseen uutta, vaan myös puolustaakseen vanhaa. Vanha pohja - lain herruus, oikeus päättää omista asioista yhdessä hallitsijan kanssa, kansalaisvapaudet, kieli - oli säilytettävä.

Ingman puuttui myös taloudellisiin kysymyksiin ja katsoi, että taloudessa oli otettava huomioon olojen edellytykset sekä kansan taloudellinen ja henkinen edistyminen. Maanvuokra-asia oli yksi tärkeimmistä kysymyksistä, mutta äärimmäinen vasemmisto ja oikeisto - sosiaalidemokraatit ja ruotsalaiset - vastustivat kunnollista ratkaisua, ja Maalaisliitto oli epätietoinen. Suomalainen puolue ”ei nyt, enempää kuin ennenkään, ole asettanut vaatimusta: kaikki tai ei mitään”.²⁸

Ääni oli valtiomieskonservatiivin ääni, joka oli kaukana vuoden 1906 Kotimaan johtokunnan radikaalista.

Ingmanin oma vaalitulos oli äänimäärissä laskettuna heikoin sitten vuoden 1907: 4310 ääntä. Vertausluvuissa oli edellä kolme sosiaalidemokraattia, ja omistakin puoluetovereista oli seuraava jo lähellä (yli 3600).²⁹ Puolueeltakin vaalit menivät taas kerran joka suhteessa huonosti, sillä lopputulos oli:

SDP	103	(+ 13)
Suomalainen puolue	33	(- 5)
Nuorsuomalainen puolue	23	(- 6)
RKP	21	(- 4)
Maalaisliitto	19	(+ 1)
Kristillinen työväenliitto	1	(+ 1)

SDP:n ehdottoman enemmistön takana oli annetuista äänistä vähemmistö eli ”vain” 47%. Se tuskin kuitenkaan paljon lohdutti vanhasuomalai-

---

27 Oy Uuden Suomettaren varsinaisen yhtiökokouksen ptk 26.11.1915 ja hallintokunnan ptk 2.2.1917, US; Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 18.4.1916. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

28 Satakunta 27.6.1916, 29.6.1916, 1.7.1916, pk:t.

29. Satakunta 11.7.1916.

sia, jotka olivat taantuneet jo 26 paikkaa vuoden 1907 vaaleista. Yhdeksässä vuodessa oli menetetty n. 40% ensimmäisestä eduskuntaryhmästä, jonka aikana oli unelmoitu päästävän itse sellaiseen asemaan, minkä SDP oli nyt saavuttanut. Lopultakin tämä johti myös tappion syiden laajempaankin pohtimiseen, mutta eräiden nuorten kaavailema resepti - paluu kiivaampaan suomalaiseen nationalismiin - tuskin nautti Ingmanin kannatusta.

Ingmanin ei-poliittinen toiminta ei osoita samanlaista passiivisuutta kuin poliittinen. Vuonna 1916 hän jopa saavutti vakinaisen aseman yhteiskunnan ylätasolla: hänestä tuli ainoana hakijana yliopiston käytännöllisen teologian professori.³⁰

Siviilityö ja heikentynyt terveys³¹ eivät kuitenkaan riitä selittämään laskenutta poliittista aktiivisuutta ja osittaista ajautumista syrjään. Mikään yksittäinen syy tai tapaus ei tätä kehityssuuntaa selitäkään. Ingman oli jäänyt sodanaikaisesta kehityksestä jälkeen, hieman samaan tapaan kuin vanha polvi oli joutunut syrjään uuden polven tieltä vuonna 1905, puolueen "vanhempien valtiomiesten kaartiin". Tämä ei merkinnyt sitä, että hänen vaikutusvaltansa olisi ollut loppumassa. Mutta vuoden 1916 alkuun mennessä hän oli ollut yhtäjaksoisesti kahdeksan vuotta puoluevaltuuskunnan jäsenenä, eikä hänellä näyttänyt olevan uudessa tilanteessa enää mitään uutta annettavaa. Kun vanhat porvaripuolueet olivat lähellä toisiaan ja Venäjän-politiikka vakiintunut, mutta olot olivat toisaalta muuttuneet aivan toisenlaisiksi kuin vuonna 1914, Ingmanin linja oli tavallaan saavuttanut sen mitä sillä oli ollut saavutettavissa ja tehnyt itsensä tarpeettomaksi. Ingmanilla ei edes ollut luontaisia areenoita poliittiseen toimintaansa sodan oloissa.

Sodan oloissa maltillisella, konservatiivisella pragmaattisuudella saattoi tuskin muutenkaan olla vetovoimaa nuoreen polveen. Kriisiaika sodan varjossa vaati toisenlaista toimintaa, juuri sellaista, joka Ingmanin mielestä olisi ollut vain vaarallista seikkailupolitiikkaa ilman menestymisen mahdollisuuksia.

Tulevaisuus tuntui kuuluvan vanhasuomalaistenkin osalta P.J. Hynnisen, O.W. Louhivuoren, Antti Tulenheimon ja Eino Suolahden kaltaisille

---

30 Voipio 1944, 404-406; Gummerus Ingmanille 25.7.1916. Ingmanin kok., VA Y 2340. - Arkkipiispa Johansson ei näytä olleen erityisen ilahtunut Ingmanin nimityksestä teologisessa mielessä, sillä hän asetti Ingmaninkin "rationalismin" yhteyteen; "Lauri on lakimies". (Johanssonin päiväkirja mm. 1.11.1913, 147, ja 12.10.1916, 204. Yrjö J.E. Alasen kok., k. 1, HYK.)

31 Lauri Kaila Ingmanille 28.12.1916. Ingmanin kok., VA Y 2346.

radikaalimmille aineksille, jotka suhtautuivat positiivisesti aktivismiin. Samaan aikaan erot Suomalaisen ja Nuorsuomalaisen puolueen välillä vähenivät entisestään, mutta toisessa hengessä kuin Ingmanin kaltaiset konservatiivit olivat halunneet. Hynninen valittiin huhtikuussa 1915 jopa Uuden Suomettaren päätoimittajaksi, mitä ihastelivat jopa pääskyset.³² Tosin eräiden nuorsuomalaisten joukossa esiintyi edelleen enemmän epäröintiä ja haluttomuutta kuin vanhasuomalaisten piirissä.³³

Ingmanin suhtautumisesta uuden polven radikaaleimpaan keinoon eli jääkäriiliikkeeseen ei voida sanoa mitään varmaa, koska kaikki lähteet loistavat poissaolollaan. Hän ei näytä tilittäytyneen asiaan myöhemminkään kuten Danielson-Kalmari, joka myönsi julkisesti pitäneensä jääkäriiliikettä toivottomana yrityksenä, tai Paasikivi, joka koetti kovasti vakuuttaa olleensa ”aktivisti” vuosina 1914-1917 ja kannattaneensa jääkäriiliikettä.

Paasikiven päiväkirjoissa esiintyy vuoden 1953 kohdalla Hynnisen viittaus jääkäriasiaan. Sen mukaan Ingman ja Danielson-Kalmari olisivat lausuneet - todennäköisesti huhtikuussa 1916 - puolueen valtuuskunnan pöytäkirjaan ”jyrkän vastalauseen” jääkäriiliikettä vastaan ja pitäneet liikettä maalle vahingollisena.³⁴ Tällaista vastalauseetta ei pöytäkirjoista löydy, mutta ei liene syytä epäillä, etteikö Hynninen olisi tavoittanut Ingmanin suhtautumistapaa oikein. Ingmanin menneisyys, luonne, legalismi, käsitys reaali politiikasta, myöhempi toiminta ja ainainen taistelu erilaisia radikaaleja ja ”toiminnan miehiä” vastaan viittaavat kaikki siihen suuntaan, ettei hän ole voinut suhtautua jääkäriiliikkeeseen muulla tavalla kuin pitämällä sitä epärealistisena ja vastustajaa provosoivana pistelypolitiikkana - luultavasti hyvin pitkälle samalla tapaa kuin Ståhlberg.

Aktivisti Y.O. Ruuthin mukaan vanhasuomalaisten johto ”verhoutui läpitunkemattomaan salaperäisyyteen” aktivismiasianssa,³⁵ ja nämä sanat kohdistuvat varmasti suurelta osin juuri Ingmaniin, vanhasuomalaisuuden merkittävimpään johtajaan ja symboliin.

* * *

---

32 Oy Uuden Suomettaren hallintokunnan ptk 21.4.1915, US; Cederbergin pvk 1.5. ja 27.7.1915. Cederbergin kok., k. 23, VA; Hultin 1938, 85,86,138-140,157,158; Eino Suolahti Wredelle 7.1.1916. Wredes brevsaml., k. V, ÅAB.

33 Esim. yhä suhteellisen kriittisesti suhtautuneesta Tampereen Sanomista kts. Virrankoski 1988, 59-61.

34 Paasikiven pvk II, 10.6.1953, 347.

35 Ruuth 1918, 31,32.

Kaikkiaan voi jo vuoden 1914 tilanteesta sanoa, että Ingmanin poliittinen "kasvu" oli päättynyt, eikä hän enää lähtisi ratkaisevasti uusille linjoille. Hän oli kehittynyt nuoren polven lauantaiseuralaisesta modernista sopeuttajasta ja suomettarelaisesta uudistajasta pragmaattiseksi konservatiiviksi ja porvarillisen yhteistyön ajajaksi, jonka toimintaohjeina oli ideologisesti lukkoonlyötyjen ratkaisujen välttäminen ja olosuhteiden huomioon ottaminen. Hän oli tarkastellut jatkuvasti, mikä olisi mahdollista Pietarin, mikä sisäpolitiikan osalta, ja hän hylkäsi sekä perustuslaillisuuden lakihengen että ehdottoman myöntövyvyyden. "Tulkoon mitä tulkoon" tai "hinnalla millä hyvänsä" olivat hänelle mahdollisimman vieraita politiikan ohjeita. Aina piti turvautua siihen, mikä oli käytännössä mahdollista; kansaa ei voitu pelastaa vastoin sen tahtoa eikä sellaisilla keinoilla, joita sen enemmistö aktiivisesti vastusti.

Ingmanin linja oli liian "valtiomiesmäinen" nauttiakseen kovin yleistä suosiota, etenkin kun reformismikin oli aina ollut hänen ajattelussaan vain yleiselle politiikalle alisteinen kysymys. Hänen vaikutusvaltansa tunnustivat kuitenkin lähes kaikki - olkoonkin, että se väliaikaisesti taantui sotavuosina.

Vuosi 1917 alkoi maan osalta synkissä ja Ingmanin osalta edelleen passiivisuuden merkeissä. Tulossa oli kuitenkin uusi kriisiaika, joka jälleen kerran osoitti, että vastavirta oli Ingmanin paras poliittinen vauhdittaja. Hän lähti käytännön konservatiiviksi muotoutuneena poliitikkona jälleen luovimaan vastavirtaan, kun Venäjän vallankumous syöksi hänen sukupolvensa toisen kerran kumousaikaan - ja jälleen sellaiseen, jossa Ingmanin leiri sai olla vastaanottavana osapuolena.

5. Kumouskuukausien jarruttaja (maaliskuu - marraskuu 1917)

5.1. ”Vallankumouksen huumeet”

Skeptisenä myötäilijänä

Puutteen ja heikon sotamenestyksen luoma tyytymättömyys puhkesi Venäjällä vallankumoukseksi maaliskuun 1917 puolivälissä. Suomessa tämä koettiin yllätyksenä. Porvarillisen delegaation edustajia oli tosin juuri käynyt Pietarissa, mutta enemmän oli pelätty venäläistämistoimien kiihtymistä kuin osattu toivoa vallankumousta. Vallankumoustietojen levittyä delegaatio kutsuttiin koolle suunniteltua aiemmaksi, 14. maaliskuuta.¹

Pietarista palannut nuorsuomalaisten edustaja Rudolf Holsti ilmoitti delegaatiolle, että tsaarivalta oli luhistumassa lopullisesti. Painamattomissa muistelmissaan Holsti kirjoittaa:

”— asettui ennen kaikkea professori Lauri Ingman erittäin kriittiselle kannalle. Hän varoittamalla varoitti läsnäolijoita antautumasta ’vallankumouksen huumeisiin’.”²

Delegaatio päätti lähettää edustajat uudelleen Pietariin ja ottaa Suomesa yhteyttä SDP:een. Matkalaiset saivat evästykseksi neljä vaatimusta:

---

1 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

2 Eräitä ministeri Holstin muistiinpanoja vuosilta 1901-22, 26,27. Holstin kok., k. 39, VA.

kenraalikuvernöörin vaihtaminen, suomalainen senaatti, laillisuuden palautus (erityisesti valtakunnanlainsäädännön ja Suomen asiain esittelyjärjestyksen peruutus) ja eduskunnan kutsuminen koolle. Pitemmälle menevistä vaatimuksista, mm. kansainvälisistä takuista Suomen hyväksi, ei päästy yksimielisyyteen lähinnä vanhasuomalaisten vastustuksen takia.³

Seuraavana päivänä annettiin lisäohjeiksi, että ministerivaltiosihteeriksi tuli saada suomalainen, Suomen lakeihin tuli saada korjauksia, valtiolliset vangit oli vapautettava jne. RKP:n Axel Lille vaati, että Venäjän puolueille tiedotettaisiin niiden nauttivan Suomen kannatusta. Ingman harasi jälleen vastaan: sellainen kannanotto olisi uhkarohkeaa.⁴

16. maaliskuuta Itämeren laivaston vara-amiraali Nepenin kutsui johdavat porvaripoliitikot laivalleen Katajanokalle. Ingman oli mukana. Amiraali ilmoitti vangituttaneensa Väliaikaisen hallituksen käskystä kenraalikuvernööri Seynin ja senaatin talousosaston varapuheenjohtajan Borovitinovin. Hän korosti käskävästi, että asioiden suotuisa kehitys riippui Helsingin pysymisestä rauhallisena ja sota-ajan määräysten noudattamisesta. Vuorokautta myöhemmin Nepenin joutui matruusiensa murhaamaksi.⁵ Tällaiset tapaukset olivat tietysti omiaan hillitsemään suomettarelaisen ajattelumallin intoa kumoushenkisyys, sikäli kuin heidän mentaliteetillaan oli siihen muutenkaan edellytyksiä. Kaikki tuntui vielä täysin arvaamattomalta.

Vanhasuomalaiset reagoivatkin vallankumoukseen hyvin varovasti, sillä he eivät olleet unohtaneet suurlakkovaiheen hiipumista pitkäksi valtiolliseksi takatalveksi. Nevanlinna lausui Holstille ihmettelevänsä tämän uskoa kumouksiin. Danielson-Kalmari ei pitänyt viisaana vaatia enempää kuin valtakunnanlainsäädännön peruuttamista. Venäjän monarkiaan ei uskottu olevan vielä välttämättä tuhon oma, vaan delegaation toimesta alettiin laatia hallitsijanvakuutusta tsaarin veljelle.⁶

Innon puute selittyy myös sillä, että delegaatiolla oli ollut aiemmin suunniteltuna toisenlainen toimintastrategia, joka sopi paremmin vanha-

---

3 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA; Estlanderin muistiinpanot 14.3.1917. Estlanders saml., k. I, AAB.

4 Eräitä ministeri Holstin muistiinpanoja vuosilta 1901-22, 27. Holstin kok., k. 3, VA; Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

5 Blomstedt 1969, 307-309; Polvinen 1967, 17-21.

6 Eräitä ministeri Holstin muistiinpanoja vuosilta 1901-22, 30. Holstin kok., k. 39, VA; Talas 1960, 50,51; Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

suomalaisten varovaisiin lähtökohtiin. Sen mukaan Suomen valtiolliset oikeudet koetettaisiin saada takaisin maiden välisellä ”peruskirjalla”. Tässä säädettäisiin, ettei Venäjä voisi muuttaa maitten välistä suhdetta ilman Suomen suostumusta ja että asioihin, joita Suomi ei saisi ratkaista ilman Venäjän suostumusta, tarvittaisiin sekä Venäjän duuman että Suomen eduskunnan suostumus. Ingman ja Danielson-Kalmari vaativatkin delegaatiossa - Estlanderin muistiinpanojen mukaan ”med pondus” - yhä ”peruskirjan” mukaisesti lakia, jota kumpikaan osapuoli ei voisi muuttaa ilman toisen osapuolen lakiasäättävän elimen suostumusta. Laki yhdistettäisiin kysymykseen uudesta hallitusmuodosta. Estlanderin perustuslaillisten hengenheimolaisten mielestä tämä ei riittäisi: tarvittiin nimenomaan uusi hallitusmuoto ja kansainväliset takeet Suomen autonomian turvaksi.⁷

Ingman oli ollut mukana suunnittelemassa tätä uutta ”peruskirjaa”. Tämän varovaisuuden ajattelumallille uusi tilanne oli tullut kovin yllättäen. Varovaisuus ei kuitenkaan soveltunut enää uuteen ajan henkeen. Entinen senaattori Lennart Gripenberg merkitsi 16. maaliskuuta päiväkirjaansa:

”Ilmapiiri muistuttaa paljon suurlakon ensimmäisiä päiviä; useimmat ihmiset näyttävät iloisilta ja näyttävät odottavan että nyt kaikki tulee taas hyväksi; harkitsevammat näkevät kuitenkin että nykyinen tilanne on vain alkuvaihe liikkeestä, jonka tulevaa kehitystä ei vielä voida nähdä, mutta jolla voi olla, ja minun uskomukseni mukaan, todennäköisesti on huomissaan suuria myrskyjä myös meidän maamme varten.”⁸

Delegaatio oli huolestunut siviiliväestön mahdollisista levottomuuksista ja koetti saada aikaan yhteisen valtiollisen julistuksen sosiaalidemokraattien kanssa. Lopulta oli kuitenkin tyydyttävä porvarilliseen julistukseen. Siinä mainittiin samat yleiset tavoitteet kuin oli annettu Pietariin lähetetyille valtuutetuille, ja korostettiin, että koska kaikkeen oli nyt olemassa lailliset mahdollisuudet, yksityisten kansalaisten oli vältettävä omavaltaisia toimenpiteitä.

Vaikka Ingman olikin luonteenomaisesti pelännyt liiallista uhkarohkeutta, niin delegaation vaatimuksia voitaneen pitää suhteellisen maltillisina. Niissähän ei pyydetty oikeastaan mitään, mikä olisi laajentanut Suomen itsehallintoa vanhasta autonomiasta. Porvariipiirit tyytyivät

7 Estlanderin muistiinpanot 17.3.1917. Estlanders saml, k. 1, ÅAB.

8 Från ett skiftesrikt kvartsekel i Finlands historia. Utdrag av minnesanteckningar av Lennart Gripenberg, 337,338. Gripenbergin kok., k. 1, VA.

aluksi entisten oikeuksien palauttamiseen, eikä niiden intressissä ollut viedä reformisuhdannetta eteenpäin liian nopeasti yhteiskunnalliselle alalle. Joutuisivathan ne omasta näkökulmastaan katsottuna yhteiskunnallisten uudistusten maksumiehiksi, joten oli tarkoituksenmukaista pitää valtiollinen ja sosiaalinen taistelu erillään.

Ero sosiaalidemokraatteihin ja aktivisteihin olikin tässä suhteessa selvä. Sosiaalidemokraatit halusivat käyttää tilaisuutta hyväksi myös nopeiden uudistusten ajamiseen. He jopa vaativat, että jo Väliaikaisen hallituksen antamassa vapausmanifestissa mm. vahvistettaisiin eduskunnan aiemmin hyväksymät yhteiskunnalliset lait, annettaisiin eduskunnalle lainsäädännön esitysoikeus ja tullien ja valtion rahassäännön osalta päätösoikeus sekä toteutettaisiin parlamentarismi. Lisäksi uusia yhteiskunnallisia lakeja, kuten torpparivapautus ja kunnallisen äänioikeuden uudistus, oli pantava alulle.

Väliaikaisen hallituksen antama vapausmanifesti ei kuitenkaan puuttunut Suomen lainsäädäntöpiiriin kuuluneisiin sisäisiin kysymyksiin, vaan siinä ”vain” palautettiin vuotta 1899 edeltäneet valtiolliset oikeudet. Lisäksi lupailtiin eduskunnan esitysoikeuden ja budjettivallan laajennusta sekä mahdollisuuksia tarkastaa hallituksen virkatoimia.⁹ Sisäiset kiistat jäivät suomalaisten keskenään oteltaviksi.

Ingman oli ollut yksi delegaation julistuksen allekirjoittajista. Uuden senaatin muodostamisneuvotteluissa hänen osuutensa ei kuitenkaan näytä olleen kovinkaan keskeinen.

Ingmanin lähtökohta uuden senaatin muodostamisen suhteen oli niin ikään hillitsevä ja säilyttävä. Maan edun vuoksi porvarien oli mentävä mukaan senaattiin, vaikka SDP saisikin siinä enemmistön.¹⁰ Nähtävästi takana oli paitsi valtiollinen, myös konservatiivis-meritokraattinen näkökulma. Ingman ja suomettarelaiset olivat nimittäin aina lähteneet siitä, että sosiaalidemokraatit eivät olleet vaarallisia vain poliittisen harhautuneisuuden vuoksi. SDP:ltä puuttui heidän mielestään myös maan hallitsemiseen vaadittava ammattitaidollinen pätevyys. Toisaalta SDP oli enemmistöpuolue ja ainoa voima, joka kykenisi pitämään radikalisoituneet kansanjoukot kurissa, joten se oli sidottava mukaan vastuuseen. Ainoaksi tieksi jäi koalitio. SDP:n johtajien vilpittömyyttä ja yhteistyöhalua sinänsä ei tässä vaiheessa epäilty. Ingmankin uskoi, että reformivaatimuksiin

---

9 Ketola 1987, 31,32; Polvinen 1967, 23-25; Polvinen 1989, 279-285; Lindman 1968, 15-24.

10 Rommi 1970, 71; Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 17.3.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

voitaisiin ehkä suostua, torpparikysymystä lukuun ottamatta.¹¹

Asia ei kuitenkaan riippunut vain vanhasuomalaisen kompromissi-valmiudesta. SDP tunsu voimansa uudessa tilanteessa ja pyrki valikoidaan porvarillisetkin senaattorit delegaation ja porvaripuolueiden omista mielipiteistä riippumatta. Suomalaisesta puolueesta olivat tässä vaiheessa SDP:n armossa Antti Tulenheimo, O.W. Louhivuori, Onni Hallstén, Hugo Rautapää ja ehdollisesti myös Paasikivi.¹² Sen sijaan Ingmanin nimeä ei SDP:n listoissa näy, olihan hän luonut uransa sosiaalidemokraatteja vastustamalla. SDP:n hyväksymillä vanhasuomalaisilla oli myös "aktivistisempi" menneisyys kuin hänellä, Paasikivellä lukuun ottamatta. Lisäksi on huomattava, että SDP:n hyväksymät porvarit olivat yleensä puolueissaan ns. heikompia nimiä. Paasikivikin oli ollut pitkään syrjässä puolueensa johtoelimistä.

Ingman pitikin omakohtaisesti uudessa tilanteessa suhteellisen matalaa profiilia verrattuna Paasikiveen ja Danielson-Kalmariin, jotka osallistuivat aktiivisesti senaattineuvotteluihin.¹³ Ingmanin kannanottoja neuvotteluista ei ole säilynyt juuri lainkaan, vaikka hän oli miltei loppuun saakka yksi porvarillisen osapuolen senaattoriehdokkaista. Tulenheimo ehdotti sosiaalidemokraateille nimenomaan Ingmania ja Nevanlinnaa,¹⁴ ja Ingman oli vielä 23. maaliskuuta nuorsuomalaisen E.N. Setälän ohella ehdokkaana kirkollisasiain toimituskunnan päälliköksi¹⁵. Hufvudstadsbladetiin ehti jopa ennenaikainen hallituslista, jonka mukaan senaattia johtaisi Ståhlberg, kirkollissenaattorina olisi Ingman ja mukana olisi vain yksi sosiaalidemokraatti.¹⁶

Kokoomussenaatti saatiin lopulta aikaan vasta samasta syystä kuin vuonna 1908 porvarien kesken, nimittäin ulkoisen uhan takia. Viivyttelyyn kyllästynyt Venäjä uhkasi pitää vanhan senaatin vallassa, ellei kokoomussenaattia syntyisi.¹⁷ Niinpä SDP:n Oskari Tokoi muodosti 24. maaliskuuta senaatin, jossa oli kuusi sosiaalidemokraattia, kaksi vanha-

---

11 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

12 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 22.3.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

13 Polvinen 1989, 286-292; Lindman 1968, 24-31; Ikonen 1991, 65-69.

14 Wiikin pvk 22.3.1917. Wiikin kok., k. 1a, VA.

15 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA; Paasikiven muistiinpanot, s.a. Paasikiven kok., k. VI:23, VA.

16 Hbl 19.3.1917; Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA; Cederbergin pvk 19.3.1917. Cederbergin kok., k. 24, VA.

17 Blomstedt 1969, 315; Pietiäinen 1986, 225; Rommi 1970, 73; Torvinen 1977, 132; Tuomioja 1979, 133,134. - Yllättävää kyllä Hallstén ei mainitse kertomuksessaan lainkaan tällaista Venäjän uhkausta.

suomalaista, kaksi nuorsuomalaista, yksi ruotsalainen ja yksi maalaisliittolainen. Vanhasuomalaisista olivat mukana Allan Serlachius siviili- ja Antti Tulenheimo oikeustoimituskunnan päällikkönä.¹⁸

Senaatista pois jääminen tuskin oli Ingmanille henkilökohtaisesti pettymys. Poliittinen tilanne ei ollut hänen ehdokkuudelleen suosiollinen, hän ei suhtautunut tulevaan kehitykseen erityisen optimistisesti, ja hänelle jäi toki merkittävä asema omimmalla areenallaan eduskunnassa.

Ingman ei liioin kannattanut ajatusta eduskunnan hajottamisesta SDP:n enemmistöasemasta huolimatta. Ajan ilmapiirin tajuten hän uskoi, että muutokset vaaleissa menisivät vain entistä radikaalimpaan suuntaan.¹⁹ Hänen käsityksensä edustivat konservatiivista näkemystä - niin valtiollisten kuin yhteiskunnallisten lähtökohtien vuoksi. Tavoitteena oli alusta asti perimmältään jarruttaa liiallista radikalismia. Hänen perusnäkemyksensä oli se, minkä hän, Paasikivi ja Ståhlberg ilmaisivat keskusteltaessa senaatin oikeusosaston täyttämisestä: ”Ei ole mentävä pitemmälle kuin on tarpeellista hyvän tuloksen saavuttamiseksi.”²⁰

Itsenäisyysaktivismia vai ”reaalipolitiikkaa”?

Suomalaisen puolueen sisällä uusi tilanne herätti erimielisyyttä. Tosin puolueen sisällä kiistoja ei käyty perinteisen myöntövyöden ja aktivismin välillä, sillä vanha ”viipurilainen” myöntövyöskanta ei antanut elonmerkkejä itsestään. Paradoksaalista oli, että uudessa tilanteessa joutui jarruttelijaksi juuri puolueen vanha passiivisen vastarinnan suuntaus, jonka edustajista tuli uudessa konstellaatiossa ”myöntövyösmiehiä”.

Puolueen valtuuskunta päätti pitää puoluekokouksen ja hyväksyi esille otettavien asioiden joukkoon mm. katsauksen yleisestä asemasta, mutta ei maan valtio-oikeudellisesta asemasta ja sen kehittämisestä. Tätäkin varovaisemmat olisivat halunneet koolle vain lisätyn valtuuskunnan, osa ei sitäkään.²¹

Itsenäisyys- ja varovaisuussuunnat törmäsivät vastakkain jo valtuus-

---

18 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

19 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 17.3.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

20 Kertomus porvarillisten eduskuntaryhmien välisen valtuuskunnan toimesta. Hallsténin kok., k. 1, VA.

21 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 28.3.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

kunnassa viikko ennen puoluekokousta. Eduskuntaryhmä oli ehdottanut puoluekokoukselle esitettäväksi pontta, joka kuului:

”Lausuen julki ilonsa Suomen oikeuden palauttamisesta sekä tunnustuksensa tästä vapautuneelle Venäjälle, kokous on sitä mieltä, että Suomen kansan, itsetietoon kohonneena oman kansallisuuden ja sivistyksen sekä omat tehtävät omistavana kansakuntana, täytyy pyrkiä, toiselta puolen niin laajaan itsemääräämisoikeuteen kuin sellainen kansa voi oikeudenmukaisesti vaatia, toiselta puolen saamaan tämän oikeutensa entistä lujemmin turvatuksi. Lähimmäksi tarpeeksi kokous tässä suhteessa katsoo, että yksinomaan Suomea koskevain asiain ratkaisuvalta tulee siirretyksi Suomen kotimaisille valtiolelimille.”

Aktivisteihin lukeutunut Eino Suolahti esitti kuitenkin muutosehdotuksen, jonka mukaan

”Suomen kansalla, voidakseen kaikiksi ajoiksi turvata olemassa-olonsa vapaana itsenäisenä kansana, pitää olla sellainen valtiollinen itsemääräämisoikeus, että tämän päämäärän saavuttaminen on mahdollinen, että Suomen kansan on kohdistettava pyrkimyksensä täydelliseen valtiolliseen itsenäisyyteen.”

Puoluevaltuuskunta hyväksyi äänin 8-2 ponnin, joka oli jonkinlainen kompromissi. Se oli kuitenkin lähempänä eduskuntaryhmän kuin Suolahden kantaa, sillä sen mukaan

”Suomen kansan, itsetietoon kohonneena oman kansallisuuden ja sivistyksen sekä omat tehtävät omistavana kansakuntana, täytyy pyrkiä mahdollisimman laajaan itsenäisyyteen sekä saamaan sen vakavasti turvatuksi. Lähimmäksi tarpeeksi kokous tässä suhteessa katsoo, että yksinomaan Suomea koskevain asiain ratkaisuvalta tulee siirretyksi Suomen kotimaisille valtiolelimille.”

Alkuosa ilon ja tunnustuksen lausumisesta jäi ennalleen.²²

Käytännössä kotimaisilla valtiolelimillä tarkoitettiin nimenomaan toimeenpanovaltaa. Ryhmän mukaan Väliaikaisen hallituksen kanssa oli keskusteltava senaatin vallan laajentamisesta, mikäli se oli mahdollista. Oli koetettava saada niin paljon kuin mahdollista ennen kuin Venäjä pitäisi perustuslakia säätävän kansalliskokouksensa.²³ Sen oletettiin ole-

---

22 Ibid. 26.-27.4.1917.

23 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 3.5.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

van nationalistisempi ja vähemmän joustava kuin Väliaikainen hallitus.

Ennen omaa toukokuun puoluekokoustaan vanhasuomalaisten puoluejohdollaakin saattoi kuitenkin olla vain summittainen käsitys jäsentensä todellisesta mielialasta, kun pitkää hiljaisuuden kautta oli seurannut aivan ennakoimaton murrosvaihe.

Puoluekokous²⁴ kesti kolme päivää suunnitellun kahden sijasta. Jo yleisen aseman alustajan persoona osoitti pitäytymistä vanhaan perinteeseen ja vanhoihin valtiomiehiin: Danielson-Kalmari alusti ja pysytteli hyvin kaukana itsenäisyshengestä. Vanha patriarkka luonnehti edelleen Suomea ”erottamattomaksi osaksi Venäjän valtakuntaa” ja selitti, että vain tunnustamalla Väliaikainen hallitus saataisiin vallanhaltija, joka kumoaisi sortolait ja antaisi Suomelle oikeudet. Suomen ei tullut pyrkiä irti, vaan olla lojaali. Maksimitavoite oli oma presidentti sekä tarkoin määrätty laki maiden välisestä suhteesta. Alustuksen loppu oli kuin suoraan Snellmanilta tai Yrjö-Koskiselta: ei tullut tavoitella sellaista, mikä virvatulina katoaisi.

Nähtävästi puoluejohto pelkäsi tämän kuulostavan kumpujen öiden suomettarelaisuudelta ja saavan itsenäisyysuunnan reagoimaan valtuuskunnan ponttakin vastaan. Rantakari nimittäin ilmoitti kokoukselle Danielson-Kalmarin puolesta, ettei tämä ollut ollut mukana pontta laatimassa. Kokous jakaantui kolmeen lähes yhtä suureen fraktioon: Danielson-Kalmarin ja Rantakarin varovaisuuslinjaan, keskustan kompromissilinjaan ja Kaarlo Koskimiehen itsenäisyyslinjaan.

Itsenäisyyslinjan edustajat tulkitsivat valtiollisen tilanteen olevan sellainen, että Suomi pystyi vaikuttamaan siihen omalla tahdonilmaisullaan. Tilaisuus oli käytettävä hyväksi. ”Kansan etu” oli tärkein argumentti. Itsenäisyyslinjan puheissa esiintyi myös sellaista Venäjän-vastaisuutta, joka ei kohdistunut vain Seynin ja Bobrikovin järjestelmään, vaan mihin hyvänsä Venäjään. Venäläinen nationalismi ja epäluotettavuus olivat uhka. Edes Suomen oikeuksien palautus ei voinut aiheuttaa Suomelle siveellisiä velvollisuuksia, koska kyseessä ei ollut lahja Venäjän armosta, vaan Suomelle ilman muuta kuuluva oikeus. Vanhat sopimukset perustuivat sitä paitsi vahvemman oikeuteen, aseelliseen valtaukseen ja erilaiseen historialliseen tilanteeseen.

---

24 Suomalaisen puolueen yleisen puoluekokouksen ptk 4.-6.5.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VÄ. Ks. lisäksi mm. Paasivirta 1947, 120-123; Salokorpi 1988, 158-162; Polvinen 1989, 303-305; Ikonen 1991, 73; Upton 1980, 74. - Myös Rantakarin entisellä kotikentällä Turussa oltiin ennemminkin varovaisuuden kuin itsenäisyyslinjan takana. (Turun Suomalaisen Nuijan ptk 21.4. ja 2.5.1917. Turku Topographica, kotelo 30, TMA.)

Näkemyksissä oli myös reaalioliittinen väryksensä: ”Niinpian kuin Venäjä pääsee voimakkaaksi, silloin on Suomelle koettava vaikea aika, kun Venäjä on heikko, silloin koettaa Suomelle parempi aika.” Tämän itsenäisyyslinjan puolesta puhuneet olivat yleensä nuoria, ja monilla heistä oli siteitä aktivismiin.

Varovaisuuslinja lähti toisista premisseistä. Itsenäisyys oli sillekin unelma, mutta hyvin kaukainen. Venäjä ei voisi olla kuin täydellisessä anarkiassa niin heikko, että Suomi pääsisi siitä irti eikä anarkia kestäisi ikuisesti. Venäjä pysyisi aina Suomea ylivoimaisesti vahvempana eikä antaisi anteeksi epälojaalisuutta. Moraalikin velvoitti pitämään kiinni tehdyistä sopimuksista. Pidemmän päälle ei olisi mahdollista tehdä ”kansan edun” mukaista politiikkaa, jos samalla loukattaisiin yleisinhimillisiä siveellisiä lakeja. Oli muistettava reaalioliittinenkin aspekti: jos hylättäisiin moraaliset velvoitteet, Venäjänkin voisi vapautua niistä. Kuten eräs kokousedustaja tiivisti:

”Ja mikä silloin ratkaisee asiat? Se on nyrkki. Ja me tiedämme, kummoinen nyrkki meillä on ja minkämoinen nyrkki yleensä on pienten kansain takana.”

Varovaisuuslinjan mielestä mahdollisuudet eivät olleet niin hyviä eikä Venäjä niin mahdoton yhteistyökumppani kuin itsenäisyyslinja esitti. Tosin itsenäisyyslinjankin kannattajista vain harvat katsoivat, että itsenäisyyskanta edellyttäisi välitöntä ja konkreettista toimintaa. Kyse oli vain lopullisen päämäärän julkilausumisesta.

Sekä itsenäisyys- että varovaisuuslinjat olivat omalaatuisia moralismin, idealismin ja realismin sekoituksia. Niiden suurin ero oli käsityksessä siitä ajoiko ”kansan etu” uusissa oloissa vanhojen oikeussäädösten ohii; oliko legalismin ja siihen liittyvien ”siveellisten” velvollisuuksien varjelu pitkällä tähtäimellä kansan edullekin suotuisampaa kuin pyrkimys tarttua ehkä hyvinkin nopeasti ohimenevään ja toistumattomaan tilaisuuteen.

Näiden kahden linjan väliin jäänyt keskusta- tai kompromissilinja oli perusteiltaan epämääräisin. Sen takana oli kuitenkin varsin merkittäviä nimiä, kuten A.O. Kairamo, Juhani Arajärvi, O.W. Louhivuori, Onni Hallstén ja Nevanlinna.

Aiempien vuosien kiihkeimmät vastarintamiehet Danielson-Kalmari ja Rantakari olivat nyt kaikkein ”myöntyvimpiä”. Heidän tulkintansa mukaan oli saavutettu se, mihin oli pyritty. Liialliset vaatimukset voisivat provosoida Venäjää ja vaarantaa kaikki saavutukset - mukaan lukien ne, jotka jopa tsarismi oli säästänyt. Kuten edellä mainittiin, Suomalai-

nessa puolueessakaan eivät aktivisteja vastassa olleet vanhat yrjökoskilaiset, vaan vanhat passiivisen vastarinnan auktoriteetit.

Vaikka kiista ja jako oli ennen kaikkea valtiollinen, sillä oli tavallaan myös yhteiskuntapoliittinen ulottuvuus. Varovaisuuslinjan edustajat olivat puolueen kokeneita veteraaneja ja luonteeltaan vahvasti antisosialistisia, porvarilliseen yhteistyöhön tähänneitä konservatiiveja. Itsenäisyysmiehillä, jotka olivat nuoria ja monessa mielessä radikaaleja, oli ainakin valmiutta tulla sosiaalidemokraatteja vastaan yhteiskunta- ja talouspolitiikassa, jotta saataisiin varmistettua näiden tuki itsenäisyydelle. He ymmärsivät ajan toisiakin radikaaleja. Sen sijaan varovaisuuslinjalle olivat yhteiskunnalliset seuraukset pohjimmiltaan yhtä tärkeitä kuin valtiolliset, vaikka näissä kiistoissa ei tästä näkökulmasta juuri puhuttukaan.

Kokous hyväksyi lopulta puoluevaltuuskunnan väljän ponnen ”mahdollisimman laajasta itsenäisyydestä”, mikä merkitsi vain julkisivun yhtenäisyyttä. Muut kysymykset eivät kuitenkaan hajottaneet kokousta yhtä pahasti.

Itse asiassa kokous muistutti suurlakon jälkeisen radikaalivaiheen koukkuja. Puolueessa katsottiin edelleen edustettavan kansallista keskustaa, jonka sitä paitsi todettiin tyydytyksellä olevan menossa vasemmalle. Paavo Virkkunen totesi, että puoluetta erotti sosialisteista vain luokkataistelun puuttuminen ja työskentely lainalaisen yhteiskunnan hyväksi. A.O. Kairamo jäi kokouksen ainoaksi konservatiiviseksi hillitsijäksi talouskysymyksissä, ja hänen vanhoillisuutensa toivotettiin suoranasaisesti museoon. Sosiaalidemokraateista puhuttiin kauniimmin kuin vuosiin, ja monet toivoivat yhteistyötä heidänkin kanssa - mutta ei sentään ensisijaisina yhteistyökumppaneina. Ja aivan kuten vuonna 1906, taas esiintyi ajatus edistys-sanan ottamisesta puolueen nimeen.

Puolueen lehdet tulkitsivat puoluekokousta eri tavoin, mutta silottelivat kuitenkin erimielisyydet merkityksettömiksi. Uusi Suometar puolusti Danielson-Kalmaria. Vanhat viholliset päättyivät samalle puolelle: Uusi Aura vaikenä itsenäisyyskeskustelusta, ja Wiipuri painotti, ettei kokous ollut jakamattomana katsonut pyrkimystä itsenäisyyteen suotavaksi ja oikeutetuksi. Tamperelainen Aamulehti toi suorapuheisesti esille yleistä linjaa pitemmälle menevän itsenäisyyskantansa ja katsoi, että itsenäisyyskanta oli lausuttava julki.²⁵

Aktivistitaholla äänenpainot olivat nyrpeitä. Toukokuussa perustettu

---

25 AI, USr, UA ja Wiipuri 8.5.1917, pk:t; Vaasa 10.5.1917, pk.

itsenäisyyslehti Uusi Päivä totesi Suomalaisen ja Nuorsuomalaisen puolueen itsenäisyysponsien olleen ylimalkaisia, sovittelujen tuloksia.²⁶ Lehden tukijoihin ja johtoon kuului myös vanhasuomalaisia, mm. Koskimies, Louhivuori ja Suolahti.²⁷

Muiden puolueiden lehdistä vain Hufvudstadsbladet kiivastui kokouksen johdosta, ja sekin vain kieli- ja kansallisuusponsien takia. Muutoin yhteiset huolet ja intressit pidättivät Hufvudstadsbladetinkin vuonna 1917 arvostelemasta entisiä arkkivihollisiaan. Nuorsuomalaiset (joiden lehtien kanssa yhteisymmärrys oli Nevanlinnan sanojen mukaan suorastaan "ihmeellinen") eivät puuttuneet vanhasuomalaisten puoluekokoukseen, lukuun ottamatta poikkeuksellisen myönteistä Karjalan Aamulehteä, johon Rantakarikin kirjoitteli runsaasti.²⁸

Suomalainen puolue jäi omine itsenäisyysfraktioineenkin puoluekentän varovaisimmaksi. Nuorsuomalaiset olivat tosin päätyneet miltei samantylaiseen pönteon omassa puoluekokouksessaan huhtikuussa lähinnä Ståhlbergin ja senaattoreiksi nousseiden Holstin ja Setälän varovaisuuden takia, mutta itsenäisyysmiesten vähemmistö oli selvästi laajempi ja kiukkuisempi kuin Suomalaisessa puolueessa. RKP:n ponnet menivät pitemmälle, mutta eivät nekään ottaneet lopullista askelta.²⁹ Sosiaalidemokraatit ajoivat oman tulkintansa mukaan itsenäisyyttä pyrkiessään keskittämään vallan eduskunnalle,³⁰ ja Tokoin ns. itsenäisyyspuhe eduskunnassa herättikin aktivistien ihastusta. Maalaisliitossa Santeri Alkion ja erityisesti vasemmistoagraarien ajama itsenäisyyslinja oli enemmistönä, mutta eduskuntaryhmä ei ollut kyllin yksimielinen saadakseen asiasta aikaan julistusta.³¹

Ingman oli huomattavin Suomalaisen puolueen johtajista, joka vaikeani täysin puoluekokouksessa. Perusselitys lieene varovaisuus ja "wait and see"-asenne. Mahdollisesti hän myös katsoi asemansa eduskunnassa - hänet oli valittu ensimmäiseksi varapuhemieheksi - vaativan "valtiomiesmäistä" sekaantumattomuutta, etenkin kun hänellä oli eduskunnassa työtä yllin kyllin.

Ingmanin voi kuitenkin otaksua olleen jälleen lähellä Danielson-Kalmaria ja Rantakaria. Uuden Suomen signeeraamattomassa pääkirjoituk-

26 UP 21.5.1917, pk.

27 Ibid. 10.5.1917. Toimituksen tiedonantoja.

28 Hbl 8.5.1917, pk; KAI 11.5.1917, pk.

29 Muistiinpanoja alkaen 1.4.1917. Eino Railon kok., Arkiva 21, SKS; Upton 1980, 74-76; Hultin 1938, 196, 197; Idman 1953, 125.

30 Ketola 1987, 102.

31 Mylly 1978, 39; Mylly 1990, 114-117.

nessa hän nimittäin korosti, että koska Suomi oli riippuvainen Venäjän vaihtelevista hallitussuunnista, oli annettava yksimielinen tuki senaatin suunnitelmille kotimaisen vallan laajentamiseksi.³² Ja niissä ei luonnollisesti puhuttu itsenäisyydestä. Halu pysyä irti Venäjän hallitussuunnista ei Ingmanilla lisäksi tarkoittanut samaa kuin itsenäisyyslinjalla, vaan pitkän tähtäyksen näkökulmaa: varautumista tilanteeseen, jossa Venäjällä nousisi valtaan vanhoillinen nationalistinen reaktio tai yhteiskunnallisesti liian radikaali suuntaus.

Ingmanin kannalta kehitys oli menossa väärään suuntaan. Puolueiden väliset erimielisyydet valtiollisesta asiasta tulivat huhtikuusta alkaen eduskuntaankin, ja Ingmaninkin kaltaisen malttiin patistajan oli tuotava kantansa esille. Eikä omakaan puolue ollut totutun kiinteästi hänen tukeaan.

5.2. Perinteisen yhteiskuntanäkemyksen puolustaja

Vallanjakokysymys: eduskuntahegemoniaa vastaan

Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmä valitsi 4. huhtikuuta puheenjohtajakseen Juhani Arajärven. Arajärvi edusti Aamulehden ja Tampereen seudun vahvana miehenä maltillista itsenäisyyslinjaa, mutta ryhmän seitsenjäsenisessä valtuuskunnassa varovaisuuslinjalla oli enemmistö - mm. Ingman, Rantakari, Nevanlinna ja Alfred Retulainen. Ingman oli tämän valtuuskunnan puheenjohtaja, joten varovaisuuslinjalla oli vahvemmat asemat ryhmässä kuin kuukautta myöhemmin puoluekokouksessa. Ajankohta oli tosin niin aikainen, etteivät linjaerot olleet vielä selviä. Ryhmä osoitti perinteistä halukkuuttaan porvarilliseen yhteistyöhön päättämällä kannattaa puhemieheksi Ståhlbergiä, ja vasta jos tämä kieltäytyisi, Ingmania.¹ Ingman oli yhä ryhmän vahvin nimi.

Ingman kirjoitti nimettömänä Uuteen Suomettareen toivomuksen, ettei vasemmisto enää harjoittaisi eduskunnassa entistä, hidastuttavaa agi-

---

32 USr 22.4.1917, pk. Ingmanin kok., k. C6,VA.

1 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 4.4.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

Kuva 19: Eduskunnan puhemiehistö (ensimmäinen varapuhemies Ingman vasemmalla) ja muut kansanedustajat matkalla Nikolainkirkosta valtiopäivien avajaisiin 11.4. 1917. Vapausoptimismi ja usko rauhalliseen edistykseen ovat vielä vallitsevina. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

taatiotyötään.² Toivomuksen esittämistä ei voitane pitää kovin diplomaattisena, mutta se oli lievä verrattuna Työmiehen terveisiin eduskunnalle: koko köyhälistön oli tultava ”vaativana ja uhkaavana” SDP:n eduskuntaryhmän tueksi, muuten se olisi heikko ”porvarillisten kieroä valtiotaitoa ja uudistusvihollista politiikkaa vastaan”.³

2 USr 4.4.1917, pk. Ingmanin kok., k. C6, VA.

3 Työmies 5.4.1917, pk.

Puhemiesvaalit pidettiin 5. huhtikuuta, ja ne ratkesivat kaikki heti ensimmäisillä kierroksilla. Puhemieheksi valittiin SDP:n Kullervo Mannen. Ingman sai porvarillisten puolueiden kannatuksen lukuun ottamatta RKP:tä, joka äänesti Axel Lilleä. Ensimmäisen varapuhemiehen vaalissa Ingman sai 76 ja Lille 13 ääntä. SDP äänesti tyhjää, kuten aina silloin, kun jokin puhemiehistön paikoista oli sovittu porvarien mandaatiksi. Kuten nuorsuomalaistenkin eduskuntaryhmän pöytäkirjoissa mainitaan, olikin ”aivan luonnosta seuraavaa”, että vanhasuomalaiset saivat ensimmäisen varapuhemiehen paikan. Toiseksi varapuhemieheksi valittiin taas SDP:n edustaja, Väinö Jokinen, lähimpänä vastaehdokkaanaan nuorsuomalainen pääskynen Onni Talas.⁴

Ingman oli jälleen saavuttanut uransa muodollisesti korkeimman aseman, saman, joka hänellä oli ollut vuonna 1913. Tilanne oli kuitenkin nyt pulmallisempi: seurana oli kaksi sosiaalidemokraattia ja eduskunnassa SDP:n enemmistö.

Huhtikuun puolivälissä Ingman valittiin eduskunnan perustuslakivaliokunnan varapuheenjohtajaksi. Vanhasuomalaisista kuuluivat valiokuntaan myös Nevanlinna ja Alfred Retulainen. Valiokunnan puheenjohtajaksi valittiin SDP:n Yrjö Mäkelin.⁵

Ingman joutui keskittymään valiokunnassa lähinnä vastalauseiden tekemiseen. Näiden vastalauseiden perusvastakohtaisuus valiokunnan enemmistöön verrattuna kiteytyi kysymykseen, tuliko senaatin olla itsenäinen valtakeskus vai eduskunnan tahdon mekaaninen toteuttaja, tavaltaan eduskunnan toimeenpaneva valiokunta. Myös pienet, muodollisilta näyttävät erot olivat merkki tästä laajemmasta vallanjako- ja valtiosäätönäkemysten erimielisyydestä.

Sven LINDMAN on kuvannut Suomen Kansanedustuslaitoksen historiassa vuosien 1917-1919 valtiollisia perusnäkemysten ja niiden pohjalta käytyjä neuvotteluja laajasti. Sosiaalidemokraattien eduskuntavaltaisen monismin mukaan eduskunta oli ”kansanvallan” ainoa todellinen edustaja ja tulkki. Se päätti kaikesta - käytti jopa tuomiovaltaa - eikä toimeenpanevilla elimillä tullut olla mitään omaa politiikkaa.

Porvarillisella puolella esiintyi enemmän hajontaa. Pohjana oli erilaisia vallanjakomalleja, joista konservatiivisimmat ja toimeenpanovallan oikeuksia eniten puolustaneet näkemykset lähtivät voimassa olleen,

---

4 VP 1917, ptk, 7,8; Nuorsuomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 4.4.1917. Nuorsuomalaisen puolueen kok., k. 5, VA. - Tokoin muistelmissa on virheellinen tieto, että toinenkin varapuhemies olisi ollut porvaripuolueista (Tokoi 1959, 176).

5 Perustuslakivaliokunnan ptk 16.4.1917, rulla 3. EK.

Ruotsin vallan aikaisen hallitusmuodon (vuodelta 1772) juridiikan pohjalta. Näissä näkemyksissä pidettiin parlamentarismia yhteensopimattomana toimeenpanovallan itsenäisten valtaoikeuksien ja vallanjaon kanssa. Konservatiivisinta tulkintaa edustivat vanhat valtiosääntöauktoriteetit Robert Hermanson ja R.A. Wrede.⁶

Käytännön politiikassa ei parlamentarismia kuitenkaan uskallettu vastustaa avoimesti. Etenkin vanhasuomalaisten puolella oli kyse lähinnä edes jonkinlaisen vallanjaon saamisesta eduskunnan hegemonian torjumiseksi, kun eduskunnan vallan kasvaminen sinänsä vaikutti väistämättömältä.

Yritykset välttää eduskunnan ylikorostamista kuvastivat vanhaa toimeenpanovallan ja pätevyysnäkökulman korostamista: senaatti edusti vakiintuneisuutta, pätevyyttä ja kiihкотonta puolueettomuutta, kun taas eduskuntaa hallitsivat liikaa luokkapuolueet, luokkaintressit, äänestäjien mielistely ja agitaatio. Erityisesti oikeuslaitos oli pidettävä näiltä piirteiltä suojassa.

Syvä meritokraattinen näkemys näkyi selvästi mm. Ingmanin vastustavissa argumenteissa keskusteltaessa edustajanpalkkioiden korottamisesta ja valiokuntien oikeudesta istua valtiopäivien väliajoillakin. Hän selitti sellaisten säännösten johtavan eduskunnan ajautumiseen ammattipolitikoitsijoiden käsiin. Vakinaisissa töissä toimivat maanviljelijät, virkamiehet, opettajat, liikemiehet, vapaiden ammattien harjoittajat jne. eivät voisi asettua ehdokkaiksi, kun eduskunta voisi mielivaltaisesti pidentää koossaoloaikojaan ja valiokunnat olla jatkuvasti koolla.⁷ Ja perinteisen konservatiivisen näkemyksen mukaan juuri tällaiset, yhteiskunnassa jo toimineet, kokemuksellaan hyödyllisyytensä todistaneet piirit olivat parasta kansanedustaja-ainesta.

Maalaisliiton Santeri Alkio kirjoitti kesäkuussa päiväkirjaansa perustuslakivaliokunnan tilanteesta: ”Tämä on hauska ja oloja kuvaava tilanne. Puheenjohtajana istuu entinen suutari, pöydän alapäässä maan ensimmäinen hallinto-oikeuden tuntija professori Ståhlberg.”⁸ Konservatiivien mielestä tämä ei ollut lainkaan ”hauskaa”, vaan huolestuttavaa pätevyuden syrjäyttämistä.

Ingmanin kompromissivalmiutta ei lisännyt se, että konservatiivit nä-

---

6 Lindman 1968, 43-52, 332-340, 348-354.

7 VP 1917, ptk, 672,673,704,782; USr 20.6.1917, pk. Ingmanin kok., k. C6, VA; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 21.6. ja 28.6.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

8 Alkion pvk 29.6.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

kivät SDP:ssa yhä akuutimpaa yhteiskunnallistakin uhkaa perinteistä järjestystä vastaan. Onkin kiistämätöntä, että SDP käytti radikalismien uhan koko volyymia hyväkseen eikä maltillistanut sisäpoliittista kielenkäyttöään lainkaan samassa suhteessa kuin konservatiivit pakon edessä tekivät. Eräissä vasemmiston ilmauksissa oli nähtävissä uhkailuakin:

”Tahdotteko herättää Suomen kansassa ajatuksen, että uudistukset ovat ajettavat toista tietä, sillä tavalla, että kansa valitsee kansankokouksen, joka luo uudet perustuslait tälle kansalle.”⁹

Ingmanin hankkeiden osaksi tuli lähes ainoa tappio. Perustuslakivaliokunnan pohtiessa eduskunnan oikeutta tarkistaa hallituksen jäsenten virkatointien laillisuutta Ingman ja RKP:n vanha legalisti, ”personoitu perustuslaillisuus” Ernst Estlander asettuivat vastustamaan sitä, että senaatin oikeusosastokin sisällytettäisiin samoihin pykäliin. Heidän vastarinnastaan huolimatta valiokunnan enemmistö määräsi oikeusosaston sisällytettäväksi samaan lakiin. Eduskunta hyväksyi sitten heinäkuussa yhden äänen enemmistöllä Ingmanin ja Estlanderin kannan.¹⁰ Tämä jäi Ingmanin ainoaksi merkittäväksi voitoksi vuoden 1917 valtiopäivillä.

Valiokunnassa sosiaalidemokraatit voittivatkin lähes kaikki äänestykset. Heidän oma edustuksensa riitti siihen yksinkin, ja usein he saivat porvarillisia hajaääniä puolelleen Maalaisliitosta ja nuorsuomalaisista pääksyistä. Valiokunnan ”konservatiivisen blokin” muodostivat yleensä Estlander, Ingman, Ståhlberg, Nevanlinna ja Retulainen. Ståhlbergin osallistumista vähensi kuitenkin hänen työnsä perustuslakikomiteassa¹¹.

Kun valiokunta pohti välikysymyskäytäntöä, Ingman katsoi, että asianomaisen senaattorin tuli saada ratkaista, pitikö hänen vastata. Sosiaalidemokraattien mielestä senaatin koko talousosaston tuli ratkaista. Ingman ei liioin hyväksynyt sanamuotoa, jonka mukaan eduskunta hyväksyisi lakiehdotukset ”eduskunnan myötävaikutuksella määrättävällä tavalla” vahvistettaviksi ja voimaan saatettaviksi. SDP:n O.W. Kuusinen vaati, että senaatin jäsen voisi joutua vastuuseen myös itsensä tekemisestä ”syypääksi kansan oikeudentuntoa suuresti loukkaavaan tekoon, jonka hänen olisi pitänyt tietää olevan maan ilmeiseksi vahingoksi”. Ingmanille tällainen määrittely oli aivan liian epämääräinen. ”Missä

9 VP 1917, ptk. 708.

10 VP 1917, ak I, perustuslakivaliokunnan vastaus lakivaliokunnalle ja vastalause II, perustuslakivaliokunnan mietintö 7 ja vastalauseet, ptk. 678,792,794; Perustuslakivaliokunnan ptk 24.5.1917, 11.-12.6.1917, rulla 3, EK.

11 Ikonen 1991, 71,72,76,77,82-84; Polvinen 1989, 297-299,310-313,316.

ilmenee oikeudentunnon loukkaaminen”, hän kysyi.¹²

Ingman tiivistä perusnäkemysensä eduskunnassa toukokuun alussa: senaatti ei ollut vallitsevan lainsäädännön mukaan eduskunnan alainen.¹³ Hän ja konservatiivit yleensäkin eivät voineet hyväksyä SDP:n monistisen eduskuntavaltaista politiikkaa. Heistä sitä paitsi näytti siltä, että SDP sovelsi parlamentaarisia ja ”ultrademokraattisia” sääntöjä jo ennen kuin sellaisia lakeja oli voimassa olleen lain mukaisesti säädettykään.

Vähemmistönä ja epäsuositun kannan ajajina Ingmanin ja muiden jarruttelijoiden ainoa mahdollisuus oli pitää kiinni lakien vanhoista muodoista estääkseen toisinajattelevan radikaalin enemmistön ehdottoman voiton. Tämä oli selkeä merkki ajautumisesta yhä selvemmin monissa asioissa ”perityn vallan” puolustukseen ”liiallista” kansanvaltaa vastaan.

Legalistinen kanta oli lisäksi vakaumuksen asia. Vanhasuomalaiset olivat olleet valmiita tinkimään legalismista suurvaltiollisissa asioissa Venäjän voiman edessä, mutta maan sisäinen paine ei heidän mielestään ollut riittävä syy tinkimiseen. Siinä ei ollut vielä kyse samanlaisesta kansakunnan olemassaolokysymyksestä.

Pohjimmiltaan konservatiivien toiminnan perustan tiivistä Nevanlinna eduskunnassa: ei pitänyt hakea oikeutusta epänormaaleista tarpeista laeille, jotka olisivat säännöllisissä oloissa suureksi turmioksi¹⁴. Vasemmalla tämä tulkittiin kuitenkin tahalliseksi uudistuspolitiikan sabotoinniksi ja oikeutettujen vaatimusten jarruttamiseksi muutoseikkoja tekosyynä käyttäen.

Ingmaniin vaikutti luonnollisesti myös käsitys maan sisäisten olojen kehityssuunnasta, jossa näyttikin - edelleen vanhasuomalaisesta näkökulmasta katsottuna - luokkamielivalta nostavan päätään tuhoisammin kuin koskaan.

Järjestysasialla porvareita kokoamassa

Kuten toukokuun 1917 puoluekokouksesta on havaittavissa, Suomalainen puolue oli keväällä 1917 viimeisen kerran reformismin ja konservatismien vedenjakajalla: myötäilläkö suurlakkokriisin tapaan uudistusmielisyyttä ”kansanliikkeenä” vai ko omaksua korostetusti ”yhteiskuntaa säilyttävä”, meritokraattinen ja paternalistinen rooli. Valinta ratkesi

---

12 Perustuslakivaliokunnan ptk 11.6.1917, 12.6.1917, 14.6.1917. Rulla 3, EK.

13 VP 1917, ptk, 125.

14 Ibid., 705.

pian: kuhertelu radikalismien kanssa jäi paljon lyhytaikaisemmaksi kuin suurlakon jälkeen.

Mitä nimenomaan Ingmaniin tule, hän ei ollut koskaan ollut puolueessa aktiivinen sosiaali- tai talouspoliittisissa kysymyksissä. Sisäiset olot herättivät hänessä mielenkiintoa merkittävästi vasta sitten, kun niiden aiheuttama sekasorto sai valtiollista ja yhteiskuntajärjestyksen säilyttämisen kannalta oleellista merkitystä. Hän oli alusta asti skeptinen ja arveli sosiaalidemokraattien järjestyksenpitohalun riippuvan siitä, millaiset olot Venäjällä vallitsivat.¹⁵ Mutta jonkin aikaa hänkin koetti olla vetämättä kiistoja esille. Hän sivuutti kommentteita vielä huhtikuun metallilakonkin, jolla ammattijärjestö ajoi läpi 8 tunnin työpäivän metallialalla, vaikka venäläiset sotilaat sekaantuivat lakkoon avoimesti lakkoilaisten puolella.

Ensimmäinen asia, joka sai Ingmanin puuttumaan toukokuun puolivälissä rauhattomuusilmiöihin, liittyi kirkollisasioihin. Tolstolainen Arvid Järnefelt kannattajineen oli ottanut tavakseen tunkeutua saarnaamaan Nikolainkirkkoon kesken jumalanpalvelusten. Ingman kirjoitti Uuteen Suomettareen signeeraamattoman paheksumisen: kirkkokansa oli saanut huomata, että sen vapaus oli ollut paremmin turvattu kukistuneen sortovallankin aikana.¹⁶ Tätä voi pitää pitkälle menevänä tuomiona, onhan vallankumousajoille tyypillistä mustavalkoisuus, uusien olojen pitäminen kaikessa parempana vanhaan ”sorto aikaan” verrattuna.

Yleisempää poliittista merkitystä oli jatkuvilla mielenosoituksilla ja lakoilla, laittomilla virkamiesten painostamisilla ja erottamisilla väkijoukkojen toimesta, lakkolaisten turvautumisella radikaalien venäläisten sotilaiden apuun yms. Toukokuun puolivälissä eduskuntaryhmien puheenjohtajat ja puhemiesneuvosto neuvottelivat järjestysasiasta senaatin kanssa. Tokoi lupasi eräiden poliittisten lakkojen hillitsemistä, mutta taloudelliset lakot jätettäisiin ammattijärjestöjen huoleksi. Muut SDP:n edustajat vakuuttivat, että vaikka lakkojen kaikkia piirteitä ei voitu hyväksyä, syy oli porvarien. Heihin yhtyi osa radikaaleista porvareistakin, osin senaattori Tulenheimokin.

Ingman oli eri mieltä porvariston syyllisyydestä ja kiisti Tokoin väitteen, että porvaristo olisi ollut epälojaalia senaattia kohtaan. Sen sijaan senaatin kannasta oli epäselvyyttä, sen arveltiin suosivan lakkoliikkeitä. Jos asiat palautettaisiin lailliselle pohjalle, tuki senaatille olisi taattu,

---

¹⁵ Ingmanin muistiinpanot 14.4. ja 16.4.1917. Ingmanin kok., VA Y 2422.

¹⁶ USr 15.5.1917. Kirkkorauhan häiritsemiset. Ingmanin kok., k. C7, VA.

Kuva 20: Tolstoilaisen Järnefeltin lisäksi aiheutti vuonna 1917 vielä pahempia kirkollisia epäjärjestysilmiöitä ns. Jean Boldtin lahkoon varsin suorasuorakaisine kirkonhämppäisyineen. Kuvassa lahkoon kuuluva – alkuperäisen kuvatekstin mukaan – ”puoskaripappi laputtaa tiehensä, kun huligaanit häädettiin kirkosta”. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

hän vakuutti. Toiselle sosiaalidemokraatille Ingman totesi, että oli mahdotonta hyväksyä SDP:n ja lakkoliikkeiden vaatimia uusia kunnallislakeja, ennen kuin nähtäisiin, millaisiksi ne tulisivat. Jos niissä vaadittaisiin vaikutusvaltaa henkilöille, jotka eivät hallinneet itseään ja omaisuuttaan, niihin oli mahdotonta yhtyä.¹⁷

Erityisesti viimeksi mainittu argumentti oli tyypillisesti konservatiivinen. Se osoitti, että Ingman tulkitsi uutta murroskautta aivan eri tavalla kuin 1905-1907. Samaa kertoi hänen Uuden Suomettaren signeeraamatoman pääkirjoituksensa otsikko ”Anarkiaa vastaan”. Hän tuomitsi ankarasti lakkoliikkeiden toiminnan ja painostuksen ja vaati työväenjärjestöjä tuomitsemaan anarkistiset teot. Anarkialla vain pysäytettäisiin edistys ja annettaisiin taantumukselle aseet käteen. Parannukset olivat saatavissa laillisesti.¹⁸

Ei ainoastaan Ingman, vaan Uusi Suometar yleensäkin oli sosiaalidemokratian vastaisuudessaan jyrkempi ja varhaisempi kuin muut porvarilehdet tai edes oman puolueen maakuntalehdet. Toukokuun lopulla lehden usko senaatinkin kykyihin ja puolueettomuuteen oli jo täysin romahtanut. Sen sijaan mm. Uusi Aura pyrki tuomaan esille lieventäviä asianhaaroja ja vapauttamaan SDP:n puolueena vastuusta levottomuusilmiöihin.¹⁹

Konkreettisimpiin sisäpoliittisiin kiistakysymyksiin, kuten torppariaasiaan, varallisuuteen perustuneisiin kunnallislakeihin ja 8 tunnin työ-

17 Alkion pvk 15.5.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

18 USr 19.5.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

19 USr 20.5.1917, jk, 26.5. ja 1.6.1917, pk:t; UA 10.5. ja 16.5.1917, pk:t.

päivään, Ingman puuttui jonkin verran, mutta varsin vähän puolueen näiden alojen spesialisteihin Rantakariin ja Kyösti Haatajaan verrattuna. Täysistunnossa hän ei lausunut niistä mitään. Rantakari oli tällä kertaa vanhoillisin. Toiset tulkitsivat Nevanlinnan tavoin, että ei ajettu luokaetuja, vaan ”takeita säädyllisyyden säilymisestä”. Nevanlinnan mukaan pääasia oli, etteivät veroa maksamattomat voisi mielivaltaisesti lisätä veroja niitä maksaville. Veroja maksamattomillakin tuli olla äänioikeus, mutta ei taloudellisissa kysymyksissä.²⁰

Uudessa Suomettaressa Ingman oli signeeraamattomassa kirjoituksessa tyrmännyt kunnallislakiesitykset. Ne antaisivat yhtäläisen äänioikeuden myös holhouksenalaisille, kansalaisluottamusta vailla oleville ja veroa maksamattomille (riippumatta siitä, oliko laiminlyönti johtunut muusta kuin köyhyydestä). Lisäksi Ingman halusi tärkeissä talouskysymyksissä 2/3:n määräänemmistöt ehdotettujen yksinkertaisten enemmistöjen sijasta ja vastusti ehdotusta, jonka mukaan joka vuosi valittaisiin 1/3 kunnanvaltuustoista. Vaalit tuli pitää normaalisti joka kolmas vuosi ja koko kunnanvaltuustoa koskien.²¹

Heinäkuussa, kun takana oli jo huomattavasti enemmän sisäpoliittisia levottomuuksia, ryhmän jäsenistä 8 ilmoitti äänestävänsä kunnallislakia ja peräti 23 kahdeksan tunnin työpäivälakia lepäämään yli vaalien. Ryhmässähän oli 33 jäsentä, eivätkä kaikki edes olleet paikalla kokouksessa, joten vastustus oli jo jyrkkää. Täysistunnossa puolue hajosi kunnallislakiasiaassa. Rantakari joutui vastakkain mm. Arajärven kanssa, joka kannatti lain hyväksymistä ehdotetussa radikaalissa muodossa.²²

Reformistisista perinteistä huolimatta Ingmanin ja puolueen oli mahdotonta hyväksyä kumousajan reformivaatimuksia, etenkin painostuksen edessä. Pääasiallinen selitys siihen, miksi reagointitapa poikkesi niin selvästi vuosien 1905-1907 mallista, on mitä ilmeisimmin se, että aiemmin puolue katsoi itse hyökkäävänsä alhaalta käsin ”yläluokkaa” vastaan. Sen sijaan vuonna 1917 se sai tuntea puolustavansa yhteiskunnallisia asemia, joita kansanvallan ”seuraava aalto” alhaaltapäin tavoitteli.

Lisäksi on huomattava, että vaikka vanhasuomalaisuus ei olisikaan joutunut puolustautumaan alaspäin, niin SDP:n vaatimukset olivat sinälleenkin sille vaikeita. Olivathan ne konservatiivis-meritokraattisen näkö-

---

20 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 21.5.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

21 USr 6.6.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA; Lindman 1968, 93-104, 113-115.

22 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 12.7.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; VP 1917, ptk, 966, 975.

kulman kannalta turmiollisinta mahdollisinta kehitystä: ”laatu” unohdettiin ”määrän” kustannuksella. Kunnallislakikritiikistä onkin helppo huomata konservatismille tyypillinen näkemys yhteiskunnasta ”yhtiönä”: jos ei ollut antanut ”panosta” rakentamiseen, vaikutusvaltaakin piti rajoittaa.

Kiista kunnallislajeista kytkeytyi nopeasti varsinaiseen järjestyskysymykseen. ”Yhtiödemokratia” ajoi tavoitteitaan välillä suorasukaisin fyysisin voimakeinoin, mikä ei ollut omiaan lisäämään vanhasuomalaisten kompromissihalua. Erityisesti Turun tapahtumat touko-kesäkuun vaihteessa jyrkensivät heidän ja ylimalkaan porvarillisten ainesten asennetta.

Turussa oli alkanut venäläisen sotaväen tukemana paikallinen yleislakko, jonka yhteydessä työväenmiliisi syrjäytti virassa olleen miliisin. Lakkotoimikunta sulki porvarillisen valtuuston valtuustotaloon useaksi päiväksi, jopa haalien valtuusmiehiä näiden kodeista ”kokoukseen” ja vaatien, että nämä antaisivat työväestölle ehdottoman enemmistön valtuustossa. Lakko loppui vasta Tokoin saavuttua paikalle ja luvattua myöntymistä suurimpaan osaan lakkolaisten vaatimuksista.²³

Ingman kirjoitti Uuteen Suomettareen jyrisevän signeeraamattoman vastalauseen. Sosiaalidemokratia oli ennen esiintynyt laillisten oikeuksien puolustajana, nyt se oli pahempi lain sortaja kuin Seyn, eikä SDP:n eduskuntaryhmä ollut lausunut tapahtumista moitteen sanaa, hän syytti. Johtopäätös oli armoton:

”Ei voi päästä siitä, että sosialidemokraattinen puolueemme, niin johtajat kuin johdetut, tätä nykyä kulkevat puhtaana anarkian tietä.”²⁴

Tällä kertaa muidenkin porvarien sanavalinta seurasi samaa sävyä kuin Ingmanilla.

Samalla alkoi senaatin ja Tokoin sädekehä murentua. Tokoi oli menetämässä sen sympatian ja kannatuksen, joka hänellä oli ollut vielä huh-tikuisen ”itsenäisyyspuheen” - johon palataan tuonnempana - aikana. Se hävisi viimeistään hänen kesäkuun 12. päivänä pitämänsä eduskuntapuheen johdosta. Puheen valtiollinen osa oli taas itsenäisyyshenkinen ja sai yleisen hyväksynnän. Sisäpoliittisessa osassa Tokoi meni kuitenkin huh-tikuista puhettaan pitemmälle. Hän sanoi suoraan, että muodollista laillisuutta ei voitaisi enää palauttaa kuten suurlakon jälkeen. ”Onhan tietysti lain kirjainta rikottu”, mutta

---

23 Kivimäki 1965, 39,40; Upton 1980, 117,118.

24 USr 1.6.1917. Turun tapahtumain johdosta. Ingmanin kok., k. C7, VA.

"yhteiskunnan hyöty on paras laki ja sentähden se, mikä havaitaan yhteiselle kansalle hyödyksi, se pidettäköön lakina, vaikka säädetyn lain sanat näyttäsivät toisin kuuluvan".

Tokoi yltyi syytöksiinkin: vallassa olevat luokat olivat lähes "provokatsioonilla" pitäneet vain lain kirjaimesta kiinni. Tällainen tulkinta oli liikaa radikaaleillekin porvarikansanedustajille. Santeri Alkio selitti paheksuen sosiaalidemokratian turvautuneen "venäläiseen sapeli- ja kiväärivaltaan".²⁵

Porvarien pettymys oli luonteeltaan suurelta osin poliittista. Heidän piirissään oli epäilemättä laskettu, että Tokoi ja SDP olisivat senaatissa tavallaan panttivankeina järjestystä takaamassa. Kyse oli kuitenkin syvemmästäkin erimielisyydestä vasemmiston kanssa. Konservatiivis-porvarillisen käsityksen mukaan senaattorin tuli olla itsenäinen mies, joka teki itsenäisiä ja tasapuolisia ratkaisuja ja joka ei saanut olla edes koko eduskunnan, saati yhden ryhmän tai vieläpä eduskunnan ulkopuolisen puolueapparaatin juoksupoika. Hänen oli kyettävä nousemaan virassaan puolueensa ja viiteryhmänsä yläpuolelle. Senaattorilla oli oltava moraalista rohkeutta ajaa realistista, joukkoja mielistelemätöntä politiikkaa epäsuosiosta piittaamatta.

Tokoi ei ollut tehnyt näin. Hän oli asettunut liian usein ja liian näkyvästi puoluekannalle, sanoihan hän itsekin haluavansa olla hallituksessa vain sosiaalidemokratian edustajana²⁶. Porvarien mielestä sellainen epätasapuolisuus suorastaan lietsoi levottomuuksiin. Erityisesti Ingmanin ja vanhasuomalaisuuden ajatusmaailmassa Tokoin ja SDP:n toiminta oli ollut itsekästä puoluepoliticointia kokonaisuuden etujen ajamisen sijasta.

Myös SDP:n laillisuuskäsitys oli porvaripiireille mahdoton. Kun SDP:n edustajat puhuivat vähätellen vain "lain kirjaimen" rikkomisesta ja "jonkun verran väkivaltaisuuksiinkin vivahtavista toimenpiteistä ja yrityksistä",²⁷ se oli porvarillisten kansanedustajien korvissa perimmäisten arvojen räikeää pilkantekoa. Sosiaalidemokraattien mielestä ei kuitenkaan ollut kyse "pyhän lain" rikkomisesta, vaan tilanteesta, jossa porvariston luokkalaki oli joutunut ristiriitaan paljon pyhemmän arvon, "kansan tahdon" kanssa. Sellaisessa konfliktitilanteessa "kansan tahto" oli ensisijainen, ja sen patoaminen olisi porvarillisten luokkaintressien pönkittämistä. Sellainen olisi sitä paitsi turhaa ja vaarallista: "kansan

---

25 VP 1917, ptk, 504-509,511.

26 Ibid., 517.

27 Ibid., 518.

Kuva 21: Konservatiivin kauhukuva: "toridemokratia" painostamassa eduskuntaa ja senaattia heinäkuun 1917 radikaaleihin yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin päätöksiin. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

tahto" ja "kansan valta" olivat vastustamattomia voimia, jotka nousisivat sitä kiivaammin ja sitä dramaattisemmin seurauksin, mitä enemmän niitä yritettäisiin padota. Tämän vuoksi epäjärjestysilmiöiden todellisia syypäitä olivat porvarit, jotka eivät tajunneet omaa vastuutaan.

Mitä lisäksi senaattiin ja senaattoreihin tuli, sosiaalidemokraattien mielestä oli aivan oikein, että senaattorit seurasivat "kansan tahtoa" eivätkä yrittäneet johtaa sitä. "Kansan valta" oli aina oikeassa, toimeenpanovallan edustajat olivat vain virkamiehiä, joiden ainoa tehtävä oli toteuttaa eduskunnan - "kansan vallan" äänen - tahto. Ajatuskonseptiot porvariston ja sosiaalidemokraattien välillä olivat siis täysin erilaiset.

Porvariston kokemaa pettymystä lisäsi, että se tunsii pitäneensä kaksi kuukautta yksipuolista linnarauhaa, mutta saaneensa palkakseen kuunnella SDP:n kansanedustajien ja lehdistön jatkuvaa ja muuttumatonta kiihotusta. Työmies näki jatkuvasti levottomuuksien syyt uudistusten

puutteessa ja porvariston pahassa tahdossa. Lehden kehotukset järjestyksen säilyttämiseksi hukkuivat tyystin tämän päävirran alle.²⁸

Toisaalta on muistettava, että eri leirien välillä oli tässäkin suhteessa kulttuuriero. Työmiehen lukijakunnan sosiaalinen tausta huomioon ottaen oli tuskin realistista vaatia lehdeltä porvarillisen professoritason argumentointia.

Helsingin työväenmiliisin lakko toi järjestysvaltakiistan jälleen eduskuntaan, ja vanha asetelma toistui. Miliisi oli vastannut järjestyksestä - porvarien mielestä erittäin heikosti - ja vaati tuntuvia lisäkorvauksia sekä eräiden poliisien erottamisia. Vanhasuomalaiset senaattorit Serlachius ja Tulenheimo torjuivat vaatimukset ja katsoivat, että oli parempi olla ilman järjestysvaltaa kuin että järjestysvalta totteli ulkopuolisia järjestöjä eikä senaattia. Samoin lausui RKP:n Schybergson: ”att vi få en polis, som befolkningen lyder och som icke lyder befolkningen”. Ingman tuki senaattoreita, ja hänen omaksikin hämmästysekseen eduskunta hyväksyi Serlachiuksen kielteisen kannan. Luonteenomaisesti Tokoi kuitenkin hankki myöhemmin miliisille sen haluamat rahat.²⁹

Vaikka Ingman ei ollut radikaalin ajan kurssissa, hänkään ei edustanut konservatiivisen asenteen äärilaitaa. Nuorsuomalaiset olivat vaali- ja äänioikeuksien rajoituksista hänen kanssaan samaa mieltä, ja heidänkin joukossaan esiintyi kriittisyyttä 8 tunnin työpäivän lakia kohtaan.³⁰ Jyrkintä oikeistolinjaa edustivat pankkimieheksi siirtynyt Rantakari, eräät elinkeinoelämän piirit³¹ ja kaikkein selvimmin RKP:n arvovaltainen vanha kaarti. Entinen aatelissäädyn maamarsalkka, vapaaherra V.M. von Born oli vastustanut jopa eduskunnan kutsumista koolle. Vanhoilliset ruotsinkieliset kavahtivat vielä selvemmin kuin vanhasuomalaiset murrosajan massojen liikehdintää ja yhteiskunnallista kumousta, jonka vastustamisesta he näkivät vain vähän toiveita.³² Tässä näkyi jälleen ”perityn vallan” edustajien ja entisten suurlakkodemokraattien aste-ero.

Vanhoihin erikoisalansa kysymyksiin Ingman puuttui vuoden 1917 valtiopäivillä harvoin. Juutalaisten kansalaisoikeuksien suhteen hän hy-

28 Ks. esim. Työmies 15.4.1917, ek, 18.-19.4.1917, 27.4.1917, 7.5.1917, 26.5.1917, pk:t, 5.6.1917. Maaseudulta.

29 VP 1917, ptk, 934-938, 943, 949-951, 1099-1101; Lindman 1968, 122-124.

30 Nuorsuomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 15.5.1917, 30.5.1917, 7.6.1917, 10.-11.6.1917, 14.6.1917, 28.6.1917, 12.7.1917. Nuorsuomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

31 Ks. esim. Paavo Paloheimo Kairamolles 9.5.1917. Kairamon kok., k. 7, VA; F.M. Pitkäniemi Gebhardille 5.6.1917. Gebhardin kok., k. V:9, VA.

32 von Born R.A. Wredelle 29.4.1917. Wredes brevsaml., k. 1, ÅAB; Otto Wrede Gebhardille 26.3.1917. Gebhardin kok., k. V:13, VA; Donner Ossian 1949, 111, 112; Vares 1992c, 219-222.

väksyi - päinvastoin kuin vuonna 1909 - sen, että Suomen juutalaiset saivat kansalaisoikeudet samoilla ehdoilla kuin muut Venäjän kansalaiset ja ulkomaalaiset. Tämä oikeus ei saisi kuitenkaan ulottua Venäjän juutalaisiin, kuten valiokunnan enemmistö halusi. ”Läheinen naapuruumme Venäjään ei kehoita meitä hokuttelemaan tänne sieltä juutalaista väestöä.”³³ Puolueen eduskuntaryhmässä tunnettiin asiasta enemmänkin huolta.³⁴ Samanlaisia asenteellisesti antisemiittisiä argumentteja kuin vuonna 1909 ei kuitenkaan enää esitetty.

Vanhasuomalaisuus ja Ingman olivat reagoineet kumousaikaan siirtymällä vastakkaiseen suuntaan kuin vuosina 1905-1907: he olivat omaksuneet konservatiivisen kurssin. Sisäpolitiikassa oli yleisemminkin päädytty törmäyskurssille vasemmiston ja porvariston kesken. Samoin kävi Venäjän-politiikassa, mutta siinä Ingmanin oli paljon vaikeampaa säilyttää porvarillista yhtenäisyyttä.

5.3. ”Svaboda”-valtalain vastustaja

5.3.1. Perinteistä legalismia ja ”reaalipolitiikkaa”

Varovaisuuslinjan alku ja kehittyminen

Valtiolliset kiistat suhteesta Venäjään tulivat ilmi jo puhemiesvakuutuksen yhteydessä huhtikuun alussa. Valakaavassa ei ymmärrettävistä syistä voitu enää käyttää sanamuotoa

”että minä puhemiestoimessani tahdon voimieni mukaan puolustaa sekä Keisarin ja Suuriruhtinaan että eduskunnan ja Suomen kansan oikeutta perustuslakien mukaan”.

SDP:n puhemies Manner ja toinen varapuhemies Jokinen jättivät sanat ”Keisarin ja Suuriruhtinaan” pois, kun taas Ingman korvasi ne porvarien enemmistön kannan mukaisesti sanoilla ”laillisen hallitsevan valtioval-

---

33 VP 1917, ak II, perustuslakivaliokunnan mietintö 4 ja vastalause; Perustuslakivaliokunnan ptk 4.-6.6.1917, rulla 3, EK; Lindman 1968, 118,119.

34 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 21.5.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

lan”.¹ Vielä ei kuulunut vastalauseita, mutta nuorsuomalainen itsenäisyyslinjan kansanedustaja Tekla Hultin oli kirjoittanut jo edellisenä päivänä päiväkirjaansa, että kyseinen muoto oli ”sekä ristiriitainen, epäselvä että väärä”². Elettiin vielä päiviä, jolloin vasemmiston tekemiset miellyttivät itsenäisyyslinjaa enemmän.

Ingmanin ja hänen hengenheimolaistensa päättämä muotoilu ei kuvas- ta vain kosmeettista eroa sosiaalidemokraatteihin ja itsenäisyyslinjaan. Viimeksi mainittujen mielestä keisarin mukana oli kaatunut myös keisarin valta Suomessa, Ingmanin mielestä vain vallan harjoittaja oli vaihtunut. Kysymykseen liittyi myös sisäpoliittinen aspekti: SDP:n tulkinta korosti eduskunnan oikeuksia, Ingmanin sanamuoto toimeenpanovallan valtuuksia. Kyseessä olivat sekä edellä mainittu vallanjakokysymys että ajankohtainen valtiollinen politiikka.

Porvarillinen delegaatio oli pohtinut jälleen eduskunnan kokoontu- mispäivänä, tulisiko mainita, että Suomi odotti kansainvälisiä takeita autonomialleen. Ingman jatkoi lähes samaa linjaa kuin välittömästi val- lankumouksen jälkeen: asia oli liian arka, jotta se voitaisiin laskea pu- huttavaksi sosiaalidemokraattien suulla. Ainakin olisi kysyttävä Venäjän uuden ulkoministerin Miljukovin mielipidettä. Vastakkaista kantaa edus- taneelle Alkiolle Ingman myönsi, että asiaan voitaisiin puuttua, mikäli kyseiset takeet hankittaisiinkin Venäjän kautta. Muuten niitä oli turha mainita. Enemmistö yhtyi Ingmaniin. Ingman halusi myös eduskunnas- sa tehtävän mahdollisimman vähän sellaisia aloitteita, joista voisi tulla konflikteja Venäjän kanssa - kun sen sijaan Maalaisliitto olisi halunnut puhua jopa Vienen Karjalan liittämisestä Suomeen ja RKP satamasta Jäämerellä.³

Ingman oli saanut delegaatiolta tehtäväksi johtaa Venäjän uusille val- lanpitäjille suunnatun adressin suunnittelua, ja hän toikin pian ehdotuk- sensa ryhmien käsittelyyn. Hän teki kaksikin versiota, ja ne kertovat varovaisuusasenteen jatkumisesta. Ensimmäinen alkoi sortovuosien ta- paan esittelemällä Suomen sortamista ja siitä seurannutta kansan katke- ruutta. Nyt Venäjän tapahtumat ja maaliskuun vapausmanifesti olivat tuoneet vakuutuksen Suomen oikeuden kunnioittamisesta ja valtiosään- nön vastaisten lakien kumoamisesta ja oikaisemisesta. Hallituksessakin oli taas Suomen miehiä. Eduskunta toi julki kiitollisuutensa ja ilonsa.

---

1 VP 1917, ptk. 7-8; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 4.4.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; kts. myös Juva 1961, 10; Virkkunen Paavo 1953, 283.

2 Hultin 1938, 193.

3 Alkion pvk 4.4.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

Sen velvollisuus oli kuitenkin tuoda julki, että kansa tiesi katkeran kokemuksen kautta, että vastaisuudessa jokin toinen Venäjän hallitussuunta voisi riistää Suomen vapauden. ”Suomen kansan hartaimmat pyrkimykset tarkoittavat sentähden tätä nykyä Suomen äsken saavutetun sisäisen vapauden täydellistä toteuttamista ja turvaamista.”

Yksin Suomea koskevat asiat oli jätettävä Suomen eduskunnalle, hallitukselle ja hallituslaitoksille. Venäjän etuja koskevissa Suomen asioissa siirtyisivät hallitsijalle kuuluneet oikeudet Venäjälle, mutta nämäkin asiat olisi valmisteltava Suomen viranomaisten kautta. Mahdollisten tulkintaristiriitojen ratkaisemiseksi oli luotava menettely, joka turvaisi Suomen käsityksen ottamisen huomioon yhtäläisesti ”Keisarikunnan-kin” kanssa. Näin lain kunnioitus yhdistäisi eri tavoilla kehittyviä maita.⁴

Ehdotuksen vastaanotto toisten puolueiden edustajien keskuudessa ei ollut suopea, ja Ingman laati uuden, kauttaaltaan Venäjän Väliaikaiselle hallitukselle kriittisemmän ja Suomen oikeuksia enemmän korostaneen version. Vapauden toteuttaminen ja turvaaminen muuttuivat nyt itsemääräämisoikeuden laajennukseksi, eikä Venäjän hallitus saisi vastaisuudessa käyttää hallitsijan oikeuksia Suomea koskevissa lainsäädäntö- ja hallitusasioissa. Ingman lupasi Venäjälle hallitsijan entiset oikeudet niissä asioissa, jotka koskivat Venäjän ja Suomen oikeussuhteita ja niistä johtuvia kysymyksiä tai Venäjän kansalaisia ja laitoksia Suomessa - ei siis enää epämääräisesti ”Venäjän etuja”.⁵

Uusikin adressiehdotus sai vain oman puolueen hyväksymisen. Alkio kirjoitti päiväkirjaansa ehdotuksen olevan samanlainen kuin ne, ”mitä ennen rustattiin Nikolai Valapatolle”, vain anelua vapauden säilymisestä. Maalaisliiton eduskuntaryhmästä kukaan ei kannattanut Ingmanin adressia.⁶

Yleiseen kielteiseen suhtautumiseen oli osasyynä, että suomalaisten kriittisyys Väliaikaista hallitusta kohtaan oli nousussa. Suomen oikeuksien laajennus viipyi, ja Väliaikaisen hallituksen arveltiin pyrkivän kaventamaan Ståhlbergin johtaman perustuslakikomitean tekemiä ehdotuksia. Näiden mukaan suurin osa suuriruhtinaan valtaoikeuksista siir-

---

4 Ingmanin ehdotus 16.4.1917. Ingmanin kok., VA Y 2421.

5 Ibid. 18.4.1917.

6 Alkion pvk 18.4.1917. Alkion kok., OS 77, VA. - PAASIVIRTA pitää Ingmanin adressiehdotusta valtakunnallisen lojaalisuuden ilmaisuna ja vastavetona sille, ettei puhemies ollut esittänyt tunnustusta Venäjän Väliaikaiselle hallitukselle Suomen korkeimman vallan haltijana (Paasivirta 1947, 199,200).

tyisi Suomen senaatille.⁷

Ingmanin adressiehdotus oli ympäristön mittapuun mukaan kaukana radikalismista ja itsenäisyysvaatimuksista. Ajan henkenä oli, että laajennettujen oikeuksien puolesta oli taottava niin kauan kuin rauta oli kuumaa. Sen sijaan Ingmanin ehdotus lähti vahvasti siitä, että palkeet olivat yhä tiukasti venäläisen sepän komennossa. Se seurasi ”peruskirjan” ideaa, jota oli pohdittu ennen maaliskuun vallankumousta ja vapausmanifestia.

Ingman sai jälleen huomata päätyneensä radikaalin enemmistön jarrutteluun porvarillisessakin leirissä. Sosiaalidemokraattejakin katsottiin suopeammin, etenkin Tokoi tämän pidettyä 20. huhtikuuta eduskunnassa ns. itsenäisyyspuheen.⁸ Korostettaessa puheen itsenäisyyspoliittista merkitystä on yleensä unohdettu, että sen itsenäisyysosa oli hyvin lyhyt ja valmisti vain tietä huomattavasti perusteellisemmin käsitellylle yhteiskunnallisten uudistusten ja työväestön oikeuksien vaatimuksille. Sitä paitsi Tokoi sisällytti vielä kaksi kuukautta myöhemminkin ”itsenäisyyteen” venäläisen kenraalikuvernöörin. Huhtikuussa 1917 porvarillinen reaktio puheeseen oli kuitenkin sekä eduskunnassa että lehdistössä erittäin suopea, ja Tokoi oli jonkin aikaa yleisen mielipiteen lemmikki. Aktivistitkin olivat innoissaan, ja jääkärit lähettivät Tokoin luo lähetystön vakuuttamaan yhteistyöhaluaan.

Kuten edellä on jo kuvattu, Tokoin sädekehä murtui sisäisen järjestyksen kysymykseen. Valtiollisten kysymysten areenalla tämä ei kuitenkaan paljonkaan helpottanut Ingmanin politiikkaa.

Legalistinen reaali politiikka ja Suomen oikeudet

Valtiollis-perustuslailliset tulkintakiistat saivat sitten hieman yllättävän purkautumiskanavan, kun eduskunnan elintarvike- ja talousvaliokunnat tiedustelivat perustuslakivaliokunnalta, oliko vallitsevissa oloissa laillisia edellytyksiä käsitellä lakiehdotuksia. Nehän eivät olleet enää keisarilta lähtöisin, kuten valtiopäiväjärjestys edellytti. Perustuslakivaliokunnan vastaukset noudattivat sen sosiaalidemokraattisen enemmistön tulkintaa: käsittelyyn oli ”riittäviä edellytyksiä”, eduskunnalla oli oikeus vapaasti harkita ja velvollisuus valvoa maan oikeuksia. Lait oli vahvis-

---

7 Blomstedt 1969, 316-323; Paasivirta 1947, 200.

8 VP 1917, ptk, 45-49.

tettava eduskunnan myötävaikutuksella määrättävällä tavalla, ja Väliaikaisella hallituksella oli vain erikseen myönnettynä oikeus lakiesitysten antamiseen ja korkeimman vallan käyttämiseen.

Vanha- ja nuorsuomalaiset tekivät yhteisen vastalauseen, jossa heijastui vanha konservatiivinen legalismi. Sen mukaan perustuslakivaliokunta oli antanut valtuuksista liian pitkälle menevää tulkintaa. Ståhlbergin ehdotuksen mukaisesti vastalause esitti lausuttavaksi, että asioiden käsittelylle oli "laillisia edellytyksiä" sen mukaan kuin oli keisarin esityksistä säädetty. Vastalauseessa pidettiin selvänä, että koska Suomen ja Venäjän välillä oli vallinnut yhteys vuodesta 1809, oli hallitsijanvalta siirtynyt Suomessakin Väliaikaiselle hallitukselle.⁹

Vuoden 1917 "itsenäisyyspoliittisen" kiistan ratkaiseva kysymys olikin, mikä instituutio oli perinyt keisarin entiset valtaoikeudet. Näistä merkittävimpiä olivat oikeus vahvistaa lait, antaa lakiesityksiä, asettaa hallitus, kutsua koolle ja hajottaa valtiopäivät ja määrätä vaaleista. Myöhemmin tämä tiivistyi kiistaksi heinäkuussa 1917 säädetystä valtalaista. Aluksi kiista oli täysin itsenäisyyspoliittinen vain vähäiselle osalle poliittista kenttää, suurin osa ei laskenut itsenäisyyden varaan lähitulevaisuuden tavoitteena. Täydellinen itsenäisyys tuli kiistaan mukaan vasta myöhäissyksyllä 1917, ratkaisuna, johon ajaututtiin sekasortoisten olojen pakosta.

Kuten aiemmin on jo tuotu ilmi, Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän kanta sisä- ja ulkopoliittikan vallanjakoon oli, että senaatin vallan laajentamisesta oli keskusteltava Väliaikaisen hallituksen kanssa. Oikeuksia olisi saatava niin paljon kuin mahdollista ennen Venäjän Perustavan Kokouksen kokoontumista.

Ingmanin täysistuntopuheenvuoro asioiden käsittelyedellytyksistä ja Väliaikaisen hallituksen valtuuksista kulki valiokuntavastalauseen ratoja. Hän korosti, että Väliaikainen hallitus toimi Venäjälläkin koko korkeimman vallan haltijana, ei normaalina hallituksena. Keisarin suomalainen valta oli siirtynyt sille, "kunnes toinen asiainjärjestely Suomen eduskunnan myötävaikutuksella tapahtuu". Ingman ihmetteli vasemmiston häilyvyyttä ja muistutti sen vaatineen jo vapausmanifestiin sisäpoliittisia tavoitteitaan kyselemättä lainkaan, oliko Väliaikaisella hallituksella oikeutta ratkaista niitä. Myös valtiopäiväkutsu ja senaatin ym. nimitykset oli otettu protestoimatta vastaan.

SDP:n taholta reagoitiin heti. O.W. Kuusinen kiisti täysin Ingmanin ja

---

9 VP 1917, ak I, perustuslakivaliokunnan kirjelmä talousvaliokunnalle 10.5.1917.

vielä tätäkin legalistisemman Estlanderin tulkinnat Väliaikaisen hallituksen oikeuksista Suomessa. Otto Piisinen - sama mies joka oli ristinyt vuonna 1914 Ingmanin ”porvarillisen kokoomuksen symboliksi” - syytti, että Estlander ja Ingman ”tahtovat kansan käsitykset sotkea, houkutella sen myymään esikoisoikeutensa hernekeittoon”.¹⁰

Sama periaatteellinen kiista jatkui eduskunnassa 16. toukokuuta keskusteltaessa venäläisten elinkeino-oikeuksista Suomessa. Ingman pysytteli tällä kertaa vaiti, vaikka perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Yrjö Mäkelin jopa muistutti hänen puhemiesvalastaan. Sekin oli Mäkelinin mielestä merkinnyt muutoksen tekemistä Suomen perustuslakeihin - Ingmanin ei siis tulisi olla turhantarkka. Mäkelin syytti porvaristoa Väliaikaisen hallituksen tuen hakemisesta luokkaetujensa turvaksi ja Suomen perustuslakien pistämisestä ”herrojen Miljukovin ja Gutshkovin taskuun”. Nevanlinna toisti vanhasuomalaisen kannan, ettei Väliaikainen hallitus ollut normaali Venäjän hallitus; hän rinnasti sen sijais- ja holhoojahallituksiin.¹¹

Ingman oli esitellyt vanhasuomalaista tulkintaa laajasti, joskin signeeraamatta myös Uudessa Suomettaressa. Hän katsoi, että yksipuolisella eduskunnan päätöksellä valtuusasioissa ei olisi laillista pohjaa. Tuloksena olisi vain hyödytön ristiriita Venäjän kanssa.¹² Puolueen muutkin lehdet edustivat samaa kantaa. Jopa itsenäisyysmielinen Aamulehti kehotti ottamaan vastaan lakien vahvistukset Väliaikaiselta hallitukselta - asiaa sopi kiistellä myöhemmin yliopistollisissa väitöskirjoissa.¹³

Ingman sai hetkeksi aihetta tyytyväisyyteen, kun Väliaikainen hallitus hyväksyi lähes sellaisenaan senaatin tekemät esitykset senaatin vallan laajentamisesta. Nämä esitykset voitiin nyt antaa eduskunnan käsiteltäviksi. Lakien vahvistamisoikeus siirtyisi senaatin talousosastolle, ja Väliaikainen hallitus pidättäisi itselleen vielä valtiopäivien kokoonkutsumisen, lopettamisen ja hajottamisen sekä ministerivaltiosihteerin, kenraalikuvernöörin ja tämän apulaisen nimittämisen. Lisäksi maiden välisiä oikeussuhteita ja ”Venäjän etuja” - kenraalikuvernööri määrittelisi ne tapauskohtaisesti - koskevat asiat eivät kuuluisi Suomen senaatin lopulliseen ratkaisuvaltaan. Lakiesitystä nimitettiin Lex Tulenheimoksi senaattori Tulenheimon mukaan.¹⁴

---

10 VP 1917, ptk, 165-169.

11 Ibid., 217-222.

12 USr 13.5.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

13 AI 20.5.1917, pk.

14 Lindman 1968, 65-67; Torvinen 1977, 141.

Väliaikaisen hallituksen kanta oli kuitenkin viipynyt niin kauan, että se ei enää vastannut SDP:n ja radikaalien porvarien pyrkimyksiä. Tokokin lausui eduskunnassa, että lakiesitys sisälsi väliaikaisen toimenpiteen eikä sitonut eduskunnan käsiä.¹⁵

Sen sijaan varovaisuuslinja oli tyytyväinen. Antaisihan Lex Tulenheimmo toteutuessaan enemmän kuin Suomella oli ollut ennen Bobrikovia-kaan, ja vielä kolme kuukautta aikaisemmin ei ollut uskottu saatavan takaisin edes kaikkia Bobrikovin aikaa edeltäneitä oikeuksia. Esityksen mukaisena hyväksytty laki tietäisi myös toimeenpanovallan pysymistä vahvana voimatekijänä ja antaisi kohtuullisen hyvät suitset SDP:n monistisen eduskuntavallan pyrkimykselle ja valtiolliselle omatoimisuudelle.

Perustuslakivaliokunnassa Ingman esiintyikin entistä suomettarelaisemmin ja taisteli koko voimallaan Lex Tulenheimon hyväksymiseksi sellaisenaan, vaikka jopa häntä konservatiivisempi Estlander löysi siitä kritisoitavaa. Ingmankin myönsi, että lakiesityksen ilmaisu ”Venäjän eduista” oli epämääräinen. Mutta Venäjähän pystyi joka tapauksessa tulkitsemaan maiden välistä oikeussuhdetta laajasti niin halutessaan.

”Koko lain merkitys on vaan silloin, kuin Venäjällä suosiollinen suunta on vallalla. Jos ei nyt oteta mitä saadaan, niin tilanne jää epämääräiseksi. On epävarmaa, josko nyt voidaan saada enempää.”

Jos nyt hukattaisiin vielä muutama viikko, ei saataisi tätäkään. Siksi hän kannatti lakiesityksen hyväksymistä sellaisenaan. Silloin ei Venäjäkään voisi vetäytyä siitä.

Ståhlberg oli samaa mieltä kuin Ingman. Väliaikaisesti oli tyydyttävä tähän, etenkin kun esitys takasi, ettei yksikään asia, joka ei aiemmin ollut mennyt Pietarin ratkaistavaksi, menisi sinne tulevaisuudessakaan. Kuusinen vastusti eduskunnan hajotusoikeuden luovuttamista Väliaikaiselle hallitukselle, mutta Alkio tuki Ståhlbergiä: ”Me olemme tilaisuudessa tämän kautta vallata muutamia ampumahautoja.” Jäisi myös tilaisuus jatkaa valtauksia, ja ”ellei tätä hyväksytä - menee pyy pivosta”. Perustuslakivaliokunnan porvaririntama kuitenkin rakoili, sillä nuorsuomalaisen pääskyssiiven Tekla Hultin oli taipumassa itsenäisyysmielisyystensä vuoksi SDP:n tulkintaan.¹⁶

---

15 VP 1917, ptk, 507.

16 Perustuslakivaliokunnan ptk 13.6.1917. Rulla 3, EK; Alkion pvk 13.6.1917. Alkion kok., OS 77,VA; Lindman 1968, 67.

Ingman taipui yhä selvemmin kohti perinteistä vanhasuomalaisuutta, joka laski pahimman eikä parhaan mahdollisuuden varaan ja halusi rajoittaa siihen, mikä oli varmasti saatavissa ja myöhemmin puolustettavissa vaikeampinakin aikoina. Toisaalta on muistettava, että hän ei ollut sinällään muuttunut passiivisen vastarinnan vuosiensa eikä "taantunut" "viipurilaisuuteen" tai "yrjökoskislaisuuteen". Kyse oli siitä, että aiemmat, häntä myöntyvämmät voimat olivat kadonneet poliittiselta kartalta ja muu ympäristö liikkui omatoimisuustielle vauhdilla, jota hän ei kyennyt seuraamaan.

Vastustaessaan aktivismia Ingman ei ollut myöntövyvyysuomattarelaisuuden, vaan 1910-luvun vanhasuomalaisen passiivisen vastarinnan perillinen. Samalla hän sai seurakseen Ståhlbergin, Wreden ja Estlanderin kaltaisia vanhoja perustuslaillisia, joilla oli ollut vielä pidempi matka "uusmyöntövyvyteen".

Lisäksi on muistettava, että vuonna 1917 oli Ingmanin kantaan vaikuttamassa myös puolustustaistelu sosiaalista radikalismia vastaan, mikä vanhoillisti hänen asennettaan. Vanhasuomalaisuuden sisäisessä kiistassa oli pitäydytty vain valtiollisiin näkökulmiin. Yhteiskunnan säilyminen ja omat yhteiskunnalliset asemat eivät olleet olleet kiistanalaisia. Vuoden 1917 radikaaleissa oloissa Ingmanin yhteiskunnallinenkin näkemys edellytti häneltä valtiollista varovaisuutta, 1910-luvulla ei.

Yleinen mielipide olikin menossa vahvasti toiseen suuntaan kuin Ingman. Puoluekokouksessaan 15.-18. kesäkuuta SDP oli mielestään jo itsenäisyyskannalla, "sillä muuten kuin vapaan valtion puitteissa ei Suomen työväenluokka voi käydä häiritsemättä luokkataisteluaan". Puolueen yhteydet Venäjän bolshevikkeihin olivat lisääntyneet ja usko näiden voimaan oli kasvanut - samoin rohkeus ajaa omaa radikaalia linjaa.¹⁷ Myös ei-sosialistien keskuudessa itsenäisyyskuume nousi. Mm. Karjala, Uusi Aura ja Uusi Päivä vaativat suoraan itsenäisyyttä ja/tai venäläisen sotaväen poistamista maasta.¹⁸

Ingman luovi perustuslakivaliokunnassa yhä kiihtyvään vastavirtaan. 22. kesäkuuta valiokunta poisti Lex Tulenheimosta Väliaikaisen hallituksen oikeuden hajottaa eduskunta sekä kokoonkutsua ja lopettaa valtiopäivät. Eduskunta määräisi tästä itse, samoin toistaiseksi uusista vaaleistakin. Ingman arvosteli uuden version sisältöä ja muotoa. Hänen

---

17 Ketola 1987, 133-142; Paasivirta 1947, 189-190; Tanner 1948, 124-127; Torvinen 1977, 141; Tuomioja 1979, 144,145; Upton 1980, 100-106; Työmies 19.6.1917,pk.

18 Karjala 30.6.1917, pk; UA 23.6.1917, pk; UP 20.6.1917, pk.

mielestään ei tullut mainita, että ”Venäjän hallitusvalta” nimitti kenraalikuvernöörin ja tämän apulaisen, sillä täytyi lähteä siitä, että Suomessa tuo hallitusvalta toimi Suomen eikä Venäjän korkeimpana hallitusvaltana. Oli jätetty selvittämättä, mitä tuli tehdä, jos Venäjän hallitus ilmoitaisi Suomen päätösten loukkaavan Venäjän etuja, Venäjän kansalaisten ja laitosten oikeuksia tai maiden välistä oikeussuhdetta. Uuden esityksen mukaan mm. verot, tullit ja budjetti eivät vaatisi kenraalikuvernöörin lausuntoa siitä, koskivatko ne Venäjän etuja, mutta tullithan koskivat varmasti.¹⁹

Seuraavassa istunnossa vajaa viikko myöhemmin Ingman jatkoi vastarintaansa ja löysi lisääkin vikoja. Ingmanin kannalta esitys kuitenkin vain heikkeni, sillä SDP:n äänillä lisättiin edelleen asioita, jotka Suomi ratkaisisi yksin pyytämättä lausuntoa kenraalikuvernööriltä. SDP ajoi myös esityksen perusteluosaan maininnan, jonka mukaan Venäjän ja Suomen suhde ratkaistaisiin myöhemmin toiselta pohjalta ja että Suomi toivoi valtiollista itsenäisyyttä. Nyt, väliaikaisessa järjestelyssä, luovutettiin Venäjän hallitukselle ”kohtalaisen laaja veto-oikeus”. Ingman äänesti tätäkin vastaan ja pani vastalauseen. Hän lausuiakin valiokunnassa, ettei tätä kohtaa voitaisi syyttää ainakaan liiasta diplomaattisuudesta.²⁰

Esitys oli siis saanut perustuslakivaliokunnassa eduskuntavaltaisen muodon. Siitä oli poistettu lähes kaikki Väliaikaisen hallituksen oikeudet, ja jäljellä oli miltei sataprosenttisesti kaikki se, mitä Ingman oli vastustanut.

Eduskunnan ensimmäisessä käsittelyssä 2. heinäkuuta alkuperäinen esitys paljastuikin heti poliittiseksi vainajaksi tai ainakin henkitoreiseksi. Senaattori Tulenheimon puhuttua sen puolesta Mäkelin arvosteli rajusti porvarillista osapuolta ja lausui suoraan, että riippumattomuutta vaadittiin luokkataistelun helpottamiseksi. Esiintyminen tuskin osoitti kovin hyvää psykologista silmää porvarillisten kansanedustajien kääntämiseksi. Loogisestikin se oli hieman omalaatuinen, kun Mäkelin toisaalta todisteli Väliaikaisen hallituksen tavoitteet mahdollisimman mustiksi ja imperialistisiksi, mutta uskoi silti, että esitys hyväksyttäisiin Pietarissa tässä uudessakin muodossa. Mutta poliittisesti se ei jättänyt mitään epäselväksi: Lex Tulenheimolla alkuperäisessä muodossaan ei ollut mahdollisuuksia.

Ingman jatkoi kuitenkin alkuperäisen version puolustamista ja painot-

---

19 Perustuslakivaliokunnan ptk 22.6.1917. Rulla 3, EK.

20 Ibid. 28.6. ja 29.6.1917. Rulla 3, EK; VP 1917, ptk, 689.

ti kahta asiaa. Ensiksikin esitys takaisi, että korkein hallitusvalta toimi Suomen asioissa suomalaisena hallitusvaltana ja Suomen lakien alaisena. Toiseksi se laajentaisi Suomen viranomaisten toimivaltaa ja tekisi säännöksi, että omat viranomaiset ratkaisivat Suomen asiat. Valiokunta oli luopunut autonomian pääperusteesta, sisäisten asioiden pysymisestä vain suomalaisilla elimillä; valiokuntahan mainitsi venäläisen osapuolen toimivan Suomessa nimenomaan Venäjän eikä Suomen hallitusvaltana. Saamallaan veto-oikeudella Venäjä voisi saattaa Suomen lainsäädännön pysähdyksiin, ja osaa perustuslaeista ei voitaisi muuttaa ilman Venäjän suostumusta. ”Tekee ainakin minuun omituisen vaikutuksen, kun tätä ehdotusta nyt esitetään askeleena kohti Suomen itsenäisyyttä.”

Ingman sai jälleen Ståhlbergin ja Alkion tuen, joskin Alkio katsoi, että itsenäisyysvaatimus voitaisiin lausua tavoitteena julki. Porvarijohtajien ”reaalipoliittiset” näkökohdat olivat kuitenkin hyvin kaukana sosiaalidemokraattien näkökohdista. Eräs SDP:n edustaja kysyikin ihmetellen, ”mistä oikeastaan Venäjän väliaikainen hallitus saisi sen mahdin, että voisi sen hylätä, jos koko eduskunta olisi takana tässä kysymyksessä”.²¹

Kuten Ingmanin esiintymisistä käy ilmi, hän ei puolustanut Väliaikaisen hallituksen oikeuksia rakkaudesta Pietariin eikä halunnut jättää sille lopullisesti tai edes lyhyellä tähtäyksellä niitä valtaoikeuksia, joita sillä juuri silloin oli. Hän oli painottanut koko ajan, että kyse oli Suomen korkeimmasta vallasta. Se oli pidettävä periaatteellisella tasolla erillään Venäjän hallitusvallan venäläisestä vallasta samalla tavalla kuin oli erotettu toisistaan instituutioina Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas, vaikka kyseessä olikin ollut fyysisesti sama henkilö. Täten oli estetty Venäjän autokraattisen järjestelmän soveltaminen Suomessa.

Ingman puolusti ensisijaisesti Suomen toimeenpanovallan oikeuksia, sillä voittaessaan hänen kantansa olisi tuonut suurimman osan keisarin oikeuksista Väliaikaiselta hallitukselta Suomen senaatille. Toistaiseksi vallinneen tilan, laillisuuden asettamien vaatimusten ja Venäjän voiman takia hän kuitenkin vastusti yrityksiä sivuuttaa Väliaikainen hallitus kokonaan Suomen suuriruhtinaan perillisenä, eräänlaisena väliaikaisena valtionhoitajakuntana.

Ingmanin ja vanhojen porvarijohtajien legalismiin ei sopinut SDP:n tulkinta, jonka mukaan keisarin valta oli kaatunut keisarin mukana ja tullut uusjakoon eduskunnan määrättäväksi. Vain tämän vallan haltija vaihtui. Vaikka olisikin unohdettu periaatteellinen ulottuvuus, tosiasias-

---

21 VP 1917, ptk, 679-700; ks.myös Lindman 1968, 67.

sa Väliaikaisella hallituksella oli valta, joten sitä ei tullut ärsyttää turhalla uhittelulla. Vain sen kanssa, ei sen pään yli, voitiin sopia sen valtuuksien saamisesta Suomelle. Ja radikaalin omavaltaisuuden lisäksi SDP:n eduskuntahegemoninen linja oli ristiriidassa konservatiivisen legalismin ja meritokratian kanssa.

Ingmanin argumentointi asiassa oli sinällään varsin loogista. Radikalisoituvalla ja yksinkertaisilla, nopeita ratkaisuja vaatineelle yleiselle mielipiteelle se oli kuitenkin varmasti liian mutkikas. Ei voida ihmetellä, että laajalti tulkittiin hänen puolustaneen Väliaikaista hallitusta sinänsä - ja samalla sitä, mitä oli aina pidetty pahimpana mahdollisuutena: Venäjän ministerien sekaantumista Suomen asioihin. Tällaisen käsityksen levittäminen oli myös poliittisesti tarkoituksenmukaista omatoimisuuslinjan ja eduskuntavallan puolustajille.

5.3.2. ”Santarmivalta on parempi kuin punainen valta!”

Suurvaltiollinen ”svaboda-asia”

Kun valtiollisen asian käsittely jatkui muutaman päivän kuluttua, sen nimikkeenä ei ollutkaan enää senaatin vallan laajennus, vaan ”laki korkeimman valtiovallan käyttämisestä”. SDP ajoi eduskuntavaltaista linjaansa läpi loppuun asti toteutettuna. Nevanlinnan ehdotus alkuperäisen Lex Tulenheimon puolesta kärsi perustuslakivaliokunnassa äänestystappion entistä murskaavammin numeroin 4-12.¹ Porvarillinen rintama oli pelkkä muisto.

Valiokunnan uusi ehdotus, jota Ingman vastusti parhaansa mukaan, oli ns. valtalakiversio. SDP ajoi sen ingressiinkin muodon ”kun hallitsijan oikeudet ovat lakanneet, olkoon eduskunnan päätöksen mukaisesti voimassa seuraavaa”. Ingmanin ehdotus vanhan ingressin säilyttämisestä ennallaan kaatui.² Koko loppuvuosi merkitsikin ensi sijassa taistelua valtalain puolesta tai sitä vastaan - käytännössä eduskunnan sisäpoliittisen yksinvallan puolesta tai sitä vastaan, sopeutuen Venäjän tapahtumiin.

Valtalakiehdotuksessa rajattiin eduskuntavallan ulkopuolelle vain ulkopoliittikka sekä sotilaspolitiikasta ne asiat, jotka olivat ennenkin kuu-

1 Perustuslakivaliokunnan ptk 6.7.1917. Rulla 3, EK.

2 Ibid. 7.7.1917; valtalakiprosessista ks. esim. Lindman 1968, 71-88.

luneet Venäjälle. Toistaiseksi senaatin talousosasto, jonka jäsenet eduskunta asettaisi ja erottaisi, käyttäisi ylintä toimeenpanovaltaa, mutta siis vain toistaiseksi ja käytännössä ilman omaa poliittista linjaa. Valtalakiehdotusta voidaan pitää SDP:n ajaman ultrademokratian ja eduskuntahegemonian konkretisoitumana; konservatiiveille se oli pelottava "massayhteiskunnan" ja "epäpätevyyden" korkeaveisu. Kaiken lisäksi hanke vaikutti juridisestikin epäilyttävältä, etenkin jos sitä ei käsiteltäisi perustuslain säätämisyjärjestyksessä eikä alistettaisi Väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi, kuten voimassa ollut laki vaati.

Ehdotusta seurasivat normaalit vastalauseet, joista vanha- ja nuorsuomalaisien vastalauseessa kehoitettiin hyväksymään alkuperäinen Lex Tulenheimo. Valtalain vastustajien kannalta oli kuitenkin kohtalokasta, että Maalaisliitto tyytyi vain esittämään suuressa valiokunnassa miedon toivomuksen, että senaatin talousosasto saisi oikeuden vahvistaa lait. Suuri valiokunta hyväksyi kuitenkin perustuslakivaliokunnan mietinnön sellaisenaan.³

Maalaisliitto oli korkeimman vallan asiassa jo lähempänä sosiaalidemokraatteja kuin vanhoja liittolaisiaan. Vaikka se ei halunnutkaan mennä aivan yhtä pitkälle kuin SDP, niin eduskuntavalta sinänsä istui hyvin sen kansallisdemokratiaan ja demokraattiseen ajattelutapaan ja herravihaan. Lisäksi Maalaisliittoonkin vaikutti Venäjän tilanne samansuuntaisesti kuin SDP:hen. SDP rakensi valtakapoliittikkansa samaan aikaan koolla olleen Venäjän työ- ja sotamiesneuvostojen yleisen kongressin kannanottoihin - lukien niitä nationalistisen tarkoitushakuisesti. Esimerkiksi puolue "unohti" kongressin päätöksistä osat, joissa puhuttiin lojalisuudesta ja Venäjän perustuslakia säätävän kokouksen päätösvallasta asiassa. Maalaisliitossakin pidettiin kongressia "Venäjän demokratian" äänenä, ja Alkio alkoi tulkita valtalain vastustajien motiiveja luokkanäkökohdista lähteneiksi.⁴

Vanhasuomalaisien ryhmässä valtalaki ei herättänyt innostusta. Pöytäkirjassa käsittely jopa alkaa sanoilla "Ed. Ingman esitti svaboda-asian". Ingman selvitti, mitä valiokunnissa oli tapahtunut ja "ehdotti, että suom. ryhmä pysyisi niin kaukana tällaisista vallankumoushankkeista kuin mahdollista". Mielialaa kuvaa, että Listo ja Arajärvi pohtivat, oliko enää

---

3 VP 1917, ak II, perustuslakivaliokunnan kirjelmä suurelle valiokunnalle 9.7.1917 ja vastalauseet I ja II, suuren valiokunnan mietintö 19 ja vastalause I.

4 Alkion pvk 8.-12.7.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

5 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 8.7.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ingmanin muistiinpanot 8.7.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

mahdollista pysyä valtiopäivätoimessa tällaisen "valtiokaappauksen" jälkeen. Ingman arveli, että jos eduskunta hyväksyisi valtalain perustuslain säätämisyjärjestyksessä, ei ollut syytä luopua edustajantoimesta, muussa tapauksessa oli. Hän mainitsi, että ministerivaltiosihteeri Carl Enckellkin oli pitänyt lakiehdotusta "kauheana". Asian selvittely jätettiin ryhmän valtuuskunnalle, jonka puheenjohtajana Ingman toimi. Siellä hän totesi, että asia "merkitsee jotenkin: irti Venäjästä. Siihen ei riitä manifesti!"⁵

Valtalain sisällön kannalta ratkaisevan toisen käsittelyn aloitti 10. heinäkuuta eduskunnassa taas Mäkelin, joka vakuutti "Venäjän demokrati-an" huolehtivan Väliaikaisen hallituksen taivuttamisesta. Hän pelotteli lain vastustajia eli "kansainvälisen taantumuksen edustajia" "kansan suuttumuksella" ja katsoi, ettei vastustajien tulisi edes puhua, vaan korkeintaan merkitä eriyvä mielipide. Sen sijaan hän kosiskeli avoimesti Maalaisliittoa.⁶

Ingman ei noudattanut Mäkelinin neuvoa. Hän varoitti painokkaasti uskomasta työ- ja sotamiesneuvostojen voimiin tai edes hyviin tarkoituksiin Suomen suhteen. Suomettarelaisesti - mutta tilanteeseen nähden kieltämättä epäpsykologisesti - hän huomautti taas kerran, ettei laissa viitattu lainkaan Venäjän etuihin, Venäjän kansalaisten oikeuksiin Suomessa eikä maiden välisiin oikeussuhteisiin. Tämä ei olisi eduksi tuleville suhteille, vaan jättäisi venäläiset epäluuloisiksi. Pääasia oli, mahdollistivatko olosuhteet tämän lakiesityksen läpimenon. Hänen käsityksensä mukaan eivät, joten asiaa tuli punnita todellisten olojen, ei tunteiden mukaan. Siksi oli

"vähemmän harkittua ja arveluttavaa hylätä mitä hallituksen esityksessä tarjotaan Suomen itsenäisyyden turvaamiseksi ja kehittämiseksi kuvittelun johdosta, joka minun vakaumukseni mukaan ei vastaa tällä hetkellä olevia oloja".

Alkuperäinen esitys tuli hyväksyä muuttumattomana, hän vaati.⁷

Vanhasuomalaisista puolusti valtalakiehdotusta täysistunnossa vain rovasti Wilhelmi Malmivaara. Puolueen enemmistön kannan toivat esille Paavo Virkkunen, J.E. Antila ja etenkin Rantakari, joka ojensi myös Malmivaaraa. Maalaisliittolaiset olivat lakiehdotuksen puolella, jos sitä käsiteltäisiin perustuslain säätämisyjärjestyksessä; Antti Juutilainen selitti

6 VP 1917, ptk, 877-880.

7 Ibid., 880,881.

”oikeiston” varovaisuuskehotukset ”vanhentuneiden vaikerruksiksi”. Äänestyksissä valtalain vastustajat eivät saaneet lakiehdotukseen enää muutoksia aikaan.⁸ Sisällön kannalta ratkaiseva toinen käsittely oli päätynyt. Enää oli mahdollista vain hyväksyä valtalaki lopullisesti tai lepäämään tai hylätä se.

Kun asia oli kehittynyt Ingmanin mielestä vain pahempaan suuntaan, hänen perustelunsa olivat entistä ”reaalipoliittisempia”, vaikka hän tuskin olikaan kovin perehtynyt Venäjän poliittisten ryhmittymien Suomi-politiikan yksityiskohtiin. Yleisesti ottaenhan tilanne Venäjällä oli, että Väliaikainen hallitus edusti lähinnä porvarillisia liberaaleja ja maltillista vasemmistoa eikä ollut halukas antamaan Suomelle Lex Tulenheimoa enempää. Työ- ja sotamiesneuvostojen kongressin enemmistöä edustaneet sosiaalivallankumoukselliset ja menshevikit olivat valmiita avustamaan SDP:ta ja tunnustivat periaatteessa kansojen itsemääräämisoikeuden. Niiden mielestä lopullinen ratkaisu kuului kuitenkin tulevalle Venäjän perustuslakia säätävälle kokoukselle. Bolshevikit olivat ainoat, jotka olivat valmiita myöntämään Suomelle itsenäisyyden - hekin olettaen, että se kärjistäisi luokkataistelua Suomessa ja johtaisi vallankumouksen ja jälleenyhdistymiseen.

Ingman siis tuki sitä voimaa, joka oli oikeastaan Suomen suhteen pidättyvin - vanhat tsaristit poislukien. Mutta mikäli Ingman oli tässä suhteessa lainkaan problematisoinut asiaa itselleen, hänellä oli täysin rationaaliset perusteet kannalleen. Hänen silmissään Väliaikainen hallitus oli yhä ja myös ennakoitavissa olleessa tulevaisuudessa Venäjän todellinen valtatekijä. Se oli ainoa, jolta oli mitään saatu, ja siltä oli saatu enemmän kuin vuoden alussa oli osattu toivoakaan. Se oli myös ainoa, joka voisi provosoituna vahingoittaa Suomea merkittävästi. Olisi ollut Ingmanin koko tradition vastaista laskea reaalisen voimatekijän sijasta epävirallisen kokouksen varaan, jonka hyvästä tahdostakaan hän ei ollut yhtä vakuuttunut kuin vasemmisto.

Kaiken lisäksi Väliaikainen hallitus oli ainoa yhteiskunnallisesti ”luotettava” voima, joka voisi pitää kurissa sekä Suomen vasemmiston radikalismia että venäläiset ”anarkistit” ja ”taantumukselliset”. Menshevikien ja sosiaalivallankumouksellisten yhteiskuntamallit, bolsheveikeista puhumattakaan, olivat ingmanilaiselle konservatismille sekä liian ”venäläisiä” että liian radikaaleja, ne olisivat vaaraksi Suomen kansallisuudelle ja yhteiskuntajärjestykselle. Vaikka hän olisi uskonut näiden voimien

---

8 Ibid., 881-913.

voittoon, niiden kelkkaan lähteminen olisi merkinnyt hänelle, että olisi jouduttu maksamaan liian kova hinta yhteiskunnallisen ja kansallisen kehityksen osalta.

Ingman turvautui valtalakikeskustelussa huomattavasti enemmän valtiollisiin perusteluihin kuin varoitteli eduskuntavallan sisäpoliittisista seurauksista. Tämä johtunee myös tilanteesta. Eduskuntavallan arvostelu provosoi nopeasti syytöksiä taantumuksellisuudesta. Eteneville liikkeille tyypillisellä ehdottomuudella eduskuntavallan korostajat eivät hyväksyneet mitään ”kansanvallan” tai oikeammin oman kansanvaltatulokintansa arvostelua.

Oppositioasenteestaan huolimatta Ingman ei ollut kaikkein kategorisin valtalain vastustaja, vaan nämä löytyivät jälleen RKP:n vanhojen johtajien joukosta. Estlander ja R.A. Wrede pohtivat vielä vanhasuomalaisiakin vakavammin, tulisiko jättää eduskunta ja eduskunnan tulla hajotettavaksi, mikäli lakia ei käsiteltäisi perustuslain säätämisyjärjestyksessä.⁹

Suomalaisen puolueen ryhmä hyväksyi 12. heinäkuuta Ingmanin esittämän valtuuskunnan kannan: Jos lakiehdotusta ajettaisiin perustuslain vastaisesti, se äänestettäisiin lepäämään. Jos sitä ajettaisiin perustuslain säätämisyjärjestyksessä, ei vastustettaisi sen julistamista kiireelliseksi, mutta sen tultua kiireelliseksi äänestettäisiin sen hyväksymistä vastaan. Pari edustajaa, ainakin A.H. Virkkunen ja Rantakari ilmaisivat aikovansa äänestää kiireellisyyttäkin vastaan, ja vain Malmivaara puhui lain hyväksymisen puolesta. Ingman merkitsi muistiinpanoihinsa, että vanhasuomalaisista hylkäisi itse lain 30 edustajaa, ruotsalaisista 12 ja nuorsuomalaisista viisi. Riittävää 1/3:n määrävähemmistöä ei siis löytynyt.

Nuorsuomalaisten pöytäkirjojen valossa Ingman vaikuttaa olleen hiekan liiankin pessimistinen, mutta pääasiaa se ei muuttanut. Kolme päivää myöhemmin vanhasuomalaisten ryhmä päätti alkaa tehdä äänestäjille selkoa ””itsenäisyyslain’ turmiollisuudesta””.¹⁰ Malmivaaralla oli kuitenkin paikallista kannatusta Pohjanmaalla ja Vaasa-lehdessä, joka kannatti valtalakia.¹¹

---

9 Estlander Wredelle 10.7. ja 14.7.1917. Wredes brevsaml., k. 2, ÅAB; Wrede Estlanderille 12.7. ja 15.7.1917. Estlanders brevsaml., k. 4, ÅAB.

10 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 12.7. ja 15.7.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ingmanin muistiinpanot 12.7.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Nuorsuomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 15.7. ja 18.7.1917. Nuorsuomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

11 Leinonen 1959, 141-144; Vaasa 17.7.1917, 19.7.1917, 24.7.1917, 31.7.1917, pkt.

Valtalakiehdotus tuli viimeiseen käsittelyyn 17. heinäkuuta, ja käsittely vei pitkälti seuraavan vuorokauden puolelle. Yllättäen Ingman ei käyttänyt tässä pitkässä, kiivaassa keskustelussa yhtään puheenvuoroa. Merkitsikö tämä, että hän säästeli poliittista mainettaan siltä varalta, että valtalaki sittenkin onnistuisi vastoin hänen odotuksiaan - etenkin kun bolshevikkien samoina päivinä tekemän vallankaappausyrityksen johdosta kukaan ei tiennyt varmasti, mitä Venäjällä tapahtuisi? Tuskin. Hän oli tuonut kantansa aiemmin niin selvästi ilmi, että hänellä tuskin oli enää mitään ”pelastettavissa”, ja hän kirjoitti asiasta myös kriittisinä päivinä vaalipiirinsä Satakunta-lehdessä.

Uskottavin selitys Ingmanin passiivisuudelle lienee, että hän katsoi eduskunnan jo ajaneen valtalakipolitiikallaan itsensä pietarilaiseen umpikujaan. Sitä paitsi hänen tapoihinsa ei kuulunut jatkaa kantansa toistamista vain eleen vuoksi. Olihan vastustuksen menestymiseltä mennyt kaikki toivo, kun SDP suostui soveltamaan perustuslain säätämisjärjestyssä ja takasi siten itselleen Maalaisliiton ja itsenäisyyslinjan kannatuksen.

Turhautuneena Ingman äänesti jopa lain kiireellisyyttäkin vastaan, etenkin kun SDP jätti perustuslain järjestyksen noudattamisen puolitiehen eikä aikonut jättää lakia Väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi. Kiireellisuuden vastustajia löytyi vanhasuomalaisten ryhmästä lopulta 16 eli miltei tasan puolet.¹²

Lakiehdotus julistettiin kiireelliseksi äänin 165-27 ja hyväksyttiin äänin 136-55, minkä jälkeen kohotettiin nuorsuomalaisen Lucina Hagmanin ehdotuksen mukaisesti eläköön-huuto ”vapaalle Suomelle”. Äänin 104-86 eli miltei yksin SDP:n voimin eduskunta lähetti lain Pietariin vain ”tiedoksi”. Sosiaalidemokraattien mielestä laki oli nyt tullut voimaan. Edes lain porvarilliset kannattajat eivät yleensä jakaneet tätä käsitystä.¹³ Hekin kuitenkin katsoivat saavutetun jotakin ainutlaatuista ja yhtyivät vapausriemuun,¹⁴ jollaisen pateettisuudesta on vaikea löytää itujakaan myöhemmin, 4. ja 6. joulukuuta.

SDP:n tutkijat ovat yleensä korostaneet valtalain itsenäisyyspoliittista merkitystä,¹⁵ ja samalla on lain vastustajista jäänyt kuva tavallaan itse-

---

12 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 18.7.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

13 Lappalainen 1977, 57-60.

14 Ks. esim. puheenvuorot VP 1917, ptk, 1005-1065; Alkion pvk 18.-19.7.1917. Alkion kok., OS 77, VA; Hultin 1938, 212,213.

15 Ketola 1987, 207,208; Paasivirta 1947, 230; Upton 1980, 178.

näisyyden vastaisina. Sen sijaan on jätetty vähemmälle huomiolle, että sosiaalidemokraatit ilmoittivat eduskunnassa monta kertaa suoraan, että valtakirjapolitiikan tarkoituksena oli nimenomaan hankkia otolliset olosuhteet luokkataistelua varten. He myös kiistivät suoraan sen, että kysymyksessä olisi pyrkimys muuttaa Suomen ja Venäjän oikeussuhdetta. Itsenäisyyspolitiikalla oli heille ensi sijassa välineellinen arvo. Tämä ei tietenkään poista valtalailta itsenäisyyspoliittista merkitystä, mutta osoittaa, ettei pelkkä valtalain vastustaminen ole todiste itsenäisyyden vastustamisesta.

Useimmiten on unohdettu myös valtakirjapolitiikan vastustajien peruslähtökohta: he vastustivat erityisesti sitä, että Venäjän hallitus saisi osallistua Suomen hallintoon nimenomaan *Venäjän* eikä Suomen hallitusvaltana; tässä mielessä hekin varjelivat suomalaisen hallinnon riippumattomuutta Venäjästä. Varovaisuuslinjan politiikka ei ollut itsenäisyyspolitiikkaa, koska sen mielestä suoranaiset itsenäisyyspyrkimykset eivät voisi tuottaa tulosta. Ne vain provosoisivat Venäjää, joka oli tarpeeksi vahva estämään sellaiset pyrkimykset, jos haluaisi. Ja ainakin kesän 1917 oloissa se haluaisi jo sota-ajan ja suurvaltaintressiensä vuoksi. Omista lähtökohdistaan varovaisuuslinjan politiikka oli samaa kuin valtakirjapolitiikka: suurimman saavutettavissa olleen riippumattomuuden politiikkaa.

Valtakirjapöytäkirja

Väliaikainen hallitus selvisi bolshevikkikapinasta jopa vahvistuneena,¹⁶ ja voimansa tunnossa sillä ei ollut aikomusta eikä tarvetta tyytyä Suomen eduskunnan yksipuoliseen ratkaisuun.

Eduskunta alkoikin laatia Väliaikaiselle hallitukselle adressia. Sosiaalidemokraattien laatima teksti vetosi ”Venäjän vallankumouksellisen demokratian” päätöksiin, painotti valtalain Venäjälle jättämiä oikeuksia ja kiisti, että tarkoituksena olisi ollut eristäytyä Venäjästä.¹⁷ Henki oli melkein canossalainen, hyvin kaukana valtakirjakeskustelujen päätöksestä, mistä RKP:n Schybergson myrkyllisesti huomauttikin.¹⁸

Ingman esitti adressin hylkäämistä. Hän selitti, ettei pitänyt pyytää tunnustusta laille, vaan vahvistusta ja vakuutusta lakiehdotukselle. Asiaa

---

¹⁶ Polvinen 1967, 88-91.

¹⁷ VP 1917, ptk, 1101-1103.

¹⁸ Ibid., 1103, 1104.

ei voitu järjestää Suomen yksipuolisella päätöksellä, kun Venäjällä oli tunnustettu korkein valta.¹⁹ Ingman lähti siis siitä, ettei valtalaki ollut voimassa. Hänen ehdotuksensa tietenkin hylättiin, koska toteutuneina ne olisivat merkinneet koko valtalaki-idean vesittämistä ja periaatteellista tunnustusta, ettei valtalaki ollut voimassa.

Pattitilanteessa kenraalikuvernööri Stahovitš kutsui puhemies Mannerin ja Tokoin luokseen ja vakuutti Väliaikaisen hallituksen vastustavan valtalakia ”kaikilla keinoilla okkupationiin saakka”. Selvittäessään tapaamista eduskuntaryhmille Manner kuitenkin tulkitsi Stahovitšin halunneen lieventää kantaansa, kun uhkaukset eivät tehonneet. Puhemiesneuvoston pöytäkirjan mukaan Stahovitš suositteli, että eduskunta lähettäisi Pietariin lähetystön. Ryhmille annetun selonteon mukaan idea oli Mannerin.²⁰

Puhemiesneuvostossa Ingman oli pöytäkirjan mukaan katsonut, että jos lähetystö otettaisiin Pietarissa vastaan, se voitaisiin lähettää. Ehkä laillekin saataisiin täten vahvistus.²¹ Tämä epäluonteellinen optimismi näyttää esiintyneen viran puolesta, sillä yksityisesti Ingman oli yhtä vähän innostunut lähetystöstä kuin adressistakin. Hän itse kieltäytyi lähetystön jäsenyydestä, jolloin Svinhufvud oli kehottanut ”ottamaan häntä niskasta kiinni”. Mannerin uudistettua ehdotuksen jäsenyydestä Ingman ei taipunut, vaan huomautti, että tulisi puhumaan Pietarissa valtalakia vastaan, jos hänen mielipidettään kysyttäisiin.²²

Ingmanilla ei ollut halua pönkittää valtalakihanketta, kun se oli ajautumassa karille, etenkin kun hän oli mielestään jo kauan sitten neuvonut oikean väylän. Itsenäisyysuuntaa lähellä ollut vanhasuomalainen papistoveri Erkki Kaila kertoo vierailustaan Ingmanin luona:

”— huomasin, että meitä erotti syvä juopa. Lauri ei uskonut itsenäisyyden mahdollisuuteen, vaan pysyi yhä kiinni n.s. väliaikaisessa hallituksessa. Hän m.m. lausui: santarnivalta on parempi kuin punainen valta! Muistiinpanoina kirjoitan: 'Minulla on uskoa Suomen kansaan, Laurilla ei ole!' ”²³

Kailan muistelmien yleensä varsin jälkiviisaasta sävystä huolimatta kuvausta ei liene syytä epäillä. Ingman pisti nimittäin itsekin mietteitään

---

19 VP 1917, ak IV, perustuslakivaliokunnan mietintö 12 ja vastalause, ptk, 1107,1108; perustuslakivaliokunnan ptk 24.7. ja 25.7.1917 ja äänestysliput, rulla 3, EK.

20 Puhemiesneuvoston ptk 27.7.1917, EK; ”Puhemies ja kenr.kri”, s.a. Haatajan kok., k. 54, OKK.

21 Puhemiesneuvoston ptk 27.7.1917, EK.

22 Ketola 1987, 225; Wiikin pvk 26.7.1917. Wiikin kok., k. 1a, VA; Lindman 1968, 128.

23 Muistelmia v.1909 jälkeen, 60. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

paperille näinä päivinä. Hän katsoi eduskunnan muuttaneen alkuperäistä käsitystä Väliaikaisen hallituksen vallasta Suomessa ja ryhtyneen käyttämään hallitsijan valtaa.

"Tähän emme voi mennä. Olot Ven:llä voivat muodostua sellaisiksi, että meidän on otettava kohtalomme omiin käsiimme. Jos täydell. sekasorto. Nyt ei ole siihen aika."

Ei voitu pistää puukkoa Väliaikaisen hallituksen selkään. Edustajat eivät sitä paitsi olleet saaneet valtakirjoja hallitsevaan eduskuntaan, eikä hänellä ollut haluakaan toimia sellaisessa. Koko Venäjän yhteiskunta nousisi Suomea vastaan, ja omassa yhteiskunnassa oli "arvaamattomia risti-riitoja". Ingman suunnitteli vetäytyvänsä käytännössä eduskunnan toiminnasta, pitäen kuitenkin edustajanoikeudestaan kiinni. "Ja kun Edk alkaa toimia lain pohjalla, palaan."²⁴

Ingmanin kannassa yhdistyivät ajan suomalaiselle konservatismille tyypilliset piirteet: vanha legalismi, klassinen vallanjako-oppi, yhteiskunnallisen radikalismien pelko ja varovainen Venäjän-politiikka. Yhteiselaskun tuloksena oli valtalain vastustaminen. Ingmanille tyypillisesti yhtälössä oli myös muuttuja, jossa oli joustovaraa, nimittäin Venäjän olojen kehitys. Jos Venäjällä tulisi sellainen - tai pahempi - anarkia kuin Suomessa näytti olevan uhkana, oli turvauduttava omatoimisuuteen. Vallanjako-opin ja "yhteiskunnan säilyttämisen" takia lopputuloksena olisi kuitenkin silloinkin jotain muuta kuin valtalaki. Sillä mikäli Kailan muistelmia on uskomisen hieman lievemässäkin muodossa, yhteiskunnallinen vaara oli Ingmanin silmissä suurin.

Konservatiivien taholla ei tyydyttykään vain seuraamaan valtalain hoippumista kuilun partaalla, vaan alettiin aktiivisesti työntää sitä reunan yli. Ministerivaltiosihteeri Enckell kirjoittaa muistelmissaan saaneensa 28. heinäkuuta soiton Nevanlinnalta, joka kertoi sosialistihallituksen olevan tekeillä. Enckell kehotti kenraalikuvernööri Stahovitšia ajamaan eduskunnan hajotusta, minkä Väliaikainen hallitus päättikin toteuttaa.

SDP:n itsenäisyyslinjasta väitellyt KETOLA katsoo Nevanlinnan tiedon olleen ennenaikainen, mutta tuskin täysin perätön, ja katsoo SDP:n oman jyrkkyyden johtaneen hajotukseen. Jälkiviisaaseen - ja hieman valikoivaan - moralismiin taipuvainen UPTON paheksuu syvästi Enck-

---

24 L.I:n näkökohtia, 29.7.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

ellin toimintaa ja pitää sitä "todennäköisesti ratkaisevana", kun taas POLVINEN arvelee, että hajotus olisi tullut joka tapauksessa arvovaltasyyden takia.²⁵ POLVISEN selitys tuntuu uskottavammalta - sillä miksi Suomi, pääkaupungin naapuri, olisi jätetty Venäjällä seuranneen yleisen reaktion poikkeusalueeksi? Eikä Enckellinkään voi sentään olettaa sanelleen suurvallan politiikkaa.

Mitä Ingmaniin tulee, on vaikeaa sanoa, oliko hänellä jokin rooli näissä tapahtumissa. Hänellä oli todennäköisesti sama käsitys kuin Nevanlinnalla, sillä parivaljakosta Ingman-Nevanlinna tuskin voi vuosina 1917-1918 edellyttää kummankaan tehneen mitään poliittisesti todella merkittävää toisen tietämättä. Toisaalta kysymys eduskunnan hajotuksesta oli Ingmanille ambivalentti. Kuten vanhasuomalaiset yleensäkin hän ei uskonut uusien vaalien välttämättä parantavan asemaa. Eduskuntaryhmässä pelättiin, ettei sosiaalidemokraattien luku vähenisi, vaan porvarillisiakin "huimapäitä" tulisi lisää. Ingman halusi antaa "parannusaikaa" sosialisteille ja neuvotella Stahovitšin kanssa. Nevanlinnakin oli hyvin epävarma vaalituloksesta. Rantakari, Arajärvi ja Retulainen olivat optimistisempia.²⁶ Joka tapauksessa ei ollut muutakaan mahdollisuutta päästä eroon epämurkavasta ja valtiolliselle karille ajaneesta sosialistienemmistöstä.

Senaatissa hajotusmanifestin julkaisukysymys hajotti rivit täysin, ja kenraalikuvernööri ratkaisi tuloksen julkaisemisen puolesta ainoassa senaattiesiintymisessään. Kun asia tuli eduskuntaan, puhemies Manner ei esitellyt sitä lainkaan, vaan laski eduskunnan lomalle. Ingman nähtiin mörkönä taustalla: SDP:n ryhmässä eräs kansanedustajista ilmaisi pelon, että jos seuraavan täysistunnon koolle kutsuminen jätettäisiin puhemiehistölle, "ratkaisee pieni klikki, ehkä Ingman".²⁷ Käytännössä hajotus oli joka tapauksessa tapahtunut ja lähtölaskenta vaaleihin alkanut. SDP:llä ei ollut todellista mahdollisuutta jäädä pois vaaleista edes kantansa johdonmukaisuuden nimissä, ja odottihan puolue sitä paitsi merkittävää vaalivoittoa.

Sosiaalidemokraatit näkivätkin asian aivan toisin kuin porvarilliset legalistit, joiden mielestä hajotus oli joka tapauksessa laillinen, oltiin siitä poliittisesti mitä mieltä hyvänsä. Vasemmiston mielestä porvarit olivat turvautuneet venäläiseen taantumukseen torjuakseen kansallisen

---

25 Enckell 1956a, 90-95; Ketola 1987, 233; Polvinen 1967, 92,93; Upton 1980, 182,183; Lindman 1968, 128,129.

26 Haatajan muistiinpanot, s.a. Haatajan kok., k. 54, OKK.

27 Wiikin pvk 2.8.1917. Wiikin kok., k. 1a, VA.

kansanvallan ja yhteiskunnalliset uudistukset. Työmies syytti suoraan porvaristoa osallisuudesta hajotukseen.²⁸ Arvo Poika Tuominen on kuvannut muistelmissaan, kuinka juuri tämä käsitys vaikutti nuoriin radikaaleihin ja hävitti uskoa parlamentaariseen tiehen.²⁹

Porvarillisten johtajien mielestä syytökset venäläiseen apuun turvautumisesta olivat kuitenkin korkeintaan mautonta pilaa vasemmiston itsensä otettua useasti avukseen venäläistä sotaväkeä ja bolshevikkeja. Ståhlberg totesikin hajotuksen johdosta: "Vihdoinkin saadaan loppumaan tämä yhtämittainen skandaali ja sosialistien vehkeily bolshevikkien kanssa".³⁰

Porvarillinen osapuoli ei kuitenkaan ollut edelleenkaan yhtenäinen. Tavallaan SDP:n "toiminnan" otteet herättivät aktivisteissa edelleen suurempaa myötätuntoa kuin porvarijohtajien varovaisuus. Esimerkiksi Kyösti Wilkuna, myöhemmin kiihkeä oikeistoradikaali, katsoi puheessaan Oulussa 1. elokuuta, että vanhat porvarilliset johtajat olivat "raihnautuneet ja käyneet invalideiksi", "liiaksi kiintyneet vanhoihin kaavoihin", liiaksi tottuneet hiihtämään vanhoja latuja ja takertuneet reaalipoliittisiin laskelmiin ja jo koomiselta vaikuttavaan lojaalisuuteen. Tarvittiin "enemmän tervettä vaistoa kuin reaalipoliittisia laskelmia, enemmän lujaa sydämen uskoa ja rohkeutta kuin rikkiviisasta diplomatiaa". Kaivatut ominaisuudet olivat vasemmistolla, opetti Wilkuna.³¹

Sen sijaan porvarillisten johtajien mielestä oli uskallettu jo aivan liiakaakin. He olivat ottaneet Väliaikaisen hallituksen uhkailut tosissaan. Heidän näkemystään ulkopoliittisen tilanteen uhanalaisuudesta kuvaa hyvin senaattori E.N. Setälän raju reaktio, kun toinen nuorsuomalainen senaattori Holsti äänesti hajotuskäskyn julkaisusta niin epäselvästi, ettei kukaan saanut hänen kannastaan selvää. Setälä kävi väliajalla Holstiin käsiksi

"ja ärjyi: 'Minä tapan sinut mieluummin kuin annan sinun äänestää tähän maahan sotilasdiktatuuria. Etkö kuullut, mitenkö Kerenski oli Enckellille uhannut, että ellei senaatti tottele, niin pyyhkäistään Suomen perustuslait olemattomiin ja julistetaan *status quo ante Borgå*.'"³²

28 Työmies 5.8.1917, ek.

29 Tuominen 1956, 66-69.

30 Manifesti eduskunnan hajottamisesta. Holstin kok., k.39, VA.

31 Suomen kansan etsikkohetki. Puhe, pitänyt kirjailija Kyösti Wilkuna Oulun riippumattomuusklubin kokouksessa 1p.elok.1917. E.E.Kailan kok., PK 637, k. 1, SA.

32 Manifesti eduskunnan hajottamisesta. Holstin kok., k.39, VA.

Suomalaisen puolueen ryhmä hyväksyi hajotuksen. Ingman ja kaksi muuta laativat yhdessä päivässä valitsijoille julistuksen.³³ Siinä esiteltiin ne syyt, miksi oli vastustettu valtalakia, ja kaikesta näkyi erityisesti Ingmanin kädenjälki.

Julistuksen mukaan puolue oli tiennyt "harhaluuloksi", että valtalaki toisi itsenäisyyden. Jo ulko- ja sotilaspolitiikan jättäminen lain ulkopuolelle osoitti, ettei itsenäisyys olisi lisääntynyt, vaan riippuvuus venäläisestä sotaväestä olisi voinut kasvaa. SDP oli halunnut kaiken vallan eduskunnalle ja omiin käsiinsä, ja eduskuntavalta olisi merkinnyt "sietämätöntä painajaista" kansalle. Myöskään Venäjän työ- ja sotamiesneuvostot eivät hyväksyneet näin laajaa lakia. Jos olisi hyväksytty alkupeäinen esitys - Lex Tulenheimo -, olisi saatu arvokas ja varma itsemääräämisoikeuden laajennus, nyt ei ollut saatu mitään.³⁴

PAASIVIRRAN mukaan julistuksen arvostelu valtalakia kohtaan menetti kokonaan loogisen pohjansa, kun siinä toisaalla mainittiin puutteeksi ulko- ja sotilaspolitiikan jääminen Venäjälle, toisaalla esitettiin "tämän ajatuksen kanssa ristiriitainen väite", että Venäjälle olisi varattava puhevaltaa Suomen sisäisissä asioissa. Julistus jätti PAASIVIRRAN mukaan huomiotta myös sen, ettei yhteistoimintalinjalla voitaisi saada täydellistä sisäistä itsenäisyyttä lainkaan ja että olisi siirretty suomalaista valtiovaltaa venäläiselle elimelle.³⁵

Tähän arvosteluun ei voida yhtyä. Edellä mainittu epäloogisuus vallitsi vain, jos valtalaki olisi tosiaan tuomittu sen takia, että se jätti ulko- ja sotilasasiat Venäjälle. Mutta julistus ei tee näin. Se esittää ulko- ja sotilasasiat pelkästään todisteena siitä, että kyseessä ei ollut itsenäisyyslaki, kuten lain puolustajat yleisesti väittivät. Vanhasuomalaiset eivät olleet kuvitelleetkaan, että Venäjä luopuisi oikeuksistaan edes monissa ulko- ja sotilasasioita vähemmän tärkeissä asioissa. Mitään epäloogisuutta sen kanssa, että Venäjälle oltiin valmiita myöntämään osa sen entisistä oikeuksista, ei siis ole.

Edellä on myös jo osoitettu, että varovaisuuslinja nimenomaisesti torjui ajatuksen, jonka mukaan Venäjän hallitusvalta harjoittaisi valtaansa Suomessa venäläisenä elimenä. Lopullisena tavoitteenakin oli sitä paitsi saada suurin osa keisarin vallasta pelastettua Suomen senaatille; loput jäisi Väliaikaista hallitusta seuraavalle vakinaiselle hallitusvallalle. Mis-

---

33 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 1.8. ja 2.8.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

34 USr 10.8.1917, pk.

35 Paasivirta 1949, 25-28.

sään tapauksessa tämä uusi hallitusvalta ei olisi Suomessa ”venäläisempi” instituutio kuin suuriruhtinaskaan oli ollut. Varovaisuuslinja nimenomaisesti varoitti valtalain niistä piirteistä, jotka myönsivät Venäjälle valtaa Suomessa Venäjän valtioeliminä.

Mitä tulee siihen, oliko ”täydellinen sisäinen itsenäisyys” saavutettavissa omatoimisuuslinjan kertakaikkisella vai varovaisuuslinjan askel askeleelta etenevällä politiikalla, niin siinä on jo kyse poliittisista arvostuskysymyksistä. Ainakin tässä tapauksessa varovaisuuslinja saattoi osoittaa vakuuttavasti, että omatoimisuuslinjalla ei ollut saavutettu yhtään mitään.

Suomalainen puolue ja Ingman eivät pitäneet vaaleja itsenäisyysvaaleina - mutta varmasti kohtalonvaaleina.

5.3.3. Järjestyksen ja ”realismin” vaalikampanja

Laillisuus ja järjestys

Vanhasuomalaiset vaaliteemat olivat tyypillisesti konservatiivisia: laillisuus, järjestys, valtiollinen maltillisuus.

Puolueen valtuuskunta suositteli vaaliliittoa nuorsuomalaisten kanssa ja toivoi, ettei uusi Kansanpuolue osallistuisi vielä näihin vaaleihin. Neuvoskunnassa tavoite asetettiin laajemmalle: toivottiin myös Maalaisliittoa ja Kansanpuoluetta mukaan yhteistyöhön. Mm. Paasikivi toivoi Maalaisliiton mukaantuloa ja yhteisiä vaalikokouksia. Ingman oli penseämpi ja piti epäsuotavana enää pyytää maalaisliittolaisia mukaan, sillä nämä olivat jo kerran kieltäytyneet. Enemmistö hyväksyi valtuuskunnan väljän ilmaisun ”mahdollisimman kiinteästä yhteistyöstä ei-sosialistien välillä”. Ingman halusi myös varjella puolueen mahdollisuuksia kontrolloida, keitä tulisi valituksi, ja suositteli siksi vaaliliittoonkin puhtaita kolmen nimen puoluelistoja. Asiasta ei tehty lopullista päätöstä.¹

Vaaliliitto toteutui lopulta Suomalaisen, Nuorsuomalaisen ja Kansanpuolueen välillä, ja Suomalainen ja Nuorsuomalainen puolue julkaisivat samoja lentokirjasia. Monet näistä olivat Ingmanin kirjoittamia, ja kantavana teemana oli SDP:n ulko- ja sisäpolitiikan vaarallisuus ja vahin-

---

¹ Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 11.8. ja 18.8.1917 ja neuvoskunnan ptk 19.8.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

gollisuus.²

Syyskuussa Suomalaisen puolueen valtuuskunnassa toivottiin lisää toimintaa Maalaisliittoakin vastaan.³ Vanhasuomalaiset olivat perinteisesti pitäneet Maalaisliittoa luokkapolueena, joka oli lähes yhtä agitatorinen kuin SDP ja tiedolliselta pätevyydeltään tämänkin alapuolella. Valtalakriisin aikainen rintamanvaihto ei ollut parantanut tätä kuvaa, ei liioin se, että Maalaisliitto oli itse torjunut porvarillisen vaaliliiton. Liitto "n.s. virka- ja rahavaltaisten" puolueiden kanssa olisi hämärtänyt Maalaisliiton aatteellisuutta ja rajoittanut sen kansanvaltaisuutta,⁴ Maalaisliiton Ilkka-lehti tulkitsi.

Edes Suomalainen ja Nuorsuomalainen puolue eivät olleet täysin suljettuun rivein yhteistyön takana. Nuorsuomalaisten pääskysen, jotka olivat puolustaneet valtakia "itsenäisyyspolitiikkana", vieroksivat edelleen vanhasuomalaisia. Samoin tekivät jotkut stählbergilaisetkin tahot, kuten Tampereen Sanomat.⁵ Vanhasuomalaistenkin leirissä esiintyi rakoilua: Vaasa-lehti oli puolustanut innokkaasti valtakia, ja Uusi Auran oli ehtinyt reagoida positiivisesti, kunnes Rantakari palautti sen ruotuun. Eduskunnan alistuminen hajotukseen ja Maalaisliiton kielteisyys vaaliliittoa kohtaan lähensivät sitten Vaasaakin puolueen muihin lehtiin. Itsenäisyyskannalla aiemmin ollut Aamulehti oli valtakiasiasa täysin puolueen päälinjalla.⁶

SDP:n jyrkkyys oli juuri omiaan pitämään Suomalaista puoluetta ja vanhoja porvaripuolueita yleensäkin koossa. Vaikka SDP:n mukaan hajotus ja vaalit olivat laittomat, puolue jopa vaati uudelle eduskunnalle oikeutta toimia perustuslakia säätävänä kansalliskokouksena. Tämä osoittaa melkoista voitonvarmuutta; kansalliskokouksethan tekivät päätöksiä yksinkertaisella enemmistöllä, jonka puolue uskoi taas saavansa entistäkin vahvempana. Elokuussa puolueen senaattorit erosivat yksi toisensa jälkeen. Jäljelle jäi vain nuorsuomalaisen E.N. Setälän johtama porvarillinen tynkäsenaatti.

Puhemies Manner kutsui vanhan eduskunnan vielä kahdesti koolle. Elokuun lopulla kutsua noudatti vielä moni valtalain puolesta äänestä-

---

2 Puoluesihteri Akseli Lipponen piiritoimikunnille 3.9.1917 ja vaalipiirien yhteisille vaalikansliioille 12.9.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 12, VA; Salokorpi 1988, 176.

3 Suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk 12.9.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA; Salokorpi 1988, 174.

4 Ilkka 14.8.1917, pk.

5 Virrankoski 1988, 87-91.

6 Ks. esim. Al 10.8. ja 16.8.1917, pk:t; UA 9.8.1917, 12.8.1917, 18.-19.8.1917, 21.8.1917, pk:t; Vaasa 31.7.1917, 2.8.1917, 11.8.1917, 14.8.1917, 16.8.1917, pk:t.

nyt porvarikin, syyskuun lopulla enää vain osa SDP:n omista edustajista. Viimeksi mainitussa kokouksessa ”vahvistettiin” mm. kunnallislain uudistus ja laki 8 tunnin työpäivästä SDP:n linjan mukaisesti. Porvarien mielestä nämä lait olivat tietysti vielä vähemmän voimassa kuin valtakunta itse.

Vasemmiston radikalisoituminen ei jäänyt valtiollis-poliittiselle tasolle. Elokuussa järjestyskysymys tuli yhä akuutimmaksi. Helsingissä järjestettiin kunnallislakko, kaupunginvaltuusto saarrettiin Pörssitaloon kuten touko-kesäkuun vaihteessa Turun valtuusto, ja Turussa väkijoukko ryösti Valion voivarastot.⁷ Työmiehen asenne ei sekään ollut omiaan lisäämään porvarillista maltillisuutta. Lehti kirjoitti yhä kiihkeämmässä sävyssä vallankaappauksesta, työväen nälännyttämisestä nälkään, hyökkäävistä lahtarikaarteista jne.⁸

Porvarillinen mielipide ja Ingman määräsivät kantansa sosiaalidemokraattien vaarallisuudesta ensi sijassa ulkoisten levottomuusilmiöiden ja Työmiehen kirjoittelun mukaan. Olivat nämä sitten todella edustavia tai eivät, muuhun ei ollut edellytyksiäkään, ja selvää on, että porvarien silmissä erityisesti järjestyskysymys nousi tärkeäksi. Ottaen huomioon vastustajan sanavalinnat ei voi pitää ihmeenä, että Ingmankin lasketteli kiihkeitä täyslaidallisia Uuden Suomettaren ja Satakunnan palstoilla, viimeksi mainitussa jopa nimellään. Hänen kirjoituksensa liittyivät enimmäkseen valtakirjapolitiikkaan ja järjestyskysymykseen. Valtakirjaselvitykset voidaan tässä sivuuttaa, sillä mitään asiallisesti uutta hän ei tuonut esille. Sisäisistä oloista hän puuttui eniten vasemmiston ja venäläisen sotaväen yhteistoimintaan ja piti SDP:ta ja sen johtajia suurimpina syyllisinä, koska he olivat kutsuneet venäläisiä apuun.⁹

Levottomuuksien pohjalla olleisiin sosiaalisiin oloihin Ingman puuttui vain harvoin ja satunnaisesti. Kun hän jo uskoi SDP:n tähtäävän yksinvaltaan, hän ei voinut uskoa reformipuheiden kilpajuoksun voivan ratkaista mitään. Niinpä hän enimmäkseen keskittyi valtiolliseen näkökulmaan.

Kaksiosaisen pääkirjoituksensa ”Vaalitunnuksemme” jälkimmäisessä osassa Uudessa Suomettaressa Ingman selitti lainalaisen järjestyksen

---

7 Ketola 1987, 255-258, 280-287, 332-338; Tuomioja 1979, 159, 160; Upton 1980, 195-199; Torvinen 1977, 154-158; Polvinen 1967, 118, 119; Tokoi 1959, 190, 191; Lindman 1968, 133-138; Hokkanen 1986, 241; Tanner 1948, 156, 157; Polvinen 1989, 309, 310.

8 Ks. esim. Työmies 5.8.1917, 10.8.1917, 16.8.1917, 23.8.1917, 30.8.1917, 2.9.1917, 12.-13.9.1917, 15.9.1917, 24.9.1917, 27.9.1917, 30.9.1917, pk:t.

9 USr 18.8.1917, 20.9.1917, 22.9.1917, 24.9.1917, pk:t. Ingmanin kok., k. C7, VA.

kaiken vapauden perusedellytykseksi. Se ei kuitenkaan riittäisi. Tarvitaisiin laillisin keinoin parannuksia ja muutoksia oloihin.

”Järjestyksen ohessa on *edistystoiminta*, joka rakentuu oleviin oloihin, koettaa tukea ja auttaa jokaista kansalaista saamaan mitä hänelle tulee, vapaan kansakunnan menestyksen elinehto.”¹⁰

Vuoden 1917 kaaoksessa Ingman kuitenkin selkeästi piti järjestysasiaa edistystoimintaa akuutimpana kysymyksenä.

Ingman jakeli silloin tällöin muistutuksia myös valtalain hyväksyneille porvareille, mutta hän ei maininnut näitä eikä edes aktivisteja todellisia vastustajina, vaan korkeintaan harhaan johdettuina. Porvarillinen kokoaminen oli hänen pitkä linjansa, jota hän ei vaarantanut, ei etenään syyskesän 1917 tilanteessa. Kaiken kaikkiaan hänen kampanjallaan oli kuitenkin enemmän defensiivisyyden ja torjunnan kuin positiivisen ohjelman luonne.

Sama piirre koski muitakin vanhasuomalaisia. Uuden Auran pääkirjoituspalstoja hallitsi Rantakari, joka ohitti verbaalisesti usein Ingmaninkin ja pani jarruja liialle itsenäisyysinnolle.¹¹ Vaasakin keskittyi SDP:n ”revolveripolitiikkaan” rikkomatta porvarillista rintamaa valtakikannastaan huolimatta.¹²

Hufvudstadsbladet oli järjestysasiassa vielä kiihkeämpi kuin Uusi Suometar: järjestys oli palautettava ”*till vad pris som helst*.”¹³ SDP-kirjoittelunsa osalta nämä lehdet olisivat voineet olla saman puolueen erikielisiä julkaisuja, ja ero Helsingin Sanomiinkin¹⁴ oli vain hiuksenhieno. Monet nuorsuomalaiset kävivät kuitenkin vaaleja yhtä paljon Väliaikaista hallitusta kuin SDP:ta vastaan.¹⁵ Aktivistien Uusi Päivä oli itsenäisyyslehtenä tietysti luku sinänsä.

Ingman kävi vaaleja nimenomaan sisäisen järjestyksen ja valtiollisen tulevaisuuden merkeissä, mutta ei itsenäisyysvaaleina. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt, etteikö hänelläkin olisi ollut itsenäisyysasiaa koskevaa

---

10 Ibid. 19.9.1917, pk.

11 Ks. esim. UA 28.-29.8.1917, 31.8.1917, 19.9.1917, pk:t.

12 Ks. esim. Vaasa 23.8.1917, 8.9.1917, 11.9.1917, pk:t.

13 Hbl 16.8.1917, pk.

14 Ks. esim. HS 10.8.1917, 21.8.1917, 24.8.1917, 5.9.1917, 23.9.1917, 28.9.1917, 1.10.1917, pk:t.

15 Ks. esim. Karjala 11.8.1917, 21.-23.8.1917, 30.8.1917, 21.9.1917, 25.9.1917, 27.9.1917, pk:t; TS 10.8.1917, 12.8.1917, 24.-25.8.1917, 28.8.1917, 15.9.1917, 19.9.1917, 1.10.1917, pk:t.

kantaa tai että hänen olisi sallittu jäädä rauhaan itsenäisyyskysymykseltä - jopa sellaisessa muodossa, joka ylitti valtalainkin.

"Vanhat herrat"

Itsenäisyysvuosien muistelmissa ja tutkimuksissa puhutaan usein itsenäisyyspolitiikkaa vastustaneista "varovaisista vanhoista herroista". Kyseessä ei ollut kiinteä ryhmä, vaan vanha- ja nuorsuomalaisen sekä ruotsalaisten "grand old men's" henkinen yhteys, joka sai "jäsenensä" reagoimaan samansuuntaisesti. Ryhmän jäsenet olivat olleet jo aiemmin merkittävässä puolustamassa autonomiaa ja vastustamassa valtakia. He olivat lähes kaikki konservatiiveja, mutta ilman mainittavaa koordinaointia, organisaatiosta puhumattakaan, ja heidän konservatiivisten tulokintojensa asteissa oli eroavuuksiakin.

"Vanhojen herrojen" suunta on jäänyt vaille tarkempaa tutkimusta eräänlaisena kaksoishäviöjänä. Toisaalta se oli maailmansotien välisen ajan näkökulmasta liioiteltua, mitään uskaltamatonta varovaisuutta, joka oli vaarantaa itsenäisyyden saavuttamisen. Toisaalta "vanhojen herrojen" yhteiskunnallinen vanhoillisuus ja jyrkkä bolshevisminvastaisuus ei mahdollistanut rehabilitoimista - Paasikiveä lukuun ottamatta - vuoden 1944 jälkeenkään: se Venäjä, johon heidän yhteistyönsä oli kohdistunut, oli "väärä", hävinnyt Venäjä. Ståhlberg oli toinen poikkeus, mutta hän oli sikäli eri asemassa, että hän päätyi jo vuonna 1918 eri leiriin kuin muut "vanhat herrat".

"Vanhat herrat" kavahtivat SDP:n politiikkaa ja eduskunnan hegemoniaa myös sosiaalisen vallankumouksen tavoitteluna, yleensä jo Venäjän vallankumouksen jälkeisistä päivistä alkaen. Heidän mielestään SDP:n politiikka ja maan sisäinen anarkia veivät edellytyksetkin itsenäisyystvaivoilta.

Ingmanin luonteen ja poliittisen perinteen huomioon ottaen ei ole yllättävää, että hänkin kuului henkisesti "vanhoihin herroihiin". Vahvin edustus näillä oli jyrkimmin konservatiivisessa RKP:ssa: R.A. Wrede, Ernst Estlander, Emil Schybergson, V.M. von Born, Carl Enckell, Otto Wrede ym., käytännön kysymyksissä yleensä myös itsenäisyyspolitiikka Eirik Hornborg.

Eräänlaiseksi "vanhojen herrojen" ohjelmajulistukseksi muodostui R.A. Wreden artikkeli "Itsenäisyyspolitiikka vaalitunnuksena". Se julkaistiin yhtäikaa Hufvudstadsbladetissa, Helsingin Sanomissa ja Uudessa Suomettaressa, vaikka se olikin otettu niissä vastaan "med tveksam-

het”.¹⁶ Epäily oli perusteltua, siksi laajan arvostelun artikkeli sai osakseen.

Wreden perusajatus oli, että itsenäisyys ei voinut olla välitön tavoite. Se oli ”tulevaisuudentarkoitus”, johon kehityksen tulisi viedä luonnollista tietä. Hänen perustelunsa olivat hyvin reaali poliittisia: Venäjä ei sallisi, että Suomi voisi joutua sen vihollisten käsiin, ja vain rauhan-kongressi ja kansainväliset takeet voisivat turvata Suomen itsenäisyyden. Sekä lojaalisuus että huoli maan turvallisuudesta pakottivat sopimukseen Venäjän kanssa, etenkin kun Väliaikainen hallitus hyväksyi Suomen täydellisen sisäisen itsenäisyyden.

Wrede myönsi, että Venäjän olot olivat epävarmoja, mutta Venäjän anarkia ei olisi pysyvää. Sopimustie ottaisi huomioon olemassa olevat tosiasiat ja oikeudelliset olot. Toinen tie

”rakentuu unelmien ja perin epävarmojen mahdollisuuksien pohjalle sekä, luopumalla voimassaolevasta oikeudesta ja oikeudellisista velvollisuuksista, riistää ainoan varman pohjan maamme tulevaisuudelta”.

Sopimustien puolustajat eivät olleet muita huonompia Suomen vapauden ystäviä. He eivät vain halunneet vaarantaa kaikkea, mitä oli saavutettu ja voitaisiin saavuttaa.

Itsenäisyysasia ei siis sopinut vaalitunnukseksi. Sellaiseksi tuli ottaa suhde SDP:n eduskuntapolitiikkaan, joka polki perustuslait, oikeuden ja kohtuuden ja salli venäläisten järjestöjen sekaantua Suomen sisäisiin asioihin. Moni porvarikin oli mennyt ”silmää räpäyttämättä” mukaan ”miltei kaikkiin harha-askeliin” sosialistien kanssa, eikä tällaisia porva-reitakaan tullut valita eduskuntaan.¹⁷

Kirjoituksesta tuli heti poliittinen vedenjakaja, ja se sai osakseen paljon enemmän tuomioita kuin ymmärrystä. Wredestä tuli erityisesti itsenäisyysuunnalle valtiollisten mielipiteiden sylkykuppi. Uusi Päivä ja Karjala pitivät itsenäisyyttä vaalien tärkeimpänä kysymyksenä ja kiittelivät SDP:n valtiollista asennetta Wredeen verrattuna.¹⁸ Jopa Hufvudstads-bladet kirjoitti itsenäisyysmielisen pääkirjoituksen ja kritisoi Wredeä.¹⁹

16 Ståhlberg Wredelle 16.8.1917. Wredes brevsaml., k. 5, ÅAB.

17 Hbl 17.8.1917, jk; HS ja USr 17.8.1917, pk:t; Vares 1993a, 40-45.

18 Ks. esim. UP 17.-18.8.1917, 21.8.1917, pk:t; Karjala 19.8.1917. Vapaaherra Wredekö kokoojana, 21.8.1917, pk; Gustaf Arokallio Tekla Hultinille 18.8.1917. Hultinin kok., VA Y 2015.

19 Hbl 21.8.1917, pk, 2.9.1917. Något om villkoren för själfständighet. Redaktionens svar.

Uusi Suometar oli Wredelle suopeampi.²⁰

Myös Danielson-Kalmarin ja Ståhlbergin oli ollut määrä kirjoittaa varovaisuustulkintaa edustaneet artikkelit Uuteen Suomettareen ja Helsingin Sanomiin,²¹ mutta reaktiot Wreden kirjoitusta vastaan saivat heidät empimään. Ståhlberg julkaisi kuitenkin hiukan myöhemmin varovaisuushenkisen artikkelin vaaleista ja valtiollisesta kysymyksestä.²² Danielson-Kalmari perusteli vaiteliaisuuttaan Wredelle sillä, että itsenäisyysvaatimus oli saanut oikeudellista pohjaa, kun Väliaikainen hallitus ei ollutkaan kyennyt pitämään järjestystä yllä ja sotilashuliganismia kurissa. Ei tullut jyrkentää kuilua itsenäisyysryhmään.²³

Vaikka vanha suomenruotsalaisuus ja vanhasuomalaisuus olivatkin löytämässä yhteiset intressinsä ja arvonsa, sama poliittinen ero vallitsi yhä kuin ennenkin: Wrede korosti kansainvälisen ”reaalipolitiikan” lisäksi oikeutta ja legalismia, Danielson-Kalmari arvovapaampaa tilanharkintaa.

Rantakari tiivistä eräässä kirjeessään aktivistituttavalleen sangen hyvin ”vanhojen herrojen” tuntoja. Erityisesti hän arvosteli sitä, että nuori polvi antoi isänmaallisen tunteensa määrätä järkeäkin, vaikka tunteen olisi tullut pysyä sydämessä:

”Oletkohan kysynyt, miten meidän sitten käy, jos me jäämme Venäjän yhteyteen, joka on todennäköisintä? — Miksi meidän täytyy usuttaa venäläiset vihaamaan meitä? — Nyt meidän on aivan toisella valtiotaidolla pyrittävä itsenäisyyteen: 1) säilyttämällä sovinto venäläisten kanssa sen varalta, että jäämme Venäjän valtakunnan yhteyteen 2) otettava kaiken varalta Venäjän suostumuksella niin paljon itsenäisyyttä kuin mahdollista 3) meneteltävä niin, että kukaan ei voi sanoa meidän rikkoneen lupauksiamme 4) jätävä odottamaan tapauksien kehitystä, salliiko se meidän ryhtyä suverääniseen itsenäisyyteen johtaviin toimiin 5) ja tämän varalle ryhdyttävä luomaan kansamme voimaa kokoavia ja kartuttavia laitoksia. — Mutta tämä kaikki on mahdotonta niin kauan kuin Suomen kansaa johdetaan kuin perhosta tuleen. Kaikki voima menee pahimman torjumiseen. — Niin, minä olen taas miltei yksin - ikäisistäni kai aivan yksin. Raskaalla olen mielellä, miltei toivottomana, luullessani näkeväni, että se asia, joka on minulle ollut selvä ennen kuin muille ja joka minua on pitänyt tähän asti elämän puussa, hukataan nyt miespolviksi. Voi miten minä halveksin ’ihmiskuntaa’, nähdesäni Suomessa nyt kaikki niin helvetin rohkeina.”²⁴

20 USr 23.8.1917. Itsenäisyyskysymys vaalitunnuksena.

21 Wrede Ståhlbergille 24.8.1917. Ståhlbergin kok., k. 34, VA.

22 Ståhlberg Wredelle 26.8.1917. Wredes brevsaml., k. 5, ÅAB; HS 28.8.1917, pk.

23 Danielson-Kalmari Wredelle 27.8.1917. Wredes brevsaml., k. 2, ÅAB.

24 Rantakari Yrjö Koskelaiselle 24.8.1917. Koskelaisen kirjekok., k. 4, HYK.

Vanha valtiosääntöoikeuden auktoriteetti Robert Hermanson ilmaisi omalle aktivistituttavalleen juridiset epäilyksensä erityisesti valtalain kaltaisia itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan. Hän ihmetteli, etteivät maltillisetkaan uskaltaneet sanoa mitään, mikä tunnustaisi Väliaikaisen hallituksen aseman. Se, mitä oli Suomessa julistettu, oli kaikkea muuta kuin valtio-oikeutta, ja oli pelättävä, "ettei jää jossain muodossa rankaisematta se, mitä olemme loukanneet korkeampia lakeja vastaan".²⁵

"Vanhat herrat" saivat kuitenkin taustatukea Väliaikaiselta hallitukselta. Kornilovin oikeistokapinan heikentämä Kerenski suostui senaatin ehdotukseen ja luovutti 12. syyskuuta manifestilla senaatin valtaan ne asiat, jotka eivät vaatineet perustuslain muutosta eivätkä eduskunnan myötävaikutusta. Enimmäkseen nämä asiat koskivat taloudellista lainsäädäntöä. Lisäksi senaatti sai oikeuden antaa asetuksia ja nimittää virkamiehiä. Eduskunnan kokoonkutsuminen, hajotus, nimitykset, lakiesitysten antaminen ja lakien vahvistaminen jäivät Pietarille.²⁶

Itsenäisyyslinjan kannattajille manifesti oli pettymys, ja Työmies piti sitä Venäjän tukemana senaatin vallankaappauksena. Uusi Suometar, Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet olivat kuitenkin tyytyväisiä.²⁷ "Vanhojen herrojen" varovaisen ja riskejä välttävän pienten askelten politiikan kannalta saavutus oli hyvä, etenkin kun oli saatava näyttöä oman linjan puolesta valtalakia ja eduskuntavaltaa vastaan. Sitä paitsi Väliaikaisen hallituksen muodollisesti laajat valtaoikeudet olivat Venäjän sisäisen sekasorron vuoksi Suomessa yhä enemmän teoreettista laattua: oman senaatin valta-asema vahvistui.

"Tyyni, kylmä harkinta" - aktivistien panna

Wrede-kriisin riehuessa kuumimmillaan Suomalaisen puolueen neuvostokunta pohti 19. elokuuta myös itsenäisyysasiaa. Uuden Päivän päätoimittaja Kaarlo Koskimies ajoi jälleen, kuten puoluekokouksessakin, omaa linjaansa: edustajain käsiä ei tullut sitoa ottamalla vaaleissa tunnuslauseeksi, että yhteys Venäjän kanssa oli säilytettävä. Myös O.W. Louhivuori ajoi itsenäisyyslinjaa. "Keskustalaiset" puolsivat samantapaista lausuntoa kuin puoluekokous oli esittänyt. Paasikivi halusi välttää jyrkän kannan ottamista suuntaan tai toiseen ja itsenäisyysasian tulemis-

---

25 Hermanson Talakselle 27.8.1917. Talaksen kok., k. 1, VA.

26 Enckell 1956a, 98-103; Torvinen 1977, 161-163; Lindman 1968, 140,141.

27 Karjala, TS, Työmies, UP, Hbl, HS ja USr 15.9.1917, pk:t.

ta vaalitaisteluun. Asiasta ei uskottu tulevan puolueelle mitään vaalivaltia, sillä kuten eräs jäsenistä varoitti, ”tällä hetkellä käsitetään itsenäisyyskysymyksellä sosialistien viime hanketta”. Neuvoskunta katsoi, että juuri sellaista käsitystä vastaan oli taisteltava, ja käytännössä vain toisti puoluekokouksen väljän kannan.²⁸

Ingman ei puuttunut keskusteluun, vaan jatkoi samaa varovaista linjaa kuin puoluekokouksessakin.

Tarkasteltaessa Ingmanin ja muiden vuoden 1917 olosuhteissa toimineiden poliitikkojen itsenäisyyskantaa on muistettava, että sana ”itsenäisyys” ei merkinnyt läheskään aina eikä kaikille täyttää valtiollista suveriniteettia. Useimmiten tarkoitettiin autonomian laajentamista. Ingmankin käytti pari kertaa itsenäisyys-sanaa Uuden Suomettaren signeeraamattomissa kirjoituksissa, mutta vain sisäiseen itsensä määräämisoikeuteen viitaten.

Ohjelmallisimmin Ingman pohti itsenäisyyskysymystä Uudessa Suomettaessa 18. syyskuuta - tietenkin signeeraamatta. Hänen tulkinnassaan tiivistyivät varovaisuus, konservatiivisuus ja miltei ”wredeläinen” asenne, mutta myös Suomen erityisaseman varjeleminen.

Ingmanin mukaan vuonna 1809 saavutettu sisäinen vapaus oli vaarassa. Vieraat puuttuivat Suomen sisäisiin asioihin, ja syvä kansallinen häpeä oli, että näitä oli siihen suoraan pyydettykin. Tällainen veisi orjuuteen. Uhkana olivat lisäksi Venäjän liittovaltiosuunnitelmat, jotka tekisivät Suomesta uuden Venäjän osavaltion ja tuhoaisivat Suomen erityisaseman. Suomen piti saada elää omaa elämäänsä, olivat Venäjän olot millaiset hyvänsä. Olisi vaarallista, jos Venäjän hallitus tai valtionpäämies johtaisi Suomen asioita. Suomen korkeimman vallan tuli olla sidottu Suomen lakiin.

Ingman meni pohdiskeluissaan pidemmällekin ja kysyi, ”uskallammeko tähdätä vielä kauemmaksi?” Hän tuli siihen tulokseen, että olisi luonnotonta, jos yksilöllisyytensä tunteva kansa ei ”tuntisi voimakasta tarvetta saada itse *kaikessa* määrätä kohtaloistaan”. Tätä aatteellisuudelle tehtyä myönnytystä seurasi kuitenkin annos tunnettua ingmanilaista varovaisuutta:

”Katsellessamme asiaa tyynen, kylmän harkinnan kannalta täytyy meidän kuitenkin myöntää, että täydellisen vapautemme saavuttaminen oleellisesti

---

28 Suomalaisen puolueen neuvoskunnan ptk 19.8.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 5, VA.

riippuu maailmanhistoriallisista tapauksista, joiden kulku ei ole meidän ohjattavissamme. Pienen kansan on joka tapauksessa pakko monessa suhteessa tyytyä siihen, mitä mahtavimmat kansat suunnittelevat ja määräävät; meidänkin kansamme kohtalot eivät ole olleet eivätkä voi olla poikkeuksena tästä elämän todellisuuden ankarasta säännöstä.”

Tavoitteena tuli olla mahdollisimman laaja itsenäisyys ja oikeus ratkaista omat asiat. Mutta oli syytä muistaa, mitä yhdistyneiden suomalaisten puolueiden vaalijulistuksessa sanottiin: pyrkimyksiä ei tullut rakentaa kestävämmiin perusteisiin. ”Surullinen kokemus viime valtiopäiviltä osoittaa, että ellei tätä oteta huomioon, voidaan menettää parhaatkin mahdollisuudet.”²⁹

Ingman varoitti siis jälleen snellmanilaiseen tapaan tavoittelemasta sellaista, minkä säilyttämiseen omat voimavarat eivät riittäisi. Luultavasti hänen periaatteelliset myönnytyksensä itsenäisyysajatukselle olivat nekin osin taktisia. Olihan hänen ”reaalipoliittinen” näkökulmansa hyvin epäsuosittu yleisen mielipiteen silmissä. Mutta ainakin hän osoitti jälleen vääriksi väitteet, että tarkoitus olisi puolustaa Venäjän hallituksen oikeuksia sinänsä, kun puolustettiin Väliaikaisen hallituksen väliaikaista asemaa suuriruhtinaan perillisenä. Lisäksi on muistettava, että Ingmaninkin ajattelussa toki oli itsenäisyydelle edellytys: Venäjän vajoaminen anarkiaan.

Suomalaisen puolueen päälehdet olivat itsenäisyysasiassa yleensäkin puolue-elimiiä maltillisempia. Rantakari kirjoitti Uudessa Aurassa ja lähinnä kansanpuoluelais-nuorsuomalaisessa Karjalan Aamulehdessä samaan suuntaan kuin Ingman ja oli tiukasti kaikkia itsenäisyyspyrkimyksiä vastaan.³⁰ Danielson-Kalmarikin otti lopulta julkisesti kantaa Uudessa Suomettaressa itsenäisyysuuntaa ja sen ”tyhjää sanahelinää” vastaan sekä varoitti, että itsenäisyyden hintana voisi olla Viipurin lääni.³¹

Aktivistit eivät tietenkään kuunnelleet tällaista argumentointia vaieten. Ingmanin ja konservatiivien hankalaa asemaa puun ja kuoren välissä osoittaakin se, että vaikka he suuntasivat oman propagandansa lähes yksinomaan sosiaalidemokraatteja vastaan, nimeltä mainitsevan kritiikin he saivat itsenäisyyslinjalta. Työmiehen palstoilla koko porvaristo oli yhtenäistä mustaa, kasvotonta massaa, mutta Uusi Päivä mainitsi nimiäkin arvostellessaan ”suurvaltiollista oikeistoa”.

29 USr 18.9.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

30 Rantakari Danielson-Kalmarille 20.8. ja 24.8.1917. Danielson-Kalmarin kok., k. 5, VA.

31 USr 11.9.1917. Uuden Suomettaren toimitukselle. Itsenäisyysuunnan vaalijulistus.

24. elokuuta, viikko Wreden kirjoituksen jälkeen, Uusi Päivä myönsi, että kiista koski suurimmaksi osaksi menettelytapoja. Oli kuitenkin yksi selvä arvosteluperuste: jos joku tahtoi kaikissa tapauksissa säilyttää Suomen ja Venäjän yhteyden, hän oli itsenäisyysasian vastustaja.

”Sellainen on m.m. Wrede. Epäilyksiä herättävät myös sellaiset nimet kuin Ingman, Ståhlberg, Erkko, P. Virkkunen, Haataja, Rantakari y.m.”³²

Ilkassa Alkio moitti nimeltä mainiten sitä valtalakikritiikkiä, jota olivat esittäneet Wrede Hufvudstadsbladetissa, Ingman Uudessa Suomessa ja Rantakari Uudessa Aurassa.³³

Pannaan julistettuina olivat siis niin suomettarelaisuus, RKP:n vanha kaarti kuin nuorsuomalaisten helsinginsanomalaisuus. ”Toiminnan miesten” silmissä nämä kolme suuntausta edustivat niin valtiollista kuin yhteiskunnallista pysähtyneisyyttä.

Uusi Päivä kävin vaalitaistelunsa ennen kaikkea ”vanhoja herroja” vastaan. Lehden johtokuntaan kuuluneen Eino Railon laatimasta Uuden Päivän historiasta voisi luulla toisin, mutta se onkin kirjoitettu vuonna 1944. Tällöin tekijä jo tiesi, että vuoden 1917 vastustajista tuli myöhemmin läheisimmät liittolaiset. Wreden, Danielson-Kalmarin ja Hermansonin kirjoitusten vastustamisesta Railo kirjoittaa avoimesti,³⁴ mutta syyskuun 25. ja 26. päivän pääkirjoituksista hän vaikenee. Niissä nimittäin neuvottiin kädestä pitäen, ketä sopi äänestää ja ketä ei, ja mustalle listalle joutuivat ståhlbergilaisten ohella Kokoomuspuolueen myöhemmät tärkeimmät johtajat.

Vaalipiireittäin edenneessä tarkastelussaan Uusi Päivä totesi mahdolltomiksi mm. Nevanlinnan, Paavo Virkkusen, Eero Erkon ja Ståhlbergin. A.H. Virkkunen ja Retulainen herättivät epäilyksiä, samoin ailahtelevaksi leimattu Rudolf Holsti. Mahdottomiksi olisi varmaan todettu myös Paasikivi, Rantakari ja Danielson-Kalmari, mikäli nämä olisivat olleet ehdokkaina. Wredeäkään ei mainittu erikseen, koska Uusi Päivä piti ylimalkaan mahdottomana suomenkielisille äänestää RKP:ta.

Uuden Päivän mukaan ehdokasasettelu oli onnistunut erityisen huonosti Turun pohjoisessa vaalipiirissä. Tosin ehdokaslistojen tunnuslausena oli itsemääräämisoikeuden turvaaminen,

---

32 UP 24.8.1917, pk.

33 Ilkka 23.8.1917, pk.

34 Railo 1944, 104-109.

”mutta tunnuslauseet eivät paljon merkitse. Vanhan suomalaisen puolueen melkein jokaisella ehdokaslistalla tapaa nimet Lauri Ingman ja Kyösti Haataja, joita itsenäisyysuunnan äänestäjät eivät voi kannattaa.”

Nuorsuomalaisilla oli muuten hyvä ehdokas, senaattori Setälä, mutta häneenkin epäiltiin Väliaikaisen hallituksen vaikuttaneen liikaa. Itsenäisyyttä kannattavan äänestäjän piti siis tyytyä tässä vaalipiirissä erääseen kristillismieliseen listaan.³⁵

Uuden Päivän suosittamat ehdokkaat olivat yleensä nuorsuomalaisia pääkysyiä. Vanhasuomalaisista saivat armon mm. Louhivuori, Erkki Kaila, Wilhelmi Malmivaara ja oikeastaan ainoana vanhana suomettarelaisena A.O. Kairamo.

Ingman oli jälleen onnistunut katkeroittamaan molemmat äärisuunnat saamatta kumpaakaan niistä oikeastaan edes ymmärtämään varovaisuuslinjan perusteita. Eriväriset radikaalit ymmärsivät paremmin toisiaankin kuin jarruttavaa vanhaa polvea: kyseessä oli suurelta osin sukupolvikysymys. Ingman ajoi vanhaa, ”reaalipoliittista” ohjelmaa, mutta siitä oli vaarassa tulla jo liian perinteisen reaalipoliittista, jotta se olisi enää ollut joustamiskykyistä muuttuvassa tilanteessa.

Ingmanin omaksumaa viileää kantaa selittää ensi sijassa keskittyminen antisosialistiseen päätavoitteeseen sekä se, että hän ei uskonut itsenäisyystavoitteen olevan realistinen välittömässä tulevaisuudessa. Vaikka hetkellinen tilanne voisi olla suopea, pitkän tähtäyksen vaaroja ei tullut unohtaa. Vain se oli otettava, mikä kyettäisiin pitämään. Hyvänkin asian ajaminen taitamattomasti - kuten valtalakipolitiikalla tai vielä radikaalimmilla yksipuolisuusilla - olisi seurauksiltaan tuhoisaa.

Kysymys siitä, halusiko Ingman itsenäisyyttä, onkin väärin asetettu: hänen mielestään ei ollut vielä mahdollistakaan tarkastella asiaa haluamisen, vaan edellytysten kannalta. Hänen heikkoudekseen jäi kuitenkin positiivisen vaihtoehdon puuttuminen, mikä leimasi hänet ennen kaikkea jarruttajaksi.

Ingmanille oli ollut tarjolla 21. elokuuta ”kaikkein korkeinkin”, kun kenraalikuvernööri kutsui hänet ja Nevanlinnan luokseen ja kehotti muodostamaan senaatin, mistä SDP oli jo kieltäytynyt. Ingman ja Nevanlinna vastasivat, että neuvoteltuaan muiden porvarien kanssa he katsoivat, ettei kannattanut muodostaa uutta senaattia ennen vaaleja. Sen sijaan oli pyydettävä jäljellä olevia porvarillisia senaattoreita johtamaan

---

35 UP 25.9. ja 26.9.1917, pk:t.

asioita, kunnes vaalien tulos tunnettaisiin.³⁶ Ingmanin kaltainen riskien minimoija ei lähtenyt selvittämään hyvin epävarmaa konkurssipesää, kun vaalit olivat edessä ja vastustajia molemmilla puolilla.

5.3.4. Voitto valtalaista - turhaan

Vaalien Pyrrhos-voitto

Lokakuun vaaleissa äänestysprosentti nousi 69,2:een eli lähes vuoden 1907 ennätyslukemiin. Sekä SDP että porvaripuolueet lisäsivät äänimääräänsä, mutta SDP huomattavasti vähemmän, ja kun porvareilla oli ollut äänen enemmistö jo vuonna 1916, SDP kärsi historiansa ensimmäisen valitappion. Lopputulos oli:

SDP	92	(-11)
Suomalainen puolue	32	(-1)
Maalaisliitto	26	(+7)
Nuorsuomalainen puolue	24	(+1)
RKP	21	(-1)
Kansanpuolue	5	(+5)

Ingman oli vaalipiirinsä vertausluvuissa neljäs, omissa äänimäärissä vasta seitsemäs, mutta merkittävin oman puolueen miehistä eli Kyösti Haataja jäi kuitenkin taakse.¹

SDP:lle tulos oli yllätys, sillä valtalaki- ja itsenäisyyspolitiikan samastamisen oli uskottu tuovan selvän voiton. Työmies piti vaalitappion suurimpana syynä puolueen lähtemistä keväällä mukaan ”senaattiseikkailuun” ja jatkoi - jos mahdollista - entistä kiivaammin kirjoitteluaan lahtarikaarteista, jotka halusivat hukuttaa työväen verivirtoihin.² Suomen Ammattijärjestö SAJ kehotti jäseniään liittymään punakaarteihin, ja marraskuun 1. päivänä puolue julkaisi ”Me vaadimme”-ohjelman, jossa vaadittiin paitsi mittavia sosiaalisia uudistuksia, myös valtalain julkaisemista ja kansalliskokouksen valitsemista ratkaisemaan asiat yksinkertai-

---

36 Lindman 1968, 139.

1 Satakunta 20.10.1917. Kuulutus.

2 Työmies 14.-15.10.1917, ek:t; 20.10.1917, 22.10.1917, 26.-27.10.1917, pk:t.

sella enemmistöllä.³ Lisäksi esitettiin usein vaatimus, että uusi, ”laiton” eduskunta väistyisi ”laillisen”, hajotetun eduskunnan tieltä.

Vaaleista huolimatta Ingman oli yhä pessimistisempi niin sisä- kuin ulkopoliittikan suhteen. Mitä selvemmin Väliaikainen hallitus menetti kontrollikykyä Suomessa oleviin sotavoimiinsa ja mitä enemmän epäjärjestys lisääntyi, sitä vähemmän hän arvosti idästä saatuja lupauksia ja sitä enemmän hän korosti Suomen oikeuksia Venäjän hallitusvaltaa vastaan Uuden Suomettaren signeeraamattomissa kirjoituksissaan. Tämä ei kuitenkaan saanut häntä ymmärtäväisemmäksi omatoimisuuslinjaa kohtaan.⁴

Konservatiiviselle varovaisuuslinjalle vaalituloksella olikin ollut korkeintaan puolittainen voitto. Ongelmien ei uskottu poistuneen SDP:n enemmistöaseman häviämisen myötä, sillä Maalaisliittoa ja itsenäisyysmiehiä pidettiin sekä haluttomina että kykenemättöminä yhteistyöhön porvarillisessa rintamassa.

Tähän oli vaalien jälkeen perusteitakin. Esimerkiksi pääskysten Heikki Renvall ilmoitti sosiaalidemokraateille olevansa konservatiivi, mutta katsovansa, että porvarien tuli antaa periksi, ”sillä itsenäisyyden pitää käydä kaiken muun edellä”. Aktivisti E.E. Kaila nimitti sosiaalidemokraateille Helsingin porvarillista suojeluskuntaa lahtarikaartiksi vielä 30. lokakuuta.⁵ Edes Hufvudstadsbladet ja Helsingin Sanomat eivät olleet tällä kertaa yhtä epäluuloisia SDP:ta kohtaan kuin Ingman.⁶

Vuoden 1917 toiset valtiopäivät kokoontuivat marraskuun alussa. Mielialoja kuvaa jo kauan aikaisemmin syrjään vetäytyneen Hannes Gebhardin neuvo eräälle kansanedustajalle:

”Kehottaisin ottamaan revolverin tänne, jos olette sellaista oppinut käyttämään, sillä valtiopäiviltä tullaan tavallisesti myöhään kotiin ja silloin voi tavata erirotuisia tovereita matkalla.”

Gebhard lisäsi kuitenkin rauhoittavasti, että Ingman asui samassa talossa.⁷

Eduskuntaan muodostettiin porvarillinen Itsenäisyysklubi. Klubin sihteeri laski jäseniksi 56 kansanedustajaa: Maalaisliitosta 21, nuorsuomalaisista 22, Suomalaisesta puolueesta 6 ja RKP:sta 7 kansanedustajaa.

3 Upton 1980, 240-241, 252-254; Työmies 1.11.1917, pk.

4 USr 14.10.1917, pk; Satakunta 20.10.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

5 Wiik 1978, 8, 16.

6 HS 12.10.1917, pk; Hbl 11.10.1917, pk.

7 Gebhard O.Rantasalolle 14.10.1917. Gebhardin kok., k. 2, VA.

Puheenjohtajaksi valittiin maalaisliittolainen J.P. Kokko, varapuheenjohtajaksi nuorsuomalainen pääskynen Onni Talas ja johtokuntaan näiden lisäksi kolme muuta, vanhasuomalaisista O.W. Louhivuori.⁸ Jäsenluvut tuntuvat ainakin vanhasuomalaisten osalta hiukan liioitelluilta. Esimerkiksi Erkki Kailan mukaan Klubissa oli heitä vain neljä, ja ryhmä tyrmäsi hänen ehdotuksensa itsenäisyysjaoston muodostamisesta. ”Ingman ja Nevanlinna pitivät meitä harhaan menneinä lampaina.”⁹

Itsenäisyysklubia merkittävämpi ja Ingmanin poliittisille kyvyille sopivampi areena oli porvarillinen delegaatio, johon porvarilliset puolueet valitsivat arvovaltaisimmat edustajansa neuvottelemaan ja valmistelemaan tärkeitä kysymyksiä. Epävirallisuudestaan huolimatta delegaation merkitys jatkuvasti nousi, kun maalla ei ollut täysilukuista senaattia, porvaripuolueilla oli taas enemmistö eikä eduskunta ollut ehtinyt vielä kokoontua.

Suomalaisen puolueen ryhmä valitsi edustajikseen delegaatioon Ingmanin, Arajärven ja Nevanlinnan. Näille annetut ohjeet olivat sekä valtiollisesti että yhteiskunnallisesti konservatiivisia: Tuli säilyttää porvarillinen yhteys ja saada maalle valtionhoitaja tai valtionhoitajakunta harjoittamaan toimeenpanovaltaa. Tämä oli toteutettava ”toistaiseksi” soinnossa Väliaikaisen hallituksen kanssa. Ingman valittiin lisäksi jälleen ryhmän valtuuskunnan puheenjohtajaksi, joten hän oli puolueessaan kaikin puolin avainasemassa.

Ingmanin näkemys tilanteen vaatimuksista käy ilmi hänen sanoistaan ryhmälle: Itsenäisyysmiesten ja SDP:n senaattia seuraisi anarkia. Tuli saada hallitus, joka ottaisi valtakirjansa Väliaikaiselta hallitukselta. Tämä ei onnistuisi sellaisenaan, joten oli otettava avuksi valtionhoitajaa. Oli oltava ”kaikessa sosialisteja vastassa.”¹⁰

Suomen korkeimman vallan käyttäjää koskeva kiista nousi esille jo ennen eduskunnan kokoontumista tynkäsenaatin ja delegaation kokouksissa. Hieman yksinkertaistettuna pääkiista oli loka-marraskuun vaihteessa, toteutettaisiinko korkeimman vallan uusi järjestely hyväksymällä valtalaki vai pyritäisiinkö siihen, että suurin osa korkeimmasta vallasta tulisi Suomen toimeenpanovallalle. Viimeksi mainittu toteutettaisiin

---

8 Eduskunnan Itsenäisyysklubi, säännöt ja ptk 8.11.1917. E.E.Kailan kok., PK 637, k. 4, SA.

9 Muistelmia v.1909 jälkeen, 63. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

10 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 29.10. ja 30.10.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ingmanin muistiinpanot 29.10.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Haatajan muistiinpanot 24.10.1917. Haatajan kok., EK.

joko säätämällä laki tai Väliaikaisen hallituksen antamalla manifestilla. Valtaa harjoittaisi valtionhoitaja, valtionhoitajakunta tai senaatti. Toimeenpanovaltaa suosiva ratkaisu merkitsisi syyskuun 12. päivän tien toistamista, ja toimeenpanovallan haltija - todennäköisimmin valtionhoitaja - saisi taas hieman lisää valtuuksia.¹¹

Pohjana oli perustuslakikomitean ehdotus, josta oli sovittu venäläisten kanssa. Valtionhoitajalla olisi oikeus antaa lakiesityksiä ja vahvistaa eduskunnan hyväksymät lait, kutsua koolle ja hajottaa eduskunta jne. - siis jokseenkin samat oikeudet kuin oli valtalaissa määrätty eduskunnalle. Vain ulkopolitiikka, hallitusmuodon vahvistaminen, sotilaslainsäädäntö ja ylin ratkaisuvallta Venäjän Suomessa olevia kansalaisia ja laitoksia koskevista asioista jäisivät Pietarille.¹²

Tynkäsenaatin johtaja E.N. Setälä ja ministerivaltiosihteeri Carl Enckell suosittelivat delegaatiolle manifestitietä ja valtionhoitajan asettamista. Olisi nimittäin vaikeaa saada eduskunnassa tarpeellisia määränemmistöjä sellaisen lakiesityksen taakse, joka toteuttaisi samat tavoitteet. Ulko- ja sotilaspolitiikkaan ei puututtaisi. Enckell toisti vanhat argumentit: jos tulisi konflikti, Väliaikainen hallitus ei antaisi suojelua venäläistä sotaväkeä vastaan, ja kaikki mitä nyt de facto saataisiin, kyettäisiin pitämään. Setälä pelotteli, että kenraalikuvernööri itse asiassa toivoi Venäjän ja SDP:n sopivan asiasta. Omasta puolestaan Setälä toivoi porvarillista senaattia.

Wrede, joka oli palannut eduskuntaan ja tuonut siten ”vanhoille herroille” melkoisen lisävoiman, vastusti kenraalikuvernöörin toivomusta ja piti porvarillis-sosiaalidemokraattista senaattia mahdottomana. Estlander meni delegaation sisärenkaassa verbaalisesti pisimmälle valtionhoitaja-linjassa: ”Jos emme nyt pysty nimittämään diktaattoria, menemme auttamatta turmioon.”

Itsenäisyyspuolueen edustajat eivät kuitenkaan halunneet antaa Väliaikaiselle hallitukselle oikeutta vahvistaa korkeimman vallan järjestelyä ja olivat valmiita yhteistyöhön SDP:nkin kanssa. Vaalituloksesta huolimatta oli siis turhaa edes puhua toimivasta porvarienemmistöstä: Maalaisliitto ja itsenäisyysmiehet vetivät valtakaisuuntaan, vanhasuomalaisille oli tärkeintä SDP:n torjuminen, ja erityisesti vanhoilliset RKP-laiset suosittelivat jopa drastisia otteita SDP:n politiikan torjumiseksi.

---

11 Näitä neuvotteluja, joita tässä seurataan alkuperäislähteistä, ovat sivunneet mm. Enckell 1956a, 107-114; Hultin 1938, 217-222; Paasivirta 1949, 80-88; Pietiäinen 1986, 254,255; Upton 1980, 263; Lindman 1968, passim.

12 Lindman 1968, 163.

Wreden ja Enckellin vaadittua tynkäsenaatin pysymistä paikoillaan Ingman lausui epäilyksensä, oliko senaatti itse siihen halukas. Manifestitiekin oli hänestä heikko, ja Venäjä kykenisi peruuttamaan manifestin milloin hyvänsä. Normaali lakiesitys valtionhoitajan nimittämiseksi olisi parempi, mutta hän ymmärsi, ettei eduskunnassa kyettäisi yhtymään sen hyväksymiseksi. Mitä tuli julistuksiin riippumattomuuspyrkimyksistä, Ingman oli jälleen ilonpilaaja: sellainen julistus olisi kuin Venäjän julistukset Konstantinopolin valtaukselta. Manifestitie sai kuitenkin delegaation enemmistön kannatuksen lähinnä Wreden käsitysten mukaisesti.¹³ Ingmanillakaan ei ollut mitään toimivaa vaihtoehtoa.

1. marraskuuta delegaatio käsitteli puhemiesvaalia. Vanhasuomalaiset - etenkin Ingman - olisivat asettaneet etusijalle Ståhlbergin, mutta nuor-suomalaiset asettivatkin selvällä enemmistöllä ehdokkaakseen itsenäisyshenkisen Johannes Lundsonin. Lundsonia junttasi puolueensa ehdokkaaksi erityisesti Talas, jonka mielestä ei ollut kyse henkilöstä, vaan siitä, tunnustiko puhemies Väliaikaisen hallituksen perineen suuriruhtinaan vallan. Perimmältään kyseessä oli siis sama kiista kuin valtalaisissa, ja eri leirien asemat olivat säilyneet entisellään.

Vanhasuomalaiset ajattelivat puhemiesvaalin merkityksestä aivan samoin kuin Talas, mutta tekivät vastakkaiset johtopäätökset. Ingmanin kaltainen raskaan sarjan poliitikko, jota RKP:kin tuki ensimmäiseksi varapuhemieheksi, haluttiin kokemattoman ja itsenäisyysmielisen Lundsonin vastapainoksi, kun ei saatu puhemieheksi ”luotettavaa” Ståhlbergiä. Alun perin oli ajateltu varapuhemiesehdokkaaksi Arajärveä.¹⁴

Puhemiesvaali käytiin 2. marraskuuta puhtaasti porvarillisin voimin, sillä uuden eduskunnan laillisuuden kieltänyt SDP ei ollut suostunut tarkistuttamaan edustajiensa valtakirjoja. Manner yritti esittää laittomuustulkinnan jo vaalin yhteydessä, mutta ikäpuhemiesmiehenä toiminut Wrede salli vain vaalitoimitusta koskeneet puheenvuorot. Ennalta selvän kaavan mukaisesti Lundsonista tuli puhemies, Ingmanista ensimmäinen ja Alkiosta toinen varapuhemies. Maalaisliitto tosin yritti saada Alkion jo ensimmäiseksi varapuhemieheksi, mutta Ingman voitti äänestyksen 69-27. Ingman oli taas vähemmistöosakkaana puhemiehistössä kuten

---

13 Estlanderin muistiinpanot 30.10. ja 31.10.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 30.10. ja 31.10.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 31.10.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

14 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 1.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Haatajan muistiinpanot 1.11.1917. Haatajan kok., EK; Ingmanin muistiinpanot 1.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

"Mannerin eduskunnassa" - tosin enemmistö oli vaihtunut.

Lundson ja Alkio toimivat puhemiesvalan suhteen kuten Manner ja Jokinen keväällä ja jättivät sanat "keisarin ja suuriruhtinaan" pois, mutta Ingman korvasi ne jälleen sanoilla "laillisen hallitsevan valtiiovallan". Tällä kertaa ei tarvinnut odottaa reaktiota viikkoja ja kuukausia, vaan SDP:n taholta seurasi välittömästi välihuuto: "Mikä vala tuo on! Alas!" SDP selitti Ingmanin valakaavan merkinneen uskollisuudenvakuutusta Venäjän ministereille ja muuttaneen oikeudettomasti valtiopäiväjärjestystä: Ingman oli velvoitettava antamaan uusi vakuutus. Vaatimus ei kuitenkaan saanut porvarillista tukea, vaan kaatui.¹⁵

Myöhemmin samana päivänä Wrede, Ingman, Talas ja Alkio kävivät porvarillisten ryhmien edustajina uuden kenraalikuvernöörin Nekrasovin luona. Alkio puhui tarmokkaasti valtalain puolesta, ja Wrede toi ilmi delegaation kannan eli ilmoitti Suomalaisen ja Nuorsuomalaisen puolueen ja RKP:n sopineen manifestitiestä. Talas torjui valtalain, Ingman ilmoitti, ettei vanhasuomalaisten ryhmässä todennäköisesti ollut valtalain kannattajia. Wrede pyysi ja Ingman kannatti lisää aikaa neuvotteluja varten, ja Nekrasov kehotti valtuutettuja palaamaan 4. marraskuuta.¹⁶

Porvarillinen yhteistyö oli lakannut heti toimimasta, kun sisäpoliittinen vihollinen ei ollut paikalla.

Komiteamies kaatuu maaliviivalla

Kenraalikuvernöörin seuraavaa tapaamista varten porvarileiri koetti saada aikaan yksimielisyyden menettelytavasta. Porvarillisten kansanedustajien suuressa neuvottelukokouksessa 3. marraskuuta törmäsivät vastakkain "vanhojen herrojen" varovaisuus sekä maalaisliittolaisten ja itsenäisyysmiesten valtalakikanta. Käytännössä tämä merkitsi vain valtalakeskustelujen käymistä uudelleen, tällä kertaa kuitenkin ilman sosiaalidemokraatteja ja kesääkin epäselvemmissä olosuhteissa. Valtiollisen radikalismien lisääntyminen ja sisäisten olojen kaoottinen tilanne eivät olleet parantaneet ainakaan varovaisuuslinjan mahdollisuuksia.

Kokouksen aluksi Ståhlberg kertasi varovaisuuslinjan argumentit valtalain mahdottomuudesta. Setälä pelotteli kokousta Enckelliltä saamil-

15 II VP 1917, ptk, 7-9.

16 Alkion pvk 1.-7.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 2.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 2.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 2.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Wrede 1918, 25-27.

laan tiedoilla, joiden mukaan Kerenski oli sanonut, että avoin konflikti Suomen ja Venäjän välillä olisi edullisinta Venäjälle. Vähitellen Kerenski oli taipunut manifestiin, mutta kieltänyt jyrkästi valtalain.

Alkio ei antanut näiden varoitusten vaikuttaa itseensä, vaan väitti saaneensa Nekrasovilta sen käsityksen, että valtalaki voitaisiin hyväksyä. Hän tulkitsti Kerenski-ilmoituksenkin merkiksi siitä, että manifestiakaan ei saataisi. Vain valtalaki estäisi sisäisen kapinan ja vallankumouksellisen kansalliskokouksen. Setälä korjasi välittömästi tulkinnan Kerenskistä, mutta silläkään ei ollut vaikutusta Alkioon.

Vanhasuomalaiset ja stählbergilaiset pitivät kiinni perusteluistaan, maalaisliittolaiset ja itsenäisyysmiehet toistivat Alkion tavoin valtalain välttämättömäksi, jotta tilanne pysyisi rauhallisena. Valtalakilinja tuntui saavan ratkaisevan ylliotteen, kun Alkio ilmoitti yhtäkkiä dramaattisesti, että Nekrasovin edustaja oli juuri antanut tiedon, että valtalaki voitaisiin hyväksyä. Se voitaisiin toteuttaa antamalla manifesti, jos porvarilliset puolueet kannattaisivat sitä.

Ingman kiinnitti tässä tilanteessa huomiota siihen, että Setälän tieto Kerenskistä ja Alkion tieto Nekrasovin lähettilästä olivat täysin ristiriidassa keskenään. Asian todellinen laita oli selvitettävä, ennen kuin tehtäisiin päätös. Ingman jarrutteli myös puhujien halua konfliktiin Väliaikaisen hallituksen kanssa. Maa voisi joutua sotanäyttämöksi, tai Venäjä voisi tulkita sen kapinalliseksi. Jos asia päästettäisiin konfliktiin ja Eurooppaan tulisi rauha, menetettäisiin myös se, mitä Suomella oli aikaisemmin ollut. Valtalakitiellä päästäisiin eteenpäin vain joitakin päiviä, ja Alkion suosittelema tie oli Ingmanin mukaan vallankaappauksellinen SDP:n oikeuksia kohtaan. Valtalain kannattajien pitäisi sopia asiasta sosiaalidemokraattien kanssa, jos he halusivat valtalain voimaan. Porvaristo alistuisi lojaalisti, jos kaikki tapahtuisi laillisessa järjestyksessä. Mutta: "Ei suinkaan voi vaatia, että meidän pitää juosta ja tarjota vahvistettavaksi tätä lakia, jonka pidämme turmiollisena."

Alkio kysyi Ingmanilta, mitä takeita muut tiet antaisivat sisäisestä rauhasta, ja vaati, että valtalain vastustajienkin oli ajettava sitä yksimielisyyden takia. Ingman toisti, ettei voinut yhtyä toimenpiteeseen, joka tuotti hänen mielestään kansalle pysyvää turmiota, vain päästäkseen hetkellisestä konfliktista.¹⁷

---

¹⁷ Ptk porvarillisten ryhmäin neuvottelukokouksesta, Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; ks. myös Porvarilliset Neuvottelukokoukset 3.11.1917 ja 8.7.1918, KMA, Wrede 1918, 25-27 ja Lindman 1968, 166.

Epävirallisen luonteensa takia kokous ei voinut tehdä sitovia päätöksiä. Se vain osoitti hajaannuksen säilyneen. Erityisesti Alkion intoa valtakilijän puolesta kuvastaa se, että hän tulkitsi monia asioita oudolla tavalla; Setälän Kerenski-tietojen ja Nekrasovin asenteen tulkitseminen positiiviseksi valtalaille vaati melkoista poliittista tarkoitushakuisuutta. ALANEN vetoaa heroisessa Alkio-biografiassaan Nekrasovin ”liukkauteen”,¹⁸ mutta tosiasiaksi jää, että kukaan muu paikalla olleista ei ymmärtänyt Nekrasovin sanoja siten kuin Alkio. Dramaattinen ilmoitus kesken kokouksen oli myös hyvin hämärä.

Ingman ajoi samaa kantaa kuin kesälläkin. Argumentit olivat kuitenkin entisestä poikkeavia, ja jotkin niistä, kuten SDP:n oikeuksien varjelu, sellaisia, että niitä tuskin saattoi odottaa hänen suustaan. Hänen halunsa lykätä ratkaisua kielii hänen ennakoineen jälleen tappiota. Tällä kertaa hän esiintyi kuitenkin sen verran maltillisesti, että hän ei nähtävästi herättänyt itsenäisyyslinjan kannattajissa sellaista epäsuosiota kuin Ståhlberg, Nevanlinna, Wrede, Haataja ja Virkkunen¹⁹.

Alkio jatkoi valtalain ajamista vielä porvarillisessa delegaatiossakin saman päivän aikana. Tämä oli kuitenkin foorumi, jossa ”vanhoilla herroilla” oli huomattavasti suurempi vaikutusvalta kuin kansanedustajien kokouksessa.

Ingman esiintyikin paljon hyökkäävämmiin ja paremmalla menestyksellä. Hän huomautti Alkiolle Nekrasovin sanoneen, ettei valtalaki voisi saada vahvistusta. Eduskuntahan oli hajotettu valtalain takia, ja lain vahvistaminen olisi Väliaikaiselle hallitukselle liian suuri nöyryytys. Kansakaan ei ollut valtalain takana, vaan vain sen idean kannalla, että valta otettaisiin Venäjältä Suomelle. Mutta kansa vastusti sitä, että kaikki valta olisi eduskunnalla. Ingman syytti, että Alkio liioitteli porvariston oikeistolaisuutta; Suomen porvaristo meni uudistuksissa pidemmälle kuin mikään toinen porvaristo maailmassa.

Ingman maalaili kauhukuvia: valtalaki oli sosiaalidemokraateille vain keino kumouksiin ja yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, sotilaat ja työläiset piirittäisivät eduskunnan. ”Vanhat herrat” kokosivatkin rivinsä delegaatiossa Ingmanin tueksi, ja jopa itsenäisyysmieliset Talas ja Arajärvi ilmaisivat nyt tukea sille, että Väliaikainen hallitus antaisi manifestin,

---

18 Alanen 1976, 455.

19 Hultin 1938, 219.

kunhan sen sisälllys vastaisi suunnilleen valtalakia.²⁰

Delegaatio ei vieläkään saavuttanut yksimielisyyttä, mutta Ingman oli päässyt hyökkääväksi osapuoleksi. Hän saikin järeää tukea, kun Nekrasov kumosi uudessa tapaamisessa 4. marraskuuta vakuuttavasti Alkion luulot suopeudesta valtalaille. Nekrasov lupasi korkeintaan suunnilleen samansisältöisen manifestin.

Talas ilmoitti, että nuorsuomalaisen ryhmän niukka enemmistö (13-11) oli valtalakia vastaan, mutta noudattaisi sitä, jos se vahvistettaisiin. Wrede lupasi samaa RKP:n ryhmän puolesta, vaikka hänen mukaansa vain yksi sen jäsenistä kannatti valtalakia. Ingman pani vielä paremmaksi: vanhasuomalaisista ei kukaan puoltanut valtalakia. Suomen valtiovalta tuli saada suomalaisille elimille, mutta valtalaki aiheuttaisi sisäpoliittisia muutoksia, jotka olisivat onnettomuudeksi maalle. Jos valtalaki kuitenkin saatettaisiin laillisesti voimaan, siihen alistuttaisiin lojaalisti, Ingman ilmoitti vanhasuomalaisten kantana. Nekrasov pyysi valtuutettuja palaamaan taas 6. marraskuuta ja toivoi manifestiehdotusta, joka sisältäisi valtalain parhaat puolet.²¹

Illalla delegaatioissa Alkio olikin jo masennettu, ja hän vaati enää valtalain sisältöä manifestiin. Tässäkään hänellä ei ollut täydellistä menestystä, sillä Ingman piti huolen, ettei valtalasta toteutuisi eduskunthegemoniankaan osuus. Lopullisesta ratkaisumallista neuvottelivat vahvimpina nimenomaan Ingman ja Talas, ja seuraavana päivänä, 5. marraskuuta, päätettiin, että korkeimman vallan saisi senaatin talousosasto. Ingman oli jo suorastaan optimistinen ja arveli, että tämä ratkaisu voisi toteutua, jos tunnustettaisiin, että Väliaikaisella hallituksella oli yhä faktinen valta. Hän ei pelännyt edes SDP:n uhkailuja vanhan eduskunnan koollekutsumisesta ja jopa pohti vallan luovuttamista senaatille valtalakiin vedoten. Delegaatio hyväksyi lopulta, joskin nuristen, Talaksen muotoilun: Väliaikainen hallitus luopuisi manifestilla korkeimmasta valastaan Suomessa ulko- ja sotilasasioita ja kansalaistensa ja laitostensa tiettyjä oikeuksia lukuun ottamatta.²²

---

20 Estlanderin muistiinpanot 3.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 3.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 3.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

21 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 3.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Alkion pvk 1.-7.11. 1917. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 4.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 4.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Wrede 1918, 30-32.

22 Alkion pvk 1.-7.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 4.11. ja 5.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Wreden muistiinpanot 4.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

Lopullisen manifestiehdotuksen mukaan olisi edellä mainittujen laajennusten lisäksi kenraalikuvernöörin virasto lakannut olemasta suomalainen toimisto, ja kenraalikuvernööri ja tämän apulainen vapautettaisiin tehtävistään Suomen viranomaisina. Heidän vaikutusvaltansa siis lakaisi. Senaatin talousosasto käyttäisi Venäjän luovuttamaa valtaa. SDP torjui yhä manifestiehdotuksen, mutta hyväksyi sen, että Väliaikainen hallitus ilmoittaisi luopuvansa käyttämästä suuriruhtinaan valtaoikeuksia.²³

Jonkinlaista "vastaiskua turvallisuuden ja järjestyksen puolesta" kuvastanee myös delegaation suhtautuminen huhuihin, joiden mukaan Ruotsi saattaisi miehittää Suomen. Huhut eivät näytä lainkaan kauhistaneen delegaatiota, vaan se jopa lähetti erään diplomaatin tiedustelemaan huhujen todenperäisyyttä ja tällaisen intervention ehtoja. Kyseisen diplomaatin muistelmien mukaan olisi jopa ollut lupa esittää Ahvenanmaa porkkanana ruotsalaisille.²⁴

Ingmanin kannalta asiat näyttivät joka tapauksessa saaneen oikean käänteeseen. Hänen käytöksensä osoittaa, että hän oli mielestään löytänyt sen keinon, jolla valtalaki ja eduskuntavalta torjuttaisiin, mutta joka antaisi Suomelle jälleen uusia oikeuksia - itse asiassa valtalain hyvät puolet ilman sen huonoja ominaisuuksia. Pienten askelten politiikka näytti tuottavan tulosta: ensimmäinen laajennus oli saatu syyskuun 12. päivän manifestilla, ja nyt seuraisi seuraava askel. Valtiollinen "reaalipolitiikka" ja yhteiskunnallinen konservatismi näyttivät olevan lujittumassa. Ei ihme, että Ingman teki kaikkensa saadakseen manifestisuunnitelman läpi. Samalla valtalaki menettäisi vähitellen pohjansa, kun se ei enää tarjoaisi itsemääräämisoikeuden osalta enempää kuin uusi manifesti.

Optimismi ja menestyksen tunne olivat kuitenkin monessakin suhteessa ennenaikaisia. Nekrasov lupasi pohtia delegaation manifestiehdotusta Väliaikaisen hallituksen kanssa, mutta suunnitteli Enckellin muistelmien mukaan myös jonkinlaista rinnakkaisehdotusta.²⁵ Mutta kun Enckell ja Nekrasov saapuivat Pietariin aamulla 7. marraskuuta, kaikki manifestiehdotukset olivat tulleet yhtäkkiä epäajankohtaisiksi.

Suomalaisen puolueen ryhmän pöytäkirja kertoo 7. marraskuuta:

---

23 Paasivirta 1949, 86,87; Lindman 1968, 166,167.

24 Från Finlands författningskamp samt från förberedelserna till oavhängigheten åren 1901-1918 av Adolf Törngren, 651,656. Törngrens saml., k. XV, VA, ks. myös Estlanders saml., k. 18, ÅAB.

25 Enckell 1956a, 111,112.

”ed. L. Ingman ilmoitti, että Ministerivaltiosihteeri ei voi ryhtyä neuvotteluihin valtiollisesta kysymyksestämme Pietarissa väliaikaista hallitusta vastaan nousseen kapinan johdosta. On odotettava asiain kehittymistä.”

Illalla Ingmanilla oli antaa tarkempia tietoja: Väliaikainen hallitus oli kukistunut, vanha ministeristö vangittu, Lenin muodostanut uuden, Kerenski ja Nekrasov tietymättömissä.²⁶

Äsken niin menestyksekkäältä tuntunut pienten askelten politiikka, joka oli tuntunut lisäävän Suomen oikeuksia hitaasti mutta varmasti ja kukistaneen viimein valtalainkin, oli yhtäkkiä vailla pohjaa. Uskossaan Väliaikaisen hallituksen voimaan suomettarelaisuus oli jäänyt kumousoajan kehityksestä ja sen ymmärtämisestä jälkeen. Se joutui siirtymään yhteiskunnan mukana uuteen vaiheeseen, jota se ei kyennyt ymmärtämään ja joka ei rakentunut enää jättiläisnaapurin voimaan, vaan sen sekasortoon ja voimattomuuteen. Varovaisuuslinjalla oli syytä tuntea kaatuneensa juuri ennen maalinauhaa - ja pohtia, oliko nouseminen ylös enää mahdollistakaan, sillä myös yhteiskuntajärjestys oli joutunut varaan. Ja se oli vielä suurempi uhka kuin valtiollinen.

Konservatiivien näkökulmasta valtiollinen toiminta oli laivan ohjaamista kansainvälisen politiikan myrskymerellä. Yhteiskunta varusti laivan ja ennen kaikkea piti laivan varustukset ja pohjan kunnossa. Valtalikipolitiikassa oli ollut kyse siitä, että oli oltu ajamassa väärään suuntaan, kenties karille; sellainen oli valitettavaa, mutta korjattavissa. Mutta jos yhteiskuntajärjestys pettäisi, vajoaisi koko alus - eikä olisi enää mitään, millä korjata suuntaa tai edes pysyä pinnalla.

Pietarin bolshevikkikaappauksen ja SDP:n kumoushenkisyyden lisääntyminen vei koko porvariston, ja kaikkein eniten konservatiivien, näkökulmasta kohti juuri tätä uhkatekijää.

---

26 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 7.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

6. Yhteiskunnallisen anarkian ja valtiollisen radikalismien heiteltävänä (marraskuu 1917–huhtikuu 1918)

6.1. Konservatiivi menettää ohjailukyvyn

Varautuminen ”väliaikaiseen” bolshevismianarkiaan

Ingmanin tulkinta uudesta tilanteesta, joka soti kaikkia perinteisiä oppeja vastaan, käy ilmi hänen signeeraamattomasta pääkirjoituksestaan Uudessa Suomettaressa 8. marraskuuta:

”Välttämätöntä on, että pysymme kokonaan erillämme Venäjän sisäisistä taisteluista. Vähinkin yritys sekaantua niihin kytkee meidät tosiasiallisesti kiinni Venäjään, tehden meidät pahasti riippuviksi siellä vallitsevasta sekaannuksesta.”

Pyrkimystä mahdollisimman suureen riippumattomuuteen ei saanut kytkeä jonkin määrätyn suunnan valtaantäpääsyyn Venäjällä. Sellaiset hetkeliset voitot menetettäisiin tulevaisuudessa.

”Ja, sanomme sen suoraan, se, vaikkapa jossain määrin rajoitetumpi vapaus, minkä *koko* Venäjän kansa antaa ja takaa Suomelle, on arvokkaampi ja taatumpi kuin vaikkapa laajempi vapaus, jonka lupaaajana ja takaajana on vain venäläinen puolue, joka valtaantäpääsyyrkimyksissään pitää meidän kannatustamme arvokkaana.”¹

---

1 USr 8.11.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

Ingman halusi siis jälleen irti "vallankumouksen huumeista". Tällä kertaa siihen oli sitäkin enemmän syytä, että tämä kumous oli hänen silmissään valtiollinen ja yhteiskunnallinen uhkatekijä - päinvastoin kuin keväällä 1917.

Ingmanin reaktio bolshevikikaappaukseen ei noudata sitä yleistä käsitystä, että kumous olisi välittömästi johtanut ennen vastahakoisten porvarien haluun irtautua Venäjästä. Vaikka Ingman olikin aiemmin katsonut, että Venäjän anarkia olisi peruste irrottautumiselle, hän ei vielä kukaan uskonut Venäjän vajonneen riittävän heikoksi. Sen sijaan Rantakari teki johtopäätöksen, että valtiollisen eron ehdoista oli osa toteutunut ja ettei valtalaki enää riittäisi. Hänkin lisäsi silti vielä sanan "toistaiseksi" kirjoittaessaan Venäjän hallitsijattomasta tilasta.²

Ingmanin kantaa selittää ajan yleinen käsitys, jonka mukaan bolshevismi ei ollut Venäjän pysyvä hallitusvaihtoehto. Bolshevismien valta oli tunnetun maailmanjärjestyksen vastaista, ja siihen suhtauduttiin kuin jättimäiseen Pariisiin kommuuniin. Se oli anarkian kulminaatio, joka ei voisi kestää kauaa, vaan herättäisi Venäjän yhteiskunnassa reaktion. Äärimmäistä anarkiaa edustavan "hallituksen" kanssa ei voitaisi olla tekemisissä samalla tavalla kuin Kerenskin kanssa. Sitä paitsi oli epäselvää, ulottuiko bolshevismivalta lainkaan Pietarin ulkopuolelle.

Koska Ingman ei uskonut bolshevismien voittavan, hän ei uskonut Venäjän yhteydessä pysymisen merkitsevän, että jouduttaisiin pitkäksi aikaa bolshevistisen yhteiskunnan osaksi. Oli satsattava bolshevikkien seuraajiin; Ingman ei pohtinut, keitä he olisivat, mutta selvästi hän uskoi heidän tulevan pian esille. Vaaramomentti sisältyi kysymykseen, kuinka pian: vaikka bolshevismi kukistuisikin, se voisi ehtiä tuhoamaan Suomen kurittoman sotaväkensä ja SDP:n bolshevikkitartunnan kautta.

Ingman tasapainoili jälleen akuutin uhkatilanteen ja pidemmän poliittisen perspektiivin välillä. Hän empi viimeksi mainitun vuoksi ja arvioi bolshevikkien vastustajien reaktion suurimmaksi uhaksi. Bolshevismien aiheuttama turmelus oli äärimmäisen vakava asia, mutta ei sittenkään yhtä vaarallinen kuin "seuraavan Venäjän" katkeroittaminen luikkimalla pakoon palavasta talosta.

Ministerivaltiosihteeri Enckell kuvaa muistelmissaan varovaisuuslinjan suhdetta itsenäisyyteen ja Venäjään: kun ei itse kyetty pääsemään rantaan "vallankumouksen kuohuvalla merellä", "hinausköyttä ei voitu lyödä poikki, ennen kuin itse kyettiin soutamaan pursi maihin eikä enää

---

2 KAI ja UA 10.11.1917, pk:t.

tarvinnut pelätä sen joutumista tuuliajolle”.³

Vaikka tilanne oli muuttunut sellaiseksi, että hinaaja oli joutunut pyörteeseen ja veti Suomeakin pinnan alle, Ingman ajatteli yhä Venäjän suurvalta-asemaa liian pitkällä tähtäyksellä käydäkseen vieläköän hinausköyden kimppuun.

Eduskunnan puhemiehistö kokoontui 7. marraskuuta pohtimaan bolshevikkikaappauksen jälkeistä tilannetta. Ingman katsoi, että eduskunnan oli otettava väliaikaisesti korkein valta luovuttaakseen sen senaatille tai valtionhoitajakunnalle. Tällä kertaa Alkiokin kannatti ajatusta. Erimielisyys vallitsi kuitenkin siitä, kuka laatisi luonnoksen tällaisesta eduskunnan päätöksestä. Ingman halusi jättää asian delegaatiolle, Alkiio puhemiehistölle.⁴ Ingman pyrki siis varmistamaan ”vanhojen herrojen” vaikutuksen. Puhemiehistössähän olisi riippumattomuuslinjalla ollut valtasema Lundsonin ja Alkion asenteen vuoksi.

Uudessa, pelottavassa tilanteessa porvaristo oli häkeltynyt ja neuvo-ton. Pääskysten Tekla Hultin katsoi päiväkirjassaan nuorsuomalaisen ryhmän olevan ”kuin valekuollut, mikään ei saa siinä elonmerkkiäkään syntymään”. Vanhasuomalaisista pari jäsentä vaati jo lähentymistä sosiaalidemokraatteihin, ja ryhmä päätti hyväksyä jopa aiemmin torjumansa kunnallislait ja lain 8 tunnin työpäivästä, jos SDP hyväksyisi valtionhoitajakunnan. Puolueen itsenäisyyslinjan edustusta delegaatiossa lisättiin valitsemalla sinne Louhivuori.⁵ Kaikki tämä viittasi pyrkimykseen soveltaa taas kerran myöntyvyyspolitiikkaa - tällä kertaa kumousajan vaatimuksia kohtaan.

Puhemiehistön ehdotus valtionhoitajakunnasta tuli delegaatioon 8. marraskuuta. Tyypillistä oli, että aina legalistiset ja vanhoilliset ruotsalaiset eivät halunneet antaa edes sen hinnaksi kunnallis- ja 8 tunnin lakeja. Päätökseksi tuli, että yksityisesti esitettäisiin sosiaalidemokraateille korkeimman vallan siirtämistä eduskunnalta senaatille.⁶ Käytännössä tämä oli kuitenkin vararaide valtionhoitajakuntaan verrattuna.

---

3 Enckell 1956a, 118,119.

4 Puhemiehistön ptk 7.11.1917, EK; Ingmanin muistiinpanot 7.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

5 Hultin 1938, 222; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 7.11. ja 8.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 8.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA.

6 Estlanderin muistiinpanot 8.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 8.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Ikonen 1991, 100-103; Polvinen 1989, 322,323; Lindman 1968, 167-171.

Vasemmiston radikalismi oli omiaan herättämään porvaripuolella yhä vakavampaa huolta ja pelkoa. Tilanteen kehitys tuntui olevan täysin avoin - mutta vain kumoukselliseen, ei vakauttavaan suuntaan. SDP esitti eduskunnassa jo aiemmin mainitun "Me vaadimme"-ohjelman. Puolue piti itsestään selvänä, että valtalaila oli jo täysi lainvoima ja kansan jokseenkin yksimielinen tuki. "Vallassaolevat laitokset istuvat nykyään hyvin löyhässä", Tokoi vihjasi ja katsoi, että kaikki valtalain jälkeen tapahtunut oli katsottava laittomiksi, purkautuneiksi toimiksi.⁷

Kuten Väinö Tanner kirjoittaa muistelmissaan: vasemmistossa melkein kilpailtiin, kuka halvensi uutta eduskuntaa eniten.⁸

Porvarillinen puoli esitti valtionhoitajakunnan valitsemista - senaattivaihtoehto oli taas pudonnut pois. Ingman selitti eduskunnalle valtionhoitajakunnan olevan väliaikaisratkaisu, jolla selviydyttäisiin lähipäivien ja -viikkojen yli ja jossa eduskunnan eri virtaukset voisivat olla edustettuina. Korkein valta siirtyisi eduskunnalle, joka antaisi sen luottamusmiestensä hoidettavaksi. Valta oli otettava omiin käsiin anarkian vaaran vuoksi; "Venäjän demokratia" pitäisi arvossa Suomen pysymistä rauhallisena. Ingman jopa silitti "Me vaadimme"-ohjelmaa myötäkarvaan ja katsoi siinä olevan monia tärkeitä, hyväksyttäviä asioita, mutta sen avulla ei päästäisi nyt eteenpäin.⁹

Kun otetaan huomioon, että "Me vaadimme"-ohjelmassa edellytettiin mm. valtalain hyväksymistä ja yksinkertaisella enemmistöllä toimivaa kansalliskokousta, Ingmanin puheenvuoroa on pidettävä epätavallisen mietona. Hän ei halunnut lisätä tarpeettomasti vastustusta valtionhoitajakuntaa kohtaan. Hänhän jopa puhui valtionhoitajista "eduskunnan luottamusmiehinä".

Alkion poliittinen heiluri oli kuitenkin palannut valtalakiasentoon. Hän vaati valtalain saattamista voimaan, vaikka puhemiesistön valtionhoitajakunta-anomuksen alla oli hänenkin nimensä. RKP:n "vanhat herat" selittivät Alkion ehdotuksen olevan valtiokaappauksellinen ja risti-riidassa perustuslain kanssa. Hallitusmuodon 38. pykälän mukaan eduskunta tosin voisi ottaa korkeimman vallan, mutta vain luovuttaakseen sen toiselle valtioelimelle, ei harjoittaakseen sitä itse. Äänestyksessä monet porvarit, mm. Ingman, tukivatkin sekä tämän juridisen syyn että taktisten näkökohtien vuoksi "Me vaadimme"-ohjelmaa Alkion ehdotusta vastaan, joka kaatui äänin 58-135. Maalaisliitto protestoi kiivaasti,

---

7 II VP 1917, ptk, 19,20.

8 Tanner 1948, 171.

9 II VP 1917, ptk, 21.

mutta seinää vasten asetettuna puolueen oli pakko tukea ratkaisevassa äänestyksessä valtionhoitajakuntaa "Me vaadimme"-ohjelmaa vastaan. Eduskunta päätti näin ollen äänin 106-90 asettaa kolmimiehisen valtionhoitajakunnan.¹⁰

Delegaatio oli jo edellisenä päivänä neuvotellut valtionhoitajaehdokkaista. Ehdotuksissa oli yleensä lähdetty siitä, että joko SDP tai Maalaisliitto saisi yhden kolmesta valtionhoitajasta. Ingman ei ollut ehdokkaiden joukossa, mikä on luonnollista; Paasikivi oli vanhasuomalaisista ehdolla, ja Ingmanilla oli jo eduskunnan kakkosvirka. Hän suosi itse yhdistelmää Svinhufvud-Paasikivi-sosiaalidemokraatti. Hän oli tarpeeksi realistisi ollakseen yrittämättä "vanhoille herroille" enemmistöä valtionhoitajakuntaan, vaikka sekä Svinhufvudin itsenäisyyslinja että SDP:n valtakäilylinjat olivat hänelle vieraita.

Suomettarelaiten äärimmilleen pingotettua myöntövyöä ja pelkoa kuvaa, että Nevanlinna ja Ingman olivat lopulta valmiita jopa antamaan sekä SDP:lle että Maalaisliitolle yhden valtionhoitajan eli enemmistön 2-1 valtalain kannattajille. Talaskin oli taipuvainen tähän, mutta delegaation enemmistö ei ilman ehtoja.¹¹

Ingman esitti eduskunnalle delegaation sopimat nimet: Svinhufvud, Paasikivi ja RKP:n Alexis Gripenberg. SDP vaati asian pöydälle voidakseen perehtyä "kuninkaanehdokkasiin". Äänestys pöydällepanosta päättyi tasan, mutta arvalla pöydällepano voitti.¹²

Tilanne oli entistä pahemmin sekaisin, mutta selvää oli ainakin se, että valtionhoitajakunnan tielle kasaantui entistä enemmän esteitä. Talas ilmoitti delegaatiolle saaneensa Mannerilta tiedon, ettei SDP hyväksyisi valtionhoitajakuntaa edes siinä tapauksessa, että tämä vahvistaisi valtalain, ja Svinhufvud ja Paasikivi olivat peruuttaneet ehdokkuutensa. Ingman saavutti nyt myöntövyönsä äärirajan ja lupasi ryhmänsä hyväksyvän, että valtionhoitajakunta vahvistaisi valtalain.

Delegaatio ei myöntynyt yhtä pitkälle, vaan päätti, että koska SDP ja Maalaisliitto eivät halunneet osallistua, muut puolueet suorittaisivat vaalin.¹³

---

10 Ibid., 21-24,28,29,44,46,47.

11 Estlanderin muistiinpanot 8.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA.

12 II VP 1917, ptk, 48-51. - IKOSEN tulkinta, että pöydällepano olisi merkinnyt neuvottelunhalua (Ikonen 1991, 103), ei tunnu perustellulta. Pöydällepanon tarkoituksena oli pysäyttää hanke.

13 Estlanderin muistiinpanot 9.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA. - Paperissa on merkintä "kl 1/2 3 e.m." Kokous kuitenkin käsitteli Ingmanin (kello 20.30 tehtyä) ehdotusta jo tapahtuneena tosiasiana, joten merkinnän on pakko olla virheellinen.

Kohti tappiota ja kategorista oppositiota

Kun vaaka näytti kallistuvan 10. marraskuuta valtakirintaman puolelle, Ingman tuli yhä pessimistisemmäksi. Hän totesi delegaatioissa lakonisesti, että eduskunnassa saataisiin valtakia vastaan vain n. 60 ääntä.¹⁴

Vanhasuomalainen ryhmä pyrki kuitenkin yhä poistamaan esteitä valtionhoitajakunnan tieltä tekemällä myönnytyksiä. Se antoi tukensa uudelle valtionhoitajalistalle, vaikka siinä oli pelkästään itsenäisyysmiehiä. Ryhmä oli yhä valmis siihen, että valtionhoitajakunta vahvistaisi kunnallislait ja lain 8 tunnin työpäivästä.¹⁵ Radikaalille ajalle tämä ei kuitenkaan ollut tarpeeksi.

Eduskunnan täysistunnossa Ingman peruutti edellisen päivän ilmoituksensa Paasikiven ehdokkuudesta, mutta tämä ei hillinnyt sosiaalidemokraattien vaatimuksia ja epäsuoria uhkauksia. Tokoi vaati, että eduskunnan oli jätettävä paikkansa edelliselle eduskunnalle, ja varoitti, että työväestö saattoi ottaa itse ohjat käsiinsä. Kuusinen varoitti vehkeilemästä saksalaisten kanssa ja iskemästä puukkoa Venäjän vallankumouksen selkään.

Ingman aloitti puheenvuoronsa sanoilla, joita ei ollut aiemmin eduskunnassa häneltä kuultu: ”Minä voin monessa suhteessa yhtyä siihen lausuntoon, jonka ed. Kuusinen antoi.” Muutenkin puheenvuoro tulvi sovintoehenkeä: asema oli raskas laajoille työväestön piireille, pitkälle meneviä uudistuksia tarvittiin, valtionhoitajakunta oli vain väliaikaisratkaisu jne. Puheenvuoronsa lopuksi Ingman vuodatti niin paljon fraaseja sovinnosta ja edistystyöstä, että sitä on suorastaan vaikeaa tunnistaa hänen puheekseen. Perinteistä oli oikeastaan vain painotus valtiollisen aseman suhteen: tuli pysyä mahdollisimman riippumattomana Venäjän eri suunnista. Tämä pehmeäkään sävy ei kuitenkaan tehonnut sen enempää SDP:hen kuin Maalaisliittoon.¹⁶

Ingmanille seurasi lisävaikeuksia, kun eräs maalaisliittolainen esitti valtalain hyväksymistä. Ingman oli tällöin Lundsonin sijasta johtamassa puhetta ja kieltäytyi ottamasta ehdotusta äänestykseen. Perusteluna oli, että valtiopäiväjärjestyksen mukaan ei voitu ottaa äänestykseen ehdotusta, joka oli ristiriidassa aikaisemman päätöksen - tässä tapauksessa valtionhoitajakunnan - kanssa. SDP:n aloitteesta asetettiin perustuslakiva-

---

14 Ibid. 10.11.1917.

15 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 10.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

16 II VP 1917, ptk, 53-73.

liokunnan tutkittavaksi, oliko Ingman ylittänyt valtuutensa.¹⁷

Käytännössä tämä merkitsi valtionhoitajakunnan hautautumista. Valiokunnan lausunnon saamiseen kuluisi viikkoja, ja marraskuun 1917 kaoottisissa oloissa jo päivät merkitsivät ratkaisevaa ikuisuutta. Joulukuussa valiokunta päätti äänin 9-8, että Ingmanilla oli ollut pätevä syy toimintaansa.¹⁸ Tilanne oli kuitenkin tällöin jo aivan toinen, eikä kysymyksellä ollut enää merkitystä korkeimman vallan ja Suomen itsemääräämisoikeuden kannalta.

Valtionhoitajakuntahankkeen pysähtyminen ei poistanut korkeimman vallan kysymystä päiväjärjestyksestä, vaan päinvastoin vain mutkisti sitä ja lisäsi valtalain toteutumisen mahdollisuuksia.

Ingman oli ollut tähän asti valmis menemään hämmästyttävän pitkälle, mikä osoittaa hänen kokeneen bolshevikkikaappauksen jälkeisen tilanteen uhkaavammaksi kuin kesän valtalakikiistat. Hän oli taipunut siihen, että SDP ja Maalaisliitto saisivat enemmistön valtionhoitajakuntaan, mikä käytännössä olisi merkinnyt valtalain toteutumista. Hän oli taipunut uusiin kunnallislakeihin ja 8 tunnin lakiin, puhunut ymmärtäväisesti ”Me vaadimme”-ohjelmasta, painottanut valtionhoitajakunnan väliaikaisuutta, uskonut SDP:n sovittelunhaluun ja käyttänyt eduskunnassa epäluonteellomaisen sovittelevia fraaseja. Hän oli tukenut tarmokkaasti Svinhufvudin ja usein Talaksenkin ehdotuksia, vaikka nämä olivat jyrkkiä itsenäisyysmiehiä ja mahdollisimman kaukana suomettarelaisuudesta. Tällainen myöntyvyys meni paljon pidemmälle kuin kesällä, eivätkä muut ”vanhat herrat” olleet valmiita tinkimään yhtä paljon, etenkin taipumattomat ruotsalaiset.

Ingmanin myöntyvyyttä valtionhoitajakunnan pelastamiseksi selittää se, että hänen silmissään yhteiskuntajärjestyskin oli paljon vakavammin pelissä kuin kesällä. Rajan takana Pietarissa ei ollut enää yhteiskuntapoliittisesti luotettava voima, vaan joka suhteessa uhka. Ingman oli kuitenkin jo menettänyt mahdollisuutensa vaikuttaa kehityksen suuntaan.

Ingmanin ”myöntyvyyspolitiikalla” kumousaikaa kohtaan oli lopulta rajansa. Hän kaavailikin delegaatiossa taas 11. marraskuuta korkeimman vallan siirtämistä senaatille ja herkesi taas legalistiksi: eduskunta, jonka tehtävänä oli aina ollut puolustaa lakia, ei saanut antaa periksi alhaaltaan tulevalle paineelle. Eirik Hornborg tiivistä ”vanhojen herrojen” perusnäkemyksen: parempi,

---

¹⁷ Ibid., 86,87.

¹⁸ II VP 1917, ak IV. Perustuslakivaliokunnan mietintö 1 ja vastalause.

”että nämä valtiopäivät väkivallalla hajotetaan, kuin että antaisimine jotain laillisuuden näköä sille vallankumoukselle, jota täällä halutaan nyt ajaa läpi”.¹⁹

12. marraskuuta SDP toi eduskuntaan kiistellyt kunnallislait ja 8 tunnin lain julkaisemista varten. Puolueen mielestä ne eivät tarvinneet enää vahvistustakaan, koska ne oli vahvistettu Mannerin eduskunnan toisessa protestikokouksessa 28. syyskuuta. Ingman asettui nyt tiukasti vastarintaan, vaikka oli ollut valmis taipumaan näihin lakeihin valtionhoitajakunnan kompensaaationa laillista tietä. Nyt myöntyminen olisi merkinnyt SDP:n valtiollisenkin näkemyksen tunnustamista.²⁰

Myös delegaation käsitellessä senaatin muodostamista Ingman omak-sui aiempaa tiukemman vastustusasenteen sosiaalidemokraatteja koh-taan. Hänen mukaansa senaatti olisi rakennettava mahdollisimman laa-jan porvarillisen enemmistön varaan - ei pelkästään itsenäisyysmiehistä, sillä sellainen senaatti ei saisi tarpeeksi miehiä ja kannatusta. Hän selitti kaikkien olevan yksimielisiä, että Svinhufvud tekisi ehdotuksen ja aset-taisi ehdot, joista ryhmät keskustelisivat. Hän ei ollut kuitenkaan valmis antamaan Svinhufvudille lähes avonaista valtakirjaa samaan tapaan kuin itsenäisyysmiehet, joiden mielestä senaatin muodostaja tekisi listansa yksin. Näin oli siitäkin huolimatta, että senaatin kokoajan valtuuksien korostaminen olisi ollut loogista vanhasuomalaisen valtiomieskäsityk-sen ja kykyperiaatteen pohjalta.

Svinhufvud kuitenkin pysyi kielteisessä kannassaan, ja Ingmanin kan-nalta huolestuttavasti jopa ennen kurinalaiset vanhasuomalaiset lipsui-vat. Lopulta jopa Nevanlinna ja ensin Ingmania kannattanut Wredekin alkoivat taipua siihen, että valtalain toteutuessa valtalakirintama muo-dostaishi senaatin. Nähtävästi tällöin oli takana myös ajatus, että ajakoot vastustajat asiat karille ja ottakoot vastuun, kun heillä oli valta ja voima eivätkä kuunnelleet järkevämpiä ehdotuksia. Ingman oli jäämässä kate-gorisessa kieltolinjassaan yksin: sekä toiset ”vanhat herrat” että oman puolueen radikaalit olivat taipumassa.²¹

---

19 Estlanderin muistiinpanot 11.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiin-panot 11.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 11.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

20 II VP 1917, ptk. 94.

21 Estlanderin muistiinpanot 12.11. ja 13.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 11.11. ja 13.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 11.11. ja 13.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB; Ingmanin muistiinpanot 13.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

Ingmanin uusi, taisteleva asenne näkyi myös eduskunnan täysistunnossa 13. marraskuuta, kun SDP hyökkäsi kiivaasti Lundsonia vastaan tämän kieltäytyttyä esittelemästä valtalain julkaisemisvaatimusta eduskunnalle. Ingman, joka oli harjaantuneempi ja kykenevämpi torjumaan vasemmiston hyökkäyksiä kuin kokematon Lundson, kävi vastahyökkäykseen, puolusti Lundsonin menettelyä ja esitti verhottuja syytöksiä vallankaappaushankkeista. ”Eduskunnan sosiaalidemokraattinen vähemmistö näyttää päättäneen hellittämätöntä sotaa tätä eduskuntaa kohtaan ja siinä taistelussa se ei valitse aseita.” Vaatimukset Mannerin eduskunnan palauttamisesta istuvan eduskunnan tilalle olivat ”korvapuusti kaikelle kansanvaltaisuudelle”. Hän varoitti:

”Älkää hyvät herrat liiaksi katselko Pietarin ilmapuntaria, älkää liiaksi toimiko sen mukaan, mitä se näyttää. Meidän ei pitäisi kenenkään sitä tehdä, meidän on muistettava, ettei Pietari ole Venäjä, ja ennen kaikkea on muistettava, ettei Pietari eikä Venäjä ole Suomen kansa.”²²

Tämä oli aivan toinen nuotti kuin vielä muutama päivä aikaisemmin, eikä sovintofraaseista ollut enää tietoakaan.

Ingmanin uusi jyrkkyys osui tilanteeseen, jossa valtionhoitajakunta oli jo menettänyt mahdollisuutensa. Voitaneen päätellä, että hän näki yhteiskunnallisen kumousvaaran nousseen ratkaisevasti valtiollisenkin vaaran ohi ja että myöntövyyspolitiikka vasemmalle oli nyt kokeiltu ja tuloksettomaksi havaittu. Muuten hän ei olisikaan kyennyt liittoutumaan niin kivuttomasti Svinhufvudin ja Talaksen kanssa. Lähtihän näiden kriitikki valtalakia kohtaan aivan vastakkaisista premisseistä kuin hänellä: valtalaki ei mennyt heidän mielestään tarpeeksi pitkälle, kun se ei antanut täyttä itsenäisyyttä. Yhteiskunnallisen uhan vuoksi Ingman oli ensimmäistä kertaa päätymässä samaan rintamaan nuorsuomalaisen pääskysten kanssa.

Seuraavana päivänä, 14. marraskuuta, yhteiskunnallisen vaaran prioriteetti tuli entistä selvemäksi. Suurlakko oli alkanut monine väkivaltaisuuksineen, eivätkä sanomalehdet, tällä kertaa edes Työmies, pystyneet ilmestymään. Eduskunnassa vanha valtalakirintama oli palaamassa. Myös vanhasuomalaisen toisinajattelijat Kaila ja Malmivaara ilmoittivat ryhmälleen, etteivät he sitoisi itseään delegaation kantaan.²³ Varovai-

---

²² II VP 1917, ptk, 98-100.

²³ Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 14.11. ja 15.11.1917. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

*Kuva 22: Yhteiskuntajärjestelmän kohtalonhetkiä: punakaarti piirittä-
mässä senaattia marraskuussa 1917 suurlakkopäivinä. Jo suurlakon
verisyys ylitti kaiken, mitä Ingman ja muut ajan porvarit olivat kykeneet
kuvittelemaan mahdolliseksikaan oman kansan keskuudessa. Ingman oli
osoittanut Pietarin bolshevikkikaappauksen jälkeen huomattavaa komp-
romissihakuisuutta, mutta siirtyi jyrkkään oppositioon, kun konservatiiv-
it sivuutettiin täysin. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)*

suuslinjan tappion merkit olivat yhä selvimät: korkeinta valtaa ei saa-
taisi senaatillekaan, valtionhoitajakunnasta puhumattakaan.

Täydellinen tappio: valtalaki de facto

15. marraskuuta eduskunnassa esitettiin Maalaisliiton ehdotus: Koska
valtionhoitajakuntaa ei ollut voitu valita, eduskunta ottaisi toistaiseksi

itse korkeimman vallan. Ehdotus oli näin ollen sekä irrotettu muodollisesti valtakielisyydestään että nimenomaisesti tehty väliaikaiseksi. Tästä huolimatta Ingman piti sen jälkeen pisimmän protestipuheensa näillä valtiopäivillä. Käytännössä hän pitäytyi vastustajien virheiden osoitteluun, joten hän tuskin odotti saavansa enää kenenkään mieltä kääntymään.

Ingman veti taas esille, kuinka vasemmisto oli turvautunut venäläisiin ja Maalaisliitto häilynyt. Sen sijaan muut puolueet olivat koettaneet saada korkeimman vallan kotimaisiin käsiin. Etenkään sotilasasiat eivät saaneet enää jäädä Venäjän haltuun. Nyt olisi tuloksena, että kun Venäjällä nousisi taas luja hallitusvalta, oli se sitten kerenskiläinen, oikeistolainen tai bolshevistinen, korkein valtiovalta ei olisi Suomessa millään valtio-organilla, vaan vain "tallessa toistaiseksi" eduskunnalla. Valtalaki oli kelvoton, se veisi pysyvyyden valtiollisesta elämästä, toisi siihen poliittisen kaupittelun ja estäisi hyvän hallitusmuodon syntymisen. Ingman puolusti yhä valtionhoitajakuntaa, mutta koska sitä ei enää saataisi, hän kannatti korkeimman vallan luovuttamista senaatin talousosastolle.²⁴

Puhetta säestivät jälleen lukuisat välihuudot ja hälinä. Ingman sai toimia näinä päivinä vasemmiston protestien ukkosenjohdattimena, kun Rantakari ei ollut enää eduskunnassa. Vasta joulukuussa tämän aseman vei Ingmanilta nuorsuomalainen Antti Mikkola, lujan järjestysvallan perustamisen tarmokkain ajaja.

Alkio tunnusti valtalain huonoksi, mutta sitä voitaisiin korjata, ja tämä tie toisi vasemmistonkin vallankumoustieltä laillisen järjestyksen puolelle. Itsenäisyysmiehet tukivat Maalaisliiton ehdotusta, kun taas Ingmanin leiriin lukeutuivat keskustelussa Ståhlberg, Wrede, Estlander ja Kyösti Haataja. Sosiaalidemokraatit pysyivät melko passiivisina.²⁵ Kiisteltiin hänen asiasta, joka oli heidän mielestään jo voimassa valtalakina.

Eduskunta hyväksyi Alkion ehdotuksen äänin 127-68. Se oli ottanut korkeimman vallan toistaiseksi käsiinsä. Päätöksen takana olivat, kuten kesälläkin, SDP, Maalaisliitto ja itsenäisyysmiehet. Nuorsuomalainen Antti Mikkola ja joukko RKP:n edustajia sanelivat pöytäkirjaan vastalauseensa, jotkut protestoivat jopa lehteriyleisön suosionosoituksia vastaan. Vanhasuomalaisista kukaan ei tehnyt vastalauseita.²⁶ RKP:n Eirik

---

24 II VP 1917, ptk, 120-123. - JUSSILAN mukaan Ingman osui hyvin oikeaan (Jussila 1992, 199).

25 II VP 1917, ptk, 123-144.

26 Ibid., 145; Lindman 1968, 162-164.

Hornborg kirjoittaa muistelmissaan sangen osuvasti, että korkeimman vallan päätöksessä oli ”katkera ironis-humoristinen leima”, kun eduskunnassa oli pian päätöksen jälkeen punakaartilaisia.²⁷

”Vanhat herrat” olivat kärsineet jälleen perusteellisen tappion. Valtalaiki-katastrofi tuntui toistuneen, vaikka eduskunnassa ei ollutkaan enää SDP:n enemmistöä eikä Pietarissa Kerenskiä reagoimassa. Vanhojen porvaripuolueiden näkökulmasta katsottuna Maalaisliitto oli kuitenkin luisumassa samanlaiseen luokkaradikalismiin ja valtiolliseen omavaltaisuuteen kuin SDP. Ja Lenin tuntui omalla tavallaan vielä uhkaavammalta kuin Kerenski.

”Vanhat herrat”, Ingman mukaan luettuna, tuntuivat putoavan täysin politiikan kelkasta ja joutuvan eristyksiin kaikesta vallasta. Jos heillä olikin ollut 7. marraskuuta syytä katsoa kaatuneensa aivan maaliviivoilla, niin vain noin viikkoa myöhemmin - poliittisessa ajanlaskussa jo aivan toisena aikakautena - he olivat lasiseinäisen kuilun pohjalla. He olivat ajaneet tiukan legalistista ja toimeenpanovallan oikeuksia puolustavaa kantaa ja olleet parhaimmillaankin vältteleviä itsenäisyysasian suhteen. SDP:lle ja Maalaisliitolle he edustivat näinä marraskuun päivinä pykäliin takertunutta taantumusta, joka halusi jarruttaa kansanvaltaa luokkaetujensa vuoksi. Itsenäisyysuunnan edustajille he olivat taakka, joka harasi vastaan, kun olisi tarvittu kaikkien tukea itsenäisyyspolitiikalle. Heidät pidettiinkin syrjässä myös aktivistien tiivistyvistä saksalaiskontakteista.²⁸

Maalaisliittolainen A.O. Wuorimaa heijasti maalaisliittolaisten ja ”vanhojen herrojen” ideologista yhteentörmäystä selittäessään eduskunnassa, että kyseessä oli taistelu

”kahden suuren periaatteen ja eri maailmankatsomuksen välillä, nimittäin nykyisyyden ja menneisyyden, kansanvaltaisuuden ja byrokraatis-monarkististen periaatteiden välillä”.²⁹

Ilmaisun asenne on mustavalkoinen, mutta ei ehkä silti aivan kaukana todellisuudesta - kunhan ei jätetä kyseisten termien sisältöä yksin ”wuorimaalaisuuden” määriteltäväksi. Vanhasuomalaisien ja konservatiivien tilanteeseen kuohunnan keskellä sopivat erinomaisesti Raymond ENGLISHin sanat:

---

27 Hornborg 1959, 140.

28 Salokorpi 1988, 187.

29 II VP 1917, ptk, 133.

"Todellisessa vallankumouksellisessa tilanteessa, kun keskusvalta käy tehottomaksi, yhteiskunta menettää koheesionsa ja järjestys ja käsitys sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta murtuvat, konservatismi on idioottimaista itsepetosta: konservatismin tarkoitus on välttää sellaisia tilanteita; kun ne saapuvat, konservatismi on epäonnistunut."³⁰

Kuten valtalain jälkeen, Ingmanin aktiivisuus romahti taistelun päätyttyä tappioon. Hän piti koko marraskuun aikana enää pari puheenvuoroa, nekin sangen toisarvoisia. Mitä ilmeisimmin hän katsoi, että jonkinlainen yhteentörmäys valtiollisella tai yhteiskunnallisella tasolla - luultavasti molemmilla - oli taas edessä, ja tällä kertaa sillä yhteentörmäyksellä ei olisi mitään sellaisia valopuolia kuin Kerenskin toimeenpanemalla eduskunnan hajotuksella oli ollut. Yhteiskunnallinen, kansallinen ja valtiollinen uhkakuva olivat yhdistyneet. Tuki Svinhufvudillekin on tulkittava lähinnä yritykseksi sitoa itsenäisyysmiehiä porvaririntamaan ja vielä paremman vaihtoehdon torjumiseksi kuin itsenäisyyspolitiikan tukemiseksi.

Porvariston kokoaminen seurasikin nyt yllättävän nopeasti, mutta syytä ei ollut Ingmanin, vaan vasemmiston toiminta, eikä valtiollisen varovaisuuden puolestapuhujan osa helpottunut.

6.2. Itsenäisyysenaatti: porvarillinen koalitie väärißä merkeißä

"Punainen hirmuvalta" porvarillisen yhtymisen kätilynä

Samassa täysistunnossa, jossa eduskunta otti korkeimman vallan käsiin, se myös korkeimman vallan haltijana vahvasti kiistellyt kunnallis- ja 8 tunnin lait. Oikeistolaisimmat kansanedustajat kieltäytyivät osallistumasta käsittelyyn, koska pitivät laittomana tilannetta, jossa eduskunta harjoitti korkeinta valtaa. Ingman piti vain yhden lakiteknisen puheenvuoron.¹

Delegaatiossa Ingman yhtyi Wreden ja Estlanderin näkemykseen maassa vallitsevasta anarkiasta, mutta ei kunnallis- ja 8 tunnin lakien

---

30 Rossiter 1962, 54.

1 II VP 1917, ptk, 163-166.

laittomuudesta. Mihinkään muuhun kuin taipumiseen ei ollut käytännössä mahdollisuutta, jos haluttiin saada uusi senaatti kootuksi, hän selitti. Toistaiseksi oli pysyttävä kansanedustajina ja koetettava vaikuttaa positiivisesti senaatin muodostamiseen, kun oli tunnustettava eduskunta tosiasiaassa korkeimmaksi vallaksi. Arajärvi oli samaa mieltä ja katsoi, että Maalaisliittoa oli autettava.

Jyrkin kanta tuli taas RKP:n taholta, jonka edustajien mielestä ei pitänyt lähteä muodostamaan senaattia. Nevanlinnakin jatkoi tiukkaa linjaa: eduskunta ei saisi kokoontua. Ingman oli pragmaattisempi ja puolusti kokoontumista: ulkoparlamentaarisen painostuksen vuoksi voitaisiin lakata tekemästä päätöksiä, "mutta kun edusk. tehnyt, niin ei auta".²

Ratkaisun tapahduttua Ingman siis oli käytännön kysymyksissä jo lähempänä oman ryhmän itsenäisyysmiestä Arajärveä kuin RKP:n "vanhoja herroja". Tämä ei tosin johtunut niinkään halusta sovittelaa itsenäisyyslinjan kanssa, vaan siitä, että RKP-lainen jyrkkyys olisi vieraannuttanut sen porvarillisesta yhteistyöstä. Yhtä kaikki Ingmanin jyrkin vaihe oli taas hetkeksi ohi.

Delegaatio pohti senaattikysymystä taas 19. marraskuuta alkaen. Uutena mahdollisuutena oli Svinhufvudin ehdotus, että korkein valta taatettiin senaatille epävirallisesti, "hiljaisella sopimuksella". Tällöin senaatti voisi vahvistaa lait ja antaa lakiesityksiä. Estlander epäili, olisiko tällainen mahdollista, koska SDP houkuttelisi kuitenkin Maalaisliittoa. Ingmankin epäröi ja piti kysymystä lakien vahvistamisesta vaikeana. Hän yhtyi kuitenkin Wreden kantaan, jonka mukaan senaatti voisi vahvistaa lakeja joissakin tapauksissa. Ståhlberg poikkesi Ingmanista siinä, että hän piti toivottavana SDP:n ja Maalaisliiton senaattia. Kokouksessa ei pidetty myöskään SDP:n ja itsenäisyysmiesten senaattia vielä mahdollisena.³

Vaikka Ingman ilmaisisikin suurempaa valmiutta kompromisseihin yhteiskunnallisissa kuin korkeimman vallan asioissa, tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että yhteiskunnallinen vaara oli hänestä ensisijainen. Olivathan kompromissit tarkoitetut nimenomaan tämän vaaran hillitsemiseksi - tiedostamattomasti täysin burkelaisten periaatteiden mukaisesti.

---

2 Estlanderin muistiinpanot 16.11. ja 18.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 16.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Ståhlbergin muistiinpanot 16.11. ja 18.11.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 16.11.1917, 18.-19.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

3 Estlanderin muistiinpanot 19.11. ja 20.11.1917. Estlanders saml., k. 1, VA.

Tilanne oli vaikuttanut sangen heikolta porvarillisen yhteistyön ja senaatin syntymisen kannalta, mutta edellytykset kasvoivat yllättävän nopeasti suurlakon verisyyden ja murhien takia. Lakon aikana punakaarti murhasi yli 20 henkilöä, loukkasi kansanedustajien koskemattomuutta, hyökkäsi Saksanniemen poliisikouluun, vapautti Malmilla rikoksista syytettyjä tovereitaan vankeudesta, vangitsi mm. Uudenmaan kuvernöörin jne. Paikoittain venäläisetkin sekaantuivat lakkoon.⁴ Paljon parempaakin olisi voinut tapahtua porvarillisten piirien kannalta; marraskuun 16. päivän aamuna SDP:n perustama vallankumousneuvosto ehti jo tehdä päätöksen vallan ottamisesta, mutta perui sen pari tuntia myöhemmin.⁵ Porvaripuolella ei ollut tästä tietoa, mutta kaikki jo tapahtunutkin ylitti runsaasti sen, mitä se oli kyennyt kuvittelemaan mahdolliseksi oman kansan keskuudessa.

Erityisesti aktivistit olivat tyrmistyneitä, kun vanha liittolainen näytti hylänneen itsenäisyyspyrkimyksensä ja liittoutuneen pahimman vihollisen kanssa. Suurlakon merkitystä aktivistien välirikolle vasemmiston kanssa sekä heidän kehitykselleen kohti oikeistoradikalismia tuskin voi liioitella.⁶ ”Punainen hirmuvalta. Sosialistien teurastajakaarti venäläisin pistimin terrorisoi yhteiskuntaa”, Uusi Päivä otsikoi lehtien päästyä taas ilmestymään.⁷

Maalaisliiton reaktio oli samanlainen kuin muillakin itsenäisyysvoimilla, ja puolue asettui Svinhufvudin senaattihankkeiden puolelle. Vielä 12. marraskuuta Alkio oli arvellut nimenomaan porvarien pyrkivän valtiokaappaukseen.⁸ Vasta suurlakon jälkeen voidaan puhua toimivasta porvarienemmistöstä eduskunnassa.

”Vanhojen herrojen” reaktiot eivät jääneet muista ryhmistä jälkeen, mutta heidän osaltaan kyse ei ollut murroksesta kuten valtalain porvarillisilla kannattajilla. Pettynyttä konservatismia kuvasti mm. A.R. Cederbergin päiväkirjamerkintä, jossa häpeä ulotettiin koko kansaan:

”Minun täytyy sanoa, että minua hävettää. Enemmän kuin koskaan ennen. Minä vapaan suomalaisen puolesta toivon, etten koskaan olisi suomalaiseksi syntynyt.”⁹

4 Ks. esim. Ackté-Jalander 1932, 221-241; Paavolainen 1966, 72-78; Upton 1980, 264-342.

5 Tuomioja 1979, 174; Upton 1980, 299-301.

6 Reaktiosta ks. esim. Ahti 1987, 242-245; Upton 1980, 317, 318; Manninen 1982, 23.

7 UP 20.11.1917.

8 Wiik 1978, 35; Ilkka 22.11.1917, pk; Alkion pvk 20.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

9 Cederbergin pvk 15.11.1917. Cederbergin kok., k. 24, VA.

Työmies vieritti vastuun kokonaan porvariston ”veriruskeille synneille”, syytti jälleen turvautumisesta Venäjän apuun ja katsoi porvariston suorastaan nostattaneen työväestöä kapinaan.¹⁰ Porvarillisen tulkinnan mukaan lehden olisi päinvastoin pitänyt olla pakahtumassa katumukseen agitaationsa seurauksista.

Yhteistyöhengen löytymisestä huolimatta tilanne oli porvarillisen osapuolen kannalta yhä kaoottinen ja arvaamaton. Tuntui hyvin epävarmalta, päästäisiinkö uutta yhtenäisyyttä ollenkaan käyttämään, ennen kuin kumous nielisi kaiken. Eirik Hornborg kuvaa osuvasti, että eduskunnan lopulta kokoonnuttua porvarillisen enemmistön tunnelma oli

”synkkä ja epätoivoinen mutta sellaisen hengen läpitunkema, jossa - vaikka emme silloin tunteneet niin - kiistämättä oli sankaruutta”.¹¹

Tällaisen ilmapiirin vallitessa esitettiin puhemiesneuvostolle sekä Svinhufvudin että SDP:n senaattilistat. Ståhlbergin mielestä hallitusohjelmasta ei äänestettäisi, mutta Ingman katsoi, että SDP:n ehdotus oli ehdokkaiseen ja ohjelmiseen kokonaisuus, ja hänen kantansa voitti.¹²

Arvatenkin Ingman halusi tällä tavalla varmistaa, että Maalaisliitolle ja itsenäisyysmiehille kävisi mahdollisimman vaikeaksi tukea vasemmistoa. Olisihan niiden silloin nimenomaisesti tuettava SDP:n hallitusohjelmaakin, johon sentään kuuluivat mm. valtalaki, virkamiehistön ”kansanvaltaistuttaminen” ja yleinen armahdus suurlakkoliikkeen lainvastaisten järjestöpäätösten toimeenpanijoille jne. Eduskunta-aloitteessa armahdusvaatimus ulotettiin järjestöpäätösten tekijöihinkin.

Svinhufvudin ohjelma puolestaan vaati senaatille ”välttämättömiä oikeuksia”, etenkin lakiesitysoikeuden ja tärkeimmät nimitykset. Ohjelman ensimmäinen kohta oli itsenäisyys, sitten seurasivat uusi, kansanvaltainen hallitusmuoto, järjestysvallan lujittaminen jne.¹³ Vastakkain olivat jälleen toisaalta ultrademokraattisen eduskuntavallan, toisaalta perinteisen vallanjaon ja toimeenpanovallan tulkinnat.

Suomalaista puoluetta edustivat Svinhufvudin listassa Arajärvi valtiovaraintoimituskunnan ja Louhivuori sosiaaliasiain toimituskunnan pääl-

---

10 Työmies 21.11.1917, pk.

11 Hornborg 1959, 141.

12 Puhemiesneuvoston ptk 23.11.1917, EK.

13 II VP 1917, ptk, 180-184, liitteet, Kaarlo Korhosen ym. aloite III,3, anomusehdotus 1. - Tulenheimo ei tullut enää vanhasuomalaisten senaattoriksi, koska ei olisi saanut vanhaa salkkuaan (Ehrnrooth 1947, 284).

likkönä. Vanhasuomalaistenkin ryhmästä oli siis otettu mukaan nimenomaan itsenäisyysuunnan kannattajat, ja heidän lisäksi senaattiin tuli kuusi nuorsuomalaista, kaksi maalaisliittolaista ja kaksi RKP-laista. Senaatti oli kaikkea muuta kuin ”vanhojen herrojen” hallitus.

Senaattiasiaa seurasi eduskunnassa pitkä ja katkera keskustelu, jossa porvaripuoli oli todella hyökkäävänä osapuolena ensimmäistä kertaa vuonna 1917. Sosiaalidemokraatit eivät jääneet verbaalisesti jälkeen, mutta tällä kertaa heillä ei ollut toivoakaan saada Maalaisliittoa tuekseen, joten Svinhufvudin lista voitti äänin 100-80 marraskuun 27. päivän aamuyöllä.

SDP:n radikalisoituminen oli tehnyt sen, missä Ingman oli epäonnistunut: se oli yhdistänyt porvarit.

Ingmanin oma julkinen profiili senaattiasiaassa oli ollut hyvin matala. Hän oli kannattanut alusta alkaen Svinhufvudin senaattihanketta, mutta ei edes osallistunut eduskunnan senaattikeskusteluun. Tukihan hän itsenäisyysmiehiä vain vielä pahempaa vaihtoehtoa vastaan.

Ingmankaan ei kuitenkaan pysynyt aivan kokonaan senaattispekulaatioiden ulkopuolella. SALOKORVEN väitöskirjan mukaan Paasikivi oli ainoa vanhan suomettelaisen sisäpiirin edustaja, joka mainittiin edes vaihtoehtona senaattorilistoissa.¹⁴ On totta, ettei Ingmanin nimi esiinny näissä listoissa, mutta on olemassa tietoja, joiden mukaan häntäkin olisi harkittu vakavasti.

Vakuuttavin näistä tiedoista on Kokoomuspuolueen puheenjohtajankin pariin kertaan toimineen Hugo Suolahden päiväkirjamerkintä vuodelta 1924. Itsenäisyysseminaattori Heikki Renvall kertoi hänelle, että kun senaattilista oli valmis, Svinhufvud soitti ja ehdotti Ingmanin ottamista mukaan. Renvall oli sanonut, että tällöin sai hänen nimensä pyyhkiä pois. Kun Ingmanille oli selitetty, että oli tarkoitus julistautua itsenäiseksi, tämä oli sanonut, ettei tahtonut olla mukana sellaisissa lapsellisuuksissa, ja hanke raukesi.¹⁵

Svinhufvudilla oli hyvin vapaat kädet senaatin muodostamisessa, ja Ingman oli toki kaiken aikaa tukenut hänen senaattihankkeitaan. Silti voi tuntua oudolta, että Svinhufvud olisi halunnut senaattiinsa juuri Ingmanin, varovaisuuden perikuvan, kun tarkoituksena oli luoda yksi-

---

14 Salokorpi 1988, 189; ks. myös Polvinen 1989, 325.

15 Hugo Suolahden päiväkirja 6.12.1924. Rouva Hilikka Linkolan hallussa. - Myös maalaisliittolainen Artturi Leinonen kertoo muistelmissaan, että Ingman kieltäytyi menemästä senaattiin, koska ei halunnut olla mukana ”aktivistien poikamaisissa yrityksissä”. (Leinonen 1959, 170.)

mielinen itsenäisyysenaatti. Todennäköisin selitys on, että hän halusi Ingmanin nimenomaan "panttivangiksi" varmistamaan "vanhojen herrojen" tuen itsenäisyysasialle. Olihan Ingman "vanhoista herroista" joustavin ja yhteistyökelpoisin. Varovaisuusmaine ei ollut esteenä joulukuusakaan, kun eduskunta perusti ulkoasiainvaliokunnan ja asetti Ingmanin sen puheenjohtajaksi. Näin tehtiin siitä huolimatta, että kyseessä oli painavampi nimitys kuin normaali puheenjohtajuus. Ulkoasiainvaliokunta oli vielä tällöin oikeastaan eduskunnan ohjaama "ulkoministeriö", kun virallista ulkoministeriötä ja -ministeriä ei ollut ja kun korkein valta oli virallisesti eduskunnalla.

Ingmanin poliittinen painoarvo oli yksinkertaisesti liian suuri hänen sysäämisekseen yksioikoisesti syrjään edes itsenäisyysenaattihankkeesta. Ja olihan Paasikiven myöntövyystausta vielä "mustempi", ja silti Svinhufvud kaavaili häntä mukaan.

Sitä, että tieto Ingmanin ehdokkuudesta pysyi myöhemmin salassa, ei ole syytä ihmetellä; konservatiiveilla ei ollut halua päästää julkiseen tietoon, miten heidän vahva miehensä oli suhtautunut kansakunnan elinkysymykseen kriittisinä päivinä. Ingmanin ehdokkuus mainitaan tosin RÄIKKÖSEN teoksessa Svinhufvudista ja itsenäisyysenaatista, mutta "piilotettuna" liiteosaan ja mitään Ingmanin kannanottoa mainitsematta - jopa jättäen epäselväksi, oliko hänen kanssaan neuvoteltukaan.¹⁶

Svinhufvudin senaatti oli ollut Ingmanin kannalta tavoittelemisen arvoinen nimenomaan sisäpolitiikan takia, porvarillisen kokoamisen, yhteiskunnan säilyttämisen ja järjestysasian vuoksi. Näissä suhteissa senaatti palveli konservatiivisia tavoitteita. Valtiolliselta kannalta se oli Ingmanin mielestä edullinen vain sikäli, että se torjui valtalain. Sen sijaan sen radikaalit itsenäisyys Hankkeet, joiden takana ei olisi muuta kuin paperin voima, eivät houkuttelleet. Ingmanin toivomuksista riippumatta kuitenkin juuri itsenäisyysasia vaati pikaista toimintaa.

Vastahakoisesti itsenäisyysjulistukseen

Kun Svinhufvudin lista oli voittanut äänestyksen 27. marraskuuta, kiivas itsenäisyysuunnan edustaja Tekla Hultin merkitsi päiväkirjaansa, että "peruuttamaton askel" kohti itsenäisyyttä oli otettu.¹⁷ Aktivistit Kai Donner kirjoitti Edvard Hjeltille, että tilanne näytti lupaavalta ja asema

---

16 Räikkönen 1935, 486.

17 Hultin 1938, 241.

selviävän.¹⁸

Senaatti ei hukannutkaan aikaa, vaan eteni itsenäisyysasiassa vauhdilla, joka oli "vanhoille herroille" aivan liian nopea.

Se delegaation istunto, josta "vanhat herrat" ovat erityisesti saaneet itsenäisyyden vastustajan maineen, pidettiin 29. marraskuuta. Carl Enckell on kuvannut näitä keskusteluja laajasti muistelmissaan,¹⁹ mutta hänen antamaansa kuvaa voidaan täydentää Ingmanin, Wreden, Estlanderin ja Alkion muistiinpanoilla²⁰.

"Vanhat herrat" vastustivat edelleen yksipuolista itsenäisyysjulistusta. Wreden mielestä sekä hallitusmuotoasia, venäläisten poistuminen että ulkomaiden tunnustus oli selvitettävä ennen julistusta. Pelkällä julistuksella ei saavutettaisi paljoa tosiasiallisia olosuhteita vastaan. Estlander halusi järjestää kiertokyselyn ulkomaiden edustajien kannan selvittämiseksi, sillä jos itsenäisyyttä ei tunnustettaisikaan venäläisen sotaväen läsnäolon takia, se olisi paha ennakkotapaus ennen rauhankonferenssia. Oli epävarmaa, tukisiko Saksa itsenäisyysasiaa, jos Suomi julistautuisi puolueettomaksi. RKP-laiset eivät myöskään luottaneet bolshevikkien suopeuteen kuten maalaisliittolaiset. Ståhlberg esitti samanlaisia käsityksiä kuin RKP-laiset ja katsoi lisäksi, että SDP oli ehdottomasti saatava hankkeeseen mukaan.

Ingmankin kokosi yhteen kansainvälispoliittiset argumentit. Itsenäisyysjulistus toi mukanaan puolueettomuusjulistuksen. Mutta kuka tunnustaisi puolueettomuuden? Tuskin Saksa, kun maassa oli Venäjän linnoituksia ja laivastoa ja maan läpi kuljetettiin sotatarpeita Englannista Venäjälle. Englanti ei sitä tunnustaisi, niin kauan kuin Suomessa voitiin toimia Saksan hyväksi. Oli saatava ensiksi venäläinen sotaväki pois maasta ja kansainvälinen tunnustus lopullisesti rauhanteossa. Ingman kannatti Estlanderin kiertokyselyideaa ja kehotti olemaan luottamatta bolshevikkeihin, "alimpaan väkeen Venäjällä".

Ingman oli kokouksessa mukana olleista kaikkein skeptisin. Hänen mielestään julistus ei veisi itsenäisyysasiaa eteenpäin, eikä se olisi tarpeellinen sisäpolitiikankaan kannalta. Nevanlinna oli samaa mieltä ja halusi tiedotettavaksi ulkomaille, että oltiin "pakotetut" hoitamaan omat asiat. Mutta hänkään ei ollut yhtä varovainen kuin Ingman, vaan oli

---

18 Donner Hjeltille 29.11.1917. Edvard Hjeltin kok., k. 13, VA.

19 Enckell 1956a, 145-152; ks. myös Lindman 1968, 195-197, Lappalainen 1977, 82,83.

20 Alkion pvk 29.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA: Estlanderin muistiinpanot 29.11.1917.

Estlanders saml., k. 1, VA; Wreden muistiinpanot 29.11.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB;

Ingmanin muistiinpanot 29.11.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

valmis neuvotteluihin ”jopa” Leninin kanssa venäläisten saamiseksi maasta.

”Vanhojen herrojen” puheenvuorot loivat itsenäisyysmiehissä väistämättä vaikutelman pyrkimyksistä vesittää koko itsenäisyysshanke kytke-mällä siihen mahdottomat edellytykset. ”Vanhojen herrojen” kanta osoittikin pitkän perspektiivin ajattelua aikana, joka vaati nimenomaan nopeita toimia akuuttien kriisien selvittämiseksi. Heidän argumenttinsa olivat kuitenkin täysin johdonmukaisia heidän aiemman linjansa kanssa: riskit oli minimoitava, kun omaa voimaa ei ollut, ja erityisen tärkeitä olivat kansainväliset mahtitekiäjät. He eivät katsoneet mahdolliseksi luot-taa bolshevikkien hyvään tahtoon. Wreden sanat ovat kuvaavia: ”Jos rakastaa sanoja enempi kuin tosiasioita, niin se ei johda mihinkään.” Maalaisliiton Wuorimaa edusti aivan päinvastaista kantaa julistaessaan, että ”pelko on huono neuvonantaja”.

Toisaalta ”vanhoilla herroilla” ei ollut todellista mahdollisuutta asettua julkioppositioon jäätyään kiistassa vähemmistöön. Vaikka kyseessä oli-kin heidän mielestään valtiollinen uhkapeli, porvaririntaman särkeminen olisi merkinnyt vielä vaarallisempaa uhkapeliä yhteiskuntajärjestyksen perusteilla. Ja ilman sisäistä järjestystä ei voitaisi ajaa itsenäisyyttäkään.

Ingman ei ollut täysin kylmä itsemäärämishankkeille sinänsä, kuten oli käynyt ilmi puhemiesneuvoston pohtiessa ulkopoliittista asemaa jo ennen Svinhufvudin senaatin asettamista. Hän oli yhtynyt kantaan, jon-ka mukaan Suomen tuli vaatia venäläistä sotaväkeä poistumaan, ja jopa spekuloinut, että Saksa asettaisi ”pienemmän määrän” sotaväkeä valvo-maan tätä poisvetämistä. Sen sijaan Alkio ja Ståhlberg olivat olleet haluttomampia hyväksymään saksalaisten saapumista. Nevanlinna oli mennyt niinkin pitkälle, että arveli, että olisi annettava lupa Saksan suorittamaan valtauksen. Muut olivat pitäneet tätä mahdottomana. Al-kion, Ingmanin, Lundsonin ja Talaksen kannan mukaisesti oli lopulta vain päätetty, että venäläisten olisi lähdettävä, ja rauhanteossa - mikä viittasi joko maailmansodan tai Saksan ja Venäjän väliseen rauhaan - oli taattava Suomen itsenäisyys.²¹

Tämäkin huomioon ottaen vaikuttaa kuitenkin siltä, että Ingman halu-si venäläiset pois ensisijaisesti sisäisen järjestyksen palauttamiseksi ja vasta toissijaisesti itsenäisyyspolitiikkana.

E.N. Setälä laati delegaation itsenäisyysneuvottelun jälkeen itsenäi-syysjulistuksen, joka piti esittää eduskunnalle jo 30. marraskuuta. Puhe-

---

21 Alkion pvk 25.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

mies ei kuitenkaan suostunut venyttämään istuntoa puolella tunnilla, vaan päästi eduskunnan lomalle, joten itsenäisyysjulistus lykkäytyi seuraavalle viikolle.²²

"Vanhat herrat" olivat alistuneet väistämättömyyteen, mutta innostuneiksi heitä ei saatu. RKP:nkin ryhmässä itsenäisyysjulistuksesta puhuttiin ratkaisuna, johon oli ollut pakko mennä. Ryhmässä esiintyi myös monarkistista, mutta tasavaltaan alistuvaa henkeä.²³ Vanhasuomalainen ryhmä totesi olevansa itsenäisyysjulistukseen nähden "sangen epäileväällä kannalla, mutta ei tahdota eristäytyä". Nevanlinna puhui yhä vain itsenäisyyspyrkimyksen lausumisesta, Haataja jopa vain sen toteamisesta, että pyrkimys oli jo lausuttu moneen kertaan.²⁴

4. joulukuuta itsenäisyysasia tuli esille eduskunnassa ja keskeytti hetkeksi valtiolainan käsittelyn. Ingmanin pelot sosiaalidemokraattien reaktiosta toteutuivat, sillä SDP:n ryhmä istui julistuksen aikana. Lundsonin esitettyä vastauksensa ja senaatin poistuttua Manner, Airola ja Kuusinen ilmoittivat heti vastalauseensa. Ne tosin kohdistuivat siihen, että senaatti olisi käyttänyt asiassa valtaa, joka kuului eduskunnalle.²⁵ SDP pitikin yhä kiinni valtalaista ja sen voimassaolosta. Vielä 5. joulukuuta puolue vaati valtalain saattamista voimaan "panttina kansanvaltaisesta hallitusmuodosta".²⁶

Juuttuminen valtalakiin veti kuitenkin entistä selvemmin Maalaisliiton ja aktivistien vihat vasemmiston ylle: oli mahdotonta pitää yhä kiinni valtalaista, kun oli saatu jo enemmän. Valtalaki ei olisi enää edistymistä itsenäisyysasiassa, vaan taka-askel. Kuten Alkio kirjoitti päiväkirjaansa 6. joulukuuta:

"Thmeellisintä oli, että nyt oli sosialisteista tullut suomettarelaisia, ja suomettarelaisista perustuslaillisia. Viimeiset olivat tulleet ensimmäisiksi ja ensimmäiset viimeisiksi."²⁷

Kun porvarillinen mielipide tulkitsi myöhemmin SDP:n vastustaneen joulukuussa 1917 itsenäisyyttä, olisikin ollut perustellumpaa selittää tätä takertumisella valtalakiin itsenäisyysjulistuksen jälkeen, kuin joulukuun

---

22 Räikkönen 1935, 65.

23 Estlanderin muistiinpanot 2.12.1917. Estlanders saml., k. 1, VA.

24 Ingmanin muistiinpanot 1.12. ja 2.12.1917. Ingmanin kok., VA Y 2425; Haatajan muistiinpanot 1.12. ja 2.12.1917. Haatajan kok., EK.

25 II VP 1917, ptk, 310-312; Puhemiesneuvoston ptk 4.12.1917, EK.

26 II VP 1917, ptk, 326,327,361-364.

27 Alkion pvk 6.12.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

6. päivän äänestyksellä.

Itsenäisyysjulistuksen jälkeen delegaatio sai tietää, että ulkomaisten mielipiteiden takia senaatti halusi eduskunnankin tekävän nimenomaisen päätöksen itsenäisyysasiasta. Alun perin tätä oli pidetty tarpeettomana ja epäviisaana: juridiset säännökset eivät sitä edellyttäneet, ja äänestys toisi sisäisen hajaannuksen julkisesti esille. Epäilyksistä huolimatta myös Ingman, Nevanlinna, Estlander ja Wrede kuitenkin myöntivät asian ajamiseen läpi porvarien äänin. Ingmanin ja Svinhufvudin mielestä oli kyse nimenomaan eduskunnan hyväksymisen hankkimisesta senaatin toimenpiteille, jotta saataisiin ulkomainen tunnustus.²⁸ Lopputulos on tunnettu: senaatin itsenäisyysjulistus sai eduskunnan hyväksymisen äänin 100-88. SDP vaati omassa versiossaan edelleen neuvotteluja Venäjän kanssa. Kolme sosiaalidemokraattia merkittyi pöytäkirjaan vastalauseeseen.²⁹

Seuraavana päivänä Ingman totesi Uudessa Suomettaressa - jälleen signeeraamatta -, että eduskunnassa oli tapahtunut tarpeellinen täydennys. Oli vahvistettu riippumattoman tasavallan periaate ja valtuutettu senaatti hakemaan tunnustukset ulkovalloilta. SDP:n äänistä hän ei maininnut sanallakaan. Vielä arkipäiviä ovat hänen muistiinpanomerkintänsä: 4. joulukuuta ei mitään, 6. joulukuuta mietelmiä piispainkokouksesta.³⁰

Ingman ei kuitenkaan ollut ainoa, joka kuittasi tapahtumat vähällä. Lähes koko lehdistö suhtautui niihin hyvin epädramaattisesti.³¹ Vain Uusi Päivä ja Vaasa olivat huomiota herättävän innostuneita, ja jos lehdistön esittämien mielipiteiden pohjalta olisi pitänyt valita itsenäisyyspäivä, se olisi 4. joulukuuta tai 15. marraskuuta. Vieläpä 27. marraskuuta eli senaatin nimityspäivä ajaisi joulukuun 6. päivän edelle.

Jos Ingmanin aktiivisuus olikin vähentynyt jo marraskuun 15. päivän jälkeen, niin nyt se romahti. Ei voi välttyä näkemästä tiettyä analogiaa heinäkuun valtalakitapahtumiin: Ingman oli nähtävästi jälleen pessimistinen ja valmistautui yhteentörmäykseen Venäjän kanssa. Muuten on vaikeaa selittää, ettei hän puuttunut eduskunnassa edes sisäiseen järjes-

---

28 Estlanderin muistiinpanot 5.12. ja 6.12.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Lindman 1968, 200.

29 II VP 1917, 366,367.

30 USr 7.12.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA; Ingmanin muistiinpanot 6.12.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385.

31 Al ja UA 7.12.1917, pk:t; Hbl, HS ja USr 5.12.1917, pk:t; Ilkka 8.12.1917, pk; TS 6.12. ja 7.12.1917, pk:t; UP 5.12. ja 7.12.1917, pk:t; Vaasa 6.12.1917, pk; Wiipuri 21.12.1917, pk.

tyskysymykseen tai sotalaitoskeskusteluun, vaikka oli käynyt vaalikampanjansakin suurelta osin järjestysasian pohjalta. Tosin Ingmanilla oli kirkollisia kiireitä, mutta hän oli aina ennenkin tehnyt valtiollisille asioille aikaa, kun katsoi sen välttämättömäksi.

PAASIVIRRAN näkemyksen mukaan Ingman siirtyi ja siirsi eduskuntaryhmänsä bolshevikkikaappauksen jälkeen ”kitkattomasti” lojaalisuudesta Venäjää kohtaan maltilliselle itsenäisyyskannalle; samalla Ingman olisi paljastunut enemmän taktikoksi kuin periaatteen mieheksi.³² Ingmanin jarrutustoiminta ja edellä hahmoteltu pitkän linjan konseptio huomioon ottaen tämä tulkinta ei tunnu onnistuneelta. Ingman joutui ja vedettiin mukaan, ohjailemaan hän ei enää pystynyt. Mutta oli Ingmaniakin suurempia pessimistejä: E.G. Palmén kieltäytyi tammikuussa 1918 puhumasta itsenäisyystilaisuudessa, koska piti itsenäisyyttä mahdollottomana³³.

”Suomettarelainen” ulkopoliittikka

Itsenäisyysjulistus ei poistanut suurimpia ongelmia: ulkovaltojen tunnustusten saamista itsenäisyydelle ja sisäistä sekasortoa, jota venäläisten sotilaiden läsnäolo vain pahensi.

Ingman valittiin alustavasti siihen 6-jäseniseen lähetystöön, jonka oli määrä lähteä viemään itsenäisyysasiaa koskevaa adressia Venäjän perustuslakia säätävälle kansalliskokoukselle.³⁴ Huolimatta muodollisesti merkittävistä asemista hänellä ei kuitenkaan näytä olleen osaa tunnustuksen hakemiseen Leninin hallitukselta. Hän joutui asian piiriin vain, kun Svinhufvud aina tunnollisena juristina halusi eduskunnan kansliasta virallisen todistuksen itsenäisyysjulistuksesta esitettäväksi Pietarissa, ja eduskunnan kansliassa oli enää Ingman ja yksi toimistotyöntekijä. Ingman kirjoitti mainitun todistuksen ja signeerasi sen.³⁵ Kun tunnustus sitten tuli, sillä näyttää kuitenkin olleen Ingmaniin hyvinkin aktivoiva vaikutus.

Kuten aiemmin on mainittu, marraskuussa 1917 Ingman oli osoittanut tiettyä valmiutta tukeutua Saksaan. Vielä joulukuun puolivälissä delegaatiossa oli katsottu yksimielisesti, että ilman keskusvaltojen suostu-

---

32 Paasivirta 1949, 122.

33 Idman 1953, 232.

34 Alkion pvk 29.12.1917. Alkion kok., OS 77, VA.

35 US 15.12.1931. Pieni Svinhufvud-muistelma.

musta ei tullut tehdä mitään, mutta sen kanssa suostuttaisiin siihenkin, että Ruotsi valtaisi Suomen rauhallisesti ja Suomen suostumuksella. Skandinaavinenkin apu kuitenkin arvelutti, koska se voisi nostattaa Maalaisliiton ja muiden kansallismielisten vastareaktion ja vaikuttaa laimauttavasti Suomeen. Eniten toivottiin, että Saksa asettaisi venäläisen sotaväen poistumisen Suomesta rauhanehdoksi Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa Venäjän ja keskusvaltojen välillä. Tätä olisi haluttu suoraan pyytääkin, mutta siten, ettei ärsytettäisi ympärysvaitoja.³⁶ Tammikuussa 1918 Ingmanin mielipiteet olivat kuitenkin tulleet varovaisemmiksi Saksankin suhteen.

Ingman ja delegaatio olivat alkaneet luovia kohti puolueettomuutta. Kun delegaatio pohti tammikuun 1918 alussa puolueettomuusjulistusta, pragmaattiset Ingman ja Ståhlberg taivuttelivat Svinhufvudin neuvottelemaan SDP:nkin kanssa: sosialistit ”juonittelisivat” yksityisesti, jos heitä ei otettaisi mukaan.³⁷ Ja Saksa-suuntaustahan ei SDP:n myötävaikutus edistäisi.

Ingmanin kokoelmassa on 9. tammikuuta 1918 päivätty ulkopoliittinen promemoria. Se oli diplomaatti Adolf Törngrenin laatima, mutta delegaatio hyväksyi sen näkökannat, Ingman muiden mukana. Promemorian mukaan suurin ongelma oli sisäinen järjestysasia eli venäläinen sotaväki. Sitä ei kyettäisi ajamaan itse pois, ja apua tuskin saataisiin sen enempää Ruotsilta kuin Saksaltakaan. Viimeksi mainitun apu merkitsisi sitä paitsi asettumista keskusvaltojen johdon alle, jolloin Amerikan elintarvikeapu loppuisi, ja Saksalla ei olisi antaa viljaa Suomelle. Vain puolueeton Suomi saattoi välttää nälänhädältä. Jos Suomi antaisi puolueettomuusjulistuksen ja Saksa samanaikaisesti sitoutuisi kunnioittamaan Suomen puolueettomuutta maailmansodan aikana, kysymys voisi ratketa. Ainakin poistuisivat syyt venäläisten jäämiselle Suomeen. Saksan intressi Suomessa ei ollut niin tärkeä, etteikö se voisi tätä sitoumusta antaa.

Promemoria asettui skandinaavisen puolueettomuuden kannalle. Skandinavia olisi tyytyväinen saadessaan Suomen joukkoonsa: se vahvistuisi, ja Suomi olisi vapaampi ilman suuren riippuvuuden vaaraa. Saksa-orientaatiossa Suomi joutuisi kulkemaan tahdottomana talutusnuorassa. Saksa olisi ehkä Skandinaviaa parempi suoja Venäjää vastaan, mutta Saksa halusi luultavasti lähestyä Venäjää. Suomen diplomatiaa

---

36 Alkion pvk 25.11.1917. Alkion kok., OS 77, VA; Talas Erichille 17.12.1917. Erichin kok., k. 40, VA; Estlander Törngrenille 18.12.1917. Törngrens brevsaml., k. 7, VA.

37 Estlanderin muistiinpanot 8.1.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ikonen 1991, 147.

pitäisi keskittää Tukholmaan perustettavaan komiteaan: komitea neuvoisi, Helsinki ratkaisisi.

Ainakaan mikään germanofiilinen ylioptimismi ei sävyttänyt promemoriaa. Asenne oli aivan toinen kuin aktivisteilla, joista Eino Suolahti vaati Uuden Päivän pääkirjoituksissa suoraan suuntautumista Saksaan. Sen sijaan delegaatio piti senaattiakin jo liian saksalaismielisenä, eikä Ingman näytä esittäneen poikkeavia mielipiteitä. Toisaalta hän ei liioin ollut äänekkäimpiä senaatin ulkopoliittikan arvostelijoita delegaatioissa; tällaisia olivat Ståhlberg ja Wrede.³⁸

Ingmanin ulkopoliitikassa näkyi varovaisuuden lisäksi toinenkin tyyppillisesti konservatiivinen piirre: hallituksen suosiminen. Tämä tuli erityisesti esiin perustuslakivaliokunnan pohtiessa ulkoasiainvaliokunnan perustamista. Ingman ei pitänyt asiaa kiireellisenä, koska valiokunnalle ei olisi vielä tehtäviäkään, ja ilman niitä se saisi ”sivuhallituksen” leiman. Sen valtuudetkin olivat epäselvät. Valiokunta olisi tarpeen vasta sitten, kun senaatti ilmoittaisi haluavansa sen perustamista. Svinhufvudkin oli vastustanut laajojen oikeuksien myöntämistä valiokunnalle, ja Estlander vastusti valiokuntaa kokonaan tarpeettomana. Sen sijaan SDP oli kannattanut laajoja valtaoikeuksia, ja Maalaisliiton Juutilainen suunnitteli valiokunnan käsittelevän jopa korkeimman vallan ongelmaa.³⁹

Ingman halusi jälleen kerran suosia senaatin vaikutusvaltaa eduskunnan kustannuksella. Hänet valittiin ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajaksi⁴⁰ menneisyyden rasitteista huolimatta - miltei epäviralliseksi ulkoministeriksi. Hän oli ollut kaiken aikaa Svinhufvudin tukena, ja senaatti saattoi luottaa siihen, ettei Ingmanin johtama valiokunta alkaisi kilpailla sen kanssa ulkoasiain johtamisesta.

Ingmanin ura puheenjohtajana muodostuikin sikäli omalaatuiseksi, että hän pyrki koko ajan vähentämään eduskunnan ja oman valiokuntansa merkitystä senaatin hyväksi. Kun SDP ja Maalaisliitto halusivat ulko-

---

38 Några utrikespolitiska spörsmål, 9.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2369; Från Finlands författningskamp samt från förberedelserna till oavhängigheten åren 1901-1918 av Adolf Törngren, 696-701. Törngrens saml., k. XV, VA; Helsingfors den 10 jan. 1918. Estlanders saml., k. XVIII, ÅAB; UP 25.-26.1.1918, pk:t. - Licensiaattityössäni oletin, että kyseinen muistio olisi voinut olla Ingmanin laatima. Tämä virhe ei kuitenkaan muuta työssä esitettyä tulkintaa Ingmanin ulkopoliitikasta vuodenvaihteessa 1917-1918 (Vares 1989, 113-116).

39 Alkion pvk 16.12.1917. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 16.12.1917. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 16.12.1917. Ingmanin kok., VA Y 2385; Ståhlbergin muistiinpanot 16.12.1917. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 16.12.1917. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

40 II VP 1917, ptk, 713, 764.

asiainvaliokunnalle oikeuden olla koossa valtiopäivien väliajalla ja Kuusinen vaati kuin vanhasta muistista samaa oikeutta kaikille valiokunnille, porvaririntama antoi taas merkin yhtenäisyydestään: Ingman vastusti Kuusisen ehdotusta ja sai Alkion kannatuksen, ja Kuusisen ehdotus kaatui. Ingman-Alkio-yhdistelmän toistuminen usein vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä saikin Kuusisen valittamaan:

”On se merkillistä, että vaikka kuinka hyvän ehdotuksen tekisi, niin ed. Ingman nousee vastustamaan ja ed. Alkio aivan matemaattisen varmasti kannattamaan [Ingmania, VYV].”⁴¹

Kuvaavaa on myös, että vaikka Ingman oli niellyt delegaatiossa yleisen paheksunnan senaatin liian itsenäistä ulkopolitiikkaa kohtaan, ulkoasiainvaliokunnassa hän kiisti tällaiset syytökset, kun ne tulivat SDP:n taholta.⁴²

Ulkoasiainvaliokunta oli joutunut aloittamaan kaiken aivan alusta, alkaen Suomen asiaa koskevan kirjallisuuden hankkimisesta, ja pöytäkirjoista päätellen tuntui ajankohtaisimpana ongelmana olleen lippukysymys.⁴³ Laajakantoisia kysymyksiä ehdittiin valiokunnassa kosketella vain alustavasti.

Aluekysymyksissä maalaisliittolaiset esiintyivät vaateliaimpina: Alkio ja Wuorimaa halusivat sataman Jäämeren rannalta, Venäjän Karjalan sekä ehdottomasti pitää Ahvenanmaan, ja lisäksi Pietarin tuli lakata olemasta Venäjän pääkaupunki. Tokoin mielestä Pietarin suoranainen liittäminen Suomeen olisi onnetonta; Valpas-Hänninen katsoi, että voitaisiin saada sekä Jäämeren satama että Venäjän Karjala vaihtamalla ne pariin rajapitäjään. Tähän kaikkeen verrattuna Ingmanin vaatimukset olivat kovin kainoja ja perisuomettarelaisen varovaisia: hän olisi tyytynyt ostamaan rajapitäjillä Viaporin ja Porkkalan venäläisen sotaväen miehityksestä.

Ingman kannatti Suomen rajakysymyksen ottamista esille Saksan ja Venäjän rauhanneuvotteluissa Brest-Litovskissa: muuten asia tulisi esille suomalais-venäläisessä sekakomiteassa, ja se vaati kansainvälistä sopimusta. Saksan ja Venäjän oli taattava Suomen itsenäisyys ja puolueet-

---

41 Ibid, 1026-1029.

42 Wiik 1978, 114-116.

43 Ulkoasiainvaliokunnan ptk 14.1.1918, 18.1.1918, 21.1.1918. Rulla 1, EK; ks. myös ulkoasiainvaliokunnan ptk 24.1. ja 26.1.1918. Perustuslakivaliokunnan ptk:n yhteydessä, rulla 3, EK; Ingmanin muistiinpanot 14.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385.

tomuus.⁴⁴

Ingman halusi myös Suomen kauppasopimukset yhtä edullisiksi niin Venäjän kuin Saksan suuntaan. Kuten kaikki muutkin, hän torjui ajatuksen osallistumisesta Venäjän valtionvelan maksamiseen, mutta toisin kuin muut hän liitti siihenkin varauksen: paitsi jos ulkovallat vaativat.⁴⁵

Vanha suomettarelainen ei suostunut vieläkään pitämään Venäjän merkitystä lakanneena. Sen sijaan on havaittavissa, että hän osoitti halua turvata itsenäisyyttä pelaamalla Saksa ja Venäjä neutraloimaan toistensa vaikutusta Suomessa. Silmiinpistävää on, että hän oli aluekysymyksissä paljon varovaisempi kuin sosiaalidemokraatitkaan, Maalaisliitosta puhumattakaan.

Ingman ei ollut vuodenvaihteen 1917-1918 ulkopoliittisissa pohdinoissa oraakkeli vaan seurailija. Hän seurasi delegaation yleistä linjaa. Näyttää siltä, että odotettua suotuisampi kansainvälinen suhtautuminen Suomen itsenäisyyteen tammikuussa 1918 oli vähentänyt Ingmanin halua tukeutua Saksaan, kun taas epävarmempana aikana hän oli valmis suurempaan myöntyvyyteen Berliiniä kohtaan. Ulkomaiden tunnustukset olivat palauttaneet vanhan varovaisuuspolitiikan aktiivisuuden: ehkä itsenäisyydestä sittenkin tulisi jotakin, ja sen ehdoilla ja sen turvaamiseksi mahdollisimman pitkälle oli joka tapauksessa toimittava. Hänen aloitteleva, suomettarelaisperinteinen ulkopoliitiikkansa jäi kuitenkin pian täysin sisäpolitiikan alle.

6.3. Maltillisuus järjestysasiassa - sodan jalkoihin

Ingmanin maltillisuus tappioon

Jo joulukuun 1917 alkupuolella Ingman oli saanut nähdä eduskunnassakin merkkejä vasemmiston radikalisoitumisesta. Keskusteltaessa torppariasiasta Valpas-Hänninen toivotti Ingmanin ja Estlanderin kaltaiset edustajat ”sinne, missä on Nikolai Romanov nykyään”. Ingman totesi Valpas-Hännisen siis halunneen lähettää toisinajattelevat edustajat Sipe-

---

44 Alkion pvk 14.1. ja 15.1.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Wiik 1978, 109-112.

45 Alkion pvk 16.1.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 17.1.1918, rulla 1, EK; Wiik 1978, 112- 114.

riaan. ”Pyydän alleviivata, että tämä on ed. Walppaan käsitys edustajan oikeudesta.” SDP:n Hurmevaara ilmoitti yhtyvän Valpas-Hänniseen. Tämä yritti keventää tilannetta ja selitti esittäneensä vain ”ilkeän sukkeluuden”, mutta ”ed. Ingman ei ymmärrä leikkiä”. Ingman iski takaisin:

”Huomaan ed. Hurmevaaran lausunnosta, että vasemmistossa on niitä, jotka eivät ymmärrä leikkiä. Sen vuoksi niin leikkisän miehen kuin ed. Walpas-Hännisen pitäisi olla varovainen leikkiä laskiessaan.”

Ja kuin vakuudeksi Ingmanin kannalle Hurmevaara toisti olevansa sitä mieltä, että osan edustajista pitäisi olla Siperiassa.¹

Välikohtaus oli sinällään pieni, mutta kuvasi havainnollisesti, että eivät vain ulkoparlamentaariset joukot, vaan monet SDP:n rivikansanedustajatkin alkoivat radikalisoitua johtajiensa hallinnasta. Joulukuun loppupuolella sisäpoliittinen konflikti kärjistyi entisestään sotalaitoksen perustamisasian ja Turussa tapahtuneiden ryöstöjen takia. Näissä kysymyksissä taisteltiin jo todella konkreettisiksi uhkiksi koetuista asioista.

Turussa oli ns. työväen miliisi syrjäyttänyt vakinaisen poliisin ja saanut kuluihinsa rahaa kaupungilta. Se vaati yhä lisärahoitusta ja ryhtyi joulukuun puolimaissa lakkoon, kun kaupunki ei taipunut. Seurauksena oli, että järjestysvallan puuttuessa kaupungin keskustan liikkeet ryöstettiin ja näyteikkunat rikottiin. Osa miliisistäkin osallistui ryöstöihin. V.t. kuvernööri ja poliisimestari otettiin vangeiksi.² Vaalipiirin porvarikansanedustajat tekivät tapahtumista eduskuntakyselyn.³

Turun ryöstöt olivat porvarillisille kansanedustajille ja lehdistölle vielä suurempi ”Jo riittää”-reaktion alkulähde kuin valtuustopiiritys toukokesäkuun vaihteessa, ja tämä koski myös ei-konservatiivisia piirejä. Kun lisäksi kahta lukuun ottamatta kaikki sosiaalidemokraattiset puhujat eduskunnassa ilmoittivat ensin vain parilla lauseella tuomitsevänsä ryöstöt sinänsä, mutta puhuivat sitten useita palstoja ja sivuja porvariston syyllisyydestä ja riisto- ja provokaatiopolitiikasta, porvarillinen raivo vain lisääntyi. Ryöstöjen selittely ja miliisilakon puolustelu olivat porvarien mielestä sellaisen siveellisen rajan ylittämistä, jonka yli ei kenelläkään ollut lupaa mennä. Nuorsuomalainen turkulainen kansanedustaja Antti Mikkola tiivistä erinomaisesti porvarillisen näkemyksen Turun tapahtumista:

---

1. II VP 1917, ptk, 402,403.

2. Rinta-Tassi 1986, 63-65; Upton 1980, 392-401; Välisalmi 1946, 295-301.

3. II VP 1917, ptk, 589.

”Silloin kun on vastakkain kaksi asiaa, oikea ja väärä, järjestys ja epäjärjestys, rikos ja toisten hyvä oikeus, niin silloin ei passaa mennä sitä rahalla ostamaan eikä myöskään sovittelulla antamaan rikollisille perää.”

Porvarien kiihtymystä kuvastaa sekin, että kun aiemmin vuoden 1917 aikana kansanedustajien välihuudoista oli tullut n. 95% vasemmalta, keskustelupöytäkirja tulvi yhtäkkiä välihuutoja oikealta. Monet vierittivät syyn suoraan SDP:n kiihotukselle.⁴

Ingman ei osallistunut tähän keskusteluun, mutta kirjoitti Turun tapahtumista sekä Uuteen Suomettareen että Satakunnan Kansaan⁵, jälkimmäiseen jopa signeeraten. Uudessa Suomettaressa hän tulkitsi SDP:n puolustelleen huligaaneja ja kiitti Turun yhteiskuntaa ratkaisevan etuvartiotaistelun käymisestä perityn oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen puolesta.⁶ Satakunnan Kansaan kirjoitettu artikkeli oli, kuten Ingmanin signeeratut artikkelit yleensäkin, viileämmin analysoiva. Hän kiirehti järjestysvallan luomista, mutta myönsi, että parannusta ei saataisi aikaan yksistään voimakeinoin. Tarvittiin yhteiskunnallisia ja taloudellisia parannuksia ja ennen kaikkea siveellistä kasvatustyötä. Sosiaalidemokratia oli ottanut tehtäväkseen kansan syvien rivien kasvattamisen, mutta oli-kin kylvänyt rikosten siemeniä. Syvien rivien henkinen, siveellinen ja taloudellinen kohottaminen jäisi siis porvarillisen yhteiskunnan velvollisuudeksi.⁷

Sotalaitoskeskustelussa eduskunnassa jatkui sama molemminpuolisen syyttelyn äänilaji. Ingman ei nytäkään osallistunut keskusteluun, eikä porvaririntamakaan ollut aivan yhtä yhtenäisen kuin Turku-keskustelussa. Muutamat itsenäisyyttä kiivaastikin ajaneet porvarikansanedustajat nimittäin vastustivat sotalaitosta pasifistisin ja ajankohdan epäsuotuisuuteen viittaavin argumentein.⁸

Vuodenvaihteessa sisäpoliittinen kriisi lieveni hetkeksi itsenäisyystunnustusten hyvänolontunteen ja valtiopäivien väliajan suvantovaiheessa. Ingmaninkin sisäpoliittinen aktivoituminen ajoittui tammikuuhun 1918. Tällöin hän osoitti odottamattomankin ”kansanvaltaisia” kannanottoja.

Joulukuun 1917 alussa Ingman oli vielä jarrutellut perustuslakivalio-

4 Ibid., 601-619, 659-699.

5 Satakunta ja nuorsuomalainen Satakunnan Sanomat olivat yhtyneet Satakunnan Kansaksi aivan vuoden 1917 lopulla.

6 USr 22.12.1917, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

7 SK 30.12.1917. Turun tapahtumien johdosta. Ingmanin kok., k. C7, VA.

8 II VP 1917, ptk, 404-413, 713, 734-743.

kunnassa vanhaan malliin eduskunnan esitysoikeuden laajentamista hallinnolliseen lainsäädäntöön ja katsonut, ettei vielä tarvittaisi presidenttiä; senaatin puheenjohtaja riittäisi. Sen sijaan tammikuussa 1918 hän puolusti suoraa kansanvaalia presidentin valinnassa, kun sen sijaan sosiaalidemokraatit ja Maalaisliitto halusivat eduskunnan suorittavan vaalin. Ståhlberg yhtyi Ingmaniin. Wrede esitti sen vaihtoehdon, joka sittemmin toteutui: 6-vuotinen virkakausi ja 300 valitsijamiestä, tosin Wreden mielestä näiden joukossa ei saisi olla kansanedustajia.

Ingmanin kannanottoa voi pitää yllättävänä, mutta oletettavasti hänellä oli sama motiivi kuin Ståhlbergilla, presidentin aseman vahvistaminen. Tämä edellytti presidentinvaalin erottamista eduskunnan holhouksesta. Ingman katsoikin, että presidentti valitsisi hallituksen jäsenet, ei eduskunta. Varsinaisesti hän siis taas puolusti toimeenpanovallan oikeuksia. Nähtävästi hän myös luotti enemmän maalaisliittolaisiin äänestäjiin kuin valtiollista kantaansa muuttelleeseen Maalaisliiton eduskuntaryhmään sosialistipresidentin valinnan estämisessä.

Alkio on jopa merkinnyt muistiin, että Ingman olisi kannattanut lakien voimaantuloa heti, kun eduskunta oli hyväksynyt ne; näin kansa saisi ratkaista vaaleissa, hyväksyisikö se lain vai ei.⁹ Tämä sotisi kuitenkin Ingmanin koko vuoden 1917 toimintaa vastaan, joten ei voi olla epäilemättä merkintää epätarkaksi.

Tällaiset hallitusmuoto- ja valtiosääntöpohdinnat jäivät kuitenkin nopeasti enemmän intohimoja herättäneiden kriisien alle. Lopullisen ja täydellisen sisäpoliittisen yhteentörmäyksen aiheet löytyivät sisäisestä järjestyskysymyksestä.

Delegaatio epäroi vielä 10. tammikuuta, oliko sen myönnettävä senaatin haluamat valtuudet järjestyksen palauttamiseen. RKP:n ja Maalaisliiton edustajat olivat taipuvimpia tähän. Wrede jopa halusi Pohjanmaalle armeijan, joka tulisi puhdistamaan rannikkoa. Ingman oli skeptisin. Hän piti ainoana ratkaisukeinona saada punakaartin ja SDP:n puoluejohdon välit rikki ja uskoi siihen olevan hyvät mahdollisuudet. Molempia vastaan ei kyettäisi väkivallalla nousemaan, vaan tuloksena olisi vain niiden yhdistyminen, hän varoitti. Ingmanin varovaisuus ei kuitenkaan saanut edes omien tukea, vaan Kairamo, Haataja ja hiukan epäroityään Nevanlinnakin olivat muiden kannalla.¹⁰

---

9 Alkion pvk 9.1.1918, 14.1.1918, 22.1.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

10 Ibid. 10.1.1918; Estlanderin muistiinpanot 10.1.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 10.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385; Lappalainen 1977, 103,104; Lindman 1968, 213,214,220,223.

Ingman harasi vastaan vielä eduskuntaryhmässäkin:

”Jos hallitukselle annetaan umpimähkään varat herättää se oikeutettua paheksumista vasemmistossa ja veisi uudelleen punakaartin ja sosialistien yhtymiseen.”

Ryhmän muut jäsenet ajattelivat kuitenkin kuten A.H. Virkkunen: ”Tilanne ei tule huonommaksi, vaan saattaa ainoastaan tulla paremmaksi.” Ingmankaan ei lopulta asettunut vastustamaan päätöksen yksimielisyyttä.¹¹

Ingman oli ollut verbaalisella tasolla kiihkeimpiä SDP:n vastustajia, mutta kuten aina, käytännön tasolla hän oli maltillisempi. Häneen vaikutti yhä ”vuoden 1906 näkökulma”, joka merkitsi kansanjoukkojen reaalisuuden voiman tunnustamista, osittain hyväksymistäkin.

Vanhasuomalaiset olivat hyvin vaiteliaita eduskunnan keskustellessa lujan järjestysvallan perustamisesta, ja Ingman säästyivät ottamasta kantaa lainkaan, sillä hän joutui johtamaan istuntoa sairastuneen Lundsonin sijasta. Keskustelun kiihkeyden vuoksi Ingman lopulta keskeytti istunnon, ilmoituksensa mukaan 15 minuutiksi, käytännössä kolmeksi neljännestunniksi. Hän hallitsikin keskustelua tiukemmalla kädellä ja paremmalla menestyksellä kuin Lundson. Eduskunta myönsi lopulta senaatile tämän toivomat valtuudet lujan järjestysvallan luomiseksi äänin 97-85.¹²

Ingmanin pelko eduskunnan päätöksen seurauksista sai nopeasti kaatetta. Punakaarti siirtyi kumouskannalle, ja 19. tammikuuta maltilliset kärsivät ratkaisevan tappion SDP:n puolueenvaltuustossa.¹³ SDP:n eduskuntaryhmä oli jättänyt 15. tammikuuta välikysymyksen, jossa se katsoi senaatin anastaneen eduskunnan valtaa ja ajavan vallankaappausta. Kirjelmän käsittelyä lykättiin vielä 25. tammikuuta, ja viimeiseksi eduskuntapuheenvuoroksi ennen sotaa jäi Edvard Gyllingin kuuluisa vastalause: senaatti provosoi kansalaissotaa, ja oikeisto saisi vastata seurauksista.¹⁴ Aktivistien painostuksesta senaatti lähetti 26. tammikuuta muutamia senaattoreita Vaasaan potentiaalisesti pakolaishallitukseksi.

---

11 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 10.1.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Haatajan muistiinpanot 10.1.1918. Haatajan kok., EK.

12 II VP 1917, ptk, 844-894, 902-944.

13 Upton 1980, 444, 445, 463-468.

14 Estlanderin muistiinpanot 17.1.1918. Estlanders saml., k. I, VA; II VP 1917, 946, 947, 1067-1069; Puhemiesneuvoston ptk 15.1. ja 22.1.1918, EK.

”Hyväuskoisuuden” uhrin

Kaikesta huolimatta mikään Ingmanin toimissa ei osoita, että hänkään olisi olettanut todellisen kapinan ja sodan olevan edessä. Tosin hän oli maininnut ryhmässä 17. tammikuuta, että sosiaalidemokraatit suunnittelivat vallankaappausta.¹⁵ Lisäksi juuri ennen sodan alkamista hän ehti kirjoittaa Uuteen Suomettareen kaksi signeeraamatonta pääkirjoitusta venäläisen sotaväen poistamisesta maasta ja tuomita SDP:n puolueuuevoston, joka ei asettunutkaan vaatimaan poisvetämistä. Ingman tulkitsi, että käytännössä Suomen itsenäisyys oli jäänyt tunnustamatta ja ettei SDP ollut tahtonut otettavaksi Suomen itsenäisyyttä kohti suurinta askelta, joka olisi voitu ottaa.¹⁶ Kuitenkin hän, samoin kuin muutkin kokeneet porvaripoliitikot, näyttää odottaneen vain vallinneen huonon tilanteen jatkumista ja korkeintaan marraskuun suurlakon kaltaisten ilmiöiden toistumista.

Kansan sisäinen aseellinen taistelu, kapina vallinnutta järjestystä vastaan omassa maassa ei yksinkertaisesti mahtunut ajatusmaailmaan. Suomen kansan piti olla sellaisen yläpuolella. Ingmanin sukupolven poliittinen kulttuuri ei tuntenut ennen vuotta 1917 muita poliittisen eliitin murhia kuin Bobrikovin ja Soisalon-Soinisen. Jo marraskuun suurlakko oli ollut tälle yleensä pasifistiselle sukupolvelle järkytys.

Delegaatio ja joukko senaattoreita kokoontuivat vielä 27. tammikuuta Säätytalolle neuvottelemaan. Jälkikäteen onkin syytä pidetty punakaartin amatöörimäisen otteen todistuksena sitä, että se päästi näin suuren apajan ulottuviltaan viivyttelyllään.

Neuvottelijat olivat jo selvillä vihollisuuksien alkamisesta. He pitivät Helsinkiä, Viipuria ja Turkuä menetettyinä, mutta odottivat tukeä Pohjanmaalta, Karjalasta ja Savosta. Aina jyrkkä Estlander vaati, että oli saatava Ruotsi tekemään interventio. Muut katsoivat kuitenkin mahdolltomaksi pyytää ulkomaista apua omia kansalaisia vastaan. Apu kävisi vain venäläistä sotaväkeä vastaan. Senaattori Talas ilmoitti, että Tokoi oli antanut sovintoehdot: molemmat kaartil laskisivat aseensa, venäläisten lähtöä vaadittaisiin, SDP saisi enemmistön 7-6 senaattiin, joka toteuttaisi yhteisesti sovitut reformit. Kokouksen enemmistö uskoi kuitenkin, että myöntövyys vain lisäisi vaatimuksia. Piti laatia julistus, jossa asetuttaisiin kapinaa vastaan.

Aina pragmaattiset Ingman, Ståhlberg ja Nevanlinna jäivät vähem-

---

15 Haatajan muistiinpanot 17.1.1918. Haatajan kok., EK; Lindman 1968, 223.

16 USr 24.-25.1.1918, pk:t. Ingmanin kok., k. C7, VA.

mistöön. Heidän mielestään sovittelut olivat välttämättömiä valtionvarojen ja järjestysasian vuoksi sekä ajan voittamiseksi. Kääntyminen ulkovaltojen puoleen selitettäisiin aina kääntymiseksi omia kansalaisia vastaan. Optimistien odotellessa apua Saksasta Ingman huomautti Saksan sodanjohdon vahvan miehen von Ludendorffin sanoneen, ettei Saksa auttaisi venäläisten poistamisessa maassa. Ruotsistakaan ei apua tulisi.

Ingman meni jopa niin pitkälle, että hänen mielestään porvarillisen julistuksen ei tullut painottaa rauhanomaisuutta vain työväkeä kohtaan. Piti korostaa myös, ettei sitä ollut suunnattu venäläisen sotaväen poistamiseksi. ”Menee hyvin pitkälle, jos venäl. saadaan pois täältä - vaikka sosial. enemmistösenaattiin.” Hän siis halusi varmistaa, että julistus olisi ehdottomasti defensiivinen. Hänelle tärkeä venäläisen sotaväen poistaminenkaan ei saanut näyttää aggressiiviselta, vaan pakon sanelelmalta toimenpiteeltä.

Kokous päätti tehdä kenraali Mannerheimista järjestysvallan päällikön ja ilmoittaa, ettei voitu vastata ulkomaalaisten turvallisuudesta. Eduskunta yrittäisi kokoontua seuraavana päivänä ja ilmoittaisi tunnustavansa vain laillisen senaatin. Julistuksen laatiminen jäi Ståhlbergin, Ingmanin ja Alkion huoleksi.

”Suomen kansalle” suunnattu julistus ei täyttänyt kaikkia Ingmanin maltillisuusneuvoja. Sen mukaan vieras sotaväki oli saatava pois maasta, muuten itsenäisyys tukahtuisi alkuunsa. ”Pimeät voimat” olivat turvautuneet ulkomaiseen apuun. Työväkeä vastaan ei ollut suunniteltu mitään. Julistus vakuutti tukea Svinhufvudin senaatille ja kutsui kaikkia puolustamaan itsenäisyyttä. Kaikki porvarilliset eduskuntaryhmät allekirjoittivat sen, joskin maalaisliittolaisten mielestä paperien aika oli ohi. Ingmania heidän taisteluintonsa suorastaan arvelutti.¹⁷

Ingman ja useimmat porvaripoliitikot uskoivat vielä usean päivän ajan, että levottomuudet menisivät pian ohi, suunnilleen kuten marraskuun suurlakkokin. Ingmania ei yleensä ole aiheutta syyttää herkkäuskoisesta optimismista; kuitenkin hänkin selitti ryhmälleen, ettei senaatin ja eduskunnan tulisi piilotella. Useimmat vanhasuomalaiset kansanedustajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että väkivallan takia eduskunnan ei tulisi kokoontua.¹⁸ Ingmanilla ei selvästikään ollut tietoa, että hän oli ollut

---

17 Ingmanin pvk 27.1. ja 29.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; Ingmanin muistiinpanot 27.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426; Räikkönen 1935, 205-210; Manninen 1982, 22; Haatajan muistiinpanot 27.1.1918. Haatajan kok., EK.

18 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk, päiväys epäselvä. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Haatajan muistiinpanot 27.1.1918. Haatajan kok., EK.

tammikuun 27. päivän aamusta asti punakaartin vangitsemislistalla, johon kuului 46 johtavaa porvarillista poliitikkoa.¹⁹

Vallankumousyritykseltäkään ei osattu odottaa johdonmukaista terroria. Ingman lähti 28. tammikuuta kaikessa rauhassa kaupungille kävelemään ja tarkastelemaan pankkien, liikkeiden, senaatin ja Säädytalon punakaartilaisvartioita. Edelleen hän piti eduskunnan kokoontumisen pahimpana esteenä sitä, että moni edustaja oli poissa kaupungista, eivätkä junat kulkeneet. Edes RKP:n kansanedustajan Bäckin vangitseminen ei pahemmin järkyttänyt.²⁰ Olihan sellaista tapahtunut marraskuussakin.

Ingman vakuutti päiväkirjalleen porvarien valmistautumattomuutta ja yllättyneisyyttä. Tämä onkin helppo uskoa, siksi hyväuskoista ja improvisoitua heidän toimintansa oli. Lukuun ottamatta muutaman senaattorin lähettämistä Vaasaan ei senaatinkaan pakoretkissä ja piilopaikkojen etsinnässä ollut mitään etukäteen organisoitua, ei mitään ennakkosuunnitelmaa, ja vain vastustajan yhtäläinen harrastelijamaisuus oli pelastuksena.

Ingman ei aluksi pitänyt porvaristoakaan aivan osattomana tapahtuneeseen: kuten hän muistutti ryhmälle hieman mitäs-minä-sanoin-hengessä, ”tämä on jatkoa valtuutuksien antamiselle poliisiasiassa”.²¹ Ryhmä päätti nyt, että vangitsemisuhkaa ei ollut syytä pakoilla, mutta kukin menetelköön vakaumuksensa mukaan. Kumouksen syy oli - Nevanlinnan sanoin - ”siinä mätäpaiseessa, josta nyt elää Venäjän vallankumous”. Mannerheimin nimi kuultiin ryhmässä ensimmäisen kerran.²²

Ingman puolestaan löysi syylliset vielä tässä vaiheessa omasta maasta. Hän selitti päiväkirjassaan kapinan syyksi ”läpivalheellisen” agitaation porvariston hyökkäysaikeista; se oli saanut työväen mukaansa ja pakottanut sen johtajat toimimaan.²³ 29. tammikuuta hän tulkitsi masentuneena kyseessä olevan harvainvaltainen, oligarkinen yritys kukistaa kansanvalta. Outoa oli vain se, että oligarkia nousi alhaalta. Hän tulkitsi kuitenkin ryhmän mielialan olevan reipas ja toivorikas, ”vaikka tietenkin se onnettomuus ja häpeä, minkä bolshevikkimme ovat vetäneet maamme yli, ei voi olla syvää sääliä ja surkutusta herättämättä”.²⁴

Ryhmässä liikkui mitä kirjavimpia tietoja: Mannerheim oli jo tulossa

19 Rinta-Tassi 1986, 100,101.

20 Ingmanin pvk 28.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370.

21 Haatajan muistiinpanot 27.1.1918. Haatajan kok., EK.

22 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 28.1.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkunen Paavo 1953, 320.

23 Ingmanin pvk 28.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370.

24 Ibid. 29.1.1918.

Tampereelle ja komensi 75 000 miestä; Saksasta ja Ruotsista oli tullut 5000 miestä ja aseita; suojeluskaartit olivat vallanneet Kuopion, Mikkelin, Kemin ja Kajaanin. Kyösti Haataja lausui luottavaisesti, että oli pysyteltävä Helsingissä, ”sillä vallankumousjuttu raukeaa pian”. Ja vielä ryhmä jaksoi olla huolissaan edustajanpalkoistaankin.²⁵

Vasta 30. tammikuuta alkoi yleisesti levitä huoli henkilökohtaisesta fyysisestä turvallisuudesta. Ingman sai vangitun kansanedustaja Bäckin sukulaisilta tietoja, että muutkin porvarilliset kansanedustajat aiottiin vangita. Ingman välitti tiedon delegaatiolle ja ryhmälle. Ryhmäkokous joutuikin jo vaaraan. Punakaarti alkoi panna toimeen tarkastusta viereisessä talossa, ja vartijoita oli myös sen talon edustalla, jossa ryhmä oli. ”Saimme istua pimeässä kuin mitkään varkaat, kunnes valppaat vartijamme - jotka olivat hakeneet ’aseharjoittajia’ naapuritalon vinnillä, jossa kuivatettiin pyykkiä, poistuivat.”

Kokemuksensa valossa ryhmä päätti, ettei kokouksia voitu enää pitää eikä jäsenten tullut mennä omiin asuntoihin. Oli mentävä maan alle, eikä tullut ottaa selkoa, missä toiset olivat. Ingman painotti kuitenkin yhä päiväkirjalleen haluttomuuttaan uskoa, ”etteivät kunnialliset Suomen kansan luottamusmiehet voisi olla henkilökohtaisesti turvallisina kodeissaan”.²⁶

Seuraavana päivänä harhaluulot olivat karisseet, ja tulkinta kriisin luonteesta ja sisällöstä oli muuttunut:

”Tämä taitaa olla kansamme vapaustaistelu! Näytti jo pinnalta katsoen siltä, kuin olisi kansamme saanut vapautensa ihan ilmaiseksi lahjaksi. Nyt on kuitenkin käynyt niin, että vapaus ilmeisesti on kovalla kamppailulla voitettava, jos kansamme mieli saada se. Me käymme itse asiassa nyt taisteluun vapautuaksemme - suomalais- ja venäläissyntyisistä venäläisistä.”

Ingmanin tulkinta ulottui nyt koko kansalliseen olemassaoloon ja yleismaailmalliseen sivistysjärjestykseen: yhteiskunta taisteli SDP:n johdon ja bolshevikkien liittoa vastaan säilyttääkseen kunniallisen elämän edellytykset. Bolshevikit eivät olleet suostuneet sivistyneen ja järjestettyä yhteiskuntaelämää elävän Suomen, vaan bolshevistisen Suomen itsenäisyyteen. Itsenäisyys oli tunnustettu luottaen kumoukseen. Kaappajat edustivat kansan

---

25 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 29.1. ja 30.1.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

26 Ingmanin pvk 30.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; Virkkunen Paavo 1953, 321,322.

”kaikkein huonointa, saastaisinta, kurjinta. — Me kamppailemme nyt ei ainoastaan kansamme vapauden puolesta, vaan kansamme elämän puolesta.”²⁷

Vasta nyt sota oli alkanut toden teolla Ingmanillekin, ja yksiselitteisesti vapaussotana. Porvarillisen mielipiteen mittakaavassa tämä oli hieman poikkeuksellistakin, sillä muut painottivat nimenomaan sisällissotaa ja punaisten kapinaannousua.²⁸ Tosin Ingmankaan ei unohtanut sisäistä aspektia, vaan esitti kotimaiset punaiset yhtä kohtalokkaina kuin venäläiset.

Pian Ingman sai konkreettisen todistuksen siitä, että hänkin oli uuden järjestelmän silmissä henkipatto. Hän sai kuulla, kuinka punakaartit kävivät monta kertaa etsimässä häntä kotoa ” - arvatenkin virka-asioissa!” Kaartilaiset olivat varmuuden vuoksi tarkistaneet sängyn alapuolelta pistinten avulla.²⁹

Antti Mikkolan murhan jälkeen huoli fyysisestä turvallisuudesta oli-kin entistä tuntuvampi ja aiheellisempi. Ingman, vanha varovaisuuden ja skeptisyyden äänitorvi, oli saanut huomata tapahtumien ylittäneen hänen pessimistisimmätkin kuvitelmansa.

UPTON pitää Ingmanin edellä mainittuja tammikuun 31. päivän merkintöjä todisteena siitä, että Ingmanin mielestä vain taistelujen ja kärsimysten tietä saavutettaisiin suuria. UPTONin mukaan sellaiset henkilöt voivat tervehtiä ilolla turvautumista väkivaltaan.³⁰

Tällaiselle tulkinnalle on mahdotonta löytää Ingmanin osalta mitään perusteita. UPTON on tavoittanut erityisen oivaltavasti vasemmiston ja varsin hyvin aktivistienkien ajattelutavan. Sen sijaan konservatiivien ajattelu on jäänyt hänelle vieraaksi. Hän nimittää ”vanhoja herroja” ”kovan linjan konservatiiveiksi”, mutta hänen antamansa kuva muistuttaa lähinnä venäläis- tai preussilaismallista autoritääristä konservatismia. Kuitenkin vanhasuomalaisuus oli voima, joka ei ollut perinyt etuoikeutettua valta-asemaa eikä ollut koskaan hallinnut repressiokoneistoja. Päinvastoin, liikkeen reformismi- ja radikalismikaudet eivät olleet kovin kaukana takanapäin, ja se oli tottunut sopeutumaan ja tunnustamaan massojen ja demokratian voiman. Se oli tottunut myös pasifistiseen ”sivistys”-puolustukseen. Kaikki tämä vaikutti vielä vuosina 1917 ja

---

27 Ingmanin pvk 31.1.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370.

28 Manninen 1982, 221-223.

29 Ingmanin pvk 5.2.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; Aune Ingmanin haastattelu 5.6.1991. Tekijän hallussa.

30 Upton 1980, 518.

1918 - ja myöhemminkin.

Erityisesti Ingmaniin sopii kuva autoritäärisestä konservatiivista huonosti. Hän oli ottanut ajan vaatimukset huomioon ja taipunut pitkälle. Marraskuussa hän oli venynyt henkisesti jopa valtalain faktiseen toteutumiseen valtionhoitajakiistojen yhteydessä. Tammikuussa hän jarrutti järjestysasian saamaa ratkaisua, suuntautui ulkopoliittiseen puolueettomuuteen ja suhtautui yllättävän naiivisti sodan puhkeamiseen. Hänen linjansa ”kovuus” tai väkivallan ”ilolla tervehtiminen” ovat väitteitä, jotka eivät kestä vertailua tosiasioihin.

”Inhorealismistaan” huolimatta Ingman oli ollut oikeustaistelun ja legalistisen ajan kasvatti, etenkin kun legalismi oli vuoden 1917 oloissa ainoa keino puolustaa konservatiisia arvoja. Hän oli täyttänyt konservatiivin tunnusmerkit jokseenkin joka suhteessa, mutta ilman RKP:n ”vanhoille herroille” ominaista jyrkkyyttä tai luottamusta ”laadun ylivoiman” voittoon massojen painoa vastaan. Vallinneissa oloissa hänen historiallinen ja legalistinen perspektiivinsä sisälsi kuitenkin heikkouden: kun hän katsoi kauaksi tulevaisuuteen ja pohti, mikä tuntui pitkällä tähtäyksellä mahdolliselta ja mikä ei, lyhyen aikavälin mahdollisuudet ja akuutit tarpeet jäivät usein näkemättä. Päivänpolitiikkaa ei voitu tehdä menestyksekkäästi vain pitkällä perspektiivillä. Niinpä Ingmanin rinnalle alkoi omassakin puolueessa nousta kilpailijoita.

Tammikuusta 1918 alkaen ei kuitenkaan ollut vaarassa vain poliittinen, vaan myös fyysinen tulevaisuus. Alkoi kahden ja puolen kuukauden pakollinen piileskely yrittäen ymmärtää aikaa, jolle oli vaikeaa löytää selityksiä konservatiivisesta maailmankuvasta käsin.

6.4. Kiihkoton yhteiskunta-analyysi sodasta huolimatta

”Alhaison” vallan alla

UPTON kirjoittaa sinällään varsin oikeaan osuen, että sota-ajan punaisessa Suomessa porvariston todellinen kärsimys oli sen tavanomaisen arvoaseman ja vallan menetyksessä ja terrorin pelossa. Terrori ei ollut ylhäältä johdettua eikä johdonmukaista, vaan juuri arvaamattomuudessaan ja mielivaltaisuudessaan pelottavaa. Punaisen järjestelmän toimenpiteet sisäisen vihollisen kurissapitämiseksi olivat niin lempeitä, että

siitä oli sille itselleen vahinkoa.¹

”Lempeyden” korostamisessa unohdetaan kuitenkin psykologis-historiallinen näkökulma. Punainen terrori nimittäin ylitti paitsi sen, mitä tuon ajan ihmiset olivat koskaan kokeneet, myös sen, mitä he olivat pitäneet mahdollisenakaan. Heillä ei ollut vertailukohdetta myöhempiin aikoihin, Auschwitzeihin ja Gulageihin. Vanhat perustuslailliset vertasivat uutta sortoa sen sijaan Bobrikovin ja Seynin aikaan ja saivat näin todistettua itselleen, että se ylitti pahuuden aiemman lakipisteen. Mikko-lan murhan jälkeen ei ollutkaan mitään, mitä olisi pidetty liian pahana uskottavaksi punaisista. SDP:n asettamasta vallankumoushallituksesta eli kansanvaltuuskunnasta tuli porvarillisessa kielenkäytössä nopeasti ”kansankavalluskunta”, ja kaikki SDP:n johdon aiemmat tekemiset ”valkenivat” pitkäaikaiseksi, johdonmukaiseksi pyrkimykseksi kapinaan.

Juuri tammikuun 1918 hyväuskoinen pettymys sekä punakaartien terrorin laatu ja mittakaava takasivat, että reaktiosta tuli niin jyrkkä ja pitkäaikainen kuin siitä tuli. Samaan kuoppaan ei aiottu pudota toista kertaa.

Pelon ja inhon lisäksi punaisiin vallanpitäjiin suhtauduttiin aluksi myös ylemmyydentuntoisella halveksunnalla. Virkamiehistö ryhtyi lakoon, ja porvariston taholta seurattiin itseksään ilkkuen ja pilkaten punaisten heikkoja yrityksiä saada hallinto ja talous taas toimimaan. Sosialistijohto oli porvarien silmissä kauttaaltaan kiihotuksesta eläviä ammattidemagogeja, ruumiillisesta työstä ja käytännöstä tietämättömiä dogmaattisia diletantteja, jotka vain jäljittelivät orjallisesti bolshevismia. Taitaviksi heidät myönnettiin korkeintaan kieroudessa.²

Punaisten kykyjen ja sivistyksen puutteesta löydettiin myös varmin tae valkoisten lopullisesta voitosta, jonka ei arveltu olevan kovin kaukana. Paavo Virkkunen kirjoittaa muistelmissaan, että jos olisi jo aluksi tiedetty kapina-ajan kestävän yli kolme kuukautta, se olisi tuntunut mahdottomalta kestää.³

Turvasuojien saaminen tutuilta ja tuntemattomilta ei tosin tuottanut vaikeuksia. Suosittuja piilopaikkoja olivat yksityisasuntojen lisäksi sairaalat, sillä punakaarti suhtautui täydellä vakavuudella lääkärikunnan vastalauseisiin. Monet varjelivat itseään turvautumalla ulkomaalaisiin tai esiintymällä sellaisina. Punakaartin kokemattomuus ja kykenemättö-

---

1 Upton 1981, 200-204.

2 Lappalainen 1981a, 49-52; Vares 1989, 274-279.

3 Virkkunen Paavo 1953, 322.

myys johdonmukaiseen terrorismiin oli miltei paras liittolainen. Maalaisliitto, nuorsuomalaiset, RKP ja jopa delegaatiokin onnistuivat pitämään useitakin salaisia, joskin hyvin vajaalukuisia kokouksia.

Alkuvaiheessa monet tunsivat omantunnontuskiakin ”pelkurimaisesta” pakoilusta, mutta Mikkolan murha ja sittemmin Eero Erkon vangitseminen maaliskuussa sekä huhut porvarillisten panttivankien ottamisesta muuttivat käsityksiä. Vapautuksen viipyminen, elintarvikepula ja passiivisuus alkoivat samaan aikaan levittää pessimismiä. Brest-Litovskin rauhansopimuksen, suomalais-saksalaisen sopimuksen ja Venäjän Itämeren-laivaston poistumisen jälkeen optimismi palasi, ja sitten odotettiin jo enemmän saksalaisia kuin Mannerheimia.⁴

Mitä Ingmaniin tulee, hän oli jo fyysisiltä ominaisuuksiltaan mahdollisimman helposti tunnistettavissa, joten hänellä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin passiivinen piileskely tuttavien luona. Kosketukset muihin eivät katkenneet aivan täysin alkuperäisistä sopimuksista huolimatta. Käytännössä oli kuitenkin kulkenut loppuunsa asti se kehitys, joka oli alkanut jo bolshevikkikaappauksesta: Ingman oli radikaalin aikakauden heiteltävänä eikä pystynyt vaikuttamaan tapahtumiin. Valkoiseen Suomeen levisi jopa tietoja, että hänetkin olisi surmattu.

Alkupäivien jälkeen Ingman piti päiväkirjaa enää satunnaisesti, maaliskuussa tuskin ollenkaan. Hän sai tuntea olevansa samanlaisessa tiedotusmotissa kuin muutkin:

”On kerrassaan outoa olla tällä lailla säkissä, ja saada vain pienissä annoksissa tietoja - epävarmoja - maailmasta. — Olen näinä päivinä saanut tietooni vain sen minkä koko maailma tietää - mutta se onkin jo koko joukon enemmän kuin mitä on todellista. Punakaartilaiden veriteot ovat sellaisia, ettei tahdo niitä käsittää; kuinka paljon vangittuja he lienevätkään jo murhanneet! — Siitä ei ole epäilystä: kansallemme on nyt kaikki joko menetettävänä tai voitettavana. Siihen ’puolivälin’ tilaan, missä viime vuodet olemme eläneet, emme jää.”

Oli torjuttava sekä antaa mennä-politiikan Kharybdis että koston ja taantumuksen Skylla: piti ryhtyä poistamaan epäkohtia.

Ingmanin mukaan lopputulos olisi varma, jos kapina saataisiin hoitaa itse. Bolshevikkien sotaväki teki kuitenkin ratkaisun epävarmaksi. Tulkitessaan kapinan syitä Ingman ei jaksanut uuseimmista muista poiketen uskoa entisten kansanedustajatoverien täydelliseen pahuuteen, vaan kat-

---

4 Vares 1989, 274-283, 286-287.

soi, että kapinaa johtivat kuritushuoneaineekset. Manner, Kuusinen, Tokoi, Sirola ym. olivat vain näennäisesti ja pakosta etunenässä. Muutoin Ingmaninkin tulkinta oli mustavalkoinen:

"Olisi tämä jotenkin toivotonta, ellei käsittäisi, että me nyt käymme etujoukon taistelua kaiken sen puolesta, mikä ihmiskunnalle on jonkun arvoista: sivistyksen, siveyden, kunnollisuuden puolesta, sitä vastaan, mikä ihmiseläimessä on alhaisinta, raainta, kurjinta. — meidät on asetettu sivistyksen etuvartijoina taistelemaan sitä suunnatonta saastaa vastaan, mikä Venäjän syvimmistä lähtököistä nyt uhkaa vuotaa yli maan, upottamaan ihmiskunnan tähänastiset saavutukset."⁵

Oikeistoreaktiota vastaan

Vaikka Ingmaninkin tulkinta kapinan perussyystä oli vivahteeton, hänen johtopäätöksensä eivät muuten noudattaneet vallinnutta linjaa. Hän ei liioin ollut yhtä kärsimätön kuin muut, vaan suorastaan ihaili Mannerheimin varovaisuutta ja perusteellisuutta: "Pyrkii sulkemaan suuren nuotan a'la Hindenburg."⁶

Ingman ei joutunut kokonaan syrjään käytännön töistäkään, vaan oli mukana laatimassa porvarillisia julistuksia sodasta.⁷ Ne olivat ajan vaatimia propagandistisia taistelujulistuksia; sen sijaan maaliskuun puolivälin jälkeen - selvästi ennen Tampereen taistelua ja saksalaisten maihinnousua Hankoon - valmistunut muistio "Sisäpolitiikastamme" on huomattavasti syvällisempi ja analysoivampi. Se edusti tyypillistä realismilla ja epämiellyttävillä tosiasioilla pommittavaa suomettarelaista Ingmania, vaikka siinäkin oli tilanteesta johtuen kiivaita sanavalintoja.

Muistionsa aluksi Ingman pohti, oliko tai edes voisiko Suomi olla edistyksen edelläkävijäkansa, kuten monet halusivat uskoa. Vasemmisto yritti kapinallaankin toteuttaa juuri tätä käsitystään. Kansanvaltuuskunnan valtiosäännön ihanuudenkin piti olla mallina muille kansoille "sikäli kun he kypsyivät sellaiselle korkealle asteelle nousemaan". Edelläkävijäaate oli kuitenkin kohdistunut vain uusien lakien laatimiseen, ei siveel-

5 Joitakin poliittisia muistoja kapinan edelliseltä ja sen ajalta, Ingmanin pvk 5.-6.2.1918, 9.2.1918, 12.2.1918, 14.-15.2.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; ks. myös Manninen 1982, 166, 207, 208.

6 Ingmanin pvk 9.2.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370.

7 Pää Pystyyn, Porvarit!, 8.3.1918, Kansalaiset. Kestävyyttä, kestävyyttä, s.a., Valheen merkeissä, 20.3.1918, Valheen sankarit, 17.3.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; Manninen 1982, 203; Taistelu Suomessa, 18.2.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426.

lisen kunnon, taloudellisen ja henkisen kulttuurin nostamiseen, kuten olisi pitänyt. Lakitehtailu ei ollut tapahtunut vallitsevien olojen pohjalta. Oli tunnustettava, että Suomen olot eivät olleet niin edistyneitä, että niihin nojautuva lainsäädäntö kelpaisi malliksi muille kansoille. Lait eivät luoneet vallitsevia oloja ja edellytyksiä tai uusia arvoja, ja edistystä tarkoittavakin laki oli huono, jos se ei vastannut oloja.

Joidenkin mielestä Venäjän neuvostotasavallan tulisi sopia malliksi kaikille, Ingman kirjoitti. Mutta neuvostojärjestelmä oli vienyt Venäjän tilaan, joka oli oikeudettomampi kuin synkimmän itsevaltiudenkaan aikana. Vaikka järjestelmä sopisi Venäjälle erinomaisestikin, niin se todistaisi vain, että se sopi kansalle, joka oli valtiollisesti kehittymätön, sivistystasoltaan alhainen ja taloudellisesti kurjassa asemassa. Kehittyneemmille maille se ei sopisi silloinkaan, Ingman tulkitsi.

Mitä taas tuli Suomeen, Suomi oli verrattomasti jäljessä esimerkiksi Saksasta. Opetus ja sivistys olivat puutteellisia, maatalous, teollisuus ja kauppa alkeellisia, valtiollinen ja yhteiskunnallinen kasvatus vuosikymmeniä jäljessä. Samoin oli siveellisen kunnon, työtarmon ja kansallisen kunniantunnon laita. Edelläkävijäajattelulle ei ollut mitään perusteita. Oli pyrittävä kehittyneempien kulttuurikansojen tasalle, otettava huomioon niiden saavutukset ja istutettava ne suomalaisen maaperään, mutta suomalaisen hengen läpituunkemina. Se veisi aikaa, mutta vain siten syntyisi todellinen kansallinen kulttuuri. Muuten

”saadaan aikaan samanlainen tulos, kuin jos sivistymätön ihminen pukee päälleen koreat vaatteet, oppii ulkoa muutamia kauniita fraaseja ja sitten asettautuu sivistystä ihmisille opettamaan”.

Ingmanin näkemyksestä voidaan tunnistaa lähes kaikki konservatiivisen yhteiskunta- ja kehitysanalyysin peruselementit. Vain kova työ ja sivistys, ei nousukasmainen politikointi ja diletanttimainen teoretisointi, veivät eteenpäin: ”Askel askeleelta, sitkeästi ponnistaen tulee meidän koettaa nousta kukkuloille”. Konservatiivista oli myös vaatimus rakentaa vanhalle pohjalle.

Tästä näkemyksestään huolimatta Ingman ei suositellut sisäpolitiikkaan käännöstä oikealle, vaan nimenomaisesti torjui sen. Lähtökohdaksi oli otettava, että enin osa kansasta oli vähäväkistä, demokraattista ja vihamielistä ”herrojen” vallalle. Tämä oli pitänyt yllä sosialismia ja vienyt sen menestyksiin huolimatta sen epäsuosituista piirteistä, kuten antikristillisyydestä, kansallisuuden halveksunnasta ja viimeaikaisesta venäläisrakkaudesta. Päätaavoitteena tuli olla sosiaalidemokratian vaikutuksen vähentäminen kansassa, mutta se ei onnistuisi lainsäädännöllä.

Siten ennemminkin lisättäisiin sosialismin kannatusta. Askel oikealle voisi viedä yhä pahempaan pirstoutumiseen.

Ingman ei hyväksynyt edes marraskuun 1917 kunnallislakien muuttamista, vaikka niillä oli vanhojen porvaripuolueiden keskuudessa erityisen huono ultrademokraattinen maine ja vaikka hän itsekin oli niitä vastustanut kesällä 1917. Ingmanin mukaan olisi sosialisteille erinomainen valtti, jos he saisivat tilaisuuden osoittaa, että porvarien kansanvaltaisuus loppui heti, kun nämä saivat vallan. Ei pitänyt rangaista koko vähäväkisten luokkaa siitä, että osa oli lähtenyt rikoksen teille; sen sijaan kapinan palvelukseen antautuneet järjestöt ja lehdet tarvitsivat rangaistuksen ja uudet säännökset. Kysymyksen monarkisen hallitusmuodon säilyttämisestä - Ingmanin siis edellytti vuoden 1772 hallitusmuodon olleen yhä voimassa - hän sivuutti tällä kertaa.

”Tulen siis siihen tulokseen, että porvarillisten puolueiden edelleen on noudatettava samaa sisäpoliittista suuntaa kuin tähänkin asti. Käännös oikealle ei meitä auta; se tulisi päinvastoin vakaumukseni mukaan edistämään sosialismin voimistumista.”⁸

Konservatiivisia lähtökohtia seurasi siis yllättävän maltillinen ja kiihkoton johtopäätös. Ingman myönsi, että kiihotukselle oli ollut todellisiin epäkohtiin perustunutta maaperää, ja hän lähti siitä, että aseellisesta tappiostaan huolimatta sosialismi ei katoaisi minnekään, vaan säilyisi vahvana. Esimerkiksi Alkioon verrattuna, jonka mielestä kansa seiso i tai kaatui sosiaalidemokratian hävittämisen mukana,⁹ Ingmanin johtopäätökset olivat hyvin maltillisia. Itsenäisyys henkiset poliitikot olivat yleensäkin optimistisempia sosialismin selkärangan murtumisen suhteen kuin suomettarelaiset.¹⁰

Ingmanin johtopäätökset muistuttavat hyvin pitkälle Ståhlbergin kuuluisaa ”Tulevaisuuden lähtökohtia”,¹¹ ja hän siirsi ne paperille jo kuu-kausi ennen kuin Ståhlbergin artikkelit julkaistiin. Ei kuitenkaan liene syytä etsiä suoranaisia vaikutussuhteita heidän tekstiensä väliltä. Heidän poliittinen ajattelunsa oli ollut kauan hyvin samanlaista ja heidän yhteistyöllään oli pitkä historia, joten on luonnollista, että heidän tulkintansa päättyivät taas lähekkäin toisistaan riippumattominakin. Suurin ero oli

---

8 Sisäpolitiikastamme, 17.3.1918. Ingmanin kok., VA Y 2369.

9 Alkion pvk 5.4.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

10 Ks. esim. Hultin 1938, 351; P.J.Hynninen A.H.Saastamoiselle 26.4.1918. Saastamoisen kok., k. 5, VA.

11 HS 16.4. ja 18.4.1918. Tulevaisuuden lähtökohtia; Blomstedt 1969, 352-354.

siinä, että Ståhlberg oli avoimesti tasavallan puolella, Ingman nimenomaisesti sivuutti valtiomuotokysymyksen ja käytti konservatiivisempia argumentteja.

Myös eduskunnan uudistamiskysymyksessä Ingman omaksui entistä puolustavan ja vanhoillista muutosta torjuvan kannan.

RKP:n piirissä oli laadittu vapauttajia odoteltaessa promemorioita kaksikamarisuuden ja intressiedustuksen puolesta. Merkittävin näistä oli Wreden laatima. Sen mukaan uusi kamari voisi torjua huonoja lakeja ja tukea hallitusta hetkellistä kiihtymystä ja hätiköityä uudistusintoa vastaan. Vain sen avulla hallitus voisi rakentaa vastapainoa eduskunnalle, etenkin kun parlamentarismi toteutettaisiin. Uuteen kamariin tuli valita 85-88 intressiedustajaa lähinnä vanhalta säätyedustuspohjalta.¹² Estlanderin mallit olivat Wredeäkin vanhoillisempia. Hän esitti jo parlamentarismista luopumista;¹³ Wrede yhtyi tähän vasta myöhemmin.

Ingman ei kuitenkaan innostunut Wredenkaan suunnitelmasta; hän olikin torjunut jo ”Sisäpolitiikastamme”-muistiossa niin kaksikamarisuuden kuin intressiedustuksen. Hän ei olisi ollut konservatiivinen meritokraatti, ellei hän olisi periaatteessa myöntänyt, että uuden kamarin edustajien kokemus ja taito voisivat olla eduksi. Käytännössä uusi kamari voisi kuitenkin vain hyväksyä tai hylätä toisen kamarin lakiehdotuksia. Se voisi estää heikkojen lakien syntymisen tehokkaammin kuin hallitus, mutta tuskin se jaksaisi kestää toisen kamarin ja kansalaismielipiteen painostusta suurissa ja tärkeissä asioissa. Oli myös epävarmaa, kykenisikö se tukemaan hallitusta, jolla ei ollut toisen kamarin tukea. Sitä paitsi eduskunta piti totuttaa siihen, että kun se kaatoi hallituksen, sen oli otettava edesvastuu.

Kaksikamarijärjestelmä ei liioin auttaisi tärkeimmässä tehtävässä, sosialistien vaikutusvallan vähentämisessä. Päinvastoin, nämä esittäisivät kaksikamarisuuden agitatorisesti työväen oikeuksien riistämisenä ja puolustelisivat kapinaa välttämättömänä puolustustoimenpiteenä. Tämä lisäisi heidän kannatustaan vähäväkisten keskuudessa, ja jokaisessa vaalissa taisteltaisiin myös ensimmäisen kamarin olemassaolosta. Se ei lopulta uskaltaisi asettua toista kamaria vastaan. Oli myös vaarana, että ensimmäisen kamarin olemassaolo tuudittaisi porvarit väärään turvallisuudentunteeseen ja vähentäisi heidän äänestysaktiivisuuttaan toisen

---

12 P.M. i frågan om representationssystemet (kaksi toisistaan hiukan poikkeavaa versiota), s.a. Wredes saml., k. 8, AAB; Vares 1993a, 46.

13 Estlanderin promemoria 23.4.1918, kirjekonsepti Svinhufvudille 2.4.1918. Estlanders saml., k. 9, AAB; Vares 1992c, 225-227.

kamarin vaaleissa. Tuloksena olisi sosiaalidemokraattien lisääntynyt vaikutusvalta toisessa kamarissa.

Kun SDP:n kansanedustajista puuttuisi nyt ehkä yli puolet, uudistus voisi mennä läpi, mutta poikkeusoloissa syntyneenä sen asema olisi heikko. Yhteiskuntaa säilyttävien ainesten valtaa oli parempi lujittaa lisäämällä hallituksen valtaa hallitusmuodon säännöksillä, kuitenkin huolehtien siitä, ettei hallitus voisi noudattaa eduskunnasta täysin riipumatonta politiikkaa.¹⁴

Ero ”perityn” ja ”saavutetun” vallan edustajien näkemyksissä oli jälleen kerran selvä. RKP-lainen konservatismi halusi tavallaan kääntää kelloa 20 vuotta taaksepäin ”vanhoihin hyviin aikoihin” ja palata vanhanmalliseen ”herraseurapolitiikkaan”; ingmanilainen vanhasuomalainen konservatismi ei ollut valmis menemään yhtä pitkälle. Ingmanin ajattelussa oli edelleen jäänteitä vanhasta suurlakkotuulahduksesta. Hän tunnusti demokratian voiman, joskaan ei aina sen käytännön politiikan järjestyttää. Sitä paitsi liian elitistinen herraseurapolitiikka ei ollut vanhasuomalaisille yhtä lailla tavoittelemisen arvoinen vaihtoehto kuin ruotsalaisuudelle; sellaisessa konseptiossa heidät itsensäkin tavallaan laskettiin vähempilähjaiseen massaan.

Ingman ei ollut ainoa realistinen ilonpilaaja. Paasikivi ilmoitti omassa promemoriassaan yhtyvän Ingmanin mielipiteisiin, ja samalla perusteella: uusi kamari ei korjaisi suurinta pahaa, toisen kamarin kokoonpanoa. Paasikivikään ei uskonut, että kapina vähentäisi merkittävästi sosiaalidemokraattien kannatusta. Ainoa mahdollisesti toteuttamiskelpoinen ratkaisu oli lisäänen myöntäminen maanomistajille. Paasikivi pohti myös Ingmanin sivuuttamaa valtiomuotoasia ja tuli siihen tulokseen, että Saksa-suuntaus ja saksalainen monarkki olivat ainoa mahdollisuus, ”miltei ehdoton edellytys” itsenäisyyden säilyttämiselle.¹⁵

Sodan loppuvaiheessa Ingman pohti politiikkaa myös kirjeitse ainakin A.O. Kairamon kanssa. Tyypillistä Ingmanin realistiselle kiihkottomuudelle on, että eräässä kirjeessään maaliskuun lopulla hän kritisoi Kairamon venäläisvastaisuutta. Hän myönsi, että Venäjältä ei tietenkään saataisi poliittisesti tai moraalisesti mitään hyvää. Mutta Venäjä oli jäämässä ilman merenrannikkoa, joten Suomella oli mahdollisuus rikastua sen kustannuksella.

---

14 Muutamia näkökohtia kysymyksessä kaksikamarijärjestelmän toimeenpanemisesta meillä, 5.4.1918. Ingmanin kok., VA Y 2370; ks. myös Wredes saml., k. 8, ÅAB, Danielson-Kalmarin kok., k. 34, VA.

15 Mietelmiä 10.4.1918. Paasikiven kok., k. VI:20, VA.

"Onhan meillä sitäpaitsi Venäjän yhteydessä viime vuosikymmeniin asti ollut siksi siedettävät olot, ettei meidän pitäisi aivan räikeästi kohdella Venäjää. Ylipäänsä olisi mielestäni suotavaa, että välimme Venäjän kanssa olisivat hyvät, kuitenkin siten, että päänäkökohtana suhteessamme Venäjään on: noli me tangere!"¹⁶

Ingman ei kainostellut myöskään radikaaleja taloudellisia toimia kapinan jälkeisen ajan selvittämiseksi. Hän suunnitteli samanlaista kerta-kaikkista verotusta kuin sotaa käyvässä Saksassa oli toimeenpantu. Asia olisi valmisteltava jo ennen eduskunnan kokoontumista. Kirjeen loppuosa oli jo miltei leppoisa:

"Olen nyt kamariherrana yhdeksättä viikkoa. Minulla ei eläissäni ole ollut tällaista lomaa - vahinko vain, ettei sitä voi käyttää vapaasti. Toivottavasti tämä joskus loppuu - loppuihan Egyptin pimeyskin."¹⁷

Kairamo kannatti pikaisia uusia eduskuntavaaleja, ja hänen tekstistään voi päätellä Ingmanin olleen samaa mieltä. Kairamo oli joka suhteessa Ingmania jyrkempi: yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli "mieletön ja ehdottomasti turmiollinen", mutta sitä ei kannattaisi vastustaa - vielä. Muutoin oli toimittava kuten maan etu vaati "roskaväen" taantumushuodoista riippumatta.¹⁸

Ingman ei pohtinut lähemmin kapinallisten tuomitsemiskysymystä, mutta hänen muistioissaan ei ole sijaa ainakaan kiihkeälle puhdistus-mentaliteetille. PAAVOLAINEN esittelee kirjassaan valkoisesta terroristista erästä Ingmanin kokoelmassa olevaa muistiota, jota hän pitää hyvin humanoina ja eettisenä toteutuneeseen käytäntöön verrattuna. Se ei ollut Ingmanin laatima, ja välittäessään sen eteenpäin Ingman kommentoi sitä mahdolltomaksi. Merkille pantavaa kuitenkin on, ettei hän perustellut tätä millään "parantavalla leikkauksella", poliittisella tarkoituksenmukaisuudella tai edes sisältövioilla, vaan pelkästään juridisilla ja teknisillä näkökohdilla. Hän myönsikin, että asia muuttuisi, jos esitystä ajateltaisiin tuomittujen amnestiaperusteeksi.¹⁹

---

16 Ingman Kairamolle 27.3.1918. Kairamon kok., k. 7, VA. - Arkistomerkinnöissä on kirjeen saajaa, "Peltosta", arveltu Gebhardiksi, mutta tätä vastaan puhuu se, että "Peltosen" kirjeet on päivätty Helsingissä, eikä Gebhard ollut edes Suomessa. Kimmo IKONEN on osoittanut "Peltosen" olleen Kairamo (Ikonen 1991, 155).

17 Ingman Kairamolle 30.3.1918. Kairamon kok., k. 7, VA.

18 "Peltonen" Ingmanille 3.4. ja 9.4.1918. Ingmanin kok., VA Y 2339.

19 Paavolainen 1967, 311-313. - IKONEN mainitsee Ingmanin kielteisen kannan, mutta ei sitä, että Ingmanin perustelut olivat vain juridisia (Ikonen 1991, 159).

SALOKORPI on kutsunut Ingmanin vielä välttelevää suhtautumista monarkiaan vuoden 1906 näkökulmaksi kevään 1918 maailmassa.²⁰ Tämä pitää täysin paikkansa, eikä vain monarkismin suhteen. Ingmanin vaistomainen reaktio oli edelleen varautua pahan päivän varalle ilman idealistista voitonuskoa. Sama koski Paasikiveä, joka oli kuitenkin valmis menemään pitemmälle ja haki perustelunsa herkemmin ulkopoliitikasta Ingmanin ajattelun lähtiessä sisäpolitiikasta. Ingman ei nähnyt mahdollisuuksia asettaa ”maan etua” sisäpoliittisten reaktioiden edelle. Kaiken kaikkiaan sota-ajalla oli hämmästyttävän vähäinen vaikutus Ingmanin pitkän linjan ajatteluun.

Työmies mainitsi kuitenkin maaliskuun lopussa Ingmanin nimen ensimmäisenä ja Ståhlbergin toisena luettellessaan vaarallisia vanhoillisia; sitten seurasivat Arajärvi, Nevanlinna, Setälä ja Wrede.²¹ Lehdelle oli tuttua vain Ingmanin antisosialistinen julkipoliittikka, ei porvariston sisäinen mielipiteenvaihto.

Työmiehen historia oli kuitenkin pian lopussa, kun taas Ingman astui takaisin valtiolliseen eturiviin - kannaltaan paljon parempaan tilanteeseen kuin vuonna 1917. Saksalaisten hyökkäys Helsinkiin alkoi 12. huhtikuuta, ja seuraavana iltana kello 19 merkittiin Itämeren-divisioonan sotapäiväkirjaan: ”Helsingfors ist in allen Stadtteilen von deutschen Truppen besetzt.”²²

Valkoisten reaktio oli pitkän epävarmuuden jälkeen suorastaan euforinen ja saksalaisuutta palvova. Aktivisti, entinen Uuden Suomettaren päätoimittaja P.J. Hynninen kirjoitti tuttavalleen, että sosialismi ja entente-mielisyys olivat ”kuin pesusienellä poispyyhityt”, ja ivasi voitonriemuisena entisten entente-mielisten nopeita kääntymyksiä saksalaismielisiksi.²³ Saksalaisjoukkojen kuri ja järjestys hurmasivat porvarillisen yleisen mielipiteen, joka teki mielessään imartelevia vertailuja venäläisiin sotilaisiin. Suuri osa entisistä ympärysvaltojen myötäilijöistäkin taipui saksalaismielisyyden aaltoon reaalioliittisista järkeisistä ja ”anarkian” ope-
tusten vakuuttamina.²⁴

Vanhat vaikutuskanavat olivat taas avautuneet Ingmanin kaltaisille politiikan jyrrille, kun delegaatio alkoi jälleen kokoontua ja selvittää

---

20 Salokorpi 1988, 316.

21 Työmies 31.3.1918, pk.

22 Itämeren-divisioonan sotapäiväkirja 12.4. ja 13.4.1918. Ostsee-Divisionin kok., rulla 1, SA; Lappalainen 1981b, 178-184; Ludendorff 1919, 252; Menger 1974, 197-201.

23 Hynninen Saastamoiselle 26.4.1918. Saastamoisen kok., k. 5, VA.

24 Vares 1989, 288-294.

Helsingin punaista poliittista kuolinpesää. Pitkien vaikeiden aikojen jälkeen tuntui siltä, että vuosien oikeustaistelusta ja kärsimyksistä oli saatu palkkio ja että mahdollisuudet olivat kerrankin auki ensi sijassa hyvään - Saksan ja oman armeijan tuen sekä sosialistien poissaolon ansiosta. Ingman reagoi kuitenkin yhä ensi sijassa poliittisen perinteensä, ei tulevaisuusoptimismin pohjalta.

7. Monarkisti – olojen mukaan (huhtikuu – marraskuu 1918)

7.1. Valkoinen sisäpolitiikka

Kapinan jälkihoito

Keväällä 1918 valkoisella puolella vallinnutta henkistä ilmapiiriä on varsin vaikeaa tavoittaa sitä edeltäneiden aikojen tai nykyajan arvostusten pohjalta. Pähkinänkuoressa ilmaistuna valkoinen osapuoli katsoi saaneensa yhtäikaa sekä Marathonin voiton että onnellisesti päättyneen Thermopylain, jossa Efialteskin oli saanut rangaistuksensa. Voiton ja kansallisen ”ylösnousemuksen” euforiassa jäi sodan sisäinen tragiikka-kin hetkeksi taka-alalle.

Päästyään ilmestymään etelän porvarilliset lehdet tilittäytyivät kiihkeästi kapinatapahtumiin. Kiihkeimpiä olivat aktivistiset ja ruotsinkieliset lehdet, jotka painottivat ennen kaikkea rikos- ja petturuusnäkökulmaa. Vanhasuomalaiset toivat yleensä esille myös sen, että oloissakin oli ollut vikaa ja että reformeja tarvittiin. Nuorsuomalaisten varpussiipi näki vielä enemmän vivahteita. Ståhlbergin ”Tulevaisuuden lähtökohtia” tiivistä tämän leirin tunteet.¹

Pelon ja paineen alla muodostuneet yhteiset hyvä-paha-tulkinnat eivät

---

¹ Ks. esim. AI 8.4.1918, 10.4.1918, 20.-21.4.1918, 24.4.1918, pk:t; HS 16.4. ja 18.4.1918, pk:t; Hbl 15.4. ja 17.4.1918, pk:t; KAI 9.5.1918, pk; TS 15.4.1918, pk; UA 14.-17.4.1918, 21.4.1918, pk:t; UP 15.4. ja 20.4.1918, pk:t; USr 14.-16.4.1918, pk:t; Wiipuri 12.5.1918, pk; nuorsuomalaisten ståhlbergilaisista ks. myös Virrankoski 1988, 96-100.

Kuvat 23, 24: Nämä väenpaljoudet Senaatintorilla saattoi konservatiivien hyväksyä: saksalainen paraati vapautuksen jälkeen 14.4.1918 (kuva 23) ja voitonparaati 16.5.1918 (kuva 24). Ensimmäisen kerran pariinkymmeneen vuoteen vallitsi todellinen etsikkoaika konservatiivisille pyrkimyksille, joista monarkia ei ollut edes jyrkimpiä. Ingman oli kuitenkin riittävän realisti ja pessimisti tajutakseen, että kyseessä oli epänormaalien olojen aiheuttama tilanne, jonka varaan ei ollut syytä rakentaa liikaa. (Kuvat Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

kyenneet estämään sitä, että eri leirit tekivät hyvin erilaisia johtopäätöksiä. Jyrkimpiä olivat toisaalta "perityn vallan" edustajat, joille tapahtumat edustivat selvimmin "alhaisen kapinaa", toisaalta "toiminnan miehet", joille sota edusti taisteluperinteen loogista jatkoa.

Ingman esitti julkisen kapinatulkintansa toukokuussa Uuden Suometaren signeerauissa pääkirjoituksissaan "Vedenpaisumuksen päättyes-

sä”. Niitä tarkasteltaessa on muistettava, että Nevanlinna oli - hyvin tietoisena Ingmanin varauksellisista mielipiteistä - juuri saattanut julkisuuteen ajatukset mm. eduskunnan kaksikamarisuudesta ja intressiedustuksesta. Siitä huolimatta Ingman oli yhä haluton tekemään yhtä jyrkkiä johtopäätöksiä.

Kapinasyytä pohtiessaan Ingman kysyi, oliko sota ollut välttämätön, ja päätyi siihen, ettei se ollut ollut sitä valtiollisen vapauden osalta. Venäjä oli ollut liian heikko estämään itsenäisyyttä, eikä valtiollinen vapaus olisi vaatinut kansalaissotaa. Syypäinä olivat omat kansalaiset, jotka olivat halunneet tuhota isiltä perityn yhteiskuntajärjestyksen itsekkäiden pyyteidensä takia. Kapinaa ei olisi tarvittu sosiaalidemokraattien itsepuolustukseksikaan, sillä porvarit olivat valmistautuneet suojaamaan vain kaikkien laillisia oikeuksia, henkeä ja omaisuutta - niitäkin huonosti. Taloudellinen tila oli ollut vaikea, mutta sekään ei kelvannut kapinasyyksi, sillä kapinalla ei ollut ollut nälkäkapinan luonnetta.

Ingman siis torjui puhdasoppisen vapaussotatulkinnan, mutta palasi kuitenkin siihen kiertotietä: kapinan syy oli Venäjältä tullut tartunta, joka oli löytänyt Suomen oloista otollista maaperää. Kapinaa oli yritetty jo marraskuun 1917 suurlakon yhteydessä, mutta johtajat olivat olleet silloin vielä epävarmoja.

Mikä sitten selitti kapinan laajan kannatuksen? Ingman esitti syiksi harhалуulot ihannevaltakunnasta ja tulevasta voitosta. Osa oli pakotettu mukaan. Kansassa oli ollut sivistyksellisiä ja siveellisiä puutteita. Kansaa ei olisi voitu harhauttaa, jos se olisi ollut edes suunnilleen Ruotsin tai Saksan tasolla. Ingman päätyi siis tavallaan ”helppoon” selitykseen: varsinaisia kapinallisia oli ollut vähän, ja nämä olivat nostattaneet kapinan itsekkään omanvoitonpyyntinsä vuoksi.

Sen suhteen, mitä oli tehtävä asiointilan parantamiseksi, Ingman liikkui varsin maanläheisellä tasolla. Kuten aina, hän kiisti uudistuslainsäädännön voiman, jos kyseiset lait eivät vastaisi oloja. Nimenomaan oloja oli kehitettävä ja maan taloudellista tuottavuutta kohotettava. Esimerkiksi ei saanut ajaa pääomaa maasta liian tiukalla verotuksella. Sivistystasoa oli kohotettava yleisellä oppivelvollisuudella, yhteiskunnallisella ja taloudellisella sekä kristinuskon opetuksella, kotien vaikutuksella jne. Kirkossakin oli ollut syytä kansan vieraantumiseen.²

Periaateluotauksesta huolimatta Ingmanin kapinatilitystä voi pitää tietynlaisena pään painamisena pensaaseen, etenkin kun sitä vertaa Nevanlinnan ja Paasikiven samanaikaisiin lehtikirjoituksiin, joissa otettiin selkeästi kantaa ajan poliittisiin kiistakysymyksiin. Näihin artikkeleihin palataan tässä esityksessä kuitenkin vasta myöhemmin juuri niiden poliittisuuden vuoksi. Ingman ei puuttunut tilityksessään lainkaan valtiomuotoasiaan, eduskuntauudistukseen tms. kiistakysymyksiin. Hän esitti lähinnä hurskaita toiveita ja niin suuria linjoja, että ajankohtaiset ongelmat hämärtyivät niissä kokonaan; kynää tuntui pidelleen enemminkin pappi kuin poliitikko. Ingmanilla ei ilmeisesti ollut halua leimautua vaiheessa, jossa Nevanlinnan ja Wreden mallien menestymisestä ei ollut mitään takeita. Hän ei myöskään halunnut tehdä vaikeuksia pitkän linjan tavoitteelleen, porvarilliselle kokoamiselle, ottamalla esille kiistakysymyksiä.

Tiettyä konservatiivistumista sitten ”kamariherra”-ajan ilmentää Ingmanin uusi, välttelevä kanta verotusasiassa sekä se, että hän asettui

---

2 USr 5.5.1918, 9.5.1918 ja 11.5.1918, pk:t. Ingmanin kok., k. C7, VA.

eräässä signeeraamattomassa kirjoituksessa uusien eduskuntavaalien välitöntä järjestämistä vastaan: ei ollut syytä pysäyttää eduskunnan työtä vain siksi, että hirmutöiden tekijöiden edustajat voisivat palata vaikutusvaltaan. Eduskunnan vajaalukuisuudessa olisi etujakin, koska ei-sosialistisilla puolueilla olisi mahdollisuus edistää kansakunnan asioita.³

Käytännön eroavuuksia kapinan jälkihoidosta nousi delegaation pohditiessa SDP:n kansanedustajien syyllisyyttä kapinaan. Jyrkästi vanhoillis-legalistiset Wrede ja Estlander eliminoivat historiallisen tilanteen ja sosiaalisten olojen lieventävät asianhaarat ja vaativat koko eduskuntaryhmää syytteeseen. Ingman katsoi, ettei voitaisi syyttää niitä, jotka olivat vastustaneet kapinaa. Hän arveli tällaisia olevan 12-20. Nevanlinna oli jyrkempi ja halusi koko ryhmän pidättämistä kuulusteltaviksi, mutta Alkio yhtyi Ingmaniin, ja Wredekkin tinki pois kapinan vastustajat.⁴

Ingman joutui ottamaan kantaa punavankiasiaan näkyvämmin. Heinäkuussa 1918 eduskunta käsitteli mahdollisuutta lähettää kapinavankeja Saksaan kärsimään työrangaistusta. Monarkistien enemmistö kannatti ajatusta, perusteinaan oman maan taloudellinen tila sekä Saksan kulttuurisesti nostava vaikutus. Ståhlberg piti edellytyksenä jokaisen kyseeseen tulevan vangin omakohtaista suostumusta, ja tasavaltalaiset pitivät muutenkin hanketta vastenmielisenä ”ihmiskauppana”.

Ingmanin mukaan pääasia oli, että oli suostuttava senaatin anomisiin valtuuksiin tai alistuttava siihen, että kyseiset vangit olisi päästettävä vapaiksi. Suomessa ei voitu hoitaa tällaista joukkoa, ja olisi kyseenalaisita, millä oikeudella yhteiskunta voisi säilyttää tavallisia pikkurikollisia vangittuina,

”kun nämä suurrikolliset, jotka ovat astuneet koko yhteiskuntajärjestystä ase kädessä tuhoamaan ja suureksi osaksi siinä tehneet itsensä syypäiksi muihinkin törkeisiin rikoksiin, päästettäisiin vapaiksi.”

Vangin oma suostumus Saksaan-siirtoon ei ollut tarpeellinen. Jos se asetettaisiin ehdoksi, kaikki kieltäytyisivät laskien sen varaan, että heidät olisi pakko päästää vapaiksi. Niin olisikin sitten pakko tehdä. Jos vankeja vietäisiin Saksaan, senaatti huolehtisi, että heillä olisi inhimilliset olot.

3 Ibid. 7.5.1918, pk.

4 Alkion pvk 15.4.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 15.4.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA. - Punaisen ja valkoisen terrorin oikeudellisesta rankaisemisesta ks. mm. Björne 1977, 261-267.

Eduskunta hyväksyi senaatin valtuudet yli 2/3:n enemmistöllä. PAAVOLAISEN mukaan Ingman antoi suunnan koko keskustelulle.⁵

Pappistaustastaan huolimatta Ingman ei pitänyt vankiasiaa ensi sijassa eettis-inhimillisenä, vaan järjellä pohdittavana valtiollisena käytännön ongelmana. Saksaan siirtämisen kannattajat olivat sitä paitsi todella sitä mieltä, että vangeillekin olisi edullisempaa päästä ”kulttuuristavaan” Saksaan kuin jäädä Suomen elintarvike- ym. puutteeseen. Ingmankin oli viitannut vaaraan, joka vapautuneita vankeja uhkaisi väestön kostomentaliteetin ja rikoksiin ajavien vaikeiden olojen takia. Asialla oli ulkopolitiittinenkin puolensa, koska saksalaiset olivat ilmaisseet kiinnostuksensa punavankien työvoimaa kohtaan, mutta tätä perustelua ei voitu käyttää leimaamatta Saksaa.

Verrattuna sodanaikaisiin muistioihinsa Ingmanin asenne oli tässäkin kysymyksessä hieman jyrkentynt. Helsingin poliittisen eliitin piirissä pysyneenä hänellä sitä paitsi tuskin oli kovin selvää tietoa vankien todellisista oloista tai valkoisesta terrorista. Olothan olivat kärjistyneimpiä maaseudulla ja maakuntakaupungeissa, eikä pääkaupungissa vallinneessa ilmapiirissä olisi haluttukaan uskoa voittajien terroriin; valitettavia ylilyöntejä myönnettiin tapahtuneen, mutta vain yksittäistapauksina.

Ingman sai tosin kirjeen pappisystävältään Jaakko Gummerukselta, joka kertoi kuulleensa, että vankileireissä oli paljon epäkohtia ja että näitä käytettiin hyväksi kiihotuksessa. Tällainen marttyyrikiihotus oli Gummeruksen mielestä torjuttavissa parhaiten tunnustamalla epäkohdat ja parantamalla niitä.⁶ Kirje ei kuitenkaan ole voinut vaikuttaa Ingmanin eduskuntapuheen näkökohtiin, koska se on päivätty kirjoitetuksi samana päivänä, jolloin hän jo puhui eduskunnassa.

Ingman oikeistolaistuu

Muihin sisäpoliittisiin asioihin Ingman puuttui säästeliäästi, paitsi kirkkoasiaan. Hänen reaktionsa oli samanlainen kuin edellisenä kriisiaikana suurlakon jälkeen. Toisaalta hän myönsi, että kirkko ei voinut kieltää osasyllisyyttään siihen, että kansa oli ”sielullisesti sairas”.⁷ Toisaalta hän puolusti kirkon oikeuksia valtiovallan suuntaan.⁸ Missään muussa

⁵ Paavolainen 1971, 293-298; II VP 1917, ptk, 1474-1479, 1516-1526.

⁶ Gummerus Ingmanille 5.7.1918. Ingmanin kok., VA Y 2340.

⁷ USr 13.9.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA; Kena 1979, 79.

⁸ II VP 1917, ptk, 1126, 1127, 1532.

kuin kirkollisasioissa häntä ei tavattukaan senaatin arvostelijoiden joukosta.

Mitään sellaista puolustustaistelua kuin teologisen lauantaiseuran aikana ei tosin tarvittukaan, sillä sodan tuloksena kirkon arvo oli noussut porvarillisissa piireissä. Kirkko puolestaan tarkasteli talven ja kevään tapahtumia uskonnollis-eettisenä luopumuksena, johon koko yhteiskunta oli syypää ja jossa kirkonkin oli harjoitettava itsekritiikkiä. Ingmanin ”Vedenpaisumuksen päättyessä” oli ollut kirkollisilta osiltaan hyvin samanhenkinen. Kirkollisten mielipidejohtajien ja kirkollisen lehdistön kannanotot olivat varsin maltillisia.⁹

Kirkollisten piirien mentaliteetin muutoksesta kertoo havainnollisesti uusi suhtautumistapa sotilasasioihin. Marraskuun 1918 lopulla esitteli Ingmanin vanhalla keskusteluareenalla, teologisen tiedekunnan viikkokokouksessa eräs opiskelija havaintojaan rintamaelämästä sodan aikana:

”Viime talvi toi esiin, että Suomen nuorisossa oli paljon sellaista, minkä luuli jo iäksi sammuneen sen keskuudesta. Moni löysi jälleen isänmaansa ja Jumalansa rintamalla ollessaan. — Rintamaelämä oli miелensuuruutta herättävää. Se toi mieleen sen loppumattoman, suuren taistelun, jota kaikkialla luonnossa käydään olemassaolon puolesta ja herätti pienuuden tuntoa ihmisessä. Iloiten uhrasivat sankarit punaisimman sydänverensä isänmaan vapauden puolesta. — Mutta sellaisissakin, jotka eivät olleet uskonnollisia nousi taistelun jälkeen kysymys: ’Miksi juuri minä säilyin tuon toisen kaatuessa?’ Ja tämä pani tuntemaan vavistusta heitä korkeamman voiman edessä.”¹⁰

Tämä päätös oli varsin kaukana siitä ilmapiiristä, joka vallitsi saman tiedekunnan vastaavissa kokouksissa pasifistisella 1890-luvulla. Ingmanhan oli ollut tällöin kaikkein kiivain militarismin ja kaikenlaisten sotien tuomitsija.

Ingman jätti kapinan sosiaalista taustaa koskevat kysymykset ja taloudellisten olojen kehittämistyön käytännössä vähälle huomiolle. Huolimatta siitä, että hän oli tunnustanut niiden merkityksen kapinan taustasyinä ja peräänkuuluttanut parannusta, häntä tuskin voi enää pitää reformistina. Toki hän myöhemminkin oli sikäli realistinen ja maltillinen, että hän tunnusti reformien merkityksen eikä kannattanut reaktioita vanhoillisempaan suuntaan. Silloin oli kuitenkin kyse lähinnä käytännön

---

9 Kena 1979, 74-91, 102.

10 Jumaluusopillisen tiedekunnan viikkokokousten ptk 27.11.1918, kirja 20. Teologisen tiedekunnan arkisto, HYK.

politiikan vaatimuksista, ei aatteellisesta näkemyksestä. Sikäli kapinakokemus ja sen jälkeiset käsitykset punaisesta terrorista ja bolshevismin uhasta olivat oikeistolaistaneet häntäkin, että ”Sisäpolitiikastamme” jäi viimeiseksi muistioksi, jossa voi nähdä periaatteellistakin reformismia. Hänen ja vanhasuomalaisuuden linja muistutti yhä enemmän RKP-laista ”perityn vallan” asennetta.

Ingman oli asenteellisesti kansaan pettynyt konservatiivi¹¹ kuten muutkin monarkistit. Vaikuttaa siltä, että sosiaalis-reformistisen parannus- ja eheyttämistulkinnan ja juridis-legalistisen patoamis- ja rankaisumentaliteetin ristipaineessa hänenkin tulkintansa oli painumassa viimeksi mainittuun.

Elo-syyskuussa Ingman joutui palaamaan myös vanhaan erikoislajiinsa, kun SDP alkoi taas toimia. Hänen uskonsa sosiaalidemokraattien ”parantumiseen” oli monarkistisen yleislinjan mukaisesti jokseenkin olematon ja sanavalintansa sen mukaista. Kuitenkin hänen mielestään niiden, jotka vielä uskoivat sosiaalidemokratiaan, tuli antaa toimia, kunhan pysyivät yhteiskuntajärjestyksen asettamissa puitteissa.¹² Kovin paljon ei sosialistiasialle kuitenkaan vielä liennyt huomiota. Se ei ollut ajankohtainen ongelma valtiomuototaisteluun verrattuna.

Oma puolue ei tuottanut Ingmanille vaikeuksia vuoden 1918 aikana. Päädyttyään alkupäroinnin jälkeen monarkismiin vanhasuomalaiset olivat hyvin yhtenäisiä. Sikäli kuin oppositiohenkeä oli, sille ei ollut foorumiakaan tulla esiin, kun johtavat puolue-elimet eivät kokoontuneet, ja kenttätasolla toimi puolue-elinten sijasta monarkistinen Uuden Suomen Turvaamiskomitea.¹³ Se puolestaan oli enimmäkseen aktivistien ja nuorsuomalaiden käsissä, eikä se ollut edustuksellinen järjestö, jossa oppositiota - ainakaan maltillista - olisi voinutkaan päästä esiin.

Ingmanista tuli puolueelle ulospäinkin edustava ja kokoava hahmo, kun hän täytti 30. kesäkuuta 50 vuotta. 50-vuotisjuhlasta tuli todellinen vanhasuomalainen puoluejuhla, johon verrattuna Danielson-Kalmarin 60-vuotisjuhlakin (1913) olivat olleet vähemmän näyttäviä. Eduskuntaryhmä järjesti puolueen entisten kansanedustajien keskuudessa keräyksen Ingmanin muotokuvan maalauttamiseksi ryhmän kokoushuoneeseen Säätytalolle, ja keräys tuotti lähes 4000 markkaa noin 60 lahjoittajalta. Eniten antoi Paasikivi, 200 markkaa. Ryhmä valitsi myös lähetystön

---

11 Ks. esim. USr 20.9.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

12 Ibid. 15.9.1918, pk; USr 4.10.1918, pk. Ingmanin kok., k. C8, VA.

13 Anttila 1984, 310.

viemään Ingmanille tervehdystä syntymäpäivän aamuksi.¹⁴

Paavo Virkkunen kuvaa päiväkirjassaan syntymäpäivää:

"Eilen illalla saatiin kymmenmiehinen lauantaiseura koolle juhlimaan Lauri Ingmania, joka tänään täyttää 50 vuotta. Maalta olivat tulleet Martti Ruuth ja Jaakko Gummerus, muut: Kaila, Loimaranta, Aro, Kivekäs, Puukko, Sipilä ja minä. Oikein rattoisa yhdessäolo entiseen tapaan, mieliala hyvä, sydämellisiä sanoja cum grano salis. Tänään olin Eduskuntaryhmän Lähetystöissä Ingmanin kotona ja nyt menen päivällisiin Alppilaan. Päivälliset hauskat vehmaisen luonnon keskuudessa. Ryhmä melkein kokonaan saapuvilla. Koivisto, Ida Yrjö-Koskinen ja Danielson-Kalmari puhuivat. Nevanlinna karakterisoi kauniisti ja sattuvasti juhlittavaa. Ingman puhui osaksi pessimistisesti: jollei Jumala taas ole hullujen holhooja, emme omalla kunnollamme selveydy riidoissamme. Asemamme on vakavampi kuin milloinkaan. Itsenäisyytemme säilyttäminen on vaarassa."¹⁵

Nevanlinna luonnehti juhlapuheessaan Ingmania "teologiksi", joka piti ihmisiä matkan päässä, koruttoman asialliseksi mutta humoristiksi, intohimottomaksi arvostelussa mutta teräväksi, objektiiviseksi, ulkokohtaiseksi, "hyvin balanseeratuksi", käytännölliseksi, arvostetuksi ja puoluetta koossa pitäväksi voimaksi. Puutteita oli lähinnä esteettisellä alueella, nekin vähäisiä.¹⁶

Kyseessä oli toki juhlapuhe, mutta Nevanlinna oli siitä huolimatta hyvin lähellä totuutta. Ingman oli puolueensa johtajista selvästi ensimmäinen ja sellaiseksi tunnustettu, etenkin kun Paasikivi oli varattu puolueen senaatti- eikä johtajakalustoon.

Ingman oli poliittiselle elämälle entistä selvemmin vanhasuomalaisuuden personoituma. Tämä sisälsi kuitenkin myös heikkouden, joka jarrutti pääsyä "kansakunnan kaapin päälle": Ingmania ei mielletty puolueiden "yläpuolelle" nousseeksi valtiomieheksi. Oman puolueen lehtien suitsutusten lisäksi vain Helsingin Sanomat muisti häntä lyhyellä ansioluettelolla ja maininnalla, että Ingman lienee Suomalaisen puolueen "käytännöllisen puolue- ja eduskuntatoiminnan varsinainen johtaja".¹⁷ Muuten toisten puolueiden lehdet eivät juuri noteeranneet merkkipäivää.

14 Arvoisa Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän entinen jäsen!, 12.6.1918. Virkkusen kok., k. 43, HYK; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 27.6.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA.

15 Virkkusen pvk 30.6.1918, 67,68. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

16 Nevanlinna 1933, 235-245.

17 USr 30.6.1918. Lauri Ingman täyttää tänään 50 vuotta; SK 2.7.1918. Professori Lauri Ingman 50-vuotias; Al 6.7. 1918. Lauri Ingman 50v.; UA 30.6.1918. Lauri Ingman 50-vuotias; HS 30.6.1918. Pikku-uutisia.

Kuva 25: Eduskunnan puhemiehet (oikeassa reunassa seisovat puhemies Lundson sekä varapuhemiehet Ingman ja Alkio) ottavat valkoisen kenraalin vastaan Senaatintorilla 16.5.1918. Itse asiassa Mannerheim ei kuitenkaan merkinnyt kenellekkään heistä poliittista voimaa, jonka kanssa olisi ollut syytä liittoutua: kenraali oli teoistaan huolimatta edelleen "vain" sotilas ja lisäksi valkoisten venäläisten ystävä, joka oli vaivattomasti uhrattavissa tärkeämmille eduille eli lähinnä saksalais-suuntaukselle. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

Ingman ei ollut ajan karismaattisia sankareita Mannerheimin, Svinhufvudin tai Aarne Sihvon¹⁸ tapaan. Hänestä ei ollut suuren yleisön laajasti ihailemaksi sankariksi, vaan valiokunta- ja neuvottelupuurtajaksi, jonka vaikutusvalta oli laajuudestaan huolimatta suurelta osin näkymätöntä. Oma puolue tunsu hyväksensä tehdyt palvelukset, toisten puolueiden keskuudessa hän ei herättänyt erityisiä aggressioita; hän oli mahdollinen ja tavoiteltukin yhteistyö- ja neuvottelukumppani, mutta siedettävänakin hän oli nimenomaan siedettävä suomettarelainen.

Svinhufvudin ja uuden senaatin tukena

Eduskunta kokoontui 15. toukokuuta syvän ja hartaan vapaustunnelman vallitessa. Läsä oli myös suomalaista ja saksalaista sotilaspäälystystä. Lundson kiitti puhemiehenä maan armeijaa, ruotsalaisia vapaaehtoisia ja kaikkein laveimmin Saksan hallitsijaa, kansaa ja sotilaita.¹⁹

Delegaatioissa ei kuitenkaan ollut enää paljoa jäljellä eduskunnan juhlatunnelmasta. Esitys korkeimman vallan luovuttamisesta Svinhufvudille eduskunnalta, jolla se virallisesti vielä oli marraskuun 15. päivän päätöksen mukaan, herätti tasavaltalaisissa vastarintaa ja pelkoja monarkismin tukemisesta. Ingman ajoi taas toimeenpanovallan oikeuksia, mutta jälleen tyyntytellen ja toimenpiteen väliaikaisuutta korostaen. Delegaation koko konservatiivirintama - Wrede, Nevanlinna, Haataja, Estlander, Kairamo - kannatti korkeimman vallan antamista Svinhufvudille. Senaattorit Talas ja Setälä vetosivat puolestaan ulkopoliittisen tilanteen vaatimuksiin ja vihjailivat hallituskriisistä.

Enemmistö hyväksyi Ingmanin kannan, jonka mukaan Svinhufvud oikeutettaisiin käyttämään korkeinta valtaa niiltä osin, joilta sitä ei ollut aiemmin siirretty senaatin talousosastolle. Järjestely olisi voimassa, kunnes kysymys korkeimman vallan käytöstä olisi ratkaistu pysyvästi ja valtionpäämies asetettu. Ingmanin esityksessä mainittiin nimenomaan Svinhufvud nimeltä eikä vain ”senaatin puheenjohtaja”. Näin Ingmanin suosikki oli ainoa ehdokas, ja asiaa ei institutionalisoitu. Esityksestä poistettiin kuitenkin Ingmanin huomautus väliaikaisuudesta.²⁰

---

18 Nykyään vähemmän tunnetusta Sihvo-kultista keväällä 1918 ks. Saarikoski 1993, 65-67. 19 II VP 1917, ptk, 1071-1075.

20 Alkion pvk 16.5.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 15.5. ja 16.5. 1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 17.5.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 15.5. ja 16.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 15.5.1918, 16.5.1918, 18.5.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB; Hultin 1938, 394,395.

Täysistunnossakin Ingman puolusti Svinhufvudin valintaa maalaisliittolaisten epäilyksiä vastaan: Svinhufvud käyttäisi valtaa läheisessä ja luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa eduskunnan kanssa. Alkio esitti runsaasti epäilyksiä ja varauksia, mutta ei tehnyt mitään ehdotusta, joten itse vaali ratkesi äänestyksestä. SDP:n ainoa edustaja Matti Paasivuori ja kaksi maalaisliittolaista sanelivat pöytäkirjaan vastalauseen.²¹

Svinhufvudin valinnan jälkeen henkilökysymykset hiersivät edelleen. Senaatti piti uusia, saada sille uusi puheenjohtaja ja ratkaista armeijan päällikkyys. Senaattiasiaa ehti lehtiin jo yksi lista, jonka alkuperä tosin on hämärä. Siinä oli puheenjohtajana ja ulkoasiain senaattorina Nevanlinna, Ingmanilla oli sisä- ja Paasikivellä raha-asiat. Aktivistit olisivat saaneet ainakin oikeusasiain salkun sekä ulkoasiain ja sisäasiain apulaisten salkut. RKP:lle olisi jäänyt yksi, Maalaisliitolle kaksi, ja sitä lähellä ollut aktivisti V.O. Sivén olisi saanut yhden salkun. Muutos Svinhufvudin senaattiin olisi ollut perinpohjainen, sillä vain maalaisliittolaiset senaattorit olisivat siirtyneet tähän senaattiin.²² Senaatilla olisi ollut vahva vanhasuomalais-aktivistisen koalition väri, ja suomalainen puolue olisi ollut mukana mahdollisimman arvovaltaisilla nimillä.

Delegaatio ei ottanut tätä listaa ohjeekseen, mutta lopputulos oli kuitenkin hyvin oikeistolainen. Senaatista tuli käytännössä monarkistinen puoluehallitus Svinhufvudin ehdokkaan Paasikiven johdolla. Kuten Svinhufvud eräessä yksityiskirjeessä mainitsi, senaatti seisoi tai kaatui monarkian ja keisarin pojan, prinssi Oskarin mukana. Maalaisliiton eduskuntaryhmä päättikin, ettei se ottaisi osaa uuteen senaattiin. Kallio ja Pehkonen olisivat senaattoreina omalla vastuulla.²³ Ulkoasiain senaattoriksi tuli nuorsuomalainen Otto Stenroth, ja aktivistien vahvaa edustusta merkitsivät etenkin sota-asiain senaattorin, eversti Wilhelm Thesleffin ja salkuttoman senaattorin Samuli Sarion nimitykset.

Muutama päivä myöhemmin tuli käsittelyyn Mannerheimin ero. Eron syitä on pohdittu runsaasti tutkimuksissa ja muistelmissa, ja päällimmäisinä syinä on pidetty Saksan epäluuloa ja suomalaisten halua varmistaa

---

21 II VP 1917, ptk, 1106-1108.

22 Hbl 23.5.1918, pk; Karjala 23.5.1918. Hallituspuola; ks. myös Ikonen 1991, 195, 196.

23 Alkion pvk 26.5.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 23.5.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Haatajan muistiinpanot 25.5.1918. Haatajan kok., EK; Paasikiven muistiinpanot 25.5.1918. Paasikiven kok., k. 10, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 25.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79, VA; Wreden muistiinpanot 25.5.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB; Polvinen 1989, 354-360; Ikonen 1991, 197-212; Lindman 1968, 254-256; Hokkanen 1986, 291; Svinhufvud von Bonsdorffille 11.6.1918. von Bonsdorffin kok., k. 1, VA. - Svinhufvud ei mainitse Oskaria nimeltä kirjeessään, mutta koska hän nimenomaan yhtyy Oskaria kannattaneeseen von Bonsdorffiin, hänkin tarkoittaa selvästi Oskaria.

paikkansa Saksan intressipiirissä. Saksan silmissä painoi nimenomaan epäily Mannerheimin venäläis- ja Entente-sympatioista. Myöskään aktivistit, jääkärit ym. innokkaimmat saksalaismieliset eivät salanneet epäluuloaan Mannerheimin ”ryssäläisysteemiä” kohtaan, ja kun perisuomalaisissa piireissä tunnettiin epäluuloa kovin ruotsinkielistä esikuntaa kohtaan, Mannerheimille jäi hyvin vähän luonnollisia liittolaisia.

Sen sijaan vuoden 1917 varovaisuuslinjaa ei laskettu viaksi. Esimerkiksi Paasikivi sai tiedusteluvirkailija Steinwachsın raportissa maininnan ”unser Freund”.

Delegaatio joutui Mannerheimin asiassa tapahtuneen tosiasian eteen. Ståhlberg ja RKP:n edustajat senaattori Freytä myöten valittivatkin, että riippuvuus Saksasta kasvoi. RKP-laiset kuitenkin vakuuttivat, ettei tapaus vaikuttaisi senaatin heidän tahollaan nauttimaan luottamukseen. Ingman yhtyi Hornborgiin, joka oli kutsunut eroa skandaaliksi, mutta uskonut senaatin menetelleen oikein ja armeijan tarvitsevan ammattitaitoiset saksalaiset ohjaajat. Olisi ollut parasta saada sekä saksalaiset että Mannerheim, mutta jos se ei ollut mahdollista, oli hyväksyttävä Mannerheimin ero.

Senaatin ilmoitus, jonka mukaan saksalaiset ”panevat suuren merkityksen” armeijan organisoimiselle heidän mallinsa mukaan, oli tehnyt tehtävänsä. Alkio hyväksyi senaatin toimet edes valittamatta Mannerheimin kohtaloa, kuten RKP ja ståhlbergiläiset yleensä tekivät.²⁴

Vanhasuomalaisilla ei ollut syytä surra heille vieraan kenraalin kohtaloa. Mannerheim oli heille ”vain” sotapäällikkö, ei mikään valtiomies, jolla olisi pitänytään olla poliittista roolia. Heidän silmissään hän oli ansiokas mutta poliittisesti korvattavissa, ruotsinkielinen ja ”venäläinen”, eikä hänen talonpoikaisarmeijaansa juuri arvostettu Saksan sotilaallisen voiman rinnalla. Mannerheimin kohtalon valitteluun oli syytä vain niillä, joiden etujen potentiaalinen turvaaja hän oli (ruotsalaiset), tai niillä, jotka toivoivat hänestä vastapainoa saksalaisten vaikutusvaltaa ja saksalaismallista monarkismia vastaan (ståhlbergiläiset). Viimeksi mainitustakin teki poikkeuksen Karjalan Aamulehti radikaalin kansallismielisyytensä takia.²⁵

24 Alkion pvk 28.5.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 27.5.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Haatajan muistiinpanot 27.5.1918. Haatajan kok., EK; Ingmanin muistiinpanot 27.5.1918. Ingmanin kok., VA Y 2360; Paasikiven muistiinpanot 27.5.1918. Paasikiven kok., k. 10, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 27.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 27.5.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

25 KAI 25.5.1918, pk.

Ingman oli jälleen sopeutunut nopeasti siihen, että suurvallan toivomukset oli otettava huomioon. Vanhasuomalaisille uusi asetelma oli sitä paitsi tuottanut pelkkiä voittoja: Senaatin johtoon oli tullut oma mies, suhteet aktivisteihin ja itsenäisyysmiehiin olivat suuresti parantuneet yhteisen valtiomuotokannan ansiosta, sosiaalidemokratia oli nujerrettu, ja tasavaltalaiset olivat jääneet johtopaikoilla vähemmistöön.

Aktivisteilla oli syytä tyytyväisyyteen vielä enemmän. Suotuisan senaattiuudistuksen lisäksi oli saatu Saksalta lupaus Itämeren-divisioonan jäämisestä Suomeen, eikä Mannerheimia surtu. Entiset pahimmat vihamiehet eli suomettarelaiset olivat nyt liittolaisia, ja aktivistit jättivätkin heidät rauhaan. Sen sijaan Ståhlbergin niskaan valutettiin julkiset tuomiot vuoden 1917 politiikasta ja Helsingin Sanomien Entente-mielisyydestä. Vuoden 1918 aikana aktivistit arvostelivat herkemmin passiivisen vastarinnan muistoihin jääneitä ”vanhoja herroja”, ”passivisteja”, kuin suomettarelaisia.²⁶

7.2. Tarkoituksenmukainen saksalaissuuntaus

Germanofiilinen konsensus

Helsingin valtauksen jälkeen porvarillinen lehdistö oli yksimielinen Saksan kaikinpuolisesta sankaruudesta. Vielä sodan aikana oli esiintynyt jopa miehitetyn Etelä-Suomen porvaripoliittikkojen keskuudessa syvää tyytymättömyyttä Saksan kanssa maaliskuussa tehtyä kauppasopimusta

---

26 Ks. esim. UP 6.12.1918, pk. - SALOKORPI lainaa väitöskirjassaan erästä Uuden Päivän pääkirjoitusta toukokuulta 1918 todisteena siitä, että nimenomaan aktivistit ja vanhasuomalaiset eivät olisi kunnolla sopeutuneet barrikadin samalle puolelle. Kyseinen Uuden Päivän kohta kuuluu kokonaisuudessaan: ”Osoittaahan melko suurta valtiollista mukautumiskykyä olla muutaman kuukauden kuluessa a) hallituksessa, joka tunnustaa Venäjän väliaikaisen (Kerenskin) hallituksen toimivallan Suomessa, b) hallituksessa, joka julistaa Suomen irtautuneeksi Venäjästä ja jättää esityksen tasavaltalaiseksi hallitusmuodoksi sekä c) hallituksessa, joka kukistettuaan kapinan jättää esityksen monarkiseksi hallitusmuodoksi.” (Salokorpi 1988, 228) Tällä kohdalla ei kuitenkaan ole todistusarvoa. Mainitut vaiheet eivät olleet yksin vanhasuomalaisten läpikäymiä, vaan myös RKP ja puolet nuorsuomalaisista olivat olleet niissä mukana. Lisäksi kirjoitus nimenomaisesti kohdistui vain niihin senaattoreihin, jotka olivat olleet mukana kaikissa näissä senaateissa. Ainoat senaattorit, jotka sopivat kuvaukseen, olivat nuorsuomalainen Setälä ja maalaisliittolainen Kallio. Jo vuosilukukin on merkitty virheellisesti SALOKORVEN lähdeviitteessä. Tosiasiassa vanhasuomalaisilla ei ollut ongelmia aktivistisivustalla ennen vuotta 1919. Vuonna 1918 kieliriitakin toi vanhasuomalaisille enemmän ongelmia kuin aktivistit.

kohtaan, joka käytännössä alisti Suomen talouden Saksan intresseille. Erään päiväkirjanpitäjän mukaan

”Useimmat sanovat että nyt itsenäisyytemme meni päin helvettä, miksi Svinhufvud ei ymmärtänyt mitä olisi voitu käyttää valttikorttina jne. Myös vanhasuomalaiselta taholta kuuluu sellaisia ilmaisuja.”¹

Vapautuksen jälkeen henkinen ilmapiiri oli kuitenkin aivan toinen. Saksalle vuodatettujen ylistysfraasien takana oli vilpitön tunne ja vakaumus, ja eri leirien välillä voi havaita vain aste-eroja. Germanofiilisimmin esiintyivät Hufvudstadsbladet ja Uusi Päivä; jälkimmäinen kehotti suoraan Suomea ryhtymään keskusvaltain pohjoisimmaksi jäseneksi.² Monien konservatiivien mieltymystä Saksaan lisäsi romantisoitu näkemys Saksasta eräänlaisena asiallisen, pätevän ja uhrivalmiin yhteiskunnan mallimaana.

UPTONin näkemys on jälleen asiallisesti oikea, mutta ajankohdan historiallis-psykologisen tilanteen unohtava:

”Valkoisesta Suomesta oli tullut Saksan keisarikunnan alusmaa. Useimmat valkoiset suomalaiset ja monet muutkin epäilemättä pitivät Saksan yliheruutta parempana kuin Venäjän, mutta silti heillä oli nyt vain itsenäisen valtion irvikuva. Valkoisten voiton hedelmä oli sisällyksetön, onto.”³

Valkoisten ylivoimaisesti suurin osa ei nimittäin *kokenut* olevansa Saksan liiherruuden alaisena samassa mielessä kuin aiemmin Venäjän. Valtaosa koki Suomen ja Saksan intressien käyvän yhteen, osa piti Saksaa pyyteettömänä, ja nekään, jotka hyvin tajusivat Saksan vaikutusvallan laajuuden, eivät pitäneet tilannetta itsenäisyyden ”irvikuvana”. Reaalipoliitikkoina he pitivät selvänä, ettei Saksan tuki, jota pidettiin itsenäisyyden elinehtona, ollut ilmaista - mutta he eivät edellyttäneetkään, että minkään ulko vallan tuki koskaan olisi täysin pyyteetöntä. Oleellisinta heille oli pelastuminen talven 1918 kuilun pohjalta, Saksan tarjoama suoja ja se, että tilanne oli parempi kuin ennen. Ja koska Saksa romahti jo vuoden lopulla, vapautuksen hinnaksi annettu shekki jäi lunastamatta.

---

1 Lainausta päiväkirjasta 20.3.1918, luultavasti Werner Söderhjelm in pitämä. Törngrens brevsaml., k. 7, VA.

2 Ks. esim. AI 20.4.1918, pk; HS 13.4.1918, pk, 14.4.1918. Tervehdys saksalaisille auttajillemme; Hbl 13.4.1918, 28.4.1918, 1.5.1918, pk:t; TS 18.4.1918, pk; UA 18.4. ja 20.4.1918, pk:t; UP 15.4.1918. An die deutschen Krieger in Finnland, 16.4.1918. Saksalaisten sankarien hautauspäivänä, 24.4.1918, pk; USr 14.4.1918. Saksa ja Suomi / Deutschland und Finnland; Vaasa 16.4.1918, pk; Valkoinen Suomi 12.-13.4.1918, pk:t.

3 Upton 1981, 480,481.

Eräs ahkerasti siteerattu Paasikiven kirje Hannes Gebhardille Tukholmaan elokuun lopussa kuvaa erinomaisesti niitä käsityksiä, jotka olivat yleisiä etenkin punaisen miehityksen kokeneen Etelä-Suomen porvariston keskuudessa:

"Me saamme kiittää Saksaa kaikesta. Sekä itsenäisyydestämme että myös siitä, että olot meillä eivät ole samanlaiset kuin Venäjällä vielä tänä päivänä - jota meidän kansamme ei olisi kestänyt. Meidän on tosin ollut ja on edelleen pakko, kansallisista syistä, ylistää 'valkoista armeijaa' ja sen urotoita, vaikka tästä ylistyksestä onkin jo ollut ja edelleen on suuret huonot seuraukset, koska se on niin nostanut 'suomalaisen talonpojan', s.o. maalaisliiton ylpeyden, että se tekee järkevän politiikan mahdottomaksi. Alkion y.m.s. mielestä 'Suomen talonpoika' kykenee valloittamaan vaikka puolen ellei koko maailmaa eikä tarvitse ottaa mitään huomioon."

Paasikivi huomautti myös, että Saksa antoi valkoisille aseet, eikä Mannerheim olisi vielääkään Helsingissä, ellei Saksan maihinnousu olisi saatanut punaisia sekasortoon. Mannerheim ei olisi myöskään kyennyt ajamaan Venäjän laivastoa Helsingistä.

"Saksan kannatuksesta riippuu Suomen itsenäisyys. Venäjän puolelta tulee hyökkäys aikanaan yhtä varmasti kuin syksy ja talvi seuraa kesää",

ja Saksa oli ainoa, joka voisi antaa aseellista apua. "Ellei se anna, on itsenäisyytemme ainoastaan lyhyt episodi historiassamme." Skandinaavia ei edes tajunnut, että itsenäinen Suomi oli sen paras turva itää vastaan, ja Englannin ja Ranskan intressissä oli vahvan Venäjän säilyminen Saksan vastapainona.⁴

Saksan apu lisäsi myös toiveita Itä-Karjalan saamisesta Suomelle. Vanhasuomalainen eduskuntaryhmä omaksui heti huhtikuun puolimaissa varovaisen kannan ja katsoi Itä-Karjala-asian omille voimille ylivoimaiseksi, mutta jos Saksa auttaisi, kannatettaisiin alueen liittämistä Suomeen. Ryhmä ei luottanut Saksan jalomielisyyteen ummessa silmin, vaan siinä esiintyi yhä kriittisyyttä kauppasopimusta ja punavankien Saksaan lähettämistä kohtaan.⁵ Danielson-Kalmarikin piti kauppasopimusta skandaalina.⁶

4 Paasikivi Gebhardille 31.8.1918. Gebhardin kok., k. V:9, VA; ks. myös Polvinen 1989, 369,397,398; Ikonen 1991, 162, 163,285.

5 Ingmanin muistiinpanot 17.4.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385; Virkkusen pvk 14.4.1918, 16, 19.4.1918, 24. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

6 Werner Söderhjelm Ingmanille 24.5.1918. Ingmanin kok. VA Y 2363.

Toinen monarkistipuolue RKP oli puolestaan innoton Itä-Karjalan suhteen, mutta hyvin kiinnostunut Jäämeren satamasta, joskin viimeksi mainitun osalta pelotti sodanvaara Englannin kanssa. Myöhemminkin RKP:n piirissä esiintyi kriittisyyttä Saksaa kohtaan nimenomaan Jäämeren- ja Petsamon-politiikassa, ja Wrede löysi niissä enemmän yhteisiä intressejä Englannin kanssa.⁷

Yleisesti ottaen usko Saksan voimiin oli kuitenkin keväällä 1918 suomalaisten keskuudessa lähes horjumaton, kun Venäjä oli kukistunut ja Saksan keväthyökkäyksellä oli lännessäkin ollut menestystä. Tuskin kukaan Suomessa uskoi Saksan kärsivän ainakaan totaalista tappiota. Aktivistit ja Saksan apuun turvautijat näyttivät osoittautuneen ulkopoliittikan todellisiksi asiantuntijoiksi, jotka olivat osanneet laskea oikein. Oli vaikeaa löytää vastaväitteitä, kun saavutetut tulokset näyttivät murskaavan vakuuttavilta. Tasavaltalaisetkaan eivät protestoineet Saksasuuntausta vastaan ennen Saksan tappiota, vaan päinvastoin pitivät kaikkia epäilyksiä heidän vilpittömyyttä saksalaismielisyyttään kohtaan verisinä loukkauksina, jotka vahingoittivat Suomea. Lisäksi tasavaltalaiset arvostelivat Entente-valtoja yhtä kovin sanoin kuin monarkistit.

Osaltaan tämä johtui taktisesta pakostakin. Tasavaltalaisten oli pakko korostaa saksalaismielisyyttään valtiomuotokantansa ”kompensaatio-na”, monarkistien ei, ja monarkistien monia hankkeita voi täydellä syyllä pitää pidemmälle menevinä kuin tasavaltalaisten. Totta on myös, että sisäisissä neuvonpidoissaan tasavaltalaiset olivat kriittisempiä kuin julkisuudessa.

Tämä ei kuitenkaan muuta sitä, että tosiasiallisessa politiikassa tasavaltalaiset yrittivät esiintyä Suomen saksalaismielisimpänä suuntauksena ja kiirehtivät senaattia tekemään liiton Saksan kanssa. Lisäksi on muistettava, että vertailtaessa eri leirejä voidaan asettaa vastakkain vain molempien julkinen politiikka tai molempien sisäiset neuvottelut, ei monarkistien julkipolitiikkaa ja tasavaltalaisten sisäpiirien pohdiskelua, koska silloin verrattaisiin kahta lähtötilanteeltaan täysin erilaista ilmiötä. Monarkistienkin joukosta löytyi vastaavaa ei-julkista Saksa-kritiikkiä.

Tasavaltalaisten yrityksistä ajaa ”oikealta ohi” ovat esimerkkeinä mm. puhemies Lundsonin tapaamiset Saksan erään lähetystövirkaailijan ja

---

7 Estlanderin muistiinpanot 24.4.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Ingmanin muistiinpanot 9.5.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385; Paasikiven muistiinpanot 9.5.1918. Paasikiven kok., k. 10, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 13.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 9.5.1918. Wredes saml., k. 9, AAB; Vahtola 1988, 181-185, 202-217, 268-271.

kenraali von der Goltzin kanssa ja viimeksi mainitun luona heinäkuun alussa käynyt valtiopäivälähetystö. Molemmissa tapauksissa tasavaltalaiset korostivat vanhaa saksalaismielisyyttään ja monarkistien aiempaa "venäläismielisyyttä". Lundson vakuutti kaikkien porvarien, todennäköisesti SDP:n oikeistosiivenkin olevan "saksalaisen suuntauksen vaakaumuksellisia kannattajia".⁸ Ingmankin on merkinnyt muistikirjaansa Lundsonin sanoneen kesäkuussa, että "ei kukaan porvarillinen kannata ententeä, olisi heti ryhdyttävä tekemään liitto Saksan kanssa".⁹

von der Goltzin tavatessa tasavaltalaiset Alkio vakuutti, että jos Suomi saisi kansan haluaman tasavaltalaisen hallitusmuodon,

"Saksan liitto, Suomen ja Saksan yhteiselämä sen jälkeen mitä on tapahtunut on niin luonnollinen, ettei toisin voisi olla".

von der Goltz puhui monarkian antamista takeista, joita ei ollut vaihtuvissa presidenteissä, vaikutuksesta sisäisiin oloihin jne. Alkio kuitenkin tulkitsi hänen pitäneen Suomen valtiomuotoa Saksalle yhdentekevänä, mikä oli vähintään yhtä erikoinen tulkinta kuin edellisenä vuonna Nekrasovista. von der Goltz sanoikin myöhemmin kokouksen monarkisteille, että Alkio oli "fanaatikko, johon ei mitkään perustelut pysty".¹⁰

Myös RKP:n ainoa merkittävä tasavaltalainen Georg Schauman vakuutti heinäkuun 1918 lopussa lähettiläs von Brückille, että tasavaltalaisten linjan takana oli sisäpoliittiset syyt. Jos oltaisiin vakuuttuneita, että läheiset Saksa-suhteet vaativat monarkiaa, kaikki tasavaltalaiset ääntäisivät sen puolesta.¹¹

Porvaripuolueiden yhteisissä neuvottelukokouksissa ja eduskunnan täysistunnoissa maalaisliittolaiset niin ikään paheksuivat jyrkästi epäilyksiä saksalaismielisyyttään kohtaan. Eduskunnassa Wuorimaa hoputti julkisestikin senaattia solmimaan liiton Saksan kanssa, koska Ententen voitosta ei hänen mukaansa olisi odotettavana mitään hyvää Suomelle.¹² Kansanedustajien epävirallisessa neuvottelukokouksessa 8. heinäkuuta maalaisliittolaiset suorastaan pursuivat kannatusta Saksalle ja Saksa-suuntaukselle:

8 Nurmio 1957, 295; Alkion pvk 2.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

9 Ingmanin muistiinpanot 20.6.1918. Ingmanin kok., VA Y 2460.

10 Alkion pvk 4.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Hultinin pvk 4.7.1918. Hultinin kok., VA Y 2229; Virkkusen pvk 4.7.1918, 69-71. Virkkusen kok., k. 57, HYK; von Brück Hertlingille 24.6.1918. Auswärtiges Amt, kotelo 124, Bd.10, 6380/H 55969-55975, VA.

11 von Brück Hertlingille 27.7.1918. Auswärtiges Amt, kotelo 133, Bd.13, L 263/L 82588-9, V A.

12 II VP 1917, ptk, 1332.

”kurkistelu sinne tänne ei voi olla silloin kysymyksessä, kun meillä ei ole ollut Suomen ystävää kuin yksi kansa Euroopassa” (Kallio);
 ”eikö tosiaankaan ole aivan reaalisia todistuksia siitä, että tasavaltalaiset ovat yhtä jyrkästi ja suorasti saksalaismielisellä linjalla kuin konsanaan kuningasmieliset” (Juutilainen);
 ”Suomi Saksan kanssa elää tai kuolee” (Alkio).¹³

Perustuslakivaliokunnassa Wuorimaa oli ainoa, joka vastusti valiokuntamietinnön niitä kohtia, joissa Saksan ja Suomen kauppasopimusta kritisoitiin. Täysistunnossa arvosteli sopimusta tiukimmin - vanhasuomalainen konservatiivi Lagerlöf.¹⁴

Monarkistit pitivätkin maalaisliittolaisten saksalaismielisyyttä vilpittömänä, kun taas stählbergilaisten suhteen sekä he että saksalaiset olivat epäluuloisempia.¹⁵ von der Goltz ei tosin näytä tunteneen tarvetta jaotella raporteissaan esimiehelleen porvareita parempiin ja huonompiin Saksa-ystäviin.

Lehdistössäkään porvarilliset tasavaltalaiset eivät jääneet monarkistilehdistä jälkeen sen enempää germanofiilisyydessä kuin ententefobiasakaan. Turun Sanomat totesi:

”Me kuulumme ja meidän täytyy kuulua keskusvaltaryhmään, ja meidän on liityttävä siihen lujin ja maamme tulevaisuutta niin suuressa määrin kuin mahdollista turvaavin sitein. Tämä välttämättömyys on niin ilmeinen, että se on määräävä Suomen politiikan eteenkinpäin.”

Ilkka, innokas Vienan ja Aunuksen liittäjä, oli erityisesti heinäkuun lopulla korostetun puhdasoppinen Saksa-liiton ajaja ja Englannin tuomitsija. Vielä syyskuun lopussa Yhdysvaltain presidentti Wilson oli lehdelle ”sodan Moolok” ja ”Amerikan afäärihallitsija”, joka esti koko Euroopan toivoman rauhan Amerikan liike-etujen takia ja jota ”koko maailma tulee inholla katselemaan”. Vain Helsingin Sanomien saksalaismielisyys vaikuttaa pingotetulta, erityisesti säästeliään Entente-kritiikin takia.¹⁶

Tasavaltalaisten mielestä ulkopoliitiikka ei kuitenkaan asettanut mitään vaatimuksia sisäpolitiikalle. Heidän mukaansa sellainen väitekin

13 Ptk eduskunnan porvarillisten ryhmien yksityisneuvottelusta Säätytalossa 8.7.1918, KMA.

14 II VP 1917, ptk, 1185-1187; Perustuslakivaliokunnan ptk 30.5.1918. Ulkoasiainvaliokunnan ptk:n yhteydessä, rulla 1, EK.

15 Virkkusen pvk 30.6.1918, 68. Virkkusen kok., k. 57, HYK; von der Goltz 1920, 128, 129.

16 HS 18.5.1918, 9.6.1918, 19.6.1918, 24.7.1918, pk:t; KA 31.5.1918, 31.7.1918, 2.8.1918, 21.9.1918, pk:t; TS 24.5.1918, 4.6.1918, 7.6.1918, 21.6.1918, 30.7.1918, 17.9.1918, pk:t; Ilkka 23.-24.7.1918, 1.8.1918, 23.9.1918, pk:t.

olisi loukkaus Saksaa kohtaan. Tasavaltalaisten esittämässä konseptiossa Saksan avulla ei ollut mitään erityistä hintaa, koska vain valtiointressit säätelivät Saksan ja Suomen suhteita. Sen sijaan monarkistit lähtivät siitä, että Saksa vaatisi takeita, ja kuten RKP:n Emil Schybergson tiivistä: Suomen vaikutusvaltaisoin mies olisi Suomen kuningas tai Saksan lähettiläs, ja näistä vain edellisen intressissä oli valvoa Suomen etua. Monarkistien mielestä nimenomaan saksalainen kuningas suojelisi Suomen etuja parhaiten myös Saksaa vastaan.¹⁷ Rantakari tiivistä saman näkemyksen useissakin monarkistilehdissä:

”— niin suureksi saksalaisihailijaksi en ole vielä koskaan muuttunut kuin ne tasavaltalaiset, jotka nyt sanovat, että Saksa turvaa Suomen aseman yhtä mielellään, onpa täällä kuningas- tai tasavalta.”

Olivathan Saksassa Suomen turvana vain keisari ja sotilasjohto, jotka luottaisivat pelkästään monarkiaan.¹⁸

Jälkikäteen käsitys saksalaisesta kuninkaasta Suomen turvana Saksaa-kin vastaan saattaa tuntua suorastaan haetun taktiselta, mutta sitä se ei ollut. Se esiintyy nimittäin myös monarkistien sisäisissä neuvotteluissa, päiväkirjoissa ym., joissa ei tarvittu mitään taktiikkaa käännyttämään ketään.

Ingmanin ”reaalipoliittinen” Saksa-ystävyyys

Ei ole syytä epäillä, etteikö saksalaissuuntaus olisi tuntunut Ingmanistakin yhtä järkevältä ja hyödylliseltä kuin muidenkin porvarien mielestä, vaikka hänellä oli nuoruudessaan ollut varsin kriittinen näkemys saksalaisista. Hän keskittyi kuitenkin etupäässä ulkopoliittikan sisäpoliittisten edellytysten läpiajamiseen, ei ulkopoliittikkaan sinänsä. Hänen julkiset ja ei-julkiset ulkopoliittiset kannanottonsa liittyivät lähes poikkeuksetta hallitusmuotoasiaan.

Saksan kanssa sodan aikana tehdyt sopimukset eivät tyydyttäneet täysin Ingmaniakaan. Hän kritisoi niitä Uuden Suomettaren signeeraamattomassa kirjoituksessakin, mutta lisäsi vanhana ”reaalipoliittikkona” vakuutuksen, ettei sopimuksia sovellettaisi vihamielisesti - ja että saatu apu asetti Suomelle velvollisuuksiakin.¹⁹ Lisäksi hänkin tulkitsi perus-

---

¹⁷ II VP 1917, ptk, 1263.

¹⁸ SK ja UA 11.7.1918, ptk; Wiipuri 7.7.1918, pk.

¹⁹ Perustuslakivaliokunnan ptk 30.5.1918. Ulkoasiainvaliokunnan ptk:n yhteydessä, rulla 1, EK; USr 5.6.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

tuslakivaliokunnassa saksalaisvaaran olevan suurempi tasavallassa kuin monarkiassa: Saksan olisi pakko vaatia avustaan kovempi hinta tasavallalta kuin saksalaisen ruhtinaan hallitsemalta monarkialta.²⁰

Painavimman julkisen ja signeeratun ulkopoliittisen tulkintansa Ingman esitti saksalaisille suunnatussa Suomi-Finnland-lehdessä toukokuun lopulla. Kirjoitus julkaistiin signeerattuna myös Uudessa Suomettaressa.

Kirjoituksensa lähtökohdaksi Ingman asetti itsenäisyyden turvaamisen ongelman. Hän selitti, että porvarillinen Venäjä oli vastustanut Suomen itsenäisyyttä, eikä bolshevikkien antama tunnustus ollut vilpiton. Oli pidettävä todennäköisenä, että Venäjälle palaisi porvarillinen järjestelmä jossakin muodossa. Uusi Venäjä yrittäisi vallata Suomen takaisin, ellei se tietäisi kohtaavansa suuria vaikeuksia. Sen olisi pakkokin yrittää, koska rauhanteko riistäisi siltä yhteydet merille. Jos sen onnistuisi silloin vallata Suomi, Suomi ei saisi enää autonomiaa, vaan Venäjä koettaisi sulauttaa maan poliittisesti kokonaan itseensä. Venäjän hyväntahtoisuuden varaan ei kannattanut rakentaa mitään. Paperille voitaisiin saada parempiakin nimiä kuin Leninin ja Trotskin, mutta paperi ei auttaisi, ellei olisi voimaa pakottaa Venäjää pitämään sopimusta.

Ingman ei uskonut puolueettomuuden tai suurvaltain neuvotteluissaan sopimien takeiden auttavan. Vain Ruotsilla ja Norjalla oli erityistä intressiä Suomen itsenäisyyttä kohtaan, ja oli nähty, ettei niiltäkään tulisi apua. Suomen oli valittava puolensa, sillä Saksalla ei olisi intressejä puolueetonta Suomea kohtaan. "Että tällöin mikään muu kuin liitto Saksan kanssa ei voi tulla kysymykseen, on kaiken sen jälkeen, mitä tapahtunut on, mielestäni selvää."

Koska Saksa oli ollut valmis siedettäviin ehtoihin auttaessaan Suomen itsenäisyyden saavuttamisessa, se olisi todennäköisesti valmis niihin tuon itsenäisyyden säilyttämiseksikin. Saksan asema Itämerellä vahvistuisi, se saisi jäsenen lisää valtioketjuun itsensä ja Venäjän väliin, se voisi estää sotatarpeiden kuljetuksen Suomen läpi länneistä Venäjälle ja saisi kaupallista etua. Saksakaan ei ehkä ehtisi kyllin nopeasti apuun, mutta Venäjä ei hyökkäisi Suomeen, jos tietäisi joutuvansa sotaan keskusvaltojen kanssa; hyökkäys tulisi vain yleisen sodan yhteydessä.²¹

Merkillepantavaa on, että Ingman perusteli Saksa-suuntausta täysin kylmästi, intressejä ja kokemuksia perisuomettarelaiseen tapaan laskien.

---

20 Ståhlbergin muistiinpanot 21.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA.
21 USr 28.5.1918. Tulevaisuuden suuntia.

Olisihan jo ajankohdan ja kyseisen lehden luonteen huomioon ottaen ollut helppoa käyttää tunnepitoisia mainintoja kiitollisuudesta, Saksan sankaritaistelusta maailmansodassa ylivoimaa vastaan, vanhoista kulttuurisiteistä ym. Edes sisällissota ei ollut kyennyt muuttamaan Ingmanin reagoinnin peruskaavaa: asian ”oikeutus” ei kelvannut käytännön toimen perusteluksi, jos toisessa vaakakupissa olivat raskaampina punnuksina järkisyys ja vallinneet olosuhteet. Kuten konservatiiveilla yleensäkin, valtionedut olivat tärkeimmät.

Muuten Ingman kirjoitti Uudessa Suomettaressa hämmästyttävän vähän maailmansodasta, Entente-valloista ja Venäjästä. Kun kevätkesällä tuli tietoon, että Ranska oli antanut Suomelle nootin ja ilmoittanut, ettei tunnustaisi Suomen monarkiaa, mikäli se saatettaisiin voimaan laittomasti, Ingman kylläkin arvosteli Ranskaa rajusti. Mutta tärkeintä oli nimenomaan tilaisuus panna tasavaltalaiset tilille ”virheellisten” näkemysten istuttamisesta Entente-valtoihin ja liian lievästä reagoinnista.²²

Ruotsillekin Ingmanilta liikenä vain vähän huomiota ja sekin kitkerää, erityisesti Ahvenanmaan ja valkoista terroria koskeneiden syytöksiä takia.²³ Ingmanin ulkopoliittisia mielipiteitä ei voi pitää vallinneesta yleislinjasta poikkeavina. Hän luovi Saksa-suuntaukseen ja sen tiukkenemiseen yleisen virran mukana.

Loppuun asti uskollisina

Heinäkuun alkupäivinä ulkopoliittinen kriisi paheni Englannin suorittua sotatoimia Petsamossa. Suomi antoi Englannille nootin, joka oli erittäin kovanainen ja osoitti diplomaattisen kielenkäytön puutteellista tuntemusta. Englannin lähettiläs ei aluksi halunnutkaan välittää sitä eteenpäin.²⁴

Lisäksi von der Goltz kävi Svinhufvudin luona esittämässä sotilasliittoa ja esitti houkuttimeksi monia porkkanoita. Suomi saisi rauhan ja Itä-Karjalan ja luovuttaisi vastineeksi Kannaksen venäläisalueita ja Inon. Saksa saisi suomalaisesta monarkiasta takeet siitä, että Suomen politiik-

---

22 Ibid. 5.6.1918. Uutisia Helsingistä, 6.6.1918. Hels.Sanomien Ranskan sekaantumisesta hallitusmuutoksismykseemme; 7.6.1918. Vieläkin Ranskan sekaantuminen hallitusmuutoksiamme, 8.6.1918, pk, 9.6.1918. Sanat ja teot. Ingmanin kok., k. C7, VA.

23 Ibid. 5.6.1918. Räikeä lausunto Ahvenanmaan-kysymyksessä, 11.9.1918, pk.

24 Ks.esim. Lyytinen 1980, 146-151, 169-172; Pietiäinen 1986, 305-311; Polvinen 1971, 33-35; Stenroth 1931, 39-59.

ka ei muuttuisi saksalaisvastaiseksi eikä Suomen armeija menisi vihollisen puolelle. Tasavallalle olisi pakko asettaa kovemmat ehdot. Neuvottelut Venäjän kanssa sujuisivat toisella painolla, jos Suomella olisi Hohenzollern-ruhtinas kuninkaana.²⁵

Paasikivi selittikin delegaatiolle, että oli olemassa sodanvaara ja että rauhanneuvotteluissa ja Itä-Karjala-asiassa Suomi oli riippuvainen Saksan tuesta. Vaikka delegaatiossa yleisesti hyväksyttiin Saksa-liitto, Paasikivi ei saanut kaikkia RKP-laisiakaan täysin vakuuttumaan, ja maalaisliittolaiset torjuivat kytkennät monarkiaan. Ingman ei puuttunut keskusteluun.

Senaatin yritys vauhdittaa monarkismia ulkopoliitikalla oli epäonnistunut. Heinä-elokuun vaihteessa yritys uusittiin, jälleen vedoten Itä-Karjalaan ja englantilaisvaaraan. Senaatin mukaan oltiin ulkopoliittisessa pakkotilassa, ja vain monarkia takaisi Saksan avun. RKP:n epäröinti olikin nyt vähentynyt. Paasikivi esitti sotilasliittoa, joka olisi edellyttänyt mm. Suomen mobilisaatiota ja taistelemista Saksan itä- ja pohjoisrintamilla. Vastineeksi saataisiin aseita, sotamateriaalia, rahaa, kouluttajia, takaus riippumattomuudesta ja tuki Venäjää vastaan.²⁶

Ingmankin oli päätyntä sotilasliiton kannalle. Vielä 14. heinäkuuta hän oli edellyttänyt monarkistien ja tasavaltalaisten koalitionsenaattia ja Itä-Karjalan kysymyksen ajamista diplomaattitietä. Nyt hän yhtyi kannattamaan sotilasliittoa.²⁷ Suhteiden kärjistyminen Englantiin ja monarkia-kysymyksen lähestyvä ratkaisu muodostivat selvästi hänenkin mielestään ulko- ja sisäpoliittisen pakkotilan, johon piti sopeutua, ja hänkin näki Saksa-liiton ainoaksi ulospääsytieksi.

Valittuaan selvän saksalaissuuntauksen vanhasuomalaiset pysyivätkin siinä uskollisesti Saksan vaikeuksista huolimatta. Kuvastakoon tätä ”uskollisena pysymisen” henkistä pohjaa taas lainaus Paasikiven kirjeestä Gebhardille:

”Ententi- y.m. mieliset katsovat, että meidän pitäisi nyt sanoa saksalaisille:
’Kiitoksia paljon avusta, nyt ei enää Teitä tarvita ja kun sota näkyy Teille

25 Konsepti kokouksesta Svinhufvudin luona 3.7.1918. Paasikiven kok., k. VI:23, VA.

26 Estlanderin muistiinpanot 4.7. ja 10.7.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot 4.7.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385; Ståhlbergin muistiinpanot 4.7.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 4.7.1918. Wredes saml., k. 9, AAB; monarkismin ja Itä-Karjalan yhteydestä ks. myös Vahtola 1988, 438, Ikonen 1991, 251, 252, Polvinen 1989, 360-387.

27 Estlanderin muistiinpanot 14.7. ja 15.7.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Paasikiven muistiinpanot 14.7. ja 4.8.1918. Paasikiven kok., k. VI:23, VA.

käyvän huonosti, voitte lähteä tiehenne. Meidän täytyy saada vapaat kädet voidaksemme muuttaa orienteerauksemme Teidän vihollistenne puoleen, koska se näyttää olevan edullisinta.' Voisimme ehkä lisätä: 'Jos kuitenkin jälleen saatte voittoja länsi-rintamalla, niin me voimme sitten taas tulla ystäviksenne, päästäksemme nauttimaan hedelmiä Teidän ponnistuksistanne.' Ja tietysti tulee saksalaisten kumartaa ja vastata: 'Kiitoksia paljon siitä, että olemme saaneet tulla tänne ja vuodattaa vertamme Teidän puolestanne - olemme kadottaneet noin 800 miestä - ja rahaa noin 200 milj.mk. - Jos taas joskus tarvitsette ja ententi ei auta, painakaa vain kellonappia, kyllä me tulemme auttamaan.' Ja niin on asia selvä: Meille se on maksanut muutamia kymmeniä vapaudenristejä ja Wilhelmille ja Hindenburgille suurristit. Mainio affääri ja yksinkertainen asia!"²⁸

Ingman piti ryhmässään ulkopoliittisen esitelmän ylimääräisten valtiopäivien aikana 3. lokakuuta ja pitäytyi siinä edelleen hyvin tiukasti Saksa-linjaan. Hän johti Saksa-suuntauksen syyt vuosiin 1914-1916 asti ja korosti, kuinka oli jälleen saatu Saksalta apua bolshevikkikumouksen jälkeen. Saksa oli ainoa, joka voisi olla Suomen turvana Venäjää vastaan, Englannilla ja Ranskalla ei ollut siihen kykyä eikä halua. Toisaalta oli pyritty välttämään välikriikka Ententen kanssa ja onnistuttukin.

Miten Saksan tappio vaikuttaisi Suomeen? Jos olisi oltu Saksan mukana maailmansodassa, Suomesta voisi tulla Englannin alusmaa. Suomi ei ollut kuitenkaan ollut Saksan mukana, eikä Entente luultavasti uhraisi Suomea bolshevikkeille, joiden kanssa se oli sodassa. Ententen täydellisenkään voiton ei tarvitsisi merkitä Suomen häviötä. "Ahvenanmaa menee. Ja Itä-Karjala toiveet menevät." Kuningasasiasta ei kuitenkaan tulisi sodan tai ikuisen vihan aihetta. Siispä oli toistaiseksi noudatettava siihenastista orientaatiota Saksaan ja valittava kuningas, mutta koetettava pitää välit rikkoutumatta Ententen kanssa. Siirtyminen Ententen puolelle merkitsisi saksalaisten karkottamista, jäämistä vaille turvaa Venäjää vastaan, englantilaista ruhtinasta tai tasavaltaa ja punaherruutta ja Ahvenanmaan menetystä, ehkä ilman vastiketta Itä-Karjalasta; häpeällisyysaspektin Ingman ilmoitti sivuuttavansa. Saksan vaikeudet voisivat olla hyödyksikin Suomelle, koska Saksa antaisi ehkä myönnytyksiä paremmin.

Selvimmin Ingmaniin yhtyivät eduskuntaryhmässä J.E. Antila, Erkki Kaila, Louhivuori ja Lagerlöf. Koko ryhmä katsoi, että

"on turmiollista maallemme muuttaa politiikan suuntaa. Suunta on siis oltava ennemmin Saksan kanssa kuin sitä vastaan, sillä Saksa ei tule niin lyö-

---

28 Paasikivi Gebhardille 31.8.1918. Gebhardin kok., k. V:9, VA.

dyksi, että se tulisi tekemään rauhan millä ehdolla tahansa emmekä me voi mitään saada Englannilta, mutta Englanti ei voi tehdä meille pahaakaan niin paljon kuin Saksa, jos siitä luovumme ottamalla toisen poliittisen suunnan.”

Paavo Virkkunen korostaa päiväkirjassaan kunniallisuusaspektia, velvollisuutta olla pettämättä Saksaa ja kuningasehdokasta vastoinikäymisissä: ”Kuka maailmassa kehtaisi katsella meitä silmiin, jos pettäisimme.”²⁹

Ingmanin ja vanhasuomalaisen kannassa oli annos laskelmoivaa realismia ihannoidun Saksankin suhteen. Vanhasuomalaiset eivät tunteneet samanlaista kohtalonomaista uskoa ja yhteydentunnetta Saksaa kohtaan kuin aktivistit tai nuorsuomalaisen pääskyssiipi, eivätkä he olleet poikkeuksellisen saksalaismielisiä tasavaltalaisiinkaan verrattuna. He olivat väliinputoajia; he eivät olleet ”luonnollisia” Saksa-ystäviä kuten aktivistit ja pääskys, mutta monarkisminsa takia heidän ei liioin tarvinnut todistella luotettavuuttaan kuten tasavaltalaisten.

Toisaalta vanhasuomalaiset tekivät saman virheen kuin Venäjänkin suhteen: he eivät kyenneet uskomaan, että vahva suurvalta romahtaisi täydellisesti ja nopeasti. Saksan kohdalla sen piti olla vielä mahdollisempaa, koska se oli osoittanut monivuotisella taistelullaan yhteiskuntajärjestyksensä olevan erityisen ”terve”. Konservatiiveille oli varmasti psykologisestikin vaikeaa uskoa näin vahvaksi uskotun tukijalan paljastuvan saveksi.

Ingmanin poliittinen menneisyys oli tuntenut vain yhden ulkopoliittikan, Venäjän-politiikan, ja hän oli soveltanut samaa peruslinjaa uuteen tilanteeseen ja uuteen suurvaltaan ilman idealistista innostusta tai ilman johtavaa roolia. Hän jätti ulkopoliittikan ohjaamisen senaatille ja tyytyi seuraamaan sen linjaa. Hänen politiikkansa oli perusteiltaan reaalipoliitiikkaa, mutta siitä heijastuu ulkopoliittinen kokemattomuus ja kyvyttömyys analysoida samalla tavalla pahimpia mahdollisuuksia laskien ja riskejä minimoiden kuin sisäpolitiikassa.

Mutta niinpä hänen vaikutusmahdollisuutensakin olivat ulkopoliitikassa pienemmät, eikä juuri kuninkaanvaalin edellä ollut muutenkaan oikea hetki esittää pessimismia. Kun pääasia eli kuninkuus näytti olevan pian todellisuutta, oli mahdotonta vetää mattoa pois sen alta - etenkin kun tavoitteeseen oli tultu vasta pitkän sisäpoliittisen taistelun jälkeen.

---

29 Poliittinen orienteeruksemme, 3.10.1918. Ingmanin kok., VA Y 2386; Haatajan muistiinpanot 4.10.1918. Haatajan kok., EK.

7.3. Mukautuva monarkisti

7.3.1. Monarkismi osana vanhoillista reaktiota

Monarkistinen mentaliteetti

Vuoden 1918 monarkismin jälkimaine on yleisessä tietoisuudessa yksi mustimpia Suomen 1900-luvun historiassa. Punakaartien ja lapualaisuuden maine on tosin verisempi ja kommunistien ja IKL:n totalitäärisempi, mutta eräässä suhteessa niidenkin asema oli parempi kuin monarkismin. Niidenkin perinteitä ja arvoja jäi ainakin jonkin aikaa ajamaan jokin poliittinen ryhmä, sen sijaan monarkismi katosi vuoden 1918 jälkeen. Valtiomuototaistelun hävinnyt osapuoli jäi ilman perinteidensä vaalijoita.

Kokoomuspuolue pyrki vuodesta 1919 alkaen aktiivisesti eroon monarkismikonkurssin muistoista, joista muodostui sille pelkkä taakka, todiste puolueen ”äärioikeistolaisuudesta” ja ”taantumuksellisuudesta”. Kiivaimmassa monarkistipuolueessa, RKP:ssa, monarkismin perinne jäi kielitaistelun alle. Puolue suuntautui jo 1920-luvun lopulla keskustalaisuuteen ja liberalismiin ja haki liittolaisia aivan toisesta poliittisesta suunnasta kuin vuonna 1918. Yleismaailmallisestikin monarkismi oli jatkuvalla perääntymismarssilla. On siis helppo ymmärtää, että vuoden 1918 monarkismin kuva luotiin tasavallan linssien valossa - eikä niiden taittovirheistä ollut protestoimassa monarkistista ryhmää.

Vallitsevana on ollut kuva, jonka Georg Schaumanin teos ”Valtiomuototaistelu Suomessa 1918” sekä Väinö Tannerin ”Kuinka se oikein tapahtui” ovat sanelleet. Niiden henkistä perinnettä jatkaa yhtäläisellä tasavaltalaisella sankaripaatoksellä vielä 70 vuotta itse tapahtumien jälkeen Anders Huldénin ”Kuningasseikkailu Suomessa 1918”.

Viime vuosina tilanne on tosin parantunut. SALOKORVEN väitöskirjassa Suomalaisesta puolueesta sekä POLVISEN ja IKOSEN Paasikivikirjoissa vuoden 1918 monarkismi on ”normaali” tutkimuskohde. SALOKORPI keskittyy kuitenkin lähinnä puolueorganisaation historiaan, POLVINEN ja IKONEN Paasikiveen pääministerinä. Monarkistisen mentaliteetin muodostumisesta, luonteesta ja sen takana olleesta konservatiivis-meritokraattisesta yhteiskuntanäkemyksestä ja maailmankuvasta he eivät erityisen paljon kerro.

Monarkismi ei ollut vain vuoden 1918 päähänpisto ja tilannepoliti-

kan tulos, ei liioin sokean saksalaisihailun ryöpsähdys, kaikkein vähiten se oli "irrationaalinen episodi" Suomen historiassa, kuten Huldén sitä nimittää¹. Takana oli huomattavasti syvempi yhteiskuntanäkemyks.

Monarkistit rekrytoituivat asenteellisista konservatiiveista ja meritokraateista. He olivat menettäneet uskonsa "mekaaniseen" "karsinointidemokratiaan" yksikamarisen eduskunnan monien vaalien ja valtiopäivien saatossa. Suurin osa heistä - ainakin suomenkielisistä - oli reagoinut marraskuun 1905 suurlakon "demokraattisuuteen" sinänsä positiivisesti ja uskonut eduskuntauudistuksen tuovan parannuksia. Uudesta eduskunnasta tuli kuitenkin aivan muuta kuin he olivat odottaneet: ei sellainen "sivistyneiden", "pätevien", "vakavamielisten" ja "epäitsekäiden" valtiomiesten herrakerho, jossa asioista päätettäisiin syvällisen aatteellisen pohdiskelun, vankan yhteiskunnallisen kokemuksen, isänmaallisen uhrautuvaisuuden ja itsekieltäytymisten merkeissä. Päinvastoin, aika suosi luokkapuolueita ja -egoismia, mikä oli konservatiivis-meritokraattisesta näkökulmasta turmiollisinta mahdollista kehitystä. Eduskunnasta tuli aivan uudenlaisten yhteiskuntanäkemyksien ajaja, joka uhkasi nimenomaan konservatiivien epäsuhtaisen vahvaa asemaa ja vaikutusvaltaa.

"Kansa" ei ollutkaan sellainen rehellinen, vaatimaton ja vakavamielisen tottelevainen Saarijärven Paavo kuin oli kuviteltu, vaan se pyrki itse valtaan vyöryttämään "herrojen" asemia.

Konservatiivien mielestä "epäpätevät" ja "egoistiset" "ammattipoliitikoitsijat" olivat nousseet hallitsevaan asemaan. SDP oli vaarallisin, koska se oli marxilainen ja internationalistinen luokkataistelupuolue eikä edes yrittänyt esittääkään olevansa muuta. Varsinaista pätevyys- ja kyky-näkökohdan pohjanoteerausta edusti konservatiivien silmissä kuitenkin Maalaisliitto. He tunnustivat jopa SDP:n johtajien sivistys- ja tietopohjan suuremmaksi kuin Maalaisliiton. Itseään konservatiivit eivät laske-neet poliitikoiksi, saati katsooneet edustavansa mitään "luokkaa". He katsoivat olevansa pätevyys ja yhteisen edun ajajia.

Tällainen ajattelu oli osaltaan vienyt vuonna 1917 vastustamaan valtalakia ja massademokratian yrityksiä päästä valta-asemaan, etenkin kun ne olivat saaneet väkivaltaisiaakin piirteitä. Olihan nimenomaan vallinnut yhteiskunta joutunut tällöin vaaravyöhykkeeseen. Tsaarien santarmien valta oli toki sekin ollut konservatiivienkin silmissä tuomittavaa ja vahingollista, ja he olivat olleet yhtä vilpittömän helpottuneita Venäjän

---

1 Huldén 1988, 294.

helmikuun 1917 vallankumouksesta kuin muutkin. Uusi "svaboda" alkoi kuitenkin pian näyttää jopa vaarallisemmalta.

Vaikka tsarismia voitiin syyttää paljosta ja vaikka se olikin uhannut yhteiskuntaa venäläisen elementin tuomalla vaaralla, niin yhteiskunnan "säilymisen" kannalta se oli ollut mahdollisimman vanhoillinen ja siten tavallaan "turvallinen". Se ajoi väärään suuntaan, mutta ainakin se pysyi tiellä. Sen sijaan uusi aika asetti kyseenalaiseksi paljon sellaisia yhteiskunta-arvoja, joihin tsarismin ei ollut kuviteltukaan kajoavan. Tsarismin suojissa oli päinvastoin talous kukoistanut ja sosialismin uhka pysynyt verbaalisella tasolla.

Edes porvarillisen koalition syntyminen marraskuussa 1917 ei ollut poistanut vaaroja. "Valtakaisuunnan" eduskuntavaltaisuus oli nimittäin tullut esille vielä vuodenvaihteessa 1917-1918 ennen sotaa Maalaisliiton ja SDP:n toimesta. Ne olivat valiokunnissa poistaneet presidentiltä veto-oikeuden lainsäädännössä, eduskunnan hajottamisoikeuden sekä asetustenanto-oikeuden. Myös hallituksen jäsenten valinta kuuluisi eduskunnalle.² Konservatiivien näkökulmasta tämä oli perääntymistä vallanjako-opista ja toimeenpanovallan oikeuksista.

Sisällissota ja bolshevismin uhka olivat viimeinen naula kärsivällisyyden arkkuun. Kevään 1918 oloissa konservatiivien mieliala oli, että yltiödemokratia oli osoittanut vararikkonsa ja kaipasi "korjausta", joka kitkisi siitä kasvannaiset. Vuoden 1918 monarkiasuuntaus oli osa pitkään jatkunutta taistelua toimeenpanovallan oikeuksien ja "pätevyyden" puolesta, sellaisena kuin konservatiivit sen tulkitsivat. Keväällä 1918 heillä oli ensimmäinen tilaisuus pitkiin aikoihin ajaa avoimesti konservatiivisia arvoja, jopa hyökkäävästi ja aloitteellisesti. Oli tullut etsikköaika palauttaa ja vakiinnuttaa yhteiskuntajärjestyksen ja "pätevyyden" pyhät arvot ja vanhat hyvät ajat, jolloin jokainen tiesi paikkansa ja pyrki nousuun vain kovalla yhteiskunnallisella työllä.

Saksan selkänoja - taas yhteiskuntapoliittisesti luotettava, konservatiivinen voima - tuntui takaavan, että "korjaustyö" saataisiin tehdä rauhasa, tarvittaessa jopa "Berliinin tietä" ainakin sivustatukena käyttäen. Konservatiivit tunsivat saaneensa palkkion 20 vuoden valtiollisista ja vuosien 1917-1918 yhteiskunnallisista kärsimyksistä.

Paremmiin holhottuna kansakin voisi sovittaa "lankeemuksensa". Kuvaavasti eräs äärimonarkisti valitti Saksan armeijan vahvalle miehelle, päämajoitusmestari von Ludendorffille vieraillessaan Saksan päämajassa:

---

2 Lindman 1968, 353.

”Kaikki olisi ehkä oikein ja hyvin, jos meillä vain olisi poliittisesti hiukan kypsempi kansa kuin on.”

Saksan sotaherran piti jopa puolustella Suomen kansan vapaustaistelua ja idealismia tälle äärimonarkistille.³

Monarkismille oli kevään 1918 oloissa selvä poliittis-sosiaalis-yhteiskunnallinen tilaus: sitä kannattivat aatteelliset konservatiivit ja/tai ne, joille Saksan ulkopoliittinen tuki sinänsä oli riittävä peruste. Tämä yhdisti RKP:n, aktivistit, vanhasuomalaisen enemmistön ja nuorsuomalaisten vähemmistön välittömästi vapautuksen jälkeen monarkististen hankkeiden taakse. Ja kaiken lisäksi on muistettava vielä sekin näkökoh- ta, mitä nykyään on usein vaikeaa muistaa: vuoden 1918 Euroopassa monarkia oli sääntö, tasavalta oli poikkeus.

Oikeistolaisimmat suunnitelmat

Konservatiiveillekaan monarkia sinänsä ei ollut ainoa autuaaksi tekevä voima. Esimerkiksi monarkia ilman Saksaa oli valtaosalle heistä riittä- mätön parannuskeino. Vain saksalaisen ruhtinaan arveltiin olevan kyllin vahva vakauttamaan yhteiskuntaa ja takaamaan valtion turvallisuus Ve- näjää vastaan. Skandinaavinen monarkia ja monarkki eivät olisi palvel- leet samoja päämääriä, vaan olisivat monarkistien mielestä jääneet hei- kon valtion koreaksi kyltiksi ja näyttelyesineeksi. Niillä ei ollut ”riittä- viä” valtaoikeuksia, ja vaikka olisikin ollut, takana ei ollut suurvallan arvovaltaa. Skandinaavinen monarkki ei siksi ollut uskottava vaihtoehto sen enempää sisä- kuin ulkopoliittisesti. Edes saksalaisuus ei ollut riittä- vä edellytys, vaan hallitsijaehdokkaan piti olla muutenkin riittävän arvo- valtainen ja taitava - hänellä tuli olla arvovaltaa myös Saksan itsensä suuntaan.

Koska peruspäämäärä oli yhteiskunnan vakauttaminen, on luonnollis- ta, että monarkialla oli myös minimiohjelman luonne. Yhteiskunnallinen valta oli muutenkin pyrittävä palauttamaan ”poliitikoilta” ”päteville”. Tämän vuoksi monarkismiin ja kuninkaan laajoihin valtaoikeuksiin kyt- keytyi etenkin aluksi muitakin, itse monarkismia huomattavasti oikeisto- laisempia päämääriä. Esimerkiksi uuden kamarin ja/tai intressiedustuk- sen perustaminen eduskuntaan, parlamentarismin poistaminen valtiopäi-

---

3 Ett samtal med Ludendorff den 31 juli i Stora högkvarteret. von Bonsdorffin kok., k. 1, VA.

väjärjestyksestä, äänioikeussäännösten muuttaminen yms. kuuluivat tähän kategoriaan, joka pelottikin vastustajia vielä enemmän kuin monarkismi sinänsä. Näihin hankkeisiin on usein liitetty myytti monarkistijohdajien pyrkimyksistä hamuta itselleen aatelisarvoja⁴.

Jyrkimmät konservatiivit ja jyrkinmät ehdotukset tulivat RKP:n taholta. Esimerkiksi Estlander vaati parlamentarismista luopumista ja kannatti intressiedustusta. Jopa hänen epäilyksensä kaksikamarijärjestelmän luomisen ja ääniasteikkojen suhteen olivat nekin tyypillisesti konservatiivisia: yksikamarisuus oli jo ehtinyt muodostua joukoille uskonasiaksi, ja ääniasteikkomuutoksissa olisi pakko antaa maanomistajille lisääni. Se nostaisi Maalaisliiton valtaa, mikä ei sopinut yhteen ”pätevyyden” ja ”yhteiskunnan säilyttäjien” vaikutusvallan lisäämisen kanssa.

Estlanderin kokoomuksessa on toukokuulta 1918 myös hallitusmuotoehdotus, joka näyttää edustaneen RKP:ssa vallinnutta mielialaa laajemminkin. Ehdotuksen mukaan kuningas kutsuisi koolle, avaisi ja lopettaisi valtiopäivät, voisi hajottaa eduskunnan ja määrätä uudet vaalit. Parlamentarismista ei puhuttu mitään. Kuningas oli asevoimien ylipäällikkö ja päätti joukkojen asettamisesta ”på krigsfot”. Jos eduskunta ei olisi tällöin koolla, kuninkaalla olisi oikeus määrätä väliaikaisesti liikekannallepanoon tarvittavat varat ja kutsua sitten eduskunta ensi tilassa koolle. Oikeus antaa lakiesityksiä oli sekä kuninkaalla että eduskunnalla. Perustuslakiasioissa kuninkaalla olisi absoluuttinen veto-oikeus, ja tavallisten lakien osalta tarvittaisiin 2/3:n enemmistö seuraavien vaalien jälkeisessä eduskunnassa murtamaan hänen suspensiivinen veto-oikeutensa. Kuningasta ei voitaisi asettaa syytteeseen. Kansalaisten tasa-arvo-

---

4 Aateluushankkeita ovat toistelleet Schauman, Tanner ja Huldén subjektiivisissa kirjoissaan sekä IKONEN Paasikivi-tutkimuksessaan. Ainoa Huldénin tuoma ”todiste” on eräs Paasikiven pilakertomus siitä, kuinka hänestä olisi tullut kreivi. IKONENkin vaikenee kertomuksen kontekstista, mutta tuo tämän lisäksi esille, että senaatin esittämässä budjetissa oli määritelty leimaverot vapaaherran ja kreivin arvoille. IKONEN antama kuva on sikäli harhaanjohtava, että hän mainitsee, kuinka ”vapaaherran arvosta olisi joutunut maksamaan 2000 markkaa ja kreivin arvosta 3000 markkaa” - ikään kuin arvot olisivat olleet vapaassa myynnissä. Muutenkaan hänen antamansa kuva ei tunnu vakuuttavalta. Onhan huomattava, että aatelointimahdollisuutta ei ollut sisällytetty valtiopäiville jätettyihin esityksiin. Jos eduskunta olisi hyväksynyt ne, ei luultavasti olisi ollut mahdollista suorittaa aateloiteja. Koska vuoden 1772 hallitusmuoto oli jäänyt voimaan, se oli edelleen periaatteessa mahdollista, joten asia mainittiin leimaveroissakin. Mainittiinhan se jopa myöhäissyksyn 1917 budjettiesityksessä, vaikka tasavaltaan siirtymistä pidettiin itsestäänselvänä. Missään muualla ei ole tullut esiin muita jälkiä kuin vastustajien propagandistisia huhuja aateluushankkeista, ja tuntuisikin kovin oudolta, jos monarkistit olisivat pyrkineet niin epäpopulääriin hankkeeseen. Olisihan se leimannut heidät ei ainoastaan luokka-, vaan myös henkilökohtaisten etujen pyydystäjiksi paremmin kuin mikään muu. (Ikonen 1991, 300; Hägglöf 1971, 160)

kin todettiin ehdotuksessa, mutta siinä varattiin mahdollisuus aatelointeihin.⁵

Wreden kaksikamarisuus- ja intressiedustuskaavailuista on ollut puhetta jo aiemmin. Hän oli lisäksi tutustunut edellä mainittuun hallitusmuotoehdotukseen, eivätkä hänen reunamerkintänsä tehneet sitä ”demo-kraattisemmaksi”. Häinkin asettui julkisesti parlamentarismista luopumisen kannalle: parlamentarismi oli Englannin erikoisolosuhteiden tulosta ja näennäisdemokratiaa.⁶

RKP:n vahvistettu keskushallinto tulikin soraäänittä monarkian kannalle toukokuun 20. päivän kokouksessaan. Eräs kokousedustajista tiivistä erinomaisesti kokouksessa vallinneen kannan:

”Voisi ajatella, että monarkistisen hallintomuodon omaksuminen olisi taantumuksellinen tendenssi pyrittäessä eteenpäin, mutta — konservatiivit ovat kaikissa maissa ja kaikkina aikoina muodostaneet kansan ytimen.”

Erään toisen mukaan monarkia oli tarpeen, sillä ”meidän on pakko melko pitkälle omaksua militarismi”. Kokous hyväksyi ohjelman kansanedustajien määrän laskemisesta 180:aan sekä erillisen, 60-jäsenisen kamarin luomisesta. Osa epäili mallin onnistumista, osa olisi halunnut mennä vieläkin pidemmälle. Eräs kokousedustajista jopa halusi kuninkaalle oikeuden nimittää 10% kansanedustajista.⁷ Heinäkuussa Hufvudstadsbladet jopa asetti saksalaisen suojelutilan paremmaksi vaihtoehdoksi kuin jäämisen tasavaltalaisten politiikan takia tuuliajolle.⁸

Jos tätä jälleen verrataan ARONSONin konservatismi-typologiaan, niin tullaan ainakin hyvin lähelle paternalistista konservatismia eli erittäin vanhoilliseen luokkaan.

Vanhasuomalaistenkin joukossa oli kannatusta jonkinlaisille eduskuntaudistuksille. Aiemmat senaattorit Antti Tulenheimo (1917) ja Hugo Rautapää (1908-1909) jopa laativat oman mallinsa, jossa korporatiivisesti valittuja edustajia olisi noin 1/3 eduskunnasta. Nevanlinna suhtautui myönteisesti kaksikamarisuuteen ja Paasikivi maanviljelijöiden lisääneen, tosin epäroiden.

Konservatiiviset mallit olisivat nostaneet nimenomaan korkean koulutustason, kaupan ja liike-elämän edustajien, virkamiesten sekä maan-

5 Utkast till regeringsform, 12.5.1918. Estlanders saml., k. 9, ÅAB; Vares 1992c, 226,227.

6 Valvoja 1918, 287-306; Vares 1993a, 47.

7 RKP:n keskushallinnon ptk 20.5.1918, rulla 3, SCA; ks. myös von Bonsdorff 1984, 21,22,31-33.

8 Hbl 25.7.1918, pk.

omistajien valtaa. On ymmärrettävää, että tällaiset suunnitelmat ruokkivat käsityksiä monarkisteista taantumuksellisina, jotka pyrkivät nujertamaan kansanvallan ja asettumaan harvainvallaksi. Ne edustivatkin lähinnä RKP-laista vanhaa legalismia ja pyrkimystä ei ainoastaan aikaan ennen vuotta 1917, vaan jossain määrin myös aikaan ennen vuotta 1905. Kunnallislakien osalta toteutettiin vanhoillisen yhteiskuntanäkemyksen mukainen muutos rajoittamalla kunnallinen äänioikeus kunnallisve-roa maksaviin kansalaisiin, Ingmanin epäilyksistä huolimatta.⁹

Näiden mallien merkitystä ei kuitenkaan ole syytä liioitella tai muodostaa niistä monarkistien koko kuvaa tai edes hallitsevia piirteitä. Kaikki eduskuntauudistus- ja äänioikeushankkeethan jäivät lopulta paperille, niitä ei edes tuotu eduskuntaan. Ratkaisevaa oli, että vanhasuomalaisia johti edelleen Ingman, joka jäi vähemmistöön vain kunnallisvaaliasias-sa. Ryhmässä oli monia, jotka olivat hänestäkin "vasemmalla" eivätkä kannattaneet aluksi edes monarkiaa, saati sen "taantumuksellisia" kylki-äisiä. Monarkisteista on huomattava, että heitä oli monta lajia, ja se oikeistolaisin ja konservatiivisin ryhmä, joka esitti edellä kuvattuja suunnitelmia, ei määrännyt monarkistien politiikkaa.

Asetelma oli käynyt ilmi jo sodanaikaisessa "muistioiden väittelyssä", kun Ingman ja Paasikivi ampuivat pohjaan Wreden kaksikamarisuus-mallin. He tajusivat, että edes vuoden 1918 poikkeusoloissa nämä suunnitelmat eivät osoittaneet hyvää poliittista tilannepsykologiaa. Sotakaan ei ollut nimittäin muuttanut sitä tosiasiaa, että RKP:n ulkopuolella termit "oikeistolainen" ja "konservatiivi" olivat edelleen ensi sijassa herjaus- ja syytössanoja, joista myös monarkistit halusivat aktiivisesti sanou-tua irti. He pyrkivätkin todistelemaan monarkisminsa mahdollisimman "demokraattiseksi" ja "edistykselliseksi".

Vuoden 1918 myöhempi kehitys osoitti, että monarkistien puolella määräsi nimenomaan vanhasuomalaisen "suurlakkosukupolven" näke-mys. Tämä sukupolvi piti RKP:n "perityn vallan" konservatismia ja aktivistien oikeistoradikalismia periaatteellisesti arveluttavina ja käytän-nön politiikan kannalta mahdottomina. Kaikkein provosoivimpia ehdo-tuksia vanhasuomalaiset eivät päästäneet hallitusmuotoesityksiin, ja esi-tetyistäkin he tinkivät jatkuvasti - RKP:n ja aktivistien närkästykseksi.

Monarkistien vastapooliakaan ei voi aina pitää kovin suvaitsevaisena ja liberaalina. Vuoden 1918 tasavaltalaisuudessa esiintyivät eteenpäin murtautuville liikkeille tyypilliset fanaattiset piirteet. Tasavaltalaisten

---

9 Lindman 1968, 238-242,323; Mylly 1989, 46.

vastaus monarkismille oli kategorinen kieltö, ja he reagoivat valtiomuoto-kysymykseen huomattavasti kiivaammin kuin monarkistit.

Tasavaltalaisuus oli omaksuttu myös uskolla ja sydämellä. Sen sijaan monarkismi oli yleensä selvästi enemmän pään kuin sydämen ratkaisu. Voi olla monta mieltä siitä, oliko monarkistipolitiikka *järkevää*, mutta joka tapauksessa monarkistit olivat omaksuneet sen nimenomaan *järki-perustein*, vastauksena kysymykseen, mitä tilanteen edellytykset sallivat.

Nähtävissä oli jälleen perusero perityn vallan konservatismiin ja valtaan pyrkivän suuntauksen välillä. Kuten konservatiiviset suuntaukset yleensäkin, vuoden 1918 monarkismi oli suuntaus, jolla oli suhteellisen vaikeaa vedota tunteisiin. Monarkistien piti jatkuvasti vyöryttää esille ulkopoliittisia, heimopoliittisia, sosiaalipoliittisia, juridisia ym. asiato-disteita. Niilläkin oli kuitenkin vaikeaa herättää intoa, saatiin korkeintaan passiivista hyväksyntää ja sietoa. Monissa tapauksissa kyseessä oli alistuminen väistämättömyyteen, vaikka sydän veti toisaalle.

Tasavaltalaisuuden demokraattisuus herätti paljon enemmän aitoa, vakaumuksellista intoa. Kansallinen demokratia, johon tasavalta samas-tettiin, oli jo ideana niin suosittu ja tavoiteltu, että monille se riitti täysin perusteluksi. Niinpä "kansan valta" ja "joulukuun 6. päivän valtioteko" ylikorostuivat argumentteina ja pitivät tasavaltalaisten retoriikan näen-näisesti yksipuolisempana kuin monarkisteilla. Lisäksi tasavaltalaisten kannattajakunta oli monissa tapauksissa suhteellisen vähän koulutettua, iältään nuorta ja temperamentiltaan innostuvaa. Monarkistien peruskan-nattajat olivat puolestaan lukeneempia ja varttuneempia ja sikäli "harkit-sevampia" ennemmin kuin innostuvia.

Monarkistien keskuudesta ei olekaan löydetävissä niin runsaasti vas-tustajan miltei kriminalisoimiseen viittaavia puheenvuoroja ja lehtikir-joituksia kuin tasavaltalaisilla; eräiden mukaan monarkismia ei olisi saanut edes tuoda julkisuuteen. Maalaisliittolaiset esittivät eduskunnassa verhottuja uhkauksia kutsunta- ja elintarvikeluovutuslakoista, jopa uu-desta kapinasta (mikä ei tarkoittanut sillä kertaa sosiaalidemokraatteja) yms.

MYLLY onkin osoittanut, että Maalaisliiton tasavaltalaisuutta hallitsi-vat käsitys taistelusta kansanvallan puolesta harvainvaltaa vastaan ja radikaalidemokraattinen perintö.¹⁰

Tasavaltalaisten käsitys istuvan tynkäeduskunnan valtuuksista ratkaisi-ta valtiomuotoasia oli sekin jossain määrin joustava, joskin vilpiton.

---

10 Mylly 1989, 41.

Vasta siinä vaiheessa, kun monarkistit paljastuivat tynkäeduskunnan enemmistöksi, tasavaltalaiset alkoivat kantaa huolta eduskunnan valtuuksista.¹¹ Tasavaltalaisten tulkinnan mukaan tynkäeduskunnalla oli oikeus vain jatkaa täyden eduskunnan linjalla, ei tehdä erilaista päätöstä. Tässä heijastuu jälleen näkemys, että maassa vallitsi jo tasavalta.

Monarkismi pähkinäkuoressa

Monarkistien julkinen mielipideoffensiivi käynnistyi huhti-toukokuun vaihteessa. Nevanlinna kirjoitti Uuteen Suomettareen pääkirjoitussarjan ”Tulevaisuuden rakentaminen”, jolla oli hyvin vähän yhteistä vuosien 1906-1907 suomettelaisradikalismien kanssa. Paasikivi täydensi ulkopoliittikan osalta niin ikään signeeratulla pääkirjoituksella.

Nevanlinna lähti siitä, että Suomi oli valtiomuodoltaankin yhä monarkia, koska voimassa ollut vuoden 1772 hallitusmuotoa ei ollut missään vaiheessa muutettu. Aiemmin ei kuitenkaan ollut ollut mahdollista tuoda esille monarkiaa puolustavia tekijöitä.

Tasavallassa ja presidentti-instituutiossa oli Nevanlinnan mukaan monia vikoja. Presidentiksi ei saataisi puolueiden yläpuolella olevaa ja puolueettomaksi uskottua miestä. Ulkovallat sekaantuisivat vaaleihin, ja jokin pieni väliryhmä ratkaisisi aina vaalin sosialistin ja porvarin välillä. Ulkopoliittikkakin vaati monarkiaa, sillä itsenäisyyttä ei kyettäisi säilyttämään yksin. Tasavalta vaihtuvine presidentteineen ei antaisi takeita ulkopoliittisesta jatkuvuudesta.

Monarkia ei olisi luonteeltaan epäkansanvaltaista, vaan kansan suoja ylimystön oikkuja vastaan. Kansalaisten vapaus tarvitsi itsenäistä ja lujaa hallitusvaltaa turvakseen puoluesortoa ja enemmistön mielivaltaa vastaan. Oli turhaa pelätä, että ulkomainen ruhtinas jäisi vieraskieliseksi tai muodostuisi ruotsalaisuuden turvaksi. Jo kuninkaan oma etu vaati tukeutumista valtaväestöön. Nevanlinna torjui kansanäänestyksen valtiomuotoasiassa ja korosti, että ”todellista” kansantahtoa edusti kevään 1918 oloissa parhaiten kansanarmeija, koska juuri siihen olivat kerääntyneet yhteiskunnan pelastaneet ainekset. Sitä oli kuultava, ja istuvan eduskunnan oli tämän jälkeen ratkaistava asia - sillä jos eduskunta oli tasavaltalaisten mielestä kyllin lukuisa säätämään uuden, tasavaltalaisen

---

¹¹ Ks. esim. HS 5.5.1918, 17.5.1918, 26.5.1918, pk:t; KAI 24.5.1918, pk; TS 4.5. ja 15.5. 1918, pk:t.

hallitusmuodon, se oli kyllin pätevä säilyttämään hallitusmuodon monarkistisena. Nevanlinna väläytti jälleen myös kaksikamarisuutta ja intressiedustusta.¹²

Paasikivi ennusti, että Venäjälle tulisi anarkian jälkeen vahva hallitus, todennäköisesti yksinvalta, joka pyrki Rajajoen yli. Kirjoitus esitteli samoja näkökohtia kuin edellisessä luvussa kuvattu kirje Gebhardille.

”Vapautemme puolustaminen Venäjää vastaan hyvällä sotalaitoksella sekä ulkopoliittikkamme nojautuminen Saksaan, se on nähdäkseni oleva tulevaisuutemme politiikassa määräävänä.”

Monarkistinen hallitusmuoto vastaisi parhaiten ulkopoliitiikan vaatimuksia. Tosin jättäisiin riippuvuuteen Saksasta, mutta pienen valtion oli aina valittava jokin suurista ryhmistä. Valinta ei ollut riippuvuuden ja riippumattomuuden, vaan Saksan ja Venäjän välillä. Jos eduskunta ei tahtois ratkaista asiaa, oli asetettava valkoisen armeijan mielipide kansanääntöksen edelle.¹³

Vanhasuomalaisten johtajien keskuudessa valtiomuotokysymys käsitettiin kuten Danielson-Kalmari sitä kuvasi eräässä puheessaan: valinta oli tehtävä monarkian ja anarkian välillä¹⁴.

Monarkistit saivat pian myös popularisoidun juridisen perustelun sille, että maassa vallitsi yhä laillisesti monarkia. Nuorsuomalainen ulkoministeriön virkamies K.G. Idman julkaisi 17. toukokuuta aiheesta artikkelin Uudessa Suomettaressa. Helsingin Sanomien tasavaltalainen toimitus ei ollut sitä julkaissut.¹⁵

Idman luetteli ja kumosi monarkismin vastustajien pääväitteet yksi kerrallaan. Väite, jonka mukaan monarkismi oli mahdoton jo siksi, että monarkistisen Suomen ”laillinen” hallitsija olisi Nikolai II, oli mahdoton. Nikolaihan saattoi olla Suomen hallitsija vain ollessaan Venäjän keisari, ja sitä hän ei enää ollut. Toisena perusteena oli esitetty, että eduskunta oli ottanut korkeimman vallan itselleen 15. marraskuuta 1917. Tämäkään ei ollut pätevä perustelu, koska eduskunta oli tehnyt tämän päätöksen nimenomaan ”toistaiseksi” eikä ollut kajonnut hallitusmuotoon.

Idman myönsi vain sen, että 6.12. 1917 oli julistauduttu itsenäiseksi

12 USr 26.-27.4.1918, 3.-4.5.1918, 8.5.1918, pk:t.

13 Ibid. 1.5.1918, pk; ks. myös Polvinen 1989, 348,349.

14 USr 26.5.1918. Valtiosääntömme kehittämisestä (liite).

15 Idman 1953, 312.

tasavallaksi, voivan ehkä olla pätevä peruste. Mutta hän kumosi senkin: 6.12. oli vain suoritettu äänestys kahden kirjelmän välillä, ja päätöksen sanamuodon mukaan oli vain hyväksytty se, että senaatti antaisi tulevaisuudessa eduskunnalle tasavaltalaisen hallitusmuotoesityksen. Sellaista ei ollut kuitenkaan koskaan käsitelty eikä hyväksytty. Lisäksi SDP ei ollut ajanut länsimaista tasavaltaa, joten oli turhaa väittää, että sellaisen takana olisi ollut yksimielinen eduskunta.

Idmanin tulkinta oli, että Suomi oli monarkia vanhan, vuoden 1772 hallitusmuotonsa mukaisesti, kunnes se olisi muutettu tasavaltalaiseksi valtiopäiväjärjestyksessä säädetyin muodoin ja määräenemmistöin. Siihen ei riittänyt yksi 100-88-äänestys.¹⁶

Kysymys siitä, oliko Idmanin vai tasavaltalaisten tulkinta juridisesti oikea, ei saane koskaan riidatonta ratkaisua, sillä sellaiselta puuttuivat vuosien 1917-1918 olojen takia käytännön edellytykset. Tilanne oli kaikin puolin sellainen, että vallinneet lait eivät olleet sellaiseen varautuneet, joten molemmille puolille jäi laaja tulkinnanvara ja päteviä argumentteja. Sitä paitsi laki oli etenkin kriisioloissa sellainen millaisena se luettiin; tuskin ainoakaan vuosien 1917-1918 ratkaisuista korkeimman vallan asiassa oli täysin "laillinen" tai "laiton".

Monarkistien konseptio kärsi tappionsa nimenomaan poliittisten seurausten vuoksi. Koska tasavalta lopulta toteutui, on yleensä hyväksytty sellaisenaan tasavaltalaisten eli kiistan toisen osapuolen poliittisesti väritetty näkemys, että maassa vallitsi tasavalta muodollisestikin jo joulukuusta 1917.

Onkin kiistämätöntä, että yleinen mielipide ja käytännön politiikka olivat olleet tasavallan puolella talvella 1917-1918. Kun SDP:lla oli ollut hallussaan noin puolet eduskunnasta ja äänestäjistä, teoriat monarkian voimassaolosta ja mahdollisuuksista olisivat pakostakin jääneet täysin akateemisiksi. Erittäin todennäköisesti olisivat monet vuoden 1918 monarkistitkin katsoneet vielä ennen kevättä ja vapautustaan elävänsä tasavallassa. Jopa Estlander käytti huhtikuussa sanamuotoa tasavaltalaisen hallitusmuodon "säilyttämisestä", ja A.H. Virkkunen edellytti samaan aikaan, että monarkia vaatisi hallitusmuodon muutoksen. Idmanin juridinen konseptio tuli monarkisteille sopivaan poliittiseen tarpeeseen, vaikka he varmasti sitten hyväksyivät sen vilpittömästi, joskin jälkiviisaasti.

Nimenomaan asian muodollis-juridisesta puolesta onkin katsottava,

---

16 USr 17.5.1918, pk.

ettei monarkistien juridinen konseptio ole ainakaan heikompi kuin tasavaltalaisten. Tasavaltalaisen tulkinnan mukaan ”joulukuun 6. päivän valtioteko” muutti maan myös muodollisesti tasavallaksi, vaikka tasavaltaa ei ollutkaan säädetty voimassa olleiden säädösten mukaisesti. Tulkinta on kovin joustava ja poliittisesti taipuisa, ja sen pätevyyttä heikentää sen horjuvuus. Välillä tasavaltalaisten taholta selitettiin koko vanhan hallitusmuodon kumoutuneen, välillä vain eräiden pykälien, välillä vain pykälien monarkististen osien - ja joskus tämä kumoutuminen ulotettiin vuoteen 1917, joskus vuoteen 1809.

Tasavaltalaisten olikin yleensä pakko epäsuorasti tunnustaa juridisen asemansa heikkous; heidän oli turvauduttava sanamuotoihin, joiden mukaan tasavalta vallitsi ”todellisuudessa”, ”asiallisesti”, ”käytännössä” tms. He perustelivatkin kantaansa enimmäkseen lain sijasta ”kansan tahdolla” ja ”demokratialla”, joita käsitteitä monarkistit väistelivät.

Ingman oli samaa mieltä kuin Idman, olihan hänkin lähtenyt siitä, että vuoden 1772 hallitusmuoto oli yhä voimassa. Idmanin perustelut vanhan hallitusmuodon voimassaolosta, kunnes se olisi omien juridisten määräystensä mukaisesti muutettu, muistuttavat perusajatukseltaan Ingmanin argumentointia valtionhoitajakunnan puolesta ja valtalakia vastaan marraskuussa 1917. Molempien tulkinnat olivat legalistis-konservatiivisia.

Monarkismi oli saanut jo toukokuussa pääosan niistä perusteluistaan, joita se sitten toisteli ja vaihteleviin olosuhteisiin sovelsi myöhemmin vuonna 1918.

7.3.2. Sovitteleva monarkisti

Vanhasuomalaisuuden ”demokraattinen vaisto”

Ingmanin sisäpoliittinen tavoite ei ollut muuttunut sitten venäläistämisvuosien. Hän ajoi edelleen porvarillista yhteistyötä, ja se edellytti kiistakysymysten sovittelua. Hän ei esittänytään vuoden 1918 aikana juuri mitään valtiomuototaisteluun kuulumatonta kritiikkiä tasavaltalaisia kohtaan. Sikäli sovittelutehtävä oli helpompi kuin ennen, että koalitio oli jo saavutettu eikä ulkopolitiikasta ollut erimielisyyksiä, mutta sikäli vaikeampi, että valtiomuotokysymys muodosti suuremman kiistan kuin aiemmat sisäpoliittiset erimielisyydet.

Valtiomuutokiista nousi esiin jo Helsingin valtausta seuranneina päivinä delegaatioissa ja perustuslakivaliokunnassa. Alkio mainitsi, että Maalaisliiton ryhmässä oli vain yksi monarkisti, ja Ståhlbergin mukaan

nuorsuomalaisessa ryhmässä ei ollut ainoatakaan. Estlander ilmoitti, että RKP:n ryhmässä oli monarkisteja, Ingman teki saman ilmoituksen vanhasuomalaisista sillä varauksella, että monarkialle löytyisi kannatusta kansassa. Hän halusi odottaa vielä tietoja rintaman takaa, samoin Wrede.

Alkion päiväkirjan mukaan Ingman olisi ollut valmis jättämään valtiomuotoasian ratkaisun armeijalle. Tämä vaikuttaa liian kategoriselta, kun se suhteutetaan Ingmanin aiempaan ja myöhempäänkin varovaisuuteen. Ståhlbergin muistiinpanojen mukaan Ingman puhuikin kansanäänestyksestä ja sen vaihtoehtona armeijan mielipiteen kuulemisesta, minä jälkeen eduskunta päättäisi asian. Myöhemmin Ingman katsoi, että armeijan mielipide riittäisi muuten, mutta armeijassa ei ollut asiaa pohdittu, eikä armeijalla ollut tiedossaan asian edellytyksiä.¹

Ingmanin linja oli hyvin maltillinen ”vanhojen herrojen” joukossa. Näistähän mm. Estlander, Wrede, Nevanlinna ja Kairamo halusivat kaksikamarista eduskuntaa, Schybergson väläytteli kuninkaanvaalia ja Paasikivikin harkitsi äänioikeusuudistuksia.

Vanhasuomalaistenkin piirissä Ingman kulki keskitietä. Puolueen eduskuntaryhmä oli aloittanut toimintansa jo 14. huhtikuuta ja kävi heti kiinni kuumiin kiistakysymyksiin. Nevanlinna esitti konservatiivisen kannan ja mainitsi äänioikeuden mahdollisen rajoittamisen ja sen vaihtoehtoina kaksikamarisuuden ja intressiedustuksen. Ingman esitteli Wreden promemorian kaksikamarijärjestelmästä. Hän ei kuitenkaan nytkään yhtynyt siihen, vaan ilmoitti olevansa kaksikamarisuutta vastaan. Se vain lisäisi itse päävaaraa sosialistien taholta. Myös äänioikeusmuutokset olisivat vaaraksi, koska menetettäisiin niiden ääniä, jotka jäisivät vaille lisä-ääniä. ”Meidän on toimittava niin, että sosialistit muuten kansantilan paranemisen avulla vähenisivät.” Varsinaisia päätöksiä ryhmä ei tehnyt.²

Nevanlinna kirjoitti toukokuun alkupuolella Hannes Gebhardille ja ilmaisi tälle oman suopeutensa monarkialle, intressiedustukselle sekä kunnallislakien ja 8 tunnin työpäivälain tarkistamiselle. Hänen oli kuitenkin lisättävä valittavaan sävyyn, että Ingman tuki näistä hankkeista

---

1 Alkion pvk 14.4.-16.4.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 16.4.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 14.-15.4.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA.

2 Ingmanin muistiinpanot, s.a. Ingmanin kokoelma, VA Y 2386; Haatajan muistiinpanot 14.4.1918. Haatajan kok., EK; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 14.4.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 14.4.1918, 15-17. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

vain monarkiaa.³ Ingmanin linja olikin vielä voittopuolisesti "wait and see"; käytännössä hän oli kuitenkin jo sulkenut oven eduskuntauudistukselta, kun oli asettunut sitä vastaan eikä ryhmäkään alkanut sitä ajaa. Vaikka konservatismiin laajemmat ohjelmat kummittelivat vielä joskus myöhemminkin, niin huhtikuun puolivälissä oli jo käynyt ilmi, että laaja ohjelma oli kotikentälläkin mahdoton. Vanhasuomalaiset pitäytyivät tämän jälkeen valtiomuutoksymykseen.

Ryhmä ei kiirehtinyt monarkiaan taakse. Huhtikuun 14. päivän kokouksessa moni oli kannattanut tasavaltaa. Viikkoa myöhemmin pidetyssä kokouksessa Kairamo, Lagerlöf ja vuoden 1917 valtalaki- ja itenäisyysmies Wilhelmi Malmivaara olivat monarkian puolella, mutta edes Nevanlinna ei halunnut vielä sitoa itseään, ja vastaan olivat mm. Paavo Virkkunen ja Kyösti Haataja. "Virkkusen lausunnon hyväksyivät useat ryhmän jäsenet", kertoo pöytäkirja. Kairamo ja Lagerlöfkin edellyttivät kansan mielipiteen tiedustelemista ja laillisia muotoja.⁴

Monien vanhasuomalaisten "demokraattisessa" ensireaktiossa näkyy jälleen suomalaisen konservatismiin omalaatuisuus. Se on oikeastaan käänteinen verrattuna eurooppalaisen konservatismiin erään suuren nimen, Alexis de Tocquevillen ajatuksiin useita vuosikymmeniä aiemmin. de Tocquevillen mukaan:

"Intellektuaalisesti taivun demokraattisiin instituutioihin, mutta olen vaiston osalta aristokraatti - eli inhoan ja pelkään massaa. Rakastan intohimoisesti vapautta, lakia ja oikeuksien kunnioittamista - mutta en demokratiaa. Siinä on sydämeni äärimmäinen totuus! En kuulu vallankumoukselliseen enkä konservatiiviseen puolueeseen. Kuitenkin, kun kaikki on sanottu, yhdyin enemmän jälkimmäiseen kuin edelliseen. Sillä eroan jälkimmäisestä enemmänkin keinojen kuin päämäärän suhteen, kun taas eroan edellisestä sekä keinojen että päämäärien suhteen."⁵

Sen sijaan vanhasuomalaisia veti "vaisto" vielä kerran "demokratian" ja järkisyyt konservatismiin suuntaan.

Monarkia-liikkeen kärjessä kulkivatkin nimenomaan aktivistit ja ruotsalaiset. Uusi Päivä oli ottanut ensimmäisenä kantaa Ståhlbergin "Tulevaisuuden lähtökohtia" vastaan, ja Dagens Press toi monarkia-vaatimuksen ensimmäisenä esille julkisesti "Giv oss en konung"-artikkelillaan 23. huhtikuuta. Emil Schybergson kannatti jo 16. huhtikuuta kuninkaan-

3 Nevanlinna Gebhardille 8.5.1918. Gebhardin kok., k. V:8, VA.

4 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 21.4.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 20.- 21.4.1918, 26-31. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

5 Sitaatti, ks. O'Sullivan 1976, 43.

vaalia vuoden 1772 hallitusmuodon mukaisesti, ellei saataisi uutta, monarkistista hallitusmuotoa. Hän teki vaatimuksensa julkiseksikin Hufvudstadsbladetissa ja jopa käytti konservatismi-termiä positiivisessa merkityksessä, mitä ei ollut tapahtunut vuosiin Suomen sisäpolitiikassa. Hufvudstadsbladet osoitti muutenkin konservatiivisuutensa puolustamalla kaksikamarijärjestelmää ja esittämällä ”radikaalien” kunnallis- ja 8 tunnin lakien muuttamista, koska ne olivat syntyneet painostuksen alla, marraskuun 1917 suurlakko-oloissa.⁶

Huhtikuun lopulla muutos vanhoilliseen suuntaan kävi yhä ilmeisemmäksi vanhasuomalaisenkin joukossa. Ingman piti ryhmälle 24. huhtikuuta alustuksen tulevasta hallitusmuodosta ja sisäpolitiikasta. Itse alustusta ei ole säilynyt, mutta Paavo Virkkunen on kirjoittanut muistiin kokouksen pääpiirteitä.

Ingman myönsi, että monarkia antaisi hallitusvallalle johdonmukaisuutta ja vakavuutta, olisi riippumaton puolueista ja päivänpolitiikasta ja toisi turvaa Venäjän imperialismia vastaan. Hän epäröi kuitenkin yhä: jos monarkia ei saisi kansan enemmistön kannatusta, olisi mentävä tasavaltaan. Kriittisesti suhtautuivat enää Paavo Virkkunen, Haataja ja pari muuta, ja vajaa viikko myöhemmin Virkkunenkin enteili päiväkirjalleen, että myös hän ja Haataja näyttivät ”luovivan monarkian satamaan”.⁷

Maakuntalehdissä toistui sama reaktio kuin eduskuntaryhmässä. Mm. Aamulehti ja Uusi Aura lähtivät vielä huhti-toukokuun vaihteessa siitä, että maassa oli voimassa tasavalta, ja ne taipuivat ratkaisevasti monarkismiin vasta kesäkuussa. Vaasa asettui nopeasti monarkian kannalle ja kirjoitti kansanvallan tarvitsemista rajoista: kansanvaltakin oli vain välikappale kansallisen kehityksen palveluksessa.⁸ Vaasa-lehdestä on kuitenkin muistettava vuoden 1917 aktivismin perintö.

Ingman pysyi monarkistien toukokuun mielipideoffensiivinkin jälkeen varovaisena. Hän meni sitoutumishaluttomuudessaan niinkin pit-

---

6 Estlanderin muistiinpanot 15.-16.4.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Dagens Press 23.4.1918. Giv oss en konung!; Hbl 24.-26.4.1918, 3.5.1918, 5.5.1918, 7.5.1918, pk:t; UP 22.4.1918, pk.

7 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän pt 24.4.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Haatajan muistiinpanot 24.4.1918. Haatajan kok., EK; Virkkusen pvk 24.4.1918, 34,35, 30.4.1918, 39. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

8 Al 3.5.1918, 7.5.1918, 17.5.1918, 8.6.1918, pk:t, 2.6. ja 4.6.1918, ak:t, 31.5.1918. Suomen valtiomuotokysymys; UA 30.4.1918, 17.5.1918, 19.5.1918, 26.5.1918, 2.6.1918, 7.6.1918, pk:t, 19.5.1918. Kuningasvalta vai tasavalta?, 26.5.1918. Valtiomuotokysymyksemme valtiollisen vapauden ja järjestyksen kannalta katsottuna; Vaasa 25.4.1918, 27.4.1918, 4.5.1918, pk:t. - Uusi Aura oli tosin siirtynyt tammikuussa 1918 Kansanpuolueeseen, mutta se oli aatteellisesti edelleen vanhasuomalainen.

källe, että kun monarkistit julkaisivat 14. toukokuuta adressinsa ”Suomen kansalaisille” ja toivat siinä esille perustelunsa monarkian puolesta, Ingmanin nimi puuttuu allekirjoittajien joukosta. Uuden Suomen Turvaamiskomitean paperien mukaan häneltä oli nimeä pyydetty, mutta ei ollut saatu. Kuitenkin jo nimen puuttumisen saattoi odottaa herättävän enemmän vanhojen ja uusien liittolaisten närkästystä kuin sinällään lisäävän eri leirien sovinnon mahdollisuuksia. Allekirjoittajien joukossa olivat nimittäin lähes kaikki arvovaltaiset vanha- ja nuorsuomalaiset ja RKP-laiset monarkistit, mm. Danielson-Kalmari, Leo Ehrnrooth, Estlander, Eirik Hornborg, P.J. Hynninen, Kaarlo Koskimies, Arthur Lagerlöf, Wilhelmi Malmivaara, Nevanlinna, Paasikivi, E.G. Palmén, K.A. Paloheimo, Rantakari, Hugo Rautapää, Emil Schybergson, Otto Stenroth, Antti Tulenheimo, A.H. Virkkunen, Wrede ym. Merkittävistä vanhasuomalaisista nimistä puuttuivat vain Ingman, Haataja, Paavo Virkkunen ja Kairamo, viimeksi mainittukin vain siksi, ettei häntä ollut tavoitettu ajoissa.⁹ Yksi syy Ingmanin haluttomuuteen asettua rintamaan lieene ollut se, että julistuksessa mainittiin myös eduskunnan uudistaminen, minkä hän oli jo tyrmännyt.

Ingman sijoittui aluksi puolueessaan keskivaiheille. Hän oli torjunut eduskuntauudistuksen odotettavissa olleen vastustuksen takia, ja kannatuksen puute sai hänet epäröimään monarkiankin suhteen. Järkisyys olivat hänestäkin monarkian puolella, mutta kuten tavallista, hän piti ratkaisevana, oliko monarkia vallinneissa oloissa käytännössä mahdollista. Asenteellisesti hän oli sitoutunut, käytännössä ei. Toukokuun puolivälissä hän oli viimeisiä eturivin poliitikkoja, joka ei ollut julkisesti linnoittautunut jommankumman valtiomuotokannan taakse.

Monarkistileiriin

Adressin jälkeen Ingman näyttää kuitenkin tulleen vakuuttuneemmaksi monarkian mahdollisuuksista. Hän alkoi kääntymään niin oman puolueen yhä harvempia toisinaajatteliijoita kuin toisten puolueiden kansanedustajia. Monarkismin edetessä hänen olisikin ollut vaikeaa pysyä passiivisena. Puolueen kärjessä oli mahdollista pysyä vain yhtymällä selkeästi monarkian kannattajiin.

Ingman piti 19. toukokuuta eduskuntaryhmässään alustuksen valtio-

---

9 ”Suomen kansalaisille”. Uuden Suomen Turvaamiskomitean kok., k. 2, EK; ks. myös Lindman 1968, 241,242; Polvinen 1989, 350,351; Ikonen 1991, 182-187.

muotokysymyksestä. Hän lähti liikkeelle ulkopoliitikasta: miten säilytettäisiin vapaus. ”Vaalimme ei ole vaikea; meidän täytyy liittyä Saksan valtioryhmään vastoin Venäjää (ja Englantia).”

Saksakin auttaisi kuitenkin vain, jos sillä olisi takeet, ettei Suomessa tapahtuisi keikahduksia. Saksan keisarisukuun kuuluva prinssi lujittaisi parhaiten Suomen itsenäisyyttä. Tasavalta ei takaisi hallituksen lujuutta tässä suhteessa vaadittavalla tavalla. Ulkovallat sekaantuisivat lahjuksilla presidentinvaaleihin, ja Maalaisliitto ratkaisisi ne.

Ingman torjui käsityksen, että kuninkuus olisi epäkansallista tai taantumuksellista. Päävastoin, kuningas nojaisi talonpoikiin, ja Saksassa monarkia oli ajanut läpi yhteiskunnallisia ja sosiaalisia reformeja jopa vastoin kansan mielipidettäkin. Kansa oli vanhastaan kuningasmielinen, ”se näkee mielellään, että on isäntä talossa”, eikä se antaisi myöhemmin anteeksi, jos sitä nyt johdettaisiin harhaan. Perustuslaillinen monarkia kesti huonotkin hallitsijat, koska näiden aikana asioita hoiti hallitus. Suomen oloissa hovikin jäisi pieneksi. Kuninkuus voisi tuoda Suur-Suomen diplomaattisin keinoin ilman sotaa, muuten jäisi ”rajoitettu Suomi”, joka joutuisi puolustamaan itseään yksin. Alustuksen jälkeen eduskuntaryhmä totesi olevansa ”yleisesti monarkkian kannalla” ja haluavansa monarkistisen hallitusmuodon. Kansanedustajien olisi selvitettävä asiaa valitsijakunnalle.¹⁰

On helppoa havaita, että Ingmanin alustus oli vain hiukan syvennetty laitos Nevanlinnan ja Paasikiven kirjoituksista Uudessa Suomettaressa sekä omasta esitelmästä Suomi-Finnland-lehdessä. Kun esittäjänä oli juuri Ingman, alustuksen näkökohdilla oli ryhmässä suurin mahdollinen arvovalta. Paavo Virkkunen, joka paria maalaisedustajaa lukuun ottamatta oli ryhmän viimeinen epäröijä, kirjoittikin alustuksen jälkeen päiväkirjaansa:

”En salannut minäkään, että kuljen monarkiaa kohti. Kun Svinhufvud ja monet muut ovat muuttaneet kantansa, on se vain osoituksena siitä, miten raskaan painon alla vastuunalaiset henkilöt työskentelevät.”¹¹

Ingmanin alustuksen voimakas ulkopoliittinen painotus saattaakin olla merkki senaatin taholta tulleesta vaikutuksesta. Ingmanin varovaisuus-

---

10 Ingmanin muistiinpanot 19.5.1918. Ingmanin kok., VA Y 2385; Haatajan muistiinpanot 19.5.1918. Haatajan kok., EK; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 19.-20.5. 1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 19.5.1918, 51-54. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

11 Virkkusen pvk 19.5.1918, 56. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

delle oli kuitenkin tyypillistä, että hän esitti syöttinä ennemminkin itenäisyyden säilyttämistä kuin Itä-Karjalaa. Alustus osoitti ainakin sen, että hän oli motivoinut itsensä luopumaan pelkästä jarruttelevasta varovaisuudesta.

Ryhmä otti julkisen kannan monarkian puolesta Uudessa Suomettaressa 2. kesäkuuta julistuksessa "Suomalaisen puolueen valitsijoille". Allekirjoittajia oli 24, ja lisäksi kolme ilmaisi katsovansa monarkismin perustelut oikeiksi, vaikka eivät katsoneetkaan voivansa vielä määrätä kantaansa. Päinvastoin kuin julistuksessa "Suomen kansalaisille", Ingmanin nimi oli mukana.¹²

Kesäkuun alussa pääkaupungin lehdet päätyivät kiistaan vuoden 1772 hallitusmuodon kuninkaanvaalipykälän eli 38 §:n voimassaolosta. Hufvudstadsbladet vihjaisi mahdollisuudesta suorittaa kuninkaanvaali tämän pykälän mukaan, jos uutta monarkistista hallitusmuotoa ei saataisi. Helsingin Sanomat reagoi ja selitti, ettei sellainen vaali olisi laillinen, vaan vallankaappaus, koska "tosiasiallisesti" oli luovuttu monarkistisesta hallitusmuodosta. Lehti pani hyväksyen merkille, ettei Uusi Suometar ollut vielä hyväksynyt Hufvudstadsbladetin kantaa.¹³

Ingman vastasi (signeeraamatta) Uudessa Suomettaressa ja toisti Idmanin opinkappaleen monarkistisen hallitusmuodon voimassaolosta. Kuninkaanvaaliin oli täysi juridinen oikeus, mutta vaali ei olisi tarkoituksenmukainen, vaan poliittisesti hajottava. Tuskin olisi syytä ryhtyä kauaskantoisiin ratkaisuihin pienellä ääntenenemmistöllä hajanaisissa oloissa, Ingman tulkitsi.¹⁴

Jälleen kerran Ingman siis piti periaatteellisella tasolla kiinni konservatiivisesta tulkinnasta, mutta oli valmis soveltamaan käytännössä maltillisempaa politiikkaa.

Ingman oli ottanut aloitteen käsiinsä myös perustuslakivaliokunnassa 21. toukokuuta ja esittänyt, että hallitusmuoto olisi rakennettava perustuslaillisen perinnöllisen monarkian pohjalle. Hänen perustelunsa olivat enimmäkseen samoja kuin ryhmässä, johtopäätös samoin: kuninkuus oli ainoa keino estää Suomen joutuminen Venäjän maakunnaksi. Ståhlbergin ja Alkion tulkittua monarkian liian sitovaksi Saksan suuntaan Estlander selitti taas, että saksalainen monarkki olisi paras turva muita

---

12 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 30.5.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; USr 2.6.1918. Suomalaisen puolueen valitsijoille.

13 Hbl 7.6.1918, pk; HS 8.6.1918, pk.

14 USr 9.6.1918. Puheet vallankaappausuunnitelmista. Ingmanin kok., k. C7, VA.

saksalaisia vastaan. Ingman vakuutti, että venäläisvaara oli saksalaisvaaraa pahempi ja että kuningashuone kansallistuisi. Kuningas sai lisäksi Saksalta apua halvemmalla kuin tasavalta.

Valiokunta päätti niukalla enemmistöllä tiedustella senaatilta, oliko tulossa uusi, monarkistinen hallitusmuotoesitys. Alkio kirjoitti tuotu-neena päiväkirjaansa: "Ruotsalaiset soittavat nyt korkeinta viulua. — Tietysti suomettarelais-raukat ovat mukana." Kun valiokunta päätti äänin 9-8 lykätä hallitusmuotoasian käsittelyä odottaakseen senaatin lupamaa monarkistista hallitusmuotoesitystä, Alkio siirsi päävastuun vanhasuomalaisille: "Suomettarelais-ingmanilainen röyhkeys esiintyy nykyään tavattoman itsetietoisena kansantahdon muokkaajana."¹⁵

11. kesäkuuta Ingman esitti valiokunnalle, ettei vielä päätettäisi lopullisesti, otettaisiinko senaatin uusi monarkistinen vai vanha, talvella valmistettu tasavaltalainen esitys käsittelyn pohjaksi. Wrede meni pisimmälle: senaatilla oli oikeus peruuttaa vanha esityksensä. Ståhlberg kannatti tasavaltalaista esitystä, mutta Ingman selitti, että kansan kannatus hallitusmuodolle riippuisi siitä, miten hallitusmuoto kokoaisi tai hajot-taisi. Oli valittava se esitys, joka turvaisi kansan menestyksen. Ulko-mailta otetun monarkin edullisuutta tukivat muiden valtioiden hyvät esimerkit, ja perinnöllisestä monarkiasta oli Suomen historiassa jo tuhatvuotinen kokemus. Alkion ja Ståhlbergin vastaväitteisiin Ingman vakuutti taas kerran kuninkaan nojaavan talonpoikiin, koska Suomessa valta voisi nojata vain talonpoikiin tai vasemmistoon.¹⁶

Ingman toimi siis jo kabineteissa monarkian puolesta. Julkinen sitou-tuminen seurasi eduskunnan täysistunnossa 12.-13. kesäkuuta, kun hallitusmuotoasiasia käsiteltiin ensimmäisen kerran.

Istunto muodostui pääosiltaan perustuslakivaliokunnan ja lehdistön valtiomuotokeskustelujen kertaukseksi. Paasikivi motivoi monarkiaa lujan hallitusvallan tarpeella ja kansainvälisellä asemalla, Ståhlberg kiisti, että "viimeaikaiset tapahtumat" olisivat muuttaneet tasavallan sisäisiä edellytyksiä tai sitä, että Suomi oli "tosiasiallisesti" tasavalta. Ståhlberg vaati kansanäänestystä valtiomuotokysymyksestä. Wrede puhui yhä kaksikamarisuudesta ja intressiedustuksesta - molemmat asioita, jotka vanhasuomalaiset olivat jo haudanneet liian provosoivina ja itse pääasi-

---

15 Alkion pvk 21.-22.5.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 21.5.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Lindman 1968, 258,259.

16 Alkion pvk 11.6. ja 12.6.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Haatajan muistiinpanot 11.-12.6.1918. Haatajan kok., EK.

aa, monarkiaa, vaarantavina. Maalaisliittolaiset omaksuivat erittäin taipumattoman ja monarkisteja syyttelevän kannan, ja pari vanhasuomalaistakin talonpoikaa puhui monarkiaa vastaan. Ruotsalaisvastaisuus ja kansanvalta olivat ne johtavat teemat, joihin maalaisliittolaiset aina palasivat, ja he käyttivät jo sosiaalidemokraatti-korttia: myös työväestön olemassaolo ja mielipiteet oli muistettava.¹⁷

Keskustelulle oli mahdotonta löytää yhteistä aaltopituutta, kun tasavaltalaiset puhuivat jatkuvasti huonoimmasta mahdollisesta monarkiasta ja parhaasta mahdollisesta tasavallasta, ja monarkistit parhaasta mahdollisesta monarkiasta ja huonoimmasta mahdollisesta tasavallasta - tai toiseksi huonoimmasta, sillä bolshevikkitasavalta oli monarkisteista toki pahin. Mutta harvassa eivät olleet nekään viittaukset, että tasavallan kalteva pinta veisi bolshevismiin.

Omalaatuista on, että Ståhlberg, joka oli ollut vuonna 1917 tiukka juriidikko, konservatiivishenkinen legalisti ja puhdasverinen "vanha herä" RKP:n ja vanhasuomalaisten johtajien tavoin, puhui vuonna 1918 kansasta ja kansanvallasta samaan sävyyn kuin maalaisliittolaiset. Hänestä oli tullut entisten liittolaistensa vastustaja, mutta edelleen hän oli eri leirissä kuin vanhat päävastustajansa eli aktivistit.

Ingman puuttui keskusteluun vasta loppuvaiheessa ja piti suhteellisen värittömän, joskin monarkistisen puheenvuoron. Hän arveli, ettei mikään hallitusmuotoesitys saisi vaadittuja määränemmistöjä, mutta jonkinlainen hallitusmuoto hyväksyttäisiin lepäämään yli vaalien. Juuri sillä hetkellä uudet vaalit eivät kuitenkaan auttaisi saavuttamaan määränemmistöjä. Maalaisliiton Hahlin tulkittua, että monarkistinen hallitusmuotoesitys hylättäisiin varmasti vaalien jälkeen, Ingman vastasi, ettei hän pitänyt suinkaan varmana, etteikö sellainen hallitusmuotoesitys voisi saada yli 2/3 eli määränemmistön.¹⁸

Monarkistien haluttomuus uusiin eduskuntavaaleihin ja kansanäänestykseen¹⁹ ei johtunut pelkästään siitä, että he tiesivät olevansa vähemmistönä kansan keskuudessa. Heidän mielestään oli ilman muuta jätettävä "punaiset" laskuista asian ratkaisussa, olivathan nämä yrittäneet kapinaa ja olivat vain omasta syystään poissa eduskunnasta. Ei ollut mitään syytä varjella "valtiotrikollien" oikeuksia kansakunnan kohtalonasioissa.

Lisäksi monarkistit olivat vanhan meritokraattisuus- ja pätevyysnäkö-

---

17 II VP 1917, ptk, 1241-1265, 1275-1320; Lindman 1968, 262.

18 II VP 1917, ptk, 1317-1320.

19 Tyypillinen monarkistinäkemys asiasta ks. esim. Setälä 1918, 3-13.

Ennen hallitusmuodon - ja samalla sen kielipykälien - toista käsittelyä ehti kuitenkin tapahtua paljon. Delegaatio sai senaatilta ilmoituksen, jonka mukaan hallitusmuotoasia ei enää sallinut 2-3 viikon lykkäystä. Delegaatio oli silti toiveikas: senaatin erouhan ja Maalaisliiton saksalaismielisyyden vuoksi arveltiin, että Maalaisliitto saataisiin monarkian kannalle, ja silloin tulisivat nuorsuomalaisetkin mukaan Ståhlbergiä ehkä lukuun ottamatta.²⁶ Puhemiesneuvosto asetti valtiopäivien takarajan heinäkuun 17. päivään.²⁷

Arvelut Maalaisliiton taipuvaisuudesta olivat perusteettomia. Alkio piti senaatin ja valtionhoitajan erouhkaa vain merkinä siitä, että nämä olivat sopineet saksalaisten kanssa Suomen "vasalliudesta" Saksalle ja olivat epäonnistuessaan velvollisia eroamaan. Hän arveli monarkistien haluavankin jonkun saksalaisen Svinhufvudin tilalle. Ingmanista Alkiolla oli hiukan armeliaampi käsitys: Ingman haluaisi vallan tasavaltalaisille, jos monarkia ei toteutuisi, mutta Ingman tuskin saisi kannatusta.

Ingman olikin pysynyt julkimonarkistinakin suhteellisen varovaisena. Hän oli selittänyt perustuslakivaliokunnassa heinäkuun alkupäivinä, että 2/3:n tuki ei riittäisi monarkisteille, vaan oli saavutettava hyvin pitkälle menevä yksimielisyys. Kun Schybergson jälleen vaati monarkistien omassa kokouksessa kuninkaanvaalia vanhan hallitusmuodon mukaan, jos uutta ei saataisi, Ingman halusi edelleen lykätä asiaa. Jos jouduttaiisiin sellaiseen vaaliin, olisi vaikeaa enää perääntyä. Ja jos ei saataisi sellaista hallitsijaa kuin haluttiin, niin "parempi hyvä tasavalta kuin huono monarkia 58 äänellä".

Lykkäyksen puolesta puhui myös monarkismin jatkuva leviäminen maassa. Olisi ilmoitettava, ettei senaatti voisi toimia, ellei monarkiaa hyväksyttäisi, Ingman ehdotti.²⁸

Erouhka ja kaikki muut argumentit vyörytettiin tasavaltalaisten ylle porvarillisten kansanedustajien suuressa neuvottelukokouksessa 8. heinäkuuta,²⁹ joka vastasi kaikessa paitsi muodossa eduskuntaistuntoa ja oli luonteeltaan hyvin samanlainen kuin porvarillinen valtalakikiista 3.11. 1917. Myös menestys yksimielisyyden saavuttamiseksi jäi yhtä heikoksi kuin silloin.

---

26 Hultinin pvk 1.7.1918. Hultinin kok., VA Y 2229.

27 Puhemiesneuvoston ptk 2.7.1918, EK.

28 Alkion pvk 1.7.1918, 3.-4.7.1918, 7.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Paasikiven muistiinpanot 5.7.1918. Paasikiven kok., k. 11, VA; Haatajan muistiinpanot 8.7.1918. Haatajan kok., EK.

29 Eduskunnan porvarillisten ryhmien yksityisneuvottelu Säätytalossa, 8.7.1918, KMA; ks. myös Polvinen 1989, 380,381; Ikonen 1991, 253-258.

Käytännössä keskustelu muodostui eduskunnan hallitusmuotokäsittelyn toisinnoksi. Paasikivi toi esille ulkopoliittisen motiivoinnin eli sodanuhan ja Itä-Karjalan ja torjui kansanäänestyksen, koska sitä ei voitaisi rajoittaa vain valkoiseen Suomeen - ”ainoastaan järkevien ihmisten tulee sanansa lausua”, ei henkisesti sairaiden. Monarkistikäännynnäiset korostivat mielenmuutoksensa perusteena ulkopoliittista pakkotilannetta.

Maalaisliittolaiset tekivät lukuisia ja kiivaita uskollisuudentunnustuksia Saksa-suuntausta kohtaan, mutta kieltäytyivät edelleen hyväksymästä sellaisia ”Saksaa loukkaavia” näkemyksiä, että Saksa-liitto edellyttäisi mitään hintaa Suomen sisäpolitiikalta. He huomauttivat entistä hanakammin, että myös Suomen sosiaalidemokraattien sekä Saksan vasemmiston ja liberaalien mielipiteet oli otettava huomioon. Senaatin erouhan he ja Ståhlberg kuittasivat kiistämällä, että senaatilla olisi edes oikeutta erota hallitusmuotoasian takia.

Ingman suuntasi sanansa erityisesti Ståhlbergille, joka oli vaatinut kansaa eheyttävää ratkaisua. Ingman myönsi, että jos sosiaalidemokraatit laskettiin mukaan, tasavalta varmaankin saisi enemmistön kansanäänestyksessä. Mutta hän ei ollut lainkaan vakuuttunut, että tasavaltalainen hallitusmuoto eheyttäisi kansaa pitkällä tähtäyksellä. Käytännön elämän eikä kansanäänestyksen tulokset ratkaisisivat eheytyksen: kun kansa huomaisi, että tasavalta ei toisi ulkoista turvallisuutta eikä sisäistä rauhaa, se ei tuijottaisi itseään sokeaksi tasavaltalaiseen hallitusmuotoon, vaan huomaisi tämän olevan repivä eikä eheyttävä.

Ingmanin mukaan tasavaltalaisten oli otettava asioiden hoito käsiinsä, mikäli he kaataisivat monarkistisen hallitusmuodon. Oli käsittämätöntä, että monarkistien, jotka eivät uskoneet tasavaltalaisten linjaan, pitäisi huolehtia sen ajamisesta. Hän ennusti, että vasemmiston palattua eduskuntaan tasavaltalaisen senaatin olisi pakko nojata monarkistien tukeen, sillä sosialistit olisivat aina oppositiossa porvarillista senaattia vastaan. Sosialistit olivat yhtä mieltä porvarillisten tasavaltalaisten kanssa vain tasavallan perustamisesta, eivät sisällöstä.

Ingmanin perustelut olivat jälleen ensisijaisesti sisäpoliittisia, ikävien vaihtoehtojen perustelua vielä ikävämpien torjumisella. Niissä ei ollut samaa hyökkäävyyttä kuin senaatin ja aktivistien edustajilla. Hän olikin muita monarkisteja valmiimpi lykkäämään ratkaisua.³⁰ Hänen esiintymisensä muistutti joka suhteessa, niin asenteellisesti kuin argumentteja

---

30 Wreden muistiinpanot 8.7.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

myöten, hänen polemiikkiaan Alkion kanssa vastaavassa kokouksessa 3.11. 1917. Silloinkin Maalaisliitto oli vaatinut porvarillista enemmistöä ajamaan nimenomaan Maalaisliiton vaatimaa linjaa, vaikka se oli edustanut porvarien vähemmistöä.

Neuvottelukokous ei tehnyt muuta päätöstä kuin lausui toivomuksen, että eduskuntakeskustelu jäisi mahdollisimman vähiin. Kun kokous päättyi myöhään yöllä, oli käytännössä vain kirjattu vastakkaisina pysyneet mielipiteet. Monarkistien toiveet Maalaisliiton kääntymisestä olivat kärsineet melkoisen kolauksen.

Monarkismin maltillistajana

Eduskunnalla oli seuraavaksi käsiteltävänä senaatin monarkistisen hallitusmuotoesityksen pohjalta valmistunut perustuslakivaliokunnan mietintö ja tähän liitetyt vastalauseet. Samalla senaatti ilmoitti vanhan, tasavaltalaisen esityksen raukeavan, korostaen kuitenkin, että uusi esitys ei eronnut paljon vanhasta.

Valiokunnan mietintö oli syntynyt yhden äänen enemmistöllä. Se sisälsi monarkistisen tulkinnan joulukuun itsenäisyysjulistuksesta ja sen kyvyttömyydestä muuttaa vallinnutta vuoden 1772 hallitusmuotoa. Valiokunnan esittämät muutokset senaatin esitykseen eivät olennaisesti kajooneet kuninkaalle suunniteltuihin laajoihin valtaoikeuksiin. Kuninkaalle jäisi mm. toimeenpanovalta, lainsäädäntövalta yhdessä eduskunnan kanssa, ulkopoliittikka, sotavoimien ylipäällikkyyys, oikeus aloittaa puolustussota ilman eduskunnan suostumusta, ehdoton veto-oikeus perustuslakiasioissa ja lykkäävä tavallisissa laeissa. Viimeksi mainittujen osalta voisi vaalien jälkeinen eduskunta murtaa veton 2/3:n enemmistöllä. Eduskunnalla ei olisi oikeutta muuttaa valtiomuotoa hallitsijasuvun mahdollista sammumista seuraavan interregnumin aikana. Hallitusmuodossa ei mainittu erikseen, että senaattorien tuli nauttia eduskunnan luottamusta. Mietintöön liitettiin viisi vastalauseetta, joista kaksi oli tasavaltalaisia ja yksi oli Ingmanin jo edellä mainittu kieliasiavastalause.³¹

MYLLYN Maalaisliitto-historiassa esitellään sinänsä osuvasti hallitusmuotoehdotuksen vanhoillisuutta. Kuva jää kuitenkin hieman harhaanjohtavaksi, kun mainitaan, että ehdotuksen mukaan kuningas nimit-

---

31 II VP 1917, ak III, senaatin esitys 62, perustuslakivaliokunnan mietintö 14 ja vastalauseet.

ti ja erotti valtioneuvoston jäsenet.³² On nimittäin huomattava, että parlamentarismi sisältyi valtiopäiväjärjestykseen, ja siellä se oli aivan yhtä sitova kuin se olisi ollut hallitusmuodossa. LINDMAN on tosin tuonut esille Rafael Erichin ja Wreden kaavailuja, joiden mukaan valtiopäiväjärjestyksen pykälää olisi voitu myöhemmin tulkita sanamuotoaan välttämättömmin, koska sen olisi voitu selittää olevan ristiriidassa hallitusmuodon kanssa. Tällöin hallitsija olisi voinut ”epänormaaleissa” oloissa poiketa parlamentarismista, mutta pääsääntöisesti eduskunnalla olisi ollut suuri vaikutusvalta hallituksen politiikkaan.³³

Epäilemättä monarkistien laajoissa piireissä parlamentarismia katsottiin karsaasti, esittiväthän Wrede ja Estlander avoimestikin siitä luopumista. LINDMAN ei kuitenkaan tuo esille mitään keinoja, jolla monarkistit olisivat voineet saada eduskunnan edes lieventämään parlamentarismia Erichin-Wreden linjan mukaisesti. Vaikka hallitusmuotoesitys olisi hyväksytty, senkään sisältö ei antaisi siihen mahdollisuuksia, ja seuraavien vaalien jälkeen mahdollisuudet olisivat täysin olemattomat, kun vasemmisto olisi palannut eduskuntaan.

Parlamentarismin suhteen pätee sama kuin eduskunnan uudistus suunnitelmiin: monarkistien politiikan pääarkkitehdit eivät olisi asenteellisesti olleet haluttomia menemään konservatiiviseen suuntaan, mutta he kaihtoivat toimenpidettä, jota pitivät käytännössä mahdottomana. On myös muistettava Ingmanin kannanotot kevään eduskuntauudistuspohdintoissa. Hän oli nimenomaan teroittanut, että vaikka hallituksen valtaa oli vahvistettava, hallituksen ei tullut kyetä ajamaan eduskunnasta täysin riippumatonta politiikkaa. Eduskunta oli totutettava siihen, että kaadettuaan hallituksen se joutui vastaamaan uuden asettamisesta.

Mikäli parlamentarismi olisi tosiaan ollut joutumassa pois käytöstä hallitusmuotoesityksen takia, olisi toki edellytettävä, että tasavaltalaisien taholta olisi kiinnitetty tähän huomiota nimenomaan niissä ainoissa paikoissa, joissa asiaan oli mahdollista vaikuttaa, kuten perustuslakivaliokunnassa ja täysistunnoissa. Näin ei kuitenkaan tehty sen enempää heidän mietintöön liittämässään vastalauseissa kuin kymmenissä täysistuntopuheenvuoroissaan yhtä ainoaa kesäkuussa pidettyä lukuun ottamatta. Parlamentarismia ei myöskään mainita Alkion sovinto-ohjelmassa syyskesällä 1918³⁴. Se palasi vaatimuslistalle vasta, kun hintaa piti

---

32 Mylly 1989, 52.

33 Lindman 1968, 359-362.

34 Mylly 1989, 59.

nostaa monarkismin toteutumisen estämiseksi.

Perustuslakivaliokunnan mietinnön pääpiirteenä voidaan kuitenkin pitää, että kun eduskuntaudistuksesta ei ollut toivoa, konservatiiviset pidikkeet ”luokkapuoluevaltaa” ja ”yltiödemokratiaa” vastaan pyrittiin luomaan toista tietä, keskusvaltaa vahvistamalla. Kuninkuus olisi tässä muodossa ollut enemmän saksalais- kuin skandinaavismallinen. Tällainen hallitusmuotoesitys oli Ingmanin näkökulmasta sisällön osalta siedettävä, ja se sisälsi yhä tinkimisvaraakin.

Monarkistien kannalta ainoa mahdollisuus saada esitys hyväksytyksi oli hankkia sille 5/6:n enemmistö kiireelliseksi julistamista varten, jolloin jo tynkæduskunta voisi hyväksyä esityksen lopullisesti 2/3:n enemmistöllä. Tynkæduskunnassa tämän estämiseen riitti 18 ääntä - ja Maalaisliitolla oli yksinkin 26. Seuraavien vaalien jälkeisessä eduskunnassa hyväksymisestä ei ollut toiveita, koska SDP:kin olisi mukana. Senaatti esittikin tuekseen Saksan päämajan sähkeen, jonka mukaan tasavallan julistaminen olisi Ententelle ystävällinen teko, kun taas monarkian toteutuessa voitaisiin järjestää Karjalan kysymyskin. Tasavaltalaiset vaiusivat kuitenkin sähkeen tilaustyöluonteeseen eivätkä taipuneet.³⁵

Delegaation ja senaatin kokoontuessa 11. heinäkuuta Ingman turvautui yhä senaatin keppilinjan sijasta porkkanaan. Hän esitti, että tasavaltalaisille tehtäisiin myönnytyksiä vähentämällä kuninkaan valtaoikeuksia. Kuninkaalta tulisi mm. kieltää oikeus aloittaa edes puolustusotaa ilman eduskunnan suostumusta. Hallitusmuotoasian ratkaisua olisi lykättävä, jotta erimielisyydet eivät tulisi koko maailman tietoon.

Senaatissa edustivat samanlaista maltillista kantaa ulkoministeri Stenroth ja vanhasuomalainen Arajärvi. Ruotsalaiset, aktivistit ja useimmat senaattorit olivat haluttomia lykkäykseen, mutta Wrede ja Paasikivi alkoivat taipua. Ingman ehdotti, että harkittaisiin tilannetta uudelleen ennen kolmatta käsittelyä, jossa oli mahdollista enää hyväksyä, hylätä tai hyväksyä lepäämään se muoto, jonka hallitusmuoto olisi saanut toisessa käsittelyssä.³⁶ Asia jäi kuitenkin yhä auki.

Monarkian kannalle tulleenakin Ingman edelleen jarrutteli. Lykkäys oli hänen mielestään paras tie, kun hän ei pitänyt mahdollisena saavuttaa

---

35 Alkion pvk 10.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 10.7.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 9.-10.7.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA; Wreden muistiinpanot 8.7.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

36 Estlanderin muistiinpanot 11.7.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Paasikiven muistiinpanot 11.7.1918. Paasikiven kok., k. 10, VA; Wreden muistiinpanot 11.7.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

vielä määränemmistöjä eikä toisaalta ollut valmis kuninkaanvaaliin vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:n mukaan. Taktiikka oli sama kuin venäläistämisvuosina: oman kannan ajaminen, mutta eduskunnan linjaa ja yleisiä poliittisia pelisääntöjä noudattaen, sekä toisinajattelijoiden jättäminen vastaamaan asiain johdosta, jos he tekisivät vanhasuomalaisen linjan mahdottomaksi. On myös todennäköistä, että tässä vaiheessa, ennen Petsamo-kriisiä ja Saksan arvovaltaisimpia kannottoja, Ingman ei nähnyt ulkopoliittista tilaa niin pakottavaksi, että se sivuuttaisi sisäpolitiikan asettamat rajat. Hänhän siirtyi sotilasliitonkin kannalle vasta heinäkuun lopulla.

Suuri valiokunta kielsikin kuninkaalta minkään sodan aloittamisen ilman eduskunnan suostumusta ja omaksui Ingmanin ehdotukset kieliasiaassa sanasta sanaan.³⁷ Hallitusmuotoesitys tuli siis toiseen käsittelyynsä Ingmanin toivomassa muodossa. Hufvudstadsbladetkin taipui, joskin nuristen, kieliasian saamaan ratkaisuun,³⁸ joten monarkistien rivit oli koottu odoteltaessa hallitusmuotoasian toista käsittelyä.

Toinen käsittely oli 12.-13. heinäkuuta.³⁹ Sen yhteydessä ei tuotu mitään merkittävää uutta esille. Viimeistään heinäkuun 8. päivän kokous oli tyhjentänyt argumenttiarsenaalit. Ingmaninkin puheenvuoro oli vanhan kertausta niin sisä- kuin ulkopoliitiikan osalta.⁴⁰ Tälläkään kertaa hän ei ollut monarkistien pääpuhuja, ja enimmäkseen tasavaltalaisten vastaväitteet saikin osakseen Wrede, jonka vanhoillisuus ei ollut lauhtunut kuu-kaudessa lainkaan.

Hallitusmuotoesityksen pykäläkohtaisessa käsittelyssä eduskunta poisti pykälän kuninkaan täysi-ikäisyydestä jo 18-vuotiaana, mutta muita myönnytyksiä tasavaltalaisille ei herunut. Näiden ja myönnytyksiin pyrkineen Ingmanin näkökulmasta tapahtui selvä huononnuks, kun eduskunta palautti Wreden ehdotuksen mukaisesti äänin 54-53 kuninkaalle oikeuden aloittaa puolustussota omin valtuuksin. Ruotsalaiset yrittivät saada kielipykäläkin muutetuksi, mutta heidän vihjailunsa syrjinnästä saivat jopa Ingmanin huomauttamaan, että suomenkielisillä oli enemmän sellaisia esimerkkejä. Yksikään RKP:n ehdotuksista ei tullut hyväksytyksi. Lopuksi eduskunta kaatoi äänin 57-52 tasavaltalaisen hallitusmuodon. Koska suuren valiokunnan esitykseen oli tehty muutoksia, esi-

---

37 II VP 1917, ak III, suuren valiokunnan mietintö 54 ja vastalause.

38 Hbl 11.7.1918, pk.

39 II VP 1917, ptk, 1648-1668, 1673-1698; Lindman 1968, 265,266.

40 II VP 1917, ptk, 1676,1678.

tys palautettiin sinne. Valiokunta pysyi kannassaan sodan aloittamisasiassa, mutta niin pysyi eduskuntakin, joten kuninkaalta oli kielletty vain ”hyökkäyssodan” aloittaminen.⁴¹

Toinen käsittely oli päättynyt, mutta äänestysluvut 57-52 osoittivat, että monarkisteilla ei ollut ainakaan vielä toiveita määräänemmistöjen saavuttamisesta kolmannessa, ratkaisevassa käsittelyssä, etenkin kun esitys oli jäänyt hyvin konservatiiviseen muotoon. Tasavaltalaiset eivät olleet luopumassa taistelusta; Alkio oli varma, ettei senaatti eroaisi uhkauksistaan huolimatta, ja puhemies Lundson arveli vielä 13. heinäkuuta, että suomettarelaiset voisivat äänestää tasavaltaa.⁴²

Käytännössä senaatin, aktivistien ja RKP:n kova linja oli epäonnistunut, mikä pakotti pohtimaan uutta etenemistapaa.

Senaatin ja eduskunnan monarkistien kokouksissa ennen ratkaisevaa kolmatta käsittelyä Ingman kaavailikin vaihtoehtoja. Mikäli esitys kaatuisi kolmannessa käsittelyssä, tuli vastustaa sekä kansanäänestystä, uusia eduskuntavaaleja että vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:n mukaista kuninkaanvaalia. Viimeksi mainittuun turvautuminen olisi aivan liian uskallettua, kun monet porvarilliset tasavaltalaiset pitäisivät sitä valtiokaappauksena ja asettuisivat epälojaaliin oppositioon. Kävisi mahdottomaksi hallita. Ingman ei uskonut Talaksen arveluihin, että monarkisteilta puuttuisi enää kaksi ääntä kiireellisyyden vaatimasta määräänemmistöstä.

Ingmanin mukaan ainoa ulospääsytie oli monarkistien ja tasavaltalaisten kokoomussenaatti. Sillä olisi jyrkästi saksalaisystävällinen ulkopoliitiikka, eikä se ottaisi hallitusmuotoa esille, ennen kuin ulkopoliitiikan tila olisi käännäyttänyt tasavaltalaiset senaattorit monarkismiin. Ilmoitus istuvan senaatin eroamisesta tuskin vaikuttaisi äänestykseen kolmannessa käsittelyssä, mutta sellainen ilmoitus olisi silti tehtävä.

Muut monarkistit eivät kuitenkaan olleet valmiita sopeutumaan Ingmanin hitaan kiiruhtamisen taktikkaan. Paasikivi ja pääskysket pitivät kokoomussenaattia mahdottomana, koska se käsitettäisiin heikkoudeksi ja perääntymiseksi. RKP:sta Estlander, joka oli kuninkaanvaalin kannalla, selitti, että kokoomussenaatti ”blander bort linjerna”. Sen sijaan Wrede ja Schybergson eivät tyrmänneet ajatusta kokonaan. Kolmannen käsittelyn lykkääminen ja senaatin erouhkauksen virallinen esittäminen

---

41 Ibid., 1701-1718, 1733, 1734; II VP 1917, ak III, suuren valiokunnan mietintö 54a.

42 Alkion pvk 12.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Ståhlbergin muistiinpanot 13.7.1918. Ståhlbergin kok., k. 79a, VA.

olivat saaneet lisäkannatusta.⁴³

Ingman varoi yliarvioimasta monarkismin mahdollisuuksia, mutta tasavaltalaisten jäykkyyttä hän suorastaan aliarvioi - tosin ei suinkaan ainoana monarkistina. Tasavaltalaiset olivat hallitusmuotoratkaisun lykkäämistä vastaan,⁴⁴ mikä osoittaa, ettei heillä ollut aikomuksia taipua eikä pelkoa ratkaisevasta tappiosta. Ehkä tämän taipumattomuuden takia Ingmankin hylkäsi ”optimisminsa” ja kokoomussuunnitelmansa ja tuli taas lykkäyksen kannalle.

16. heinäkuuta eli päivä ennen valtiopäivien takarajaa toi lähettiläs von Brück ryhmille Saksan ilmoituksen: Saksa katsoi monarkian olevan sekä Suomen että Saksan intressissä. Tällä kertaa tasavaltalaiset horjuivat. Erityisesti nuorsuomalaiset kannattivat nyt kolmannen käsittelyn lykkäystä, ja Tekla Hultin merkitsi päiväkirjaansa, että ainakin viisi nuorsuomalaista kansanedustajaa kääntyi monarkisteiksi sähkeen vuoksi. Paavo Virkkunen puolestaan merkitsi, että ”toiveet kasvavat”, ”sanotaan Ståhlberginkin hätkähtäneen”, ”Ingman hoitakoon asiata meikäläisten puolesta puhemiesneuvostossa”. Senaatin esityksestä puhemiesneuvosto päätti ottaa ”loman” ja kokoontua elokuun alussa, joten käytännössä oli toteutunut kolmannen käsittelyn lykkäys.⁴⁵

Monarkistit olivat saaneet lykättyä uhkaavan pattitilanteen Saksa-kortilla. He laskivat, että Saksan arvovalta ja yleisen mielipiteen uusi monarkistinen tuuli voisivat hankkia tarpeelliset käännynnäiset ennen kolmatta käsittelyä, jossa hallitusmuoto hyväksyttäisiin kiireellisenä. Saksan ilmoitus olikin todella saattanut tasavaltalaiset hetkeksi pahasti hämennyksiin.

Monarkismi oli lisäksi päässyt kesäkuukausina yhä vahvempaan myötätuuleen myös ruohonjuuritasolla. Tasavaltalaiset olivat aluksi päässeet painostavaksi osapuoleksi ja hallinneet yleistä mielipidettä yksinkertaisilla, iskevillä ja ”demokraattisilla” tunnuksillaan. Monarkistien vaikeaselkoisemmat juridiset ja ulkopoliittiset argumentit leimasivat koko monarkismiliikkeen ”herraskaiseksi” hankkeeksi, josta puuttui ”edistysellisyys” maine ja kansanjoukkoja innostava dynaamisuus. Tuuli oli

---

43 Estlanderin muistiinpanot 14.7.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Haatajan muistiinpanot 14.7.1918. Haatajan kok., EK; Ingmanin muistiinpanot 14.7.1918. Ingmanin kok., VA Y 2386; Paasikiven muistiinpanot 14.7.1918. Paasikiven kok., k. 10, VA.

44 Alkion pvk 15.7.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Puhemiesneuvoston ptk 16.7.1918, EK.

45 Virkkusen pvk 17.7.1918, 83,83b. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Puhemiesneuvoston ptk 17.-18.7.1918, EK; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 17.7.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; von der Goltz Svinhufvudille 12.7.1918, UM 3A 2a; Polvinen 1989, 384,385; Ikonen 1991, 262,263.

kuitenkin kääntymässä, kun poliittisen eliitin ja sivistyneistön kääntymysten jälkeen monarkistit oppivat kansanomaistamaan sanomaansa. Eräs tärkeimmistä menestyksen avaimista oli, että lehdistö oli kääntymässä yhä suopeammaksi monarkialle.

Käännyttämisen takana oli varakas keskusjärjestö Uuden Suomen Turvaamiskomitea, joka oli enimmäkseen aktivistien ja pääskysten käsissä ja sai merkittäviä avustuksia mm. KOP:lta. Suomettarelaisia ei järjestössä juuri ollut. Tästä ehkä johtuukin, että siellä pohdittiin vakavasti eduskuntareformin ajamista vielä syyskuussa,⁴⁶ vaikka tämä aihe oli kadonnut realististen mahdollisuuksien joukosta jo paljon aikaisemmin. Turvaamiskomiteassa oli ”uusoikeistolainen” radikalismi vahvemmin edustettuna kuin suomettarelais-ingmanilainen konservatismi.

Kenttätasolla komitean parhaita agitaattoreita olivat K.N. Rantakari ja K.S. Laurila. Heillä oli erinomainen kyky muuttaa eduskunnassa esitetyt korkealentoiset analyysit käytännönläheisiksi ja helposti käsitettäviksi iskulauseiksi esittämällä yksinkertaisia rinnastuksia jokapäiväiseen elämään.⁴⁷

Mielipideilmaston muutos näkyy mm. monarkistien asiamiesten paikallisraporteista. Näissä esiintyy tietenkin oma tendenssimäisyysensä ja toiveajattelunsa, mutta varsinaista väristelyhakuisuutta niissä ei ole; niitähän ei ollut tarkoitettu julkisuuteen vaikuttamaan mielipiteisiin, vaan omille johtajille toiminnan ohjeeksi. Edes toiveajatteluluonnosta ei tule ylikorostaa, sillä ne toivat hyvin peittelemättä vaikeudetkin esille. Tasavaltalaisten samanaikainen pessimismi vahvistaa kuvaa monarkismin myötätuulesta.

Raporttien yleinen piirre on, että ne olivat alkukesällä huomattavan pessimistisiä ja turhautuneita, etenkin sodanaikaisen valkoisen Suomen alueella, mutta muuttuvat kautta linjan yhä valoisammiksi kesän edetessä. Syyskesällä raportoitiin miltei kaikkialta, että maalaisliittolaisia lu-

---

46 Uuden Suomen Turvaamiskomitean pvk 9.9.1918. Uuden Suomen Turvaamiskomitean kok., k. 3, EK. - SALOKORPI toteaa, että komitean puheenjohtajina olivat ”vanhasuomalaiset” Hugo ja Eino Suolahti. Komitean papereissa Hugo Suolahti on kuitenkin merkitty nuorsuomalaiseksi, ja vanhasuomalaisesta taustastaan huolimatta Eino Suolahti oli ennen kaikkea puhdasverinen aktivisti, joka ei kuulunut Suomalaisen puolueen johtajiin. (Salokorpi 1988, 218; Uuden Suomen Turvaamiskomitean jaoston ptk 22.10.1918. Uuden Suomen Turvaamiskomitean kok., k. 3, EK.)

47 Ks.esim. KAI 30.6.1918. Suomen hallitusmuotokysymys ja maamme nykyinen ulkopoliittikka, 7.7.1918. Minkälaiseen valtiomuotoon kehoittaa maamme nykyinen ulkopoliittinen asema; USr 6.8.1918. Edustaako tasavalta korkeampaa kehitystasetta kuin perustuslaillinen hallitsijavalta; UA 11.7.1918, 30.7.-1.8.1918, pk:t; Vaasa 16.7.1918, 27.7.1918, 29.7.1918, 1.8.1918, pk:t; SK 11.7. ja 2.8.1918, pk:t; Wiipuri 30.6. ja 7.7.1918, pk:t; Laurila 1918, passim.

kuun ottamatta ei esiintynyt enää tasavaltalaisuutta, ja sivistyneistön tuki luvattiin miltei jakamattomana. Ingmanin vaalipiiri, Satakunta, oli porvarilliselta osaltaan erityisen kuningasmielistä.⁴⁸

Kuitenkin on otaksuttava, että monarkisteilla olisi tuskin ollut vielä-kään edellytyksiä voittoa kansanäänestystä. Siihen heidän lähtötilanteensa oli ollut liian heikko, ja mitä pidemmälle aika kului, sitä suurempi osa sosiaalidemokraateistakin osallistuisi äänestykseen. On myös huomattava, että suuri osa monarkismin voittamasta lisäkannatuksesta oli luonteeltaan enemmänkin sietoa ja valmiutta luopua aktiivisesta vastustuksesta kuin varsinaista positiivista kannatusta tai rojalistista intoa. Monarkismi oli kuitenkin syyskesällä 1918 huomattavasti hyväksytympi kuin keväällä 1918 tai maaliskuun 1919 vaaleissa, joissa tilanne oli aivan toinen. Lisäksi monarkisteilla oli lopultakin syytä uskoa, että aika teki työtä heidän hyväkseen: virta kulki monarkismin suuntaan, vastakaissuuntaista liikennettä ei ollut.

Ingmankin osallistui eduskunnan loma-aikana propagandaan maakuntatasolla. Hän kirjoitti vuoden 1918 ainoan pääkirjoituksensa Satakunnan Kansaan monarkia-asiasta, vieläpä signeeraten. Kirjoituksessa ei ollut asiallisesti mitään uutta, mutta se oli entistä julkisempi kannanotto.⁴⁹ Uudessa Suomettaressa Ingman jatkoi kampanjaansa signeeraamatta ja perusteli kansanäänestyksen mahdottomuutta. Hän kärjisti, että oli jäljellä enää valinta vuoden 1772 ja vuoden 1918 monarkistisen hallitusmuodon välillä, ei monarkian ja tasavallan välillä.⁵⁰

Positiivisista merkeistä huolimatta monarkistit olivat eduskunnan kokoontumisen lähestyessä elokuun alussa yhä epävarmoja, mitä tietä päästäisiin tavoiteltuun lopputulokseen - vai päästäisiinkö lainkaan. Ingman oli edelleen kaikkein epävarmin.

Varovaisuutta viimeiseen asti, mutta ei sen yli

Ingman laati promemorian toiminnasta tulevilla valtiopäivillä 3. elokuuta. Hänen mukaansa vaihtoehtoja oli kolme: monarkistisen hallitusmuo-

---

48 Uuden Suomen Turvaamiskomitean asiamiesten paikallisraportit, F.O.Viitanen Uuden Suomen Turvaamiskomitealle 20.5.1918, 25.5.1918, 22.7.1918, 24.7.1918. Uuden Suomen Turvaamiskomitean kirjeenvaihto, EK; Porin Suomalainen Yhdistys Uuden Päivän johtokunnalle 3.10.1918. Uuden Päivän valtuuskunnan kok., k. 1, VA; Kuningasajatuksen voittokulku, s.a. Nevanlinnan kok., k. 12, VA.

49 SK 1.8.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

50 USr 25.7.1918, 30.7.1918, 6.8.1918, pk:t, 7.8.1918. Valheellinen tiedonanto. Ingmanin kok., k. C7, VA.

don hyväksyminen lopullisesti tai lepäämään tai hylkääminen. Ensimmäinen vaihtoehto toisi kestävän liiton Saksan kanssa. Mahdollisesti Entente julistaisi sodan, ja sitouduttaisiin täysin Saksaan. "Lopputuloks, toivon mukaan, Suur-Suomi." Molemmat muut vaihtoehdot merkitsisivät "skandaalia", mutta niidenkin jälkeen asia voitaisiin panna uudelleen vireille. Jos kiireellisyys kiellettäisiin, enemmistöllä olisi oikeus panna kova kovaa vastaan "laillisissa muodoissa".

Jos uutta hallitusmuotoa ei hyväksyttäisi, vuoden 1772 hallitusmuoto jäisi voimaan. Eduskunnassa voitaisiin mainita, että joulukuun 6. päivän tasavallan periaate oli rauennut, sekä ottaa 38 § käyttöön ja valita kuningas, jos se katsottaisiin suotavaksi. Kansanäänestys ja uudet eduskuntavaalit torjuttaisiin, sillä punaisilla ei voinut olla juridista eikä siveellistä oikeutta "pätevyydestä puhumattakaan" osallistua asian ratkaisemiseen, eikä tasavallan takana ollut yhtenäistä enemmistöä.

Ingman pohti myös ajatusta, että seuraavien vaalien jälkeinen eduskunta saisi valtuudet toimia kansalliskokouksena ja ratkaista asian yksinkertaisella enemmistöllä. Hän piti tätä mahdottomana samasta syystä kuin kansanäänestystä: vasemmiston mukaantulon vuoksi syntyisi entistä radikaalimpi tasavaltalaisenemmistö ja radikaali tasavaltalainen hallitusmuoto. Sen taakse ei kuitenkaan saataisi rakennetuksi senaattia, kun sosialistit jäisivät sivuun. Asema olisi kestämaton sekä sisään- että ulospäin.

Oli siis vain kaksi mahdollisuutta: kuninkaanvaali tai jatkuva välitila. Kuninkaanvaali olisi täysin laillinen, sillä joulukuun 6. päivän päätös ei ollut muuttanut hallitusmuotoa. Oli kuitenkin eri asia, oliko siihen nimenomaista laillista velvoitusta vallitsevissa oloissa, vaikka muodollisesti tällainen velvoitus ehkä olikin. "Toimenpiteen tarkoituksenmukaisuus riippuu sen onnistumisesta." Se voisi onnistua, jos saataisiin ehdokkaaksi toivottu henkilö - mikä oli Ingmanille yleensä merkinnyt keisarin poikaa Oskaria - , mutta muussa tapauksessa voisi tulla vastustusta. Kapinauhkauksiakin oli jo esitetty. Jos ei saataisi toivottua henkilöä, tämä ei saisi tarpeellista auktoriteettia, ja kansa olisi hukassa. Mutta henkilö, jolla oli oikea auktoriteetti, voisi ajan mittaan saavuttaa yhteiskuntaa säilyttävien voimien suosion alkuvastustuksesta huolimatta.

"On siis vakavasti harkittava tätä mahdollisuutta." Toimenpiteen julkikuvan pehmentämiseksi Ingman suunnitteli, että kuningasehdokas ilmoittaisi aikovansa vahvistaa uuden hallitusmuodon tai että hän ei käyttäisi kaikkia vanhan hallitusmuodon suomia valtaoikeuksia. Ehdokas voisi asettaa vastaavatuomukseensa paremmin kokoonpannan eduskunnan. Parasta olisi kuitenkin jättää asia välitilaan, kunnes sen vaikeudet

kävisivät ilmeisiksi, etenkin kun monarkismi oli leviämässä. Ulkopoliitiikkakin puhui lykkäyksen puolesta. Syksyllä voitaisiin saada asia ratkaistuksi. Tämän taktiikan avulla ei välttämättä seuraisi heti hallituspuolaakaan, ja sodanvaara Ententen puolelta vähenisi.⁵¹

Tämä oli tuttua suomettarellaista Ingmania, jokaisen mahdollisuuden pohtimista loppuun asti kiihottomasti ja ilman vaikeuksien siloittelua. Samanlaista kohtalonomaista tarrautumista mahdollisimman nopeaan monarkistiseen ratkaisuun kuin monilla aktivisteilla, ruotsalaisilla ja senaattoreilla ei ole havaittavissa. Ingman näki 38 §:n mahdollisempänä kuin ennen, mutta ei vielääkään suotavana. Perustelut olivat tyypillisesti ensisijaisesti sisäpoliittisia, ja sisäpoliittista vastustusta oli tyydytettävä mahdollisimman pitkälle pääasian saavuttamiseksi.

Tyypillistä oli myös vahva käytännöllisyyden näkökulma ja sen yhdistäminen juridisiin perusteluihin. Lopputulos oli jälleen kerran poliittinen aikalaisa. Ulkopoliittisesti Ingman ei osoittanut merkkejä uskosta, että maailmansodassa olisi tapahtumassa mitään ratkaisevaa Saksan tappioksi - hänhän päinvastoin uskoi, että sisäpolitiikan takia aika oli monarkismin puolella. Käsitys oli väärä - mutta lähes kaikkien muidenkin jakama.

Senaatin ja delegaation monarkistit pohtivat seuraavana päivänä taktiikkaansa tunnelmissa, joissa itseluottamus ja voitonusko olivat kohonneet. Ingman oli yhä jarruttelija, kuten tammikuussa järjestysvalta-asiasa ja keväällä kaksikamarisuuspohdintoissa. Hän esitteli edellä kuvatun muistion pääkohtien mukaisesti ne vaikeudet, joita kuninkaanvaali kohtaisi. Hänen varovaisuutensa ei kuitenkaan riittänyt muille. Jopa toiset vanhasuomalaiset Nevanlinnaa lukuun ottamatta yhtyivät ruotsalaisiin ja pääskysiin: kuninkaanvaali olisi parempi kuin uusi lykkäys.⁵²

Esitellessään 5. elokuuta toimintavaihtoehtoja ryhmälle Ingman jättikin välitilan jatkamisen pois. Suurin osa ryhmästä oli valmis kuninkaanvaaliin, jos monarkistinen hallitusmuotoesitys kaatuisi. Päätöksiä ei tehty, mutta Paavo Virkkunen tulkitsi mielialan olleen heinäkuista toiveikkaampi. Moni tosin epäili yhä 38 §:ää tarkoituksenmukaisuusnäkökohdienten vuoksi.

"Mutta toisaalta oltiin selvillä siitä, että maa ei voi jäädä umpikujaan eikä anarkian valtaan, jos hallitusmuoto nyt kaatuu."⁵³

51 Ingmanin promemoria 3.8.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426.

52 Paasikiven muistiinpanot 4.8.1918. Paasikiven kok., k. VI:23, VA.

53 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 6.8.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 6.8.1918, 84-88. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

RKP:n ryhmässä ei epäilyt tämänkään vertaa, ja ryhmän kaksi tasavalta-laista poistuivat protestiksi ryhmäkokouksesta.⁵⁴

Saksan taholta ei kuulunut kannanilmaisuja elokuun kriittisinä päivinä. Monarkistit eivät niitä enää halunneetkaan;⁵⁵ nähtävästi he arvelivat, että ne kuulostaisivat jo liiaksi määräilyltä ja toimisivat tarkoitustaan vastaan. Helsingissä olleiden saksalaisjoukkojen johtoportaatissa enteiltiin kuitenkin, että hallitusmuodon käsittely aiheuttaisi ”Unruhe”, ja Helsingin varuskunta asetettiin hälytysvalmiuteen. MENERin käsitys, että olisi todella tunnettu pelkoa ”proletariaatin noususta” tuntuu kuitenkin liioitellulta.⁵⁶

Hallitusmuodon ratkaiseva, kolmas käsittely alkoi eduskunnassa 7. elokuuta. Sen alkupuoli oli miltei monarkistien yksinpuhelua. Alkio tyytyi lukemaan Maalaisliiton eduskuntaryhmän lausunnon, joka lähti siitä, että valtiomuoto oli määrätty jo 6. joulukuuta. Hän ei kuitenkaan tehnyt suoranaista ilmoitusta, että Maalaisliitto äänestäisi kiireellisyyttä vastaan. Ingman tyytyi tässä vaiheessa lyhyeen puheenvuoroon, jossa hän kumosi vanhaan tapaan Alkion väitteen, että maa olisi tasavalta.

Ståhlberg oli asettanut kiireellisyyttä vastaan ja vaati kansanäänestystä, mutta hänen linjansa oli kärsinyt puolueessaan vararikon. Yksi toisensa jälkeen lähes kaikki nuorsuomalaiset ilmoittivat, etteivät estäisi asian kiireellistä käsittelyä ja esityksen lopullista hyväksymistä, kun tie tasavaltaan oli tukossa ja ulkopoliittinen tilanne vaaranalainen. Kun eduskunta piti parin tunnin tauon, monarkistit olivat vastanneet lähes yksin puheenvuoroista ja voittaneet selvästi alaa sitten heinäkuun. Vain Ståhlbergin hyvin pieneksi sulanut ryhmäkunta oli nimenomaisesti ilmoittanut kieltävänsä kiireellisyyden, joten monarkistit saattoivat vielä toivoa lopullista voittoa.

Tauon jälkeen maalaisliittolaiset aloittivat kuitenkin vastahyökkäyksen ja veivät syytöksensä monarkisteja kohtaan tasolle, jota ei ollut eduskunnassa enää vähään aikaan kuultu. Alkiokin, joka oli tällä kertaa ryhmänsä maltillisimpia puhujia, varoitti, että kansanvalta oli luonnonvoima, joka ilmenisi väkivaltaisinkin keinoin, ellei se pääsisi virtaamaan vapaasti.

Äänestys kiireellisyydestä päättyi 75-32, eli monarkistien lisä-äänät

---

54 Estlanderin muistiinpanot 5.8.1918. Estlanders saml., k. 1, VA.

55 von Brück Hertlingille 2.8.1918. Auswärtiges Amt, kotelo 133, Bd.13, L 263/ L 82609-82610, VA.

56 Itämeren divisioonan sotapäiväkirja 2.-4.8.1918. Ostsee-Divisionin kok., rulla 1, SA; Menger 1974, 214.

eivät riittäneet kiireellisyyden vaatimaan 5/6:n enemmistöön. Näin ollen hallitusmuotoesitys hyväksyttiin lepäämään yli vaalien.⁵⁷ Käytännössä se oli menettänyt mahdollisuutensa. Monarkistien toiveet olivat romhaneet, sillä kiireellisyyden vastustajia oli ollut enemmän kuin he olivat odottaneet.

Monarkistit eivät kuitenkaan aikoneet jäädä toimeettomiksi. Kuten ennalta oli sovittu, kiireellisyyden kaaduttua he pitivät kokouksen Säädytälössä. Kokouksesta ei ole jäänyt keskustelulähteitä, mutta keskustelun jälkeen vain yksi vastusti kuninkaanvaalia, ja monarkistit lohduttivat itseään aatteensa jatkuvalla leviämällä. Tekla Hultin kirjoitti päiväkirjaansa 38 §:ään turvautumisesta käännynnäiselle kuvaavasti:

”Niin paljon kuin minäkin olin epäillyt tätä menettelyä ensi kerran siitä kuullessani, tuntui se nyt suorastaan siltä kuin sen kautta maa pelastuisi yleisestä soistumisesta, johon kaikki uhkasi upota. Edusk. äskeisen saamatomuuden jälkeen oli tämä tarmon ja päättäväisyyden osotus, joka eduskuntaelämässä on ollut sangen harvinainen.”

Hultin arveli, että osa monarkisteista oli salaa tyytyväisiäkin vanhan hallitusmuodon jäämisestä voimaan.⁵⁸

Tasavaltalainen puhemies Lundson oli toivonut voivansa jo pyytää valtiopäivien päättämistä Svinhufvudilta, mutta Ingman ilmoitti, että puhemiehelle oli vielä tulossa erityinen kirjelmä. Tämä kirjelmä oli anomus,

”että Eduskunta päättäisi pyytää Hallitusta ryhtymään niihin valmistaviin toimenpiteisiin, jotka ovat tarpeen, jotta Eduskunta voisi täyttää Eduskunnalle Hallitusmuodon 38 §:n nojalla kuuluvan velvollisuuden mahdollisimman pian toimittaa kuninkaanvaalin.”

Anomus kertasi vanhat juridiset perustelut monarkian voimassaolosta ja välitilan vaaroista sekä selitti kuninkaanvaalin tarpeelliseksi, koska uutta hallitusmuotoa ei saataisi.⁵⁹

Kuninkaanvaali vanhan hallitusmuodon mukaan ei nauttinut eduskunnassa läheskään yhtä laajaa kannatusta kuin monarkistinen hallitusmuotoesitys ja sen kiireellisyys. Anomuksen allekirjoittajiksi saatiin vain 58

---

57 II VP 1917, ptk, 1815-1857.

58 Hultinin pvk 10.8.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Virkkusen pvk 8.8.1918, 89,90. Virkkusen kok., k. 57, HYK. - Virkkusen mukaan päätös oli yksimielinen, mutta Hultin nimeää Otto Åkessonin erimieliseksi.

59 Suomen Eduskunnalle, 7.8.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426.

kansanedustajaa, mutta se oli aivan riittävästi takaamaan hyväksymisen.

Voidaan pitää kohtalon ivana, että Ingmanista tuli ensimmäinen allekirjoittaja. Hänhän oli ollut monarkistileirin maltillisimpia, epäröinyt pitkälle kevääseen, vastustanut ainoana delegaatiossa kuninkaanvaalia ja pitänyt uutta lykkäystä parempana vielä muutama päivä ennen anomuksen esittämistä. Hän oli kuitenkin ensimmäisenä varapuhemiehenä valtiopäivien korkea-arvoisin ja arvovaltaisin senaattiin kuulumaton monarkisti, joten hänen nimensä oli oltava ensimmäisenä. Puhemies Lundsonhan oli tasavaltalainen.

Kuninkaanvaalianomus merkitsi Ingmanin epäröivän vaiheen lopullista päättymistä ja sitoutumista monarkian läpiajamiseen. Vastustajien reaktion ja sisäpoliittisen koalition näkökohdat jäivät syrjemmälle. Hän jätti epäröinnin ja jarruttelun, kun oli selvää, ettei sillä tiellä ollut enää mitään voitettavaa. Samalla hän leimautui vastustajien silmissä monarkismin etummaisiksi ajajaksi - kuva, joka ei sopinut hänelle kuninkaanvaalia aiemman toiminnan valossa, mutta joka on jäänyt jälkimaailmalle.

Tasavaltalaiset, erityisesti maalaisliittolaiset, olivat Hultinin tulkinnan mukaan uudessa tilanteessa ”kuin päähän lyödyt”; huhuista ja eduskunnassa esitetyistä viittauksista huolimatta he eivät olleet uskoneet monarkistien todella turvautuvan tähän aseeseen.⁶⁰ Puhemiesneuvosto päätti esittää anomuksen eduskunnalle,⁶¹ ja eduskunta keskusteli siitä 8. ja 9. elokuuta. Tällöin Ingman ei enää voinut olla epäröivä, vaan päättäväinen monarkisti.

7.3.3. Päättäväinen monarkisti

Epämieluisan ratkaisun puolustajana

Vaikka Ingmania oli saatu odottaa kauan kuninkaanvaalin puolelle, uudessa tilanteessa hänen oli pakko puolustaa sitä koko voimallaan. Niinpä hän pitikin peräti seitsemän puheenvuoroa anomusehdotuksesta käydysissä keskustelussa.

Tasavaltalaiset asettuivat jyrkkään vastarintaan. Puhemies Lundson suostui esittelemään anomusehdotuksen eduskunnalle, kuitenkin selittären, ettei omasta puolestaan katsonut 38 §:n soveltuvan kyseiseen tapa-

---

⁶⁰ Hultinin päiväkirja 10.8.1918. Hultinin kok., VA Y 2230.

⁶¹ Puhemiesneuvoston ptk 8.8.1918, EK.

ukseen. Ståhlberg katsoi, ettei anomusehdotusta olisi tullut niin ollen esitellä eduskunnalle ja että Suomi oli tasavalta joulukuun 6. päivän päätöksen mukaan. Wuorimaa tulkitsi, ettei tasavallasta edes voitaisi luopua laillisesti kuin yksimielisellä päätöksellä.

Wuorimaan tulkintaa voitaneen pitää vuoden 1918 valtiomuototaistelun eräänlaisena fanaattisen dogmaattisuuden ennätyksenä. Heitettiin siinä sivuun kaikki valtiopäiväjärjestyksen legaaliset muodot, ja ”kansanvalta”-teemankin kannalta kyseessä oli omalaatuisen liberum veton soveltaminen demokratiaan. Myönsihän Wuorimaa päätösvallan vaikkapa vain yhdelle kansanedustajalla kaikkia muita 199:ää vastaan.

Koska tasavaltalaisten perustelut olivat samoja kuin jo kevästä alkaen, Ingmanilla oli vastaus valmiina, sekin vanhojen opinkappaleiden mukaan: 6. joulukuuta ei ollut muutettu hallitusmuotoa perustuslain säätämisyjärjestyksessä eikä liioin ollut tehty päätöstä yksimielisesti, vaan äänin 100-88. Päätökseen oli jopa liitetty vastalauseita. Lisäksi Ingmanin oli helppo lukea lukea marraskuun 15. päivän valtiopäiväpöytäkirjasta, kuinka Ståhlberg oli itsekin käyttänyt 38 §:ää perusteenaan erälle toisille toimille korkeimman vallan asiassa.

Tasavaltalaiset eivät tietenkään hyväksyneet näitä näkökohtia. Wuorimaa syytti Ingmania ”harhaanvievästä ja kieräilevästä lausunnosta” ja selitti, että tasavallasta sinänsä oli oltu yksimielisiä. Ståhlberg tulkitsi, että 38 § oli ollut mahdollinen väliaikaistoimenpiteisiin, mutta ei kuninkaankaanvaalin kaltaisiin pysyväisratkaisuihin. Alkion mukaan joulukuun 6. päivän päätös ei ollut tarvinnut perustuslain säätämisyjärjestyksestä valtioneuvoston luonteensa vuoksi. Kuninkaankaanvaali olisi vallankaappaus. Ingman kuittasi: jo se, että SDP oli vaatinut omassa ehdotuksessaan neuvotteluja Venäjän kanssa, osoitti, että kyseessä oli ollut vain periaatejulistus. Alkion puheet valtioneuvostosta olivat vain

”mukava tapa antaa jollekin teolle toisen merkityksen, kuin mitä sillä on, selittämällä sen valtioneuvostoksi, esimerkiksi muuttaa perustuslakia yksinkertaisella eduskunnan päätöksellä, ja sanoa, että tämä on valtioneuvosto. Mutta ei laki tunnusta sellaista menettelyä oikeaksi.”

Maalaisliiton Luopajärven selitettyä anomusehdotuksen olevan ristiriidassa perustuslakien kanssa Ingman antoi jälleen näytteen kyvyistään ahdistella heikoille jälle uskaltanutta vastustajaa ja tiukkasi heti tämän väitteen perusteita. Luopajärvi kieltäytyi ilmoittamasta perusteluja, koska eduskunnassa ei olisi ”puolueetonta” arvostelijaa. Ingman tiedusteli, halveksiko Luopajärvi eduskuntaa siinä määrin, että vaati sitä teke-

mään päätöksensä ilman perusteita, vain Luopajärven mielen mukaisesti. Ingman tulkitsi Luopajärven osoittaneen vaikenemisellaan, ettei anomusehdotuksessa ollut perustuslain vastaisia kohtia.

Luopajärvi oli vanhan ja kokeneen parlamenttijyrän satimessa. Seuraava ote hänen puheenvuorostaan kuvastaa eduskunnan käsitystä hänen ja Ingmanin kaksintaistelun lopputuloksesta:

”Ed. Ingmanin viimeisen huomautuksen johdosta pyydän saada vastata, että minulla on se käsitys, että eduskunta tuntee nyt juuri niiden alaisena olevat lainkohdat, ja sen vuoksi minun on tarpeetonta lähteä niitä perustelemaan (Naurua). Ne, eduskunnan jäsenet, jotka eivät niitä tunne laillisiksi, äänestävät vastaan, ne taas, jotka mielestään tuntevat päinvastoin, äänestävät anomuksen puolesta (Suurta hilpeyttä).”

Luopajärvi yritti vielä uutta hyökkäystä ja selitti, että suomenkieliset monarkistit olivat vielä keväällä selittäneet 38 §:n laittomaksi ja pyörsivät nyt kantansa. Ingmanin oli helppo vastata tähänkin: Epäilykset eivät olleet kohdistuneet laillisuuteen, vaan tarkoituksenmukaisuuteen. Hän ei ollut toivonut turvautumista 38 §:ään, vaan olisi halunnut kansanvaltaisemman hallitusmuodon, mutta Maalaisliitto oli tehnyt sen mahdottomaksi. Erään toisen tasavaltalaisen puheenvuoron jälkeen Ingman heittäytyi perustuslailliseksi ja ihmetteli, että Maalaisliitto halveksi vuoden 1772 hallitusmuotoa, jonka puolesta oli taisteltu 20 vuotta sortoa vastaan.¹

Väittely oli käyty ensisijaisesti Ingmanin ja maalaisliittolaisten välillä, ja Ingman oli maalaisliittolaisten ja SDP:n Paasivuoren syytösten ensisijainen kohde. Erityisesti Ingmanin ja Luopajärven kaksintaistelu oli malliesimerkki perusasetelmasta, yhteentörmäyksestä toisaalta suomettarelaisen juridiikan ja konservatistien, toisaalta Maalaisliiton ”kansanvalta”-painotteisuuden ja heikohkon juridiikan tuntemuksen välillä.

Eduskunta lähetti anomusehdotuksen perustuslakivaliokuntaan, ja enemmistö hyväksyi sen 8. elokuuta. Tasavaltalaiset jättivät vanhojen perustelujensa mukaisen vastalauseen, mutta heidän asemansa kävi entistä huolestuttavammaksi, sillä heidän rintamansa rakoili edelleen. Nuorsuomalaisista varpusista teki nimittäin Pekka Pennanen oman vastalauseen. Siinä ei kiistetty 38 §:n laillisuutta sinänsä, mutta esitettiin, että eduskunnalle annettaisiin vielä uusi, kansanvaltaisempi monarkisti-

---

1 II VP 1917, ptk, 1859-1872. - Toisaalta Ingman ei ollut urakoinnistaan huolimatta yhtä jyrkkä kuin Schybergson, joka tulkitsi tasavaltalaisten puheenvuoroissa olleen oikeudellisesti rangaistuksenalaisia kohtia.

nen hallitusmuotoesitys.² Lisäksi Ståhlberg jätti eduskunnan perusteen nimitys Korkeimman hallinto-oikeuden presidentiksi. Erossa lie-
nee kuitenkin ollut ajoituksensa vuoksi poliittisen mielenosoituksenkin
piirteitä; tämän puolesta puhuu sekin, että ero oli yllätys nuorsuomalai-
sillekin³. Monarkistien päättäväisyyttä ero ei horjuttanut, pikemminkin
päinvastoin.

Keskustelu anomusehdotuksesta jatkui 9. elokuuta, mutta jo kuin pai-
kalleen juuttunut levy. Ingman keskittyi kumoamaan käsitystä ”valtiote-
on” muuttavasta vaikutuksesta perustuslakeihin. Maalaisliittolaiset oli-
vat entistä kiihkeämpiä ja esittivät epäsuoria uhkauksia levottomuuksis-
ta. Pennanen toivoi vastalauseensa mukaisesti uutta hallitusmuotoesitys-
tä ja sai tukea monarkistikäännynnäisiltä, mutta vanhat monarkistit tor-
juivat tämän, koska tuloksena olisi vain uusi umpikuja. Äänestyksessä
Pennanen ehdotus voitti hylkäsesityksen äänin 68-33 ja hävisi sitten
anomusehdotukselle 58-44. Paasivuori merkitytti pöytäkirjaan vastalau-
seen. Kuninkaanvaali oli kuitenkin saanut enemmistön tuen, ja valtiopäi-
vät päätettiin 10. elokuuta.⁴ Kuningas valittaisiin syksyllä kokoontuvilla
ylimääräisillä valtiopäivillä.

Kun nyt saatettiin pitää varmana, että kuningasehdokas saataisiin aje-
tuksi ainakin jollakin tavalla läpi, senaatti ja delegaation monarkistit
neuvottelivat jatkotoimenpiteistä. Paasikivi ilmoitti, että Saksaan lähe-
tettäisiin hallitsija-asiaassa lähetystö. Kuningasehdokkaaksi toivottiin
yhä prinssi Oskaria, sillä keisarin kieltoja ei haluttu uskoa ehdottomiksi.

Kokous pohti myös Ingmanin aiemmin ehdottamia kuninkaan vakuu-
tuksia. Jälleen toistui asetelma, jossa suomettarelaiset olivat maltillisia
ja ruotsalaiset ja aktivistit taipumattomia. Mm. Estlander ja Setälä hy-
väksyivät sen, että hallitsija ilmoittaisi valmiutensa esittää uutta hallitus-
muotoa vanhan tilalle sekä olla käyttämättä kaikkia vuoden 1772 halli-
tusmuodon valtuuksia, mutta vakuutuksen piti olla yleisluontoinen, ei-
vätkä he olleet sisällön osalta valmiita menemään yhtä pitkälle kuin
Ingman.⁵

Jyrkkään linjaan turvautuneenakin Ingman halusi yhä tehdä poliittisen
linjansa tasavaltalaisillekin siedettävämmäksi.

2 II VP 1917, ak V, perustuslakivaliokunnan mietintö 18 ja vastalauseet.

3 II VP 1917, ptk, 1875; Puhemiesneuvoston ptk 9.8.1918, EK; Hultinin pvk 10.8.1918.
Hultinin kok., VA Y 2230.

4 II VP 1917, ptk, 1877-1896, ak V. Eduskunnan anomus 9.8.1918.

5 Estlanderin muistiinpanot 10.8.1918. Estlanders saml., k. 1, VA; Ingmanin muistiinpanot
10.8.1918. Ingmanin kok., VA Y 2386.

Monarkistilehtienkin puolella olivat innokkaimpina kuninkaanvaalin puolustajina aktivistien ja ruotsinkielisten Uusi Päivä, Karjala ja Hufvudstadsbladet. Ne torjuivat kaikki sellaiset sovittelut, jotka saattaisivat vielä lykätä kuninkaanvaalia. Hufvudstadsbladetin mielestä jo lepäämään hyväksytyssä hallitusmuotoesityksessä oli ollut pelottavan paljon eduskuntavaltaisia piirteitä.⁶ Ingmankin suhtautui Uuden Suomettaren signeeraamattomassa kirjoituksessaan poikkeuksellisen nihkeästi jopa Helsingin Sanomien sovintotarjouksiin.⁷ Nähtävästi hän piti niitä ajanhukkana Maalaisliiton asenteen takia, etenkin kun hänellä itsellään oli oma, edellä kuvattu sovinto-ohjelmansa.

Tasavaltalaislehdet reagoivat valtiopäivien tapahtumiin rajusti, mutta sävy alkoi jo taipua uhmasta defaitismiin. Helsingin Sanomat toisteli Ståhlbergin näkemyksiä, mutta taipui käytännössä Pennasen suuntaan: jos saataisiin hallitusmuoto, jonka sisältö ei olisi taantumuksellinen, sen puolelle voitaisiin ehkä saada määränemmistö monarkiasta huolimatta. Turun Sanomissa myönnettiin 38 §:n juridinen oikeutus ja selitettiin Suomen olevan pian kuningaskunta. Siihen oli sopeuduttava.⁸ Tampereen Sanomat korosti sovintoa ja alistumista tapahtuneeseen tosiasiaan sekä vaati Maalaisliittoakin osallistumaan kuninkaanvaaliin ja vannomaan uskollisuudenvalan.⁹ ”Leppymättömät” Ilkka ja Karjalan Aamulehti eivät olleet yhtä alistuvia, joskin nekin kielsivät ryhtymästä levottomuuksiin. Ne eivät kuitenkaan tinkineet sen enempää laittomuusteesistä kuin muistakaan perusteluistaan.¹⁰

Monarkistit olivat ajaneet asiansa loppuun tavalla, jota monet heistäkin olivat vieroksuneet. Toimenpiteelle on jäänyt tasavallan voiton vuoksi hyvin epäedullinen, poliittisten vastustajien sanelema jälkimaine. Turvautuminen 38 §:ään on esitetty laittomuutena ja vallankaappauksena, lievimmilläänkin laillisesti epäilyttävänä ja epäkansanvaltaisena.

38 §:n osalta on kuitenkin huomautettava sama kuin juridisesti vallinneen valtiomuodonkin osalta: vuoden 1918 oloja ei ollut voitu edellyttää perustuslaeissa, eikä kenelläkään ollut täysin riidatonta oikeutta puolellaan. Monarkistien legaalinen konseptio ei kuitenkaan ollut ainakaan

---

6 Ks. esim. Al 16.8. ja 30.8.1918, pk:t; Hbl 12.8.1918, 20.8.1918, 23.-25.8.1918, pk:t; Karjala 10. ja 17.8.1918, pk:t; UA 18.8.1918, pk; UP 14.8. ja 24.8.1918, pk:t.

7 USr 10.8.1918, jk, 17.8.1918, pk, 24.8.1918. Miten asioita voidaan esittää. Ingmanin kok., k. C7, VA.

8 HS 7.8.1918, 9.8.1918, 13.8.1918, pk:t; TS 11.8. ja 16.8.1918, pk:t.

9 Virrankoski 1988, 113-115.

10 Ilkka 9.8.1918, 12.8.1918, 15.8.1918, pk:t; KAI 9.-10.8.1918, 13.8.1918, pk:t.

heikompi kuin tasavaltalaisten, ei myöskään 38 §:n osalta. 38 §:ää oli sitä paitsi jo aiemmin sovellettu monta kertaa vuosina 1917-1918¹¹.

Epäilemättä kuninkaanvaalianomus oli vallitsevan poliittisen poikkeustilanteen jyrkkää hyväksikäyttöä. Siihen kuitenkin turvauduttiin vasta viimeisenä keinona, ja sitä on tuskin syytä pitää laittomampana kuin vuosien 1917-1918 aiempia toimia korkeimman vallan asioissa, joissa pykälän sisältöä oli tulkittu huomattavasti vapaamielisemmin kuin Ingmanin anomusehdotuksessa. Niin varovainen mies kuin Ingman ei olisi suostunut tällaiseen keinoon turvautuvan politiikan keulakuvaksi, ellei sille olisi löytynyt ainakin yhtä päteviä juridisiakin perusteluja kuin aiemmille vuosien 1917-1918 toimille.

Yhtä kaikki 38 §:n käyttö tuli muodostumaan monarkisteille myöhemmin huomattavaksi rasitteeksi. Ja ne, jotka haluavat löytää historialta ironisia aineksia, voivat löytää kuninkaanvaalista ainakin yhden sellaisen piirteen: keskustelu anomuksesta aloitettiin samana elokuun 8. päivänä, joka jäi historiaan Saksan armeijan ”mustana päivänä”, sotilaallisen tappion ja maailmansodan ratkaisun alkuna.

Tuuli alkaa kääntyä, Ingman ei

Elokuun loppu ja syyskuun alku olivat monarkistisen korkeasuhdanteen lakipiste. Samalla ne merkitsivät taistelun hetkellistä laukeamista. Delegaatio ja valtiopäivät eivät kokoontuneet, lehdet olivat alkupurkausten jälkeen odottavalla kannalla, ja lähes kaikkien tunnollisten päiväkirjan pitäjien ja muistiin merkitsijöiden teksteissä on näillä kohdin hiljaista.

Tasavaltalaiset etsiskelivät jo perääntymisteitä. Maalaisliittokin rakoi-li, etenkin Varsinais-Suomessa, ja Alkio esitti monarkisteille sovinto-

---

11 Georg Schauman yrittää vuoden 1924 kirjassaan vapautua tästä 38 §:n aiemman soveltamisen todistusvoimasta. Hän myöntää, että kyseiseen pykälään oli vedottu valtionhoitajakunnan yhteydessä, mutta vetoaa siihen, että päätös valtionhoitajakunnasta peruttiin. Mutta vaikka itse valtionhoitajakuntapäätös olisikin peruttu, niin se ei toki olisi millään tavalla voinut vaikuttaa 38 §:n voimassaoloon. Poliittiselta kannalta voitaisiin tilannetta tulkita Schaumanin tavoin korkeintaan silloin, jos eduskunta olisi perunut päätöksen vedoten 38 §:n pätemättömyyteen, juridisesti ei lainkaan. Schauman lisäksi vaikenee täysin - ilmeisen tarkoituksenmukaisesti - siitä, että nimenomaan Ståhlberg puhui 38 §:stä marraskuun 15. päivän keskusteluissa. (Schauman 1924, 93-95). Kuvaavaa sille, kuinka innokkaasti 38 §:stä haluttiin myöhemmin sanoutua irti, on mm. se, että Rafael Erich mainitsi vuonna 1924 kuninkaanvaalipykälän käytön perusteettomaksi. Vuonna 1918 hän valmisti aivan toisin asiaan suhtautuvan muistion. (Erich 1924, 84-87; Die Wiederherstellung der Monarchie in Finnland und der jetzige Verfassungszustand, 15.8.1918. Auswärtiges Amt, kotelo 134, Bd.15, L 263/ L 82756-82771, VA.)

ohjelman. Sen mukaan monarkiaan voitaisiin taipua, jos kuningas voitaisiin asettaa rikosoikeudelliseen edesvastuuseen teoistaan, hallitusmuotoa saataisiin muuttaa mahdollisina interregnum-aikoina ja kuninkaan veto-oikeus lainsäädännössä supistettaisiin samaan kuin presidentille oli aiottu. Sen tuli murtua vaalien jälkeisissä eduskunnissa 2/3:n enemmistöllä perustuslakiasioissa ja yksinkertaisella enemmistöllä tavallisissa laeissa. Kuningas ei saisi myöskään kantaa veroja ilman eduskunnan suostumusta. Lisäksi oli torjuttava ruotsinkieliset läänit ja joukko-osastot.

Alkiolla ei ollut ryhmänsä valtuutusta sovinto-ohjelmalle, mutta hänen horjumisensa oli oireellista. Hän piti myös mahdottomana valtiopäivien jättämistä protestiksi tai kieltäytymistä uskollisuudenvalasta kuninkaalle.¹²

RKP:n merkittävin tasavaltalainen Georg Schauman taipui hankin jo esittämään sovinnon ehtoja: kuninkaan veto-oikeudet ja muut eduskunnan valtaa rajoittavat määräykset oli poistettava sekä saatava takeet, ettei valtiopäiväjärjestykseen kajottaisi. Kuninkaanvaaliin 38 §:n pohjalta ei kuitenkaan osallistuttaisi eikä esitettäisi kompromissia itse.¹³

Monarkismin taitumisesta ei ollut vielä nähtävissä merkkejä. Vielä 24. syyskuuta eräs monarkisti arveli, että Maalaisliittokin ehkä saataisiin mukaan kokoomussenaattiin, sillä ”joku tai jotkut heistä varmaan aina antaisivat houkutella itsensä mukaan kuninkaallisen suomalaisen hallituksen jäsenen kunniasta”.¹⁴

Monarkistien osalta elo-syyskuun vaihde kului lähinnä kuningasehdokkaan etsiskelyssä, mikä oli kuitenkin senaatin ja diplomaattien, ei delegaation huolena. Valtiopäiviä oli suunniteltu jo syyskuun aluksi suorittamaan kuninkaanvaalia, mutta takertuminen Oskar-toiveisiin ja Svinhufvudin tulokseton matka keisarin luo lykkäsivät asiaa.¹⁵

Ingmanin kannanottoja kuninkaan henkilökysymyksestä ei ole löydetävissä näiltä päiviltä. Hän oli toivonut Oskaria ja oli eräässä vaiheessa kyseenalaistanut koko monarkian mielekkyyden, jos ei saataisi sellaista ehdokasta, joka sitoisi riittävästi Saksaa Suomen tueksi. Svinhufvud ja

---

12 Mylly 1989, 58-61.

13 Schauman Alkiolle 31.8.1918. Alkion kok., PR 107, VA.

14 Procopé Donnerille 24.9.1918. Donnerin kok., k. I 20, VA.

15 Hjelt 1920, 152-166; Juva 1961, 243-255; Nurmio 1957, 314-367; Stenroth 1931, 101-119; Talas 1949, 191-194; Stenrothin muistiinpanot keskustelusta von Hintzen kanssa 24.8.1918 ja muistikirja 17.7.1918. Stenrothin kok., k. 1, VA; Hallituksen kokous 12.8.1918. Toivo T. Kailan kok., k. 1, VA.

Paasikivi taipuivat Oskar-toiveiden romahdettua Preussin prinssi Friedrich Wilhelmmin kannalle, mutta Ingman olisi tuskin hyväksynyt tätä. Kandidaatilla oli nimittäin juuri ne ”viat”, joista hän oli varoittanut - katolinen puoliso eikä miespuolisia perillisiä. Kun oli lopulta saatu keisarin langon, Hessenin prinssin Friedrich Karlin suostumus, Ingman tapansa mukaan sopeutui ja luultavasti piti prinssiä parhaana saatavissa olleena vaihtoehtona.

10. syyskuuta erityisesti Paasikivi ajoi delegaatiossa sovitteluja ja yhtenäisyyttä, koska kuninkaanvaali epäyhtenäisellä pohjalla olisi arveluttavaa. Svinhufvud ja Wredekin taipuivat sovittelun kannalle. Ingmanille tämä hänen vanhan reseptinsä paluu tietysti sopi: hän yhtyi Paasikiveen ja piti toivottavana yhtenäisyyttä myönnytysten avulla. Jos hallitusmuotoasia voisi selvitä yksityistä tietä, se olisi otettava uudelleen esille samoilla ylimääräisillä valtiopäivillä, joilla kuningas valittaisiin. Delegaatiossa esiintyi yleisestikin kompromissihalua ainakin kuninkaan veto- ja verotusoikeuksien osalta.¹⁶

Monarkistien sitä vielä huomaamatta tuuli oli kuitenkin kääntynyt. Samaan aikaan kuin heidän kompromissialttiutensa lisääntyi, vastapuolella se väheni. Tasavaltalaisten Saksaan lähettämä Georg Schauman kirjoitti Suomeen, että Saksan vasemmisto kehotti pysymään tasavallan kannalla, torjumaan kompromissit ja olemaan osallistumatta kuninkaanvaaliin, sillä Saksassa oli tulossa suuria sisä- ja ulkopoliittisia muutoksia.¹⁷ Paradoksaalista kyllä, ne piirit, jotka myöhemmin ruoskivat monarkisteja Saksan seuraamisesta, saivat itsekin itseluottamuksensa takaisin sekä virikkeensä ulkopoliittiseen muutokseen juuri Saksasta. Maalaisliiton eduskuntaryhmässä ja syyskuun 24.-25. päivien puoluekokouksessa Kallio jäikin sitten miltei ainoaksi maltilliseksi sovittelijaksi, ja puoluekokous nimenomaisesti torjui kaiken sovittelun.¹⁸

Monarkistit eivät olleet sokeita Saksan lisääntyneille vaikeuksille maailmansodassa. He eivät kuitenkaan uskoneet akuuttiin kriisiin eivätkä myöntäneet olevan vaihtoehtoa monarkian ja anarkian, Saksa-suuntauksen ja Venäjän uhan välillä.

Ennen ylimääräisten valtiopäivien kokoontumista Ingman kirjoitti Uuteen Suomettareen signeeratun pääkirjoituksen monarkia-asiasta.¹⁹ Mitään uutta hän ei tuonut esille, joten kirjoitus lieenee ollut tarkoitettu

---

16 Estlanderin muistuinpanot 10.9.1918. Estlanders saml., k. 1, VA.

17 Alkion pvk 23.9. ja 4.10.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

18 Hokkanen 1986, 301-303; Mylly 1989, 61-65.

vain yleiseksi auktoritatiiviseksi kannanotoksi. 15. syyskuuta hän valitti kirjeitse arkkipiispalle,

”ettei sitä henkistä herätystä, jonka toivoisi syntyvän ja joka olisi kansamme pystyssäpitämiseksi välttämätön, näy. Mammonan orjuus ja pikkumainen riidanhalu turmelevat kansan elinjuuria. Siitä ei meitä auta kuningaskaan. Toivon kuitenkin, että jos kuningasasia saadaan hyvin ratkaistuksi, on ainakin yksi vaikeus vähemmän - kyllä niitä silti toisesta on riittämiin asti.”²⁰

Ingman sovelsi vanhaa periaatettaan: mahdollisimman laaja koalitio mahdollisimman monille hyväksyttävillä ehdoilla. Mutta se tuuli, jota hän seurasi, oli monarkistien sisäinen, eikä vanha periaate toiminut selaista vastustajaa vastaan, joka torjui kaikki kompromissit.

Viimeinen sovintoyritys kaatuu, kuningas valitaan

Ylimääräisten valtiopäivien lähestyessä ajan epäsuotuisat merkit kävivät yhä ilmeisemmiksi, ja Paasikivi ajoi delegaatioissa yhä innokkaammin sovintoesitystä. Hän halusi nyt rajata kuninkaan pysyvän veto-oikeuden hallitusmuoto- ja maanpuolustusasioihin, rajoittaa verotusoikeuksia sekä luopua periaatteesta, jonka mukaan eduskunta ei voisi muuttaa hallitusmuotoa mahdollisina interregnum-aikoina. Vasta sitten, jos sovinto ei onnistuisi, turvauduttaisiin 38 §:ään. Vain Estlander piti tarpeettomana tehdä myönnytyksiä. Talas ja Svinhufvud puhuivat samaan suuntaan kuin Paasikivi. Ingmankin oli kompromissin puolella, jos saataisiin etukäteen takeet uuden hallitusmuotoesityksen julistamisesta kiireelliseksi. Tosin kaikkea, mistä voitaisiin luopua, ei pitäisi heti tarjota: Maalaisliitto taipuisi paremmin, jos se saisi itse tehdä eduskunnassa ”parannuksia” esitykseen. Päätökseksi tuli, että Paasikivi ottaisi yhteyttä Alkioon ja Kallioon.

Vanhasuomalainen ryhmä asetti Ingmanin puhemiesehdokkaakseen. Myös RKP:n ryhmässä taivutttiin Ingmanin kannalle, joskin Nevanlinnallakin olisi ollut kannatusta, ja eräs RKP:n kansanedustajista valitti, että Ingman ”kommer att saknas i debatten”.²¹

---

19 USr 24.9.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

20 Ingman Johanssonille 15.9.1918. Johanssonin kok., k. 1, HYK.

21 ”Memorandum” ja neuvottelumuistiinpanot 22.9.1918. Ingmanin kok., VA Y 2386; Estlanderin muistiinpanot 22.9. ja 26.9.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Hultinin pvk 22.9. ja 26.9.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 26.9. 1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Lindman 1968, 275.

Ingman valittiin 27. syyskuuta puhemieheksi jo ensimmäisessä äänestuksessa 56 äänellä Lundsonin 38:aa vastaan. Ensimmäiseksi varapuhemieheksi valittiin nuorsuomalainen monarkistikäännynnäinen Pekka Ahmavaara ja toiseksi Schybergson, molemmat Alkion 38 ääntä vastaan. Puhemiehistö oli siis yhtenäisen monarkistinen ja ”sopuointuisen pyylevä triumviraatti”, kuten Tekla Hultin sitä kuvasi päiväkirjalleen. Tällä kertaa ei noussut riitaa puhemiesvakuutuksista, vaan kaikki vannoiivat myös ”laillisesti hallitsevan valtiovallan” nimeen. Ingman totesi puhemiehenpuheessaan, että tavoite, sisäisen ja ulkoisen vapauden turvaaminen, oli yhteinen. Erimielisyys koski keinoja, mutta siitä huolimatta oli toimittava ja vapauduttava itsekkyydestä.²²

Ingman oli saavuttanut uransa siihen asti merkittävimmän aseman, jos kohta ”vain” ylimääräisillä valtiopäivillä ja siten kovin lyhytaikaisesti. Se merkitsi kuitenkin paitsi sisäpoliittista urahuippua, myös kansainvälistä merkitystä: puhemies johtaisi Saksaan lähtevää kuningaslähetystä valtiopäivien päätyttyä.

Monarkistien tasavaltalaisille tekemät uudet myönnytykset eivät olleet merkityksellisiä. Perustuslakivaliokunnassa kuninkaalta kiellettiin sodan aloittaminen ilman eduskunnan suostumusta, poistettiin kiello muuttaa perustuslakia - siis myös valtiomuotoa - interregnum-aikana, ja talousasioissa leikattiin kuninkaan ja lisättiin eduskunnan valtaa. Kuninkaan absoluuttisen veto-oikeuden piiriin kuului perustuslaeistakin vain lähinnä hallitusmuoto-, kruununperimys- ja maanpuolustusasiat. Edelleenkin kuitenkin tarvittaisiin kuninkaan veto-oikeuden murtamiseen 2/3:n enemmistö vaalien jälkeen tavallistenkin lakien osalta.

Nämäkin myönnytykset olivat liikaa Estlanderille, joka teki vastalauseen sekä niitä että eräitä kielipykälää vastaan. Suuren valiokunnan suositettua veto-oikeutta edelleen hän äänesti lopulta täysistunnossa uutta esitystä vastaan. Mm. Hornborg, Schybergson ja Rafael Colliander olivat asian osalta samaa mieltä, mutta eivät olleet kuitenkaan valmiita torpedoimaan koko hanketta näiden epämieluisien myönnytysten takia.

Maalaisliitto oli kuitenkin täysin taipumaton. Se ei tunnustanut monarkistien tehneen perustuslakivaliokunnassa yhtään myönnytystä. Alkio uhkaili levottomuuksilla, jos kuninkaanvaaliin turvauduttaisiin, ja Wuorimaa syytti pyrkimyksistä yksinvallan perustamiseen. Vaatimuksia,

---

22 Ylim. VP 1918, ptk, 5,6; Hultinin pvk 27.9.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Virkkusen pvk 27.9.1918, 109. Virkkusen kok., k. 57, HYK. - Ahmavaara jätti tosin ”valtio”-sanan pois, mutta ero ei ole oleellinen.

joihin kuului nyt mm. maininta parlamentarismista, vain lisättiin. Voidaankin pitää varmana, että Maalaisliiton puoluekokouksen jälkeen monarkistit eivät olisi voineet esittää mitään monarkistista hallitusmuotoa, johon Maalaisliitto olisi taipunut. Maalaisliitto ei kuitenkaan saanut vastalauseeseensa enää yhtään nuorsuomalaista nimeä.

Nuorsuomalaiset olivatkin yhä joustavampia perustuslakivaliokunnan mietinnön valmistuttua ja saivat monarkisteilta lisää myönnytyksiä. Helsingin Sanomien vahvan miehen Eero Erkon vastalauseeseen sopeutuen suuri valiokunta supisti kuninkaan absoluuttisen veto-oikeuden hallitusmuoto- ja kruununperimysasioihin. Toisin kuin Erkko valiokunta kuitenkin yhä vaati myös tavallisten lakien osalta 2/3:n määräenemmistööä suspensiivisen veto-oikeuden murtamiseksi. Huomiota ansaitseva myönnytys oli, että maininta parlamentarismista otettiin mukaan.²³

Ingman ei voinut puhemiehenä ottaa kantaa eduskunnassa eikä kuulua valiokuntiin. Vielä 30. syyskuuta hän oli - Paavo Virkkusen arvion mukaan - Paasikiveä optimistisempi.²⁴ Optimismi karisi kuitenkin varmasti pian, sillä uuden esityksen ensimmäinen ja toinen käsittely 4.-5. loka-kuuta kulkivat vanhaa rataa. Tosin uutena piirteenä oli, että nimenomaan tasavaltalaiset vetosivat ulkopolitiikkaan, Saksaan ja "Euroopan ääneen", vaikka he olivat aiemmin painottaneet, että Suomen valtiomuoto oli sisäinen asia, jossa ei tullut ottaa huomioon ulkoisia vaikutteita. Monarkistit, vanhat Saksa-kortin käyttäjät, olivat puolestaan mahdollisimman hiljaa ulkopolitiikasta.

Pykäläkohtainen käsittely ei muuttanut mitään suuren valiokunnan kannasta, ja Maalaisliiton esittämä hylkäämisehdotus kaatui äänin 66-34.²⁵ Luvut kertoivat monarkisteille, että tavoitetta ei saavutettaisi ilman 38 §:ää. Tässä suhteessa ei auttanut edes se pieni erävoitto, että tasavaltalaisten lippulaiva Helsingin Sanomat hyväksyi lopulta hallitusmuotoesityksen.²⁶ Kolmannessa käsittelyssä kiireellisyys torjuttiin äänin 74-34, ja hallitusmuotoesitys hyväksyttiin edeltäjänsä tavoin lepäämään yli vaalien - eli sekin oli menettänyt mahdollisuutensa.²⁷ Monarkistit olivat samassa pisteessä kuin valtiopäivien alkaessakin.

---

23 Ylim. VP 1918, perustuslakivaliokunnan mietintö 2 ja vastalauseet I-III, suuren valiokunnan mietintö; Estlanderin muistiinpanot 5.10.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Wredes muistiinpanot 1.-2.10.1918. Wredes saml., k. 4, ÅAB.

24 Virkkusen pvk 30.9.1918, 110. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

25 Ylim. VP 1918, ptk, 24-50.

26 HS 8.10.1918, pk.

27 Ylim. VP 1918, ptk, 52-92.

Eduskunta kokoontui 9. lokakuuta kuninkaanvaali-istuntoon, jonka keskusteluosuus käytiin puhemiesneuvoston suosituksesta ja tasavaltalaisten vastustuksesta huolimatta suljettuna. Elokuinen väittely 38 §:stä käytiin uudelleen, ja Paasivuori ja maalaisliittolaiset puhuivat vallankaappauksesta kiihkeydellä, jota Alkiokin piti päiväkirjassaan liian räikeänä. Kaikesta huolimatta Ingman vaati puhemiehenä vain kerran erästä maalaisliittolaista järjestykseen. Itse vaalitoimitus pidettiin julkisena. Symboliikan vuoksi oli Friedrich Karlin valitsemisen esittäjänä vanha-suomalainen talonpoika J.E. Antila ja kannattajana ruotsalainen aristokraatti Wrede. Ingman sai todeta, että koska ehdotusta ei ollut vastustettu, hän katsoi eduskunnan hyväksyneen sen. Ingman ja pöytäkirjan mukaan ”useimmat” nousivat, ja Ingman luki eduskunnan päätöksen. Tasavaltalaiset eivät osallistuneet vaaliin, mutta kuningas oli valittu.²⁸

Poliittinen kenttä reagoi väsyneesti. Kaikki ”kauheudet” oli käyty moneen kertaan läpi, ja hallitusmuotoesityksen kariutuminen ja Saksan vaikeudet veivät monarkisteilta voitonriemun. Mitään sellaista paatosta kuin valtakirjintamalla heinäkuussa 1917 ei esiintynyt. Optimistisina poikkeuksina olivat Karjala ja jossain määrin Uusi Päivä, siis aktivistisimmat lehdet.²⁹

Yksilötasollakaan monarkistit eivät olleet kovin riemastuneita. Kukaan ei uskaltanut edes kohottaa eduskunnassa eläköön-huutoa, kun maalaisliittolaiset olivat jääneet istumaan, ja pelättiin, että he ryhtyisivät johonkin muuhunkin mielenosoitukseen. Hultinin päiväkirjan mukaan monarkistit olivat tyytyväisiä, kun päätökseen oli lopulta päästy, ”mutta iloa ei ollut kenenkään mielessä, niin olivat tasavaltalaiset uhkauksineen tehneet mielialan apeaksi”. Paasikivi piti tulosta - 64 monarkistia toimiti vaalin - niin huonona, ettei uskonut Friedrich Karlin saapuvan Suomeen. Svinhufvudkin oli pessimistinen. Ingman ja Wrede arvelivat, että ehkä tekisi hyvän vaikutuksen, jos kuningas ensi töikseen vetoaisi kansaan ja julistaisi uudet eduskuntavaalit.

Toisaalta, kun oli menty ratkaisuun asti, sen mukaisesti oli toimittava. Kaikki olivat monarkistikokouksessa sitä mieltä, että vaikeudet oli selvitettävä prinssille, mutta oli silti kehotettava häntä saapumaan ja ainakin pyydyttävä, ettei hän heti kieltäytyisi. Jos hän pyytäisi neuvoja tai lisätakeita, ehdotettaisiin kansanäänestystä tai eduskuntavaaleja hänen saavuttuaan. Useimmat uskoivat, että monarkialla oli vahvempi kannatus

---

28 Ibid., 94-128; Alkion pvk 9.10.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

29 Karjala ja UP 10.10.1918, pk:t.

kansan keskuudessa kuin eduskunnassa.³⁰

Ulkopolitiikka asetti kuitenkin yhä enemmän ongelmia: entinen selkänoja oli muuttumassa vaaramomentiksi.

Prinsilläkin oli omat epäilyksensä eikä vähiten Saksassa käyneen Georg Schaumanin vaikutuksen vuoksi. Schauman ei sitä paitsi ollut ainoa tasavaltalaisten yksityisen ulkopolitiikan harjoittaja. Paasivuori pyysi Saksan vasemmistoministeri Scheidemannilta toimia prinssin Suomeen tulon estämiseksi, ja Juutilainen esitti Alkiolle, että tiedotettaisiin Ranskalle tasavaltalaisten ajavan puolueettomuuspolitiikkaa. Suomen Entente-mielinen Lontoon-asiainhoitaja Rudolf Holsti koetti kärjistää Englannin reaktiota kuninkaanvaalia kohtaan vielä jyrkemmäksi kuin se olisi muutoin ollut.³¹ Vetoaminen ulkomaiseen apuun ei ollut monarkistien erikoispiirre.

* * *

Miten on selitettävissä, että Ingmanista, varovaisuuden perikuvasta, oli tullut monarkisti? Olihan hallitsija vieläpä valittu tavalla, jota Ingman oli toivonut voitavan välttää. Vastaus on lähinnä siinä, että Ingman oli - kuten ennenkin - mennyt mukaan siihen, mitä oli pitänyt väistämättömyytenä, kun ”miellyttävämmät” keinot eivät olleet tuoneet toivottua tulosta.

Siirtyminen monarkismiin oli ollut Ingmanille poliittinen elinehto hänen oman aatesuuntansa sisällä, kun Suomen monarkian sisäinen kannatus oli ollut jatkuvassa nousussa lähes Saksan kaatumiseen asti. Keväällä 1918 monarkian takana olivat olleet vain RKP, suurin osa aktivisteista, vähemmistö nuorsuomalaisista ja luultavasti enemmistö vanhasuomalaisista, mutta syksyllä 1918 jo kaikki nämä ryhmät, lukuun ottamatta Ståhlbergin miltei olemattomiin sulanutta fraktiota. Vielä Edistyspuolueen perustavan puoluekokouksen osanottajista joulukuussa 1918 oli lähes tarkalleen puolet monarkisteja, vaikka oli kulunut jo kuukausi Saksan sortumisesta, jonka henkistä vaikutusta ei voi liioitella.

Ingman teki monarkia-asiassa suurimmat virhearvionsa ulkopolitiikassa. Toisaalta niitäkään ei tule liioitella, sillä ne eivät olleet ympäristössään poikkeuksellisia. Edes tasavaltalaiset eivät odottaneet Saksan

---

30 Hultinin pvk 10.10. ja 11.10.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Donnerin pvk 9.10.1918. Donnerin kok., k. I 5, VA.

31 Eino Suolahti Ingmanille ja jäljennös Paasivuoren sähköisestä Scheidemannille 11.10.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426; Juutilainen Alkiolle 16.10.1918. Alkion kok., PR 102, VA; Pietiäinen 1986, 317,318.

sortuvan niin pian ja niin täydellisesti, vaan uskoivat Saksan voiman kasvaneen maassa tapahtuneiden sisäisten uudistusten ansiosta. Alkio ennusti vielä 18. lokakuuta päiväkirjassaan, että Saksalta oli tulossa "jättiläisponnistus" ja "voimaihme".³²

Suomettarelaiseen tapaan Ingman ajatteli pitkällä perspektiivillä: Saksa ei olisi ikuisesti heikko hävitessäänkään, vaan jäisi Itämeren alueen vahvimmaksi valtioksi. Mutta kuten itsenäisyyspolitiikan jarruttelussa, perspektiivi oli liian pitkä ollakseen avuksi pohdittaessa akuutteja tarpeita. Ingman näyttää lisäksi aliarvioineen Paasikiven tavoin voittajien ristiretkihenkeä - ja arvelleen muiden tavoin naiivisti, että Entente-vallat halveksisivat enemmän kiittolisuudenvelan pettänyttä kuin kunniantunnonssa Saksan suuntaan pysynyttä Suomea.

Vuoden 1918 ulko- ja sisäpoliittisen tilanteen valossa ei siis kaiken kaikkiaan voi ihmetellä, että perivarovaisesta suomettarelaisesta oli tullut monarkismin ja jopa sen äärimmäisen keinon kannattaja. Monarkia oli hänelle kuin myöntövyyslinja: ei itsetarkoitus, vaan keino saavuttaa jotakin. Sen sijaan Paasikivi tunnustautui vielä vuonna 1931 Uudessa Suomessa monarkistiksi³³ - ja hänen päiväkirjansa jatkosodan vuosilta toistaa, että perustuslaillinen monarkia oli tasavaltaan verrattuna paljon parempi järjestelmä³⁴. Ingmanille kysymys ei ollut samalla tavalla ideologinen kuin tasavaltalaisuus oli tasavaltalaisille tai monarkismi ruot-sinkielisille, aktivisteille ja pääskysille.

Myöhempien tapahtumien valossa Ingman jäi elokuussa 1918 "väärälle" puolelle, mutta nimenomaan syyskesällä 1918 hänellä ja muilla monarkisteilla oli toimintaansa selkeät ja realistisetkin perusteet. Turval-lisuuspolitiikka, monarkian sisäpoliittinen myötätuuli ja vanhasuomalai-sille perinteisesti tärkeät toimeenpanovallan vahvistaminen ja "yhteis-kunnan säilyttäminen" olivat yhdistyneet. Tilanteessa, jossa ratkaisu oli pakko tehdä, Ingmankaan ei voinut jäädä puolinaisiin toimenpiteisiin. Paradoksaalista kyllä hän - monarkistileirin miltei viimeinen jarruttelija - oli leimautunut ja leimautuisi yhä enemmän monarkismin symboliksi ja keulakuvaksi. Omasta näkökulmastaan katsottuna hän oli "kasvanut" valtiomiesmäisesti monarkiaan vuoden 1918 aikana. Mutta samalla hän oli käytännössä ankkuroinut itsensä entistä selvemmin oikeistolaiseen konservatismiin, vaikka hän ei vielä käyttänytään itsestään kumpaa-kaan näistä sanoista.

---

32 Alkion pvk 18.10.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

33 US 18.1.1931. Presidentin vaali.

34 Paasikivi 1991, 26.1.1943, 252.

7.3.4. Monarkismiin tarrautuja

Kuninkaanhakija ristipaineessa

Asetettuaan itsensä monarkismin ”symboliksi” Ingman riippuikin monarkiassa kauemmin kuin monet sellaiset, joilla oli alun perin ollut kovempi kiire ja vähemmän epäilyksiä.

Tämä tuli esille Svinhufvudin, Paasikiven ja Nevanlinnan käydessä 12. lokakuuta neuvottelemassa Ingmanin luona. Ulkopoliittiset vaikeudet olivat hyvin tiedossa. ”Paasikivi tuntui olevan jotenkin epätoivon kannalla”, Ingman merkitsi muistiin. Svinhufvud suhtautui hiukan positiivisemmin. Ingman ja Nevanlinna lähtivät samana iltana kohti Saksaa, ja Ingman oli poissa parhailta areenoiltaan, eduskunnasta ja delegaatios-
ta, lähes kuukauden.

Laivamatkalla Turusta Tukholmaan kuningaslähetystö tapasi Mannerheimin, joka oli lähetetty selvittämään kuninkaanvaalia Lontooseen ja Pariisiin. Ingman ja Nevanlinna olivat olleet tietoisia siitä, että tätä oli harkittu, mutta he eivät olleet innostuneet ajatuksesta, koska pelkäsivät Mannerheimin matkan herättävän väärinkäsityksiä Saksassa. Muistiinpanoistaan päätellen Ingman ei ollut tiennyt, että kenraali oli todella lähetetty diplomaattiseen tehtäväänsä.

Kuningaslähetystö pohti politiikkaa Mannerheimin kanssa tämän hytissä. Ingman arvioi muistiinpanoissaan, että Mannerheim ”ei tunnu pahastuvan” prinssin vaalista. Mannerheim arveli senaattiin tulevan muutoksia ja ainakin Svinhufvudin ja Sarion joutuvan pois, mutta Paasikivi saisi todennäköisesti jäädä. Suomi voisi vastapalvelukseksi Ententelle vallata Pietarin ja palauttaa sinne järjestyksen yhdessä puolueettomien Pohjoismaiden kanssa. Tällöin Ahvenanmaan ja Karjalan kysymykset luultavasti ratkaistaisiin Suomelle edullisesti.

Ingman kirjoittaa:

”Kun lausuin epäilykseni kyvystämme toteuttaa tämä ohjelma, sanoi hän itse suostuvansa ottamaan ylipäällikkyyden vastaan. Ei myöskään epäillyt mitään vaaroja uudesta eloon heräävästä Venäjästä - jonka kanssa meidän tulisi säilyttää hyvät välit.” ”E.N-a ja minä lausuimme nytkin epäilyksiämme tätä suunnitelmaa vastaan; se oli kuitenkin käynyt mahdollisemmaksi toteuttaa, kun ajateltiin muut puolueettomat Pohjoismaat mukaan avuksi - sanoin M-heimille: Branting [Ruotsin sosiaalidemokraattien johtaja ja ministeri, VYV] har ingen lust för detta! - keväällä oli puhetta yksin Suomesta.”¹

---

1 Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2458.

Kuvat 26-30: Tynkäeduskunnan linjaerimielisyydet hallitusmuotokysymyksessä tiivistyivät perustuslakivaliokunnassa, jossa Ingman (kuvassa selin) toimi vaikutusvaltansa huipulla – kerrankin enemmistön suunnan näyttäjä. Puheenjohtajana toiminut Ståhlberg (kuvassa äärimmäisenä vasemalla) ja tasavaltalaiset kärsivät lopulta tappion, jonka vain ulkopoliittinen maailmanmurros käänsi lopulta voitoksi (kuva 26). Seuraavalla sivulla toteutumatta jäänyt Suomen hallitsijaperhe: kuninkaaksi valittu Friedrich Karl (kuva 27), hänen puolisonsa ja keisarin sisar Margaretha (kuva 28) ja heidän poikansa, kruununprinssiksi valittu Wolfgang (kuva 29). Alkuperäinen toive-ehdokas olisi kuitenkin ollut keisarin nuorimpiin poikiin kuulunut prinssi Oskar (kuva 30). (Kuvat Suomen Kuvalehti 1918.)

27

28

29

30

Mannerheimin muistelmissa ja JUVAN Svinhufvud-elämäkerrassa on ”intoilijan” ja ”realistin” roolit vaihdettu. Niissä ei nimittäin kajota lainkaan Pietari-suunnitelmaan, vaan ihmetellään kuningaslähetystön naiivisuutta kuningaskysymyksen suhteen.² Ingmanin muistiinpanot ovat syntyneet lähempänä kuvattuja tapahtumia eikä niitä ole tarkoitettu valtiollisen suurmiehen julkisivuksi, joten hänen kuvauksensa keskustelun yleisluonteesta lienee luotettavampi. Tosin tuskinpa Mannerheim ja JUVA osuvat hekään harhaan kuvatessaan lähetystön käsityksiä monarkiasta.

Kuningaslähetystö saapui Berliiniin lokakuun 15. päivän illalla ja keskusteli lähettiläs Edvard Hjeltin kanssa, joka ei antanut rohkaisevaa kuvaa: ”Vanha Saksa” oli mennyttä. Saksan uusikin hallitus piti kuitenkin kuningaskysymystä Suomen ja prinssin välisenä eikä estäisi prinssiä ottamasta kruunua. Mutta Saksa piti suotavana lykätä asiaa, kunnes rauhannoottien vaihto Yhdysvaltain kanssa olisi saatettu loppuun.

Kuningaslähetystö asettui 17. lokakuuta Frankfurtin Hessische Hofiin, minne prinssi tuli heitä tapaamaan. Ingman antoi lyhyen kirjallisen selonteon kuningasasian kulusta; kyseessä ei kuitenkaan ollut vielä puhemiehen virallinen ilmoitus vaalista. Äänestystulos 64-41 ei tehnyt prinssiin suotuisaa vaikutusta. Prinssi sanoi olleensa jo taipuvampi myöntymään, mutta tarvitsevansa aikaa. Nevanlinna todisteli, että juuri parhaat kansanainekset olivat monarkian takana. Ingman ei puhunut paljoa, vaan arvioi kuningasehdokasta sivulta käsin:

”Yleisvaikutelma: harkitseva, tasapainoinen, hieno mies, mutta miten soveltuva semmoiseen mylläkkään, mikä hänellä on edessään meillä —? Joka tapauksessa tulee vaikuttamaan yhdistävästi, ei hajoittavasti, ei kovilla toimenpiteillä tule ajamaan asiata, vaan hiljaisen harkitusti.”

Prinssin ilmaistua pelkonsa, että meno Suomeen tulkittaisiin pyrkimiseksi helpompiin oloihin vaikeuksissa olevasta isänmaasta Ingman ”lohduksi”: olot Suomessa olivat niin vaikeita, ettei sellaiseen pelkoon ollut aihetta.³

Juuri ennen seuraavaa tapaamista 18. lokakuuta lähetystö sai sähköitse tiedon Ranskan ja Englannin erittäin kielteisestä kannasta kuninkaanvaalia kohtaan. Prinssi oli kuitenkin myöntyvämpi ottamaan vaalin vas-

2 Juva 1961, 270; Mannerheim 1951, 368,369.

3 Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2458; ”Euerer Hoheit ist schon bekannt...”, 16.10.1918. Ingmanin kok., VA Y 2459; Hjelt 1920, 218,219.

taan kuin ennen, vaikka tunsikin kyseiset nootit. Hän piti Englannin tunnustusta tärkeänä, ja hänelle selvitetiin Mannerheimin matkaa. Varsinaisen keskustelun jälkeen seurasi puistokävely, jonka aikana Ingman ehdotti - vanhan suunnitelmansa mukaisesti - prinssille hallitsijanvakuutuksen antamista jo Saksasta käsin. "Prinssi oli einverstanden, samoin kuin siitäkin, että hän määräisi S-hufvudin hoitamaan 'viran', kunnes hän ennättäisi saapua maahan."

Prinssin kysyttyä, eikö hän voisi tulla Suomeen esimerkiksi viideksi vuodeksi valtionhoitajaksi, Ingman selitti, että haluttiin välttää "Saksan kenr.kuvernöörin" leimaa. "Hän piti tätä näkökohtaa ratkaisevana", Ingman merkitsi muistiinpanoihinsa.

Asia oli siis menossa Ingmanin silmissä kohti niin hyvää ratkaisua kuin oli ollut varaa odottaa. Nevanlinna päätettiin lähettää Suomeen tiedottamaan, että prinssi oli jo saanut tiedon nooteista ja piti niitä vakavina, mutta ei ratkaisevina. "Asia kehittyy ilman painostusta".⁴ Ingman jäi Saksaan.

Toiseen suuntaan kulki kuitenkin paljon pessimistisempiä tietoja. Ingman sai ulkoministeri Stenrothilta jatkuvasti sähköitä, joiden sisältö ja sävy hänen mielestään merkitsivät, että oli tehtävä kaikki mahdollinen kielteisen vastauksen puolesta.

Ingman oli tässä vaiheessa yhtä hidas luopumaan monarkiasta kuin oli ollut aikanaan siihen sitoutumaankaan. Hän olikin antanut Nevanlinnalte tehtäväksi kertoa, että koska hänet oli lähetetty täyttämään eduskunnan eikä senaatin toimeksiantoa, hän muuttaisi menettelyään vain eduskunnan ohjeiden perusteella. 22.-23. lokakuuta hän tapasi Saksaan muita teitä tulleen Schybergsonin, jolta tuli lisää jobinpostia: kaikki senaattorit kahta lukuun ottamatta katsoivat, ettei tullut neuvoa prinssiä saapumaan Suomeen. Schybergson ei itsekään enää pysynyt kuninkaanvaalin takana yhtä tiukasti kuin Ingman, vaan piti parempana, että prinssi antaisi kysymyksen eduskunnan uudelleen harkittavaksi. Ingman pelkäsi, että silloin prinssi kieltäytyisi kruunusta, mutta Schybergsonin malli oli hänenkin mielestään parempi kuin asian päästäminen kokonaan kielteiseen tulokseen.⁵

Seuraavana päivänä tuli Helsingistä Saksaan lisää ohjeita kieltävän vastauksen puolesta. Tätä ei kuitenkaan saisi sanoa prinssille suoraan,

---

4 Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2458; Stenroth Ingmanille 17.10.1918, UM 3A 5a; Procopé UM:lle 20.10. 1918, UM 3A 4e.

5 Ingmanin selonteko, s.a., osana myös Stenroth Tulenheimolle 19.10.1918, jäljennös. Ingmanin kok., VA Y 2458.

ellei tämä kysyisi senaatin käsitystä. Kielto olisi saatava prinssin omana mielipiteenä, muuten voitaisiin menettää sekä itsenäisyys että monarkia. Yleisen rauhanteon jälkeen voitaisiin asettaa prinssi ehdolle yksimielisesti, Stenroth arveli. 25. lokakuuta Ingmankin taipui: jos Nevanlinnan-kin tietojen mukaan perääntyminen olisi välttämätöntä, Tulenheimo voisi tehdä asiasta ehdotuksen prinssille.⁶

Samana päivänä delegaatio ja senaatti pitivät pitkän kokouksen, josta muodostui aiempien kokousten toisinto: maan johto epäröi, mutta tukijoukot takertuivat edelleen Saksa-suuntaukseen ja monarkiaan. Enemmistö katsoi, että kieltävä vastaus lamauttaisi monarkismin, kun taas kuninkaan läsnäolo maassa auttaisi suuresti mahdollisessa kansanäänestyksessä tai eduskuntavaaleissa. Kokous päätti välttää antamasta prinsille neuvoja ainakaan ennen valtiopäivien kokoontumista, joten Ingmanin pelkäämää kieltäytymiskehotusta ei tulisi.

Monarkistien jatkuvaa uskoa ”asian oikeutuksen” ja monarkian voimaan kuvaa hyvin Hultinin päiväkirjamerkintä:

”Jos prinssi tulee tänne jäämme tosin aluksi ilman tunnustusta, mutta prinssi on kohta osottava ettei sillä [Ententellä, VYV] ole mitään aihetta epäilyksiin Suomen suhteen ja kongressissa lopullisesti vallat varmaankin eivät kehtaa olla Suomen itsenäisyyttä tunnustamatta.”

Hultinin tavoin ajatelleita ärsytti monarkismin alullepanijoiden epäröinti ratkaisun hetkillä.⁷ Monet aktivistit jaksoivat yhä olla jopa optimistisia ja ihmetellä senaatin epäröintiä. Luonteenomainen oli Kai Donnerin päiväkirjamerkintä:

”Tapasin Suolahden [aktivisti ja valtiollisen poliisin päällikkö Eino Suolah-
ti, VYV], joka matkustaa huomenna Saksaan. Kaikki ’firman’ miehet osas-
tolta olivat mukana ja meillä oli harvinaisen hauskaa. Nauroimme koko illan
- kerroimme vanhoja juttuja menneiltä ajoilta. Oli mukavaa myös siksi, että
saatoimme taas havaita, kuinka yksimielisiä olimme poliittisissa asioissa ja
vakuuttuneita, että vanhaa suuntausta oli jatkettava.”⁸

Edes kuningaslähetystö ei ollut näin optimistinen. Se ehdotti Stenrothille, että prinssi osoittaisi kirjeen valtiopäivien puhemieselle. Siinä prinssi

---

6 Ibid.

7 Estlanderin muistiinpanot 25.10.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Estlander Wredelle 29.10.1918. Estlanders saml., k. 4, ÅAB; Hultinin pvk 25.10.1918. Hultinin kok., VA Y 2231; Setälän muistiinpanot 25.10.1918. Setälän kok., k. 45, VA.

8 Donnerin pvk 18.-19.10.1918, 22.10.1918, 28.10.1918. Donnerin kok., k. I 5, VA.

ilmoittaisi, ettei voisi antaa vielä vastausta, valittaisi vaikeuksia, joita vaali oli aiheuttanut Suomen itsenäisyydelle, ja selittäisi Suomen puolueettomuuden välttämättömäksi sekä näkevänsä mielellään eduskunnan antavan tilanteesta lausunnon. Kuningaslähetystö ei välittäisi prinssille kielteistä neuvoa, koska se olisi vastoin eduskunnan antamaa tehtävää. Ingman alkoikin valmistaa luonnosta prinssin lykkääväksi vastaukseksi eduskunnalle.

Pian saatiin Nevanlinnan sähke, mutta ei vielä raporttia. Sähkeen mukaan Suomessa hyväksyttiin lykkäys, mutta siitä oli saatava virallinen ilmoitus ennen eduskunnan kokoontumista. Kuningaslähetystö yhtyi tähän ja päätti, että Ingman antaisi prinssille virallisen ilmoituksen vaalista "omalla riskillään".

Kehitys oli mennyt monarkistien sisäpiirissä Ingmanin kannalta parempaan suuntaan, mutta hän oli vielä tässä vaiheessa Stenrothin antamien pessimististen tietojen varassa, ennen kuin Nevanlinnan raportti saapuisi. Ja lisäksi Frankfurtissakin nousi taas vaikeuksia. Kun lykkäyskanta ja eduskunnalle annettavan vastauksen pääkohdat esitettiin prinssille 28. lokakuuta, tämä esitti taas epäilyksiään. Ingman puolusti lykkäystä:

"Sanoin H.K:lle, että minulle on ennen kaikkea tärkeätä, ettei sitä ovea, mikä on avautunut kansallemme ulospääsyyn nykyisistä vaikeuksista, tällä hetkellä lyötäisi kiinni."⁹

Ingmanin oli ollut määrä lähteä takaisin Suomeen 30. lokakuuta, mutta hän joutui yhä odottamaan tietoja Stenrothilta ja ilmoituksen virallista antamista prinssille, joka myös pyysi häntä vielä odottamaan. Saksan hallituksen kutsuttua prinssin Berliiniin Ingman ja prinssin suomalaisena neuvonantajana toiminut Tulenheimo lähtivät hekin sinne.

Prinssillä ja kuningaslähetystöllä oli suunnitteilla omiakin diplomaattisia projekteja, kuten yksityisen lähetin lähettäminen Englantiin sekä prinssin ja Mannerheimin tapaaminen. Kummastakaan ei tullut mitään; viimeksi mainitun Mannerheim perui itse, jotta se ei häittäisi hänen tehtävänsä lännessä. Prinssin toisen suomalaisen neuvonantajan Hjalmar Procopén tietojen mukaan prinssin ehdokkuus oli kenraalinkin mielestä kuitenkin "den enda möjliga", ja Mannerheim toimisi sen puolesta lännessä. Tosin Mannerheim lienee myös pyrkinyt taktisesti voittamaan

---

⁹ Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2458.

aikaa: hän nimittäin samalla vastusti Friedrich Karlin tuloa Suomeen, koska se johtaisi välirikoon Ententen kanssa.

Ingman näyttää jo valmistelleen perääntymisen mahdollisuutta tai ainakin Mannerheim-suunnan yhdistämistä monarkialinjaan. Diplomaatti Werner Söderhjelm, joka tapasi Schybergsonin tämän keskusteltua Ingmanin kanssa, kirjoitti Mannerheimille:

"Schybergson kertoi että myös professori Ingman - mikä merkitsee jokseenkin samaa kuin vanhasuomalainen puolue - oli matkan aikana (tai Frankfur-tissa) sanonut: 'Eiköhän olisi parasta että Mannerheim nyt astuisi esiin ja ottaisi asiat hoitoonsa?'"

Stenrothilta tuli yhä vaativamman sävyisiä pessimistisiä viestejä: Englannin taholta uhkasi vaara, prinssin ei tullut saapua, nuorsuomalaiset ja RKP-laiset monarkistit yleensä olivat prinssin saapumista vastaan. Viimeksi mainittu väite vaikuttaa virheelliseltä muiden lähteiden valossa.

Ingman sai kuitenkin rohkaisevampia tietoja Berliiniin saapuneilta senaattori Sarioilta ja aktivisti Eino Suolahdelta. Paitsi oman jyrkän kantansa, juuri Sario lieene välittänyt Ingmanille Nevanlinnan raportin Suomen oloista. Nevanlinnan tiedot tulivat juuri niistä senaattorien ja delegaation kokouksista, joissa ei ollut haluttu kehottaa prinssiä vastaamaan kieltävästi, vaan uskottiin tämän saapumisen Suomeen parantavan monarkismin mahdollisuuksia.¹⁰ Näiden tietojen pohjalta on ymmärrettävää, ettei Ingman katsonut olevan syytä alistua vastoin tahtoaan Stenrothin painostukseen, vaan vei toimeksiantonsa loppuun asti.

"Tutisevia housuja" uhmaten

Kuningaslähetytön ja prinssin tapaaminen, jossa Ingman antoi virallisen ilmoituksen vaalista ja prinssi esitti vastauksensa, toteutui vasta 4. marraskuuta useiden peruutusten jälkeen. Prinssi pahoitteli, ettei ollut saatu uutta, ajanmukaista hallitusmuotoa; vanhan valtaoikeudet olivat epäsuhtaisia, ja valtiosäännön uudistus oli ensimmäisiä tehtäviä. Hän ei halunnut olla este itsenäisyyden tunnustamiselle eikä ollut pyrkinyt virkaan.

---

¹⁰ Ibid.; Stenroth 1931, 196-199; Stenrothin muistikirja 30.10.1918. Stenrothin kok., k. 1, VA; Nevanlinna Ingmanille 28.10. ja 29.10.1918. Ingmanin kok., VA Y 2459; Söderhjelm Mannerheimille 31.10.1918. Mannerheimin kok., k. 123, VA. - Asioita koskeneesta kirjeenvaihdosta ks. erityisesti UM 3A 5a.

”Jos siis Eduskunta havaitsee, että sisä- taikka ulkopoliittinen asema vaatisi uusia toimenpiteitä, niin se voi olla minulle vain tervetullutta.”

Hän siis lykkäsi vastaustaan.

Muotoilu prinssin mainitsemista ”toimenpiteistä” oli jätetty tahallaan epämääräiseksi. Neuvoteltuaan kuningaslähetystä päätti olla huomauttamatta vastauksesta mitään. Ingman pääsi lopultakin ojentamaan prinssille vaaliasiakirjan ja lausui toivomuksen,

”että ne esteet, joihin hän kirjeessään viittaa, pian poistuisivat ja että asia pian ratkaistaisiin edusk:n päätöksen mukaisesti. Hän nousi, otti minua kädestä ja lausui: 'Ja, Herr Professor, davon können Sie überzeugt sein —.' ”¹¹

Ingman oli saattanut eduskunnan toimeksiannon päätökseen, mutta itse monarkismin osalta ei ollut tapahtunut mitään, mikä olisi parantanut mahdollisuuksia. Prinssin vastauksen lykkääminen takasi kuitenkin sen pienen detaljin, että vaikka voidaan kiistellä siitä, oliko Suomi vuosina 1917-1919 monarkia vai ei, niin maalla ei ainakaan ollut hetkeäkään kuningasta¹².

5. marraskuuta Ingman pääsi vihdoinkin lähtemään Berliinistä, ja kaksi päivää myöhemmin hän oli Tukholmassa. Siellä hän kävi prinssin kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti Englannin lähetystössä selvittämässä, kuinka tärkeä monarkia Suomelle oli bolshevismin uhkaa vastaan. Lähettiläs ei ollut paikalla, mutta tapaaminen hänen sijaisensa R.H. Cliven kanssa järjestyi.

Ingman perusteli Clivelle saksalaissuuntausta sotakokemusten ja bolshevismivaaran valossa ja vakuutti, että Hessenin prinssi oli suomalaisen toivoma, ei Saksan ajama ehdokas. Clive esitti eduskunnan vajaalukuaisuudesta ja sosialistien reaktiosta suunnilleen samanlaisia käsityksiä kuin Suomen tasavaltalaiset ja vetosi Ranskan kielteiseen asenteeseen. Ingman mainitsi tähän, että Ranskahan oli saavuttanut sodassa tavoitteensa, joten sen kanta muuttuisi, ja Cliven sisäpoliittisia epäilyjä hän torjui samaan tapaan kuin kotoisessa valtiomuotoväittelyssä. Yli tunnin kestäneen keskustelun lopputuloksena Ingman kirjoittikin optimistisesti muistikirjaansa, että Clive oli ollut hyvin ystävällinen ja oikeastaan hyvin samaa mieltä kuin monarkistit. ”Päävika on, että englantilaiset tietä-

---

11 Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2459; Friedrich Karlin vastaus 4.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2460, ks. myös UM 1 P i.

12 Vrt. poikkeava tulkinta, Polvinen 1989, 408, Ikonen 1991, 342.

vät niin erinomaisen vähän meistä ja meidän oloistamme.”¹³

Ingmanin epäluonteenomainen optimismi ja muita itsepäisempi takerutuminen monarkiaan lienee laskettava diplomaattisen kokemattomuuden, saksalaisympäristön kolmeviikkoisen vaikutuksen, länsimaiden sotamentaliteetin huonon tuntemuksen ja liioitellun valtiopäivälegalismin tiliin. Hän oli myös niin leimautunut monarkismin lipunkantajaksi kuninkaanvaalianomuksen ja Saksan-matkan vuoksi, ettei hän olisi voinutkaan olla tekemässä ensimmäisenä käännöstä ja säilyttää samalla poliittista uskottavuuttaan. Kuten hän oli Saksassa Procopélle sanonut: ”Ei pidä katsoa taakseen, kun on kerran tarttunut auraan.” Silti voi ihmetellä, missä oli vuonna 1918 se terävä kriittisyys, jolla Ingman oli 1890-luvulla Saksaa tarkastellut. Ehkä häntä myös hiveli liikaa oma roolinsa: tilaisuus olla aitiopaikalla luomassa historiallisesti niin ainutlaatuista asiaa kuin suomalaista dynastiaa - yksinkertaisen pappisperheen jälkeläisenä, ”kansan” edustajana.

Ingman ei kyennyt sopeutumaan nopeasti ajatukseen, että ulkopoliitikka vaatisi luopumista monarkiasta, kun hän oli tullut päättäväisen monarkismin kannalle suurelta osin juuri ulkopoliitiikan takia ja kun sisäpoliittinen vastus vaikutti voitettulta. Ulkopoliitiikan kanssa enemmän tekemisiin joutuneet Svinhufvud, Paasikivi ja Stenroth olivat pessimistisempiä. Toisaalta heidänkin pessimisminsä oli ailahtelevaa, ja Stenrothin kaavailut prinssin nousemisesta valtaistuimelle myöhemmin olivat tuskin realistisempia kuin Ingmanin kanta.

Ingman oli kuitenkin jäänyt pahasti kehityksestä jälkeen, sillä se sisäpoliittinenkin Suomi, josta hän oli lähtenyt lokakuussa, oli jo aivan toinen kuin se, minne hän palasi lähes kuukautta myöhemmin. Kansainväliset tapahtumat olivat lisänneet merkittävästi painetta tasavaltalaisten taholta, ja näiden lisäksi oli otettava huomioon uudelleen rohkaistuneet sosiaalidemokraatit - sekä yhteiskuntajärjestyksen uusi vaaranalaisuus.

Monarkistienkin joukossa oli niitä, jotka olivat arvioineet tilanteen uudelleen, ja Mannerheimin valtionhoitajuus alkoi saada kannatusta. Joissain piireissä oli puhetta Mannerheimin vaihtoehtona myös Paasikiven tai entisen senaattorin Lennart Gripenbergin valtionhoitajuudesta. Svinhufvud oli senaatin istunnossa 3. marraskuuta valmis miltei kaikkeen: omaan eroonsa, uusiin eduskuntavaaleihin, kapinavankien amnestian laajennukseen. Mutta hänkin arveli vielä, että senaatin ei tarvitsisi erota. Tukijoukot eivät kuitenkaan halunneet vielääkään mennä yhtä pit-

---

13 Ingmanin selonteko, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2459.

källe antautumistiellä. Suurin osa senaattoreistakin oli haluton vaihtamaan valtionhoitajaa. Kuten Arajärvi tiivisti: ”Muuten meillä on huomenna Mannerheim, seuraavalla viikolla joku muu.”¹⁴

Vanhat monarkistit epäilivät Mannerheimin kykyjä johtaa maata ja muistivat hänessä myös toukokuun 1918 vastustajan. Hän ei ollut konservatiiveillekaan auktoriteetti, eivätkä he vielä muutenkaan halunneet uskoa monarkismin lopulliseen tappioon.

Lähestyneiden varsinaisten valtiopäivien puhemiesvaalikin tuotti vaikeuksia, kun Ingman ei ollut ehtinyt Suomeen eikä ollut siten valittavissa. Vanhasuomalainen ryhmä toivoi aluksi ”neutraalia” ehdokasta, mutta päätti sitten, että valittaisiin Nevanlinna, joka luopuisi Ingmanin hyväksi tämän saavuttua. Nevanlinna valittiinkin 6. marraskuuta puhemieheksi ja Alkio ja Ahmavaara varapuhemiehiksi. Alkio jätti valakaavasta pois sanat ”laillisen hallitsevan valtiovallan” - kaiku vuodelta 1917 kuului jo enteellisesti.¹⁵

9. marraskuuta Ingman oli jo ryhmänsä kokouksessa Helsingissä. Paa-vo Virkkunen merkitsi päiväkirjaansa, että ”hyvällä tuulella hän oli ja katsoi, että kuningasasia tätä nykyä on niin hyvällä kannalla kuin se voi olla”. Erkki Kailan mukaan Ingman ei puhunut mitään Saksan sisäisestä tilasta, ja kun marraskuun 10. päivän illalla oli tiedossa jo Hampurin katukahakat ja Kielin matruusikapina, Ingman puhui vain ”tutisevista housuista” ja ”lujasta kurssista”. Ryhmässä vain kaksi jäsentä oli toisella kannalla.¹⁶

Maailma romahtaa

Delegaation kokouksessa 9. marraskuuta Ingman sivuutti Svinhufvudin ja Paasikiven suositukset suunnanmuutoksesta ja teki selkoa prinssin valtionhoitajuusesityksestä. Tällä kertaa hän oli itsekkin taipuvainen kannattamaan sitä. Estlander epäili, suostuisivatko tasavaltalaiset ja Englanti siihen. Ingman esitteli vasta-argumenttinaan tapaamistaan Cliven kanssa

---

14 Procopé Ingmanille 26.6.1928. Ingmanin kok., VA Y 2354; Setälän muistiinpanot 3.11.1918. Setälän kok., k. 45, VA; Erichin pvk 31.10.1918. Erichin kok., k. 45, VA; Westman UD:lle 24.10.1918. UD:s arkiv, Vol.108, RA. - Lennart Gripenberg oli lähinnä maltillinen monarkisti, joka oli aluksi ollut taipuvainen tasavaltalaisuuteen. (ks. Från ett skiftesrikt kvartsekel i Finlands historia. Utdrag av minnesanteckningar av Lennart Gripenberg, 411,412,419-421,426,427. Lennart Gripenbergin kok., k. 1, VA.) - Yleisestä suhtautumisesta Mannerheimiin tässä vaiheessa ks. Vares 1990, 14-20.

15 VP 1918, ptk, 9,10.

16 Muistelmia v.1909 jälkeen, 77. Erkki Kailan kok., k. 3, VA; Virkkusen pvk 9.-11.11.1918, 129. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

ja väitti, että bolshevikkivaara oli vaikuttanut tähän. Ranskan asenne ei merkitsisi mitään, ja bolshevismien pelko oli nousussa sielläkin.

Ei voi välttää vaikutelmalta, että Ingmanilla oli aivan yhtä suuria vaikeuksia tulkita oikein Clivea kuin Alkiolla oli ollut Nekrasovin ja von der Goltzin suhteen. Tai vaihtoehtoisesti hänellä oli yhtä suuri taktinen tarve tulkita tarkoituksenmukaisesti kuin Alkiolla oli ollut. Ingman ei kuitenkaan ollut mielipiteineen yksin. Ainakin Ahmavaara ja Wrede olivat toiveikkaita prinssin valtionhoitajuusmahdollisuuden suhteen.

Suunnanmuutosta ajanut Stenroth protestoi: oli liian uskallettua yrittää valtionhoitajuutta ilman Englannin suostumusta, ja sitä ei saataisi. Ingman piti heti vastauspuheenvuoron ja arveli, että tasavaltalaiset ymmärtäisivät tilanteen vaikeuden sekä sen, ettei prinssi saapuisi ilman riittävää tukea. Jos eduskunta suostuisi, Englantikin voisi suostua.

Ingmanin optimismimin päälle putosi kuitenkin jo samassa kokouksessa ratkaiseva pommi: senaattori Jalmar Castrén luki saamansa sähkeen Saksassa juuri puhjenneesta vallankumouksesta ja keisarin kruunustaluopumisesta. Prinssin valtionhoitajuus putosi hetkeksi pois keskustelusta, ja enää senaattori Renvall ja Estlander arvelivat monarkismillaan olevan tulevaisuutta. Valtaenemmistö siirtyi pohtimaan uusien eduskuntavaalien, koalitiollahituksen ja linnarauhan problematiikkaa.

Vaikka tilanne, ilmapiiri ja odotukset olivat yhdellä iskulla muuttuneet, uusiin eduskuntavaaleihin taivuttiin vain vastahakoisesti. Niiden toivottiin lykkääntyvän mahdollisimman pitkälle kevääseen. Poikkeuksen teki Ingman, jonka mielestä oli sitä parempi, mitä pikemmin vaalit tulisivat: silloin sosialistit eivät ehtisi saada organisaatiotaan kuntoon eikä rahaa Venäjältä.

Paasikivi lausui kuuluisat sanansa: ”Monarkia kaatuu. Mutta tasavalta on itsenäisyytemme kuolema. Mutta muuta tietä ei liene.” Vähemmän tunnettua on, että hän myös spekuloi sotilasdiktatuurin tuomilla eduilla, mutta tuli siihen tulokseen, ettei sekään vähentäisi vaaroja. Monarkistit päättivät aloittaa hallitusneuvottelut kiireellisesti, sillä tasavaltalaisten kutsuma kansalaiskokous olisi jo seuraavana päivänä.¹⁷

Saksan äkillinen luhistuminen oli tapaus, jonka merkitystä monarkisteille tuskin voi liioitella. Se ei ainoastaan vienyt monarkialta kaatumatomaksi uskotun selkänojan, vaan lisäksi siirsi monarkistit henkisesti

---

17 Estlanderin muistiinpanot 9.11.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Ingmanin muistiinpanot 9.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426; Setälän muistiinpanot 9.11.1918. Setälän kok., k. 45, VA; Wreden muistiinpanot 9.11.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

takaisin saman kuilun reunalle, jossa he olivat mielestään olleet syksyllä 1917. Heidän silmissään ei ollut enää kyse vain monarkismista, vaan koko siitä yhteiskuntajärjestyksestä ja siitä maan itsenäisyyden ja turvallisuuden vahvistamisen politiikasta, joiden tueksi he olivat monarkismia ajaneet. Vuoden 1917 uhkakuvat näyttivät palanneen. Epävarmuutta lisäsivät rajalta tulleet liioittelevat, mutta todeksi uskotut tiedot lähestyvistä bolshevikkihyökkäyksestä.¹⁸

Muutenkin ilmassa lenteli mitä villeimpiä, mutta Wilhelm II:n eron rinnalla tuskin uskomattomammilta kuulostaneita huhuja: Ruotsin, Norjan ja Tanskan kuninkaat olivat luopuneet kruunuistaan, bolshevismi levinnyt Italiaan, Ranskaan ja Englantiin, Japani julistanut sodan Yhdysvalloille, Entente-joukkojen ylipäällikkö murhattu jne. Kuten Kai Donner päiväkirjalleen arveli: koko maailma oli jakautumassa valkoisiin ja punaisiin, ja ”*den röda vägen rullar vidare!*”¹⁹ Kaikki tuntui olevan taas mahdollista - ensi sijassa kaikki vaarallinen.

Päivinä, jolloin kaikki yhteiskuntaa säilyttävä tuntui taas murenevan, monarkistit pitivät bolshevikkien sisä- ja ulkopoliittisen hyökkäyksen uhkaa todellisena. Olihan hyvässä muistissa edellisen marraskuun kumouksellisuuden jatkuva eskaloituminen, oman ”hyväuskoisuuden” pettymys ja sisällissodan aika.

Itämeren-divisioonankaan taholla ei luotettu täysin isäntävaltion sisäiseen rauhallisuuteen, vaan annettiin sijoituspaikkojen varuskunnille ohjeita mahdollisten punaisten levottomuuksien varalta. Ensi sijassa oli kuitenkin pysyttävä kasarmeissa ja jätettävä järjestyksenpito suomalaisille.²⁰

Saksan tappio ja sille sanellut kovat aselepoehdot olivat nekin monarkisteille henkinen järkytys; sekä Saksan että Suomen ”oikeus” oli kärsinyt tappion. Kuten äärimmäisen saksalaismielinen pääskynen Tekla Hultin oli kirjoittanut päiväkirjaansa lokakuussa kuultuaan ennenaikaisia huhuja Wilhelm II:n erosta:

”Oli kuin ukkonen olisi iskenyt eteen ja pohja vajonnut kaiken sen alta, johon kuluneina vuosina oli rakentanut toiveensa. Isänmaan tulevaisuus jälleen peittyi sumuun, jonka läpi katse ei päässyt tuumaakaan tunkeutumaan.”

18 Rantakarin selonteko Asema Suomen ja Venäjän Rajamaan 12.11.1918 Komendantin näkökulmasta katsottuna. Paasikiven kok., k. 10, VA; Nurmio 1957, 259.

19 Ks. esim. Alkion pvk 12.11.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Hultinin pvk 12.11.1918. Hultinin kok., VA Y 2231; Donnerin pvk 14.11.1918. Donnerin kok., k. I 5, VA.

20 von der Goltzin, von Redernin ja von Tschirskyn ohjeita varuskunnille marrask.1918. Ostsee-Divisionin kok., rulla 2, SA; Sotapäiväkirja 30.10.1918. Ostsee-Divisionin kok., rulla 1, SA.

Tai kuten eräs toinen ilmaisi kirjeessään aselepoehdoista:

”On ehdottomasti pakko huutaa: Saksa-parka, mitä on se maa tehnyt tullakseen rangaistuksi niin julmasti ja alentavasti.”

Vain Tulenheimo jaksoi tehdä positiivisen johtopäätöksen: tosin nyt ei saataisi Saksasta sitä apua, mitä oli toivottu, mutta monarkian esteethän vähenivät, kun Friedrich Karl ei ollut enää keisarin lanko.²¹ Tämä oli kuitenkin monarkisteille hyvin epäluonteenomainen ja ajan tilannepsykologialle anakronistinen kanta. Suurimmalle osalle monarkia oli sitä paitsi menettänyt ajankohtaisuutensa: ilman Saksaa sen ei katsottu antavan toivottuja sisä- ja yhteiskuntapoliittisia etuja, ulko- ja turvallisuuspolitiikasta puhumattakaan.

Tasavaltalaisten reaktio monarkisteja kohtaan oli vahingoniloinen. Tasavaltalaisten kansalaiskokouksella oli paras mahdollinen tilaisuus esiintyä vaateliaana: ”ehdoton puolueettomuuspolitiikka”, senaatin ero, uudet eduskuntavaalit ja niissä tasavaltalaisten yhteistoiminta. Tasavaltalaiset käyttivät myös antaumuksella ulkopoliittista lyömäasetta ja ”unohtivat” omat aiemmat yrityksensä esiintyä Suomen luotettavimpina Saksan-ystävinä. Karjalan Aamulehti teki täydellisen kuperkeikan tasavaltalaisten opinkappaleesta, että Suomen valtiomuoto oli Saksan-suhteille yhdentekevä; lehti nimittäin julkaisi signeeratun pääkirjoituksen, jonka mukaan hyvien Saksa-suhteiden säilyminen edellytti Suomeenkin tasavaltaa, koska Saksakin oli nyt tasavalta.²²

Joka tapauksessa tasavaltalaiset alkoivat nopeasti rahastaa ”voittoaan”: Saksan luhistumisesta oli kulunut vain pari viikkoa, kun Alkio oli Ranskan lähetystössä vakuuttamassa yhteisymmärrystä, saamassa kiitoksia isänmaallisesta kannasta - ja osoittamassa kartalta Suomelle uutta rajaa Syvärijoki-Äänisjärvi-Uikujärvi-Uikujoen seudut, Kuola mukaan lukien.²³

Ingman esitti oman tulkintansa Saksan tapahtumista Uudessa Suometarissa signeeraamattomassa kirjoituksessa 17. marraskuuta. Analyysi oli pessimistinen: Saksassa oli menossa sama kehitys kuin Venäjällä. Äärimmäiset sosiaalidemokraatit pyrkivät samaan kuin bolshevikit, ja

21 Hultinin pvk 10.10.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Lars Krogius 11.11.1918 ja Tulenheimo 15.11.1918 Hjeltille. Edvard Hjeltin kokoelma, k. 13, VA.

22 HS 5.-6.11.1918, 10.11.1918, pk:t; Ilkka 26.10.1918, 4.11.1918, 6.11.1918, 12.11.1918, pk:t; KAI 10.11.1918, 14.11.1918, 21.11.1918, 23.11.1918, 15.12.1918, pk:t; TS 12.11. ja 17.11.1918, pk:t.

23 Alkion pvk 22.11.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

Suomen ja Venäjän esimerkit eivät luvanneet hyvää, mitä tuli yhteiskunnan kykyyn kestää painostusta. Saksan kansa oli tosin liian sivistynyt alentuakseen kärsimään sellaista "raakalaisvaltaa" kuin Venäjällä vallitsi, mutta varmasti tapahtuisi vakaviakin ylilyöntejä. Ne eivät olisi pysyviä, mutta kylläkin vaarallisia Saksalle. Oli onni, että Suomessa oli jo saavutettu ne demokraattiset päämäärät, joita Saksassa vasta tavoiteltiin. Suomessakin oli kuitenkin parantumattomia bolshevikkeja, joita vastaan oli oltava varuillaan.

Kyseessä oli paitsi tyypillisesti konservatiivinen varoitus, myös ainoan jäljelle jääneen yhteisen porvarillisen nimittäjän - antibolshevismin - korostaminen. Asenteellisesti kuvaavia olivat myös sanat Saksan ääri-aineuksista:

"Heillä nimittäin ei ole niitä moninaisia pidäkkeitä, joita peritty sivistys, edesvastuuntunto, moninaiset vallitsevat valtiolliset ja yhteiskunnalliset näkökohdat muodostavat niille luokille, jotka jo kauemman aikaa ovat olleet osallisia vallasta ja edesvastuusta yhteiskunnassa."²⁴

Selvää lienee, että yllä olevat lauseet eivät asenteellisesti koskeneet vain saksalaisia. Ne olivat selvä merkki yhä konservatiivisemmasta ajattelusta.

Suomi oli nyt riippumaton Saksasta ja Venäjästä, joten Ingmanin turvallisuuspoliittisen ajattelun kaksi perustekijää oli kaatunut lyhyessä ajassa. Suomettarelaisesta näkökulmasta maa ei kuitenkaan ollut ensi sijassa riippumaton, vaan ensi sijassa vailla ulkoista turvaa. Voittajien tunnustuskin puuttui, kun Ranskan oli jäädyttänyt omansa kuninkaanvaalin jälkeen.

Vielä 10.-11. marraskuuta Ingman piti jollain tavalla kiinni monarkian mahdollisuuksista. Matkaselonteossaan monarkistikokoukselle ja ryhmälleen hän ei nimittäin vielä täysin haudannut ajatusta prinssin valtionhoitajuudesta.²⁵ Käytännössä hän kuitenkin loikkasi hämmästyttävän nopeasti, jo 12.-13. marraskuuta, lähes kaikkein taipumattomimmasta monarkistista miltei kompromissialtteimmaksi ja sopeutuvimmaksi koalitiopoliitikoksi. Hän alkoi taas ajaa perinteistä porvarillisen yhteistyön ja myönnötysten linjaa. Uusi kumousaika merkitsi hänelle eräänlaista "paluuta realismiin", politiikkansa pitkälle linjalle. Olihan hänen näkö-

---

24 USr 17.11.1918, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

25 Hultinin pvk 11.11.1918. Hultinin kok., VA Y 2230; Virkkusen pvk 9.-11.11.1918, 136,137. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

kulmastaan taas kyseessä yhteiskunnan säilyminen.

Konservatismi oli joutunut poikkeusolojen aallonharjaltaan takaisin torjunta- ja jarrutusasemiin - jotka heikkenivät hitaasti, mutta koko ajan.

8. Suomettarelainen pääministeri - länteenpäin (marraskuu 1918 - huhtikuu 1919)

8.1. Porvarillinen koalitio taas etusijalle

Monarkistisen konkurssipesän johtoon

Ingman tuli jo 12. marraskuuta samalle linjalle kuin Svinhufvud ja Paasikivi ja muuttui delegaatioissa innokkaaksi Mannerheimin valtionhoitajuuden puolustajaksi. Monarkistit saivatkin, joskin nuristen, aikaan keskinäisen sovinnon Ingmanin tavoittelemalta pohjalta: uusi hallitus, porvarillinen sovinto bolshevikkuihan edessä, yhteiskunnan perusteiden turvaaminen, Mannerheim valtion johtoon asemassa, jonka kenraali sai itse määritellä.

Ingmanin käsityksissä Mannerheimin asemasta on havaittavissa sama kaava kuin vuotta aiemmin hänen suhtautumisessaan Svinhufvudiin. Molemmilla kerroilla hän tunsu hyvin valtionpäämieskandidaatin näkemysrot hänen omaan kantaansa verrattuna, mutta tajusi heidät välttämättömiksi ja väistämättömiksi itse pääasian kannalta: yhteiskunnan säilyttäminen porvarillisella koalitiopolitiikalla. Wrede, Estlander ja omistakin Nevanlinna ym. olivat skeptisempiä Mannerheimin suhteen ja luottivat enemmän omiin voimiin. Nevanlinna ennusti tulevansa havaitsemaan Mannerheimin sopimattomaksi; valitsemismahdollisuuksia ei kuitenkaan ollut, ja ehkä Mannerheim kykenisi hallitsemaan ilman valtiopäiviä.¹

---

¹ Haatajan muistiinpanot 11.11.1918. Haatajan kok., EK.

Eduskunnassa vastapuolen, erityisesti Maalaisliiton itsetunnon nousu kävi ilmi, kun 13. marraskuuta käytiin taas puhemiesvaaliin. Vaikka paikka oli pohjustettu Ingmanille, Juutilainen esitti, että Lundson valittaisiin yksimielisesti. Juutilaisen mukaan tämä edistäisi sisäistä rauhoittumista, helpottaisi itsenäisyyden tunnustusten saamista lännestä ja symboloisi, että oli luovuttu kuningaspolitiikasta. Ingman voitti kuitenkin äänestyksen 60-44. Itsestään selvää on, ettei hän unohtanut puhemiesvakuutuksesta sanoja ”laillisen hallitsevan valtiovallan”. Kiitospuheessaan hän viittasi ennen kaikkea idän uhkaan.² Tämä on ymmärrettävää; kumouksellisuuden vastustaminen ja ulkoinen vaara olivat ainoita edes hiukan myyviä konservatiivisia teemoja.

Jo 12. marraskuuta käydyissä neuvotteluissa maalaisliittolaiset olivat lisänneet vaatimuksiaan, joten Ingman ja Nevanlinna muokkasivat uuden viiden ponnin ohjelman:

”1) Kenraali Mannerheim kutsutaan valtionhoitajaksi, 2) Kokoomushallitus näiden ryhmäin eri ainesten kannattamista henkilöistä muodostetaan; 3) Suostutaan siihen, että hallitusmuotokysymys on uusien vaalien jälkeen vapaaasti ratkaistavissa laillista tietä; 4) Nykyinen eduskunta käsittelee ainoastaan ne asiat, jotka yhteisesti katsotaan aivan välttämättömiksi; 5) Uudet eduskuntavaalit toimitetaan niin pian kuin se katsotaan mahdolliseksi.”³

Vaikka nämä kohdat sisälsivät käytännössä kaikki tasavaltalaisten aiemat vaatimukset, Alkio nousi vastarintaan. Hänen mukaansa Mannerheimia ei voitaisi valita, ennen kuin tämän kanssa oli neuvoteltu, ja tasavaltalaisten oli saatava muodostaa koko hallitus tai ainakin rajoittaa monarkistien määrää. Lisäksi oli julistettava, ettei pysyttäisi kuninkaanvaalissa, ja eduskuntavaalit olisi pidettävä jo 1. helmikuuta. Myös nuorsuomalaiset edellyttivät, että Mannerheimin kanssa oli neuvoteltava.

Alkion uudet ehdot merkitsivät ehdottoman antautumisen vaatimusta, johon monarkistit eivät olleet valmiita taipumaan. Ingman yritti kompromissia ja lievensi sovinto-ohjelman ensimmäisen kohdan muotoon ”kenraali Mmin kanssa ryhdytään neuvotteluihin hänen valitsemisestaan valtionhoitajaksi”, tarkemmin ilmaistuna Svinhufvudin paikalle. Alkio

2 Hultinin pvk 13.11.1918. Hultinin kok., VA Y 2231; VP 1918, ptk, 19-22, 27-29.

3 Alkion pvk 12.11.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistuinpanot 12.11.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 12.11.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 12.11.1918, 148-152, 15.11.1918 (asiayhteydestä pääteltävissä virhepäiväykseksi), 152,153. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Wreden muistuinpanot 12.11.1918, ”Suomalaisen puolueen...”, 13.11.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

antoi tällöin oman, mutta ei vielä ryhmänsä suostumusta. Hallituskan-
nassaan maalaisliittolaiset olivat vielä jyrkempiä, mutta eivät saaneet täs-
sä asiassa tukea edes vanhoilta tasavaltalaisilta liittolaisiltaan.⁴

Paavo Virkkunen heijasti vanhasuomalaisten yleistä mielialaa kirjoit-
taessaan päiväkirjaansa, ettei Maalaisliitto tahtonutkaan sovintoa, vaan
ratkaisua tasavallan hyväksi ja kansan rauhoittamista antamalla periksi
punaisille. Muut halusivat jättää hallitusmuotoasian senhetkiseen tilaan-
sa, yhtyä bolshevismia vastaan ja esiintyä porvarillisena kokoomuksena
punaisia vastaan.

”Uudistuu vanha asia: Helsingin Sanomat ensin kiihoittavat tasavaltalaisia
kaikin tavoin ja sitten, kun johtomiehet itse huomaavat aseman vakavuuden,
eivät voi hillitä kiihoittamiensa joukkoja.”

Vanhasuomalainen ryhmä olikin menettänyt toivonsa Maalaisliiton suh-
teen ja suositteli keskustelujen jatkamista nuorsuomalaisten kanssa.
Vaatimukset tasavaltalaisesta enemmistöstä hallituksessa ja myönnätyk-
set kuningasasiassa oli torjuttava.⁵

Käsitys, että Maalaisliitto asetti kovat ehtonsa vain estääkseen yhteis-
työn mahdollisuudet, oli tietysti poliittisesti vääritty. Se saa kuitenkin
merkittävää tukea mm. Alkion päiväkirjasta⁶. Joka tapauksessa lopputu-
los oli, että Maalaisliitto jäi pois koalitiopyrkimyksistä, mutta monarkis-
tit saavuttivat yhteisymmärryksen nuorsuomalaisten tasavaltalaisten
kanssa.

Hallitussopimus oli käytännössä sama kuin Ingmanin ja Nevanlinnan
delegaatiolle esittämä ehdotus. Se sisälsi Mannerheimin valtionhoitajuu-
den, monarkistien ja tasavaltalaisten tuen uudelle hallitukselle, uudet
eduskuntavaalit helmi- tai maaliskuussa, hallitusmuotokysymyksen rat-
kaisemisen niiden jälkeen vapaasti laillista tietä sekä vain aivan välttä-
mättömien asioiden ratkaisemisen tynkäeduskunnassa. Hallitusmuoto-
kohdan tulkittiin merkitsevän status quon säilyttämistä vaaleihin asti.⁷

Saksan romahdusta seuranneiden muutaman kiihkeän päivän jälkeen
Suomen uusi hallituspohja oli selvä, ja neuvottelujen rytmi laantui. Ing-

---

4 Estlanderin muistiinpanot 13.11.1918. Estlanders saml., k.2, VA; Wreden muistiinpanot
13.11.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

5 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 14.11.1918. Suomalaisen puolueen kok., k.
40, VA; Virkkusen pvk 15.11.1918, 153-156. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

6 Alkion pvk 14.11.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

7 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 15.11.1918. Suomalaisen puolueen kok., k.
40, VA; Virkkusen pvk 15.11.1918, 156-158. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

manin tavoite eli porvarillinen koalitionhallitus yhteiskunnan säilyttämiseksi jäi vajaaksi Maalaisliiton asenteen vuoksi. Uudelle hallitukselle oli kuitenkin järjestymässä turvallinen enemmistö, suurempi kuin monarkialla oli ollut.

Siitä, miten ja milloin Ingmanista tuli pääministeriehdokas, ei ole selvää tietoa. Usein on ihmetelty, kuinka kuninkaanvaalianomuksen ensimmäisestä allekirjoittajasta ja Saksasta palanneesta kuninkaanhakijasta saattoi tulla hallituksen muodostaja radikaalisti muuttuneissa oloissa. Mutta vaikka Saksan vallankumous ja maailmansodan aselepo muuttivatkin paljon, Suomen eduskunnan voimasuhteet olivat entisellään, ja kriisit olivat toistaiseksi lähentäneet monarkisteja ja nuorsuomalaisia tasavaltaisia.

Maalaisliiton pudotettua itsensä oppositioon oli selvää, että hallitusta kannattavien voimien enemmistö olisi monarkisteja. RKP:ssakin oli pidetty selvänä, että hallituksen muodostaja olisi vanhasuomalainen, ja Ingman oli edelleen vanhasuomalaisten vahvin nimi, etenkin kun vanhan senaatin linjanvetäjät eivät tulleet kysymykseen. Ingman oli kelvannut jo eduskunnan puhemieheksi ja laatinut Nevanlinnan kanssa hallitusohjelman pääkohdat, eikä Maalaisliittokaan ollut huomauttanut nimenomaan hänen olevan sopimaton hallituksen muodostajaksi. Ympärysaltojenkaan ei arveltu ulottavan epäsuotavien henkilöiden listaa yli Paasikiven senaatin tärkeimpien nimien. Näin oli Ingmanista, joka oli ollut ehdolla senaattiin keväällä ja kesällä 1917, itsenäisyysseenaattiin sekä monarkistiseen senaattiin, tullut ensi sijassa sisäpoliittisista syistä hallituksen ensimmäinen nimi.

Ingman oli koonnut hallituslistaansa marraskuun 20. päivästä alkaen, periaatteenaan tuoda vasta valmis lista ryhmien hyväksyttäväksi eikä neuvotella erikseen jokaisesta nimestä. Ratkaisu oli konservatiivisen näkemyksen mukainen: valtiomies toimi itsenäisesti, hän johti eikä seurannut tapahtumia. Järjestely myös helpotti hallituksen kokoamista. Yksityiskohtaiset neuvottelut henkilökysymyksistä olisivat voineet kariutua helposti, kun taas valmis lista oli tapahtunut tosiasia, jonka kaatajien olisi pakko ottaa vastuu kaiken aloittamisesta taas alusta. Ingman oli yleensä valmiimpi myönnetyksiin kuin puolueensa, joten järjestely jätti myös eniten tinkimisvaraa koalition saamiseksi aikaan.

Ingman sai heti Carl Enckellin suostumuksen ulkoministeriksi. Enckell, vuoden 1917 ministerivaltiosihteeri ja vuoden 1918 rauhanneuvottelija Neuvosto-Venäjän kanssa, oli ollut jo ”vanhana herrana” samalla puolella rintamaa Ingmanin kanssa, ja hänellä oli ainakin jossain määrin

Entente-mielinen maine.

Eversti Rudolf Walden suostui sotaministeriksi sillä edellytyksellä, että Ingman esittäisi hänet, Waldenin, omana ehdokkaanaan Mannerheimille. Ingman merkitsi papereihinsa 26. marraskuuta saaneensa Mannerheimin suostumuksen, ja lisäksi hänellä on muistiinpanot Mannerheimin kahdesta sähköestä, joissa kiirehdiittiin hallitusvaihdosta. Mannerheimin muistelmissaan esittämä väite, jonka mukaan hänen mieltään ei kysytty hallitusta muodostettaessa, ei siis pidä aivan täysin paikkaansa. Mannerheim kuitenkin lisää:

”Jos minut olisi valittu valtionhoitajaksi ennen hallituksen uusimista olisin tietenkin itse voinut määrätä sen henkilön, jolle olisin halunnut uskoa hallituksen muodostamisen. Tähän voin kuitenkin lisätä, että minulla myöhemmin oli kaikki syy olla tyytyväinen pääministerin vaaliin.”

Ingman ei ollut vielä täysin luopunut toivosta saada eroavankin senaatin jäseniä hallitukseensa, sillä hän tiedusteli Jalmar Castrénia, joka kuitenkin kieltäytyi.

Vuosien 1908-1909 senaattori Kaarlo Castrén kieltäytyi aluksi valtiovarainministerin paikasta, mutta suostui lopulta, ja hänen apulaisekseen tuli hyvin tasavaltalainen J.H. Vennola. Tämän tilalle oli aluksi suunniteltu monarkistikäännynnäinen Pennasta, mutta Pennasen sovittelu hallitusmuotoasiassa kostautui: Helsingin Sanomien vahva mies Eero Erkko katsoi hänet epäluotettavaksi. Erkko puolestaan suostui sosiaaliministeriksi ”ainakin toistaiseksi”. Yleensä tasavaltalaiset vetosivat siihen, että Maalaisliitonkin tulisi olla edustettuna hallituksessa.

Maatalous- ja elintarvikeministereiksi Ingman sai nuorsuomalaiset Uuno Branderin ja Kaarle Collanin. Vanhasuomalaisiin kuuluivat Ingmanin lisäksi kulkulaitos- ja yleisten töiden ministeri Bernhard Wuolle ja sisäministeri Antti Tulenheimo, joka suostui mukaan ”Ingmanin tähden”. Kirkollis- ja opetusministeriksi nimitetty Mikael Soininen oli tosin myös vanhasuomalainen, mutta oli kuulunut puolueen hyvin harvalukuisiin tasavaltalaisiin, ja hän valitsikin joulukuussa 1918 puolueeseen Edistyspuolueen.

RKP antoi kaksi miestä. Kauppa- ja teollisuusministerin paikalle, josta vuoden 1917 senaattori Leo Ehrnrooth kieltäytyi, tuli molempien kieliryhmien kauppa- ja teollisuuspiirien suosituksesta Julius Stjernvall. Oikeusministeriksi saatiin politiikasta kauan syrjässä ollut hovioikeuden presidentti Karl Söderholm, jonka taivutteluun tarvittiin mm. Wreden apua. Söderholm valittikin - tyypillisesti meritokraattisen näkemyksen edustajana - , että sellaiset nimet kuin Erkko ja silloin vielä harkittu

Kallio huolestuttivat, samoin Ehrnroothin vaihtuminen Stjernvalliin, mutta Ingmanin ja Tulenheimon mukanaolo rauhoitti.

Ingmanin listalla oli aluksi myös maalaisliittolaisia, nimittäin Kyösti Kallio ja Lauri Kr. Relander. Nämä kieltäytyivät kuitenkin jo aikaisessa vaiheessa, koska hallitukseen tulisi monarkistienemmistö. Kallio oli tosin aluksi halukas suostumaan.⁸

Huolimatta kategorisesta oppositioasenteestaan Alkiokin kirjoitti Ingmanin hallituspuuhista päiväkirjaansa:

”Mutta minua miellyttää suomettarelaiten uljuus ja uhrautuvaisuus taistella aatteittensa puolesta. Sitä vastoin nuorsuomalaiset. Heissä ei ollut kellään housuja lähteä muodostamaan senaattia, mutta nyt ne taas menevät monarkistien häntyreiksi, pilaavat taas tasavaltapolitiikan ja auttavat monarkisteja voittoon. Se on kurja puolue.”⁹

Ingman esitteli 25. marraskuuta omalle ryhmälleen hallituslistansa, joka oli jätetty Svinhufvudille jo aiemmin. Hän ei ollut sanojensa mukaan itsekään täysin tyytyväinen, mutta parempaakaan ei ollut saatu kokoon, ja Mannerheimkin oli kiirehtinyt hallituksen nimittämistä. Paavo Virkkunen merkitsi päiväkirjaansa: ”Ingman lausui viimeisen toivonsa olevan, että Mannerheim ei hyväksyisi häntä eikä hänen listaansa! Mutta hän lisäsi: valitettavasti nämä toiveet eivät ole suuret!”

Ryhmä piti joitakin nimiä, etenkin Vennolaa, heikkoina, ja valitti, että Ingman ehkä kuluttaisi itsensä hallituksessa poliittisesti. Tuki oli kuitenkin varma.¹⁰

Hallitukseen tuli lopulta neljä vanhasuomalaista (Ingman, Tulenheimo, Wuolle, Soininen), viisi nuorsuomalaista (Castrén, Vennola, Erkko, Brander, Collan), kaksi ruotsalaista (Stjernvall, Söderholm) ja kaksi ammattiministeriä (Enckell, Walden). Ministereistä olivat täysin tasavaltalaisia Soininen, Vennola, Erkko ja Collan. Brander ja Castrén olivat olleet maltillisia monarkisteja, mutta valitsivat joulukuussa 1918 puolue-

8 Ingmanin muistiinpanot 20.-26.11.1918 ja muistiinpanot Mannerheimin sähköistä 21.11. ja 24.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2426; Söderholm Ingmanille 22.11. ja 24.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2363; Hultinin pvk 25.11.1918. Hultinin kokoelma, VA Y 2231; Söderholm Wredelle 22.11.1918. Wredes brevsaml., k. 5, ÅAB; Mannerheim 1951, 378; Hokkanen 1986, 309,310. - Aarni VOIPION Soinis-elämäkerran mukaan Ingman olisi tiedustellut ensin nuorsuomalaista Oskari Manteretta Soinisen virkaan, mutta tällaisesta ei ole merkintää Ingmanin muistiinpanoissa (Voipio 1944, 523).

9 Alkion pvk 22.11.1918. Alkion kok., OS 77, VA.

10 Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 26.11.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 26.11. 1918, 162-164. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

C. J. A. Enckell,
insinööri. Ulkoministeri.

K. G. Söderholm,
huvinik. presidentti,
Oikeusministeri.

A. A. Tulenheimo,
lakit. tohtori. Sisäasiain
ministeri.

A. M. Soininen,
professori. Kirkollis- ja
opetusministeri.

K. J. M. Collan,
eversti. Esikamreini-
steri.

Uusi hallitus.

L. J. Ingman,
professori. Pääministeri.

K. E. Waldén,
eversti. Sotaministeri.

K. B. Vuolle,
insinööri. Kulkulaitos-
ministeri.

J. Stjernvall,
insinööri. Kauppa- ja
teollisuusministeri.

K. Castrén,
ent. senaattori. Valtio-
varainministeri.

U. E. Brander,
agronomi. Maa- ja metsä-
ministeri.

E. Erkkö,
senaattori. Sosiaaliministeri.

J. H. Vuorinen,
professori. Valtiovarain-
ministerin apulainen.

Kuva 31: Vallan keskiössä. Pääministeri ja hallitus.
(Kuva Suomen Kuvalehti 1918).

EEKSEEN tasavaltalaisen Edistyspuolueen. Monarkisteilla voidaan siis katsoa olleen 7-6-enemmistö, ja nimenomaan Ingman, Tulenheimo ja Wuolle koettiin saksalaismielisiksi.

Vanhasuomalaiset olivat jääneet aliedustetuiksi tynkäeduskunnan kokoonpanoon nähden. Hallituksella oli kuitenkin - konservatiivisin silmin katsottuna - se hyvä puoli, että se oli "kykypuolueitten" hallitus ilman häiritsevää luokkapuolueiden "itsekkyyttä". Ingmanin listassa näkyikin selviä merkkejä vanhasuomalaisen konservatiivis-meritokraattisesta näkemyksestä "pätevin mies virkaan". Puolueen lehtienkin oli tapana pohtia hallitusvaihdosten yhteydessä nimenomaan yksittäisten ministerien pätevyyttä salkkunsu hoitamiseen, ei niinkään hallituksen ja eduskunnan voimasuhteiden vastaavuutta. Tämä johtui osittain taktiikastakin: puolue oli aina yliedustettu korkeimmin koulutettujen ja ylimpien virkamiesten keskuudessa ja saattoi siten aina esittää ministeriehdokkaikseen lähes minkä hyvänsä alan asiantuntijoita.

RKP:n ryhmässä, jossa eräät jäsenet puhuivat yhä kaihoisasti intresiedustuksestakin, meritokraattinen näkökulma oli vielä voimakkaammin edustettuna. Puolue tukisi Ingmanin hallitusta, jos sitä ei ärsytettäisi kielipolitiikalla, ja sellaista ei ollut syytä odottaa Ingmanilta. Wrede vakuuttikin ryhmälle Ingmanin ajavan oikeanlaista kielipolitiikkaa.¹¹

Ingman junttasi myös jo ennen hallituksensa nimitystä tarmokkaasti Mannerheimin pikaista vaalia valtionhoitajaksi, jotta tämä voisi neuvotella Lontoossa ja Pariisissa valtionpäämiehen arvovallalla. Vanhan senaatin kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti hän esitti delegaatiolle, että tiedotettaisiin vaalin olevan selvä, mutta voivan muodollisesti tapahtua vasta Mannerheimin palattua Suomeen. Maalaisliittolaiset protestoivat, että tämä ylitti ryhmien välisen sopimuksen, ja jotkut konservatiivitkin pitivät asiaa arveluttavana. Ingman peräänkuulutti yhtenäisyyttä, ja seuraavana päivänä delegaatio taipui.¹² Konservatiivisvärisen hallituksen lisäksi oli saatu ratkaisu konservatiivisesta valtionhoitajastakin. Vanhasuomalaisuus saattoi hengähtää ja katsoa akuutin "kumousuhan" siirtyneen tuonnemmaksi.

Svinhufvud myönsi eron Paasikiven senaatille ja nimitti Ingmanin hallituksen 27. marraskuuta. Samalla otettiin virallisesti käyttöön valtioneuvoston ja ministerien nimikkeet. Kaksi päivää myöhemmin Ingman sai anomansa eron puhemiehen toimesta. Seuraajaksi valittiin Paavo

---

11 Estlanderin muistiinpanot 20.11. ja 25.11.1918. Estlanders saml., k. 2, VA.

12 Ibid. 22.-23.11.1918.

Virkkunen.¹³ Muodollisesti tämä oli siirtymistä alaspäin, käytännössä nousua poliittisen vaikutusvallan asteikolla. Huolimatta siitä, että Ingman oli ollut jarruttelija miltei tauotta helmikuun vallankumouksesta alkaen, olot olivat nostaneet häntä jatkuvasti yhä korkeammalle.

Maineensa vankina

Uuden hallituksen vastaanotto erilaisissa poliittisissa piireissä ei tuottanut varsinaisia yllätyksiä. Se ei kuitenkaan taannut Ingmanille edes oman leirin varauksetonta tukea.

Uusi Suometar luonnehti Ingmanin hallitusta odotetun positiivisesti, ja pääministeriä etenkin:

”Uuden hallituksen vahvin ja kantavin nimi on sen esimies. Professori Lauri Ingman on maamme valtiollisen elämän ensimmäisen eturivin miehiä. Hän nauttii ehdotonta luottamusta samanmielisten kesken ja yleistä arvontoa kaikissa piireissä. Hänen selvä älynsä, tyynesti harkitseva asiallisuutensa, suuri kykynsä tunnustetaan yleisesti. Epäröimättä voi sanoa, että parempaa miestä ei senaatin eroavan varapuheenjohtajan paikalle olisi voitu saada. Professori Ingman hallituksen johdossa on omansa mitä laajimmissa piireissä edeltäkin täyttämään mielet luottamuksella uutta senaattia kohtaan.”

Uudelta Suomelta riitti myös runsaasti kauniita sanoja eroavalle senaatille ja arvostelua Maalaisliitolle.¹⁴

Hufvudstadsbladetkin oli odotetun myönteinen. Hallituksen kokoonpanosta oli yleensä vain hyvää sanottavaa, ja Ingman oli tunnettu ”poikkeuksellisenä kykynä, ajatuksiltaan selvänä ja nopeana sekä monikykyisenä”. Lehti kuitenkin valitti, ettei pääministerin ohjelmapuheessa ollut mainittu myönnytyksistä Ahvenanmaalle ja ruotsalaisuudelle.¹⁵

Muutoin ei ihastelu ollut oikeistossakaan jakamatonta. Vanhasuomalaiset lehdet seurasivat yleensä Uuden Suomen linjaa, mutta esimerkiksi Uusi Aura oli skeptinen: olisi pitänyt uskalttaa ajaa ulkopoliitikassa rohkeammin vastatuuleen. Radikaaleimmat itsenäisyys- ja monarkistilehdet tulkitsivat hallituksen selväksi heikennykseksi Paasikiven senaattiin verrattuna.¹⁶

---

13 VP 1918, ptk, 94.

14 USr 27.-28.11.1918, 30.11.1918, 6.12.1918, pk:t.

15 Hbl 26.11. ja 30.11.1918, pk:t.

16 Al, Karjala ja UP 26.11.1918, pk:t; Vaasa 28.-29.11.1918, pk:t; UA 16.11. ja 26.-27.11.1918, pk:t.

Nuorsuomalais-tasavaltalaisella taholla vallitsi lähinnä väliaikainen sieto. Helsingin Sanomat pahoitteli Maalaisliiton jäämistä hallituksen ulkopuolelle, mutta katsoi, ettei tasavaltalaista enemmistöä voitu saada eduskunnan voimasuhteiden takia. Turun Sanomat ja Karjalan Aamulehti leimasivat Ingmanin monarkian etummaiseksi ajajaksi Suomessa ja vastustivat hänen asemaansa pääministerinä, mutta eivät koko hallitusta. Yhä enemmän vasemmalle pyrkinyttä Karjalan Aamulehteä arvelutti Mannerheiminkin valinta.¹⁷

Nuorsuomalaisten tasavaltalaisten suhtautumista voidaan kuitenkin pitää suhteellisen lojaalina. Sen sijaan Maalaisliitto käytti oppositioasemansa runsain mitoin hyväksi ja aloitti vastustuslinjansa jo ennen hallituksen nimitystä. Ilkka syytti monarkisteja halusta pysyä vallassa ja pyrkimisestä yhä oikeammalle, ja Ingman oli lehdelle vivahteeton vihollinen: monarkismin näkyvin edustaja ja varsinainen johtaja, kuningasnomuksen ensimmäinen mies, Saksassa kävijä jne., jota menneisyys satoi.

”Hänen astumisensa uuden hallituksen johtoon ei siis millään tavalla saata merkitä hallitusmuotokysymyksessämme suunnan muutosta, vaan pikemminkin edustaa hän sen voimakasväristä ehdottomuutta.”

Lehti ei tunnustanut, että tasavaltalaisilla ministereillä olisi mitään valtuutusta maan tasavaltalaisilta. Hallitusta muodostettaessa olisi pitänyt ottaa pohjaksi monarkismin vararikko eikä eduskunnan voimasuhteet. Tehdystä hallitusratkaisusta ei olisi apua itsenäisyyden tunnustukselle eikä ulkoasioille.

Tasavaltalaisjärjestön johtomiehiin kuulunut nuorsuomalainen K.N. Rauhala oli myös kategorisen opposition kannalla. Lontoossa puolestaan lisäsi vaikeuksia Holsti, joka ei juuri tuntenut tarvetta olla Ingmanin hallitukselle lojaali.¹⁸

Vasemmalla oppositio oli kiihkein. Suomen Sosialidemokraatti selitti Mannerheimista, että maata johti mies, joka kukisti ”työväen vallankumouksen” - kapina-sana oli unohdettu - ja jonka nimissä teloitukset ja muut laittomuudet olivat tapahtuneet.

”Ja valtioneuvoston etunenässä on mies, jonka voi sanoa olleen henkisenä isänä koko sille politiikalle, jota maassamme viime puolen vuoden aikana on noudatettu.”

17 HS 26.11.1918, pk; TS 24.11. ja 27.11.1918, pk:t; KAI 26.11.1918, pk.

18 Ilkka 21.11.1918, 28.11.1918, 2.12.1918, pk:t; Pietiäinen 1986, 334.

Työväen oli vaadittava täysien kansalaisoikeuksien palauttamista ja työväenjärjestöjen omaisuutta vapaasti käytettäväkseen. Jotain hyvääkin sentään löytyi: hallitus oli näköjään pyrkimässä tähän suuntaan ja luvannut uudet eduskuntavaalit.¹⁹

Oppositiolta ei siis löytynyt juurikaan ymmärrystä, mutta toisaalta sillä ei ollut keinoja eikä välttämättä haluakaan kaataa hallitusta ennen eduskuntavaaleja. Nuorsuomalaistenkaan tuki ei ollut innokasta eikä jakamatonta, mutta hallitusvastuu kahlitsi heidät toistaiseksi, eikä heillä ollut mahdollisuuksia saada enemmistöä oppositiolle edes jäämällä itse pois hallituksesta.

Ingmanista oli jälleen tullut vastapuolelle torjuttavan suunnan symboli, aivan kuten keväällä 1918 Työmiehen kirjoituksessa, ja yhtä perusteettomasti kuin silloinkin. Olihan hän jarruttanut ensin eduskuntauudistusta, sitten monarkismia ja lopuksi kuninkaanvaaliakin. Se ei ollut kuitenkaan niin tunnettua ja konkreettista kuin nimi kuninkaanvaalioemuksen kärjessä tai Saksan-matka. Ne olivat tehneet Ingmanista yleisen mielipiteen silmissä poliittisen konkurssin ja epärealismin symbolin - etenkin kun hänestä oli aiemmin muodostunut vanhasuomalaisuuden symboli. "Taantumuksellinen pappispoliitikko" oli jo käsitteenäkin houkutteleva stereotypia hyökkäyksille.

Ingmanin hallitus oli ohjaksissa laina-ajalla, vain eduskuntavaaleihin asti, eikä sekään aika ollut missään mielessä otollinen konservatiivisten arvojen edistämisen kannalta. Toisaalta Ingmanin kaltaisen konservatiivisten arvojen suojelijan ja radikalismen jarruttajan taidoille aika oli tavallaan hyvinkin "sopiva". Jälleen kerran hän osui vaikutusvaltaiseen asemaan nimenomaan konservatiivis-meritokraattisten ja reformistis-demokraattisten voimien yhteentörmäysvaiheessa.

Hallituksen omaksumat tehtävät, jotka Ingman hallitusohjelmanä esitti, olivat kuitenkin kaikkea muuta kuin normaaleja väliaikaishallituksen tehtäviä: itsenäisyyden tunnustukset, suhteiden parantaminen Ruotsiin, Ahvenanmaan ja Itä-Karjalan kysymykset, osanotto rauhankonferenssiin, eduskuntavaalien toimeenpano, kumouksellisuuden vastustaminen, elintarvikekysymys, armahdusasia, sisäiset uudistukset, kansan eheyttäminen. Ingman lähti toteuttamaan ohjelmaa sopeuttaen vanhaa taktiikkaa uusiin oloihin.

---

19 SS 16.12.1918, pk.

8.2. Normalisoiva sisäpolitiikka

Monarkismin saattohoito

Ingmanin hallitus joutui odottamaan Mannerheimin saapumista miltei kuukauden. Suurimpia kiistakysymyksiä tänä aikana opposition kanssa olivat valtionhoitajan vaalin muoto, korkeimman vallan käyttö, eduskuntavaalien ajankohta ja monarkismin lopettaminen.

Maalaisliitolle oli tärkeintä saada suhteellisen nopeasti uudet eduskuntavaalit, ja puolue käytti valtionhoitajavaaliin taipumista eduskuntavaalien takeena. Toisaalta Mannerheim kiirehti sähköitse valtionhoitajavaalin suorittamista. Tässä tilanteessa Ingman esitteli joulukuussa delegaatiolle Svinhufvudin eronpyynnön ja Mannerheimin valinnan tarpeellisuuden. Hän mainitsi sekä Mannerheimin että Holstin kiirehtineen asiaa. Porkkanana olivat Yhdysvaltain lupaukset elintarvikeasiassa.

12. joulukuuta eli valtionhoitajan vaalin suunniteltuna päivänä Alkio soitti Ingmanille ja pyysi varmuutta uusista eduskuntavaaleista. Keskusteltuaan hallituksen kanssa Ingman lupasi vaalit maaliskuun alkupäiviksi. Alkio lupasi nyt Maalaisliiton ottavan osaa valtionhoitajan vaaliin, mutta voivan antaa lausunnon osanottonsa ehdoista. Ingmanin mukaan tämä sopi, kunhan ei vaikeutettaisi Mannerheimin asemaa.¹

Itse asiassa Ingman oli ilmoittanut hallitukselle eduskuntavaaleista jo noin viikkoa aiemmin². Vaikuttaa siis siltä, että hän käytti vaaliasiaa taktisesti panttina puristaakseen Maalaisliitolta lupauksen osanotosta Mannerheimin vaaliin.

Vaikka Alkio yhä esitti ehtoja puhemiesneuvostossa ja täysistunnossa,³ käytännössä Ingman oli saavuttanut tarkoituksensa. Mannerheim peri Svinhufvudin paikan korkeimman vallan haltijana. Vaikka vaalitaapahtumaa ei hyväksyttykään eduskunnassa yksimielisesti, Maalaisliitto ei ryhtynyt samanlaiseen boikotti- ja mielenosoituspolitiikkaan kuin kuninkaanvaalissa. Mannerheimin valtionhoitajuudelle sinänsä oli saatu

---

1 Alkion pvk 11.12. ja 12.12.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 11.12.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmän ptk 11.12.1918. Suomalaisen puolueen kok., k. 40, VA; Virkkusen pvk 11.12.1918, 172-177. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Wreden muistiinpanot 11.12.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

2 Castrénin muistiinpanot 4.12.1918. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Ingman Enckellille 5.12.1918. Ingmanin kok., VA Y 2439.

3 Puhemiesneuvoston ptk 12.12.1918, EK; VP 1918, ptk, 182-187, 190.

porvarillisten puolueiden yksimielinen tuki. Ingmanin näkökulmasta oli pelastettu mitä pelastettavissa oli ja saatu maan johto suhteellisen turvallisiin käsiin ainakin eduskuntavaaleihin asti.

Mannerheim saapui Suomeen 22. joulukuuta. Hallitus luovutti korkeimman vallan hänelle seuraavana päivänä. Mannerheim antaa muistelmissaan hallituksesta hyvän kuvan: hallitus oli osoittanut kykenevänsä hoitamaan maan asioita.

”Pääministeri, jumaluusopin professori Lauri Ingman oli koeteltu voima säätövaltiopäivien ajalta asti. Hänen suuri työ- ja järjestelykykynsä sekä vaikutusvaltansa eduskunnassa ynnä hallituskumppaniensa keskuudessa oli aivan ilmeinen.”⁴

Mannerheimin antamiin mainesanoihin liittyy tietenkin myöhemmän kehityksen ja yhteistyön kultausta, mutta tuskin ne antavat harhaanjohtavaa kuvaa edes vuoden 1918 lopun tilanteesta. Vaikka Ingmanin ”sak-salainen” menneisyys ehkä hieman arvelluttikin Mannerheimia, se ei yksinään tehnyt häntä tälle mahdottomaksi. Ingman ja vanhasuomalaiset tarvitsivat Mannerheimia, mutta tämäkin tarvitsi Ingmania ja vanhasuomalaisia.

Jo ennen valtionhoitajan vaalia oli Ingmanin epämieluisana tehtävänä ollut perääntyä kuninkaanvaalista. Hän laati prinssille kirjeen selittäen Suomen tapahtumia - unohtamatta mainita edes prinssin vastauksen lukemisen aikana eduskunnassa istumaan jääneitä. Oli ollut pakko suostua siihenkin, että hallitusmuotoasia ratkaistaisiin vapaasti eduskuntavaalien jälkeen.

”Niin vastenmielistä kuin monarkian kannattajille onkin ollut suostua tähän, on meidän ollut siihen pakko, jos tahdoimme sovintoa, joka taasen on yhteiskuntarakenteemme säilymisen välttämätön edellytys nykyoloissa. Yritys monarkian toimeenpanemiseksi nykyisen Edusk:n monarkistisen enemmistön varassa veisi, sen jälkeen mitä Saksassa nyt on tapahtunut, tällä hetkellä arvaamattomiin seurauksiin. — Ilon päiviä ei nykyään vietä se, joka soisi säilyvän ja koottavan kaiken sen, mikä kansaa pystyssä pitää.”⁵

14. joulukuuta eli pian Mannerheimin valinnan jälkeen Ingman selitti delegaatiolle, että oli saatettava prinssin tietoon Ententen vaativan tämän virallista luopumista Suomen itsenäisyyden tunnustuksen ehtona. Man-

---

4 Mannerheim 1951, 390-393, 397, 398.

5 Hänen Korkeutensa Hessenin Prinssille Friedrich Karl’ille, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2460.

Kuva 32: Asetelma on muuttunut perusteellisesti toukokuusta 1918. Valtionhoitaja ja hänen uskollinen pääministerinsä matkalla Nikolainkirkosta valtiopäivien avajaisiin entiseen keisarilliseen palatsiin. Kuvan ottamishetkellä, 4.4.1919, liittyy myös Itä-Karjalan avustamispäätöksen kriittisiin päiviin, ja vastahakoinen Ingmankin on joutunut taipumaan vapaaehtoisavun sallimiseen. Ingmanilla oli kuitenkin hallitusasemaansa jäljellä enää vähemmän kuin kaksi viikkoa. (Kuva: Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

nerheim oli sähköttänyt, ettei Entente tunnustaisi prinssiä nyt eikä vastedes. Wrede paheksui sekaantumista Suomen sisäisiin asioihin, mutta myönsi, ettei Suomella ollut voimia vastustaa. Nevanlinnankin mielestä oli myönnyttävä. Ingman tiedotti myös, että Lontoosta tulleen sähkeen mukaan saksalaisten hidas lähtö ei tyydyttänyt ja ettei Suomea tarvittu

bolshevismmin kukistamiseksi.⁶ Näin ollen hän poisti kaikki toivon takaportitkin monarkismin tulevaisuudelta.

Prinssi vapautti Suomen kuninkaanvaalista hallituksen toiveiden mukaisesti, ja tieto saatettiin julkisuuteen 27. joulukuuta. Kieltäytyminen oli jo niin itsestään selvä asia, että sitä kommentoitiin lehdistössäkin hyvin vähän, ja tutkituista lehdistä vain Hufvudstadsbladet jaksoi lausua toivomuksen, että kansa joskus ymmärtäisi monarkian paremmuuden⁷.

Kuninkaanvaaliasian viimeinen näytös seurasi tynkäeduskunnassa aivan vaalien alla helmikuussa 1919, kun Maalaisliitto vaati kuninkaanvaalin virallista peruutusta. Ingman katsoi kuitenkin prinssin lopullisen kieltäytymisen ja sen julkaisemisen virallisissa lehdissä ja sanomalehdissä riittävän, ja Kokoomuspuolueen ja RKP:n ryhmät tukivat hallitusta. Tasavaltalaiset pelottelivat, että prinssi tai tämän suku voisi vielä yrittää tulla Suomeen vaatimaan hallitsijan oikeutta, mutta hallituksen kanta voitti äänestyksen 56-37.⁸

Monarkisteilla ei ollut tarkoitusta jättää tällä päätöksellä mitään takaporttia auki. He tiesivät niiden kaikkien jo sulkeutuneen, eikä monarkialla ilman Venäjän-vastaisen suurvallan tukea ollut muutenkaan heille samanlaista merkitystä kuin tasavallalla oli tasavaltalaisille. Maalaisliiton kirjelmään suostuminen olisi kuitenkin merkinnyt julkista poliittista nöyryytystä. Ajankohta ja esitetyn peruutuksen käytännön merkityksetömyys huomioon ottaen tuntuukin siltä, että kirjelmällä oli samantapainen vaalitaktinen demonstraatiotarkoitus kuin Mannerin eduskunnan kokoontumisella juuri ennen lokakuun 1917 vaaleja.

Hallitus saattoi tasavallan toteuttamisen alulle. Ingman olisi ollut valmis tekemään valtionhoitajuudesta pysyvän institution, mutta katsoi helmikuun 1919 puolimaissa mahdollisuuksien tähän menneen. Maaliskuun lopulla hän arveli hallituksen istunnossa puoluevastakohtaisuuksien lievenevän, jos hallitus antaisi uudelle eduskunnalle tasavaltalaisen hallitusmuotoesityksen. Neljän hengen komitean - Ingman ajatteli Ståhlbergiä, Danielson-Kalmaria, Estlanderia ja Alkiota - tulisi aloittaa yksityiset neuvottelut. Ingmanin hallituksen aikana asia ehti kuitenkin vasta

---

6 Hultinin pvk 14.12.1918. Hultinin kok., VA Y 2231; Ingmanin muistiinpanot 14.12.1918. Ingmanin kok., VA Y 2439.

7 Hbl 29.12.1918, pk. - Kulunut fraasi, jonka mukaan "kuningas oli valitsijoitaan viisaampi" kieltäytyessään, ei siis pidä paikkaansa luopumisepisodinkaan suhteen. Friedrich Karl seurasi niin tässä kuin muissakin vaiheissa Suomen monarkistien neuvoja.

8 VP 1918, ptk, 845-850.

Korkeimpaan Oikeuteen lausuntoa varten.⁹

Kyseessä oli siis vasta tasavallan hahmotteleva valmistelu, ja hallituksen muutkin toimet korkeimman vallan asiassa olivat hallituksen luonteen vuoksi väliaikaistoimenpiteitä. Hallituksella ei ollut aikaa eikä poliittista mahdollisuutta pyrkiä kauaskantoisiin ratkaisuihin, vaan sen tuli odottaa eduskuntavaalien tulosta ja jättää tasavallan varsinainen muotoilu tasavaltalaisten johtamaksi. Lisäksi ulkopoliitiikka oli hallituksen ensisijainen huolenaihe. Joka tapauksessa kuninkaanhakija oli nopeasti sopeutunut - ilman mainittavia henkisiä vaikeuksia, puhdasoppisimman suomettarelaisuus-pragmatismien mukaisesti.

”Yhteiskunnan säilyttäminen”

Ingmanin hallituksen tehtäväksi tuli myös alkaa purkaa sisä- ja yhteiskuntapoliittisia poikkeusmääräyksiä. Sodan hävinneen osapuolen taholta ei kuitenkaan seurannut tästä juurikaan ymmärrystä. Suomen Sosialidemokraatti vaati jo yleistä armahdusta, koska tuomitut olivat olleet vain osa suurempaa kokonaisuutta. Hieman epäjohdonmukaisesti lehti unohti ”kokonaisuusnäkökulman” voittajien puolelta: armahdus ei saisi koskea sodan jälkeistä valkoista terroria. Hallitus oli kuitenkin vapauttanut kaikki valkoiset ”murhamiehet ja terroristit” tuomiosta:

”Tällä tavallako edelleen tunnustetaan entinen jesuiittien tunnuslause: ’Tarkoitus pyhittää keinot.’ Tätäkö varten on suomettarelainen pappismies pantu uuden hallituksen päämieheksi!”¹⁰

Sävy muuttui hiukan myötämielisemmäksi, kun hallitus lupasi uudet vaalit ja alkoi palauttaa eräitä kansalaisoikeuksia ja työväenjärjestöjen omaisuutta, mm. lehti- ja kirjapainoja. Lakkauttamattomat yhdistykset selitettiin esteettömiksi toimimaan, ja Helsingin työväenyhdistyksen talo ja muu omaisuus palautettiin edellytyksellä, ettei harjoitettaisi rikollista kiihotusta.

Toisaalta poliisiviranomaiset saivat joulukuussa 1918 oikeuden hajottaa kokoukset, joissa tätä ”rikollista kiihotusta” harjoitettiin. Perättömi-

---

9 Castrénin muistiinpanot 20.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 1, VA; Erichin pvk 12.2. ja 4.3.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 20.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2460; Ingman Alkiolle 21.3.1919. Alkion kok., PR 102, VA; Torvinen 1977, 255.

10 SS 11.12.1918, 16.12.1918, 20.12.1918, pk:t.

en halventavien tietojen levittämisestä hallituksen, eduskunnan ja viranomaisten toimenpiteistä sekä yleisen järjestyksen vaarantamisesta määrättiin sakkorangaistus. Kansalaisluottamuksen menettäneiltä kiellettiin puhevalta ja osanotto päätöksiin valtiollisissa kokouksissa.¹¹

Tämä kaikki kuvasti Ingmanin peruslähtökohtia: oli sopeuduttava myönnytyksiin asioissa, jotka eivät olleet elintärkeitä - mutta ei ehdoita. Niinpä myönnytysten mahdollisia huonoja seurauksia vastaan oli hankittava varmistus.

Ingman ei aikonut takertua poliittisiin symboleihinkaan. Kun SDP:n veteraani Eetu Salin kuoli ja hallitus pohti, sallittaisiinko hautajaiskulkueessa punaiset liput, Ingman hyväksyi punaisetkin ”fakkiliput”, ei kuitenkaan mielenosoituslippuja. Muu olisi hänestä epäviisasta. Mannerheim vastusti kaikkia punalippuja, ja hallitus teki Ingmanin kannan mukaisen päätöksen vasta valtionhoitajan poistuttua istunnosta.¹²

Vaalien lähestyessä SDP:n asenne taas tiukkeni. Puolue piti laittomana, että eduskunta jatkoi istuntojaan senkin jälkeen, kun Mannerheim oli antanut hajotuskäskyn. Kieltämättä Ingmanin asenne ei tässä suhteessa ollut johdonmukainen, kun sitä verrataan hänen käsityksiinsä Mannerin eduskunnan istumisesta hajotuskäskyn jälkeen kesällä 1917.

SDP:n lisäksi Maalaisliittokin aiheutti hallitukselle vaikeuksia. Maalaisliiton mielestä budjetin käsittely tuli jättää seuraavalle eduskunnalle, ja puolue turvautui jopa ulosmarssiin perustuslakivaliokunnan kokouksesta marraskuun 1918 lopulla. Helmikuun 1919 alussa puolue käytti budjettiasiaa jääkärimäärärahan peukaloruuvina, kunnes lopulta taipui budjetin käsittelyyn.¹³

Hallitus sai toteutettua konservatiivisen ratkaisun oikeastaan vain kunnallislakien muuttamisessa, mikä oli jäänyt perinnöksi edelliseltä senaatilta. Tynkäeduskunnan päätökseen vedoten hallitus hyväksyi maaliskuun 1919 lopulla ääni-ikärajan korottamisen 24 vuoteen, äänioikeuden rajoittamisen vain kunnallisveroa maksaviin sekä kunnallisten kansanäänestysten poistamisen. Päätös ei syntynyt yksimielisesti, vaan tasavaltalaiset ministerit vastustivat, todennäköisesti vaalimenestyksensä ja Maalaisliiton asiassa tekemän vastalauseen rohkaisemina. Erkon mukaan muutokset olivat ”yleensä” puolustettavissa, mutta oli arveluttavaa, että tynkäeduskunta teki muutoksia vuoden 1917 täysilukuisen eduskun-

---

11 Ibid. 20.12.1918, pk; Torvinen 1977, 255.

12 Paavolainen 1979, 261.

13 Perustuslakivaliokunnan ptk 29.11.1918, rulla 4, EK; Leinonen 1959, 263-266.

nan hyväksymään lakiin, ilman että siitä oli käytännön kokemuksia. Enemmistö oli kuitenkin muutosten puolella, Ingman muiden mukana, ja Mannerheim vahvisti muutokset.¹⁴

Myös tullitariffiasiansa hallitus hajosi sisäisesti, kun Erkki vastusti korotuksia niin yleisellä tasolla kuin yksittäisten tullien kohdalla. Tasa-valtalaisministerit eivät kuitenkaan olleet taaskaan yhtenäisiä, ja korotukset päätettiin alkaviksi vuoden 1920 alusta. Ingman oli enemmistön kannalla.¹⁵

Kuluttajien etuja vaalinut Suomen Sosialidemokraatti julkaisi tullikorotuksista kiivaan pääkirjoituksen ja arvosteli siinä myös armahdus- ja valtiollista politiikkaa. Seuraava hallitus nosti kirjoituksen pohjalta syytteen lehteä vastaan.¹⁶

Ingmanin tullipolitiikka, virkamiespalkkojen korotusten ajaminen eduskunnassa ym. toimet osoittavat, että hän ajoi ”kykypuolue”-näkemys mukaan politiikkaa huolimatta sen heikosta suosiosta. Tämä merkitsi ajautumista yhä syvemmälle oikeistolaiseen konservatismiin ja vieraantumista ”kansanliike”- ja ”reformi”-painotuksista. Kyse oli jälleen näkemyksestä, jonka mukaan se, mikä oli pakko tehdä olojen tervehdyttämiseksi, oli tehtävä ”valistumattomien” epäsuosiosta piittaamatta. Muuten olisi tuloksena talouden romahdus, kyvykkäiden kurjistuminen ja lopulta kumoushengen lisääntyminen. Vasemmiston ja Maalaisliiton silmissä tämä oli pahansuopaa luokkapolitiikkaa, suomettarelaisuuden näkökulmasta se oli kokonaisuuden suojelemista jopa sen omaa lyhytnäköisyyttä vastaan. Tietty empaattinen elementti tästä näkökulmasta kuitenkin puuttui, puhumattakaan epälojaalisuudesta vaaleissa ilmennyttä valitsijakunnan tahtoa kohtaan.

Viikko ennen eroaan hallitus antoi toimiluvan yksityiselle Suomen Suojeluskuntien Liitolle.¹⁷ Todennäköisesti tällä haluttiin taata suojeluskunnille parempi lähtökohta mahdollisia tulevia lainsäädännöllisiä hyökkäyksiä vastaan. Näitä ei pidetty lainkaan mahdottomina, jos Edistyspuolueen ja Maalaisliiton vasemmistosiivet ryhtyisivät yhteistyöhön SDP:n kanssa.

---

14 Castrénin muistiinpanot 17.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Valtioneuvoston ptk 21.3.1918, rulla 4, 27.3.1919, rulla 5, VA; VP 1918, ak III, esitys 72 ja vastalauseet.

15 Valtioneuvoston ptk 26.3.1919, rulla 4, VA.

16 SS 2.4.1919, pk; Pohjanmaa 1948, 126.

17 Valtioneuvoston ptk 10.4.1919, rulla 6, VA; Ahti 1987, 63-70.

Myöntyväisyyksien linjat myös kieliasiaissa

Kielikysymys oli hallitukselle ongelmallinen. Toisaalta vuoden 1918 monarkismiliiton perintö kannusti vanhasuomalaisia kompromissiliin-jaan. Toisaalta hallituksen nuorsuomalaisilla ei ollut samaa motiivia, ja myönnytykset ruotsalaisuudelle takasivat reaktioita erityisesti Maalaisliiton taholta.

Suomenruotsalaisuuden linja oli vuodenvaihteessa 1918-1919 jyrken-tyntynyt selvästi siitä "yhteiskunnan säilyttämistä" korostaneesta suunnas-ta, jota erityisesti Wrede ajoi. Maltillisetkin siirsivät päähuomion kielikysymykseen ja kannattivat ruotsinkielisten yhteisöjen mahdollisimman laajaa itsehallintoa ja melko pitkälle menevää eristäytymistä. Jotkut elät-telivät jopa separatistisia toiveita. RKP:n ryhmäpuheenjohtaja tiivisti ruotsinkielisten näkemyksen: "Olemme roturyhmä, emme tavallinen poliittinen puolue."¹⁸ Tai kuten aktivisti Bertel Gripenberg selitti erälle RKP:n johtajista: heti kun punainen vaara helpottaisi, "så ha vi svenskar mycket litet att vänta af Kalevan kansa".¹⁹

Ingman ja suomettarelaiset jatkoivat kieliasian suhteen samaa linjaa kuin monarkia-taistelun yhteydessä. He olivat valmiita myönnytyksiin säilyttääkseen yhteistyömahdollisuudet suuremmissa asioissa. Kokoo-muspuolue ja RKP tunsivat muutenkin henkistä sukulaisuutta. Molem-mat olivat konservatiivisia, pitivät itseään "yhteiskuntaa säilyttävänä" kykypuolueena ja tunnustivat toisensakin sellaisiksi. Sen sijaan tasaval-talaiset, erityisesti Karjalan Aamulehti ja maalaisliittolaiset, omaksuivat yhä radikaalimman suomalaisuuskannan ja syyttivät Kokoomuspuoluet-ta vanhojen periaatteiden ja suomalaisuuden asian myymisestä.

Hallitukselle kieliasia merkitsi käytännössä kysymystä ruotsinkielis-ten itsehallintoalueiden perustamisesta. Ingman lausui tammikuussa 1919 hallituksen yksityisessä istunnossa, että kun eduskunta ei vastusta-nut ruotsinkielisen läänin ja hiippakunnan perustamista, Vaasan lääni voitaisiin jakaa kielirajan perusteella - sillä edellytyksellä, että RKP jäisi hallitukseen.

Hallituksen virallisessa istunnossaan laatima kielilakiesitys noudatteli kuitenkin Erkon jyrkempää kantaa. Oikeus asioida ja saada toimituskir-jat viranomaisten luona omalla kielellä tosin esityksessä luvattiin. Sen

---

18 Estlanderin muistiinpanot 28.1.1919. Estlanders saml., k. 2, VA; Hämäläinen 1968, 56-58; von Bonsdorff 1950, 241-266.

19 Gripenberg Furuhejmille 15.11.1918. Furuhejms brevsaml., k. 1, ÅAB.

sijaan hallintorajojen järjestäminen kielirajan perusteella ja asevelvollisten oikeus suorittaa asevelvollisuus omankielisessä sotilasosastossa hyväksyttiin vain maininnalla ”mikäli mahdollista”, ei siis ehdottomasti velvoittavana. Lisäksi lain perusteluosasta poistettiin maininta ruotsinkielisten tyytymättömyyden syiden poistamisesta.²⁰

Ingmankin oli antanut Erkolle tukensa, mikä osoittaa, että hän piti tarpeellisenä myös tasavaltalaisten, ei vain RKP:n tyydyttämistä. RKP:n linjan mukaisella esityksellä ei olisi ollutkaan mahdollisuuksia eduskunnassa. Ingman siis tuskin pelkäsi RKP:n vielä hajottavan hallitusta. Ja hyväksyttiinhan toki Erkonkin ehdotuksissa kielelliset itsehallintoalueet periaatteessa.

Hallituksen yksityisessä istunnossa 31. tammikuuta Ingman oli yhä valmis Vaasan läänin jakamiseen maan kiihtyneen mielialan vuoksi. Asiasta sopiminen tekisi hyvän vaikutuksen ulospäinkin. Nähtävästi hän ei kuitenkaan saanut tarpeeksi kannatusta, sillä RKP-lainen oikeusministeri Söderholm katsoi aiheelliseksi uhata erolla. Ingmanin mukaan eroanomusta ei kuitenkaan käsiteltäisi heti, ja kun ero olisi myönnetty, neuvoteltaisiin RKP:n ryhmän kanssa välien parantamisesta.²¹

Ingmanille alkoivat kuitenkin tuottaa - kuten edellisenäkin vuonna - myös kotijoukot huolia. Kun Kokoomuspuolueen ryhmä sai tiedon, että Maalaisliitto aikoi kaataa periaatteen kielellisistä hallintorajoista, se alkoi itsekkin horjua jyrkempään suuntaan. Enemmistö hyväksyi Setälän kannan, jonka mukaan jonkinlainen laki oli saatava, vaikka siihen ei jäisi muuta kuin periaate oikeudesta asioida ja saada toimituskirjat hallintoviranomaisten luona omalla kielellä sekä lupaus molempien kieliryhmien tarpeiden tyydyttämisestä samanlaisin perustein. Vähemmistön mielestä koko laki oli hylättävä, jos siitä poistettaisiin hallintoaluekohta. Voimasuhteet olivat Setälän hyväksi 21-7.²² Ingmanin tavoitteiden kannalta kehityksen suunta ei ollut hyvä, sillä RKP:n saattoi olettaa pitävän parempana olla ilman tällaista supistettua, enimmäkseen periaatteellista lakia.

Eduskunnan toisessa eli asiasisällön kannalta ratkaisevassa käsittelyssä Maalaisliitto esittikin kielellisen hallintoaluejaon poistamista. Tällöin kokoomusryhmän puheenjohtaja Ahmavaara selitti ryhmän olevan yhä

---

20 Castrénin muistiinpanot 13.1.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Valtioneuvoston ptk 24.1.1919, rulla 2, VA; VP 1918, ak III, esitys 33; Hbl 31.1.1919, pk.

21 Castrénin muistiinpanot 31.1.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Ingmanin muistiinpanot 31.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439.

22 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 10.2.1919, PTA.

hallintoaluejaon puolella. Mutta koska lakia ei saataisi hyväksyttyä sellaisena kiireelliseksi, ryhmä hyväksyi hallintoaluejaon poistamisen, jotta saataisiin aikaan edes jotain lainsäädäntöä. Talas ja Hultin puolustivat esitystä sen täydellisessä muodossa, mutta jäivät soraääniksi. Ingman valitti erityisesti Maalaisliiton kantaa ja sitä, ettei nähtävästi saataisi lakia, joka edistäisi rauhaa ja sopua.

Eduskunta poisti hallintoaluepykälän äänin 70-33, ja kolmas pykälä eli asevelvollisuuspykälä poistettiin äänin 62-40. Jäljelle jäi vain ensimmäinen pykälä sekä perustuslakivaliokunnan lisäämä neljäs, joka vain mainitsi lain olevan perustuslainluonteinen. Suuri valiokunta, johon asia palautettiin, yhtyi 12. helmikuuta eduskunnan kantaan. Lakiesitys oli täten saanut muodon, joka ei tyydyttänyt RKP:ta, ja puolue kaatoikin sen julistamisen kiireelliseksi.²³

Ingmanin ja hallituksen enemmistön kannalta lopputulos oli huonoin mahdollinen. Asian merkittävyyttä lisäsi vielä sekin, että Mannerheim oli ollut hallituksen esityksen kannalla.²⁴ Asia oli hänelle ulkopoliittisestikin tärkeä, eikä syyttä: Ruotsi päätti vedota mm. tähän kielilakiratkaisuun ja Suomen valtiopäivien ”mahdottomuuteen” perusteena sille, että Ahvenanmaan-asiassa olisi vedottava rauhankonferenssiin.²⁵

Kun ottaa huomioon kieliasian ulko- ja sisäpoliittiset kytkennät, ei olekaan yllättävää, ettei Ingman pitänyt mahdottomana eduskunnan ”erehdyksen” korjaamista hallinnollisin toimenpitein. Hän kannattikin hallituksen yksityisistunnossa edelleen Vaasan läänin jakamista ja ruotsinkielisen hiippakunnan perustamista. Tässäkin kokouksessa kuitenkin säilyi vanha jako: monarkistit puolesta, tasavaltalaiset vastaan. Virallisessa istunnossa Erkko jopa vertasi ruotsinkielisten nationalismia bolševismiin. Hallitus teki kuitenkin monarkistisen enemmistönsä pohjalta päätöksen Vaasan läänin jakamisen puolesta.²⁶

Käytännössä tämäkin päätös jäi tuloksettomaksi. Hallitus ei uskaltanut lähteä toteuttamaan sitä, eikä Ingman ollut saanut mitään aikaan kielisovintotavoitteensa hyväksi. Se oli käytännössä kaadettu jo toisessa käsittelyssä, kun toinen ja kolmas pykälä oli poistettu. Uudessa eduskunnassa kieliasian kehitys olisi entistäkin huonommin hallittavissa.

---

23 VP 1918, ptk, 624-636, 754-771, ak III, suuren valiokunnan mietintö 27a ja eduskunnan vastaus; ks. myös von Bonsdorff 1950, 132-143.

24 Jägerskiöld 1969, 114.

25 Palmstierna 1953, 288.

26 Ingmanin muistiinpanot 13.2.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439; Valtioneuvoston ptk 14.2.1919, rulla 3, VA; ks. myös von Bonsdorff 1984, 52.

Sosialismin vastaisuuden, yhteisen konservatiivisen arvomaailman ja monarkismin luoma liitto kielirajan yli oli jäämässä seuraavan poliittisen sukupolven kiristyneiden kieliasenteiden alle: Ingmanin ja Wreden kaltaisilla vanhoilla maltillisilla johtajilla ei ollut enää samaa vaikutusvaltaa kuin ennen.

Tulen ja veden yhdistyminen

Kieliasiaa lukuun ottamatta oma puolue tai ainakaan sen enemmistö ei aiheuttanut Ingmanille merkittäviä sisäpoliittisia vaikeuksia, vaikka vanha- ja nuorsuomalaisuuden kentät olivatkin käymistilassa. Hallitus oli istunut alle kaksi viikkoa, kun sen takana olleet suomalaiset puolueet olivat ryhmittyneet uudelleen poliittisessa uusjaossa. Ingman oli syrjässä prosessista, joka oli pantu alulle hänen ollessaan Saksassa ja johon osallistumista ei olisi mielletty ”sopivaksikaan” valtiomiehelle.

Vanhojen monarkistien uuden puolueen perustamispäivämäärä - 9. joulukuuta - oli valittu taktisesti: edellisenä päivänä perustettuun Kansalliseen Edistyspuolueeseen tyytymättömät nuorsuomalaiset saattoivat näin liittyä ”yhteiskuntaa säilyttävään” puolueeseen. Kokoomuspuolue perikin lähes puolet nuorsuomalaisten viimeisen puoluekokouksen edustajista - koko vanha pääskyssiipi ja useita monarkismiin kääntyneitä varpusiakin. Sen sijaan vanhasuomalaisista puolueaktiiveista lohkesi vain mitätön osa Edistyspuolueeseen, merkittävistä nimistä vain Mikael Soininen.

Pääskysiltä saatujen edustajien nimilista oli arvovaltainen ja vakuuttava: Svinhufvud, Setälä, Hugo Suolahti, Rafael Erich, Tekla Hultin, Teodor Homén, Jonas Castrén, Jalmar Castrén, Heikki Renvall jne. Pääskysset dominoivatkin vahvasti ”yhteiskuntaa säilyttävien” kokousta. Nevanlinna tosin alusti ajankohtaisimman asian eli valtiomuotokysymyksen, mutta siinäkin kokous omaksui Setälän jyrkemman kannan ja kehotti kansalaisia toimimaan tarmokkaasti lepäämään hyväksytyyn monarkistisen hallitusmuotoesityksen toteutumiseksi. Nevanlinnan ehdotus olisi merkinnyt teoreettisemmalle tasolle jättäytävää tunnustautumista monarkismiin. Myös sisä- ja ulkopoliitikasta, jopa uuden puolueen perustamisesta, alustivat nuorsuomalaiset, ja kokouksen ulkopoliittiset kannat niin Saksa- kuin Itä-Karjala-asioissa olivat täysin heidän sanelemiaan.

Myös henkilövalinnoissa näkyi nuorsuomalaisuuden vahva ote. Kansallisen Kokoomuspuolueen väliaikaiseen puoluehallintoon tosin tuli vanha- ja nuorsuomalaisille näennäisesti lähes tasaedustus. Pääskysillä,

Uuden Päivän ryhmällä ja aktivisteilla oli kuitenkin käytännössä selvä yliote, sillä vanhasuomalaisistakin jäsenistä monet edustivat aktivistista suuntaa. Varsinaisia suomettarelaisia valittiin 25 jäsenen joukkoon vain viisi. Puolueen puheenjohtajaksi valittiin professori Hugo Suolahti ja varapuheenjohtajaksi K.R. Brotherus, molemmat nuorsuomalaisia. 9-jäseniseen puoluehallitukseen valittiin ainoana suomettarelaisena Nevanlinna. Helmikuussa 1919 Suolahti valittiin vakinaisemmin puolueen puheenjohtajaksi. Varapuheenjohtajaksi valittu vanhasuomalainen ei kuulunut merkittäviin nimiin.²⁷

Sama kaava toistui Uuden Suomettaren ja Uuden Päivän yhtyessä Uudeksi Suomeksi. Lehden johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin Arajärvi, varapuheenjohtajaksi Brotherus sekä työvaliokuntaan kaksi aktivistia ja ainoana suomettarelaisena Nevanlinna.²⁸ Johtopaikkojen jakautumista niin puolueessa kuin pää-äänenkannattajassa on siis pidettävä erittäin epäsuotuisana vanhojen suomettarelaiten kannalta. SALOKORVEN arvio aktivistien ja nuorsuomalaisien vahvasta osuudesta on aivan oikeaan osunut.

Kaikki tämä merkitsi, että uusi Kansallinen Kokoomuspuolue oli monella tapaa oikeistolaisempi kuin vanha Suomalainen puolue. Toisaalta ”radikaalien” yliedustus ei tullut heti yhtä dominoivaksi käytännön politiikassa. Uuden Suomen päätoimittajuus ja eduskuntaryhmän vankka enemmistö jäivät suomettarelaiten ”vanhojen herrojen” käsiin, mikä helpotti hallituksenkin politiikkaa. Porvarilliseen delegaatioonkin valittiin puolueen edustajiksi kolme vanhasuomalaista ja kaksi nuorsuomalaista.²⁹ Ja puolueen ohjelmakin oli vielä vanhasuomalaisien ohjelma.

Vanha- ja nuorsuomalaisien tulo samaan ryhmään ei ollut ongelmallista, vaikka julkisivu näyttikin säröttömältä ja yhteiset rivit oli suljettava vihamielisen ympäristön takia. Yhtyminen oli henkisesti vaikeaa erityisesti idealistisille pääskysille, joille suomettarelainen ”bobrikoffari”, myöntövyysmies ja ”vanha herra” oli ollut halveksittu vihollinen. Osapuolet olivat olleet 20 vuoden ajan barrikadin vastakkaisilla puolilla ja löytäneet yhteiset intressit vasta vuoden 1917 lopulla. Myös sosiaali- ja talouspolitiikassa menneisyys erotti, kun vanhasuomalaisien perinne oli reformistinen, pääskysten konservatiivinen. Eipä olisi moni uskonut vie-

---

27 Yhteiskuntaa säilyttävän kokouksen ptk 9.12.1918 ja Kokoomuspuolueen va. puoluehallinnon ptk 9.12.1918, PTA; Kokoomuspuolueen puoluevaltuuskunnan ptk 13.2.1919, PTA; kokouksesta ks. myös Salokorpi 1988, 277-280, Routavaara 1949, 14-17.

28 Oy Uuden Suomen johtokunnan ptk 14.2. ja 26.3.1919, US.

29 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 14.12.1918, PTA.

lä kymmenen vuotta aiemmin näiden nimien tulevan saman paperin alle, Hultin merkitsi päiväkirjaansa.³⁰

Itse asiassa vanhasuomalaisuuden ja "varpusten" olisi pitänyt olla historiallisesti ja henkisesti huomattavasti lähempänä toisiaan kuin vanhasuomalaisten ja pääskysten - oli kyse sitten Venäjän-politiikasta tai sosiaalipolitiikasta. Valtiomuototaistelu oli kuitenkin muuttanut asetelman kokonaan.

Kokoomuspuolueessa yhdistyi kaksi täysin vastakkaista poliittista mentaliteettia, suomettarelainen tarkoituksenmukaisuusrationalismi ja nuorsuomalais-aktivistinen idealismi - "vanha keskusta" ja "uusi oikeisto". Hultin tulkitsikin päiväkirjassaan vanhasuomalaisten olevan kovin "varjon arkaa seuraa";³¹ Paavo Virkkunen valitti omalle päiväkirjalleen, kuinka pääskysissä oli vielä paljon kagaalihenkeä ja kuinka eduskuntaryhmän entinen hengenyyhteys ja kodikkuus oli menettänyt eheyttään³².

Helmikuun 1919 puoluekokous pidettiin kuitenkin taas ulkonaisesti yhtenäisissä ja jälleen nuorsuomalaispainotteisissa merkeissä. Ingmanin nimeä ei ole tällä kertaa edes osanottajalistassa. Hallitusmuotoasiassa tehtiin tasavaltalaispainostusta pelänneen kentän vuoksi ohjelmaan miedonnuks: jos monarkiaa ei saataisi, puolue voisi myötävaikuttaa sellaisen tasavaltalaisen hallitusmuodon säätämiseen, joka turvaisi hallitusvallan riittävän lujuu den. Vaalijulistuksessa ei mainittu mitään monarkiasta. Itä-Karjalan suhteen hallituksen oli tehtävä kaikki "mitä mahdollista on, jotta Karjalan kysymys tulee ratkaistuksi tavalla, joka tyydyttää sen väestön kansallisia oikeuksia ja Suomen turvallisuutta".³³ Ponsi oli tällaisenakin maltillisempi kuin Edistyspuolueella, Maalaisliitosta puhumattakaan.

Ingmanilla ei ollut puolueessa virallista asemaa. Vaikka tämä johtuikin pääministerin asemasta, se vähensi mahdollisuuksia puolueen ohjailuun ja sisäisten erojen tasoittamiseen. Suomettarelaisvetoisen hallituksen ja pääskys-aktivistisvetoisen puolueen välille jäi piilevä rakenteellinen ristiriita. Kuitenkin kyseessä oli vanhasuomalaisten perinteisen kokoomushaaveen osittainen toteutuminen, ja vaalien läheisyys piti puolueen sisäiset kiistat ja tyytymättömyyden hallitukseen yleensä pinnan alla.

---

30 Hultinin pvk 13.12.1918. Hultinin kok., VA Y 2231. - KIISKI tulkitsee puolueen saaneen vanhasuomalaisilta konservatiiviset ja nuorsuomalaisilta yhteiskunnalliset ainekset. Tähän voidaan yhtyä korkeintaan kulttuuriasioiden osalta (Kiiski 1978, 255).

31 Hultinin pvk 23.1.1919. Hultinin kok., VA Y 2232.

32 Virkkusen pvk 24.1.1919, 186. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

33 Kokoomuspuolueen yleisen puoluekokouksen ptk, ohjelma ja vaalijulistus 2.2.1919, PTA.

8.3. Myöntövyyspolitiikka uuteen ilmansuuntaan

8.3.1. Sopeutuminen voittajavaltioiden vaatimuksiin

Voittajien silmätikkuna

Ingmanin hallitus oli ulkopolitiikassakin monen ristitulen välissä. Toisaalla olivat voittoisat ja vaateliaat ympärysvallat, joille Ingman ei ollut ”persona grata”. Toisaalla olivat kotimaan poliitikot, joista osa muisteli saksalaissuuntauksen syntyjä, osalle oli henkisesti vaikeaa sopeutua marraskuun 1918 romahdukseen ja hallituksen ”matelemaan” politiikkaan. Edellisille hallituksen politiikka ei ollut koskaan ”tarpeeksi”, jälkimmäisille se oli aina ”liikaa”.

Ingman oli keskustellut jo hallituksen nimittämispäivänä von der Goltzin kanssa saksalaisten poistumisesta Suomesta. Poistumisen ongelmallisuutta lisäsi, että se ei koskenut vain Itämeren-divisioonaa, vaan myös armeijan saksalaisia sotilaskouluttajia, joiden ammattitaitoa armeijan kouluttamisessa pidettiin erittäin tärkeänä. Ingman esitteli porvarilliselle delegaatiolle ympärysvaltojen vaatimukset asiasta 12. joulukuuta.

Ingmanin mukaan hallitus oli pitänyt hyvin toivottavana, että ainakin 15 kouluttajaa jäisi, ja siihen oli yritetty saada Ententeltä lupa. Vastaus oli kuitenkin ollut kielteinen: yhdenkin jääminen tulkittaisiin Saksan ja Ententen välirauhan rikkomiseksi, ja se tietäisi vaikeuksia sekä Suomelle että Saksalle. Ingman valitti, että mieliala maassa oli kiihtynyt, mutta asia ei ollut hallituksen vallassa. Estlander ehdotti kouluttajien ottamista Suomen kansalaisiksi tai suojeluskuntiin, mutta Ingman selitti, että nekin ehdotukset oli jo torjuttu. Walden kertoikin myöhemmin Saksan lähettiläälle, että oli jopa harkittu amiraali von Redernin nimittämistä pankinjohtajaksi hänen säilyttämisekseen Suomessa. Delegaatio piti asiaa nöyryyttävänä, mutta katsoi, että oli pakko suostua.¹

---

1 Ingmanin muistiinpanot 27.11. ja 12.12.1918. Ingmanin kok., VA Y 2456; Alkion pvk 12.12.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 12.12.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Wreden muistiinpanot 12.12.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB; von Brück AA:lle 5.1.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.20, L 263/ L083144-5, VA. - von Brück ei ollut vakuuttunut, etteikö Mannerheim olisi halunnut saksalaisia kouluttajiaakin pois.

Joulukuun 1918 lopussa oli näin ollen täytetty jo valtaosa ympärysvaltojen Suomelle asettamista vaatimuksista: saksalaiset olivat poistuneet, Hessenin prinssi luopunut, julistus suunnan muutoksesta annettu, hallitus uusittu. Vielä oli täyttämättä Ranskan sotilasvaltuuskunnan tutkimusmatka Suomeen ja uudet eduskuntavaalit, ja niistäkin oli jo sovittu.

Tämä kaikki ei kuitenkaan riittänyt poistamaan entisen saksalaismielisyysden rasitetta Ingmanilta ja eräiltä toisilta ministereiltä. Vastenmielisyyttä löytyi sekä ympärysvaltojen, erityisesti Ranskan, että kotimaisen opposition piirissä. Ympärysvaltojen politiikka pyrki sekä kitkemään vanhan saksalaisvaikutuksen Suomesta ja Baltiasta että torjumaan bolshevikkien vaikutusvallan tulemisen tilalle, eikä siinä otettu huomioon tai edes osattu analysoida Suomen sisäpolitiikan vivahteita.

Niin yllättävältä kuin se jälkikäteen tuntuukin, vanhoja monarkisteja ei Foreign Officessa koettu täysin luotettaviksi edes bolshevismien vastustamisen kannalta. Suomen oikeistosta kiinnitettiin huomiota vain jääkäreihin - ja näiden oletettiin olevan mukana saksalaisten ja bolshevikkien välisessä salaliitossa. Konseptio Saksan, jääkärien ja bolshevikkien liitosta on toki nykyajan tietämyksen valossa lähinnä huvittava, ja mahdolltomana sitä olisivat pitäneet myös kyseisen ajan oikeistolaiset. Eräät brittimuistiot saksalaisten toiminnasta Suomessa ovatkin miltei vainoharhaisen surkuhupaisia, ja joissakin tehtiin niinkin ihmeellisiä ryhmityksiä, että ”saksalaisten agenttien” listoissa oli yhtäaikaa mm. venäläisiä tsaristeja, juutalaisia ja mm. Kai Donner.² Mutta yhtä kaikki nämä konseptiot olivat Ententen piirissä vakavasti uskottuja, joten ei ole ihme, että ”kuninkaanhakija” Ingman joutui lähes täysin stereotyyppioiden uhriksi.

Mannerheim oli pohtinut hallitusasiaa englantilaisten ja ranskalaisten diplomaattien kanssa jo ennen tuloaan Suomeen. 28. marraskuuta 1918 hän oli vakuutellut ranskalaisille, että Ententen oli osoitettava positiivista asennetta myös teoissa, jotta uusi hallitus vahvistuisi sisäänkinpäin. Erityisesti ei pitänyt painottaa hallituksen henkilökysymyksiä niin, että alettaisiin uskoa ministereitä valitun vain ”Ententen renkeinä”. Suomen kysymystä oli katsottava ”litet mera i stort på det hela”.

Ranskalaiset, mm. ulkoasiain alivaltiosihteeri Berthelot, osoittivat ymmärtäväisyyttä; ”pikkumaiseen kontrolliin” ei pyrittäisi, vaan ryhdyttäisiin täydellä luottamuksella yhteistyöhön Mannerheimin ja tämän

---

² Ks. mm. Tukholmasta tullut raportti Section V:lle 23.1.1919, ”Miscellaneous Military” 26.1.1919, ”German Agents in Finland”, FO 371 3739, Englanti 4, VA; Sundbäck 1988, 89-91.

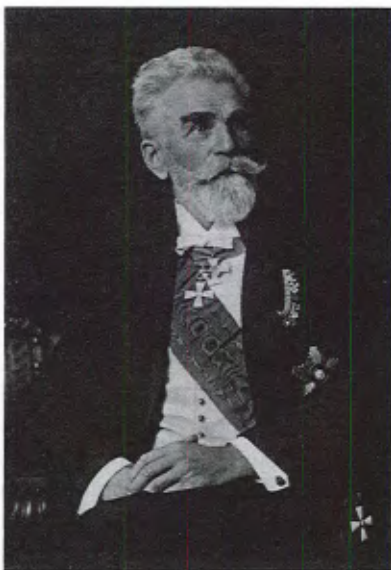
Kuvat 33-36: Saksalaisten poistumista Suomesta seurattiin suurella myötiätunnolla porvarillisissa piireissä ja laajasti Saksan marttyyriosaan uskoen. Monia huolestutti myös jääminen ilman ulkoista turvaa Suomen itsenäisyydelle ja yhteiskuntajärjestelmälle. Toisaalta kävi yhä selvemmäksi, että Saksa kykeni hädin tuskin suojelemaan edes omaa yhteiskuntaansa, ja erityisesti tasavaltalaisissa piireissä tuotiin esille myös positii-
vinen tekijä: ensimmäistä kertaa 750 vuoteen Suomessa ei ollut vierasta sotaväkeä (kuva 33). Voittajavaltioiden silmä oli kuitenkin läsnä ja luon-

34

nollisesti erittäin epäluuloisena monarkisteja kohtaan. Englannin ensimmäinen edustaja, konsuli Henry Bell (kuva 34) oli kuitenkin ajankohdasta huolimatta huomattavasti tasapuolisempi kuin pari seuraajaansa. Muissa kuvissa Saksan lähettiläs August von Brück (kuva 35), joka oli vajonnut tärkeästä asemasta Suomen rasitteeksi, sekä Ruotsin lähettiläs C.G. Westman, jonka kanssa Ingman joutui kovaan sanaharkkaan Ahvenanmaan-politiikasta (kuva 36). (Kuva 33 Otavan kuva-arkisto, kuva 34 Suomen Kuvalehti 1918, kuvat 35 ja 36 Otto Stenrothin muistelmateoksesta Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä.)

35

36

hyväksymän hallituksen kanssa. Foreign Officen alivaltiosihteeri lordi Hardinge ei suhtautunut aivan yhtä positiivisesti, vaan oli epävarma Ingmanin hallituksen laillisuudenkin suhteen. Hänkään ei kuitenkaan esittänyt hallituksen suhteen mitään ehtoja. Friedrich Karlin lordi torjui täysin - jopa sen tilanteen varalta, jossa monarkistit olisivat saaneet eduskuntavaaleissa enemmistön äänistä.³

Foreign Officen tiedusteluosaston päällikkö J.Y. Simpson merkitsi muistionsa kaksi päivää Ingmanin hallituksen nimittämisen jälkeen varsin kiihkeä arvion: Ingman oli aiemmin ollut varovainen Venäjään nähden, saksalaisten aikana aktiivinen monarkisti, kuningaslähetystön puheenjohtaja, nautti porvaripuolueiden luottamusta "mutta sosialistit vihaavat häntä". Simpson ei liittänyt näihin sinänsä epäsuotuisiin attribuutteihin mitään arvoväritteisiä tuomiota, ja vaikka hän harmitteli Maalaisliiton puuttumista hallituksesta, kokonaisarvio oli varsin suopea: ministerit olivat hyvin kykeneviä puolueidensa edustajia, ja kun monarkistit häviäisivät seuraavat vaalit, seuraava hallitus muodostettaisiin ytimeltään tasavaltalaisista.

Arviota ei ollut himmentänyt edes se, että äärimmäisen Entente-mielinen Holsti oli varoitellut Simpsonia: Ingman oli "hyvin itsevarma, ei tee kompromisseja", Enckellillä oli saksalainen vaimo, Tulenheimo oli heikko jne. Jo aiemmin Holsti korosti eräälle toiselle Foreign Officen virkailijalle, että Ingman oli "aiemmin Venäjän-ystävä ja nyt vahva saksalaismielinen". Välillä Holsti ulotti epäluulojen lietsonnan Mannerheiminkiin. Ulkoministeri Balfourille hän kuitenkin lähetti neutraalimman esittelyraportin hallituksesta.

Simpsonille esittämistään varoituksista huolimatta Holsti lähetti Suomeen positiivisen ensiarvion: Ingmanin hallitusta arvosteltiin Foreign Officessa "verrattain suopeasti", ja ulkoministeri Enckellin nopea toiminta oli lujittanut Englannin luottamusta hallituksen vilpittömään haluun luopua Saksa-suuntauksesta.⁴ Holstin oma persoona ja käsitykset ovat paras todiste siitä, ettei arvioissa vähätelty Englannin epäluuloja.

Myöskään Entente-valtojen edustajat Pohjoismaissa eivät aluksi pitä-

---

3 Michael Gripenbergin päiväkirja 27.11. ja 28.11.1918, Samtal med lord Hardinge of Penshurst 11.12.1918, Samtal med Berthelot, undersekreterare för utrikesärenden 28.11.1918. Mannerheimin kok., k. 123, VA.

4 J.Y.Simpson 29.11.1918, 197916/44, Holsti Balfourille 3.12.1918, 199786/144, G.Clerk 23.11.1918, 193951/144. FO 371 3207, PRO; Holsti Kristianian lähetystölle 29.11.1918, UM 1 P b-e; Holstin raportti 24.12.1918, UM 5 C 7:2; ks. keskenään poikkeavat tulkinnot Holstin roolista Lyytinen 1980, 190,191, Pietiäinen 1986, 330,331. - Paperi Kristianiaa ei ole tosin käsin allekirjoitettu.

neet Ingmanin hallitusta suhteiden paranemisen esteenä. Tosin Englannin Helsingin-konsuli Henry Bell luonnehti pari päivää ennen hallituksen virkaanastumista vähätellen, että koko muutos typistyi sokean hevosen korvaamiseen yksisilmäisellä. Tammikuun 1919 alussa Bell suhtautui kuitenkin ymmärtäväisemmin: Hallitus ei ollut ehkä päässyt täysin irti Saksan vaikutusvallasta. Mutta kun otettiin huomioon, ettei Suomella ollut aiemmin ollut itsenäistä ulkopoliittista ja että sopivia ministeriehdokkaita oli vähän, niin ei ollut voitu kokonaan välttää niitä, jotka olivat hoitaneet asioita saksalaisten aikana. Ingmanilla oli arvostelukykä, mikä esti uudet tyhmyydet, ja Tulenheimo tunnettiin lujaksi ja viisaaksi. Jos heidät yritettäisiin poistaa hallituksesta, edessä olisi suuria vaikeuksia, konsuli ennusti.

Tammikuisissa sanoissa oli vahva kaiku Paasikiven sanoista Bellille: Suomessa ei edes ollut sellaisia henkilöitä, joille valta voitaisiin uskoa ja joita ei Englannissa pidettäisi saksalaismielisinä. Kunhan Englanti luotaisi Suomeen, kaikki menisi hyvin. Bell mainitsee muistelmissaan, että tämä Paasikiven kanta kohtasi Lontoossa ”täydellistä ymmärtämystä”.⁵

Tammikuussa 1919 Ranska ja Englanti kuitenkin vaativat Ingmanin, Enckellin, Tulenheimon ja Wuolteen eroa. Mannerheim piti tilannetta uhkaavana, jopa vaikeampana kuin syksyllä 1918. Hän asettui kuitenkin hallituksen puolelle ja lähetti Englannin ja Ranskan hallituksille sähkeen, jonka mukaan ”hallitus, vaikka se ei ole hänen muodostamansa, nauttii hänen luottamustaan” ja työskenteli ”hänen kanssaan tarmokkaasti ja menestyksellisesti” luottamuksen saamiseksi aikaan. Jos sen kokoonpanoon tulisi muutoksia, valtionhoitajalle vihamieliset voimat käyttäisivät niitä hyväkseen. Mannerheim pyysi Ranskan tunnustusta ja diplomaattisuhteiden palauttamista, olihan Ranskan asettamat ehdot täytetty. Muistelmissaan Mannerheim selittää asenteensa syyksi, että valtioelämä olisi häiriintynyt, ulkomainen sekaantuminen olisi ollut alentavaa, tilanne Itämeren maissa oli epävakaa, ja viime kädessä hän oli vastuussa hallituksen toimista.⁶

Ratkaisevinta lienee kuitenkin ollut, että Mannerheim olisi tuskin enää saanut parempaa hallitusta omien tavoitteidensa ja poliittisten ar-

---

5 Jägerskiöld 1967, 406; Jägerskiöld 1969, 27,28; Bell 1950, 95. - Bellin muistelmiin ei ole tosin aina luottamista: niiden mukaan Suomi ei ollut ollutkaan saksalaismielinen ja mm. Ståhlberg oli ”akateeminen sosialisti” (Bell 1950, 48,95,151).

6 Enckell 1956a, 346; Mannerheim 1951, 398; Torvinen 1977, 245; Jägerskiöld 1969, 36,37; Impola 1962, 70; G.A.Gripenbergin pvk 18.1.1919. Gripenbergin kok., VA Y 3399; Haatajan muistiinpanot 23.1.1919. Haatajan kok., EK.

vostustensa kannalta. Kaikki muutokset olisivat menneet radikaalimpaan suuntaan. Ingmanin hallitus edusti sentään sisäpoliittisesti luotettavaa konservatismia ja ulkopoliittisesti valkoista Venäjää kohtaan sovinnollista asennetta.

Mannerheimin vetoomuksella oli hänen toivomansa tulos: eroamisvaatimuksesta luovuttiin. Epäluuloistenkin Entente-poliitikkojen luottamus valtionhoitajaan oli kuitenkin yleensä suurempi kuin epäluulo hallitusta kohtaan.

Ei ole täyttä selvyyttä, mitä motiiveja ero vaatimuksen takana oli loppujen lopuksi ollut. Ulkoministeri Enckell epäilee muistelmissaan, että sen takana oli suomalaisia, jotka halusivat ”kalastella sameissa vesissä”.⁷

Selvää tietenkin on, että hallituksen ulkopoliittisella maineella oli sisäpoliittisetkin kytkentänsä Suomen tasavaltalaisten sekä todellisten että taktisten epäluulojen vuoksi. Esimerkiksi joulukuussa 1918 Alkio oli tiedustellut Mannerheimilta, oliko ympärysvaltojen pidättyvyyteen vaikuttanut hallituksen enemmistön monarkistisuus,⁸ ja Georg Schauman yritti samaan aikaan viritellä Mannerheimin mielialoja hallitusta vastaan. Schaumanin mukaan Maalaisliiton protestit eivät olleet kohdistuneet Mannerheimia, vaan hallitusta vastaan,

”etenkin viekkään papin takia, joka on tullut hallituksen johtoon, sen jälkeen kun hän oli kuitenkin valtiopäivämiehenä ja puhemiehenä tehnyt enemmän kuin useimmat saadakseen tänne saksalaisen kuninkaan perustuslain ilmiselvän väärintulkinnan pohjalta. — Eniten epäilivät aluksi [Mannerheimin valtionhoitajavaalia, VYV] eräät vanha- ja nuorsuomalaiset, jotka näyttivät pelkäävän että valmistaisit maaperää jollekin venäläiselle suuriruhtinaalle Suomen kruunuun (!). Mutta myös he tukivat lopulta vaalia.”

Edellä mainittu vanha- ja nuorsuomalaisten ”pelko” tuntuu Schaumanin liioittelulta. Hänen arvelunsa, että Kokoomuspuolue laski yhä Saksan kanssa lähitulevaisuudessa tehtävän liiton varaan ja ettei hallitukseen halunnut tehdä täydellistä pesäeroa, on myös täysin perusteeton.⁹

Selvää siis on, että tasavaltalaisten piirissä oli varsin suurta valmiutta syöttää monarkisteille takaisin näiden vuoden 1918 lääke - eli käyttää ainakin jollakin tavalla ulkopoliittista korttia sisäpolitiikan aseena. Tämän tutkimuksen lähdepohjasta ei ole löytynyt asian tiimoilta varsinais-

7 Enckell 1956a, 346,347.

8 Virkkunen Paavo 1954, 23,24.

9 Schauman Mannerheimille 15.12.1918. Mannerheimin kok., k. 603, VA.

sia "konspiraattoreita" - mutta jotkut olivat ainakin valmiita käyttämään tilaisuutta hyväksi. Tässä mielessä hyvin mielenkiintoisia ovat mm. Holstin tapaamiset Englannin ja Ranskan diplomaattien kanssa.

21. tammikuuta Holsti oli tavannut Ranskan ulkoministeriössä Suomen asioista vastanneen virkamiehen Lacomben. Tämä vakuutteli luotamustaan Mannerheimia kohtaan, mutta epäili, että aiemman suunnan edustajat eivät olleet luopuneet saksalaisorientoinnista. Holsti puolusti erovaatimuksen kohteiksi joutuneista Enckelliä ja Wuolletta pitkään ja perusteellisesti, mainiten mm. Lontoossa suuresti arvostetun Enckellin toimintaa saksalaisia vastaan. Lacombe tinkikin Enckellin ja Wuolteen kritiikkinsä ulkopuolelle, mutta Ingmanin ja Tulenheimon asia oli hänen mukaansa

"varsin arkaluontoinen, kun he olivat mitä aktiivisimmin ottaneet osaa juuri sen kysymyksen ajamiseen, joka toisaalla oli pakottanut Ranskan ottamaan ratkaisevan askeleen."

Holsti ei mainitse raportissaan Ingmanin ja Tulenheimon puolustamisesta mitään.

Lacomben jälkeen Holsti tapasi 23. tammikuuta vielä korkeammassa virka-asemassa olleen Laroche'n ja sai taas kuulla samat näkökohdat Ingmanista, Tulenheimosta, Enckellistä ja Wuolteesta. Hän toisti pitkät puolustuksensa Enckellistä ja Wuolteesta, ja nämä saivat Larocheelta samanlaisen synninpäästön kuin Lacombeilta. Sen sijaan Ingmanista ja Tulenheimosta Holsti mainitsi vain sen, mitä Suomen ulkoministeriöstä oli sähköitse tiedotettu.

"Tämän johdosta M. Laroche huomautti lyhyesti, että jos kerran kenraali Mannerheim katsoo näiden molempien ministerien pysymisen hallituksessa välttämättömäksi, ei Ranska tahdo lisätä hänen vaikeuksiaan, vaikka se kernaasti olisikin nähnyt edes jonkin merkin Ranskalle suojeleman suunnan esiintymisestä Suomen Hallituksessa."

Kolmas Holstin keskustelukumppani oli Ranskan ulkoministeriön Venäjän-asiantuntija professori Paul Boyer. Tämäkin puhui Ingmanista ja Tulenheimosta, ja Holsti toisti aiemmat kuvionsa. Boyer

"myönsi, että saattoi tuntua suomalaisten kannalta siltä kuin Suomen sisäisen rintaman lujittamiseksi ei tässä suhteessa mikään muutos voisi tulla kysymykseen, mutta kansainvälinen rintama oli myös edelleenkin sangen tärkeä; ja tältä kannalta katsoen täytyy Ranskalla olla oikeus pitää silmällä, ettei monarkistinen agitatsioni saisi Suomessa jatkua saksalaisten etujen turvaamiseksi. Sellainen agitatsionihan oli sitäkin mahdollisempi kun itse

pää- ja sisäministerinä oli kaksi henkilöä, jotka olivat tulleet miltei suoraan Friedrich Karlin hovista valtioneuvostoon. — Kysyin lopuksi miten Ranskan hallitus todella suhtautui Pääministeri Ingmaniin ja Ministeri Tulenheimo, oliko näiden eroamiskysymys edelleenkin ohjelmassa, vai oliko se jätetty — sikseen? Tähän prof. Boyer vastasi ulkoministeriössä saaneensa tietää — , että asia oli nyttemmin jätetty kokonaan Valtionhoitaja Mannerheimin persoonallisen ratkaisun varaan.”¹⁰

Poistuessaan Holsti kysyi vielä, oliko Boyerin kanta myös Ranskan hallituksen kanta, ja tämä vakuutti näin olevan.

Myöhemmin, kun erovaatimus ei ollut enää esillä, Holsti ilmaisi Suomen ulkoministeriölle, että Englanti oli valittanut saksalaismielisen propagandan noususta Suomessa, mutta ympärysvallat eivät halunneet vielä esiintyä asiassa. Holstin mukaan

”varsinkin jos Pääministeri Ingman, jonka lähimmän vaikutusvallan piiriin pitäisi sängen monen näistä kysymyksessä olevista henkilöistä kuulua, voisi saada tässä suhteessa jotakin aikaan, olisi se ehdottomasti omansa tuntuvasti kohottamaan hänen kabinetinsa arvoa ulkomaiden silmissä”.¹¹

Holsti oli aiemminkin kiirehtinyt Mannerheimille hallituksen vaihtoa ja esiintynyt englantilaisille hallitusta vastaan. Myös hänen edellä kuvattu oma raporttinsa luo sen kuvan, kuin hän olisi toivonut Ranskan pysyvän asiassa tiukkana. Hän nimittäin kysyi Ranskan kantaa yhä uudestaan eli tarjosi mahdollisuutta tiukentaa erovaatimusta, vaikka diplomaatin olisi luullut karttavan arkaluontoista aihetta. Eräässä toisessa yhteydessä hän jopa oma-aloitteisesti toi keskusteluunsa ranskalaisten kanssa kysymyksen hallituksen henkilökysymyksistä.¹²

On myös huomiota herättävää, että Holsti puolusti Enckelliä ja Wuolletta innokkaasti ja laajasti, mutta Ingmania ja Tulenheimoa vain hyvin lyhyesti toisten sanoja referoiden, tavallaan viran puolesta. Lisäksi hän korosti ranskalaisille, että toiset olivat johtaneet Suomen ulkopoliitiikan katastrofiin, eikä hän halunnut pelastaa näitä henkilöitä historian edesvastuulta. Myös Ingmanille ohjeita antanut raportti suorastaan korosti Ingmanin piirin ”saksalaismenneisyyttä”.

Holstin raporttia voi tuskin pitää minään lojaalin virkamiehen tavanomaisena raporttina. Korostettakoon kuitenkin, ettei ole mitään suoranaisia todisteita, että Holsti olisi ollut välittömästi tai välillisestikään

---

¹⁰ Holstin raportti 19.2.1919, UM 5 C 7:1.

¹¹ Ibid. 24.2.1919.

¹² Besök hos Laroche, 23.1.1919. Holstin kok., k. 19, VA.

erovaatimusten takana. Hänen käytöksensä viittaa ennemminkin siihen, että hän tahallaan jätti asettumatta tapahtumien tielle. Olisihan erovaatimusten toteutuminen poistanut hänen esimiehistään ne, joiden hän vilpittömästi uskoj ajaneen Suomen ulkopoliittikan vararikkoon, eikä hän ollut aiemminkaan kainostellut esiintyä hallitusta vastaan.

Noin 20 vuotta myöhemminkin Holsti luonnehti, että nimenomaan Ingmanin hallitus oli ollut Mannerheimin sisäpoliittinen onnettomuus. Se oli luovinnut liikaa Mannerheimin kustannuksella saksalaismielisen oikeiston ja ei-saksalaismielisen keskustan välillä, ja Enckell oli luottannut liikaa valkoisiin venäläisiin.¹³

Myös edellä mainittu tiedustelupäällikkö Simpson esitti erovaatimuskriisin aikoihin hämmästyttävän tiukan tulkinnan, kun sitä vertaa hänen marraskuiseen arvioonsa: hallituksen kolme saksalaismielistä - Ingman, Tulenheimo ja Wuolle - olivat este Suomen itsenäisyyden tunnustamiselle. Hallituksen "germanofiilinen" osa oli edelleen yhteistyössä saksalaisten kanssa, ja hallituksen vaihtamista sekä takuita eduskuntavaalien suorittamisesta olisi kiirehdittävä. Kovempia otteita ehkä tarvittaisiin.

Apulaisulkoministeri Robert Cecil ei kuitenkaan yhtynyt näihin vaatimuksiin, ja Simpsonkin tunnusti Ingmanilla olevan yksi etu Ententen kannalta: Ingman esti valtiopäivillä opposition Mannerheimin politiikkaa vastaan. Lisäksi Enckellin tukeminen oli Ententen intressissä. "Tietysti jätettävä Mannerheimille tehdä rekonstruktio kun hän katsoo parhaaksi."¹⁴

Vaikka Englanti siis toistaiseksi sietikin Ingmanin hallitusta, tällä ja Suomella yleensäkin ei ollut Englannin mielestä "varmaa asemaa", kuten ulkoministeri Balfourin varamies (ja syksystä 1919 alkaen uusi ulkoministeri) lordi Curzon luonnehti maaliskuun lopulla. Toisaalta Curzon arveli Mannerheimin olevan paras mies Suomessa, ja vaihtoehtona olisi hallitus, jossa sosialisteilla olisi vahva asema, mikä ei ollut toivotavaa.

Erovaatimuksista luopumista ei lopulta seurannutkaan Ententen ja Suomen suhteissa mikään demonstratiivisen "kylmä" vaihe. Ranskan Tukholman-lähettiläs selitti jo 27. tammikuuta Mannerheimille, että ympärysalloilla ei ollut syytä pelätä Ingmania, Tulenheimoa ja Wuol-

---

13 Holstin lausunto maisteri Rantakarin kirjoituksesta sotamarsalkka Mannerheimista, s.a. Rantakarin kokoelma, kansio 14, TYK.

14 Simpson 23.-25.1.1919, 11774/4 ja 13184/4, FO 371 3207,PRO; Simpsonin PM "Present Situation in Finland", 30.1.1919 ja Cecilin merkinnät siihen, 17034/4. FO 371 3730, PRO.

letta, eikä olisi sopiva hetki vaatia näiden eroa.¹⁵ Mannerheim katsoikin tilanteen parantuneen.¹⁶ Ranskan ulkoministeri Pichon suosittelee Englannille Suomen itsenäisyyden tunnustamista ja ilmoitti briteille hyväksyvän Mannerheimin kannan, jonka mukaan Suomen konservatiiveja oli käytettävä maan Entente-mielisten voimien vähälukuisuuden vuoksi. Ranska palautti 3. helmikuuta diplomaattisuhteet kuninkaanvaalia edeltäneelle tasolle sekä eduskuntavaalien jälkeen normaaleiksi.

Englantikin oli tammikuun lopulla valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, ja Suomeen ehtikin levitä ennenaikaisia tietoja tunnustuksesta. Englanti kuitenkin lykkäsi päätöstä Yhdysvaltain ja Italian kielteisen asenteen vuoksi.¹⁷

Juuri ennen edellä mainittua voittajavaltioiden neuvottelua Ingman oli esittänyt hallitukselle eduskuntaryhmien ajatuksen Mannerheimin lähettämisestä Pariisiin, mutta päätöstä ei saatu aikaan. Helmikuun lopulla lähetettiin Enckell. Hänen sijaisekseen ja ulkoministeriön apulaispäälliköksi nimitettiin maaliskuussa Ingmanin esityksestä RKP:n Leo Ehrnrooth, joka ei ollut Saksa-orientaation jatkamisen ystäviä.¹⁸ Mitä Ingmaniin tulee, Ehrnroothin muistelmien kuva hänestä on pelkästään ylistävä.¹⁹

Maalis-huhtikuun vaihteessa henkilökysymys nousi taas esiin, tosin lievemässä muodossa. Enckell tapasi ranskalaisdiplomaatteja huhtikuun 1919 alussa, jolloin nämä jälleen kyselivät Ingmanin oletetusta saksalaismielisyydestä ja mahdollisista sympatioista Venäjää kohtaan. Enckell vakuutti Ingmanin olevan hyvä suomalainen patriootti, joka katsoi vain Suomen intressejä.²⁰

Holsti ei ollut ainoa lojaalisuuteen haluton diplomaatti. Suomen Pariisin-asiainhoitaja Adolf Törngren oli ollut hyvin kriittinen ”saksalaismielisiä” ministereitä kohtaan - kuten näyttää, sitäkin suuremmalla innolla, kun hänellä oli itselläänkin ympärysaltojen silmissä ”saksalaismielisen” maine. Vielä huhtikuun lopulla, jo seuraavan hallituksen aikana,

---

15 Jägerskiöld 1969, 27,28.

16 G.A.Gripenbergin pvk 28.1.1919. Gripenbergin kok., VAY 3399.

17 Lordi Derby Curzonille 22.2.1919, 30636/4. FO 371 3730, PRO; ks.myös Holsti 1963, 37; Pietiäinen 1986, 355; Polvinen 1971, 149; Impola 1962, 70; Jägerskiöld 1969, 37, 38; ks. esim. HS, Hbl, KAI ja US 26.1.1919, pk:t. - Bell esittää muistelmissaan puolihumoristisen kuvauksen, kuinka Mannerheim jo sanoi hänelle, ettei hän olisi tervetullut, ennen kuin toisi hyviä uutisia eli itsenäisyyden tunnustuksen (Bell 1950, 116).

18 Erichin pvk 15.4.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

19 Ehrnrooth 1947, 294.

20 Anteckningar från Utrikesministern Enckell's resa till London och Paris under Mars-April månader 1919, s.a, UM 5 C 6:1.

Törngren selitti Mannerheimille, että saksalaismielisinä pidettyjen ministerien jääminen paikalleen oli hidastanut Ranskan-suhteita muodostumista hyviksi. Erään ranskalaisen suulla hän vakuutti, etteivät Suomen vastoinkäymiset johtuneet suinkaan hänen persoonastaan, vaan erityisesti Ingmanin ja Enckellin kompromettoitumisesta Svinhufvudin politiikassa.²¹ Ajankohta huomioon ottaen Törngrenin huolestuminen ja kiihkaus tuntuvat hätävarjelun liioittelulta.

Vanha resepti - aktivistien reaktio

Holstin ja Törngrenin kriittisistä käsityksistä huolimatta Ingmanin hallitus teki kaikkensa ollakseen herättämättä ympärysvaltojen epäluuloja. Pyrkimyksissään tehdä pesäero menneisyyteen hallitus meni niin pitkälle, että jopa jarrutteli yksityisten Saksalle järjestämää nälkäapua. Ingman esteli kirkollispiirienkin myötätunnonosoituksia Saksalle ja ohjasi kirkon ulkomaansuhteita enemmän skandinavismiin. Hänen nimeään ei myöskään löydy saksalais-suomalaisen seuran jäsenluettelosta, vaikka muutoin siellä oli valtaosa Kokoomuspuolueen johtajista.²²

Vahdinvaihtoa Suomen kannalta tärkeimmän suurvallan asemassa osoittaa havainnollisesti valtiovarainministeri Kaarlo Castrénin merkintä Enckellin tiedonannosta: Englannin sotalaivat saisivat tulla Suomen satamiin, jos olivat menossa taistelemaan bolshevikkeja vastaan.²³ Hallituksessa suunniteltiin adressiakin ympärysvalloille - ikivanha resepti Suomen ulkopolitiikassa - , mutta siitä luovuttiin.²⁴

Loppukevällä 1919 ympärysvallat esittivät Itämeren-divisioonan poistumisen jälkeen kärkevimmän saksalaisten karkotusvaatimuksen. Englannin parlamentissakin oli kyselty saksalaisten agenttien toiminnasta Suomessa, ja erityisesti diplomaatit kreivi Bassevitz ja varakonsuli Bartels olivat ympärysvaltojen väitteiden mukaan tehneet propagandaa Pietarin valtauksen ja Inkerin kansannousun puolesta. Hallitus esitti turhaan Saksalle, että tämä kutsuisi itse nämä diplomaatit pois. Kun Englanti uhkasi harkita uudelleen elintarvikelähetyksiään Suomeen, hallitus päätti tarvittaessa itse karkottaa Bassevitzin ja Bartelsin, ellei Saksa

---

21 Törngren Mannerheimille 28.4.1919. Mannerheimin kok., k.603, VA.

22 Hultinin pvk 12.12.1918. Hultinin kok., VA Y 2231; Mitglieder der finnisch-deutschen Gesellschaft, s.a. Auswärtiges Amt, koteio 55, 6515 H078042-7, VA; Lauha 1990, 186, 187, 197.

23 Castrénin muistiinpanot 30.11.1918. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA.

24 Ingmanin muistiinpanot 8.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456.

kutsuisi heitä pois. Vasta tällöin Saksa taipui. Lähettiläs von Brück, joka oli aluksi suositellut esimiehilleen olemaan taipumatta, protestoi kuitenkin suomalaisille huhtikuussa kitkerästi, että tapaus oli todella ”kaunis” jälkinäytös Helsingin vapautuksen vuosijuhlille.²⁵

Ongelmallinen oli myös Berliinin-lähettilään Edvard Hjeltin asema, sillä hän jos kuka oli saksalaisorientaation leimaama. Hallitus totesi jo tammikuun puolivälissä, että Hjeltiä ”ei katsottu korvaamattomaksi”,²⁶ ja maaliskuun lopulla hänet päätettiin vapauttaa tehtävästään. Hjelt arvosteleekin muistelmissaan virallisten piirien myöntävyyttä ja jättää epäilyn varaan, oliko hallituksen pelko Ententeä kohtaan perusteltu.²⁷

Hallitus suunnitteli Hjeltin paikalle vanhaa suomettarelaista Hannes Gebhardia, mutta tuloksetta.²⁸ Hjeltin kaltaiset ongelmat läpäisivät miltei koko diplomaattikunnan: mm. Törngren Pariisissa ja Alexis Gripenberg Tukholmassa aiheuttivat huolia saksalaismielisen maineensa vuoksi.²⁹

Jo Hjeltin asia oli herättänyt paheksumista vanhojen monarkistien keskuudessa,³⁰ mutta yleisesti ottaen se oli tunnustettu ulkopoliitiikan vaatimaksi ratkaisuksi. Paljon laajempaa ja tunnepitoisempaa julkista paheksumista herätti ns. saksalaisen teatterin asia. von der Goltzin divisioonalleen tilaama teatteri tuli nimittäin Suomeen saksalaisten joukkojen jo poistuttua ja lisäksi ilman viisumeja. Hallitus kielsi sen esitykset ja määräsi seurueen palaamaan Saksaan.³¹

Aatteellisille saksalaismielisille tämä oli liikaa. Itsenäisyyssenaattori Talas teki välikysymyksen, johon yhtyi yhdeksän muuta allekirjoittajaa pääskysistä, RKP:sta ja entisestä Kansanpuolueesta. Myöttämielisiä olisi ollut useampiakin; eräskin RKP:n kansanedustajista puhui ryhmässään jo tulevasta passiivisesta vastarinnasta Ententeä vastaan. Useimmat kuitenkin kieltäytyivät allekirjoittamasta, jotta hallitukselle ei tulisi vaike-

25 Donner Ossian 1949, 148-152; Ilvessalo 1959, 42-44; Impola 1962, 77; The Times 28.3.1919. German Influence in Finland; von Brück AA:lle 25.3.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.21, L 263/ L083216-8, VA; Ibid. 15.4. 1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135,Bd.19, L 263/ L08232-5, VA.

26 Ingmanin muistiinpanot 20.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439; Ingmanin muistiinpanot 16.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456; Valtioneuvoston ptk 21.3.1919, rulla 4, VA.

27 Hjelt 1920, 252,253.

28 Gebhard Ingmanille 3.2. ja 19.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2339; Gebhard Ingmanille 25.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2340; Ingman Gebhardille 25.3.1919. Gebhardin kok., k. V:5, VA; Gebhard Holstille 13.2.1919. Holstin kok., k. 3, VA.

29 Gripenbergistä ks. mm. G.A.Gripenbergin pvk 18.-19.1.1919, 28.1.1919, 20.3.1919, 22.3.1919. Gripenbergin kok., VA Y 3399.

30 Hbl 5.3.1919, pk; Procopé Hjeltille 3.2. ja 12.4.1919. Edvard Hjeltin kok., k. 13, VA.

31 Enckell 1956a, 349; Ilvessalo 1959, 36,37.

uksia, eikä vanhasuomalaisia nimiä ollut mukana lainkaan.

Välikysymys edellytti, että hallituksen toimien syynä oli ulkomainen painostus, mutta sellainen oli saatettava eduskunnan tietoon.³² Ingman päätti vastata välikysymykseen itse, Enckellin muistelmien mukaan painottaakseen hallituksen yksimielisyyttä.³³

Ingman ei edes pyrkinyt olemaan sovinnollinen. Hän selitti, että myös yhteiskunnan oli pyrittävä puolueettomuuteen, ei vain hallituksen. Entente-maiden kansojen mielialat ja tunteet oli otettava huomioon. Saksalaisia ei ollut kohdeltu puolueellisesti eikä ulkomailta ollut painostettu hallitusta. Asiat oli ratkaistu vapaasti maan etua harkiten. Ingman hyökäsi Talasta vastaan ja syytti, ettei hallitus ollut saanut kaikilta tahoilta sitä myötävaikutusta, jota olisi voitu odottaa. Lopuksi hän teki luottamuslauseen saamisesta kabinettikysymyksen.³⁴

Ingmanin vastaus oli vanhan myöntövyyspolitiikon luento poliittisen realismin vaatimuksista ja vastustajan kyvyttömyydestä suhtautua asiaan sen vaatimalla tavalla - olkoonkin, että nämä vastustajat olivat muissa kysymyksissä liittolaisia. Mutta ehkä juuri tämän takia Ingman ei nähnytkaan tarvetta tehdä heille myönnytyksiä, vaan hän oli huomattavasti kategorisempi välikysymystä kohtaan kuin välikysymys hallitusta kohtaan.

Tilanne eduskunnassa muodostui Ingmanin kannalta omalaatuiseksi. Hän oli katkeroitannut suuren joukon normaaleista tukijoistaan, mutta sai tasavaltalaisen opposition hyväksynnän. Taustalla lieenee vaikuttanut myös näytön tarve Lontoon ja Pariisin suuntaan; olivathan erovaatimukset vielä tällöin esillä.

Talas puolestaan suuntasi kritiikkinsä Enckelliin; Ingmanille liikenä vain muutama piikki. Talaksen mukaan kaikki hyväksyivät hallituksen ulkopoliittisen ohjelman ja sen, että Ententen toivomuksia oli otettava huomioon tarkemmin kuin ennen, mutta Enckell oli mennyt liiallisuuksiin. Itsenäisyyden tunnustukset ja hyvät suhteet eivät voineet riippua tällaisesta "lakeijapolitiikasta". Pääministerinkään vastaus ei ollut tyydyttävä, mutta hallituspuolan uhan takia ei esitettäisi epäluottamuslausetta, Talas selitti. Koska kukaan muukaan ei sitä esittänyt, eduskunta siirtyi äänestyksettä yksinkertaiseen päiväjärjestykseen.³⁵

---

32 VP 1918, ptk, 378,379; Estlanderin muistiinpanot 16.1.1919. Estlanders saml., k. 2, VA; Hultinin pvk 17.1.1919. Hultinin kok., VA Y 2231.

33 Enckell 1956a, 349.

34 VP 1918, ptk, 420-424.

35 Ibid., 424-435.

Saksalaismielisten piirien eli aktivistien ja pääskysten katkeruus ei tästä lauhunut. He kokivat hallituksen ulkopoliittikan takinkääntöpolitiikaksi, joka moraalittomasti uhrasi kunniallisuuden ja oikeuden tarkoituksenmukaisuusnäkökulmalle.³⁶ Uuden Päivän piirin S.J. Pentti kirjoitti tuttavalleen helmikuun lopulla, että Enckelliä kutsuttiin ”Englannin varakonsuliksi” ja että Suomi oli menossa täydelliseen riippuvuuteen Englannista. ”Yksimielisiä ollaan meikäläisten joukossa siitä, että Enckell on kukistettava ja pian.”³⁷ Jo joulukuun 1918 lopulla jopa sotaministeri Rudolf Walden oli silitellyt tapaamansa aktivisti Kai Donnerin hallitussenvastaista kritiikkiä myötäkarvaan ja mennyt ulkopoliitikassa Enckellin selän suojiin.³⁸

Hjelt katsoo puolestaan jo vuonna 1920 ilmestyneissä muistelmissaan hallituksen asenteen olleen ”pelokas varovaisuus, ettei tekisi tai sanoisi mitään, mikä ei olisi ententen mieleen, sekä tästä johtuva suuri myöntyvyys”; Tekla Hultin ihmetteli saksalaisten kouluttajien poistuttua, mitä arvoa oli tällaisella hinnalla saadulla itsenäisyydellä.³⁹

Ekhä parhaiten tiivistä oikeistoaktivistien käsitykset Eino Suolahti, joka katsoi joutuneensa pois valtiollisen poliisin johdosta hallituksen pakotuksesta. Hänen mukaansa Enckell oli asettanut hallituksen

”muutamien konsulien komennettavaksi samalla kuin mitä räikeimmällä tavalla unohtetaan kuka meidät on Venäjän vallasta vapauttanut. — Mutta hetkellisen hyvinvoinnin takia ei saa luopua niistä periaatteista, jotka kansoilla samoin kuin yksityisillä henkilöillä luovat n.s. poliittisen moraalin”.

Enckellin ja kokemattoman Mannerheimin käytös oli Suolahdesta vielä ymmärrettävää, mutta vaikeinta oli sulattaa Ingmanin ja Tulenheimon toiminta. Menneisyyden tulisi velvoittaa heitä.

”Se on nähtävästi taas sitä tunnettua isänmaan pelastamispolitiikkaa, joka meille vanhoille suomalaisille on entisiltä ajoilta liiankin tuttua. Ei se ennen erityisen loistavasti onnistunut, saa nähdä viekö se tällä kertaa parempiin tuloksiin.”⁴⁰

36 Ks. esim. Erichin pvk 17.-18.1.1919, 20.-24.1.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Hultinin pvk 7.1.1919. Hultinin kok., VA Y 2232; Procopé Hjeltille 3.2. ja 12.4.1919. Edvard Hjeltin kok., k. 13, VA; G.A.Gripenbergin pvk 31.1.1919. Gripenbergin kok., VA Y 3399.

37 Pentti Saastamoiselle 25.2.1919. Saastamoisen kok., k. 10, VA.

38 Donnerin pvk 30.12.1918. Donnerin kok., k. I 6, VA. - Kuvaava on Donnerin ilokuva merkintä erään amerikkalaisen sanoista Enckellistä: ”Jos olisin ojentanut jalkani ja pyytänyt Enckelliä nuoletamaan saapastani, hän olisi tehnyt sen” (Ibid., 7.3.1919).

39 Hultinin pvk 31.12.1918. Hultinin kok., VA Y 2233; Hjelt 1920, 252, 253.

40 Eino Suolahti Saastamoiselle 25.1.1919. Saastamoisen kok., k. 14, VA.

Paasikivikin oli jossain määrin samaa mieltä tyytymättömien kanssa. Vielä lähes 20 vuotta myöhemmin hän valitti Rantakarille, että ”heittäydymme ryömimään mahallamme ententen eteen”, ja vähätteli Mannerheimin ansioita valtionhoitajana sekä saatujen itsenäisyyden tunnustusten merkitystä.⁴¹

Jopa Berliinin-asiainhoitaja Juho Jännes arvosteli hallituksen Saksan-politiikkaa raportissaan ulkoministeriölle. Hän varoitti vähättelemästä Saksaa liikaa, sillä hyvä suhde Saksaan vaikutti siihen, miten auliisti Entente-vallat suhtautuivat Suomeen:

”Kun vaan tätä sympatiaa ei profaneerata julkisilla rakkaudentunnustuksilla. Niin kauvan kuin meidän talossamme on takaovi Saksaanpäin auki tulee Entente paraadiovesta sisään hattu kädessä, mutta jos se takaovi pannaan kokonaan kiinni, hattu päässä. Bassevitz Bartelsin jutulla on nyt hyvin vähällä panna tuo avoin takaovi ihan kiinni.”⁴²

Saksalaiset eivät olleet yhtä järkyttyneitä Ingmanin hallituksen ulkopolitiikasta. Lähettiläs von Brückin mukaan Ingman oli saksalais-, Mannerheim ja Enckell ”venäläisystävällisiä”, Enckell lisäksi ”vannoutunut Entente-mies”. Ingman saa von der Goltzin muistelmissakin positiiviseksi tarkoitetun määritelmän ”mieleltään läpeensä saksalaisystävällinen mies”, kun taas ulkoministeri Enckell oli ”maailmaa nähnyt, liukas, nyt jälleen kokonaan ententemielinen”.⁴³

von Brück ei laskenut teatteriasiaakaan Ingmanille viaksi, vaan arveli Enckellin kirjoittaneen välikysymysvastauksen yksityiskohtia myöten. Sarkastisesti hän raportoi Berliiniin, että Enckell oli tehnyt Saksan propagandalle paremman palveluksen kuin parhaatkaan teatteriesitykset.⁴⁴

ILVESSALON arvion mukaan Ingmanin hallituksen politiikka viileni suhteita, mutta se oli olosuhteet huomioon ottanutta reaalipolitiikkaa,

---

41 Paasikivi Rantakarille 21.12.1937. Rantakarin kok., k. 14, TYK.

42 Jännes Wuolteelle 10.4.1919. Wuolteen kok., k. 1, VA; ks. myös Jänneksen raportti 22.3.1919, UM 5 C 5:2.

43 von der Goltz 1920, 167-169; von Brück AA:lle 6.2.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 125, Bd.21, 6380 H056275, VA; Ibid. 14.1.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.20, L 263/L083156-7, VA. - Ennen Saksan lopullista romahdusta Mannerheim ei erään kirjeensä mukaan olisi vastustanut sitä, että osa Itämeren-divisioonasta olisi jäänyt Suomeen. Suomella olisi hänen mukaansa silloin kuitenkin yksi neuvotteluvalti vähemmän, ja oli vaikeaa kuvitella todella itsenäistä hallitusta, niin kauan kuin maassa oli ”niin politikoiva ja juonitteleva kenraali kuin von der Goltz” (Mannerheim Söderhjelmille 1.11.1918. Söderhjelmmin kirjekok., HYK).

44 von Brück AA:lle 20.1.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.21, L 263/L081378-L081380, VA; Ibid. 23.1.1919. Ibid., L 083162-5, VA.

mikä Berliinissäkin myönnettiin. Sitä paitsi Suomelle ei liennyt kovinkaan paljon mielenkiintoa.⁴⁵

Eino Suolahden yllä mainittu viittaus ”isänmaan pelastamispoliittikaan” sisälsi pilkallisen viittauksen ensimmäisen venäläistämiskauden suomettarelaisuuden fraseologiaan. Suolahden näkemys oli poliittisen katkeroitumisen värittämä, mutta hänen havaintonsa uuden ulkopoliittikan ja sortovuosien myöntövyyslinjan samankaltaisuudesta oli aivan oikea. Ingman oli omaksunut ympärysvaltojen vaatimuksiin samanlaisen taktiikan kuin aiemmin Venäjään ja Saksaan nähden: pakkotila ja yleiset edut menivät henkilökohtaisten mieltymysten edelle. Entente oli vahvin ja käskijän asemassa, se kykenisi provosoituna tekemään Suomelle eniten vahinkoa, ja toisaalta se oli ainoa potentiaalinenkaan tuki bolshevismia vastaan. Voimaa ei tullut ärsyttää, jos ei ollut asettaa sille vastavoimaa. Avainasemassa oli Englanti, jolta oli saatava tunnustus Suomen itsenäisyydelle.

Mikäli kehitetään Jänneksen ”hattu”-vertausta edelleen, niin Ingmanin tulkinnan mukaan Entente tuli hattu päässä mistä halusi, vaikka ikkunasta. ”Takaovet” olisivat vallinneissa oloissa vain turhaa ärsyttämistä. Suomi oli liian heikossa asemassa asettamaan ehtoja ja taktikoidmaan lyödyn suurvallan avulla.

Suomettarelaiusten kokemία vaikeuksia helpotti se, että suurvaltasuhteet eivät olleet heille yhtä ideologinen asia kuin aktivisteille ja pääskysille, vaan ennen kaikkea pragmaattinen kysymys. Konservatiiveina he keskittyivät ulkopoliitikassa ”aatteettomasti” valtiointresseihin. Tosin kenttätasolla esiintyi heidänkin piirissään tunteenomaista reagointia.

Mutta kuten Ingmanin vanhalla suomettarelaisuudella, myös hänen uusmyöntövyydellään oli rajansa. Tärkein niistä Englannin vaatimuksista, joihin hän ei taipunut, oli kysymys Englannin palveluksessa olleiden entisten punaisten eli Muurmannin legioonan palauttamisesta Suomeen ja armahtamisesta. Myös Mannerheim vastusti näitä vaatimuksia.⁴⁶

Seuraava, Kaarlo Castrénin johtama hallitus teki kuitenkin kesällä 1919 Englannin kanssa sopimuksen armahtamisesta ja palauttamisesta. Oikeisto reagoi kiivaasti, ja Ingmanin ja ulkoministeriksi nousseen

---

45 Ilvessalo 1959, 38-41,44,45; ks. myös Hjeltin raportti 27.11.1918, UM 5 C 5:1, Jänneksen raportti 1.4.1919, UM 5 C 5:2.

46 Donner Ossian 1949, 149,150; Paasivirta 1961, 162,163.

Holstin välille kehkeytyi julkinen, omilla nimillä käyty lehdistöpolemiikki. Holsti väitti seuranneensa Ingmanin hallituksen politiikkaa; Ingman kiisti tämän ja väitti, että Englanti oli tunnustanut keväällä hänen kielteisen kantansa pätevyyden. Muutokset Englannin ja Suomen ulkoministeriöiden asenteissa olivat tulleet vasta Holstin ulkoministerikaute-
na.⁴⁷

Kiihistä heijastui myös sisällissodan jälkeisten armahdusten yleinen asetelma. Mutta kumpi osapuoli oli sitten itse Muurmannin legioonan osalta väittelyssä ”oikeassa”; oliko Holsti vain noudattanut Ingmanin hallituksen politiikkaa vai ei?

Ulkoasiainministeriön materiaalin pohjalta vaikuttaa siltä, että tavallaan oikeassa oli kumpikin, mutta ei kumpikaan.

Enckell oli tavannut maaliskuussa 1919 lordi Curzonin, joka toivoi osittaista amnestiaa legioonalaisille. Enckell suositteli tällöin sähköitse hallitukselle jonkinasteisia myönnytyksiä normaalien armahdusperusteiden pohjalta, paitsi johtajille ja törkeisiin rikoksiin syyllistyneille.⁴⁸ Ingman hyväksyi tämän.⁴⁹

Foreign Office patisti huhtikuussa konsuli Belliä kiirehtimään suomalaisia. Bell ilmoitti suomalaisille, että asiaa käsittelemään perustettava suomalais-englantilainen sekakomissio oli vain viivytystaktiikkaa legioonalaisten rauhoittamiseksi; Englanti

”täydellisesti ymmärsi ja arvosti valtionhoitajan sanelemat motiivit armahduskysymyksessä eikä vaadi enää myönnytyksiä punaisille Muurmannin armeijassa.”⁵⁰

Ingmanin hallitus suostui tähän ”taktiseen” näennäisneuvotteluun, josta ei sen - eikä Bellinkään - mielestä ollut tarkoitukseen tulla tuloksia. Hallitus antoi pikkusormen luottaen, että asia jäisi siihen. Vielä seuraavakin hallitus uskoi neuvotteluja käytävän vain silmänlumeeksi. Kesäkuussa Englanti vaati kuitenkin koko käden eli todellista sopimusta,

---

47 HS 2.9.1919. Ulkoasiainministeriön äskenen ilmoitus Muurmannin legioonaa koskevasa asiassa; Hbl 1.9.1919. Murman-frågan; US 5.9.1919, 7.9.1919, 10.9.1919. Muurmannin legioonan asia. Ingmanin kok., k. C8, VA.

48 Bell FO:lle 28.1.1919, Donner Ehrnroothille 24.3.1919, Anteckningar från Utrikesministern Enckells utrikesresa, II, 24.3.1919, Idman Bellille 4.4.1919 (luonnos), Donner UM:lle 4.4.1919, UM Donnerille 5.4.1919, Bell UM:lle 29.4.1919 ja 21.6.1919, UM 2 E d.

49 Castrénin muistiinpanot 27.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA.

50 Donnerin raportit 31.3.1919, 4.4.1919, 10.4.1919, Donner Curzonille 24.3. ja 7.4.1919, UM 5 C 7:3; FO Bellille 2.4.1919, FO 371 3736, Englanti 3, VA.

jolla kysymys ratkaistaisiin - muuten legioonalaiset tulisivat rajan yli. Hallitus taipui Englannin vaatimuksiin.⁵¹

Holsti lienee ollut vilpitön uskoessaan Ingmanin hallituksen jo ”sitoutuneen” asiaan ja jatkavansa sen politiikkaa. Lisäksi hän oli Ingmania huomattavasti englantilaismielisempi ja suhtautui armahduspolitiikkaan yleensäkin positiivisemmin. Ingmanilla oli puolestaan perusteltua syytä katsoa, ettei hänen hallituksensa ollut luvannut armahduksia. Ulkoministeriön materiaalin perusteella voi siis olettaa molempien käyneen kiistaa hyvässä uskossa - mutta taas kerran he olivat joutuneet vastakkain.

Malliesimerkki: jääkärit vai Poirot?

Kaikkein eniten porvarillisia tunteita kuohutti kysymys hallituksen suhtautumisesta jääkäreille hankittavaan rahalahjaan. Pragmaatikko Ingmanille tämäkin sinänsä sisäpoliittinen kysymys oli ensisijaisesti häiriötekijä ulkopoliittisessa kentässä. Se lienee muutenkin ollut henkisesti jossain määrin vieras vanhalle Voima-liiton vastustajalle, jonka ajattelumalliin jääkäriaktivistien kaltainen ihanteellinen ”epärealismi” ja ”toiminnan oppi” eivät kuuluneet.

Asia sinällään ei ollut hallituksen laajakantoisimpia ongelmia, mutta siinä tiivistyi harvinaisen havainnollisesti Ingmanin myöntyvyyshänjäljan tasapainoilu sisäpoliittisten vaatimusten ja ulkopoliittisten edellytysten välillä.

Ingman esitteli jääkäriraha-asian delegaatiolle päivää ennen vastaustaan Talaksen välikysymykseen eli hyvin kielteisessä mielentilassa. Hän ei pitänyt lahjan muotoa tai rahapalkintoja periaatteessakaan onnistuneina. Asia oli ulkopoliittisestikin epäilyttävä, vaikka se ei saisi olla ratkaiseva näkökohta. Ingman olisi tinkinyt ehdotetun summan 3 miljoonaan valtiontalouden kestopövyyn takia, ja suojeluskunnat saisivat miljoonan; hallitus epäili kuitenkin tällaisinkin ratkaisua, hän selitti.

Delegaation jäsenistä RKP:laiset kannattivat eläkerahaston perustamista, ja Wrede arveli, että asia voitaisiin ehkä jättää kokonaan. Jääkärien innokkaimmat kannattajat eli maalaisliittolaiset kannattivat rahalahjaa.⁵²

---

51 Donnerin raportti 11.6.1919, UM 5 C 7:3; Nevakivi 1970, 259-264.

52 Estlanderin muistiinpanot 20.1.1919. Estlanders saml., k. 2, VA; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 18.12.1918, PTA; Wreden muistiinpanot 20.1.1919. Wredes saml., k. 9, ÄAB.

Kokoomusryhmä käsitteli asiaa 23. tammikuuta, ja erityisesti pääskys-
set halusivat hallitukselta esityksen. Hultin kuva: ”Mutta sitten ilmestyi
Ingman, joka pääministeriksi tultuaan on ottanut melkoista jäykemmän
ryhdin, ei kulje enää puolikumarassa hiihtäen kuin aikaisemmin”, ja
selitti, ettei hallitus voisi esittää jääkäreille palkintoa. Tuskastuneena
Hultin merkitsi:

”Pelosta, että joku Poirot [Ranskan konsuli, VYV] ehkä närkästyisi, ovat
jääkärit vielä kerran pannaan julistettavat.”

Hultin ihmetteli itsekseen, tämäkö oli itsenäisyyttä ja paljonko olisi
vielä madeltava Ententen edessä. Hänen oli kuitenkin pakko myöntää,
että Ingmanin lausunto ”vaikutti nähtävästi hänen uskolliseen seurakun-
taansa”.⁵³ Ryhmä ei nimittäin tehnyt mitään päätöstä, vaikka olikin ”hy-
vin myötätuntoinen asialle” ja vaikka oli esitetty hallituksen kehottamis-
ta toimiin.⁵⁴

Hultinin kirjoitus jääkärien rahalahjasta jopa juuttui Uuden Suomen
toimitukseen, mikä entisestään ärsytti aktivisti- ja pääskyspiirejä. Nämä
pitivät syyllisinä nimenomaan Ingmania ja Nevanlinnaa, ei niinkään
päätoimittaja A.H. Virkkusta.⁵⁵

Idealistit ja pragmatikot olivat taas törmäyskurssilla. Voitto Talaksen
välikysymyksestä oli rohkaissut Ingmania tiukentamaan linjaansa; hän
oli jo valmis torjumaan koko hankkeen.

Asiasta ei selvitty kuitenkaan näin vähällä. Ilkka oli jo aiemmin ihme-
tellyt, mitä hallitus vielä odotti, ja oikeistonkin lehdistä mm. Aamulehti,
Karjala, Iltalehti ja Satakunnan Kansa alkoivat esittää samaa kysymystä
muodossa tai toisessa.⁵⁶

Ratkaisevaksi muodostui Maalaisliiton painostus. Agraaripuolue ei
ollut lämmennyt aktivisteille ja pääskysille saksalaisen teatterin asiassa,
mutta näin ”kansallinen” asia oli toista. Pohjalainen suojeluskuntamies
Artturi Leinonen kuvaa ratkaisua muistelmissaan. Hän matkusti Pohjan-
maalta Helsinkiin Ingmanin puheille. Ingman vetosi ympärysaltojen
reaktioon, jos hallitus esittäisi ja eduskunta myöntäisi määrärahan sak-
salaiselle joukko-osastolle, ”jollainen jääkäripataljoona todellisuudessa

53 Hultinin pvk 23.1.1919. Hultinin kok., VA Y 2232.

54 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 23.1.1919, PTA.

55 Erichin pvk 31.1. ja 2.2.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Hultinin pvk 3.2.1919. Hultinin
kok., VA Y 2232.

56 Al 29.1.1919, pk; Ilkka 10.1.1919. Mitä odottaa hallitus?; Il 30.1.1919, pk; Karjala ja
SK 31.1.1919, pk:t.

oli”. Leinosen kiivastuttua tästä väitteestä Ingman täsmensi, ettei kysymys ollut hänen ajatuksistaan, vaan valtakunnan asioiden hoitamisesta ja että asia kuului sotaministerille, joka ei ollut vastustanut määrärahan poistamista. ”Pääministeri lopetti keskustelun, ojensi kätensä, ja minun oli lähdettävä.”

Leinonen lähti sotaministeri Waldenin luo, joka vetosi muiden sodassa olleiden ansioihin ja jääkärien saamiin nopeisiin ylennyksiin. Valtiovarainministeri Castrén oli periaatteessa suopea määrärahalle, mutta vetosi Ingmanin ja Waldenin kielteiseen kantaan. Leinonen lähti seuraavaksi Maalaisliiton eduskuntaryhmän luo ja sai sen tuen. Alkio lähti soittamaan Ingmanille, mutta

”tuli pian otsa rypyssä takaisin ja sanoi, ettei tunnu tulevan selvää puhelmitse, 'eiväthän ne edes ymmärrä hävetä, siellä on käytävä paikan päällä'. Hän käski minua menemään kahvilan puolelle odottamaan, pani palttoon päälleen ja lähti valtioneuvostoon. Hän viipyi hyvän kotvan ja laushti tullessaan: - Se on selvä nyt. Ja niinhän se oli. Mutta lujasti oli pinninyt 'Iso Lauri' vastaan vieläkin, ja vasta kun Alkio ilmoitti, ettei hänen ryhmänsä ryhdy ensinkään käsittelemään budjettia, ennen kuin menoarviossa on myös jääkäriraha, pääministeri taipui. — Niinpä nyt Ingman, taitava poliitikko kun oli, asetti vastakkaisiin vaakakuppeihin ympärysvaltain kuvitellut närkästymiset ja Alkion uhkauksen, jolloin Laihian jo näkyvä ja kuuluva ukospilvi pelotti enemmän kuin tuulesta temmatut ulkopoliittiset otaksumat.”⁵⁷

Kokoomusryhmäkin päätti uudessa tilanteessa, että määräraha tuli ottaa budjettiin.⁵⁸

Ingmanin pelko ympärysvaltain reaktiosta oli ollut liioiteltu, mutta vanhan suomettarelaiskaavan mukainen. Pelkkä passiivinen alistuminen vahvemman vaatimukseen ei riittänyt, vaan tuli jo ennakolta aavistaa tulevat riskit ja ristiriidat ja poistaa niiden potentiaaliset aiheet etukäteen. Suomettarelaisen käsityksen mukaan oli oman arvovallan ja saatavan luottamuksen kannalta paljon vaarallisempaa, jos asia ajautui vahvemman esittämään uhkavaatimukseen, kuin jos toimittiin itse etukäteen, vaikka se tuntuisikin raskaalta ja vastenmieliseltä.

Aktivistien ja pääskysten logiikka oli aivan päinvastainen: yhteentörmäys oli parempi, sillä pakolla otetun saattoi saada joskus takaisin, itse luovutettua ei. Hallituksen politiikka oli kuitenkin Ingmanin ja Enckelin, entisen myöntövyysmiehen ja entisen ministerivaltiosihteerin, reaa-

---

57 Leinonen 1959, 263-266; ks. myös Alkion pvk 2.2. ja 3.2.1919. Alkion kok., OS 77, VA.
58 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 6.2.1919, rulla 1, PTA.

lipolitiikkaa. Erkki valittikin kirjeessään Holstille, että Ingman ja Enckell pitivät ulkoasiat jokseenkin kokonaan itsellään ja Mannerheimilla.⁵⁹

Ingmanille tyypillistä oli ollut myös loppuratkaisu: ulkopoliittinen motivointi sai kuitenkin väistyä, kun sisäpoliittinen hinta olisi kohonnut liikaa.

Ingmanin hallitus ei onnistunut tärkeimmässä tehtävässään, länsivaltain tunnustuksen hankkimisessa, lukuun ottamatta Ranskan-suhteiden normalisoitumista. Sen Ententen- ja Saksan-politiikka saivat kokea toisilleen vihamielisten ajatussuuntien arvostelun ja tuomiot kulkiessaan niiden välistä vanhalla suomettarelaisella karienväistötyylillä.

Kuitenkin hallituksen voidaan katsoa saavuttaneen sen, mitä sen käytettävissä olleilla keinoilla saavutettavissa oli, etenkin epäedullisen lähtötilanteen huomioon ottaen. Suomea kohdeltiin selvästi eri tavalla kuin muita Venäjästä irtautuneita maita, ja tammikuun 1919 lopulla olisi Englanninkin tunnustus saatu, elleivät Yhdysvallat ja Italia olisi halunneet lykätä asiaa. Kun Englanti antoi lopulta toukokuussa 1919 tunnustuksensa, eräs sen diplomaatti ilmoitti perusteiksi nimenomaan saksalaisten "agenttien" poistamisen maasta ja myöntymisen sekakomission perustamiseen Muurmannin legioonan asiassa⁶⁰. Hän ei varmasti ajatellut niitä juuri Ingmanin ansioina, mutta yhtä kaikki ne olivat Ingmanin hallituksen toimenpiteitä.

Kunniä jäi kuitenkin seuraavan hallituksen korjattavaksi.

8.3.2. Varautuminen muutokseen Venäjällä

Itä lännen ehdoilla

Ingmanin hallituksella ei ollut bolshevikki-Venäjään muita suhteita kuin faktinen, mutta käytännössä rauhallinen sotatila. Mikään ei osoita, että hän ja hänen poliittinen ryhmänsä olisivat vielääkään uskoneet, että muuta pidemmällä tähtäyksellä tarvittaisiinkaan. Bolshevismi edusti heille edelleen äärimmäistä anarkiaa. Epänormaali kansainvälis-poliittinen

---

⁵⁹ Erkki Holstille 4.3.1919. Holstin kok., k. 2, VA.

⁶⁰ Raportti 7.5.1919, UM 1 Q ä. - Alempi virkamies lisäsi tähän "ansiolistaan" toki myös Holstin ja uuden hallituksen (Donnerin raportti 21.4.1919, UM 5 C 7:3). Ks. myös Graham 1935, 140.

konstellatio oli pitänyt sitä pystyssä, mutta olisi maailmanjärjestyksen vastaista, jos se jäisi voimaan olojen vähitellen normalisoituessa.

On siis ymmärrettävää, että suomettarelainen ”reaalipolitiikka” lähti siitä, että oli säilytettävä kosketus niihin, joiden piti lopulta saada voitto Venäjällä, etenkin kun näillä olisi sekä voimaa että halua vahingoittaa Suomea. Usko valkoisen Venäjän nousuun ei nimittäin sisältänyt sympatiaa tuota Venäjää kohtaan tai uskoa, että sillä olisi hyviä aikomuksia Suomea kohtaan, jos niihin ei annettaisi aihetta.

Selvä ero vanhaan suomettarelaisuuteen oli kuitenkin siinä, että Venäjän-politiikan ensisijainen osoite ei ollut Pietari, vaan Lontoo. Länsi kävi idän edellä.

Hallitus joutui pohtimaan Venäjän-ongelmaakin jo ennen Mannerheimin saapumista. Epävirallisessa istunnossa joulukuussa 1918 se päätti, että jos Entente alkaisi palauttaa järjestystä Venäjälle asevoimin, Suomen oli osallistuttava tavalla tai toisella. Tämä edellytti kuitenkin, että Entente johtaisi hanketta ja antaisi varmat takeet, tehokasta tukea sekä lupauksen, että tuleva Venäjä maksaisi Suomelle koituvat kulut. Hallitus ottaisi huomioon vain Ententen taholta tulevat ehdotukset. Suoranaisesta sotilaallisesta interventtiosta armeijan tai vapaaehtoisten voimin ei ollut puhetta. Erityisesti hallituksen tasavaltalaisia huolestutti emigranttien Suomen-komitean puheenjohtajan, entisen pääministerin Trepovin vanhoillisuus.¹

Ingman esitteli tätäkin asiaa delegaatiolle. Hän kertoi Trepovin komitean haluan koota suomalaisen valvonnan alla olevan ”pienehkön sotajoukon” bolshevismia vastaan sekä 10 miljoonan lainan. Ententen asenne kuitenkin ratkaisisi. Mannerheimilla saattoi olla suunnitelmia, mutta niistä ei tiedetty. Enckell meni pidemmälle: oli osoitettava hyvää tahtoa. Delegaatio hyväksyi Ingmanin kannan: Entente ratkaisisi asian, Venäjän kenraalien kanssa ei antauduttaisi lähempiin tekemisiin eikä annettaisi näiden muodostaa sotajoukkoa Suomessa. Raha-apu olisi mahdollista hyviä takeita vastaan. Maalaisliittolaiset olivat kriittisimpiä, joskin Kallio totesi, että ”kylmiä emme saa olla”.²

Trepovin jälkeen tuli Suomessa olleiden emigranttien johtoon kenraali Judenitš. Emigrantit, Mannerheim ja Enckell kävivät neuvotteluja ve-

---

1 Polvinen 1971, 105,106.

2 Ingmanin muistiinpanot 6.-7.12.1918. Ingmanin kok., VA Y 2439; Virkkusen pvk 11.12.1918, 169-171, Virkkusen kok., k. 57, HYK; Wreden muistiinpanot 7.12.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

näläisten joukkojen perustamisesta, Pietarin-interventiosta ym., mutta konkreettisia tuloksia ei saatu. Suomalaisten mielestä venäläisten vaatimukset olivat liian laajoja ja voimavarat vähäisiä. Tiellä olivat myös venäläisten johtavien auktoriteettien, kuten amiraali Koltshakin ja entisen ulkoministeri Sazonovin kielteisyys Suomen itsenäisyyttä kohtaan.³

Sinällään Mannerheim oli halukas hyökkäämään Pietariin. Enckell mainitsi eräälle Englannin diplomaatille, että eduskunnan suostumusta operaatioon pidettiin välttämättömänä, eikä sitä saataisi ilman ”riittävää tekosyytä”. Hän kuitenkin lisäsi (nähtävästi sekä omana että Mannerheimin mielipiteenä), että sellaisen tekosyyin saaminen ei tuottaisi vaikeuksia.⁴

Ingmania ei näytä vihityn syvemmin neuvotteluihin valkoisen Venäjän kanssa, vaikka tuskin voidaan edellyttää, että hän olisi voinut pääministerinä olla niistä täysin tietämätön. Hänen kokoelmassaan on kuitenkin vain vähän aineistoa emigranttikontakteista, ja muistelijat ja tutkijat eivät yleensä mainitse häntä niiden yhteydessä. Ne olivat Mannerheimin ja Enckellin erikoisalaa.

Myöskään Ingmanin käsityksistä Pietarin mahdollisesta valtaamisesta ei ole säilynyt jälkiä keväältä 1919. Hän oli ollut hyvin skeptinen hankkeen suhteen kuninkaanhakumatalla, ja asiaan liittyi vaaramomentti myös Entente-suuntauksen osalta. Olihan valkoisella Venäjällä ja Saksan oikeistopiireillä tietyt yhteiset intressit, joita oli syytä varoa. Rafael Erich merkitsi helmikuussa närkästyneenä päiväkirjaansa, että Ingman oli kieltäytynyt lähettämästä ketään puhumaan ulkomaille Muurmannin radasta ”nähtävästi jotain saksalaisjuonia peläten”, ja Eino Suolahti oli esitellyt ideaansa Pietarin valtaamisesta ”johtaville tahoille” saamatta kannatusta.⁵

Tammikuun 1919 lopulla hallitus pohti taas, saisivatko venäläiset muodostaa Suomessa joukkoja viedäkseen ne taistelemaan Baltiaan bolshevikkeja vastaan, kuten Judenitš oli anonut. Myönteisimmin suhtautuivat Stjernvall ja Edistyspuolueen Collan, joiden mielestä oli annettava sekä aseita että varusteita. Ingman päätti neuvottelun toteamukseen, että jos yrityksestä tulisi jotakin, niin nekin upseerit, jotka tulivat rajan takaa, saisivat kokoontua Suomessa. Hän ei kuitenkaan ollut hyväksynyt venä-

3 Enckell 1956b, 112-132; Jägerskiöld 1969, 171-175; Paasivirta 1961, 223,224; Polvinen 1971, 128-132.

4 Sweden Political, Clivelle 16.2.1919. FO 371 3738, Englanti 4, VA.

5 Erichin pvk 11.2.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Eino Suolahti Saastamoiselle 25.1.1919. Saastamoisen kok., k. 14, VA.

läisten aseistautumista Suomessa.⁶

Enckellin muistelmien mukaan hallitus lähetti Pariisin-edustajansa kautta Sazonoville kyselyn valkoisen Venäjän asenteesta. Vastaus ei ollut rohkaiseva: Pietarin puolustus ei sallisi Suomen itsenäisyyttä, vaan Suomessa tarvittaisiin Venäjän varuskuntia ja linnoituksia. Suomi saisi hallinnollisen itsenäisyyden.⁷

”Ryssävihan” sivukohteena

Ingmanin ensisijaisena huolena Venäjän-politiikassa oli turvata Mannerheimin ja Enckellin sisäpoliittinen selusta. Tämä ei ollut aivan helppoa, sillä Suomessa vallinnut ”ryssäviha” oli yleensä värisokeaa. Hallituksen politiikkaa syytettiin vanhojen Suomi-syöjien hemmotteluksi, jonka vastakohtaksi esitettiin saksalaisten kiittämättömän huono kohtelu ja inkeriläisten unohtaminen. Arvostelijoiden hampaissa olivat etenkin Enckell ja rajamaan komendanttina toiminut Rantakari. Mannerheimiakin kohtaan esiintyi vanhojen aktivistien piirissä latenttia oppositiota, mutta olojen pakosta se ei tullut julki.⁸ Olihan Mannerheim myös turva, jota heillä ei ollut varaa horjuttaa.

Ingmanin joutui tulilinjalle, kun Maalaisliitto esitti tammikuussa 1919 hallitukselle välikysymyksen venäläisistä pakolaisista. Sen mukaan Suomeen oli tullut sekä röyhkeitä porvarillisia että bolshevistisia venäläisiä, ja kaikkien näiden tavoitteena oli yhdistää Suomi Venäjään. Mihin toimiin hallitus aikoi ryhtyä venäläisten luvattoman Suomeen siirtymisen ehkäisemiseksi ja Suomessa jo olleiden karkottamiseksi?⁹

Ingmanin vastaus oli erittäin maltillinen, etenkin kun sitä vertaa siihen sävyyn, jolla hän oli vastannut Talaksen Saksa-välikysymykseen. Hän vetosi inhimillisyyksnäkökohtaan: Suomeen tulleiden joukossa oli entisen Venäjän johtajia, joita ei voitu jättää bolshevikkien murhattaviksi maailman silmien edessä, sekä toisia, joita kuolema uhkasi. Noudatettu menettelytapa oli lisännyt ulkomaiden suopeutta Suomen itsenäisyyttä kohtaan. Ingman jopa siliitti välikysymyksen väitteitä venäläisistä myötäkaraan, mutta katsoi olevan mahdotonta yhtyä siihen, että jokainen

---

6 Castrénin muistiinpanot 22.1.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 8, VA; Ingmanin muistiinpanot 22.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439.

7 Enckell 1956b, 114.

8 Vares 1990b, 21-23.

9 VP 1918, ptk, 331,332.

venäläinen olisi ilman muuta Suomen vapauden vihollinen.¹⁰

Ingmanin vastauksen maltillinen sävy kertoo, että hän ei halunnut provosoida opposition eikä oman leirin kiihkeimpiä venäläisvihaajia. Vanhalle myöntövyysmiehelle olisikin ollut poliittisesti vaarallista ruokkia syytöksiä venäläismielisyydestä.

Alkio myönsi Ingmanin esittämän inhimillisyyšnäkökulman merkityksen, mutta ei muuten ollut yhtä sovitteleva hallitusta kohtaan kuin Ingman oli välikysymystä kohtaan. Hän syytti sekä Ingmania että Rantakaria venäläisystävällisyydestä ja esitti epäluottamuslausetta. Wuorimaa vaati venäläisten käskemistä pois ilman muodollisuuksia. Ingmanin vastaus oli kuitenkin pitänyt hallituksen omat tukijoukot kurissa, ja hallitus voitti äänestyksen 64-27. Maalaisliitto oli jäänyt miltei yksin.¹¹

Vastustus hallituksen venäläispolitiikkaa vastaan ei päättynyt Alkion välikysymykseen. Aktivisti Y.O. Ruuth valitti Rafael Erichille ”jatkuvaa ryssän kurtiisia” ja vaati, että Kokoomuspuolue asettuisi Enckelliä vastaan. Ruuth koetti entisen itsenäisyssenaattorin O.W. Louhivuoren tukemana saada Uuteen Suomeen venäläisvastaista kirjoitustaan, mutta sai vain Ingmanin kiivastumaan. Eino Suolahti puolestaan piti yhtenä erottamisensa syynä juuri toimintaansa valkoisia venäläisiä vastaan. Hän piti eroa kuitenkin helpotuksena,

”sillä olla mukana siinä venäläisystävällisessä politiikassa, jota nykyään vallassa-olijat häikäilemättä ajavat ja joka helposti johtaa maan rauhalliseen valtaukseen, siihen minä puolestani en voi suostua”.

Aktivistit lähettivät hallitukselle Enckellin poistamista vaatineen kirjeen, ja vetosivat Maalaisliittoon.¹²

Helmikuussa 1919 hallitus sai vastata toiseenkin välikysymykseen valkoisista venäläisistä. Maalaisliiton Mikko Luopajarvi tiedusteli, miksi hallitus salli sellaisten venäläisten järjestäytymisen, jotka saattoivat pyrkiä Suomen palauttamiseen Venäjän yhteyteen, ja mihin valtuuksiin nojaten hallitus salli venäläisten sotilaallisten joukkojen kokoontua Suomen alueella.¹³

10 Ibid., 379-384.

11 Ibid., 384-401.

12 Alkion pvk 13.2.1919. Alkion kok., OS 77, VA; Erichin pvk 7.2. ja 12.2.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Eino Suolahti Saastamoiselle 25.1.1919. Saastamoisen kok., k. 14, VA.

13 VP 1918, ptk, 686. - Kuten Ingman epäilikin, välikysymyksen takana olivat luultavasti aktivistit. SOIKKASEN mukaan Ruuth oli ”varsin todennäköisesti” ”suoraan” Luopajarven välikysymyksen takana (Soikkanen 1991, 118).

Ingmanin vastaus ei ollut tällä kertaa lainkaan niin sovinnollinen kuin tammikuussa. Hän selitti, että oli ainoastaan sallittu venäläisten kokoon-tua 250 miehen ryhmiin Suomesta poistumista varten. Nämä ryhmät olivat lähdössä Lätinmaalle taistelemaan bolshevikkeja vastaan. Aseis-tautumista ja varustautumista ei ollut sallittu. Tämä kaikki ei voinut olla Suomen etujen vastaista tai järkyttää Suomen turvallisuutta. Ingman paheksui Luopajärven väitettä, että olisi puuhattu venäläistä armeijaa eduskunnan selän takana. Sellaisia anomuksia oli tehty, mutta ne oli hylätty, ja Luopajärven oli pakko olla tästä tietoinen, Ingman selitti. Hän ihmetteli, että maalaisliittolaiset olivat antaneet narrata itsensä mukaan Enckellin vastaiseen ajojahtiin. Oli Enckellin ansio, että itsenäisyyden tunnustamisasiassa oli päästy eteenpäin.

Maalaisliiton edustajat jatkoivat kiivaita venäläisvastaisia hyökkäyk-siään, mutta Luopajärvin kiisti nyt, että kyseessä olisi epäluottamus-lause hallitusta kohtaan. Äänestyksessä hallitus voitti omalaatuisin nu-meroin 36-17.¹⁴

Tässä keskustelussa oli esiintynyt aivan eri Ingman kuin tammikuus-sa. Tämä johtunee siitä, että enää ei ollut paljonkaan menetettävää: vaalit ja eduskunnan hajaantuminen olivat jo ovelta, samoin pian halli-tuksen ero. Lisäksi oman puolueen oikeistosiipi oli osoittanut tammi-kuussa pysyvänsä ruodussa Enckellin-vastaisuudesta huolimatta. Sitä-kään ei tarvinnut lepytellä.

Todennäköisesti Ingman myös koki välikysymyksen epälojaaliseksi ja vaalitaktiseksi. Maalaisliitto nimittäin ajoi vaalien alla erittäin tunteisiin vetoavaa venäläisvastaista propagandaa. Esimerkiksi Ilkka kommentoi välikysymyskeskustelusta, että kun Suomen kansa auttoi poikiensa ve-rellä Viroa vapauteen, hallitus auttoi sen vapauden vastaisia voimia. Suomessa tuli olla vain yksi tie venäläisiä varten, nimittäin vankileirille vievä.¹⁵ Ääri-ilmiönä voi pitää viipurilaisen Maakansa-lehden väitettä, jonka mukaan Kokoomuspuolue pyrki tekemään venäläisestä suuriruhti-nas Kirillistä Suomen kuningasta.¹⁶

Myös aktivistit olivat tyytymättömiä Ingmanin vastaukseen. Eräässä aktivistien promemoriassa sitä paheksuttiin "ivapuheena" ja kehoitettiin järjestämään painostusta hallitusta kohtaan maakuntalehdissä; "vanhat herrat" olivat jälleen sulkeneet tien Uudessa Suomessa ja veljeilivät

---

14 Ibid., 738-749.

15 Ilkka 19.2.1919, pk.

16 Maakansa 2.2.1919, 5.2.1919, 7.2.1919, 26.2.1919, pk:t.

venäläisten monarkistien kanssa:

”Suomen torppariajan valtiomiehet eivät ole vielä kypsyneet aikaisemmasta uskostamme huolimatta nykyaikaa varten ja sen tehtävien tasalle. On onnettomuus, ellei heitä voida ajoissa syrjäyttää.”¹⁷

Monarkismin tuomasta epäpyhästä aktivistis-suomettarelaisesta alliansista oli enää rippeet jäljellä. Asiantila oli palautumassa kohti vuoden 1917 asetelmaa ainakin ulkopoliitiikan osalta.

Toisaalta tyytymättömiä olivat valkoiset venäläisetkin. Eräs heidän diplomaateistaan valitti Englannin lähetystölle maaliskuun lopulla, että Suomen hallituksen asenne oli muuttunut vihamieliseksi kahdessa kuukaudessa, luvattu apu oli peruttu, samoin oikeus organisoida joukkoja, venäläisten liikkumisvapautta rajoitettiin jne. Diplomaatti yritti vetää oikeasta narusta ja tulkitsi ilmiöt merkiksi Saksan vaikutusvallan kasvusta Suomessa.¹⁸ von Brück puolestaan raportoi Berliiniin, että Svinhufvudin hallitus oli päästänyt paljon enemmän venäläisiä maahan kuin Ingmanin hallitus, joka oli hyvin torjuva ja oli tuottanut venäläisille pettymyksen.¹⁹

Venäjän kysymys oli Ingmanille tärkeä, mutta hänestä ei tullut sen syvälle vihkiytynyttä hoitajaa hallituksensa aikana. Varovaisena suomettarelaisena hän pyrki välttämään siltojen täydellistä polttamista uuden Venäjän suuntaan ja vältti tunnepohjaisia reaktioita, joiden mukaan venäläisyys oli kansallinen vaara poliittisesta väristään riippumatta. Idänpoliitiikka oli tällä kertaa vain osa tärkeämpää Entente-poliitiikkaa.

8.3.3. Tunteista vapaa heimopoliitiikka

Apua Virolle Entente-poliitiikan takia

Hallitus oli vain yhden päivän ikäinen, kun saksalaisista vapautuneen Viron johtajat pyysivät Suomelta sotilaallista apua bolshevikkeja vastaan. Ingmanin reaktio oli jälleen varovainen. Hän katsoi mahdottomak-

---

17 Toivo Kaukorannan promemoria Uuden Metsätoimiston puolesta, s.a. E.E.Kailan kok., PK 637, k. 1, SA.

18 Nabokov Curzonille 27.3.1919. FO 371 3738, Englanti 4, VA.

19 von Brück AA:lle 21.1.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 136, Bd.3, L 264 /L08351-2, VA.

si antaa miehiä. Laki ei sallisi sitä, ja Suomen puolustus vaarantuisi. Hän pysyi kuitenkin Paasikiven senaatin tekemässä aseapupäätöksessä ja merkitsi muistikirjaansa, että delegaation kanssa neuvoteltaisiin 20 miljoonan rahalainasta; ”ei ne rahat takaisin tule, mutta sittenkin!”¹

Delegaatiolle Ingman esitti pessimistisen kuvan. Kiväärejä ja harjoittamattomia vapaaehtoisia voitaisiin antaa jonkin verran, samoin laina jonkin suomalaisen pankin kautta valtion takauksella, koska Viron tilanne oli sama kuin Suomen keväällä 1918. Hiukan hän viritti toivoa Englannin laivaston lähestymisestä. Kaikki porvarilliset ryhmät antoivatkin tukensa, RKP tosin muita laimeammin. Epäilijöille Ingman vakuutti, että hallitus oli ottanut huomioon oman maan tarpeet ja että Viron puolustus oli myös oman maan puolustusta. Jos Suomenlahden eteläranta joutuisi bolshevikille, Suomen asema olisi ”valitettava”.²

Raha- ja aseapu ei ollut virolaisten uhkaavassa tilanteessa kylliksi, ja Suomessa alettiin useallakin taholla muodostaa vapaajoukkoa Viron avuksi. Y.O. Ruuth jätti Ingmanille promemorian noin 1200-1500 miehen vapaajoukon muodostamisesta. Ingman antoi suostumuksensa sillä varauksella, että värväyksen johtoon tulisi vastuullinen toimikunta. Tällaiseksi muodostettiin Viron Avustamisen Päätoimikunta, jota johti O.W. Louhivuori.³

Miten Ingman oli päätenyt kerrankin ”aktivistiselle” kannalle? Selitys on, että se ei johtunut niinkään veljeskansatunteesta kuin suurpoliittisista ja strategisista laskelmista. Avustamisen katsottiin olevan Englannin intressissä ja edistävän siten Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Viron asema pääkaupunkia vastapäätä lisäsi avustamisintressiä. Itsenäisenä heimokansallisena yrityksenä Viro olisi tuskin herättänyt Ingmanissa vastaavaa myötämielisyyttä, kuten ei herättänyt Itä-Karjalakaan.

Avustusjoukkojen lähdettyä matkaan Ingman ei näytäkään uhranneen mielenkiintoa Viron asialle. Suomettarelaisia saa ylimalkaankin turhaan hakea Päätoimikunnan listoilta, päinvastoin kuin keskustalaisia. Viron sotilaallisella avustamisella ei ollut mitenkään ”oikeistolaista” leimaa.

Hallitus osoitti varovaisuuttaan myös monilla värväykselle asettamiin rajoituksiin. Vakinaiseen väkeen kuuluvilta kiellettiin liittyminen

---

1 Ingmanin muistiinpanot 28.11. ja 30.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2456; T.T.Kaila Ingmanille 27.11.1918. Ingmanin kok., VA Y 2439; Zetterberg 1979, 151-153.

2 Alkion pvk 1.12.1918. Alkion kok., OS 77, VA; Estlanderin muistiinpanot 1.12.1918. Estlanders saml., k. 2, VA; Ingmanin muistiinpanot 1.12.1918. Ingmanin kok., VA Y 2456; Wreden muistiinpanot 1.12.1918. Wredes saml., k. 9, ÅAB.

3 Vares 1990a, 53-56, ja siinä mainitut lähteet; Zetterberg 1979, 157; Helanen 1921, 89,126; Soikkanen 1991, 100,101.

yksityishenkilöinäkään, samoin kaikilta niiltä, jotka olivat kutsuntaiässä ja joutumassa asepalvelukseen Suomessa. Sotaministeriö vaati tiukasti takaisin kaikki luvatta retkikuntaan liittyneet vakinaisen väen miehet.⁴

Ingman joutui taas maaliskuussa Viro-ongelman eteen, kun yksi vapaaehtoisjoukkojen komentajista, virolainen Hans Kalm, yritti Viron hallituspiirien ja eräiden suomalaisten aktivistien kanssa laajentaa tavoitteita. Tarkoituksena oli hyökätä Aunuksesta, Kannakselta ja Inkeristä. Venäläiset ajettaisiin Pietarista, kaikki sotilaallisesti ja taloudellisesti arvokas siirrettäisiin Suomeen, kaupunki hävitettäisiin ja rajat ”suoristettaisiin”.

Kalm tuli Suomeen, tapasi sekä Ingmanin että Mannerheimin ja pyrki käännyttämään näitä suopeiksi lisävärväykselle ja Inkeri-operaatiolle. Aivan kaikkia suunnitelmia hän tuskin edes paljasti. Mannerheim ja Ingman eivät kuitenkaan puoltaneet projektia, ja Kalm yritti järjestää yksityisen Inkeri-värväyksen. Päätoimikunta selitti kuitenkin julkisesti sen sopimattomaksi.⁵

Operaatioiden laajentamista oli anottu Kalmia arvovaltaisemmaltakin taholta, kuten käy ilmi Päätoimikunnan puheenjohtajan Louhivuoren kirjeestä Viron pääministerille Konstantin Pätsille. Louhivuori kertoi suositelleensa virolaisten ohjelman mukaista Pietarin valtausta, mutta Mannerheim, Ingman ja Walden olivat antaneet yhtäpitävät kielteiset vastaukset: Suomi ei ollut sotilaallisesti valmis, ja poliittisesti valtaus ei voisi tapahtua ilman Ententen suostumusta.⁶ Kun Ingman oli ollut näitäkin suunnitelmia vastaan, Kalmin hanke oli hänelle toki aivan liian epämääräinen ja seikkailunomainen.

Ingman ei liioin lämmennyt ehdotuksille Suomen ja Viron unionista, johon Päts oli houkutellut lupaamalla valtiollista kuuliaisuutta ja elintarvikkeita.⁷ Viro oli Ingmanin kaltaiselle vanhalle ”reaalipoliitikolle” liian pieni ja heikko, jotta sen varaan olisi voitu rakentaa pidemmän tähtäyksen turvallisuuspolitiikkaa. Aktivistinen suoran toiminnan linja kyllästyikin jälleen kerran suomettarelaiten varovaisuuteen ja toivoi enemmän keskustan ja pääskysten heimoinnolta.⁸

Suomalaiset vapaaehtoiset kotiutettiin Virosta maalis-huhtikuussa 1919. Uuttakin retkikuntaa suunniteltiin. Se oli kuitenkin jo jäämässä

---

4 Vares 1990a, 54.

5 Ibid., 59-73, ja siinä mainitut lähteet.

6 Louhivuori Pätsille 24.3.1919. Louhivuoren kok., k. 31, VA.

7 Ruuth Louhivuorelle 13.1.1919. Louhivuoren kok., k. 31, VA.

8 Stenberg Kalmille 8.4.1919. Louhivuoren kok., k. 31, VA.

seuraavan hallituksen huoleksi, ja huolimatta senkin myönteisestä kannasta hankkeesta ei tullut mitään. Viro selvisi jo itsekin eikä esittänyt uutta avunpyyntöä.⁹

Ingman osallistui Viron-politiikkaan myös taivuttelemalla Paasikiven ja Mannerheimin tuella vastahakoisen A.O. Kairamon Suomen edustajaksi Viroon - ”Viron diktaattoriksi”, kuten Ingman asian ilmaisi.¹⁰ Hän pyrki nähtävästi yleisemminkin turvaamaan linjansa mukaista ”reaalipoliittikkaa” koettamalla saada suomettarelaisia puoluetovereita tärkeille lähettiläspaikoille. Olihan hän yrittänyt saada Gebhardiakin Berliiniin.

Ingman saavutti Viron-politiikallaan haluamansa tulokset: Suomen lähettiläät raportoivat operaation parantaneen Suomen arvovaltaa maailmalla.¹¹ Tämä laajempi ulottuvuus selittää myös, miksi Ingmanin Itä-Karjalan-politiikasta tuli niin erilaista kuin Viron-politiikasta.

Itä-Karjala - Entente-politiikka heimotunteen edelle

Itä-Karjala oli jäänyt heimopolitiikan sektorilla talvella 1918-1919 selvästi Viron varjoon. Yksityisten aktivistien toiminnan vuoksi bolshevikkihallitus esitti kuitenkin helmikuussa 1919 Suomelle huolestumisensa rajan lähettyvillä tapahtuneesta liikehtimisestä. Ingman vastasi, ettei Suomella ollut hyökkäysaikeita, mutta hallitus ei pystyisi estämään yksityisiä menemästä rajan yli auttamaan väestöä, joka oli noussut sortoa vastaan.¹²

Toisiin idän suunnissa oleviin voimiin suhtauduttiin vielä varovaisemmin. Rajavartiostolle ja divisioonanpäälliköille ilmoitettiin tammikuussa, ettei Ententen sotilaita vastaan saanut millään ehdolla avata tulta tai muita vihollisuuksia suomalaisten miehittämässä Itä-Karjalan Repolassa - ei edes Ententen palveluksessa olevia suomalaisia vastaan ”vieläpä siinä tapauksessa että nämä ampuvat”. Englantilaisille oli luvattu, etteivät edes yksittäiset sotilaat enää ylittäisi rajaa.¹³

Itä-Karjalan asioita varten oli perustettu yksityistä tietä toimikunta ja jopa hallitus sekä Inkeriä varten väliaikainen hoitokunta. Ingmankin oli hyvin perillä tästä Viron mallin toistumisesta. Ennen maaliskuuta tapah-

---

9 Zetterberg 1979, 247-264.

10 Kairamo Gebhardille 3.3.1919. Gebhardin kok., k. V:6, VA; Zetterberg 1979, 187.

11 Zetterberg 1979, 178-182.

12 Jämskeläinen 1961, 215.

13 Kansliapääll. Aminoff armeijan päällikölle ja kenr. Wilkman 3.div:n päällikölle 19.1.1919. Ministeri ja adjutantuuri, Yleisesikunnan paperit 1918-1937, F3, SA.

tui kuitenkin käytännössä hyvin vähän: haluttiin odottaa Mannerheimin paluuta Skandinavian-vierailultaan ennen enempiä toimenpiteitä.¹⁴

Ingman alkoi neuvotella Itä-Karjalan asiasta ryhmien kanssa helmikuun lopulla. Jälleen kerran hän oli viileän analyyttinen jarruttelija. Positiivisina merkkeinä hän piti, että Pariisissa ei ollut vastustettu Vienen ja Aunuksen liittämistä Suomeen eikä Syväri-Äänisjärvi-rajaa, joka ei tosin saisi ulottua Vienenmerelle asti. Tulosten saamista helpottaisi väestön mielipiteen ilmaus, sopimus Englannin tuesta ja varmuus onnistumisesta.

Ingman näki kuitenkin vaikeuksia enemmän kuin rohkaisevia tekijöitä. Ei ollut takeita väestön halusta liittyä Suomeen, ja raja olisi mahdoton ilman Vienenmeren rantaa ja Muurmannin rataa. Ainakin Aunuksen pohjoispuolinen alue jäisi Venäjälle, koska Venäjän suvereniteetti ei sallisi Muurmannin radan kansainvälistämistä. Verrattuna Ingmanin ja etenkin Kairamon varovaisuuteen olivat Setälä ja maalaisliittolaiset paljon innokkaampia. Setälä halusi *fait accompli*'n, ja kaikki kannattivat jonkinlaista apua, josta hallitus ottaisi vastuun.¹⁵

Hallitus käsitteli omassa piirissään Aunuksen auttamista 1. maaliskuuta. Enckell antoi pessimistisen kuvan Ententen asenteesta, ja myös Ingman, Erkko, Soininen, Castrén ja Stjernvall edustivat varovaista kantaa. Ingman hyväksyi aseavun, mutta "ei sentään puolivirallista värväystä eikä muuten suurempaa hommaa". "Ei pitäisi saada mennä 'hurrraten ja iloiten' ", mutta "jos joku salaa menee, niin menköön". Asiasta olisi annettava yksityiskohtainen raportti Mannerheimille. Suomen tuli varmistua Ententen tuesta ja siitä, että miehitetty alueet pysyisivät Suomen hallussa tulevaisuudessakin; liikkeellä oli voimia, jotka eivät tarkoittaneet yksinomaan Suomen etua, Ingman varoitti.

Hallituksen päätökset noudattivatkin varovaista linjaa. Aseita annettaisiin kuten siihenkin asti, Aunukseen lähetettäisiin joku ottamaan oloista selvää, yksityiset saisivat ylittää rajan, mutta värväystä tai joukkojen muodostamista Suomessa ei sallittaisi. Ingmanin muistiinpanojen mukaan Mannerheim hyväksyi tämän ohjelman, kunhan olisi kyse korkeintaan 1000 miehestä. Walden esitti hallitukselle inkeriläistenkin

---

14 Ptk Itä-Karjalan va.hallituksen perustavasta kokouksesta 20.2.1919. Sihvon kok., PK 1039, k. 8, SA; Saarikoski 1993, 111-113; Aunuksen kysymyksestä 12.2.1919. Ingmanin kok., VA Y 2445; Ptk Raudun inkeriläisten kokouksesta 28.2.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439; Ptk Karjalan kuntain edustajain kokouksesta Kemissä 16.-18.2.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444; Ingmanin muistiinpanot 22.1.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456.

15 Hultinin pvk 1.3.1919. Hultinin kok., VA Y 2232; Setälän muistiinpanot 27.2.1919. Setälän kok., k. 45, VA.

avunpyynnön ja kannatti näiden päästämistä rajan yli Suomeen. Tämä päätettiin sallia, kunhan inkeriläiset eivät aseistautuisi ja järjestäytyisi.¹⁶

Hallitusta yleensä ja Ingmania erityisesti ei voida pitää kovinkaan optimistisina. Ympärysvaltojen kanta oli nytkin tärkein näkökohta, inhimillisyyden tai heimotunteiden velvoituksista ei puhuttu mitään. Aunuksen toimikunta ryhtyi kuitenkin varojen keräykseen, varusteluun ja värväykseen.¹⁷ Delegaatiossa 2. maaliskuuta perusasetelma vakiintui: hallitus jarrutti, Maalaisliitto ja pääskysket kiirehtivät apua.¹⁸

Hallitus pohti Aunuksen asiaa taas 10. maaliskuuta. Läsä olivat myös yleisesikunnan päällikkö, kenraali Hannes Ignatius ja Karjalan komitean asioita hallituksen toimeksiannosta tutkinut tuomari Kotilainen. Näiden antama kuva onnistumisen toiveista ja bolshevikkien ylivoimasta oli lohduton. Waldenkin kieltäytyi nyt antamasta aseita Karjalan komitealle ja kannatti vain rajapitäjien valtaamista valkokaarteilla Petsamon vaihtorahaksi. Ingman totesi sisä- ja ulkopoliittisen tilanteen epätydyttäväksi ja enteili heimoretken seuraukseksi yhteentörmäystä Englannin kanssa. Näiden pessimististen arvioiden jälkeen hallitus päätti, että retkiyritys oli estettävä. Myöhemmin Ingman lisäsi muistiinpanoihinsa nekin vaikeudet, ettei Aunuksessa mitään kansannousua ollutkaan ja että Suomesa sisäinen kannatus hankkeelle oli epävarma. Vain vilja-apu oli mahdollinen.¹⁹

Vaikka eduskuntavaalit oli tässä vaiheessa jo pidetty ja oppositio hallitsi 3/5:aa eduskunnasta, Ingmanin ei olisi tarvinnut olla näin pessimistinen sisäpolitiikan takia. Olihan porvarillinen oppositio, Maalaisliitto, asian innokkaimpia tukijoita. On katsottava hänen pitäneen ulkopoliittista näkökulmaa jälleen ratkaisevana. Kalmin projektin hän oli torjunut jo ennen edellä mainittua kokousta, ja 18. maaliskuuta hän jatkoi hallituksessa samaa ei-linjaa entistäkin kategorisemmin: ”ei anneta aseita, ei rahoja, ei viljaa”. Vain Vennola esiintyi yhä ase- ja ruokaavun puolesta, muut olivat Ingmanin kannalla. Kenraali Ignatius kielsikin rajapatrulleja ylittämästä rajaa luvatta, tai päälliköt joutuisivat edesvastuuseen.²⁰

16 Enckell 1956b, 135-137; Castrénin muistiinpanot 1.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 8, VA; Ingmanin muistiinpanot 1.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444.

17 Torvinen 1977, 250.

18 Ingmanin muistiinpanot 2.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444.

19 Ibid. 10.3. ja 17.3.1919.

20 Ignatius ylipäällikön esikuntapäällikölle 12.3.1919. Ministeri ja adjutantuuri, Yleisesikunnan paperit 1918-1937, F3, SA; (epäselvä) Bellille 20.1. ja 18.3.1919, UM 11 AIII 2b; Ingmanin muistiinpanot 18.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444.

Karjalan komitea valmisti tässä tilanteessa nopeasti selvityksen toimistaan ja vetosi tunteenomaisesti bolshevikkiterroriin ja heimolaisten avunpyyntöihin. Komitea ilmoitti keskeyttävänsä yrityksensä hallituksen kannatuksen puuttuessa ja toivoi hallituksen ainakin pelastavan heimolaiset nälkäkuolemasta.²¹

Promemoria veti sikäli oikeasta narusta, että heimoasia oli kevään 1919 oloissa uusi muotivirtaus; yksikään suomenkielinen porvaripoliitikko ei voinut julkisesti esiintyä sen suhteen kylmänä. Hallituksen istunnossa 27. maaliskuuta saikin kannatusta ns. pieni ohjelma eli vapaaehtoisjoukko. Ingman taipui viljavarastojen kokoamiseen rajalle, mutta ei muuhun. Hän varoitti yhä sotilaallisen tien vievän ristiriitaan Ententen kanssa. Entente vaatisi suomalaisia poistumaan, bolshevikit tulisivat tilalle ja tekisivät vastahyökkäyksen. Päätökseksi tuli, että annettaisiin vain viljaa ja heinää.²²

Ingmanin takana oli myös Mannerheim, joka oli tässä vaiheessa lähes yhtä varovainen Itä-Karjalan suhteen ja tuki Ingmanin muistiinpanojen mukaan vain pientä ohjelmaa. Castrénin muistiinpanojen mukaan Ingman vetosikin Mannerheimin kantaan oman kielteisen kantansa tueksi.

Kun hallitus ei ollut vielä pehminnyt kylleksi, aktivistit alkoivat levittää perätöntä tietoa Itä-Karjalan Vieljärven suuresta valkoisesta kansanoususta ja painostaa täten hallitusta ja poliittisia piirejä puolelleen.²³ Ingman joutui näin ollen esiintymään delegaatiossa taas 2. huhtikuuta.

Ingman loihti taas kerran esiin kaikki mahdolliset ulko- ja sotilaspoliittiset vastukset. ”Suuri ohjelma” vaatisi liikaa miehiä ja veisi Lotinanelle saakka, mitä ei ollut mahdollista toteuttaa. Kun bolshevikit saivat joukkonsa vapaiksi, seuraukset voisivat olla mitä hyvänsä. Suomen sotilasjohtokin oli tällaista yritystä vastaan. Ties kuinka monennen kerran hän asetti Ententen kannan temppelinharjalle, ja ”suurvaltoja suututtaa ’serkkujen’ löytyminen kaikkialta”. Lontoon mielestä oli rajoitettava Ahvenanmaahan ja Petsamoon, Ingman opasti. Vanha kuvio toistui: ministerit Ingman, Tulenheimo ja Brander olivat pessimistisimpiä, maa-laisliittolaiset ja pääskysen kannattivat innokkaasti suurta ohjelmaa eli 4000-5000 miehen lähettämistä. Alkio uskoi rauhankongressin arvostavan bolshevismien kukistamista ja suunnitteli laajaa ohjelmaa Viroa, In-

---

21 Karjalan komitean PM Valtioneuvostolle 19.3.1919, esitetty Valtioneuvostossa 27.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444.

22 Castrénin muistiinpanot 27.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Ingmanin muistiinpanot 27.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444.

23 Ahti 1987, 123-125.

keriä, Pietaria, Aunusta ja Karjalaa varten.²⁴

Delegaatiossa ei saatu tulosta aikaan, vaan se päätti odottaa hallituksen kantaa. Sen verran delegaation mielialat olivat kuitenkin vaikuttaneet Ingmaniin, että hän esitti hallitukselle rajoitetun vapaaehtoismäärän päästämistä Vieljärvelle, jos tiedot kansannoususta pitivät paikkansa. Käytännössä tämä kuitenkin merkitsi yhä ensi sijassa suuremman ohjelman torjumista. V.t. ulkoministerinä toiminut Ehrnrooth valittikin pääskysiin kuuluneelle Rafael Erichille, että hän, Walden ja Tulenheimo olivat olleet Aunuksen puolella, Ingman vastaan.

Ingman esitteli hallituksen päätöksen delegaatiolle eikä kohdannut vastustusta miltyään porvariryhmältä. Mannerheim ilmoitti oman mielipiteensä Ingmanille 4. huhtikuuta, ja se oli nyt: "Ge dem vapen och ge dem duktigt!" Valtiopäivien avajaispuheessaan Mannerheim asettui julkisesti Aunuksen auttamisen puolelle.²⁵

Kokoomuspuolueen ryhmässäkin toistui tuttu kuvio: vanhasuomalaiset olivat epäileviä ja vastahakoisia, pääskyset ja vanha itsenäisyyspoliitikko Wilhelmi Malmivaara "ehdottomasti" Aunuksen retken puolella - ja enemmistö oli Ingmania tukevien maltillisten vanhasuomalaisten hallinnassa.²⁶ Heidän linjansa mukaisesti puolue oli heimopolitiikassaan vuonna 1919 hyvin varovainen²⁷. Edistyspuoluekin oli tässä vaiheessa huomattavasti aktiivisempi ja heimohenkisempi kuin Kokoomuspuolue, Maalaisliitosta puhumattakaan. Kokoomuslaiset heimopoliitikot olivat miltei kaikkia entisiä pääskysii ja oikeistoaktivisteja.

Ingman oli jälleen ollut varovainen ja vastahakoinen jarruttelija, joka oli jäänyt vähemmistöön. Itä-Karjalassa ei ollut hänen mielestään paljoa voitettavaa, mutta kylläkin hävittävää, eikä se ollut maantieteellisesti yhtä tärkeä kuin Viro. Virossa oli kerättävissä poliittisia pisteitä ympärysalloilta, Itä-Karjalassa aktiivinen politiikka oli näiden intressien vastaista. Lisäksi Ingman oli vakuuttuneempi paikallisväestön tuesta Virossa kuin Itä-Karjalassa. Pelkkä heimotunne tai usko asian oikeutukseen - joita tuskin voi edellyttää Ingmaniltakaan kokonaan puuttuneen - eivät houkuttelleet mukaan "uhkayritykseen".

Ne myönnytykset, joita Ingman pienelle ohjelmalle teki, johtuivat sisäpoliittisesta paineesta. Kuten aktivisti Otto Åkessonin selvityksessä

---

24 Alkion pvk 2.4.1919. Alkion kok., OS 77, VA; Ingmanin muistiinpanot 1.4.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444; Setälän muistiinpanot 2.4.1919. Setälän kok., kansiot 45 ja 47, VA.

25 Castrénin muistiinpanot 2.4.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Erichin pvk 3.4.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 2.-4.4.1919. Ingmanin kok., VA Y 2444; Jääskeläinen 1961, 214.

ulkoministeriölle tammikuussa 1921 mainittiinkin Itä-Karjalan vapautusajatuksista:

”Oli kuitenkin tunnettua, että silloinen hallitus ja eritoten pääministeri Ingman vastustivat tämänkaltaista pyrkimystä ja sentähden katsottiin tarpeelliseksi, että ne rahavarat, jotka tarvittiin yrityksen alkuunpanemiseen, hankittaisiin yksityistä tietä, mutta yleinen oli se käsitys, että kun alku kerran oli tehty hallitus yleisen mielipiteen pakottamana ottaisi ajaaksensa asian loppuun.”²⁸

Käytännössä Mannerheimin ja Ingmanin politiikka oli ollut huomattavasti enemmän konservatiiveille tyypillistä valtionintressi-politiikkaa kuin idealistis-nationalistista ”heimovapaussotaa”. He olivat torjuneet kehityksen eskaloitumisen Itä-Karjalan ”sivualueella” antamalla aktivisteille juuri sen verran tukea, että näiden maksimivaatimukset oli helpompi torjua.

Ingmanin hallitus joutui vastaamaan Itä-Karjala-politiikastaan paitsi porvarillisille puolueille, valtionhoitajalle ja ympärysvallioille, myös kotimaiselle vasemmistolle. SDP teki uudessa eduskunnassa välikysymyksen värväyksestä ja mahdollisista sotasuunnitelmista Itä-Karjalaan tai Pietariin.²⁹

Ingman kiisti vastauksessaan kaikki hyökkäysaiheet ja syytökset yhteistyöstä venäläisten kanssa sekä perusteli apua inhimillisyyden ja heimoustunteilla. Hän puolusti Mannerheimia ja kiersi vaatimukset toimenpiteistä rajanylittäjiä vastaan huomauttamalla, että tämä hallitus oli jo eroamassa. Hallitus ei sallisi värväystä eikä järjestettyjen vapaaehtoisten suomalaisten hyökkäystä rajan yli, mutta rajaolot tekivät mahdottomaksi yksityisten estämisen. Hallituksen rauhanhalun todisteeksi Ingman luki bolshevikkihallitukselle helmikuussa antamansa vastauksen.³⁰

SDP:n edustajat pitivät kiinni väitteestä, että Venäjän ”taantumuksellisten”, Suomen entisten verivihollisten, annettiin vehkeillä Suomessa. Jyrkintä kieltä käytti Väinö Hupli: Ingmanin hallitus oli ”diktatuurihalitus” ja ”porvarillinen neuvostohallitus”, ”sodan ja rauhan kysymys on

26 Hultinin pvk 1.4. ja 3.4.1919. Hultinin kok., VA Y 2231; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 2.4.1919, rulla 1, PTA.

27 Aarni VOPIO on esittänyt Soinis-biografiassaan yleisen, mutta väärän käsityksen, jonka mukaan Kokoomuspuolue oli siirtynyt ulkopoliittiseen jyrkkyyteen, ”ikäänkuin purki entisen varovaisuuspolitiikan synnyttämiä sielullisia patoutumia” (Voipio 1944, 524).

28 Åkessonin selostus, 31.1.1921, UM 11 AIII 3b.

29 VP 1919, ptk, 38.

30 Ibid., 41-46.

sama kuin hallituskysymys”. Sen sijaan valtiomuototaistelun ajan vastustajat hyväksyivät Ingmanin vastauksen. Porvarillinen soraaäni tuli valloitusretkistä varoittelevalta Estlanderilta, joka hänkin kuitenkin päätyi hallituksen puolelle. Hallitus voitti äänestyksen 96-63, tyhjiä lippuja jätettiin 26.³¹ Tuntuu todennäköiseltä, että suurin osa niistä tuli heimoasiassa viieleän RKP:n taholta.

Ingmanin hallitus oli saanut ainoan luottamuslauseensa täydeltä eduskunnalta vain kuusi päivää ennen eroaan - asiassa, jossa Ingman oli joutunut puhumaan vastoin parempaa tietoaan. Sama koski kuitenkin muitakin porvariedustajia, jotka olivat puoliväkinen ajaneet hallituksen sallimaan vapaaehtoisavun. Ingmanin kohdalla voikin pitää harhaanjohtavan esiintymisen lieventävänä asianhaarana sitä, ettei hän ollut itse halunnut sekaantua Itä-Karjala-asiaan, vaan joutunut siihen muiden painostuksesta.

Lisäksi voi muodollisesti huomauttaa, kuten Ingman myöhemmin teki syytöksiin vastatessaan, että vapaaehtoiset ylittivät rajan vasta muutama päivä hallituksen eron jälkeen³². Heimoidealisteista Hultin arvelikin Ingmanin antaneen vastauksensa nopeasti ehtiäkseen ennen rajanylityksiä. ”Viisas mies, Ingman.”³³ Tämä oli niitä harvoja kertoja, jolloin idealisti Hultinin päiväkirjassa kiiteltiin Ingmania.

Kaikesta huolimatta ei voi olla ymmärtämättä Suomen Sosialidemokraatin pakinoitsijan kirjoitusta, jonka mukaan

”Ingmanni laski pitkän latikan, mutta ei se ollut ollenkaan sitä teräväpäistä ingmannilaisuutta, jota ilkeydestään huolimatta ihailemme, tai oikeastaan sentähden. Tämä puhe oli ikävistä virallisista paperiarkeista luettu tekele, jonka vaikutus oli heikko. — Kun Ingman oli lopettanut, kuultiin Dagens Pressin ’Lucaksen’ kysyvän: Uskoiko kukaan I:n puheesta yhtään sanaa? Mihin kenkään kuulijoista ei vastannut mitään vaan kaikki katsoivat viisaannäköisesti toisiinsa.”³⁴

Asian sisällöstä tietoisten suomenkielisten porvaripuolueiden ei kuitenkaan yksinkertaisesti ollut mahdollista antaa hallituksen kaatua heimoasiaan. Itse peruskysymyksestä ei ollut erimielisyyttä, ja hallituksen ero oli joka tapauksessa vain päivien kysymys. Porvarilehdet tukivatkin Ingmania, lukuun ottamatta eräitä RKP-lehtiä ja Iltalehteä, joka yhä piti

---

31 Ibid., 46-74.

32 Dagens Press 28.4.1919. Polemiskt i fråga om den första ryskkarelska interpellationen.

33 Hultinin pvk 12.4.1919. Hultinin kok., VA Y 2233.

34 SS 12.4.1919. Niitä näitä.

hallituksen idänpolitiikkaa venäläisiä suosivana ja inkeriläisiä syrjivänä.³⁵ SDP:kään oli tuskin tosissaan kaatamassa hallitusta, puuttuihan äänestyksestä runsaasti puolueen edustajia.

Kannaltaan tärkeimmässä suunnassa Ingman onnistui. Englannin lähetystössä hänen vastauksensa välikysymykseen nimittäin tulkittiin positiivisesti: hallitus ei halunnut tukea sotatoimia Venäjää vastaan. Lähetystössä arveltiin kuitenkin yleisesikunnan ja eräiden upseerien ajavan asiassa omaa politiikkaa hallituksesta riippumatta.³⁶

Ingman oli joutunut kokemaan Itä-Karjalan suhteen saman ilmiön kuin monarkian ja kuninkaanvaalin osalta. Hän oli jarrutellut ja estellyt kauemmin kuin useimmat saman poliittisen leirin jäsenet, mutta joutui asemansa takia astumaan ensimmäisenä tulilinjalle jarruttelemiensä asioiden puolesta. Oli kuitenkin enää vain päivien kysymys, koska Ingman joutuisi pois etulinjasta - ja koko valtiollisen politiikan virallisista elimistä.

8.3.4. Taipumaton Ahvenanmaa-politiikka

Valtioyhteyden puolesta

Ruotsin lähettiläs C.G. Westman oli antanut Ingmanin hallituksesta Utrikesdepartementille suopean ensiarvion. Hän kehotti ulkoministeri Helleneriä erityisesti panemaan merkille Ingmanin ohjelmapuheesta maininnan vuosisataisten Ruotsin-suhteiden säilyttämisestä ja vahvistamisesta. Westmanin mukaan Ingmanilla oli pitkä parlamentaarinen kokemus, hyvä tasapaino ja suuri työkyky. Ingman oli perusteellinen, mutta joskus päättämätön ja omaksui uutta materiaalia hitaasti. Enckell oli vilkas, liukas, jossain määrin temperamenttinen ja todennäköisesti taitava. Muista ministereistä Westman tuns vain oikeusministeri Söderholmin.¹ Sosiaalidemokraattinen meriministeri Erik Palmstierna merkitsi päiväkirjaansa hallituksesta vain, että se ei voinut olla pitkäikäinen, kun kan-

---

35 HS, Hbl ja US 13.4.1919, pk:t; Il 15.4.1919, pk; Vaasa 12.4.1919, pk. - TORVINEN pitää Ingmanin mainintaa rajan vaikeuksista viittauksena Suur-Suomen tarpeellisuuteen, mutta tämä tuntuu lauseen irrottamiselta tilanneyhteydestä. Kyseessä oli ennemminkin selitysten ja takaportin valmistelu sille, että pian kaikki tietäisivät vapaaehtoisia menneen rajan yli (Torvinen 1977, 252).

36 Raportti amiraliteetille 16.4.1919. FO 371 3736, Englanti 3, VA.

1 Westman UD:lle 29.11.1918. UD:s arkiv, Vol.108, RA.

san enemmistö ei ollut edustettuna.²

Ruotsille Ahvenanmaan omistus oli Suomen-suhteiden avainkysymys. 11. joulukuuta 1918 Ruotsin hallitus jätti Suomelle nootin, jossa se esitti Ahvenanmaan-kysymyksen ratkaisemista kansanäänestyksellä. Ruotsi pyrki vastavuoroisesti helpottamaan Suomen itsenäisyyden tunnistamista Ententen taholla ja edistämään Karjalan kysymyksen ratkaisua Suomelle suotuisaan suuntaan. Rahallisestakin kompensaatista oli puhetta.

Käytännössä kansanäänestykseen suostuminen olisi merkinnyt samaa kuin Ahvenanmaan luovuttaminen Ruotsille, joten Suomi pyrki torjumaan sen. Tammikuun lopulla Ingman ja diplomaatti Rafael Erich neuvottelivat Westmanin kanssa, ja ruotsalaisten tulkinnan mukaan suomalaiset nyt tajusivat, ettei rauhankonferenssin puuttumista asiaan voitaisi välttää. Suomalaisten omaksuma ratkaisuehdotus oli kuitenkin Ruotsille epäedullinen: Pohjanlahti ja Ahvenanmaa neutralisoitaisiin, Ahvenanmaa jäisi Suomelle, ja Ruotsi ja Suomi puolustaisivat yhdessä tätä järjestelyä.³

Asia ei edennyt Mannerheimin helmikuun vierailulla Tukholmassa. Jo joulukuun nootti oli ärsyttänyt häntä, ja nyt hän esitti, että Ruotsi saisi linnoittaa pari saarta. Ruotsille tämä oli sekä liikaa että liian vähän: Ruotsi joutuisi sotilasliittoon eikä saisi Ahvenanmaata. Suomi puolestaan jätti vastaamatta Ruotsin noottiin ja torjui sekä kansanäänestyksen että asian viemisen rauhankonferenssiin, vaikka Westman ja pääministeri Edén varoittivat viivyttelämästä vastausta.⁴

Erik Palmstierna on tallettanut päiväkirjaansa kuvauksen Mannerheimin ja Ruotsin johtajien keskusteluista. Pääministeri Edén vaati Suomea suostumaan kansanäänestykseen ja ilmoitti hyvin käskevään sävyyn, että Suomella oli vain kaksi vaihtoehtoa: kansanäänestys Ruotsin ehdotusten mukaan tai asian käsittely rauhankonferenssissa. Edén vetosi myös Suomen SDP:n kantaan, ja vaikka hän ei saanutkaan Mannerheimin tukea käsityksilleen, hän ilmaisi tyytyväisyytensä Palmstiernalle: hän arveli, että Mannerheimiin oli varmasti vaikuttanut ”Ruotsin päättä-

---

2 Palmstierna 1953, 249.

3 Palmstierna 1953, 272, 279.

4 Enckell 1956b, 7-16; Jägerskiöld 1969, 64-75; Mannerheim 1951, 404-408; Torvinen 1977, 253; Hamilton 1956, 353. - Ruotsin oikeistolainen oppositiojohtaja, joka esiteltiin Mannerheimille gaalaillallisilla, jopa sanoi Mannerheimille suoraan, että Ahvenanmaa oli liitettävä Ruotsiin. Mannerheim ja Enckell eivät kuitenkaan ryhtyneet keskustelemaan asiasta (Hamilton 1956, 369; Anderson 1956, 241).

väisyys”.⁵

Osa suomalaisista taipuikin defaitismiin. Esimerkiksi Suomen Tukholman-lähettiläs Alexis Gripenberg halusi myönnytyksiä Ruotsille, koska arvioi sen aikovan saada tahtonsa läpi hinnalla millä hyvänsä.⁶ Enckellkin oli Palmstiernan päiväkirjamerkintöjen mukaan valmis siihen, että Ahvenanmaan-asia alistettaisiin rauhankonferenssille, sillä mikään Suomen hallitus ei voisi tehdä toisenlaista päätöstä kuin Ingmanin hallitus oli tehnyt.⁷ Rauhankonferenssi olisi siis ainoa paikka avata umpisolmu.

Vaikka Palmstiernan päiväkirjassa esiintyykin varsin emotionaalinen tendenssi ja suomalaiset esitetään lähinnä kieroina juonittelijoina, näiden merkintöjen oikeellisuutta voi tuskin epäillä. Nekään eivät kuitenkaan merkitse, että Mannerheim ja Ingman olisivat olleet valmiita taipumaan. Mainitessaan käsityksistään pääministeri Edénille Enckell painottikin esittävänsä vain omia, ei Mannerheimin tai hallituksen käsityksiä.

Ingman joutui selvemmin mukaan asiaan vasta Mannerheimin vierailun jälkeen. Enckell kuvaa muistelmissaan neuvottelua 12. maaliskuuta hänen, Westmanin, Ingmanin ja Ehrnroothin sekä asiantuntijana toimineen Erichin välillä. Westman valitti, ettei Suomi ollut vielä vastannut Ruotsin noottiin kansanäänestyksen järjestämisestä ja ettei Suomi tunnustanut Ruotsin poliittista intressiä. Kun sopimusta ei ollut saatu, ainoa mahdollisuus oli jättää asia rauhankonferenssin pohdittavaksi, Westman tulkitsi.

Suomalaiset selittivät, ettei Suomella ollut syytä vedota rauhankonferenssiin. Ingman perusteli, että rauhankonferenssilla saattoi olla mielenkiintoa Suomen ja Venäjän rajoja kohtaan, koska maiden välillä oli ollut sota, mutta Ruotsin kanssa ei ollut ollut sotaa. Ruotsi oli sitä paitsi tunnustanut Suomen suvereniteetin. Ahvenanmaan irrottaminen Suomesta olisi suurin karhunpalvelus, mitä maiden tuleville suhteille voitaisiin tehdä. Enckell muistutti, ettei Suomi voinut ottaa sitä riskiä, että rauhankonferenssi tunnustaisi Suomen itsenäisyyden sillä edellytyksellä, että Ahvenanmaasta luovuttaisiin. Suomalaiset vetosivat myös ahvenanmaalaisten käytöksen Suomessa herättämään katkeruuteen, etenkin kansanedustaja Julius Sundblomin matkaan Pariisiin vetoamaan Entente-valtoihin.

---

5 Palmstierna 1953, 288,289.

6 Gripenberg Enckellille 8.3.1919, UM 9 G 1.

7 Palmstierna 1953, 292,298.

Westman tiivistä, että noottiin ei siis katsottu voitavan vastata Sundblomin aiheuttaman mielialan, tulossa olevan hallituksen uudelleenjärjestelyn ja Ententen tunnustuksen puuttumisen takia. Suomalaiset myönsivät tämän. Kolme päivää myöhemmin Westman ilmoitti, että koska vastaus noottiin oli viivästynyt, Ruotsin hallituksen oli pakko jättää kysymys rauhankonferenssille yksipuolisena toimenpiteenä.⁸

Hallitus oli itse asiassa laatinut vastauksen jo helmikuun 1919 lopulla. Ainakin Westman oli pitänyt sitä niin kielteisenä, että se tekisi jatkoneuvottelut mahdottomiksi. Niinpä hän oli pyytänyt, ettei sitä lähetettäisi. Sen sijaan Mannerheim oli toivonut vastauksen antamista juuri siitä syystä, että Westman oli ollut vastaan. Kun Ruotsi vetosi vastauksen puuttumiseen, se luonnollisesti närkästytti hallitusta.⁹

Sähköttäessään maaliskuun kokouksesta Tukholmaan Westman ei näytä maininneen, että hän oli aiemmin torjunut Suomen vastauksen. Palmstiernan päiväkirjan mukaan hän oli kuitenkin pysäyttänyt yhden vastausversioista jo joulukuussa 1918.¹⁰ Lisäksi Ruotsin ulkoministerin Johannes Hellnerin muistelmien mukaan oli Helsingissä ja Tukholmassa käydyissä keskusteluissa ”päästy selvytyteen suomalaisten päättäväisestä taipumattomuudesta hyväksyä Ruotsin ehdotusta”, vaikka virallista vastausta ei ollut saatu.¹¹

Tälle taipumattomuudelle oli vahva kotimainen pohja, eivätkä Ingmanin mielipiteet poikenneet yleisestä porvarillisesta linjasta. Porvarilehdistön kirjoittelussa ei ole havaittavissa puolue-, tuskin edes kielirajaa. Ilta-lehti oli tämän tutkimuksen porvarilehdistä jälleen ainoa, joka arvosteli hallitusta.¹² Aktivistit ja pääskysset olivat muutenkin tässäkin asiassa hallituksen kriitikkoina, mutta he eivät suinkaan vaatineet hallitukselta lisää joustavuutta, vaan taipumattomuutta.¹³

Vasemmisto ei jakanut yleistä järkytystä. Suomen Sosialidemokraatin mukaan kansallisen itsemääräämisoikeuden periaate soveltui ahvenanmaalaisiin, ja heillä oli oikeus erota Suomesta. Vasta joulukuun 1919 puoluekokous toi SDP:n niukalla enemmistöllä yhteiseen rintamaan

---

8 Enckell 1956b, 22-24.

9 Ingman T.T.Kailalle 23.10.1919. Ingmanin kok., VA Y 2440; Jägerskiöld 1969, 110,111.

10 Palmstierna 1953, 266.

11 Hellner 1960, 458.

12 Ks.esim. II 1.2. ja 21.3.1919, pk:t. - Kuriositeettina voi pitää aina omapäisen Emil Schybergsonin promemoriaa ulkoministeriölle Ahvenanmaan myymisestä miljardilla markalla tai 40 miljoonalla punnalla (Schybergsonin promemoria UM:lle 12.6.1919, UM 9 H 6).

13 Ks. esim. Erichin pvk 8.2.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

Ahvenanmaan-asiassa, ja vielä kauan sen jälkeen, kesäkuussa 1920, Suomen Sosialidemokraatti piti alkuperäistä kantaansa parhaana. Vassemmistoradikaalit olivat ahvenanmaalaisten vielä kiivaampia puolustajia ja vastustivat SDP:n puoluekokouspäätöstä.¹⁴ Ingmanilla ja porvareilla oli siis osaksi syytä huoleenkin kotimaisenkin mielipiteen osalta.

Ingman oli hyvin pragmaattinen sen suhteen, oliko ahvenanmaalaisen toiminta ollut maanpetoksellista. Hän piti mahdollisia rangaistuksia vain osana kokonaisuutta eikä hänellä ollut epäilyksiä rajoitettua rangaistuksista vapauttamista vastaan. Oikeuskanslerin vaadittua Sundblomin vangitsemista ja Enckellin todettua sen poliittisesti epäviisaaksi Ingman katsoi, että ennen tutkimuksia ei vangitsemisia voitaisi suorittaa.¹⁵ Ahvenanmaa-kysymys jäi kuitenkin Ingmanin hallitukselta seuraavien hallitusten perinnöksi - ja hänen omaksi myöhemmäksi rasitteeksi.

Julkinen jälkipyykki

Ingman joutui oppositiokaudellaan syysalvella 1919 kiistaan Ahvenanmaan-asiasta sekä Suomen ulkoministeriön että lähettiläs Westmanin kanssa. Syksyllä, kun saariryhmän menetys näytti uhkaavan, hän syytti Uuden Suomen signeeraamattomissa kirjoituksissa ulkoministeriötä Suomen aseman heikentämisestä puolen vuoden aikana - toisin sanoen hänen hallituksensa jälkeen. Ulkoministeriö ei ollut torjunut Ruotsin väitteitä, kun Ruotsi oli perustellut vetoamistaan rauhankonferenssiin sillä, ettei Suomi ollut vastannut Ruotsin noottiin. Vasta kun Uusi Suomi oli reagoinut, ulkoministeriö oli puuttunut asiaan. Silloinkin se oli jättänyt mainitsematta, että Westman oli pyytänyt, ettei vastausnoottia annettaisi. Ingman lupasi uhmakkaasti, että Uusi Suomi toisi vastakin esille tietoja todellisesta asiantilasta.

Myös Kokoomuspuolueen klubissa Ingman arvosteli kiivaasti Holstin politiikkaa ja tulkitsi tämän menneen Westmanin virittämiin ansoihin. Klubi päätti kuitenkin, että asian pohjalta eduskunnassa tehdystä välityksyksestä huolimatta ei pyrittäisi ajamaan epäluottamuslausetta hallitukselle.

---

14 SS 20.3.1919, 7.10.1919, 8.6.1920, pk:t; Savon Kansa 23.12.1919, pk.

15 Castrénin muistiinpanot, s.a. Kaarlo Castrénin kok., k. 8, VA; Ingmanin muistiinpanot 5.2. ja 17.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2439-40; ks. myös Borenius Enckellille 21.1.1919 ja Enckell Boreniukselle 22.1.1919, UM 9 G 1.

Toisaalta Ingman joutui jälleen kahden tulen väliin: hän joutui myös jarruttelevaan Kokoomuspuolueen omaa kenttää ja hillitsemään sen halua kutsua koolle kansalaiskokouksia, jotka kääntyisivät suoraan ulkovaltojen puoleen.¹⁶

Polemiikin tuloksena Ingman joutui julkiseen väittelyyn Westmanian vastaan, jopa omalla nimellään. Westman torjui käsityksen, että olisi vastuussa siitä, ettei Suomi ollut vastannut Ruotsin noottiin. Erichin päiväkirjamerkintöjen mukaan Westman oli ”kauhuissaan” Ingmanin esittämistä tiedoista, mutta Enckell olisi ollut taipumassa Westmanin puolelle. Holsti taas arveli sekaannuksen syntyneen siitä, että Westman oli halunnut suotuisan vastauksen ja torjunut epätydyttäväksi katso-
mansa.¹⁷

Westman selitti Suomen ulkoministeriölle, ettei ollut nähnyt Ingmanin hallituksen suunnittelemaa vastausnoottia. Ingmanin tulisi ilmoittaa sanomalehdille, ettei ollut tarkoittanut, että Westman olisi pyrkinyt saamaan Ruotsille taktillisia etuja. Lisäksi Ingmanin tulisi tiedoittaa ilmoitaneensa saman Ruotsin lähetystölle. Ingman ei kuitenkaan suostunut: Westmanin ehdotushan oli varsin suora kartta Canossaan.

Westman kävi nyt Ingmanin luona, mutta tämä oli taipumaton. Ingman sanoi, ettei hän uskonut, että Ruotsi olisi etukäteen päättänyt torjua vastausnootin ja sitten vedota sen puuttumiseen saadakseen asian rauhankonferenssiin. Ruotsi oli kuitenkin vastuussa siitä, ettei Suomi ollut antanut vastausnoottia, joten Ruotsi oli käyttäytynyt sopimattomasti vedotessaan rauhankonferenssiin. Hän ei katsonut arvostelleensa Ruotsia ”taktillisten etujen” hankkimisesta, vaan siitä, että Ruotsi oli vedonnut Suomen vastauksen puuttumiseen. Westman tiedusteli, väittäisikö Ingman häntä valehtelijaksi, jos hän kieltäisi julkisesti nähneensä vastausnoottia. Ingman kirjoitti muistiinpanoihinsa vastauksensa: ”Väitän että valtioneuvostolle on ilmoitettu hänen saaneen tietoonsa sen sisällön ja toimineemme sillä pohjalla. V. lähti ilman mitään lupauksia minulta.”¹⁸

Ingman pyysi Enckellin versiota tapahtumista, ja joulukuun 1919 alussa Enckell kirjoitti hänelle Pariisista. Enckell kertoi ilmoittaneensa Ingmanin hallituksen aikana Westmanille, että vain sellainen vastaus oli

---

16 US 29.6.1919, 3.10.1919, 22.10.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C 8, VA; AI 1.10.1919, 12.10.1919, 14.10.1919, 24.10.1919, pk:t; Hultinin pvk 20.10.1919. Hultinin kok., VA Y 2235; Virkkusen pvk 21.10.1919, 284. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

17 Erichin pvk 12.11.1919, 14.11.1919, 23.11.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Holstin puhtaaksikirjoitettu sähkösanoma, s.a. T.T.Kailan kok., k. 1, VA.

18 Ingmanin muistiinpanot 26.11.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456.

mahdollinen, kuin oli annettu Mannerheimin Ruotsin-vierailun aikana. Edén, Hellner ja Westman olivat pitäneet tätä epätydyttävänä, ja Enckell arveli, että Westman oli ehkä tällöin ilmaissut, ettei tällainen maiden välejä huonontava vastaus olisi toivottava. Enckell oli tämän vuoksi lykännyt asian. Kuten Ingman hänkin muisteli, että Mannerheim oli halunnut antaa vastausnootin juuri siksi, että Ruotsi oli sitä vastaan. Enckell paheksui kirjeessään istuvaa keskustahallitusta Ingmanin asettamisesta epäkorrektisti vastuuseen.¹⁹

Enckellin osalta asia oli hankala, kun muistetaan hänen oma myöntyvyytensä. Ingmankaan ei liene ollut aivan niin taipumaton kuin antoi syystalvella ymmärtää. Palmstiernan päiväkirjamerkinnän mukaan hän oli sanonut maaliskuisten neuvottelujen yhteydessä vetoamisesta rauhankonferenssiin: ”Ville ålänningarna och Sverige detta, vore det deras sak att författa därom”.²⁰ Tältä pohjalta voi ainakin luoda ”väärinkäsitys”-teorian: Ingmanin hämärä ilmaisu antoi tukea Ruotsin käsityksille oikeudestaan vedota rauhankonferenssiin.

On kuitenkin muistettava, että Palmstiernan tieto ei ole ensi käden tieto, ja ainoa, jolta hän on voinut sen saada, on Westman. Tällä puolestaan oli ilmeistä syytä esittää Suomen hallituksen kannasta myös maaliskuussa 1919 sellainen käsitys, että se tukisi Ruotsin linjaa. Sitä paitsi itse polemiikin pääasiaa - oliko Westmanille tiedotettu nootista vai ei - Palmstiernan kyseinen päiväkirjamerkintä ei valaise.

Joulukuun alussa muuttui Erichinkin päiväkirjan tulkinta Ingmanin osuudesta suopeaksi, lähteinä Alexis Gripenberg ja von Brück; Erich ei tosin ole merkinnyt muistiin näiden tietojen sisältöä.²¹ Ruotsi heitti kuitenkin samoihin aikoihin polemiikissa diplomaattisen pyyhkeen kehään. Ruotsin konsuli toi nimittäin ulkoministeriöön Westmanin muistion ja pyysi tekemään ”mitä vain” enemmän keskustelun välttämiseksi. Uuteen Suomeen ja Ingmaniin yritettiin vaikuttaa, mutta turhaan.²²

---

19 Enckell Ingmanille 3.12.1919. Ingmanin kok., VA Y 2338. - Raportissaan Holstille (Enckell Holstille 22.11.1919, UM 5 C 6:1) Enckell on paljon ehdottomammin sen väitteen kannalla, että vastausnoottia ei ollut annettu Westmanin kannan vuoksi. Kenties hän ei diplomaattina halunnut tulla syystalven 1919 tilanteessa kytketyksi liian selvästi Ingmanin polemiikkiin ja julkisuuteen, kun Ingman oli oppositiossa. Tämän vuoksi hän ehkä ilmaisi itsensä Ingmanille ”miedonnetussa” muodossa. Olihan hän sitä paitsi itse ollut kiistassa ”myöntävin”, mikä pakotti varovaisiin ilmaisuihin. Tutkimuksellisen kuvan kannalta erot eivät kuitenkaan ole ratkaisevia.

20 Palmstierna 1953, 306.

21 Erichin pvk 2.12.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

22 Artin pvk 22.12.1919. Artin kok., k. 8, VA; Dagens Press 20.11.1919. En rättelse av prof. Ingman, 22.12.1919. Ännu i Ålandsfrågan. Ingmanin kok., k. C8, VA.

Ingman näyttää perineen voiton ja Westman jääneen tappiolle, mitä itse pääasiaan tulee. Westman ei kyennyt vakuuttavasti kumoamaan väitettä, etteikö hän olisi ollut osavastuussa siitä, ettei vastausnoottia ollut lähetetty. Voi kuitenkin kysyä, olivatko Ingmanin sanavalinnat ja tapa kohdella ulkomaista lähettilästä kuin sisäpoliittista vastustajaa kovin diplomaattisia. Lisäksi ei liene syytä hyväksyä Ingmaninkaan antamaa kuvaa sellaisenaan: jos Westman olisi ollut aivan niin ”syyllinen” kuin hän väitti, suomalaiset tuskin olisivat vaienneet asiasta syksyyn asti, vaan se olisi tuotu esille heti Ruotsin vedottua rauhankonferenssiin. Luultavasti syytä löytyi molemmista osapuolista.

Kyseessä oli kuitenkin asia, jossa Ingmanilla ei ollut varaa jättää julkisuuteen epäilyksiä tinkimättömyydestään Ruotsin vaatimuksia vastaan. Hän julkaisikin asiasta kirjoituksiaan Hufvudstadsbladetissa ja Dagens Pressissä varmistaakseen sanomansa perillemenon myös Ruotsissa ja signeerasi kirjoituksensa nimenomaan niissä; tosin nämä kirjoitukset olivat hiukan maltillisempia kuin signeeraamattomat Uudessa Suomessa.

Syksyn 1919 osalta Ruotsin ulkoasiainpoliitikkojen päiväkirjoissa ja muistelmissa ei näytetä enää uhratun huomiota Westmanin ja Ingmanin polemiikille, päinvastoin kuin kevään tapahtumille. Sen sijaan Ruotsin lehdissä polemiikki noteerattiin tavalla, jonka Tukholman-lähettiläs Werner Söderhjelm luokitteli raportissaan ”hyvinkin törkeäksi”. Mm. Svenska Dagbladetissa ja Dagens Nyheterissä syytettiin Ingmania valehtelusta, kun hän väitti, että Suomen noottiluonnoksessa oli luvattu itsehallinto Ahvenanmaalle. Toimituksiin lähetettiin attasea selvittämään asiaa ja pyytämään lievempää kirjoitustapaa. Ne valittelivatkin kiihkeyttä ja saamiaan vääriä tietoja ja julkaisivat oikaisut.²³

Vaikka Ingman oli asian valtiollisessa puolessa taipumaton, hän ei ollut Ahvenanmaalle annettavien laajojen kansallisuustakeiden vastustaja, päinvastoin. Hän hyväksyi täysin Tulenheimon johtaman valtionkomitean pitkälle menneet ehdotukset Ahvenanmaan ruotsinkielisyyden takeiksi. Komitean esitys tyydytti suuret vaatimukset vaarantamatta valtakunnan oleellisia etuja ja todisti väitteet uhkaavasta sorrosta vääriksi, hän kiitteli.²⁴

---

23 Söderhjelmin raportti 13.11. ja Theslöfin raportti 18.11.1919, UM 5 C 2:1. - Söderhjelmin raportti on kuoressa, jossa on päiväys 25.10.1919, Theslöfin raportti kuoressa 21.11.1919.

24 US 31.12.1919, pk. Ingmanin kok., k. C8.

Ahvenanmaan-asiakaan ei ollut Ingmanille ensi sijassa kansallisidealinen, vaan poliittinen tarkoitukse mukaisuuskysymys. Ahvenanmaan pitämiseksi oli oltava valmiita myönnytyksiin - ei ensi sijassa ahvenanmaalaisten takia, sillä Ingman tiesi kyllä, ettei Sundblomin piiri ollut tyydytettävissä. Myönnytykset olivat Eurooppaa, Ruotsia ja RKP:ta varten. Oli täysin suomettarelaisen perinteen mukaista lyödä aseita vastustajien käsistä tekemällä myönnytyksiä pikkuasioissa, jotka eivät vaarantaisi pääasiaa. Myönnytykset olivat tärkeitä myös porvarillisten koalitionhankkeiden kannalta.

8.4. Poliittiseen erämaahan

Putoaminen eduskunnasta

Maaliskuun 1919 eduskuntavaaleissa Kokoomuspuolue toivoi vanha-suomalaisen perinteen mukaisesti ja hankalaa asemaansa murtaakseen porvarillisia vaaliliittoja.¹ Muut porvaripuolueet torjuivat kuitenkin päättäväisesti yhteistyön monarkistisen konkurssipuolueen kanssa. Puolueen lehdet väistivät hallitusmuotokysymystä sillä perusteella, että se tuskin ratkaisi vielä seuraavassa eduskunnassa, koska tasavaltalaiset eivät kuitenkaan saisi 5/6:n määränemmistöä. Pääkysymyksenä piti siis olla yhteiskuntajärjestyksen puolustaminen, ei hallitusmuoto.

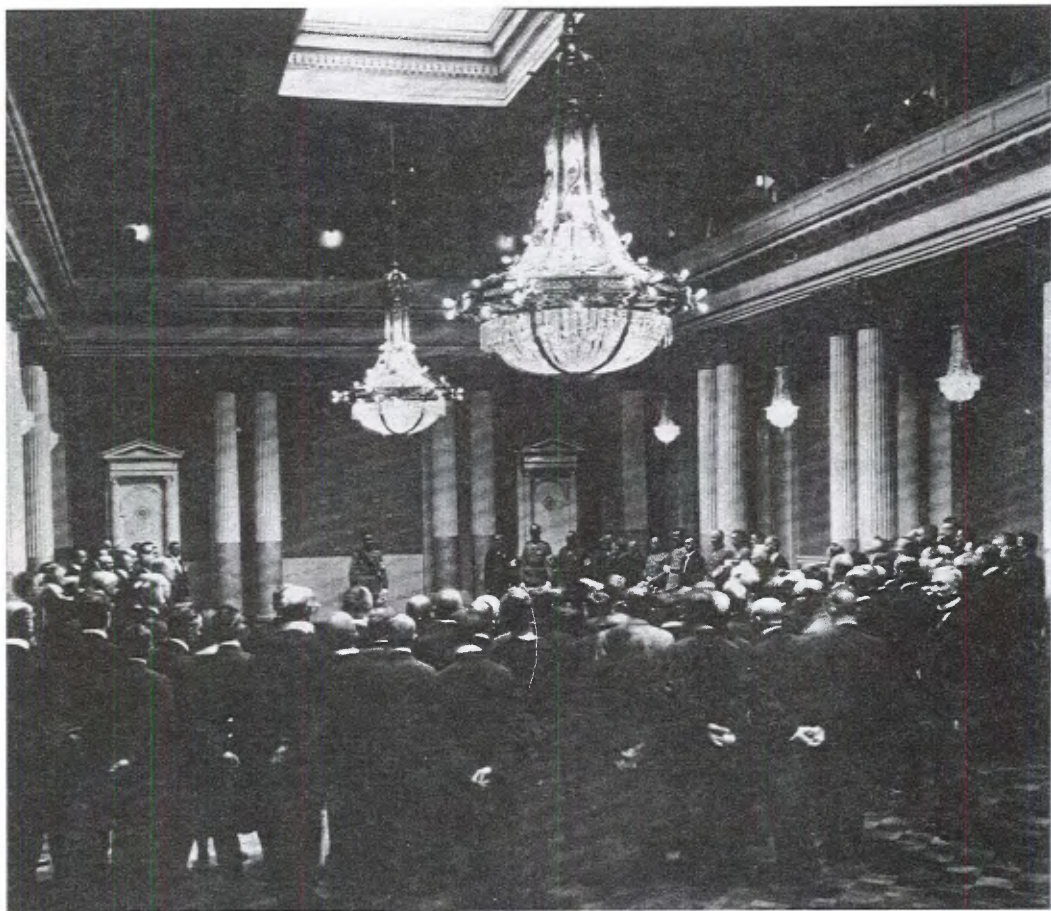
Monarkismin suhteen sinänsä oli toivo jo menetetty. Vain Uusi Aura jaksoi elätellä toiveajattelua, että yleismaailmallinen "tasavaltainen tuulahdus" menisi ohi.²

Vaalien asetelma oli joka suhteessa epäsuotuisin juuri Kokoomuspuolueelle. Sillä oli hyvin vähän vaalivaltteja, kun taas porvarilliset tasavaltalaiset kävivät vaalitaistelua valtiollisina voittajina, SDP "Sorrön yöstä nouskaa"-hengessä ja RKP kieliasian yhtenäistämänä. Koska RKP li säksi oli kielimuurin eristämä, se sai jyrkästä oikeistolaisuudestaan huolimatta olla varsin rauhassa tasavaltalaisten taholta. Kokoomuspuolue sai sen sijaan näiltä osakseen täyslaidalliset. Myös vuoden 1917 varo-

---

1 Kokoomuspuolueen va. puoluehallinnon ptk 9.1.1919, PTA; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 9.1.1919. PTA.

2 Ks. esim. AI 8.2.1919, pk, 28.1.1919, Hallitusmuotokysymyksemme; II 18.1.1919, pk; UA 5.1.1919, 18.1.1919, 22.1.1919, pk:t; US 12.1.1919, 12.2.1919, 28.2.1919, pk:t, 23.2.1919. Hallitusmuotokysymys; Vaasa 21.1.1919, 8.2.1919, 21.2.1919, pk:t.

Kuva 37: Valtionhoitaja puhumassa valtiopäivien päättäjäisissä. Ingman ja hallitus kuvassa Mannerheimista vasemmalla, valtionhoitajan sotilasseurue oikealla. Käytännössä tilaisuus merkitsi lopun alkua sekä hallitukselle että Mannerheimille: enää ei kokoontuisi eduskuntaa, jossa konservatiiveilla olisi enemmistö. (Kuva Otavan kuva-arkisto.)

vaisuuslinja oli nyt rasite. Karjalan Aamulehti huomautti osuvalla ivalla: ”Mainitkaammepa vain sellaiset kokoomuksen ’itsenäisyysmiehet’ ja aktivistit kuin Nevanlinna-Ingman-Rantakari.”³

Tiukin kampanja tuli SDP:n taholta, joka asetti nimenomaan suomettarelaiset vastuuseen työväestön kaikista kärsimyksistä sortovuosista alkaen. Hallituksessa herätti Suomen Sosialidemokraatin mukaan huomiota erityisesti se, että sen johtoon asetettiin ”vallinneen kiihkosaksalaisen suunnan johtavana sieluna” ollut kuninkaanhakija, joka oli jo silloin ja tietysti edelleen mahdollisimman sopimaton uusiin oloihin. Suomettarelaiten uusi ulkopoliittikka oli halveksittavaa periaatteiden myymistä, ja Kokoomuspuolueen johdossa oli miehiä, ”joiden paikka on, ei julkisessa elämässä, vaan - kuritushuoneessa!”

Edistyspuoluetta ja Maalaisliittoa lehti piti niiden puutteista huolimatta pohjaltaan demokraattisina.⁴

Monarkistien puolustustaistelu oli hyvin väsähtänyttä ja vaalitulos sen mukainen. Tosin on muistettava, että vaalitulos ei kuvasta sitä aktiivista ja passiivista kannatusta, joka monarkialla oli ollut vuoden 1918 syyskesän korkeasuhdanteensa aikana. Monarkistit eivät käyneet vuoden 1919 vaalitaisteluaan monarkismin puolesta, ja äänestys oli verrattavissa vedonlyöntiin nyrkkeilyottelussa, jossa tuomari oli jo laskenut kymmeneen.

Lopputulos oli yhtä kaikki murskaava:

SDP	80
Maalaisliitto	42 (peräti 16 lisää)
Kokoomuspuolue	28
Edistyspuolue	26
RKP	22
Kristillinen työväenpuolue	2

Vanhasuomalaisilla oli ollut yksinään 32 edustajaa vuoden 1917 vaaleissa, ja nuorsuomalaisesta voimanlisästä huolimatta vaaleissa tuli neljän paikan tappio. Lisäksi puolueen nuorsuomalaiset laskivat omikseen 11 paikkaa,⁵ joten vanhasuomalaisten osuudeksi jäi vain 17. Kuten Kaira-

---

3 KAI 17.1.1919, pk.

4 Ks.esim. SS 13.-14.1.1919, 3.-4.2.1919, 8.2.1919, 1.3.1919, pk:t.

5 Hultinin pvk 14.3.1919. Hultinin kok., VA Y 2232.

mo mainitsi, vuoden 1907 Suomalaisesta puolueesta ei ollut paljon jäljellä, sen sijaan oli saatu ”parhaina liittolaisina nielaista Teklat ja Te-pot!”⁶

Monarkistien määrää laski vielä sekin, että RKP:nkin ryhmään valittiin kolme tasavaltalaista. Vanhasuomalaisista jäi valitsematta eturivin nimiä, kuten Kyösti Haataja - ja Ingman.

Pääministerin jäämistä valitsematta voi pitää suuren luokan vaalisensaationa. Nähtävästi Ingman ei itsekään osannut sitä odottaa, eihän hän ollut käynyt mitään vaalikampanjaa turvatakseen paikkansa. Syitä putoamiselle oli kuitenkin paljon. Tärkein oli tietysti yleinen reaktio monarkismin konkurssia vastaan. Ingman sai kantaa siitä henkilökohtaisesti suuren osan. Kuninkaanhakumatka oli leimannut hänet monarkismin symboliksi, etenkin kun Svinhufvud ja Paasikivi olivat väistyneet.

Monarkismi ei voi kuitenkaan olla ainoa syy, sillä valtaosa monarkistijohtajista toki valittiin: Nevanlinna, Setälä, Hultin, Arajärvi, Hugo Suolahti, Paavo Virkkunen jne. Putoamiseen vaikutti myös se, ettei vuonna 1919 ollut syntynyt vaaliliittoja kuten vuonna 1917, eikä Ingmanin sijoittaminen vaalilistoille ollut paras mahdollinen. Vaaliteknisten seikkojen merkitys oli suuri, sillä Ingman jäi 3253,5 äänellään vain n. 850 ääntä puolueen vaalipiiriääniharavasta Ilmi Hallsténista ja vain n. 200 ääntä puolueen viimeisestä valitusta eli Setälästä, vaikka oli itse vasta kuudes. Hallstén koitui muutenkin Ingmanin kohtaloksi, sillä hän vei puolueen ensimmäisenä vahvana naisehdokkaana vaalipiirissä runsaasti kirkollisten naisten ääniä, jotka olivat ennen menneet Ingmanille. Kairamo luonnehtikin pilkallisesti Ingmanin pudottamista naisliikkeen aikaansaannokseksi.⁷

Paradoksaalisesti puolueen vanhasuomalaiset olivat myös kärsineet nuorsuomalaisten mukaantulosta. Näillä oli antaa puolueelle vahvoja, itsenäisyyspoliittisesti meritoituneita nimiä, jotka saivat vanhasuomalaistenkin oikeistolaisten ääniä, mutta eivät tuoneet samassa suhteessa nuorsuomalaisten joukkoja. Ingmaninkin tulosta verotti Setälän ja Edvard Hannulan mukanaolo ja läpimeno. Onkin luultavaa, että Ingman sai maksaa jonkin verran myös oikeistolaisesta reaktiosta hallituksensa Saksan- ja Venäjän-politiikan, välttelevän heimopolitiikkansa ja suomettarelaisen myöntövyysmenneisyytensä takia - saamatta ”korvausta” va-

---

6 Kairamo Gebhardille 17.3.1919. Gebhardin kok., k. V:6, VA.

7 SK 23.2.1919, pk ja vaaliliite, 8.3. ja 9.3.1919. Pori ja Satakunta; Kairamo Gebhardille 17.3.1919. Gebhardin kok., k. V:6, VA.

semmalta.

Suurin syy Ingmanin putoamiseen lieenee kuitenkin ollut hänen ja vaalipiirin yhä syventynyt vieraantuminen toisistaan. Ingman oli ollut jo vuosikymmenen valtakunnallinen ja valtiollinen pääkaupunkilaispoliitikko, jonka areenat ja intressit olivat Helsingissä, kaukana vaalipiiristä. Hänen äänimääränsä oli laskenut pitkin 1910-lukua, eikä hän tällä kertaa ollut muistuttanut olemassaolostaan edes artikkeleilla Satakunnan Kansassa, saati käynyt vaalipiirissä. Puolueen muut ehdokkaat olivat kierrelleet ja kirjoittaneet ahkerasti, etenkin näkyvästi esillä pidetty Hallstén. Voitaneen vielä olettaa, että Ingman menetti ääniä myös ”liian varmana” läpimenijänä pääministerin aseman vuoksi.

Sekä Suomen poliittisen ilmaston yleinen ilmapiiri, oikeiston sisäiset mielialat että paikalliset, vaalipiirikohtaiset tekijät olivat yhtäkaa toimineet Ingmania ja maltillista konservatismia vastaan.

Satakunnan Kokoomuspuolueen piirikokous lähetti Ingmanille valittelukirjeen, vakuutti putoamisen johtuneen sattumasta ja toivoi Ingmanin suostuvan tulevaisuudessakin ehdokkaakseen.⁸ Uusi Suomi luonnehti Ingmanin putoamista korvaamattomaksi tappioksi koko maalle; Ingman oli ”yksikamarimme tunnetusti ensimmäinen mies”. Myös vanha pääskyslehti Karjala pahoitteli Ingmanin ja Haatajan, ja kuten siinä vaiheessa luultiin, Setälän putoamista. Hufvudstadsbladet esitti monarkismiselityksen lisäksi, että Kokoomuksen ruotsalaisvastaiset piirit eivät olleet hyväksyneet Ingmanin ja Haatajan tekemiä myönnytyksiä kieliasiaa.⁹

Tasavaltalaiset juhlivat vaalivoittoa ja tulkitsivat sen kuvaavan maassa vallinnutta mielipidejakoa valtiomuotoasiasta. Ingmanin kohtalo oli riemukas piste i:n päälle voiton symboliksi ja monarkistien nöyryytykseksi. Poikkeuksena oli Helsingin Sanomat, joka valitti Ingmanin, Haatajan ja K.S. Laurilan kaltaisten kokoneiden ja kyvykkäiden miesten jäämistä valitsematta.¹⁰

Ingman kirjoitti maaliskuussa Wredelle tämän kiitettyä yhteistyöstä. Ingman katsoi itselleen kuuluvan kiittää, Wredenhän oli yhteistyön lisäksi tukenut henkilökohtaisiakin hyökkäyksiä vastaan. Putoamisestaan jo tietoisena Ingman arveli palaavansa professuurinsa. ”Kunpa vain maan kohtalot muodostuisivat niin, että saisi työrauhaa ja iloa.”¹¹

---

8 Piirikokous Ingmanille 2.4.1919. Ingmanin kok., VA Y 2347.

9 Karjala ja Hbl 12.3.1919, pk:t; US 15.3.1919, pk.

10 HS 14.3.1919, pk.

11 Ingman Wredelle 12.3.1919. Wredes brevsaml., k. 3, ÅAB.

Reaktio oli levollisempi kuin Setälällä, joka omien sanojensa mukaan tunsii ”oikein fyysillistä ja psyykillistä tuskaa ajatellessaan seuraavia valtiopäiviä”. Hän pelkäsi Edistyspuolueen, Maalaisliiton ja SDP:n ryhtyvän yhteistyöhön, mikä johtaisi vuoden 1917 mallisiin seurauksiin¹². Mutta sisimmissään tuskin Ingmankaan oli niin levollinen kuin Wredelle kirjoitti, vaikka sanat saattavatkin kuvata oikein mielialaa pitkän ja kuluttavan kriisikauden jälkeen. Putoaminen eduskunnasta pääministerinä oli toki kova poliittinen takaisku, ja samalla Ingman menetti tärkeimmät fooruminsa: eduskunnan, delegaation, pian hallituksenkin, eikä hänellä ollut puolueessakaan virallista asemaa. Putoaminen eduskunnasta oli tässä mielessä todellinen katastrofi.

Hallitus eroaa - virallisten asemien menetys

Vaalien jälkeen hallituksen eroaminen oli vain ajan kysymys, olihan se muodostettukin vain tekemään välttämättömät muutokset, kunnes maassa olisi täysilukuinen eduskunta.

Kokoomuspuolueessa eläteltiin vielä toivoa porvarillisesta koalitiollahituksesta. Uusi Aura oli aluksi valmis hyväksymään jopa SDP:nkin tulon mukaan. Vain Karjala kehotti jäämään suoraan oppositioon.¹³ Vastustajista Ståhlberg ja Erkko olivat porvarillisen koalitiollahituksen kannalla, mutta yleensä keskustassa pidettiin sitä epäsuotavana vaihtoehtona. Esimerkiksi Georg Schaumanin mukaan Ingmanin tai Tulenheimon tulo uuteen hallitukseen merkitsisi, että tasavaltalaisten koko taistelu olisi ollut ”narrinpeliä”. Vasemmistokoalitioon oli enemmän valmiutta.¹⁴

Hallitus pohti eroaan 20. maaliskuuta, ja Ingman tiedusteli, oliko eronpyyntö annettava heti vai valtiopäivien kokoonnuttua. Ehrnrooth ja Tulenheimo halusivat esittää eronpyynnön heti, eikä Ingmankaan halunnut pitkää ”kuolinkamppailua”. Hallitus päätti esittää yksityisen ilmoituksen Mannerheimille, jotta tämä saisi aikaa miettiä Ingmanille seuraajaa ja eron sopivaa ajankohtaa.¹⁵

12 Setälä Söderhjelmille 28.3.1919. Söderhjelmmin kirjekok., HYK.

13 Ks.esim. US 15.3. ja 28.3.1919, pk:t; II 5.4. ja 10.4.1919, pk:t; AI 29.3. ja 10.4.1919, pk:t; UA 25.3.1919, 1.4.1919, 5.4.1919, pk:t; Karjala 1.4. ja 9.4.1919, pk:t; Vaasa 1.4.1919, pk.

14 Erkko 10.3. ja Schauman 17.3.1919 Alkiolle. Alkion kok., PR 107, VA; Westman UD:lle 10.3.1919. UD:s arkiv, Vol. 108, RA; Holsti Erkolle 10.3. 1919. Holstin kok., k. 1, VA; Erkko Holstille 24.3.1919. Holstin kok., k. 2, VA; Mylly 1989, 76-79.

15 Castrénin muistiinpanot 20.3.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; Ingmanin muistiinpanot 20.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2440.

Hallituksen tasavaltalaiset ministerit kiirehtivät eroilmoitusta kaikkein vähiten. Todennäköisesti he halusivat korostaa eduskunnan roolia ja estää "valtionhoitajan hallituksen" muodostumisen ennen eduskunnan kokoontumista. Ingmanin intressi oli päinvastainen. Hallitus hyväksyi erokirjansa muodon 31. maaliskuuta ja perusteli eroaan sillä, että vaalit oli pidetty.¹⁶

Mannerheim tavoitteli porvarillista koalitionhallitusta ja pyysi pääministeriksi Ståhlbergiä, joka kuitenkin kieltäytyi. Seuraavaksi ajateltiin Lundsonia. Keskusta esitti kuitenkin omana ehdokkaanaan Mikael Soinisen, joka laati valmiin, erittäin edistyspuolue-painotteisen listan. Mannerheim piti Soinista kuitenkin liian heikkona ja hänen listaansa sekä ulko- että sisäpoliittisesti epäsuotavana. Hänen muistelmistaan käy myös verhotusti ilmi, ettei hän pitänyt tällaisesta fait accompli-politiikan yrityksestä. Hän antoikin hallituksen muodostamisen eroavan hallituksen valtiovarainministerille Kaarlo Castrénille, joka edusti entisenä monarkistina Edistyspuolueen oikeaa laitaa.¹⁷

Castrén yritti saada keskustahallitukseensa sekä SDP:ta että eduskuntaryhmistä riippumattomia oikeistolaisia. Viimeksi mainittu pyrkimys onnistui sikäli, että RKP tuli mukaan saatuaan lupauksia myönnytyksistä kieli- ja hallitusmuotoasioissa. RKP vaati aluksi Kokoomuspuolueenkin ottamista mukaan, ja Maalaisliitto olisi taipunut lopulta siihen, mutta Edistyspuolue piti sitä mahdottomana.¹⁸ Kokoomuslaisia ei neuvotteluihin pyydetty, ja etenäkään Ingmanilla ei ollut vaikutusta hallitusneuvotteluihin - paitsi torjuttavana mörkönä. Ingman lausuiakin Ehrnroothille puolueensa olleen niin monta kertaa mukana "pelastamassa" maata, että se saattoi tällä kertaa jäädä ulkopuolelle.¹⁹

Castrénin hallitus nimitettiin 17. huhtikuuta Ingmanin hallituksen saatua eronsa samana päivänä. Edistyspuolue sai 6, Maalaisliitto 4 ja RKP 4 ministeriä, joskin yleisesti pidettiin epäselvänä, olivatko RKP:n ministerit poliittisia vai ammattiministereitä. Ainakin tässä vaiheessa he olivat RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjojen mukaan hallituksessa puolueensa edustajina. Puolueettomia olivat Walden ja sisäministeri Voss-Schra-

---

16 Ingmanin muistiinpanot 31.3.1919. Ingmanin kok., VA Y 2440.

17 Mannerheim Enckellille 15.4.1919. Mannerheimin kok., k. 911, VA; Alanen 1976, 543; Blomstedt 1969, 372,374; Hokkanen 1986, 316,322; Jägerskiöld 1969, 130-132; Mannerheim 1951, 416; Tanner 1948, 473-476; Voipio 1944, 529-532.

18 Castrénin muistiinpanot 10.-11.4.1919. Kaarlo Castrénin kok., k. 7, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 13.-15.4. 1919, SCA; Sihvon pvk 10.4.1919. Sihvon kok., PK 1039, k. 8, SA; Jägerskiöld 1969,133-143.

19 Virkkusen pvk 10.4.1919, 207,208. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Jägerskiöld 1969, 145.

der. Ministereistä peräti 7 oli ollut Ingmanin hallituksessa. Hallitus oli vähemmistöhallitus RKP mukaan laskettunakin.²⁰

Läheskään kaikki lehdet eivät vaivautuneet hyvästelemään vanhaa hallitusta, omankin puolueen johtavista lehdistä vain Uusi Suomi ja Uusi Aura. Nämä ja Hufvudstadsbladet korostivat Ingmanin hallituksen suuria saavutuksia sekä ministerien suurta asiantuntemusta ja kyvykkyyttä, joiden puolesta hallitus olisi voinut jäädä paikalleen.²¹ Vastustajista muisti eroavaa hallitusta vain vasemmisto, eikä silläkään ollut uutta sanottavaa.²² Jättäessään paikkansa Ingmanin hallitus sai eri leireiltä osakseen samat mielipiteet kuin oli saanut valtaan tullessaankin.

Suurelta osin tämä koski ulkovaltojakin. Mm. Englannin lähetystöstä raportoitiin Lontooseen Castrénin hallituksesta huomattavasti positiivisemmin kuin Ingmanin hallituksesta, ja tiedustelupäällikkö Simpsonin mukaan yksikään aiempi Suomen hallitus ei ollut ollut yhtä riippumaton Saksasta ja yhtä demokraattinen kuin Castrénin hallitus. Simpson olisi halunnut jopa jonkinlaista julistusta vasemmiston ja keskustan yhteistyön tukemiseksi vanhasuomalaisen, ruotsalaisten ja Mannerheimin mahdollista vallankaappausta vastaan. Foreign Officen korkeammat virkamiehet torjuivat tämän hankkeen - mutta oireellista oli, että Mannerheimin gloria oli selvästi väljähtymässä Lontoon suunnassa.²³

Saksan lähetystöstä lähti puolestaan Berliiniin paljon masentuneempi sanoma jo vaalitulosten selvittyä: Maalaisliitto voisi päätyä yhteistyöhön SDP:n kanssa, ja jos eduskunnasta tulisi kovin radikaali, voisi edessä olla uusi sisällissota, sillä ”ruotsalainen Pohjois-Suomi” ei alistuisi sosialistisen hallituksen alle. Kun Castrénin hallitus oli nimitetty, se oli von Brückerin mielestä vailla kykyä, ei pystyisi paljonkaan eikä pysyisi kauan pystyssä. Erityisen negatiivinen oli tietenkin kuva hallituksen johtavasta anglofiilistä, ulkoministeri Holstista.²⁴

* * *

Ingman ja hänen hallituksensa eivät olleet saavuttaneet läheskään kaikkia tavoitteitaan. Tärkein eli Englannin ja Yhdysvaltain tunnustus oli

---

20 RKP:n eduskuntaryhmän ptk 24.4.1919, SCA.

21 Hbl 23.3.1919, pk; UA 17.4.1919, pk; US 20.4.1919, pk.

22 SS 19.4.1919, pk.

23 Simpson FO:lle 22.4.1919. FO 371 3740, Englanti 5, VA; Sundbäck 1988, 113, 115, 120, 124.

24 von Brücker AA:lle 11.3.1919. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.21, L 263/ L083199- L083200, VA; Ibid. 21.4. ja 28.4. 1919. Ibid., Bd.22, L 263/ L083265-7, VA.

kuitenkin lykkääntynyt pääasiassa sellaisista syistä, joihin hallitus ei voinut vaikuttaa. Ingman oli soveltanut lännenpolitiikassaan vanhan Venäjän-politiikan reseptiä ja kerännyt idealistien ja saksalaismielisten vihoja, mutta vuonna 1919 myöntövyyspolitiikalla oli kuitenkin ollut paremmat tulokset kuin sortokausina. Sisäpoliittisesti uusi myöntövyyspolitiikka päättyi kuitenkin samoin kuin vanhakin: paitsioon.

Ingmanin pitkän linjan tavoitteen, porvarillisen koalition kannalta tulevaisuus näyttikin erittäin huonolta, ja hän sai olla henkilökohtaisesti sekä monarkismin että porvarillisen "sortopolitiikan" ruumiillistumana niin keskustan kuin vasemmiston silmissä. Mannerheim sai osakseen samaa julkista kriittisyyttä vasta hallitusvaihdoksen aikoihin.

17. huhtikuuta 1919 alkaen Ingman oli tilanteessa, jollaista saa hakea suurlakkoa edeltäneeltä kaudelta: ilman asemaa eduskunnassa, puolueessa tai hallituksessa. Hän oli "vain" se, mitä arvonimeäkin hänestä käytettiin, eli professori. Unohtamatta tämänkään aseman suomia mahdollisuuksia vaikuttaa toisiin akateemisiin poliittikkoihin on Ingmanin asemaa pidettävä miltei poliittista kuolemaa enteilevänä. Puolueen johtomiehet eivät yleensäkään pudonneet eduskunnasta; putoaminen pääministerinä oli jotain sensaatiomaista ja arvovaltaa heikentävää.

Näytti siltä, että Ingman oli liittymässä Danielson-Kalmarin, Paasikiven ja Rantakarin tavoin syrjään siirtyneiden/siirrettyjen vanhojen suomettarelaiten joukkoon - vielä paljon selvemmin kuin vuosina 1915-1916. Vanhasta sisäpiiristä oli päivänpolitiikassa enää Nevanlinna, ja olot tuntuivat liiankin pelottavan tutuilta vuotta 1917 muistellen. Kaikki ne meritokratia-, "pätevyys"- ja konservatiiviset näkökulmat, joita Ingman ja hänen vanhat toverinsa olivat ajaneet ja joiden tulevaisuus oli tuntunut kerrankin lupaavalta keväällä 1918, olivat huonossa huudossa massademokratian murtautuessa valta-asemaan.

Tämän lisäksi edes oma puolue ei ollut yhtä helposti ohjailtavissa kuin ennen. Suomettarelaisuuden poliittiselle ajattelumallille ei ollut nousemassa perillisiä edes oikeiston piirissä, vaan tulevaisuus kuului vuosien 1917-1918 miehille. Näiden maailmankuvalla ja temperamentilla ei ollut paljonkaan yhteistä suomettarelaisen maltillisuuden ja soviteluvalmiuden kanssa, mutta pääskysten jyrkkyyden ja idealismin kanssa sitäkin enemmän. Uusi sukupolvi ei tosin ollut vielä nousemassa puolueen johtoon, mutta pääskysten asema oli vahva, ja uusi sukupolvi oli heidän "luonnollinen liittolaisensa". Suurlakkosukupolvi oli vähitellen väistymässä vapaussotasukupolven tieltä.

9. Mannerheimista Ståhlbergiin - luottomiehestä oppositioon (huhtikuu 1919 - maaliskuu 1920)

9.1. "Pietarin hiilivalkealla" - oikeistosuuntausten tienhaarassa

Muodollisesti politiikan kommentoijaksi alennettuna

Ingmanin tutkimisen käytännön ongelmat muuttuvat radikaalisti hänen hallituksensa kaatumisen jälkeen. Lähteiden "lihavat vuodet" päättyvät, kun Ingmanilla ei enää ollut virallisia asemia. Enää ei löydy kannanottoja valtiopäivien tai valtioneuvoston pöytäkirjoista, eduskunnan valio-kunnista tai delegaation kokouksista. Viimeksi mainitun poliittinen merkitys näyttää tosin muutenkin romahtaneen. Aiemmin delegaatio oli ollut nimenomaan porvarillinen yhteistyöelin sosiaalidemokraatteja vastaan. Uusi SDP kykeni kuitenkin yhteistyöhön keskustan kanssa, jonka julkisessa propagandassa monarkismista oli tullut suurempi peikko kuin maltillistuneesta sosiaalidemokratiasta.

Ainoa runsaana pysyvä ja määrällisesti kasvavakin lähderyhmä Ingmanin osalta on Uuden Suomen kirjoitukset. Useimmissa lehden poliittisissa linjanvedoissa hänen kynänjälkensä oli vahvempi kuin päätoimitajan, etenkin kun A.H. Virkkunen oli eroamassa ja suuri osa vuodesta 1919 kului seuraajan hankkimiseen. Syyskuussa paikalle valittiin Ne-

vanlinna,¹ mikä ei ainakaan vähentänyt Ingmanin mahdollisuuksia luoda lehden linjaa.

Suomettarelaiten vastustajilla oli ollut toinen ehdokas, eikä Nevanlinna ollut luottanut täysin Arajärvenkään tukeen.² Pää-äänenkannattajan vanhasuomalaisen toimituksen ja pääskysten dominoiman hallintokunnan ristiriita jäi sisäänrakennetuksi aikapommiksi samaan tapaan kuin puolueessa.

Lehtikirjoitukset eivät kuitenkaan olleet ennenkään vastanneet täysin Ingmanin kulissien takaista politiikkaa, ja vuonna 1919 hänen puoluelehti- ja kabinettiroolinsa poikkesivat entistäkin selvemmin toisistaan. Tämän vuoksi pyritään edelleen, mikäli mahdollista, välttämään Ingmanin linjan rekonstruoinnista pelkästään lehtikirjoitusten pohjalta.

Ingman palasi myös käytännöllisen teologian professuuriinsa Helsingin Yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Professuuri oli kuitenkin sivu-ura; Ingman ei julkaissut yhtään teologista teosta vuoden 1916 jälkeen.³

Ingman puuttui Uudessa Suomessa jonkin verran yliopiston kielikysymykseen. Poliittisluontoisimmat näistä kirjoituksista liittyivät oman hallituksen perinnöksi jääneeseen kielikiistaan. Niitä ruotsinkielisten vaatimuksia, jotka menivät yli hänen ja Paasikiven hallitusten esitysten, hän ei hyväksynyt.⁴ Kevään jälkeen hän harvoin palasi kieliasiaan. RKP kuului yhä niihin voimiin, joiden kimppuun hän ei käynyt ilman provosointia.

Kokoomuspuolueen sisäisessä kielipoliittisessa mittakaavassa Ingman lukeutui yhä maltillisiin. Puoluejohto, etenkin Setälä, ei ollut yhtä kompromissihakuinen. Kun ryhmä käsitteli hallitusmuotoasiaa,

”lausuttiin toivomus, että siihen ei otettaisi sanoja: Suomi ja ruotsi ovat tasavallan kansalliskielet sekä että se laadittaisiin sellaiseen muotoon, että yksikielisyysjärjestelmä voitaisiin toteuttaa”.

Paavo Virkkunen harmittelikin päiväkirjalleen Setälän ynseyttä ruotsinkielisiä kohtaan.⁵ Kokoomuslehistökin oli selvästi lähestynyt keskusta-

1 Oy Uuden Suomen johtokunnan ptk 26.3. ja 11.9.1919, US.

2 Nevanlinna Ingmanille 2.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457.

3 Ingmanista professorina ks. Pyrhönen 1968, 13-72.

4 US 11.5. ja 18.5.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C8, VA.

5 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 14.5.1919, PTA; Virkkusen pvk 10.5.1919, 215. Virkkusen kok., k. 57, HYK. - Tämä Virkkusen ja Setälän välinen kielipoliittinen asetelma on sikäli kiinnostava, että 1920-luvulla se kääntyi täysin päinvastaiseksi.

lehtiä ruotsalaisvastaisuudessa.

Hallitusaikansa perinnöksi jättämistä ulkopoliittisista kysymyksistä Ingman pysyi edelleen sangen passiivisena Itä-Karjala-asiaassa. Uudessa Suomessa hän puuttui siihen vain kerran oma-aloisesti.⁶ Hän ei käsitellyt kirjoituksissaan myöskään kansainvälistä politiikkaa, Entente-valtioita tai Saksaa muuten kuin Suomen politiikan, lähinnä Pietari- ja Ahvenanmaa-kysymysten yhteydessä, vaikka hän oli ulkopoliitikasta hyvin informoitu ja sai vielä syksyllä samoja raportteja luettavakseen kuin Mannerheim.⁷ Hän oli edelleen ennen kaikkea sisäpolitiikko.

Ingman oli lisäksi edelleen ”kylmä” Saksan suhteen. Hän ja Paasikivi mm. jättivät allekirjoittamatta vetoomuksen oikeudenkäyntejä vastaan, joita voittajavallat suunnittelivat Saksan ”sotarikollisia” vastaan ja joita Suomen poliittisissa piireissä ei lainkaan hyväksytty. Sen sijaan Kokoomuspuolueen puheenjohtaja Hugo Suolahti kuului vastalauseadressin organisoijiin.⁸

Ainoa suurvalta, jota Ingman ylisti Uudessa Suomessa, oli Yhdysvallat, ja sitäkin osoittaakseen Suomen hallitukselle ja työväestölle mallia oikeasta politiikasta kommunisteja vastaan.⁹

Ingmanin poliittiset kirjoitukset suuntautuivat lähes aina vasemmistoa vastaan, ja sävel oli entinen: SDP ei katunut kapinaan nousua lainkaan, ja keskusta teki pahan virheen kuvitellessaan, että sisäinen kuilu kaven-tuisi lepyttelyllä.¹⁰

Joutuminen syrjään valtakunnan johtopaikoilta ei näytä vaikuttaneen Ingmanin poliittiseen linjaan. Hänen päätoiminen professori- ja journalistiaikansa ei venynytään pitkäaikaiseksi, vaan maan korkein johto veti hänet taas esiin.

Mannerheimin ja tasavaltalaisten välissä

Kevät 1919 oli ollut vanhoille monarkisteille hyvin epäedullista aikaa, eikä asetelma ainakaan parantunut eduskuntavaalien jälkeen. Se uhkaku-

---

6 US 6.5.1919, pk. Ingmanin kok., k. C7, VA.

7 Ulkopoliittisia katsauksia 20.9.1919, 15.10.1919, 14.1.1920. Ingmanin kok., VA Y 2457; Jägerskiöld 1969, 315.

8 Erichin pvk 9.1.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Arvoisa kansalainen, 28.12.1919. Eino Suolahden kok., k. 12, VA.

9 US 8.1.1920, pk. Ingmanin kok., k. C8, VA.

10 US 29.4.1919. Välikysymys ja välikysyjät, 30.4.1919. Oikeistososialistit - käenmunia, 4.5.1919, 25.5.1919, 4.6.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C8, VA.

va, jonka toistumista konservatiivit pelkäsivät, jota he koettivat torjua ja jonka vaaraa oli heidän taktisessa intressissään korostaa, oli vuoden 1917 "toistuminen". Vasemmiston ja keskustan voima koettiin nousevana hyökyaaltona. Sitä vastassa oli vain yksi luja aallonmurtaja, ja sitä oli puolustettava: Mannerheim.

Pulmana oli kuitenkin tietoisuus, että tämäkään aallonmurtaja ei kykenisi kestäämään mitä tahansa. Toinen ongelma oli, että aallonmurtaja oli omalta osaltaan valmis mittaamaan haastajien voimat katkeraan loppuun asti, Kokoomuspuolue ei. Vanhasuomalaisen konservatismin mukaan oli kuitenkin parempi sopeutua pysyttelemään pinnalla aallon iskinessä kohdalle kuin rakentaa hätäratkaisuksi sellaista väliaikaista patoa, joka vain kasasi paineita väistämättömään tulvaräjähdykseen.

Kokoomuspuolueen vakaumuksellisimmatkin vanhat monarkistit tajuusivat kevään 1919 tilanteessa, mikä oli enin, mihin voitiin pyrkiä: tasavalta, jossa olisi mahdollisimman paljon niitä "yhteiskuntaa säilyttäviä" piirteitä, joiden vuoksi monarkiaa oli ajettu. Ainoa idealistinen ilmeisten mahdottomuuksien ajaja puoluejohdon lähituntumassa oli professori Teodor Homén. Tämä teki yhdessä toisen rigoristisesti konservatiivisen individualistin, Ernst Estlanderin kanssa eduskunnalle esityksen intressiedustuksestakin, vaikka jopa toiset pääskysyet varoittivat antamasta sellaista propaganda-asetta vastustajien käsiin.¹¹

Tasavaltalainen hallitusmuoto sisälsikin ensimmäisen valinnan patoamisen ja kellumaan opettelemisen välillä. Ingman oli aluksi sivussa kuumimmista hallitusmuotokiistoista. Hän pohti kysymystä kompromissihenkeksi Uudessa Suomessa signeeraamattomassa artikkelissa huhtikuun lopulla: Monarkistit voisivat äärimmäisenä myönnötyksenä kannattaa keskustan hallitusmuotoesitystä. He eivät ylittäisi "ammottavaa kuilua" sosiaalidemokraattien ajamaan eduskunnan yksinvaltaan. Eihän pääasiana ollut saada mikä tahansa uusi, vaan vanhaa parempi hallitusmuoto.¹²

Ingmanin näkökulmasta suurin vaara oli luokkapuolueiden asettuminen taas eduskunnan ylivallan kannalle. Presidentin valtaoikeuksien varjelu tuntui ainoalta keinolta varjella "kokonaisuuden" etuja "yksipuolisuuksia" vastaan. Mahdollisuudet "yhteiskunnan säilyttämiseen" olisivat sitä paremmat, jos laajoja valtaoikeuksia käyttävänä presidenttinä olisi Mannerheim.

---

11 Hultinin pvk 28.3. ja 24.4.1919. Hultinin kok., VA Y 2233.

12 US 30.4.1919. Hallitusmuotoasia. Ingmanin kok., k. C8, VA.

Castrénin hallituksen hallitusmuotoesitys seurasi pääosiltaan vuoden 1918 tasavaltalaisten ohjelmaa. Näin ollen se takasi presidentillekin melkoisesti valtaa - lakien vahvistamisen suspensiivisine veto-oikeuksineen, eduskunnan hajotusoikeuden ja uusien vaalien määräämisen jne. Presidentin valitsisivat erikseen valittavat valitsijamiehet, ei eduskunta. Tasavaltalais-demokraattisesta painotuksestaan huolimatta esitys oli toki kaukana vuoden 1917 valtalain monistisesta eduskuntahegemoniasta, ja "stählbergiläisyyden" vallanjakodualismin kädenjälki oli vahvempi kuin maalaisliittolaisen eduskuntavaltaisen dualismin.¹³ Oikeisto ei varsinaisesti olettanutkaan kykenevänsä saamaan presidentille enempää valtaa, kuin mitä hallituksen esitys lupasi.

Kokoomuspuolueen ja Mannerheimin silmissä hallitusmuotoesitys lähti kuitenkin väärielle urille perustuslakivaliokunnassa. Valiokunta siirsi presidentinvaalin eduskunnalle, jonka ylivaltaa korostettiin vielä vaaramalla sille mahdollisuus erottaa presidentti "suurella enemmistöllä", jos oikeuskansleri ja valtioneuvosto katsoivat hänen syyllistyneen valtio- tai maanpetokseen. Käytännössä triviaalimpia, mutta symbolisesti oikeiston mielestä "ultrademokraattisen" ennakkoluuloisia olivat valiokunnan lisäämät kiellot antaa uusia tai edes käyttää vanhoja aatelistarvoja, arvonimiä tai ritarimerkkejä. Lisäksi valiokunta poisti maininnan evankelis-luterilaisesta kirkosta kansan yleisenä kirkkona. Jopa Helsingin Sanomat piti mietintöä liian radikaalina, erityisesti presidentinvaalikohtaan osalta.¹⁴

Kokoomuspuolueen ryhmä ja lisätty valtuuskunta katsoivatkin, että jo presidentinvaalikohta riitti syyksi lykätä esitys yli vaalien; tähän Kokoomuspuolueen ja RKP:n voimat nimittäin yhdessä riittäisivät. Ryhmä vaati "lujasti" suoraa presidentinvaalia. Muita tärkeitä kohtia olivat presidentin erottamisasia ja veto-oikeus, jonka murtamiseksi perustuslaki- ja maanpuolustusasioissa pitäisi vaatia vaalien jälkeisessä eduskunnassa 2/3:n enemmistöä.¹⁵ Ingman ei ollut puolue-elinten jäsen, joten hänen kantansa ei käy ilmi näistä neuvotteluista.

Perinteisesti vielä oikeistolaisempaa ja konservatiivisempaa RKP:ta tulevan tasavallan muodot arveluttivat vielä enemmän. Puolue olikin jo touko-kesäkuun vaihteessa vetänyt tukensa hallitukselta. RKP:ssakaan

---

13 VP 1919, ak I, perustuslakivaliokunnan mietintö 2; ks. myös Mylly 1989, 81-85; Lindman 1968, 375,376,379-385.

14 Lindman 1968, 388-396; HS 24.5. ja 27.5.1919, pk:t..

15 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 14.5.1919 ja lisätyn valtuuskunnan ptk 21.5.1919, PTA.

Kuva 38: Voitonparaati 16.5.1919. Jo oppositioon joutunut Ingman eturivissä hieman sotilashenkilöistä oikealla. Oppositioasema ei kuitenkaan merkinnyt vaikutusvallan lakkaamista kokonaan, vaan Ingman oli edelleen Mannerheimin epävirallisena poliittisena konsulttina. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

ei uskottu monarkian mahdollisuuksiin, mutta kuten Hj. Procopé asian ilmaisi, toivottiin saavutettavan jotakin, ”joka estää meitä saamasta tätä tasavaltaa; siinä asiassa voi muutama kuukausi auttaa”. RKP:n piirissä ei myöskään oltu yhtä pessimistisiä kuin Kokoomuspuolueessa uusien vaalien suhteen, jotka olisivat todennäköinen seuraus hallitusmuotoesityksen lykkäämisestä yli vaalien. Kokoomuspuolueessa uskottiin vaalien muuttavan eduskunnan entistä punaisemmaksi.¹⁶ Tämä oli sama pel-

16 Estlanderin muistiinpanot 23.5.1919. Estlanders saml., k. 2, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 28.5.1919, SCA.

ko kuin vuonna 1917: kansa ei tajuaisi omaa etuaan.

Kokoomuspuolueen vaikutusmahdollisuudet kasvoivat touko-kesäkuun vaihteessa, sillä keskusta tiesi tarvitsevansa sen tuen taatakseen hallitusmuotoesityksen kiireellisen käsittelyn. Kun Setälä oli aiemmin valittanut, ettei perustuslakivaliokunnan enemmistö neuvottellut lainkaan vähemmistön kanssa, keskusta alkoi nyt hakea neuvotteluja. Virkkunen tapasi Kallion, joka puhui suomalaisen koalition puolesta:

”Puhui Tulenheimosta ja Nevanlinnasta ikäänkuin selvänä, että heidän aikansa jo tulee. Puuttui vain Ingmaniin vetoaminen. —nyt meitä tarvitaan ja puhutaan ystävällisesti. — Meidän asemamme on sekä hallitusmuotoon että hallituksen täydentämiseen nähden varsin luja.”¹⁷

Suuri valiokunta siirsi presidentinvaalin taas erikseen valittaville valitsijamiehille ja kielsi vain uudet aatelisarvot ja ritarimerkit. Jäljellä oli kuitenkin presidentin erottamisoikeus 4/5:n enemmistöllä sekä presidentin veto-oikeuden murtaminen pelkällä yksinkertaisella enemmistöllä myös perustuslaki- ja maanpuolustusasioissa. Mainintaa evankelis-luterilaisesta kirkosta ei palautettu, ja Kokoomuspuolue olisi lisäksi halunnut kieltää kansanedustajia asettumasta ehdolle valitsijamiesvaaleissa. Saatuihin myönnytyksiin lieenee vaikuttanut Setälän ehdotus, että eduskunta valitsisi ensimmäisen presidentin.¹⁸

Myönnytykset hajottivat Kokoomuspuoluetta sisäisesti, sillä osa halusi myöntää, osa kieltää kiireellisyyden, ja suurin osa oli epävarmoja. Puolueen lehdet olivat enimmäkseen kiireellisyyttä vastaan.¹⁹ Taipumattomat uskoivat, että jatkuva pysyminen lujana toisi uusia myönnytyksiä, ja heitä vahvistivat aluksi Mannerheimin vaikutus sekä itärajalla sattuneet kahakat. Martti AHTI johtaa väitöskirjassaan kahakoiden alkuperän Mannerheimiin ja arvioi, että oikeiston jarrutus hallitusmuotoasiassa oli ”ilmeisessä” yhteydessä valtionhoitajan ”sotapolitiikkaan” ja että oikeistolla oli jarrutuksensa yhteydessä hyvin pitkälle meneviä tavoitteita.²⁰ Arvio osuu pahasti harhaan, mutta tämän osoittaminen vaatii lähtemistä hiukan kauempaa kuin hallitusmuodon käsittelyn kriittisistä päivistä eduskunnassa.

17 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 14.5. ja 28.5.1919, PTA; Virkkusen pvk 28.5.1919, 217-219. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

18 VP 1919, ak I, suuren valiokunnan mietinnöt 12 ja 12a; Lindman 1968, 405-408; Virkkusen pvk 28.5.1919, 217-219. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

19 Virkkusen pvk 3.6. ja 4.6.1919, 219-221. Virkkusen kok., k. 57, HYK; AI 8.6.1919, pk; II 3.6.1919, pk; UA ja US 6.6.1919, pk:t.

20 Ahti 1987, 147-161, 166-169.

Kokoomusjohtajat tunsivat hyvin Mannerheimin vastenmielisyyden hallitusmuotoesitystä kohtaan, sillä valtionhoitaja kutsutti heitä puheilleen, enteili ulkopoliittisia muutoksia lähitulevaisuudessa ja sotaa parin vuoden kuluessa sekä kehotti vastustamaan kiireellisyyttä. Tästä oli selvästi luettavissa valtionhoitajan halu Pietarin-operaation toteuttamiseen. Mannerheim ehdotti mm. Paavo Virkkuselle, että koko eduskunta, myös Kokoomuspuolue, hyväksyisi hallitusmuodon. Hän jättäisi sen vahvistamatta, hajottaisi eduskunnan, eroaisi ja julkaisisi manifestin, jossa selittäisi eronneensa siksi, että katsoi hallitusmuodon koituvan maalle onnettomuudeksi vallinneissa oloissa.

Puoluejohto ei kuitenkaan ollut kritiikitön eikä manipuloitavissa, ja lähteet osoittavat, ettei Pietarin-retki miellyttänyt ajatuksenaan. Edes Mannerheimin uhkaukset kieltäytyä presidenttiehdokkuudesta eivät vaikuttaneet kaikkiin. Vasemman siiven äänitorvi Arajärvi ei pitänyt edes hallitusmuotoa sinänsä, saati kiireellisyyttä, vaarallisena. Taipumalla säilytettäisiin Mannerheimin maan johdossa syksyyn asti; kiireellisyyttä vastustivat ne, jotka eivät antaneet arvoa eduskunnalle, Arajärvi perusteli.²¹

Ingman oli valtionhoitajan luona 12. kesäkuuta. Mannerheim ilmoitti hänellekin, ettei ottaisi missään tapauksessa presidenttiehdokkuutta vastaan, jos eduskunta hyväksyisi hallitusmuodon, ja hän esitti Ingmanille saman suunnitelman kuin Virkkuselle. Ingman oli eri mieltä:

”Vastustin jyrkästi tätä menettelyä. Saisimme vain huonomman eduskunnan ja do [=huonomman, VYV] H.M:n.”

Jos Mannerheim ei halunnut vahvistaa hallitusmuotoa, hänen tulisi erota ennen kuin se annettaisiin vahvistettavaksi, Ingman tulkitsi. Mannerheim kuitenkin katsoi, että tällöin ei olisi mahdollista saattaa asiaa maan harkittavaksi. Ingman tapasi illalla Nevanlinnan ja tuli tämän kanssa siihen tulokseen, että hallitusmuoto olisi hyväksyttävä sillä edellytyksellä, että Mannerheim asettuisi presidenttiehdokkaaksi.

”Mutta kun hän ei sitä tee, on pakko kieltää H.M:n kiireellisyys, koskapa nykyoloissa on mahdotonta jättää maa ilman M:n johtoa.”²²

Tästä merkinnästä huolimatta Ingmanilla on toinenkin muistio kesäkuun 12. päivältä, ja se oli jälleen malliesimerkki suomettarelaisuuden kyvyys-

---

21 Setälän muistiinpanot 10.-11.6.1919. Setälän kok., k. 45, VA; Virkkusen pvk 11.6.1919, 223-225. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Virkkunen Paavo 1954, 37-40.

22 Ingmanin muistiinpanot 12.6.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456.

tä nähdä kaikki epämieluisat vaihtoehdot ilman katteetonta optimismia. Aluksi hän totesi, kuinka vastenmielistä olisi olla kieltämässä kiireellisyttä suomalaisena puolueena. Jos kiireellisyys kiellettäisiin, Mannerheimilta vaadittaisiin uusia vaaleja, ja jos hän ei suostuisi, seuraisi kiista hänen valtaoikeuksistaan ja sekasorto. Jos hän suostuisi, vaalitulos ei olisi ainakaan parempi kuin keväällä. ”Tämä menettely liittää keskustan ja vasemmiston lujasti yhteen.”

Mikäli taas eduskunta hyväksyisi kiireellisuuden ja itse hallitusmuodon eikä Mannerheim vahvistaisi sitä, olisi kaksi mahdollisuutta. Joko hallitus eroaisi ja seuraisi vaalit ja entistä huonompi eduskunta. Tai menetettäisiin valtionhoitaja, seuraisi vaalit eikä ainakaan parempi eduskunta tai hallitusmuoto; korkeimman vallan haltijasta vallitsisi epäselvyys, sosialistit hyötyisivät. Ainoa mahdollisuus oli siis hyväksyä ja vahvistaa hallitusmuoto. Tämä voisi mahdollistaa yhtymisen oikealla. Vaikeutena olisi presidenttiehdokkaan löytäminen, jos Mannerheim ei ryhtyisi sellaiseksi. ”*Joka tapauksessa tämä on ainoa järjellinen menettely.*”²³ Huomionarvoista on, että tässä muistiossa Ingmanin pitkän linjan tavoite, porvarillinen yhteistyö, oli ajanut Mannerheimin säilyttämisensä ohi.

Kokoomusryhmän maltillinen oppositio Arajärven johdolla voitti samaan aikaan alaa. Arajärvi yltyi paheksumaan, että Mannerheim sivuutti toiminnassaan hallituksen, ja vakuutti, että kiireellisuuden kieltäminen hyödyttäisi vain kaappauksiin taipuvia aineksia. Ryhmän vahvat nimet olivat yleensä kiireellisyttä vastaan, mutta eivät kovin kiivaasti. Ilman Mannerheimin erouhkaa olisi kiireellisuuden vastustajia ollut selvästi vähemmän. Ingman raportoi Mannerheimille ryhmässä olevan 16 tai 17 kiireellisuuden vastustajaa ja 8 puolustajaa, ja 14. kesäkuuta eli hallitusmuotoesityksen ratkaisevana käsitteleväpäivänä Rafael Erich merkitsi päiväkirjaansa tilanteen olleen 15-12. RKP:ssa valiteltiinkin Kokoomuspuolueen horjumista.²⁴

Eduskunnan enemmistö ei pyrkinyt houkuttelemaan kokoomuslaisia puolelleen porkkanalla, vaan uhkauksilla, mutta kiireellisuuden vastustajat saivat kokoon juuri vaaditut 33 ääntä. Keskustan ja vasemmiston

---

23 Ingmanin muistiinpanot 12.6.1919. Ingmanin kok., VA Y 2441.

24 Estlanderin muistiinpanot 12.6.1919. Estlanders saml., k. 2, VA; Erichin pvk 12.6. ja 14.6.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 13.6.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 12.6. ja 14.6.1919, PTA; Setälän muistiinpanot, 12.6.1919 ja s.a. Setälän kok., k. 45, VA; Virkkusen pvk 13.-14.6.1919, 227-231. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

reaktio oli raivoisa: 30 pöytäkirjaan saneltua vastalauseita, hankkeet korkeimman vallan palauttamiseksi eduskunnalle, lehdistön vihjailut vallankaappaus Hankkeista ja vaatimukset uusista vaaleista tai perustuslakia säätävästä kansalliskokouksesta.²⁵

Kokoomuspuolueessa sopeuduttiin torjuntavoiton jälkeen nopeasti uuteen kompromissiin. ”Suomettarelaisen hapatuksen ja pelon” vaikutus, jota eräs eduskuntaan kuulumaton pääskynen pelkäsi,²⁶ pääsi vääjäämättä voitolle. Ryhmä oli jo niin hajalla, että virtauksen suunta oli selvä. Setälä sadatteli puolueen hajanaisuutta Erichille: ”Itsemurhan se on tehnyt, ei voi pysyä pystyssä!” Ryhmän mielestä uusin, edistyspuoluelaisen Heikki Ritavuoren aloitteen pohjalta valmistunut esitys voitiin ottaa käsittelyyn.²⁷ Puolueen lehdissäkin virta kulki kompromissin suuntaan Aamulehden johdolla, mikä sai Uuden Auran jo kritisoimaan tamperelaisen kollegansa näkemyksiä.²⁸

Mannerheim oli toivonut lisäneuvottelua Ingmanin kanssa, mutta tämä ei ollut enää Helsingissä, joten hän neuvotteli Nevanlinnan kanssa. Mannerheim antoi ymmärtää, että Ritavuoreinkin aloitetta tulisi vastustaa. Nevanlinna piti kuitenkin järkevimpänä tyytyä poistamaan presidentin erottamiskykälä, koska se oli ainoa, joka teki presidentin eduskunnan alaiseksi. Mannerheimin mielestä tämä ei riittänyt, ja hän kaavaili kieltäytyvänsä vahvistamasta uusintakaan hallitusmuotoesitystä, jos eduskunta hyväksyisi sen, sekä järjestävänsä kansanäänestyksen, sitten kun eduskunta olisi erottanut hänet. Nevanlinna piti tätä epäjuridisena ja aseman kärjistämisenä eikä uskonut sen pelastavan uusista vaaleista. Toisilta rintamilta hänellä oli parempaa kerrottavaa Ingmanille: Erich oli neuvotellut maltillisten sosiaalidemokraattien kanssa ja saanut lupauksen, että erottamiskykälä uhrattaisiin, jos hallitusmuotoon otettaisiin kompensatioksi lause ”kansalaisten työvoima on tasavallan erityisessä suojeluksessa”. ”Kieltämättä halpa hinta”, Nevanlinna kommentoi.²⁹

Uusimman hallitusmuotoesityksen viimeisessä käsittelyssä 21. kesäkuuta äänesti enää RKP:n suuri enemmistö ja kokoomusryhmästä neljä

---

25 VP 1919, ptk, 931,932; Ahti 1987, 174; HS 15.6. ja 17.6.1919, pk:t; Ilkka 16.-17.6.1919, pk:t; Maakansa ja KAI 17.6.1919, pk:t; TS 15.6.1919, pk.

26 Arokallio Hultinille 16.6.1919. Hultinin kok., VA Y 2015.

27 Erichin pvk 15.6.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 17.6.1919, PTA.

28 AI 17.-18.6.1919, pk:t; II 20.6.1919, pk; Karjala 16.6. ja 21.6.1919, pk:t; UA 18.6. ja 20.6.1919, pk:t; US 17.6.1919, pk, 20.6.1919. Nykyinen asema hallitusmuotoasiassa; Vaasa 14.-15.6.1919, 21.6.1919, pk:t.

29 Nevanlinna Ingmanille 16.6.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457.

pääskystä kiireellisyyttä vastaan, joka tuli hyväksytyksi. Kokoomusryhmän taipumattomien käsitystä kuvaavat erinomaisesti Hultinin päiväkirjamerkinnot:

”Mutta kyllä tämä kaupanteko oman vakaumuksen kustannuksella tekee minuun vieroittavan vaikutuksen. — Keikahdus viime hetkellä on minulle liian vastenmielinen.”³⁰

Homén, joka oli tavannut Mannerheimin ja vaistonnut tämän olleen katkera, valitti ”myöntövyys- ja heikkousbasillin” voittaneen ja puolueen ajautuneen merkityksettömyyteen. Erään kolmannen pääskyn mukaan syypäitä olivat Nevanlinna ja Ingman: edellinen oli ”puhdas suomettarelainen mukautuva mies”, ja ”muut kokoomuksen herrat ovat Ingmanin käsissä”.³¹

Lähteiden valossa ei siis voida yhtyä AHDIN tulkintaan ”sotapolitiikan” ja hallitusmuodon jarrutuksen ”ilmeisistä” yhteyksistä, etenkin kun AHTI edellyttää jarruttajillakin olleen laajoja tavoitteita ja kun hänellä ei ole esittää tukseen yhtään edustavaa lähdettä.³²

Kokoomuspuolueen ylivoimaisesti johtavina argumentteina sisäisissä neuvotteluissaan olivat hallitusmuodon pikkuparannukset ja Mannerheimin säilyttäminen. Itärajan tapahtumat eivät olleet esillä ratkaisevina päivinä lainkaan. Nopea taipuminen kompromissiin ei myöskään tue käsitystä laajoista tavoitteista. Konservatiivien parissa katsottiin, että pahin oli torjuttu ja ensin saavutettavissa oleva saavutettu.

Ingman oli ollut ratkaisujen viime vaiheessa syrjässä eikä hänen koelmassaan ole niistä kannanottoja. Kesäkuun 12. päivän toinen muistio ja Nevanlinnan toiminta viittaavat kuitenkin siihen, että hänkin kuului niihin, jotka katsoivat, että oli saavutettu ainakin jonkinlainen torjuntatavoitto ja ostettu lisää aikaa Mannerheimille. Nevanlinna oli nimittäin pyytänyt hänen tukeaan kesäkuun 16. päivän kirjeessään kompromissi-

---

30 Hultinin pvk 16.6. ja 20.6.1919. Hultinin kok., VA Y 2233. - Toisessa eli sisällön osalta ratkaisevassa käsittelyssä Paavo Virkkunen oli tosin yrittänyt saada hallitusmuotoon kirjatuksi 2/3:n enemmistön vaatimuksen lepäämään hyväksytyille perustuslakiasioille, Rafael Erich yritti kieltää kansanedustajien valinnan presidentin valitsijamiehiksi ja Wilhelm Malmivaara halusi palauttaa maininnan evankelis-luterilaisesta kirkosta kansan yleisenä kirkkona. Nämä olivat kuitenkin enää periaatteellisia eleitä; kukaan näistä kolmesta ei äänestänyt kiireellisyyttä vastaan, vaikka heidän ehdotuksiaan ei hyväksyttykään (VP 1919, ptk, 971-973).

31 Arokallio Hultinille 17.7.1919. Hultinin kok., VA Y 2015; Homén Gustaf Ignatiukselle 10.7.1919. Gustaf Ignatiuksen kok., k. 28, HYK.

32 Ahti 1987, 168,169. - Tarkemmin Pietari-problematiikasta ks. Vares 1991a, 257-267; Ahti 1991, 341-351.

Kuva 39: Nummen Päivänrinne, huvila, josta valtiovalta hälytti Ingmanin mukaan tekemään maailmanhistoriaa Pietari-neuvotteluihin. Kuva on vuodelta 1904, juuri huvilan valmistuttua; isäntä ja emäntä näkyvät kuistilla. Vasemmalla yläkerrassa oli Ingmanin työhuone, ja aivan yläkerran vasemmalla nurkalla häämöttää hänen pieni lukuparvekkeensa. Huvila ei ollut lähimainkaan sellainen tapetoitu, lähes kartanonomainen talo kuin syksyllä 1989 esitetyssä TV:n draamadokumentissa Pietari-projektista kuvattiin, vaan hirsihuvila. (Kuva Rosalie Ingman.)

politiikalle ja toiminnastaan päätellen saanutkin sen - ja eihän Ingman ollut ennenkään ollut vähemmän kompromissialtis kuin Nevanlinna.

Hallitusmuotoasia oli kuitenkin vain koko kesän kestäneen sisäpoliittisen kädenväännön ensimmäinen vaihe. Seuraavissa vaiheissa Ingman-kin oli entistä enemmän mukana, jälleen valtionhoitajan henkilökohtaisena poliittisena konsulttina.

Maailmanhistorian avaimet hallussa?

Jo hallitusmuotoneuvottelujen yhteydessä Pietarin kysymys oli vilahdellut Mannerheimin ja kokoomusjohtajien neuvotteluissa. Mannerheim oli erittäin halukas Pietarin ”vapauttajaksi”; eräille tuttavilleen hän sanoi 9. kesäkuuta, ettei hänellä olisi mitään sitä vastaan, että mobilisoisi vaikka seuraavana päivänä.³³

Mannerheim solmikin Judenitšin kanssa 18. kesäkuuta sopimusluonnoksen, jonka mukaan valkoinen Venäjä tunnustaisi Suomen itsenäisyyden sekä myöntäisi Itä-Karjalan kansanäänestykseen ja Inkerin kulttuuriautonomiaan. Suomi osallistuisi Pietarin-operaatioon, jota Mannerheim johtaisi. Rauhankonferenssi tai Kansainliitto saisi päättää Itämeren neutralisoinnista sekä siitä, kenelle Petsamo kuului. Luonnoksesta, joka oli lievästikin ilmaistuna ylioptimistinen ja ”epädemokraattisesti” syntynyt, tiedotettiin Englannille ja Ranskalle oman hallituksen selän takana. Ulkoministeri Holsti vuodatti kuitenkin tiedon Alkiolle ja sai aikaan keskustalaisten reaktion. Tällöin sotaministeri Walden kiisti, että mitään sopimusta olisikaan - muodollisesti oikein, kyseessähän oli vasta luonnos - ja ilmoitti eroavansa, koska ei katsonut nauttivansa toisten ministerien luottamusta.³⁴

Ingman kutsuttiin taas Helsinkiin tässä epäselvässä tilanteessa. Mannerheim kertoi hänelle vahvistavansa hallitusmuodon, koska se oli jo kahdesti hyväksytty ja edellisestä kerrasta parantunutkin. Presidenttiehdokkuutensa suhteen hän oli epävarma, mutta varma siitä, ettei tulisi missään tapauksessa valituksi.

Ingman myönsi, että tämäkin mahdollisuus tuli ottaa huomioon, mutta tärkeintä oli, ettei valtionhoitaja kieltäytyisi etukäteen, minkä tämä lupasikin olla ”toistaiseksi” tekemättä. Pietarin suhteen Mannerheim arveli Ingmanille oikean hetken jo menneen. Hänen jälkeensä Ingman tapasi Waldenin ja sanoi ymmärtävänsä tämän eromotiivit, mutta toivoi tämän pysyvän silti paikoillaan.³⁵ Lopulta Walden peruuttikin eroanomuksensa.

Ingman oli kirjoittanut Uuteen Suomeen kaksi Waldenia tukevaa, signeeraamatonta kirjoitusta ja paheksunut, etteivät asian tuntevat piirit kumonnet hujua hyökkäysaikeista. Näitä artikkeleita tuskin voi laskea taktiseksi rummun lyömiseksi kiitollisella propaganda-aseella tai pyrki-

---

33 G.A.Gripenbergin pvk 9.6.1919. Gripenbergin kok., VA Y 3400.

34 Ahti 1987, 174-178; Jägerskiöld 1969, 202,203.

35 Ingman Nevanlinnalle 7.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457-2458.

mykseksi hämärtää itse alkusyytä, Mannerheimin-Judenitšin sopimusluonnosta. Viimeksi mainittua Ingman ei luultavasti edes tuntenut, ja hän ja pääministeri Castrén olivat päinvastoin halunneet lykätä tiedonantoa Waldenin erohakemuksesta. Ingman haki nimenomaan kompromissia: ei tullut vaikeuttaa vastapuolen "parannuksen tietä", etenkin kun hän oli jo näkevinään Maalaisliitossa lupaavia merkkejä. Ingmanin tulkinta ei sitä paitsi poikennut esimerkiksi Helsingin Sanomista.

Ingman kävi Paasikivenkin luona ja "olimme sangen einverstanden". Hän ei pitänyt mahdottomana edes Kokoomuspuolueen osallistumista hallitukseen siinä tapauksessa, että Ståhlberg valittaisiin presidentiksi. Mannerheimin tuli jäädä silloin sotaväen ylipäälliköksi. Hallituksesta tuli jäädä pois vain, jos siitä tulisi niin huono, ettei siellä voitaisi saada mitään aikaan.³⁶

Ingman oli jälleen omaksunut hyvin pragmaattisen ja maltillisen linjan, kun hänelle tuli heinäkuun puolimaissa uusi pikahälytys Helsinkiin kesäasunnoltaan. Mannerheimin jo myöhästyneeksi mainitsema Pietari-projekti oli tullut jälleen ajankohtaiseksi.

Siinä vaiheessa, kun Ingman kutsuttiin neuvotteluihin mukaan, aktivistit ja Mannerheim olivat muovanneet uuden suunnitelman. Sen mukaan hajotettaisiin eduskunta, vahvistettaisiin hallitusmuoto vasta tämän jälkeen ja julistettaisiin sotatila, minkä jälkeen alkaisivat sotatoimet ja hyökkäys Pietariin. Entente-valtojenkin uskottiin suhtautuvan suopeammin kuin ennen. Mannerheim halusi tietää, vastaisiko Kokoomuspuolue uuden hallituksen muodostamisesta; erityisesti hän halusi tietää Ingmanin ja Danielson-Kalmarin (joka kuitenkin oli syrjässä koko ajan) kannan. Kokoomuspuolueen - RKP:n tukea pidettiin itsestään selvänä - selkänøjällä Mannerheim oli valmis yritykseen.

14. heinäkuuta Mannerheim neuvotteli Ingmanin kanssa, joka oli jälleen skeptinen. Ingman huomautti, että Mannerheimilla olisi hallitusmuodon vahvistettuaan enää presidentin valtaoikeudet. Niihin ei kuulunut oikeutta julistaa sota. Jos sota syttyisi ja olisi tehtävä liikekannallepano, olisi pakko kutsua eduskunta koolle. Tällä Ingman tietenkin viittasi siihen, että jouduttaisiin tilille vihamielistä enemmistöä vastaan. Illalla hän tapasi Castrénin, ja molemmat olivat pessimistisesti sitä mieltä, että mitä pikemmin hallitusmuoto vahvistettaisiin, sen parempi.

Kaksi päivää myöhemmin sai välillä jo maaseudulle palannut Ingman

---

36 US 5.7.1919, pk, 6.7.1919. Sotaministeri pyytänyt eroa. Ingmanin kok., k. C8, VA; Ingman Nevanlinnalle 7.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457-2458.

taas palata Helsinkiin. Tällä kertaa oli haalittu kokoon muitakin Kokoomuspuolueen vaikuttajia, joskaan järeintä kokoopanoa ei ollut vieläkään saatu koolle. Paikalla olivat A.H. Virkkunen, Setälä, Ingman, Eino Suolahti ja K.V. Holma.

”Aktivistien ehdotus, jota M. kannatti, oli nyt seuraava: M. ilmoittaisi aikovansa vahvistaa H.M:n ja hajoittaisi eduskunnan sekä julistaisi uudet vaalit. Väliajalla tulisi sota, Pietari vallattaisiin, sotatila julistettaisiin.”

Ingman oli edelleen jyrkästi vastaan. Sota vaatisi ehdottomasti koko valkoisen Suomen yksimielisyyden, mitä ei saataisi, jos aloitettaisiin eduskunnan hajotuksella. Olisi outoa käyttää oikeutta sodan julistamiseen, kun oli jo ilmoitettu, että aiottiin vahvistaa hallitusmuoto. Sodalla olisi toki etunsa: voitaisiin asettaa bolshevismille sulku, saada Petsamo, Itä-Karjalalle itsemääräämisoikeus, kulttuuriautonomia Inkerille ja Itämeren neutralisointi. Mutta jos sota tulisi vastoin Maalaisliiton ja Edistyspuolueen tahtoa, nojaten vain Kokoomuspuolueeseen ja heikosti RKP:hen, se olisi tuomittu epäonnistumaan. Sen sijaan Suolahti, Setälä ja epäroiden A.H. Virkkunen olivat suunnitelman puolella, ja illalla Ingman, Setälä ja Virkkunen esittivät omat näkemyksensä Mannerheimille. Päätökseksi tuli odottaa seuraavaa päivää, jolloin olisi useampia puolueen johtajia koolla.

17. heinäkuuta saapuivat Paasikivi ja Nevanlinna, jotka yhtyivät Ingmaniin. Setälän ja Ingmanin esitettyä lopputuloksen Mannerheimille tämä vahvisti hallitusmuodon. Ingman kirjoitti muistiinpanoihinsa tilinpäätöksen:

”Asiaa perästäpäin ajatellessani en voi huomata muuta kuin että olen puoltanut ainoata olevissa oloissa mahdollista menettelyä. Mielestäni pitäisi saada kansa nousemaan vaatimaan Pietarin ottamista, sillä on kyllä tosi, että vapaussota on selvä vasta silloin, kun Pietari on otettu. Bolshevikkivaara on myöskin ilmeinen. Ja kamalaa on, että helvetillistä menoa jatketaan aivan nurkkieimme takana, ihmisiä rääkätään kymmenin tuhansin kuoliaiksi ja myrkyvirta valuu saastan lähteestä yli maailman. Olisi siinä tehtävä kansallemme, maailmanhistoriallinen tehtävä, sulkea tuo virta täältäpäin ainakin - mutta kansamme on itse liiaksi saastutettu kyetäkseen siihen.”³⁷

Aktivisti E.E. Kaila kirjoitti päiväkirjaansa 16. heinäkuuta: ”Ohjelma mennyt myttyyn Nevanlinnan, Ingmanin kylmäkiskoisuuden takia kertoi

---

37 Kriittillisiä päiviä 13.-17.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456; ks. myös Donnerin pvk 7.7.1919, 10.7.1919, 12.-15.7.1919. Donnerin kok., k. I 6, VA.

Åkesson”, ja seuraavana päivänä: ”Ingmanilla uusi ehdotus: lykätä hyväksyminen. Emme hyväksy sitä.”³⁸

Kailan mainitsema lykkäysehdotus voisi hyvinkin olla Ingmanin poliittisten aikalisien perinteen mukainen. Tieto tuntuu kuitenkin epätodennäköiseltä, koska Ingman ei mainitse siitä muistiinpanoissaan. Joka tapauksessa aktivisti sai taas havaita ”vanhan herran” asettuneen vastahankaan ja tällä kertaa voittaneenkin.

AHDIN mukaan on ”ilmeistä”, että Ingmanilla oli hetken verran ratkaisun avaimet.³⁹ Onkin toki mahdollista, että 16. heinäkuuta ratkaisu oli sen varassa, olisiko ainoa paikalla ollut vastustaja eli Ingman taipunut. Mutta varmaa se ei ole, eikä asiaa voida tarkastella vain yhden iltapäivän perspektiivillä.

Ingmanin kanta olisi loppujen lopuksi tuskin voinut olla toisenlainen kuin se oli, kun muistetaan hänen poliittinen menneisyytensä ja ryhmänsä. Hänen suomettarelaisuutensa ja konservatisminsa olivat aina suuntautuneet radikaaleja ”toiminnan miehiä” vastaan, oli sitten kyse kagaaleista, aktivisteista, voimaliittolaisista, itsenäisyysmiehistä, punakaarteista tai konspiratiivisista jälkiaktivisteista. Vaikka hänen suhteensa parlamentaariseen demokratiaan oli menettänyt idealistiset piirteensä, hänen ajattelunsa lähti kuitenkin perimmältään yhä parlamentaaris-legaalisista muodoista - jopa vanha pasifismi saattoi vaikuttaa taustalla. Epäsuotuisaakaan laillista kehitystä ei voitu ”korjata” drastisin voimatoimin, pirua ei voitu ajaa pois belsebuubilla. Aktivistien suunnitelma ei tarjonnut sellaista 110 %:n varmuutta, jota Ingman aina edellytti; päinvastoin, se edellytti rajua uhkapeliä, johon hänellä ei ollut halua eikä sopivaa luonnettakaan.

Ingman oli tosin kirjoittanut kesäkuussa Uuteen Suomeen Pietarinretkeä puoltavia signeeraamattomia kirjoituksia. Niillä hän oli kuitenkin vasta pyrkinyt luomaan retken puolelle sitä porvarillista yksimielisyyttä, jota hän piti ehdottoman välttämättömänä. Lisäksi hän vaati artikkeleissaan niin laajoja takeita, että voi kysyä, olivatko kirjoitukset muuten kuin näennäisesti puoltavia. Hän nimittäin vaati sopimuksia valkoisen Venäjän, Ententen ja keskustan kanssa, Venäjän tunnustusta Suomen itsenäisyydelle, lupauksia hyvistä suhteista, vapaata merenkulkua Petsamossa ja vapaata kehitystä Suomen heimoille Venäjällä.⁴⁰

38 E.E.Kailan päiväkirja 16.-17.7.1919. E.E.Kailan kok., PK 637, k. 4, SA.

39 Ahti 1987, 192.

40 US 20.-21.6.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C8, VA.

Lisäksi Ingman ei ollut ainoa, jonka menneisyys vaati tätä ratkaisua. Vaikka hän olisi periaatteessa myöntynyt, hän ei olisi ottanut Mannerheimin ja aktivistien haluamaa poliittista vastuuta tietäen, että mm. Nevanlinna, Paasikivi, Kairamo ja Paavo Virkkunen, "aamulehteläisestä" fraktiosta puhumattakaan, olivat retkeä vastaan. Vastaan oli jopa Mannerheimin lähipiiristä sotaministeri Walden. Kun omienkin suuri enemmistö oli retkeä vastaan ja Ingman piti edellytyksenä kaikkien porvari-puolueiden yksimielisyyttä, on helppo ymmärtää hänen vastahakoisuutensa.

Ingmanin arvovallan ja suostuttelutaidon tuntien ei voida pitää mahdottomana, etteikö hän olisi saattanut onnistua käännyttämään vastahakoisia. Mutta läheskään varmaa se ei ole. Eihän hän ollut onnistunut saamaan puoluettaan kannalleen sellaisissa samantapaisissa suuren luokan kysymyksissä kuin järjestysasian ratkaisu tammikuussa 1918 tai kuninkaanvaalin lykkääminen elokuussa 1918. Tällä kertaa hänellä ei olisi ollut aikaakaan käännyttää kuin muutamia. Näin ollen ei Ingmanin ajattelussa ollut positiiviselle ratkaisulle olemassa edellytyksiä.

Asia ei siis ole niin yksioikoinen, että Ingmanilla olisi ollut ratkaisun avain yksinään - hänellä oli yhdet avaimet ja todennäköisesti mahdollisuus pitää ovi lukossa yksinkin, mutta ei avata sitä yksin.

UINO tulkitsee POLVISEN todistaneen Paasikivi-kirjassaan, että Ingmanin kielteisen kannan muotoutumisen takana oli paremmin ulkopoliittikkaa tunteneen Paasikiven vaikutus.⁴¹ Tuntuu kuitenkin vaikealta yhtyä UINOn näkemykseen; kyseistä tulkintaa ei POLVISEN kirjasta ainakaan sellaisenaan löydy, ja Ingmanin argumentit olivat voittopuolisesti sisäpoliittisia. Hän ei tarvinnut Paasikiveä muodostaakseen oman kantansa, sillä Paasikivellä ei ollut häneen verrattuna missään suhteessa korkeampi auktoriteetti - tuskin edes parempaa ulkopoliittikan tuntemusta. Paasikivellä oli Ingmanille merkitystä lähinnä "ei"-sanojen jatkeena.

Mannerheimin poliittinen luottamus Ingmania kohtaan ei kärsinyt heinäkuun tapahtumista. Hän turvautui Ingmaniin Pietari-asiassa taas lokakuussa 1919, vaikka Ingman oli jo kahdesti asettunut Pietari-hanketta vastaan, ja syyskuussa 1919 lähettiläs Westman tiesi kertoa Erichille Mannerheimin maininneen Ingmania Suomen ensimmäiseksi valtiomieheksi.⁴²

Pietarin-projektin nousu ja tuho pysyivät kapean sisäpiirin tietona ja

---

41 Uino 1993, 76.

42 Erichin pvk 3.9.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

kokemuksena. Presidentinvaali ja muut sisä- ja ulkopoliitiikan ongelmat heinäkuussa 1919 riittivät kuitenkin viemään huomion siitä käänteestä, jota Mannerheimin allekirjoitus hallitusmuodolle 17. heinäkuuta merkitsi. Sen korostaminen olisi sitä paitsi ollut tasavaltalaisille valtiomuoto- taistelun opinkappaleen vastaista ja entisille monarkisteille katkeraa: maasta oli tullut muodollisestikin tasavalta.

9.2. Valkoisessa oppositiossa

Presidentinvaalin turhautuma

Oikeiston - josta tosin valtaosa, Ingman mukaan luettuna, ei edelleenkään halunnut kutsua itseään oikeistoksi - seuraava ongelma oli pitää Mannerheim valtion johdossa lähestyvissä presidentinvaaleissa.

Presidentinvaali olikin konservatiiveille erityisen tärkeä. He uskoivat ”valtiomiesten” voimaan, ja presidentin valtuudet olivat laajat. Valtionpäämiehen paikka oli tavallaan viimeinen juoksuhauta heidän käsissään. Lisäksi Mannerheimin arvovallan vuoksi presidentinvaali oli ainoa vuoden 1919 suurista kysymyksistä, jonka voittamiseen oli mitään mahdollisuuksia.

Kuitenkin Kokoomuspuolueessakin ilmeni merkittävä soraääni jo useita viikkoja ennen vaalia. Aamulehti jatkoi omaleimaista linjaansa ja kiisti väitteet, että Mannerheim olisi ainoa mahdollinen ehdokas. SDP:n asenteen takia olisi hyvin vaikeaa saada valituksi Mannerheimia tai Svinhufvudia. Lehti mainitsi myös Ståhlbergin, Rafael Erichin, Paasikiven ja Ingmanin. Näistä kahden viimeksi mainitun

”kummankin kyvyt, persoonalliset ominaisuudet ja valtiollinen sekä yhteiskunnallinen toiminta ovat sellaisia, ettei suinkaan Suomen kansan tarvitsisi olla huolissaan, jos eduskunta uskoisi heistä jommankumman taitaviin käsiin Suomen tasavallan valtiolaivan peräsimen”.¹

Arajärvi olikin sitä mieltä, ettei tullut ajaa Mannerheimin ehdokkuutta ”suurella voimalla”.² Iltalehti reagoi Aamulehden kirjoitukseen ja tunnusti kaikkien mainittujen nimien herättävän kunnioitusta ja kuuluvan

---

1 Al 1.7.1919, pk.

2 Ingman Nevanlinnalle 7.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457-2458.

”presidenttikompetenssiin”, mutta Mannerheim oli omaa luokkaansa ulko- ja puolustuspolitiikassa.³

Ingman ei spekuloinut omalla ”ehdokkuudellaan” Aamulehdestä huolimatta, olihan hän kaikin puolin mahdollon: myöntövyysmies, itenäisyyden jarruttaja, kuninkaanhakija, personoitunut suomettarelaisuus, eduskunnasta pudonnut. Hän ajoi Uudessa Suomessa pelkästään Mannerheim-mielistä kampanjaa ja selitti kaikki saavutetut sisä- ja ulkopolitiittiset tulokset valtionhoitajan ansioksi. Mannerheim olisi paras turva kumous-, hävitys- ja hajoituspyrkimyksiä vastaan, ja juuri sen vuoksi sosiaalidemokraatit häntä vastustivatkin. Mannerheimin menetyks olisi suuri tappio armeijalle.⁴ Ingman ajoi argumenteissaan samaa taktiikkaa kuin vanhat monarkistit yleensäkin vuoden 1918 lopulta alkaen.

Käytännössä Mannerheimin mahdollisuudet hupenivat nopeasti. Keskusta oli jo luopumassa hänestä, ja kokoomuslaisillekin alkoi käydä selväksi, että ”tendenssi” vei kohti Ståhlbergiä, kuten Castrén kirjoitti Ingmanille 12. heinäkuuta.⁵

Kokoomuslaiset ryhtyivät viimeisiin presidentinvaalineuvotteluihin perustellusti pessimistisinä, sillä keskustalehdet olivat jo asettuneet Ståhlbergin puolelle. Ryhmä katsoi, ettei puolue voisi mennä hallitukseen, jos Mannerheimia ei valittaisi, ja Setälä kehotti kirjoitse Ståhlbergiä luopumaan poikkeusolojen takia.⁶ Tämä jäi kuitenkin väistämättä vain eleeksi.

Ingman sai taas kiireisiä vieraitaan kesäasunnolleen 22. heinäkuuta. Castrénin lähettämä upseeri haki hänet samaksi päiväksi Helsinkiin, jossa pääministeri sitten ilmoitti hänelle, ettei Mannerheim tulisi valituksi. Ingman merkitsi muistiinpanoihinsa:

”Minulla oli jo tunne, etten voinut tehdä yhtään mitään.— [Mannerheim, VYV] onkin liian hieno mies niille, jotka nyt pitävät edusk:ssa ohjakset käsissään. Itse hän kaiken aikaa on ollut vakuutettu siitä, ettei hänen ehdokkuutensa vie mihinkään.”⁷

Tappion lähestymisestä tietoisena Ingman kirjoitti Uuteen Suomeen (signeeraamatta) katkeransävyisen toivomuksen: toivottavasti yhteis-

3 II 3.7.1919, pk.

4 US 2.7.1919, 6.7.1919, 8.7.1919, pk:t, 6.7.1919. Kansa ja presidentinvaali. Ingmanin kok., k. C8, VA.

5 Castrén Ingmanille 12.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

6 Setälä Ståhlbergille 21.7.1919. Ståhlbergin kok., k. 21, VA.

7 Ingmanin muistiinpanot 22.7.-23.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

kuntaa säilyttävät voimat tukisivat Ståhlberginkin pyrkimyksiä yhteiskunnan pelastamiseksi,

”mutta turhaa olisi salata, että se laajojen ja vaikutusvaltaisten yhteiskuntakerrosten puolelta ei tapahtuisi luottamuksella voittoon”.⁸

Viimeisenä keinona kokoomusryhmä selitti, että Aunuksen asian menestys riippuisi presidentinvaalista. Ryhmä ei voisi tukea sotilaallisia toimia, ellei niiden johto olisi luotettavissa käsissä. Ryhmässä pääsi vallitsevaksi pääskysten kanta, jonka mukaan Mannerheimin ei tulisi jäädä ylipäälliköksikään, vaan vetäytyä maine tahrattomana reserviin. Tästä ei tosin tehty varsinaisia päätöksiä.⁹

Ståhlberg valittiin presidentiksi 25. heinäkuuta äänin 143-50. Kaksi RKP:n jäsentä saneli pöytäkirjaan, etteivät he olleet myötävaikuttaneet päätökseen.¹⁰ Tämä oli varsin lievä reaktio verrattuna vastapuolen vastalauseisiin kesäkuun 14. päivän hallitusmuotoäänestyksen jälkeen tai vuoden 1918 kuninkaanvaaliasiassa. Kokoomusryhmä olikin päättänyt, että mihinkään mielenosoituksiin ei ryhdyttäisi. Puolue jäisi ”lojaaliin oppositioon”. Vieläkin maltillisempia ääniä kuului: Nevanlinna muistutti, että oppositiopäätöstä voitaisiin joutua tarkistamaan, ja useat ryhmän jäsenet vastustivat julkilausumaa, jossa enteiltiin presidentinvaalista sisä- ja ulkopoliittisia vaikeuksia ja selitettiin mahdottomaksi osallistua hallitukseen.¹¹

Kuvaavia oikeiston tunnelmille olivat kuitenkin Setälän sanat eräässä yksityiskirjeessä: Ståhlbergin vannoessa valansa

”vallitsi aivan haudan hiljaisuus ja hautajaismieliala. — tällainen kylmä vastaanotto heikentää siihen määrin valtiollista tunnetta, että voi sanoa, että se vastaa sataa kuularuiskua. Kuinka toisin olisi ollut, jos Mheim olisi tullut valituksi: lippuja kaikkialla (nyt ei muualla kuin eduskuntatalossa ja senaatissa), riemuitsevia joukkoja, hurraahuutoja. — Kyllä oli synty, että suositimme siihen kompromissiin, että eduskunta toimittaa vaalin. Kansanvaali olisi varmaan antanut toisen tuloksen. Kallio sanoi: 'Kyllä on kiusallista,

8 US 24.7.1919. Presidentinvaali. Ingmanin kok., k. C8, VA.

9 Hultinin pvk 24.7.1919. Hultinin kok., VA Y 2234; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 23.-25.7.1919, PTA; Virkkusen pvk 22.-25.7.1919, 236-246. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

10 VP 1919, ptk, 1083,1084.

11 Hultinin pvk 25.7.1919. Hultinin kok., VA Y 2234; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 25.-26.7.1919, PTA; Virkkusen pvk 26.7.1919, 246-248. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Virkkunen Paavo 1954, 53,54.

että Mheim on syrjäytettävä siksi, että hän on vapauttanut Suomen!’ Mutta siitä huolimatta äänesti hänkin syrjäyttämisen puolesta.”¹²

Oikeistolehdet selittivät keskustan ottaneen edesvastuun ja särkeeneen valkoisen rintaman. Varsinaiset puoluelehdet eivät kuitenkaan kirjoittaneet mitään mielenosoituksellista Ståhlbergin persoonaa kohtaan. Jopa Iltalehti selitti Ståhlbergin ”konservatiivis-luonteisen karaktäärin” olevan takeena pahinta vasemmistolaisuutta vastaan. Aktivistien äänenkannattaja Suunta toi katkeruutensa esille kiivaimmin ja kirjoitti presidentinvaalista mm. valkoisen Suomen virallisena hautajaispäivänä.¹³

Ingmanin ainoa säilynyt reaktio presidentinvaalista on Mannerheimille lähetetty kiitoskirje, jossa hän kiitti valtionhoitajaa myötätunnosta ja kertoi katsovansa tulevaisuuteen huolestuneena. Mannerheim lähetti vastakiitokset ja tunnustuksensa yhteistyöstä ja häntä auttaneesta Ingmanin kokemuksesta. Hän piti Ståhlbergin tarjouksia vanhan hallituksen säilyttämisestä ja ylipäällikön paikasta vain pyrkimyksenä sopeuttaa yleistä mielipidettä uuteen suuntaan. ”Mielenkiintoista tulee olemaan nähdä, onko oikeisto todella halukas myötävaikuttamaan”,¹⁴ kirjoitti entinen valtionhoitaja kasaten tulisia hiiliä kannattajiensa pään päälle.

Siirtyminen ”odottamaan aikaansa”

Vaikka hallitusmuotokiista ja presidentinvaali olivat entisestään vähentäneet porvarillisen yhteisrintaman muodostumisen mahdollisuuksia, Kokoomuspuolue palasi yllättävän nopeasti sille kannalle, että Mannerheimin tuli ottaa vastaan armeijan ylipäällikkyyys. Ingman pysyi yhä vuorovaikutuksessa pääministeri Castrénin kanssa ja tunsu tämän kautta Mannerheimin näkökulman.¹⁵

Kysymyksessä osanotostaan uuteen hallitukseen puolue pysyi jyrkempänä. Siinä vallitsi käsitys, että oli oltu liiankin lojaali oppositiopuolue. Mielenkiintoista on, että kokoomuslehdet eivät kauhistelleet sitä mahdollisuutta, että SDP:kin tulisi uuteen hallitukseen. Iltalehti ja Kar-

---

12 Setälä Söderhjelmille 26.7.1919. Söderhjelmien kirjekok., HYK.

13 AI ja US 26.-27.7.1919, pk:t; Karjala, Vaasa, UA ja II 26.7.1919; Hbl 26.7. ja 4.8.1919, pk:t; SK 30.7.1919, pk; Suunta 26.7. ja 9.8.1919.

14 Ingman Mannerheimille 27.7.1919. Mannerheimin kok., k. 304, VA; Mannerheim Ingmanille 30.7.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

15 Castrén Mannerheimille 3.8.1919. Mannerheimin kok., k. 603, VA; ks. myös Ingmanin muistiinpanot Castrénin ja Mannerheimin kirjeenvaihdosta 3.8. ja 8.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457.

jälä jopa kehottivat siihen suoraan ja Uusi Aura vakuutti, ettei Kokoomuspuolue sitä vastustaisi. Muidenkin mielestä ajatus oli luonnollinen, vaikka sitä ei välttämättä pidettykään todennäköisenä tai toivottavana.¹⁶

Kyseessä lieene ollut osaksi keskustan pelottelu sillä, kuinka pitkälle sen olisi lopulta mentävä vasemmistosuuntauksessaan ja millaisesta politiikasta sen olisi vastattava. Omassa piirissä, jossa ei ollut tätä taktista tendenssiä, esitettiin kuitenkin samoja käsityksiä, joten niitä ei voi laskea vain taktisiksi.

Jatkuvasti voittoja kirjannut keskusta ei kuitenkaan edes kaivannut elokuun 1919 tilanteessa Kokoomuspuolueen apua. Hallituksen muodostajaksi nimitetty Vennola tiedusteli muutamia puolueen jäseniä ammattiministereiksi,¹⁷ mutta muuta ei Kokoomuspuolueen suuntaan tehty. Keskusta oli ottanut askeleen vasemmalle.

Vennolan vahvasti vasemmistoporvarillinen keskustahallitus nimitettiin 15. elokuuta. Konservatiivista näkemystä kuvastaa hyvin Satakunnan Kansan valitus:

”Kaikesta päättäen näyttää meillä parlamenttaarisen elämän kehitys kulkevan siihen suuntaan, että valtiomiesura alkaa juuri siitä, mikä muissa parlamenttaarisissa maissa katsotaan valtiomiehen menestyksellisen radan päätepisteeksi. — tervettä kehitystä politiikan alalla ei suinkaan ole sellainen, että paljastaan olosuhteet kohottavat miehiä, kun päinvastoin miesten pitäisi kohottaa ja hallita olosuhteita.”¹⁸

Paavo Virkkunen tiivistä päiväkirjaansa oppositiopolitiikan pääkohdat: Odottelu, tarkastelu, pikkumaisten hyökkäysten välttäminen. Jos keskusta pyytäisi apua, vaadittaisiin selvät sitoumukset ja mentäisiin mukaan vain omilla ehdoilla ja vain kokonaan uusittuun hallitukseen. Ingman oli samaa mieltä: keskustan oli annettava johtaa asiansa loppuun asti, jotta se näkisi, mihin oli menossa. Hallitus piti saada ”heilumaan” syksyllä.

Ingman yhtyi jossain määrin myös Mannerheimin radikaaliin linjaan. Hän oli neuvotellut Waldenin ja Mannerheimin kanssa ylipäällikköasiasta eikä pitänyt Mannerheimin ehtoja kovina - siitäkään huolimatta, että niihin sisältyi mm. sotatila idän suuntaan, valmistautuminen Pieta-

16 AI 9.8.1919, pk; II 29.7.1919, pk; Karjala 3.8. ja 10.8.1919 pk:t; SK 30.7.1919, pk; UA 31.7. ja 9.8.1919, pk:t; US 8.8.1919, pk; Vaasa 2.8.1919, 4.-5.8.1919, pk:t.

17 Erichin pvk 13.8.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Ingman Nevanlinnalle 22.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

18 SK 17.8.1919, pk.

rin-retken varalle, ”kun ja jos” se tulisi eteen, sekä laajat valtuudet armeijan hallinnossa ja organisaatiossa. Mannerheim ja Walden korostivat Ingmanille, kuinka välttämätöntä oli Kokoomuspuolueen voimakas toiminta. ”Lupasin ottaa asian puheeksi.”¹⁹

Kokoomuksen oppositio oli nimittäin liiankin ”lojaalia” Mannerheimin näkökulmasta katsottuna. Nevanlinna oli jo aiemmin kirjoittanut Ingmanille Mannerheimin pitävän puoluetta saamattomana, kun se ei pyrkinyt hyödyntämään keskustapuolueiden kentän närkästystä presidentinvaalin jälkeen. Itse Nevanlinna kuitenkin arveli Mannerheimin yliarvioivan näitä mahdollisuuksia osakseen tulleiden sympatianosoitusten vuoksi.²⁰

Kuten tunnettua, ylipäällikköneuvottelut eivät johtaneet tulokseen. Mannerheimin ehdot olivat kovat, eikä Ståhlberg ottanut huomioon keskinäisen tinkimisen mahdollisuutta.²¹ Kokoomuspuolue piti presidenttiä syypäänä neuvottelujen katkeamiseen ja oli entistä selvemmin oppositiossa keskustan tasavallassa.

Kokoomuspuolue oli turvautunut aatteittensa puolustamisessa valkoiseen kenraaliin aivan toisella tavalla kuin keväällä 1918, ja tämä toinen syrjäyttäminen järkytti paljon enemmän kuin ensimmäinen. Mannerheimin eron jälkitunnelmat merkitsivät oikeistolle Mannerheim-mielisyyden nousemista huippuunsa, valkoiseen kenraaliin samaistumista, suuren persoonan ylistämistä.

Samalla Kokoomuspuolueen syksy 1919 muistuttaa hyvin paljon vanhasuomalaisen kevättä 1907. Tällöinkin otettiin taktiikaksi, että kun vastustaja kerran ei kuunnellut ”järkeä”, niin ajakoon sitten politiikkansa umpikujaan asti; silloin sen olisi nöyryyttävä kansallisen, itsenäisen, kyvykkäiden persoonien ohjaaman ja kokonaisuuden edut muistavan puolueen edessä. Erona oli kuitenkin toki se, ettei enää uskottu päästävän yksin valtamonopoliin, vaan korkeintaan johtamaan porvarillista yhteistyötä.

Ingmanin pitkän linjan hankkeet porvarillisen koalition hyväksi näyttivät syksyn 1919 oloissa pitkäksi aikaa toivottomilta. Keskusta- ja vasemmistolehdet vainusivat äärimmäisen herkästi monarkismia, sotavehkeilyjä ja mielenosoituspolitiikkaa Ståhlbergiä ja ulkoministeri Holstia vastaan miltei kaikissa suojeluskuntiin ja Mannerheimiin liittyvissä kan-

---

19 Virkkusen pvk 26.9.1919, 262. Virkkusen kok., k. 57, HYK; Ingman Nevanlinnalle 22.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

20 Nevanlinna Ingmanille 15.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2457.

21 Jägerskiöld 1969, 298,299.

nanotoissa, ja keskustan lehdet arvostelivat Mannerheimia henkilönäkin. Oikeiston Ståhlbergiin ja Holstiin suuntaama arvostelu, joka on paljon tunnetumpaa kuin keskustan Mannerheim-vastaisuuden nopea leviäminen, jäi sen sijaan enimmäkseen entisten pääskysten ja aktivistien ilmiöksi. Monet vanhat suomettarelaiset eivät yhtyneet siihen lainkaan.²²

9.3. Mannerheimilaisuus pitää paitsiossa

”Pietarin-tautia” vai reaali politiikkaa?

Konservatiiveille kesä 1919 ei ollut merkinnyt vain sisäpoliittisen uhan torjumista. Ensi sijassa tosin suojeltiin yhteiskuntaa, mutta pääasiallisen uhan sitä vastaan katsottiin kuitenkin tulevan ulkoa - sekä suoran hyökkäyksen että epäsuorasti kumouksellisuuden muodossa. Ulkoisia vaaroja oli torjuttava pysymällä voittajavaltioiden kupeessa.

Jo Mannerheimin puolustamisessa konservatiivien tavoitteet olivat olleet ensi sijassa defensiivisiä. Tosin oli ollut mahdollista toivoa, että jos maailmanpolitiikka menisi ”oikeaan suuntaan”, Venäjän konkurssi-pesästä lohkeaisi kansainvälispoliittisen kehityksen yhteydessä jotain Suomellekin. Ståhlbergin hallitsemassa Suomessa tällaista toivoa oli entistä vähemmän. Kyse oli entistä enemmän vaaran torjumisesta.

Ingman pani mietteitään paperille elokuun alussa eli sisäpoliittisen tappion ollessa jo selvä. Hän katsoi ulkopoliittisen aseman heikentyneen. Ruotsi-yhteistyön oli pilannut Ahvenanmaan kysymys. Venäjän suuntaan oli kyse Suomen itsenäisyydestä, vapaudesta ja hyvinvoinnista. Välit olivat selvittämättä, sillä vain bolshevikit olivat tunnustaneet Suomen itsenäisyyden, ja heimokysymys oli ratkaisematta. ”*Lähtökohta: tulee valkoinen Venäjä*. Sen kanssa asiat on selvitettävä - Suomen eduksi.”

Jääminen Venäjän sisäisestä taistelusta syrjään olisi bolshevikkien auttamista. Suomen osanotosta ei riippuisi itse lopputulos, mutta ehkä sen ajankohta, etenkin Pietarin suhteen. Jos pysyttäisiin syrjässä, valkoiisiin venäläisiin jäisi samanlainen katkeruus Suomea kohtaan kuin suomalaisiin Ruotsia kohtaan 1918. Ja jos Pietari vapautettaisiin etelästä käsin, pysähtyisivätkö sen tehneet voimat Rajajoelle nyt tai vastaisuus-

---

22 Vares 1990b, 39-46, ja siinä mainitut lähteet; Polvinen 1992, 13-17.

dezza? Suomella ei olisi ketään, johon turvautua, eikä mitään mahdollisuutta puhua heimokansojen puolesta, ja maailma arvostelisi Suomea.

Mutta kuten voi Ingmanin aiemmasta Pietari-ratkaisusta arvata, hänen pohdiskelunsa ei voinut päättyä näin ongelmattomasti.

"Astuminen valkoisten puolellekin vakava asia." Kuten jo kesäkuussa Uudessa Suomessa, Ingman edellytti Suomen osallistumisen ehtoina rahallista tukea, valkoisten venäläisten tunnustusta Suomen itsenäisyydelle, ympärysvaltojen tukea, Petsamon saamista, Suomen jättämistä sivuun Venäjän valtionveloista jne.

Loppupäätelmä oli silti periaatteessa positiivinen: Valkoinen Venäjä tuskin kävisi vaaraksi itsenäisyydelle, eikä epätietoisuus Venäjän tulevasta hallitusjärjestelmästä kelvannut kielteisen ratkaisun perusteeksi. Oli "lapsellista" uskoa, että kansanvaltainen Venäjä olisi Suomelle turvallisin. Sotilaallisiin mahdollisuuksiin Ingman uskoi asiantuntijoiden vakuutusten vuoksi.

Sisäpoliittinen perusta ei kuitenkaan rohkaissut. Hallitus oli passiivinen ja haluton, koska se halusi miellyttää sosialisteja. Siirtyen muutenkin sisäpolitiikkaan Ingman kiisti keskustan väitteet olojen parantumisesta. Asema oli päinvastoin huonontunut, ja bolshevistinen kiihotus levisi; jos tulisi sota, voisi seurata yleislakko. Ingman ei kuitenkaan ollut pelkästään negatiivisella "kuri ja järjestys"-linjalla, vaan hahmotteli yhteiskunnallista kokoavaa ohjelmaa: amnestia, suojeluskunnat, budjetti, maareformi ja uudistusohjelma.¹

Tämän kaiken pohjalta on luonnollista, että Ingmanin kanta Neuvosto-Venäjän syyskuun puolivälissä tekemään rauhantarjoukseen oli täysin kielteinen: rauha tietäisi valmiiksi myrkytetyn kansan joutumista yhä alttiimmaksi bolshevismille. Asia olisi toinen, jos Entente-vallat tekisivät rauhan. Silloin olisi mahdotonta pysyä yksin sotatilassa, mutta vaarakin olisi pienempi.

"Siis jos rauha on tehtävä Neuvosto-Venäjän kanssa, on se tehtävä Pariisissa tai Lontoossa. Muualla pidettävistä neuvotteluista pysyköön Suomen hallitus visusti erillään - huusivatpa kotoiset puoli- ja koko-bolshevikimme miten paljon tahansa."

Ingman ei innostunut mahdollisesta sotaliitosta reunavaltioiden kanssa. Sellainen toisi raskaita velvollisuuksia ilman vastaavaa hyötyä, vaikka se olisikin suunnattu pelkästään bolshevikki-Venäjää vastaan. Suomen

---

¹ Ingmanin muistiinpanot 4.8.1919. Ingmanin kok., VA Y 2370.

vapaus joutuisi samalle kortille niiden kanssa, joiden kansainvälinen asema oli epävarma.²

Ingmanin optimismi valkoisen Venäjän suhteen oli yllättävän suuri, etenkin kun hänellä ei ollut mitään varmuutta sen suopeudesta, kirjallisista takeista puhumattakaan. Todennäköisesti takana on nähtävä Mannerheimin vaikutus. Mannerheim oli kehottanut Pariisissa ollutta Adolf Törngreniä informoimaan myös Ingmania,³ ja Ingmanin artikkelit Uudessa Suomessa seurasivat yleensä hyvin pitkälle Törngrenin argumentointia. Mannerheim piti muutenkin yhteyttä Ingmaniin ja vakuutti kirjeitse ympärysvaltain suopeutta interventioikannalle.⁴

On selvää, että Ingman luotti entisen valtionhoitaja-esimiehensä paikkan päällä lännessä tekemiin havaintoihin enemmän kuin hallitukseen ja vastustajaansa ulkoministeri Holstiin. Olivathan hänen suhteensa Holstiin tulehtuneet entisestään syksyllä 1919 Muurmannin legioonan kiistan vuoksi. Ingmanin perusnäkökulma oli edelleen, että länsi saneli vahvimpana tahdin. Suomen oli pysyttävä mukana, oli tuloksena interventio tai rauha.

Ingman kirjoittikin syys-lokakuussa suhteellisen optimistisen kirjeen Mannerheimille: Ei ainoastaan oikeisto, vaan myös ”profeetan äänenkannattaja Vaasassa” [Alkion Ilkka-lehti, VYV] ja Helsingin Sanomat olivat bolshevikkirauhaa vastaan. Myös porvarilliset eduskuntaryhmät vastustivat rauhaa. Hallituksen reunavaltiopolitiikka ja mahdollinen halu rauhanneuvotteluihin kuitenkin huolestuttivat, samoin kommunistien nousu ja ”vapaussodan saavutusten” menettäminen.⁵

Näiden lähtökohtien pohjalta on luonnollista, että Ingman vakuuttui yhä enemmän aktiivisen politiikan tarpeellisuudesta, kun Entente ilmoitti 10. lokakuuta jatkavansa Neuvosto-Venäjän saartoa ja kenraali Judenitš aloitti lokakuun alussa offensiivin kohti Pietaria. 20. lokakuuta Judenitš oli jo Pietarin porteilla. Käännöksen hänen tappiokseen tapahtui vasta muutama päivä tämän jälkeen, ja 23. lokakuuta Judenitš tarjosi Suomelle ”yhteistoimintaa” - ei siis avunpyynnön muodossa. Lokakuun loppuun mennessä Suomen kanta kuitenkin oli vakiintunut lopullisesti kielteiseksi, ja Judenitšin offensiivi oli muuttunut nopeaksi perääntymiseksi - ja armeijan hajoamiseksi.⁶

---

2 Ks.esim. US 18.9. ja 8.10.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C8, VA.

3 Jägerskiöld 1969, 315.

4 Mannerheim Ingmanille 22.9. ja 11.10.1919. Ingmanin kok., VA Y 2458.

5 Ingman Mannerheimille 26.9. ja 5.10.1919. Mannerheimin kok., k. 124, VA.

6 Polvinen 1971, 273,283-286,293-301.

Lokakuun puolivälissä, ennen Judenitšin hyökkäyksen tappiollista käännettä, kaikki tuntui kuitenkin mahdolliselta. Porvaripuolueet olivat olleet yksimielisesti bolshevikkirauhaa vastaan, ja Kokoomuspuolueessa ja RKP:ssa oli herännyt toiveita porvarillisesta koalitionhallituksesta. Kokoomuspuolueessa oltiin vahingoniloisiakin hallituksen ulko- ja sisäpoliittisista vaikeuksista. Kuten Paavo Virkkunen merkitsi päiväkirjaansa: asioiden oli annettava mennä niin umpikujaan asti, ”että keskustan on antauduttava armoille”. Itse ei pyrittäisi hallituksen kaatamiseen.⁷ Vennolan hallituksen syntyessä laaditun oppositiotaktiikan arveltiin siis olevan viemässä toivottuun tulokseen sisä- ja ulkopoliittisesti otollisessa tilanteessa.

Vennola kosiskelikin Kokoomuspuolueen kannatusta antamalla Virkkuselle toiveita armeijan mobilisoimisesta ja mainitsemalla hyökkäyksen Itä-Karjalaan mahdolliseksi.⁸ Holstikin vakuutteli Erichille Ståhlbergin myötätuntoa Pietarin-retkeä kohtaan, jos Entente olisi luvannut kylliksi kannatusta. Oikeusministeri puolestaan lupaili jyrkempiä toimia bolshevikkikiihotusta vastaan. Positiivisia merkkejä tuntui olevan niin paljon, että kokoomusryhmällä oli jo varaa nirsoilla: Vennolan kanta oli liian epäröivä, ja Karjalaa ja Aunusta tuskin kannattaisi valloittaa. Pietarin valloittajathan voisivat käskä Suomen koska tahansa sieltä pois, kun Suomi ei ollut auttanut Pietarissa.⁹

Kokoomuspuolueen klubi neuvotteli Venäjän tilanteesta 20. lokakuuta eli Judenitšin ehkä mahtavimpana hetkenä. Ingman selitti välttämättömäksi saada Mannerheim hoitamaan Suomen asioita idässä ja muodostaa uusi hallitus. Erityisesti Holstin suuret virheet olivat heikentäneet Suomen asemaa länsivaltojen keskuudessa, hän tulkitsi. Toisaalta hän arveli pessimistisesti, ettei Suomella ollut enää mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden kulkuun, sillä Judenitš oli varma voitostaan eikä huolinut apua. Suomen ei tulisi yrittää Itä-Karjalan valtaamista, koska valkoiset venäläiset tulkitsisivat sen puukoniskuksi selkään.

Ingmanin perinteinen pessimismi ja passiivisuus, joka poikkesi selvästi hänen lehtikirjoitustensa hengestä, ei saanut jakamatonta kannatusta. Pääskysten heimoidealismi leimahti taas esiin. ”Vaikka näyttikin uhkarohkealta tässä seurassa esiintyä Ingmania vastaan”, Hultin puolusti

7 Virkkusen pvk 15.10.1919, 40, 13.10.1919, 268-270. Virkkusen kok., k. 57, HYK (teksti on jälleen päiväkirjan eri osissa).

8 Ibid. 15.-17.10.1918, 270-278.

9 Ibid. 17.-18.10.1919, 277-283; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 17.-18.10.1919, PTA; Erichin pvk 8.10.1919. Erichin kok., k. 45, VA.

toimiin ryhtymistä Itä-Karjalassa. Se voitaisiin miehittää ja jättää sen kohtalo Ententen ratkaistavaksi. Ingman kuitenkin hallitsi tilannetta; vain Kustavi Grotenfelt yhtyi Hultiniin.¹⁰

Oikeistolehdet olivat asettuneet Pietarin-retken puolustajiksi ja pitivät bolshevikkien kaatumista selvänä. Huolena oli itse asiassa se, että Jude-nitš selviäisi liian helposti, liian voimakkaana. Suomi oli jo myöhässä, joten oli mentävä mukaan ainakin jollakin tavalla, vaikka se ei välttämättä edellyttäisi varsinaisia sotilaallisia toimia. Uusi Aura tiivisti: ”Pietarin ja yleensä Venäjän nykyisten tapahtumien yhteydessä alkaa itsenäisyysistelumme toinen näytös.” Vanhat aktivistilehdet Vaasa, Karjala ja Suunta pitivät Itä-Karjalaa tärkeämpänä.¹¹

Keskustasta ei herunut ymmärrystä ”Pietarin-taudille”, kuten sen piirissä nimitettiin oikeiston kantaa. Helsingin Sanomatkin näki sen takana sisäpoliittisia motiiveja.¹² Alkio piti avunannon ehtoina Pietarin valtiollisen merkityksen lakkaamista ja Itä-Karjalan oikeutta saada vapaasti päättää, minne kuuluisi. Hän paheksui oikeiston halua saattaa Pietarissa valtaan ”vihollisiamme”, jotka eivät tahtoneet myöntää Suomen itsenäisyyttä.¹³

Heimo- ja kansallisuusidealistin tulkinta tilanteen edellytyksistä oli taas kerran aivan erilainen kuin Ingmanilla. Oikeistollakin oli toki pitkälle menevät toiveensa alueliitoksista ja Pietarin merkityksen lakkaamisesta. Sen käsityksen mukaan otollinen aika vaatimusten suhteen oli kuitenkin kulumassa umpeen: Suomi oli jo ennemminkin torjumassa valkoisen Venäjän vihamielisyyden ja imperialismien vaaraa kuin hake-massa etuja. Judenitšia pidettiin sinä reaktiona bolshevismia vastaan, jota oli kauan ennustettu tulevaksi, mutta jota ei ollut keskustan ”lyhyt-näköisyyden” vuoksi tehty Suomelle suopeaksi.

Tämä näkemys heijastuu myös Ingmanin signeeraamattomista kirjoituksista Uudessa Suomessa: oli luultavasti jo myöhäistä, mutta jotain olisi tehtävä hyvien naapuruussuhteiden saamiseksi Suomen ja Suomen itsenäisyyden tunnustavan valkoisen Venäjän välille. Alkion väitettyä

---

10 Hultinin päiväkirja 20.10.1919. Hultin kok., VA Y 2235; Virkkusen pvk 21.10.1919, 284-286. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

11 Ks.esim. AI 23.10.1919, pk; Hbl 14.10.1919, 16.10.1919, 22.10.1919, pk:t; Karjala 19.10.1919, pk; II 18.10.1919, 23.10.1919, 25.10.1919, pk:t; UA 16.-18.10.1919, 22.10.1919, pk:t; Vaasa 15.10. ja 18.10.1919, pk:t; Suunta 18.10.1919.

12 Ks.esim. HS 11.10. ja 23.10.1919, pk:t; Iikka 24.10.1919, pk; KAI 14.10. ja 24.10.1919, pk:t; TS 21.10.1919, pk.

13 Alkion pvk 22.10.1919. Alkion kok., OS 78, VA; Alkio Lahdensuolle 1.11.1919. Lahdensuon yksityisarkisto, k. 1, VMA.

eduskunnassa, että jo Ingmanin hallitus oli pannut vireille suomalais-venäläisiä neuvotteluja sotatoimista, Ingman reagoi omalla nimellään ja kiisti väitteen. Vasta Castrénin hallitus oli pannut neuvottelut käyntiin, ja aivan aiheellisesti.¹⁴ Tämä kronologia näyttääkin pitäneen paikkansa.

Pietarin-retkelle oli kuitenkin nousemassa uusikin oppositio: aktivistit. Suunta arvosteli Uutta Suomea ”lakeijan palvelukseen” hakeutumisesta suhteessa valkoisiin venäläisiin.¹⁵ Toisin kuin kesällä, aktivistit olivat sivussa ja innottomia Pietarin-hankkeiden suhteen, kun osanotto olisi merkinnyt liittolaisuutta valkoisten venäläisten kanssa.¹⁶

Virkkunen ja Ingman laativat yhdessä Kokoomuspuolueelle välikysymysehdotuksen hallituksen Venäjän-politiikasta. Puolueen sisäinen jako paljastui taas: pääskysket halusivat viitata myös heimoveljien suojeluun, mutta Virkkusen ja Ingmanin versiossa oli vain tiedusteltu, mitä hallitus aikoi tehdä bolshevismin kukistamiseksi Pietarissa ja Suomen etujen turvaamiseksi bolshevismin kukistuttua. Hultin merkitsi paheksuen päiväkirjaansa, että Nevanlinna ja Ingman pitivät vaarallisena viitata heimoasiaan, koska se tekisi venäläisiin huonon vaikutuksen.¹⁷

Pääskysket mitä ilmeisimmin ajattelivat Maalaisliiton tavoin, että kyse oli hyödyn hankkimista heimoalueille eikä niinkään valtiollisen vaaran torjumisesta. Monien vastustettua välikysymystä kokoomusryhmä päätti kuitenkin tyytyä RKP:n laatimaan välikysymykseen eikä esittänyt omaansa.

Välikysymyskeskustelua odoteltaessa oikeisto koki kuitenkin jälleen uuden yllätyksen: Mannerheimin avoimen kirjeen.

Mannerheimin suunta tiensä päässä

Mannerheimin kuuluisa avoin kirje Pietarin valtauksen puolesta tuli ensiksi Ingmanille. Mannerheim kehotti sähköissään, että Ingman saattaisi asian julkisuuteen harkitsemallaan tavalla.¹⁸

Ingman, joka oli jo menettämässä uskonsa Pietarin-operaation etsik-

---

14 US 23.10.1919, 25.10.1919, 31.10.1919, pk:t, 24.10.1919. Muut lehdet, 2.11.1919. Oikaistava tiedonanto. Ingmanin kok., k. C8, VA.

15 Suunta 25.10. ja 1.11.1919.

16 Ahti 1987, 216, 217.

17 Hultinin pvk 27.10.1919. Hultinin kok., VA Y 2235; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 27.10.1919, PTA; Virkkusen pvk 24.10. ja 30.10.1919, 289-293. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

18 Mannerheimin sähkö Ingmanille, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2457.

koaikaan, oli epäluuloinen. Hän sähkötti vastaan, että hänelle oli ilmoitettu kaikkein arvovaltaisimmalta taholta Englannin ja Ranskan Helsingin-edustajien olevan eri mieltä kuin Mannerheimin sähke väitti. Mannerheim vastasi, etteivät lähettiläät voineet puhua vapaasti, koska jos he antaisivat selviä neuvoja, ne velvoittaisivat heitäkin.¹⁹ Ingman vei nyt tiedon kirjeen sisällöstä puolueensa ryhmälle ja eräille RKP:n edustajille. Olisiko kirje julkaistava heti lehdissä vaiko vasta joitakin päiviä RKP:n välikysymyksen käsittelyn jälkeen? Kokoomusryhmä piti viimeksi mainittua menettelyä parhaimpana.²⁰

Välikysymykseskustelun ja hallituksen saaman luottamuslauseen jälkeen Ingman saattoi avoimen kirjeen julkisuuteen muovattuaan hiukan sanamuotoja. Kirjeen lopullinen muoto on esitetty sellaisenaan mm. JÄGERSKIÖLDin Mannerheim-biografiassa.²¹ Sen pääajatus oli, että maailman mielipide asettaisi Suomen vastuuseen, ellei Suomi vapauttaisi Pietaria. Samalla seuraisi vaikeuksia tulevaisuudessa suhteissa Venäjään. Ingmanin tekemät muutokset eivät olleet kovin merkittäviä, mutta eivät pelkästään muodollisiakaan. Ne muuttivat tekstin luonnetta yleisemmäksi, erityisesti Euroopan asenteen ja Suomen tulevien saavutusten osalta.

Ingman ei ollut konservatiiveistakaan ainoa, joka ei jaksanut varsinaisesti innostua avoimesta kirjeestä. RKP:n Eirik Hornborg kertoo muistelmissaan ensimmäisen reaktionsa olleen, että julkaiseminen oli estettävä. Arajärvi lausui (todennäköisesti eduskuntaryhmässä), että Mannerheimin politiikka vei tappiosta tappioon, ja Kokoomuspuolue sai edesvastuun. Virkkunen sentään puolusti Mannerheimia: tällä oli oikea, Ståhlbergillä ja Holstillä hämärä tie.²² Mutta jo päätös lykätä avoin kirje yli välikysymykseskustelun oli merkinnyt maltillista ratkaisua - ainakin se osoitti, ettei Mannerheimin kannasta uskottu olevan apua.

Ulkoisesti kokoomuslehdet ja Hufvudstadsbladet tietenkin puolustivat Mannerheimia, myös Aamulehti Arajärven kannasta huolimatta. Ne lähitivätkin konservatiivisesti suuren persoonan valtiollisesta kaukonäköisyydestä ja pienten poliitikkojen kykenemättömyydestä ja hapuilusta ajan

---

19 Ingman Mannerheimille 30.10.1919 ja Mannerheim Ingmanille 28.10. ja 31.10.1919. Mannerheimin kok., k. 604, VA; Mannerheim Törngrenille 22.9.1919. Törngrens brevsaml., k. 7, VA; ks. myös Jägerskiöld 1969, 334.

20 Virkkusen pvk 30.10.1919, 292. Virkkusen kok., k. 57, HYK; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 17.10.1919, SCA.

21 Jägerskiöld 1969, 335-337; Ingmanin muistiinpanot, s.a. Ingmanin kok., VA Y 2457.

22 Ilmi Hallsténin muistiinpanot 31.10.1919. Hallstén-Kallia-suvun kok., k. 6, VA; Hornborg 1959, 176.

suurten kysymysten edessä. Sen sijaan keskustalehdissä alkoi vakiintua Mannerheimista samantapainen kuva kuin vasemmistossa: juonitteleva, äärioikeistolainen, taantumuksellinen, epädemokraattinen ruotsikko, hengeltään ja mieleltään epäkansallinen sotapoliitikko. Suomen Sosialidemokraatti saattoi jo ilman keskustareaktion vaaraa kysyä, eikä eduskunnalla ollut keinoja saattaa Mannerheimin ja tämän piirin kaltaisia henkilöitä tilille. Myös Suunta pysyi kielteisenä.²³

Ingman osallistui keskusteluun Uudessa Suomessa nimettömänä ja defaitistisena. Hän toisti samoja näkökohtia kuin Judenitš-offensiivin aikana, mutta ei enää toimintaohjelmiana, vaan menetettyinä mahdollisuuksina.²⁴ Nevanlinna piti Turussa samansuuntaisen puheen, jonka Uusi Aura julkaisi.²⁵

Kai Donner on esittänyt Mannerheim-kirjassaan (1934), että Uuden Suomen artikkelit todistavat Pietarin-retken kesäisten vastustajien kannan muuttuneen. Käytännössähän tämä merkitsee Ingmania, joka vastasi vuonna 1919 lehden Venäjän-poliittisesta linjasta. Donnerin kaltaiselta poliitikolta tällainen erilaisten historiallisten tilanteiden epäanalyttinen rinnastaminen on ymmärrettävää, mutta yllättävänä voi pitää, että Martti AHTI ryhtyy tässäkin asiassa tutkijana hänen kaiukseen eikä lainkaan problematisoi asiaa.²⁶

Donnerin-AHDIN tulkintaan ei voida itse asiassa yhtyä edes ulkoisten seikkojen osalta. Olihan Ingman kesälläkin kirjoittanut lehdessä retken puolesta, joten siinäkin suhteessa ei ollut tapahtunut muutosta. Sitä paitsi oli aivan eri asia ajaa Pietari-operaatiota loka-marraskuun oloissa oppositiosanomalehdessä kuin todella tehdä siitä ratkaisua kabinetissa heinäkuun ”aktivistien projektin” tapaan. Heinäkuun projektihan olisi merkinnyt, että Kokoomuspuolue olisi joutunut ottamaan vastuun ja toimimaan yhtäkaaa sekä ilman ulkomaista apua että kotimaan vihamielistä enemmistöä vastaan. Syksyn lehtipropagandalla vain patistettiin keskustaa operaation puolelle, mutta se ei saattanut Kokoomuspuoluetta lähimainkaan samalla tavalla vastuuseen.

Kansainvälis-poliittisestikin tilanne oli aivan toinen. Kesällä oli ollut kyse asiasta, jota hoitaisi vain Suomi, loka-marraskuussa näyttivät ole-

---

23 Al, Karjala ja Vaasa 4.11.1919, pk:t; Hbl 2.11.1919, 4.-5.11.1919, 9.11.1919, pk:t; UA 2.11. ja 5.11.1919, pk:t; Suunta 8.11. ja 15.11.1919; SS 10.11.1919, pk; Vares 1990b, 49, ja siinä mainitut lähteet.

24 US 7.11. ja 9.11.1919, pk:t. Ingmanin kok., k. C8, VA.

25 UA 11.-12.11.1919. Poliitiikkamme suuntaviivat.

26 Donner Kai 1934, 237; Ahti 1991, 348.

van maailmanpoliittiset voimat kyseessä ja suurvalta-Venäjä taas synty-mässä, joten olisi kohtalokkaampaa jäädä syrjään.

Käytännössä mikään ei siis ollut muuttunut Ingmanin ja kokoomus-laisten suhtautumisessa. Olot ja panokset olivat vain täysin erimitalliset kesällä ja syksyllä.

Ingmanin propagandaa Pietarin-projektin puolesta selittänee sekin, että hän näyttää elättäneen toiveita hallituksen kaatumisesta samoihin aikoihin, viimeistään budjettiin, ja halusi edesauttaa tätä kehitystä. RKP:n kanssa oli jo neuvoteltukin. Mannerheimin mahdollinen paluu Suomeen alkoi jopa hiukan arveluttaa häntä, koska se saattaisi aiheuttaa poliittisia vaikeuksia.²⁷

JUVA mainitseekin Walden-biografiassaan Waldenin kirjoittaneen vaimolleen, että uutta hallitusta puuhattiin, ”Ingman on toiminnassa”. Ståhlberg kävikin myöhemmin, joulukuun loppupuolella Paasikiven luona esittämässä koalitionhallituksen perustamista. Arajärvi arveli kuitenkin, ettei keskusta hyväksyisi Ingmania.²⁸

Vielä vuodenvaihteen molemmin puolin Pietarin-projekti tuli hetkit-täin Ingmanin pohdittavaksi. Hänen luonaan kävi eräs aktivistiparoni, joka kysyi mielipidettä vapaajoukoilla järjestettävästä Pietarin-retkestä. Päällikkönä olisi kenraali Kivekäs, ja Ranskasta saataisiin avustusta yli miljardi markkaa.

Ingmanin kanta oli täysin kielteinen. Hän piti retkeä mahdollisena vain, jos hallitus kannattaisi sitä koko voimallaan ja Mannerheim olisi päällikkönä. Muuten siihen ei tulisi ryhtyä. Myöhemmin Ingman sai tietää, että Mannerheimkin suhtautui kielteisesti ja piti parempana koota voimia tulevaisuutta varten yhdessä Puolan ja kenraalin Denikinin kans-sa.²⁹

Ingmanilla oli hyvä syy haudata usko Pietarin-retkeen lähitulevaisuu-nessa; selvää onkin, ettei hän voinut nähdä vapaajoukoissa muuta kuin Aunuksen katastrofin potentiaalisen toistumisen jättiläiskooossa. Aktivis-tiparoni vaikutti varmasti vain Kalmin keväisten yltiöpääsuunnitelmien reinkarnaatiolta. Henkisesti Ingman toki oli yhä Pietarin-operaation puolella, jos olot olisivat sopivat, ja hän elätteli toiveita kevään 1920

---

27 RKP:n eduskuntaryhmän ptk 5.11.1919, SCA; Åkerman Mannerheimille 15.11.1919, Mannerheimin kok., k. 305, VA. - Åkerman mainitsee ”A:n” kotiinpaluun, mikä tarkoittanee ”Anderssonia” eli Mannerheimia.

28 Erichin pvk 23.12.1919. Erichin kok., k. 45, VA; Juva 1957, 196, 197.

29 Ingmanin muistiinpanot 25.11. ja 23.12.1919. Ingmanin kok., VA Y 2456; Mannerheim Ingmanille 8.1.1920. Ingmanin kok., VA Y 2458.

osalta.³⁰

Kokoomusklubi pohti ulkopoliittikkaa taas 12. tammikuuta 1920, tilanteessa, jossa Viro oli juuri tehnyt aselevon bolshevikkien kanssa. Ingman alusti reunavaltiotkysymyksen ja katsoi, että jos Viro solmisi rauhan, se olisi vaarallista sekä Virolle että Suomelle. Entente kuitenkin todennäköisesti estäisi rauhan.

”Suotavinta saada aikaan *hyökkäysliitto bolsh. vastaan laajalla pohjalla*. Päätekiäjät siinä: Suomi, Puola, baltilaiset pikkuvaltiot mukana; edelleen Valko-Venäjä, Ukraina ja Denikin.”

Mailla oli kuitenkin keskinäisiä erimielisyyksiä. Suomen kilpailijoina olivat valkoiset venäläiset, ja niin kauan kuin nämä halusivat kaiken, liitosta ei tulisi mitään. Ainakin ulkoministeri Sazonov olisi saatava pois. Jos laaja liitto toteutuisi, olisi omaksuttava vanhat ehdot: Pietarin valtaus ja korvaukset.

Olisiko sopimus ahtaammalla pohjalla suotava? Ingman lateli kovia ehtoja Suomen, Puolan ja Baltian ”aktiiviselle puolustusliitolle”: se olisi suunnattu vain bolshevikkeja, ei valkoisia venäläisiä vastaan, Puola olisi mukana 700 000 miehellä, Entente antaisi suostumuksen, rahaa, sotatarpeita ja kannatuksen, ja velvollisuudet olisi määritelty tarkkaan. Suomi tukisi ensi sijassa Virola. Ahtaalla ohjelmalla ei voitaisi sopia hyökkäysliitosta. Klubissa käydyssä keskustelussa muutkin olivat hyvin skeptisiä reunavaltioiden suhteen ja asettivat kovia ehtoja.³¹

Käytännössä Ingmanin ajattelu lähti yhä Ententen politiikasta. Hänen suhtautumisensa oli aivan toista kuin pääskysidealisti Svinhufvudilla, joka esitti Paasikivelle ja tämän kautta Ingmanille reunavaltioiden hyökkäysliiton muodostamista bolshevikkeja vastaan. Näiden kukistuttua liittolaisvaltiot puolustaisivat toisiaan valkoista Venäjää vastaan.³² Vanhat kagaalit, pääskysen ja itsenäisyysmiehet eivät menettäneet uskoaan ”oikean asian” mahdollisuuksiin yhtä nopeasti kuin Ingman, joka toi jälleen esille epäsuotuisiakin mahdollisuuksia ja joutui helmi-maaliskuussa 1920 taas torjumaan Kokoomuspuolueen oikeiston Itä-Karjala-aktiivisuuttakin Uudessa Suomessa.³³

30 Kokoomuspuolueen valtuuskunnan sihteerin selonteko 12.12.1919. Hallstén-Kallia-suvun kok., k. 6, VA.

31 Kokoomusklubin kokouksessa 12.1.1920 pidetty puhe. Ingmanin kok., VA Y 2370; ”Esitettävä kokouksissa. Ei julkaistava sanomalehdissä”, 19.1.1920. Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto, PTA.

32 Svinhufvud Paasikivelle 8.1.1920. Ingmanin kok., VA Y 2458.

33 US 27.2.1920. Sotaan!; US 29.2.1920. Sotaanko? Ingmanin kok., k. C9, VA.

Syksyn 1919 tapahtumat olivat heikentäneet Ingmanin ja Kokoomuspuolueen jo vahvaksi luultua asemaa, eikä vain sisäpoliittisesti. Suomen kannalta tärkeimmän suurvallan, Englannin, luottamus Ingmania kohtaan oli vieläkin heikompaa kuin aiemmin - ja Holsti ruokki aktiivisesti näitä epäluuloja. Erittäin kuvaava on Englannin lähettilään raportti 23. syyskuuta 1919. Ilmaistuaan huolensa saksalaisvaikutuksesta Suomessa hän sai Holstilta vastaukseksi erittäin synkeän kuvan Suomen oikeistosta.

”Vastaukseksi tri Holsti sanoi täysin uskovansa, ettei kenraali Mannerheim ollut tietoisesti sellaisen juonen osapuoli. — Hänen ympäristönsä suhteen asia oli kuitenkin toinen. Hänen läheisessä ympäristössään olivat professori Ingman, entinen pääministeri, joka oli *inter alia* johtanut lähetystöä, joka oli tarjonnut Suomen kruunua prinssi Friedrich Karlille, ja kenraali Ignatius, joka oli avoimesti uhannut presidentinvaalin aattona kansannousulla Pohjanmaalta mikäli Mannerheimia ei valittaisi. Hänellä, tri Holstillä, oli syytä uskoa, että ainakin nämä kaksi miestä olivat kosketuksessa von der Goltzin kanssa. Molemmat vastustivat katkerasti Viron itsenäisyyttä, ja sympatisoivat muilla tavoilla Saksan politiikkaa Baltiassa. Heidän piireissään katsottiin, että jos Entente ei toimisi, Suomi voisi ainoastaan palata yhteistyöhön Saksan kanssa Pietari-operaatiota varten.”

Juuri tämän vaaran vuoksi Holsti ilmaisi sympatioitaan sellaiselle Pietarin-operaatiolle, joka tehtäisiin yhdessä Ententen kanssa. Hän kuitenkin vakuutti, että Vennolan hallitus kannatti interventiopolitiikkaa vain välttämättömyyden edessä.³⁴

Holsti oli myöhemminkin erittäin innokas käyttämään ”Lontoon tietä” poliittisia vastustajiaan vastaan. Hänen arviointejaan on kuitenkin syytä lukea äärimmäisen kriittisesti. Kun muistaa Ingmanin lähes vainoharhaiset tai ainakin hätävarjelun liioitteluun yltäneet yritykset pysyä loitolla kaikesta Saksan-politiikkaan viittaavastakin, Holstin ja englantilaisten pelot tuntuvat lähinnä koomisilta. Erityisesti rinnastus Ignatiukseen on täysin käsittämätön. Samoin väite Viron itsenäisyyden ”katkerasta vastustamisesta” on outo miehestä, jonka hallitus oli lähettänyt vapaaehtoisia auttamaan Viron hallitusta.

On myös muistettava, että Englannin lähettiläiden kyky analysoida Suomen sisäpolitiikkaa ja nähdä siinä vivahteita oli edelleen ja tuli vielä kauan olemaan varsin rajallinen. Erityisesti Bellin kaksi seuraajaa - Coleridge-Kennard ja Acton - olivat varsin yksipuolisia, suosivat avoi-

---

34 Coleridge-Kennard Curzonille 23.9.1919, FO 371 3739, Englanti 4, VA.

mesti keskustaa ja suosittelevat sille yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa. Useimmiten he menivätkin tässä suhteessa paljon pidemmälle kuin esimiehensä. Lähettiläiden ja heidän käyttämiensä lähteiden oikeistokuva oli erittäin ”holstilainen”, ja jopa Mannerheimin kuva muuttui negatiivisemmaksi. Kenraalin radikaali oikeistolaisuus painottui, ja vaikka hänet henkilökohtaisesti vapautettiin saksalaismielisyydestä, hänen takanaan nähtiin saksalaismielisten ja saksalaisten voimien vaikutusta. Coleridge-Kennard asetti kuitenkin Ingmanin edelleen pääpahan asemaan: Ingman oli ”taantumuksellisen puolueen” johtaja ja veti Mannerheimia mukanaan saksalaismieliseen politiikkaan. Lähettilään käsityksen virheellisyyttä kuvaa hyvin se, että hän uskoi jopa avoimen kirjeen osalta, että Ingman oli ollut hankkeen primus motor.³⁵

Eräs marraskuun 1919 lopun episodi ansaitsee kuitenkin huomiota. Kun Venäjän entinen pääministeri Kerenski antoi maanpaossa lausunnon, jossa kiistettiin Suomen oikeus itsenäisyyteen, Ingman kirjoitti Uuteen Suomeen signeeraamattoman pääkirjoituksen ja arvosteli Kerenskiä. Samalla hän huomautti, että Kerenskin kaltaiset lausunnot veivät uhatuilta pikkukansoilta halun auttaa valkoisia venäläisiä. Englannin lähetystössä huomioitiin positiivisesti nimenomaan tämä kohta, joka raportin mukaan erosi enää vain hiukan Suomen Sosialidemokratistaan.³⁶ Ingmanin nimi ei ollut esillä, mutta hänen ajamansa linja sinänsä alkoi jossain määrin muuttua Englannillekin siedettäväksi.

Ingmanin oikeistolinja oli vuosien 1919-1920 vaihteessa murroskohdassa sekä sisä- että ulkopolitiikan osalta. Vuoden 1920 alkupuolella Entente-valtiot lopettivat Neuvosto-Venäjän saarron. Pirkko ROMMI arvelee eräässä Paasikivi-kirjoituksessaan, että nimenomaan tämä oli se tapaus, joka poisti vaihtoehdot Venäjän-poliittiselta sovittelulta Ingmanin ja Paasikiven silmissä heidän epäilyksistään huolimatta.³⁷

35 Ks. esim. *ibidem.*; ”Russia, Political” 30.6.1919, FO 371 3738, VA; Coleridge-Kennard Curzonille 8.9.1919, FO 371 3739, Englanti 4, VA; *Ibid.* 11.9.1919, FO 371 3733, 129784, PRO; *Ibid.* 27.10.1919, DBFP, I Ser., Vol.II, 618,619, No.501; *Ibid.* 2.9.1919, FO 371 3730, 127386/4, PRO; *Ibid.* 25.9.1919, FO 371 3731, 133664/4, PRO; *Ibid.* 21.10.1919, FO 371 3731, 147052/4, PRO; Donner 1926, 89; Acton Curzonille 26.12.1919, FO 371 3731, PRO; *Ibid.* 15.1.1920, FO 371 3731, 170693/4, PRO; *Ibid.* 14.12.1919, DBFP, Ser.I, Vol.III, 696, No.605; *Ibid.* 20.2.1920, FO 371 3731, 182903/4, PRO; *Ibid.* 1.3.1920, FO 371 3731, 184506/4, PRO; *Ibid.* 4.3.1920 (jatko-osa 8.3.1920), FO 371 3731, 188899/4, PRO; Acton Holstille 1.4.1920, Holstin kok., k. 19, VA; R. Howe 17.3.1920, FO 371 3731, 184067/4, PRO.

36 US 29.11.1919, pk. Ingmanin kok., k. C8, VA; Acton Curzonille 1.12.1919, FO 371 3740, Englanti 5, VA.

37 Rommi 1970, 86.

Ingmanin lehtikirjoitus saarron lopettamisen seurauksista ei tue tätä käsitystä, sillä hän selitti siinä, ettei mikään muuttuisi Suomen osalta. Tästä huolimatta ROMMIN oletus tuntuu oikeaan osuneelta. Puoluelehden signeeraamaton Ingman toi lähes aina vasta viiveen jälkeen esiin ne epäsuositut käsitykset, joihin vaikuttaja Ingman oli päätenyt jo aiemmin.

Rauha alkoi hitaasti, mutta varmasti esiintyä yhtenä todellisenä vaihtoehtona Ingmanin artikkeleissa. 12. maaliskuuta 1920 hänen oli jo pakko tunnustaa, että länsi pyrki rauhaan bolshevikkien kanssa, ja Suomen rauhanteon oli pysyttävä yhteydessä niiden ja Puolan kanssa.³⁸

Ingmanin vuoden 1919 idänpolitiikka oli rakennettu Entente-valtioiden bolshevismin-vastaisen taistelun varaan. Oli siis luonnollista, että tämän ainoan reaalioliittisesti vahvan pohjan väistyessä Ingmanin oli pakkokin arvioida tilanne uudelleen. Suomettarelainen oli aina ennenkin oppinut sopeutumaan epämieluisiin tosiasioihin; kevättalvella 1920 hän alistui siihen, että Pietari ja Venäjä pysyisivät ainakin lyhyellä eikä vain ohikiittävän lyhyellä tähtäyksellä punaisina. Perinteinen linja Pietariin ja Venäjään tuli taas ajatuksi, sillä punaisinkin ne olivat edelleen Pietari ja Venäjä.

On vaikeaa sanoa, vetikö Ingmania koko politiikkansa linjan uudelleenarviointiin ensisijaisesti ulko- vai sisäpolitiikka. On myös mahdollista osoittaa mitään tarkkaa ajankohtaa vuosien 1919-1920 vaihteesta, jolloin Ingman olisi tietoisesti hylännyt Mannerheimin seuraamisen perinteisen koalitiopolitiikan hyväksi. Joka tapauksessa idänpoliittinen uudelleenarviointi oli omiaan vauhdittamaan kompromissilinjan paluuta.

Ingman oli pitkään ainakin jossain määrin seurannut valtionhoitajansa radikaalia oikeistolinjaa. Yhä selvemmäksi oli kuitenkin käynyt, että tämä linja ei sopinut hänen poliittiseen mentaliteettiinsä ja traditioonsa ja että se oli muodostumassa poliittiseksi juoksuhielaksi. Sillä ei ollut tulevaisuutta keskustan tasavallassa. Kun avoin kirje merkitsi Mannerheimin linjan epäonnistumista myös ulkopoliitikassa, oli jäljellä enää hyvin vähän, mikä yhdisti hänet Ingmanin intresseihin.

Ingmanilla oli syytä painottaa entistä enemmän porvarillista kompromissi- ja koalitiolinjaa ja hakeutua lähemmäs vanhaa liittolaistaan Ståhlbergiä. Vaikka hän oli nähnyt syyskesän 1919 tilanteen hyvin synkkänä,

---

38 US 9.3.1920, pk, 12.3.1920. Liittolaisvaltain äskenen julistus. Ingmanin kok., k. C9, VA.

niin itse asiassa Ståhlbergin valinta presidentiksi ei ollut pidemmällä perspektiivillä ollut hänelle katastrofi. Heillä kahdella oli takanaan pitkä yhteistyökausi 1910-luvulla, johon vain vuoden 1918 valtiomuototaistelu oli tuonut katkon ja johon verrattuna Ingmanin Mannerheim-suuntaus oli vain episodi. Juuri Ingman ja Ståhlberg muistuttivat toisiaan erityisen paljon poliittiselta mentaliteetiltään. Ingman lähestyi taas vanhaa liittolaistaan ja vei mukanaan suurimman osan vanhasuomalaisista - mutta hänen vetovoimansa ei riittänyt tuomaan mukana valtaosaa pääskysistä ja aktivisteista.

Ingman pääsi kuitenkin ajamaan niin Venäjän-politiikkaa kuin porvarillista koalitiopolitiikkaa taas todellisesta vaikuttaja-asemasta.

10. Suomettarelainen rauhanministeri (maaliskuu 1920 - huhtikuu 1921)

10.1. Pitkän linjan voitto: porvarillinen koalitie

Kangerrellen kohti porvarihteistyötä

Pietarin-kiistojen seurauksena sisäpoliittinen tilanne oli jälleen muuttunut oikeistolle epäedulliseksi, eivätkä porvarillisen koalitiehallituksen mahdollisuudet vaikuttaneet lupaavilta. Juopa vain leveni, kun Vennolan hallitus laajensi taas punavankien amnestiaa Korkeimman Oikeuden kielteisestä lausunnosta ja oikeusministerin erosta huolimatta. Armahdus päästi 3600 vankia ehdonalaiseen vapauteen ja palautti kansalaisluottamuksen 40 000:lle.¹ Oikeisto reagoi kiivaalla arvostelulla: sen mielestä toistuvat armahdukset merkitsivät pyhän laillisuuden ja oikeuden myymistä puolue-eduille. Keskusta vastavuoroisesti syytti, että oikeisto esitti verisiä loukkauksia asettaessaan amnestian isänmaalliset motiivit kyseenalaisiksi.

Kaiken lisäksi oikeisto joutui taas torjumaan tammikuussa 1920 huhuja vallankaappausuhasta. Eräs ulkoministeriön edistyspuoluelainen virkailija kuvaa päiväkirjassaan, kuinka Nevanlinna vakuutti, ettei vallankaappausuhankkeita ollut:

---

¹ Jääskeläinen 1977, 297,298; Heikkilä 1992, 209,210.

"Oli mahdollista, että joissakin kuumenneissa päissä sellaista hautuu. Mutta sen voin vakuuttaa, ettei edesvastuullisella kokoomustaholla sellaisia hulluja haaveita ole."

Nevanlinna paheksui, että juuri Uutta Suomea vaadittiin kumoamaan näitä huhuja, ikään kuin haluttaisiin sanoa, että juuri kokoomuspiirien pitäisi puhdistautua.²

Nevanlinnan kommentti on sikäli kiinnostava, että se on ainoita lähde löytöjä, joissa konservatiivit ylimalkaan mainitsivat oikeistoradikaalien olemassaolon ja kunnianhimon. Kun sosiaalidemokraateilla oli usein tapana pelotella porvareita sillä, että näiden taipumattomuus provosoi ja vahvisti radikalismia vasemmalla, oikealla ei esiintynyt näinä vuosina vastaavaa pelottelua. Ruohonjuuritason reaktioihin vetoaminen oli konservatiivien mielestä epäilyttävän "populistista" ja "demagogista", ikäviä kaikuja SDP:n asenteesta punakaarteihin vuonna 1917. Konservatiivien omissakaan neuvotteluissa oikeistoradikaaleja ei pidetty voimana, jota pitäisi ottaa huomioon, hillitä tai tyydyttää tai joka voisi olla uhkana konservatiiveille, saati valtiovallalle.

Ingman, joka vieroksui koko oikeisto-nimityksen sopivuutta Kokoomuspuolueelle, kirjoitti huhuista tammikuun puolimaissa 1920. Suorastaan ohjelmallisessa, joskin signeeraamattomassa, kannanotossa hän tyrmäsi kaikki kumouspyrkimykset niin vasemmalta kuin oikealta ja vakuutti, että kyse oli vain ilkeämielisistä huhuista. Jos sellaisia yrityksiä esiintyisi, koko lainkuuliainen yhteiskunta olisi niitä vastaan. "Suomi ei ole mikään Albania."³

Porvarien välisistä kiistoista huolimatta hallituskysymys tuli ajankoh- taiseksi tammi-helmikuussa 1920. Ulkopoliittiset muutokset veivät Suomeakin kohti rauhanneuvotteluja, eikä niihin haluttu lähteä vähemmistö- hallituksella. Vaihtoehtoja oli kuitenkin useita: porvarillinen koalitio, kaikkien puolueiden hallitus tai keskustan ja vasemmiston yhteishallitus

---

2 Artin pvk 10.1.1920. Artin kok., k. 8, VA.

3 US 6.1.1920, pk, 13.1.1920. Ilkeitä huhuja. Ingmanin kok., k. C8, VA. - Jos halutaan tulkita, että Ingman kirjoitti - aktivistien heinäkuun projektin tuntien - vastoin parempaa tietoaan, niin tähän ei voida yhtyä. Ingmanilla oli täysi muodollinen ja omalta näkökulmaltaan myös asiallinen pohja esittämilleen mielipiteille. Aktivistien projektin aikanahan oli ollut vielä voimassa vuoden 1772 hallitusmuoto, joten suunnitellut toimenpiteet - eduskunnan hajotus ja sodanjulistus - kuuluivat asiallisesta jyrkkyydestään huolimatta vielä tällöin Mannerheimin laillisiin valtaoikeuksiin. Ingmanin juridis-tekniset huomauksetkin Mannerheim oli ottanut huomioon. Mitä taas tulee nimenomaan tammikuun 1920 tilanteeseen, ei ole esitetty mitään todisteita, että silloin olisi esiintynyt vallankaappaushankkeita.

- sekä tietysti kaikkien näiden vaihtoehtojen kariutuminen ja vähemmistöhallituksen jatkaminen. Ei ollut mitenkään itsestään selvää, että juuri porvarillinen koalitie eli Ingmanin pitkän linjan tavoite toteutuisi.

Maalaisliiton ryhmässä enemmistö olikin vasemmistoyhteistyön kannalla. Puolue torjui niin Paasikiven, erikoisen vastenmieliseksi kokemansa Nevanlinnan, Arajärven kuin Stenrothinkin nimet. Erich, Honka-juuri, Tulenheimo, RKP:sta Ehrnrooth ja Nevanlinnan torjumiseksi lopulta Arajärvin voisivat tulla kysymykseen. Ståhlbergin toivomukset Nevanlinnan tai Paasikiven mukaantulosta eivät näytä vaikuttaneen Maalaisliittoon.⁴

Ingmanin nimeä ei mainittu. Todennäköisesti Maalaisliitto piti häntä liian kompromettoituneena edes harkittavaksi.

Kokoomusryhmä käsittelee hallitusasiaa 9. helmikuuta ja katsoi, ettei voitu ottaa Vennolan jo tarjoamia ministerinpaikkoja vastaan. Ingmanin arveli kokoomusklubin kokouksessa, että ehdotettu koalitieshallitus ei takaisi puolueelle riittävää vaikutusvaltaa. Sekä hänen että puolueen mielestä neuvottelut eivät saisi kuitenkaan katketa. Eniten kiinnostivat ulko-, sisä-, valtiovarain- ja kirkollisministeriöt. Ryhmä tyytyisi niistä kolmeen, jos ulkoministeri vaihtuisi - eli jos erityisesti vieroksutusta Holstista päästäisiin. Jos RKP kieltäytyisi tulemasta mukaan, puolueen tuli saada viisi paikkaa. Pääskysten Hultin arveli Ingmanin haluavan nimenomaan Holstin paikan.

Ryhmä ei halunnut lähteä paikkaamaan keskustapolitiikkaa äänettömänä osakkaana. ”Avoin kirje”-episodin tappiosta huolimatta se tulkitsee yhä kovan oppositiolinjan vieneen tulokseen ja keskustan joutuneen umpikujaan, jossa sen oli pyydettävä apua.

Vennola pyrki kaikkiin voimin välttämään tilannetta, jossa hänen koko hallituksensa joutuisi eroamaan, ja haki kokoomuslaisten sympatioita arvostelemalla näille Maalaisliittoa. Virkkusen kirjoitti päiväkirjaansa:

”Vennolan puheesta tunsin selvästi, miten hän pyrkii ’parempaan seuraan’ ja tuntee tuskalliseksi hoitaa maalaisliittolaisten suuria lapsia, kuten hän sanoi. — olemme kaikki sitä mieltä, että olemme hoitaneet asiaamme hyvin ja että asemamme on mahdollisimman hyvä. Se on tyynesti odottava ja tietoinen.”⁵

4 Alkion pvk 4.-5.2. ja 7.2.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Erichin pvk 7.2.1920. Erichin kok., k. 45, VA.

5 Hultinin pvk 9.2. ja 14.2.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 9.-10.2.1920, 12.2.1920, PTA; Kokoomuspuolueen klubin kokous 9.2. ja 12.2.1920. Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto, PTA; Virkkusen pvk 10.2.1920, 313, 14.2.1920, 315-317. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

Ingman esitti Uudessa Suomessa nimettömänä samoja ehtoja kuin ryhmä ja toisti vanhan suomettarelais-konservatiivisen peruslinjan: puolueiden oli pantava hallitukseen sellaiset miehet, joihin ne luottivat, ja annettava sitten näiden hallita. Tämä oli kaiken oikean vapauden, kansanvallan ja parlamentarismien perusvaatimus ja välttämätön ehto.

”Se on se, joka on realinen sisällys sanassa ’luja hallitus’: että hallitus todella johtaa valtiotoimintaa ja määrää sen suunnan, että sillä on kaikissa tärkeissä asioissa varma tahto ja kanta, josta se ei tingi ja että se ja juuri se tuntee olevansa vastuussa maan kohtaloista.”

Mutta koska tämä malli ei nähtävästi toteutuisi, olisi parasta, että ne, jotka eivät tahtoneet hallituksen perinpohjaista uudistusta, jatkaisivat yksin, Ingman tulkitsi.⁶

RKP oli vielä tiukemmalla kannalla kuin Kokoomuspuolue ja halusi odottaa Mannerheiminkin neuvoja. RKP:nkaan kanta ei kuitenkaan ollut ehdoton kielto.⁷

Kokoomuspuoluekin oli hyvin hajanainen. Pääskysille porvarillinen koalitio ei edes ollut sellainen itseisarvo kuin vanhasuomalaisille.⁸ He vieroksuivat ylimalkaan koalitioita, koska niissä jouduttaisiin tekemään kompromisseja. Vääräoppinenkin hallitus oli tavallaan parempi kuin kompromissihallitus: se ajaisi itsensä tuhoon väärin aatteiden puolustajana ja valmistaisi siten tahtomattaankin pohjaa oikeaoppisille. Sen sijaan kompromissihallitus loisi luonnottoman tilanteen ja pidentäisi vastustajien poliittista elinaikaa. Niinpä kun Ingman 22. helmikuuta alkoi jo tinkiä Uudessa Suomessa eikä vaatinut enää koko hallituksen eroa, Hugo Suolahti syytti tätä päiväkirjassaan ”epäonnistuneeksi” kirjoitukseksi. Vennola tulkitsikin johtavien pääskysten, Setälän ja Suolahden, olevan syypäitä hallitusvaikeuksiin taipumattoman Holstin-vastaisuutensa takia.⁹

Hultinkin merkitsi päiväkirjaansa yleisen haluttomuuden hallitukseen.

”Mutta vanhat suomettarelaiset ovat toista maata, opportunisteja ja myönnetyksiin valmiita. Alan viihtyä yhä huonommin tässä seurassa.”¹⁰

6 US 7.2.1920, pk. Ingmanin kok., k. C8, VA.

7 RKP:n eduskuntaryhmän ptk 5.2. ja 9.2.1920, SCA.

8 Hultinin pvk 3.2.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; Viipurin kokoomusklubi Kokoomuspuolueen valtuuskunnalle 6.2.1920. Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto, PTA.

9 US 22.2.1920, pk. Ingmanin kok., k. C8, VA; Suolahden pvk 22.2. ja 23.2.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

Eräs pääskysistä ilmaisikin Hultinille helpotuksensa, kun koalitionhankkeet näyttivät kariutuneen; asema oli niin räikeä, että hallitushaluisilla-kaan ei ollut "vatsaa" mennä hallitukseen.¹¹

Niin täysin vastakkaista kuin pääskysten ja 1910-luvun "viipurilaisten" käytännön politiikka olikin ollut, niin heidän idealistiset lähtökoh- tansa ja politiikan tulkintansa muistuttivat hämmästyttävästi toisiaan.

Helmikuun jälkipuoli oli suhteellisen hiljaista pattitilanteen aikaa. Virkkunen kirjoitti päiväkirjaansa kuulleen Ståhlbergin uhanneen Vennolalle, että jollei hallitusta täydennettäisi, hallituksen muodostus siir- tyisi Ingmanille. Virkkusen oma kommentti kuvastaa hyvin vanhasuo- malaisten mielialaa:

"En luule, että Ingman voi nyt tulla pääministeriksi, niin suotavaa kuin olisikin, monet syyt ovat häntä vastaan. Mutta mukana hänen täytyy olla, ja jos hän tulee esim. opetusministeriksi, hoitaa hän koko hallituksenkin."

Vennola pitikin jo Ingmania mahdollisena opetusministeriksi, mutta Se- tälää ei.¹²

Toisaalta Kokoomuspuolueeseen kyllästyneillä aktivisteilla oli vireillä oma hanke mennä itse mukaan Vennolan hallitukseen, ja eräät keskusta- piirit olivatkin antaneet heille toiveita. Kai Donner kirjoitti päiväkirjaan- sa vahingoniloisesti:

"Jos suunnitelmamme onnistuu, tulee asemastamme varsin vahva, erityisesti kokoomuspuoluetta kohtaan. Ja sitten voimme antaa palttua herroille Ing- man, Nevanlinna ym., jotka nyt hallitsevat yksinvaltiaasti ja huonosti. - Setälää ei tarvitse niin paljon laskea, sillä kokoomuksen enemmistö ei katso häntä suopein silmin."

Suunnitelmasta ei kuitenkaan ehtinyt tulla mitään, sillä Vennolan halli- tus kaatui 3. maaliskuuta. Donnerin oli merkittävä tyytymättömänä: "Sen mukana kaatuu myös kysymys meikäläisten mukaanmenosta. Nyt tulevat kai taas kokoomuksen vanhat johtajat taas mukaan jatkamaan tyhmyyksiä. Saa nähdä."

---

10 Hultinin pvk 14.2.1920. Hultinin kok., VA Y 2236.

11 Suolahden pvk 13.2. ja 7.3.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Hugo Suolahti Söderhjelmille 12.1.1920. Söderhjelmien kirjekok., HYK; Eino Suolahti Saastamoiselle 21.2.1920. Saastamoisen kok., k. 14, VA; Arokallio Hultinille 11.2.1920. Hultinin kok., VA Y 2015.

12 Suolahden pvk 27.2.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Virkkusen pvk 27.2.1920, 322,323. Virkkusen kok., k. 57, HYK.

Aktivistit elättelivät silti vielä toiveita Edvard Hjeltin saamisesta pääministeriksi.¹³ Uusi tilanne suosi kuitenkin parlamentaarisia pragmaattikkoja, ei aktivisteja, ja toive Ingmanin ohittamisesta painui yhä kauemmas.

Tavoite toteutuu

Hallitusneuvottelujen ns. presidentin kierroksella Kokoomuspuolue esitti tiukat vaatimukset. Hallitus ei saisi syntyä vain rauhanohjelman ympärille, vaan oli saatava suunnanmuutos, hallitusohjelma, hyvä pääministeri ja muiden ministerien keskinäinen yhteisymmärrys. Rivien väliltä oli luettavissa: Holsti pois, ja Maalaisliiton oli pidettävä fraktionsa ja näiden erityisintressit kurissa.

Ståhlberg suositteli, että pääministeri otettaisiin jälleen Edistyspuolueesta. Holstin säilyttämiseksi hän oli kuitenkin valmis antamaan pääministerin paikan Tulenheimolle, Erichille tai Ingmanille. Hugo Suolahti suositteli presidentille Nevanlinnaakin. Ståhlberg taipui Tulenheimon kannalle, "tietysti koska hän on pehmeämpi", arvioi Hultin.

Kokoomusryhmässä hallitushalu oli kasvanut, ja Ståhlberg antoikin 5. maaliskuuta hallituksen muodostajan tehtävän Rafael Erichille. Kokoomuspuolue saisi kolme paikkaa, RKP kaksi, ja Holstin ja Ritavuoren olisi jätävä hallitukseen. Kokoomusryhmän pöytäkirjan mukaan myös maltilliset maalaisliittolaiset, jotka pelkäsivät vasemmistokoalitiota, olivat kehottaneet Kokoomuspuoluetta ottamaan ohjat käsiinsä.¹⁴

Ingmanin asema oli varsin analoginen Holstin kanssa. Kuten eräs keskustalainen huomauttikin neuvotteluissa: Ingman oli keskustalle samanlainen "loukkauskivi" kuin Holsti ja Ritavuori oikeistolle. Osa kokoomusryhmästä olikin valmis luopumaan Ingmanista, mutta osa piti ulkoapäin tullutta määräilyä kohtuuttomana, kun Kokoomuspuolueenkin oli ollut pakko hyväksyä Holsti. Ingmanin nimi olikin jo Erichin ensimmäisessä listassa 6. maaliskuuta yhtenä vaihtoehtona kirkollis- ja opetusministeriksi, ja pian hän jäi ainoaksi ehdokkaaksi.¹⁵ Kokoomustaholla

---

13 Donnerin pvk 28.2.1920. Donnerin kok., k. I 6, VA.

14 Erichin pvk 5.3.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Hultinin pvk 4.-5.3.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 4.-5.3.1920, PTA; Setälän muistutinnpanot 4.-5.3.1920. Setälän kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 7.3.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Westman UD:lle 5.3.1920. UD:s arkiv, Vol.78, RA.

15 Alkion pvk 7.3. ja 9.3.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Hultinin pvk 6.3.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 8.3.1920, SCA.

Kuva 40: Jälleen virallisten vallankäyttäjien joukossa: salkkuaan merkittävämpi, presidentti Ståhlbergin "uskotuksi mieheksi" siirtynyt kirjokollis- ja opetusministeri Ingman seuraa toukokuun 16. päivän paraattia vuonna 1920. Hänestä oikealla pääministeri Rafael Erich, joka sai usein huomata opetusministerin olevan todellinen tahdinnäyttävä hallituksessa. Ingmanista vasemmalla ulkoministeri Rudolf Holsti, joka koetti aktiivisesti torjua Ingmanin vaikutusvaltaa ja suojella omaa asemaansa väittämällä englantilaisille Ingmanin jatkavan edelleen saksalaismielistä ja Mannerheim-myonteistä linjaa. Kummatkin väitteet olivat jo menettäneet perustansa, ja juuri vuonna 1920 Ingmanilla oli Englanninkin silmissä varsin neutraali maine. Holstin ja Ingmanin vastakkainasettelu oli varsin vihamielinen; samalla he olivat "vasemmistoporravillisen" ja "oikeistolaisen" suuntausten symbolit. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

arveltiin, että hän neutraloisi hallituksessa Holstin.

Ingman kysyi vielä sen verran Mannerheimin neuvoa, että tiedusteli tältä erään puolustusministerikandidaatin sopivuutta.¹⁶ Muutoin Mannerheim sai olla sivussa.

Erichin yritykset hallituksen muodostamiseksi eivät kuitenkaan alkaneet lupaavasti, ja monien kieltäytymisten takia hän merkitsi päiväkirjaansa jo 8. maaliskuuta laativansa kielteisen vastauksen Ståhlbergille. Kolme päivää myöhemmin hän ilmoitti Kokoomuspuolueen johtajille ja presidentille yrityksen rauenneen RKP:n vastustukseen. Ståhlberg kehotti uuteen yritykseen, mitä Erich ei luvannut. Porvarillinen koalitio näytti kaatuneen.¹⁷

Tapahtumat toisaalla ajoivat kuitenkin porvareita uudestaan ruotuun. Hallitushalu kasvoi nimittäin myös vasemmalla, erityisesti rauhanneuvotteluihin pääsemiseksi. Suomen Sosialidemokraatti varoitti oikeiston pyrkivän sotatilaan ja Mannerheimin ”kolmanteen tulemiseen”, ja Ingmanin nimeen reagoitiin vahvasti:

”Onhan kokoomuksen *Ingman* jo niin hyvin tunnettu, että edeltäkäsιν tiedetään, minkälainen hallitus tulee siitä, jota Ingman joko hallituksen jäsenenä tai sen ulkopuolella *asiallisesti johtaa*.”

13. maaliskuuta pääkirjoituksen otsikkona oli jo ”Rauhanhallitusta luomaan”.¹⁸

Vasemmistokoalitiolle oli olemassa potentiaalisia porvaritukijoitakin: Karjalan Aamulehden piiri ja Maalaisliiton vasen siipi. Mm. Maakansa suositteli suoraan keskustan ja SDP:n yhteishallitusta. Toteutuminen ei siis vaikuttanut lainkaan poissuljetulta. Todennäköisesti juuri tämän uhan takia porvarikoalition hanke lähti uudelleen käyntiin. Jopa Donner, aktivistit ja aiemmin kielteisesti suhtautunut Mannerheimkin olivat kääntyneet jo viikkoa aiemmin Erichin hankkeiden puolelle vasemmistokoalition ja bolshevikkirauhan pelossa.¹⁹

Erich saikin RKP:lta lupauksia mukaantulosta, ja 13. maaliskuuta hän jo laati hallitusohjelmaa yhdessä Ingmanin ja Kokoomuspuolueen kolmannen ministeriehdokkaan, valtiokonttorin ylitirehtööri J.W. Vartiovaaran kanssa. 15. maaliskuuta Vennolan hallitus sai eron ja Erichin

---

16 Donnerin pvk 9.3.1920. Donnerin kok., k. I 6, VA.

17 Erichin pvk 8.3. ja 11.3.1920. Erichin kok., k. 45, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 9.-10.3.1920, SCA.

18 SS 9.3. ja 13.3.1920, pkt.

19 Maakansa 12.3.1920, pk; Donnerin pvk 8.3.1920. Donnerin kok., k. I 6, VA.

hallitus nimitettiin.²⁰

Holsti pysyi ulkoministerinä, ja Edistyspuoluetta edustivat hänen lisäksi sisäministeri A.A. von Hellens ja yleisten töiden ministeri Magnus Lavonius, sekä myöhemmin elintarvikeministeriksi nimitetty K.V. Vuokoski. Maalaisliittoa edustivat maatalousministerit E.Y. Pehkonen ja Eero Hahl sekä sosiaaliministeri Vilkku Joukahainen. RKP:ta edustivat Ingmaninkin hallitukseen kuuluneet kauppa- ja teollisuusministeri Leo Ehrnrooth ja oikeusministeri Karl Söderholm. Kokoomuspuolueen edustajina olivat pääministeri Rafael Erich, valtiovarainministeri J.W. Vartiovaara - ja kirkollis- ja opetusministeri Lauri Ingman. Sotaministeri, kenraali Bruno Jalander oli puolueeton. Vaikka hänet onkin syytä laskea oikeistoministerien joukkoon, keskustalle jäi enemmistö 7-6. JÄÄSKELÄISEN arvion mukaan hallituksen väri oli ”selvästi keskustavoittainen”.²¹

On kuitenkin huomattava, että oikeiston salkut olivat merkittäviä ja ne oli täytetty poliittisesti vahvoilla nimillä (Vartiovaaraa ehkä lukuun ottamatta). Sen sijaan keskustaministerit eivät Holstia lukuun ottamatta kuuluneet puolueidensa kärkinimiin, ja moni heistä edusti oikeistosiipeä. Hallitusta olisi ehkä syytä luonnehtia tasapainohallitukseksi, jossa keskustalla oli määrällinen ja oikeistolla laadullinen ylote.

Ingmanille koalitionhankkeiden tukeminen oli ollut tavallaan henkilökohtainenkin poliittinen elinkysymys, olihan hän ollut vailla virallista asemaa. Palaamalla ministeriksi hän astui taas niille valtiollisille foorumeille, joista oli ollut lähes vuoden syrjässä. Jos Erichin hallitusta ei olisi syntynyt, vaan keskusta- tai vasemmistokoalitio olisi toteutunut, Ingmanin eristyneisyys olisi saanut hänen kannaltaan jo huolestuttavan pitiuden.

Ingmanin osuus itse hallituksen muodostumisprosessiin ei ollut kovin näkyvä. Tätä selittänevät sekä muodollisten asemien puute että tarkoituksenmukaisuusharkinta, tiesihän Ingman keskustan yhä vieroksuvan hänen nimeään. Lopulta hän kuitenkin oli mukana, ja yleinen käsitys johtavissa poliittisissa piireissä oli, että hän oli paljon muodollista asemaansa vaikutusvaltaisempi.

Kokoomusklubissa oltiin tyytyväisiä hallitusratkaisuun: ei ollut ainoastaan murrettu oppositioasema, vaan katsottiin lisäksi, että hallitusratkaisu vahvisti keskustapuolueiden oikeistosiipiä ja helpotti porvariyh-

---

20 Erichin pvk 13.-15.3.1920. Erichin kok., k. 45, VA.

21 Jääskeläinen 1977, 303,304.

teistyyttä.²² Toisin sanoen arveltiin, että oli palattu terveelle tielle, yhteiskuntaa säilyttävien piirien yhteistyöhön. Uusi Suomi ilmaisi ”vilpittömän tyytyväisyyden” ja toivoi puolueiden huomaavan, että suuri osa erottavista tekijöistä oli johtunut vääristä ennakkoluuloista. Karjala ja Satakunnan Kansa muistivat kehaista erikseen Ingmaniakin, ja lähes kaikille kokoomuslehdille oli yhteistä vakuutus, että vain tällainen hallitus oli ollut mahdollinen ja että kyseessä oli todellisten kykyjen hallitus. Hufvudstadsbladet korosti näitä käsityksiä vielä enemmän.²³

Lehdistön reaktio osoittaa kuitenkin, ettei muissa ”säilyttävissä” piireissä oltu yhtä innokkaita, vaan keskustassa esiintyi selvää oppositiohenkeäkin. Ilkka lupasi tukea vain Maalaisliiton ministereille, Maakansa piti hallitusta ”häätälahallituksena”, jonka kokoonpano oli epäonnistunut ja jossa ”maalaisliiton miehet ovat vaan koristeena tukemassa Ingman & Kumpp. edesottamuksia”. Karjalan Aamulehti tulkitsi keskustaministerien olevan hallituksessa omalla vastuulla ja Holstia lukuun ottamatta merkityksettömiä. Ingman oli lehden mukaan voimakkain oikeistoministeri ja ”todennäköisesti tulee koko hallituksen johtavaksi sieluksi”. Myös Helsingin Sanomat katsoi painopisteen siirtyneen oikealle.²⁴ Ingmanin nimi ei kuitenkaan ollut keskustalle enää sellainen mörkö kuin marraskuussa 1918.

Hallitusmahdollisuuksiaan jo viritelty SDP asettui tiukasti oppositio-linjalle. Suomen Sosialidemokraatti kirjoitti, että ”Erich-Ingman” hallituksen kokoonpano herätti rauhan ja uudistusten harrastajille synkeän näköalan. Huomattavimmat ministerit olivat tunnettuja taantumuksen tukihenkilöitä, erityisesti ”saksalaisissa kuningaspuuhissa rypeytynyt” Ingman, Söderholm, Jalander ja Ehrnrooth. Hallitus ei pyrkinyt eikä kyennyt rauhaan; maan etu voisi pian vaatia SDP:ta uuteen hallitukseen, ja keskustasta lohkeaisi vasemmistokoalitioon sopivia aineksia.

Aktivistitkaan eivät olleet unohtaneet vanhaa Ingmanin-vastaisuuttaan. Suunta oli suositellut porvarillista koalitiota ja Edvard Hjeltiä pääministeriksi. Kun Erichin ensimmäinen yritys näytti kaatuneen, lehti kävi kiivaasti nimenomaan Ingmanin kimppuun. Hallituskysymyksen ratkettua Suunta kiitteli vain Erichiä ja Jalanderia ja selitti seuraavansa

---

22 Kokoomusklubin kokous 15.3.1920 (raportti 19.3.1920). Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto, PTA.

23 Al 14.3. ja 16.3.1920, pk:t; US, Il ja Hbl 16.3.1920, pk:t; SK, UA ja Vaasa 17.3.1920, pk:t; Karjala 16.-17.3.1920, pk:t.

24 Ilkka ja KAl 16.3.1920, pk:t; Maakansa 16.3.1920. Hallitusvaihdoksesta; HS 15.3. ja 17.3.1920, pk:t.

hallituksen toimia ”suuresti epäillen”, mutta Ingmanin nimeä ei enää mainittu.²⁵

Ingman pääsi joka tapauksessa ajamaan politiikkaansa juuri siinä, mihin oli aina pyrkinyt - porvarillisessa koalitiiossa. Samalla hän oli palannut ratkaisevasti stählbergilaiseen linjaan, joka tiesi valtaa, pois Mannerheim-suunnasta, joka tiesi eristymistä. Koalitiopolitiikasta tuli taas samassa määrin politiikan peruspremissi kuin 1910-luvun venäläistämisvuosina, kun ei ollut sellaisia akuutteja ulko- ja sisäpoliittisia tarpeita, jotka ajaisivat sen yli - ja Ingman palasi toiseenkin pitkään linjaansa, varovaiseen suomettarelaiseen idänpolitiikkaan.

Tyynnyttelevä ulkomainen reaktio

Suomen ja erityisesti Ingmanin kannalta tärkein suurvalta eli Englanti ei näytä reagoineen erityisemmin Ingmanin paluuseen. Englannin käsityksissä olikin juuri kevätkesällä 1920 tapahtumassa suuri murros lähettiläsvaihdoksen myötä: heikkohermoinen ja yksipuolinen Acton vaihtui George Kidstoniin, joka lähti suorastaan rehabilitoimaan vanhoja saksalaismielisiä.

Holsti oli yrittänyt kouluttaa Kidstoniakin tuekseen. Hän oli varoitellut tälle Lontoossa, että oikeisto harjoittaisi ”systemaattista valhekkampanjaa” sekä häntä - Holstia - että presidenttiä vastaan. Menestys oli kuitenkin tällä kertaa heikko: englantilaiset ihmettelivät Suomen Lontoon-lähettiläälle, miten koalitionhallituksen ulkoministeri voi puhui tuolla tavalla, ja Kidston alkoi heti saavuttuaan puhdistaa lähetystöä niistä piireistä, jotka olivat leimautuneet vasemmistokontakteihin. Hänen tulokintansa mukaan bolshevikit olivat käyttäneet näitä kontakteja hyväkseen tehdäkseen Englannin lähetystöstä välitysasemansa. Etsivän Keskuspoliisin äärivasemmistolta takavarikoima materiaali sai hänet vain vahvistamaan käsityksiään.

Kidston meni niinkin pitkälle, että kiisti kokonaan tiedustelupalvelun väitteet, että ”Erich-Ingman-Ehrnroothin” hallitus olisi kääntynyt oikealle tai että ministerien joukossa olisi ”taantumuksellisia”. Entinen liberaalipääministeri Asquithkin oli Kidstonin mukaan ”taantumuksellisempi”.

”Monet jotka olivat pahamaineisen saksalaismielisiä syövät nyt kädestäni, tai mikä on ehkä vielä huomattavampaa, kutsuvat minut syömään kustannuksellaan.”

---

25 Suunta 13.3. ja 20.3.1920.

Lähetystö oli kohdellut entisiä saksalaismielisiä liian kylmästi, ja nyt nämä olivat tulleet enemmän kuin puolitiehen vastaan, Kidston vakuutti. Hän yltyi satunnaisesti jopa lievään Holsti-kritiikkiinkin. Eräs toinen brittidiplomaatti puolestaan ihmetteli, mistä Holsti oli saanut käsityksen, että Englantia edes kiinnosti saksalaisvaikutus Suomessa.²⁶

Aika oli selvästi parantunut Ingmanin ja konservatiivien kannalta: ulkoapäin ei heille tehtäisi esteitä, eikä läntinen kenttä ollut enää yksin Holstin hallussa. Washingtonin-lähettiläälläkin oli vain positiivista kerrottavaa: porvarihallituksen syntyminen oli tehnyt hyvän vaikutuksen sekä valtiollisissa että finanssipiireissä ja vahvistanut Suomen asemaa amerikkalaisten silmissä.²⁷ Tosin on muistettava, että jos Holstin kannanottoja värittääkin hänen poliittinen näkemyksensä, Washingtonin-lähettiläs A.H. Saastamoinen oli puolestaan hyvin oikeistolainen.

Westman antoi Ruotsin ulkoministeriölle suotuisan kuvan Erichistä, mutta Ingmanille häneltä ei liennyt sympatiaa, mikä ei liene yllättävää. Hän kuitenkin selitti rauhoittavasti Erichin arvostelleen Ingmania jo Ahvenanmaa-polemiikin aikana ja estävän tämän sekaantumisen ulkopoliitiikkaan.²⁸

Saksankin lähettiläällä oli syytä tyytyväisyyteen. Hänen pelkäämänsä sosiaalidemokraattien valtaannousu ei ollut toteutunut, ja Erich oli hänen mukaansa Saksalle paras ratkaisu: Erich tosin otti olot huomioon, mutta oli "absolut deutschfreundlich".²⁹

10.2. Salkkuaan painavampi ministeri

Koalitio erilaisten arvostusten kohteena

Erichin hallituksen porvarillinen kannatus ei ollut vakaa, ei liioin edes sen sisäinen rauha.

Molemmat RKP:n ministerit vaihtuivat kesällä 1920. Söderholm erosi

---

26 Minister Holsti och Foreign Office, s.a. Hermansonin kok., k. 1, HYK; R.Howe 27.4.1920. FO 371 3737, Englanti 3, VA; Kidston Curzonille 1.6.1920 ja Thomsonille 18.7.1920. Curzon papers, FO 800 153, PRO; Kidston Curzonille 22.5.1920. FO 419/12, Englanti 4, VA; Ibid. 20.8.1920. FO 419, Englanti 4, VA; Ibid. 4.8.1920. FO 371 3732, Englanti 4, VA.

27 Saastamoisen raportti 5.4.1920, UM 5 C 8:1.

28 Westman UD:lle 15.3.1920. UD:s arkiv, Vol.78, RA.

29 von Brück AA:lle 17.2. ja 6.3.1920. Auswärtiges Amt, kotelo 135, Bd.23, L 263/L083466-7 ja L083480-1, VA.

jouduttuaan ristiriitaan ruotsinkielisten kansankäräjien kielipoliittisten vaatimusten kanssa. Ehrnrooth erosi kannatettuaan valuuttasäännöstelyn kumoamista ja jäätyään hallituksessa vähemmistöön. Hän mielsi itsensä nimenomaan kauppa- ja teollisuuspiirien edustajaksi hallituksessa ja erosi, kun katsoi tehdyn päätöksen olevan näiden etujen vastainen.

Erich ja Ingman pitivät porvarillisen koalition vuoksi välttämättömänä, että hallituksessa olisi jatkuvasti kaksi RKP:n ministeriä. Eronneiden tilalle saatiinkin oikeusministeriksi Otto Hj. Granfelt ja kauppa- ja teollisuusministeriksi Hj. Procopé. RKP:n tuki jäi silti hieman horjuvaksi. Puolueen vanhempi polvi, jopa eronneet ministerit Söderholm ja Ehrnrooth itsekin kannattivat Procopén ryhtymistä ministeriksi, mutta ryhmässä oli myös vastustajia. Procopé antoi lopulta suostumuksensa sillä edellytyksellä, että jos RKP:n ryhmä kieltäisi tukensa, hän eroaisi.

Ståhlberg oli epäillyt Procopén sopivuutta muistellen tämän välirikitysmystä Pietarin-asiaa syksyllä 1919, ja ministereistä Hahl muisteli Procopén monarkismia, mutta Ingman suositteli häntä innokkaasti ja osallistui aktiivisesti Procopén taivutteluun. Olihan vaakalaudalla koalition säilyminen.¹

Vielä vakavampi hallituskriisi oli koettu huhtikuun 1920 lopussa, kun eduskunta oli äänestänyt elintarvikesäännöstelylain lepäämään ja elintarvikeministeri jätti eroanomuksen. Käytännössä toteutui lopulta Ingmanin suunnittelema tie eli elintarvikelain jatkaminen vuodella. Eduskunta hyväksyi uuden esityksen.²

Hallituksen sisällä oli havaittavissa kieli-asiassa RKP:n sekä talous-säännöstely- ja elintarvikeasioissa Maalaisliiton ministerien eriseuraisuutta, mutta mitään järjestynyttä oppositiota ei hallitukseen muodostunut. Niissä tapauksissa, joissa hallitus oli sisäisesti erimielinen, Ingman yleensä tuki sen ministerin kantaa, jonka toimialaan kysymys kulloinkin kuului - useimmiten silloinkin, kun kyse ei ollut oikeistoministeristä. Tämä oli sopusoinnussa vanhasuomalaisten ”asiantuntijavallan” puolustamisen kanssa: ei tullut mestaroida toisen ministerin asioita, kun tällä oli edellytykset tuntea ne paremmin.

Ingmanin oma asema ja painoarvo hallituksessa eivät vastanneet pelkän opetusministerin virkaa. Muodolliselta asemaltaan hän toimi päämi-

---

1 RKP:n eduskuntaryhmän ptk 23.3. ja 8.10.1920, SCA; Jääskeläinen 1977, 315,317; Lemberg 1989, 54-57; von Bonsdorff 1984, 101-103; Erichin pvk 10.8. ja 12.8.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Procopé Ingmanille 26.6.1928. Ingmanin kok., VA Y 2354.

2 Ingmanin muistiinpanot 28.4.1920. Ingmanin kok., k. B4:1, VA; Jääskeläinen 1977, 317.

nisterin sijaisena tämän ollessa lomalla tai jäävi, ja ulkoministerin sijaisena muutaman päivän helmikuussa 1921.³ Hänen tosiasiallinen vaikutusvaltansa hallituksen sisällä oli kuitenkin ”v.t.”-viroista riippumattakin muodollista asemaa korkeampi, mikä oli ulkopuolistenkin tiedossa. Lisäksi hänen asemaansa vahvisti, että hän oli lähellä Ståhlbergiä.

Ingmanilla oli toinenkin ura mahdollisuuksien rajoissa, sillä hän sijoittui Porvoon piispanvaalissa kolmanneksi virkaan lopulta valitun Jaakko Gummeruksen ja Erkki Kailan jälkeen. Voidaan kuitenkin olettaa Ingmanin ajatelleen kuten Aamulehti, joka korosti hänestä olevan isänmaalle enemmän hyötyä ministerinä⁴. Osoittihan Ingman ainakin yhtä suurta kiinnostusta yleisvaltiollisiin vaikutusvaltaan kuin oman ministeriönsä asioihin.

Ingmanin ministeriön asioista oli oleellista poliittista kantavuutta uskonnonvapauslailla. Senkin kehittäminen oli kuitenkin peritty edelliseltä hallitukselta, ja varsinainen eduskuntakäsittely jäi seuraavan hallituksen toimiajalle. Laki äänestettiin lopulta lepäämään lähinnä RKP:n äänin. REIJONEN ja KENA ovat valaisseet laajasti lain valmistelua ja toteuttamista, joten sen yksityiskohtiin ei ole syytä tässä puuttua; todettakoon vain Ingmanin olleen jälleen ensi sijassa pragmaattinen. Tammikuussa 1921 hän huomauttikin pappien neuvottelukokouksessa, että jos laki äänestettäisiin lepäämään, se olisi taas pian edessä. Paavo Virkkunen ja Erkki Kaila olivat kokoomuslaisista pappispoliitikoista selvästi Ingmania aktiivisempia tässä asiassa.⁵

Pienempi kirkollinen konflikti seurasi, kun Ingman otti vastaan ulkomaisen katolisen piispan. Antti J. Pietilä hyökkäsi lehdissä tapaamista vastaan ja sai mm. Ilkan täyden tuen.⁶

Ingmanin näkyvin esiintyminen eduskunnassa oman ministeriön asioissa koski kouluhallituksen virkoja. Eräistä määrärahoista hän väitteli maalaisliittolaisten ja SDP:n Helon kanssa peräti neljän puheenvuoron voimin. Kyseiset virat koskivat nimittäin ruotsinkielisten etuja eli samalla koalition koossapitämistä.⁷

Kaiken kaikkiaan Ingmanin ministerydestä voi sanoa, että omassa

---

3 Valtioneuvoston ptk 10.6.1920, rulla 24, 7.10.1920, rulla 28, 17.12.1920, rulla 32, 10.2.1921, rulla 34, VA.

4 Valtioneuvoston ptk 12.8.1920, rulla 27, VA; Al 4.6.1920, pk.

5 Kena 1979, 251-267; Reijonen 1980, passim; Muistelmia v. 1909 jälkeen, 93. Erkki Kailan kok., k. 3, VA.

6 Tiililä 1972, 176; Ilkka 23.7.1920, pk.

7 VP 1920, ptk, 2574-2578.

ministeriössä hän oli lähinnä rutiiniministeri; varsinainen profiili muodostui yleispoliittisten asioiden yhteydessä.

Mitä porvaripuolueiden yleiseen suhtautumiseen hallitusta kohtaan tuli, se pysyi perusteiltaan samanlaisena kuin hallitusta muodostettaessa. Kokoomuspuolue oli ainoa täysin tyytyväinen. Keskustan valtaosa sietä hallitusta ajankohdalle sopineena ratkaisuna, jota ei välitetty yrittää vielä kaataa mutta ei erikoisemmin puolustaakaan. Osa omaksui avoimen oppositioasenteen. Karjalan Aamulehti arvosteli hallitusta jatkuvasti ulko-, kommunisti-, raha- ja budjettipolitiikasta. Viimeksi mainittu sisälsi lehden mukaan: "1) Paljon pistimiä, 2) Vähän valistusta ja 3) Mahdollisimman vähän yhteiskuntapolitiikkaa". Lehti arvosteli Helsingin Sanomiakin budjetin liiasta ymmärtämisestä ja näki hyvin vaikeaksi Edistyspuolueelle pysyä hallituksessa.⁸

Helsingin Sanomat oli paljon lojaalimpi. Sen oikeistokritiikkikään ei ollut yhtä vivahteetonta kuin Karjalan Aamulehdellä, vaan kritiikki suuntautui nimenomaan äärimmäisiin aktivisteihin ja ruotsinmielisiin. Helsingin Sanomat jätti Kokoomuspuolueen puolueena lähes täysin rauhaan. Turun Sanomat oli yleensä lähellä Helsingin Sanomia, mutta Holstin puolustamisessa oikeistoa vastaan se muistutti enemmän Karjalan Aamulehteä. Vuoden lopulla Helsingin Sanomatkin yhtyi valituksiin Holsti-ajohajdista.⁹

Suhtautuminen Holstiin söikin merkittävästi hallitusyhteistyön eväitä. Edistyspuolue uhkasi vetää ministereitään pois protestina oikeiston asennetta vastaan.¹⁰ Edistyspuolueella oli sikäli syytäkin olla huolissaan, että eräät porvarilliset "grand old men", kuten Wrede, Danielson-Kalmari ja Edvard Hjelt, vetosivat Ståhlbergiin Holstin poistamiseksi ulkoministerin paikalta. Hankkeen takana oli myös varsin äärioikeistolaisia voimia, ei kuitenkaan virallisia kokoomustahoja.¹¹

Maalaisliittokin oli melko kylmä hallituksen suhteen. Ilkan linja muistutti suuresti Karjalan Aamulehteä: Kokoomuspuolue ja RKP olivat hallituksessa "Maalaisliiton sallimaa kokeilua varten". Heinäkuun lopulla lehti tulkitsi olevansa lojaalissa oppositiossa. Hallituksen virheitä

8 Ks. esim. KAl 30.3.1920, 9.4.1920, 7.6.1920, 6.7.1920, 5.9.1920, 20.10.1920, 9.11.1920, 24.11.1920, 28.11.1920, 15.12.1920, pk:t, 24.11.1920. Avoin kysymys Kansallisen Edistyspuolueen puoluejohdolle.

9 Ks. esim. HS 29.12.1920, 26.1.1921, 2.2.1921, 6.2.1921, pk:t; TS 19.12.1920, pk.

10 Erichin pvk 13.12.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 18.12.1920. Ingmanin kok., VA Y 2562.

11 Hjelt Wredelle s.a. ja 20.12.1920. Wredes brevsaml., k. 3, ÅAB; Wrede Ståhlbergille 9.12.1920. Wredes brevsaml., k. 5, ÅAB.

olivat mm. kieltolain tekeminen tyhjäksi ja toimettomuus Pohjanmaan ruotsinkielisiä separatisteja kohtaan. Ingmanillekin riitti piikki: ”pahat kielet” kertoivat hänen olevan ”todellinen ulkoministeri” (lainausmerkit Ilkan). Toisaalta maalaisliittolainen Artturi Leinonen antaa muistelmis-
saan positiivisenkin maininnan: armeijan nimityspolitiikka parani, venä-
läismielisiä upseereja ei enää suosittu.¹²

Keskusta- ja oikeistolehdet kävivät näkyvimmit kiistansa huhtikuussa 1920 Mannerheimista ja Suomen Suojeluskuntien Liitosta.

Mannerheim oli arvostellut eräässä puheessaan Tampereen suojeluskuntajuhlilla amnestiapolitiikkaa, ja Helsingin Sanomat ja Karjalan Aamulehti tuomitsivat hänen esiintymisensä.¹³ Oikeistolehdet näkivät asian tietenkin toisin; huomionarvoista kuitenkin on, että Mannerheim ei saanut Kokoomuspuolueestakaan varauksetonta julkista tukea. Uusi Suomi selitti olevansa kenraalin kanssa samaa mieltä itse amnestias-
asiasta, mutta suojeluskuntien yhteydessä ei tullut arvostella hallituksen
eikä eduskunnan politiikkaa tai puuttua politiikkaan muutenkaan. Suoje-
luskuntalaitos ei kestäisi, jos sen taakse jäisi vain oikeisto. Suojeluskun-
tapolitiikoiijat olivat koetelleet oikeiston sisäistäkin yksimielisyyttä, Uusi
Suomi tulkitsi.¹⁴

Hugo Suolahti arveli päiväkirjassaan kyseisen kirjoituksen olleen tak-
tisesti virhe, sillä se herättäisi pahaa verta ”varsinaisissa oikeisto- ja
aktivistipiireissä”. Mannerheimkin oli pettynyt Uuden Suomen kan-
taan.¹⁵ Aamulehti asettui Mannerheimin puolelle ja arvosteli Uutta Suo-
mea.¹⁶ Oli kuitenkin ilmeistä, että sekin varjeli enemmän Mannerheim-
myyttiä valkoisen rintaman symbolina kuin Mannerheimia poliittisena
toimijana.

Mannerheimin puolesta ei noussutkaan enää oikealta samanlaista
myrskyä kuin syksyllä 1919. Uusi Suomi oli varjellut ensi sijassa porva-
rillista yhteistyötä; Mannerheim sai pysyä kansakunnan kaapin päällä,
suomettarelaisilla ei ollut aikomusta tuomita itseään pysyvään oppositi-
oon hänen takiaan.

Suojeluskuntaliiton asia koski samaa organisaatiota, jolle Ingmanin
hallitus oli antanut toimiluvan huhtikuussa 1919 ja jota AHTI pitää

---

12 Ks. esim. Ilkka 13.4.1920, 24.7.1920, 7.8.1920, 13.11.1920, 22.11.1920, 22.1.1921, pk:t; Maakansa 19.3.1920, pk; Leinonen 1959, 278,279.

13 HS 7.4.1920, pk; KAI 8.4.1920, pk.

14 US 7.4.1920, pk. - Episodista ks. myös Vares 1990b, 51-53.

15 Suolahden pvk 6.4.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Donnerin pvk 6.4.1920. Donnerin kok., k. I 6, VA. - Suolahti näki kirjoituksen jo ennen sen julkaisua.

16 AI 8.4.1920, pk.

vallankaappausorganisaationa. AHDIN esitys ja tulkinta seuraavat miltei sellaisinaan Ritavuoren kirjoituksia Helsingin Sanomissa huhtikuulta 1920 - mikä ei lisää luotettavuutta, olihan kyse poliittisen vastustajan tulkinnasta.

Aktivisti E.E. Kaila vastasi Helsingin Sanomissa Ritavuorelle Liiton syntyneen sen vuoksi, että jos SDP saisi hallitusohjat, se voisi lakkauttaa suojeluskunnat pelkällä hallinnollisella asetuksella. Kyseessä oli vain laillisen toimintamahdollisuuden säilyttäminen tällaisen tilanteen varalta. Oikeistolehdet, etenkin Hufvudstadsbladet, hyväksyivät Kailan selityksen ja katsoivat Ritavuoren vahingoittaneen koko suojeluskuntaliikettä. Ingman ei puuttunut asiaan mitenkään.

Suomen Sosiaalidemokraatti oli jyrkempi: Ritavuori oli osoittanut järjestön vallankaappauksellisen luonteon, mutta hallitus ei tehnyt mitään:

”Kuinka voisi muu olla mahdollistakaan, kun Ingman, jonka hallituksen viimeisiä maallisia ’hyviä töitä’ mainitun liiton sääntöjen vahvistaminen on, johtaa myöskin nykyisen hallituksen politiikkaa?”¹⁷

Vasemmalla vallitsikin yhä taattu oppositio hallitusta vastaan. Suomen Sosialidemokraatti näki hallituksen ja armeijan johdossa jatkuvasti monarkismia ja Saksan-suuntausta, taantumusta ja oikeiston kaappaushankkeita.¹⁸ Kommunistilehtien, kuten pää-äänenkannattaja Suomen Työmiehen ja Savon Kansan seuraajan Vapaan Kansan kritiikki oli rajuinta, mutta se ei voinut huolettaa hallitusta juuri kaikki rajat ylittävän kiihkeytensä vuoksi.

Suojeluskuntaliiton luonteesta sinänsä ei ole olemassa kiistattoman valaisevaa lähdeaineistoa, etenkin kun Liitto ei koskaan käytännössä edes toiminut. Kuitenkin, kun ottaa huomioon, että kaappaushuhut sukselsivat muulloinkin esille aina keskustan tai sen vasemmistofraktion tarvitessa sisäpoliittisia propaganda-aseita oikeistoa vastaan, on syytä kysyä, oliko asia tuotu esille nimenomaan vaikeuttamaan uuden hallituksen taivalta. Kaappaushuhuja esiintyi mm. Pietarin-hankkeiden yhteydessä, tammikuussa 1920 amnestiakiistojen aikana, tammikuussa 1921 hallituskriisin yhteydessä ja keväällä 1921 taas Ritavuoren toimesta, kun

---

17 HS 14.4. ja 16.4.1920. Eräistä pyrkimyksistä suojeluskuntien keskuudessa, 15.4.1920. Helsingin Sanomain toimitukselle, 17.4.1920, pk; Hbl 18.4.1920, pk; Ilkka 20.4.1920, pk; KAl 22.4.1920, pk; SS 19.4.1920, pk; TS 17.4.1920, pk; US 16.4.1920, pk; Ahti 1987, 68-70.

18 Ks.esim. SS 6.4.1920, 13.4.1920, 12.7.1920, 19.8.1920, 8.12.1920, 23.12.1920, 28.12.1920, pk:t.

oli luovuttu porvarikoalitiosta. On muistettava, että Edistyspuolueen ja Maalaisliiton vasemmistosiiville oikeistokoalitio oli periaatteellisestikin arveluttavaa ja vasemmistokoalitio sen sijaan suotavaa.

Huolimatta keskustan esittämästä arvostelusta ja siitä, että hallitus oli järkiavioliitto, jota vain Kokoomuspuolue rakasti ja jota keskusta ja RKP korkeintaan sietivät, vuosi 1920 oli porvaripuolueiden välisissä suhteissa rauhallista aikaa aiempiin vuosiin verrattuna. Kokoomuspuolueen klubissa katsottiinkin keskustan olevan menossa oikeaan suuntaan, ja erityisellä mielihyvällä pantiin merkille, että Ingman nautti nyt Maalaisliitonkin taholta ”erinomaisen suurta arvontantoa”.¹⁹

Sekä porvarillisen yhteistyön että olojen yleisen rauhoittumisen vuoksi ”yhteiskunnan säilyttämisen” edellytykset tuntuivat parantuneen vuosiin 1917 ja 1919 verrattuna. Tosin kevään 1918 konservatismiin etsikköajasta oltiin kaukana, eikä oikeisto pyrkinytkään saamaan mitään valtiösääntömuutoksia tai muitakaan reformien peruutuksia aikaan. Käytännön konservatismi ja keskustan vähittäisen ”järkiintymisen” odottelu oli ainoa tie, jyrkkä konservatismi olisi tuhonnut porvarillisen tasapainotilan.

Yhä kiristyvän kielikiistan jaloissa

Samaan aikaan kuin kokoomuslehdet olivat hallitusyhteistyön vuoksi suhteellisen säyseitä keskustan suuntaan, niiden, erityisesti Vaasan, kirjoittelu kielikysymyksestä kiristyi ja alkoi saavuttaa keskustan linjaa. Uudessa Suomessakin arvostelu koveni erityisesti Setälän kirjoituksissa.²⁰

Kielirajan toisella puolella Hufvudstadsbladetkin kiristi linjaansa ja suuntasi arvostelua myös vanhoihin liittolaisiin, vanhasuomalaisiinkin. Joulukuussa 1920 lehti oli jo taipuvainen kansainvälisiin takeisiin suomenruotsalaisuuden turvaksi, vaikka oli aiemmin pitänyt sellaisia alentavina Suomelle. Hallituksen asettaman Tulenheimon kielikomitean ehdotuksista lehti löysi enemmän arvosteltavaa kuin kiitettävää. Kasva-

---

19 Nykyinen tilanne maassamme, 5.6.1920. Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto, PTA.

20 Ks. esim. AI 30.7.1920, 29.9.1920, 20.10.1920, 26.11.1920, pk:t; II 11.5.1920, pk; Karjala 23.7.1920, 20.10.1920, 11.2.1921, pk:t; UA 21.4.1920, 12.9.1920, 22.10.1920, pk:t; Vaasa 22.5.1920, 17.6.1920, 31.7.1920, 28.-29.9.1920, 18.10.1920, 10.11.1920, pk:t; US 21.7.1920, 29.7.1920, 17.10.1920, 23.11.1920, 16.12.1920, 18.12.1920, pk:t.

neesta kriittisyydestä huolimatta se kuitenkin pysyi Erichin hallituksen tukena, koska arveli mahdollisen keskustahallituksen olevan yhteiskunnallisesti vaarallinen.²¹ Ja olihan keskustapuolueilla ruotsinkielisten keskuudessa Kokoomuspuoluetta nationalistisempi maine.

Ingman taittoi kiivaimmin kielipoliittista peistä aivan hallituksen loppu-
aikoina, maaliskuussa 1921. Hän ajoi eduskunnassa ruotsinkielistä hiippakuntaa, jonka määrärahan valtiovarainvaliokunta oli poistanut budjetista. Ingmanin mukaan myönteinen ratkaisu helpottaisi sisäpoliittista asemaa, mihin hallitus oli aina pyrkinyt ja mikä pyrkimys näkyi hallituksen kokoonpanostakin. Hallitus piti välttämättömänä määrärahan myöntämistä. Ainoan kritiikkinsä ruotsinkielisiä kohtaan Ingman esitti siitä, että osalle näistä kielikysymys oli asiassa tärkeämpi kuin uskontokysymys. Erich vihjasi omassa puheenvuorossaan kielteisen päätöksen turmiollisiin vaikutuksiin Ahvenanmaan asiassa.²²

Vasemmisto-oppositio suhtautui asiaan kulttuuri- ja sivistys-, ei kielikysymyksenä. SDP:n Helo totesi: ”Budjetin kymmenes pääluokka osoittaa paraiten mikä vaara uhkaa kulttuuria ja kansanopetusta, jos kirkollis- ja opetusministerinä on pappi.” Ingman vastasi, että kirkollisuudelle oli ehdotettu 2,2 miljoonaa ja sille, ”mitä herra Helo sanoi kulttuuriksi”, 125 miljoonaa. Kirkon budjetin osuus tosin näkyi tässä vain pieneltä osin, mutta eihän valtiovarainvaliokuntakaan ollut poistanut kirkollisista menoista muuta kuin tämän hiippakuntamäärärahan, Ingman todisteli. Hänen kannastaan huolimatta eduskunta päätti kuitenkin olla perustamatta lainkaan uusia hiippakuntia, joten ruotsalainenkin hiippakunta oli kaatunut.²³

Tappio oli Ingmanille ja hallitukselle raskas. Se vesitti hallitusohjelman merkittävän kohdan, jota RKP oli vaatinut kabinettikysymykseksi, ja vähensi entisestään mahdollisuuksia saada RKP:n edustajia hallitukseen, jossa vallitsi noihin aikoihin jo muutenkin RKP:n aikaansaama hallituspula. Lisäksi diplomaatti Werner Söderhjelm oli kiirehtinyt asiaa Tukhomasta käsin. Asian tärkeyttä nimenomaan vanhasuomalaisille kuvastaa se, että myös Arajärvi, Erkki Kaila ja A.H. Virkkunen puhuivat hiippakunnan puolesta.

Ingman oli lausunut Erichille: ”Minä kaadun nyt ruotsalaisen piispan kanssa.” Erich oli tällöin todennut, että Ingmanista tulisi siis Suomen

---

21 Ks. esim. Hbl 22.7.1920, 23.10.1920, 9.11.1920, 24.11.1920, 1.12.1920, 22.12.1920, 16.1.1921, 6.2.1921, 12.2.1921, pk:t.

22 VP 1920, ptk, 2547-2550,2554,2555; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 9.12.1920, SCA.

23 VP 1920, ptk, 2556-2571.

ruotsalaisen kirkon ensimmäinen marttyyri.²⁴

Hallituksessa oli syntynyt kielikiistaa myös asevelvollisuuskysymyksessä. RKP:n ministerit yrittivät saada lakiehdotukseen määräyksen, jonka mukaan joukko-osastot muodostettaisiin asevelvollisten kotipaikkakunnilla tai niiden läheisyydessä, elleivät sotilaalliset näkökohdat vaatisi toisin. Selvä enemmistö vastusti, myös Ingman - tosin taloudellisiin syihin vedoten.²⁵

Varsinaiset kielilait oli hyväksytty eduskunnassa marraskuussa 1920. Ruotsinkieliset olivat niihin tyytymättömiä, ja välttääkseen hallituskriisiä Erich lykkäsikin lakien esittelyä presidentin vahvistettaviksi niin kauan, että ne lopulta vahvistettiin vasta seuraavan hallituksen aikana. Ingman oli ollut ainakin kevään 1921 loppuvaiheessa, jolloin RKP:n ero hallitusyhteistyöstä oli jo väistämätön, lakien puolella.²⁶

Ingmanin kanta kieliasiaa edusti hänen vanhaa myöntövyyskantaansa: kieliasia oli sivuasia, jossa oli varaa tehdä kompromisseja suurempien asioiden vuoksi - mutta ei loputtomasti. Jatkuvat myönnytykset vaaransivat nekin itse pääasioita.

Jääminen syrjään Ahvenanmaan-politiikasta

Ahvenanmaan kysymys oli Erichin hallituksen toinen suuri ulkopoliittinen ongelma bolshevikkirauhan ohella. Samalla se oli sisä- ja kielipoliittinen ongelma.

Huhti-toukokuun vaihteessa 1920 eduskunta hyväksyi Ahvenanmaalle itsehallintolain, jolle oli saatu SDP:nkin kannatus hyväksymällä miltei kaikki sen esittämät muutosvaatimukset.²⁷ Ahvenanmaalaiset halusivat kuitenkin edelleen Ruotsin yhteyteen, torjuivat itsehallinnon ja anoivat Ruotsilta, että se saattaisi Ahvenanmaan kysymyksen uudelleen kansainväliseen käsittelyyn. Ruotsi ryhtyikin toimiin ja sai Suomen hallitukselta paheksuvan nootin. Erich ja kaksi muuta ministeriä matkusti Ahvenanmaalle selostamaan itsehallintolakia, mutta kun Erich kieltäytyi keskustelemasta muusta, ahvenanmaalaiset marssivat mielenosoituksel-

---

24 Suolahden pvk 2.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 22.2.1921, SCA; Söderhjelm Mantereelle 15.2.1921. Mantereen kok., k. 1, VA.

25 Valtioneuvoston ptk 7.2.1921, rulla 34, 18.3.1921, rulla 36, VA.

26 Ingmanin muistuinpanot 2.4.1921. Ingmanin kok., kansio B4:1, VA; Jääskeläinen 1977, 314, 315.

27 Hyytiä 1986, 208; Jääskeläinen 1977, 311.

lisesti salista.²⁸ Ulkoministeri Holsti ilmoitti eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle jo pelättävän, että Ahvenanmaa julistautuisi itsenäiseksi ja pyytäisi Ruotsin holhousa.²⁹

Åland-lehden ehdotettua erillistä Ahvenanmaan kansalliskokousta päättämään maakunnan kohtalosta hallitus vangitutti separatistien johtajat Julius Sundblomin ja Carl Björkmanin maanpetoshankkeista syytetyinä. Nyt oli Ruotsin vuoro lähettää Suomelle paheksuva nootti. Holsti esitti valtioneuvostolle 8. kesäkuuta Suomen vastauksen: kyseessä oli rikosasia ja Suomen sisäinen asia. Ingman saneli pöytäkirjaan, ettei hallituksen pitäisi lainkaan perustella vangitsemista Ruotsin hallitukselle. Presidentti hyväksyi kuitenkin Holstin kannan.³⁰ Ingmanin kantaa voidaan pitää periaatteessa jyrkempänä kuin Holstin, mutta tuskin käytännössä, olihan sen vaihtoehtona jyrkkä vastaus.

Kiista jatkui noottien muodossa. Hallitus ei taipunut vapauttamisvaatimuksiin, joten Ruotsi kutsui lähettiläänsä pois Helsingistä. Sotaministeriö lisäsi Ahvenanmaalle yhden pataljoonan, josta osa vedettiin takaisin elokuussa, mutta syksyllä alettiin vielä laatia puolustus suunnitelmaa ”Ruotsin keskitys”.³¹

Ingman kirjoitti Uuteen Suomeen Ahvenanmaan asiasta yhden harvoista ministeriajan kirjoituksistaan. Se oli signeeraamaton ja kuvasti yleistä porvarillista mielialaa: Kun oli pidetty oikeusjärjestys voimassa kommunisteja vastaan, olisi outoa ja epäjohdonmukaista, jos hallitus antaisi ”herrojen Sundblomin & Björkmanin riehua vapaasti - vain siitä syystä, että heidän takanaan oli Ruotsi”. Ingman kiisti Ruotsin tekemän rinnastuksen Itä-Karjalaan samoin perustein kuin hallitus vastausnootissaan: Itä-Karjalassa väestö oli sorrettu ja kuolemanvaarassa. Varoitukset Ruotsissa syntyvästä epäsuotuisasta mielialasta Ingman kuittasi vetoamalla suomalaisten mielialaan.³²

Ingman piti yleensä matalaa profiilia Ahvenanmaan asiassa eikä ajanut mitään vaihtoehtoista linjaa hallituksen sisällä. Todennäköisesti tämä ei johtunut tällä kertaa uskosta ”asiantuntijan” pätevyyteen - nythän se oli hänen vihamiehensä Holsti - , vaan siitä, että vuoden 1919 Westman-polemiikin jälkeen nimi Ingman olisi tuskin ollut paras ase

28 Valtioneuvoston ptk 2.6.1920, rulla 24, VA; Jääskeläinen 1977, 311,312; von Bonsdorff 1950, 229-241.

29 Ulkoasiainvaliokunnan ptk 2.6.1920, rulla 1, EK.

30 Valtioneuvoston ptk 8.6.1920, rulla 24, VA.

31 Jääskeläinen 1977, 312; Kronlund 1988, 115,117.

32 US 11.6.1920. Ruotsin hallituksen viimeinen nootti. Ingmanin kok., k. C9, VA; vrt. Valtioneuvoston ptk 12.6.1920, rulla 24, VA.

kiistan rauhoittamiseen. Pohjoismaiseen yhteistyöhön sinänsä Ingman ei suhtautunut torjuvasti.³³

Hallitus ei ehtinyt saattaa Ahvenanmaan asian järjestelyä loppuun. Kansainliiton lähettämä selostajakomissio saapui Pohjoismaihin perehtymään kysymykseen, ja heidän keväällä 1921 antamansa Suomelle myönteinen tulkinta ei ehtinyt julkisuuteen ennen hallitusvaihdoista. Kuten Ingmanin hallitus oli niukasti jäänyt vaille itsenäisyystunnustusten laakereita, Erichin hallitus sai jättää Ahvenanmaan sadon toisten korjattavaksi.

Hallitus ehti kuitenkin havaita suotuisan suunnan. Ingman tiesi kertoa helmikuun 1921 lopulla piispa Jaakko Gummerukselle, että Ahvenanmaan asia oli menossa paremmalle tolalle. Hän myös suositteli, että Gummerus toteuttaisi kirkollisen Ruotsin-matkansa, jota oli emmitty maiden suhteiden tilan takia.³⁴

Länsi oli Ingmanille muutenkin vuonna 1920 vähemmän mielenkiintoinen ilmansuunta kuin ennen. Kuten edellä on jo mainittu, saksalaismielisyiden stigma ei tällöin painanut Englannin suuntaan, ja suuremmat kysymykset, kuten liittyminen Kansainliittoon, olivat toisten alaa. Hallitus sai eduskunnalta pyytämänsä valtuudet ryhtyä toimiin Suomen ottamiseksi jäseneksi jo toukokuussa 1920,³⁵ ja vuoden lopulla Suomi hyväksyttiin. ”Voittajien järjestö” ei herättänyt innostusta, mutta Ahvenanmaan ja turvallisuustarpeiden vuoksi ei vastustustakaan juuri esiintynyt.

10.3. Tarton rauha: suomettarelaisuutta vanhaan suuntaan

10.3.1. Rauhanvaltuuskunnan ja reaalipolitiikan linjalla

Edelläkävijänä

Jo Vennolan hallitus oli taipunut periaatteessa rauhanneuvottelujen aloittamisen kannalle Neuvosto-Venäjän kanssa, edellyttäen kuitenkin yh-

---

³³ Ingmanin muistiinpanot 5.5.1920. Ingmanin kok., VA Y 2556.

³⁴ Gummerus Johanssonille 25.2.1921. Johanssonin kok., k. 1, HYK; Lauha 1990, 291.

³⁵ Jääskeläinen 1977, 311.

teistyötä Puolan ja Englannin kanssa. Erichin hallitus teki omasta, rauhalle myönteisestä kannastaan selkoa eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle maalis-huhtikuussa 1920. Vasemmiston ja osittain keskustankin edustajat epäilivät, oliko ”imperialistisesta” Puolasta hyötyä rauhaa tehtäessä. Alkio ja Vennola suhtautuivat kuitenkin positiivisemmin, ja Erich ja Suolahti pitivät yhteistoimintaa edullisena.¹

Suomen ja Puolan neuvottelijat olivat tehneet maaliskuussa Varsovasa varsin pitkälle menneitä kaavailuja. Niiden mukaan bolshevikkien kanssa neuvoteltaisiin yhdessä, kumpikaan maa ei tekisi erillisrauhaa, ja molemmat kannattaisivat toistensa aluelajennuspyrkimyksiä. Jos Neuvosto-Venäjä tunkeutuisi Puolaan Berezina-joen yli, Suomi valtaisi Pietarin, ja jos Neuvosto-Venäjä etenisi Karjalan Kannaksella 20 kilometriä valtionrajan yli, Puola hyökkäisi Venäjälle. Erichin hallitus tyrmäsi kuitenkin sotilassopimuksen suoralta kädeltä ja vesitti poliittisenkin sopimuksen muotoon, joka teki erillisrauhan mahdolliseksi. Sopimusluonnos menetti muutenkin merkityksensä, kun Puola aloitti huhtikuussa hyökkäyksen itään, aluksi melkoisella menestyksellä.

Ingman oli kannattanut yhteistyötä Puolan kanssa aselepo- ja rauhanneuvotteluissa, koska se turvaisi molempien etuja ja olisi hyvä pohja myöhemmälle yhteistyölle. Hän siis oli hallituksen yleisellä linjalla.

Rauhanneuvottelijat nimitettiin alustavasti huhtikuussa ja virallisesti toukokuun lopulla. Puheenjohtajaksi asetettiin Paasikivi ja muiksi jäseniksi Vennola, Ingmanin hallituksen sotaministeri Walden, RKP:n itenäisyysenaattori Alexander Frey, SDP:stä Väinö Tanner ja Väinö Voionmaa ja Maalaisliitosta entinen vanhasuomalainen Väinö Kivilinna.²

Itse rauhanneuvottelujen aloittamista vastaan ei löytynyt merkittävää julkivastustusta oikealtakaan. Sopeutuminen neuvottelemaan ”pahuuden valtakunnan” kanssa oli kuitenkin henkisesti työlästä erityisesti pääskyille ja aktivisteille. Hugo Suolahti merkitsi päiväkirjaansa 26. maaliskuuta Erichin ja Holstin esiintymisestä ulkoasiainvaliokunnassa:

”Kova halu näkyy rauhaan olevan. Holsti puhui kuin saavista kaataen ja hypisteli hermostuneena sormiaan. Laverteli ja esitti asioita kuin olisi ollut aina puolustusasemassa. Nöyrä ja palvelevainen että ihan harmitti.”³

---

1 Ulkoasiainvaliokunnan ptk 28.2. ja 13.4.1920, rulla 1, EK.

2 Polvinen 1971, 332-341; Valtioneuvoston ptk 30.3.1920, rulla 21, 16.4.1920, rulla 22, 29.5.1920, rulla 24, VA; Jääskeläinen 1961, 269-278.

3 Suolahden pvk 26.3.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

Tekla Hultinille rauha oli ”suuri epämääräinen tuntematon”, ja hän veti päiväkirjassaan esille pääskysille tyypillisen kunniallisuusnäkökulman: Rauhan tarjoaminenkin oli arveluttavaa ja petollista, kun Puola ja Ukraina taistelivat henkensä edestä. Hallituksen Puolan-, Karjalan- ja Petsamon-politiikka olivat epäonnistuneet.⁴ Mannerheimkin varoitti Erichiä rauhasta ja kehotti yhteistyöhön Puolan kanssa.⁵ Washingtonin-lähettiläs Saastamoinen puolestaan varoitti pankkimies Honkajuurta, että Viron asia oli kärsinyt Yhdysvalloissa suuresti Viron solmittua rauhan.⁶

Sen sijaan Ingman omaksui hallituksessa heti pragmaattisen kannan ja ajoi jo kolme päivää ministeriytensä alkamisen jälkeen hyvin passivistista linjaa. Hänen mukaansa suomalaiset joukot oli vedettävä takaisin rajan taakse Repolasta ja Porajärveltä, mikäli osoittautuisi mahdottomaksi torjua bolshevikkien hyökkäystä sinne. Edes itäkarjalaisen Uhtuan maapäivien päätökset, joiden saattoi tulkita antavan Suomelle siveellistä selkänojaa Itä-Karjalan kansallisen itsenäisyyden puolustajana, eivät vakuuttaneet häntä.⁷

Kun hallitus käsitteli kesäkuussa aseiden antamista vienankarjalaisille, Ingman vastusti. Aseavun puoltajat - Vuokoski, Hahl, Joukahainen, Lavonius, Pehkonen, Jalander ja Holsti - saivat kuitenkin niukan enemmistön 7-6. Vastaan äänestivät Ingman, Vartiovaara, von Hellens, Ehrnrooth, Söderholm ja Erich.⁸ Kevään 1919 asetelma toistui siis lähes sellaisenaan: keskustalaiset, paitsi tällä kertaa von Hellens, olivat aktiivisemman politiikan puolella, Kokoomuspuolue ja RKP vastaan, ja Jalander oli aktivistihenkisenä jyrkemman politiikan puolella.

Ingman meni varovaisuuslinjassa pidemmällekin kuin aiemmin. Hän nimittäin saneli Viron valtiollisen itsenäisyyden de jure-tunnustamisesta valtioneuvoston pöytäkirjaan: ”Kun minulla ei ole tiedossa, että mikään muu valta tulisi lähiaikoina tunnustamaan Viron itsenäisyyden, olen sitä mieltä, ettei Suomen hallituksen ole syytä sitä vielä tehdä.” RKP:n ministerit Söderholm ja Ehrnrooth yhtyivät tähän, mutta presidentti hyväksyi Holstin esityksen tunnustuksen antamisesta.⁹ Korostettakoon kuitenkin, että kyse oli nimenomaan de jure-tunnustuksen ajankohdasta, ei Viron itsenäisyydestä sinänsä.

4 Hultinin pvk 4.6.1920. Hultinin kok., VA Y 2236.

5 Erichin pvk 28.3.1920. Erichin kok., k. 45, VA.

6 Saastamoinen Honkajuurelle 25.2.1920. Saastamoisen kok., k. 22, VA.

7 Ingmanin muistiinpanot 18.3. ja 8.4.1920. Ingmanin kok., VA Y 2556.

8 Ibid. 3.6.1920.

9 Valtioneuvoston ptk 7.6.1920, rulla 24, VA.

Konservatiivisen valtionetupolitiikan tunnusmerkit olivat taas kerran ajaneet idealistisen heimonationalismin ohi. Ingman oli kuitenkin vielä poikkeus, sillä porvaripuolueiden ja yleisen mielipiteen vaatimukset olivat rauhanneuvotteluihin lähdetessä erittäin korkealla. Tarkoitus oli hankkia Petsamo, Itä-Karjalalle itsemääräämisoikeus (jonka toivottiin ja arveltiin johtavan liittymiseen Suomeen), takuita bolshevistista ”kiihostusta” vastaan sekä kauppaja- ja talousetuja. Repolaa ja Porajärveä ei lähdetty hankkimaan eikä niiden puolesta osattu vielä varsinaisesti pelätäkään; niitä pidettiin jo omina, ja rajan arveltiin joka tapauksessa tulevan paljon niitä idemmäksi. Maalaisliitto ja Edistyspuolue olivat jopa vaativampia kuin Kokoomuspuolue.

Kokoomuspuoluekin oli toki määrittänyt kovat ehdot. Ingman sai Erichin ja K.R. Brotheruksen ohella tehtäväkseen valmistella puolueen ulkopoliittisen ohjelman muutosehdotukset Tampereen puoluekokoukseen huhtikuuksi 1920. Heidän ehdotuksensa ohjelman Venäjän-poliittiseksi osaksi kuului:

”Vaara, joka Venäjän puolelta uhkaa maamme itsenäisyyttä, oikeusjärjestystä, sisäistä rauhaa ja taloudellista elämää, on kaikin keinoin torjuttava. Puolue vastustaa ehdottomasti rauhantekoa, joka ei näissä suhteissa anna täysiä takeita. Suomen tulee pontevasti pyrkiä saamaan oikeutensa Petsamon alueeseen toteutetuksi ja Itä-Karjalan kysymys ratkaistuksi tavalla, joka tyydyttää Itä-Karjalan väestön kansallisia oikeuksia ja Suomen turvallisuutta. Heimonkansojen kansallisia pyrintöjä on muutenkin maamme voimien mukaan tuettava.”

Lisäksi oli pyrittävä Itämeren ja Suomenlahden neutralisoimiseen, selvitettävä kysymys liittymisestä Kansainliittoon ja torjuttava Ahvenanmaan luovuttamisvaatimukset.¹⁰

Ingman ei voinut vaikuttaa varsinaisiin puoluekokoustapahtumiin, sillä hän ei osallistunut kokoukseen eikä ollut ehdolla puolueen valtuuskuntaan. Perinteen mukaan puolueasema ei ollut sopivaa hallituksessa olevalle valtiomiehelle, jonka tuli ajatella kokonaisuuden etuja. Myöskään Erichä tai Vartiovaaraa ei esitetty valtuuskuntaan.

Ulkopoliittikka aiheutti puoluekokouksessa pieniä mielipide-eroja. Siitä alusti E.N. Setälä, joka oli Itä-Karjala-asiaa astetta innokkaampi kuin edellä mainittu Ingmanin ym. ulkopoliittinen ohjelmaehdotus. Setälä mm. harmitteli kevään ja syksyn 1919 tilaisuuksien laiminlyömistä ja oli skeptinen rauhanmahdollisuuksiin, Kansainliittoon ja reunavaltioi-

---

¹⁰ Kokoomuspuolueen valtuuskunnan ptk 16.2.1920 ja ohjelmaehdotus, PTA.

hin nähden. Maakuntien edustajien suuri enemmistö oli kuitenkin Setälää maltillisemmalla kannalla. Useimmat pitivät hyvänä, ettei ollut ryhdytty sotatoimiin eikä etenäkään Pietarin-retkeen, ja puolsivat rauhanneuvotteluihin ryhtymistä. Ohjelmaehdotuksen ponsi sai lopulta pienen terästyksen: Itä-Karjalan kysymys tuli ratkaista

”Suur-Suomi-aatteen pohjalla, tavalla, joka tyydyttää Itä-Karjalan väestön kansallisia oikeuksia ja Suomen turvallisuutta.”¹¹

Vaikka uusi muoto oli jonkinlainen tiukennus siitä muodosta, jota Ingman oli ollut laatimassa, sitä ei voi pitää kovin kategorisena rajoituksena ministerien toimille hallituksessa. Pääskyselkään eivät ottaneet sen käytännön merkitystä kovin vakavasti. Suolahti, joka luopui huhtikuun 1920 lopulla puolueen puheenjohtajuudesta ja sai seuraajakseen Setälän, piti yksityisesti Suur-Suomi-lauseita fraasina, joka ei merkinnyt mitään, ”mutta on jonkinlainen kaunis kyltti”. Nevanlinna puolestaan ajatteli asiaa jo vanhasuomalaisesti ja sanoi Suolahdelle Suur-Suomi-kohdan olevan ”ruma lause”.¹²

Puolueen maakuntalehdet ottivat kuitenkin lauseen vakavasti ja hermostuivat nopeasti tuloksettomiin neuvotteluihin, esittivät kunnianhimoisempia vaatimuksia ja selittivät vallinneen sotatilan vähemmän vaaralliseksi kuin huonon rauhan, koska bolshevikkeihin ei voitaisi kuitenkaan luottaa. Kärkkäin oli Uusi Aura, joka vaati rajaa linjalle Suomenlahti-Äänisjärvi-Vienansuu. Aktivistien Suunta satti nimenomaan Ingmanin vuoden 1919 hallitusta oikean hetken laiminlyömisestä sekä vaati viralliselta Suomelta miehiä ja aseita Itä-Karjalaan. Kokoomuspuolueen kevään 1920 puoluekokouksen jälkeen Suunta ilkkui, että Setälä oli antanut ulkopoliittisessa ohjelmapuheessaan ”murhaavan arvostelun Ingmanin hallituksen surullisesta irredenta-politiikasta”.¹³

Hallituksella ja varsinkin Ingmanilla henkilökohtaisesti oli siis jo alkuvaiheessa rintama oikeallakin puolella. Ingmanin kaltaisen parlamentaarikon silmissä se ei kuitenkaan asettanut kovin vakavia rajoja hänen

11 Kokoomuspuolueen yleisen puoluekokouksen ptk 10.-11.4.1920, PTA.

12 Suolahden pvk 10.-11.4.1920. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Kokoomuspuolueen valtuuskunnan ptk 26.4.1920, PTA.

13 Ks. esim. AI 29.5.1920, pk; HS 16.5. ja 23.5.1920, pk:t; Hbl 27.4. ja 15.5.1920, pk:t; Ilkka ja II 28.5.1920, pk:t; Karjala 26.5. ja 2.6.1920, pk:t; KAI 16.5.1920, pk; SK 1.6.1920, pk; TS 23.3.1920, 31.3.1920, 8.4.1920, 29.5.1920, pk:t; UA 2.4.1920, 28.4.1920, 16.5.1920, 26.5.1920, pk:t; US 23.4.1920, 22.5.1920, 9.6.1920, pk:t; Vaasa 27.5.1920, pk; Suunta 15.5.1920, 29.5.1920, 5.6.1920.

toimintavapaudelleen eikä ollut yhtä vaarallinen kuin vasemmalla ollut, rauhaa vaatinut rintama. Sitkeimmät vastustajat, Suunta ja sen piiri, olivat tasavallan poliitikkojen silmissä nimittäin radikaaleja ja vieraan-tuneita veneenkeikuttajia, kaikkea muuta kuin itsenäisyystaistelun ja sankaruuden pätevöittämiä asiantuntijoita ja oraakkeleja. Ingmanin silmissä rauhanneuvotteluille ei löytynyt merkittävää oppositiota.

Ingman oli jo sopeutunut ajatukseen, että Neuvosto-Venäjäkin oli Venäjä, johon oli suhtauduttava sen voimien mukaan ja jonka voimien kanssa oltiin nyt käytännössä kahden. Hän jatkoi tiukalla, ”inhorealistisella” linjalla, joka oli jo taannut hänelle äärioikeiston epäsuosion. Hallituksen enemmistö ei ollut vielä yhtä resignoitunut toiveissaan Itä-Karjalan suhteen.

Rauhanvaltuuskunnan linjalla

Tarton rauhanneuvotteluista on julkaistu paljon sekä tutkimus- että muistelmakirjallisuutta. Pääpaino on yleensä ollut rauhanvaltuuskunnan ja etenkin sen kahden jäsenen, Paasikiven ja Tannerin toiminnassa ja näiden tehtävän vaikeudessa. Toisen maailmansodan jälkeen oikeistolainen ”häpeärauha”-teema vaihtui uuden paasikiviläisen ulkopoliitiikan ansiokkaaksi esihistoriaksi - jopa siinä määrin, että rauhaa pidettiin ”liiankin” hyvänä.

Hallituksen roolia rauhan syntymisessä on painotettu vähemmän. Paasikivi on nähty tavallaan liian mahtavana ja unohdettu, että hallituksella oli lopullinen vastuu eduskunnan edessä. Nimenomaan hallitus joutui vuosina 1920-1921 tasapainoilemaan sisäpoliittisten edellytysten ja ulkopoliitiikan vaatimusten välillä ja kantamaan eduskunnan ja julkisen sanan kritiikin ”häpeärauhasta”. Paasikivi pääsi tällöin vielä suhteellisen vähällä.

Hallitus pääsi perehtymään todelliseen tilanteeseen heinäkuussa, kun rauhanvaltuuskunta palasi ensimmäisen kerran Suomeen. Ulkopoliittiset näkymät olivat heikentyneet, kun Puolan alkumenestykset Venäjää vastaan olivat muuttuneet tappioiksi, jotka uhkasivat Puolan koko olemassaoloa. Länsivallat suunnittelivatkin Lontooseen konferenssia, joka käsittelee kaikkia Venäjän rauhansopimuksia. Tarkoitus oli tukea Puolaa sen ahdingossa.

Ingman kirjoitti heinäkuussa 1920 Uuteen Suomeen pessimistisen signeeraamattoman pääkirjoituksen rauhanneuvottelujen keskeytymisestä ja bolshevikkien ruokahalun kasvusta. Hän arveli Tarton tien ole-

van Suomen kannalta nopeampi kuin mahdollinen Lontoon konferenssin tie. Rauha tosin ehkä pidettäisiin sitä paremmin, mitä mahtavampia kummit olivat. Suomella ei olisi syytä kieltäytyä, jos Entente tarjoaisi välitystä ja jos Puola ja Neuvosto-Venäjä olisivat ensiksi suostuneet siihen.¹⁴

Jossain määrin Ingman siis pysyi ”läntisessä” näkökulmassa. Kun Puola näytti olevan luhistumassa ja vaara saattoi piankin siirtyä Suomen kohdalle, hän oli tietenkin edelleen halukas hankkimaan lännen takuita Suomenkin hyväksi. Käytännössä hän kuitenkin tajusi tämän oljenkorren jo suuresti heikentyneen.

Kirjoituksen teki merkittäväksi myös julkaisuajankohta: 16. heinäkuuta, sama päivä, jolloin hallitus ja rauhanneuvottelijat pitivät ensimmäisen yhteisen kokouksen.

Rauhanvaltuuskunta oli ollut jo ennen kokousta kriittinen hallituksen taipumatonta linjaa kohtaan, ja Paasikivi ja Tanner olivat aloittaneet salaiset yksityisneuvottelut venäläisten kanssa hallituksen ehtoja lievemmillä pohjalla.¹⁵ Vennola oli puolestaan kirjoittanut tuskastuneena Ingmanille:

”Kyllä tämä on tehtävä: pelkällä praataamisella vallata alueita, tunkea ryssä sinne Suomen lahden itäisimpään kolkkaan ja saada takeita, että se pysyy siellä rajan takana — . — Pimeältä tämä tällä hetkellä näyttää. — Valmistautukaa tinkimään —.”¹⁶

Heinäkuun 16. päivän neuvotteluissa valtuuskunta kaatoikin kylmää vetä hallituksen niskaan. Paasikiven mielestä Itä-Karjalasta oli luovuttava, Petsamosta oli saatavissa vain talousetuja ja korkeintaan linnoittamaton ja varustamaton käytävä. Oli myös taivuttava vaatimuksiin Suomenlahden liikenteen järjestelyistä. ”Uusilla aatteilla ei mitään merkitystä. Nauravat kansojen itsemääräämiselle. Eivät tunnusta entisiä sitoumuksia.”

Muut rauhanneuvottelijat Maalaisliiton Kivlinnaa lukuun ottamatta olivat lähes yhtä pessimistisiä.

Ingman esitti Lontoon konferenssista pääpiirteissään saman, mutta astetta pessimistisemmän tulkinnan kuin Uudessa Suomessa. Konferenssin toteutuminen oli epävarmaa, mutta jos se toteutuisi, olisi vaikeaa

---

¹⁴ US 16.7.1920, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

¹⁵ Tanner 1949, 82-84; Polvinen 1992, 53, 54.

¹⁶ Vennola Ingmanille 9.7.1920. Ingmanin kok., VA Y 2364.

jäädä pois. Tarttoon olisi silti palattava, ja sitä ennen hallituksen oli määrättävä kantansa rauhanehtoihin. Pääministeri Erich piti vaikeana luopua Karjalan asiasta ja oli optimistisempi Lontoon tien suhteen. Holsti arveli, että Lontoossa saataisiin paremmin alueita mutta huonommin talousetuja. Repolaa ja Porajärveä oli pidettävä ainakin panttina.¹⁷

Kun Tartossa ei ollut saatu myönnytyksiä Petsamolle ja Itä-Karjalalle, Lontoon tie herätti porvarillisissa piireissä suurempaa intoa kuin Tartto. Kokoomuslaiset maakuntalehdet ja Iltalehti olivat päätymässä itse rauhankysymyksenkin suhteen entistä selvemmin jyrkemmälle kannalle kuin pää-äänenkannattaja. Tartossa jatkamisen mielekkyyttä ylipäänsä epäiltiin, ja kuten Karjala tiivistä perusasenteen: ”meillä (ei) voittajina suinkaan ole pakko alistua kunniattomaan rauhaan”. Sen sijaan Suomen Sosialidemokraatti oli Tarton tien kannalla sekä bolshevikkien ja Puolan sodassa ennemminkin Neuvosto-Venäjän puolella.¹⁸

Ennen rauhanvaltuuskunnan paluuta Tarttoon käytiin vielä 26. heinäkuuta neuvottelu sen, hallituksen ja Ståhlbergin välillä. Holsti alusti ja hyväksyi neuvottelujen jatkamisen Tartossa, mutta toivoi, ettei siellä tehtäisi muutamaan päivään mitään ratkaisevaa, ennen kuin suurvaltojen asenne ja Lontoon konferenssin toteutuminen selviäisivät. Hän oli lisäksi valmis taipumaan Paasikiven pessimistiseen käsitykseen Petsamosta ja Itä-Karjalasta. Maalaisliittolaiset olivat myös lykkäyksen kannalla, mutta katsoivat, ettei rauhaa tulisi tehdä, ellei saataisi Itä-Karjalaa. Venola ja Erich olivat Holstin kannalla. Erich uskoi lisäksi Lontoon konferenssin toteutuvan.

Ingman oli tehnyt ratkaisun rauhan ja vieläpä kiireellisen rauhan puolesta, ja hänen kantansa oli paljon entistä lukkoonlyödympi. Hän ei pitänyt enää suurvaltojen asennetta tai Puolan aselepoa ratkaisevina näkökohtina eikä uskonut lykkäyksen auttavan. Edellisessä kokouksessa hän oli halunnut vielä odottaa, nyt hän katsoi ajan ja viivytysten toimivan Suomea vastaan. Venäjän sisäisetkin muutokset voisivat mennä epäedulliseen suuntaan. Itä-Karjalan asia olisi ratkaistava vasta myöhemmin kansainvälisellä tasolla. Hän sai kuitenkin vain neljältä ministeriltä osittaisen kannatuksen. Presidentin päätöskään ei ollut kovin lähellä Ingmanin linjaa: Tarton neuvotteluja oli kiirehtimättä jatkettava, eikä

---

17 Ingmanin muistiinpanot 16.7.1920. Ingmanin kok., k. B4:1, VA; Freyn muistiinpanot 16.7.1920. Freyn kok., k. II, VA; Tanner 1949, 89-91; Polvinen 1992, 56,57.

18 AI 22.7.1920, pk; II 14.7.1920, 16.7.1920, 24.7.1920, pk:t; Karjala 30.6.1920, 15.7.1920, 18.7.1920, 28.7.1920, pk:t; SK 4.7. ja 16.7.1920, pk:t; SS 26.5.1920, 17.7.1920, 21.7.1920, pk:t; Vaasa 17.7.1920, pk; Suunta 3.7.1920.

tullut tehdä myönnytyksiä, ennen kuin niistä pidättäminen olisi haitaksi rauhanneuvotteluille.

Suomettarelaiten asettuminen rauhan solmimisen kannalle herätti mukana olleiden SDP:n rauhanneuvottelijoiden huomion. Tanner mainitsee kirjassaan Tarton rauhasta Ingmanin olleen hallituksen se jäsen, joka kannatti voimakkaimmin rauhaa; vastapainona olivat maalaisliittolaiset. Voionmaa merkitsi päiväkirjaansa:

*"Paasikivi sanoo, ettei puhumalla saada voittomaita. Olisi taisteltava, olisi ollut taisteltava. Kun ei ole enään mahdollisuutta taistella, eikä Lontoon konferenssi niin luotettava, on luovuttava Karjalasta. Samaan tulokseen tulee Ingman, mutta eihän Herran miehen sovi taisteluja kaivata, ei tietenkään, senpä vuoksi hän korostaakin, ettei Karjalaa ole yritetty hankkia raudalla ja verellä, vaan on sitä kohtaan ollut 'siisti menettely'. Jättämällä asia syrjään tästä rauhanteosta siirretään vain asia kansainväliseen foorumiin. Viime aikain politiikka on ollut juuri tätä edellyttävää. Koko aate Itä-Karjalan Suomeen liittynyt Venäjän hajoamisen edellytyksellä. Nyt se edellytys ei ole toteutunut. Osasi se mies löytää rotanreiän! Osasi!"*¹⁹

Ingman esitteli myöhemminkin Lontoo-tietä vaihtoehtona,²⁰ mutta enää vain valmistellakseen yleistä mielipidettä ankeaan todellisuuteen. Kabinetissa hän oli jo luopunut toivosta ja ajoi rauhaa ilman näkyviä heimo-henkisiä omantunnontuskia koko voimallaan. Samaan aikaan maan porvaripoliitikot ja -lehdet olivat valtaosaltaan tinkimättömyyslinjalla ja vaativat koko Itä-Karjalan itsemääräämisoikeutta, ei vain Suomeen liittyneiden Repolan ja Porajärven säilyttämistä.

Tarton rauhan vastustajien ja kritisoijien, lähinnä Maalaisliiton, aktivistien, pääskysten ja monien edistyspuoluealaistenkin ajattelu lähti kokonaan toisista premissistä kuin Ingmanin. Itä-Karjala ei merkinnyt vain aluekysymystä; se oli myös kysymys kansallisesta kunniasta ja olemassaolosta, eräänlainen joko-tai-ratkaisu. Lopputuloksena olisi joko Suur-Suomi ja kansan suuri tulevaisuus - tai heimotoiveiden romahdus ja kansallishengeltään näivettyvä, idän jättiläiselle ennen pitkää sortuva torso-Suomi.

Ingman oli kuitenkin saanut kokea keväällä 1919, kuinka heimoidealitit olivat ylipuhuneet hänet ja painostaneet aktiiviseen Itä-Karjalan-

---

19 Ingmanin muistiinpanot 26.7.1920. Ingmanin kok., VA Y 2370; Freyn muistiinpanot 26.7.1920. Freyn kok., k. II, VA; Waldenin muistiinpanot 26.7.1920. Waldenin kok., Yhtyneet Paperitehtaat; Voionmaan pvk, 59-63. Voionmaan kok., k. 1, VA; Jääskeläinen 1977, 305,306; Tanner 1949, 94,95; Polvinen 1992, 58.

20 US 1.8.1920, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

politiikkaan hänen omista epäilyksistään huolimatta. Tulos oli ollut katastrofi. Viimeistään tämä kokemus vahvisti hänen käsityksensä, että suuret valtiolliset kysymykset ratkaistiin vain suurvaltojen myötävaikutuksella - ja vain Pietarin kaltaisissa avainpaikoissa. Yksin ja heikoin voimin oli turhaa yrittää valloituspolitiikkaa voimistuvaa Venäjää vastaan. Jos ulkoista tukea ei ollut, oli sopeuduttava ikävään todellisuuteen.

Päinvastoin kuin Voionmaa huonosti osuneessa sarkasmissaan "rotanreiästä", monet aktivistit ja pääskyseläiset tunnustivat villakoiran ytimen ja samalla "vanhan vihollisen". Kyseessä oli vanha suomettarelaisuuden peruslinja, jota Ingman sovelsi erivärisen Venäjään kuin ennen. Heinäkuun 26. päivän kokouksessa hän oli tarkastellut rauhankysymystä selkeästi enemmän Venäjän-politiikan kuin vuoden 1919 mallisen Ententen-politiikan tai aatteellisen bolshevismien vastustamisen kannalta. Vanhaan suomettarelaiseen tapaan hän jopa haki toiminnalle perusteita Venäjän sisäisten valtasuhteiden muutoksista.

Kyseessä ei ollut enää ensi sijassa lännen hyväksynnän hakeminen, päinvastoin kuin vuoden 1919 Venäjän- ja heimopolitiikassa. Silloin tavoitellut itsenäisyyden tunnustuksetkin oli jo saatu, ja usko lännen aktiivisiin toimiin bolshevismia vastaan oli romahtanut viimeistään vuoden 1920 alkukuukausina. Länsi oli tuottanut pettymyksen lopettamalla Neuvosto-Venäjän saarron, pyrkimällä kauppasuhteisiin sen kanssa ja - kuten näytti - jättämällä rohkaisemansa Puolan oman onnensa nojaan.

Ingmanin politiikka tsaristista Venäjää ja keisarillista Saksaa kohtaan oli ollut kylmää järkipolitiikkaa ilman tunteenomaisia siteitä. Ententen suhteen oli ollut samoin, ja kun se ei käyttänyt sitä voimaa, jonka takia sitä oli seurattu, asiat oli järjestettävä huolimatta siitä tunteenomaisesta vastenmielisyydestä, jota tunnettiin bolshevikkirauhaa kohtaan. Osoittivathan sotatapahtumatkin, että Venäjä alkoi taas koota suurvallan voimia järjestelmän nimestä riippumatta. Ja koska Ingman katsoi Venäjän olevan vahvistumassa, hän oli aivan eri mieltä kuin pääskyseläiset ajan kulumisen vaikutuksesta: se toimi Suomea vastaan, rauhalla oli kiire.

Ingmanin innon puute Lontoon konferenssiin lienee johtunut paitsi epäluulosta ja siitä käsityksestä, ettei Entente ryhtyisi todellisiin toimiin, myös haluttomuudesta samastaa Suomi reunavaltioihin. Tuntuihan se - aktivistien bolshevikkirauhasta käyttämää luonnehdintaa lainaten - "vihkimiseltä kuolinvuoteella", kun reunavaltioista vahvinkin, Puola, näytti sortuvan.

Bolshevikkirauhan linja oli kuitenkin Ingmanille sikäli ongelmallisempi kuin vuoden 1917 varovaisuus- ja vuoden 1918 monarkismilinja, että vuonna 1920 oli vähemmän konservatiivisia poliitikkoja samalla

puolella kuin hän. Suuri osa aiemmista liittolaisista omaksui vuonna 1920 vastustavan kannan, sillä konservatiivien koko menneisyys ja yhteiskuntanäkemykset sivat bolshevikkirauhan ajatusta vastaan. Ingmanin etuna oli kuitenkin suunnilleen samalla tavalla ajatellut presidentti.

Pari asiaa oli kuitenkin entisellään: Ingman ajoi jälleen epäsuositua kantaa - ja täydellä tarmolla.

10.3.2. Rauhanlinjan primus motor - vastustuksesta piittaamatta

Oikeisto-oppositio herää - turhaan

Kokoomuspuolueen lisätty valtuuskunta kokoontui elokuussa pohtimaan rauhanasiasia. Erich alusti rauhankysymyksen ja toi esiin aluekysymysten vaikean tilan, mutta totesi lopuksi Puolan uusien menestysten helpottaneen tilannetta. Suomi tarvitsi rauhaa ennen kaikkea sisäpoliittisista syistä.

Kokouksessa vallitsi samanlainen kielteinen kanta kuin puolueen maakuntalehdissä. Rauhaa haluttiin lykätä, sillä osanottajat arvelivat Suomen olevan vahva ja Neuvosto-Venäjän luhistuvan pian. Pääsyynä sille, että rauhanneuvotteluja oli ylipäättään syytä jatkaa, pidettiin sisäpolitiikkaa. Rauhasta odotettiin ensi sijassa vaikeuksia: bolshevistinen kiihotus ja lakot lisääntyisivät, eikä tuleva Venäjä hyväksyisi bolshevikkirauhaa.

Lisätyn valtuuskunnan hyväksymä ponsi oli jyrkän pääskyssiiven muotoilema. Sen mukaan vain ”kunniakas ja maalle edullinen” rauha oli mahdollinen, ja sellaiseen rauhaan sisältyivät Petsamo, Repola ja Porajärvi. Petsamosta ei saanut antaa vastiketta eikä tehdä mitään, mikä vaikeuttaisi Itä-Karjalan liittymistä Suomeen. Rauhansopimukseen sisältyvä amnestia ei saisi ulottua punakapinan johtajiin. Hallituksen siihenastiset toimenpiteet hyväksyttiin ”pääasiassa”, mutta kiellettiin lisämyönnytykset.¹

Keskustelua ja pontta leimasi nuorsuomalainen kansallisisidealismi, joka oli hyvin kaukana Ingmanin ja Paasikiven suomettarelaisuudesta. Luetellut rauhanteon vaaratkin olivat sellaisia, joista vanhasuomalaiset olivat jo lakanneet puhumasta. Kokouksesta puuttuivatkin miltei kaikki heidän kärkinimensä: Ingman, Paasikivi, Nevanlinna, Haataja, Virk-

---

¹ Kokoomuspuolueen lisätyn valtuuskunnan ptk 22.8.1920, PTA.

kunen jne. Puolueen ja sen valtiollisten edustajien välinen kuilu kävi yhä syvemmäksi.

E erityisen selväksi tämä käy, kun tarkastellaan Ingmanin samana päivänä rauhankysymyksestä Teuvalla pitämää puhetta. Hän leimasi aluksi bolshevismin mädännäisyydeksi ja Suomen historian suurimmaksi vaa-raksi ja esitti sitten kysymyksen, miten tämä kaikki sopi rauhanneuvot-teluihin. Ja tietenkin hän löysi argumentit, joiden mukaan se sopi.

Ingmanin mukaan "tosiasiallisesti" ei ollut käyty sotaa sitten punaka-pinan kukistamisen. Kyseessä oli ollut aseistettu rauha, sotaisena poik-keuksena vapaaehtoisvoimien retki Aunukseen. Saatavissa oleva rauha ei ollut loistava, mutta se ei tekisi itsenäistä elämää mahdottomaksi eikä vahingoittaisi sitä suuresti. Taloudellisia vahinkoja tosin seuraisi ja kii-hotusta olisi vaikeampaa valvoa, eikä Neuvosto-Venäjään voitu luottaa.

Kuitenkin oli pyrittävä rauhaan tyydyttävillä ehdoilla. Perusteita tä-hän Ingman löysi paljon: Muu maailma pyrki rauhaan bolshevikkien kanssa; Venäjän sisäisiin oloihin ei voitu sekaantua; asevoimilla ei saatu ajettua omia tarkoituksia; haluttiin rauhalliset olot ja hoitaa omat asiat; sidottaisiin jokaista tulevaa Venäjän hallitusta; helpotettaisiin välitilan aiheuttamia talousvaikeuksia; aika toimi Suomea vastaan. Johtopäätös oli:

"Siis: jos kohtuulliset ehdot ja riittävät takeet, niin olkoon menneeksi - tosin ilman innostusta!"²

Lisätyn valtuuskunnan itseluottamusta uhkuneeseen ja vaateliaaseen kantaan verrattuna tämä oli ikäviin tosiasioihin sopeutumista. Kuvaavaa on jo se, että lisätty valtuuskunta haki "edullisia" ja Ingman "tyydyttä-viä" ehtoja.

Ingmanin suhtautumisesta Petsamoon, Repolaan ja Porajärveen ei ole lähteitä juuri Teuvan-puheen päiviltä. Kuitenkin, koska hän oli valmis uhraamaan Repolan ja Porajärven jo aiemmin sekä myöhemminkin, kun Puolan asema oli jo huomattavasti vahvistunut ja kun Neuvosto-Venäjä oli tullut suopeammaksi kompromisseille, hän tuskin elätti niistä toiveita puheen aikoihinkaan. Katsoihan hän ajan toimivan Suomea vastaan, kun taas lisätyssä valtuuskunnassa tulkittiin toisin.

E.N. Setälästä tuli Ingmanin linjan vastaisen käsityksen etummainen ajaja puolueessa. Hän kirjoitti jo heinäkuun lopulla Erichille huolestu-

---

2 Teuvalla 22.8.1920 pidetty puhe. Ingmanin kok., VA Y 2370.

neena huhuista, joiden mukaan hallitus oli päättänyt luopua Petsamosta, Repolasta ja Porajärvestä, saati Itä-Karjalasta. Tämä merkitsisi poikkeamista aiemmasta ohjelmasta, joten eduskuntaryhmä olisi kutsuttava koolle. ”Vai olisiko todellakin tarkoitus — eduskunnalle vain asettaa fait accompli?”³ Setälä painotti myös Uuden Suomen signeerauissa kirjoituksissaan, että Karjalan kysymyksen ratkaisu oli Suomen itsenäisyyden perusedellytys.⁴ Turun Sanomat ja Hufvudstadsbladet tulkitsivat hänen vaatineen jopa sotaretkeä Itä-Karjalaan.⁵

Voidaan sanoa, että kielteinen suhtautuminen rauhantekoon oli yhä selvemmin verrannollista sijaintiin poliittisen kentän oikealla laidalla. Yleiskuvaa sekoittavat kuitenkin jälleen oikeiston monivivahteisuus ja keskustan heimoidealismi. Ingmanin ja Paasikiven kaltaiset vanhat suomettarelaiset olivat selvästi myöntyvämpiä kuin puolueensa maakunta-, nuorsuomalais- ja aktivistiainekset tai edes keskustapuolueet, joiden heimotunne ei jäänyt paljonkaan aktivisteista ja pääskysistä jälkeen.

Kotikentällä orastaneista ongelmista huolimatta Ingman keskittyi edelleen kantansa läpiajamiseen valtakunnan ylätasolla.

Junttaajan työvoitto hallituksessa

Rauhanvaltuuskunta oli elokuun puolivälistä alkaen turvautunut Tarton neuvotteluissa minimiohjelmaan eli Petsamon saamiseen, Itä-Karjalan autonomiaan Neuvosto-Venäjän yhteydessä sekä kansanäänestykseen Repolassa ja Porajärvellä. Venäläisten vastaehdotus oli Petsamon luovuttaminen Suomelle, jos Repola, Porajärvi ja Suomenlahden saaret luovutettaisiin heille ja Suursaari neutralisoidaisiin. Paasikivikin hermostui, että oli oltu liian myöntyväisiä, ja Holsti sähkötti rauhanneuvottelijoille, ettei tullut kiirehtiä, aika tulisi paremmaksi.⁶

Loppuratkaisu oli siis vielä täysin auki, kun eduskunnan ulkoasiainvaliokunta taas kokoontui 23. elokuuta. Mukana oli myös hallituksen ja rauhanvaltuuskunnan edustajia. Valiokunnan porvarijäsenet eivät olleet valmiita rauhaan, ja yksityiskeskustelussa Alkion kanssa Holsti vieritti vastuuta Ingmanille: Ingman ”epää järjestelmällisesti kaiken avun Vietnan-Karjalalta”.⁷ Valtioneuvoston ja rauhanvaltuuskunnan yhteisessä

3 Setälä Erichille 28.7.1920. Erichin kok., k. 40, VA.

4 US 4.8.1920, pk.

5 Hbl 11.8.1920, pk:t; TS 13.8.1920, pk.

6 Jääskeläinen 1977, 306; Tanner 1949, 114.

7 Alkion pvk 23.8.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Voionmaan pvk, 123,124. Voionmaan kok., k. 1, VA; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 23.8.1920, rulla 1, EK.

kokouksessa 24.-25. elokuuta valiokunnan vaateliaisuus ei kuitenkaan mainittavasti vaikuttanut.

Aluksi kokouksessa pohdittiin, voitiinko luovuttaa Suomen aluetta vastineeksi Petsamosta. Ståhlberg oli aluksi epävarma. Rauhanneuvottelijat olivat aluevaihdojen kannalla ja valmiita luovuttamaan Lavansaaren, Seiskarin, Peninsaaren ja Kannakselta Kuokkalan ja Ollilan. Holsti vastusti; Petsamo oli ostettava taloudellisilla myönnytyksillä. Ståhlbergin omaksui kielteisen kannan. Hallituksen jäsenistä Lavonius, Vartiovaara, Joukahainen ja Erich hyväksyivät aluevaihdokset Kannaksella, mutta eivät Suomenlahden saarien osalta. RKP-laiset Procopé ja Granfelt pitivät myönnytyksiä Kannaksellakin mahdottomina, ja Ingmankin otti jyrkästi kielteisen kannan: Petsamoa ei tullut ostaa saarilla ja niiden asukkailla eikä liioin Kannaksen alueilla. Kompensaatioksi oli annettava mieluummin Repola ja Porajärvi. Vartiovaara ja Voionmaakin yhtyivät nyt Ingmaniin.

Seuraava kysymys oli, voitiinko Repola ja Porajärvi vaihtaa suomalaiseseen alueeseen tai Petsamoon. Vennolan mielestä olisi ikävämpää luopua pitäjistä kuin Petsamosta. Ingman toisti kantansa: jos Petsamo oli tärkeä, se oli asetettava pitäjien edelle, sillä niistä olisi helpompaa luopua Petsamoa vastaan kuin saarista. Erich asetti Petsamon etusijalle, mutta olisi antanut Kannakselta kompensaatiota Repolaa vastaan. Ståhlbergin päätökseksi tuli, että jos se olisi Petsamon saamiseksi välttämättöntä, olisi luovuttava Repolasta ja Porajärvestä. Ensimmäinen oli kuitenkin koetettava saada niille kansanäänestys. Suomalaista aluetta ei luovutettaisi missään tapauksessa.

Voidaan pitää yllättävänä, että eräät maalaisliittolaiset olivat olleet valmiita myönnytyksiin Kannaksella, mutta Ingman ei. Toisaalta on muistettava, että Ingman oli vastustanut Kannaksen alueiden erottamista jo huomattavasti vaikeampana aikana, toisena venäläistämiskautena. Kuten hän myöhemmin sanoi, oli vaarallista tehdä vanhan valtioneuvoston raja ”juokseväksi”. ”Uusiin” alueisiin hän suhtautui aivan toisella tavalla. Ingmanin rauhanlinja teki yhä suuremman vaikutuksen Voionmaahan, joka ihaili muistiinpanoissaan kokoomuslaisten lojallisuutta:

”Olen alkanut monessa asiassa suosia Ingmania, en tietysti kannata hänen ohjelmaansa - Siitä meitä varjele vakainen luoja - mutta hänen poliittinen taitonsa on ilmeinen.”⁸

---

8 Ingmanin muistiinpanot 24.8.1920. Ingmanin kok., VA Y 2370; Vennolan muistiinpanot 24.8.1920. Vennolan kok., k. 16, VA; Voionmaan pvk, 132,140. Voionmaan kok., k. 1, VA; Jääskeläinen 1977, 307; Tanner 1949, 119,123-127.

Vaikka Ingmanin linja oli selvästi voittanut alaa, Holsti esitti 25. elokuuta rauhanvaltuuskunnalle tiukat ohjeet Itä-Karjalan autonomian ja Petsamon suhteen. Ståhlberg hyväksyi tämän; Repolan ja Porajärven luovutus vedettiin siis tavallaan eräänlaiseksi hätävaraohjelmaksi eikä Petsamon hankkimisen lähtökohdaksi. Rauhanvaltuuskunnan pyydettyä selvitystä Holsti halusi hallituksen istunnossa edelleen pitää kiinni Repolasta ja Porajärvestä. Eikö olisi paras vetää valtuuskunta Tartosta tekemättä pitäjistä mitään myönnytystä tai vaatimusta? hän pohti.

Ingman painotti taas, että aika ei tehnyt työtä Suomen hyväksi; pitäjistä olisi kuitenkin pakko luopua 2-3 vuoden kuluttua. Hän sai enemmistön puolelleen, ja hallitus palasi samalle kannalle kuin yhteisneuvottelussa: vain Petsamosta ja omista vanhoista alueista pidettäisiin kiinni.

4. syyskuuta venäläiset vaativat ratkaisua kolmessa päivässä neuvotte-lujen katkaisemisen uhalla. Heidän kantansa itse ehtoihin oli sikäli ennallaan, että Repola ja Porajärvi tuli palauttaa heille Petsamon vastineeksi, mutta Suomenlahden saarten osalta vaadittiin enää neutralisointia.⁹ Kireässä tilanteessa Ingman kirjoitti muistiinpanoihinsa Holstin ailahtelevuuteen tuskastuneena, että Holsti ”soutaa ja huopaa, tahtoo tehdä ehdotuksen ja vastaehdotuksen ja hankkia selvittelyjä jne.”¹⁰ Turhautuminen - jonka rauhanvaltuuskunta täysin jakoi¹¹ - on ymmärrettävää: tämän jälkeenkin Holsti vaihtoi ainakin pari kertaa käsitystään alueluovutuksista Kannaksella.

Hallitus käsitteli uutta tilannetta 6. syyskuuta, ja kielteisen ratkaisun puolesta tuli poikkeuksellisesti rohkaisua Tartostakin. Vennola nimittäin selitti kirjeitse, että rauha olisi poliittinen erehdys jo ilman Itä-Karjalaa, mutta luopuminen Repolasta ja Porajärvestä teki sen vielä vaikeammaksi. Ministerit koettivat keksiä kompromisseja Repolan ja Porajärven pelastamiseksi: Hahl tarjosi Petsamosta kielekettä, Erich samaa ja osallistumista Venäjän velkoihin, Holsti ja Procopé ”taktiikkaa ja kauppasopimusta”, Joukahainen taloudellisia vastineita.

Ingman pysyi järkähtämättömänä. Hän toisti, ettei vanhaa valtioaluetta tullut silpoa, ja Repolasta ja Porajärvestä hän ei enää edes spekuloinut. Jalander ja Ståhlberg pitivät niin ikään kiinni vanhoista alueista. Päätös olikin taas sama kuin 24.-25. elokuuta: suomalaisia alueita ei

---

9 Ingmanin muistiinpanot 1.9.1920. Ingmanin kok., VA Y 2559; Freyn muistiinpanot 1.9.1920. Freyn kok., k. II, VA; Valtioneuvoston ptk 25.8.1920, rulla 26, VA; Jääskeläinen 1977, 308.

10 Ingmanin muistiinpanot 5.9.1920. Ingmanin kok., VA Y 2370.

11 Ks. esim. Polvinen 1992, 74-78, 93.

annettaisi Repolan ja Porajärven vastineeksi, ja pitäjät luovutettaisiin Petsamo vastaan. ”Katkeraa”, Erich merkitsi päiväkirjaansa. 7. syyskuuta Vennola ilmoitti Tartossa Suomen suostuneen ehtoihin.¹² Ingmanin linja oli viety hallituksessa läpi olojen pakosta.

Ingman meni Uuden Suomen signeeraamattomassa kirjoituksessa niinkin pitkälle, että tunnusti Pietarin turvallisuuden ja Suomenlahden merenkulun asettamat vaatimukset. Ne asettivat rajoituksia Suomenlahden saarien ja Kannaksen varusteluun.¹³ Vennolan muistiinpanojen mukaan hän turvautui ”reaalipoliittisen” kylmyyden ohella toisessa yhteydessä varsin hirtehiseenkin huumoriin:

”Koettakaa saada Lenin antamaan manifesti V.Karjalan itsehallinnosta ja ottakaa sitten rauhansopimukseen samallinen lause kuin oli Haminan rauhansopimuksessa... ’sen jälkeen kuin Lenin, Venäjän itsevaltiias, on ilmoittanut turvaavansa V.Karjalaisten oikeuden kansalliseen itsehallintoon — luopuu Suomen tasavalta muuten pyhästä velvollisuudestaan vaatia V.Karjalaisille —.”¹⁴

Ratkaisuun asti yltyvästä vastustuksesta huolimatta

Ingmanin ja hallituksen linja joutui tilille ulkoasiainvaliokunnassa 17. syyskuuta. Hallituksesta olivat läsnä Erich, Holsti, Ingman, Jalander ja Hahl. Ennuste ei ollut hyvä: olihan luovuttu paljosta, mistä valiokunta oli halunnut pitää kiinni.

Holsti selitti valiokunnalle rauhankysymystä ja Venäjän ultimaatumia, mutta katsoi yhä, että oli vaadittava itsemääräämisoikeutta Itä-Karjalalle ja että paras olisi, jos Repola jäisi Suomen haltuun. Hän ja Erich selostivat Paasikivenkin lausuntoa, jossa - Ingmanin luonnehdinnan mukaan - ”sosialistit ja ruotsal. saavat kuulla kunniansa estettyään kansallisen yksimielisyyden”. Erichkin pysyi osittain lykkäyksen kannalla ja piti mahdollisena itsemääräämisoikeuden saamista Repolan länsiosalle.

Erich ja Holsti siis myötäilivät valiokunnan kriittistä mielialaa, miltei-pä perääntyivät presidentin ja hallituksen tekemästä ratkaisusta. Valiokuntaa ei kuitenkaan sillä lepytetty. Maalaisliittolaiset protestoivat kiihkaasti. Alkio esiintyi Itä-Karjalan oikeuksien puolesta sekä moraalisin

---

12 Erichin pvk 6.9.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Valtioneuvoston ptk 6.9.1920, rulla 27, VA; Waldenin muistiinpanot 6.9.1920. Waldenin kok., Yhtyneet Paperitehtaat; Jääskeläinen 1977, 308,309.

13 US 2.9.1920, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

14 Vennolan muistiinpanot, s.a. Vennolan kok., k. 17, VA.

että käytännön argumentein. Erityisesti Repolan ja Porajärven luovuttaminen Petsamon hintana oli hänen mukaansa ”inhottava teko”. Ehkä laajennettu punaisten amnestia kävisi pitäjien maksuksi, hän arveli. Myös Wuorimaa ja Juutilainen olivat rauhansopimusta vastaan. Suolah-
ti, jonka luona oli juuri käynyt useita lähetystöjä Karjalasta, valitti rauhanvaltuutettuja liian pessimistisiksi ja katsoi hallituksen kertomuksen osoittavan, ”ettei ole mahdotonta vielä pusertaa”. Muista kokoomuslaisista Nevanlinna ja Virkkunen olivat lojaaleja hallitukselle, aiemmin heimoasias korostanut Setälä vaiti - mitä Alkio päiväkirjassaan paheksuikin.

Ingmanin puheenvuoro oli taas kerran rauhansopimuksen ikävän väistämättömyyden manifesti: Parempia rauhanehtoja ei ollut saatavissa eikä Itä-Karjalan kansanäänestystä ja amnestiaa onnistuttaisi yhdistämään. Venäjällä ei ollut mitään pakkoa suostua lisävaatimuksiin. Voita-
siin yrittää saada Repola ja Porajärvi Suomelle - mutta vain ehdollisesti, sillä ne oli jo luvattu takaisin, eivätkä ne saaneet viivyttää rauhaa. Vahinko ei ollut suuri, sillä asia ”ei ole niitä suuria kysymyksiä”. Ei ollut oikein sanoa pitäjiä Petsamon hinnaksi, sillä ne olivat erillinen asia eivätkä ne olleet Suomen vanhaa aluetta. Rauha oli tehtävä ennen Puo-
laa, tai seuraisi kätensä vapauttaneiden bolshevikkien hyökkäys Repolaan. Rauha oli pääkohdiltaan hyvä, ja siitä oli ”koetettava tehdä kestävä, niin, että se pitää toisissakin oloissa”. Voionmaa merkitsikin Ingmanista entistä suosiollisemman kannan: ”Ingmanin lausunto oli sangen merkittävä, sillä hän puhui taas kuten ennenkin kuin sosialistien suusta.”

Suolahti pani happamasti merkille Ingmanin nauttiman suosion paikalla olleiden sosiaalidemokraattien keskuudessa:

”Sosialistit olivat hyvin armollisella ja sovinnollisella tuulella ja huusivat ’oikein’ Ingmanille, joka innokkaimmin puolsi rauhaa.”

Voionmaan ja Tannerin kaltaiset rauhansopimuksen ajajat olivatkin tyytyväisimmät kokoukseen. Tanner iloitsi, etteivät ”Holsti ja muut intrigoivat piirit” olleet saaneet kannatusta Repolan ja Porajärven politiikal-
leen. Erichkin oli tyytyväinen siihen, ettei hallitusta ollut suoraan arvosteltu tai vaaditu toisenlaista Itä-Karjalan-politiikkaa. Tosin Erichin oma kanta rauhan suhteen kävi yhä epävarmemmaksi ratkaisun lähestyessä ja vastustuksen tullessa lähipiirissä entistä äänekkäämmäksi. Hän halusi-
kin lykätä rauhansopimusta.

Hallituksen istunnoissa Erich halusi yhä odottaa eduskunnan kokoon-

tumista, ennen kuin rauha lyötäisiin lukkoon. Käytännössä tämä olisi lykännyt rauhansopimuksen allekirjoittamista viikkoja, ehkä kuukausiaakin. Granfelt, Joukahainen ja Holsti yhtyivät pääministeriin, mutta Ingman oli jyrkästi lykkäämistä vastaan. Muutenkin hän oli jo aiemmin halunnut raivata esteitä rauhansopimuksen tieltä, sillä hän korosti, ettei voitu asettaa esteitä Venäjän oikeuksille vartioida rajaansa ja ettei Suursaaren neutraloimiskysymyksellä ollut reaalista merkitystä. Erich kommentoikin hänen erästä huomautustaan ivallisesti, että sillä tavalla ajatellen voisi jättää kaikki takeet pois.

Ingman sai enemmistön puolelleen sikäli, ettei asiaa haluttu enää lykätä, mutta rauhanlinjallakaan ei ollut kylliksi voimaa panna hallitusta ottamaan ratkaisevaa askelta rauhansopimuksen allekirjoittamiseksi. Hallitus kehottikin rauhanvaltuuskuntaa neuvottelemaan vielä Petsamon pohjoisrajasta, Suursaaren neutraloimisesta ja väliaikaisesta kauppasopimuksesta. Kyllästynyt valtuuskunta - Paasikivi kertoi myöhemmin Ingmanille, että se olisi ollut miltei valmis iskemään Holstia korvalle, jos tämä olisi ollut Tartossa - reagoi voimakkaasti ja sai lopulta vaatimansa vapaat kädet, paitsi Suursaaren neutralisoimiseen. Erich, Granfelt, Joukahainen ja Holsti toivoivat kuitenkin yhä rauhansopimuksen lykkäämistä.¹⁵

Kai Donner tiivistä katkeroituneena, mutta hyvin aiheellisesti päiväkirjaansa: "Ingman ja Paasikivi johtavat eikä kellään muulla ole juuri mitään sanottavaa. Aiemmin oli Walden nähtävästi ollut johtava, mutta lienee hänkin alkanut epäröidä."¹⁶

Hallitus pohti 2. lokakuuta viimeistä suuren luokan kiistakysymystä eli Suursaaren neutraloimista. Ingman jatkoi linjaansa: jos vaihtoehtoina olivat rauhanneuvottelujen katkeaminen tai suostuminen neutralointiin ilman kansainvälistä takuuta, oli suostuttava. Kansainliiton jäsenyys korvaisi jossain määrin kansanvälisen takuun. Ståhlberg kuitenkin vastusti neutraloimista, koska se vähentäisi puolustusmahdollisuuksia. Kielteinen kanta tulikin presidentin päätöksenä ratkaisuksi.¹⁷

---

15 Alkion pvk 17.9.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Erichin pvk 17.9.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 17.9.1920. Ingmanin kok., VA Y 2558; Suolahden pvk 17.-18.9.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 17.9.1920, rulla 1, EK; Voionmaan pvk, 178-181. Voionmaan kok., k. 1, VA; Tanner 1949, 158,159; Ingmanin muistiinpanot 27.-28.9.1920. Ingmanin kok., VA Y 2370; Freyn muistiinpanot 21.9. ja 24.9.1920. Freyn kok., k. II, VA; Valtioneuvoston ptk 26.9.1920, rulla 27, VA; Jääskeläinen 1977, 309.

16 Donnerin pvk 30.9.1920. Donnerin kok., k. I 6, VA.

17 Ingmanin muistiinpanot 2.10.1920. Ingmanin kok., VA Y 2555.

4. lokakuuta kokoontui taas ulkoasiainvaliokunta. Wuorimaa jäi ainoaksi rauhansopimuksen avoimeksi vastustajaksi, joskin monet muutkin esittelivät pitkiä hampaita: Colliander mainitsi RKP:n ryhmän olevan skeptinen, Suolahti piti kyynisenä, että oli luovuttu Repolasta ja Porajärvestä Petsamon saamiseksi. Ingmankin oli läsnä, mutta ei lausunut pöytäkirjan mukaan mitään.¹⁸

Samana iltana Holsti illasti Alkion ja Kallion kanssa ja jatkoi vastuun vierittämistä vanhasuomalaisille. Hänen mukaansa Ingman oli Itä-Karjalan asian ja reunavaltiolitiikan jyrkin vastustaja, ja Paasikivi oli sanonut, ettei tullut ottaa jalan leveyttäkään venäläistä maata. Holsti laati samana päivänä Alkiolle kirjeenkin ja toivoi siinä rauhanteon lykkäämistä.¹⁹

4. lokakuuta piti kokousta myös Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitea, jolla oli vain ankeaa rekisteröitävää. Komitean lähetystö oli esittänyt hallitukselle pitämistä kiinni Aunuksen ja Vienen kansanäänestyksestä sekä Repolan ja Porajärven suojelemista kansanäänestykseen asti. Lähetystö oli otettu suosiollisesti vastaan, mutta niin presidentti kuin hallitus olivat antaneet vain hyvin vähän toiveita: ”Varsinkin olivat presidentin, pää- ja kirkollisministerin lausunnot olleet kysymykseen nähden epäroivia ja toivottomia.”²⁰

Vielä loppuvaiheessa rauha viivästyi. Holsti toivoi yhä kansainvälistä konferenssia ja koetti lykätä sopimuksen allekirjoittamista vedoten sopimuksen ranskankielisen käännöksen puutteisiin. Rauhanneuvottelijat reagoivat jälleen jyrkästi, jopa ilmoittamalla eroanomuksiakin, ja käännös sai odottaa, kun rauha allekirjoitettiin 14. lokakuuta.²¹

Suomessa ei kenelläkään ollut enää uutta sanottavaa. Pääkaupungin porvaripuolueiden pää-äänenkannattajat olivatkin päätyneet lähes ”ingmanilaiseen” yksimielisyyteen: Hufvudstadsbladetkin myönsi, että parempaa rauhaa ei saataisi, hyväksymisen puolesta puhuvat syyt olivat painavimmat.

Ingmanin keskustalaisista vastustajista Karjalan Aamulehti venytti totuutta erittäin vapaamielisesti väittäessään, että pääansio oli Holstin,

---

18 Alkion pvk 4.10.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 4.10.1920, rulla 1, EK; Suolahden pvk 4.10.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Ingmanin muistiinpanot 4.10.1920. Ingmanin kok., VA Y 2555.

19 Alkion pvk 4.10.1920. Alkion kok., OS 78, VA; Holsti Alkiolle 4.10.1920. Holstin kok., k. 1, VA.

20 Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitean ptk 4.10.1920. Stenbergin kok., PK 639, k. 9, SA.

21 Juva 1957, 211,212; Tanner 1949, 182,183.

joka oli taivuttanut muut rauhaan. Maakansa oli huomattavasti lähempänä totuutta asettaessaan Ingmanin rauhansopimuksen ensimmäiseksi ajajaksi - mutta Maakansan arvomaailmassa se ei ollut suinkaan ansio.²²

Käytännössä päättäjien valtaenemmistö ei ollut uskaltanut ottaa vastuuta rauhan kariuttamisesta, joten on helppo ymmärtää Tannerin vahinگونiloinen päiväkirjamerkintä jo ennen rauhansopimuksen allekirjoitusta: ”Siihen se ’voimakas yleinen mielipide’ rauhaa vastaan sitten lopulta supistui.”²³

PAAVOLAINEN ei arvioi turhaan Tanner-biografiassaan, että

”niin huomattavan vaikuttajan kuin kokoomuksen Lauri Ingmanin asettuminen rauhan linjalle on kuitenkin täytynyt Paasikivellekin olla vankkana tukena”.²⁴

Vuonna 1920 Ingmanilla oli kuitenkin vielä työtä jäljellä Paasikiven jo päästyä oman tehtävänsä loppuun. Hallituksen ministeri ei voinut vierittää vastuuta eteenpäin muualle kuin varsinaiselle tuomiopaikalle - eduskuntaan ja puolueille, joiden pehmittäminen tuotti Ingmanille edelleen runsaasti vaivaa.

Erityisesti tämä pehmitystyö koski omaa leiriä, oikeistoa. Vielä rauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeenkin vastustajilla oli nimittäin hiven toivoa: eduskunta ja presidentti eivät olleet vielä ratifioineet sopimusta.

10.3.3. ”Häpeärauhan” syntipukkina

Rauhansopimuksen vastustajien katkeruuden pohjalla läikehti tunteenomaisten heimoidealismien lisäksi pettymys siihen, että jo yli kuukauden kestänyt propagandataistelu oli päättynyt tappioon. Heimohengen suurdemonstraatio, Karjalan Liiton perustava kokous oli pidetty jo 5. syyskuuta. Siihen oli kutsuttu rauhan potentiaalisia vastustajia: maalaisliittolaisia, Kokoomuspuolueen pääkysyiä - mm. Svinhufvud, Homén, Gustaf Arokallio, Hultin, Hugo Suolahti - ja vanhasuomalaisia itsenäisyysmie-

---

22 KAI 20.10.1920, pk; HS 3.10.1920, 7.10.1920, 12.10.1920, pk:t; Hbl 6.10. ja 13.10.1920, pk:t; Maakansa 2.10.1920, pk; US 9.10.1920, pk. Ingmanin kok., k. C9, VÄ.

23 Tanner 1949, 181, 182.

24 Paavolainen 1979, 398.

hiä, kuten Yrjö Koskelainen, P.J. Hynninen, A.H. Saastamoinen ja O.W. Louhivuori. Kokouksen johtavia järjestäjiä olivat Setälä, Alkio ja heimoaktivisti Herman Stenberg.¹ Suomettarelaiset luokiteltiin nähtävästi jo kadotetuiksi: heitä ei mainita kutsulistassa.

Heimoaktivistien mielialaa sekä ennen että jälkeen rauhansopimuksen kuvaavat hyvin Stenbergin sanat Alkiolle: yksityiset ponnistelivat isänmaan hyväksi, vallassaolijat tekijät päinvastaista työtä, "aivan kuten Nikolai II:sen aikaan!"² Kai Donner kirjoitti Setälälle, että hallitus oli "erinomaisen heikolla kannalla" rauhan suhteen ja Karjalan asia vaikutti synkältä: "Holsti kehuu olevansa ainoa, joka vaatii jotain sen puolesta." Erich oli Procopén sanojen mukaan muuttunut hieman parempaan päin.³

Oikeiston sisäinen kuohunta ennen rauhansopimuksen allekirjoitusta pantiin merkille muissakin poliittisissa piireissä. Alkio merkitsi päiväkirjaansa tyytyväisyytensä Setälän asenteeseen: "Se osoittaa että hän tuntee orpoudentunnetta siinä ryhmässä missä on."⁴ Wuorimaa kirjoitti Alkiolle: "Kokoomus on myös kuohuksissa ja mikäli asiantuntevalta taholta minulle on ilmoitettu, Ingmanin arvo kokonaan laskenut". Puolueneuvostossakin (tarkoittanee Kokoomuspuolueen valtuuskuntaa) Ingmanilla olisi enää kaksi kannattajaa 25:stä, Wuorimaa arveli.⁵

Helsingissä käynyt Walden kertoi Tartossa rauhanvaltuuskunnalle, että kaikki hänen tapaamansa oikeistolaiset vastustivat rauhaa. Vain Ståhlberg ja Ingman ajoivat sitä johdonmukaisesti, eivätkä he saaneet riittävää tukea.⁶

Arviot olivat liian synkkiä Ingmanin kannalta, ja esimerkiksi Alkio sai pettyä ulkoasiainvaliokunnassa Setälän toimintaan. Joka tapauksessa Ingmanin vastustajien ääni kantoi kauaksi ja heillä oli etunaan selkeä kanta, jonka periaatteellista "oikeellisuutta" ei porvaripiireissä juuriukaan voinut asettaa kyseenalaiseksi vallinneessa ilmapiirissä.

Ingmanin rauhankanta ei ollutkaan julkisuudessa suosittu. Jopa Holsti oli saanut kehuja häneen verrattuna heimopoliittisesta asenteestaan, eikä

---

1 Kokousilmoitus "Arvoisa Kansalainen" (23.8.1920), Karjalan Liiton perustavaan kokoukseen 5.9.1920 kutsutut. Stenbergin kok., PK 639, k. 4, SA. - Suomettarelaisista oli kutsuttu tuskin edes "B-joukkueeseen" kuuluvia edustajia, kuten Kaila ja Tilma Hainari. Maalaisliittolaisten asenteesta kts. Mylly 1989, 157.

2 Stenberg Alkiolle 22.8. ja 26.8.1920. Alkion kok., PR 102; Svinhufvud Setälälle 9.8.1920. Setälän kirjekok., k. 117, VA.

3 Donner Setälälle 12.9.1920. Setälän kirjekok., k. 117, VA.

4 Alkion pvk 2.9.1920. Alkion kok., OS 78, VA.

5 Wuorimaa Alkiolle 23.9.1920. Alkion kok., PR 102, VA.

6 Tanner 1949, 178.

tämä rajoittunut pelkästään Holstia kannattaneisiin vasemmistoporvareihin. Äärioikeiston katkeruus Ingmania kohtaan meni jo syyskuussa niin pitkälle, että Suunnassakin Holsti esitettiin positiivisessa valossa muuhun hallitukseen, rauhanneuvottelijoihin ja Kokoomuspuolueeseen verrattuna. Lehti kysyi, salliko Kokoomuspuolue miestensä pettää hallituksessa maan toiveet ja Karjalan luottamuksen Suomeen.⁷

Myös rauhansopimukseen sisältynyt amnestia punavangeille ärsytti rauhansopimuksen vastustajia erityisesti oikeistossa, mutta myös laajoissa keskustapiireissä. Asetelma muodostui niin omalaatuiseksi, että Ingman, monien amnestioiden vastustaja aiemmin ja myöhemmin, joutui puolustamaan rauhansopimukseen sisältyneitä amnestioita Helsingin Sanomille.⁸

Kokoomusryhmässä olivat Suolahti, Homén ja Hultin esittäneet epäilyksiään rauhaa kohtaan, kun taas Nevanlinna oli sitä puolustanut.⁹ Kyseinen kokous näyttää olleen epävirallinen, mutta se oli demonstroinut jo vakiintuneen jaon: suomettarelaiset olivat rauhan puolella, pääskysset vastaan. RKP:n ryhmässä oli puolestaan ollut selvä enemmistö rauhaa vastaan, huolimatta ministerien Procopén ja Granfeltin taivutteluyrityksistä. Mm. Estlander valitti, että ”vi bli randstat”.¹⁰

Vielä juuri ennen rauhansopimuksen allekirjoitusta sopimuksen vastustajat ryhtyivät julkisessa sanassa näyttävään loppukiriin. Mielenkiintoisin on Iltalehden kritiikki - koska sen takana oli vanha suomettarelainen.

Vuodesta 1917 alkaen poliittisella kartalla harhaillut K.N. Rantakari oli syksyllä 1920 päätynyt niiden joukkoon, jotka olivat vuonna 1917 olleet hänen katkerimpia vastustajiaan. Iltalehden signeeratuissa kirjoituksissaan hän ihmetteli, kuinka porvarillinen oikeisto oli päätynyt rauhan ja amnestian kannalle, jopa innokkaammin kuin porvarillinen vasemmisto. Välttämättömyydestä oli tehty hyve niiden taholta,

”jotka muutamaa kuukautta aikaisemmin olivat pakahtua siveelliseen suutumukseensa vain varjonkin rauhan ajatuksesta nähtyään. — Siveysarvoja silmällä pitäen tuntuu bolshevikirauha arveluttavalta. — Ajatuskin siitä masentaa mieltä ja - hävettää.”

7 KA1 23.9.1920, pk; Suunta 11.9. ja 18.9.1920.

8 US 24.9.1920, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA.

9 Hultinin pvk 6.10.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; Suolahden pvk 5.10.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

10 Estlanderin muistiinpanot 5.10.1920. Estlanders saml., k. 2, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 5.10.1920. SCA.

Rantakarin mukaan vapaussota, Viron auttaminen, Ranskan menestys ym. osoittivat, että aina kun asetuttiin selvästi bolshevikkeja vastaan, kohtalo ei jättänyt pulaan, kun taas jopa keisari-Saksalle oli koitunut tuho suhteesta Neuvosto-Venäjään. Nyt oli lähestyttävä reunavaltioita, etenkin Puolaa.¹¹

Ingman ja Rantakari olivat päätyneet päinvastaisiin johtopäätöksiin, kumpikin vieläpä epäluonteenomaisessa seurassa: Ingmania ymmärsi vasemmisto, Rantakaria jyrkkä oikeisto. Ingmanin kanta oli kuitenkin paremmin linjassa suomettarelaisuuden menneisyyden, vanhan reaalipoliittisen väistämättömyyteen alistumisen ja tiukan valtionetukonservatismiin opin kanssa. Vanhasta suomettarelaisesta sisäpiiristä myös Nevanlinna ja Paasikivi reagoivat samansuuntaisesti. Aiemmin ääriarovaisen ja itsenäisyysliikkeen vastaisen Rantakarin kirjoitukset uskalluksen politiikan puolesta vaikuttavatkin yllättäviltä.

Kokoomuspuolueen ryhmä oli virallisesti käsitellyt rauhansopimusta 12. lokakuuta, ja istunto kesti puoli yhteen asti yöllä. Mukana olivat myös kaikki puolueen ministerit ja sotaministeri Jalander. Erich selitti olleensa pitkään kahden vaiheilla, mutta katsoneensa lopulta, että rauhanteko olisi paras ratkaisu. Hän osoitti kuitenkin merkkejä kriittisyydestäkin sälyttämällä vastuuta rauhanneuvottelijoille ja arvelemalla, että Repolasta ja Porajärvestä oli ehkä luovuttu ennen aikaan.

Ingman ei antanut hallituksen päämiehen epäroivän kannan vaikuttaa omaansa, vaan puhui tarmokkaasti rauhansopimuksen puolesta. Hän ”piti ehtoja ’odottamattoman hyvinä’ siihen nähden, että meillä on ollut käytettävissä pelkkää suukopua”. Oli ihme, että oli saatu edes Petsamo, ja tulevaisuuden takia ei voitu mennä pitemmälle Karjalassa. Hultin merkitsi muistiin sapeksaasti:

”Toisessa yhteydessä hän suoraan kehui että hän oli kovasti vastustanut Aunuksen retkeä. Eikö lienekin ollut suureksi osaksi hänen vastustuksensa syy että se surkeasti epäonnistui.”

Ingman, päinvastoin kuin Erich, puolusti rauhanneuvottelijoita. Hän selitti taas kerran, että suurvallat pyrkivät rauhaan eikä voitu jäädä Puolasta jälkeen; sopimuksen jättäminen ratifioimatta olisi uhkapeliä, jota seuraisi bolshevikkihyökkäys Repolaan, suomalaisjoukkojen karkotus ja väestön kärsimys.

---

11 II 5.10.1920, 9.10.1920, 12.10.1920, pk:t. - Ks. myös Rantakari Donnerille 10.8.1920. Donnerin kok., k. I 2, VA.

Myös ministerit Jalander ja Vartiovaara puhuivat rauhan puolesta, samoin Kaila ja Arajärvi, joka pelkäsi, että rauhan torjumista seuraisi suurlakko, työselkkauksia ym. Pääskysel pysyivät edelleen kielteisellä kannalla, etenkin kunniasta ja häpeästä puhunut Homén, joka pidatti itselleen vapaat kädet ratifioinnin suhteen. Hultin ja Suolahti esiintyivät hiukan maltillisemmin, mutta jälkimmäinen merkitsi katkerana päiväkirjaansa:

”Ingman nähtävästi pitää, että kun hallitus sanoo jaa pitää puolueen mukisematta sanoa aamen. Tuntuu siltä, että vanhat herrat taas huolestuneina ja varovaisina hoitavat asioita entisen varovaisen myöntymispolitiikan merkeissä.”¹²

Tässä ratkaisevassa loppuvaiheessa Ingman säästy julkisuudessa henkilökohtaiselta arvostelulta. Mm. ennen kriittinen Setälä oli vaiti. Tämä tuli kuitenkin vielä muuttumaan.

Puolueen lisätyssä valtuuskunnassa 24. lokakuuta toistuivat sama aselema ja samat argumentit kuin ryhmässä. Ingman oli alustajana ja lisäsi vanhoihin perusteluihinsa vielä senkin, että Repolan ja Porajärven ottaminen olisi vahingoittanut suhteita tulevaan valkoiseen Venäjään ja luonut pahan rinnakkaistapauksen Ahvenanmaalle. Yhteistyö SDP:n kanssa oli sitä paitsi tuonut positiivisena tuloksena yhteisrintaman juuri Ahvenanmaan asiassa. Mitä aktiiviseen toimintaan tuli, Ingman oli vanhalla kannallaan: Itä-Karjalaan tarkoitettujen sotaliikkeiden tuli kohdistua Pietarin suunnalle. Jos Venäjälle tulisi anarkia, voisi olla mahdollista tehdä jotain Itä-Karjalan hyväksi.

Hultin merkitsi päiväkirjaansa: ”Ingmanin alustuksella oli ollut sangen auktoritatiivinen ja painostava sävy. Miehet istuivat mykistyneinä.” Nevanlinna puolestaan piti rauhannehtoja olosuhteisiin nähden niin hyvinä, että Hultin tulistui ja lausui, että ”oli maallemme onni, ettei tri Nevanlinna ollut rauhanneuvottelijain joukossa, katsoen hänen pessimistiseen kantaansa”. Hultinin lisäksi mm. Setälä ja Homén vastustivat rauhansopimusta, ja Erichkin viritteli toivoa: jos Maalaisliitto jättäisi ratifioimatta, Kokoomuspuolue voisi tehdä samoin.¹³

---

12 Hultinin pvk 13.10. ja 17.10.1920. Hultinin kok., VA Y 2236; Suolahden pvk 12.10. 1920. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Muistelmia v. 1909 jälkeen, 89,90. Erkki Kailan kok., k. 3, VA; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 12.10.1920, PTA.

13 Hultinin pvk 25.10.1920. Hultinin kok., VA Y 2237; Kokoomuspuolueen lisätyn valtuuskunnan ptk 24.10.1920, PTA; Setälän muistiinpanot 24.10.1920. Setälän kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 24.10.1920. Rouva Hilka Linkolan hallussa.

Erimielisyyksien vuoksi ei tehty mitään päätöstä. Kokouksen loppu-
tulos täydellisessä epämääräisyydessään ei ollut varsinaisesti voitto
kummallekaan osapuolelle, mutta ainakin oli tullut selväksi, ettei mikään
kritiikki omien taholta pystyisi kääntämään Ingmanin päätä. Kuvaavaa
on, että hän suorastaan hakemalla haki kaikki mahdolliset argumentit
rauhan puolesta; esimerkiksi valkoisen Venäjän tuleva reaktio kelpasi
hänelle perusteeksi Repolan ja Porajärven pitämistä vastaan, vaikka hän
oli aiemmin nimenomaan kiistänyt valkoisen Venäjän asenteen kelpaa-
van syyksi vastustaa rauhaa. Kuulijakunta huomioon ottaen oli kuitenkin
viisaampaa vedota valkoisen kuin punaisen Venäjän reaktioon.

Kokoomuspuolueen sisäinen hajanaisuus tuli esille myös eduskunnan
käsitellessä rauhansopimusta ensimmäisen kerran 28. lokakuuta. Pääs-
kysistä Juho Snellman ajoi Setälästä ja Homénistakin oikealta ohi ja piti
amnestioiden ehtona rajaa Syväri-Äänisjärvi-Vienanmeri. Ingmanin tak-
tiikkaa tässä täysistunnossa kuvaa hyvin, että vaikka SDP:n Keto esitti
kovia syytöksiä porvaripuolueiden politiikkaa vastaan, Ingman arvosteli
vain rauhansopimusta vastustaneen Estlanderin puheenvuoroa. Ingman
vakuutti Estlanderille, että bolshevikkihallitus oli saanut niin paljon kan-
sainvälistä tunnustusta, että rauha velvoitti Venäjää tulevien vallanpitäji-
en laadusta riippumatta. Maalaisliiton vanha aktivisti Wuorimaa vuoro-
taan kiisti Ingmanin näkemyksen.¹⁴

Pääskyslinja teki viimeisen yrityksensä ulkoasiainvaliokunnassa, jon-
ne Ingman tuli taas puolustamaan kantaansa. Suolahti vaati yhä pitämis-
tä kiinni Repolasta ja Porajärvestä rauhanneuvottelujen katkeamisen
uhallakin, ja pääskysten näkemykset löysivät kaikupohjaa toisistakin
ryhmistä. Maalaisliittolaiset vaativat itäkarjalaisille itsemääräämisoike-
utta, jotta nämä eivät jäisi ”ryssien raadeltaviksi”. RKP:kin oli skepti-
nen.

Ingman kävi tätä puoluerajat ylittävää vyörytystä vastaan korostamal-
la jälleen tosiasioiden armotonta painoa: parempia ehtoja ei saataisi,
Neuvosto-Venäjä ei edes neuvotellut kansanäänestyksestä, ja rauha oli
järjestettävä sellaiseksi, että se kestäisi silloinkin, jos Venäjälle syntyisi
luja keskusvalta.¹⁵ Mutta lopullista tyrmäystä hän sai aikaan vielä vä-
hemmän valiokunnassa kuin lisätyssä valtuuskunnassa.

Oman ja toisten puolueiden heimonationalistien asenne ei ollut Ing-

---

14 VP 1920, ptk, 1047-1070.

15 Suolahden pvk 29.10.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Ulkoasiainvaliokunnan ptk
29.10.1920, rulla 1, EK.

manin ainoa huoli. Pääministeri Erich horjui yhä pahemmin. Toisaalta hän osittain taipui rauhansopimuksen vastustajien kritiikkiin, toisaalta houkutteli näitä osittaismyönnytyksillä sopimuksen puolelle. Hän mm. ehdotti Setälälle, että vastustajat yhtyisivät ratifiointiin varauksella. Varaus voisi olla esimerkiksi Itä-Karjalan asettaminen Suomen mandaatiksi ja Itä-Karjalan tai ainakin Repolan ja Porajärven miehittäminen esimerkiksi Kansainliiton nimissä.¹⁶

Erichin hanke saikin hiukan tuulta purjeidensa alle. 3. marraskuuta Suolahti ilmoitti ulkoasiainvaliokunnalle esittävänsä uuden ehdotuksen, mikä tietäisi ratifioinnin lykkääntymistä. Jarruttajat arvelivat, että Maalaisliitto ja Kokoomuspuolue voitaisiin saada suurelta osin mukaan, ja eduskunta voisi kehottaa hallitusta neuvottelemaan Repolasta ja Porajärvestä uudelleen. Neuvoteltu uusi pykälä korvaisi alkuperäisen sopimuspykälän. Suolahti ei itsekään tosin uskonut, että todellisia tuloksia saavutettaisiin, ja Paavo Virkkunen ja Arajärvi vieroksuivat koko hanketta. Tyytymätön Suolahti merkitsi päiväkirjaansa:

”Minulla on se tunne, että kokoomuspuolue puoleksi vastaanharaten siirtyy edistysmielisten vanaveteen ja sosialistien painostuksesta tinkii ohjelmanaan.”

Suolahden ja Alkion ehdotus uusista neuvotteluista Repolan ja Porajärven osalta oli virallisesti esillä valiokunnassa 10. marraskuuta. Holsti, Vennola ja Nevanlinna pitivät ehdotusta mahdottomana. Nevanlinna jatkoi tiukan ingmanilaista linjaa:

”Sotatilán laita Suomen ja Venäján välillä oli ollut vähán niin ja näin ja että Venäjä valtiovaltana ei ollut sotinut Suomea vastaan.”

Suolahti ihmetteli päiväkirjassaan, että Nevanlinna oli ”auttamattoman rehellisen naiivi” lausuessaan tällaista julki sosiaalidemokraattien kuullen.¹⁷

Rauha näytti kuitenkin yllättävästi viivästyvän, kun eduskunta hylkäsi 16. marraskuuta hallituksen esityksen rajaseutulaisiksi. Lain oli ollut tarkoitus antaa viranomaisille säännöstelyvaltuuksia rajaseuduilla myös

---

¹⁶ Setälä Saastamoiselle 31.10.1920. Saastamoisen kok., k. 13, VA.

¹⁷ Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 11.11.1920, PTA; Suolahden pvk 3.11.1920, 5.11.1920, 10.-11.11.1920. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 10.11.1920, rulla 1, EK; Suolahti Söderhjelmille 2.12. 1920. Söderhjelmin kirjekok., HYK; Maakansa 14.11.1920, pk.

sotatilan loppumisen jälkeen, ja sen vastustajat olivat enimmäkseen SDP:stä ja RKP:sta.¹⁸ Hallitus piti lakia rauhanteon edellytyksenä ja asettui välittömästi pohtimaan tilannetta.

Ingmanin intressissä oli luonnollisesti olla aiheuttamatta vaaroja sen enempää rauhansopimuksen ratifioimiselle kuin porvarikoalitiolle. Hän halusi korjata tilanteen neuvottelemalla tilanteesta ryhmien, myös SDP:n kanssa. Häneen yhtyi kuitenkin suoranaisesti vain Maalaisliiton Pehkonen. Selvä enemmistö oli eronpyynnön esittämisen kannalla, ja sen sai viedä presidentille Ingman.¹⁹

Ståhlbergin vedottua ulkopoliittikkaan ja SDP:n luvattua hyväksynnän muutetulle rajasetulaille hallitus peruutti yksimielisesti eronpyyntönsä. Eduskunta hyväksyi uuden lakiesityksen, joka oli lähempänä hallituksen kuin lain kaatajien kantaa.²⁰

Rauhan vastustajatkään eivät olleet voineet tarttua kriisin tarjoamaan mahdollisuuteen lykätä rauhaa. Vaaramomentti oli niiden silmissä liian suuri: jos hallitus todella kaatuisi, tilalle voisi tulla vasemmistokoalitiio, jolloin rauha tulisi vielä ”huonommin” valvottuna. Vaikka hallitus olikin ollut pettymys, parempia vaihtoehtoja ei ollut näköpiirissä.

Eduskunta ratkaisi rauhansopimuksen kohtalon marras-joulukuun vaihteessa. Ingman ei esiintynyt enää, ei liioin kukaan muukaan eduskuntaan kuulumaton ministeri. Pääskysen ja RKP hyökkäsivät joukolla sopimusta vastaan, mutta ilman toivoa menestyksestä. Maalaisliitto taipui olojen pakosta, vaikka olikin verbaalisesti ja tunteenomaisesti lähellä pääskysia. Sopimus hyväksyttiin lopulta äänen 163-27, ja kaikki muutosehdotukset hylättiin.²¹

Kokoomuspuolueesta oli äänestänyt vastaan kuusi kansanedustajaa, kaikki pääskysia tai vuoden 1917 itsenäisyyismiehiä: Suolahti, Setälä, Snellman, Homén, Hultin ja Hannula. RKP:sta vastaan äänesti 16, Maalaisliitosta viisi.

Ståhlberg vahvisti rauhansopimusta koskevan lain sekä ratifioi rauhansopimuksen 11. joulukuuta. Muuttuneihin olosuhteisiin vedoten hallitus ei ottanut enää käsiteltäväkseen Itä-Karjalan toimikunnan epäpoliittistakaan raha-anomusta Repolaa varten.²²

---

18 VP 1920, ak I, Suuren valiokunnan mietinnöt 35 ja 35a, Eduskunnan vastaus 16.11.1920.

19 Erichin pvk 16.-17.11.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 16.11.1920. Ingmanin kok., VA Y 2562.

20 Estlanderin muistiinpanot 18.11.1920. Estlanders saml., k. 2, VA; Erichin pvk 19.11.1920. Erichin kok., k. 45, VA; Jääskeläinen 1977, 311; Lemberg 1989, 63,64.

21 VP 1920, ptk 1419-1435,1470-1519,1522-1571.

22 Valtioneuvoston ptk 11.12. ja 22.12.1920, rulla 32, VA.

Akivistien Suunnan syyttävä sormi nousi jälleen kohti porvarillista arkkihollista:

”Herra Ingman, joka vaaleissa ei onnistunut saamaan valitsijoiltaan tarpeeksi kannatusta tullakseen valituksi eduskuntaan, saavutti edustajien keskuudessa voiton, jota valitsijain enemmistö varmastikaan ei pidä voittona, vaan häpeänä.”

Hieman myöhemmin Suunta lisäsi höyryä hallituksen ja nimenomaan Ingmanin arvostelussaan: hallitus oli vain tehnyt kompromisseja, liukunut ja luisunut, ajanut Tartossa minimiohjelmankin karille, istunut kädet ristissä kommunistien edessä, soutanut ja huovannut amnestia-asiaa jne. Mutta tämä ei ollut ihme, olihan hallituksessa ollut ”niin vaikuttavana tekijänä” Ingman. Tämä oli halunnut vuonna 1919 syöstä Suomen Venäjän tsaristien asetoveriksi ja kannattanut jyrkkää politiikkaa amnestioita, kommunisteja ym. vastaan - kunnes oli muutama kuukausi myöhemmin valmis astumaan hallitukseen ohjelmalla, jossa rauhanteko oli ensi sijalla ja sisäiset kompromissit taattu, lehti syytti.²³

Mannerheimkin oli pessimistinen. Hänen mielestään Kokoomuspuolue liukui liiaksi vasemmalle; hallitukseen meneminenkin oli ollut virhe, olisi pitänyt antaa vasemmistoinen tehdä rauha. Tekla Hultinille hän paheksui erityisesti Paasikiven, Waldenin ja Alexander Freyn toimintaa - jolloin Hultin tietenkin heti lisäsi joukkoon oman mörkönsä Ingmanin.

Valkoisesta kenraalista ei kuitenkaan ollut enää pääskystenkaan poliittiseksi oraakkeli. Kun hän taas tammikuun 1921 alussa arvosteli eräillä pääksyille ja ruotsinkielisille, kuinka Kokoomuspuolue oli jättänyt suorat linjat, Suolahti merkitsi kyllästyneenä päiväkirjaansa: ”Minulla on se tunne, että Mannerheim ei koskaan tule ymmärtämään suomalaista kansaa ja sen luonnetta.”²⁴ Kenraalin jyrkkyys eristi hänet yhä tehokkaammin lähes kaikista poliittisista piireistä.

* * *

Rauhanasia oli viety ratkaisuun. Ingmanin rooli väistämättömyyksien profeettana ja vanhasuomalaisen johtajana oli taas kerran toistunut ja hänen vaikutusvaltansa oli tehonnut Kokoomuspuolueen ja hallituksen enemmistöihin. Jälleen kerran, kun vanha- ja nuorsuomalaiset ottivat

---

23 Suunta 4.12.1920, 11.12.1920, 26.2.1921.

24 Vares 1990b, 53,54, ja siinä mainitut lähteet.

Kokoomuspuolueessa toisistaan mittaa suuren luokan kysymyksessä, voitto jäi vanhasuomalaisille huolimatta nuorsuomalaisten vahvoista muodollisista asemista. Jopa Setälän asemalla puolueen puheenjohtajana tuntuu olleen erittäin vähän merkitystä puolueen päätöksentekoon.

Ingmanin rauhanlinja oli alkanut kevättalvella 1920 ensi sijassa lännenpoliittisista premisseistä. Vuoden 1920 aikana hänen suomettarelaisuutensa muuttui entistä perinteisemmäksi ja kohdistui nimenomaan Venäjän voimaan. Vanha reaali politiikko teki taas väistämättömyydestä hyveen eikä antanut sen enempää positiivisen heimotunteen kuin negatiivisen bolshevikkivihan vaikuttaa. Konservatiivinen analyysi valtiotedusta oli tärkein. Aivan niin pitkälle hän ei kuitenkaan mennyt, että olisi pitänyt Paasikiven tavoin rauhaa liiankin hyvänä, ja hän ajatteli sisäpoliittista aspektia enemmän kuin Paasikivi.

Ulkopolitiikka oli ollut Ingmanille tällä kertaa ensisijainen motiivi myönnytyspolitiikalle, tärkeämpi peruste kuin ”yhteiskunnan säilyttäminen”. Viimeksi mainitun kannalta bolshevikkirauha oli nimittäin kaksiteräinen miekka: toisaalta oli Ingmanin kannalta eduksi, että vasemmisto menetti propaganda-aseen, toisaalta ääri vasemmiston toimintaedellytykset paranisivat poikkeusmääräysten purkautuessa.

Rauhanlinja tuskin myöskään auttoi Ingmanin sisäpoliittista pitkän linjan tavoitetta, porvarillista koalitiota. Olihan vanhasuomalaisuus tai oikeammin nimenomaan sen pääkaupunkilainen suomettarelaisuus ainoa porvarilinja, joka ajoi rauhansopimukseen pääsemistä tarmolla. Maalaisliitossa ja Kokoomuspuolueen oikeistossa rauhanlinja herätti ensi sijassa katkeruutta.

Ingmanilla voi katsoa olleen suurin merkitys rauhan läpiajamisessa. Paasikivi ja Tanner ovat saaneet Tarton rauhasta enemmän kuuluisuutta lähinnä myöhempien meriittien vuoksi. Lisäksi yleinen käsitys on, että erityisesti Paasikivi sai kärsiä äärioikeiston propagandasta Tarton rauhan takia. Tämä ei kuitenkaan päde vuosiin 1920-1921, jolloin rauhansopimuksen vastustajat näkivät nimenomaan Ingmanin vaikutuksen; useimmat vapauttivat rauhanneuvottelijat vastuusta ”virkamiehinä”.

Paasikivi sai kuitenkin myöhemmin kokea saman ilmiön kuin ”kuninkaanhakija” monarkismin suhteen - ulkomaille määrättyä tehtävää suorittamaan lähetetty oli helpompi muistaa kuin ohimenneen hallituksen ministerit. Näin ollen rauhanvaltuuskunnan jäsenet saivat myöhemmin pysyvämmiin rauhansopimuksen ”kunnian” tai ”tahrn”. Eikä Ingmanilakaan ollut oikeistopuolueen jäsenenä syytä korostaa omaa merkitystään Tarton rauhan läpiajamisessa 1920- ja 1930-lukujen Suomessa.

Politiikkaa hallinnut rauhankysymys oli saatu pois päiväjärjestyksestä

eli Ingman oli saavuttanut tavoitteensa. Toisaalta samalla oli valmisteltu hallituksen kaatuminen: porvarikoalition yhdistänyt syy oli poistunut, ja sisäpoliittiset kiistat toivat hallitukselle ratkaisevat vaikeudet.

10.4. Hallitus kaatuu - paluu poliittiseen erämaahan

Keskustan ja pääskysten välissä

Vuodenvaihteessa 1920-1921 hallitus kohtasi kriisin toisensa jälkeen. Sille toivat harmia mm. lisäbudjetti ja kiistat jälleen uudesta amnestias-
ta.

Armahduskiista johti lopulta tiukinta vastustuslinjaa ajaneiden RKP:n ministerien eronpyyntöihin helmikuussa 1921. Erich ei kuitenkaan halunnut laskea hallitustaan vielä hajalle, vaan esitti, että ministerit peruutaisivat eroanomuksensa. Jos se ei kävisi, tulisi hallitukseen saada RKP:n suuntaa kannattavia henkilöitä. Muuten koko hallitus eroaisi. Ennen kuin hallituksen tulevaisuudesta oli päästy selvyyteen, hän ei esittäisi presidentille eroanomusten hyväksymistä.¹

Hallituksella oli yhä tammi-helmikuussa 1921 ulkopoliittisiakin ongelmia, sillä se yritti rajoittaa neuvostolähetystön työntekijöiden määrää bolshevikkipropagandan pelossa.² Yhden ulkopoliittisista säröistä aiheutti Ingman. Holstin esitettyä Latvian tunnustamista de jure Ingman saneli pöytäkirjaan samanlaisen varauksen kuin Viron osalta kesällä 1920: de jure-tunnustukseen tuli ryhtyä vain yhdessä jonkin muun vallan kanssa. Kukaan ei kannattanut Ingmania, ja Ståhlberg hyväksyi Holstin esityksen. Ingmanin varovaisuus näyttää yllättäneen Erichinkin.³

Kun eduskunta vähensi puolustuslaitoksen ja suojeluskuntien määrärahoja, jätti myös sotaministeri Jalander eroanomuksen. Ingmanin ajaman ruotsinkielisen hiippakunnan määrärahan hylkääminen eduskun-

---

1 Jääskeläinen 1977, 315,316; Erichin pvk 13.1. ja 20.1.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 15.2. ja 18.2.1921. Ingmanin kok., k. B4:1, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 1.3.1921, SCA.

2 Valtioneuvoston ptk 25.1.1921, rulla 33, 4.2. ja 7.2.1921, rulla 34; Kallenautio 1985, 69; Korhonen 1966, 47-49.

3 Erichin pvk 26.1.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Valtioneuvoston ptk 21.1. ja 26.1.1921, rulla 33, VA.

nassa ajoittui sekin talveen 1921. Ratkaisevaksi kompastuskiveksi muodostui kysymys virkamiesten kalliinajan lisäpalkasta, etenkin kun monet maalaisliittolaiset menivät opposition puolelle ja kaatoivat näin määrärahan.⁴

Hallitus jätti eroanomuksensa presidentille 8. maaliskuuta. Ingman arvioi ilmeisesti tilanteen vakavammaksi kuin rajaseutulain asiassa, koska hän oli nyt välittömän eron kannalla.⁵ Eihän sitä paitsi panoksena ollut enää ulkopoliittikan peruskysymys.

Ståhlberg soitti Ingmanille hallituksen eronpyyntöä seuranneena päivänä ja pyysi tätä luokseen. Presidentti valitti, että eroanamus oli jätetty ennen kuin budjetti oli käsitelty loppuun, ja kysyi, eikö Ingman ottaisi muodostaakseen uutta hallitusta.

”Vastasin, että kysymys oli ennaaikainen ennenk. hän oli neuvotellut ryhmän kanssa ja lausuin, etten tulisi onnistumaan. Sitä paitsi ilmoitin, etten missään tapauksessa hyväksyisi R.H:ia ulkoministeriksi edelleen.”

Ståhlberg näytti kuitenkin uskovan täysin

”mitä R.H. hänelle syöttää ja pitää parjauksena kaiken muun. Keskustelu päättyi siihen että K.J.S. tunnustelee ryhmän mielipidettä.”⁶

Kokoomuspuolueen ryhmäpuheenjohtaja Arajärvi esitteli ryhmän kannan presidentille: Puolue oli pyrkinyt pitämään yleisen porvarillisen koalition koossa, mutta piti mahdollisena myös sellaista porvarikoalitiota, josta RKP puuttui. Kokoomuspuolue ei voisi hyväksyä uuteen hallitukseen Ritavuorta, Vennolaa eikä Holstia. Muutoin yhteinen pohja ja suunta olivat tärkeämpiä kuin pääministerin henkilö. Pääministeri ei kuitenkaan saisi kuulua niihin, jotka kukistivat Erichin hallituksen.

Yksityismuistiinpanoista käy jälleen ilmi, että puolueen yksimielisyys ei ollut hallitusasiassa niin rikkumaton kuin virallinen pöytäkirja esittää. Eräät toivoivat jonkun ”ritavuorelaisen” eli vasemmistoeidistyspuolue-laisen tuloa mukaan hallitukseen, jotta tämä fraktio ei liittyisi sosiaalidemokraatteihin. Pääskysyet painottivat, ettei pääministeri saisi olla Kokoomuspuolueesta; Erichillähän oli ollut ryhmän luottamus, ja kokoomuslainen pääministeri aiheuttaisi syytöksiä vanhoillisuudesta. Tämä rajoi-

4 Jääskeläinen 1977, 319.

5 Erichin pvk 8.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 8.3.1921. Ingmanin kok., k. B4:1, VA.

6 Ingmanin muistiinpanot 9.3.1921. Ingmanin kok., k. B4:1, VA.

tus ei miellyttänyt Arajärveä, koska oli ollut puhetta Ingmanin ja Tulenheimon ehdokkuuksista. Pääskysket eivät halunneet Ingmania ulkoministeriksikään hänen Itä-Karjalan- ja rauhanpolitiikkansa vuoksi, joskaan tätä perustelua ei lausuttu ääneen.⁷

Suomenkielisten porvaripuolueiden neuvoteltua keskenään pääskysten selustavastarinta jatkui vanhasuomalaisen suostutteluista huolimatta ja Erichin rohkaisemana. Erich kehotti Hugo Suolahtea torjumaan hallitushankkeet ja asettamaan suuria vaatimuksia. Suolahti merkitsi päiväkirjaansa:

”Olen aivan samalla kannalla, mutta pelkään, että Arajärvi, Nevanlinna, Ingman, Virkkuset y.m. isänmaanpelastajat eivät voi hillitä itseään.”

Suolahti hyväksyi vain koalition vanhalta pohjalta eikä nähnyt vaaraa siinäkään, että valtaan tulisi ”ritavuorelainen” hallitus: sen amnestiaesitys kaadettaisiin, tulisi uudet vaalit, puolueella olisi selvä ohjelma ja linjat selviäisivät.⁸

Erichin ja Suolahden kaltaiset maltillisetkin pääskysket näkivät edelleen ratkaisun taistelussa muita porvarillisia suuntia vastaan, kun taas Ingman ja vanhasuomalaisuus pohtivat yhteistyömahdollisuuksia porvarillisten konfrontaatioiden välttämiseksi. Peruserimielisyys ei ollut muuttunut.

Ingmanilla ei näin ollen ollut edes kotikentän tuki turvattuna, joten hänen arvionsa mahdollisuuksiensa puutteesta oli realistinen. Muissa puolueissa hän oli vielä enemmän persona non grata. Kun Ståhlberg mainitsi Alkiolle, että pääministeriehdokkaina oli mainittu Ingman, Kaarlo Castrén ja Tulenheimo, Alkio torjui sekä Ingmanin että Castrénin. Maalaisliiton ryhmässä Wuorimaa tiuskaisi ”Ingman pois, hän on Suomen politiikan pahahenki”; Alkio selitti maltillisemmin, ettei tullut ”prikata” Ingmania. Maalaisliiton sisällä toistui siis jälleen vanha kuvio suhtautumisessa Ingmaniin. Muutenkaan Maalaisliiton sisäinen mieliala ei ollut kovin suopea Ingmanin laajan koalition pyrkimyksille: SDP:nkin tuki oli mieluisampaa kuin RKP:n.

RKP puolestaan oli periaatteessa valmis tulemaan mukaan. Se oli kuitenkin asettanut ehdoksi hiippakunnan ja uuden kielilain sekä esityksen ruotsalaisesta läänistä ja maakunnasta, joten edellytykset mukaantu-

---

7 Erichin pvk 10.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Hultinin pvk 10.3.1921. Hultinin kok., VA Y 2237; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 9.3.1921, PTA.

8 Suolahden pvk 10.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

lolle olivat käytännössä olemattomat. Olivathan nämä hankkeet ajaneet jo aiemmin karille.

Ingman soitti 11. maaliskuuta Ståhlbergille, joka myönsi, että Ingmanin ehdokkuudesta olisi luovuttava. Ingman tulkitsti:

”Sos. sen hyväksyisivät, vaikka mieluummin näkisivät minut jollakin muulla paikalla; edistysmielisten oikeistolle se menee; edist.vasemmisto ajattelee=maalaisliitto, jota ehdokkuuteni pelottaa. Olen siis vapaa kaikista velvollisuuksista puuttua asiaan.”

Samana päivänä pääministeriyttä tarjottiin Tulenheimolle, joka kieltäytyi. Sen sijaan Edistyspuolueen Magnus Lavonius lupautui yrittämään.⁹ Pääministerikandidaatti tuli siis vanhasta hallituksesta ja Edistyspuolueen porvariyhteistyöhön suuntautuneelta siiveltä. Tämä lisäsi Ingmanin mahdollisuuksia pysyä hallituksessa opetusministerinä - ja siihen hänellä oli kiinnostusta.

Liian kauan Holstia vastaan

Lavonius suunnitteli suomalaisten porvaripuolueiden koalitiota, jossa Edistyspuolue saisi pää-, ulko- ja rahaministeriöt sekä niiden lisäksi joko kirkollis- tai oikeusministeriön. Kokoomuspuolueelle oli tarjolla neljä ministeriötä ja nimet Ingman, Jalander, Holma ja Jalmar Castrén, jotka viittaavat kirkollis-, puolustus-, valtiovarain- sekä kulkulaitosministeriöihin.¹⁰ Lavoniuksen hallitus merkitsisi siis selkeää, mutta ei pitkää askelta vasemmalle.

Kokoomuspuolueella oli neuvottelujen alkaessa kaksi tavoitetta: yleisesti hallituksen ”vasemmistoporvarillisen” dominanssin torjuminen ja erityisesti Holstin pitäminen poissa. Holsti mainitsikin Ruotsin lähetystön virkamiehelle jo 11. maaliskuuta, että porvarillisen koalition toteutuminen oli lähes varmaa; henkilökysymykset olivat vielä epäselviä, mutta varmaa oli, että hän ei tulisi mukaan. Edistyspuolueessakaan ei siis oltu varmoja, etteikö jouduttaisi antamaan periksi. Lavonius ei saanut Alkiol-takaan yksiselitteistä tukea Holstin hyväksi.¹¹

9 Ingmanin muistiinpanot 11.3.1921. Ingmanin kok., k. B4:1, VA; Alkion pvk 9.-11.3.1921. Alkion kok., OS 78, VA; Erichin pvk 11.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 11.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa; Suolahti Söderhjelmille 16.4.1921. Söderhjelmin kirjekok., HYK; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 9.3.1921, SCA.

10 Erichin pvk 12.-13.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 11.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

11 Hultman UD:lle 11.3.1921. UD:s arkiv, Vol.78, RA; Alkio Kalliolle 21.3.1921. Kallion kok., k. 6, VA.

Suotuisista alkumerkeistä huolimatta hallitushanke eteni kivuliaasti nimenomaan Kokoomuspuolueen Holstin-vastaisuuden takia. Kun keskusta piti hänestä kiinni, Ingman ja muut kokoomuslaiset ministeriehdokkaat kieltäytyivät tulemasta mukaan. Maalaisliittolaisetkin olivat tyytymättömiä, kun heille oli tarjottu vain sisäministerin ja kahta maatalousministerin paikkaa.

16. maaliskuuta Lavonius kutsui - vainuten aivan oikein, missä Kokoomuspuolueen todelliset päätökset tehtiin - Ingmanin puheilleen ja valitti, ettei saanut miehiä Kokoomuspuolueesta mukaan. Hän arveli tämän johtuvan juuri Ingmanin kieltäytymisestä. Ingman toisti vanhan kantansa, mihin Lavonius vastasi pitävänsä kiinni Holstista, koska muu merkitsisi suunnan muuttamista. ”Lausuin etten minä eikä meikäläiset tahdo ulkopoliittikan suunnan muutosta. R.H. ei mene sent. että hän on niin kykenemätön.”

Lavonius sanoi ultimaatumin luontoisesti menevänsä ilmoittamaan presidentille, ettei ollut onnistunut yrityksessään. Ingman lupasi neuvotella vielä ystäviensä kanssa, mutta ei uskonut sen muuttavan mitään. Hän tapasikin KOP:ssa Suolahden, Arajärven ja Paasikiven. Syrjässä olevan suvaitsevaisuudella Paasikivi kehotti taipumaan Holstiin säilyttämiseen Ståhlbergin takia, mutta Suolahti ja Arajärvi olivat samalla kannalla kuin Ingman.¹²

Lavoniuksen hankkeen ollessa näin kariutumassa oli kokoomuslaisten ja maalaisliittolaisten keskuudessa kehittymässä rinnakkaisprojekteja. Ingman kertoi Erichille Lavoniuksen epäonnistuneen, ja Erich kutsui Kallion neuvottelemaan hallituksesta, jonka Kallio muodostaisi. Kallio olikin jo valmis luopumaan Holstista. Toisaalta Erich neuvotteli myös eräiden RKP-laisten kanssa vihjaillen paluusta yleiseen porvarilliseen koalitioon.¹³

18. maaliskuuta kohtasivat Uuden Suomen toimituksessa Ingman, Nevanlinna, Arajärvi ja Suolahti. Menestys näytti yhä todennäköisemmältä; Kallion-Erichin ”sivuraiteet” olivat parantaneet mahdollisuuksia myös virallisissa neuvotteluissa. Ingman arveli Lavoniuksen luopuvan nyt Holstista ja uskoi amnestiakysymyksenkin olevan helppo ratkaista.

---

12 Alkion pvk 15.3.1921. Alkion kok., OS 78, VA; Erichin pvk 15.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Ingmanin muistiinpanot 14.3. ja 16.3.1921. Ingmanin kok., k. B4:1, VA; Suolahden pvk 15.3.1921. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Kallion muistiinpanot 16.3.1921. Kallion kok., k. 29, VA; Alkio Kalliolle 21.3.1921.

13 Erichin pvk 16.3.1921, 18.-19.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Erich Wredelle 13.3.1921. Wredes brevsaml., k. 2, VA; Kallio Alkiolle 19.3.1921. Alkion kok., PR 99, VA.

"Minä epäilin", Suolahti merkitsi. Seuraavana päivänä Erich kirjoitti päiväkirjaansa: "Ingman tukee saatuaan Hin pois."¹⁴ Vanha parlamentaarikko ja taktikko näytti onnistuvan eduskunnan ulkopuoleltakin toimien.

Holstin ministeriyyttä pompoteltiin kuitenkin useita päiviä keskustan ja oikeiston juupas-eipäs-väittelyssä. Ingman ei silti häiriintynyt, vaan odotteli hedelmän putoamista. Piispa J.R. Koskimies tapasi hänet 24. maaliskuuta ja totesi, ettei Lavonius näyttänyt saavan hallitusta kokoon. "Eikä Ingmankaan halua. Mutta se ei ole mahdotonta, etteikö Ingman vielä muodosta hallitusta. Oli hyvin tyytyväinen presidentin toimintaan." Ingmanin mukaan presidentti oli pysynyt puolueiden yläpuolella, oli muodollinen, tarkka ja tuli kuuntelemaan neuvoja hänen ja muiden poliitikkojen koteihinkin.¹⁵

30. maaliskuuta pitkä vastarinta Holstia vastaan näytti tuovan lopullisen voiton ja suomalaisten porvaripuolueiden koalitiohallitus varmistuvan. Hugo Suolahden värikäs kuvaus ansaitsee tulla siteeratuksi sellaise-naan:

"Aamulla Arajärven kanssa Ingmanin kabinetissa. Hallitusasia paremmalla tolalla. Ingman kirkollisministeri, Idman ulkoministeri, Levonius (Arajärven neuvosta) kauppaministeri, Jalander sotaministeri, Sarlin sisäministeri, v. Hellens oikeusministeri, Vennola rahaministeri, Kallio kulkulaitosministeri, Hahl maatalousministerin apulainen, Relander maatalousministeri, Joukahainen sosialiministeri. Ingman oli kuin kala vedessä, kovassa touhussa. Jalander tuli myös sinne ja rupesimme puhumaan hänen sotilasmenovaatiuksistaan, joita I. koetti saada reduseeratuksi. Palava into sillä I:llä on hallitukseen. Kun lausuin epäilykseni sen pystyessä pysymisestä, I. vain hoiki, että Venäjän asian takia on välttämätöntä saada kokoomusmiehiä hallitukseen. Kokoonpano on nyt tyydyttävä ja näin voisi startata, jos kerran on startattava. Myöhemmin päivällä selvisi kuitenkin, että koko yritys on vielä hyvin epävarma."

Erich puolestaan kirjoitti omaan päiväkirjaansa, että Lavoniuksen oli luultu jo luopuneen,

"mutta silloin kirkkoisä Ingman tarttuu pelastavasti asiaan & katso - uusi lista syntyy Lavn [Lavonius, VYV] Ingman v Hnsn [von Hellens, VYV] ja Kallion kädestä eilen klo 1/2 7 - 1/2 11 ill."¹⁶

---

14 Erichin pvk 18.-19.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 18.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

15 Koskimiehen pvk 24.3.1921. Koskimiehen kok., k. IV, kirja 52, HYK.

16 Erichin pvk 30.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Suolahden pvk 30.3.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

Pettymys kuitenkin seurasi. Erich sai 31. maaliskuuta kello 15 tietää, että lista esiteltäisiin kahden tunnin kuluttua. Sitten Ingman kuitenkin soitti, että kaikki oli rauennut parin edistyspuoluelaisen kieltäytymisiin ja Maalaisliittoon. Vielä pitkin iltaa eläteltiin jonkinlaisia toiveita, mutta Maalaisliitto vaati lisääikaa. 1. huhtikuuta lista muuttui taas hiukan: ulkoministeriksi tulisi edistyspuoluelainen ulkoministeriön virkamies Pontus Artti. Maalaisliitto ei kuitenkaan luottanut häneen, vaan Alkio selitti Ståhlbergille Artin joutuvan Ingmanin johdettavaksi. Lavonius luopui nyt ennätyspitkistä hallituksenmuodostamisyrityksestään.¹⁷ Käytännössä Kokoomuspuolue oli hukannut etsikköaikansa roikuttuaan liian sitkeästi Holstin-vastaisuudessa.

Seuraavakin yrittäjä eli Kallio lähti kolmen suomalaisen porvaripuolueen pohjalta. Hän ja Maalaisliitto pitivät kiinni Holstista, vaikka Ståhlbergkin kehotti jo ottamaan tämän sijasta sosiaalihallituksen johtajan Einar Böökin tai Artin. Kallio sai suostuteltua oikeistolaisista Jalanderin mukaan, mutta Hugo Suolahden pitkä puhelinsoitto sai tämänkin perumaan. Virkkunen kieltäytyi kirkollis- ja opetusministerin paikasta, kun puolueen ykkösehdokas Ingman ei enää kelvannut.¹⁸

Edistyspuolueen haluttomuuden vuoksi Kalliokin luopui, ja seuraava yrittäjä, Vennola, kokosi keskustahallituksen hyvin nopeasti. Vennolan toinen hallitus nimitettiin virallisesti 9. huhtikuuta 1921. Siihen tuli seitsemän Edistyspuolueen, neljä Maalaisliiton ja yksi ammattiministeri. Aiempiin verrattuna ministereillä oli erittäin vähän akateemista ja hallintokokemusta - eikä heidän poliittisiin kykyihinsä suhtauduttu kovin kunnioittavasti aina edes keskustaleirissä. Ainoat vahvat nimet olivat Vennola, Holsti, Ritavuori ja Risto Ryti.

Ingman ja Kokoomuspuolue olivat elättäneet Kallion yrityksen loppuvaiheessa myös toivoa, että lopulta päädyttäisiin Erichin hallituksen rekonstruktion. Suolahti kertoo Ingmanista:

”Nähtävästi Erich pois ja hän itse tilalle, se kai oli perusajatus, vaikka sitä ei julki sanottu. Kysyin miten olisi hänelle mahdollista jäädä hallitukseen Holstin kanssa. Hän vastasi, että se ehkä voisi tapahtua, jos entinen hallitus jäisi istumaan. Siis Holsti sopii hänen kanssaan, jos hallitus on rekonstruoiti-

---

17 Alkion pvk 1.4.1921. Alkion kok., OS 78, VA; Erichin pvk 31.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA; Erich Idmanille 5.4.1921. Idmanin kok., k. 1, VA.

18 Alkion pvk 6.4.1921. Alkion kok., OS 78, VA; Suolahden pvk 5.-7.4.1921. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Hultinin pvk 5.4.1921. Hultinin kok., VA Y 2238; Kallion muistiinpanot 5.-6.4.1921. Kallion kok., k. 29, VA; Hokkanen 1986, 340-343; Jääskeläinen 1977, 320.

tu hallitus, mutta ei, jos se on uusi hallitus! On sekin logiikkaa. Semmoisella politiikalla menettää sielunsa autuuden. Ingmanille on kaikki se, että hän saa olla ohjaksissa.”

Ingmanille ”habiilina diplomaattina eivät ohjelmat paljon merkitse”, Suolahti kirjoitti eräässä kirjeessään.¹⁹

Uuden hallituksen synnyttyä Ingman olikin ilmeisen katkeroitunut tappiostaan ja selitti Uudessa Suomessa, että hallituksen kokoonpanon motiivina oli Holstin pitäminen ulkoministerinä. Kirjoitus oli signeeraamaton.²⁰

Pääskysket eivät olleet yhtä pettyneitä, ei liioin jyrkempi oikeisto. Viimeksi mainitun tuntoja heijastelivat mm. Michael Gripenbergin kirjeet Mannerheimille. Gripenberg kertoi, että väitettiin sekä Ingmanilla että Ritavuorella olleen hallitus ohjelmineen valmiina takataskussa. Ingmanin ohjelma oli ”erityisen sosialistimyönteinen pitkälle menevine myönnetyksineen ja käytännöllisesti katsoen rajattomine armahduksineen”.²¹ Tällaisen ohjelman kariutuminen oli tuskin Mannerheimin piirille harmi.

Verbaalisen äärimmäisyyden saavutti aktivisteista kenties kenraalimajuri Harald Åkerman:

”Kuinka pitkään isänmaata pelastava puolue pitää kantansa on mahdoton sanoa, sillä kuten tiedät, puuttuu sen miehiltä tiettyjä elimiä ja he myöntävät.”²²

Meritokratian uusi henkinen kriisi

Vennolan toisen hallituksen muodostuminen ei ollut konservatiivien ja meritokratian näkökulmasta pelkästään poliittisesti epäsuotuisa tapaus. Se merkitsi heidän silmissään myös valitettavaa paluuta ”epäasiallisuuteen” ja ”epäpätevyYTEEN”.

Tämä käy ilmi siitä arvostelusta, jota hallitukseen suunnattiin. Oikeistoilehtien yleinen suunta oli leimata uusi hallitus hämäläisineen, helmisineen, makkosineen, pullisineen, liakkoineen ja eritoten niukkasineen

---

19 Suolahden pvk 7.4.1921. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Suolahti Söderhjelmille 16.4.1921. Söderhjelmien kirjekok., HYK.

20 US 10.4.1921, pk:t. Ingmanin kok., k. C9, VA.

21 Michael Gripenberg Mannerheimille 3.4. (jatkettu 6.4.)1921. Mannerheimin kok., k. 304, VA.

22 Åkerman Mannerheimille 14.3.1921. Mannerheimin kok., k. 305, VA.

aivan olemattomaksi kyvykkyydeltään ja pätevyydeltään. Hallitus miellettiin ”laadultaan” alemmaksi kuin yksikään edeltäjistään. Koulutuksella ja virkaurien pituudella mitaten näin olikin, ja sehän oli konservatiivien perinteinen tapa mitata poliittistakin kykyä. Vennolan toinen hallitus ei tosin ollut leimallinen ”luokkapuoluehallitus”, mutta konservatiivien silmissä se oli teoretisoivien ja vieraantuneiden vasemmistoporvarien hallitus.

Erityisen konservatiivis-meritokraattinen Hufvudstadsbladet lisäsi syntilistaan, että hallitus oli vahvasti nationalistinen, joten siitä ei koituisi mitään hyvää ruotsinkieliselle väestönosalle. Suunta jatkoi vanhaa linjaansa: Oli käsittämätöntä, että Kokoomuspuolue oli pitänyt esillä ensi sijassa Ingmania, vaikka tämän rauhanpolitiikka oli saanut tuomion puolueen valtuuskunnalta, eduskuntaryhmältä ja puoluekokoukselta-kin.²³

Kokoomuspuolue sai kokea hallituksen syntymisuutisen katkerimmalla mahdollisella tavalla, puoluekokouksen²⁴ yhteydessä. Reaktio, jota Hultin kuvaa päiväkirjassaan, oli malliesimerkki puolueessa vallinneesta ylemmyydentuntoisesta pätevyys- ja kykyajattelusta: ensimmäiset nimet otettiin vastaan tarkkaavaisuudella, listan edetessä hämmästy kasvoi,

”kunnes Niukkasen ja Pullisen nimien kohdalla hilpeys puhkesi äänekkääseen nauruun, hyvä-huutoihin ja aplodeihin”.

Koettiin palatun samalle kaltevalle pinnalle kuin syksyllä 1919.

Ingman ei ollut mukana puoluekokouksessa, mikä olikin hänen kansaltaan järkevintä: odotettavissa oli runsaasti kritiikkiä rauhansopimusta ja Itä-Karjalan-politiikkaa kohtaan. Sopimuksen vastustajat esittivätkin verhoituja syytöksiä häntä kohtaan, mutta välttivät suoria hyökkäyksiä, luultavasti siinä vaiheessa vielä epävarman hallitustilanteen vuoksi. Eräskin kokousedustajista selitti, että 2-3 miestä oli päättänyt rauhan; hän ei sanoisi, kuka oli ollut määräävä henkilö, mutta totesi, että se kyllä tiedettiin. Vaasa-lehden ja Iltalehden päätoimittajat Tuomikoski ja Koskelainen mainitsivat kritiikissään Ingmanin nimeltäkin, tosin ei rauhansopimuksen yhteydessä. Eräs kokousedustaja tiivisti pettynneiden vakauksellisten oikeistolaisten käsityksen: ”Me olemme ikäänkuin rappu

23 Jääskeläinen 1977, 320; Al 10.4. ja 13.4.1921, pk:t; Hbl, UA ja Vaasa 10.4.1921, pk:t; Karjala 10.4. ja 14.4.1921, pk:t; Suunta 16.4.1921.

24 Kokoomuspuolueen yleisen puoluekokouksen ptk 9.-10.4.1921, PTA; Hultinin pvk 11.4.1921. Hultinin kok., VA Y 2238.

rapulta suistuneet yhä alemmaksi ja tinkineet sydämemme ja omantuntomme kanssa aina puolet pois.”

Suomettarelaiset olivat vielä hiljaa, mutta ulkopoliittisesta ohjelmasta keskusteltaessa oli jo Nevanlinnankin puhuttava. Hän esitteli ohjelmanmuutosehdotuksen, jonka puolueen valtuuskunta oli tehnyt rauhansopimuksen vuoksi ja jonka tärkein kohta oli:

”Vaaraa, joka maamme rajojen ulkopuolelta uhkaa maamme oikeusjärjestystä, sisäistä rauhaa ja taloudellista elämää, on niinkään voimakkaasti torjuttava. On valvottava, että Itä-Karjalalle Tarton rauhanteossa vakuutetut oikeudet toteutetaan.”

Heimokansojen auttamiskohdan rajoituksina mainittiin maan voimavarojen lisäksi myös kansainväliset sopimukset. Suolahti vastusti ja vaati pysymistä Tampereen puoluekokouksen ponsissa, joissa oli mainittu vaaran tulevan Venäjän taholta ja edellytetty Suur-Suomi-aatteen toteutumista. Nevanlinna selitti, että kansainvälinen tapa esti mainitsemasta Venäjää rauhansopimuksen jälkeen, ja ”Suur-Suomi-aatteen pohja” oli liian epämääräinen.

Valtuuskunnalla oli tässä asiassa selvästi enemmän puolustajia kuin varsinaisessa Tartto-keskustelussa, mutta asetettu ponsivaliokunta oli pääskysvoittoinen ja tulos sen mukainen:

”Pysymällä entisessä kannassaan heimokansojen vapauspyrkimyksiin näiden puolue vaatii, että Itä-Karjalalle vakuutettu kansallinen itsemääräämisoikeus toteutetaan.”

Pääskysket hallitsivat muutenkin kokouksen loppuosaa, kun Svinhufvud ja Brotherus pitivät tärkeimmät alustukset. Iltalehti osuikin oikeaan arvioidessaan kokouksen antaneen heimoasiassa tunnustuksensa eduskuntaryhmän vähemmistön mielipiteelle.²⁵

Ingmanin käsityksiä samaan aikaan kuvaa hänen muistiinpanoissaan oleva, tarkemmin päiväämätön esitelmä valtiollisesta asemasta keväältä 1921. Sen mukaan oli rauhansopimuksen jälkeen seurannut vaikeuksia, ja kauppasuhteista itään oli tullut suuri saippuakupla. Reunavaltioyhteistyö näyttäytyi hiukan aiempaa positiivisemmassa valossa, koska se toisi turvaa yllätyshyökkäyksiä vastaan. Ongelmia kuitenkin riitti yhä: Pietarin läheisyys teki liiton vaaralliseksi Venäjälle, oli vaikeaa määritellä, milloin tuli avustaa liittolaisia, ja SDP ja RKP aiheuttaisivat sisäisiä

---

25 II 12.4.1921, pk.

vaikeuksia. Olisi siis pyrittävä yhteistyöhön jokapäiväisessä elämässä, ja sotilasviranomaisten tuli tutkia sotilasliiton edellytyksiä. Mitä tuli Suomen sisäiseen eheytykseen, Ingman näki keinoksi vain hitaan työn, jolla kohotettaisiin taloudellista hyvinvointia. Maakysymys ja torpparivapautuksen jatkaminen olivat tärkeimmät kysymykset ja keinot.²⁶

Ingman ja puolue olivat kuitenkin henkisesti etäänymässä yhä kauemmas toisistaan; puoluekokouksen pääskys-heimoaktivistinen henki oli näistä ajatuksista kaukana. Pragmaattinen, kompromisseihin ja keskustayhteistyöhön suuntautunut pitkän linjan kokoomussuunta toisaalla sekä yhä lujemmin oikealle kaartanut, rauhanpettymyksestä ja vaarantunteesta tunteenomaisia pelkoja ammentanut oikeistoidealismi toisaalla olivat jo lähes yhtä katkeria toisilleen kuin varovaisuus- ja itsenäisyyslinjat vuonna 1917. Vain epävarman hallitustilanteen tuoma yhtenäisyyspaine oli pitänyt koossa ainekset, jotka olivat olleet lähes aina toistensa vastustajia ja jotka vain yhden vuoden yhteinen kanta, vuoden 1918 monarkismi, oli saattanut yhteen. Sen jälkeen oli vallinnut lähes jatkuva sisäinen kiista. Ingman oli pääskysten ja aktivistien silmissä kaikkein vieroksutuin - Suunta arvosteli häntä nimeltä mainiten useammin kuin Holstia tai Ståhlbergiä.

Rauhansopimuksen lisäksi oli keväällä 1921 jyrkemmillä oikeistolaisilla muitakin ajankohtaisia syitä tyytymättömyyteen vanhasuomalaisia kohtaan, ja pienemmätkin erimielisyydet saivat lisävahvistusta rauhansopimuksen aiheuttamasta yleisestä pettymyksestä. Esimerkiksi Suolahti närkästyi maaliskuussa 1921, kun Nevanlinna ei hänen mielestään torjunut Uudessa Suomessa oikeistokaappaushuhuja riittävällä tarmolla. Kirjeessään diplomaattistavälleen Söderhjelmille Tukholmaan hän vuodatti:

”U.S. ja N(evanlinn)a ovat naivia rehellisiä ja huonoja taktikkoja. — N(evanlinn)a ja I(ngma)n, jotka ovat henkisissä naimisissa, eivät ole koskeuksissa elävän elämän kanssa, voidakseen arvostella oikein tilanteita.”

Myös Eino Suolahti, Brotherus ja Kaarlo Koskimies olivat paheksuneet Nevanlinnan kirjoitusta, ”yksin Paavo Virkkunenkin oli kauhistunut”. Kai Donnerin päiväkirjan mukaan Nevanlinna sanoi kirjoittaneensa artikkelin Ingmanin ja Arajärven kehotuksesta.²⁷

26 Ingmanin muistiinpanot, kevät 1921. Ingmanin kok., VA Y 2369-2370.

27 Suolahden pvk 4.3.1921. Rouva Hilka Linkolan hallussa; Suolahti Söderhjelmille 16.4.1921. Söderhjelmien kirjekok., HYK; Snellman Saastamoiselle 11.4.1920. Saastamoisen kok., k. 14, VA; Donnerin pvk 5.3.1921. Donnerin kok., k. I 6, VA.

Pidemmällä perspektiivillä suunta oli Kokoomuspuolueessa viemässä oikealle, Ingmanin kannalta väärään suuntaan. Puolueen voikin katsoa olleen muuttumassa Tarton rauhansopimuksen jälkeen heimopoliittisesti Maalaisliittoakin jyrkemmäksi.

Yhä Holstin germanofobian kohteena

Hallituskriisi ei merkinnyt Ingmanille ainoastaan sisäpoliittista tappiota. Sillä oli kielteinen vaikutuksensa myös hänen ulkopoliittiselle ”rehabilitoitumiselleen”, vaikka hän ei tehnyt mitään ulkopoliittisesti raskauttavaa.

Kidstonin uusi suunta ja Holstin vaikutusvallan hetkellinen taantuminen eivät olleet poistaneet Ingmanin menneisyyttä kohtaan tunnettujen epäluulojen pohjavirtaa. Lisäksi Holsti piti tarmokkaasti huolta siitä, ettei Ingmanin menneisyys unohtuisi. Jo syyskuussa 1920 hän viittasi lähettiläälle ”itse hallituksessakin toimiviin saksalaismielisiin voimiin” ja kärjisti väitteensä nopeasti sotilaskaappausuhkaan asti, jonka takana olisivat saksalaiset ja Mannerheim. Kidston ei uskonut, että Mannerheimin piirillä olisi mitään suhteita ministereihin, mutta Holstin muokkaus alkoi vaikuttaa hänen raportteihinsa. Niihin ilmestyivät taas Englannin aikaisempien lähettiläiden fantasiat salaliitosta, ja Kidston loihti sen taakse todella kattavan ja sekalaisen seurakunnan: bolshevikit, jääkäritoimisto, Etsivä Keskuspoliisi (tietysti Saksan maksama), Mannerheimin ryhmä, virallinen ja epävirallinen Saksa, Saksan salainen poliisi jne.

Kevään 1921 hallituskriisin yhteydessä Kidston sitten näyttääkin nielleen kaikki Holstin väitteet saksalaisten kasvaneesta vaikutusvallasta Suomessa – suorastaan hämmästyttävässä määrin, kun muistetaan Kidstonin aiempi toiminta.

31. maaliskuuta eli Lavoniuksen hallitushankkeen ollessa lähellä toteutumista Kidston saapui Holstin luo. Tämä ilmoitti joutuvansa pois uudesta hallituksesta. Holsti oli laatimassa uuden hallituksen ulkopoliitikasta julistusta, jonka mukaan linja ei muuttuisi. Holsti sanoi kuitenkin suoraan,

”ettei hän uskonut siitä sanaakaan ja että hän oli vakuuttunut, että hänen seuraajansa herra Idman olisi vahaa herra Ingmanin ja saksalaismielisten kanssa, jolla oli todellinen valta herra Lavoniuksen yhtymässä.”

Kidstonin raportti tapaamisesta oli kuin Holstin kynästä:

”Hra Lavonius on heittänyt tohtori Holstin yli laidan ja onnistunut muodostamaan hallituksen hra Ingmanin ja hänen saksalaismielisen puolueensa avulla. Hra Idman, Suomen Berliinin-ministeri, on uusi ulkoministeri. Hän ei vaikuta vahvalta luonteelta ja tulee luultavasti olemaan Ingmanin käsissä, joka johti delegaatiota, joka tarjosi Suomen kruunua saksalaiselle prinssille vuonna 1918. Uusi hallitus ilmoittaa ohjelmassaan ettei ulkopolitiikka muutu, mutta tendenssi tulee melkein varmasti olemaan kohti keskusvaltoja ulkomailla ja Mannerheimin ryhmiä kotona. Sellainen hallitus ei luultavasti kestä kauaa mutta voi aiheuttaa huomattavaa vahinkoa lyhyessä ajassa.”²⁸

Suomen todellisten tapahtumien ja Ingmanin vuosien 1919-1921 toiminnan valossa väitteet ovat ennakkoluuloisuudessaan ja virheellisyydessään lähinnä huvittavia. Ne osoittavat kuitenkin havainnollisesti, että Holsti oli kyennyt palauttamaan monopolinsa suhteissa englantilaisiin. Ja Englanti oli hyvin tyytyväinen Vennolan toisen hallituksen syntymiseen: siinä ei ollut Kidstonin mukaan ainoatakaan saksalaismielistä ministeriä.²⁹

Holstin tapa mustamaalata Ingmania - ja kuten sillä hetkellä näytti, maansa tulevaa hallitusta - oli sinällään johdonmukaista politiikkaa jo vuodesta 1918 asti. Vilpittömyyden voi asettaa kyseenalaiseksi, kun Ingman oli sentään ollut jo kahdessa hallituksessa - toisessa jopa Holstin kanssa - vuoden 1918 jälkeen antamatta mitään syytä epäilyihin ”saksalaismielisestä” politiikasta. Holstin kiihkeää propagandaa voi tuskin tulkita muutoin kuin haluksi saada jonkinlaista tukea Englannin taholta hallituskriisissä. Hänellä ei myöskään tietenkään ollut halua antaa myöhtämielistä kuvaa miehestä, joka halusi savustaa hänet hallituksesta. Englannin lähettiläs suosittelikin kirjoituksia Englannin lehtiin Holstin nauttimasta luottamuksesta.³⁰

Muutkin Entente-vallat pysyivät epäluuloisina Ingmanin suhteen. Erich oli tavannut maaliskuussa 1921 italialaisen diplomaatin, joka epäi-

28 Ossian Donnerin raportti 9.12.1920, UM 5 C 7:4; Saastamoisen raportit 27.5.1920 ja 26.3.1921, UM 5 C 8:1; Kidston Curzonille 20.8. ja 7.9.1920. FO 371 3739, Englanti 4, VA; Ibid. 22.5.1920. FO 419/12, Englanti 4, VA; Ibid. 8.4.1921. FO 419/3, Englanti 6, VA; Ibid. 18.3. ja 31.3.1921. FO 371 6770, Englanti 32, VA; Ibid. 29.5.1920. DBFP, Ser.I, Vol.IX, 503,504. No. 494; Ibid. 17.8.1920. Ibid., 505. No.455; Ibid. 4.10.1920. Ibid., 582,583. No.553; Ibid. 19.10.1920. FO 371 5387, Englanti 5, VA; Ibid. 6.11.1920. FO 371 5389, Enclosure in Mr.Kidston's despatch no.99, 12.3.1921, FO 371 6765. Englanti 31, VA; Political, Central, Germany, C 6326/1897/18, PRO; Finland, Annual Report 1920, 24.1.1921. FO 371 3738, Englanti 32, VA; Curzon Kidstonille 3.8.1920. DBFP, Ser.I, Vol.XI, 429. No.380; Ibid. 2.9.1920. Ibid., 543. No. 510; Ibid. 2.10.1920. Ibid., 579. No. 550; ks. myös Polvinen 1971, 356,366,367.

29 Kidston Curzonille 14.4.1921. FO 371 6770, Englanti 32, VA.

30 Ibid. 18.3.1921.

li saksalaissuuntausta kehiteltävän ja mainitsi Ingmanin olevan vaarallinen mies.³¹ Ranskassa epäluulot pysyivät sitkeimmin, ilman provosointiakin.³²

Holsti ei ollut ainoa suomalainen diplomaatti, joka mielellään muistutelti Ingmanin menneisyydestä. Erik Ehrström kirjoitti Wredelle, että Mannerheimiin ei luotettu lännessä ollenkaan niin paljon kuin uskottiin, etenkin kun tämän ystäväpiirissä oli

”notoorisia Saksan-ystäviä — henkilöitä, joilla oli aktiivinen osuus politiikassa, joka näyttäytyi Wilhelm II:n langon valinnassa Suomen kuninkaaksi kuukausi ennen Saksan jo silloin näkyvissä ollutta tappiota.”³³

Osoite oli selvä. Mannerheimin lähipiiriin kuulunut diplomaatti G.A. Gripenberg päivittelikin kenraalille diplomaattikunnassa levinneitä juttuja saksalaissuuntauksesta:

”Spiritus rector tämän saksalaisorientaation takana olisi ministeri Ingman ja yksi sen etummaisista voimista kulissien takana kenraali Mannerheim!”³⁴

Holsti oli Ingmanin osalta väärässä, mutta ei aivan vailla perusteita käsityksilleen. Jyrkät aktivistit olivat hakeneet yhteyksiä Saksaan muodostaakseen antibolshevistisen järjestön. Tarkoitus tosin oli perustaa vastaava organisaatio myös Entente-maihin. Hankkeesta oltiin kuitenkin luopumassa, koska arveltiin, että ”Holsti & consortes” leimaisivat sen Saksa-sympatiaksi. Holstin ja Ståhlbergin arveltiin luoneen oman salaisen ”ohranan” Etsivän Keskuspoliisin rinnalle vakoilemaan oikeistoa.³⁵

---

31 Erichin pvk 19.3.1921. Erichin kok., k. 45, VA.

32 Ks. esim. Ehrströmin raportti 26.10.1920, UM 5 C 6:2; Enckellin raportti 27.1.1921, UM 5 C 6:4.

33 Ehrström Wredelle 6.1.1921. Wredes brevsaml., k. 2, ÅAB.

34 G.A.Gripenberg Mannerheimille 3.4.1921. Mannerheimin kok., k. 304, VA.

35 Michael Gripenberg Mannerheimille 28.3.1921. Mannerheimin kok., k. 304, VA; Åkerman Mannerheimille 14.3.1921. Mannerheimin kok., k. 305, VA. - Mainitusta ”ohranasta” katso merkintöjä myös Hugo Suolahti Söderhjelmille 16.4.1921. Söderhjelm in kirje kok., HYK; Kai Donnerin pvk 19.2. ja 19.3.1921. Donnerin kok., k. I 6, VA; Kidston 14.4.1921 Curzonille. FO 419/3, Englanti 30, VA. - ”Ohraanaa” ei tosin sovi ihmetellä: Mannerheim aktivistiyttäväinen oli jo hieman aiemmin pitänyt jyrkkien oikeistolaisten kokouksia, joissa kaavailtiin strategiaa punaisten ja Venäjän-suhteiden tuoman vaaran torjumiseksi. Mukana oli aluksi myös eräänlaisia ”grand old men”, kuten Danielson-Kalmari ja Svinhufvud, joita ei voi pitää sanan varsinaisessa merkityksessä äärioikeistolaisina eikä konspiraattoreina. Mutta mukana oli myös Hannes Ignatiuksen kaltaisia todella jyrkkiä hahmoja - sekä mm. Bertel Gripenberg, joka suositteli avoimesti seurueelle keinoksi ”militär diktatur och vit terror”. (Politiska anteckningar 1915-1921, häfte V-IX. Vihko, alkaa ”Den 12 januari 1921...” Edvard Hjeltin kok., k. 30, VA; Donnerin pvk 18.1.1921, 29.1.1921, 1.2.1921. Donnerin kok., k. I 6, VA).

Vaikka Englannin asenne Ingmaniin oli palannut lähes yhtä epäluuloiseksi kuin se oli ollut vuonna 1919, yhdessä suhteessa oli tapahtunut hänen kannaltaan kehitystä. Britit tajusivat viimeinkin, että Mannerheim edusti häneen verrattuna radikaalimpaa, ei maltillisempaa linjaa, ja tämä käsitys jäi pysyväksi. Sen pohjalle oli mahdollista rakentaa uutta rehabilitoitumista.

Ingman oli pyrkinyt edelleen porvarilliseen, vähintään suomenkieliseen porvarilliseen koalitioon. Hänellä oli aihetta syyttää myös itseään siitä, ettei tämä toteutunut, sillä hän veti jousen liian kireälle Holstin tapauksessa yhtyen oikeiston lähes irrationaaliseen Holsti-vastaisuuteen. Tosin edellä mainittu Holstin toiminta tekee Ingmanin suhtautumisen ymmärrettäväksi; epäilemättä hän ainakin aavisti, mihin suuntaan Holsti hänestä puhui englantilaisille. Ja lopultahan Ingman oli mennyt niin pitkälle, että olisi taipunut Holstin säilyttämiseen ulkoministerinä, mitä hän oli pitänyt aluksi mahdottomana.

Ingmanin asenne tulkittiin omassa puolueessa hallituskipeydeksi, joka myi puolueen edut ja periaatteet. Ulkopuolisestakin voikin vaikuttaa siltä, ettei edes pitkän linjan pyrkimys porvarilliseen koalitioon voi selittää kokonaan hänen hallitusintoaan oman puolueen vastahakoisia vastaan. Kuitenkin esimerkiksi Suolahden syytös hänen logiikan puutteesta Holstin suhteen on hieman kohtuuton. Erichin mallisessa hallituksessa, jossa oikeisto oli määrällisesti lähes yhtä vahva ja laadullisesti vahvempikin kuin keskusta ja jossa Ingman olisi saanut vähintään yhtä johtavan roolin kuin Erich aiemmin, olisi ollut mahdollista - Ingmanin näkökulmasta katsottuna - "kontrolloida" Holstia. Sen sijaan keskusta-vetoisessa hallituksessa, jossa Kokoomuspuolueella olisi ollut vain noin kolmasosa ministerinpaikoista, Holstilla olisi ollut liian vahva selkänoja.

Ingmanin hallitusintoa lisäsi, että hän taisteli samalla miltei poliittisesta olemassaolosta. Hänhän ei ollut kansanedustaja eikä hänellä ollut virallista asemaa edes Kokoomuspuolueessa - eivätkä näkymät olleet sielläkään lupaavia rauhansopimukseen liittyneiden kiistojen jälkeen. Jäljellä oli enää Uusi Suomi ja erityissuhde Ståhlbergiin. Ministeriys oli ainoa keino pysyä vallan keskuksissa ja hillitä omasta puolueesta nousutta kritiikkiä. Nyt oli edessä taas poliittinen erämaa - ja seuraaviin vaaleihin oli 15 kuukautta.

11. Pinnalla takaiskusta huolimatta (huhtikuu 1921 - heinäkuu 1922)

11.1. Sisäpoliittinen sovittelija oppositioaikana

Kevästä 1921 kevättalveen 1922 asti vallitsee varsin ”tyhjä” kausi Ingmanin toimintaa valottavien lähteiden osalta. Vuodet 1921-1922 olivat Ingmanin kannalta huomattavasti rauhallisempia kuin edellinen oppositiokausi vuosina 1919-1920. Vain Uuden Suomen kirjoituksia on jälleen runsaasti sekä puoluemateriaalia hiukan enemmän kuin edelliseltä oppositiokaudelta.

Toukokuun 1921 lopulla Ingman sai yllättävänkin helposti virallisen aseman puolueessa, kun Nevanlinna luopui paikastaan puolueen valtuuskunnassa hänen hyväkseen. Puolueen puheenjohtajaksi valittiin Setälän kieltäytyttyä ensimmäistä kertaa vanhasuomalainen, Antti Tulenheimo. Valtuuskunnan nuorsuomalaisväri ei kuitenkaan muuttunut. Hugo Suolahti merkitsikin päiväkirjaansa kaikkien olleen tyytyväisiä Tulenheimon valintaan, koska oli pelätty, että Ingmania ehdotettaisiin.¹

Ingmanilla oli liikaa valtiollista ja poliittista painavuutta ja arvovaltaa ja liian pitkä menneisyys puolueen johtavana valtiollisena edustajana, jotta hänen valintaansa valtuuskuntaan olisi vastustettu julkisesti. Kun puoluekokouskin oli juuri pidetty, syvien rivien kritiikillä ei ollut mahdol-

---

¹ Kokoomuspuolueen keskusliiton ptk 29.5.1921 ja vk:n ptk 26.9.1921, PTA; Suolahden pvk 26.9.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

lisuuksiakaan tulla esiin vähään aikaan, ellei mitään yllättävää sattuisi.

Viralliset valtiolliset vaikutuskanavat olivat kuitenkin Ingmanilta tulkossa. Hän sai tyytyä olemaan poliittisena tarkkailijana Uudessa Suomessa, jonne hän kirjoittikin niin runsaasti poliittisia pääkirjoituksia, että saneli käytännössä lehden linjan selvemmin kuin päätoimittaja. Koska päätoimittaja oli Nevanlinna, tämä kuitenkin tapahtui hyvässä yhteisymmärryksessä.

Ingmanin kirjoituksissa vanha puoluekiistely vähentyi selvästi. Sosialistiarvostelunkin vähäisyys aiempiin vuosiin verrattuna suorastaan pistää silmään. Kommunistien erottautuminen omaksi poliittiseksi ryhmäksi sai Ingmanin lieventämään käsityksiään SDP:n motiiveista, joskaan ei yleensä käytännön politiikasta. Kovimmat sanat kohdistuivat nyt kommunisteihin². Vastaavasti Ingman oli vuosien 1918-1919 vaihteessa vähentänyt Maalaisliitto-kritiikkiä ja suunnannut päähuomion sosiaalidemokraatteihin.

Arvostelu SDP:ta kohtaan tuli esiin lähinnä armahduspolitiikan yhteydessä, eikä Ingman enää siinäkään katsonut kevään 1921 amnestia-ajatusta oikeusperiaatteiden pettämiseksi. Hän myös taipui hyväksymään vuosien 1917-1918 olot lieventäväksi asianhaaraksi. Ryhmässä hänen kantansa (jonka Nevanlinna luki) laajennetun armahduksen puolesta herättikin pääskysten vastarintaa. Mutta kun Vennolan hallitus teki syksyllä 1921 jälleen uuden amnestiaesityksen, se oli Ingmaninkin mielestä nöyräselkäisyyttä, jolla hallitus halusi ostaa lisää aikaa itselleen. Se merkitsi ”viivan vetämistä koko kapinan yli ja siihen pääsyyllisten täydellistä asettamista muiden kansalaisten vertaisiksi”.³

Myös muiden kirkollisten johtajien, kuten piispojen Koskimies ja Gummerus, mieliala oli vahvasti lisäärmahduksia vastaan.⁴

Konservatiivinen ”yhteiskunnan säilyttämisen” painotus sekä sovitus- ja rangaistusajattelu poikkesivat selvästi keskustapuolueiden omaksumasta integraatio- ja eheytyšnäkökulmasta, jonka mukaan SDP oli sopeutettava yhteiskuntaan molemminpuolisilla kompromisseilla. Konservatiivisessa ”eheytysmallissa” voitettujen sopeutuminen tapahtuisi näiden ”nöyrytymisen” ja ”parantumisen” kautta, mikä oli varsin yksipuoli-

2 Ks. esim. US 19.5.1921, 12.7.1921, 17.9.1921, pk:t, 17.9.1921. Huomiset mielenosoitukset. Ingmanin kok., k. C9, VA.

3 Ks. esim. US 24.4.1921, 27.4.1921, 14.5.1921, 13.9.1921, 8.11.1921, pk:t, 12.5.1921, jk, 16.9. ja 1.12.1921, Muut lehdet, 13.11.1921. Amnestiakeskustelu. Ingmanin kok., k. C9, VA; Suolahden pvk 25.4.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

4 Koskimiehen pvk 24.12.1921. Koskimiehen kok., k. IV:55, HYK; Gummerus Wredelle 1.12.1921. Wredes brevsaml., k. 3, ÅAB.

nen ja epärealistinen tie.

Toisaalta konservatiivien ajattelua aikaansa suhteutettaessa on muistettava, että ”eheyty” jossakin muodossa oli heille arvo ja tavoite sinänsä kovista ehdoistaan huolimatta. Niin äärioikealla kuin äärivasemmalla oli runsaasti sellaisiakin aineksia, joille mikään ”eheyty” ei ollut edes tavoite - vaan taistelun käyminen loppuun asti ja vihollisen tuhoaminen poliittisena, melko pitkälle fyysisenäkin voimana. Lisäksi keskustankin eheytysohjelmassa oli toki mukana poliittista tarkoituksenmukaisuutta, ja syksyn 1921 armahduksissa oli kyse punaisten hierarkian varsin korkeista johtajista, ei ns. harhaanjohdetuista.

8. lokakuuta 1921 Ingman piti Tampereella puheen, jossa hän tietoisestikin tilittiäytyi sisäiseen eheytykseen. Äänessä oli selvemmin syrjässä oleva valtiomies kuin taisteleva poliitikko.

Ingman selitti edelleen tärkeimmäksi tehtäväksi taistella kumouksellisuutta vastaan viranomaisten, tuomioistuinten ja erityisesti vapaan kansalaistoiminnan ja valistuksen voimin. Oli saatava aikaan yhteistyötä yhteiskunnan puolustajien välille. Yksi tärkeimmistä edellytyksistä tämän onnistumiseksi olisi lakata epäilemästä ”n.s. oikeistoa” vallankaappausuunnitelmista. Hän ei voisi tietenkään mennä takuuseen jokaisesta oikeistoon lukeutuvasta henkilöstä, mutta Kokoomuspuolue torjui jyrkästi kaikki kumousajatukset, kannatti lojaalisti vallitsevaa valtiomuotoa ja teki sen pohjalta työtä maan olojen kehittämiseksi.

Tämä oli vielä tyypillistä konservatiivista painotusta, mutta Ingman meni pidemmällekin. Hänen mukaansa porvaripuolueilla oli paljon yhteistä, eikä maassa edes ollut jyrkkää oikeistosuuntaa. Suomalainen puolue oli edustanut keskustaa, nuorsuomalaiset oikeistoa, ja Kokoomus- ja Edistyspuolueiden ohjelmat eivät eronneet paljonkaan toisistaan. Maalaisliitossakaan ei ollut voimia, jotka tekisivät yhteistyön mahdottomaksi. Erichin hallitus oli osoittanut yhteistyömahdollisuudet ja sen, ettei tuo yhteistyö ajaisi sosiaalidemokraatteja kommunismiin, kunhan ei ajettu yksipuolisesti omistavien luokkien etupoliittikkaa. SDP:nkin eduskuntaryhmä oli yleensä ollut lojaali oppositio. Porvarillisen yhteistoiminnan päämääränä tuli olla kansan mahdollisimman suuren osan vetäminen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolelle. Pääasia oli tunnustaa yhteiskuntaa säilyttävän työn arvo, esiintyi se missä puolueessa vain. Niiden, jotka torjuivat vieraan vallan sekaantumisen Suomen asioihin ja yhteiskunnan perusteiden rikkirepimisen, oli kannatettava toisiaan.⁵

---

⁵ Al 11.10.1921. Nykyinen poliittinen tilanne maassamme.

Helsingin Sanomat kiitteli puhetta ja piti erityisen hyvänä sitä, että Ingman oli tavoitellut laajempaa pohjaa kuin vain porvarillista yhtymistä vasemmistoa vastaan: raja kulki yhteiskuntajärjestyksen puolustajien ja vastustajien välissä. Ingmanin suosittelemaa yhteistoimintaa piti voida harkita. Turun Sanomat ja Karjalan Aamulehti eivät kuitenkaan osoittaneet vastaavia pehmenemisen merkkejä, ja osaltaan niiden ”leppymättömyys” sai perusteita Ingmaniltakin. Tämä nimittäin vastasi Helsingin Sanomille signeeraamatta, että yhteisen rintaman raja riippui sosialisteista. Jos nämä asettuisivat yhteistoimintaan kommunistien kanssa, raja kulkisi porvarien ja sosialistien välillä. Enteet eivät olleet hyvät, mutta toivottiin, että SDP tajuaisi kommunistiyhteistyön vaaran.⁶

Tämä pieni dementointi huomioon ottaenkin voidaan katsoa Ingmanin pysyneen ainakin yhtä maltillisena kuin ennenkin. Hän yritti sopeutua vallinneeseen keskustasuuntaukseen ja jopa kurkisti varovaisesti perinteisen sosialistirajan yli - SDP ei ollut enää ”pahin” vaihtoehto. Kun vertaa tilannetta hänen asenteisiinsa syyskesällä 1919, vuoden 1921 Ingman oli paljon rauhallisempi ja pragmaattisempi - kaukana silloisesta kategorisen opposition ja vastustajan vararikon odottelun linjasta.

Ingmanilla ei kuitenkaan ollut juuri tilaisuutta osoittaa maltillista yhteistyövalmiutta käytännössä vuonna 1921 - paitsi sisäpolitiikan kuumimmassa kiistassa, suojeluskuntaselkkauksessa.

Vuoden 1921 suojeluskuntaselkkauksesta on kirjoitettu suhteellisen paljon (esim. AHTI, JÄGERSKIÖLD, VIRKKUNEN, JUVA, Donner, Leinonen). Sen tapahtumiin jyrkän aktivistiklikin näkökulmasta ei tässä puututakaan. Ingman ja muut parlamentaariset konservatiivit olivat näiden piirien suunnitelmista etäällä.

Kriisi käynnistyi Helsingin suojeluskuntapiirin päällikön kenraalimajuri Paul von Gerichin nimikirjaimillaan signeeraamasta artikkelista Hufvudstadsbladetissa 9. kesäkuuta 1921. von Gerich varoitti reunavaltioliihosta ja arvosteli erityisesti Puolan, Baltian ja Italian politiikkaa. Seurauksena oli, että Ranskan, Puolan, Italian, Latvian ja Romanian lähettiläät esittivät protestin ulkoministeri Holstille, ja hallitus päätti, että sotaministeri Hämäläisen oli ryhdyttävä toimiin von Gerichin suhteen. Suojeluskuntien ylipäällikkö Didrik von Essen, jota aktivistipiirit ja Mannerheim tukivat, kuitenkin kieltäytyi noudattamasta Hämäläisen

---

6 HS ja TS 19.10.1921, pk:t; KAI 28.10.1921, pk; US 20.10.1921, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA.

antamaa erottamiskäskyä, koska katsoi sotaministerin ylittäneen valtuutensa. Hän halusi vapauttaa von Gerichin virasta tämän omasta pyynnöstä. Hallitus kieltäytyi, ja kun von Essen ei taipunut, hänetkin erotettiin. Virkaa tekeväksi seuraajaksi nimitetty kenraalimajuri K.E. Berg varmensi von Gerichin erottamiskäskyn ja kutsui suojeluskuntien edustajakokouksen koolle, mutta omantuntonsa kanssa ristiriitaan joutuneena ja sotilastovereidensa paheksumana hän ampui itsensä.⁷

Poliittinen elämä sai tuntuman kriisiin vasta tässä vaiheessa. Oikeistossa tulkittiin, että von Gerichin kirjoitus oli kylläkin asiaton, mutta hallitus oli itse laajentanut konfliktia, ylittänyt juridiset valtuutensa ja pyrkinyt alistamaan suojeluskunnat politiikkansa välikappaleiksi. Jyrkän perinteensä mukaisesti olivat Hufvudstadsbladet, Suunta ja Iltalehti kaikkein kiihkeimmät.⁸ Keskusta asettui hallituksen tueksi ja polarisoi kiistan kansanvallan ja siitä riippumattomaksi pyrkivän oikeiston yhteenotoksi; oikeisto yritti tehdä suojeluskunnista oman, valtiosta riippumattoman sotilasjärjestönsä. Jopa vanhat uhkakuvat monarkistipiireistä herätettiin eloon.⁹

Kriisi ei ollutkaan hallitukselle pelkästään harmillinen. Kuten Holsti Englannin uudelle lähetilälle Ernest Rennieille ilmaisi, se oli samalla tilaisuus osoittaa suojeluskunnille, että ne olivat hallituksen alaisia. Samalla hän jälleen vakuutti hallituksen vastustajien olevan saksalaismielisiä.¹⁰ Ingmanin hän jätti kerrankin mainitsematta.

Monarkismipeikolle ei ollut mitään perusteita. Vallankaappaussuunnitelmiakaan ei kaavailtu kuin jyrkimpien aktivistien taholla viimeisenä defensiivisenä keinona, jota ei toivottu eikä otaksuttu jouduttavan toteutamaan. Kesäkuun lopun jälkeen ei niitäkään kaavailuja enää esiintynyt. Kaappaushankkeille ei olisikaan löytynyt tukea parlamentaarisesta oikeistosta, sillä moraalaisesta närkästyksestään huolimatta tämä hyväksyi vain lainmukaisen ratkaisun. Jopa hallituksen asiantuntijaksi vetämä, yleensä syvästi periaatteellinen Svinhufvud oli pragmaattinen ja mm.

---

7 Ahti 1986, 179-187; Jääskeläinen 1977, 329.

8 Ahti 1986, 186; ks. esim. AI 22.6.1921, pk:t; Hbl 17.6.1921, jk, 22.6.1921, pk; II 16.6.1921, 20.6.1921, 22.6.1921, pk:t, 21.6.1921, Hallitus ja suojeluskuntajärjestö, 23.6.1921, Sotilaan parien luona; Karjala 22.6. ja 24.6.1921, pk:t; SK 23.6.1921, pk; UA 22.6.1921, pk; US 30.6.1921, pk; Vaasa 22.-23.6.1921, pk:t; Suunta 18.6. ja 23.6.1921.

9 HS 17.6.1921, Tahdittomuutta, 21.6. ja 23.6.1921, pk:t; KAI 18.6.1921, 21.-22.6.1921, pk:t, 24.6.1921, von Gerich ja von Essen; TS 19.6.1921, pk; Ilkka 20.-21.6.1921, pk:t; SS 21.6. ja 23.6.1921, pk:t.

10 Rennie Curzonille 18.6.1921, 21.6.1921, 11.7.1921. FO 371 6772, Englanti 34, VA.

vastusti Mannerheimin ylipäällikkyysehdokkuutta.¹¹ Suojeluskuntakoukussa Svinhufvud auttoi maltillisen linjan voittoon, ja ylipäällikkökysymystä lykättiin.

Ingmanin asenne kulki samaan suuntaan kuin Svinhufvudin: kanta suojeluskuntien oikeuksista oli selvä,¹² mutta hän ei hyväksynyt suojeluskuntien puolustajiltakaan menemistä legaalisuuden yli. Tilannetta ei tullut kärjistää yli normaalin oppositiopolitiikan. Ingman ei aikonut seurata aktivistien manipulointia.

Aluksi Ingman kuitenkin kärsi Uudessa Suomessa pienen erätappion Setälälle, joka oli ollut mukana aktivistien neuvotteluissa. Kai Donnerin päiväkirja kertoo:

”Setälä oli kirjoittanut erinomaisen signeeraamattoman artikkelin, jonka hän oli saanut Uuteen Suomeen huolimatta puoluepaavi Ingmanin vastustuksesta. Ingman oli itse kirjoittanut värittömän ja epäselvän jutun asiasta, mutta se artikkeli oli joutunut paperikoriin. Onneksi Nevanlinna oli poissa, sillä hän olisi seurannut Ingmanin neuvoa ajattelematta. Tämän ainoan keran siis Ingmanilla ei ollut tilaisuutta harjoittaa onnetonta vaikutusvaltaansa puolueeseen.”¹³

Setälän satunnainen hyvä onni ei kuitenkaan antanut Kokoomuspuolueen ja Uuden Suomen politiikalle suuntaa. Erich keskusteli 28. kesäkuuta Ingmanin, Suolahden ja Tulenheimon kanssa. ”Ingm. y.m. puhuivat jotenkin kovasti Mannerh:sta.”¹⁴ Myös Ingmanin kirjoitus 3. heinäkuuta oli paljon sovittelevampi kuin Uuden Suomen toimituksen aiemmat kirjoitukset. Tosin hän arvosteli yhä hallitusta ja selitti von Essenin olleen oikeassa varjellessaan suojeluskuntien sisäistä itsenäisyyttä. Mutta hän vakuutti, ettei pitänyt luoda valtiota valtioon ja ettei sellaiseen ollut pyrittykään.¹⁵ Suojeluskuntien järjestäminen uudelleen yksityisteitse, irrallaan valtiovallasta, mistä Uusi Suomikin oli maininnut edeltäneenä päivänä¹⁶, ei puhuttu enää.

Konservatiivien asemien lopullinen paalutus maltillisuuteen seurasi legalistisen reaktion muodossa. Helsingin suojeluskunnan esikunta oli kieltäytynyt ottamasta vastaan von Gerichin erottavaa päiväkäskyä, jol-

---

11 Ahti 1986, 186,187.

12 US 26.6.1921, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA.

13 Donnerin pvk 22.6.1922. Donnerin kok., k. I 6, VA.

14 Erichin pvk 28.6.1921. Erichin kok., k. 45, VA.

15 US 3.7.1921, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA; Ahti 1986, 191,192.

16 US 2.7.1921, pk.

loin Ingman syytti esikuntaa perusteettomasta niskoittelusta ja hajaannuksen aiheuttamisesta suojeluskuntien omassa keskuudessa.¹⁷ Puolueen muiden lehtien reaktio kulki samaan suuntaan Ilta-lehteä ja Karjalaa myöten. Vielä ärhännellyttä Uutta Auraa pani kuriin toinen suomettarelainen, K.N. Rantakari. Jopa Hufvudstadsbladet katsoi vastustuksen menneen yli sen rajan, jossa sen olisi pitänyt jo loppua.¹⁸

Kuten Ruotsin lähettiläs oli arvellutkin: kun asia meni politiikan tasolle, hallitus voittaisi varmasti.¹⁹

Selkkaus poistui Ingmanin ja porvaripoliitikkojen näkökentästä lopukesäksi. Uusi suojeluskunta-asetuskin hyväksyttiin suuremmitta riidoitta, vaikka se lisäikin valtion valtaa. Ylipäällikön henkilökysymys nosti kiistan viimeisen kerran esille.

Syyskuun suojeluskuntakokous esitti ylipäälliköksi vielä kerran von Essenin. Kun valtiovalta torjui tämän, ajettiin kokouksessa läpi Mannerheimin ehdokkuus aktivistien suunnitelmien mukaisesti. Ståhlberg ei kuitenkaan hyväksynyt tätäkään, ja nimitetyksi tuli lopulta kokouksen maltillisten ja hallituksen tosiasiallinen ehdokas, jääkärieverstiluutnantti Lauri Malmberg.²⁰

Oikeistolehdistö oli ulkoisesti tyrmistynyt valkoisen kenraalin syrjäyttämisestä, joskin se hyväksyi Malmbergin jääkärisukupolven etummaisena edustajana. Reaktio olisi luultavasti jäänyt paljon vähäisemmäksi, ellei keskusta olisi reagoinut avoimen vihamielisesti Mannerheimia kohtaan.²¹ Suurin osa oikeistoa puolusti Mannerheimin mainetta, ei hänen vaikutusvaltaansa.

Ingmanin tulkinta Uudessa Suomessa 20. syyskuuta sisälsikin ilmiselvästi keskustan, ei oikeiston kosiskeluyrityksen. Hän kiisti Hufvudstadsbladetin väitteen, että koko valkoinen Suomi kokisi Mannerheimin torjumisen iskuksi vasten kasvoja. Hän muistutti, että suojeluskunnat olivat riippuvaisia eduskunnan määrärahoista. Vaikka tätäkään riippuvaisuutta ei olisi, niin suojeluskunnat eivät kestäisi tilannetta, jossa eduskunnan

---

17 US 7.7.1921. Kenraali Gerichin erottamista koskeva päiväkäsky. Ingmanin kok., k. C9, VA.

18 AI 1.7.1921, pk; Hbl 10.7.1921, pk; Il 8.7.1921, pk; Karjala 10.7.1921, Suojeluskuntaristiriita; SK 9.7.1921, pk; UA 12.7. ja 14.7.1921, pk;t; Vaasa 7.7.1921, pk.

19 Hultman UD:lle 30.7.1921. UD:s arkiv, Vol.78, RA.

20 Ahti 1986, 196-200; Donner Kai 1934, 240; Jägerskiöld 1973, 38-40; Leinonen 1959, 304-309; Mannerheim 1951, 461.

21 Vares 1990b, 56,57, ja siinä mainitut lähteet; ks. myös Svinhufvud Ignatiukselle 5.10. 1921. Gustaf Ignatiuksen kok., k. 29, HYK.

enemmistö suhtautuisi niihin vihamielisesti - olkoonkin että sosialistit muodostivat sen enemmistön suurimman osan. Ei voitu myöskään kieltää, että Mannerheimin nimitys olisi voitu käsittää idässä tai lännessä sotaiseksi enteeksi.²²

Suojeluskuntakriisi ei ollut merkinnyt Ingmanille senkään vertaa henkisiä valintavaikeuksia eri oikeistolinjojen välillä kuin vuoden 1919 aktivistiprojekti. Hän oli tehnyt ratkaisevasti päinvastaisen valinnan kuin syksyllä 1919: hän oli Ståhlbergin, ei Mannerheimin tukimies. Ståhlberg merkitsi vaikutusvaltaa ja oli mentaliteetiltaan lähempänä. Mannerheim merkitsi eristymistä, ja kenraali lähipiireineen tuntui muutenkin radikaalimmalta oikeistolaisuudessaan kuin valtionhoitajakautena. Lisäksi vasemmistokumouksen uhka ei ollut enää akuutin tuntuinen. Normaaleissa oloissa vanha "kansallisen keskustan" mies taipui yhä selvemmin pitkäaikaisemman yhteistyökumppaninsa kannalle. Ståhlbergin vaimon päiväkirjamerkinnöistä päätellen Ingman oli ottanut Uuden Suomen sovinnollisen kannan suorastaan vastuulleen ja ajoi asian niin "isänmaallisesti", että mielet rauhoittuivat.²³

Ingman säilytti kuitenkin keskustaan verrattuna yhden periaatteellisen eron. Keskustan johtavien piirien mielestä Mannerheim oli epäilyttävä juonittelija ja kiihkoilija, joka oli aiheuttanut itse eristymisensä. Ingmanin mielestä kenraali oli periaatteessa ainakin jossain määrin oikeassa, mutta ajoi mahdottomia toimintatapoja ja oli olosuhteiden uhri.

Ingmanin rationaalisen "kylmä" suhtautuminen ja politiikka etääntyivät kuitenkin yhä pahemmin oikeiston tunnetason pettyneestä reaktiosta. Esimerkiksi kirjoitus ylipäällikköasiasta ei voinut olla herättämättä pahexumista Kokoomuspuolueen sisällä. Hugo Suolahti syytti ryhmässä, että "rivien välistä saattoi lukea, että kirjoittaja asettui presidentin kannalle". Nevanlinna puolusti kuitenkin Suolahdelle ei ainoastaan Ingmania, vaan Ståhlbergiäkin.²⁴ Lokakuussa 1921 Suolahti kirjoitti päiväkirjaansa keskustelustaan eräiden aktivistien kanssa:

"U.S.:ää, Nevanlinnaa ja Ingmania haukuttiin lujasti. Ne alkavat menettää prestiginsä ja herättää oppositioonia yhä laajemmissa piireissä. Pelkään pahoin, että tuo luoviva, puolusteleva ja sovitteleva konjunktuuripolitiikka vie puolueemme hyvin huonoon tilaan."²⁵

---

22 US 20.9.1921, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA.

23 Ståhlberg 1985, 65,66.

24 Suolahden pvk 20.9.1921. Rouva Hilikka Linkolan hallussa.

25 Ibid. 8.10.1921.

11.2. Reunavaltiopyrkimys paremman puutteessa

Varovaisesti reunavaltiosuunnan kannattajaksi

Rauhansopimuksen solmiminen ei ratkaissut idän ongelmia pysyvästi. Ingmanin kirjoitti Uudessa Suomessa kevästä 1921 alkaen Neuvosto-Venäjän ja Suomen suhteista kiihkeydellä, jota ei voi olla ihmettelemättä; olihan kyseessä vuoden 1920 innokkain porvarillinen rauhanlinjan kannattaja. Tosin porvarillisessa mittakaavassa kirjoitusten sävy ei ollut poikkeuksellinen.

Elokuussa Ingman omaksui taas hieman pragmaattisemman sävyn. Hän mm. kannatti avustuksia Venäjän nälänhädän uhreille, mieluiten Itä-Karjalan heimoalueilla, sekä kiisti, että Suomen kannalta olisi sitä parempi, mitä huonommat olot Venäjällä vallitsisivat. "Ruumiin ääressä ei ole kenenkään terveellistä olla".¹

21. toukokuuta Viron ulkoministeri Ants Piip kävi Ingmanin luona etsimässä tältä tukea puolustusliitolle, joka solmittaisiin aluksi Suomen, Viron ja Latvian välillä. Piip vetosi mm. Neuvosto-Venäjän miehittämän Georgian kohtaloon, diplomaattisten yhteisesiintymisten voimakkuuteen, Viron luotettavuuteen, Suomen antamaan apuun Viron vapausso-dassa ja Englannin kannatukseen. Ingman myönsi vaaran olevan yhteinen. Sitä vastaan täytyi olla "jälleenvakuutus kansainliitossa, mutta ensi sijassa on itse oltava varuillamme". RKP:ta ehkä lukuun ottamatta por-varipiireissä oli sympatioita ajatukselle yhteisestä puolustuksesta. Asia riippui kuitenkin sotilaallisten auktoriteettien lausunnoista ja muista eh-doista, ja SDP oli vastaan. Mutta vaikka Ingman näin yhä piti silmällä niitä vaikeuksia, joita yhteistyön tiellä oli, niin Piip oli tehnyt häneen vakuuttavan vaikutuksen.²

Piipin vierailua seurasi Uudessa Suomessa muutama signeeraama-ton Ingmanin kirjoitus, jotka olivat varovaisesti myötämielisiä puolus-tusliitolle. Ingmanin mukaan voimaa puolustusliiton solmimiseksi oli kylliksi, ja oli tuskin pelkoa, että jokin sopimusvaltioista hyökkäisi Ve-näjälle ja vetäisi muut mukaansa. Sopimus sitä paitsi asettaisi ehtoja

1 Ks. esim. US 14.4.1921, 23.4.1921, 27.5.1921, 21.7.1921, 28.8.1921, pk:t, 4.9.1921. Huuto sota-aikeista. Ingmanin kok., k. C9, VA.

2 Ingmanin muistiinpanot 21.5.1921. Ingmanin kok., VA Y 2456.

avunannolle, ja olisi jokaisen jäsenen oma asia ratkaista, milloin ne olivat täyttyneet. Suurin pulma oli reunavaltioiden, etenkin Puolan ja Liettuan, keskinäisissä kiistoissa. Toinen ongelma oli vaikeus määrittellä, kuinka suurilla voimilla ja miltä maantieteelliseltä alueelta alkaen apua olisi annettava. Asiaa oli silti harkittava, eikä Suomen tullut vetäytyä neuvotteluista.³

Syyskuussa 1921 puolustusliiton mahdollisuus sai Ingmanin silmissä yhä enemmän uskottavuutta, kun Viro ja Latvia olivat pääsemässä Kansainliiton jäseniksi. Lähes itsekriittisesti hän totesi monen, joka oli reunavaltioiden vilpiton ystävä, arvelleen Venäjän pian valloittavan Baltian. Venäjän heikkous oli kuitenkin jatkunut, ja tämä vahvisti siitä eronneita valtioita. Nämäkin mielipiteet Ingman esitti signeeraamatta kirjoituksiinsa, mutta lokakuuisessa puheessaan Tampereella hän esitti julkisesti samanlaisia mielipiteitä.⁴

Viron ja Latvian de jure-tunnustusten jarruttaja oli pehmenemässä. Pääsyynä lienee ollut vaihtoehtojen puute. Ingmanin kaltainen ”reaalipoliitikko” oli lähtenyt aina siitä, että ulkoista tukea tarvittiin. Reunavaltiot olivat olleet hänen silmissään heikko, hiukan epäilyttäväkin vaihtoehto. Mutta ne olivat ainoa tarjolle jäänyt vaihtoehto, kun Kansainliitto oli heikko, läntiset suurvallat syrjässä ja suhde Ruotsiin yhä viileä. Jos Puolakin saataisiin mukaan sen kunnianhimoa ja shovinismia hillitsevillä ehdoilla, yhteinen voima olisi varsin kunnioitettava.

Reunavaltiosuuntaus oli keskustapolitiikan ajamana muutenkin myötätuulessa, erityisesti kun keskustassa miellettiin uuden ”Väli-Euroopan” valtiot yhteiskunnallisesti samanlaisiksi kansallisesti heränneiksi ”talonpoikaisdemokratioiksi” ja ”tuoreiksi” valtioiksi kuin Suomi. Kesäkuussa 1921 pidettiin Helsingissä yhteinen ulkoministerikokous, jossa julistettiin noudatettavan yhteistä politiikkaa Neuvosto-Venäjän suhteen Kansainliiton puitteissa ja sovittiin yhteisten kokousten pitämisestä. Elokuussa 1921 annettiinkin yhteiset nootit Neuvosto-Venäjälle tämän laiminlyönneistä rauhansopimuksen täyttämässä.⁵

Elokuussa Holsti myös tiedusteli yksityisesti Englannin lähettiläältä, tukisiko Englanti Suomen ja Baltian maiden puolustusliittoa. Sen sijaan Puolan Holsti luokitteli vielä ”hieman vaaralliseksi ystäväksi”. Ståhlbergkin ilmaisi toisessa yhteydessä Rennieille epäilynsä Puolan ”seikkai-

3 US 24.5.1921, 9.-10.6.1921, pk:t. Ingmanin kok., k. C9, VA.

4 Ibid. 20.9.1921, pk:t; AI 11.10.1921. Nykyinen poliittinen tilanne maassamme.

5 Schauman Henrik, 133,134.

lunhalun” vuoksi. Englantilaiset vastasivat kuitenkin tukevansa vain Englannin ja Suomen ulkopolitiikan ”yleistä” yhteistyötä.⁶

Oikeistossa reunavaltiosuuntaus oli vähemmän tunteenomaista kuin keskustassa. Sielläkin se oli kuitenkin leviämässä ”reaalipoliittisista” syistä, joten Ingmanilla oli syytä pysytellä mukana. Tosin optimististen käsitysten seassa oikeistolehdet toivat esille varjopuoliakin: takana oli Ranskan vaikutus, Puola sortii Saksaa ja Liettuaa, uudet valtiot olivat sivistystasoltaan ”epäkypsiä” ja valtiolliselta tulevaisuudeltaan epävarmoja. Karjala ja Uusi Aura vilkuilivat Ruotsi-yhteistyön puoleen.⁷

Ingmanin reunavaltiotokanta oli Kokoomuspuolueessa hiukan keskimääräistä innokkaampi. Tätä todennäköisesti helpotti se, että hänen suhtautumisensa Saksaan ja saksalaisuuteen oli neutraalia, eikä reunavaltiosuuntaus edellyttänyt vielä sitovia toimenpiteitä. Mutta kuten ROMMI huomauttaa, suuntaus oli Ingmanille ”tietynlainen hätäratkaisu”.⁸

Vuoden 1921 lopulla Itä-Karjalan-kriisi kuitenkin toi Ingmanin sekä skeptisetkin oikeistolaiset tiiviimmin reunavaltioyhteistyötä kohti.

Itä-Karjalan kriisi: ”hiljainen vaikeneminen”

Lokakuun 1921 lopulla syttyi Itä-Karjalassa bolshevikkihallintoa vastaan kansannousu, joka saavutti aluksi jopa suurempaa menestystä kuin suomalaiset vapaaehtoisjoukot aikaisemmin. Neuvostohallitus syytti - sillä kertaa katteettomasti - Suomen hallitusta kapinan avustamisesta. Hallitus päinvastoin jopa pysäytti vapaaehtoisia, mutta täytti sikäli ”vihamielisyyden” kriteerit, että vetosi marraskuun lopussa Kansainliittoon. Neuvosto-Venäjä piti Kansainliittoa avoimen neuvostovastaisena imperialistijärjestönä, joten seuraavat nootit Suomelle olivat entistä kovasanaisempia ja vaateliaampia.

Joulukuun lopussa venäläiset lähettivät vahvan sotilaallisen retkikunnan Itä-Karjalaan ja mobilisoivat joukkoja Kannakselle omalla puolellaan rajaa. KORHOSEN mukaan kyseessä oli voiman demonstraatio ja pelottelu, joka sai Suomen hallituksen paniikkiin ja uskomaan sodanuh-

---

6 Rennie Curzonille 24.9.1921. FO 419/4, Englanti 6, VA; Rennie Curzonille 23.8.1921 ja J.O.Gregory Rennielle 3.10.1921. FO 371 6776, Englanti 35, VA.

7 AI 19.4. ja 2.8.1921, pk:t; II 7.-8.6.1921, 6.8.1921, pk:t; Karjala 7.6.1921, 13.7.1921, 10.8.1921, 6.11.1921, pk:t; UA 11.6. ja 31.7.1921, pk:t; Vaasa 28.7.1921, pk; Suunta 6.8.1921.

8 Rommi 1974, 15. - Tosin ROMMI asettaa Ingmanin reunavaltioyönteisen kauden alun vasta vuoden 1921 lopulle eikä kevääseen, minne se vaikuttaisi kuuluvan.

kaan. Kriisi laukesi lopulta kansannousun tappioon ja suotuisaan kansainväliseen käänteeseen, kun Neuvosto-Venäjä sai kutsun osallistua kansainväliseen talouskonferenssiin Genovassa - ensimmäisen kerran se selvästi noteerattiin länsivaltain taholta Venäjän hallitukseksi. Se vieritti nyt syyn Itä-Karjalan kriisistä suomalaisille ”sotakiihkoisille taantumusryhmille” erotukseksi itse Suomen hallituksesta.⁹

Porvarillisen leirin tulkinta Itä-Karjalan kriisistä sinänsä oli ollut yhtenäinen: kyseessä oli aito, hädän nostattama kansannousu, ja neuvostohallituksen syytökset Suomea vastaan olivat perusteettomia ja vaatimukset järjettömiä. Yleislinjan sisällä oli kuitenkin suuria eroja. Keskustalehdet syyttivät oikeistoa halusta sotaan, ja edistyslehdet tuomitsivat oikeiston arvostelun Holstia ja sisäministeri Ritavuorta kohtaan. Ilkka oli kuitenkin heimoinnoltaan Edistyspuolueen lehtiä kiivaampi ja tuomitsi Helsingin Sanomienkin kannan ”kylmänä passiivisuutena” - eli jokseenkin yhtä pahana kuin Uuden Suomen. Huomiota herättää myös se, että Ilkka arvosteli hallitustakin, vaikka Maalaisliitto oli siinä mukana.

Oikeisto antoi hallitukselle, varsinkin Ritavuorelle, jyrkän tuomion heikosta politiikasta. Ritavuori ei nimittäin ainoastaan estänyt Itä-Karjalan avustamista, vaan lisäksi pidätytti suomalaisia heimosotureita ja karkotti itäkarjalaisten väliaikaisen hallituksen edustajia Suomesta. Oikeiston esittämät avustuskehotukset koskivat yleensä vain lääkkeitä, vaatteita, ruokaa ym., mutta vapaaehtoisapukin haluttiin sallia, ja suurempaakin apua pohdiskeltiin verhotusti.

Vasemmisto pysyi edelleen täysin torjuvana heimopolitiikkaa kohtaan. Suomen Sosialidemokraatti syytti jälleen Suomen porvareita valloitusyrityksestä ja jopa katsoi, ettei edes vienankarjalaisten perheille saanut kerätä mitään apua. Senkin jälkeen, kun lehti arveli kriisin ehkä olevan aito kansannousu ja arvosteli Neuvosto-Venäjääkin, päällimmäiseksi jäi Suomen aktivistien ja ”oikeistopoikasten” vaarallisuus yhteiskunnalle.¹⁰

Tätä taustaa vasten on mahdollista suhteuttaa Ingmanin signeeraamat tomat kirjoitukset Uudessa Suomessa ja ymmärtää, miksi Uuden Suomen linja oli Ilkan mielestä ”hiljaista vaikenemistä”.

Ingmanin tulkinta kriisin synnystä ja syistä oli täysin yleisporvarillinen. Oikeiston yleisen linjan mukaan hän myös arvosteli hallituksen toimettomuutta, SDP:n ”matalaa” asennetta ja Helsingin Sanomien pas-

9 Holsti 1963, 150, 154, 155; Jääskeläinen 1961, 319-322; Korhonen 1966, 54-62.

10 Vares 1991b, 33, 34, ja siinä mainitut lähteet. - Maalaisliiton suhtautumisesta ks. Mylly 1989, 158.

siivisuuskehotuksia. Hän torjui kuitenkin heti itäkarjalaisten pyynnöt, että Suomi sanoutuisi irti rauhansopimuksen Itä-Karjala-kohdasta. Tuli päinvastoin koettaa pakottaa Neuvosto-Venäjää täyttämään Tartossa tekemänsä sitoumukset ja ratkaista asia diplomaattisesti.

Toisaalta Ingman ei uskonut, että vetoaminen Kansainliittoon auttaisi. Vetoaminen ja Itä-Karjalan anominen Suomen mandaattialueeksi oli hänen mielestään arveluttavaakin: Suomi sitoutuisi samalla käyttämään sotavoimia. Näin ollen hänen argumentoinnistaan jäi verbaalisten purkausten jälkeen käytännössä jäljelle vain hyvin passivistinen kanta. Kun hallitus vetosi Kansainliittoon, Ingman kuitenkin lopulta hyväksyi sen.

Omalla nimellään Ingman vastasi painetussa sanassa vain suositummasta kannasta. Hän nimittäin allekirjoitti 45 muun pappismiehen kanssa uskonnollisen vetoomuksen Itä-Karjalan elintarvike-, lääke- ym. avun puolesta.¹¹

Mutta jos Ingmanin kylmä heimoasenne olikin herättänyt oikeistossa kritiikkiä jo 1919-1920, niin 1921-1922 se sai maljan vuotamaan yli. Jopa Uudessa Suomessa pilkistivät tyytymätön nuorsuomalaisuus ja heimolinja esille. 22. marraskuuta julkaistiin pääkirjoituksen vieressä Setälän signeerattu kirjoitus, jossa tiivistyi pääskysten ja heimoaktivistien idealistis-moralistinen kanta: heimovaiston, ihmisyyden ja Suomen kunnan vuoksi oli seisottava karjalaisten veljien rinnalla, joita uhkasi kansanmurha. Suomen tuli vaatia Kansainliitolta Itä-Karjalan mandaattia Karjalan itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi, ja apua olisi annettava kaikilla mahdollisilla keinoilla.¹²

Julkaisemisesta huolimatta tämäkin kirjoitus oli joutunut sordiinon uhriksi. Setälä olisi halunnut sen toimituksen pääkirjoitukseksi, mutta pääskysten närkästykseksi vanhasuomalaiset julkaisivat sen lähetettynä jälkikirjoituksena - eli kielsivät siltä Uuden Suomen auktoriteetin. Lisäksi Ingmanin edellä mainittu kannanotto ilmestyi kolme päivää Setälän kirjoituksen jälkeen, joten se merkitsi Setälän linjan dementointia. Olihan Ingmanin kirjoitus signeeraamattomana toimituksen sana.

Samoin kävi Kokoomuspuolueen ryhmässä, joka pohti 24. marraskuuta Itä-Karjalan toimikunnan lähetystön avunpyyntöjä. Ryhmä kannatti avun antamista, mutta pöytäkirja ei yksilöi avun laatua, lukuun ottamatta yleistä rahan- ja viljankeruuta. Lähetystö oli toivonut vapaaeh-

---

11 Ks. esim. US 19.11.1921, 25.11.1921, 2.12.1921, pk:t, 20.11.1921, 22.-23.11.1921, 9.12.1921, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA; US 27.11.1921. Suomen kristityt, Itä-Karjalaa auttamaan!

12 US 22.11.1921. Olenko minä veljeni vartija?

toisia, selontekoa ulkomaille ja Kansainliitolle sekä ilmoitusta Venäjälle, ettei Suomi sallisi verilöylyä eikä sitoutuisi olemaan tarttumatta aseisiin kaikissa oloissa.¹³ Näin suuri vaatimuslista ei näytä saaneen tukea, joten "setäläläinen" linja ei ollut ryhmässä hallitsevana.

Kokoomuspuolue oli edelleen hyvin kaukana aktivisteista, joiden mielialasta kertoo Kai Donnerin kirje Harri Holmalle: sota olisi parempi vaihtoehto kuin pitkään jatkuva konflikti, mutta valitettavasti Neuvosto-Venäjä ei antanut tilaisuutta sotaan. Yhtä kaukana puoluejohto oli Svinhufvudin taas kerran leimahtaneista "Vapaan Karjalan" toiveista.¹⁴

Ingman teki julkisestikin selkoa Itä-Karjalan politiikasta puheessaan Kokemäellä. Perusteluna sille, ettei ollut vaadittu Itä-Karjalan liittämistä Suomeen, hän selitti taas kerran, ettei Itä-Karjalassa ollut ilmaistu selvää halua liittymiseen. Oli ajateltu tulevaa Venäjää, ja Eurooppa olisi luullut liittämishankkeita imperialismiksi. Vallinnut tilanne johtui siitä, ettei Venäjä ollut täyttänyt rauhansopimuksen edellyttämiä sitoumuksiaan lainkaan. Mutta: "Sotaan emme voi ryhtyä."

Tähän oli sisä- ja ulkopoliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset syyt. Sotilaallista sopimusta reunavaltioiden kanssa ei ollut valmisteltu tarpeeksi, ja hallitus nojasi sosialisteihin ja oli siksi heikko Venäjän suuntaan. Luja politiikka olisi mahdollista vasta sitten, kun saataisiin aikaan Venäjästä riippumaton hallitusyhteistyö.¹⁵ Jälleen kerran siis rationaalisin perustein tehty irtisanoutuminen aktiivisesta heimopolitiikasta - ja liputus porvarikoalition puolesta.

Vuodenvaihteessa 1921-1922 Ingman neuvotteli Paasikiven ja presidentin kanssa. Ståhlberg kertoi Neuvosto-Venäjän toimista ja vaatimuksista ja soitti hänelle myöhemmin, että saksalaisia ja venäläisiä oikeistolaisia värvättiin taistelemaan Itä-Karjalaan. Hän pyysi Ingmania vaikuttamaan Mannerheimiin, "johon vastasin ettei minulla ole vaikutusta". Omana kantanaan kriisistä Ingman merkitsi muistiinpanoihinsa, ettei olisi mieluista joutua valkoisten venäläisten mukana sotaan.

Ingmanin muistiinpanoista ei käy tarkemmin ilmi, mitä Ståhlberg halusi Mannerheimista; todennäköisesti maltillista esiintymistä ja pidättymistä koti- ja ulkomaisten jyrkkien oikeistolaisten hankkeista. Epäluulo valkoista kenraalia kohtaan oli presidentinlinnassa suuri, jopa Mannerheimin ja Ignatiuksen vallankaappausta pelättiin.

13 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 24.11.1921, PTA.

14 Donner Holmalle 31.12.1921. Holman kok., k. 1, VA; Svinhufvud Ignatiukselle 30.11.1921. Ignatiuksen kirjekok., k. 29, HYK.

15 Ingmanin muistiinpanot 4.12.1921. Ingmanin kok., VA Y 2371.

Kuva 41: *Ingmanin kuva Nervanderinkadun asunnon, ns. "poliitikkojen talon" oven vieressä. Tämän paikan edustalla ammuttiin sisäministeri Heikki Ritavuori 14.2.1992. (Kuva tekijällä.)*

Ståhlberg arvosteli Ingmanille myös Uuden Suomen sen päivän pääkirjoitusta. Se vaati hänen mielestään sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Ingman selitti, ettei näin ollut ja että tarvittiin päättäväistä esiintymistä.¹⁶

Ingmanilla olikin harvinaisen hyvä näköalapaikka kyseisen kirjoituksen motiiveihin, sillä se oli lähtenyt hänen kirjoituskoneestaan. Ståhlbergin kritiikillä olikin hetkeksi maltillistava vaikutus Ingmanin kirjoitukseen, sillä Ingmanin intressissä ei ollut luoda vaikeuksia yhteistyölle presidentin kanssa.¹⁷

Uuden Suomen nimetön Ingman olikin ollut erittäin jyrkkä Neuvosto-Venäjän suuntaan ja suositellut eräässä vaiheessa jopa lähettiläiden poiskutsumista. Toisaalta Ingman sai yhä myös hillitä radikaalimpia oikeistolaisia samassa lehdessä. Jo reagointi Setälän kirjoitukseen oli merkki tästä, ja vielä selvemmin se tuli ilmi, kun Uusi Suomi julkaisi helmikuussa 1922 kenraali Hannes Ignatiuksen sodanuhkaa korostaneen kirjoituksen. Ingman vastasi heti seuraavana päivänä - nimettömänä, tieten-

¹⁶ Ibid. 3.1. ja 10.1.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371; Ståhlberg 1985, 107; Virkkunen Sakari 1982, 87.

¹⁷ US 10.1.1922, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

kin - ja antoi sodanuhasta ainakin väliaikaisen "vaara ohi"-merkin: Venäjä tuskin vaarantaisi osanottoaan Genovan konferenssiin hyökkäämällä Suomeen. Paasikivi esitti viikkoa myöhemmin hyvin samanlaisen tulkinnan, vieläpä omalla nimellään.¹⁸

Ingmanin heimolinja oli ollut jälleen kylmän tarkoituksenmukaisuusharkinnan määräämää. Perussyy oli sama kuin keväällä 1919: Toiminta Itä-Karjalassa ei ratkaisisi idän ongelmaa, vaan pahentaisi sitä. Se asettaisi Suomen maineen lännessä kyseenalaiseksi ja ärsyttäisi Venäjää, joka oli entistä kykenevämpi vastustamaan Suomen pyrkimyksiä. Liiallinen offensiivisuus olisi myös häirinnyt Ingmanin omaa erityissuhdetta presidenttiin ja pelottanut orastavan reunavaltioyhteistyön kumppaneita.

Ingman ei ollut kaihtanut kriisin käyttämistä propagandistisesti hyväksi hallitusta vastaan. On kuitenkin huomattava, ettei hänen ilmaisehansa jyrkkyykskään ollut välttämättä loogisessa ristiriidassa hänen käytännön varovaisuuslinjansa kanssa, sillä hänen ja hallituksen varovaisuuskonseptioissa oli selviä eroja. Hänestä näytti huolestuttavalta, että hallitus, etenkin Ritavuori, oli myöntyvämpi kuin oli "reaalipolitiikan" osalta välttämätöntä: myönnytykset tuntuivat tapahtuvan poliittisen vakaumuksen, ei tarkoituksenmukaisuuden pohjalta. Vaikka Ingmanin oma myöntyvyys oli usein mennyt pidemmällekin kuin keskustapiirit, siihen oli aina liittynyt näkemys, ettei kyse ollut vakaumuksesta: välttämättömät myönnytykset tehtiin korostaen pakkotilaa ja tarvittaessa protestoiden, ei muuttaen niitä hyveeksi. Muutoin siveellinen pohja vaarantuisi.

Itä-Karjalan viimeistä näytöstä, Ritavuoren murhaa 14. helmikuuta 1922, suomettarelaiset todistivat aitiopaikoilta. Nevanlinna oli jopa silminnäkijänä, kun häiriintynyt, työmieheksi pukeutunut kiihko-oikeistolainen ruotsinkielinen liikemies Ernst Tandefelt ampui Ritavuoren tämän kotitalon edessä. Nevanlinna meni poliisin saavuttua ilmoittamaan tapahtuneesta Ingmanille, joka asui samassa talossa kuin Ritavuori. Ingman soitti presidentille ja lausui - varmaankin Nevanlinnan kuvauksen pohjalta - arvelunaan, että teon takana olisivat kommunistit.¹⁹

Ingmanin esittämä arvelu voi tuntua omituiselta, onhan jälkimaailmalle itsestään selvää, että Tandefelt oli äärioikeistolainen ja Ritavuori oikeistokiihotuksen uhri. Juuri murhapäivän aikoihin se ei kuitenkaan vaikuttanut omituiselta, sillä Ritavuori oli määrännyt tammikuun lopus-

18 Ibid. 8.2.1922. Sodan uhka, 9.2.1922, pk; US 17.2.1922. Nykyinen asema.

19 Ståhlberg 1985, 124,125; Tuominen 1958, 79-87; Virkkunen Sakari 1977, 150,151.

sa laajoja kommunistipidätyksiä ja saanut ääriivasemmistonkin vihat osakseen. Oikeistolehdistissä oli ehtinyt ilmestyä jo kiitteleviäkin lausuntoja Ritavuorelle näistä toimista. Juuri tätä taustaa vasten Tandefelt oli pukeutunut työmieheksi. Jopa Holsti tunnusti Ruotsin lähettiläälle usko-neensa ensin, että murhan takana olivat kommunistit.²⁰

Murha ja sisäpoliittinen kriisi jäivät kuitenkin pian ulkopoliittikan alle.

Kriisi kiihdyttää reunavaltiopyrkimystä

Itä-Karjalan kriisi ja kommunistien eräissä Pohjois-Suomen rajapitäjissä järjestämä ns. läskikapina vaikuttivat väistämättä Suomen pyrkimyksiin saada turvaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Kriisin laukeaminen ei ollut hälventänyt vaaran tuntua eikä käsitystä, että oli käyty lähellä katastrofia ilman vakuutusta.

Ingmanin muistiinpanojen mukaan tammikuun 1922 alussa erät lähinnä vanhasuomalaiset piirit pohtivat reunavaltioliittoa. Danielson-Kalmari kannatti puolustusliittoa Puolan kanssa, kun taas Nevanlinna, Walden, Kairamo ja Erkki Kaila olivat skeptisiä. Ingman soitti Danielson-Kalmarin pyynnöstä Ståhlbergille. Tämä oli kuitenkin sitä mieltä, ettei olisi otollista ryhtyä vielä liittoon, koska Puola voisi väittää pelastaneensa Suomen pulasta ja esittäisi sen nojalla vaatimuksia. Ståhlberg ei arvellut mitään akuuttia vaaraa olevan.²¹

10. tammikuuta 1922 Ståhlberg soitti vuorostaan Ingmanille ja tiedusteli tämän kantaa puolustusliitosta, jota Viro ja Puola tarjosivat Suomelle. Ingman taipui varovasti myönteiselle kannalle, koska olisi vaarallista jäädä yksin; toisaalta Puolan politiikka voisi tuoda Suomelle vaikeuksia. Ståhlbergkin arveli asian vaativan vielä kypsymistä. ”Näkyi pelkäävän, että liitto nostaisi niiden luontoa, jotka Puolassa ja täällä tähtäävät hyvin kaukaisiin päämääriin”, Ingman merkitsi muistiinpanoihinsa. Ståhlberg arveli, että osa sosiaalidemokraateistakin kannattaisi hanketta, mutta ainakin osa RKP:sta vastustaisi. Ingmankin arveli RKP:n vastustavan. ”En myöskään voinut taata omia hengenheimolaisiani. Aktivistit olivat, arvelimme molemmat, puolella.” Joka tapauksessa Ingman katsoi, että oli saatava varmuus eduskunnan suostumuksesta, ennen kuin ryhdyttäisiin mihinkään.²²

---

20 Elmquist pääministerille 16.2.1922. UD:s arkiv, Vol.78, RA.

21 Ingmanin muistiinpanot 6.1.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371.

22 Ibid., 10.1.1922.

22. tammikuuta Ingman ja Paasikivi olivat taas saapuneet pyynnöstä Ståhlbergin luo. Tämä oli nyt myötämielisempi reunavaltioille ja arveli myös Englannin ja Ranskan olevan sen puolella. Ulkoasiainvaliokunnan mielipiteitä olisi kartoitettava; jos tulos olisi siellä kielteinen, ei olisi ryhdyttävä asiaan lainkaan. Paasikivi oli pessimistinen ja arveli Viron ja Latvian olevan tuomittuja sulautumaan Venäjään. Häinkin kuitenkin myönsi eristymisvaaran. Ingman ei lausunut muistiinpanojensa mukaan mitään.²³ Hän oli kuitenkin selvästi onnistunut hankkimaan ilman virallista asemaakin Ståhlbergilta samanlaisen poliittisen konsultin aseman kuin aiemmin Mannerheimilta.

Helmikuun alussa Ingman tapasi kadulla juuri Mannerheimin, jonka kanssa hän ei ollut neuvotellut pitkään aikaan. Mannerheim ilmaisi olevansa ehdottomasti ainakin Puolan kanssa tehtävän liiton kannalla ja kertoi Puolan lähettilään Sokolnickin lausuneen, että ilman liittoa ei ollut toivoa Puolan avusta Suomelle. ”M. oli erittäin ystävällinen; luulin hänen olleen minulle suuttuneen (jota arvaten olikin ollut, minun tunte-matta syyn).” Mannerheim lupasi koettaa vaikuttaa RKP:hen.

Kokoomuspuolueen ryhmän sisäpiiri ja eräitä muita puolueen vaikutajia kokoontui samana iltana Ingmanin pyynnöstä. Merkittävistä nimistä puuttuivat vain Virkkuset, Erich, Homén ja Hultin. Ingmanin muistiinpanojen mukaan liittoajatusta kannatettiin kokouksessa yksimielisesti; Arajärvi ja Paasikivi olivat tosin hieman skeptisiä. Ennen penseä Waldenkin katsoi liittoon voitavan mennä, tosin varovasti.²⁴

Ingman oli pitänyt kokouksessa alustuksen. Sitä ei ole säilynyt, mutta sisältö lienee ollut sama kuin hänen signeeraamattomassa pääkirjoituksessaan seuraavan päivän Uudessa Suomessa.

Pääkirjoituksessa Ingman torjui käsityksen, että Skandinavian-suuntaus ja puolustusliitto Venäjästä eronneiden valtioiden välillä olisivat ristiriidassa keskenään. Puolustusliitto olisi suunnattu vain Venäjän hyökkäystä vastaan, ilman mitään omaa hyökkäystarkoitusta. Venäjän miehittämän Georgian esimerkki osoitti, miten Venäjä voisi hyödyntää itsessään vaaratonta kumousyritystä. Kansainliiton turva ei oikeuttanut laiminlyö-mään tilaisuutta lisätä puolustusmahdollisuuksia. Suomen ja Skandinavian yhteisyys liikkui vain henkisen ja taloudellisen elämän aloilla, ja reunavaltio liitto suojelisi Skandinaviaakin. Reunavaltioiden puolustusliitto ei vähentäisi mahdollisuuksia olla läheisessä yhteydessä lännen

---

23 Ibid., 25.1.1922; Polvinen 1992, 93,94.

24 Ingmanin muistiinpanot 5.2.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371; Polvinen 1992, 94.

kanssa.²⁵

Argumenteista on helppo huomata, että ne oli suunnattu erityisesti oikeistolaisten käännättämiseen.

Tilanne oli jonkin aikaa jopa sellainen, että Ingmanin ja hänen arkki-vihollisensa Holstin tavoitteet ja toiminta tuntuivat yhtyneen. 5. helmikuuta Holsti kävi itse leijonan luolassa - Kokoomuspuolueen ryhmässä. Hän vähätteli ryhmän pääskysten pelkoja Puola-sopimuksen poliittisuudesta ja Saksan-vastaisuudesta. Ryhmä ei kuitenkaan tehnyt vielä päätöksiä.²⁶

7. helmikuuta Ingmanilla oli yhteinen tapaaminen Mannerheimin, Waldenin, Tulenheimon ja Wuolteen kanssa. Mannerheim suositteli liittoa vain Puolan kanssa, mutta Ingman protestoi laajan puolustusliiton puolesta: liitto ilman Baltiaa oli sisäpoliittisesti mahdoton, sillä SDP halusi liittoa pelkästään ja Maalaisliitto ja Edistyspuolue ensi sijassa Baltian kanssa. Kokoomuspuolueessakin tunnesyyt olivat ensisijaisesti Viron-liiton puolella, vaikka ymmärrettiinkin Puolan-liiton merkitys ja oltiin valmiita menemään siihen. Mannerheim arveli, ettei istuva hallitus kykenisi saamaan liittoa aikaan, joten oikeiston olisi tultava valtaan. Ingman reagoi tähänkin: oikeisto ei tulisi valtaan kuin keskustan kanssa, jonka mielipide oli otettava huomioon.

Ingman jopa ryhtyi tilanteeseen nähden - siinähan entinen valtionhoitaja otti vastaan neljä entistä ministeriään - suorastaan epäkunnioittavaksi ja muisteli Mannerheimin tukea ja kehuja Holstille joulukuussa 1918. Mannerheimia tämä piikittely ei miellyttänyt. Joka tapauksessa Ingmanin käytös osoittaa, ettei hän halunnut tukea reunavaltiopoliittikkaa äärimmäisyysmieheksi leimautuneen Mannerheimin, vaan nimenomaan Ståhlbergin ja keskustan tukimiehenä, ja tämän hän halusi myös tuoda ilmi. Mannerheim kelpasi hänelle vain jyrkän oikeiston suostuttelijaksi, ei seurattavaksi valtiomieheksi.

Illalla Ingman olikin presidentinlinnassa päivällisillä, ja keskinäinen kunnioituksen ja luottamuksen ilmapiiri oli paljon harmonisempi kuin vierailulla Mannerheimin luona.

”K.J.S. otti minut niiden jälkeen nurkkaan ja ilmoitti että ’ne kaksi suurta’ (Englanti Ranska) sen mukaan kuin nyt on saatu tietää, ovat puolustusliiton puolella. Mainitsin Sokolnickin intentioneista - Jalander [puolustusministe-

---

25 US 5.2.1922, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

26 Hultinin pvk 5.2.1922. Hultinin kok., VA Y 2238.

ri, VYV] sanoi olevansa jyrkästi Puolan liittoa vastaan - kerrankin samalla kannalla kuin sosialistit.”²⁷

Myös Kokoomuspuolueessa vastustus pehmeni. Ryhmä piti edelleen varjopuolina Puolan vihamielisyyttä Saksaa ja Liettuaa kohtaan sekä Ranskan vaikutusta Puolaan; olivathan Ranskan kiihkeä vihamielisyys Saksaa kohtaan ja halu esiintyä Euroopan johtavana valtana tehneet siitä kaikkein vieroksutuimman läntisen suurvallan Suomen oikeiston silmissä. Ryhmä kannatti kuitenkin neuvotteluja sellaisen sotilaallisen puolustusliiton solmimisesta, jolla ei olisi mitään suuntaa tai tarkoitusperää, joka olisi ristiriidassa Viron, Latvian ja Liettuan etujen kanssa. Nämä valtiot oli myös saatava lähitulevaisuudessa mukaan. Liitto koskisi vain Venäjän tekemiä hyökkäyksiä, eikä se saisi velvoittaa tukemaan Puolan ulkopolitiikkaa muihin valtioihin nähden. Suomen vaatimuksia oli tuettava Itä-Karjalan asiassa. Kansainliiton olisi tehtävä Itä-Karjalasta Suomen tai kansainvälinen mandaatti tai saatava sinne kansanäänestys. Puolueen tuli saada neuvottelijoiden joukkoon joku luottohenkilönsä.²⁸

Rajoituksia oli siis kosolti, ja niiden tarkoitus oli estää joutuminen Ranskan ja Puolan käsikassaraksi Saksaa vastaan, jonka kanssa Suomella ei ollut mitään riitaa. Muutama päivä myöhemmin Nevanlinna esitti ryhmässä vielä lisää ehtoja: ei tullut sitoutua kannattamaan Puolan ulkopolitiikkaa Venäjänkään suuntaan eikä pyytää Puolan apua Itä-Karjalan asiassa, ja neuvotteluja olisi lykättävä suotuisampaan aikaan. Vallinneessa tilanteessa ne vain pahentaisivat suhteita Venäjään.

Nevanlinna tuli ryhmäkokoukseen Ingmanin luota. Vaikuttaa siis siltä, että vanhat suomettarelaiset pitivät tärkeänä huolehtia, ettei liitto muodostuisi liian sitovaksi. Hanke oli heille vain reaalioliittinen, ilman sellaisia tunnesiteitä kuin keskustapiireillä. Eihän reunavaltioliittoon liittynyt mainittavasti edes ”yhteiskunnan säilyttämisen” näkökulmaa.

Nevanlinnan ja Ingmanin varovaisuus ei kuitenkaan saanut tukea. Ne piirit, joille Itä-Karjalan asian ajaminen kaikin mahdollisin keinoin oli tärkeämpää kuin konservatiivinen valtionetupragmatismi, halusivat käyttää Puolan apua Itä-Karjalankin hyväksi. Ensimmäisen kerran nämä piirit, lähinnä pääskysset, näyttävätkin päässeensä dominoimaan keskustelua ryhmässä. He koettivat lisäksi saada puolueen neuvottelijaksi selke-

27 Ingmanin muistiinpanot 8.2.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371; ks. myös Vares 1990b, 60.

28 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 8.-10.2.1922, PTA; Erichin pvk 15.2.1922. Erichin kok., k. 45, VA; Hultinin pvk 9.2. ja 16.2.1922. Hultinin kok., VA Y 2238.

ää heimopoliittikkoa Setälää, mutta heidän harmikseen ehdolle asetettiin Paasikivi. Hultin manasi päiväkirjassaan:

"I. ei tule täten näkyviin, mutta saattaa kuitenkin toimia näkymättömänä neuvonantajana ja pitää johtolankoja päistä kiinni. — Niinpä siis on jälleen toistamiseen Itä-Karjalan kohtalo jätetty Paasikiven käsiin. Ei kuitenkaan minun suostumuksellani."²⁹

Ingmanin asenteesta on kuitenkin säilynyt hyvin vähän varsinaisia lähteitä helmikuun 7.-8. päivän jälkeen.

Vaikka Ingmanin vanha varovaisuus näyttää pilkistäneen taas esiin puolueen käännättämisen loppuvaiheessa, käännitys oli onnistunut hyvin. Reunavaltioiden puolustusliiton vastustajiksi jäi suomalaisen oikeiston taholta vain Jalanderin, vuoden 1918 sotaministerin Wilhelm Thesleffin ja Berliinin-lähettiläs Harri Holman kaltaisia "epäpoliittisempia" oikeistolaisia sekä Suunnan piiri.³⁰ Hufvudstadsbladetkin omaksui hyvin pitkälle samanlaisen kannan kuin Ingman.³¹ RKP:n ryhmässä epäilijöitä oli enemmän, puoltajilla oli vain epävarma ja niukka enemmistö.³² Kuitenkin vain SDP oli suoranaisesti vastaan, joten Holstille jäi suhteellisen laaja liikkumatila.

Varsovan sopimus kaatuu - ei kyyneliä

Varsovassa 13.-17. maaliskuuta 1922 pidetyn reunavaltiokonferenssin tuloksena Holsti allekirjoitti viisivuotisen poliittisen sopimuksen Viron, Latvian ja Puolan ulkoministerien kanssa. Sopimuksen 1. artiklassa osapuolet sitoutuivat olemaan solmimatta toisia allekirjoittajamaita vastaan kohdistuvia sopimuksia sekä 7. artiklassa noudattamaan suopeaa suhtautumista siinä tapauksessa, että jokin sopimusvaltio joutui hyökkäyksen kohteeksi ilman omaa syytään. Tällöin neuvoteltaisiin yhdessä toimenpiteistä. Päätöslauselmassa todettiin myös, että sopimuspuolet vastustivat pyrkimyksiä muuttaa Versailles'n sopimusta tai Neuvosto-Venäjän kanssa tehtyjä rauhansopimuksia sopimuspuolille vahingolliseen suun-

---

29 Hultinin pvk 14.2.1922. Hultinin kok., VA Y 2238.

30 Ks. esim. Al 16.2.1922, pk; Karjala 5.3.1922, Puolalais-suomalainen puolustusliitto; Suunta 25.2. ja 4.3.1922; Holma Eino Suolahdelle 7.3.1922. Eino Suolahden kok., k. 2, VA.

31 Hbl 10.2.1922, 28.2.1922, 2.3.1922, 4.3.1922, pk:t.

32 Estlanderin muistiinpanot 24.2. ja 2.3.1922. Estlanders saml., k. 2, VA; RKP:n eduskuntaryhmän ptk 23.2.1922, SCA.

Kuva 42: Ingmanille ja konservatiiveille koitui suurin hyöty reunavaltiosuuntauksesta sisäpolitiikan alalla: ulkoministeri Holsti kaatui. Kuvassa Holsti on palannut lentokoneella Varsovasta Helsinkiin ja saa myöhemmin kokea ulkoministerikautensa päättymisen eduskunnan antamaan epäluottamuslauseeseen. Holstin jouduttua syrjään alkoivat Englanninkin epäluulot Ingmania kohtaan taas vähitellen lauetta. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)

taan. Sen sijaan sotilasliittoa ei solmittu. Poliittinen sopimus tuli hallituksellekin yllätyksenä.³³

Kokoomuspuolueelle, jolle oli etukäteen vakuutettu, ettei vielä ollut odotettavissa mitään lopullisia päätöksiä tai sopimusta, Holstin tuliaisit olivat kauhistus. Sen silmissä sopimus ei antanut mitään oleellisia sotilaallisia etuja, mutta sitoi Suomen Puolan seikkailupolitiikkaan myös ystävällismielisiä Saksaa ja Liettuaa vastaan. Ulkoministeri oli ylittänyt valtuutensa eikä suinkaan ensimmäistä kertaa, tulkittiin.

Pääskysen olivat totuttuun tapaan kiivaimpia. Suolahti protestoi ulkoasiainvaliokunnassa, ja Hultin kauhisteli päiväkirjassaan, että sopimus ”auttaisi Saksan teurastajia pitämään sitä piinapenkissä siihen asti kuin sen elonesteet ovat juosseet kuiviin.” Ryhmä olisi halunnut tehdä välikysymyksen, mutta piti parempana odottaa sen ilmestymistä vasemmalta; oikealta tuleva saisi keskustan liittymään kiinteästi Holstin tueksi.³⁴ RKP:n ryhmässä kiivain sopimuksen vastustaja puhui valtakunnanoikeudestakin Holstia vastaan.³⁵

33 Holsti 1963, 190-195; Jääskeläinen 1977, 334.

34 Hultinin pvk 2.4.1922. Hultinin kok., VA Y 2238; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 31.3.1922, sekä ptk kokouksesta, jonka päivämäärä (3.3.) on selvästi virheellinen, PTA; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 23.2.1922, rulla 1, EK.

35 Estlanderin muistiinpanot 6.4.1922. Estlanders saml., k. 2, VA.

Ingmanin reaktio oli maltillisempi. Kun Erich kieltäytyi sopimuksen takia lähtemästä Suomen edustajaksi asiantuntijanaan Genovan konferenssiin, presidentti pyysi Ingmania huolehtimaan, ettei Nevanlinna-kin kieltäytyisi. Uuden Suomen toimitiloissa pidetyssä kokouksessa Erich ja Suolahti vastustivat Nevanlinnan lähtemistä, mutta tämä ja Ingman pitivät lähtemistä asiantuntijana mahdollisena, ”niin perin epäsympaattisia ja arveluttavia kuin H:n sopimukset olivatkin. N-a lähtikin sitten”.³⁶

Kun Saksa ja Neuvosto-Venäjä solmivat myöhemmin keväällä yhteis-työsopimuksen Rapallossa, mahdollisuus sotkeutua kiistoihin kahden suurvallan kanssa Varsovan tiellä kasvoi edelleen. Varsovan sopimuksen houkuttelevuuden on täytynyt tällöin entisestään vähentyä Ingmanin silmissä; olihan Puola uhatummassa asemassa kuin ennen. Varsinaista dokumenttia Ingmanin johtopäätöksistä Rapallon sopimuksesta ei ole kuitenkaan säilynyt.

Uuteen Suomeen Ingman toki kirjoitti Varsovan sopimuksesta kiihkeämmän, puoluenäkökulmasta tarkoituksenmukaisemman ja tietysti signeeraamattoman tulkinnan. Hän kävi Helsingin Sanomien kanssa pitkän polemiikin, ja perinteinen asetus kääntyi pääläelleen: konservatiivi ja toimeenpanovallan apostoli Ingman korosti parlamentaarista ulkopoliittikkaa ja eduskunnan oikeuksia, liberaalidemokraattinen Helsingin Sanomat lujan hallitusvallan oikeuksia ulkopoliitikassa. Lisäksi Ingman kiisti edistyslehtien väitteet, joiden mukaan oikeisto vastusti sopimusta, koska se halusi muuttaa ulkopoliittisen linjan Saksa-suuntaukseksi.

Koko ajan Ingman piti Ilkan ja Maalaisliiton suhtautumista tilanteeseen terveempänä kuin Helsingin Sanomien ja Edistyspuolueen.³⁷ Ensimmäisen kerran Helsingin Sanomien piirin ja Maalaisliiton preferenssijärjestys oli hänen silmissään muuttunut.

Parlamentarisesta oikeistosta poiketen Mannerheim oli sopimuksen puolella. Paasikivikin arveli voitavan taipua siihen, jos nimenomaisesti taitettaisiin kärki sen saksalaisvastaisuudelta. Myös Holstin puolella ollut Ståhlberg kannatti sopimusta.³⁸

Ingman jäi näin ollen taas presidentin ja oikeiston välimaastoon, ja tällä kertaa hän taipui lähemmäksi puoluettaan. Todennäköisesti tilai-

36 Ingmanin muistiinpanot 14.5.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371.

37 US 24.3.1922, 28.3.1922, 5.4.1922, 16.4.1922, pk:t, 6.4.1922, Varsovan sopimukset, 7.-8.4.1922, 11.4.1922, 13.4.1922, Muut lehdet. Ingmanin kok., k. C9, VA.

38 Erichin pvk 6.4.1922. Erichin kok., k. 45, VA; Jägerskiöld 1973, 41,42; Virkkunen Sakari 1977, 111.

suus Holstin diskreditoimiseksi houkutteli liikaa, etenkin kun se yhdistyi todellisiin ulkopoliittisiin perusteluihin. Holstin kaatamiseen olikin hyvät mahdollisuudet, sillä vasemmisto oli täysin Varsovan-sopimusta vastaan.³⁹

Opposition näin yhdyttyä Holstin asema kävi kestäättömäksi, etenkin kun pääministeri Vennola oli halukas pelastamaan hallituksen uhraamalla hänet. Parantaakseen mahdollisuuksiaan Vennola lisäksi poisti kiistanalaisen 7. artiklan esitellessään sopimuksen eduskunnalle 9. toukokuuta.⁴⁰ Sen sijaan Ståhlbergin sympatia oli täysin Holstin puolella ja Vennolaa vastaan.⁴¹

Toinen Holstin vahva tuki oli jälleen löytynyt Englannin lähetystöstä, jolle Holsti jälleen tarmokkaasti vakuutti vastustajiensa saksalaismielisyyttä ja pyrkimystä Saksa-suuntaukseen. Lähettiläs, joka jälleen näki jokseenkin paranoidisesti Saksan vaikutusta Suomen oppositiolehtien kirjoituksissakin, olikin ilmaissut Vennolalle Englannin tuen Holstille sekä oman närkästyksensä, että pääministeri heitti ystävänsä yli laidan opposition ”pikku koirien räksytyksen” vuoksi. Holsti olikin usein valittanut Renniele, että Vennola oli epälojaali. Myös Foreign Officen osatopäällikkö Gregory puhui suomalaisille Genovan konferenssin yhteydessä Holstin puolesta.⁴²

Tällä kertaa Lontoon vaalipiiristä ei kuitenkaan ollut Holstille apua. Eduskunta ei lopulta ottanut sopimusasiaa lainkaan työjärjestykseensä, jolloin hallitus jätti eronpyyntönsä. Holsti sai 13. toukokuuta epäluottamuslauseen äänin 96-62.⁴³

Ingman kommentoi sopimuksen ratifioimista Uudessa Suomessa. Koska hän sillä kertaa vastasi kirjoituksestaan nimellään, äänessä oli vanha, sovitteleva valtiomies: Ratifioimiskysymys olisi pitänyt käsitellä, sillä toisilla sopimusvaltioilla oli oikeus edellyttää asian nopeaa käsitteilyä, oli lopputulos sitten hyväksyvä tai hylkäävä. Valtiopäiväjärjestyskin edellytti, että hallituksen esitykset käsiteltiin ensimmäisinä.⁴⁴

---

39 Hyytiä 1986, 185-188; Tanner 1966, 56; Vennola Ståhlbergille 19.4.1922. Ståhlbergin kok., k. 34, VA.

40 Alkion pvk 7.-8.5.1922. Alkion kok., OS 78, VA; Holsti 1963, 202,203; Jääskeläinen 1977, 335,336.

41 Ståhlberg 1985, 131; Virkkunen Sakari 1977, 113.

42 Rennie Curzonille 28.3.1922. FO 371 8096, Englanti 36, VA; Ibid. 19.4. ja 10.5.1922, Gregory 10.5.1922. FO 371 8099, Englanti 37, VA; Rennie Curzonille. 10.4. ja 8.5.1922. FO 419/5, Englanti 6, VA; Ibid. 8.5.1922, 13.5.1922, 15.5.1922. FO 419/5, Englanti 37, VA.

43 Holsti 1963, 206-208; Jääskeläinen 1977, 336,337; Mylly 1989, 159,160.

44 US 16.5.1922, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

Kyseinen kirjoitus ei kuitenkaan merkinnyt, että Ingman olisi puolustanut itse sopimusta tai edes toivonut sen toteutuvan. Hän jopa tiesi, ettei se voisi enää toteutua; hänellä oli nimittäin käytettävissään välikäsien kautta saatuja Vennolan tietoja, joiden mukaan sopimus ei enää tyydyttänyt Puolaa, kun siitä oli poistettu 7. artikla. Puola ei hyväksyisi edes artiklan korjausta muotoon, joka koskisi vain Venäjää.⁴⁵ Lisäksi Ingman varmasti tiesi, ettei oman puolueen kaikkein saksalaismielisin pääskysfraktio hyväksyisi sopimusta. Mm. vanha itsenäisyysmies Gustaf Arokallio varoitti kirjeitse Setälää sopimuksen ratifioimisesta ennen vaaleja, mikä olisi ”sitä suomettarelaista Ingmanin politiikkaa, joka ei voi luontaan muuttaa eikä ’pääse riitingistänsä’ sinä illoisina ikänä.”⁴⁶

Ingman oli kuitenkin ollut reunavaltioitiön asianajaja oikealla, joten menneisyys tavallaan sitoi häntä ainakin eduskuntakäsittelyä puoltavaan kantaan; olihan sitä paitsi kokoomusryhmäkin äänestänyt käsittelyn puolesta, vaikka vastusti itse sopimusta. Kirjoitus on käsitettävä lähinnä eleeksi keskustan suuntaan. Samalla Ingman torjui väitteitä, joiden mukaan oikeisto halusi Saksa-suuntausta ja oli vastuussa hallituspulasta.

Kokoomuspuolue oli kuitenkin saavuttanut yhden voiton: se oli päässyt talven ja kevään 1922 aikana molemmista eniten inhoamista ministereistä, Ritavuoresta ja Holstista. Muut ministerit olisivatkin saaneet sen puolesta istua vaaleihin asti. Erichin päiväkirjan mukaan jopa Varsovan sopimus, toki ilman 7. artiklaa, olisi hyväksytty. Katkeroituneet keskustapuolueet torjuivat nämä ajatukset, eikä hallitus suostunut jatkaamaan toimitusministeristönäkään edes heinäkuun vaaleihin asti. Mutta edes porvarillisten erimielisyyksien kiristymisellä ei ollut suurta merkitystä ”ingmanilaisestakaan” näkökulmasta katsottuna: olihan joka tapaussessa edessä poliittinen uusjako vaalien muodossa.

Ståhlberg tiedusteli Ingmanilta, Kalliolta ja edistyspuoluelaiselta von Hellensiltä, suostuisiko joku näistä muodostamaan uuden hallituksen. Vaalien läheisyyden vuoksi halukkuutta ei löytynyt, ja hallituskriisi ratkaistiin väliaikaisesti nimittämällä kokoomuslaisen A.K. Cajanderin johtama, poliittisesti väritön virkamieshallitus. Enckellistä tuli ulko- ja Jalanderista puolustusministeri. Ingmania lienee pyydetty mukaan, mutta turhaan.⁴⁷

45 Ingmanin muistiinpanot 14.5.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371.

46 Arokallio Setälälle 30.5.1922. Setälän kirjekok., k. 87, VA.

47 Arajärvi Vennolalle 13.5.1922. Vennolan kok., k. 15, VA; Erichin pvk 14.5.1922, 18.5.1922, 24.5.1922. Erichin kok., k. 45, VA; Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 15.5.1922, PTA; Blomstedt 1969, 431; Jääskeläinen 1977, 338,339.

Arvioidessaan hallitusta Uuden Suomen signeeraamattomassa kirjoituksessa Ingman korosti, ettei hallitus ollut missään yhteydessä Kokoomuspuolueeseen. Päinvastoin kuin Hufvudstadsbladet, hän ei edes esittänyt tyytyväisyyttä ”pätevien ammattimiesten” hallituksesta, jota konservatiivisessa ajattelussa oli pidetty aina tärkeänä.⁴⁸ Kyseessä oli liian selvästi poliittinen väliaikaisratkaisu eikä pysyvä meritokratian voitto.

Ulkopoliittisesti Ingman ei ollut voittanut: ei ollut päästy lähellekään sitä, mihin hän oli pyrkinyt kevättalvella, vaan Suomi oli edelleen yksin. Toisaalta enää ei vallinnut sellaista akuuttia kriisiä kuin talvella, eikä reunavaltiosuuntaus ollut missään vaiheessa muodostunut hänelle sellaiseksi politiikan kivijalaksi kuin Saksan-suuntaus vuonna 1918 tai Ententen-suuntaus vuonna 1919. Reunavaltiosuuntauksen kaatuminen jäi hänen kannaltaan episodiksi, joka ei häirinnyt suuria linjoja. Ulkopoliittinen murrosaika alkoi lisäksi olla muutenkin ohi, ja pahin uhkakuva, Neuvosto-Venäjä, oli sopeutumassa ainakin jollain tavoin normaaliin kansainväliseen politiikkaan.

Ingmanin päähuolet olivatkin kevätkuukausina sisäpoliittisia. Oman puolueen sisällä Itä-Karjalan kriisi oli nostanut esiin jälleen uuden, tällä kertaa menestyksellisen reaktion suomettarelaisuutta vastaan - ja kuitenkin hänen pitäisi valloittaa niissä oloissa kansanedustajan paikkansa takaisin.

11.3. Konservatismiin muodonmuutos

Kohti oikeistomurrosta

Kokoomuspuolueen murrosta keväällä 1922 on selvittänyt ansiokkaasti Pirkko ROMMI Historiallisen Aikakauskirjan klassikkoartikkelissaan.¹ Näitä tapahtumia ei voida kuitenkaan sivuuttaa tässä tutkimuksessa pelkästään ROMMIin viitaten, siksi keskeinen oli Ingmanin rooli murroksen keskellä ja sen merkitys hänelle.

Itä-Karjalan kriisi oli saattanut puolueen sisäiset kriisit taas ajankohdaisiksi suhteellisen pitkän hiljaisen kauden jälkeen. Pääskysen ja heimo-

---

48 US 3.6.1922, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA; Hbl 3.6.1922, pk.

1 Rommi 1974, 12-24.

aktivistit reagoivat kiivaasti Nevanlinnaa, vaikka Ingmanin merkitys oli ollut suurempi. ROMMI selittää tätä Ingmanin muodollisten asemien puuttumisella, minkä vuoksi häneen oli vaikeaa päästä käsiksi, sekä Nevanlinnan ja Ingmanin luonne-eroilla; Nevanlinna esiintyi ”retorisen mahtipontisena” ja pyrki osittain tietoisestikin toimimaan Ingmania suojelevana ukkosenjohdattimena, Ingman taas esiintyi taktisesti väistelevästi ja joustavasti.²

Tähän voitaneen lisätä, että puolueella ei tavallaan ollut varaakaan ryvettää Ingmania julkisesti. Tämä oli ollut niin kauan Suomalaisen puolueen ja Kokoomuspuolueen todellinen vahva mies ja symboli, että häntä oli mahdotonta nujertaa julkisesti kieltämättä samalla valtaosaa puolueen lähimenneisyyden linjasta.

Taistelun panivat marras-joulukuussa 1921 käyntiin vanha Uuden Pääväen piiri ja heimonationalistit, ja kiista alkoi Uudesta Suomesta. Syyskuussa 1921 Uuden Suomen johtokunta oli vakiintunut nuorsuomalaisen ja itsenäisyysmiesten käsiin. Marraskuussa eräs lehden merkittävimmistä nuorsuomalaisista avustajista erosi toimestaan ja ilmoitti yhdeksi syyksi, että työskentely päätoimittaja Nevanlinnan kanssa oli osoittautunut ”ylen ikäväksi”; lehden kanta oli ollut tärkeissä kysymyksissä sellainen, ettei hänen ollut mahdollista jatkaa avustajana.³

Johtokunnan puheenjohtajana toimineen Arajärven kutsumassa epävirallisessa kokouksessa Nevanlinna sai osakseen rajua arvostelua etenkin lehden työvaliokuntaan kuuluneelta itsenäisyysmies Eino Railolta, mutta myös Setälältä, Arajärveltä, Honkajuurelta ja Hugo Suolahdelta. Setälä oli erityisen katkeroitunut Itä-Karjalaa koskeneen kirjoituksensa kohdeltusta.⁴ Nevanlinnan asema oli käytännössä jo tämän kokouksen jälkeen kestänyt.

Nevanlinna oli onnistunut katkeroittamaan puolueen toisellakin tavalla, nimittäin talouspolitiikallaan. Puolueen verotusohjelmassa painotus oli siirtynyt tulonsiirroista säästäväisyyteen, mutta yllättäen Nevanlinna kuitenkin kannatti eduskunnassa hallituksen veronkorotusesitystä. Hän ei luopunut vanhasta suomettarelaisesta sosiaalipolitiikasta, mutta taloudellisen laskukauden ehdittyä Suomeen tällä politiikalla ei ollut Kokoo-

---

2 Ibid., 19.

3 Uuden Suomen johtokunnan ptk 6.9.1921 ja Laurila Arajärvelle 17.11.1921, US. - Rantakarikin sadatteli erälle tuttavalleen, kuinka Nevanlinna tuntui pitävän kirjoitusten liiallista pituutta ainoana kriteerinä - paitsi Nevanlinnan itsensä ja Ingmanin kohdalla (Rantakari Jäntereelle 21.5.1921. Jäntereen kok., k. H:1, TMA).

4 Rommi 1974, 18,19.

muspuolueessa enää läheskään samaa kannatusta kuin vanhassa Suomalaisessa puolueessa. Paitsi sosiaalisesti konservatiivisten pääskysten, myös kauppa- ja teollisuuspiirien reaktio laskukauteen ja hallituksen finanssi- ja rahapolitiikkaan oli oikeistolaistanut Kokoomuspuoluetta.⁵

Pääskysten ja heimolinjan piirissä alettiin pohtia, kenestä tulisi Nevanlinnan seuraaja. Suunnitelmissa harkittiin mm. Setälää, vanhasuomalaista aktivistia Kaarlo Koskimiestä ja Iltalehden päätoimittajaa Yrjö Koskelaista. Tulevaisuudessa olisi saatava Arajärvikin pois. Joka tapauksessa oli mahdotonta alistua enää suomettarelaiten holhoukseen, tulkitsti Railo kirjeessään Setälälle.⁶

Päätoimittajaksi valittiin lopulta helmikuusta 1922 alkaen Koskimies.⁷ Uusi Suomi oli siirtynyt jyrkemmän oikeistosuunnan käsiin. Nevanlinnaa talven aikana osaksi tullut kohtelu närkästytti suuresti; hän lausuihin Ritavuoren murhan jälkeen Erichille, ettei kunniallinen mies voisi kohta kuulua puolueeseen.⁸

Ingman oli vielä tässä vaiheessa immuuni puoluejohdon kriisille keskittyessään valtakunnallisiin asioihin ja juntatessaan puoluetta reuna-valtiosuuntauksen taakse Ståhlbergin luottomiehenä. Käytännössä hän oli luonut suurimman osan siitä Uuden Suomen linjasta, mistä Nevanlinna joutui tilille, mutta häneen oli jälleen vaikeaa päästä käsiksi. Hänen asemaansa lehdessäkään ei horjutettu.⁹ Nuorsuomalaisuus, itsenäisyys- ja heimolinjat eivät päässeet hallitsemaan pää-äänenkannattajaa suvereenisti, sillä Ingmanin poliittinen vaikutusvalta oli lehdelle edelleen korvaamaton. Koskimies ei sitä paitsi halunnut tehdä liikaa muutoksia, vaan pyrki pitämään puolueen eri suunnat koossa.¹⁰

Myös keskustan piirissä Uuden Suomen muutos huomattiin. Alkio tulkitsti päiväkirjassaan, että Nevanlinna oli joutunut pois, koska kapitalismi nosti päätään ja Nevanlinna oli kallistunut lehden johtokunnan mielestä liikaa vasemmalle.¹¹ Ester Ståhlberg kirjoitti päiväkirjaansa -todennäköisesti yksimielisenä presidentin kanssa - Uudesta Suomesta: "Kun sellaiset kuin Ingman ja Nevanlinna eivät enää kelpaa, niin mihin sekin lehti on ollut menossa".¹² Ingmanin tulevalle koalitiopolitiikalle

5 Ibid., 20-23; laskukaudesta ks. esim. Heikkilä 1992, 215,216.

6 Railo Setälälle 8.12.1921. Setälän kirjekok., k. 118, VA.

7 Uuden Suomen johtokunnan ptk 21.12.1921, 19.1.1922, 10.4.1922, US.

8 Erichin pvk 14.2.1922. Erichin kok., k. 45, VA.

9 Uuden Suomen työvaliokunnan ptk 13.1.1922 ja johtokunnan ptk 19.1.1922, US.

10 Koskimies Holmalle 3.3.1922. Holman kok., k. 2, VA.

11 Alkion pvk 29.12.1921 ja 26.1.1922. Alkion kok., OS 78, VA.

12 Ståhlberg 1985, 125.

tämä marttyyriksi joutuminen keskustan silmissä oli kenties hyödyksinkin.

Suomettarelaisuus lyödään - suomettarelainen jää

Ingmanin varsinainen totuuden hetki koitti puoluekokouksessa¹³ 23.-24. huhtikuuta - ensimmäisessä sitten vuoden 1913, jossa hän piti merkittäviä puheenvuoroja. Jos unohdetaan yksi asioiden käsittelytekniikkaan liittynyt lyhyt puheenvuoro vuoden 1916 kokouksessa, hän piti itse asiassa ensimmäiset puoluekokouspuheenvuoronsa yhdeksään vuoteen. Keväällä 1922 hänen oli pakko tulla esiin puolustamaan vanhasuomalaisuuden linjaa, joka tuntui olevan kokonaisuudessaan tuomiolla. Eduskuntavaalitkin olivat edessä, joten Ingmanilla ei ollut varaa liian näkyvään arvovaltatappioon puoluekokouksessa. Hän oli kokouksessa vanhasuomalaisuuden varsinainen asianajaja keskusteltaessa vaaliohjelmasta, josta tuli myöhemmän puolueohjelman perusta.

Vanhan ja uuden konservatismiin kiistat kiteytyivät periaateohjelman viimeiseen teesiin:

”Uhrauksia pelkäämättä on sellaista uudistustyötä tarmokkaasti tehtävä, joka kohottaa vähäväkisiä kansankerroksia.”

Sanamuoto herätti kaupan ja teollisuuden puolestapuhujien vastarinnan. O.W. Louhivuori tulkitsi sanat ”uhrauksia pelkäämättä” muodoksi, joka voitaisiin käsittää kevytmielisesti. Parempi muoto olisi ”tarmokkaasti” tai ”ei ole laiminlyötävä”.

Ingman huomautti, että kyseinen kohta oli sanasta sanaan sama kuin puolueohjelmassa, eikä yleisessä periaateohjelmassa voitaisi poiketa varsinaisesta puolueohjelmasta. Aiemmissa, Louhivuoren linjaa tuke-neissa puheenvuoroissa painotettu säästäväisyysnäkökohta oli koetettu ottaa huomioon, hän vakuutti. Mutta:

”Toisaalta on taas selvää, että ilman uhrauksia ei siinä asiassa, josta täällä on puhe, tulla mihinkään. Minä sentähden pyytäisin vastustaa sitä, että tässä tilaisuudessa tehtäisiin puolueen ennen hyväksymiin yleisiin periaatteisiin mitään muutosta.”

---

13 Kokoomuspuolueen yleisen puoluekokouksen ptk 23.-24.4.1922, PTA; ks. myös Rommi 1974, 23,24; Salokorpi 1988, 300, 301.

Ingmania tuki tarmokkaimmin Antti Tulenheimo, joka tulkitsti puolueen tekävän käännöksen oikealle, jos se luopuisi sanoista ”uhrauksia pelkäämättä”. Huolimatta sanojen kannatuksesta ja useista varoituksista vanhoillisuutta vastaan teollisuuden puolustajien kanta voitti: uusi muoto mainitsi enää, että uudistustyötä vähäväkisten kohottamiseksi oli tehtävä ”tarmokkaasti”.

Tämä ei jäänyt uuskonservatiivisten kauppa- ja teollisuuspiirien ainoaksi voitoksi. Aiemmin oli painotettu voimakkaasti puolueen talonpoikaista pohjaa ja talonpoikien yhteiskuntaa säilyttävää vaikutusta; tätä näkökulmaa ei tosin millään tavalla hylätty, mutta nyt myös kauppa ja teollisuus nostettiin aiemmasta periferisestä asemastaan suureksi kansalliseksi kysymykseksi.

Vaikeuksia toi myös Itä-Karjalan kysymys. Heimosiipi piti muotoa ”Itä-Karjalalle vakuutettu kansallinen itsemääräämisoikeus on toteutettava” liian maltillisena, jopa aiempia päätöksiä heikentävänä. Ingman vastasi, että ponsi oli miltei sanasta sanaan sama kuin edellisen puoluekokouksen ponsi, sitä oli vain lyhennetty vaaliohjelmaan sopivaksi. Oli lisäksi vaikeaa sanoa, mitä olisi tehtävissä vaalikautena 1922-1925 laajempien Itä-Karjala-tavoitteiden puolesta.

Asetettu valiokunta lisäsi ponnin perusteluosaan sanan ”tinkimättä” ja muutti itse ponnin muotoon

”Suomen tulee järkähtämättä toimia niin, että Itä-Karjala saavuttaa kansallisen itsemääräämisoikeuden. Rajantakaisen kansamme osan vapauspyrkimyksiä on maamme voimien mukaan tuettava.”

Valiokunnan vähemmistö olisi halunnut vielä jyrkempää muotoa, jossa olisi asetettu valtio ja hallitus vastuuseen siitä, ettei ollut tehty kaikkea Itä-Karjalan ja sen kansan hyväksi.

Ingman yritti vielä - taas Tulenheimon tukemana - palauttaa maltillisemmän muodon. Hän huomautti, että vaaliohjelmissa ei ollut tapana esittää kritiikkiä, vaan vain ne positiiviset päämäärät, joihin pyrittiin. Tässäkin asiassa olisi tehtävä samoin. Asia lykättiin vielä valmisteluvaliokuntaan, mutta siellä ei tapahtunut mitään oleellista muutosta. Vanhasuomalainen varovaisuus kärsi taas tappion.

Tämän jälkeen kokous pohti puolustusliittoa. Ponsiehdotus oli varsin pyöreä: liitto oli tehtävä, jos se olisi maalle edullinen. Etenkin pääskysyet tekivät muutosehdotuksia, jotka tähtäsivät ehtojen kiristämiseen tai ponnin poistamiseen kokonaan. Ingman puolusti ponnin säilyttämistä: asia oli ajankohtainen, ja olihan olemassa liittoa vastustaviakin puolueita, kuten SDP. Tällä kertaa hän sai enemmistön, jopa Homéninkin tuekseen.

Puolustaessaan sanoja ”uhrauksia pelkäämättä” Ingman oli puolustanut nimenomaan puolueensa suomettarelaista perintöä. Vielä maaliskuun lopun papereissaan Ingman ei ollut suunnitellut ”uhrauksia pelkäämättä”-sanojen ottamista mukaan, vaan tilalla oli sana ”varsinkin”. Itse asia sinänsä ei siis selittäne hänen sitkeää taisteluaan näiden sanojen säilyttämiseksi, vaan nimenomaan kyseisten sanojen merkitys vanhasuomalaisuuden perinteen kannalta.

Ulkopolitiikan suhteen Ingman oli aluksi suunnitellut muotoa, joka korosti Tarton rauhansopimuksen asettamista pohjaksi tuleville Venäjän-suhteille.¹⁴ Puoluekokouksessa hän tinki jonkin verran, mutta edusti silti kokouksen varovaisempaa linjaa saamatta siinäkään tahtoaan läpi. Paras menestys hänellä oli ollut puolustusliittoasiassa. Menestys oli kuitenkin varsin vähäarvoinen puoluekokouksen suurempien linjaratkaisujen rinnalla.

ROMMIN mukaan puoluekokous merkitsikin selvää murrosta vanhasuomalaisuuden tappioksi: kokonaisuusajattelu, tapa erottaa toisistaan idealistinen yksilömoraali ja kansainvälinen politiikka sekä sosiaalipoliittinen painotus olivat hävinneet taistelun. Vanhasuomalaisuus joutui pois hallitsevasta asemastaan,

”jotta niin nuoren polven, entisten nuorsuomalaisten pääskysten kuin entisten vanhasuomalaistenkin uuden poliittisen yhteenliittymän katsomuksellinen synteesi voisi syntyä”.¹⁵

Kokoomuspuolue oli toisin sanoen siirtynyt 1800-luvun perintönsä, kansanliikereformisminsa sekä vanhakonservatiivisen ja meritokraattisen arvomaailmansa omalaatuisesta symbioosista aatteellisemmin oikeistolaiseen konservatismiin. Sivistys- ja meritokratia-painotukset saivat rinnalleen selvemmin oikeistopoliittiset tunnuksset. Puolueesta oli tavallaan tullut lopullisesti ”perityn vallan” edustaja, ”normaali” eurooppalainen konservatiivipuolue - kuitenkin maltillisempi kuin maailmansodan jälkeisten vuosien autoritääriset ja radikaalit oikeistopuolueet.

Ilkka tulkitsi kansanvaltaisimpien aineiden karisseen Kokoomuspuolueesta ja luokkatietoisten oikeistolaisten lujittaneen asemiaan.¹⁶ Tulkin-taa voidaan pitää poliittisen vastustajan näkökulmana ja vaalitaistelun sävyttämänä, ja se sisälsi virheitäkin. Siitä huolimatta se tavoitti paljon

---

14 Ks. Kokoomuspuolueen periaatteet, 30.3.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371.

15 Rommi 1974, 24.

16 Ilkka 27.4.1922, pk.

oleellistakin.

Puoluekokouksen johtajavalinnat osoittavat kuitenkin, ettei vanhasuomalaisuuden tappio ollut niin totaalinen kuin olisi voinut luulla. Pääskysidealismi oli tosin ensimmäisen kerran kukistanut suomettarelais-pragmatismia ja voittanut taistelun suomalaisen konservatismia sielusta. Pääskysten itsensä kannalta voitto meni kuitenkin tavallaan hukkaan. Heidän tragediakseen muodostui, ettei heillä ollut enää voimaa vahvistaa asemaansa puoluejohdossa; raskaan sarjan pääskysistä olivat jäljellä vain Suolahti ja Setälä.

Puolueen uudessa valtuuskunnassa pääskysten panos jopa heikkeni, ja valtuuskunta valitsi puheenjohtajakseen jälleen Tulenheimon, joka oli ollut Ingmanin jälkeen puoluekokouksen etummaisina vanhasuomalaisuuden äänitorvi. Ingmankin valittiin puoluehallituksen jäseneksi.¹⁷ Itse asiassa häneen oli kohdistettu henkilönä vähemmän arvostelua kuin kevään 1921 kokouksessa.

Pääskysten voiton sato ei tullut vielä edes ”seuraavan aallon” eli vuoden 1918 poliittisen sukupolven korjattavaksi. Tämä sukupolvi eli ns. nuoroikeisto oli vielä liian nuori ja jäsentymätön. Koskimies epäilikin eräässä kirjeessään, voitiinko nuoroikeistolaisesta suuntauksesta edes puhua, niin paljon erilaisia vivahduksia mahtui nimikkeen alle.¹⁸

Näin ollen, vaikka politiikalle oli asetettu uudet ja entistä selkeämmin oikeistolaiset raamit, niiden puitteissa puolueen politiikkaa ajoivat edelleen Ingmanin, Paavo Virkkusen, Tulenheimon, Haatajan jne. kaltaiset vanhasuomalaiset. Hekin toki edustivat pääskysten tavoin väistyvää polvea ja elivät eräänlaista poliittista laina-aikaa ennen vuoden 1918 sukupolven kypsymistä. Mutta yhtä kaikki kenttä oli jäänyt toistaiseksi heille pelata ja soveltaa, vaikka valmennusporras olikin esittänyt uuden tavoitteen ja taktiikan.

Ingmanin oli kuitenkin välttämättä päästävä takaisin eduskuntaan, jotta hän pääsisi sopeuttamaan puolueen uutta, oikeistolaisempaa linjaa omiin tarpeisiinsa.

Paluu eduskuntaan yleisen oikeistoboomin mukana

Ingmanin vaalikampanja oli keväällä 1922 luonnollisista syistä intensiivisempi ja henkilökohtaisesti tärkeämpi kuin kertaakaan sitten vuosien

---

17 Kokoomuspuolueen keskusliiton ptk 23.4.1922 ja valtuuskunnan ptk 5.5.1922, PTA.

18 Koskimies Holmalle 3.3.1922. Holman kok., k. 2, VA.

1906-1908.

Ingman asetettiin jälleen yleisehdokkaaksi Turun ja Porin läänin pohjoiseen vaalipiiriin; eteläisenkin oli eräässä vaiheessa asettamassa häntä ehdolle. Samaa vaalitaktista kömmähdystä kuin kolme vuotta aikaisemmin ei päästetty toistumaan, vaan Ingman pantiin Satakunnassa parhaaseen vaaliasemaan. Jo vaaliteknisten seikkojen vuoksi hän olisi miltei pomminvarmasti puolueensa ensimmäinen valittu kansanedustaja vaalipiiristä. Kun lisäksi Setälä - joka oli ehdokkaana muuallakin - esiintyi vain kahdella listalla ja Haataja oli ehdolla kokonaan muualla, Ingman oli puolueensa ehdokkaista vaalipiirissä aivan omaa luokkaansa.¹⁹

Tällä kertaa Ingman myös teki tosissaan töitä tullakseen valituksi. Valtakunnallisella tasolla hän kirjoitti Uuteen Suomeen signeeraamattomia vaalikirjoituksia. Niiden kritiikki kohdistui enemmän keskustaan kuin vasemmistoon,²⁰ mikä voi vaikuttaa yllättävältä. Tätä selittää kuitenkin se, että vaalitalanne oli aivan erilainen kuin moniin vuosiin.

Suomalainen puolue ja Kokoomuspuolue olivat taistelleet vaalikampanjoissaan koko 1910-luvun porvarillisen yhtenäisyyden puolesta SDP:ta vastaan. Ne olivat jättäneet muut porvaripuolueet miltei rauhaan, valtiomuototaistelun kaltaisia poikkeuksia toki lukuun ottamatta. Vuonna 1919 puolue poti lisäksi monarkismin tappiota, ja keskustakin käänsi rintaman oikealle. Kokoomuspuolueen vuoden 1919 vaalikampanja oli ollut hyvin vaisu ja siinä oli kritisoitu keskustaa sangen vähän.

Vuonna 1922 monarkismikrapula oli kuitenkin päättynyt. Koko poliittinen ilmasto oli oikeistolaistunut,²¹ vaikka vasemmistoporvarillisella taholla luultiinkin elettävän yhä keskustaliberalismin etsikkoaikaa²². Oikeistolla oli kerrankin tehokkaita, toimivia vaaliaseita, jotka vetosivat konservatiivisiin äänestäjiin: kommunisminvastaisuus, uskonnonvapausasia, maaudistuksiin liittynyt Lex Kallion vastustus, talouspolitiikka, keskustan vaikeudet sisä- ja ulkopoliitikassa. Vuoden 1922 kampanjassa oli aivan toisenlainen hyökkäävä henki kuin vuonna 1919, ja taistelu kohdistettiin sinne, mistä oli saatavissa potentiaalisia, keskustapolitiik-

---

19 US 16.4.1922. Kansallinen Kokoomuspuolue; UA 3.4.1922, Turun 1. etel.vaalipiirin kokouksen vuosikokous; SK 13.5.1922. Ehdokaslistat valmiina, Kansallisen kokoomuspuolueen eduskuntaehdokkaat ja ehdokaslistat Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä.

20 US 4.5.1922, 24.5.1922, 31.5.1922, 15.-16.6.1922, 22.-23.6.1922, pk:t, 28.6. ja 30.6.1922. Keskustan ulkopoliittinen tili. Ingmanin kok., k. C9, VA.

21 Vares 1991b, 33-41.

22 Ks. esim. Urho Toivola 23.2.1922 ja Arvo Inkilä 2.4.1922 Mantereelle. Mantereen kok., k. 1, VA.

kaan tyytymättömiä äänestäjiä. Vaikka vaalikampanjalla oli pääasiassa negatiivinen, arvosteleva luonne, se oli myös aktivoiva ja tehokkaan revanssistinen.

Ingmanin omakohtaiselle tulokselle oli tärkeintä, että hän vei tällä kertaa kampanjansa myös vaalipiiriin perusteellisemmin kuin koskaan sitten vuosien 1906-1908, ja Satakunnan Kansa piti näkyvästi esillä hänen puhujamatkojaan. Itse hän kirjoitti lehteen vain yhden signeeratun kirjoituksen, ja siinä hän esitteli ansioitaan - heimopolitiikan alalla. Hän nimittäin torjui Ilkan väitteitä, että hän ja oikeisto olisivat vastustaneet reunavaltiolitiikkaa talvella 1919. Todisteeksi hän esitteli laajasti hallituksensa Viron-apua.²³

Varsinaisen pitkän, muutaman viikon kiertomatkinsa vaalipiirissä Ingman teki touko-kesäkuun vaihteessa. Puheissaan hän selvitti hallitus-pulaa, reunavaltio-kriisiä, Venäjän kysymystä ja bolshevismia, puolueiden suhdetta bolshevismiin, armahduksia ja asevelvollisuuskysymystä. Puheiden kaava oli luultavasti kaikkialla samanlainen, ja mm. kesäkuun alussa hänellä oli 10 puhetilaisuutta yhdeksässä päivässä.²⁴

Viimeisen esitelmänsä ennen vaaleja Ingman piti Tampereella kolme päivää ennen vaaleja ja teki siinä linjanvetonsa tulevaan hallitusratkaisuun nähden. Vaihtoehtoista keskustan ja vasemmiston hallitus oli hänen mukaansa vain teoreettinen, ja vasemmistoon nojaava keskustahallitus oli vallinneissa oloissa vaarallinen. Viimeksi mainitusta seuraisivat läheiset suhteet Venäjään, vapaa kiihotus ja suojeluskuntien lakkautus.

Paras vaihtoehto olisi siis porvarihallitus. Sen tiellä olivat keskustan ajamat maanhankintalait Lex Kallio ja Lex Pulkkinen sekä hankkeet presidentin vaalitavan ja valtiopäiväjärjestyksen muuttamiseksi. Siitä huolimatta oli pyrittävä porvarilliseen hallitukseen, vähempiarvoisten asioiden tuli väistyä ensiluokkaisten tieltä. Maalaisliitosta ainakin Ilkka kannattaisi tällaista hallitusta, kun taas Edistyspuolue ajoi ”avointen ovien politiikkaa - vasemmalle ja oikealle”, Ingman arveli.²⁵

Porvarilliseen koalitioon alati pyrkinyt Ingman ei halunnut korostaa Lex Kallion ja Lex Pulkkinen tuomia vaikeuksia, vaikka nämä lait olivat

---

23 SK 27.6.1922, pk. Ingmanin kok., k. C9, VA.

24 Puheet Tampereella 25.3.1922, Lapualla 7.5.1922, Tyrväällä 21.5.1922, luettelo esitelmöintipaikoista. Ingmanin kok., VA Y 2371; SK 23.5.1922. Kokoomuspuolueen vaalitoiminta Satakunnassa, 3.6.1922, 10.6.1922, 13.6.1922, Pori ja Satakunta, 4.6.1922, Kokoomuspuolueen esitelmätilaisuuksia, 9.6.1922, Kokoomuspuolueen vaalitoiminta, 11.6.1922, Kokoomuspuolueen vaalitoiminta.

25 Puhe Tampereella 28.6.1922. Ingmanin kok., VA Y 2371.

Kokoomuspuolueelle kenties kaikkein vaikeimmat esteet yhteistyölle Maalaisliiton kanssa. Ne katsottiin kypsymättömiksi, omaisuudensuojaan puuttuviksi ja Lex Pulkkinen vieläpä virheellisessä lainsäätämisyjärjestyksessä syntyneeksi.²⁶

Uuden, konservatiivisemman talous- ja sosiaalipolitiikan omaksuneelle puolueelle omaisuudensuoja-ajattelu olikin entistä tärkeämpää. Ingmanille, jolla ei ollut erityisiä siteitä puolueen maatalous- ja liikemiesiipiin, nämä näkökohdat eivät kuitenkaan olleet yhtä tärkeitä. Hän viroksui Lex Kalliota, mutta myös uusia konservatiivisia talousnäkemyksiä, ja näissäkin kysymyksissä hänelle oli yleensä valtiollinen aspekti tärkein.

Kokoomuspuolueen sisäpoliittisissa arvostuksissa oli tapahtumassa muutos myös siinä suhteessa, mikä puolue oli toivotuin liittolainen. Tendenssi keväällä 1922 oli, että ensimmäisen kerran Maalaisliittoa käsiteltiin hellävaraisemmin kuin Edistyspuoluetta, Lex Kallio- ja Lex Pulkkinen-kiistoista huolimatta.

Muutos oli varsin merkittävä. Aina vuoden 1921 jälkipuoliskolle asti Kokoomuspuolueessa oli pidetty Edistyspuoluetta henkisesti läheisempänä. Edistyspuolue oli eräänlainen tuhlaajapoika, jossa olisi ainesta parempaan, jos se hakisi seuransa kykypuolueista ja kypsyisi vastuullisuuteen. Sen sijaan Maalaisliitto oli ollut kokoomuslaisten silmissä lähinnä lauma sivistymättömiä ja loputtoman luokkaitsekkaita nousukkaita, joiden käytöstopojen ja tiedon puutteen ylitti vain pohjaton itserakkaus.

Ritavuoren, Holstin ja Vennolan ohjaamasta Edistyspuolueesta oli kuitenkin tullut konservatiivien mielestä dogmaattisen suvaitsematon, ääri liberaali ja teoretisoiva haihattelija. Sen katsottiin muuttuneen sosiaalidemokraattien manipuloimaksi perässäkulkijaksi, joka ei tajunnut käytännön osoittamaa vasemmistopolitiikan turmiollisuutta, kun sen teoria "eheytyksestä" ja "kansanvaltaisuudesta" sanoi toisin. Edistyspuolueen sympatian perimmäisen suunnan arveltiin hämärtyneen vaarallisesti.

Sen sijaan Maalaisliitossa alettiin nähdä sen "puutteista" huolimatta perimmäisten arvojen luotettavampi puolustaja, joka seurasi Edistyspuoluetta kaltevalle pinnalle vastahakoisesti ja yhä kasvavin epäilyksin. Maalaisliittolainen saattoi yhä olla yksinkertainen - mutta suomalaisena

---

26 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 26.1.1922, 20.4.1922, 30.5.1922, 1.6.1922, PTA; Hokkanen 1986, 357,361; Virkkunen Paavo 1954, 153-156.

talonpoikana hän oli kuitenkin loppujen lopuksi kodin, uskonnon ja isänmaan puolustaja.

Vaalit sujuivat Kokoomuspuolueen ja koko oikeiston kannalta erinomaisesti:

SDP	53	(-27)
Maalaisliitto	45	(+3)
Kokoomuspuolue	35	(+7)
SSTP	27	(kaikki uusia)
RKP	25	(+3)
Edistyspuolue	15	(-11)

Kun keskustalla oli ennen vaaleja 18 paikkaa enemmän kuin oikeistolla, nyt ne olivat tasavahvat.

Ingman nousi komeasti takaisin eduskuntaan, vaikka Kokoomuspuolueen äänimäärä laskikin vaalipiirissä n. 20 000:sta n. 17 000:een. Vähennys vastasi kuitenkin äänestysvilkkauden yleistä laskua, joten puolue saavutti jälleen neljä paikkaa.²⁷

Olojen tasaantumista kuvaa, ettei toisten puolueiden lehdissä esiintynyt kauhisteluja vanhan kuninkaanhakijan paluusta senkään vertaa kuin hänen tullessaan Erichin hallitukseen. Ingman oli lakannut olemasta vastustajilleen sisäpoliittinen mörkö. Maakansa oli tosin kaivanut hänet vaalipäivinä propaganda-aseeksi ja muistuttanut hänen tukeneen vuonna 1917 ”me vaadimme”-ohjelmaa ja O.W. Kuusista, mutta vaalien jälkeisessä tilanteessa sillä ei ollut suurta merkitystä - Maakansa oli itsekin etäännytynyt vasemmistosuuntauksesta.²⁸

Kallio noteerasi Ingmanin paluun myönteisesti kirjeessään Alkiolle: oli asetettava kolmen suomalaisen porvaripuolueen koalition ehdoksi, että maakysymys ratkaistaisiin Maalaisliiton haluamalla tavalla. Kokoomuspuolue voisi hyväksyä sen: ”Onhan maaton Ingman johdossa, joka kyllä ymmärtää, mitä kello on lyönyt.”

Alkio puolestaan arveli, että Kokoomuspuolueelle tulisi antaa johto kolmen suomalaisen porvaripuolueen hallituksessa.²⁹

---

27 SK 11.7.1922. Lopulliset vaalien tulokset Turun ja Porin läänin pohj. vaalipiirissä.

28 Maakansa 1.7.1922. Pieni tilikoe monarkistien ulkopoliitiikasta, 11.7.1922, 16.7.1922 ja 23.7.1922, pkt.

29 Kallio Alkiolle 8.8.1922. Alkion kok., PR 99, VA; Alkio Lahdensuolle 10.9.1922. Lahdensuon yksityisarkisto, k. 1, VMA.

Sen sijaan ”omista” harmitteli Karjalan kiihkeisiin pääskysiin lukeutunut Arokallio, että ”Ingmanin ehdokkaana olo pilasi Satakunnan, ja hänestä on eduskunnassakin paljon vaaraa koska edustaa vanhaa hapatusta.”³⁰ Komiteajyrä palasikin nopeasti vallan lähteille: kokoomusryhmän valtuuskuntaan ja syyskuussa ulkoasiainvaliokunnan varapuheenjohtajaksi.³¹

Ingmanin resepti tulevalle sisäpolitiikalle ja hallitusratkaisulle oli sama kuin ennenkin. Hän arveli signeeraamattomassa kirjoituksessa Uudessa Suomessa, että parhaat edellytykset olisi keskustahallitukselle, joka hakisi tukensa oikealta. Maalaisliiton oli tehtävä valinta oikeisto- ja vasemmistosuuntausten välillä. Jos tulisi keskustan ja oikeiston yhteinen hallitus, oli saatava takeet yhteisestä ohjelmasta ja toiminnasta sekä hallituksessa että eduskunnassa, jotta omia puoluehankkeita ei enää ajettaisi vasemmiston tuella. Kiistakysymyksiin oli löydettävä keskitie; kokonaan Ingman torjui vain Lex Kallion.³² Muutkin kokoomuslehdet toivoivat Maalaisliiton johtamaa porvarihallitusta tai keskustahallitusta, joka hakisi tukensa oikealta.³³

Porvarillinen koalitio ei kuitenkaan ollut yksinkertainen kysymys komeasta vaalivoitosta huolimatta. Keskustan into koalitioon oli edelleen pienempi kuin Ingmanin, ainakin ”Lexit” olivat kynnyskysymyksiä. Ingman ja Paasikivi pyrkivätkin hillitsemään suunnanmuutospuheita, osin Ståhlbergin kehotuksesta: ei haluttu tehdä esteitä porvarillisen hallituksen syntymiselle.³⁴

Hj. Procopé kirjoitti kuvaavasti lähettiläs Söderhjelmille Tukholmaan: ”Draaman pääosannäyttelijät - maalaisliitto ja kokoomuspuolue - ovat kuin kaksi rakastavaista, jotka kaipaavat yhdistymistä, mutta vielä kaksistaa”.³⁵

Myös kansainvälisessä suunnassa Ingmanille orastivat paremmat näkymät. Englannin lähettiläät eivät näytä huolestuneen huhuista, että hänestä tulisi pääministeri, ja ennen vaaleja Suomen Lontoon-lähettiläellä oli raportoitavana vain englantilaisten talouspiirien huolestuneisuus

---

30 Arokallio Hultinille 17.8.1922. Hultinin kok., VA Y 2015.

31 Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk 5.9.1922, PTA; Ulkoasiainvaliokunnan ptk 13.9.1922, rulla 1, EK.

32 US 16.7. ja 23.7.1922, pk:t. Ingmanin kok., k. C9, VA.

33 Ks. esim. AI 30.7.1922, pk; II 15.7. ja 26.7.1922, pk:t; Karjala 12.7.1922, 19.7.1922, 23.7.1922, pk:t; SK 21.7.1922, pk; UA 18.7.1922, pk; Vaasa 13.7.1922, pk.

34 Tulenheimon Ingmanille 20.7.1922. Ingmanin kok., VA Y 2363; Koskimies Ingmanille 31.7.1922. Ingmanin kok., VA Y 2348.

SDP:n mahdollisesta vaalivoitosta - vanhoista saksalaismielisistä ei ollut puhetta.

Myöhemmin, lokakuussa 1922, Holsti pääsi taas muistuttamaan Englannin lähetystä pahoista voimista: oikeiston valtaannousu olisi voitto Saksalle, se johtaisi Suomen kansalaisiksi otettujen saksalaisten upseerien nimittämiseen joukoittain armeijaan ja suojeluskuntiin, sotaväen ja suojeluskuntien päällikköjen vaihtamiseen, puhdistuksiin diplomaattikunnassa jne. Tapaamisesta raportoinut diplomaatti tunnusti esimiehilleen, että Ingmanin johtama hallitus olisi altis Saksan ”taantumuspiiriin” vaikutukselle - mutta ensimmäisen kerran mainittiin myös, ettei Holstin kaikkia varoituksia tullut ottaa täydestä.³⁶

Kieltämättä tämä askel parempaan oli Ingmanin kannalta vasta pieni valkoisen vivahde yleiskuvaltaan mustassa taulussa - mutta kehityksen suunta oli oikea, etenkin kun Holsti ei ollut enää ulkoministerinä ajamassa Ingmanin vastaista propagandaansa. Ja suunta osoittautui pysyväksi: vuonna 1924 ei Holstia enää uskottu eikä Ingmanin nousua pääministeriksi kavahdettu.³⁷

Ingman oli saanut takaisin virallisen aseman, josta ponnistaa tulevaisuudessa yhä tärkeämpiin asemiin. Erityissuhde presidenttiin, hyvä yhteistyökyky toisten porvaripuolueiden suuntaan ja kyky toipua omassakin puolueessa kärsityistä tappioista olivat pitäneet hänet poliittisen ”erämaankin” aikana pinnalla takaiskuista huolimatta. Ja hän osasi edelleen sopeutua - pienenä esimerkkinä mm. se, että hän vihdoinkin pudotti oikeisto-nimityksestä ”n.s.”:n ja lainausmerkit, joita oli itsepäisesti käyttänyt, joskus yhtäaikaakin. Oikeistosuunnalla oli tuuli purjeissaan sekä puolueessa että valtakunnallisesti, ja vaikka se ei ollutkaan Ingmanin lanseeraama linja, hänellä oli paras kyky kesyttää tämänkin linja moottorikseen. Puolue oli ollut liian kauan riippuvainen hänestä tullakseen nytkään toimeen ilman ikuista pinnallakellujaansa ja prelaattiansa. Ja vielä 12 vuoden ajan sama koski koko maata: sillä ei ollut varaa eikä mahdollisuutta päästä eroon suomettarelaisestaan ja konservatiivistaan.

---

35 Procopé Söderhjelmille 20.9.1922. Söderhjelmien kirjekok., HYK.

36 Rennie 26.7.1922 ja Ogilvie-Forbes 18.9. ja 20.10.1922 Curzonille. FO 419/9, Englanti 37, VA; Ossian Donner UM:lle 5.6. ja 21.6.1922, UM 5 C7:6.

37 Rennie McDonalldille 26.5.1924. FO 371 10423, Englanti 40, VA; Annual Report, 1923, 15.2.1924. FO 371 10425, Englanti 41, VA; Annual Report, 1924, 16.3.1925. FO 371 10990, Englanti 42, VA; The Times 3.6.1924. Finnish Crisis Ended.

Kuva 43: *Valtiomies. Valtioneuvoston istuntosalin seinällä oleva Antti Favénin öljyvärimaalaus Ingmanista vuodelta 1925. (Kuva Museovirasto, Historian kuva-arkisto.)*

12. Murrosvuosien sopeutuva konservatiivi

”Kun sinun kuitenkin täytyy päästä tuon mäen päälle, niin parasta on, että sinä ponnistat sovinnossa, ettei minun tarvitse pistää sinua takamuksiisi!”

Edellinen lainaus kuljettajan sanoista hevoselle on Ingmanin usein toistama, hänen poliittisen filosofiansa konkretisoiva vertaus. Yhtä kuvaava on erään hänen opiskelutoverinsa muistelo: kun muut teologian opiskelijat puhuivat innokkaina tutkimuksen uusista, käänteentekeivistä virtauksista, karehti Ingmanin huulilla huvittunut hymy. Ingmanin myöhemmän toiminnan valossa voi sanoa, ettei tämä asenne jäänyt koskemaan vain tutkimussuuntauksia.

Ingman lähti aina siitä, että asioihin oli suhtauduttava pragmaattisesti, eikä hän uskonut maailmoja syleileviin, poliittis-maallisiin pelastussanomiin. Se, mikä oli pakko tehdä, oli tehtävä omista mieltymyksistä riippumatta - piittaamatta sen epäsuosiosta. Ingmanin käsityksissä heijastui ajan konservatiiveille tyypillinen lähtökohta: helpoin ja mukavin vaihtoehto ei ole aina valittavissa. Hyvinäkin aikoina oli tavoiteltava vain sellaista, minkä säilyttämiseen voimavarat riittäisivät huonompina aikoina. Tämä oli suomettarelaista valtiomieskonservatismia, joka joutui kokemaan kuohuvat poliittiset kriisit kerran toisensa jälkeen ja sopeuttamaan toimintansa niiden mukaan.

Ingmanin elämänkatsomuksen ja poliittisen vakaumuksen muotoutuminen poikkesi kuitenkin 1800-luvun vanhasta fennomaniasta. Jo lähtökohta oli erilainen: ruotsinkielinen koti, jonkinlainen taipumus perustellaillisuuteen, filosofisen katsomuksen jääminen vieraaksi, nuoruusvuosien sattuminen maailmankuvan muutoksen murrosaikaan, sopeutuminen ”modernin” maailman arvostuksiin. Ne loivat pohjan käsitykselle, jonka mukaan vanhan ajan hyviä piirteitä oli pakko olla valmis muovaa-

maan uusiin oloihin sopiviksi ja tekemään kompromisseja. Hallittuja reformeja ei edes koettu vastenmieliseksi. Sen sijaan vanhafennomaanisille konservatiiveille myönnytykset uutta aikaa kohtaan olivat liikaa niin teologisella, poliittisella kuin Venäjän-poliittisella tasolla.

Ingman hylkäsi ideologisesti lukkoon lyödyt ratkaisut - ”ponsi- ja pykäläuskon”, kuten hän eräästä radikalismista myöhemmin totesi. Hän ymmärsi reformistien ajattelun perusteet ja sen, että toisinajattelijoiden olemassaoloon, jopa valta-asemaan, oli pakko sopeutua ja toimia sen mukaan. Suurlakkoajankaan ilmapiiri ei kohdannut hänessä jäykkää konservatiivia, joka olisi vain tyytynyt valittamaan maailman pahuutta. Suurlakko osoitti hänelle demokratian politiikan pysyväksi reunaehdoksi: oman viiteryhmän ulkopuolista maailmaa ei voitu parantaa vastoin sen omaa tahtoa eikä vastustaa sitä repressiivisin keinoin - vaikka olisi oltu mitä mieltä tahansa sen politiikan järkevyydestä.

Kuvaavaa oli, että yleensä silloinkin, kun Ingman viimeiseen asti vastusti enemmistöä esimerkiksi jostain ulkopoliittisesta syystä, niin ratkaisevassa vaiheessa hän asetti sisäpoliittisen mukautumisen etusijalle. Samassa sisäpoliittisessa kentässähän oli edelleen elettävä sen ”harhautumisista” huolimatta.

Ingmanin merkitys Venäjän-politiikassa liittyykin juuri hänen sopeutumiskykyynsä. Hän oli omassa ryhmässään eturivissä tukahduttamassa näkemystä, joka halusi tehdä myöntövyyspolitiikasta ideologisen itse-tarkoituksen ja sulkea silmänsä yhteiskunnan ja parlamentarismin merkitykseltä. Ollessaan liittämässä vanhasuomalaisuutta passiivisen vastarinnan rintamaan Ingman samalla palautti ja vakiinnutti vanhasuomalaisuuden sisäpoliittisen salonkikelpoisuuden; tavallaan hän oli pelastamassa suomalaisen konservatistien vahvinta haaraa vieraantumasta modernista yhteiskunnasta ja poliittisesta järjestelmästä.

Ingman muuttui konservatiivisemmaksi sekä asemansa että henkisen kehityksensä muutosten vuoksi jo toisena venäläistämiskautena. Hänen menneisyytensä kuitenkin takasi sen, että myös uuden murroskauden alettua vuonna 1917 hän kykeni sopeutumaan paremmin kuin häntä konservatiivisemmat nuorsuomalaiset pääskyset, ruotsinkielisistä puhumattakaan. Uusi luokkapuolueradikalismi oli hänellekin toki henkisesti täysin vieras, mutta se oli realiteetti. Vuodet 1917-1918 eivät pystyneet koskaan täydellisesti syrjäyttämään vuosia 1905-1907 Ingmanin poliittisena avainkokemuksena. Hän edusti elämänsä loppuun asti ”suurlakko-sukupolvea”.

Ingman toimikin Venäjän helmikuun vallankumouksen jälkeen varovaisena jarruttelijana, ”liiallisen optimismin” hillitsijänä ja reformismin

"ylilyöntien" torjujana. Hän tulkitsi uutta murrosaikaa vuosien 1905-1907 näkökulmasta ja varustautui samanlaiseen valtiolliseen takatalveen kuin oli seurannut suurlakkovuosien jälkeen. Hän ei uskonut Venäjän vaipuvan täydelliseen voimattomuuteen, ja hän tuskin edes osasi kuvitella sellaista tilannetta, jossa Venäjä olisi heikentynyt niin paljon, etteivät sen voimat riittäisi Suomelle. Sekä Venäjän-poliittinen turvallisuuskulma että pelko luokkapuolueiden yhteiskuntaa hajottavasta politiikasta estivät Ingmania yhtymästä uudistumis- ja vapautumisoptimismiin. Loukkasihan uusien voimien vyörytys kaiken lisäksi hänen sukupolvensa legalistista näkökulmaa ja hänen entistä konservatiivisemmän viiteryhmänsä sosiaalista asemaa.

Vanhasuomalainen konservatismi oli joutunut yhä selvemmin siihen asemaan, jota se oli itse vastustanut 1800-luvun lopulla ja vielä välähdysnomaisesti vuosina 1906-1907. Se oli itse "perityn vallan", "herrojen" asemassa, jota kansanvallan "seuraava aalto" uhkasi. Edes suurlakkovuosina vanhasuomalaiset eivät olleet tosissaan uskoneet, että heidän alapuoleltaan nousisi pysyviä uusia voimia. Olivathan he "kansa", "kansallinen keskusta", "herrojen" ja "sosialistien" välissä; "herrat" vyöryttäisi, ja sosialistit tukehtuisivat omiin katteettomiin lupauksiinsa ja epäpätevyyteensä. Vanhasuomalaisuus eli "kansa" voittaisi. Nyt "kansa" toimi kuitenkin aivan toisin kuin oli odotettu.

Ingmanin ja muiden konservatiivien ajatteluun oli tullut entistä selvemmin konservatiiveille tyypillinen meritokraattinen painotus: Luokkapuolueet eivät olleet ainoastaan poliittisesti harhautuneita, vaan myös sivistyksen ja yhteiskunnallisen vastuuntunnon osalta epäpäteviä - yksinkertaisesti ammattitaidottomia johtamaan valtiota ja yhteiskuntaa. Niillä oli vain kapea luokka- ja puolueintressien näkökulma, joka ei tajunnut kokonaisuuden etuja. Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaankin ne reagoivat tunteenomaisesti, mihin ylellisyyteen pienellä kansakunnalla ei ollut varaa. Ja uutena häiriötekijänä olivat toisetkin virvatulien perässä juoksijat - aktivistit ja itsenäisyysmiehet.

Ingman joutui kuitenkin tavallaan uhraamaan Venäjän-poliittisen varovaisuutensa, kun itsenäisyyspolitiikan hyväksymisestä tuli vielä tärkeemmän asian, yhteiskunnan säilyttämisen hinta. Se hinta oli maksettava porvarillisen yksimielisyyden saavuttamiseksi yhteiskuntaa tuhoavia voimia vastaan, ja uuteen yhteistyöhön oli luettava mukaan myös "epäpätevänä" pidetty Maalaisliitto ja "epärealistisina" pidetyt aktivistit - itsenäisyysuunnalle oli jopa annettava johto. Ingmanilla ei kuitenkaan ollut vaihtoehtoja, kun Venäjä oli vastoin hänen odotuksiaan romahtanut täysin ja muodostunut hänen silmissään uhkaksi suomalaisellekin yh-

teiskunnalle - eikä ilman yhteiskuntaa voisi olla myöskään kansallista ja valtiollista elmää. Eräässä valtalakikriisin aikaisessa muistiossaan Ingman katsoikin Venäjän "anarkian" voivan johtaa siihen, että Suomen oli otettava kohtalonsa omiin käsiinsä. Pitkän linjan turvallisuuspoliittisen ajattelun ote oli kuitenkin niin vahva, että hän ja muut "vanhat herrat" jarruttelivat itsenäisyysjulistusta viimeiseen asti.

Ingmanin suurin merkitys vuonna 1917 liittyikin ennen kaikkea yhteiskunnalliseen sektoriin - "yltiöreformismiin" ja "ultrademokratian" vastustamiseen. Siinäkin hän ja konservatiivit putosivat lopulta kehityksen keltasta, mutta olivat ainakin alkuvaiheessa estämässä radikaalimpien mallien toteutumista. Itsenäisyysasiassa Ingmanilla oli lopulta käytännössä vain jarruttava rooli - olkoonkin, että hänkin ajoi omasta mielestään suurimman saavutettavissa olevan itsemääräämisoikeuden linjaa. Vallankumousoloissa hänen "reaalipolitiikkansa" ajautui kuitenkin auttamatta vanhentuneeksi. Kuvaavaa onkin, että Ingman jarrutti itsemääräämisoikeuden radikaaleinta suuntaa sekä silloin, kun sitä ajoi vasemmisto, että silloin, kun sitä ajoivat aktivistit - jolloin itsenäisyyteen liittynyt yhteiskunnallinen vaara oli toki Ingmaninkin silmissä pienempi.

Sisällissotakaan, jota Ingman oli koettanut torjua tammikuussa 1918 tyypillisellä jyrkkien toimien hillitsemispolitiikallaan, ei muuttanut hänen perusreagointitapaansa. Yleisesti ottaen sodalla oli toki melkoisesti konservatiivistava vaikutus koko suomalaisen oikeistoon, myös vanhasuomalaisiin. Mikäli palataan johdannossa mainittuun ARONSONin konservatismi-typologiaan, niin vuoteen 1917 asti vanhasuomalaisten on voitu katsoa mahtuneen melko vaivatta "pragmaattisen konservatismiin" luokkaan, jolle demokratia ei aiheuttanut henkisiä vaikeuksia. Vanha kansanliike-näkökulma oli voimakas ja ajallisesti suhteellisen lähellä, ja vaikka vuonna 1917 oli oltu jarruttajia, yhteiskunnan yleinen virtaus oli niin selvästi reformistinen, että vanhasuomalaisetkin kulkivat mukana.

Sodan jälkeen tilanne oli kuitenkin muuttunut, ja vanhasuomalaisuuden painopiste oli entistä selvemmin reformismiin jarruttamisessa, jopa peruuttamisessa vuoden 1917 oloista. Vaikka vanhasuomalaisuus täytti yhä valtaosan ARONSONin typologian pragmaattisen konservatismiin piirteistä, niin rajat vanhoillisempiin konservatismi-tulkintoihin hämärtyivät. Esimerkiksi demokratiaa ei hyväksytty enää vaikeuksista, vaan korostettiin myös "yltiödemokratian" vaaroja. Mukaan tuli entistä selvemmin "paternalistisen konservatismiin" holhoavia ja elitistisiä piirteitä sekä "skeptisen konservatismiin" painotuksia: "luonnollinen kehitys" oli uudistusintoa parempi.

Tämäkään ei merkinnyt, että vanhasuomalaisuus olisi ollut maan vanhoillisin voima. RKP oli vielä selvemmin "paternalistisen" version loke-rossa; sehän mm. kannatti aktiivisesti ARONSONin siihen lokeroon sijoittamaa kaksikamarisen eduskunnan ideaa. Myös nuorsuomalaiset pääskysyet, jotka eivät olleet oikeastaan koskaan olleet "kansanliike", olivat vanhasuomalaisia konservatiivisempia. Vuoden 1918 vapaussotasukupolvi oli puolestaan aivan oma lukunsa: se ei kokenut suurlakkoa, vaan sodan poliittiseksi avainkokemuksekseen, ja se jaksoi uskoa toiminnan tuloksellisuuteen myös toisinajattelevaa enemmistöä vastaan.

Vanhasuomalaisuuteenkin oli omaleimaisuudestaan huolimatta pitänyt monia LINZin kriteerejä jyrkän oikeistotulkinnan edellytyksistä. Etenkin myöhemmin se saattoi katsoa, että voiton hedelmät oli viety, maalla oli rajantakainen irredenta ja rajojen sisällä vähemmistöongelma sekä talousvaikeuksia, ja lisäksi radikaali vasemmisto uhkasi kumouksella eikä parlamentarismi tuntunut takaavan vakautta hallitsemiseen.

Vanhasuomalaisuuden pohja ja sen reformistiset, meritokraattiset, sivistystä korostavat (jopa pasifistiset) ja maltilliset perinteet olivat kuitenkin niin erilaiset kuin keski-, etelä- ja itäeurooppalaisilla autoritäärisillä konservatiiveilla, ettei se kyennyt yhtä radikaaleihin johtopäätöksiin. Se oli kuitenkin loppujen lopuksi vasta "opettelemassa" "perityn vallan" etujen puolustajaksi ja etääntynyt "saavutetun vallan" asemasta vain hiukan aikaisemmin. Maan kansallinen vähemmistöäkään ei tuottanut siinä mielessä vanhasuomalaisille ongelmaa, että se oli vuosina 1917-1920 liittolainen - ja sitä paitsi vanhasuomalaisuutta oikeistolaisempi voima. Erityisesti Ingmanille RKP ei ollut ongelma kuin uran alkuvaiheessa, sillä hän ei ollut koskaan tiukimpia suomalaistajia ja oli lähes aina valmis kompromisseihin kieliasianssa - sekä pitääkseen RKP:n porvarillisessa yhteistyössä että muutenkin rakentaakseen siltaa kieliryhmien välille. Kieliasianssa Ingmanin merkitys oli maltillistava - mutta siinäkin lopulta yleistä virtaa vastaan käyvä.

Jos verrataan Ingmanin suurlakkosukupolven ja vuoden 1918 vapaussotasukupolven yleistä poliittista asemaa ja tapaa reagoida poliittisiin kysymyksiin, niin vapaussotasukupolvi oli paljon lähempänä muun Euroopan oikeiston asemaa. Vapaussotasukupolvenkin toiminta sai kuitenkin radikaaleimmat muotonsa vasta vuonna 1930.

Vanhasuomalaisilla ei liioin ollut perinnettä taistella voimakeinoin enemmistöä vastaan eikä takanaan mitään vaihetta, jossa heillä olisi ollut käsissään byrokratian ja aseellisen voiman monopoli. Tässäkin suhteessa heidän tilanteensa oli toinen kuin Keski-, Etelä- ja Itä-Euroopan autoritäärisillä konservatiiveilla. Suomen konservatiivit olivat jo pit-

kän aikaa joutuneet sopeutumaan samaan tilanteeseen kuin skandinaaviset ja anglosaksiset aateveljet: poliittisen toiminnan keinoihin ei kuulunut mahdollisuutta ottaa fyysisiä repressiokeinoja käyttöön äänien loppuessa. Vallasta oli pakko kilpailla - ja sopeutua siihen, että usein kärsitiin tappioitakin. Ingman jos kuka oli tämän perinteen apostoli.

Ingman oli myös keväällä 1918 pitänyt silmämääränä, kyettäisiinkö poikkeusoloissa aikaan saatuja konservatiivisia muutoksia puolustamaan normaaleissa oloissa. Suurlakkosukupolven edustajan ”vaistomaisen” reaktio taipui edelleen ainakin ”kansanvaltaa” myötäilevään suuntaan. Hän torjui vanhoilliset eduskuntaudistus- ym. suunnitelmat ja taipui aktiivisesti monarkiaankin vasta sen sisäpoliittisen myötätuulen ja ulkopoliittisen motivoinnin pohjalta. Kun häntä verrataan muihin monarkisteihin, hän oli huomattavasti maltillisempi ja pragmaattisempi kuin RKP, nuorsuomalaiset pääskysen, aktivistit tai edes suuri osa vanhasuomalaisista. Ingmanille monarkiaankin oli vain keino, ja hän jarrutti ja hillitsi monarkismiäkin niin kauan kuin uskoi ”luonnollisen kehityksen” vievän muutoin porvarilliseen sovintoon - joko monarkian tai ”hyvän tasavallan merkeissä”. Tähän porvarilliseen eheytyspyrkimykseen eivät sopineet kaksikamarijärjestelmän, intressiedustuksen, äänioikeusmuutosten yms. autoritääristen ja paternalististen hankkeiden kaltaiset keinot, ei liioin monarkiaan ”pakottaminen”. Silloinhan monarkia ei kykenisi ajamaan niitä yhteiskunnan säilyttämiseen liittyviä tavoitteita, joiden vuoksi hän henkisesti oli sen puolella; päinvastoin, se provosoisi vastustajia.

Ingman olikin poikkeuksellisen altis tekemään myönnytyksiä tasavaltalaisille ja etsimään ratkaisuja porvarillisella kokoomuspolitiikalla - ei uhmaamalla vastustajia. Voikin pitää miltei kohtalon ivana, että hänelle jäi etummaisen monarkistin maine, kun asema ja virka tekivät hänestä hänen vieroksumansa kuninkaanvaalianomuksen ensimmäisen nimen ja Saksaan matkustaneen ”kuninkaanhakijan”. Samaten voi katsoa kohtalon ilkkumiseksi sen, että ulkopoliitiikka kaatoi hankkeen, johon Ingman kaikessa varovaisuudessaan oli tullut hyvin pitkälle ulkopoliittisista syistä. Hän ei ollut kyennyt lainkaan näkemään lähestyvää ulkopoliittista muutosta, sillä Saksan totaalisen romahduksen piti olla vielä mahdollisempaa kuin Venäjän; piti Saksan olla konservatiivinen ja kurinalainen sivistysvaltakunta. Toisaalta ei kovin moni muukaan ollut osannut odottaa Saksan romahdusta - ei suurin osa tasavaltalaisistakaan, joiden uusi Entente-mielisyys sisälsi runsaasti poliittista jälkiviisautta ja tarkoituksenmukaista huonomuistisuutta.

Ingmanin poliittinen painoarvo oli Saksan romahdettuaakin niin suuri,

että hänestä tuli monarkismin konkurssinkin hetkellä maan pääministeri, joka palasi hyvin nopeasti takaisin vanhaan kokoomus- ja kompromissipolitiikkaansa. Hän suuntasi vanhan suomettarelaisuuden taas uuteen ulkopoliittiseen suuntaan - tällä kertaa maailmansodan voittajavaltoihin. Käännös oli kylmästi harkitsevan valtionetukonservatismiin malliesimerkki, joka oli aatteellisille oikeistolaisille ja muille germanofiileille liian "kyyninen". Jopa heimopoliittinen linja määräytyi Entente-linjan mukaan: Virolle annettiin apua, koska se oli Englanninkin intressissä, mutta Itä-Karjalan apua Ingman jarrutteli. Sisäpoliittisesti Ingmanin hallituksen kompromissipolitiikka ei kuitenkaan saavuttanut tavoitteitaan, ja maaliskuun 1919 eduskuntavaalien ja hallituksensa eron jälkeen hän oli kokonaan vailla virallisia asemia ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1905.

Ingman löysi tien pois poliittisesta erämaastakin yllättävän nopeasti, ja jälleen kompromissilinjalla. Aluksi hän tosin jonkin aikaa myötäili Mannerheimin jyrkempää ja vivahteettoman valkoista linjaa, mutta lopulta hän ei ollut valmis maksamaan siitä linjasta koituvia hintoja: myötävaikutusta Pietarin retkeen ja kategorista oppositiota Ståhlbergin tasavaltaa kohtaan. Pietari-projektiin hän oli valmis vain läntisten suurvaltojen mukana, suurten maailmantapahtumien yhteydessä, ja vain porvarillisen yksimielisyyden pohjalta. Vuoden 1918 katkoksesta huolimatta hän oli sekä mentaliteetiltaan, arvoiltaan että politiikan tekemisen tavaltaan hyvin lähellä Ståhlbergia: molemmat olivat maltillisia komiteapuurajia ja kompromissien sorvaajia.

Ingmanin oleellisin linjanveto vuonna 1919 - asettuminen Pietarin projektia vastaan vanhasuomalaisten valtavirran tulkkina ja ohjaajana - olikin merkittävä linjanveto myös suomalaisen konservatismiin tulevaisuuden kannalta: autoritäärinen vaihtoehto, epäparlamentaarinen "taistelulinja" oli hylätty. Se merkitsi "skandinaavisen" vaihtoehdon paaluttamista "itäeurooppalaista" vastaan.

Keväällä 1920 kompromissilinja nostikin Ingmanin taas hallitukseen, vallankäyttäjien joukkoon. Myös ulkopoliittisesti hänen asennoitumisensa oli entistä perinteisempi ja johti hänet Tarton rauhan merkittävimmäksi porvarilliseksi ajajaksi huolimatta linjansa epäsuosiosta. Pietarilla oli hänen silmissään taas entinen merkitys, olkoot sen vallanpitäjät hänelle miten vastenmielisiä hyvänsä. Tarton rauhalla ja vuosien 1921-1922 "kylmällä" suhtautumisella Itä-Karjalaan oli kuitenkin oikeiston kentässä niin tunteenomaisen torjuva vaikutus, että keväällä 1922 Ingman sai kantaa seuraukset: Kokoomuspuolue omaksui nuorsuomalaisten pääskysten arvot ja otti selvän askeleen oikealle - yhä selvemmin "ta-

vanomaiseksi” eurooppalaiseksi konservatiivipuolueeksi, perityn vallan edustajaksi.

Kokoomuspuolueen kompromissipolitiikka ja koalitionhakaisuus poikkesivat kuitenkin edelleen suuresti jopa Saksan konservatiiveista, joiden Saksalais-kansallinen Kansanpuolue oli omaksunut avoimen vastustusasenteen, suoranaisen henkisen boikotin tasavaltaa vastaan ja kielitäytyi pitkään myötävaikuttamasta sen hallintoon. Vuoden 1922 murroskaan ei johtanut Kokoomuspuolueen osalta mihinkään tällaiseen.

Ingman oli jarruttanut vuoden 1922 murrosta, mutta hän ei olisi ollut Ingman, ellei hän olisi onnistunut taas kerran sopeutumaan tilanteeseen ja valjastamaan uudenkin oikeistosuuntauksen politiikkansa moottoriksi. Pitkin 1920-lukua hän oli edelleen suomalaisen konservatismiin suunnannäyttäjä ja keulakuva, jonka lähimmät eurooppalaiset vastineet löytyivät nimenomaan maltillisten konservatiivien johtohenkilöistä; Ruotsin Arvid Lindman, Englannin Stanley Baldwin, Saksan kreivi Westarp jne. Vasta vuosikymmenen lopulla vapaussotasukupolvi oli kasvanut heittämään vakavan haasteen suomalaisen oikeiston johtajille lapuanliikkeen muodossa - kunnes kärsi IKL:nä 1930-luvun puolimaissa jälleen tappion, ja ironista kyllä, silloinkin suomettarelaisille.

Vuoden 1922 vaalien jälkeen Kokoomuspuolueella ja maalla oli vielä kauan tarvetta suomettarelaiselleen, maltillisten konservatiivisten arvojen ja etujen puolestapuhujalle. Nimenomaan hänen kykynsä kompromissipolitiikkaan oli tehnyt hänestä korvaamattoman.

Lähdeluettelo:

Painamattomat lähteet:

Eduskunnan Kirjasto (EK), Helsinki:

Kyösti Haatajan muistiinpanot
Perustuslakivaliokunnan ptk 1908-1914 ja 1917-1919
Puhemiehistön ja puhemiesneuvoston ptk 1913-1914 ja 1917-1919
Suuren valiokunnan ptk 1907-1908
Ulkoasiainvaliokunnan ptk 1918
Uuden Suomen Turvaamiskomitean kokoelma

Helsingin Yliopiston kirjasto (HYK), Helsinki:

Y.J.E. Alasen kokoelma
Jaakko Gummeruksen kokoelma
Robert Hermansonin kokoelma
Arthur Hjeltin kokoelma
Gustaf Ignatiuksen kokoelma
Gustaf Johanssonin kokoelma
Jumaluusopillisen ylioppilastiedekunnan ptk
Alfred Kihlmanin kokoelma
Yrjö Koskelaisen kokoelma
J.R. Koskimiehen kokoelma
E.G. Palménin kokoelma
Pohjalaisen Osakunnan ptk
Akseli Rauanheimon kokoelma
Werner Söderhjelman kirjekokoelma
Teologisen tiedekunnan ptk
Paavo Virkkusen kirjekokoelma
Paavo Virkkusen kokoelma

Neiti Aune Ingman, Helsinki †
Lauri Ingmanin muistikirja 1895-1897

Rouva Rosalie Ingman, Turku
Lauri Ingmanin kirjeitä 1899-1900

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki:
Porvarilliset neuvottelukokoukset 1917-1918

Rouva Hilikka Linkola (HL), Helsinki:
Hugo Suolahden päiväkirjat

Oulun Kaupunginkirjasto (OKK), Oulu:
Kyösti Haatajan kokoelma

Porvarillisen Työn Arkisto (PTA), Helsinki:
Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän ptk
Kokoomuspuolueen keskusliiton ptk
Kokoomuspuolueen lisätyn valtuuskunnan ptk
Kokoomuspuolueen valtuuskunnan ptk
Kokoomuspuolueen valtuuskunnan työvaliokunnan ptk
Kokoomuspuolueen yleinen kirjeenvaihto
Kokoomuspuolueen yleisten puoluekokousten ptk

Public Record Office (PRO), Lontoo, Kew Gardens:
FO 371 General Correspondence of the Foreign Office
FO 511 Correspondence of the British Legation in Helsinki
FO 800 Private Collections: Ministers and Officials
Balfour papers
Curzon papers

Riksarkivet (RA), Tukholma:
HP AF I-XLVI Finland, 1902 och 1920 års dossiersystem

Sota-arkisto (SA), Helsinki:
E.E. Kailan kokoelma, PK 637
Ministeri ja adjutantuuri 1918-1937
Aarne Sihvon kokoelma, PK 1039
V.O. Sivénin kokoelma, PK 638
Herman Stenbergin kokoelma, PK 639
Wilhelm Thesleffin kokoelma
Viron Avustamisen Päätoimikunnan kokoelma

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki:
Eliel Aspelin-Haapkyllän kokoelma
Kaarle Krohnin kirjekokoelma
Kustannusosakeyhtiö Kansan papereita
Eino Railon kokoelma

Svenska Centralarkivet (SCA), Helsingfors:
SFP:s centralstyrelses protokoll 1919-1922
SFP:s riksdagsgruppens protokoll 1919-1922

Turun Maakunta-arkisto (TMA), Turku:
Kaarlo Jäntereén kokoelma
Turun Suomalaisen Nuijan kokoelma

Turun yliopiston kirjasto (TYK), Turku:
K.N. Rantakarin kokoelma

Ulkoministeriön Arkisto (UMA), Helsinki:

1. Suomen itsenäisyys
2. Suomen vapaussota
- 3A. Kuningaskysymys
5. Ulkoasiainministeriö ja Suomen diplomaattinen edustus ulkomailla
9. Ahvenanmaan kysymys
11. Itä-Karjalan ja Inkerin kysymys

Uusi Suomi Oy (US), Vantaa:

Oy Uuden Suomettaren hallintokunnan, varsinaisten ja ylimääräisten yhtiökokousten ptk 1905-1918
Oy Uuden Suomen johtokunnan ja työvaliokunnan ptk 1919-1922

Vaasan Maakunta-arkisto (VMA), Vaasa:

Ingman-suvun kokoelma
Jalo Lahdensuon yksityisarkisto
Vaasan ruotsalaisen lyseon kokoelma

Valtionarkisto (VA), Helsinki:

Santeri Alkion kokoelma
Pontus Artin kokoelma
Auswärtiges Amtin kokoelma
Elis Bergrothin kokoelma
Adolf von Bonsdorffin kokoelma
Jonas Castrénin kokoelma
Kaarlo Castrénin kokoelma
A.R. Cederbergin kokoelma
J.R. Danielson-Kalmarin kokoelma
Donnerin sukuarkisto/Kai Donnerin kokoelma
Ernst Estlanders samling
Rafael Erichin kokoelma
Alexander Freyn kokoelma
Hannes Gebhardin kokoelma
Gripenbergin sukuarkisto/ G.A.Gripenbergin kokoelma
Lennart Gripenbergin kokoelma
Herman Gummeruksen kokoelma
Onni Hallsténin kokoelma
Hallstén-Kallia-suvun kokoelma
August Hjeltin kokoelma
Edvard Hjeltin kokoelma
Harri Holman kokoelma
Rudolf Holstin kokoelma
Tekla Hultinin kokoelma
K.G. Idmanin kokoelma
K.F.E. Ignatiuksen kokoelma
Erkki Kailan kokoelma
Toivo T. Kailan kokoelma
A.O. Kairamon kokoelma
Kyösti Kallion kokoelma
O.W. Louhivuoren kokoelma
C.G.E. Mannerheimin kokoelma
Oskari Mantereén kokoelma
Leo Mechelinin kokoelma

Ernst Nevanlinnan kokoelma
 Nuorsuomalaisen puolueen kokoelma
 J.K. Paasikiven kokoelma
 E.G. Palménin kokoelma
 H.J. Procopén kokoelma
 Public Record Officeen kokoelma/ Foreign Office Archives
 F.O. Rapolan kokoelma
 A.H. Saastamoisen kokoelma
 E.N. Setälän kirjekokoelma
 E.N. Setälän kokoelma
 Otto Stenrothin kokoelma
 K.J. Ståhlbergin kokoelma
 Eino Suolahden kokoelma
 Suomalaisen Nuijan kokoelma
 Onni Talaksen kokoelma
 Adolf Törngrens samling
 Uuden Päivän valtuuskunnan kokoelma
 Valtioneuvoston ptk
 J.H. Vennolan kokoelma
 Väinö Voionmaan kokoelma
 K.H. Wiikin kokoelma
 Bernhard Wuollen kokoelma
 Ida Yrjö-Koskisen kokoelma
 Y.K. Yrjö-Koskisen kokoelma
 D.W. Åkermanin kokoelma

Yhtyneet Paperitehtaat (YP), Valkeakoski:

Rudolf Waldenin kokoelma

Åbo Akademis bibliotek (ÅAB), Åbo:

Leo Ehrnrooths samling
 Ernst Estlanders brevsamling
 Ernst Estlanders samling
 Ragnar Furuhjelms brevsamling
 G.G. Rosenqvists brevsamling
 R.A. Wredes brevsamling
 R.A. Wredes samling

Opinnäytetyöt:

Anttila, Markku: Kansanpuolue 1917-1918. Maanviljelijäin perustama puolue valtiollisen, yhteiskunnallisen ja puoluepoliittisen murroskauden Suomessa. Poliittisen historian li-sensiaattityö, Helsingin Yliopisto 1984.

Helin, Pertti: Suomalainen Kansa 1907-1911. Nuorsuomalaisen puolueen erimielisyydet. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto, Historian laitos 1981.

Linnolahti, Jarno: Kansallisen Kokoomuspuolueen Venäjänpolitiikka syksystä 1920 Tarton rauhaan. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu-tutkielma, Helsingin Yliopisto 1979.

Miettinen, Ahti: Radikaalisuus ja konservatiivisuus Jonas Castrénin sisäpolitiikassa. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto, Historian laitos 1981.

- Pyrhönen, Markku:* Käytännöllisen teologian opetus Helsingin Yliopiston teologisessa tiedekunnassa vuosina 1916-1955. Käytännöllisen teologian laudaturtyö, Helsingin Yliopisto 1968.
- Saarikoski, Vesa:* Keskustajaäkäri. Aarne Sihvon vuodet 1889-1933. Näkökulma aseellisen voiman ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen ensimmäisessä tasavallassa. Poliittisen historian lisensiaattityö, Turun yliopisto 1993.
- Salokorpi, Hannu:* Ernst Nevanlinnan aatemaailma - aatemaailman taustan, yleisen sisällön sekä yhteiskunnallisten ja talouskäsitysten tarkastelu. Etiikan ja uskonnon filosofian pro gradu. Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto 1977.
- Salokorpi, Hannu:* Kansallisen kokoomuksen ajatus J.R.Danielson-Kalmarin johtaman Suomalaisen puolueen politiikassa 1903-1917. Suomen historian lisensiaattityö, Helsingin yliopisto 1985.
- Seppä, Matti J.:* Venäjän varjossa - Lauri Ingman Suomalaisen puolueen myöntövyöpolitiikkaa toteuttamassa 1900-1914. Suomen historian laudaturtyö, Helsingin yliopisto 1976.
- Sundbäck, Esa:* Suomi Englannin interventio politiikassa vuosina 1918-1920. Yleisen historian pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto 1988.
- Vares, Vesa:* Murrosvuosien sopeutuva konservatiivi. Lauri Ingmanin poliittinen toiminta Venäjän helmikuun vallankumouksesta tasavallan vakiintumiseen Suomessa 1917-1920. Poliittisen historian lisensiaattityö, Turun yliopisto 1989.
- Vares, Vesa:* Pragmaattinen vanhasuomalainen. Lauri Ingmanin poliittinen toiminta suurlakosta maaliskuun vallankumoukseen. Suomen historian laudaturtyö, Turun yliopisto 1986.
- Virrankoski, Hannes:* John Zidbäck Tampereen Sanomien päätoimittajana vuosina 1915-1919. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto 1988.
- Välimäki, Hannu:* Lauri Ingman kirkkopoliitikkona. Käytännöllisen teologian lisensiaattitutkimus, Helsingin Yliopisto 1974.

Painetut lähteet:

Lähde- ja asiakirjajulkaisut:

- Aspelin-Haapkylä, Eliel:* Kirovuosien kronikka. Otteita professori Eliel Aspelin-Haapkylän päiväkirjasta vuosilta 1905-1917. Toim. Eero Saarenheimo. Vammala 1980.
- Danielson-Kalmari, J.R.:* Muistiinpanoja sortovuosilta. Muistelmia I. Julk. L.A. Puntila. Eripainos teoksesta Kaikuja Hämeestä XI. Tampere 1954.
- Documents on British Foreign Policy 1919-1939 (DBFP).* Ser. I, Vol. IX. German Affairs 1920. Ed. by Rohan Butler and J.P.T. Bury. London 1960.
- Documents on British Foreign Policy 1919-1939.* Ser. I, Vol. XI. Upper Silesia, Poland and the Baltic States. January 1920 - March 1921. Ed. by Rohan Butler and J.P.T. Bury. London 1961.
- Hamilton, Hugo:* Dagböcker 1917-1919. Utgivna av Gunnar Gerdner. Stockholm 1956.
- Hellner, Johannes:* Minnen och dagböcker. Med inledning och kommentar utgivna av Wilhelm Odelberg. Stockholm 1960.
- Hultin, Tekla:* Päiväkirjani kertoo 1899-1914. I. Helsinki 1935.
- Hultin, Tekla:* Päiväkirjani kertoo 1914-1918. II. Helsinki 1938.
- Paasikivi, J.K.:* Jatkosodan päiväkirjat. 11.3.1941-27.6.1944. Juva 1991.
- Paasikivi, J.K.:* Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. Ensimmäinen osa 28.6.1944-24.4.1949. Juva 1985.

Paasikivi, J.K.: Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. Toinen osa 25.4.1949-10.4.1956. Juva 1986.

Palmstierna, Erik: Orostid. II. 1917-1919. Politiska dagboksanteckningar. Stockholm 1953.

Ståhlberg, Ester: Kauniit, katkerat vuodet. Presidentin rouvan päiväkirja 1920-25. Toim. Hilikka ja Olli Vitikka. Porvoo 1985.

Valtiopäiväasiakirjat, -pöytäkirjat ja liitteet 1905-1921

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Aamulehti (AI) 1917-1922

Dagens Press 1918-1919

Helsingin Sanomat (HS) 1905-1922

Hufvudstadsbladet (Hbl) 1905-1922

Ilkka 1917-1922

Iltalehti (II) 1919-1922

Karjala 1917-1922

Karjalan Aamulehti (KAI) 1917-1922

Maakansa 1919-1922

Satakunnan Kansa (SK) 1918-1922

Satakunta 1905-1917

Savon Kansa 1919-1922

Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1918-1922

Suomen Työläinen 1921

Suomen Työmies 1920-1922

The Times 1919, 1924

Turun Sanomat (TS) 1917-1922

Työmies 1905-1918

Uusi Aura (UA) 1905-1922

Uusi Päivä (UP) 1917-1918

Uusi Suometar (USr) 1905-1918

Uusi Suomi (US) 1919-1922, 1931

Vaasa 1917-1922

Valkoinen Suomi 1918

Wiipuri 1905-1918

Aikakauskirjat:

Suunta 1919-1922

Teologinen Aikakauskirja (TeolAik) 1896-1904

Valvoja 1918

Vartija 1905-1922

Kirjallisuus:

Aikalaisteokset, pamfletit, tutkimusajan mielipidekirjallisuus ym:

Alkio, Santeri: Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys. Vaasa 1918.

Donner, Ossian: Åtta år. Memoaranteckningar från åren 1918-1926. Oxford University Press 1926.

Erich, Rafael: Suomen valtio-oikeus. I. Helsinki 1924.

Helanen, Vilho: Suomalaiset Viron vapaussodassa. Helsinki 1921.

Kalm, Hans ym.: Pohjan Poikien retki. Porvoo 1921.

Laurila, K.S.: Kansa tienhaarassa. Helsinki 1918.

Rantakari, K.N.: Vihollisen leirissä punaisen kapinan aikana. Porvoo 1918.
Ruuth, Y.O.: Itsenäisyyspolitiikan edellytykset ja alkuvaiheet. Jyväskylä 1918.
Schauman, Georg: Valtiomuototaistelu Suomessa 1918. Tosiasioita, mietelmiä ja muistoja. Porvoo 1924.
Setälä, E.N.: Suomen nykyinen laillinen hallitusmuoto. Helsinki 1918.
Wrede, R.A.: Andra landtdagen 1917 och Finlands själfständighet. Helsingfors 1918.

Tutkimukset, muistelmat ym.:

Ackté-Jalander, Aino: Kenraali Bruno Jalanderin muistelmia Kaukaasiasta ja Suomen murroskaudelta. Helsinki 1932.
Ahti, Martti: Kriitikon kynissä. HAik 3/1991.
Ahti, Martti: Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919. Espoo 1987.
Ahti, Martti: Suojeluskuntaselkkaus 1921. Tutkielma asevoimasta ja demokratiasta ensimmäisessä tasavallassa. HAik 3/1986.
Alanen, Aulis J.: Hannes Gebhard. Helsinki 1964.
Alanen, Aulis J.: Santeri Alkio. Porvoo 1976.
Alanen, Yrjö J.E.: Gustaf Johansson. Elämänp kuvaus. Porvoo 1947.
Anderson, Ivar: Arvid Lindman och hans tid. Stockholm 1956.
Aronson, Torbjörn: Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner. Lund 1990.
Aspelin-Haapkylä, Eliel: Alfred Kihlman. Elämän kuvaus. I. Porvoo 1915.
Aspelin-Haapkylä, Eliel: Alfred Kihlman. Elämän kuvaus. II. Porvoo 1918.
Bell, Henry McGrady: Land of lakes: Memories keep me company. Birkenhead 1950.
Bergholm, Axel (toim.): Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja. Suomen muinaismuistoyhdistyksen puolesta toimittanut Axel Bergholm. I osa. Kuopio 1901.
Blake, Robert: The Conservative Party from Peel to Churchill. Norwich 1970.
Blinkhorn, Martin: Introduction: Allies, rivals or antagonists? Fascists and conservatives in modern Europe. Blinkhornin toimittamassa teoksessa Fascists and Conservatives. The radical right and the establishment in twentieth-century Europe. London 1990.
Blomstedt, Yrjö: K.J.Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta. Keuruu 1969.
Bonsdorff, Göran von - Jernström, Frank: Från självständighet till Lappo. Svenska folkpartiet II 1917-1929. Ekenäs 1984.
Bonsdorff, Göran von: Självstyrelsetanken i finlandssvensk politik åren 1917-23. Helsingfors 1950.
Bonsdorff, Göran von: Svenska folkpartiet. Bakgrund, tillblivelse och utveckling till 1917. 1956.
Buck, Philip W.: Introduction. Buckin toimittamassa teoksessa How Conservatives Think. Bungay 1975.
Burke, Edmund: Reflections on the Revolution in France and on the proceedings in certain societies in London relative to that event. Edited with an introduction by Conor Cruise O'Brien. St Ives 1968.
Carlyle, Thomas: No. III. Downing Street. Latter-day Pamphlets. Philip W. Buckin toimittamassa teoksessa How Conservatives Think. Bungay 1975.
Donner, Kai: Sotamarsalkka, vapaaherra Mannerheim. 2.painos. Porvoo 1934.
Donner, Ossian: Min tid. Minnen och intryck från ett långt liv. Helsingfors 1949.

- Ehrnrooth, Leo:* Från ett skiftesrikt liv. Helsingfors 1947.
- Eley, Geoff:* Conservatives and radical nationalists in Germany: the production of fascist potentials, 1912-28. Martin Blinkhornin toimittamassa teoksessa *Fascists and Conservatives. The radical right and the establishment in twentieth-century Europe*. London 1990.
- Enckell, Carl:* Poliittiset muistelmät I-II. Porvoo 1956a-b.
- Eskola, Seikko:* Konservatismi. Teoksessa *Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään*. Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä 1979.
- Eskola, Seikko:* Sosiaalipoliittikka Suomalaisen puolueen ohjelmassa vuonna 1906. *Studia Historica Jyväskyläensia I, Historica I*. Jyväskylä 1962.
- Eskola, Seikko:* Yksilö vaikuttajana historiassa. Teoksessa *Kirkko ja politiikka. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 153*. Helsinki 1990.
- Federley, Berndt:* R.A.Wrede. Lanttagsmannen och rättskämpen 1877-1904. *Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland*, nr. 366. Borgå 1958.
- Felice, Renzo de:* Italian Fascism and the Middle Classes. Stein Ugelvik Larsenin ym. toimittamassa teoksessa *Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism*. Bergen - Oslo - Tromsø 1980.
- Goltz, Rüdiger von der:* Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig 1920.
- Goltz, Rüdiger von der:* Toimintani Suomessa ja Baltianmaissa. Tekijän luvalla suomennettu. Porvoo 1920.
- Graham, Malbone W.:* The Diplomatic Recognition of the Border States. Part I: Finland. University of California Press, Berkeley 1935.
- Halila, Aimo:* Väinö Voionmaa. Helsinki 1969.
- Heikkilä, Hannu:* Suomalainen talouspolitiikka. Tuomo Polvisen, Heikkilän ja Hannu Immosen teoksessa *J.K.Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2 1918-1939*. Juva 1992.
- Hjelt, Edvard:* Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia II. Toiminta yliopistossa ja senaatissa routavuosina. Helsinki 1920.
- Hokkanen, Kari:* Kyösti Kallio 1. 1873-1929. Juva 1986.
- Holsti, Kalevi J.:* Suomen ulkopoliittikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918-1922. Rudolf Holstin osuus. Helsinki 1963.
- Hornborg, Eirik:* Man i ledet. Minnen och episoder 1899-1927. Helsingfors 1959.
- Huldén, Anders:* Kuningasseikkailu Suomessa vuonna 1918. Helsinki 1988.
- Huxley, Steven Duncan:* Constitutional Insurgency in Finland. Finnish "Passive Resistance" against Russification as a Case of Nonmilitary Struggle in the European Resistance Tradition. *Studia historica* 38. Finnish Historical Society / Helsinki 1990.
- Hyytiä, Osmo:* Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopoliittikkaan ja turvallisuuskysymyksiin. Toukokuu 1918 - toukokuu 1922. *Historiallisia Tutkimuksia* 137. Helsinki 1986.
- Hägglöf, Gunnar:* Möte med Europa. Paris - London - Moskva - Genève - Berlin 1926-1940. Stockholm 1971.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi:* Kielitaistelu Suomessa 1917-1939. Porvoo 1968.
- Idman, K.G.:* Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia. Porvoo 1953.
- Ikonen, Kimmo:* J.K. Paasikiven poliittinen toiminta Suomen itsenäistymisen murrosvaiheessa. Summary. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia tutkimuksia 158. Jyväskylä 1991.
- Ilvessalo, Jaakko:* Suomi ja Weimarin Saksa. Porvoo 1959.
- Impola, Heikki:* Suhteiden solmiminen länsivaltoihin ja Pariisin rauhankonferenssi. Päivö Tommilan toimittamassa teoksessa *Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival*. *Historian Aitta* XV. Porvoo 1962.

- Irving, R.E.M.*: The Christian Democratic Parties of Western Europe. Guildford - London - Worcester 1979.
- Johansson, Gustaf*: Muistelmia Antero Wilhelm Ingmanin elämästä. Helsinki 1927.
- Jussila, Osmo*: Alamaisia vai kansalaisia? HAik 3/1992.
- Jussila, Osmo*: Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899-1914. Historiallisia Tutkimuksia 110. Helsinki 1979.
- Jussila, Osmo*: Suomalaisuusliike Venäjän paineessa vuosina 1890-1917. Päiviö Tommilan ja Maritta Pohlsin toimittamassa teoksessa Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä 1989.
- Juva, Einar W.*: P.E.Svinhufvud. II. 1917-1944. Porvoo 1961.
- Juva, Einar W.*: Rudolf Walden 1878-1946. Porvoo 1957.
- Juva, Mikko*: Valtionkirkosta kansankirkoksi. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 61. Helsinki 1960.
- Jägerskiöld, Stig*: Mannerheim 1918. Porvoo 1967.
- Jägerskiöld, Stig*: Mannerheim rauhan vuosina 1920-1939. Keuruu 1973.
- Jägerskiöld, Stig*: Valtionhoitaja Mannerheim. Helsinki 1969.
- Järvinen, Kyösti*: Maalaispappilasta maailmalle. Muistelmia kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Jyväskylä 1952.
- Jääskeläinen, Mauno*: Itä-Karjalan kysymys. Kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyritykset Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1918-1920. Porvoo 1961.
- Jääskeläinen, Mauno*: Keskustapolitiikan aika. Teoksessa Valtioneuvoston historia 1917-1966. I. Helsinki 1977.
- Kallenautio, Jorma*: Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917-1955. Helsinki 1985.
- Kalpa, Harri*: Sanansaattajana Auran rannoilla. Turun Sanomat 1905-1985. Turku 1984.
- Kena, Kirsti*: Kirkon aseman ja aseiden muutoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918-1922. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 110. Helsinki 1979.
- Ketola, Eino*: Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous. Helsinki 1987.
- Kettunen, Lauri*: Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä. Murrosvuodet 1918-1924. Porvoo 1948.
- Kiiski, Venla*: Tekla Hultin, poliitikko. Studia historica Jyväskylälensia, 15. Jyväskylän Yliopisto 1978.
- Kirk, Russell*: The Conservative Mind from Burke to Santayana. Chicago 1953.
- Kivikataja, Eero*: Sortovuosien tapahtumia. Helsinki 1961.
- Kivimäki, T.M.*: Suomalaisen politiikan muistelmia. Porvoo 1965.
- Korhonen, Keijo*: Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan. I. 1920-1932. Lahti 1966.
- Koskimies, Rafael*: Taipuako vai taittua. Y.S. Yrjö-Koskisen elämä III. 1882-1903. Keuruu 1974.
- Kuujo, Erkki*: 90 vuotta NMKY-työtä. Helsingin Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen historia. Saarijärvi 1979.
- Langhoff, August*: Sju år såsom Finlands representant inför tronen. Minnen och anteckningar 1906-1913. Helsingfors 1922.
- Langhoff, August*: Sju år såsom Finlands representant inför tronen. Minnen och anteckningar 1906-1913. Tredje bandet. Helsingfors 1923.
- Lappalainen, Jussi T.*: Itsenäisen Suomen synty. 3., korjattu painos. Jyväskylä 1977.

- Lappalainen, Jussi T.*: Punakaartin sota 1-2. Helsinki 1981 a-b.
- Larkio, Mauri*: Ihmisyyttä etsimässä. Sigfrid Sireniuksen elämäntyö ja keskeiset ajatukset. Porvoo 1978.
- Larkio, Mauri*: Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä. Suurlakosta ensimmäisen maailmansodan syttymiseen. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 76. Helsinki 1967.
- Lauha, Aila*: Suomen kirkon ulkomaansuhteet ja ekumeeninen osallistuminen 1917-1922. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 150. Helsinki 1990.
- Layton-Henry, Zig*: Introduction: Conservatism and Conservative Politics. Layton-Henryn toimittamassa teoksessa *Conservative Politics in Western Europe*. Hong Kong 1982.
- Lehen, Tuure*: Punaisten ja valkoisten sota. Kuopio 1967.
- Lehtonen, Aleks*i: Arkkipiiispa Lauri Ingman. Teoksessa *Kaksi piispaa*. Lauri Ingman, Jaakko Gummerus. Kuvajulkaisu. Helsinki 1935.
- Leinonen, Artturi*: Kohtalo miestä kuljettaa. Muistelmia II. Porvoo 1959.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko*: Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891-1905. Historiallisia Tutkimuksia 126. Helsinki 1984.
- Lemberg, Magnus*: Hjalmar J. Procopé som aktivist, utrikesminister och svensk partiman. Procopés verksamhet till år 1926. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 524. Helsingfors-Hangö 1985.
- Lemberg, Magnus*: Hjalmar J. Procopé - en politisk biografi. Diplomat, politiker, patriot. Hangö 1989.
- Lewis, Russell*: Continuing Conservatism. Reconciling Power, Prejudice and Progress. The Conservative Political Centren ja The Bow Groupin teoksessa *Principles in Practice*. Crawley 1961.
- Lindström, Ulf*: Fascism in Scandinavia 1920-1940. Lund 1985.
- Linz, Juan J.*: Political Space and Fascism as a Late-Comer. Stein Ugelvik Larsenin ym. toimittamassa teoksessa *Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism*. Bergen - Oslo - Tromsö 1980.
- Linz, Juan J.*: Some Notes Toward a Comparative Study of Fascism in Sociological Historical Perspective. Walter Laqueurin toimittamassa teoksessa *Fascism. A Reader's Guide. Analyses, Interpretations, Bibliography*. University of California Press. Berkeley - Los Angeles 1976.
- Ludendorff, Erich von*: Mina minnen från kriget 1914-1918. II. Övers. E. Brusewitz. Helsingfors 1919.
- Luntinen, Pertti*: F.A. Seyn. A Political Biography of a Tsarist Imperialist as Administrator of Finland. *Studia Historica* 19. Helsinki 1985.
- Luntinen, Pertti*: Sotilasmiljoonat. Historiallisia Tutkimuksia 125. Jyväskylä 1984a.
- Luntinen, Pertti*: Venäläisten sotasuunnitelmat Suomen separatismia vastaan. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos. Julkaisuja, 11. Tampere 1984b.
- Lyytinen, Eino*: Finland in British Politics in the First World War. Helsinki 1980.
- Lyytinen, Eino*: Brittiläisestä biografiaperinteestä. HAik 3/1986.
- Macmillan, Harold*: An Economic Programme for the Conservatives. Philip W. Buckin toimittamassa teoksessa *How Conservatives Think*. Bungay 1975.
- Mannerheim, Gustaf*: Muistelmat I. Helsinki 1951.
- Mannerkorpi, Matti*: Tarton rauhasta Porkkalan palauttamiseen. Mannerkorven toimittamassa teoksessa *J.K.Paasikivi. Hämeenlinna* 1970.
- Manninen, Turo*: Sisällissodan synty Itä-Suomessa 19.-27.1.1918. HAik 4/1987.

- Manninen, Turo*: Vapaaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sota-propagandassa vuonna 1918. Jyväskylä 1982.
- Menger, Manfred*: Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917-1918. Akademie der Wissenschaften der DDR. Schriften des Zentralinstituts für Geschichte. Band 38. Berlin 1974.
- Murtorinne, Eino*: Kotimaan vaiheet routavuosista itsenäisyyteen (1905-1917). Murtorinteen ja Markku Heikkilän teoksessa Kotimaa 1905-1980. Routavuosien kristillisyhteiskunnallisesta lehtiyrityksestä monipuoliseksi kristilliseksi kustannusyhtiöksi. Jyväskylä 1980.
- Murtorinne, Eino*: Papisto ja esivalta routavuosina. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 68. Helsinki 1964.
- Murtorinne, Eino*: Suomalainen teologia autonomian kautena (1828-1918). Helsinki 1986.
- Murtorinne, Eino*: Taistelu uskonnonvapaudesta suurlakon jälkeisinä vuosina. Porvoo 1967.
- Mustakallio, Hannu*: Kirkon johtomiehet ja ns. toinen sortokausi. Teoksessa Kirkko ja politiikka. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 153. Helsinki 1990.
- Mustakallio, Hannu*: Säätypapista kansalaiseksi. Poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokraatisoitumisen murrosvaiheessa 1905-1907. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia, 126. Helsinki 1983.
- Mylly, Juhani*: Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918-1933. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. C. Tom. 21. Tampere 1978.
- Mylly, Juhani*: Maalaisliitto 1918-1939. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Hämeenlinna 1989.
- Mylly, Juhani*: Suomen itsenäisyyskysymys ja porvarilliset piirit. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917-1918. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Toim. Juha Hannikainen, Markku Hyrkkänen, Olli Vehviläinen. Hämeenlinna 1990.
- Nevakivi, Jukka*: Muurmannin legioona. Suomalaiset ja liittoutuneiden interventio Pohjois-Venäjälle 1918-1919. Helsinki 1970.
- Nevanlinna, Ernst*: Aatteita ja ihmisiä. Porvoo 1934.
- Noakes, Jeremy*: German Conservatives and the Third Reich: an ambiguous relationship. Martin Blinkhornin toimittamassa teoksessa Fascists and Conservatives. The radical right and the establishment in the twentieth-century Europe. London 1990.
- Nolte, Ernst*: Der Faschismus in seiner Epoche. Action française. Der Italienische Faschismus. Der Nationalsozialismus. 5. Auflage. München - Zürich 1979.
- Nurmio, Yrjö*: Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo 1957.
- Oakeshott, Michael*: On Being Conservative. Philip W. Buckin toimittamassa teoksessa How Conservatives Think. Bungay 1975.
- O'Sullivan, Noël*: Conservatism. Modern Ideologies. Herts 1976.
- Paasikivi, J.K.*: Paasikiven muistelmia sortovuosilta. I. Porvoo 1957a.
- Paasikivi, J.K.*: Paasikiven muistelmia sortovuosilta. II. Porvoo 1957b.
- Paasivirta, Juhani*: Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi. Porvoo 1961.
- Paasivirta, Juhani*: Suomen itsenäisyyskysymys I. Maaliskuun vallankumouksesta valtalaikiin. Porvoo 1947.
- Paasivirta, Juhani*: Suomen itsenäisyyskysymys II. Eduskunnan hajotuksesta itsenäisyysjulistukseen. Porvoo 1949.
- Paasivirta, Juhani*: Suomi ja Eurooppa. Autonomiakausi ja kansainväliset kriisit 1808-1914. Helsinki 1978.

- Paasivirta, Juhani*: Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
- Paavolainen, Jaakko*[†]: Nuori Tanner. Menestynvä sosialisti. Elämäkerta vuoteen 1911. I. Helsinki 1977.
- Paavolainen, Jaakko*: Punainen terrori. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Helsinki 1966.
- Paavolainen, Jaakko*: Valkoinen terrori. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. Helsinki 1967.
- Paavolainen, Jaakko*: Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971.
- Paavolainen, Jaakko*: Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912-1923. 2. Helsinki 1979.
- Payne, Stanley G.*: The Concept of Fascism. Stein Ugelvik Larsenin ym. toimittamassa teoksessa Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism. Bergen - Oslo - Tromsø 1980.
- Peele, Gillian*: The Character of Modern British Conservatism. Zig Layton-Henryin toimittamassa teoksessa Conservative Politics in Western Europe. Hong Kong 1982.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka*: Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies ja poliitikko 1881-1919. Espoo 1986.
- Pohjanmaa, Atte*: Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895-1945) taival Työmiehen-Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki 1948.
- Polvinen, Tuomo*: J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö I 1870-1918. Juva 1989.
- Polvinen, Tuomo*: J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2 1918-1939. Juva 1992.
- Polvinen, Tuomo*: Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898-1904. Juva 1984.
- Polvinen, Tuomo*: Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920. I. Helmikuu 1917 - toukokuu 1918. Porvoo 1967.
- Polvinen, Tuomo*: Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920. II. Toukokuu 1918 - joulukuu 1920. Porvoo 1971.
- Railo, Eino*: Uusi Päivä 1917-1918. Vaiheet - sisällys - merkitys. Helsinki 1944.
- Rantakari, K.N.*: Kolmikymmenvuotistaipaleelta ja sen takaa. Eino Tikkasen toimittamassa teoksessa Uusi Aura 1880-1930. Uuden Auran 50-vuotisjulkaisu. Turku 1930.
- Rantala, Onni*: Konservatismi ja sen kannattajat. Poliitiikan tutkimuksia II. Julk. Valtiotieteellinen Yhdistys. Helsinki 1960.
- Rasila, Viljo*: Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia Tutkimuksia 59. Helsinki 1961.
- Rasila, Viljo*: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909-1918. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia Tutkimuksia 81. Helsinki 1970.
- Rautkallio, Hannu*: Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917-1918. Helsinki 1977.
- Reagan, Ronald*: An American Life. The Autobiography. New York 1990.
- Reijonen, Mikko*: Uskonnonvapauden toteuttaminen Suomessa vuosina 1917-1922. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 119. Helsinki 1980.
- Rinta-Tassi, Osmo*: Kansanvaltuuskunta Punaisen Suomen hallituksena. Helsinki 1986.
- Rommi, Pirkko*: Helmikuun manifestista Tarton rauhaan. Mannerkorven toimittamassa teoksessa J.K.Paasikivi. Hämeenlinna 1970.
- Rommi, Pirkko*: Kansallisen kokoomuspuolueen murros 1920-luvun alussa. HAik 1/1974.
- Rommi, Pirkko*: Myöntövyvyysuunta ja perustuslailliset puolueet. Markku Tolosen toimittamassa teoksessa Sortokaudesta itsenäisyyteen. Turun yliopisto 1969.

- Rommi, Pirkko - Pohls, Maritta:* Poliittisen fennomanian synty ja nousu. Päiviö Tommilan ja Pohlsin toimittamassa teoksessa *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Jyväskylä 1989.
- Rommi, Pirkko:* Yrjö Koskisen linja. Myöntövyysuunnan hahmottuminen suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. Lahti 1964.
- Rossiter, Clinton:* Conservatism in America. The Thankless Persuasion. Second Edition, Revised. New York 1962.
- Routavaara, Akseli:* Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918-1948. Helsinki 1949.
- Ruutu, Martti:* Gummerus, Ingman ja Ruuth opinkävijöinä Saksassa 1890-luvulla. Teoksessa *In Arce et Vigilia. Studia historico-ecclesiastica in honorem Ilmari Salomies*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 66. Forssa 1963.
- Räikkönen, Erkki:* Svinhufvud ja itsenäisyssenaatti. Piirteitä P.E. Svinhufvudin ja hänen johtamansa senaatin toiminnasta ja vaiheista syksyllä 1917 ja keväällä 1918. Helsinki 1935.
- Saarenheimo, Eero:* Suomalaisuutta rakentamassa. Helsingin Suomalainen Klubi 1876-1976. Vammala 1976.
- Saarikoski, Vesa:* Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia. Teoksessa *Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja* 12.3.1989. Toim. Timo Soikkanen. Turku 1989.
- Salisbury, Marquis of:* The House of Commons. Philip W. Buckin toimittamassa teoksessa *How Conservatives Think*. Bungay 1975.
- Salokorpi, Hannu:* Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmi-kuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Mänttä 1988.
- Schauman, Henrik:* Reunavaltiosuuntaus. Päiviö Tommilan toimittamassa teoksessa *Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival*. Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
- Seitkari, O.:* Edustuslaitoksen uudistus 1906. Teoksessa *Suomen Kansanedustuslaitoksen historia V*. Helsinki 1958.
- Seppälä, Raimo:* Rudolf Walden. Isänmaan mies. Keuruu 1981.
- Sihvo, Aarne:* Muistelmani II. Keuruu 1956.
- Sirenus, Sigfrid:* Elis Bergroth. Julistaja - taistelija - ihminen. Porvoo 1954.
- Sirenus, Sigfrid:* Ihmisiä joilta sain. Muistelmia elämästäni vuosisadanvaihteen molemmin puolin. Helsinki 1965.
- Soikkanen, Hannu:* Kohti kansanvaltaa. I. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.
- Soikkanen, Timo:* Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopoliitiikan juurilla. Juva 1991.
- Stenroth, Otto:* Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä. Tapahtumia ja muistelmia. Helsinki 1931.
- Sternhell, Zeev:* Strands of French Fascism. Stein Ugelvik Larsenin ym. toimittamassa teoksessa *Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism*. Bergen - Oslo - Tromsø 1980.
- Suvanto, Pekka:* Onko konservatismi poliittinen ideologia - tieteelliset mallit konservatismiin "juurien" selittäjinä. Pirkko Hautamäen ja Varpu Myllyniemen toimittamassa teoksessa *Kulttuurista ja kulttuureista*. Renvall-instituutin julkaisuja 4. Helsinki 1991.
- Talas, Onni:* Ei se niin tapahtunut. Vastaus Väinö Tannerille. 2. painos. Hämeenlinna 1949.
- Talas, Onni:* Muistelmia. Itsenäisyssenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa. Porvoo 1960.
- Talas, Onni:* Suomen itsenäistyminen ja Mannerheimin muistelmat. Helsinki 1953.

- Tanner, Väinö*: Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30-luvuilta. 3. painos. Helsinki 1966.
- Tanner, Väinö*: Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen. Helsinki 1948a.
- Tanner, Väinö*: Nuorukainen etsii sijaansa yhteiskunnassa. Helsinki 1948b.
- Tanner, Väinö*: Tarton rauha. Sen syntyvaiheet ja -vaikeudet. Helsinki 1949.
- Teljo, Jussi*: Suomen valtiollinen murros 1905-1908. Perustuslaillinen senaatti - viimeiset säätyvaltiopäivät - ensimmäinen eduskunta. Porvoo 1949.
- Tiilikilä, Osmo*: Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies. Porvoo 1972.
- Tingsten, Herbert*: De konservativa idéerna. Orientering i aktuella ämnen. Under redaktion av Knut Tynell. Stockholm 1939.
- Tokoi, Oskari*: Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Helsinki 1959.
- Tormin, Walter*: Geschichte der deutschen Parteien seit 1848. Dritte Auflage. Stuttgart 1968.
- Torvinen, Taimi*: Autonomian ajan senaatti. Teoksessa Valtioneuvoston historia 1917-1966 I. Helsinki 1977a.
- Torvinen, Taimi*: Itsenäistymisen ja valtiomuototaistelun aika. Teoksessa Valtioneuvoston historia 1917-1966 I. Helsinki 1977b.
- Torvinen, Taimi*: J.R. Danielson-Kalmari Suomen autonomian puolustajana. Porvoo 1965.
- Tuominen, Arvo*: Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921-1933. Helsinki 1958.
- Tuominen, Arvo*: Sirpin ja vasaran tie. Muistelmia. 5. painos. Helsinki 1956.
- Tuominen, Uuno*: Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907-1916. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia V. Helsinki 1958.
- Tuomioja, Erkki*: K.H. Wiik. Itsenäisyysmies ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918. 1. Helsinki 1979.
- Uino, Ari*: Paasikiven ”hiljaiset vuodet”. HAik 1/1993.
- Upton, Anthony F.*: Vallankumous Suomessa 1917-1918 I. Jyväskylä 1980.
- Upton, Anthony F.*: Vallankumous Suomessa 1917-1918 II. Jyväskylä 1981.
- Vares, Vesa*: Ahdingossa ahdistaa. HAik 4/1992a.
- Vares, Vesa*: ”Anderssonilla” ratsastaen - Martti Ahdin metodista, lähteistä ja oikeistokuvasta. HAik 3/1991a.
- Vares, Vesa*: ”Grand old man”. R.A. Wrede ylimyksellisen perustuslaillisuuden ja maltillisen kielipolitiikan perillisenä. Turun Historiallinen Arkisto 47/1993a.
- Vares, Vesa*: Hans Kalm ja suurpolitiikka - tottelemattomuudella miltei maailmanhistoriaan. Sotahistoriallinen aikakauskirja 9/1990a.
- Vares, Vesa*: Itsenäisyys ja poliittisen mentaliteetin murros. Konservatiivisesta elitismistä massa- ja luokkapohjaiseen demokratiaan (1919-1933). Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja C:35/1991b.
- Vares, Vesa*: ”Kansakunnan kaapin päällä - mutta mieluiten vain siellä.” Porvarillisen eliitin Mannerheim-kuva sisällissodasta 1920-luvun alkuun. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja C:27/1990b.
- Vares, Vesa*: Mannerheimia ja ”Hoffmannia” odottaessa. Porvarillinen eliitti punaisessa Suomessa keväällä 1918 muistiinpanojensa valossa. Teoksessa Turun koulu. Juhani Paasiviran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989. Turku 1989.
- Vares, Vesa*: Nimensä vangit. E.S. ja Y.K. Yrjö-Koskinen vanhafennomaanisen myöntövyyspolitiikan perillisinä toisella venäläistämiskaudella. Turun Historiallinen Arkisto 47/1993b.

- Vares, Vesa:* Paasikiven ja oikeistomyytin varjossa. Lauri Ingmanin poliittinen toiminta. Kanava 1/1991c.
- Vares, Vesa:* Pragmaattinen konservatiivi. Lauri Ingman porvarillisena kokoomuspoliitikkona. Turun Historiallinen Arkisto 47/ 1993c.
- Vares, Vesa:* Reaalipolitiikkaa ja kansalaiskasvatusta. J.W. Snellman ja fennomaaninen käsitys maanpuolustuslaitoksesta 1860- ja 1870-luvuilla, erityisesti vuosien 1877-1878 valtiopäiväkeskustelujen valossa. Turvallisuustieteellisen Tutkimuskeskuksen vuosikirja III. Turku 1992b.
- Vares, Vesa:* Rigorist och legalist. Ernst Estlanders politiska rättskamper. HTF 2/1992c.
- Vares, Vesa:* "Turkulainen" ja "viipurilainen" suuntaus Suomalaisen puolueen idänpolitiikassa toisella sortokaudella. HAik 1/1987.
- Veikkola, Juhani:* Nuorkirkollisen suuntauksen muodostuminen Suomen kirkossa suurlakosta 1905 ensimmäisiin kirkkopäiviin 1918. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 118. Helsinki 1980.
- Veikkola, Juhani:* Teologinen lauantaiseura kirkon puolustajana suurlakon jälkeisenä aikana 1905-1914. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia, 79. Helsinki 1969.
- Viereck, Peter:* Conservatism from John Adams to Churchill. New York 1956.
- Virkkunen, Paavo:* Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä. Elettyä ja ajateltua. Helsinki 1954.
- Virkkunen, Paavo:* Kahden vuosisadan vaiheilta. Elettyä ja ajateltua. Helsinki 1953.
- Virkkunen, Sakari:* Relander. Hymyilevä presidentti. Keuruu 1979.
- Virkkunen, Sakari:* Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti. Keuruu 1977.
- Voipio, Aarni:* Mikael Soinisen elämä. Helsinki 1944.
- Vuolijoki, Sulo:* Yksikamarisen arkielämää. Muistelmia nykyisen eduskuntalaitoksen alkua ajoilta. Jyväskylä 1934.
- Välisalmi, Heikki:* Mies maailman turulla. Muistelmia. Helsinki 1946.
- Weber, Eugen:* Revolution? Counterrevolution? What Revolution? Walter Laqueurin toimittamassa teoksessa *Fascism: A Reader's Guide. Analyses, Interpretations, Bibliography.* University of California Press. Berkeley - Los Angeles 1976.
- Woodward, E.L.:* Three Studies in European Conservatism. Metternich: Guizot: The Catholic Church in the Nineteenth Century. London - Edinburgh 1963.
- Zetterberg, Seppo:* Suomi ja Viro 1917-1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltio-politiikan alkuun. Historiallisia Tutkimuksia 102. Referat. Helsinki 1979.
- Österbladh, Kaarlo:* Pappissääty Suomen valtiopäivillä 1809-1906 II. 1885-1906. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 36. Helsinki 1934.

Haastattelut:

Neiti Aune Ingman 6.6.1991.

Rouva Rosalie Ingman 30.5.1991.

Professori Kari Suomalainen 19.4.1993 (puhelinhaastattelu)

Summary

The Adaptable Conservative in a Time of Transition

"Since you'll have to reach the top of that hill anyhow, you'd better exert your strength of your own accord, so that I won't have to put my stick across your behind!"

These words of a driver to his horse were often repeated by Ingman, and they concretized his political philosophy. Equally illuminating is the recollection of one of his fellow students: when the other students were excited about new epoch-making trends in theology, an amused smile appeared on Ingman's lips. Regarding Ingman's later activities one can safely say that this attitude of his didn't only apply to scholarship.

Ingman always made a point of being pragmatic on every issue. He never believed in world-embracing, secular-political salvation ideologies. What had to be done, simply had to be done, no matter what one's own preferences were - and no matter how unpopular the issue was. Ingman had a characteristically conservative standpoint: the easiest and most comfortable alternative was not always there to be chosen. Even in good times it was advisable to pursue only something that could be preserved in bad times. This was a Fennoman statesman's conservatism, a conservatism which had to endure political unrest and crisis time after time and to adjust itself to them.

However, the shaping of Ingman's philosophy and political conviction had elements in it of a different kind from those of the old Fennomania of the nineteenth century. Even his background was different: a Swedish-speaking home, originally some sort of leanings towards constitu-

tionalism as a bulwark against Russification, a preference for pragmatism instead of ideologies, experiencing the changing values of the world during his youthful years and then undergoing adaptation to these "modern" values. All this contributed to a conviction that the good features of the past would have to be adjusted to new circumstances and compromises so made that traditions would be able to survive. Reformism under control was not psychologically repellent, either. All this was contrary to the aspirations of many Old Finnish conservatives; they found every concession to the new times repulsive, and this applied as well to theology, to politics in general as to relations with Russia.

Ingman abandoned ideology-bound solutions - "the belief in resolutions and paragraphs", as he labelled one later branch of radicalism. He understood the foundations of reformist thinking and the fact that the conservatives had to accept the existence, even the supremacy of the anti-conservatives. Thus the triumph of internal and external radicalism - the National Strike in October-November 1905 - didn't find in Ingman a diehard conservative adversary, who would withdraw in scorn from evil times. The National Strike demonstrated to Ingman for good that democracy had come to stay: one could not "cure" the world outside one's own reference group if the world did not appreciate the remedies it was offered. One could not fight the majority with oppressive methods - even if one totally disagreed with the majority on what was wise policy.

It is characteristic of Ingman, that even when he vigorously opposed the majority, in the final stage he usually thought that accommodation to internal conditions in society was primary. After all, he had to live with the majority - despite its "mischiefs" and "errors".

The ability to accommodate made Ingman a person of significance during the period of Russification. He was in the frontline in his own group repressing the diehard members of the Fennoman movement, who wanted to treat the policy of Compliance as an end in itself and close their eyes to modern society and parliamentary development. As Ingman made common cause with the Constitutionalists and incorporated Old Finns into the passive resistance movement against Tsarist Russia, he simultaneously redeemed them as a politically acceptable force and made the tarnished reputation of Compliance fade. In a way, he was rehabilitating the dominating branch of Finnish Conservatism by preventing its alienation from modern society and modern political system.

Ingman was already becoming more conservative during the early 1910's. However, his past guaranteed that he would not be a diehard

“reactionary” even in the new period of transition from March 1917 onwards. He could once again adjust to new circumstances better than the supporters of the more conservative forces in both the Young Finnish and Old Finnish parties, not to mention the extremely right-wing Swedish People’s Party. The new era and radicalism of class politics was of course repugnant to him, but it was a reality. The years 1917 and 1918 could never wholly remove the years 1905-1907 as the decisive political experience for Ingman. In all that fundamentally mattered, he represented “the generation of the National Strike” to the end of his life.

After the Russian revolution of March 1917 Ingman remained a cautious but flexible obstructionist, who sought to restrain “excessive” optimism and “exaggerated” reformism. He looked at the new times from the viewpoint of the National Strike of 1905-1907 and prepared himself mentally and politically for yet another “cold spell” - a new period of Russification, as had followed the optimism of 1905-1907. He could not believe that Russia would sink into total insignificance, and one can safely say that he really lacked the ability to imagine Russia as being so weak that it would not be able to do as it pleased with Finland. Both the question of national security and the fear of the “disrupting” effect of the “class parties” made it impossible for him to join in the optimism of liberation and renewal. One must also bear in mind that “the new wave of democracy” was also a threat to the legalistic tradition of Ingman’s generation, not to mention the social threat to his reference group, which was all but in name more conservative than ever. And as such it was becoming ever more clearly the principal enemy of the Social Democratic Party.

The Old Finns in their conservatism had in effect taken over the very place they had looked upon as the enemy stronghold in the nineteenth century - and, briefly, in 1906 and 1907. Now the Old Finns represented the position of “inherited power”, which had previously belonged almost exclusively to the Swedish-speaking population. The Old Finns were now threatened only from below, not from the above. Even during the era of the National Strike the Old Finns had not seriously believed, that any new important forces would burst into the political arena from below. After all, in their minds the Finnish party was “the people”, “the national centre” - between “the gentry” and “the socialists”. “The gentry” would be overrun, and socialism would be choked to death due to its own incompetence and to the vast promises it had made but could not fulfil. The Old Finns, read “the people”, would triumph. Even the continuous electoral setbacks after the initial good results in 1907 did not

obviate all hope that the people would "come to their senses". At the very least, the bourgeois parties should hold the socialists in check by their combined forces. But now the people were reacting very differently than they were expected to: they had gone for revolution.

Ingman and other conservatives had more and more adopted typically meritocratic views: the class parties were not only politically astray, but also lacking in education, manners and a social sense of responsibility - they were, in short, incompetent to run (but extremely competent to ruin) the state and society. They had only a very narrow view of class and party interests and they were not even interested in the best of society as a whole. In addition foreign policy and national security were issues, on which the class parties reacted emotionally and egoistically, and that was a luxury a small country could not possibly afford. And there was also a new menace around, another group that chased shadows - the Activists and the Independence Movement.

Finally, however, Ingman was forced to sacrifice his cautiousness in foreign policy to the interests of maintaining existing society. A price had to be paid to achieve unity among the non-socialist parties. It was especially bitter to the conservatives that they had to include in the bourgeois coalition also the Agrarian Union, the "unreliable" bourgeois radicals and activists. In fact, the conservatives were compelled to let the independence movement take charge. Ingman really had no choice, since after the Bolshevik coup in November 1917 Russia was no longer a bulwark of law, order and liberty as he had thought it would be after the March revolution. On the contrary, under Bolshevik rule Russia was a threat to everything Ingman and other conservatives regarded as "civilized". Even though he did not believe that the Bolsheviks could keep their power for any length of time, they were a menacing threat even in the short term - according to Ingman.

But still Ingman hesitated to take the final step to independence. In July, during the controversy between the socialist-led Finnish Parliament and the Provisional Russian Government, even Ingman - an unappeased foe of the socialists - had considered independence possible, if Russia were to drift into total anarchy. In July that was not the case; Ingman and the conservatives thought that the aspirations of Finnish socialists were far more dangerous, particularly as they might provoke Russia to abrogate Finnish Autonomy altogether. Even after the Bolshevik coup Ingman did not regard Russian "anarchy" as sufficient to cause a break. But he had to go with the mainstream of the non-socialist parties and accept the "foolhardy" attempt to declare Finland independ-

ent. Mentally Ingman was a diehard where Activism was concerned - but he was a diehard who eventually had to hold his peace.

It is clear that from his own standpoint Ingman was doing exactly the same as the socialists and the independence movement: attempting to widen the right of Finnish self-determination as much as he considered possible. But if it had been up to Ingman and the Old Finns, the declaration of independence would hardly have come even when it did in early December 1917. His activities were undeniably of greater importance in internal politics and "maintaining society" against "ultrademocracy". Even in this sector he finally lost his chances of determining the course of events to any degree. In a revolutionary period his "Realpolitik" was out-of-date. It is characteristic of Ingman that he tried to obstruct the independence movement even in the autumn, when it was no longer identified with socialist aspirations and the danger to existing society was in his eyes smaller than before.

In spite of his cautious conservatism Ingman cannot be regarded an authoritarian "reactionary" in the same sense as the Prussian Junkers or Russian nobility; after all, the Old Finns did not stem from the nobility. Ingman's moderate views came to light once again when the bourgeois Senate declared the Civil Guards the army of the Government. Ingman had tried to obstruct this decision, too, since he thought it would provoke the socialists. Even the Civil War did not alter Ingman's tendency to dissociate himself from drastic measures.

It cannot be denied that the War made the Finnish Right, including the Old Finns, much more militant than before. Before the War - at least before the revolutions of 1917 - the political philosophy of the Old Finns represented what a Swedish scholar, Torbjörn ARONSON, has called "pragmatic conservatism"; democracy as such did not meet mental impediments worth mentioning. The tradition, or at least the idea, of "a people's movement" had remained strong, and even though the Old Finns had been obstructors in 1917, the mainstream in society was so clearly and militantly reformist, that the Old Finns went along with it.

After the Civil War, in the spring of 1918, the situation was different. The Old Finns now tried not only to obstruct but also to abrogate some of the reforms of 1917. They could still be regarded as "pragmatic conservatives" in many senses, but this was not so clear-cut as before; now many elements of "reaction" were also visible. Democracy was not abandoned, but not idealized any more either; it was considered to be a means for developing the nation rather than an end itself. "Ultrademocracy" in the socialist sense was regarded as positively dangerous. Even

the radical democracy of the Agrarian Union was considered short-sighted and upstartish - lacking in "culture", "education" and experience. Among the Old Finns came to the fore the elements of "paternal conservatism", elitism and scepticism: they felt that the "natural" development was far better than overdone zeal of reformism.

This did not make the Old Finns the most conservative force in Finland; in fact, they did not call themselves conservatives even in 1918. The Swedish People's Party was far more rightist and paternalistic; it went so far that it actively supported the idea of a new Parliament which would have not one but two chambers and also some kind of corporatist representatives - though this idea was more reminiscent of the old Diet of Estates than anything which Fascist corporatism would later develop. Again also the conservative wing of the Young Finnish Party - never a "people's movement" in the actual sense of the word - was far more conservative than Ingman and the Old Finns. And as regards the "generation of the War of Liberation" (the 1918 Civil War), it was quite a different phenomenon from the previous generation of conservatives: far more appreciative of militant "action" than democratic compromise, far more ready to isolate itself and bide its time. This generation no longer shared the "democratic" experience of the National Strike; it remembered only the successful activism of the "War of Liberation".

A writer on fascism, Juan J. LINZ, has listed some of the criteria in the formation of a radically rightist movement. Many of these criteria might in fact have been applied to Ingman and the Old Finns. Especially in the early 1920's the Old Finns had reason to believe that the centrist republic had deprived them of the fruits of victory, that there was an irredenta east of the border, that there was a problem of a national minority (the Swedish-speakers) within the state, that there were grievous financial difficulties in the country - and that there was a menacing, militant threat from the Left which parliamentary measures did not seem to be able to curb. Parliamentarism didn't seem to provide stable government.

However, the roots of the Old Finns, their reformist, meritocratic, moderate, even pacifistic traditions were completely different from those of the conservatives in other parts of Europe. The Old Finns simply lacked the tradition and mentality to be "reactionaries": they were mere beginners in defending the "inherited power". Even the Swedish-speaking national minority in Finland was no acute problem to them any more, since the Swedish People's Party was their closest ally in 1917-1920 and more conservative than themselves. Ingman especially

was very moderate in the language question and ready to compromise. He had not been a radical Finn and was later to become a vigorous foe of the Ardent Finnish Movement in the 1920's. Ingman wanted to keep the Swedish People's Party in the nonsocialist front and to reconcile Finns and Swedes. Characteristically, in the 1920's he found himself yet again in the obstructionist camp, preaching calmness.

If one compares Ingman with "the generation of the War of Liberation" mentioned above, the latter resembled European authoritarian conservatism far more, both in its sense of political status and in its mentality. But even this younger generation resorted to extreme measures only in the early 1930's.

Ingman and the Old Finns lacked the tradition of fighting the majority by force. They had never held the monopoly in the bureaucracy and the armed forces. The case was entirely different in Eastern, Southern and Central Europe. In Finland conservatives had shared the lot of their counterparts in Great Britain and in Scandinavia: the possibility of physical repression was not there to be used when the votes proved too few. You had to compete to gain power - and get used to defeats. Ingman was an embodiment of this tradition.

Not even in the critical period of spring 1918, just after the Civil War, did Ingman abandon his composure and forget long-term impediments: even if it had been possible to impose "reactionary", Rightist measures, he queried whether the new position be protected and defended when the period of transition ended. Wouldn't Rightist extremities alienate the radically democratic Agrarian Union and the Liberal wing of the Young Finnish Party and thus split the nonsocialist front? The price would be too heavy. Ingman's - and many fellow Old Finns' - "instinct" was still not to challenge the democratic majority too drastically.

Ingman was totally against the plans for a second chamber in Parliament or for corporatism. He went along with ostentatious monarchism only after it dominated the conservatives absolutely and after it seemed necessary to maintain the German orientation in foreign policy. Compared to other monarchists, Ingman was much more moderate and pragmatic than most - especially the Swedes, the Activists or the conservative wing of the Young Finns. To Ingman monarchy did not differ from other political solutions: it was a means, not an end. He tried even to hold the monarchists back as long as he expected that "the natural course of things" would lead to monarchy with much less controversy. Nonsocialist reconciliation was the main point, and Ingman thought it unwise to make things more difficult by Rightist or repressive means.

After all, though the socialists had been defeated in the Civil War and were not a force to be reckoned with for the time being, Ingman did not believe this would continue very long. He was convinced that the socialists would come back as a very strong force. Therefore the nonsocialist front should not be endangered. If the republican centre were provoked, monarchy could never fulfil the goals on grounds of which Ingman was mentally a monarchist: on the contrary, the republicans and the socialists would then find some common interests.

Ingman tried to make monarchism more acceptable to republicans by making "democratic" concessions and maintaining the non-socialist coalition, by not challenging potential opponents. It is an irony of fate that Ingman was to be labelled the symbol of monarchism, when he finally had to be the first to sign the petition for the election of the King and to travel to Germany to inform the candidate, the Prince of Hesse, of the outcome of the election. All this arose from the fact that he was the most important monarchist in Parliament and finally the Speaker of Parliament. It is also ironic that monarchism was finally defeated by the very thing that had persuaded Ingman and many others to support monarchism: by foreign relations, by the destruction of Imperial Germany. Ingman had failed to foresee the fall of Germany just as miserably as he had been unable to grasp that Russia was collapsing. After all, Germany was supposed to have been the ideal, the disciplined and civilized bulwark of conservative values.

On the other hand, the collapse of Germany was a surprise to practically every one in Finland. Not even the republicans had expected it; their new pro-Entente attitudes were a product of a political hindsight and of selective forgetfulness. Only few months earlier had the nonsocialist republicans claimed that they were the most enthusiastic pro-German group in Finland.

Even after the collapse of Germany Ingman was politically too important to be passed over. Although monarchism was in total political bankruptcy, Ingman became Prime Minister and maintained his previous policy of reconciliation between the bourgeois parties. He also returned to his old policy of compliance - but this time it was westbound, not eastbound. Ingman's shift from pro-Germanism to appeasing the Entente was yet another example of circumspect, "emotionless" conservatism which held the interests of the state to be foremost. This was too "cynical" to many ideological Rightists and other Germanophiles. These were even further irritated by the fact that Ingman's attitude to irredenta - Russian-ruled East Carelia, which was inhabited by Finnish

Carelian peoples - was not nationalistic, but rationalistic. Once again he obstructed the most popular policy and tried to prevent active annexation and giving help to East Carelia, because he was convinced the Entente would not allow it. He was far more willing to help the new state of Estonia, since in this case Finnish and British interests coincided.

In internal policy the Ingman Government was not very successful. The elections of March 1919 produced a massive victory for the reborn Social Democratic Party and the republican centre, and an electoral slaughter for the former monarchists. Ingman's Government resigned in April, and since he had failed to be elected even a Member of Parliament and did not hold any office in the new Conservative Party (National Coalition Party), he had no official status for the first time since 1905.

However, Ingman found a way out of the political wilderness surprisingly quickly and smoothly, and yet again by pursuing compromises. For a time he followed Regent Mannerheim's more extreme and nuanced "White" course, but soon discovered that the price was too high: first he stopped the planned attack on St. Petersburg, then he abandoned Mannerheim's categorical opposition to the Ståhlberg Republic. Ingman was ready to support the occupation of St. Petersburg only if the support of the Entente and all nonsocialist Finnish parties could be guaranteed. Despite the brief breaches in 1918-1919 Ingman had much more common with the liberal strong man K.J. Ståhlberg than with the radical, politically "exiled" Mannerheim, who had lost his Regency in July 1919 when Ståhlberg was elected President of the Republic. Even mentally Ingman and Ståhlberg resembled each other: both were moderate, undramatic compromisers and "invisible" cabinet politicians.

Ingman's most important definition for the policy line in 1919 - opposition to the secret negotiations for the attack on St. Petersburg - was the decisive definition also for the future of Finnish Conservatism: the authoritarian, unparliamentary alternative had lost its momentum. The Scandinavian line prevailed, not the "East European". Actually this, of course, was not only Ingman's doing: his decision to oppose the invasion was dictated also by his knowledge that most other Old Finns were reluctant to participate. After all, if Finland attacked alone, the fall of the Bolsheviks in St. Petersburg would benefit the Tsarist Russians - that is, former oppressors of Finland. And could one absolutely count on the army? It was the first army of Finland for 20 years and its standard of training was nothing to boast about. Besides, the country was still weak after the Civil War - and almost half the privates in the army were the sons of the Reds, whose eagerness to fight the Bolsheviks was next

to nothing.

In March 1920 the great compromiser returned to the Government, which, for a change, was the sort he preferred: an all-bourgeois coalition. In foreign policy, too, he now pursued a very traditionalist line: he was the leading advocate of Realpolitik and peace with Soviet Russia, which had proved to be something more than a mere rapidly-passing phase in world history. Once again Ingman adjusted to an unpleasant reality and advocated peace with vigour, in spite of its unpopularity. Ingman's role in promoting the Tartu Peace Treaty and in checking the irredenta fever in 1922 backfired politically, however. The Rightist were extremely disappointed, even infuriated with his endless compromises and his "cynical", unidealistic approach. The party conference of the National Coalition Party in May 1922 marked out a new line for Finnish Conservatism: the neo-conservative line of the Young Finns and Activists prevailed and the party was now clearly more Rightist - by now a fairly "normal" European conservative party, representing "inherited power" and upper- and middle class meritocracy.

Yet the National Coalition Party continued to have some peculiar characteristics. It differed, for example, from the German Conservatives, whose German National People's Party all but boycotted the Weimar Republic and refused for a long time to contribute to the republican government. Even in the transition year of 1922 this kind of policy did not emerge in Finland.

As a moderate Old Finn, Ingman had tried to obstruct the change that occurred in 1922. He failed, but he would not have been Ingman, had he not been able to adjust once more and to harness the New Right to his own benefit. The ideology of the Old Finns might have suffered a setback, but the winners were unable to capitalize on their victory and get rid of the leading Old Finn. He managed to make a sufficient adjustment so as not to lose his influence and he continued to be the symbol of Finnish Conservatism almost throughout the 1920's. His counterparts were still to be found among moderate, pragmatic conservatives in Europe: Arvid Lindman in Sweden, Stanley Baldwin in England, Graf Westarp in Germany, etc. Only in 1929-1932 did the actual "generation of the War of Liberation" seriously challenge the Ingmanite conservatives - during and after the radical rightist Lapua Movement. In 1933-1934 this New Right was defeated also in the National Coalition Party - ironically, yet again by an Old Finn, the "last suometarian" and later the President of the Republic, J.K. Paasikivi. The latter was an old accomplice of Ingman; Ingman himself had by then returned to his old domain

in late 1930: he was nominated Archbishop of Finland.

Even after Ingman's 1922 failure the National Coalition Party and the country had much use for its Old Finn, the advocate of moderate conservatism and conservative interests. It was precisely his tireless ability to compromise and exercise moderation which had made him indispensable.

Asiahakemisto

- Ahvenanmaa 459-467, 532-534
Amnestiakysymys 311, 312, 513, 579, 580
Bolshevikkikaappaus 258-272
Eduskuntaudistus 98-112
Englanti 323, 390, 391, 423, 443, 474, 509, 510, 523, 524, 574-577, 600, 614, 615
Hallitusmuutokysymys 478-487
Helmikuun vallankumous 191-196
Ingman-suku 39-45
Ingmanin hallitus 401-473
Itä-Karjala 452-459, 588-594
Itsenäisyyskysymys 196-202, 219, 222, 241-251
Järjestysasia 207-215, 237-241, 413-415
Kielikysymys 120, 352, 353, 416-419, 477, 478, 530-532
Kokoomuspuolue 419-421, 456, 477, 478, 516-520, 537, 538, 544-546, 556, 557, 579, 580, 603-614
Konservatismi teoria 17-28
Kuninkaanvaali 349, 363-373, 379
Lähteet 34-38
Maailmansota 185-190
Mannerheimin valtionhoitajuus 398-495
Monarkia 332-397, 410-412, 467, 469, 493
Myöntövyysuunta 85-103, 118-119, 128-185
Pietari-operaatio 382, 383, 451, 482-493, 499-508
Problematiikka 33
Reunavaltiosuuntaus 500, 501, 586-588, 594-602
Ruotsin-suhteet 283, 284, 459-467, 532-534
Saksa 68-78, 283-286, 305, 306, 318-332, 348-350, 375, 380-397, 422-443, 474
Sisällissota 286-306
Sortovuodet 85-98, 128-190
Suojeluskuntaselkkaus 581-585
Suomalainen puolue 85-91, 98-126, 131-135, 141-178, 196-202, 236-238, 244, 245, 330, 331, 345-349
Suurlakko (1905) 98-103
Suurlakko (1917) 268, 269, 274, 275
Tarton rauha 500, 510, 511, 534-567
Teologia 59-68, 81-84, 104-108
Tutkimustilanne 28-32
Valkoinen Venäjä 443-449, 499-508
Vallanjakokysymys (1917) 202-207, 251-259
Valtalaki 215-237, 251-259, 280, 281
Viro 449-452, 536, 586

Henkilöhakemisto

- Acton, R.H. 509, 523
 Ahmavaara, Pekka 118, 337, 392, 393, 417
 Ahti, Martti 34, 482, 486, 491, 506, 528-529, 581
 Ailio, Julius 92
 Airola, F.F. 280
 Alanen, Aulis J. 14, 256
 Alcenius, J.D. 40
 Alcenius, Klara 40
 Alkio, Santeri 113, 179, 201, 205, 212, 216, 217, 221, 224, 226, 247, 253-257, 262, 270, 274, 278-280, 285, 289, 292, 311, 316, 318, 319, 324, 325, 343, 344, 349, 350, 353, 354, 356, 357, 360, 366, 369, 373, 374, 376, 377, 379-381, 392, 393, 395, 399, 400, 403, 409, 412, 442, 447, 455, 488, 500, 503, 535, 546, 549, 550, 552, 554, 559, 565, 566, 569, 605, 613
 Amiranjanjanz, Abraham 62
 Antila, J.E. 227, 330, 379
 Appelberg, K.A. 58, 78
 Arajärvi, Juhani 117, 132, 164, 172, 199, 202, 210, 226, 234, 251, 253, 256, 273, 275, 305, 358, 392, 420, 470, 477, 483, 484, 493, 505, 507, 515, 531, 557, 559, 564, 565, 567, 568, 573, 595, 604, 605
 Aro, K.K. 315
 Arokallio, Gustaf 553, 602, 613
 Aronson, Torbjörn 22, 23, 25, 82, 178, 337, 620, 621
 Artti, Pontus 569
 Asquith, Herbert 523
 Baldwin, Stanley 16, 17, 624
 Balfour, Arthur 426
 Bartels 433, 437
 Bassevitz, Rudolf 433, 437
 Bell, Henry 425, 427, 439, 508
 Berg, K.E. 582
 Bergen, Carl von 51
 Bergholm, Kaarlo 40n
 Bergroth, Elis 92n, 97, 105
 Berthelot, Philippe 423
 Björklund, Stefan 22
 Björkman, Carl 532
 Björnson, Björnsterne 51
 Blake, Robert 24
 Blomstedt, Yrjö 86
 Bobrikov, N.I. 89, 101, 198, 221, 290, 297
 Bonald, Louis de 18
 Bonsdorff, Adolf von 318n
 Born, V.M. von 184, 214, 241
 Borovitinov, Mihail 192
 Boyer, Paul 429
 Brander, Uuno 402, 403, 455
 Branting, Hjalmar 382
 Briand, Aristide 16
 Brotherus, K.R. 420, 537, 572, 573
 Brück, August von 324, 360, 422n, 425, 434, 437, 449, 465, 474
 Buck, Philip W. 23
 Burke, Edmund 18, 21, 106
 Bäck, A.J. 293, 294
 Böckmann, Vladimir 125
 Böök, Einar 569
 Cajander, A.K. 602
 Carlyle, Thomas 27
 Castrén, Jalmar 393, 402, 419, 566
 Castrén, Jonas 136, 138, 153, 155, 177, 184, 419
 Castrén, Kaarlo 402, 403, 433, 438, 442, 453, 455, 473, 474, 480, 489, 494, 496, 504, 565
 Cecil, Robert 431
 Cederberg, A.R. 76, 116, 160, 172, 274
 Churchill, Winston 16
 Clive, R.H. 390, 392
 Collan, Kaarle 402, 403, 445
 Colliander, O.I. 52, 61, 81, 82, 84, 92-94, 103
 Colliander, Rafael 377, 552
 Creutlein, W. 60
 Curzon, G. 431, 439

- Danielson, J.R. - ks. Danielson-Kalmari
 Danielson-Kalmari, J.R. 32, 86, 87, 90,
 91n, 94, 101, 103, 104, 107, 109, 116,
 117, 120-126, 131, 132, 137, 140, 143-
 147, 149-154, 158-162, 164, 169, 170,
 172-174, 176, 179, 182, 184, 186, 189,
 192, 193, 195, 198-201, 243, 246, 247,
 250, 314, 315, 322, 341, 347, 412, 475,
 489, 527, 576n, 594
 Deak, Ferenc 16
 Denikin, A.I. 507, 508
 Donner, Kai 7, 277, 387, 394, 423, 436,
 506, 517, 520, 551, 554, 573, 581, 583,
 591
 Donner, Kai Otto 7
 Edén, Nils 460, 461, 464
 Ehrnrooth, Leo 347, 402, 403, 432, 456,
 461, 472, 473, 515, 521-523, 525, 536
 Ehrström, Erik 576
 Elton, G.R. 35
 Enckell, Carl 227, 233-235, 241, 252-254,
 258, 261, 278, 401, 403, 426-433, 435-
 437, 439, 442-448, 453, 459, 461, 463-
 465, 602
 English, Raymond 271
 Erich, Rafael 14, 357, 373n, 419, 445, 447,
 456, 459, 465, 484, 485, 486n, 492, 493,
 502, 515, 518-525, 531, 532, 534-537,
 541, 544, 545, 547-551, 556, 557, 559,
 563-565, 567-569, 575, 577, 583, 595,
 600, 602, 605, 613
 Erkkö, Eero 247, 298, 378, 402, 403, 414-
 417, 443, 453, 472
 Eskola, Seikko 6, 14, 101
 Essen, C.G. von 49
 Essen, Didrik von 581-584
 Estlander, Ernst 184, 193, 206, 221, 222,
 229, 241, 252, 270, 272, 273, 278, 281,
 284, 287, 291, 302, 311, 317, 336, 342-
 344, 347-349, 357, 360, 371, 376, 377,
 393, 398, 412, 419, 422, 458, 479, 555,
 558
 Felice, Renzo de 20
 Forsman, J.R. - ks. Koskimies, J.R.
 Francke, August Hermann 69
 Frey, Alexander 319, 535, 561
 Friedrich Karl 35, 375, 379, 383, 386-390,
 395, 410, 412, 426, 430, 509, 576
 Friedrich Wilhelm 375
 Gaulle, Charles de 16
 Gebhard, Hannes 143, 144, 147, 250, 304n,
 322, 329, 341, 344, 434, 452
 Gerard, Nikolai 103
 Gerich, Paul von 581-583
 Goltz, Rüdiger von der 324, 325, 328, 393,
 422, 434, 437n, 509
 Granfelt, Otto Hj. 525, 547, 551, 555
 Gregory, J.D. 601
 Grimberg, Carl 5
 Gripenberg, Alexis 264, 434, 461, 465
 Gripenberg, Bertel 416, 576n
 Gripenberg, G.A. 576
 Gripenberg, Lennart 113, 193, 391, 392n
 Gripenberg, Michael 570
 Grotenfelt, Kustavi 503
 Gräsbeck, Armas 40n
 Grönlund, Katarina 39
 Gummerus, Jaakko 69-73, 84, 92, 96, 104,
 312, 315, 526, 534, 579
 Gutshkov, A.I. 220
 Gyllenheim, E.G. 39
 Gylling, Edvard 102, 290
 Göhre, P. 74
 Haataja, Kyösti 92, 210, 247, 249, 256, 270,
 280, 289, 293, 317, 345-347, 470, 471,
 544, 609, 610
 Hagman, Lucina 230
 Hahl, Eero 351, 521, 525, 536, 548, 549,
 568
 Hainari, Tilma 554
 Hallstén, Ilmi 470, 471
 Hallstén, Onni 182, 195, 199
 Halme, Mathilda - ks. Ingman, Mathilda
 Hannula, Edvard 470, 560
 Hardinge, Charles 426
 Havu, J.W. 147, 148
 Heikel, I.A. 91n
 Heinrichs, Erik 34
 Hellens, A.A. von 521, 536, 568, 602
 Hellner, Johannes 462, 464
 Helo, Johan 526, 531
 Hermanson, Robert 116, 124, 205, 244, 247
 Herriott, Edouard 16
 Hindenburg, Paul von 299, 330
 Hitler, Adolf 16
 Hjelt, Arthur 64, 79
 Hjelt, August 117, 126, 130, 141
 Hjelt, Edvard 124, 125, 129, 130, 277, 383,
 434, 518, 522, 527
 Hohenthal, Lennart 89
 Hokkanen, Kari 34
 Holma, Harri 591, 598
 Holma, K.V. 490, 566
 Holsti, Rudolf 191, 201, 235, 247, 380, 407,
 409, 426, 429-433, 439, 440, 443, 463,
 465n, 474, 488, 498-500, 502, 505, 509,
 515, 516, 518-524, 527, 532, 535, 536,
 541, 546-552, 554, 555, 559, 563, 564,
 566-570, 573-577, 581, 582, 587, 589,
 593, 594, 596, 598-602, 612, 615

Homén, Teodor 419, 470, 479, 486, 553,
 555, 557, 558, 560, 595, 607
 Honkajuuri, Mauri 515, 536, 604
 Hornborg, Eirik 241, 266, 270, 271, 275,
 319, 347, 377, 505
 Huldén, Anders 332, 333, 336n
 Hultin, Tekla 99, 216, 221, 262, 277, 360,
 367, 368, 377, 379, 387, 394, 418, 419,
 421, 436, 441, 455, 458, 470, 486, 502,
 504, 515-518, 536, 553, 555-557, 560,
 561, 595, 598, 599
 Huntington, Samuel 25
 Huotari, Antton 102
 Hupli, Väinö 457
 Hurmevaara, Herman 287
 Huxley, Steven 16, 86n
 Hynninen, P.J. 188, 189, 305, 347, 554
 Hämäläinen, Onni 581

 Idman, K.G. 341-343
 Ignatius, Hannes 454, 509, 576n, 591, 592
 Ikonen, Kimmo 32, 304n, 332, 336n
 Ilvessalo, Jaakko 437
 Ingman, Alfred 42, 78
 Ingman, Anna 56, 58, 59
 Ingman, Antero 39, 49, 50
 Ingman, Aune 7, 36, 79
 Ingman, Edith 43, 48
 Ingman, Elsa 79
 Ingman, Emil Julius 42
 Ingman, Emilia (s. 1863) 42
 Ingman, Emilia (s. 1870) 43, 44
 Ingman, Emma Ottilia 41-46
 Ingman, Erik 39
 Ingman, Febe 42
 Ingman, Gideon 40
 Ingman, Henrik (vanh.) 40n
 Ingman, Henrik (nuor.) 40n
 Ingman, Hertta 79
 Ingman, Jonatan 40
 Ingman, Lars Fingal 42, 43
 Ingman, Lydia Maria 40
 Ingman, Martti 79
 Ingman, Mathilda 79, 83
 Ingman, Matts 40n
 Ingman, Odert 42
 Ingman, Olli 79
 Ingman, Ottilia 43
 Ingman, Rosalie 7, 36
 Ingman, Santeri - ks. Ivalo, Santeri
 Ingman, Sylvi 58
 Ingman, Wilhelm 39-44, 49, 50
 Ingman, Wilhelm (nuor.) 40
 Ivalo, Santeri 39, 53, 92

 Jalander, Bruno 521, 522, 536, 548, 549,
 556, 557, 563, 566, 569, 596, 598, 602

Johansson, Erik - ks. Kaila, Erkki
 Johansson, Gustaf 52, 62, 92, 109, 188n
 Jokinen, Väinö 215
 Judenitš, N. 444, 488, 489, 500-503, 506
 Julkunen, Martti 6
 Junnila, Taave 133n
 Jussila, Osmo 102
 Juutilainen, Antti 227, 284, 325, 380, 399,
 550
 Juva, Einar W. 383, 507, 581
 Juva, Mikko 50
 Jägerskiöld, Stig 505, 581
 Jännes, Juho 437, 438
 Järnefelt, Arvid 208, 209
 Järvinen, Kyösti 14
 Jääskeläinen, Mauno 521

 Kaila, E.E. 250, 490, 491, 529
 Kaila, Erkki 52, 53, 72, 77, 79, 81, 91, 94,
 96, 105, 232, 248, 251, 268, 315, 330,
 392, 526, 531, 554n, 557, 594
 Kairamo, A.O. 132, 145, 154, 160, 171,
 173, 174, 178, 199, 200, 248, 289, 303,
 304, 317, 344, 345, 347, 452, 453, 469,
 470, 492, 594
 Kallio, Kyösti 34, 318, 320n, 325, 375, 376,
 403, 444, 482, 495, 552, 567-569, 602,
 613
 Kalm, Hans 451, 454, 507
 Kekkonen, Urho 34
 Kena, Kirsti 526
 Kennard, Coleridge 509, 510
 Kerenski, Alexandr 235, 244, 255, 256,
 259, 261, 271, 272, 320n, 510
 Keto, J.W. 558
 Ketola, Eino 233
 Kidston, George 523, 524, 574, 575
 Kihlman, Alfred 49, 56, 69, 72, 77, 91
 Kiiski, Venla 421n
 Kiril 448
 Kivekäs, K.E. 507
 Kivekäs, K.J. 315
 Kivilinna, Väinö 535, 540
 Klinge, Matti 51
 Koivisto, Juho 315
 Kokko, J.P. 251
 Koltšak, A.V. 445
 Korhonen, Keijo 588
 Kornilov, L.G. 244
 Koskelainen, Yrjö 554, 571, 605
 Koskimies, J.R. 91, 92, 142, 568
 Koskimies, Kaarlo 198, 201, 206, 244, 347,
 573, 579, 605, 609
 Kossuth, Lajos 16
 Kotilainen, V.A. 454
 Kuusinen, O.W. 126, 179, 219, 265, 280,
 284, 299, 613

- Kähler, Martin 69, 74
 Käpy, Akseli 160
- Lacombe, Gaillard 429
 Lagerlöf, Arthur 117, 126, 127, 136, 138, 179, 325, 330, 345, 347
 Lappalainen, Jussi T. 7
 Laroche, J.-A. 429
 Laurila, K.S. 362, 471
 Lavonius, Magnus 521, 536, 547, 566-569, 574-575
 Layton-Henry, Zig 21
 Lehtonen, Aleksi 50
 Leinonen, Artturi 276n, 441, 442, 528, 581
 Leinonen, Mika-Markus 7
 Lenin, V.I. 259, 271, 279, 282, 327, 549
 Levonius, Axel 568
 Lewis, Russell 27
 Lilius, Akseli - ks. Listo, Akseli
 Lille, Axel 192, 204
 Lindman, Arvid 624
 Lindman, Sven 204, 357
 Linkola, Hilka 7
 Linz, Juan J. 20, 30, 621
 Listo, Akseli, 104, 132, 226
 Loimaranta, Yrjö 315
 Loofs, Friedrich 69
 Louhivuori, O.W. 188, 195, 199, 201, 244, 248, 251, 262, 263, 275, 330, 447, 450, 451, 554, 606
 Ludendorff, Erich von 292, 334
 Lundson, Johannes 253, 254, 262, 265, 268, 279, 290, 316, 323, 324, 360, 367, 368, 377, 399, 473
 Luopajarvi, Mikko 369, 370, 447, 448
- Maistré, Joseph de 18, 21
 Malmberg, Lauri 584
 Malmberg, Niilo Kustaa 40, 49
 Malmivaara, Wilhelmi 136, 227, 229, 248, 268, 345, 347, 456, 486n
 Manner, Kullervo 180, 183, 204, 215, 232, 234, 238, 253, 267, 268, 280, 299, 412, 414
 Mannerheim, C.G.E. 14, 16, 17, 292, 293, 298, 299, 316-320, 322, 382, 383, 386, 388, 389, 391, 392, 398-400, 402, 403, 405, 407, 409-411, 414, 415, 418, 422n, 423, 426-433, 436-439, 443-446, 451-453, 455-457, 460-462, 465, 468, 472-476, 478-486, 488-490, 492-502, 504-507, 509-512, 514n, 516, 520, 523, 528, 536, 561, 570, 574-577, 583-585, 591, 595, 596, 600-602, 623
 Mannerkorpi, Martti 14
 Mantere, Oskari 92, 403n
 Mattsson, Sigfrid 39, 40n
- Mayer, Arno J. 19
 McDonald, Ramsay 16
 Mechelin, Leo 99-101, 113, 119, 122, 125, 128, 153, 156, 181, 182
 Menger, Manfred 366
 Metternich, Clemens von 26, 27
 Meurman, Agathon 86, 90
 Meurman, Ivar 160, 168, 169, 172, 186
 Mijseken, Johan 40n
 Mijseken, Margareta 40n
 Mikkola, Antti 270, 287, 295, 297, 298
 Miljukov, Pavel 216, 220
 Mill, John Stuart 18
 Misch, Mats 40n
 Mjasojedov, N. 89
 Murtorinne, Eino 93, 94
 Mustakallio, Hannu 105, 107
 Mylly, Juhani 6, 339, 356
 Mäkelin, Yrjö 204, 220, 223, 227
- Naumann, J.T. 74
 Nekrasov, N. 254-259, 324, 393
 Neovius, Ernst - ks. Nevanlinna, Ernst
 Nepenin, A.I. 192
 Nevanlinna, Ernst 14, 36, 92, 103, 104, 107, 109, 118, 123, 128, 136, 150, 158, 164, 169, 172-174, 181, 186, 192, 195, 199, 202, 204, 206, 207, 210, 220, 225, 233, 234, 247, 248, 251, 256, 267, 273, 278-281, 289, 291, 293, 305, 309-311, 315, 317, 318, 337, 340, 341, 344, 345, 347, 348, 365, 382, 383, 386-389, 392, 398-401, 419, 420, 441, 469, 470, 475-477, 482, 483, 485-487, 490, 492, 495, 498, 504, 506, 513-515, 518, 538, 544, 550, 555-557, 559, 565, 567, 572, 573, 579, 583, 585, 593, 594, 597, 600, 603-605
- Nikolai II 341, 554
 Niukkanen, Juho 571
 Nokkala, Armo 44, 67
 Nordenstolpe, E.M. 39
 Nybergh, August 119
 Nybom, Torsten 7
- Oakeshott, Michael 27
 Obolenski, Ivan 102, 103
 Oskar 318n, 364, 371, 374, 375
 O'Sullivan, Noel 21, 27
- Paasikivi, J.K. 14, 16, 17, 32, 34, 48, 84, 90, 92, 97, 103, 107, 112, 115, 123, 126, 145, 146, 155, 160n, 163, 168, 169, 171-174, 186, 189, 195, 196, 205, 237, 241, 244, 247, 264, 265, 276, 277, 303, 305, 310, 314, 318, 319, 322, 329, 332, 336n, 337, 338, 341, 344, 347, 348, 350, 355, 358, 360, 371, 375, 376, 378, 379, 381,

- 382, 391-393, 398, 401, 405, 406, 427,
437, 450, 470, 475, 477, 478, 489, 490,
492, 493, 507, 508, 510, 515, 535, 539-
542, 544, 546, 551-553, 556, 561, 562,
567, 591, 593, 595, 598, 600, 613
Paasivirta, Juhani 7, 185, 217n, 236, 282
Paasivuori, Matti 318, 370, 379
Paavolainen, Jaakko 7, 118n, 304, 312, 553
Palmén, E.G. 86, 90, 91n, 101, 103, 121,
124, 132, 137, 282, 304, 347
Palmstierna, Erik 459-462, 465
Paloheimo, K.A. 347
Pauanne, F.S. Eljas 141, 145, 168, 169
Payne, Stanley 20
Pehkonen, E.Y. 318, 521, 536, 560
Pennanen, Pekka 370-372, 402
Pentti, S.J. 436
Petrus 41
Petöfi, Sándor 17
Pichon, Henri 432
Pietilä, Antti J. 526
Piip, Ants 586
Piisinen, Otto 183, 220
Poirot, J. 440, 441
Polvinen, Tuomo 32, 97, 332, 492
Procopé, Hjalmar 388, 391, 481, 525, 547,
548, 555, 613
Pullinen, Erkki 571
Puriskewitsch, V.M. 136
Puukko, A.F. 315
Päts, Konstantin 451
- Railo, Eino 247, 604, 605
Rainesalo, Ernesti 137, 149
Rancken, Anna - ks. Ingman, Anna
Rancken, Gustaf 56
Rantakari, K.N. 89, 90, 92, 101, 103, 107,
145, 146, 155, 157-167, 169, 170, 172-
176, 198, 199, 201, 202, 210, 214, 227,
229, 234, 238, 240, 243, 246, 247, 261,
270, 326, 347, 362, 437, 446, 447, 469,
475, 555, 556, 584, 604n
Rantala, Onni 24, 32
Rapola, F.O. 116
Rauanheimo, Akseli 176
Rauhala, K.N. 407
Rautapää, Hugo 126, 195, 337, 347
Rautkallio, Hannu 34
Reagan, Ronald 28
Redern, S. 422
Reijonen, Mikko 526
Relander, Lauri Kr. 403, 568
Rennie, Ernest 582, 601
Renvall, Heikki 92, 120, 153, 250, 276,
393, 419
Renvall, T.T. 52
Retulainen, Alfred 202, 204, 206, 234, 247
- Ritavuori, Heikki 485, 518, 529, 564, 569,
570, 589, 592-594, 602, 605, 619
Rommi, Pirkko 32, 86, 87n, 172, 510, 511,
588, 603, 604, 608
Rosenqvist, G.G. 62, 92, 95, 96
Rossiter, Clinton 21
Rothschild, paroni 27
Routavaara, Akseli 32
Ruotsalainen, Paavo 49
Ruuth, Martti 69, 72, 74, 84, 92, 94, 315
Ruuth, Y.O. 189, 447, 450
Ryti, Risto 569
Råbergh, Herman 52, 58, 60, 61, 63, 64, 67,
75, 81, 82
Räikkönen, Erkki 277
- Saarikoski, Feliks 137, 149
Saarikoski, Vesa 7
Saastamoinen, A.H. 524, 536, 554
Salin, Eetu 414
Salisbury, markiisi 27
Salminen, Arvo 13
Salokorpi, Hannu 32, 34, 87n, 91n, 107,
173, 276, 305, 320n, 332, 362n, 420
Sario, Samuli 318, 382, 389
Sarlin, Bruno 568
Sazonov, S.D. 445, 446, 508
Schalin, Emma Ottilia - ks. Ingman, Emma
Ottilia
Schalin, Lars 41
Schauman, Georg 324, 332, 336n, 373n,
374, 375, 380, 428, 472
Scheidemann, Philip 380
Schybergson, Emil 182, 214, 231, 241, 326,
344, 345, 347, 354, 360, 377, 386, 389,
462n
Setälä, E.N. 92, 106, 195, 201, 235, 238,
248, 252, 254-256, 279, 305, 320n, 371,
417, 419, 453, 470-472, 477, 482, 485,
490, 494, 495, 516, 530, 537, 538, 545,
546, 550, 554, 557-560, 562, 583, 590,
592, 597, 602, 604, 605, 609, 610
Serlachius, Allan 196, 214
Seyn, F.A. 192, 198, 211, 297
Sigfridsson, Matts 40n
Sihvo, Aarne 317
Simpson, J.Y. 426, 431, 474
Sipilä, Kyösti 315
Sirola, Yrjö 126, 299
Sivén, V.O. 318
Snellman, J.W. 75, 85, 102, 198
Snellman, Juho 558, 560
Soikkanen, Timo 5, 7, 447n
Soininen, Mikael 132, 402, 403, 419, 453,
457n, 473
Soisalon-Soininen, Eliel 88, 290
Sokolnicki, Michal 595, 596

- Stahovitš, M. 232-234
 Steinwachs, Hans 319
 Stenberg, Herman 554
 Stenbäck, Gösta 182
 Stenroth, Otto 318, 347, 358, 386-389, 391, 393, 425, 515
 Sternhell, Zeev 20
 Stjernvall, Julius 402, 403, 445, 453
 Streng, A.O. 160
 Stresemann, Gustav 16
 Ståhlberg, Ester 605
 Ståhlberg, K.J. 53, 84, 86, 92, 99, 119, 133, 135, 136, 182, 184, 189, 195, 196, 201, 202, 206, 217, 219, 221, 222, 224, 235, 241, 243, 247, 253, 256, 270, 273, 275, 278, 279, 283, 284, 289, 291, 301, 302, 305, 307, 311, 320, 343, 344, 349-351, 354, 355, 360, 366, 369, 371, 373n, 380, 412, 427n, 472, 473, 489, 493-496, 498, 499, 502, 505, 512, 515, 517, 518, 525, 526, 532, 536, 541, 547-551, 553, 554, 560, 563-570, 573, 576, 577, 584, 585, 587, 591, 592, 594-596, 600, 601, 605, 613, 623
 Sundblom, Julius 461, 463, 467, 532
 Sundqvist, Fiina 83
 Suolahti, Eino 188, 197, 201, 284, 362n, 387, 389, 436, 438, 445, 447, 490, 573
 Suolahti, Hugo 7, 276, 362n, 419, 420, 470, 478, 516, 518, 528, 535, 538, 552, 553, 555, 557-561, 565, 567-569, 572, 573, 577, 578, 583, 585, 599, 600, 604, 609
 Suomalainen, Kari 13
 Suomi, Juhani 34
 Suuronen, Ph. 106
 Suvanto, Pekka 27
 Svanberg, Hj. 65-67
 Svinhufvud, P.E. 16, 17, 100, 118n, 129, 134, 152, 177, 179-181, 184, 232, 233, 264, 266-268, 272-277, 279, 281-284, 292, 317-319, 328, 348, 354, 367, 374-376, 379, 382, 386, 391, 392, 398, 399, 405, 409, 433, 449, 470, 493, 508, 553, 572, 576n, 582, 583
 Söderhjelm, Werner 389, 466, 531, 573, 613
 Söderholm, Karl 402, 403, 417, 459, 521, 522, 524, 525, 536
 Talas, Onni 204, 251, 253, 254, 256, 257, 266, 268, 279, 291, 360, 376, 395, 418, 434, 435, 440, 441, 446
 Tallqvist, Knut 79
 Tandefelt, Ernst 593, 594
 Tanner, Väinö 102, 118n, 263, 332, 336n, 535, 539, 540, 542, 550, 553, 562
 Thesleff, Wilhelm 318, 598
 Thomae, Ljungo 41
 Thrändorf, Ernst 72, 73
 Tocqueville, Alexis de 26, 345
 Tokoi, Oskari 179, 182, 195, 201, 204n, 208, 211, 212, 218, 232, 263, 265, 285, 292, 299
 Tolstoi, Leo 65, 66
 Topelius, Zacharias 42
 Torvinen, Taimi 32, 459n
 Trepov, Alexandr 444
 Trotski, L.D. 327
 Tulenheimo, Antti 188, 195, 196, 208, 214, 220, 223, 275n, 337, 347, 387, 388, 402, 403, 405, 426, 427, 429-431, 437, 455, 456, 466, 472, 482, 515, 517, 530, 565, 578, 583, 596, 607, 609
 Tuomikoski, Jaakko 571
 Tuominen, Arvo 235
 Turtola, Martti 34
 Törngren, Adolf 283, 432-434, 500
 Tötterman, K.A.R. 52, 67, 79, 80
 Uino, Ari 492
 Upton, Anthony F. 233, 295, 296, 321
 Walden, Rudolf 402, 403, 422, 436, 442, 451, 453, 454, 456, 473, 488, 489, 492, 497, 498, 507, 535, 551, 554, 561, 594-596
 Valpas-Hänninen, Edvard 285-287
 Vartiovaara, J.W. 520, 521, 536, 537, 547
 Weber, Eugen 19
 Weber, Max 7, 22
 Veikkola, Juhani 81, 104
 Veistola, Tapani 7
 Vennola, J.H. 92, 402, 403, 454, 497, 502, 513, 515-517, 520, 535, 540, 541, 547-549, 559, 564, 568, 569, 571, 575, 579, 601, 602, 612
 Westarp, kreivi 624
 Westman, C.G. 425, 459-466, 492, 524, 532
 Wilhelm II 330, 394, 576
 Wilkuna, Kyösti 235
 Virkkunen, A.H. 170-172, 229, 247, 290, 342, 347, 441, 476, 490, 531, 565, 595
 Virkkunen, Paavo 92, 200, 227, 247, 256, 297, 314, 330, 343, 345, 347, 348, 353, 360, 365, 378, 392, 399, 403, 405, 406, 421, 470, 477, 482, 483, 486n, 492, 497, 502, 504, 505, 515, 516, 526, 544, 545, 550, 559, 565, 569, 573, 595, 609
 Virkkunen, Sakari 581
 Virrankoski, Hannes 7
 Virrankoski, Pentti 7
 Voionmaa, Väinö 535, 542, 543, 547, 550
 Voipio, Aarni 403n, 457n
 Voipio, Viljo 160

- Voss-Schrader, Carl 473, 474
 Wrede, Otto 137, 241
 Wrede, R.A. 119, 180, 181, 184, 205, 222, 229, 241-243, 247, 252-254, 256, 257, 267, 270, 272, 273, 278, 279, 281, 284, 289, 302, 305, 310, 311, 317, 323, 337, 338, 344, 347, 350, 357-360, 375, 379, 393, 398, 402, 405, 411, 416, 419, 440, 471, 472, 527, 576
 Vuokoski, K.V. 521, 536
 Wuolijoki, Sulo 113, 127
 Wuolle, Bernhard 402, 403, 405, 427, 429-432, 596
 Wuorenhimo, Ossian 125, 137
 Wuorimaa, A.O. 14, 271, 278, 285, 324, 325, 369, 377, 447, 550, 552, 554, 558, 565
 Vuorinen, Ilmari 158, 159
 Välimäki, Hannu 14, 81n
 Yrjö-Koskinen, E.S. 105, 134, 135, 137, 142, 147, 148, 154, 157, 160, 161, 163, 164, 170, 172, 173, 182, 183
 Yrjö-Koskinen, Ida 315
 Yrjö-Koskinen, Y.K. 121, 123, 126, 142, 147, 150, 172
 Yrjö-Koskinen, Y.S. 32, 53, 86-88, 91n, 102, 172, 198
 Åkerman, D.W. 131, 141, 143, 145, 148, 150, 167
 Åkerman, Emma 131, 132, 141, 143
 Åkerman, Harald 570
 Åkesson, Otto 367, 456, 491
 Österbladh, Kaarlo 105

